

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Φ ι λ ο σ ο φ ι κ ή Σ χ ο λ ή
ΤΜΗΜΑ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
Τομέας Γαλλικής Γλώσσας-Γλωσσολογίας

Δ Ι Α Τ Ρ Ι Β Η
για την απόκτηση του τίτλου του
ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
στη Γαλλική Γλώσσα και Φιλολογία
Ειδίκευση:
*Κοινωνιογλωσσολογία και διδασκαλία
της γαλλικής ως ξένης γλώσσας*

που κατατίθεται και υποστηρίζεται δημοσίως από τον
κ. Αξαμπανόπουλο Παναγιώτη,
με θέμα:

**Η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας
και η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας
σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας**

Υπό την εποπτεία των:

Καθηγήτριας, κ. Ρέας Δελβερούδη (επιβλέπουσα)
Καθηγητή, κ. Γιώργου Ανδρουλάκη
Καθηγητή, κ. Αργύρη Αρχάκη

Αθήνα
Οκτώβριος 2017

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Φ ι λ ο σ ο φ ι κ ή Σ χ ο λ ή
ΤΜΗΜΑ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
Τομέας Γαλλικής Γλώσσας-Γλωσσολογίας

Δ Ι Α Τ Ρ Ι Β Η
για την απόκτηση του τίτλου του
ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
στη Γαλλική Γλώσσα και Φιλολογία
Ειδίκευση:
*Κοινωνιογλωσσολογία και διδασκαλία
της γαλλικής ως ξένης γλώσσας*

που κατατίθεται και υποστηρίζεται δημοσίως από τον
κ. Αξαμπανόπουλο Παναγιώτη,
με θέμα:

**Η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας
και η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας
σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας**

Υπό την εποπτεία των:	Καθηγήτριας, κ. Ρέας Δελβερούδη (επιβλέπουσα) Καθηγητή, κ. Γιώργου Ανδρουλάκη Καθηγητή, κ. Αργύρη Αρχάκη
Εξεταστική Επιτροπή:	Καθηγητής, κ. Διονύσης Γούτσος Αναπλ. Καθηγήτρια, κ. Μ.-Χ. Αναστασιάδη Αναπλ. Καθηγητής, κ. Γιώργος Ξυδόπουλος Αναπλ. Καθηγήτρια, κ. Αναστασία Στάμου

Αθήνα
Οκτώβριος 2017

*Στη μνήμη του Κωστάκη και
στο ξεκίνημα της Ανέλιας*

Περίληψη

Τίτλος: Η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας και η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.

Ο τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας αποτελεί το θέμα της παρούσας διατριβής. Η μελέτη δείχνει ότι η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται στα εγχειρίδια, συμβάλλοντας ενεργά στην (ανα)παραγωγή της κυρίαρχης γνώσης για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, δηλαδή της πρότυπης (ή στάνταρ) γαλλικής. Η (ανα)παραγωγή της αποδεικνύεται ότι προϋποθέτει την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, καθ' ότι τη συνδέει με την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών της γαλλικής που προβάλλονται σε αυτά. Ο συγκεκριμένος τρόπος προβολής των κοινωνιογλωσσικών διαφορών στα εγχειρίδια υπαγορεύεται από ένα σύστημα αντίληψης των σχέσεων γλώσσας και κοινωνίας, μια γλωσσική ιδεολογία. Βάσει αυτής, η πρότυπη γαλλική (ανα)παράγεται ως ιεραρχικά ανώτερη γλωσσική ποικιλία, ενώ κατασκευάζεται η συναίνεση του αλλόγλωσσου κοινού, που χρησιμοποιεί τα εγχειρίδια, για την πρωτοκαθεδρία της έναντι των άλλων ποικιλιών της γαλλικής που αναπαρίστανται σε αυτά. Μεθοδολογικά, η διατριβή αποτελεί, κυρίως, μια ποιοτική προσέγγιση του περιεχομένου των εγχειρίδιων. Εγγράφεται, δηλαδή, σε ένα αναλυτικό παράδειγμα προσανατολισμένο σε πραγματολογικές, κειμενοκεντρικές προσεγγίσεις της γλωσσικής ποικιλότητας. Έτσι, οι επιμέρους ποικιλίες της γαλλικής από τα διάφορα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (φωνητική/φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο, πραγματολογία) μελετώνται πλαισιωμένες σε κείμενα, που περιλαμβάνουν διάφορες σημειωτικές συνιστώσες (π.χ. εικόνες ομιλητών, τυπογραφικά μέσα, ειδικά διαμορφωμένα πλαίσια κτλ.). Ως κύρια αναλυτική κατηγορία για την παρούσα διατριβή επιλέγεται το ύψος των ομιλητών, το πεδίο μελέτης της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης με βάση την επεξεργασία της συγκεκριμένης έννοιας για την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα και θεωρία από την Eckert (2009, 2012). Έπειτα, αξιοποιείται κατά την ανάλυση η σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση για το ύψος και τις γλωσσικές ποικιλίες του Agha (2007) και, τέλος, γίνεται συστηματική αναφορά στις τρεις σημειωτικές διεργασίες που ορίζουν οι Irvine και Gal (2000), προκειμένου να μελετηθεί και να σχολιαστεί η γλωσσική ιδεολογία στα εγχειρίδια. Συνολικά, η διατριβή συμβάλλει στην ανάδειξη του κεντρικού ρόλου της γλωσσικής ιδεολογίας, η οποία υπαγορεύει τις συγγραφικές επιλογές ως προς την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια (στο μικρο-επίπεδο), ενώ τις συνδέει με την πολιτική προώθησης και (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για τη διεθνή διάδοση και τη διδασκαλία της (στο μακρο-επίπεδο). Τέλος, συζητώνται οι προεκτάσεις της διδακτορικής έρευνας για τη μελέτη της γλωσσικής τυποποίησης και του φαινομένου της κοινωνιογλωσσικής ανισότητας που τη συνοδεύει, σε σχέση με την ξενόγλωσση εκπαίδευση και το περιεχόμενο μιας κοινωνιογλωσσικά ενήμερης διδασκαλίας.

Λέξεις-κλειδιά: Γλωσσική ποικιλότητα, αναπαράσταση, πρότυπη γλωσσική ποικιλία, εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση, γλωσσική ιδεολογία, (ανα)παραγωγή, ύψος.

Résumé

Titre : La représentation de la variation linguistique et la (re)production de la langue standard dans les manuels de français langue étrangère.

Dans cette thèse, nous prenons pour objet d'investigation les manuels de français langue étrangère et nous nous penchons sur la manière des auteurs d'y représenter la variation linguistique. Le travail engagé montre que la représentation de la variation linguistique dans les manuels contribue largement à la (re)production du savoir dominant sur la langue française en vue de sa diffusion internationale. Il s'agit notamment de sa variété standard et normée. Suite à l'analyse proposée, il s'avère que le processus de (re)production de la langue standard implique la représentation de la variation linguistique, en articulant celle-ci à la hiérarchisation sociale des personnages apparaissant dans les manuels. Cette articulation est élaborée sur la base d'un système de croyances rationalisées concernant les rapports entre la langue et la société, défini comme une *idéologie linguistique*. C'est sur fond d'une idéologie de ce genre que le français standard est (re)produit dans (et par) les manuels en tant que variété de langue légitime et valorisée ; et ce, au moment même où s'instaure (ou bien se renouvelle) le consensus du public allophone, utilisant ces manuels, quant à la préséance du standard sur les autres variétés du français. Sur le plan méthodologique, notre thèse privilégie une approche qualitative du contenu des manuels. À ce titre, elle s'inscrit dans un paradigme de recherches d'inspiration sociolinguistique, nourries des apports de la pragmatique et de l'analyse du discours. Cela revient à étudier les diverses variétés (et variantes) du français, situées sur différents niveaux d'analyse linguistique (phonétique/phonologie, morphologie, syntaxe, lexique, pragmatique), telles qu'elles sont

contextualisées dans les manuels, i.e. intégrées dans des textes aux constituants sémiotiques variés, très souvent de nature verbo-iconique. Dans cette perspective, les différences sociolinguistiques entre les personnages qui figurent dans les manuels sont abordées par le biais de la notion de *style*, telle qu'elle a été récemment théorisée et élaborée en sociolinguistique par Eckert (2009, 2012). Pour notre analyse, une approche sémiotique du style et des variétés linguistiques, issue de l'anthropologie du langage américaine (Agha, 2007), a été convoquée. À celle-ci, nous avons jugé utile de joindre les trois processus sémiotiques définis par Irvine et Gal (2000), dans l'optique de faire émerger et de commenter l'idéologie linguistique sous-jacente aux choix des auteurs dans les manuels. En général, l'apport de notre thèse consiste à mettre en évidence le rôle central de l'idéologie linguistique au niveau *micro* (celui de l'analyse des manuels), mais dans ses rapports avec le niveau *macro* (celui de la politique linguistique poursuivie concernant la (re)production du français standard et sa diffusion internationale). En somme, nos observations conclusives alimentent le débat sur la (re)production des langues standardisées et les inégalités qui en découlent pour les locuteurs et sont mises en lien avec l'enseignement du français langue étrangère et la conception de cours sensibles aux apports de la sociolinguistique.

Mots-clés : variation linguistique, représentation, langue standard, manuels de français langue étrangère, différences sociolinguistiques, idéologie linguistique, (re)production, style.

Summary

Title: The representation of linguistic variation in French foreign language textbooks and the (re)production of the standard language.

This doctoral dissertation raises the issue of linguistic variation and its representation in French foreign language textbooks. In this study, we demonstrate that variation in French, as it is represented in textbooks, provides a powerful means for (re)producing the standard language among all the other varieties of French included therein. Further, we argue that the process of (re)production of standard French entails the representation of linguistic variation in textbooks, by linking it to the hierarchical sociolinguistic differentiation of French speakers portrayed in them. As it is clearly shown in our study, the ranking of sociolinguistic differences between French speakers depicted in textbooks is governed by a language ideology, a set of perceptions rationalizing the link between language varieties and speakers' social categories. In such a way, standard French is (re)produced in (and by) textbooks as a hierarchically superior language variety against all the other language varieties and French speakers represented in them. At the same time, foreign language learners, using these textbooks, end by thinking that the prominence of the Standard is the main sociolinguistic fact to be accepted and approved by them through their common use of French. In methodological terms, our dissertation relies on a qualitative analysis of French foreign language textbooks. Our analytical framework is discourse-oriented, so that French varieties from different levels of analysis (phonetics/phonology, morphology, syntax, lexicon, pragmatics) are studied in textbooks in their context of use, as part and parcel of texts, including language along with other semiotic codes and devices (e.g. pictures of speakers, typographic conventions, graphic frames and designs, etc.). In our dissertation, *style*, as it was used and defined by Eckert (2009, 2012), is our main analytical category for the study of sociolinguistic differences between French speakers, as they are portrayed in French foreign language textbooks. Moreover, we draw our analytical tools on a semiotic approach of style and language varieties derived from anthropological linguistics (Agha, 2007), which is further complemented by three semiotic processes, elaborated by Irvine and Gal (2000), in order to trace and discuss what they call the *ideology of linguistic differentiation*. In overall terms, our dissertation aims at revealing the central role of language ideology, which underlies not only the authors' choices in textbooks (on the micro-level of analysis), but also the whole language politics for the promotion of standard French as the main language variety for international teaching and use (on the macro-level of analysis). In the concluding remarks of our dissertation, we focus our discussion on the impact of our doctoral research on the general study of language standardization (i.e. the (re)production of standard languages), by highlighting the sociolinguistic inequalities such an institutional process brings with it, and especially in relation with foreign language learning and teaching, where courses informed by sociolinguistics should be seen as a priority.

Key words: language variation, representation, standard language, French foreign language textbooks, sociolinguistic differentiation, language ideology, (re)production, style.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	11
ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	13
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	14
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	22
1.1 Το γενικότερο ερευνητικό ζήτημα και το επιστημονικό πλαίσιο της διαμόρφωσής του.....	22
1.2 Βασικές έννοιες της κοινωνιογλωσσολογίας και το θέμα της διατριβής.....	23
1.3 Ο σχεδιασμός της έρευνας.....	24
1.3.1 Ορισμός και οριοθέτηση του αντικειμένου της έρευνας.....	24
1.3.2 Το υλικό της έρευνας.....	25
1.3.2.1 Η ερευνητική παρατήρηση στα εγχειρίδια.....	25
1.3.2.2 Η συλλογή του υλικού από τα εγχειρίδια.....	28
1.3.2.3 Η επιλογή του υλικού από τα εγχειρίδια.....	29
1.3.3 Μέθοδος, περιεχόμενο της έρευνας και επιστημονικοί κλάδοι αναφοράς.....	32
1.3.4 Ερευνητικοί στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα.....	33
1.4 Η δομή της διατριβής.....	36
2. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	41
2.1 Γλωσσική ποικιλότητα: Σχετικές έννοιες, ορισμοί και παραδείγματα.....	41
2.1.1 Γλωσσικές ποικιλίες και οι παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης.....	45
2.1.1.1 Γλωσσικές ποικιλίες και η γεωγραφική προέλευση των ομιλητών.....	47
2.1.1.2 Γλωσσικές ποικιλίες και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών.....	52
2.1.1.2.1 Γλωσσικές ποικιλίες και η κοινωνική τάξη των ομιλητών.....	54
2.1.1.2.2 Γλωσσικές ποικιλίες και η ηλικία των ομιλητών.....	61
2.1.1.2.3 Γλωσσικές ποικιλίες και οι εθνοτικές καταβολές των ομιλητών.....	66
2.1.1.2.4 Γλωσσικές ποικιλίες και το φύλο των ομιλητών.....	71
2.1.1.3 Γλωσσικές ποικιλίες και η επικοινωνιακή κατάσταση: Οι πρώτες προσεγγίσεις στην έννοια του ύφους.....	77
2.1.2 Γλωσσικές ποικιλίες και η μεταγενέστερη προσέγγιση του ύφους στη μελέτη της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης.....	80
2.1.3 Γλωσσικές ποικιλίες και το ύφος ως πεδίο (ανα)παραγωγής των κοινωνιογλωσσικών	

διαφορών: Μια σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση.....	86
2.1.4 Οι γλωσσικές ποικιλίες ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα και υφολογικοί πόροι.....	94
2.2 Η πρότυπη γλωσσική ποικιλία και η γλωσσική τυποποίηση.....	101
2.3 Ανακεφαλαίωση.....	110
3. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ:	
Η ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ	115
3.1 Το ξενόγλωσσο εγχειρίδιο ως τυποποιητικό γλωσσικό εγχείρημα και η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτό.....	115
3.2 Γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική τυποποίηση στα εγχειρίδια:	
Η επισκόπηση της υπάρχουσας έρευνας.....	121
3.2.1 Ποιοτικές έρευνες σε εγχειρίδια γαλλικής γλώσσας.....	123
3.2.1.1 Οι έρευνες των Moirand, Porquier, Vivès και Gshwind-Holtzer σε εγχειρίδια γαλλικής ως ξένης γλώσσας της Δομο-ολιστικής Οπτικοακουστικής Μεθόδου.....	123
3.2.1.2 Η συγκριτική μελέτη της Bento σε ευρωπαϊκά εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.....	128
3.2.1.3 Η έρευνα της Auger σε εγχειρίδια γαλλικής για τα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης στο Κεμπέκ.....	132
3.2.1.4 Η έρευνα των Petiot και Marchello-Nizia σε παλαιότερα εγχειρίδια γραμματικής για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία.....	135
3.2.1.5 Η έρευνα των Boutet και Gadet σε σύγχρονα εγχειρίδια γραμματικής για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία.....	138
3.2.2 Ποιοτικές έρευνες σε εγχειρίδια αγγλικής και ισπανικής γλώσσας.....	141
3.2.2.1 Η έρευνα του Gray σε εγχειρίδια της αγγλικής ως ξένης γλώσσας.....	141
3.2.2.2 Η έρευνα της De los Heros στο εγχειρίδιο ισπανικής γλώσσας για την Α΄ τάξη του γυμνασίου στο Περού.....	143
3.2.2.3 Η έρευνα των Leeman και Martínez σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της ισπανικής γλώσσας στις ΗΠΑ.....	148
3.2.3 Ποσοτικές έρευνες σε εγχειρίδια γαλλικής γλώσσας.....	152
3.2.3.1 Η έρευνα της O'Connor Di Vitto σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στις ΗΠΑ.....	153
3.2.3.2 Η έρευνα των Étienne και Sax σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στις ΗΠΑ.....	156
3.2.3.3 Η έρευνα των Mougeon, Nadasdi και Rehner σε εγχειρίδια γαλλικής για τα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης στο Οντάριο.....	162

3.3 Το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στις παρατιθέμενες έρευνες: Γλωσσική περιγραφή έναντι γλωσσικής ρύθμισης.....	169
3.4 Το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στην παρούσα έρευνα: Γλωσσική τυποποίηση και κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση.....	172
3.5 Τα προς εξέταση εγχειρίδια στην παρούσα έρευνα.....	174
3.6 Ανακεφαλαίωση.....	181
4. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΟΜΙΛΗΤΩΝ ΣΤΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΩΣ ΞΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.....	185
4.1 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία.....	185
4.2 Μεμονωμένες αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές ομιλητών.....	188
4.3 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες.....	211
4.3.1 Σύντομες συνομιλίες με ένα προκαθορισμένο σενάριο διεπίδρασης.....	212
4.3.2 Σύντομες συνομιλίες που προσομοιώνουν καθημερινές διεπιδράσεις.....	227
4.3.3 Εκτενέστερες συνομιλίες που προσομοιώνουν καθημερινές, ανεπίσημες διεπιδράσεις.....	233
4.4 Ο μεταπραγματολογικός λόγος ως οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής: Κοινές προϋποθέσεις και βαθύτερες παραδοχές.....	260
4.5 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων.....	269
4.5.1 Ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια: Λεκτικά εκπεφρασμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις.....	271
4.5.2 Έμμεσα μεταπραγματολογικά σχόλια: Η μη πρότυπη ορθογράφηση.....	282
4.5.3 Ρητά και έμμεσα μεταπραγματολογικά σχόλια: Αναπαραστάσεις, υπερβάσεις και αντιφάσεις.....	296
4.5.4 Τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων και η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης.....	306
4.6 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών μέσα από τις πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων.....	310
4.6.1 Η ιστορία στο εγχειρίδιο <i>Le Nouvel Espaces 2</i>	312
4.6.1.1 Περίληψη.....	312
4.6.1.2 Σύνοψη των επεισοδίων.....	313
4.6.1.3 Η ιστορία στο εγχειρίδιο <i>Le Nouvel Espaces 2</i> : Προκαταρκτικές επισημάνσεις.....	317
4.6.1.4 Κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση και υφολογική κατασκευή των	

χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Le Nouvel Espaces 2</i> : Το α' μέρος της ιστορίας.....	317
4.6.1.4.1 Οι αστυνομικοί Breton και Martinez.....	318
4.6.1.4.2 Οι μάρτυρες.....	323
4.6.1.5 Κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση και υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Le Nouvel Espaces 2</i> : Το β' μέρος της ιστορίας.....	331
4.6.1.5.1 Ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας.....	332
4.6.1.5.2 Η Marie-Anne Beaulieu.....	334
4.6.1.5.3 Ο επιθεωρητής Berthier.....	358
4.6.2 Η ιστορία στο εγχειρίδιο <i>Reflets 2</i>	346
4.6.2.1 Περίληψη.....	346
4.6.2.2 Σύνοψη των επεισοδίων.....	346
4.6.2.3 Η ιστορία στο εγχειρίδιο <i>Reflets 2</i> : Προκαταρκτικές επισημάνσεις....	351
4.6.2.4 Κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση και υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Reflets 2</i> : Corinne και Bernard Lemoine έναντι Joseph και Raymond.....	353
4.6.3 Οι πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων και η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης.....	370
4.7 Ανακεφαλαίωση.....	376
5. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΟΜΙΛΗΤΩΝ: Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ «ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ» ΣΤΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΩΣ ΞΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.....	387
5.1 Η «γλώσσα» των νέων και η υφολογική κατασκευή τους στα εγχειρίδια.....	387
5.2 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες.....	391
5.3 Η γλωσσική απεικόνιση του νεανικού ύφους στα εγχειρίδια.....	404
5.4 Νεανικά ύφη σε μεικτές συνομιλίες με ενήλικες: Υφολογικές συγκλίσεις, αποκλίσεις και εναλλαγές.....	421
5.5 «Νεανικά ύφη» στον λόγο ενηλίκων: Από την αδυναμία υφολογικών εναλλαγών στη Στοχοποίησή τους.....	436
5.6 Η υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια στα εγχειρίδια.....	450
5.6.1 Η «γλώσσα των νέων» ως ακατάληπτος γλωσσικός κώδικας για τους ενήλικες.....	452
5.6.1.1 Αίτημα για επανάληψη ή/και διευκρίνιση από ενήλικα.....	452
5.6.1.2 Δήλωση ακατανόησής και λογοπαίγνιο από ενήλικα.....	455

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 4.1	<i>Escales 1</i> (2001), σελ.60	189
Εικόνα 4.2	<i>Belleville 3</i> (2005), σελ. 20	195
Εικόνα 4.3	<i>Libre Échange 2</i> (1991), σελ. 207	200
Εικόνα 4.4	<i>Libre Échange 2</i> (1991), σελ. 11	205
Εικόνα 4.5	<i>Archipel 1</i> (1982), σελ. 36-37	214
Εικόνα 4.6	<i>Espaces 3</i> (1991), <i>Cahier d'exercices</i> , σελ. 27	229
Εικόνα 4.7	<i>Libre Échange 1</i> (1991), σελ. 44	235
Εικόνα 4.8	<i>Libre Échange 1</i> (1991), σελ. 53	237
Εικόνα 4.9	<i>La Clé des Champs 1</i> (1992), σελ. 74	240
Εικόνα 4.10	<i>La Clé des Champs 1</i> (1992), σελ. 98	243
Εικόνα 4.11	<i>Le Nouvel Sans Frontières 3</i> (1990), σελ. 9	248
Εικόνα 4.12	<i>Le Nouvel Sans Frontières 3</i> (1990), σελ. 14-15	252
Εικόνα 4.13	<i>Planète 3</i> (2000), σελ. 22-23	273
Εικόνα 4.14	<i>Rond-Point 2</i> (2004), <i>Cahier d'activités</i> , σελ. 64	285
Εικόνα 4.15	<i>Rond-Point 3</i> (2007), σελ. 95	291
Εικόνα 4.16	<i>Méthode Orange 3</i> (1981), σελ. 28, 29	298
Εικόνα 4.17	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 61	319
Εικόνα 4.18	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 93-94	321
Εικόνα 4.19	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ.46	322
Εικόνα 4.20	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 109, 110	323
Εικόνα 4.21	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 30	325
Εικόνα 4.22	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 61-62	327
Εικόνα 4.23	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 77	329
Εικόνα 4.24	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 78	330
Εικόνα 4.25	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 109	332
Εικόνα 4.26	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 157	333

Εικόνα 4.27	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 125	335
Εικόνα 4.28	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 158	337
Εικόνα 4.29	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 141-142	339
Εικόνα 4.30	<i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995), σελ. 173-174	341
Εικόνα 4.31	<i>Reflets 2</i> (2000), σελ. 149	353
Εικόνα 4.32	<i>Reflets 2</i> (2000), σελ. 93	356
Εικόνα 5.1	<i>Cadences 2</i> (1995), σελ. 85	392
Εικόνα 5.2	<i>Bonne Route 1</i> (1988), σελ. 236	410
Εικόνα 5.3	<i>Pixel 4</i> (2012), σελ. 63	457
Εικόνα 5.4	<i>En avant la musique 2</i> (1985), σελ. 28	462
Εικόνα 5.5	<i>En avant la musique 2</i> (1985), σελ. 35	465
Εικόνα 5.6	<i>Grand Large 1</i> (1988), σελ. 58	469
Εικόνα 5.7	<i>Archipel 2</i> (1983), σελ. 33	478
Εικόνα 5.8	<i>Grand Large 2</i> (1988), σελ. 140	491
Εικόνα 5.9	<i>Alter Ego 4</i> (2007), σελ. 18	496
Εικόνα 5.10	<i>Alter Ego 4</i> (2007), σελ. 20	500

ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1	Τα στάδια της γλωσσικής τυποποίησης κατά τον Haugen 102
Πίνακας 2	Η γλωσσική ποικιλότητα στη σύνταξη για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995) 343
Πίνακας 3	Η γλωσσική ποικιλότητα στο λεξιλόγιο για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995).....344
Πίνακας 4	Η γλωσσική ποικιλότητα στην πραγματολογία για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Le Nouvel Espaces 2</i> (1995) 345
Πίνακας 5	Η γλωσσική ποικιλότητα στη φωνητική/φωνολογία για την υφολογική κατασκευή των τεσσάρων χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Reflets 2</i> (2000).....357
Πίνακας 6	Η γλωσσική ποικιλότητα στη σύνταξη και την πραγματολογία για την υφολογική κατασκευή των τεσσάρων χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Reflets 2</i> (2000).....358
Πίνακας 7	Απαρίθμηση των φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας στη σύνταξη και την πραγματολογία στον λόγο των τεσσάρων χαρακτήρων στο εγχειρίδιο <i>Reflets 2</i> (2000).....359
Πίνακας 8	Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής: Οι τρεις πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια.....380
Πίνακας 9	Οι ποικιλίες της γαλλικής για την αναπαράσταση του ανεπίσημου, προφορικού λόγου στα εγχειρίδια.....382
Πίνακας 10	Οι πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων στα εγχειρίδια 508
Πίνακας 11	Οι ποικιλίες της γαλλικής για την κατασκευή του νεανικού ύφους στα υπό εξέταση εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας 511

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διατριβή αφορά τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, ένα από τα πλέον βασικά μέσα που διαθέτω για την εργασία μου ως καθηγητής γαλλικών από το 2003 έως σήμερα. Αναγνωρίζοντας τη σημασία τους για την εκμάθηση και τη διδασκαλία της ξένης γλώσσας, αποφάσισα να επικεντρώσω τον ερευνητικό προβληματισμό μου σε αυτά, στο πλαίσιο εκπόνησης της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Ο γενικότερος ερευνητικός στοχασμός μου αναπτύχθηκε μέσα από την εξοικείωσή μου με τον ευρύτερο κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας, τον οποίο ανακάλυψα το καλοκαίρι του 2005 κατά την παρακολούθηση σεμιναρίων για τη διδακτική της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στο Vichy της Γαλλίας –μεταξύ άλλων– από τις Michèle Albero, Martine Corsain, Martine Vidal και τον Christian Rodier. Οι συστηματικές αναφορές των γάλλων επιμορφωτών –συγγραφέων εγχειριδίων ως επί το πλείστον (!)– στη «γλώσσα των νέων» ξύπνησαν σε μένα το ενδιαφέρον για τη γαλλική, όπως τη χρησιμοποιούν οι ομιλητές στην καθημερινότητα σε σχέση με τα ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους.

Χρόνια αργότερα, πιστεύω ότι είχα μάλλον ανάγκη να ασχοληθώ τότε με την κοινωνιογλωσσολογία, αφού οι απογοητεύσεις, κατόπιν φιλότιμων προσπαθειών μου να εμπλακώ σε καθημερινές, ανεπίσημες συνομιλίες με φίλους, γνωστούς και μακρινούς συγγενείς στη Γαλλία (ή/και από τη Γαλλία), ήταν αρκετές. Το αίσθημα που με διακατείχε ήταν πάντοτε το ίδιο: η αδυναμία της έκφρασης και η απουσία της φυσικής ροής του λόγου, δεδομένου ότι το πρωταρχικό μου μέλημα ήταν η γραμματική ορθότητα της γλωσσικής μου έκφρασης, με βάση τις σχολικές και ακαδημαϊκές γνώσεις που είχα αποκτήσει. Μέχρι τη στιγμή που ανακάλυψα ότι υπάρχουν ακαδημαϊκά αντικείμενα, με τα οποία η ενασχόληση μπορεί να είναι απελευθερωτική ή, καλύτερα, «επουλωτική» για τις ιδέες, τις πρακτικές και τα βιώματα του παρελθόντος.

Έχοντας μυηθεί στην κοινωνιογλωσσολογική οπτική, το θέμα της διπλωματικής εργασίας που εκπόνησα στη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών ήταν αφιερωμένο στην ανάλυση της ποικιλότητας που παρουσιάζουν οι γλωσσικές πρακτικές των γαλλόφωνων νέων στο διαδίκτυο και σε προτάσεις για διδακτικές εφαρμογές. Κατά την προετοιμασία της εργασίας μου, είχα την τύχη να συνεργαστώ με την κ. Ρέα Δελβερούδη, καθηγήτρια σήμερα γενικής γλωσσολογίας και ιστορίας των γλωσσικών ιδεών στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι συζητήσεις μαζί της με βοήθησαν να αναπτύξω περαιτέρω τον γενικότερο προβληματισμό μου αναφορικά με τις σχέσεις γλώσσας και κοινωνίας και να πραγματευτώ ερωτήματα, τα οποία είχαν γεννηθεί μέσα μου μάλλον από τα παιδικά μου χρόνια, καθώς οι γονείς μου συνδέονταν με διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα. Όταν το 2011, διορισμένος πλέον καθηγητής της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αποφάσισα να μελετήσω τα εγχειρίδια με μια κοινωνιογλωσσολογική οπτική, αντιμέτωπος με τα ίδια μου τα στερεότυπα για τη γλωσσική χρήση και τη διδασκαλία, η κ. Δελβερούδη δέχτηκε με χαρά να επιβλέψει τη διδακτορική μου διατριβή. Από την αρχή, έδειξε έντονο ενδιαφέρον για το θέμα της γλωσσικής ιδεολογίας και πολιτικής που υπαγορεύει την αναπαράσταση της γαλλικής στα εγχειρίδια, ενώ με παρότρυνε να μελετήσω τη γενικότερη βιβλιογραφία γύρω από παρεμφερή ζητήματα, ξεκινώντας από το έργο του Robert Phillipson για τον γλωσσικό ιμπεριαλισμό.

Θα ξεκινήσω, λοιπόν, εκφράζοντας την απέραντη ευγνωμοσύνη μου στην κ. Ρέα Δελβερούδη για τις ευκαιρίες που μου έδωσε, από τις μεταπτυχιακές μου σπουδές, να ασχοληθώ με ερευνητικά ζητήματα που ένιωθα ότι με αφορούν άμεσα και, άρα, έβρισκα ενδιαφέροντα. Κατά την εκπόνηση της παρούσας διατριβής, από τις πρώτες συζητήσεις για το θέμα μέχρι τη διαμόρφωση του τελικού συγγραφικού προϊόντος, αλλά και το στάδιο του μετασυγγραφικού στοχασμού, στο διάστημα μιας πυκνής –σε διαφόρων ειδών συμβάντα– εξαετίας, η κ. Δελβερούδη μου παρείχε την άνευ όρων στήριξη και την καθοδήγησή της: εκμηδένιζε τις αποστάσεις με πολύωρες τηλεφωνικές συνομιλίες, διεκπεραίωνε διάφορα διοικητικά ζητήματα που προέκυπταν ανά περιόδους, επεδίωκε συστηματικά τη δια ζώσης επαφή και συζήτηση μαζί μου, διόρθωνε ακούραστα και με νέες απαιτήσεις τις διάφορες εκδοχές του κειμένου και με εφοδίαζε με χρήσιμες βιβλιογραφικές αναφορές. Εν ολίγοις, της οφείλω πολλά (και ακόμη περισσότερα) για την προσωπική φροντίδα, τον αμείωτο ζήλο για τη διατριβή και τον επαγγελματισμό που επέδειξε όλα αυτά τα χρόνια απέναντί μου. Επιπλέον, η πολύτιμη συμβολή της στην προσπάθειά μου φάνηκε μέσα από τη μέριμνά της για τη συγκρότηση, αφενός, της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής και, αφετέρου, της επταμελούς επιτροπής για την κρίση της διατριβής μου.

Περνώντας στα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, θερμές ευχαριστίες, μαζί με τον βαθύ σεβασμό και την ειλικρινή μου εκτίμηση, θα ήθελα να απευθύνω στον κ. Αργύρη Αρχάκη, καθηγητή ανάλυσης λόγου και κοινωνιογλωσσολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών, για τον

διακριτικό και ουσιαστικό ρόλο του στην ερευνητική μου προσπάθεια. Από την αρχή, ο κ. Αρχάκης μου πρότεινε το έργο του Asif Agha, στο οποίο έμελλε να βρω το θεωρητικό πλαίσιο, τις έννοιες και τα αναλυτικά εργαλεία για την εκπόνηση της διατριβής μου. Στα τελευταία στάδια της συγγραφής, καθοριστικές ήταν οι παρατηρήσεις του και ευεργετική η πλούσια ανατροφοδότηση που έλαβα από μέρους του. Οι σημειώσεις του στο περιθώριο του ηλεκτρονικού κειμένου της διατριβής ήταν γραμμένες με τρόπο που με ενέπνευσαν και αναζωπύρωσαν το ενδιαφέρον μου σε μια κρίσιμη στιγμή της προσπάθειάς μου, όταν κυριαρχούσε πλέον μέσα μου το αίσθημα της κόπωσης, του αρνητισμού και της ανασφάλειας. Θα θυμάμαι πάντα το μήνυμα που έλαβα από εκείνον στο ηλεκτρονικό μου ταχυδρομείο με τον γενναιόδωρο σχολιασμό του, καθώς και τα επαινετικά του λόγια την ημέρα της υποστήριξης. Τέλος, τον ευχαριστώ θερμά για τις κατευθύνσεις που μου έδωσε για μελλοντική έρευνα.

Επίσης, τις ευχαριστίες μου θα ήθελα να εκφράσω στον κ. Γιώργο Ανδρουλάκη, καθηγητή κοινωνιογλωσσολογίας με ειδίκευση στις εφαρμογές της για τη διδακτική πράξη στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Με τίμησε με την άμεση ανταπόκρισή του στο κάλεσμα να γίνει μέλος της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής και με τη διάθεσή του για συνεργασία από την εγγραφή μου στον διδακτορικό κύκλο σπουδών. Κατά την ηλεκτρονική μας επικοινωνία, επωφελήθηκα από τις συμβουλές του για την κατάρτιση του υλικού της έρευνας, ενώ οι τελικές παρατηρήσεις του για τη διατριβή με βοήθησαν να πάρω την απαραίτητη απόσταση από τη δουλειά μου και να προετοιμαστώ καλύτερα για την υποστήριξη. Τον ευχαριστώ θερμά για τα θετικά του σχόλια, την αυξημένη εμπλοκή του κατά τη μελέτη της διατριβής, την οποία εισέπραξα την ημέρα της υποστήριξης, καθώς και για την επιμονή του γύρω από ζητήματα μεθοδολογικής υφής. Ο κριτικός σχολιασμός του μου έδωσε το έναυσμα να αναστοχαστώ αναφορικά με τον ερευνητικό μου προσανατολισμό σε σχέση με τα εγχειρίδια και να συζητήσω περισσότερο στην εισαγωγή τις μεθοδολογικές μου επιλογές για την παρούσα έρευνα.

Από τα μέλη της επταμελούς εξεταστικής επιτροπής, θα ήθελα πρώτα να αναφερθώ στην κ. Μαρία-Χριστίνα Αναστασιάδη, αναπληρώτρια καθηγήτρια με ειδίκευση στη γαλλική γλώσσα και τη μεταφραστική πράξη στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Την ευχαριστώ που δέχτηκε με χαρά την πρόσκληση να συμμετάσχει στην επταμελή επιτροπή για την κρίση της

διατριβής μου. Η γνώση και εμπειρία της σε θέματα διδακτικής της γαλλικής ως ξένης γλώσσας με βοήθησε να προβώ σε ορισμένες συμπληρωματικές διευκρινίσεις αναφορικά με το αντικείμενο και τους σκοπούς της διδακτορικής μου έρευνας. Επίσης, χάρηκα ιδιαίτερα για την ικανοποίηση που εξέφρασε αναφορικά με τις μεταφράσεις στα ελληνικά των αποσπασμάτων από διάφορα εγχειρίδια που περιέχει η διατριβή. Με την ευκαιρία, θα ήθελα να την ευχαριστήσω ειλικρινά για όλα όσα μου προσέφερε στη διάρκεια των σπουδών μου. Πέρα από τις όποιες διευκολύνσεις και την υποστήριξη που απλόχερα πάντα μου παρείχε, της οφείλω το ενδιαφέρον μου για τη μελέτη του προφορικού λόγου ήδη από το πρώτο εξάμηνο της φοίτησής μου στο τμήμα.

Ιδιαίτερη τιμή ήταν για μένα η παρουσία του κ. Διονύση Γούτσου, καθηγητή κειμενογλωσσολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, μεταξύ των μελών της επταμελούς επιτροπής για την αξιολόγηση της διατριβής. Τον ευχαριστώ θερμά για τις λεπτομερείς διορθώσεις και τις καίριες επισημάνσεις του αναφορικά με την ποσοτική και τη διαχρονική προοπτική της έρευνας στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε για μένα η κατεύθυνση που έδωσε στη συζήτηση γύρω από επιστημολογικά και κοινωνικά ζητήματα σε σχέση με τη γλωσσολογική έρευνα, γεγονός που όξυνε τον ερευνητικό προβληματισμό μου, δίνοντάς μου περαιτέρω τροφή για σκέψη, απαραίτητη στη διάρκεια των τελικών διορθώσεων του κειμένου.

Εξίσου θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στον κ. Γιώργο Ξυδόπουλο, αναπληρωτή καθηγητή γενικής γλωσσολογίας και λεξικολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών, για την αποδοχή εκ μέρους του να αξιολογήσει τη διδακτορική μου διατριβή. Εισέπραξα τον σχολιασμό του ως ηθική ανταμοιβή της προσπάθειας που κατέβαλα τα τελευταία χρόνια, ενώ εκτίμησα ιδιαίτερα το γεγονός ότι έθιξε πρακτικά ζητήματα που τίθενται σε σχέση με μια κοινωνιογλωσσικά ενήμερη διδασκαλία. Έτσι, με αφορμή τις προτάσεις του για την αξιοποίηση των ψηφιακών μέσων στη διδασκαλία και την επιμόρφωση των διδασκόντων, επαναδιατύπωσα και εμπλούτισα κάποια σημεία στα συμπεράσματα της διατριβής.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ χρωστάω στην κ. Αναστασία Στάμου, αναπληρώτρια καθηγήτρια κοινωνιογλωσσολογίας και ανάλυσης λόγου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας η οποία, ερχόμενη στην Αθήνα, με τίμησε με τη φυσική της παρουσία την ημέρα της

υποστήριξης. Με πολλή προσοχή και χαρά άκουσα τις κριτικές επισημάνσεις μιας ειδικού σε θέματα ανάλυσης της γλωσσικής ποικιλότητας, ιδιαίτερος εξοικειωμένης με τη βιβλιογραφία που χρησιμοποίησα και τον προβληματισμό που ανέπτυξα. Με τη σειρά της, η κ. Στάμου επανέφερε τη συζήτηση γύρω από εύλογα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται αναφορικά με το εύρος της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια και τις διαχρονικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, βοηθώντας με να προβώ σε ορισμένες επισημάνσεις και οριοθετήσεις, κυρίως στην εισαγωγή της διατριβής. Την ευχαριστώ, επίσης, θερμά για τις κατευθύνσεις που μου έδωσε για μελλοντική έρευνα.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν σε αυτό τον πρόλογο πρόσωπα από τον ακαδημαϊκό χώρο, τα οποία με βοήθησαν με τη διδασκαλία τους, ή/και την προσωπική επαφή μαζί μου, να αναπτύξω τον ερευνητικό μου προβληματισμό και να προχωρήσω στην έρευνά μου. Καταρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω την ομότιμη καθηγήτρια εφαρμοσμένης γλωσσολογίας του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Πηνελόπη Καλλιαμπέτσου-Κορακά, η οποία με μύησε στην κριτική προσέγγιση των εγχειριδίων από τις προπτυχιακές μου σπουδές και μου μετέδωσε την αγάπη για τη διδακτική της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Βαρύνουσας σημασίας ήταν τα σχόλιά της για την εξέλιξη της διατριβής σε κάθε μας συνάντηση στις ημερίδες εργασίας που οργάνωνε το Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ για τους μεταπτυχιακούς και διδακτορικούς φοιτητές του. Σε αυτό το σημείο, δεν θα παρέλειπα να εκφράσω την εκτίμησή μου στο πρόσωπο της κ. Μάρως Κακριδή-Ferrari, επίκουρης καθηγήτριας κοινωνιογλωσσολογίας και ανάλυσης λόγου στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, για τις παραδόσεις των μαθημάτων της γλωσσολογίας και της κοινωνιογλωσσολογίας, από τις οποίες αποκόμισα πολλά, γεγονός που επηρέασε τον προσανατολισμό μου προς τις γλωσσολογικές σπουδές. Πολλά σημαντικά και κρίσιμα χρωστάω στη Βίλλυ Τσάκωνα, πλέον επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Αθηνών, για την πολύτιμη βοήθειά της από τα σχολικά μου χρόνια. Στη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διατριβής, η Βίλλυ ήταν στο πλευρό μου και, σε κάθε κάλεσμά μου για βοήθεια, μου παρείχε απλόχερα πλούσια επιστημονική γνώση και εκτενή κάλυψη για κάθε ζήτημα που ανέκυπτε.

Σε αυτό τον πρόλογο, θα ήθελα να ευχαριστήσω, επίσης, την κ. Αργυρώ Μουστάκη, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών με γνωστικό αντικείμενο τη διδασκαλία της γαλλικής

(θεωρητικά ζητήματα και εφαρμογές) για το ενδιαφέρον που έδειξε γύρω από το θέμα της διατριβής στις ημερίδες εργασίας που οργάνωνε το τμήμα για τους μεταπτυχιακούς και διδακτορικούς φοιτητές. Πολλά από τα ερωτήματά της με προετοίμασαν για την ημέρα της υποστήριξης. Ομοίως, ευχαριστίες για τις βιβλιογραφικές παραπομπές που μου έστειλε ηλεκτρονικά θα ήθελα να απευθύνω στην κ. Μαρίνα Βήχου, επίκουρη καθηγήτρια εφαρμοσμένης γλωσσολογίας και διδακτικής της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Για τη φιλική προσέγγιση, την ενθάρρυνση και τη συζήτηση για τη διατριβή ευχαριστίες οφείλω, επίσης, στην κ. Ανδρομάχη-Βιργινία Πανταζάρα, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών με ειδίκευση στη μεταφραστική πράξη και τις νέες τεχνολογίες, η οποία συμμετείχε, επιπλέον, συστηματικά στη διοργάνωση των ημερίδων συνάντησης των μεταπτυχιακών και διδακτορικών φοιτητών του τμήματος. Τέλος, ευχαριστώ για τις συζητήσεις και τις συμβουλές της την κ. Μαριάνθη Γεωργαλίδου, επίκουρη καθηγήτρια ανάλυσης λόγου στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, την οποία είχα τη χαρά να γνωρίσω στο Sociolinguistics Symposium στο Βερολίνο το 2012.

Στα τελικά στάδια της διατριβής, άκρως ωφέλιμη και διαφωτιστική υπήρξε η φιλική επαφή μου με τον κ. Ορέστη Καραβά, επίκουρο καθηγητή αρχαίας ελληνικής φιλολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ο οποίος επωμίστηκε, συν τις άλλους, με σπάνια ευγένεια, επαγγελματισμό και φιλοπονία, παρά το απαιτητικό πρόγραμμα εργασίας του, την τελική γλωσσική επιμέλεια της διατριβής. Τον ευχαριστώ από καρδιάς.

Εξίσου σημαντική με την επιστημονική καθοδήγηση και κάλυψη ατόμων από τον ακαδημαϊκό χώρο είναι η συμβολή φίλων, γνωστών και εμπειρότερων συναδέλφων για την ολοκλήρωση μιας διατριβής. Έτσι, ξεχωριστή θέση σε αυτό τον πρόλογο έχουν οι ευχαριστίες που εκφράζω για την κ. Ευτυχία Χαλκιά, που με δίδαξε τη γαλλική γλώσσα, αλλά και μερίμνησε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, ώστε να αποκτήσω τις πρώτες επαγγελματικές εμπειρίες μου κοντά της. Επιπλέον, η κ. Χαλκιά ήταν η πρώτη συνάδελφος που μου παραχώρησε μεγάλο αριθμό εγχειριδίων για έρευνα και ελεύθερη πρόσβαση στη συλλογή της. Την ευγνωμοσύνη μου εκφράζω, επίσης, στις κυρίες και αξιοσέβαστες συναδέλφους Ελισάβετ Πολυχρονίδου και Μυλένα Μαρκουτζά για την καθοδήγησή τους και την ακλόνητη πίστη τους στις δυνατότητές μου όλα αυτά τα χρόνια. Επιπλέον, η κ. Μαρκουτζά μου

παραχώρησε μεγάλουψυχα και γενναιόδωρα ελεύθερη πρόσβαση σε μια –εξαιρετικά σπάνια σε όγκο και ποικιλία– συλλογή εγχειριδίων από το Κέντρο Γαλλικής Γλώσσας που διηύθυνε επί σειρά ετών στην Κεφαλονιά.

Πολλές θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω σε όλους τους συναδέλφους και τους προϊσταμένους μου, με τους οποίους είχα την τύχη να συνεργαστώ από το 2009 έως το 2017 σε σχολικές μονάδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Κεφαλονιάς. Από το πέρασμά μου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση του νομού, κρατώ τις καλύτερες αναμνήσεις από όλους τους συναδέλφους, με τους οποίους συνυπάρξαμε δημιουργικά και αρμονικά από το 2009 έως το 2013 στο 2^ο Γυμνάσιο Αργοστολίου. Από τα αξιόλογα μέλη των συλλόγων διδασκόντων του σχολείου, τολμώ να αναφέρω ονομαστικά την κ. Διονυσία Κυπριώτη, φιλόλογο, για τις γόνιμες συζητήσεις μαζί της, την παρακολούθηση προφορικών παρουσιάσεών μου από μέρους της σε σχέση με τη διατριβή και την πολύτιμη βοήθειά της γύρω από ζητήματα γλωσσικής έκφρασης και διατύπωσης στα ελληνικά. Ένα μεγάλο ευχαριστώ χρωστάω και στην κ. Λαμπρινή Χαλιμούρδα, φιλόλογο, για το ενδιαφέρον της, την ανάγνωση ορισμένων κεφαλαίων της διατριβής, τις διεθνούς κυκλοφορίας βιβλιογραφικές παραπομπές που μου εξασφάλισε και, τέλος, το υλικό και την πληροφόρηση που μου παρείχε για τις γλωσσολογικές σπουδές και την έρευνα στον τομέα της γλωσσολογίας στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Από το ευτυχές πέρασμά μου από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση της Κεφαλονιάς, δεν θα ξεχάσω κανέναν από τους αγαπημένους συναδέλφους και φίλους που εργαστήκαμε μαζί σε δημοτικά σχολεία του Αργοστολίου, του Ληξουρίου, της Πυλάρου και των Μεσουβουνίων τις σχολικές χρονιές 2013-2017. Με αγάπη θα θυμάμαι, επιπλέον, το φιλικό και εξυπηρετικό πρόσωπο των στελεχών της διοίκησης, που μεριμνούσαν με φροντίδα για τη σταδιοδρομία μας στην εκπαίδευση. Από όλους τους συναδέλφους και ανωτέρους μου, έχω να θυμάμαι την αλληλεγγύη, το ενδιαφέρον για την έρευνά μου και τα εμπνευστικά σχόλια, τα οποία μου έδιναν καθημερινά δύναμη για τον απογευματινό συγγραφικό μου αγώνα.

Θα κλείσω το κεφάλαιο των ευχαριστιών σε σχέση με την αγαπημένη, αλλά και μακρινή Κεφαλονιά με την εξωεκπαιδευτική αναφορά μου σε μια ιδιαίτερα ευχάριστη παρέα, αυτή στο γυμναστήριο Genesis του Αργοστολίου τη διετία 2015-2017. Η καθοδήγηση και η διασκεδαστική παρέα μιας εμπνευσμένης προπονήτριας, ο ενθουσιασμός και η ομοψυχία με τους συναθλούμενούς μου με στήριξαν αφάνταστα

στα τελικά στάδια της συγγραφής και των επίπονων διορθώσεων, όταν το ενδιαφέρον για το κείμενό μου είχε ξεθυμάνει και οι δυνάμεις μου είχαν μοιραία εξανεμιστεί.

Ολοκληρώνοντας αυτό τον πρόλογο, συνειδητοποιώ ειλικρινά ότι τα λόγια δεν είναι αρκετά για να καταθέσω τα συναισθήματά μου στα άτομα του οικογενειακού μου περιβάλλοντος, τα οποία με στηρίζουν και ανέχονται αγόγγυστα την (φυσική και μη) απουσία μου επί σειρά ετών: Κωστάκη, Μαριλένα, Χριστιάννα, Μητσάκο, Αλεξάνδρα, Ελένη, Γιώργο, Δημήτρη, Σέβη, Νίκο, Αλέξανδρε και... μικρή μας, νεοαφιχθείσα Ανέλια, σας απευθύνω με απέραντη ευγνωμοσύνη ένα εκ βαθέων ευχαριστώ για την αμέριστη συμπαράσταση, την ανεξάντλητη υπομονή και την οικογενειακή θαλπωρή, με την οποία με περιβάλλετε πεισματικά και στωικά όλα αυτά τα χρόνια.

Γλυφάδα, 2017

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Το γενικότερο ερευνητικό ζήτημα και το επιστημονικό πλαίσιο της διαμόρφωσής του

Η αναπαράσταση της γαλλικής γλώσσας στα ξενόγλωσσα εγχειρίδια για τη διεθνή διάδοση και τη διδασκαλία της και η (ανα)παραγωγή της κυρίαρχης γνώσης γι' αυτήν αποτελεί το γενικότερο ζήτημα που θίγει η παρούσα διδακτορική διατριβή. Στην ιστορία της διδακτικής των ξένων γλωσσών, η παρεχόμενη γνώση για την εκάστοτε υπό εκμάθηση γλώσσα θεωρήθηκε σε μεγάλο βαθμό δεδομένη, αν και περιοριζόταν στην επίσημη, γραπτή εκδοχή της. Οι δομιστικές γλωσσολογικές προσεγγίσεις, περιγράφοντας πρωταρχικά τη γλώσσα ως σύστημα, εδραίωσαν τη βεβαιότητα ότι αυτή συνίσταται σε ένα σύνολο από τύπους με δεδομένη μορφή και προκαθορισμένη σημασία οι οποίοι συνδυάζονται, βάσει συγκεκριμένων μορφοσυντακτικών κανόνων, για την παραγωγή νοήματος κατά την επικοινωνία. Ακολούθως, η γλωσσική διδασκαλία επικεντρώθηκε στη μορφή και τη λειτουργία ενός ομοιογενούς γλωσσικού συστήματος σαν αυτό να προϋπήρχε της γλωσσικής χρήσης.

Η ανάπτυξη της κοινωνιογλωσσολογίας και των συγγενών με αυτήν κλάδων (της πραγματολογίας, της ανάλυσης λόγου, της ανθρωπογλωσσολογίας) συνέβαλαν στην ανάδειξη της *γλωσσικής ποικιλότητας* σε θεμελιώδη ιδιότητα των ανθρώπινων γλωσσών. Έτσι, αυτοί οι κλάδοι εστίασαν στην ετερογένεια που διακρίνει το φάσμα της γλωσσικής παραγωγής, η οποία ταυτοποιείται, (προσδι)ορίζεται και (ανα)παράγεται ως μια «γλώσσα». Η κοινωνιογλωσσολογική οπτική, δίνοντας έμφαση στις χρήσεις της γλώσσας, τις σχέσεις γλώσσας και κοινωνίας, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών και τις επιλογές τους σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας, παρείχε το επιστημονικό υπόβαθρο για την πιο οργανωμένη και τεκμηριωμένη έκφραση ενός προβληματισμού, που υπήρχε πιθανότατα από νωρίτερα στην ξενόγλωσση εκπαίδευση: το κατά πόσο κοινωνιογλωσσικά ρεαλιστικό είναι το δείγμα που αναπαριστά τη γλώσσα στα ξενόγλωσσα εγχειρίδια, τα οποία αποτελούν βασικά μέσα της ξενόγλωσσης διδασκαλίας. Η ομόφωνη διαπίστωση πολλών ερευνητών, εκπαιδευτικών, αλλά και σπουδαστών, ότι η ξενόγλωσση διδασκαλία στηρίζεται σε μια ομοιογενή και τυποποιημένη γλώσσα, γεγονός που αποτυπώνεται εμφανώς και στα περιεχόμενα των εγχειριδίων, έφερε στο προσκήνιο το γενικότερο

ζήτημα γύρω από τις ιδεολογίες, τις πολιτικές και τις παρεμβάσεις απέναντι στις γλώσσες. Μάλιστα, σε σχέση με τα ζητήματα αυτά συγκροτήθηκαν σταδιακά επιμέρους ερευνητικά πεδία της κοινωνιογλωσσολογίας, όπως ο κλάδος του γλωσσικού σχεδιασμού και η μελέτη των γλωσσικών πολιτικών και ιδεολογιών, με σκοπό την περιγραφή, την ερμηνεία, αλλά και τη συμβολή στη διαμόρφωση των στάσεων και των παρεμβάσεων σε σχέση με τις γλώσσες.

1.2 Βασικές έννοιες της κοινωνιογλωσσολογίας και το θέμα της διατριβής

Για την κοινωνιογλωσσολογία και τους συγγενείς με αυτήν κλάδους, που λαμβάνουν την ποικιλότητα των γλωσσών ως δεδομένη, η επίσημη, γραπτή εκδοχή τους δεν αποτελεί παρά μια *γλωσσική ποικιλία* μεταξύ άλλων. Στην πραγματικότητα, οι ομιλητές μιας γλώσσας χρησιμοποιούν στον λόγο τους διαφορετικές ποικιλίες της. Αυτές μπορούν να αποδοθούν –μεμονωμένα ή σε συνδυασμό– σε διάφορους παράγοντες. Από αυτούς, οι σημαντικότεροι είναι: η γεωγραφική προέλευση, η κοινωνική τάξη, η ηλικία, οι εθνοτικές καταβολές, το φύλο των ομιλητών και οι επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχουν. Στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα και θεωρία, το γεγονός ότι οι ομιλητές μιας γλώσσας διαφέρουν ως προς τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών στον λόγο τους, εξαιτίας των παραγόντων αυτών, περιγράφεται με τον όρο *κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση*.

Ωστόσο, παρά την ποικιλότητα –και, ειδικότερα, τη γεωγραφική, κοινωνική, ηλικιακή, εθνοτική, έμφυλη, καταστασιακή-περιστασιακή κ.ο.κ. διαφοροποίηση της γλώσσας–, η γλωσσική ποικιλία που ορίζεται ως η επίσημη, γραπτή εκδοχή της χαίρει υψηλού κοινωνικού κύρους και ευρείας αναγνώρισης. Για την αναφορά στο ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς της, η χρήση των όρων *πρότυπη γλωσσική ποικιλία* (ή *πρότυπη γλώσσα*) έχει πλέον καθιερωθεί, χάρη στον κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας που ονομάζεται *γλωσσικός σχεδιασμός*. Ο κλάδος αυτός μελετά πώς διαμορφώνεται μια πρότυπη γλώσσα μέσα από μια θεσμικά ελεγχόμενη διαδικασία, η οποία έχει περιγραφεί και μελετηθεί με τον όρο *γλωσσική τυποποίηση*.

Το θέμα της παρούσας διατριβής είναι το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Μέσα από την ανάλυση αποσπασμάτων από διαφορετικά εγχειρίδια, η οποία τοποθετείται στο ευρύτερο επιστημονικό πλαίσιο που σκιαγραφήσαμε παραπάνω, θα υποστηρίξουμε την εξής θέση: *Η αναπαράσταση της*

γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, διαφοροποιώντας κοινωνιογλωσσικά τους ομιλητές που προβάλλονται σε αυτά, συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για τη ξενόγλωσση διδασκαλία.

1.3 Ο σχεδιασμός της έρευνας

1.3.1 Ορισμός και οριοθέτηση του αντικειμένου της έρευνας

Η παρούσα διατριβή αφορά σε εγχειρίδια της γαλλικής γλώσσας που προορίζονται για τη χρήση τους από ένα αλλόγλωσσο κοινό. Το αλλόγλωσσο κοινό θεωρούμε ότι περιλαμβάνει τόσο τους σπουδαστές όσο και τους αλλόγλωσσους διδάσκοντες της ξένης γλώσσας. Οι τελευταίοι χρησιμοποιούν κατά κόρον τα εγχειρίδια στη διάρκεια της επαγγελματικής τους ζωής ως εργαλείο διδασκαλίας, αλλά και ως μέσο επαφής με την ξένη γλώσσα. Στο κείμενο της διατριβής, θα κάνουμε λόγο για εγχειρίδια (που προορίζονται για τη διδασκαλία) της γαλλικής ως ξένης γλώσσας ή, αναδιατυπώνοντας, για την ξενόγλωσση διδασκαλία της γαλλικής.

Στην παρούσα έρευνα, χρησιμοποιούμε τον όρο *εγχειρίδιο* γενικευτικά, για τη σύντομη αναφορά μας είτε στο βιβλίο του μαθητή (*livre de l'élève*) είτε στον οδηγό του εκπαιδευτικού (*guide pédagogique* ή, αλλιώς, *livre du professeur* «βιβλίο του καθηγητή») είτε στα τετράδια των ασκήσεων (*cahiers d'exercices*). Η χρήση του όρου *εγχειρίδιο* προτιμήθηκε έναντι του όρου *μέθοδος*, αν και ο τελευταίος είναι πολύ συχνός μεταξύ των διδασκόντων, των επιμορφωτών και των ερευνητών στον γαλλόφωνο χώρο. Κάτι τέτοιο έγινε προς αποφυγή συγχύσεων, παρερμηνειών και επεξηγήσεων στο κείμενο της διατριβής. Ο κίνδυνος ήταν μεγάλος σε ένα ακαδημαϊκό κείμενο, όπου γίνεται συστηματικά λόγος για *μέθοδο* έρευνας, είδη *μεθόδων* έρευνας, *ζητήματα μεθόδου*, *επιλογή μεθόδου* κτλ. Επιπλέον, ο όρος *μέθοδος* παρουσιάζει ανάλογη πολυσημία στον κλάδο της διδακτικής των ξένων γλωσσών, με τον οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένα τα εγχειρίδια ως βασικοί φορείς της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης. Έτσι, η *γραμματικο-μεταφραστική μέθοδος* και η *οπτικο-ακουστική μέθοδος* αποτελούν *μεθόδους διδασκαλίας* της ξένης γλώσσας, με την έννοια της ευρύτερης αναγνώρισης από τους ερευνητές και τους διδάσκοντες ενός κοινού κορμού αρχών, παραδοχών και πρακτικών που διέπουν τη γλωσσική διδασκαλία. Παράλληλα, όμως, όπως ήδη αναφέραμε, μια *μέθοδος γαλλικής*,

ελληνικής, ισπανικής κ.ο.κ. είναι ένα εγχειρίδιο για τη διδασκαλία και την εκμάθηση της γαλλικής, της ελληνικής και της ισπανικής γλώσσας, αντίστοιχα.

Το ειδικότερο αντικείμενο μελέτης στην παρούσα διατριβή συνδέεται με το γλωσσικό δείγμα, τη «γλώσσα» που περιλαμβάνουν και αναπαριστούν τα εγχειρίδια της γαλλικής, όπως αυτή εντάσσεται στα ευρύτερα περιεχόμενά τους. Τα περιεχόμενα των εγχειριδίων αναλύονται σε γραπτά και προφορικά κείμενα, με τις ποικίλες σημειωτικές συνιστώσες τους (π.χ. εικόνες/σκίτσα, ειδικά πλαίσια, γραμματοσειρές, χρώματα, τυπογραφικά μέσα κτλ.). Δεδομένου ότι τα κείμενα αυτά είναι, συνήθως, ειδικά διαμορφωμένα για τις ανάγκες της ξενόγλωσσας διδασκαλίας από τους συγγραφείς των εγχειριδίων, θα θεωρήσουμε ότι συνθέτουν τον γενικότερο λόγο των συγγραφέων για την ξένη γλώσσα και, εν προκειμένω, για τη γαλλική. Αυτός ο λόγος, που αναπαριστά την ποικιλότητα της γαλλικής και κυκλοφορεί διεθνώς μέσω των εγχειριδίων, τίθεται εδώ στο επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος.

1.3.2 Το υλικό της έρευνας

Σε αυτή την υποενότητα, θα αναφερθούμε διαδοχικά σε τρεις διαδικασίες, οι οποίες συνδέονται με την εξασφάλιση του υλικού προς εξέταση για τους ερευνητικούς μας σκοπούς. Διαδοχικά, θα κάνουμε λόγο για: α) την ερευνητική παρατήρηση, β) τη συλλογή του υλικού και γ) την επιλογή του υλικού από τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.

1.3.2.1 Η ερευνητική παρατήρηση στα εγχειρίδια

Η ερευνητική παρατήρηση ξεκίνησε με μια προκαταρκτική έρευνα σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Η προκαταρκτική έρευνα διενεργήθηκε το καλοκαίρι του 2010, πριν την εγγραφή μας στον διδακτορικό κύκλο σπουδών. Αφορούσε σε δέκα (10) εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας για εφήβους και (νεαρούς) ενήλικες, προερχόμενα από την ιδιωτική μας συλλογή και το σπουδαστήριο του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ. Ο στόχος της προέρευνας ήταν μια πρώτη προσέγγιση των εγχειριδίων για τον εντοπισμό σε αυτά φαινομένων από την ποικιλότητα της γαλλικής. Η έμφαση που είχε δοθεί κατά παράδοση στο τυποποιημένο και ομοιογενοποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων είχε διαμορφώσει σε εμάς την πεποίθηση ότι μια προκαταρκτική έρευνα ήταν απαραίτητη. Αυτή η ανάγκη προέκυπτε από το

ερευνητικό μας ενδιαφέρον για το κοινωνιογλωσσικά διαφοροποιημένο –και όχι το γλωσσικά τυποποιημένο και ομοιογενοποιημένο– δείγμα που περιλαμβάνουν τα εγχειρίδια.

Η ερευνητική παρατήρηση πέρασε με γοργούς ρυθμούς από τον εντοπισμό και την καταγραφή των ποικιλιών της γαλλικής στα εγχειρίδια στον τρόπο αναπαράστασής τους σε αυτά. Με άλλα λόγια, οι παρατηρήσεις και τα ερωτήματά μας στράφηκαν από το *ποιες* ποικιλίες της γαλλικής εντοπίζονται στα εγχειρίδια στο *πώς* αναπαρίστανται σε αυτά –εν συντομία, σε ποιους ομιλητές αποδίδονται, σε ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις απαντούν και ποιο κοινωνικό νόημα συνδηλώνουν. Το προϊόν της προκαταρκτικής έρευνας ήταν η ερευνητική πρόταση που καταθέσαμε για την εγγραφή μας στον διδακτορικό κύκλο σπουδών του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, τον Απρίλιο του 2011.

Η διαδικασία της ερευνητικής παρατήρησης συνεχίστηκε τα δύο επόμενα χρόνια, ενώ είχαμε αρχίσει, παράλληλα, να συγκεντρώνουμε το υλικό για την εκπόνηση της διατριβής (βλ. επόμενη ενότητα). Το κύριο ερευνητικό μας μέλημα ήταν να εξετάσουμε μεγάλο αριθμό εγχειριδίων, προκειμένου να εντοπίσουμε τυχόν ομοιότητες ως προς την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά. Σημαντικές διαπιστώσεις για την πορεία των εργασιών μας προέκυψαν κατά τη διάρκεια της ερευνητικής παρατήρησης. Αυτές συνοψίζονται αμέσως παρακάτω:

Καταρχάς, μπορέσαμε να διακρίνουμε τα υπό εξέταση εγχειρίδια σε τρεις γενικές κατηγορίες, με βάση τον βαθμό ένταξης φαινομένων από την ποικιλότητα της γαλλικής σε αυτά:

- (α) Τα εγχειρίδια όπου η γλωσσική ποικιλότητα αποσιωπάται τελείως ή σε πολύ μεγάλο βαθμό, με αποτέλεσμα να μην παρέχουν υλικό για τη συγκεκριμένη έρευνα,
- (β) Τα εγχειρίδια όπου η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας περιορίζεται ως επί το πλείστον στο λεξιλόγιο και εντοπίζεται, κυρίως, στην ενότητα *Επίπεδα Γλώσσας* (Niveaux de langue) ή *Γλωσσικές Κλίμακες* (Registres de langue) ή/και σε ορισμένες αναφορές των συγγραφέων στη γεωγραφική διαφοροποίηση της γαλλικής,
- (γ) Τα εγχειρίδια όπου η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται συστηματικότερα στα περιεχόμενά τους, με την ένταξή της στα διάφορα κείμενα που περιλαμβάνουν (π.χ. συνομιλίες, διαδικτυακές συζητήσεις, ραδιοφωνικές εκπομπές, διαφημίσεις, λογοτεχνικά και δημοσιογραφικά

κείμενα, διδακτικές δραστηριότητες, ηχογραφημένο και απομαγνητοφωνημένο ακουστικό υλικό κτλ.).

Η κατάταξη των εγχειριδίων στις τρεις παραπάνω κατηγορίες ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη για τη συλλογή και την επιλογή του υλικού της έρευνας (βλ. επόμενες ενότητες). Οι διαδικασίες της ακριβούς καταγραφής, καταμέτρησης και κατηγοριοποίησης ανά τίτλο όλων των εγχειριδίων που παρατηρήσαμε, καθώς και των κειμένων όπου εντοπίσαμε τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας, θα ήταν χρονοβόρες και περισσότερο συμβατές με μια ποσοτική παρά ποιοτική ερευνητική προσέγγιση. Σε κάθε περίπτωση, όμως, πρέπει να τονιστεί ότι τα περισσότερα εγχειρίδια που εξετάστηκαν ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία, καθ' ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας περιχαρακωνόταν σε συγκεκριμένες (υπο)ενότητες τους και προσεγγιζόταν με διεκπεραιωτικό τρόπο από τους συγγραφείς.

Πέρα από τη διάκριση των εγχειριδίων στις παραπάνω κατηγορίες, η ερευνητική παρατήρηση έδειξε, επιπλέον, ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ αυτών ως προς την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας και, μάλιστα, μεταξύ εγχειριδίων που ανήκουν στην ίδια σειρά (π.χ. *Le Nouveau Sans Frontières* 1, 2, 3). Σύμφωνα με την παρατηρούμενη τάση, οι συγγραφείς τους τείνουν να αναπαριστούν περισσότερο τη γλωσσική ποικιλότητα στα εγχειρίδια μέσου και προχωρημένου επιπέδου (επίπεδο 2 και 3), δίνοντας προτεραιότητα στην εκμάθηση της πρότυπης γλώσσας στα εγχειρίδια αρχικού επιπέδου. Αυτό έμελλε να έχει αντίκτυπο στο ποσοστό των εγχειριδίων αρχικού, μέσου και προχωρημένου επιπέδου που θα επιλέγονταν για την ανάλυσή μας (βλ. επόμενη ενότητα). Πάντως, γεγονός είναι ότι το ενδιαφέρον ορισμένων συγγραφέων για την εξοικείωση του αλλόγλωσσου κοινού με την ποικιλότητα της γαλλικής ήταν φανερό σε πολλά εγχειρίδια από τον πρώτο κιόλας τόμο της σειράς. Ομολογουμένως, κάτι τέτοιο αφορούσε, κυρίως, εγχειρίδια για αρχάριους σπουδαστές μεγαλύτερης ηλικίας (π.χ. *Archipel* 1, *Bonne Route* 1, *Escales* 1, *Libre Échange* 1 κ.ά.).

Τέλος, η ερευνητική παρατήρηση στα εγχειρίδια έδειξε ότι η μελέτη του τρόπου αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά απαιτούσε μια σημειωτική προσέγγιση. Τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας απαντούσαν σε κείμενα με ποικίλες σημειωτικές συνιστώσες. Από την αρχή ήταν εμφανές ότι η γλωσσολογική ανάλυση, αν και αυξημένης βαρύτητας, δεν θα κάλυπτε ολοκληρωτικά

τις απαιτήσεις που έθετε η πραγμάτευση του ερευνητικού ζητήματος. Το γεγονός αυτό ήταν καθοριστικής σημασίας για την τροπή της έρευνας, δηλαδή τις επιλογές μας κατά την αναδίφηση στη σχετική βιβλιογραφία και την αξιοποίησή της για την ανάλυση του υλικού από τα εγχειρίδια.

1.3.2.2 Η συλλογή του υλικού από τα εγχειρίδια

Με βάση την τριμερή διάκριση των εγχειριδίων που επιχειρήσαμε, προϊόν της ερευνητικής μας παρατήρησης (βλ. προηγούμενη ενότητα), το υλικό που συλλέξαμε για την εκπόνηση της διατριβής προέρχεται από τα εγχειρίδια της τρίτης κατηγορίας· από εκείνα, δηλαδή, όπου η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας ήταν συστηματικότερη. Επιπλέον, λάβαμε υπόψη πέντε (5) βασικά κριτήρια:

- (α) Τον εντοπισμό όσο το δυνατόν περισσότερων φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια και, μάλιστα, από όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (φωνητική/φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο, πραγματολογία),
- (β) Τη συμπερίληψη στα εγχειρίδια όσο το δυνατόν περισσότερων παραγόντων κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης από τους συγγραφείς, όπως η γεωγραφική προέλευση, η κοινωνική τάξη, η ηλικία, οι εθνοτικές καταβολές και το φύλο των ομιλητών που αναπαριστούν σε αυτά,
- (γ) Την έκδοση και κυκλοφορία των εγχειριδίων από γαλλικούς εκδοτικούς οίκους με μακρόχρονη παράδοση στον χώρο διδασκαλίας της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, καθώς και τη χρήση τους στην Ελλάδα,
- (δ) Τον σχεδιασμό των εγχειριδίων για ένα γενικό κοινό εφήβων και (νεαρών) ενηλίκων –και όχι για ένα κοινό με ειδικούς στόχους και ανάγκες (λ.χ. την εκμάθηση της γαλλικής για ειδικούς επαγγελματικούς σκοπούς),
- (ε) Την εξέταση του βιβλίου του μαθητή, που αποτελεί το βασικό εργαλείο της ξενόγλωσσης διδασκαλίας, πριν τη συλλογή υλικού από οδηγούς για τον εκπαιδευτικό και τετράδια ασκήσεων.

Γενικά, το υλικό που τελικά συλλέξαμε προέρχεται από την προσωπική μας συλλογή, το σπουδαστήριο του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, τη βιβλιοθήκη του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, καθώς και ιδιωτικές συλλογές.

1.3.2.3 Η επιλογή του υλικού από τα εγχειρίδια

Το υλικό προς εξέταση για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής επιλέχθηκε από τριάντα επτά (37) εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Ειδικότερα, πρόκειται για είκοσι εννέα (29) βιβλία του μαθητή, τέσσερις (4) οδηγούς για τον εκπαιδευτικό και τέσσερα (4) τετράδια ασκήσεων. Ανάμεσα σε αυτά, εντοπίζονται δεκαεπτά (17) εγχειρίδια μέσου και προχωρημένου επιπέδου και δέκα (10) εγχειρίδια αρχικού επιπέδου. Ως προς τη χρονολογία έκδοσης και κυκλοφορίας τους, μπορούμε να διακρίνουμε τα υπό εξέταση εγχειρίδια σε τρεις κατηγορίες (για χρονολογίες, συγγραφείς, εκδότες, βλ. παράρτημα):

(α) *Τα παλαιότερα εγχειρίδια* (συνολικά 5): Εκδίδονται στο μεταίχμιο της οπτικο-ακουστικής μεθόδου και της επικοινωνιακής προσέγγισης στη διδακτική της γαλλικής ως ξένης γλώσσας (βλ. κεφ. 2). Πρόκειται για τα εγχειρίδια *Archipel 1, 2, 3* και *Méthode Orange 1, 3*. Το υλικό προέρχεται από τα βιβλία του μαθητή. Η χρονολογία έκδοσής τους τοποθετείται μεταξύ 1978 και 1983 (το εγχειρίδιο *Archipel 3* εκδίδεται λίγο αργότερα, αλλά δεν το διαχωρίζουμε από τα άλλα δύο που ανήκουν στην ίδια σειρά).

(β) *Τα μεταγενέστερα εγχειρίδια* (συνολικά 15): Εκδίδονται το χρονικό διάστημα όπου επικρατεί, γενικά, η επικοινωνιακή προσέγγιση στη διδακτική της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Πρόκειται για τα εγχειρίδια *Bonne Route 1, Cadences 2, En avant la musique 2, Espaces 3* (τετράδιο ασκήσεων), *Grand Large 1 και 2, La clé des champs 1, Le Nouveau Sans Frontières 3, Le Nouvel Espaces 2* (βιβλίο μαθητή και παιδαγωγικός οδηγός), *Libre Échange 1, 2, 3* (και το βιβλίο του καθηγητή για το *Libre Échange 2*) και *Soleil 2*. Η χρονολογία έκδοσής τους τοποθετείται μεταξύ 1985 και 1994.

(γ) *Τα πιο πρόσφατα εγχειρίδια* (συνολικά 17): Εκδίδονται μετά το 2000 και, γενικά, στοχεύουν, με τη σειρά τους, στη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας ως οργάνου επικοινωνίας. Τα πιο σύγχρονα από αυτά αποσκοπούν στην *εκμάθηση μέσω της πράξης* (apprentissage par tâches, perspective actionnelle) για την απόκτηση μιας πιο *βιωματικής γνώσης* (savoir-faire) της γαλλικής γλώσσας. Τα εγχειρίδια που κατατάσσονται σε αυτή την κατηγορία είναι τα εξής: *Alter Ego 2 και 4, Belleville 3* (βιβλίο μαθητή και τετράδιο ασκήσεων), *Connexions 1, Déclic 1* (βιβλίο καθηγητή) και *Déclic 3, Écho 1 και 3, Escales*

1, *Reflets* 2, *Rond-Point* 2 (τετράδιο ασκήσεων) και *Rond-Point* 3, *Pixel* 4, *Planète* 3 (βιβλίο μαθητή, τετράδιο ασκήσεων και βιβλίο καθηγητή).

Γενικά, τα εγχειρίδια των κατηγοριών (α) και (β) αποτελούν ως επί το πλείστον αρχειακό υλικό βιβλιοθηκών που λειτουργούν σε Μορφωτικά Ινστιτούτα (Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών) και Πανεπιστημιακά Ιδρύματα (Σπουδαστήριο του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ). Τα πιο πρόσφατα εγχειρίδια, που ανήκουν στην κατηγορία (γ), κυκλοφορούν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους ακόμη στην αγορά, αν και συχνά σε εμπλουτισμένες και αναθεωρημένες εκδόσεις (για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ενότητα 3.5).

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, το χρονικό ορόσημο για την επιλογή των εγχειριδίων που παρείχαν το υλικό της έρευνας αποτελεί η περίοδος από τα τέλη της δεκαετίας του '70 έως τις αρχές της δεκαετίας του '80. Τότε αρχίζει να επικρατεί η επικοινωνιακή προσέγγιση στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών, όπου δίνεται σταδιακά περισσότερη έμφαση στην εξοικείωση του αλλόγλωσσου κοινού με την ποικιλότητα της υπό εκμάθηση γλώσσας. Σε αυτό το πλαίσιο, τα εγχειρίδια της πρώτης κατηγορίας επιλέχθηκαν, ώστε να ληφθεί υπόψη η μετάβαση από την οπτικο-ακουστική μέθοδο στην επικοινωνιακή προσέγγιση, με τον αντίκτυπο που είχε στον τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στο υλικό για τη διδασκαλία. Έπειτα, τα εγχειρίδια της δεύτερης κατηγορίας, αν και αρκετά παλαιά για τη σύγχρονη διδασκαλία, επιλέχθηκαν, ώστε να εξασφαλιστεί η χρονική συνέχεια στη μελέτη της εκδοτικής δραστηριότητας την περίοδο της επικοινωνιακής προσέγγισης στη γλωσσοδιδασκτική. Παράλληλα, τα συγκεκριμένα εγχειρίδια ήταν διαθέσιμα προς εξέταση στις βιβλιοθήκες και τις ιδιωτικές συλλογές όπου πραγματοποιήσαμε την έρευνά μας. Τέλος, τα εγχειρίδια της τρίτης κατηγορίας είναι τα πιο πρόσφατα, αφού κυκλοφορούν ως επί το πλείστον ακόμη στην αγορά και χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Το γεγονός ότι δεν ξεπερνούν αριθμητικά κατά πολύ τα παλαιότερα εγχειρίδια οφείλεται, πρωταρχικά, σε περιορισμούς ως προς τους διαθέσιμους υλικούς πόρους για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής, οι οποίοι μας οδήγησαν να αρκεστούμε στα πιο πρόσφατα εγχειρίδια που εντοπίσαμε στις βιβλιοθήκες και τις ιδιωτικές συλλογές. Γενικά, ο ποσοτικός αυτός περιορισμός κρίναμε ότι δεν επηρέασε τη συνολική εικόνα και τα συμπεράσματά μας. Έτσι, η επιλογή του υλικού από εγχειρίδια, τα οποία εκδόθηκαν σε μια αρκετά εκτενή χρονική περίοδο (1978-2012) και παρουσίαζαν κοινά

χαρακτηριστικά ως προς τη φιλοσοφία, τις θεωρητικές παραδοχές και τις μεθοδολογικές αρχές των δημιουργών τους, θεωρήσαμε ότι κάλυπτε τις ανάγκες για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας.

Όσον αφορά το εύρος του υλικού που αντλήθηκε από τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας για την εκπόνηση της διατριβής, πρόκειται συνολικά για εβδομήντα τρία (73) αποσπάσματα, τα οποία αποτέλεσαν το αντικείμενο της προτεινόμενης ανάλυσης. Κατά κύριο λόγο, τα αποσπάσματα αυτά αποτελούν διαλόγους που συνοδεύονται από τις εικόνες, ή τα σκίτσα, των ομιλητών και της επικοινωνιακής περίπτωσης όπου συμμετέχουν (συνολικά 57). Ακόμη, όμως, κι αν δεν πρόκειται για διαλόγους, όλα σχεδόν τα αποσπάσματα αναπαριστούν προφορικές χρήσεις της γαλλικής στα εγχειρίδια. Από αυτή την άποψη, το υλικό μας παρείχε ένα πρόσφορο ερευνητικό πεδίο για τη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας, την οποία παρουσιάζουν κατεξοχήν οι προφορικές πραγματώσεις της γλώσσας, και του τρόπου αναπαράστασής της για διδακτικούς σκοπούς.

Όπως προαναφέραμε, τα κείμενα που αναλύονται είναι, με ελάχιστες εξαιρέσεις, ειδικά διαμορφωμένα για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας (βλ. ενότητα 1.3.1). Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται στην ονοματοδοσία των αναλυτικών κατηγοριών που διακρίναμε για τις ανάγκες της έρευνας. Κατά την ανάλυσή μας, θα γίνει λόγος για *αναπαριστώμενες* συνομιλίες στα εγχειρίδια· συνομιλίες που *προσομοιώνουν* καθημερινές διεπιδράσεις· πρακτικές *μυθοπλασίας* των συγγραφέων· και, τέλος, για την *υφολογική κατασκευή* διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής.

Στην ανάλυση που περιλαμβάνει η παρούσα διατριβή, το υπό εξέταση υλικό χωρίζεται σε *εικόνες* και *παραδείγματα*. Από τη μία πλευρά, οι εικόνες αντιστοιχούν σε αυτούσια αποσπάσματα από τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Κρίναμε σκόπιμο να μετατρέψουμε τα συγκεκριμένα αποσπάσματα σε ψηφιακή μορφή, με τη βοήθεια σαρωτή, και να τα αποθηκεύσουμε ηλεκτρονικά για την ενσωμάτωσή τους στο κείμενο της διατριβής. Η ένταξή τους στη διατριβή έγινε χωρίς καμιά αλλαγή, διότι το απαιτούσε η ανάλυσή τους με βάση την ερευνητική μας στοχοθεσία. Έτσι, ένα σημαντικό μέρος της ανάλυσης αφορά τις εικόνες των ομιλητών και της επικοινωνιακής περίπτωσης όπου συμμετέχουν, τα ειδικά πλαίσια όπου εντάσσονται τα λεγόμενά τους, τη χρήση τυπογραφικών μέσων από τους συγγραφείς, τον τρόπο παρουσίασης των κειμένων σε μια διδακτική ενότητα κ.ά. Από την άλλη πλευρά, τα παραδείγματα αποτελούν αποσπάσματα από τα εγχειρίδια της

γαλλικής ως ξένης γλώσσας, τα οποία δακτυλογραφήθηκαν σε επεξεργαστή κειμένου. Δεν υπήρξε η ανάγκη για τη μετατροπή τους σε ψηφιακή μορφή, δεδομένου ότι η ανάλυση δεν το απαιτούσε με βάση την ερευνητική μας στοχοθεσία. Όλα τα αποσπάσματα από τα εγχειρίδια συνοδεύονται από την απόδοσή τους στην ελληνική, τη γλώσσα συγγραφής της παρούσας διατριβής.

1.3.3 Μέθοδος, περιεχόμενο της έρευνας και επιστημονικοί κλάδοι αναφοράς

Στην παρούσα διατριβή επιχειρείται, κυρίως, η *ποιοτική* ανάλυση του περιεχομένου των εγχειριδίων. Μέσω αυτής, επιδιώκουμε να τεκμηριώσουμε τη θέση ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας διαφοροποιεί κοινωνιογλωσσικά τους ομιλητές που προβάλλονται στα εγχειρίδια, συμβάλλοντας ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Γι' αυτό τον σκοπό, θα αναλύσουμε εκτενώς ένα σημαντικό αριθμό αποσπασμάτων από διαφορετικά εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, όπου η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται για την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών· θα σχολιάσουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των αποσπασμάτων, σε σχέση με τους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης που προβάλλουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια, αλλά και με τις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαριστούν σε αυτά· τέλος, θα εντοπίσουμε και θα συζητήσουμε τη γλωσσική ιδεολογία η οποία, υπαγορεύοντας τις συγγραφικές επιλογές ως προς την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια (στο μικρο-επίπεδο), τις συνδέει με τη γενικότερη πολιτική προώθησης και την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία (στο μακρο-επίπεδο).

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, χρησιμοποιούμε θεωρητικές έννοιες και αναλυτικά εργαλεία από τον ευρύτερο χώρο της *κοινωνιογλωσσολογίας* και, ειδικότερα, από τους συγγενείς, αλλά και τους επιμέρους ερευνητικούς κλάδους που αυτή περιλαμβάνει. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τον (προσδι)ορισμό και τη μελέτη των γλωσσικών ποικιλιών, θα αναφερθούμε στις *ποσοτικές ή/και συσχετιστικές μελέτες* της γλωσσικής ποικιλότητας, εμβληματικές πλέον, του ερευνητικού παραδείγματος που συνδέθηκε με το όνομα του William Labov (1966, 1972, 1990, 1994, 2001). Στη συνέχεια, θα προσεγγίσουμε τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών σε σχέση με το γενικότερο φαινόμενο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών, με βάση την ερευνητική κατεύθυνση που προτείνει η Eckert (βλ. κυρίως

2008, 2009, 2012). Αυτή στρέφει το ερευνητικό ενδιαφέρον στην έννοια του *ύφους* (style) των ομιλητών ως συνολικότερης μορφής ανθρώπινης έκφρασης, η οποία περιλαμβάνει τη χρήση διαφορετικών ποικιλιών της γλώσσας, ανάλογα με τις προθέσεις, τις σκοπιμότητες και τις ιδεολογίες τους. Μεταξύ των γλωσσικών ποικιλιών, θα μας απασχολήσει η διαμόρφωση και το ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς της *πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας*. Γι' αυτό, θα αναφερθούμε στη διαδικασία της *γλωσσικής τυποποίησης*, όπως αυτή μελετήθηκε, αρχικά, στον κλάδο του *Γλωσσικού Σχεδιασμού* (Haugen, 1966, 1997, 2001) και, έπειτα, στο πλαίσιο των πιο πρόσφατων, μεταστρουκτουραλιστικών, κοινωνικών και ιδεολογικών της προσεγγίσεων (Silverstein, 1996· Gal, 2006, 2012). Για την ανάλυση του υπό εξέταση υλικού από τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, θα αξιοποιήσουμε τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση για το ύφος και τις γλωσσικές ποικιλίες του Agha (2007) σε συνδυασμό με το μοντέλο των τριών σημειωτικών διεργασιών που πρότειναν οι Irvine και Gal (2000) για να μελετήσουν την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης.

Μεθοδολογικά, θα κινηθούμε στο γενικότερο πλαίσιο που ορίζει το ερευνητικό πεδίο της *Ανάλυσης Λόγου* στον ευρύτερο χώρο της κοινωνιογλωσσολογίας. Αυτό σημαίνει ότι ακολουθούμε ένα αναλυτικό παράδειγμα σαφώς προσανατολισμένο σε ποιοτικές, πραγματολογικές-κειμενοκεντρικές προσεγγίσεις, το οποίο αποσκοπεί στη μελέτη της επικοινωνίας ως κοινωνικής διεπίδρασης. Έτσι, η παρούσα έρευνα εστιάζει στη γλωσσική ποικιλότητα, όπως αυτή αναπαρίσταται στα εγχειρίδια, πλαισιωμένη σε *κείμενα* με ποικίλες σημειωτικές συνιστώσες (εικόνες, λεζάντες, διαλόγους, πλαίσια, γραμματοσειρές κτλ.). Η ανάλυσή τους θα επιτρέψει τη μελέτη του κοινωνικού νοήματος των γλωσσικών ποικιλιών στα εγχειρίδια, όπως αυτό κατασκευάζεται από τους συγγραφείς τους σε σχέση με τους ομιλητές που προβάλλουν· τις επικοινωνιακές περιστάσεις που επιλέγουν· και, τέλος, τις πολιτικές και ιδεολογικές σκοπιμότητες που συνδέονται με τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.

1.3.4 Ερευνητικοί στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

Ο κύριος στόχος της παρούσας διατριβής είναι ο εμπλουτισμός και η ανατροφοδότηση της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας και θεωρίας αναφορικά με τη γλωσσική τυποποίηση. Ειδικότερα, μας ενδιαφέρει ο ρόλος της γλωσσικής ιδεολογίας στην πολιτική προώθησης και (ανα)παραγωγής μιας πρότυπης γλώσσας για τη διεθνή

διάδοση και τη διδασκαλία της. Αυτός ο ερευνητικός στόχος συνεπάγεται ένα κριτικό στοχασμό γύρω από τη γλωσσική τυποποίηση ως ιδεολογικά κατευθυνόμενη διαδικασία η οποία, (ανα)παράγοντας την πρότυπη γλώσσα, συμβάλλει στην εδραίωση των σχέσεων κοινωνιογλωσσικής ανισότητας μεταξύ ομιλητών διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών ή/και γλωσσών.

Τα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας επιλέχθηκαν ως ένα αντιπροσωπευτικό είδος θεσμικού λόγου για τις γλώσσες από τον χώρο της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης. Με την ανάπτυξη της κοινωνιογλωσσολογίας και των συγγενών με αυτήν κλάδων, ο χώρος αυτός έχει συνδεθεί από τη δεκαετία του '70 με τη διδασκαλία της γλώσσας ως οργάνου επικοινωνίας και, άρα, με την ποικιλότητα που χαρακτηρίζει τη γλωσσική χρήση. Από αυτή την άποψη, η μελέτη του δίπτυχου γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στα εγχειρίδια αποκτά αυξημένο ερευνητικό ενδιαφέρον.

Με βάση τον παραπάνω στόχο, τα κυριότερα ερευνητικά ερωτήματα που συνοψίζουν τον προβληματισμό μας μπορούν να διατυπωθούν ως εξής:

- (α) Πώς ακριβώς αναπαρίσταται η γλωσσική ποικιλότητα στα εγχειρίδια και πώς ακριβώς (ανα)παράγεται η πρότυπη γαλλική ως κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία;
- (β) Ποια λογική υπαγορεύει τις επιλογές των συγγραφέων στα εγχειρίδια και συνδέει αυτές τις επιλογές με την πολιτική προώθησης και (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής; Με ποιους όρους μπορεί η λογική αυτή να αποτελέσει αντικείμενο περιγραφής, ανάλυσης και ερμηνείας;

Η πραγμάτευση των ερωτημάτων αυτών θα μας επιτρέψει να προσεγγίσουμε γενικότερα ζητήματα που τίθενται αναφορικά με τις (ξένες) γλώσσες, τη χρήση και τη διδασκαλία τους στην κοινωνία. Ειδικότερα, θα σταθούμε σε ζητήματα, όπως:

- (γ) Πώς ανατροφοδοτεί η έρευνά μας τον ερευνητικό προβληματισμό γύρω από τη γλωσσική τυποποίηση και τον ρόλο της γλωσσικής ιδεολογίας σε σχέση με το γενικότερο φαινόμενο της κοινωνιογλωσσικής ανισότητας;

- (δ) Πώς συμβάλλει η έρευνά μας στον κριτικό ερευνητικό στοχασμό γύρω από τα ζητήματα αυτά σε σχέση με την ξενόγλωσση εκπαίδευση;

Ο απότερος στόχος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής είναι να προβληματιστούν και να επωφεληθούν από τα πορίσματά της οι εμπλεκόμενοι με την ξενόγλωσση διδασκαλία της γαλλικής ή άλλων (διεθνών) γλωσσών (υπεύθυνοι και επιμελητές εκδόσεων, συγγραφείς εγχειριδίων, διευθυντές σπουδών, ερευνητές, επιμορφωτές, εκπαιδευτικοί, φοιτητές κτλ.). Πολλά από τα ερωτήματα που μας απασχολούν στην έρευνά μας μπορούν να συμβάλουν στην ανάληψη στοχευμένων ενεργειών και την πραγματοποίηση κοινωνιογλωσσικά ενήμερων επιλογών αναφορικά με τη συγγραφή και τη χρήση των εγχειριδίων, την περαιτέρω παραγωγή διδακτικού υλικού και την κατάρτιση/επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Ορισμένα από τα ερωτήματα αυτά είναι τα παρακάτω:

- (α) Ποια συμπεράσματα εξάγονται από τη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας, όπως αυτή αναπαρίσταται στα εγχειρίδια; Τι είδους γλωσσικό δείγμα περιλαμβάνουν τα εγχειρίδια και πώς πλαισιώνεται από τους συγγραφείς τους στα διάφορα κείμενα που προτείνουν για τη διδασκαλία;
- (β) Ποιο είναι το αποτέλεσμα του γλωσσικού δείγματος που παρέχουν τα εγχειρίδια (και των σχετικών με αυτό συγγραφικών επιλογών) για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας; Το γλωσσικό δείγμα, όπως προβάλλεται και πλαισιώνεται στα εγχειρίδια, μυεί, δηλαδή, πράγματι το αλλόγλωσσο κοινό στη χρήση διαφορετικών ποικιλιών της γαλλικής;
- (γ) Πώς μπορεί το περιεχόμενο των εγχειριδίων ως προς την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας να (ανα)πλαισιωθεί με κριτικό πνεύμα και διάθεση, χάρη στις θεωρητικές έννοιες και τα αναλυτικά εργαλεία της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας και των συγγενών με αυτήν κλάδων;
- (δ) Ποια είναι τα ζητήματα που παραμένουν ανοιχτά προς περαιτέρω διερεύνηση και προβληματισμό, στο πλαίσιο παραγωγής εγχειριδίων και λοιπού διδακτικού υλικού για μια κοινωνιογλωσσικά ενήμερη

διδασκαλία της ξένης γλώσσας (δηλαδή, μιας διδασκαλίας που δεν θα παραμένει μόνιμα προσκολλημένη στην πρότυπη γλωσσική ποικιλία);

1.4 Η δομή της διατριβής

Όσον αφορά την οργάνωση των περιεχομένων της παρούσας διδακτορικής διατριβής, αυτή διαρθρώνεται συνολικά σε έξι κεφάλαια, με πρώτο κεφάλαιο την παρούσα εισαγωγή. Κάθε κεφάλαιο καταλήγει σε εκτενή ανακεφαλαίωση, όπου παρουσιάζονται τα βασικά σημεία του ή/και συνοψίζονται τα επιμέρους ευρήματα που περιλαμβάνει.

Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής. Σε αυτό παρέχονται οι θεωρητικές έννοιες και τα αναλυτικά εργαλεία της κοινωνιογλωσσολογίας, αλλά και των συναφών με αυτήν κλάδων, που διαμόρφωσαν τον ερευνητικό προβληματισμό μας και αξιοποιήθηκαν κατά την ανάλυση των εγχειριδίων.

Καταρχάς, θα γίνει αναφορά στο φαινόμενο της γλωσσικής ποικιλότητας, καθώς επίσης και σε σχετικές με αυτήν έννοιες, και θα δοθούν παραδείγματα από την ποικιλότητα της γαλλικής και της ελληνικής. Έπειτα, θα εστιάσουμε στις επιμέρους όψεις της, τα διάφορα είδη γλωσσικών ποικιλιών, όπως (προσδι)ορίζονται και μελετώνται σε σχέση με κάποιο παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης (τη γεωγραφική προέλευση, την κοινωνική τάξη, την ηλικία, τις εθνοτικές καταβολές, το φύλο των ομιλητών και την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετέχουν). Έμφαση θα δοθεί στις κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες για τη γαλλική γλώσσα και, επιπλέον, θα αναφερθούν παραδείγματα από την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα υπό εξέταση εγχειρίδια για τον κάθε παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης ξεχωριστά.

Στη συνέχεια, θα επικεντρωθούμε στην έννοια του *ύφους*, το οποίο θεωρείται πλέον το ευρύτερο πεδίο έκφρασης και μελέτης της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών, όπως δείχνει και η σταδιακή στροφή προς αυτή την έννοια σημαντικών εκπροσώπων της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας. Το ύφος θα μας απασχολήσει μέσα από τις ευρύτερες ανθρωπολογικές, κοινωνικές και σημειωτικές του διαστάσεις. Θα αποτελέσει, δηλαδή, αντικείμενο ανάλυσης ως μια συνολικότερη μορφή ανθρώπινης έκφρασης, η οποία περιλαμβάνει τον τρόπο ομιλίας –και, άρα, τη χρήση διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών– σε συνδυασμό με την αμφίεση, τις στάσεις, την ιδιοσυγκρασία, τις συμπεριφορές, τις χαρακτηριστικές

δραστηριότητες και τις ιδιαίτερες συνθήκες επικοινωνίας των ομιλητών. Υπό αυτή την έννοια, οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν κοινωνικό νόημα, διότι αξιολογούνται ως συστατικά ενός συνολικότερου ύφους, ενώ μπορούν παράλληλα να αξιοποιηθούν ποικιλοτρόπως από τους ομιλητές κατά την επικοινωνία, συμβάλλοντας στην κατασκευή περαιτέρω κοινωνικών νοημάτων. Η αξιοποίηση των αναλυτικών εργαλείων μιας σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης του ύφους θα μας δώσει την ευκαιρία να το χρησιμοποιήσουμε ως κύρια αναλυτική κατηγορία στην παρούσα έρευνα. Ως πεδίο έκφρασης και μελέτης της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, το ύφος θα μας επιτρέψει να μελετήσουμε την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια σε σχέση με τους διάφορους ομιλητές της γαλλικής που προβάλλονται σε αυτά.

Το τελικό μέρος του δεύτερου κεφαλαίου αφιερώνεται στην πρότυπη γλωσσική ποικιλία και το ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς της. Δεδομένης της ποικιλότητας των γλωσσικών πρακτικών, αυτή αποτελεί προϊόν γλωσσικής πολιτικής και σχεδιασμού και, ειδικότερα, μιας θεσμικά ελεγχόμενης διαδικασίας που έχει περιγραφεί με τον όρο *γλωσσική τυποποίηση*. Με την αναφορά σε αυτήν ολοκληρώνουμε την παρουσίαση του δίπτυχου γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στο πλαίσιο της θεωρητικής μας πραγμάτευσης, πριν προσεγγίσουμε τα εγχειρίδια. Τέλος, αφού καταγράψουμε σύντομα την εξέλιξη του ερευνητικού προβληματισμού σε σχέση με τη γλωσσική τυποποίηση, θα ορίσουμε τη γενικότερη ερευνητική μας αφετηρία και, με βάση τις θεωρητικές έννοιες και τα αναλυτικά εργαλεία που παρουσιάσαμε, θα διατυπώσουμε σύντομα τα βασικά σημεία της επιχειρούμενης προσέγγισης και τη γενική στοχοθεσία μας.

Στο τρίτο κεφάλαιο της διατριβής, και σε αυτά που ακολουθούν, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα γλωσσικά εγχειρίδια. Ειδικότερα, τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια, όπως αυτά που παρέχουν το υλικό για την έρευνά μας, θα μας απασχολήσουν ως προϊόντα γλωσσικής πολιτικής και σχεδιασμού για την ξενόγλωσσα διδασκαλία και θα αποτελέσουν αντικείμενο προσέγγισης ως *τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα*. Με βάση αυτή την ιδιότητά τους, θα αναφερθούμε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά. Στη συνέχεια, θα προβούμε σε μια επισκόπηση της υπάρχουσας έρευνας, προκειμένου να εξετάσουμε με ποιους ακριβώς όρους έχει απασχολήσει και μελετηθεί έως τώρα η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια. Μεθοδολογικά, οι υπάρχουσες έρευνες στα εγχειρίδια θα διακριθούν,

γενικά, σε ποιοτικές και ποσοτικές. Η επισκόπησή μας θα εστιάσει στις έρευνες για τα εγχειρίδια της γαλλικής γλώσσας, αλλά θα επεκταθεί και σε έρευνες για εγχειρίδια άλλων «διεθνών» γλωσσών (αγγλικής και ισπανικής γλώσσας). Έτσι, σκοπεύουμε να εξασφαλίσουμε μια όσο το δυνατόν πιο διευρυμένη οπτική για την υφιστάμενη ερευνητική δραστηριότητα, σε σχέση με τα ζητήματα πολιτικής και ιδεολογικής υφής που μας απασχολούν, αναφορικά με την αναπαράσταση της γλώσσας στα εγχειρίδια. Στη συνέχεια, αφού επιχειρήσουμε μια συνολική αποτίμηση του τρόπου με τον οποίο οι ερευνητές έχουν προσεγγίσει έως τώρα το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στα εγχειρίδια, θα εντάξουμε τη μελέτη μας στην υπάρχουσα έρευνα, αποσαφηνίζοντας περαιτέρω την υιοθετούμενη ερευνητική οπτική και περιγράφοντας το ερευνητικό κενό που σκοπεύουμε να καλύψουμε με την παρούσα διατριβή. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια λεπτομερέστερη αναφορά στα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, απ' όπου αντλήσαμε το υλικό μας για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής.

Το επόμενο, τέταρτο, κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην ανάλυση του υλικού που συλλέξαμε από τα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Σε αυτό θα εξηγήσουμε, καταρχάς, πώς αξιοποιείται η έννοια του *ύφους* στην παρούσα διατριβή ως σημείου αναφοράς για την οριοθέτηση των επιμέρους αναλυτικών κατηγοριών προς εξέταση. Γενικά, τα αναλυτικά εργαλεία της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης που αξιοποιούμε στην παρούσα έρευνα θα μας επιτρέψουν να μελετήσουμε τα *ύφη* των διαφόρων ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια ως *σημειωτικές κατασκευές*. Όπως θα φανεί κατά την ανάλυση, τα *ύφη* ως σημειωτικές κατασκευές (ανα)παράγονται ποικιλοτρόπως, μέσω του λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια. Η μελέτη τέτοιων σημειωτικών κατασκευών θα δείξει πώς αυτές διαμορφώνουν το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών της γαλλικής που προβάλλονται ως συστατικό τους. Ειδικότερα, μελετώντας τα διάφορα *ύφη* των ομιλητών στα εγχειρίδια ως σημειωτικές κατασκευές, θα εξάγουμε συμπεράσματα: καταρχάς, για τους ειδικότερους παράγοντες με τους οποίους συνδέεται η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών από τους συγγραφείς (γεωγραφική προέλευση, κοινωνική τάξη, ηλικία, εθνοτικές καταβολές, φύλο)· έπειτα, για τις επιμέρους ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια σε σχέση με τους παράγοντες αυτούς. Τέλος, όπως θα φανεί λεπτομερώς κατά την ανάλυση, τα διάφορα *ύφη* των ομιλητών, με τον τρόπο που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, υπαγορεύονται ως σημειωτικές κατασκευές από

μια συγκεκριμένη λογική προβολής των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, μια κυρίαρχη γλωσσική ιδεολογία. Ως σύστημα αντίληψης των σχέσεων γλώσσας και κοινωνίας, αυτή εξυπηρετεί την πολιτική προώθησης και (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Στο επόμενο, πέμπτο, κεφάλαιο της διατριβής η έννοια του *ύφους*, και τα εργαλεία της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης που αξιοποιούμε για την ανάλυσή του ως σημειωτικής κατασκευής, θα μας επιτρέψουν να επικεντρώσουμε το ερευνητικό μας ενδιαφέρον σε ένα παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, τον οποίο επικαλούνται πολύ συχνά οι συγγραφείς κατά την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια. Πρόκειται για τη νεαρή ηλικία των ομιλητών. Το γεγονός ότι τα περισσότερα εγχειρίδια απ' όπου αντλείται το υλικό μας απευθύνονται σε ένα εφηβικό (ή/και μετεφηβικό) αλλόγλωσσο κοινό, σε συνδυασμό με το γενικότερο ενδιαφέρον που έχει προσελκύσει η «γλώσσα των νέων» τις τελευταίες δεκαετίες και στη Γαλλία, επηρεάζει τις επιλογές των συγγραφέων στα εγχειρίδια, έχοντας αντίκτυπο στον τρόπο (ανα)παραγωγής της κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Με βάση την υιοθετούμενη προσέγγιση, το νεανικό ύφος θα μελετηθεί ως σημειωτική κατασκευή έναντι αυτού των ενηλίκων που προβάλλονται στα εγχειρίδια. Μάλιστα, θα δείξουμε ότι η σημειωτική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων επιτυγχάνεται ποικιλοτρόπως μέσω του λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια, διαμορφώνοντας το κοινωνικό νόημα διαφόρων ποικιλιών της γαλλικής που αναπαρίστανται σε αυτά ως μέσα συνδήλωσης ενός «νεανικού ύφους». Μέσα από την ανάλυση, θα παρέχουμε περαιτέρω τεκμηρίωση για το γεγονός ότι η σημειωτική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων προβάλλει την ηλικιακή διαφοροποίηση των ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια με βάση την ίδια κυρίαρχη γλωσσική ιδεολογία· αυτή, δηλαδή, που εξυπηρετεί την πολιτική προώθησης και (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Στο τελευταίο, έκτο, κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα γενικά συμπεράσματα της διατριβής, στο πλαίσιο του ευρύτερου κοινωνιογλωσσολογικού προβληματισμού που παρείχε το έναυσμα για την εκπόνησή της, αναφορικά με το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης και την υπό συζήτηση γλωσσική ιδεολογία (και πολιτική) στα εγχειρίδια. Επιπλέον, θα αναφερθούμε σύντομα, εν είδει απολογισμού, στις ειδικότερες επιλογές που πραγματοποιήσαμε για τη θεωρητική

επεξεργασία του ζητήματος και την ανάλυση των ερευνητικών μας δεδομένων. Στη συνέχεια, αφού διασαφηνίσουμε περαιτέρω τον τρόπο με τον οποίο η διατριβή ανατροφοδοτεί την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα και θεωρία για τη γλωσσική τυποποίηση και ενισχύει τον κριτικό ερευνητικό στοχασμό για την ξενόγλωσση εκπαίδευση σε σχέση με αυτήν, θα προβούμε στη διατύπωση σύντομων προτάσεων για τη συνέχιση της ερευνητικής δραστηριότητας με την υιοθετούμενη οπτική. Παράλληλα, θα επιμείνουμε στα γενικότερα οφέλη της για τους εμπλεκόμενους σε μια ξενόγλωσση εκπαίδευση που θα έχει ως κύρια επιδίωξη τη μύηση στη γλωσσική ποικιλότητα και την πολυγλωσσία. Τέλος, θα επισημάνουμε τη σημασία αξιοποίησης των εννοιών και των αναλυτικών εργαλείων που χρησίμευσαν κατά την εκπόνηση της παρούσας διατριβής, αφενός, για την κριτική επεξεργασία κοινωνιογλωσσικά ενήμερων διδακτικών προτάσεων, αλλά και για τη γενικότερη συνέχιση της έρευνας γύρω από μια κοινωνιογλωσσικά ενήμερη διδακτική πράξη, στο μέτρο που συναφή με αυτή ζητήματα, αυξημένου ενδιαφέροντος, παραμένουν ανοιχτά προς περαιτέρω συζήτηση, διερεύνηση και προβληματισμό.

Κεφάλαιο 2^ο

Γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική τυποποίηση: Το θεωρητικό πλαίσιο

2.1 Γλωσσική ποικιλότητα: Σχετικές έννοιες, ορισμοί και παραδείγματα

Η ποικιλότητα που χαρακτηρίζει τη γλωσσική χρήση αποτελεί δεδομένο της καθημερινής μας εμπειρίας. Ακούγοντας διαφορετικούς ομιλητές της γλώσσας του, μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες σχετικά με τις γεωγραφικές, τις κοινωνικές και τις εθνοτικές καταβολές τους· επικοινωνώντας, γραπτά ή/και προφορικά, με τους συνομιλητές του, μπορεί κανείς εύκολα να αντιληφθεί ότι δεν χρησιμοποιεί τη γλώσσα αδιαφοροποίητα, αλλά ότι ο λόγος του πραγματώνεται ποικιλοτρόπως λαμβάνοντας, για παράδειγμα, τη μορφή μίας φιλικής ηλεκτρονικής αλληλογραφίας ή μίας καθημερινής εμπορικής συναλλαγής. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι εναλλαγές μεταξύ διαφορετικών χρήσεων της γλώσσας είναι συνεχείς και η έκθεση σε αυτές μόνιμη, οι ομιλητές σπάνια στέκονται στις πραγματικές διαστάσεις της *γλωσσικής ποικιλότητας*, κάτι που είναι, όμως, πολύ πιθανότερο να συμβεί, όταν διαταράσσεται εξαιτίας της η επικοινωνία με κάποιο συνομιλητή τους.

Ο όρος *γλωσσική ποικιλότητα* χρησιμοποιείται στον κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας για την αναφορά στις διαφορές που παρατηρούνται κατά τη χρήση της γλώσσας από τους ομιλητές. Γενικά, τέτοιες διαφορές είναι αλληλένδετες με την *επικοινωνιακή περίσταση* όπου χρησιμοποιείται η γλώσσα. Πρόκειται για μία ευρεία έννοια που περιλαμβάνει ένα σύνολο παραμέτρων: τους ομιλητές με τα ατομικά, τα κοινωνικά και τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά τους· το κανάλι της επικοινωνίας τους (π.χ. γραπτό, προφορικό, ηλεκτρονικό κτλ.)· τις σχέσεις τους (τυπικότητα, εγγύτητα κτλ.)· τις δραστηριότητες που επιτελούνται από αυτούς κατά την επικοινωνία (π.χ. φιλική κουβέντα, σχολική παράδοση, ειδησεογραφικό δελτίο, εκκλησιασμός κτλ.). Λόγω αυτής της ετερογένειας που χαρακτηρίζει τη χρήση των φυσικών γλωσσών, η ποικιλότητα έχει αναγνωριστεί ευρέως ως θεμελιώδης χαρακτηριστικό τους.

Για την περιγραφή και τη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας, μία γλώσσα δεν εκλαμβάνεται ως ενιαία και ομοιογενής, αλλά θεωρείται ότι περιλαμβάνει διαφορετικές *γλωσσικές ποικιλίες* (βλ. σχετικά Δελβερούδη, 2001β). Οι επιμέρους χρήσεις της γλώσσας, όπως απαντούν στον λόγο ομιλητών από διαφορετικές

κοινωνικές και εθνοτικές ομάδες, γεωγραφικές περιοχές, αλλά και στις διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχουν, συνιστούν τις γλωσσικές ποικιλίες της. Έτσι, η «γλώσσα» των διανοούμενων, η «γλώσσα» των νέων, η «γλώσσα» των διαλεκτόφωνων ομιλητών και, παράλληλα, ο ακαδημαϊκός ή ο δημοσιογραφικός λόγος μπορούν να αναφερθούν ως παραδείγματα γλωσσικών ποικιλιών.¹

Ο (προσδι)ορισμός και η οριοθέτηση των γλωσσικών ποικιλιών στο εσωτερικό μίας γλώσσας συνδέεται με την ποικιλότητα που παρουσιάζουν κατά την πραγμάτωσή τους συγκεκριμένοι γλωσσικοί τύποι² στον λόγο των ομιλητών της. Με βάση τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, τέτοιοι τύποι μπορεί να είναι φωνολογικοί, μορφολογικοί, συντακτικοί ή λεξιλογικοί, οπότε μπορούμε να διακρίνουμε επιμέρους *φωνολογικές*,³ *μορφολογικές*, *συντακτικές* και *λεξιλογικές ποικιλίες* σε μία γλώσσα. Ενδεικτικά, μπορεί κανείς να πει εναλλακτικά στην ελληνική *αντρώγυνο* ή *ανδρόγυνο* (φωνολογικές ποικιλίες), *πειραζόντουσαν* ή *πειράζονταν* (μορφολογικές ποικιλίες), *πάω πλατεία* ή *πάω στην πλατεία* (συντακτικές ποικιλίες) ή να χρησιμοποιήσει το ρήμα *φόρτωσα* αντί για *νευρίασα* (λεξιλογικές ποικιλίες). Αντίστοιχες γλωσσικές ποικιλίες εντοπίζονται στον λόγο των ομιλητών της ελληνικής όταν επιτελούν πράξεις⁴ μέσω των εκφωνημάτων τους, όπως π.χ. χαιρετισμούς (*χαίρεται, πώς είστε;* ή *γεια χαρά, πώς πάει;*) ή προσφωνήσεις (*αγαπητοί*

¹ Οι αντίστοιχοι όροι που χρησιμοποιούνται στη γαλλόφωνη και την αγγλόφωνη βιβλιογραφία είναι *variété de langue* και *language variety*.

² Οι αντίστοιχοι όροι που χρησιμοποιούνται στη γαλλόφωνη και την αγγλόφωνη βιβλιογραφία είναι *variantes* και *variants*.

³ Οι φωνολογικές ποικιλίες μίας γλώσσας μπορεί να αφορούν είτε τα *τεμαχιακά* χαρακτηριστικά της (τις εναλλαγές στην πραγμάτωση ενός φθόγγου) είτε τα *υπερτεμαχιακά* χαρακτηριστικά της (τις εναλλαγές στον ρυθμό, την προσωδία και τον επιτονισμό).

⁴ Οι πράξεις που επιτελούνται μέσω των εκφωνημάτων ονομάζονται *γλωσσικές* ή *λεκτικές πράξεις* (π.χ. χαιρετισμοί, προσφωνήσεις, φιλοφρονήσεις, διαμαρτυρίες κτλ.). Αποτελούν το ερευνητικό αντικείμενο του κλάδου της *Πραγματολογίας* (βλ. ενδεικτικά Yule, 2006). Γι' αυτό, οι εκφωνηματικές ποικιλίες για την επιτέλεση μίας γλωσσικής πράξης στον λόγο μπορούν να θεωρηθούν ως *πραγματολογικές* (βλ. Geeslin & Long, 2014: 42-44). Πάντως, πρέπει να επισημάνουμε ότι ο τρόπος (προσδι)ορισμού των επιμέρους γλωσσικών ποικιλιών έχει συζητηθεί εκτενώς στον κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας. Όπως θα δούμε παρακάτω, ο William Labov, ο κύριος εισηγητής της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, μελετούσε ως επί το πλείστον φωνολογικές ποικιλίες της αμερικανικής αγγλικής (π.χ. *working* ή *workin* «δουλεύοντας»). Οι φωνολογικές ποικιλίες μπορούν εύκολα να θεωρηθούν σημασιολογικά ισοδύναμες, διότι αφορούν την εναλλακτική πραγμάτωση του ίδιου φωνολογικού τύπου. Ωστόσο, η επέκταση της συγκεκριμένης λογικής για τον προσδιορισμό των γλωσσικών ποικιλιών στα άλλα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο, πραγματολογία) αποτέλεσε αντικείμενο έντονου προβληματισμού (βλ. σχετικά Lavandera, 1978· Romaine, 1984). Στη σύγχρονη έρευνα, διάφοροι γλωσσικοί τύποι από όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης μπορούν να μελετηθούν ως γλωσσικές ποικιλίες, με την προϋπόθεση ότι επιτελούν την ίδια λειτουργία για τους ομιλητές μίας γλωσσικής κοινότητας σε μία δεδομένη χρονική στιγμή (βλ. σχετικά Schwenter & Torres-Cacouillos, 2008· Aaron, 2010). Αυτό φαίνεται να ισχύει, ακόμη κι αν οι τύποι αυτοί δεν πληρούν απόλυτα τη συνθήκη της σημασιολογικής ισοδυναμίας, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των φωνολογικών ποικιλιών.

κύριοι ή ρε μάγκες). Σε αναλογία με τις γλωσσικές ποικιλίες από τα άλλα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, μπορούμε να κάνουμε λόγο για *εκφωνηματικές ποικιλίες* της ελληνικής.

Η γνώση των ποικιλιών μιας γλώσσας παρέχει τη δυνατότητα στους ομιλητές να προβαίνουν σε γλωσσικές επιλογές. Αυτές είναι αναπόσπαστο κομμάτι της επικοινωνίας τους, της προσωπικής τους έκφρασης και της κοινωνικής τους ζωής. Η γνώση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία για όσους μαθαίνουν μία ξένη γλώσσα. Ως αλλόγλωσσοι ομιλητές, εκείνοι έχουν όφελος να εξοικειωθούν όχι μόνο με τις εναλλαγές στην πραγμάτωση των γλωσσικών τύπων, αλλά κυρίως με το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν οι εναλλαγές αυτές, καθώς και με τις διάφορες κοινωνικές λειτουργίες που μπορεί να εξυπηρετούν στον λόγο. Το ζητούμενο για τους αλλόγλωσσους ομιλητές είναι, δηλαδή, να μπορούν να ερμηνεύουν και να εκφράζουν κοινωνικά νοήματα στην ξένη γλώσσα, κατανοώντας καλύτερα τους συνομιλητές τους και προσαρμόζοντας τις γλωσσικές επιλογές τους ανάλογα με τις επικοινωνιακές τους προθέσεις. Γενικά, κάτι τέτοιο αποδεικνύεται σημαντικό για την κοινωνική τους ζωή, προκειμένου να διαφοροποιούν ανάλογα τη συμπεριφορά τους, (ανα)διαμορφώνοντας τις διαπροσωπικές τους σχέσεις και προβάλλοντας πτυχές του εαυτού τους στην ξένη γλώσσα.

Δεδομένης της σημασίας που έχει για τους αλλόγλωσσους ομιλητές η γνώση όψεων από την ποικιλότητα της ξένης γλώσσας που μαθαίνουν (της *γλώσσας-στόχου*), στην παρούσα διδακτορική διατριβή μελετάται η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Έτσι, κρίνουμε σκόπιμο να παραθέσουμε εισαγωγικά ορισμένα παραδείγματα από τις επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως κατανέμονται στα διάφορα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης και μπορούν να εντοπιστούν στα εγχειρίδια.⁵

Πολλές από τις φωνολογικές ποικιλίες της γαλλικής συνίστανται σε εναλλαγές που προκύπτουν από φωνολογικές συρρικνώσεις γλωσσικών τύπων της επίσημης, γραπτής εκδοχής της γλώσσας στη ροή του λόγου. Τέτοιες φωνολογικές ποικιλίες αναπαρίστανται συχνά στα εγχειρίδια γραπτώς (π.χ. *y a* αντί *il y a* «υπάρχει», *chais pas* αντί *je ne sais pas* «δεν ξέρω», *chui content* αντί *je suis content* «είμαι

⁵ Για περισσότερα παραδείγματα γλωσσικών ποικιλιών από τη γαλλική, βλ. Gadet, 1997, 2007. Για μία αναφορά σε μελέτες γλωσσικών ποικιλιών από διάφορες γλώσσες και τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, βλ. Geeslin & Long, 2014: 36-45.

χαρούμενος», *c'est Catherine qu'elle venue tchercher* αντί *c'est Catherine qui est venue te chercher* «η Κατερίνα ήρθε να σε πάρει» κτλ).

Οι μορφολογικές ποικιλίες της γαλλικής συνίστανται, σε αρκετές περιπτώσεις, σε εναλλαγές γλωσσικών τύπων, οι οποίες μπορεί να συνδέονται με φαινόμενα σύντμησης λεξιλογικών μονάδων (*fac* αντί *faculté* «σχολή», *bac* αντί *baccalauréat*, για το γαλλικό απολυτήριο λυκείου), ενός από τα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του αυθόρμητου προφορικού λόγου, ή αντιμετάθεσης των συλλαβών μίας λέξης, ενός από τα πλέον χαρακτηριστικά και διαδεδομένα φαινόμενα της νεανικής ομιλίας στη γαλλική, και όχι μόνο (*zarbi* αντί *bizarre* «παράξενος», *meuf* αντί *femme* «γυναίκα»).

Στις συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής ανήκουν φαινόμενα, όπως οι εναλλαγές που παρατηρούνται κατά την εκφορά της άρνησης και της ερώτησης. Στην άρνηση εντοπίζονται δύο συντακτικές ποικιλίες ανάλογα με την παρουσία ή την απουσία του προρηματικού αρνητικού μορίου *ne* (*tu ne veux pas* ή *tu veux pas* «δεν θέλεις»). Στην ερώτηση, οι συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής μπορεί να διακρίνονται με βάση τη σειρά των όρων στη φράση (π.χ. *voulez-vous du café ?*, με την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος, αντί *vous voulez du café ?* «θέλετε καφέ;») ή την παρουσία/απουσία ενός γραμματικού δείκτη για τη μορφοσυντακτική δήλωση της ερώτησης (*est-ce que vous voulez du café ?*, με τον ερωτηματικό δείκτη *est-ce que*, αντί *vous voulez du café ?*). Επίσης, στις (μορφο)συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής μπορούμε να προσθέσουμε –μεταξύ άλλων– και περιπτώσεις ρηματικών τύπων, των οποίων οι παρατηρούμενες εναλλαγές προκύπτουν από φαινόμενα ασυμφωνίας και ακλισίας, χαρακτηριστικών του πιο αυθόρμητου και καθημερινού λόγου των ομιλητών (*c'est mes copains* αντί *ce sont mes copains* «είναι οι φίλοι μου», με την ακλισία του *c'est* και την ασυμφωνία του ως προς τη μορφοσυντακτική δήλωση του πληθυντικού αριθμού).

Ορισμένες από τις συχνότερες και πολυσυζητημένες λεξιλογικές ποικιλίες της γαλλικής συνίστανται σε λεξιλογικούς τύπους που έχουν θεωρηθεί ευρέως σημασιολογικά ισοδύναμοι, αλλά υφολογικά διαφοροποιημένοι (π.χ. *boulot* «δουλειά» αντί *travail* «εργασία», *bagnole* και *voiture* για το «αυτοκίνητο», *bouquin* και *livre* για το «βιβλίο», *copain* και *ami* για τον «φίλο» κτλ.). Στα παρατιθέμενα ζεύγη, ο πρώτος λεξιλογικός τύπος απαντά περισσότερο στην καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα, ενώ ο δεύτερος θεωρείται επισημότερος.

Τέλος, στο επίπεδο της πραγματολογίας, οι εκφωνηματικές ποικιλίες, όπως αυτές που είδαμε στην περίπτωση της ελληνικής γλώσσας (βλ. παραπάνω),

εντοπίζονται και στη γαλλική. Τέτοιες ποικιλίες μπορεί να αφορούν στην επιτέλεση χαιρετισμών (*Bonjour, vous allez bien ?* «Καλημέρα, είστε καλά;» ή *Salut, ça va ?* «Γεια, πώς πάει;») ή προσφωνήσεων στον λόγο (*Bonjour messieurs !* «Καλημέρα κύριοι!» ή *Salut les mecs !* «Γεια χαρά ρε παιδιά!»).

2.1.1 Γλωσσικές ποικιλίες και οι παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης

Η χρήση των γλωσσικών ποικιλιών, όπως αυτές που αναφέραμε παραπάνω, μπορεί να *διαφοροποιεί κοινωνικά* τόσο τους ομιλητές μεταξύ τους όσο και τη γλωσσική χρήση του καθένα από αυτούς σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις. Η γλωσσική ποικιλότητα με βάση τον *χρήστη* και τη *χρήση* της γλώσσας (βλ. Halliday, 1964) συνιστά τις δύο αλληλένδετες όψεις του γενικότερου φαινομένου που περιγράφει ο όρος *κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση*. Παρακάτω, θα απομονώσουμε και θα αναφερθούμε εκτενώς στους παράγοντες όπου μπορεί να αποδοθεί η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών και της γλωσσικής χρήσης του καθένα από αυτούς. Από την αναφορά στους παράγοντες αυτούς, θα διακρίνουμε διάφορα είδη γλωσσικών ποικιλιών.

Ειδικότερα, το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών ενός ομιλητή, όπως π.χ. η γεωγραφική προέλευση, η κοινωνική τάξη, η ηλικία, οι εθνοτικές καταβολές και το φύλο του (*ποικιλότητα με βάση τον χρήστη*) σε συνδυασμό με τις διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχει (*ποικιλότητα με βάση τη χρήση*) συνιστούν μία σειρά από *παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης*. Με τους παράγοντες αυτούς μπορούν να συσχετιστούν οι γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιεί ο ομιλητής αυτός και, βάσει αυτών, να μελετηθεί το *κοινωνικό νόημα* που αποκτούν στον λόγο του. Έτσι, ένας τρόπος ομιλίας μπορεί να παρέχει κοινωνική πληροφόρηση, όπως π.χ. ότι μια ομιλήτρια ζει στη Βόρειο Ελλάδα, είναι ελληνογερμανικής καταγωγής, προχωρημένης ηλικίας και με αστικές καταβολές, ενώ μιλά σε ανεπίσημο, καθημερινό ύφος στη διάρκεια μιας φιλικής κουβέντας με μια γειτόνισσά της.

Γενικά, η παρουσίασή μας αναφορικά με τους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης ξεκινά με τις γλωσσικές ποικιλίες που αποδίδονται στη γεωγραφική προέλευση των ομιλητών. Γνωστές από την αρχαιότητα, οι γεωγραφικές ποικιλίες (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.1) ήταν οι πρώτες που προσέλκυαν την προσοχή των ειδικών στο πλαίσιο της συγχρονικής

περιγραφής της γλώσσας, αποτελώντας αντικείμενο διαλεκτολογικών ερευνών ήδη από τον 19^ο αιώνα (βλ. Δελβερούδη, 2001β: 1· Κακριδή-Φερράρι, 2007: 4). Στη συνέχεια, θα μας απασχολήσουν οι γλωσσικές ποικιλίες που συνδέονται με τα άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών (την κοινωνική τάξη, την ηλικία, τις εθνοτικές καταβολές και το φύλο τους). Τέλος, θα προσεγγίσουμε την άλλη όψη της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, η οποία μετατοπίζει το ενδιαφέρον από τον *χρήστη* στη *χρήση* της γλώσσας. Έτσι, θα περάσουμε από την αναφορά στις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούν οι ομιλητές με βάση τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά σε όσες χρησιμοποιούν ανάλογα με τις επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχουν.

Ωστόσο, θα πρέπει να καταστεί σαφές από την αρχή ότι στην πραγματική γλωσσική χρήση υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των παραγόντων της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης και, άρα, αλληλοεπικάλυψη των γλωσσικών ποικιλιών μεταξύ τους. Για παράδειγμα, μία γλωσσική ποικιλία μπορεί να είναι ταυτόχρονα *γεωγραφική, κοινωνική και καταστασιακή-περιστασιακή*. Κάτι τέτοιο συμβαίνει, όταν μία γεωγραφική ποικιλία απαντά περισσότερο στον λόγο λιγότερο μορφωμένων ομιλητών από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και, κυρίως, σε ανεπίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις. Η ελλιπής ενασχόληση των ομιλητών αυτών με την επίσημη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας, που απαιτούν η εκπαίδευση και οι διάφοροι θεσμοί, έχει σαν αποτέλεσμα να διατηρούν περισσότερα διαλεκτικά στοιχεία στον λόγο τους, τα οποία στιγματίζονται κοινωνικά. Ταυτόχρονα, τα συγκεκριμένα στοιχεία ατονούν ή/και αποφεύγονται, συνήθως, στον λόγο των πιο μορφωμένων και κοινωνικά ευκίνητων ομιλητών (βλ. επίσης Κακριδή-Ferrari & Χειλά-Μαρκοπούλου, 1996: 25).

Εξίσου σημαντικό με τα παραπάνω είναι να τονιστεί το γεγονός ότι η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση αποτελεί φαινόμενο τόσο *ποιοτικό* (ποιες γλωσσικές ποικιλίες χρησιμοποιούν οι ομιλητές;) όσο και *ποσοτικό* (πόσο τις χρησιμοποιούν στον λόγο τους;) (βλ. σχετικά Rickford, 1996: 153, 154). Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε ότι το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών, όπως (προσδι)ορίζεται με βάση τους διάφορους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, δεν είναι πάγιο, προβλέψιμο και αδιαφοροποίητο (βλ. Coupland, 2007· Eckert, 2008, 2012), αλλά μπορεί να εκφραστεί, να αξιοποιηθεί και να (ανα)πλαισιωθεί ποικιλοτρόπως μέσα από τον λόγο των ομιλητών σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.4).

Όσον αφορά την έρευνά μας σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, η λεπτομερέστερη αναφορά στους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης κρίνεται απαραίτητη, δεδομένου ότι οι συγγραφείς των εγχειριδίων τείνουν να αναπαριστούν συστηματικά τη γλωσσική ποικιλότητα μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά (*ποικιλότητα με βάση τον χρήστη*).

2.1.1.1 Γλωσσικές ποικιλίες και η γεωγραφική προέλευση των ομιλητών

Οι γεωγραφικές ποικιλίες μίας γλώσσας είναι αυτές που χαρακτηρίζουν τον λόγο των ομιλητών μίας γεωγραφικής περιοχής. Γενικά, μπορούμε να θεωρήσουμε σχηματικά ότι υφίσταται μία κλίμακα ως προς το εύρος που λαμβάνει η γεωγραφική ποικιλότητα μίας γλώσσας, γεγονός που αποτυπώνεται στη χρησιμοποιούμενη ορολογία.⁶ Η γεωγραφική ποικιλότητα μπορεί να περιορίζεται σε ιδιαιτερότητες στην προφορά των ομιλητών μίας περιοχής, για τις οποίες χρησιμοποιείται συχνά ο όρος *τοπικές προφορές*: μπορεί να επεκτείνεται σε ορισμένους μορφολογικούς, συντακτικούς και, συνηθέστερα, λεξιλογικούς τύπους, οπότε γίνεται λόγος για ένα *γεωγραφικό ιδίωμα*: τέλος, μπορεί να έγκειται σε εντονότερες αποκλίσεις από την κοινή, επίσημη γλώσσα σε όλα τα παραπάνω επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (τη φωνητική/φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο), περιορίζοντας ή εμποδίζοντας την αμοιβαία κατανόηση των ομιλητών, οπότε μιλάμε για μία *γεωγραφική διάλεκτο*, μαζί με τις περαιτέρω διαφοροποιήσεις και τα επιμέρους ιδιώματα που μπορεί να περιλαμβάνει.⁷

Οι γεωγραφικές ποικιλίες ήταν οι πρώτες που μελετήθηκαν συστηματικά στο πλαίσιο της παραδοσιακής διαλεκτολογίας. Οι απαρχές της εντοπίζονται στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία του 19^{ου} αιώνα. Η ώθηση για τις πρώτες – διαλεκτολογικού τύπου – έρευνες, όπως αυτή του George Wenker στη Γερμανία το 1876, ήταν η επιθυμία επαλήθευσης, μέσα από αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα, της άποψης των νεογραμματικών της εποχής ότι οι νόμοι της φωνητικής αλλαγής είναι

⁶ Για τη σχετική ορολογία, βλ. Δελβερούδη, 2001α· Αρχάκης & Κονδύλη, 2002: 58· Κακριδή-Φερράρι, 2007: 4· Trudgill, 2007. Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο όρος *γεωγραφικές ποικιλίες* μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αναφορά στο σύνολο των φαινομένων που οφείλονται στη γεωγραφική διαφοροποίηση της γλώσσας· είτε, δηλαδή, για την ποικιλότητα στην πραγμάτωση μεμονωμένων γλωσσικών τύπων (φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών, λεξιλογικών) είτε για ένα συνολικότερο τρόπο ομιλίας, ο οποίος συνδέεται με τους ομιλητές μίας γεωγραφικής περιοχής (ένα γεωγραφικό ιδίωμα ή μία διάλεκτο).

⁷ Για τη σχέση γλώσσας και διαλέκτου, βλ. Δελβερούδη, 2001α.

καθολικοί, έτσι ώστε να φανεί αν μία αλλαγή από [p] σε [f] ισχύει, για παράδειγμα, για όλες τις λέξεις που περιείχαν, αρχικά, ένα [p]. Βέβαια, τα ευρήματα έφεραν αντιμέτωπους τους ερευνητές με τόσες γεωγραφικές ποικιλίες, ώστε αυτές προσέλκυσαν, εν τέλει, το ενδιαφέρον για λογαριασμό τους και έδωσαν ώθηση στην περαιτέρω διερεύνησή τους (βλ. σχετικά Rickford, 1996: 154).

Οι διαλεκτολόγοι κατέγραφαν τις φωνολογικές, μορφολογικές, συντακτικές και λεξιλογικές ποικιλίες των αγροτικών παραδοσιακών διαλέκτων,⁸ οι οποίες είχαν μείνει σχετικά ανεπηρέαστες από την κοινή, επίσημη γλώσσα. Στις μελέτες τους, οι ερευνητές από τον κυριότερο κλάδο της διαλεκτολογίας, τη *γλωσσογεωγραφία*, χρησιμοποιούσαν χάρτες όπου χάραζαν γραμμές, τα λεγόμενα *ισόγλωσσα*. Έτσι οριοθετούσαν τον γεωγραφικό χώρο όπου απαντούσαν κάποιες γεωγραφικές ποικιλίες σε σχέση με τις γειτονικές περιοχές όπου απαντούσαν άλλες. Όταν προέκυπτε η αλληλοεπικάλυψη πολλών ισόγλωσσων –δηλαδή, μία *δέσμη ισόγλωσσων* που έδειχνε ότι σε μία περιοχή απαντά ένα σύνολο από γλωσσικές ποικιλίες–, τότε υπήρχαν ενδείξεις για τη χρήση μίας γεωγραφικής διαλέκτου σε αυτή την περιοχή.⁹ Στους χάρτες όπου μετέφεραν τα ευρήματά τους οι διαλεκτολόγοι προσδιορίζονταν έτσι διαλεκτικές ζώνες, ενώ πολλοί τέτοιοι χάρτες συγκεντρώνονταν σε *γλωσσικούς άτλαντες*.¹⁰

⁸ Ο αντίστοιχος γαλλικός όρος είναι *patois*. Η πρώτη συστηματική διαλεκτολογική έρευνα στη Γαλλία διενεργείται το 1792 από τον Abbé Grégoire λίγο μετά τη Γαλλική Επανάσταση, μία περίοδο όπου εντείνονται οι διεργασίες για τη διαμόρφωση ενός ενοποιημένου, εθνικού κράτους για τους Γάλλους. Ο Abbé Grégoire εισήγαγε ένα πρότυπο διαλεκτολογικής έρευνας με την αποστολή ερωτηματολογίων σε ιερείς από τις ενορίες διαφόρων περιοχών της Γαλλίας. Αυτοί καλούνταν να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια με βάση τις γλωσσικές πρακτικές των πιστών της περιοχής τους. Προϊόν της έρευνας του Abbé Grégoire είναι το έργο με τίτλο: *Rapport sur la nécessité d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française* «Αναφορά για την αναγκαιότητα εξάλειψης των αγροτικών παραδοσιακών διαλέκτων και της απανταχού διάδοσης της γαλλικής γλώσσας» (1794). Σύμφωνα με την αναφορά, ο μισός πληθυσμός της Γαλλίας, ο οποίος ανερχόταν τότε συνολικά σε είκοσι έξι εκατομμύρια κατοίκους, μιλούσε λίγο ή αγνοούσε τελείως τη γαλλική (βλ. σχετικά Gadet, 2007: 18).

⁹ Πρέπει να επισημάνουμε ότι η παρουσίασή μας είναι αρκετά απλουστευτική, αφού οι διαλεκτολόγοι διαπίστωσαν από νωρίς ότι τα *ισόγλωσσα* δεν είναι παρά ενδεικτικά και ότι σπάνια αλληλοεπικαλύπτονται για τις επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες. Έτσι, επικράτησε η άποψη μεταξύ των διαλεκτολόγων ότι δεν υφίστανται, στην πραγματικότητα, διακριτά όρια μεταξύ των διαλέκτων, αλλά *διαλεκτικά συνεχή* (βλ. σχετικά Trudgill, 2007).

¹⁰ Ο πρώτος γλωσσικός άτλας της Γαλλίας είναι έργο του γάλλου διαλεκτολόγου Jules Gilliéron. Ο βοηθός του Edmond Edmont διέτρεξε τις αγροτικές περιοχές της χώρας, όπως επίσης διάφορες γαλλόφωνες γεωγραφικές ζώνες σε Βέλγιο, Ελβετία και Ιταλία. Συνέλεγε γλωσσικά δεδομένα από ένα πληροφορητή κάθε φορά, τον οποίο θεωρούσε αντιπροσωπευτικό κάτοικο της περιοχής (άνδρα, κατά προτίμηση αγρότη, 15 έως 85 ετών). Η συγκεκριμένη διαλεκτολογική έρευνα διακρίνεται για τον όγκο των εργασιών, αφού καλύφθηκαν πάνω από 639 περιοχές και χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο με 1900 ερωτήσεις για τις επιμέρους φωνολογικές, μορφολογικές, συντακτικές και λεξιλογικές ποικιλίες της γαλλικής. Επιπλέον, επιχειρήθηκε η άμεση επαφή με τους πληροφορητές της έρευνας και όχι η απλή ταχυδρομική αποστολή των ερωτηματολογίων (βλ. σχετικά Gadet, 2007: 18).

Γενικά, η γαλλική γλώσσα παρουσιάζει έντονη γεωγραφική ποικιλότητα τόσο στο εσωτερικό της Γαλλίας όσο και στο εξωτερικό. Στο εσωτερικό της χώρας, πολλές δέσμες ισογλώσσων χωρίζουν τον Βορρά από τον Νότο και μαρτυρούν τον μακράιωνα διαχωρισμό των εδαφών της Γαλλίας σε δύο κύριες διαλεκτικές ζώνες: *dialectes d'oïl* «διάλεκτοι του οϊλ» στον Βορρά και *dialectes d'oc*¹¹ «διάλεκτοι του οκ» ή *dialectes occitans* «οξιτανικές διάλεκτοι» στον Νότο.¹² Στο εξωτερικό της μητροπολιτικής Γαλλίας, η ποικιλότητα οφείλεται στη χρήση της γαλλικής στο Βέλγιο, την Ελβετία και το Λουξεμβούργο, καθώς επίσης στη γεωγραφική της εξάπλωση στον Καναδά, αλλά και σε αρκετά κράτη της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής, λόγω της αποικιοκρατικής γαλλικής πολιτικής κατά το παρελθόν.

Οι γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής που περιλαμβάνει το υπό εξέταση υλικό μας από τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας περιορίζονται στο εσωτερικό της Γαλλίας. Οι γεωγραφικές ποικιλίες εκτός των γαλλικών συνόρων, αν και αναπαρίστανται σε πολλά εγχειρίδια, ξεπερνούν κατά πολύ τους στόχους της παρούσας έρευνας. Αποτελούν δε, παραδοσιακά, αντικείμενο ειδικής ερευνητικής ενασχόλησης και, κατ' επέκταση, ξεχωριστής πραγμάτευσης στη σχετική βιβλιογραφία (βλ. ενδεικτικά Walter, 1988, κεφ. 4). Έτσι, θα μας απασχολήσουν μόνο ορισμένες από τις διαφορές μεταξύ της πρότυπης γαλλικής και των νότιων γεωγραφικών ποικιλιών της συγκεκριμένης γλώσσας στα εγχειρίδια, διαφορές που οφείλονται στις άλλοτε ομιλούμενες διαλέκτους στο βόρειο και το νότιο τμήμα της χώρας, αντίστοιχα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι διαφορές αυτές συσχετίζονται στα εγχειρίδια και με άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά, όπως π.χ. η ηλικία και η κοινωνική τους τάξη (βλ. ενότητα 2.1.1), δίνοντας λαβή σε στερεότυπα εις βάρος των ομιλητών του Νότου. Αυτοί θεωρείται ότι «αποκλίνουν» από την πρότυπη και επίσημη εκδοχή της γλώσσας που χρησιμοποιούν οι ομιλητές του Βορρά.

Αναλυτικότερα, οι διαφορές μεταξύ των βόρειων και των νότιων γεωγραφικών ποικιλιών της γαλλικής εντοπίζονται συστηματικά σε όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης. Γενικά, οι διαφορές αυτές εξηγούνται ιστορικά, αφού ο διαχωρισμός της χώρας σε δύο διαλεκτικές ζώνες συνδέεται με την εισβολή και την

¹¹ Τα *oil* και *oc* αντιστοιχούν στο καταφατικό μόριο «ναι».

¹² Για τους χάρτες της Γαλλίας όπου απεικονίζονται οι δύο διαλεκτικές ζώνες, βλ. Walter, 1988: 59· Ager, 1990 στο Rickford, 1996: 161 και Baylon, 2005: 61.

εγκατάσταση στα εδάφη της διαφόρων λαών, που μιλούσαν διαφορετικές γλώσσες.¹³ Πρόκειται για τους Ρωμαίους και για διάφορα γερμανικά φύλα (Φράγκους, Βησιγόθους, Βουργουνδούς). Ειδικότερα, στον Βορρά, όπου κυριάρχησαν οι Φράγκοι από τον 5^ο π.Χ. αιώνα, ανήκαν τα εδάφη όπου ομιλούνταν οι διάλεκτοι του οϊλ, με εξαίρεση την περιοχή της Βρετάνης. Στον Νότο, η έντονη ρωμαϊκή παρουσία και επιρροή, η οποία είχε μάλιστα προηγηθεί της άφιξης του Ιούλιου Καίσαρα το 58 π.Χ., αποτυπώθηκε γλωσσικά στις διαλέκτους του οκ ή, αλλιώς, στις αποκαλούμενες *οξιτανικές διαλέκτους*.

Οι σύγχρονες διαφορές μεταξύ των βόρειων και των νότιων γεωγραφικών ποικιλιών της γαλλικής εντοπίζονται στις περιοχές της Γαλλίας όπου ομιλούνταν οι αλλοτινές διάλεκτοι. Πιο συγκεκριμένα, οι βόρειες γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής απαντούν στην ευρύτερη περιοχή άνω του Λίγηρα ποταμού, εκεί όπου εγκαταστάθηκαν και επεκτάθηκαν ιστορικά οι Φράγκοι και ομιλούνταν οι διάλεκτοι του οϊλ· οι νότιες γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής απαντούν κάτω από τον Λίγηρα ποταμό και, ειδικότερα, στον γεωγραφικό χώρο που εκτείνεται από τον Γασκωνικό κόλπο, στα δυτικά, έως τις Άλπεις, στα ανατολικά, εκεί όπου ομιλούνταν οι διάλεκτοι του οκ.

Για ιστορικούς και πολιτικούς λόγους, η επίσημη γαλλική γλώσσα στηρίχθηκε στις βόρειες γεωγραφικές ποικιλίες, δηλαδή τις διαλέκτους του οϊλ. Η γαλλική ορίστηκε ως η γλώσσα της διοίκησης και της νομοθεσίας έναντι της λατινικής με το νομοθετικό διάταγμα που υπογράφηκε το 1539 από τον βασιλιά Φραγκίσκο Α΄ στην πόλη Villers-Cotterêts. Με τη μετέπειτα ενοποίηση του γαλλικού κράτους, στα χρόνια που έπονται της Γαλλικής Επανάστασης (1789), και την επιδίωξη για τη διάδοση μίας κοινής εθνικής γλώσσας σε όλους τους γάλλους πολίτες, στο όνομα της ισότητας απέναντι στη Γαλλική Δημοκρατία, οι γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής των διαλεκτόφωνων ομιλητών του Νότου στιγματίστηκαν ως γλωσσικές αποκλίσεις.¹⁴

¹³ Για τα στοιχεία αναφορικά με την ιστορία της γαλλικής γλώσσας, βλ. Walter, 1988, κεφ. 1.

¹⁴ Όπως επισημαίνει ο Boyer (2001α: 67-69), η διαδικασία υποχώρησης των οξιτανικών διαλέκτων προς όφελος της κυρίαρχης γαλλικής εκτείνεται σε μία μακρά χρονική περίοδο διγλωσσικής γαλλο-οξιτανικής διαμάχης και συνδέεται με τη στρατιωτική κυριαρχία και την πολιτική διείσδυση των Βορείων στον Νότο. Ήδη, από τον 13^ο αιώνα, σταυροφόροι από τον Βορρά είχαν εισβάλει στον Νότο με πρόσχημα την πάταξη της αίρεσης των Καθαριστών. Η ήττα των οξιτανών γαιοκτημόνων που ακολούθησε είχε ως αποτέλεσμα τα εδάφη τους να τεθούν υπό την κυριαρχία του γάλλου βασιλιά. Έκτοτε ξεκινά μια μεταβατική περίοδος, την οποία χαρακτηρίζει η χρήση μίας υβριδικής γλωσσικής ποικιλίας που αποδίδεται με τον όρο *franco-occitan* «γαλλο-οξιτανική». Θεωρείται από τους ειδικούς μία *ιστορική διαγλώσσα*, η οποία αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε στο πέρασμα των αιώνων χωρίς να

Στο σύνολό τους, οι νότιες γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής καθίστανται ευρέως αναγνωρίσιμες εξαιτίας της ιδιαίτερης προσωδιακής δομής τους, η οποία προσεγγίζει περισσότερο αυτή των άλλων ρομανικών γλωσσών (βλ. Boyer, 2001α: 69). Παράλληλα, μπορούν να αναφερθούν συγκεκριμένες φωνολογικές ποικιλίες, οι οποίες διακρίνουν στερεοτυπικά την προφορά των Νοτίων. Για παράδειγμα, οι Νότιοι προφέρουν τις λέξεις *poulet* «κοτόπουλο» και *lait* «γάλα» με [e], το οποίο πραγματώνεται κλειστότερο από το αντίστοιχο [ɛ] των Βορείων (βλ. Walter, 1977: 7). Επιπλέον, χαρακτηριστικές και ευρέως αναγνωρίσιμες είναι οι γεωγραφικές ποικιλίες του φθόγγου [r]. Αυτός πραγματώνεται από τους ομιλητές του Νότου –και, ειδικότερα, από όσους προέρχονται από την περιοχή της Προβηγκίας– ως ηχηρός, σταφυλικός, πολυπαλλόμενος φθόγγος [R]· αντίθετα, απαντά στον λόγο των ομιλητών του Βορρά ως ηχηρός, σταφυλικός, τριβόμενος ή προσεγγιστικός [ʁ] (βλ. Ladefoged, 2007: 211). Ακόμη, οι Νότιοι φαίνεται ότι διατηρούν σε μεγαλύτερο βαθμό τη φωνολογική διάκριση μεταξύ [œ] και [ɛ], με αποτέλεσμα να προφέρουν διαφορετικά τις λέξεις *brun* «καστανός» και *brin* «κλωναράκι», *un* «ένας» και *rain* «ψωμί». Αντίθετα, η συγκεκριμένη διάκριση έχει ατονήσει πλήρως στον λόγο των Βορείων (βλ. Walter, 1988: 219).

Ως προς τις φωνολογικές ποικιλίες, τα εντονότερα στερεότυπα προφοράς για τους ομιλητές του γαλλικού Νότου αφορούν, αφενός, τη συστηματική διατήρηση του σουά [ə], εκεί όπου αναμένεται η αποβολή του στις βόρειες γεωγραφικές ποικιλίες (βλ. Boyer, 2001α: ό.π.), και, αφετέρου, τον τρόπο πραγμάτωσης των ένρινων φωνηέντων. Χαρακτηριστικά, αναφέρουμε ότι οι δύο αυτές φωνολογικές ποικιλίες αναπαρίστανται πολύ συχνά και γραπτώς, αν και δεν εντοπίσαμε αντίστοιχα παραδείγματα σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Ωστόσο, παρόμοιες αναπαραστάσεις των νοτίων φωνολογικών ποικιλιών της γαλλικής επιχειρούνται συχνά είτε για το ευρύ κοινό, που δεν είναι εξοικειωμένο με τις φωνητικές μεταγραφές, είτε για τη σκόπιμη διακωμώδησή τους σε σκίτσα και γελοιογραφίες. Έτσι, η Walter (1988: 221) σημειώνει χαρακτηριστικά ότι οι Νότιοι λένε *tu vieng, il est brung, c'est bong, un frang* (αντί *tu viens «έρχεσαι», il est brun «είναι καστανός», c'est bon «είναι καλό», un franc «ένα φράγκο»*), ενώ η Gadet (1997: 64) παρουσιάζει, περιγράφοντας τις φωνολογικές ποικιλίες της γαλλικής, μία γελοιογραφία όπου

αποκτήσει ποτέ δομική σταθερότητα και αυτονομία. Τα χαρακτηριστικά των νοτίων γεωγραφικών ποικιλιών της γαλλικής αποδίδονται από τους γλωσσολόγους σε αυτή τη μακράιωνη γλωσσική συνύπαρξη και επαφή.

διακωμωδεύεται η νότια προφορά του Charles Pasqua, γάλλου πολιτικού από την Κορσική. Στη γελοιογραφία, ο γνωστός πολιτικός παρίσταται να λέει ανέκφραστος, κρατώντας ένα ρόπαλο των αστυνομικών δυνάμεων: *S'il y a des phôtes elleu seurent sanctionnées !* «Αν γίνουν λάθη, θα τιμωρηθούν!», ενώ στο χέρι του έχει γραμμένο το μήνυμα: *Toucheu pas à mon fliqueue* «Μην τυχόν κι ακουμπήσεις τον μπάτσο μου». Ο δημιουργός της γελοιογραφίας, Wolinski, κάνοντας εμφανώς κατάχρηση της γραφής <eu> στη γραπτή, παρωδιακή αναπαράσταση μίας φωνολογικής ποικιλίας, εντάσσει στο πολιτικό μήνυμα του χιουμοριστικού έργου του τη συστηματική διατήρηση του σουά [ə] από τους ομιλητές του γαλλικού Νότου.

Επιπλέον, οι νότιες γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής παρουσιάζουν αξιοσημείωτες διαφορές από τις βόρειες στη σύνταξη και το λεξιλόγιο. Ειδικότερα, οι συντακτικές ποικιλίες φαίνεται ότι αφορούν, σε αρκετές περιπτώσεις, διαφορές ως προς τη σύνταξη του ρήματος (π.χ. *tu as tombé le mouchoir* αντί *tu as fait tomber le mouchoir* «έριξες το μαντήλι», *lui, il se gagne sa vie* αντί *lui, il gagne sa vie* «αυτός βγάζει τα προς το ζην»), αλλά και τη θέση των κλιτικών στη φράση (π.χ. *donne-moi le* αντί *donne-le-moi* «δώσ' το μου»). Παράλληλα, εντοπίζεται ένας σημαντικός αριθμός λεξιλογικών ποικιλιών, όπως π.χ. *assuquer* αντί *étourdir* «ζαλίζω», *bouléguer* αντί *remuer* «ανακινώ», *caraque* αντί *gitan* «τσιγγάνος», *escamper* αντί *jeter* «πετάω» κτλ. (για πρόσθετα παραδείγματα, βλ. Boyer, 2001α: 69).

Οι νότιες γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής είχαν απασχολήσει ήδη από τον 19^ο αιώνα αρκετούς γάλλους γραμματικούς. Οι τελευταίοι, μέσω της συγγραφής γλωσσικών εγχειριδίων, αποσκοπούσαν στην εξάλειψή τους από τον λόγο των ομιλητών. Έως και σήμερα, οι νότιες γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής αποτελούν συχνά αντικείμενο στιγματισμού και χιουμοριστικής υπονόμησης σε τηλεοπτικά σκετς, εκπομπές και διαφημίσεις, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις καταβάλλεται προσπάθεια να καλλιεργηθούν στο σχολείο θετικότερες στάσεις απέναντί τους, προκειμένου να απενεχοποιηθούν οι ομιλητές του Νότου για τις υποτιθέμενες αποκλίσεις που παρουσιάζει ο λόγος τους (βλ. Boyer, 2001α: ό.π.).

2.1.1.2. Γλωσσικές ποικιλίες και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών

Πρόκειται για τις γλωσσικές ποικιλίες που συνδέονται με τα ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών και μπορούν να οριστούν, σε αναλογία με

τις γεωγραφικές, ως *κοινωνικές ποικιλίες* μίας γλώσσας.¹⁵ Από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών έχουν θεωρηθεί ως σημαντικότερα η κοινωνική τάξη, η ηλικία, οι εθνοτικές καταβολές (ή η φυλετική καταγωγή) και το φύλο τους. Βάσει των χαρακτηριστικών αυτών, οι ομιλητές μπορούν να χωριστούν σε κοινωνικές ομάδες (π.χ. ομιλητές της αστικής ή της εργατικής τάξης, ενήλικες ή νέοι, γηγενείς ή αλλοδαποί, άνδρες ή γυναίκες κτλ.), προκειμένου να μελετηθεί η χρήση των γλωσσικών ποικιλιών στον λόγο τους.

Η μελέτη της σχέσης μεταξύ γλωσσικής ποικιλότητας και κοινωνικών χαρακτηριστικών αποτέλεσε, πρωταρχικά, το αντικείμενο του κλάδου της *κοινωνικής ή/και αστικής διαλεκτολογίας* (social and/or urban dialectology), ο οποίος αναπτύχθηκε από τον αμερικανό ερευνητή William Labov (1966). Σε αντιστοιχία με την παραδοσιακή διαλεκτολογία, ο Labov μελέτησε *κοινωνικές* αντί για γεωγραφικές ποικιλίες. Με άλλα λόγια, επικεντρώθηκε στην *κάθετη διαφοροποίηση* της γλώσσας (με βάση τον προσδιορισμό της θέσης του ομιλητή στην ιεραρχική κοινωνική δομή) και όχι στην *οριζόντια διαφοροποίησή της* (με βάση τον γεωγραφικό προσδιορισμό των γλωσσικών ποικιλιών και των ομιλητών τους). Έτσι, ο Labov υιοθέτησε ως πεδίο έρευνάς του τα αστικά κέντρα και όχι τις αγροτικές περιοχές.

Ως βασική μονάδα ανάλυσης για τη μελέτη της σχέσης μεταξύ γλωσσικής ποικιλότητας και κοινωνικών χαρακτηριστικών ορίστηκε από τον Labov η *κοινωνιογλωσσική μεταβλητή* (sociolinguistic variable). Αυτή αποτελεί προϊόν μίας συσχετιστικής λογικής η οποία υπαγορεύει, καταρχάς, την επιλογή μίας γλωσσικής ποικιλίας (ενός γλωσσικού τύπου που παρουσιάζει εναλλαγές) και τη μελέτη της σε σχέση με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών (την κοινωνική τάξη, την ηλικία, το φύλο) που τη χρησιμοποιούν στον λόγο τους. Η κοινωνιογλωσσική μεταβλητή θεωρείται συνδυασμός από δύο διαφορετικά είδη μεταβλητών: τις *ανεξάρτητες μεταβλητές* (τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών που εκλαμβάνονται ως μόνιμα, δομικά και αδιαφοροποίητα) και τις *εξαρτημένες μεταβλητές* (τις γλωσσικές ποικιλίες που εξαρτώνται από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών).

¹⁵ Πρέπει να επισημάνουμε και πάλι ότι ο όρος *κοινωνικές ποικιλίες* μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αναφορά στο σύνολο των φαινομένων που συνδέονται με την κοινωνική διαφοροποίηση μίας γλώσσας. Τα φαινόμενα αυτά μπορεί να αφορούν: είτε την ποικιλότητα στην πραγμάτωση μεμονωμένων γλωσσικών τύπων (φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών, λεξιλογικών) είτε ένα συνολικότερο τρόπο ομιλίας, ο οποίος θεωρείται χαρακτηριστικός μίας κοινωνικής ομάδας ομιλητών. Στη δεύτερη περίπτωση, μπορεί να γίνει λόγος για μια *κοινωνιόλεκτο* ή ένα *κοινωνικό ιδίωμα* (π.χ. η «γλώσσα» των νέων, των ευγενών, των διανοούμενων, των λαϊκών τάξεων κτλ.).

Για τον Labov και τους συνεχιστές του, ο εντοπισμός, η καταμέτρηση και η στατιστική ανάλυση των κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών στον λόγο των ομιλητών πραγματοποιούνται μέσα από τη μελέτη αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων. Αυτά προέρχονται συστηματικά από ομιλητές με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Εξαιτίας των συγκεκριμένων μεθοδολογικών επιλογών, οι λαμπόβειες έρευνες κατατάσσονται στις *ποσοτικές ή/και συσχετιστικές μελέτες της γλωσσικής ποικιλότητας* (quantitative and/or correlational variationist studies), ενώ το όνομα του William Labov συνδέθηκε με τη *γλωσσολογία του αυθεντικού λόγου* (secular linguistics), εμπνέοντας πολλούς ερευνητές έως και σήμερα.

Ας δούμε, όμως, τώρα, αναλυτικότερα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά με τα οποία συσχετίστηκε η γλωσσική ποικιλότητα στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα, καθώς επίσης και αντίστοιχα ευρήματα από τη μελέτη της γαλλικής γλώσσας. Κάθε φορά, η παρουσίασή μας θα ολοκληρώνεται με αναφορές στην κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, τα οποία εξετάσαμε για την παρούσα έρευνα.

2.1.1.2.1 Γλωσσικές ποικιλίες και η κοινωνική τάξη των ομιλητών

Η κοινωνική τάξη των ομιλητών αποτελεί ένα μείζονα παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, ο οποίος θα μας απασχολήσει αρκετά στη μελέτη μας για τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Στον συγκεκριμένο παράγοντα στηρίχθηκε η ανάπτυξη της κοινωνιογλωσσολογίας από τον William Labov, αφού τον χρησιμοποίησε ως κύρια ευρετική κατηγορία για να μελετήσει πώς εκφράζεται η σχέση γλώσσας και κοινωνίας. Στα αστικά κέντρα, όπου ο Labov μετέφερε το ερευνητικό πεδίο των κοινωνιογλωσσολόγων από τις αγροτικές περιοχές όπου βρίσκονταν οι πληροφορητές των διαλεκτολόγων, οι διαφορές μεταξύ των ομιλητών δεν μπορούσαν να θεωρηθούν γεωγραφικές· ούτε τα εμπόδια μεταξύ τους ήταν φυσικά (π.χ. όρη και ποτάμια), ώστε να εκληφθούν ως παράγοντες διαφοροποίησης της γλωσσικής τους χρήσης. Αντίθετα, οι διαφορές μεταξύ των ομιλητών συνδέθηκαν, πρωτίστως, με το γενικότερο φαινόμενο της κοινωνικής ανισότητας, όπως αυτή απορρέει από την άνιση κατανομή του πλούτου, του κοινωνικού κύρους και της εξουσίας ανάμεσα στα μέλη μίας κοινωνίας. Αυτές οι διαφορές διαμορφώνουν μία ιεραρχική κοινωνική δομή, η οποία αποδείχθηκε ότι έχει αντίκτυπο στις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούν οι ομιλητές. Η κοινωνική τους τάξη ορίστηκε ως παράγοντας κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης μέσα από

την ιδιαίτερη θέση που κατέχουν οι ομιλητές στην ιεραρχική κοινωνική δομή. Η θέση αυτή προσδιορίστηκε από τον Labov με βάση το επάγγελμα, το εισόδημα και τη μόρφωσή τους, τρία κριτήρια που χρησιμοποίησε για την κατηγοριοποίηση των ομιλητών σε τέσσερις κοινωνικές τάξεις: τη *χαμηλότερη εργατική τάξη* (lower working class), τη *μέση εργατική τάξη* (middle working class), τη *χαμηλότερη μέση τάξη* (lower middle class) και την *ανώτερη μέση τάξη* (upper middle class). Ο Labov έδειξε ότι, όπως η κοινωνία έχει συγκεκριμένη δομή και τα μέλη της κατέχουν μία θέση σε αυτήν με βάση τα πάγια και αντικειμενικά χαρακτηριστικά τους, έτσι και η γλωσσική ποικιλότητα έχει αντίστοιχη κοινωνική βάση και οργάνωση, αφού μπορεί να συσχετισθεί συστηματικά με την ταξική προέλευση των ομιλητών. Προς αυτή την κατεύθυνση, πολύ σημαντική επίδραση άσκησε η ομώνυμη έρευνα του Labov (1966) για την κοινωνική διαστρωμάτωση της αγγλικής στην πόλη της Νέας Υόρκης.

Σε αυτή τη διάσημη πλέον έρευνά του, ο Labov μελέτησε διάφορες ποικιλίες της αμερικανικής αγγλικής,¹⁶ συσχετίζοντάς τις με ομάδες ομιλητών που κατέτασσε σε μία από τις τέσσερις κοινωνικές τάξεις που είχε ορίσει (βλ. παραπάνω). Μεθοδολογικά, οι ομιλητές καλούνταν να συμμετάσχουν σε μία σειρά από δραστηριότητες παραγωγής λόγου, όπως: η απαγγελία ενός κειμένου, η ανάγνωση μίας λίστας λέξεων ή/και μεμονωμένων λέξεων σε ζεύγη, που περιείχαν τις υπό εξέταση γλωσσικές ποικιλίες, και η συνέντευξη με τον ερευνητή. Μάλιστα, η συνέντευξη γινόταν προσπάθεια να διεξαχθεί σε κλίμα όσο το δυνατόν πιο οικείο και ανεπίσημο γύρω από καθημερινά θέματα, ώστε ο ομιλητής να εκφραστεί ελεύθερα, σε καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα που εμφανίζει εντονότερη ποικιλότητα.

Ενδεικτικά, μία από τις γλωσσικές ποικιλίες που μελέτησε ο Labov αφορούσε την εναλλαγή που παρουσίαζε η φωνητική πραγμάτωση του αρχικού φθόγγου σε λέξεις της αγγλικής, όπως π.χ. *thing* «πράγμα» και *then* «τότε». Χονδρικά, το -th- απαντούσε στον λόγο των ομιλητών είτε ως οδοντικός, τριβόμενος φθόγγος [θiŋ], [ðen] είτε ως ηχηρός, κλειστός [diŋ], [den]. Ο Labov παρατήρησε ότι η ποικιλότητα στην πραγμάτωση του συγκεκριμένου φθόγγου είχε κοινωνικό νόημα. Αυτό μπορούσε να προσδιοριστεί, γενικά, με όρους *κοινωνικού κύρους* (για τον οδοντικό, τριβόμενο φθόγγο) και *κοινωνικού στίγματος* (για τον ηχηρό, κλειστό).

Γενικά, το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών προέκυπτε από τον συσχετισμό τους με την κοινωνική τάξη των ομιλητών και τον βαθμό προσοχής που

¹⁶ Υπενθυμίζουμε ότι, με βάση τη σχετική λαμπόβεια ορολογία, πρόκειται για κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές.

αυτοί απέδιδαν στον λόγο τους ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετείχαν. Έτσι, από τη μία πλευρά, η παρατήρηση έδειξε ότι τα μέλη των εργατικών τάξεων χρησιμοποιούσαν πολύ συχνότερα την κοινωνικά στιγματισμένη γλωσσική ποικιλία (τον ηχηρό, κλειστό φθόγγο) –και, κυρίως, όταν μιλούσαν πιο ελεύθερα, σε καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα–, ενώ την απέφευγαν όταν μιλούσαν πιο επίσημα· από την άλλη πλευρά, τα μέλη των ανώτερων κοινωνικών τάξεων χρησιμοποιούσαν πολύ σπανιότερα την κοινωνικά στιγματισμένη γλωσσική ποικιλία, προτιμώντας τον οδοντικό, τριβόμενο φθόγγο, κυρίως στον πιο προσεγμένο και επίσημο λόγο τους.

Αντίστοιχες παρατηρήσεις έγιναν από τον Labov για την ποικιλότητα που χαρακτήριζε τη χρήση και άλλων, κυρίως, φωνολογικών τύπων της αμερικανικής αγγλικής. Αργότερα, παρόμοιες ποσοτικές ή/και συσχετιστικές μελέτες πραγματοποιήθηκαν και για τη γαλλική με ευρήματα που αφορούσαν τη σχέση γλωσσικής ποικιλότητας και κοινωνικής τάξης. Για παράδειγμα, ο Coveney (2002) μελέτησε ως κοινωνιογλωσσική μεταβλητή την ποικιλία που παρουσιάζει η εκφορά της άρνησης στη γαλλική. Γενικά, δύο συντακτικές ποικιλίες διακρίνονται γι' αυτή με βάση την παρουσία ή την απουσία του προρηματικού αρνητικού μορίου *ne* (π.χ. *je ne peux pas* και *je peux pas* «δεν μπορώ», *ce n'est pas bon* και *c'est pas bon* «δεν είναι καλό»). Όπως είθισται για το συγκεκριμένο είδος γλωσσικών ποικιλιών από τη σύνταξη, η παρουσία ενός γλωσσικού τύπου συνδηλώνει, γενικά, κοινωνικό κύρος στον λόγο, ενώ η απουσία του συνιστά την κοινωνικά στιγματισμένη εκδοχή.¹⁷ Η ποσοτική ανάλυση των αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων του Coveney δείχνει ότι, όσο μετακινούμαστε από τις ανώτερες στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, το *ne* απουσιάζει όλο και περισσότερο από τον λόγο των ομιλητών κατά την εκφορά της άρνησης. Από την πλευρά της, η Boutet (1994) αναφέρει ότι, μεταξύ των δύο αντωνυμικών τύπων *nous/on* «εμείς», που μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο, μόνο το *on* εντοπίζεται στα γλωσσικά δεδομένα που συνέλεξε, μέσω συνεντεύξεων, από εργάτες σε ένα γαλλικό εργοστάσιο. Πρόκειται για τον γλωσσικό τύπο που καταδίκασε μέχρι πρόσφατα η ρυθμιστική γραμματική εξαιτίας των πολλαπλών αναφορικών λειτουργιών του, της

¹⁷ Κάτι ανάλογο ισχύει και για τις φωνολογικές ποικιλίες, από τις οποίες ο συντετμημένος τύπος έχει το χαμηλότερο κοινωνικό κύρος. Η εξήγηση έγκειται στο γεγονός ότι η επίσημη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας λειτουργεί, ταυτόχρονα, και ως πρότυπο προφορικής έκφρασης. Κατά συνέπεια, οι γλωσσικές ποικιλίες που αποκλίνουν από αυτό στερούνται του ανάλογου κοινωνικού κύρους (βλ. σχετικά Gadet, 2007: 72).

υποτιθέμενης έλλειψης σαφήνειας που συνεπάγεται η χρήση του και της συμβολικής του διασύνδεσης με τους ομιλητές των κατώτερων κοινωνικών τάξεων (βλ. σχετικά Regan κ.ά., 2009: 81). Αντίστοιχες παρατηρήσεις για τους δύο αντωνυμικούς τύπους, *nous/on*, έχουν γίνει από τη Laberge (1977) για τη γαλλική του Κεμπέκ. Ομοίως, αυτή διαπιστώνει την τάση των ομιλητών της εργατικής τάξης να χρησιμοποιούν συχνότερα το *on* με την έννοια του «εμείς», ενώ το *nous* εμφανίζεται σε μεγαλύτερο ποσοστό στον λόγο των ομιλητών της αστικής τάξης.

Τα παραπάνω ευρήματα φαίνεται ότι παρέχουν σημαντικά στοιχεία υπέρ της υπόθεσης που συσχετίζει τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών με την κοινωνική διαστρωμάτωση. Η λαμπόβεια μεθοδολογία έχει, εξάλλου, συνδεθεί με τις απαρχές του κλάδου της κοινωνιογλωσσολογίας, ενώ άσκησε σημαντική επιρροή στους ερευνητές και εφαρμόζεται συστηματικά έως σήμερα.¹⁸ Εντούτοις, τα κοινωνιογλωσσικά ευρήματα, όπως αυτά που παρουσιάστηκαν παραπάνω, όσο διαφωτιστικά και αν είναι, δεν θα πρέπει να θεωρηθούν παρά ενδεικτικά ορισμένων τάσεων κατά τη γλωσσική χρήση.

Στην πραγματικότητα, καμία από τις γλωσσικές ποικιλίες που μελέτησε ο Labov δεν ανήκε αποκλειστικά στους ομιλητές μίας κοινωνικής τάξης. Ήδη από την έρευνά του στη Νέα Υόρκη φάνηκε ότι όλοι οι ομιλητές ενάλλασσαν τις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούσαν ανάλογα με τον βαθμό προσοχής που έδειχναν κατά την εκφορά του λόγου τους σε μία επικοινωνιακή περίσταση. Έτσι, οι διαφορές μεταξύ ομιλητών από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις δεν ήταν απόλυτες, αλλά ποσοτικές και διαβαθμίσιμες· αφορούσαν, δηλαδή, τη συχνότητα με την οποία μία γλωσσική ποικιλία απαντούσε στον λόγο τους έναντι μίας άλλης (βλ. επίσης ενότητα 2.1.1). Ιδιαίτερα αποκαλυπτικό υπήρξε για τον Labov το γεγονός ότι όλοι οι ομιλητές απέφευγαν συστηματικά τις κοινωνικά στιγματισμένες γλωσσικές ποικιλίες, όταν μιλούσαν πιο επίσημα. Η συγκεκριμένη κατεύθυνση των παρατηρούμενων διαφοροποιήσεων οδήγησε τον ερευνητή στη διατύπωση της θέσης ότι οι ομιλητές όλων των κοινωνικών τάξεων μοιράζονται παρόμοιες αξιολογήσεις για το κοινωνικό

¹⁸ Πρέπει, ωστόσο, να επισημάνουμε ότι το λαμπόβειο ερευνητικό παράδειγμα δεν είχε ουσιαστική απήχηση μεταξύ των γάλλων κοινωνιογλωσσολόγων (βλ. σχετικά Lavandera, 1978: 157). Η διαθέσιμη έρευνα αφορά κυρίως τη γαλλική του Καναδά (βλ. ενδεικτικά Sankoff & Cedergren, 1971· Poplack, 1989) και, επιπλέον, επικεντρώνεται στις μορφολογικές και τις συντακτικές ποικιλίες της. Η μελέτη των φωνολογικών ποικιλιών της γαλλικής απασχόλησε τους εκπροσώπους του κλάδου της λειτουργικής γλωσσολογίας στη Γαλλία, André Martinet και Henriette Walter (βλ. σχετικά Armstrong, 2001: 24).

νόημα των γλωσσικών ποικιλιών. Αυτές τις αξιολογήσεις για τη γλωσσική χρήση εξέλαβε ο Labov ως κριτήριο για τον προσδιορισμό των ομιλητών ως μελών της ίδιας *γλωσσικής κοινότητας* (language community). Υπό αυτή την έννοια, φάνηκε ότι δεν υφίστανται πάντα απόλυτοι και προβλέψιμοι συσχετισμοί μεταξύ γλωσσικών ποικιλιών και κοινωνικής τάξης. Αντίθετα, μεγαλύτερη σημασία έχουν οι παρατηρούμενες τάσεις των ομιλητών στον λόγο ως απόρροια των κοινωνιογλωσσικών τους αξιολογήσεων. Βάσει αυτών, οι ομιλητές προβαίνουν σε επιλογές ως προς τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών στον λόγο τους ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση.

Ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα του Labov που έδειξε ότι, αν και οι ομιλητές διακρίνονταν σε κοινωνικές τάξεις, δεν συνδέονταν αποκλειστικά με τη χρήση μίας γλωσσικής ποικιλίας, αφορούσε τους ομιλητές από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα. Ο Labov διαπίστωσε ότι οι συγκεκριμένοι ομιλητές, που είναι δεύτεροι στην κοινωνική ιεραρχία, χρησιμοποιούν συχνότερα τις γλωσσικές ποικιλίες που συνδηλώνουν κοινωνικό κύρος από τους ομιλητές με την υψηλότερη κοινωνική θέση. Το φαινόμενο, το οποίο ονόμασε *υπερδιόρθωση* (hypercorrection), το συνέδεσε με τη *γλωσσική ανασφάλεια* (linguistic insecurity) των ομιλητών της μεσαίας τάξης. Αυτοί φαίνεται ότι έβλεπαν στη γλώσσα ένα συμβολικό μέσο για την έκφραση των αξιώσεών τους περί κοινωνικής ανόδου και αναγνώρισης. Έτσι, προέκυψε το συμπέρασμα ότι οι γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούν οι ομιλητές δεν εξαρτώνται μόνο από την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν· ταυτόχρονα, εξαρτώνται από την κοινωνική τάξη με την οποία επιθυμούν να συνδεθούν συμβολικά μέσω της γλώσσας, διότι οι ομιλητές αυτής της τάξης αποτελούν σημείο αναφοράς και κοινωνικό πρότυπο γι' αυτούς. Τέτοια ευρήματα έχουν κατευθύνει την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα προς τη διερεύνηση των βαθύτερων κοινωνικών και ιδεολογικών κινήτρων που υπαγορεύουν τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών στον λόγο των ομιλητών, πέρα από κάθε πάγιο και στερεοτυπικό συσχετισμό μεταξύ γλωσσικής ποικιλίας και κοινωνικής τάξης.

Ένα άλλο γεγονός, που αναδεικνύει τη σημασία των κοινωνικών και ιδεολογικών κινήτρων κατά τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών, είναι το θετικό κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν, για τους ομιλητές της εργατικής τάξης, πολλές από τις ευρέως θεωρούμενες ως κοινωνικά στιγματισμένες γλωσσικές ποικιλίες. Αν και οι ομιλητές αυτοί γνωρίζουν το αρνητικό κοινωνικό νόημα που μπορεί να συνδηλώνουν οι συγκεκριμένες ποικιλίες, κάτι τέτοιο δεν αρκεί για να τους

αποτρέψει από τη χρήση τους. Προκειμένου να ερμηνεύσει το συγκεκριμένο φαινόμενο, ο Labov (1972) εισήγαγε τον όρο *αφανές γόητρο* (covert prestige). Ο όρος προτάθηκε για να περιγραφεί η ιδιότητα των κοινωνικά στιγματισμένων γλωσσικών ποικιλιών να έχουν και θετικές κοινωνικές συνδηλώσεις για τους ομιλητές τους σε αντίθεση με το *εμφανές γόητρο* (overt prestige) των κοινωνικά αναγνωρισμένων και ευρέως αποδεκτών γλωσσικών ποικιλιών. Το αφανές γόητρο συνδέεται με την έκφραση εγγύτητας, φιλικής διάθεσης και αλληλεγγύης σε καθημερινές, ανεπίσημες συνθήκες επικοινωνίας μεταξύ ομιλητών από την εργατική και την κατώτερη αστική τάξη. Και πάλι, όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι, στη βάση των συνδηλώσεων αυτών, οι ομιλητές των ανώτερων κοινωνικών τάξεων ενδέχεται να προβούν στη χρήση ανάλογων γλωσσικών ποικιλιών (βλ. ενδεικτικά Alrabaa, 1985), εκφράζοντας αντίστοιχα κοινωνικά νοήματα και δείχνοντας έτσι τον θετικό προσανατολισμό τους απέναντι σε αξίες και πρακτικές, συνυφασμένες στερεοτυπικά με τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί, στο σημείο αυτό, η γενικότερη δυσκολία που συνεπάγεται το εγχείρημα προσδιορισμού της κοινωνικής τάξης των ομιλητών, στο πλαίσιο μίας γενικότερης θεωρίας για την κοινωνία. Η ταξική θεώρηση της κοινωνίας από τον Labov αξιολογήθηκε ως άκρως στατική και της ασκήθηκε κριτική, στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα και θεωρία, εξαιτίας της ιεραρχικής κατάταξης των ομιλητών με βάση ένα σχηματικό και απλουστευτικό κοινωνικό μοντέλο. Οι ομιλητές ομαδοποιήθηκαν ανά κοινωνική τάξη με γνώμονα προκαθορισμένα, δημογραφικά χαρακτηριστικά και τις υποτιθέμενες κοινές αξιολογήσεις τους περί κοινωνικού κύρους και στίγματος. Η λαμπόβεια θεώρηση δίνει έμφαση στην ενότητα της κοινωνίας και την «αρμονική» της οργάνωση σε επιμέρους κοινωνικές τάξεις, όπου το κάθε μέλος φαίνεται ότι γνωρίζει καλά ποια υλικά και συμβολικά μέσα λειτουργούν ως οχήματα κοινωνικής ανόδου. Συνεπώς, ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της κοινωνίας, αν και αντανakλά πιθανότατα, έως ένα βαθμό, την αμερικανική πραγματικότητα τις δεκαετίες του '60 και του '70, φαίνεται ότι αποσιωπά τις τριβές, τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα και τις σχέσεις κυριαρχίας ανάμεσα στα μέλη των κοινωνικών τάξεων, πτυχές που ανέδειξε η μαρξιστική κοινωνική θεωρία.¹⁹

¹⁹ Για την προβληματική γύρω από την έννοια της κοινωνικής τάξης στην κοινωνιογλωσσολογία και την κριτική που ασκήθηκε στον Labov, βλ. Baylon, 2005: 78-82.

Μετά τον Labov, άλλοι κοινωνιογλωσσολόγοι προσπάθησαν να επιστήσουν την προσοχή σε πρόσθετους κοινωνικούς παράγοντες, οι οποίοι έχουν αυξημένο βάρος για την κοινωνική ερμηνεία της γλωσσικής χρήσης των ομιλητών, πέρα από την κατηγοριοποίηση αυτών σε μία κοινωνική τάξη.²⁰ Σε αυτό το πλαίσιο, θεωρήθηκε ότι ορισμένες επαγγελματικές δραστηριότητες χρήζουν ιδιαίτερης ερευνητικής προσοχής, διότι απαιτούν τη συστηματική χρήση της επίσημης γλώσσας και, άρα, των γλωσσικών ποικιλιών που συνδηλώνουν κοινωνικό κύρος [βλ. σχετικά Sankoff & Laberge, 1978, που κάνουν λόγο για τη θέση του ομιλητή στη *γλωσσική αγορά*²¹ (*marché linguistique*)]. Παράλληλα, η έρευνα από μελετητές πέραν του Labov δίνει έμφαση στον μέγιστο αριθμό των κοινωνικών χαρακτηριστικών που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό της κοινωνικής τάξης των ομιλητών, όπως π.χ. η μόρφωση, το επάγγελμα, το εισόδημα, ο τόπος κατοικίας, οι συνθήκες διαβίωσης, το επάγγελμα των γονέων κτλ. (βλ. Geeslin & Long, 2014: 63). Αξίζει δε να σημειωθεί ότι, σε πιο σύγχρονες έρευνες, έχει αναδειχθεί ο ιδιαίτερος τρόπος, με τον οποίο διαπλέκεται η κοινωνική τάξη των ομιλητών με τα άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους. Για παράδειγμα, έχει φανεί ότι η κοινωνική τάξη συνδυάζεται συστηματικά από πληροφορητές σε πειραματικές έρευνες με τη γεωγραφική προέλευση και τη μόρφωση των ομιλητών (βλ. Campbell-Kibler, 2009). Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση εικόνων και σκίτσων από ορισμένους ερευνητές σε πειραματικές μελέτες για την πιο έμμεση αναφορά στην κοινωνική τάξη των ομιλητών προς αξιολόγηση από τους πληροφορητές. Έτσι, η κοινωνική τάξη δεν παρουσιάζεται ως προκαθορισμένη, αλλά ο προσδιορισμός της εξαρτάται και από την ερμηνευτική δράση των πληροφορητών· αυτοί καλούνται, δηλαδή, να αποφασίσουν, παρατηρώντας τις ενδυματολογικές επιλογές των εικονιζόμενων ομιλητών, τον τόπο κατοικίας τους, τις στάσεις και τις δραστηριότητες που τους αποδίδονται. Με αυτό

²⁰ Για πρόσθετες προτάσεις από άλλους κοινωνιογλωσσολόγους μπροστά στη δυσκολία (προσδιορισμού της κοινωνικής τάξης των ομιλητών, βλ. Αρχάκης & Κονδύλη, 2002, κεφ. 2, υποσημ. 8.

²¹ Ο συγκεκριμένος όρος προτάθηκε από τον γάλλο κοινωνιολόγο Pierre Bourdieu (1982: 59-95) και αξιοποιήθηκε από τους Sankoff και Laberge στον Καναδά, προκειμένου να ερμηνεύσουν τη χρήση κοινωνικών ποικιλιών της γλώσσας υπό την επιρροή της οικονομικής δραστηριότητας των ομιλητών (βλ. επίσης Trudgill, 2007). Με βάση τον οικονομικό αναγωγισμό της κοινωνικής θεωρίας του Bourdieu, μια γλωσσική κοινότητα αποτελεί μια *γλωσσική αγορά* (*marché linguistique*). Σε αυτήν, οι *τιμές* (*les prix*) καθορίζονται από τους κατέχοντες το *πολιτισμικό κεφάλαιο* (*le capital culturel*). Πρόκειται για τα μέλη της άρχουσας τάξης, τα οποία περιβάλλουν τις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούν με κοινωνικό κύρος και τις (ανα)παράγουν, μέσω των επίσημων θεσμών που ελέγχουν, ως γλωσσικά πρότυπα για το σύνολο της γλωσσικής κοινότητας. Η γνώση των γλωσσικών προτύπων συνιστά, σε ευρεία κοινωνική κλίμακα, τη *νόμιμη δεξιότητα* (*la compétence légitime*) και επιτρέπει σε όσους την κατέχουν να επιβληθούν στη γλωσσική αγορά.

τον τρόπο, οι ερευνητές μελετούν κατά πόσον οι κοινωνικές πληροφορίες που παρέχουν για τους ομιλητές μέσω των εικόνων μπορούν να επηρεάσουν τις αξιολογήσεις των πληροφορητών τους για το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών υπό εξέταση (βλ. ενδεικτικά Squires, 2013).

Στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, οι συγγραφείς χρησιμοποιούν πολύ συχνά εικόνες, προκειμένου το αλλόγλωσσο κοινό να προσδιορίσει –μεταξύ άλλων– και την κοινωνική τάξη των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά και, έπειτα, να ερμηνεύσει το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών που τους αποδίδονται. Παράλληλα, εντοπίστηκαν περιπτώσεις στα εγχειρίδια όπου η χρήση των γλωσσικών ποικιλιών από τους ομιλητές συσχετιζόταν με παραπάνω από ένα παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης (λ.χ. τη γεωγραφική προέλευση, την ηλικία και την κοινωνική τάξη τους). Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης που παρουσιάζουμε εδώ αλληλοδιαπλέκονται ενεργά στην πράξη (βλ. επίσης ενότητα 2.1.1). Για παράδειγμα, θα δούμε κατά την ανάλυση ότι οι γλωσσικές ποικιλίες, που συνδέονται με την προφορική και πιο καθημερινή χρήση της γαλλικής, αναπαρίστανται στα εγχειρίδια να έχουν χαμηλό κοινωνικό κύρος εξαιτίας διαφόρων παραγόντων κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης. Αυτούς τους παράγοντες επικαλούνται οι συγγραφείς – μεμονωμένους αλλά, κυρίως, σε συνδυασμό–, με την ταξική προέλευση των ομιλητών να αναδεικνύεται, πάντως, συχνά σε βασικό κριτήριο απόδοσης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών.

2.1.1.2.2 Γλωσσικές ποικιλίες και η ηλικία των ομιλητών

Η ηλικία των ομιλητών αποτελεί έναν από τους πλέον μελετημένους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, όπως και η κοινωνική τους τάξη. Στην παρούσα έρευνα, η ηλικία θα μας απασχολήσει εκτενώς μέσα από τη μελέτη του τρόπου αναπαράστασης της «γλώσσας» των νέων στα εγχειρίδια.

Όπως έγινε λόγος πρωτίτερα για τις γεωγραφικές και κοινωνικές ποικιλίες της γλώσσας, έτσι θα μπορούσαν να οριστούν, αντίστοιχα, και *ηλικιακές ποικιλίες*. Η μελέτη της σχέσης γλώσσας και ηλικίας δείχνει ότι σε μία γλωσσική κοινότητα, μία δεδομένη χρονική στιγμή, συνυπάρχουν γλωσσικές ποικιλίες που μπορούν να συσχετιστούν με τη γενιά όπου ανήκουν οι ομιλητές. Η γενιά τους (προσδι)ορίζεται στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα μέσα από την οριοθέτηση διαφόρων ηλικιακών

ομάδων (π.χ. νέοι, μεσήλικες, γηραιότεροι) και την κατάταξη των ομιλητών σε μία από αυτές με βάση τη χρονολογική τους ηλικία.

Γενικά, το κλασσικό κοινωνιογλωσσολογικό εύρημα σε σχέση με την ηλικία των ομιλητών είναι ότι οι νεότεροι χρησιμοποιούν τις γλωσσικές ποικιλίες που αποτελούν τους νεοτερικούς γλωσσικούς τύπους, ενώ οι γηραιότεροι χρησιμοποιούν είτε τις γλωσσικές ποικιλίες που αποτελούν τους παλαιότερους τύπους είτε τους νεοτερικούς, αλλά σε μικρότερο βαθμό. Ο λόγος των νέων αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερης ερευνητικής προσοχής από τους κοινωνιογλωσσολόγους, διότι οι συγκεκριμένοι ομιλητές φαίνεται ότι κατευθύνουν τη γλωσσική αλλαγή (βλ. γενικά Labov, 2001). Βέβαια, κάτι τέτοιο δεν ισχύει πάντα. Έτσι, στην έρευνα της γλωσσικής ποικιλότητας σε σχέση με τη θεμελιώδη παράμετρο του χρόνου επιχειρείται η βασική διάκριση μεταξύ *γλωσσικής αλλαγής εν εξελίξει* (language change in progress) και *ηλικιακής διαβάθμισης* (age-grading) (για μία συνοπτική παρουσίαση, βλ. Rickford, 1996: 165· Geeslin & Long, 2014: 57).

Ως ηλικιακή διαβάθμιση περιγράφεται το φαινόμενο διαφοροποίησης της γλωσσικής χρήσης των ομιλητών με το πέρασμά τους από τη μία γενιά στην επόμενη. Σε αυτή την περίπτωση, εντοπίζονται γλωσσικές ποικιλίες την ίδια χρονική στιγμή σε μία γλωσσική κοινότητα, ενώ χρησιμοποιούνται, κυρίως, από ομιλητές που ανήκουν σε διαφορετικές γενιές. Πρόκειται, δηλαδή, για *σταθερές ηλικιακές ποικιλίες* και όχι για κάποιο φαινόμενο γλωσσικής αλλαγής. Με άλλα λόγια, δεν επικρατεί μία γλωσσική ποικιλία έναντι μίας άλλης στη γλωσσική χρήση των ομιλητών· αντίθετα, συνυπάρχουν και οι δύο στη γλωσσική κοινότητα, αν και στον λόγο ομιλητών από διαφορετικές γενιές.

Ειδικότερα, έχει παρατηρηθεί ότι οι νεότεροι ομιλητές εγκαταλείπουν, καθώς μεγαλώνουν, κάποιες γλωσσικές ποικιλίες προς όφελος άλλων. Οι ηλικιακές ποικιλίες αντικαθίστανται, δηλαδή, από άλλες, καθώς οι ομιλητές εισέρχονται σε μία νέα περίοδο του βίου τους με διαφορετικά δεδομένα, τόσο βιολογικά-λειτουργικά όσο κοινωνικά και ψυχολογικά. Για παράδειγμα, αποτελεί μία ευρέως παρατηρούμενη συμπεριφορά η σταδιακή στροφή των νέων προς συντηρητικότερες γλωσσικές ποικιλίες, που έχουν μεγαλύτερο κοινωνικό κύρος και χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές της αμέσως επόμενης γενιάς (βλ. Rickford, 1996: 165), όταν εισέρχονται στον επαγγελματικό στίβο και υφίστανται κοινωνικές πιέσεις για την ευθυγράμμισή τους με την επίσημη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας. Αντίστροφα, έχει παρατηρηθεί ότι η τάση προς τη χρήση γλωσσικών ποικιλιών με χαμηλότερο κοινωνικό κύρος

επανέρχεται, όταν οι ομιλητές φθάσουν στο στάδιο της συνταξιοδότησής τους (βλ. Trudgill, 2007).

Η γλωσσική αλλαγή επέρχεται, όταν η γλωσσική ποικιλία που προτιμούν οι νεότερης ηλικίας ομιλητές είναι ενδεικτική της γενικότερης εξέλιξης που σημειώνεται στον τρόπο χρήσης της γλώσσας σε μία γλωσσική κοινότητα. Για παράδειγμα, ο Labov (1966) παρατήρησε κατά την έρευνά του στη Νέα Υόρκη ότι οι νεότεροι ομιλητές της ανώτερης αστικής τάξης πρόφεραν πολύ συχνότερα το μεταφωνηντικό [r] σε λέξεις της αγγλικής, όπως π.χ. *fourth* «τέταρτος», *floor* «όροφος», από ό,τι οι μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητές. Οι τελευταίοι εμφάνιζαν στον λόγο τους μεγαλύτερα ποσοστά μηδενικής πραγμάτωσης του συγκεκριμένου φθόγγου [0]. Εν προκειμένω, τα υψηλότερα ποσοστά του μεταφωνηντικού [r] στον λόγο των νεότερων δεν ήταν απλώς ένα φαινόμενο ηλικιακής διαβάθμισης, αφού οι νεότεροι δεν θα εγκατέλειπαν τη συγκεκριμένη προφορά, καθώς θα μεγάλωναν. Αντίθετα, επρόκειτο για μία γλωσσική αλλαγή εν εξέλιξει, δεδομένου ότι η γλωσσική ποικιλία, που προέβλεπε την πραγμάτωση του [r] και απαντούσε συχνότερα στον λόγο των νεότερων, είχε το υψηλότερο κοινωνικό κύρος και θα σήμαινε τη γενικότερη αλλαγή στα ισχύοντα γλωσσικά πρότυπα όλων των Νεοϋορκέζων (βλ. επίσης Rickford, 1996: 165, 166).

Μεθοδολογικά, δύο είδη ερευνών διακρίνονται για τη μελέτη της γλωσσικής αλλαγής σε μία γλωσσική κοινότητα. Στις έρευνες σε *φαινομενικό χρόνο* (apparent-time studies), συγκρίνεται την ίδια χρονική στιγμή (συγχρονικά) ο τρόπος χρήσης της γλώσσας από ομιλητές που ανήκουν σε διαφορετικές γενιές. Τέτοιες έρευνες μπορούν να δείξουν την τάση της γλωσσικής αλλαγής. Ωστόσο, αρκούμενος κανείς στο συγκεκριμένο είδος έρευνας δεν είναι σε θέση να διακρίνει ξεκάθαρα, εάν η ηλικιακή ποικιλία συνδέεται, όντως, με τη γλωσσική αλλαγή εν εξέλιξει ή, αντίθετα, με την ηλικιακή διαβάθμιση. Έτσι, η Eckert (1984) έκανε λόγο για τη *διφορούμενη επίδραση της ηλικίας* (the ambiguity of age effects) ως παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης. Με βάση τη συγκεκριμένη διαπίστωση, το απαραίτητο μεθοδολογικό συμπλήρωμα των ερευνών σε φαινομενικό χρόνο είναι οι έρευνες σε *πραγματικό χρόνο* (real-time studies). Σε αυτές, ο ερευνητής επιστρέφει, μετά από χρόνια, στην ίδια γλωσσική κοινότητα, με σκοπό τη συλλογή νέων γλωσσικών δεδομένων από τους ίδιους, ή/και διαφορετικούς, ομιλητές. Τότε μόνο μπορεί να επιβεβαιώσει, ή όχι, τις αρχικές του υποθέσεις περί γλωσσικής αλλαγής (βλ. σχετικά Labov, 1994).

Διάφορες ποσοτικές ή/και συσχετιστικές μελέτες για τη γαλλική γλώσσα φαίνεται ότι παρουσιάζουν σημαντικά ευρήματα σε σχέση με την ηλικία των ομιλητών. Για παράδειγμα, ο Coveney (2002) μελέτησε τη συντακτική ποικιλία ως προς την εκφορά της άρνησης στη γαλλική, όπως αυτή πραγματώνεται εναλλακτικά στον λόγο των ομιλητών: είτε με το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (*tu ne reux pas* «δεν μπορείς») είτε χωρίς αυτό (*tu reux pas*). Στην κλίμακα των ηλικιών, ο ερευνητής εντόπισε τα υψηλότερα ποσοστά της συντακτικής ποικιλίας με το χαμηλότερο κύρος (τη μηδενική πραγμάτωση του *ne*) στον λόγο των νεότερων ομιλητών (μεταξύ 17-22 ετών). Πράγματι, οι νεότεροι παρήγαγαν το *ne* σε ποσοστό μόλις 8,4% σε αντίθεση με τους μεγαλύτερους (23,9% και 28,8% για τους ομιλητές μεταξύ 24-37 και 50-60 ετών, αντίστοιχα). Οι Fonseca-Greber και Waugh (2003) μελέτησαν την εναλλαγή μεταξύ των δύο αντωνυμικών τύπων *pous/on* «εμείς» για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένης και της γαλλικής της Ελβετίας. Διαπίστωσαν ότι το υψηλότερο ποσοστό κατανομής του *on* (του γλωσσικού τύπου με το χαμηλότερο κύρος) σημειωνόταν στον λόγο των νεότερων ομιλητών και, έπειτα, συνέδεσαν το φαινόμενο αυτό με τη γενικότερη τάση για γλωσσική αλλαγή. Αυτή βρισκόταν δε, όπως υποστήριζαν, σε πιο προχωρημένο στάδιο στην Ελβετία από ό,τι στη Γαλλία. Αντίστοιχα ευρήματα αναφέρθηκαν για τη γαλλική του Καναδά, όπου η Laberge (1977) εντόπισε τη χρήση του *pous* (του γλωσσικού τύπου με κύρος) από μεσοαστούς, κυρίως, ομιλητές άνω των 50 ετών. Από την πλευρά του, ο Armstrong (1996), μελετώντας τον λόγο μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Λωρραίνη της βορειοανατολικής Γαλλίας, κατέγραψε σχεδόν απόλυτες τιμές για την απαλοιφή του υγρού [l] στο *il* «αυτός», το κλιτικό υποκειμένου για το γ' ενικό πρόσωπο στη γαλλική (π.χ. *i dit* αντί *il dit* «αυτός λέει»). Ο Armstrong συνέδεσε το φαινόμενο και με υφολογικές παραμέτρους, όπως τη γρήγορη εκφορά του λόγου και τον μειωμένο έλεγχο της γλωσσικής έκφρασης από τους νέους σε συνθήκες καθημερινής και αυθόρμητης επικοινωνίας.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη της σχέσης γλώσσας και ηλικίας στη γαλλική έχει η έρευνα των Wagner και Sankoff (2011) στο Κεμπέκ (για μία περίληψη, βλ. Geeslin & Long, 2014: 58-61). Σε αυτήν, οι δύο κοινωνιογλωσσολόγοι μελέτησαν τη μορφολογική ποικιλία ως προς την εκφορά του μέλλοντα, ο οποίος πραγματώνεται εναλλακτικά στη γαλλική είτε με τον αναλυτικό, περιφραστικό τύπο (π.χ. *je vais passer* «θα περάσω») είτε με τον συνθετότερο τύπο, που περιλαμβάνει την προσθήκη ρηματικού επιθήματος (*je passerai* «θα περάσω»). Γενικά, ο

συνθετότερος τύπος έχει το υψηλότερο κύρος, σε αντίθεση με τον αναλυτικό, περιφραστικό τύπο που συνδέεται περισσότερο με την καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα. Η σχετική έρευνα έχει καταγράψει την ολοένα και συχνότερη έκφραση του μέλλοντα περιφραστικά στον προφορικό λόγο των γαλλόφωνων Καναδών και την υποχώρηση του τύπου με την προσθήκη του ρηματικού κλιτικού επιθήματος (βλ. Poplack & Turpin, 1999). Συνεπώς, η συγκεκριμένη τάση θα μπορούσε να θεωρηθεί ενδεικτική ενός φαινομένου γλωσσικής αλλαγής εν εξελίξει. Για την περαιτέρω διερεύνησή του, οι Wagner και Sankoff (2011) διεξήγαγαν έρευνα σε πραγματικό χρόνο, συγκρίνοντας γλωσσικά δεδομένα που συλλέχθηκαν από τους ίδιους ομιλητές, μέσω συνεντεύξεων, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν με χρονική απόσταση δεκατεσσάρων ετών μεταξύ τους, προκειμένου να επιβεβαιωθεί, ή όχι, η τάση για γλωσσική αλλαγή.

Γενικά, η σύγκριση έδειξε διαφορετικές τάσεις για τη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών τις δύο χρονικές περιόδους. Στα γλωσσικά δεδομένα των παλαιότερων συνεντεύξεων, η ηλικία φαίνεται ότι αποτελεί τον βασικό παράγοντα της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης: οι μεσήλικες και οι γηραιότεροι χρησιμοποιούσαν περισσότερο τον συνθετότερο τύπο, ενώ οι νεότεροι προωθούσαν τη γλωσσική αλλαγή, κάνοντας μεγαλύτερη χρήση του αναλυτικού, περιφραστικού τύπου. Όμως, όταν οι ερευνητές εξέτασαν τα γλωσσικά δεδομένα που συνέλεξαν από τους ίδιους ομιλητές δεκατέσσερα χρόνια αργότερα, οι άλλοτε νεότεροι είχαν, εν τω μεταξύ, μεταβάλει τη συμπεριφορά τους προς την αντίθετη κατεύθυνση, έχοντας αρχίσει να χρησιμοποιούν περισσότερο τον συνθετότερο τύπο. Επιπλέον, η ηλικία δεν αρκούσε ως παράγοντας κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης για την ερμηνεία της μεταβολής αυτής: τη μεγαλύτερη επιρροή υπέρ της χρήσης του συνθετότερου τύπου την ασκούσε η προέλευση των ομιλητών από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και, επιπλέον, το υψηλό κοινωνικό κύρος του επαγγέλματός τους.

Τα παραπάνω ευρήματα των Wagner και Sankoff (2011) δείχνουν την αναγκαιότητα διενέργειας κοινωνιογλωσσολογικών ερευνών σε πραγματικό χρόνο, προκειμένου να επιβεβαιωθεί, ή όχι, η υποψία για γλωσσική αλλαγή. Στην έρευνά τους φαίνεται πώς μία ευρέως παρατηρούμενη τάση για γλωσσική αλλαγή –η επικράτηση του αναλυτικού, περιφραστικού ρηματικού τύπου για τη γραμματική έκφραση του μέλλοντα– παρεμποδίζεται από φαινόμενα ηλικιακής διαβάθμισης, τα οποία οδηγούν στην επάνοδο του συνθετότερου τύπου στον λόγο των άλλοτε νεότερων ομιλητών. Επιπλέον, η συγκεκριμένη έρευνα δείχνει ότι η ερμηνεία της

γλωσσικής συμπεριφοράς των ομιλητών απαιτεί τη συνεκτίμηση και άλλων παραγόντων κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης μαζί με την ηλικία, όπως π.χ. το επάγγελμα και την κοινωνική τάξη των ομιλητών. Εξάλλου, όπως επισημαίνει γενικότερα η Cameron (2011), η επίδραση της ηλικίας στη γλωσσική χρήση πρέπει να μελετάται σε συνδυασμό με την κοινωνική τάξη, τη θρησκεία, την εθνοτική προέλευση, το φύλο κτλ. των ομιλητών, καθώς επίσης και με άλλες παραμέτρους υπό καθορισμό από τον εκάστοτε ερευνητή, με βάση την κοινότητα που εξετάζει.

Στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, οι γλωσσικές ποικιλίες, που συσχετίζονται από τους συγγραφείς με τη νεότερη ηλικία των ομιλητών, συνδέονται με το φαινόμενο της ηλικιακής διαβάθμισης. Στον λόγο των νέων αναπαρίστανται, δηλαδή, γλωσσικές ποικιλίες που διαφοροποιούν έντονα το νεανικό ύφος ομιλίας από αυτό των ενηλίκων. Επιπλέον, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των νέων επιτυγχάνεται συχνά στα εγχειρίδια μέσα από τη συστηματική αναπαράσταση στον λόγο τους γλωσσικών ποικιλιών που συνδέονται με την καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα. Έτσι, ένα από τα κύρια θέματα που θα μας απασχολήσει είναι η καταγραφή των ποικιλιών αυτών στα εγχειρίδια, όπως επίσης η μελέτη του ιδιαίτερου τρόπου αναπαράστασής τους στον λόγο των νεότερων μέσα από τις ειδικότερες επιλογές των συγγραφέων.

2.1.1.2.3 Γλωσσικές ποικιλίες και οι εθνοτικές καταβολές των ομιλητών

Οι εθνοτικές καταβολές (ή η φυλετική καταγωγή) των ομιλητών συνιστούν ένα παράγοντα που επηρεάζει, με τη σειρά του, τον τρόπο χρήσης της γλώσσας από αυτούς. Έτσι, μία γλώσσα μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει γεωγραφικές, κοινωνικές, ηλικιακές, αλλά και εθνοτικές ποικιλίες. Αυτό το τελευταίο είδος γλωσσικών ποικιλιών απαντά στον λόγο ομιλητών που ανήκουν σε εθνοτικές μειονότητες και, συχνά, μιλούν περισσότερες από μία γλώσσες. Στα κράτη του δυτικού κόσμου, όπως η Γαλλία, που αποτελούν κατά παράδοση χώρες υποδοχής για μεγάλο αριθμό μεταναστών, εντοπίζονται πολλές εθνοτικές μειονότητες. Ως αποτέλεσμα, κάθε ευρωπαϊκή γλώσσα, όπως η γαλλική, αλληλεπιδρά κατά τη χρήση της με πολλές άλλες γλώσσες· ομιλείται, δηλαδή, ποικιλοτρόπως υπό την επιρροή της εκάστοτε γλώσσας καταγωγής των μελών που ανήκουν στις εθνοτικές μειονότητες. Για παράδειγμα, η γαλλική συνυπάρχει στη Γαλλία με την αραβική, την πορτογαλική, την ισπανική, τη βερβερική, καθώς και πλήθος άλλων αφρικανικών και ασιατικών γλωσσών (βλ. Gadet, 2007: 128). Απόρροια της συνύπαρξης αυτής είναι οι εθνοτικές

ποικιλίες της γαλλικής, οι οποίες διαφοροποιούνται ανάλογα με την έκταση και την ένταση που έχουν τα φαινόμενα επαφής μεταξύ των εμπλεκόμενων γλωσσών. Γενικά, οι διάφοροι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη στη μελέτη των εθνοτικών ποικιλιών είναι ο βαθμός προσκόλλησης των ομιλητών τους στην εθνοτική τους ταυτότητα, το φύλο, η γενιά και οι δεσμοί τους με τη χώρα προέλευσης (βλ. ενδεικτικά Hoffman & Walker, 2010 για την αγγλική των Κινέζων και των Ιταλών στο Τορόντο).

Η κοινωνιογλωσσολογική έρευνα έχει συμβάλει στη μελέτη των εθνοτικών ποικιλιών και του κοινωνικού νοήματος που συνδηλώνει η χρήση τους. Τα σχετικά κοινωνιογλωσσολογικά ευρήματα αφορούν, καταρχάς, τη δομική περιγραφή των εθνοτικών ποικιλιών (την ανάλυσή τους ως φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών και λεξιλογικών ποικιλιών), αποκαλύπτοντας έτσι το είδος και την έκταση που λαμβάνει η διαφοροποίησή τους ως αποτέλεσμα της συνύπαρξης και της επαφής μεταξύ γλωσσών. Για παράδειγμα, η Fagyal (2010) σύγκρινε τον λόγο νεαρών Γάλλων διαφορετικής καταγωγής (από τη Γαλλία και το Μαγρέμπ), οι οποίοι ζούσαν σε ένα κοινωνικά υποβαθμισμένο προάστιο της γαλλικής πρωτεύουσας. Εντόπισε διαφορές στον ρυθμό ομιλίας των νέων με καταγωγή από το Μαγρέμπ εξαιτίας της συχνότητας των φωνολογικών συρρικνώσεων στη ροή του λόγου τους και, κατ' επέκταση, του αυξημένου αριθμού συμφωνικών συμπλεγμάτων που συσσωρεύονταν σε αυτόν (π.χ. η λέξη *chou-fleur* «κουνουπίδι» προφερόταν πρακτικά *chfleur* από τους νέους με τη συγκεκριμένη εθνοτική προέλευση). Η ερευνήτρια απέδωσε τις παρατηρούμενες διαφορές στην επιρροή της αραβικής, της γλώσσας καταγωγής των νέων από το Μαγρέμπ, στη γαλλική.

Σε άλλες περιπτώσεις, οι εθνοτικές ποικιλίες προκύπτουν μέσα από εντονότερα φαινόμενα μείξης γλωσσών. Αυτά οδηγούν τους ομιλητές στην παραγωγή αμιγώς υβριδικών και, συχνά, εφήμερων γλωσσικών σχηματισμών. Ανάλογα παραδείγματα μπορούν να εντοπιστούν στον λόγο των αλλόγλωσσων σπουδαστών μίας ξένης γλώσσας (βλ. σχετικά Boyer, 2001α: 64, 65). Τέτοιου είδους εθνοτικές ποικιλίες έχουν απασχολήσει την έρευνα, όπως απαντούν στον λόγο μεταναστών πρώτης γενιάς, οι οποίοι καλούνται να μάθουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής τους. Ο Lagarde (1996) πραγματοποίησε τη δομική περιγραφή μιας εθνοτικής ποικιλίας, γνωστής ως *melandjao* (από το γαλλικό ρήμα *mélanger* «αναμειγνύω» και το γραμματικό μόρφημα *-ao* της ομιλούμενης, ανδαλουσιανής ισπανικής), την οποία μιλούσαν ισπανοί μετανάστες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή Rousillon της

γαλλικής Καταλονίας. Ο Lagarde ανέφερε φαινόμενα έντονης παρεμβολής της ισπανικής κατά τη χρήση της γαλλικής από τους μετανάστες, καταγράφοντας γλωσσικές ποικιλίες που οι ίδιοι δημιούργησαν και καθιέρωσαν κατά την επικοινωνία τους (π.χ. *on s'est fait Français* αντί *nous sommes devenus Français* «γίναμε Γάλλοι», *il domine bien le catalan* αντί *il maîtrise bien le catalan* «κατέχει την καταλανική», *plus jamais, il m'a dirigé la parole* αντί *plus jamais il m'a adressé la parole* «ποτέ πια δεν μου απηύθυνε τον λόγο» κτλ.). Παρόμοιες εθνοτικές ποικιλίες, όπως η *melandjao*, αποτελούν, συνήθως, το μέσο έκφρασης της πρώτης γενιάς μεταναστών και συνδέονται με τη διαδικασία προσαρμογής και ένταξης των πληθυσμών αυτών στη χώρα υποδοχής τους (βλ. Boyer, 2001α: ό.π.).

Παρ' όλα αυτά, έχουν περιγραφεί εθνοτικές ποικιλίες γλωσσών που διατηρούν την αυτονομία τους στο πέρασμα των αιώνων, διότι εκφράζουν μία διακριτή εθνοτική ταυτότητα απέναντι στην κυρίαρχη, επίσημη γλώσσα ενός κράτους και τους ομιλητές της. Τέτοιες ποικιλίες ενδέχεται να συγκροτούν μια *εθνόλεκτο*. Ο όρος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την περιγραφή του εν λόγω φαινομένου σε αντιστοιχία με τις γεωγραφικές διαλέκτους και τις κοινωνιολέκτους. Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα μίας εθνόλεκτου αποτελεί η *Καθομιλούμενη Αγγλική των Αφροαμερικανών*²² (African-American Vernacular English). Πράγματι, η εθνόλεκτος έχει μία ιστορία τεσσάρων περίπου αιώνων (βλ. σχετικά Rickford, 1996). Η περιγραφή της φωνολογικής και της γραμματικής δομής της, όπως επίσης το ζήτημα της προέλευσής της, έχουν απασχολήσει εκτενώς τους κοινωνιογλωσσολόγους. Για παράδειγμα, έχουν καταγραφεί πολλές από τις επιμέρους φωνολογικές, μορφολογικές και συντακτικές ποικιλίες που χαρακτηρίζουν την ΚΑΑ σε σχέση με αυτές της επίσημης αμερικανικής αγγλικής. Ενδεικτικά, έχουν εντοπιστεί φαινόμενα, όπως π.χ. μονοφθογγισμοί (*ah* αντί *I* «εγώ»)· η απαλοιφή του συνδετικού και του βοηθητικού ρήματος *to be* «είμαι» στη φράση (*He tall* αντί *he's tall* «είναι ψηλός», *they running* αντί *they are running* «αυτοί τρέχουν τώρα»)· και, τέλος, η ακλισία του τελευταίου για την αναφορά σε μία συνηθισμένη πράξη (*He be walkin* «αυτός συνηθίζει να περπατάει») (για μία εκτενή αναφορά στα επιμέρους χαρακτηριστικά της ΚΑΑ, βλ. Rickford, 1996: 175-177).

Σε συνδυασμό με τη δομική περιγραφή των εθνοτικών ποικιλιών, η κοινωνιογλωσσολογική έρευνα έχει αναδείξει, επιπλέον, την αλληλοεπικάλυψη των

²² Εφεξής ΚΑΑ.

εθνοτικών με τις κοινωνικές, τις ηλικιακές ή/και τις γεωγραφικές ποικιλίες μίας γλώσσας. Για παράδειγμα, οι Armstrong και Jamin (2002) μελέτησαν δύο φωνολογικές ποικιλίες της γαλλικής: την εκφορά των κλειστών, οδοντικών ή υπερωικών φθόγγων ως προστριβόμενων (π.χ. *entchoulé* αντί *enculé* «γαμημένε») και τη γλωττιδικοποιημένη εκφορά του [r]. Ειδικά η τελευταία φωνολογική ποικιλία θεωρήθηκε από τους ερευνητές ως αποτέλεσμα της επιρροής που έχει η αραβική (η γλώσσα καταγωγής των νέων πληροφορητών τους) στη γαλλική. Ταυτόχρονα, όμως, η συγκεκριμένη φωνολογική ποικιλία ήταν, πέρα από εθνοτική, και κοινωνική και ηλικιακή: οι ερευνητές την εντόπισαν στον λόγο νέων, συχνά γόνων μεταναστών, που ζούσαν σε κοινωνικά περιθωριοποιημένα προάστια του Παρισιού. Ομοίως, την αλληλοεπικάλυψη μεταξύ εθνοτικών και ηλικιακών ποικιλιών έδειξε η περιγραφή της «γλώσσας των νέων» στη Γαλλία από την Gadet (2007: 122, 124). Πέρα από τις φωνολογικές ποικιλίες, η ερευνήτρια ανέφερε και τη χρήση λέξεων αραβικής προέλευσης από τους νέους ομιλητές. Αυτές μπορούσαν, μάλιστα, να είναι και μορφολογικά ενσωματωμένες στη γαλλική (π.χ. *kiff-er* «γουστάρω»). Ακόμη, η επιρροή της αραβικής στη γαλλική εντοπίστηκε από τη Gadet (βλ. ό.π.) όχι μόνο σε μεμονωμένες λέξεις, αλλά και τη φρασεολογία (*obligé tu viens* «έρχεσαι, εννοείται», *il va y aller bientôt, obligé* «θα πάει σύντομα εκεί, ισχύει»). Εκτός της γαλλικής, αντίστοιχα κοινωνιογλωσσολογικά ευρήματα για την αλληλοεπικάλυψη των εθνοτικών με τις κοινωνικές και τις γεωγραφικές ποικιλίες έχουν σημειωθεί σε σχέση με την ΚΑΑ στις ΗΠΑ. Πολλές από τις φωνολογικές, κυρίως, αλλά και τις μορφολογικές ή/και συντακτικές ποικιλίες της, έχουν εντοπιστεί τόσο στον ανεπίσημο λόγο των λευκών Αμερικανών, κυρίως της εργατικής τάξης, όσο και στην ομιλία των Αμερικανών από τον Νότο (βλ. σχετικά Rickford, 1996: 178).

Τέλος, ένα σημαντικό μέρος της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας έχει εμβαθύνει στο κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν οι εθνοτικές ποικιλίες, καταρχάς, για τους ίδιους τους ομιλητές τους. Όπως προαναφέραμε, οι συγκεκριμένοι ομιλητές είναι συχνά μέλη εθνοτικών μειονοτήτων και, άρα, επιστρατεύουν τη γλώσσα ως συμβολικό μέσο για την οικοδόμηση μίας διακριτής ταυτότητας απέναντι στην εκάστοτε εθνική πλειονότητα. Έτσι, η Billiez (1992) έδειξε ότι η επιρροή της αραβικής στη γαλλική, όπως εκδηλώνεται μέσα από διάφορες φωνολογικές ποικιλίες της τελευταίας (π.χ. το κλείσιμο των ανοιχτών φωνηέντων, τη γλωττιδικοποίηση του [r] και έναν ιδιαίτερο επιτονισμό), παρέχει τα συμβολικά μέσα για την οικοδόμηση

της κοινωνικής ταυτότητας νέων με διαφορετικές εθνοτικές καταβολές στη Γαλλία. Όπως επεσήμανε η ερευνήτρια, οι συγκεκριμένες εθνοτικές ποικιλίες της γαλλικής είχαν θετικό κοινωνικό νόημα γι' αυτούς· λειτουργούσαν, δηλαδή, ως σύμβολο ενδο-ομαδικής συνοχής και αλληλεγγύης στην παρέα των συνομηλίκων. Μάλιστα, πολλοί από τους νέους ομιλητές δεν γνώριζαν την αραβική ούτε ήταν αραβικής καταγωγής. Το κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν η διαμονή σε πολυπολιτισμικές συνοικίες των προαστίων της Γκρενόμπλ. Σε ένα ανάλογο πλαίσιο εντάσσεται η έρευνα του Kallmeyer (2004), η οποία έδειξε πώς οι εθνοτικές ποικιλίες που χρησιμοποιούν νεαρά κορίτσια τουρκικής καταγωγής στη Γερμανία συμβάλλουν στην οικοδόμηση μίας ιδιαίτερης κοινωνικής ταυτότητας γι' αυτές. Αυτή διαμορφώνεται, από τη μία πλευρά, ενάντια στα παραδοσιακά πρότυπα των τούρκων γονέων τους αναφορικά με την κατώτερη θέση της γυναίκας στην κοινωνία και, από την άλλη, ως αντίδραση στην απαξιωτική συμπεριφορά αρκετών Γερμανών, που τις περιθωριοποιεί και τις στιγματίζει ως γόνους τούρκων μεταναστών. Οι συγκεκριμένες νεαρές ομιλήτριες (αυτο)προσδιορίζονται ως τα *δυναμικά κορίτσια* (powergirls) και φάνηκε ότι αξιοποιούν συνδυαστικά το συμβολικό δυναμικό διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών της τουρκικής και της γερμανικής. Με τον τρόπο αυτό εκφράζουν (δια)γλωσσικά τόσο την αποστασιοποίησή τους από τις κοινωνικές αντιλήψεις των γονέων τους (τούρκων μεταναστών πρώτης γενιάς) όσο και την απόρριψή τους για την εθνική πλειονότητα των Γερμανών, στην οποία δεν νιώθουν διόλου ενταγμένες.

Αντίστροφα, το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν οι εθνοτικές ποικιλίες έχει μελετηθεί όχι μόνο υπό το πρίσμα των μελών που ανήκουν στις μειονότητες, αλλά και από τη σκοπιά των μελών της εθνικής πλειονότητας. Η κοινωνιογλωσσολογική έρευνα έχει αναδείξει φαινόμενα που μαρτυρούν, στην ουσία, τις στάσεις της εθνικής πλειονότητας απέναντι στα μέλη των εθνοτικών μειονοτήτων και τη γλώσσα τους. Τέτοια φαινόμενα εκδηλώνονται χαρακτηριστικά μέσα από τη χρήση εθνοτικών ποικιλιών από τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας (βλ. σχετικά Rampton, 1995). Η «οικειοποίηση» αυτή μπορεί να πραγματοποιείται λόγω του θετικού κοινωνικού νοήματος που τους αποδίδουν οι ομιλητές, οι οποίοι τις επιλέγουν. Έτσι, μέσα από τις γλωσσικές επιλογές τους, τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας ενδέχεται να εκφράζουν τον θετικό προσανατολισμό τους απέναντι σε κάποιες από τις ιδιαίτερες αξίες και πρακτικές, με τις οποίες οι συγκεκριμένες εθνοτικές ποικιλίες –και, κατ' επέκταση, οι θεωρούμενοι ως αντιπροσωπευτικότεροι ομιλητές τους– έχουν στερεοτυπικά συνδεθεί. Για παράδειγμα, οι θετικές κοινωνικές

συνδηλώσεις περί θάρρους και σκληρότητας, τις οποίες έχει η ΚΑΑ στα μάτια ορισμένων νέων, λευκών Αμερικανών της αστικής τάξης, αποτέλεσαν το κίνητρο γι' αυτούς, προκειμένου να υιοθετήσουν στοιχεία της συγκεκριμένης εθνολέκτου (βλ. Cutler, 1999). Αντίθετα, η χρήση ορισμένων εθνοτικών ποικιλιών μπορεί να αποσκοπεί στην παρωδία των ομιλητών από τις εθνοτικές μειονότητες και να συνοδεύεται από ρατσιστικά σχόλια εις βάρος τους. Τέτοια φαινόμενα αναφέρουν οι Ronkin και Karn (1999) για την ΚΑΑ και η Hill (1995) για την ισπανική στις ΗΠΑ.

Στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, οι καταβολές των ομιλητών από τις εθνοτικές μειονότητες στη Γαλλία αποτελούν ένα παράγοντα έντονης κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης. Ειδικότερα, οι εθνοτικές ποικιλίες της γαλλικής εντοπίστηκαν σε άτομα νεαρής ηλικίας, που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και είναι απόγονοι μεταναστών. Οι συγγραφείς των εγχειριδίων αποδίδουν συγκεντρωτικά στον λόγο των ομιλητών αυτών χαρακτηριστικά που απαντούν στην πολύ καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα και παραπέμπουν στερεοτυπικά σε νεανικούς τρόπους ομιλίας στη γαλλική. Συνεπώς, θα παρατηρηθεί και στα εγχειρίδια η αλληλοεπικάλυψη των εθνοτικών με τις κοινωνικές και τις ηλικιακές ποικιλίες, γεγονός που, όπως είδαμε παραπάνω, έχει επισημάνει επισταμένως η κοινωνιογλωσσολογική έρευνα. Άλλα πορίσματα της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, που αξιοποιούνται κατά την ανάλυση των εγχειριδίων και αναφέρθηκαν προηγουμένως, αφορούν την «οικειοποίηση» γλωσσικών ποικιλιών χαμηλού κύρους από ομιλητές της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας. Μέσω της «οικειοποίησης» αυτής, οι ομιλητές της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας στοχοποιούν τις συγκεκριμένες γλωσσικές ποικιλίες, των οποίων το χαμηλό κύρος συνδέεται με την προχωρημένη ηλικία, τη μακρινή γεωγραφική προέλευση και τις κοινωνικές καταβολές των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια ως οι αντιπροσωπευτικότεροι ομιλητές τους.

2.1.1.2.4 Γλωσσικές ποικιλίες και το φύλο των ομιλητών

Στους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης που προαναφέρθηκαν συγκαταλέγεται, ως ευρετική κατηγορία για τη μελέτη των σχέσεων γλώσσας και κοινωνίας, και το φύλο των ομιλητών. Ως βασικό βιολογικό και κοινωνικό χαρακτηριστικό τους, το φύλο έχει συζητηθεί εκτενώς ως παράγοντας που μπορεί να συσχετισθεί με τις παρατηρούμενες κοινωνιογλωσσικές διαφορές μεταξύ των ομιλητών. Γενικά, το κοινωνιογλωσσολογικό εύρημα, που αναφέρεται κατά

προτεραιότητα στη μελέτη των σχέσεων γλώσσας και φύλου, αφορά τη συχνότερη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών με υψηλό κοινωνικό κύρος από τις γυναίκες και την αποφυγή όσων θεωρούνται κοινωνικά στιγματισμένες εκ μέρους τους. Η αντίθετη τάση παρατηρήθηκε για τους άνδρες. Αυτή η γενικότερη διαπίστωση προέκυψε από μία σειρά ποσοτικών ή/και συσχετιστικών μελετών (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.2) που πραγματοποιήθηκαν τις δεκαετίες του '60 και του '70 για την αγγλική στην Αμερική (Labov, 1966· Wolfram, 1969), τη Μεγάλη Βρετανία (Trudgill, 1974) και τη Σκωτία (Macaulay, 1978). Αντίστοιχα ποσοτικά ευρήματα σημειώθηκαν για τη γαλλική του Κεμπέκ. Εκεί, η Laberge (1977) μελέτησε την εναλλαγή μεταξύ των δύο αντωνυμικών τύπων *nous/on* «εμείς» για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο, βρίσκοντας ότι οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν περισσότερο το *nous*, τον γλωσσικό τύπο που εκφράζει επίσημο ύφος και έχει το υψηλότερο κοινωνικό κύρος. Παράλληλα, την ίδια γλωσσική συμπεριφορά για τις γυναίκες κατέδειξαν έρευνες σε δίγλωσσες κοινότητες, όπου παρατηρήθηκε η σταδιακή μετατόπιση από τη χρήση μίας γλώσσας σε μία άλλη. Κατά τη διάρκεια της μετατόπισης, οι γυναίκες φάνηκε ότι πρωτοστατούν στην προώθηση της ισχυρότερης μεταξύ των δύο γλωσσών. Χρησιμοποιούσαν, δηλαδή, περισσότερο τη γλώσσα που συνδήλωνε κοινωνικό κύρος και παρείχε περισσότερες ευκαιρίες για τη βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης (για τη μετατόπιση από την ουγγρική στη γερμανική γλώσσα σε μία δίγλωσση κοινότητα της Αυστρίας, βλ. Gal, 1978, 1979). Τέτοιου είδους ευρήματα συνάδουν με την ιστορική διαπίστωση των διαλεκτολόγων στη Γαλλία ότι οι γυναίκες, που γνώριζαν τη γαλλική, προώθησαν τη χρήση της μέσα στην οικογένεια, συμβάλλοντας στην υποχώρηση των αγροτικών παραδοσιακών διαλέκτων στη γαλλική περιφέρεια (βλ. επίσης ενότητα 2.1.1.1, υποσημ. 8). Αντίθετα, οι άνδρες φαίνονταν πιο προσκολλημένοι στη χρήση τους, προβάλλοντας αντίσταση κατά τη γλωσσική μετατόπιση προς την κυρίαρχη γαλλική (βλ. σχετικά Baylon, 2005: 117).

Οι ερμηνείες που προτάθηκαν σχετικά με τη «γυναικεία γλώσσα», ως περισσότερο προσανατολισμένη προς τις συντηρητικότερες γλωσσικές ποικιλίες που συνδηλώνουν κοινωνικό κύρος, εστίασαν, αφενός, στον ιδιαίτερο γονεϊκό ρόλο των γυναικών και, αφετέρου, στην ανασφάλεια που τους δημιουργεί η κοινωνική τους θέση απέναντι στους άνδρες. Έτσι, από τη μία πλευρά, οι γυναίκες θεωρήθηκε ότι χρησιμοποιούν περισσότερο τις συντηρητικότερες γλωσσικές ποικιλίες, διότι γνωρίζουν ως πρωταρχικοί φορείς κοινωνικοποίησης των παιδιών τους ότι η γνώση της επίσημης γλώσσας θα λειτουργήσει ως όχημα κοινωνικής ανόδου γι' αυτά. Από

την άλλη πλευρά, οι γυναίκες υποστηρίχθηκε ότι χρησιμοποιούν τη γλώσσα ως συμβολικό μέσο, προκειμένου να αντλήσουν από αυτή το κοινωνικό κύρος που τους υπολείπεται σε μία ανδροκρατούμενη κοινωνία και, έτσι, να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για τη βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης (για τις δύο ερμηνείες, βλ. Baylon, 2005: ό.π.· Regan κ.ά., 2009: 119).

Παρ' όλα αυτά, καταγράφηκαν από νωρίς κοινωνιογλωσσολογικά ευρήματα, τα οποία απέδειξαν ότι η παραπάνω εικόνα για τη γλωσσική χρήση των γυναικών δεν είναι παρά απλουστευτική. Η άποψη περί γλωσσικού συντηρητισμού και γλωσσικής ανασφάλειας των γυναικών ήρθε σε αντίθεση με το γεγονός ότι οι ομιλήτριες πρωτοστατούν συχνά στη γλωσσική αλλαγή. Παρατηρήθηκε, δηλαδή, ότι οι γυναίκες υιοθετούν γρηγορότερα από τους άνδρες τους νεότερους γλωσσικούς τύπους, προωθώντας τις γλωσσικές αλλαγές εν εξελίξει (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.2.2.) σε μία γλωσσική κοινότητα. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η διάσταση της γλωσσικής χρήσης των γυναικών σημειώθηκε κατά τη διαλεκτολογική μελέτη της γαλλικής, ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Στην έρευνά του στο Charmey της Ελβετίας, μίας κοινότητας στο καντόνι του Φριβούργου, ο Louis Gauchat (1905) μελέτησε πέντε φωνολογικές ποικιλίες στον λόγο πέντε ανδρών και τεσσάρων γυναικών, διαφορετικής ηλικίας και κοινωνικής τάξης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Gauchat παρατήρησε ότι οι γυναίκες εγκαταλείπουν γρηγορότερα τις παλαιότερες προφορές.²³ Στις πιο πρόσφατες κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες της γαλλικής, με αντίστοιχα ευρήματα για τη γλωσσική συμπεριφορά των γυναικών, συγκαταλέγονται αυτές του Ashby (1976, 1984) στο Παρίσι και την πόλη Tours στη Γαλλία. Ο Ashby επεσήμανε ότι οι γυναίκες προωθούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες φαινόμενα, τα οποία

²³ Για την ερμηνεία της διαπίστωσης αυτής, ο Gauchat (1905: 44, 45) υποστηρίζει ότι οι γυναίκες μιλούν περισσότερο από τους άνδρες, επαναλαμβάνοντας συχνότερα συνήθεις γλωσσικούς τύπους και δομές στον λόγο τους. Ως αποτέλεσμα, οι ομιλήτριες φαίνεται ότι συμβάλλουν περισσότερο στην εδραίωση των νέων φωνητικών κανόνων στη γλώσσα. Η αυξημένη γλωσσική παραγωγή των γυναικών οφείλεται, όπως υποστηρίζει ο ελβετός διαλεκτολόγος, στην εντονότερη κοινωνική ζωή που έχουν από τους άνδρες. Μιλώντας για τις γυναίκες της εποχής του, ο Gauchat αναφέρει ότι είχαν περισσότερες δυνατότητες να αναπτύξουν κοινωνικές συναναστροφές κατά τη μέριμνα του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών τους. Αντίθετα, οι άνδρες εργάζονταν στα χωράφια από τα χαράματα, απομονωμένοι και απορροφημένοι από τις αγροτικές και τις κτηνοτροφικές τους εργασίες, μιλώντας λιγότερο σε σύγκριση με τις συζύγους τους. Εξαιτίας της κοινωνικής τους απομόνωσης, οι άνδρες φαίνεται ότι είχαν μειωμένες δυνατότητες, αφενός, να παρακολουθήσουν και να συμμετάσχουν στην εξέλιξη της γλώσσας και, αφετέρου, να επηρεάσουν τη γλωσσική χρήση των παιδιών τους. Ο Gauchat, προκειμένου να συμπληρώσει την ερμηνεία του για τη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητριών, τις οποίες αναφέρει, μάλιστα, ιστορικά ως πρωτεργάτισσες των αλλαγών στη γλώσσα (βλ. ό.π.: 51, 52), διερωτάται κατά πόσον θα πρέπει να ληφθεί, επιπλέον, υπόψη η ψυχική τους προδιάθεση να έλκονται, γενικότερα, από ο,τιδήποτε το νεότερο και μοντέρνο.

θεωρεί γλωσσικές αλλαγές εν εξελίξει στη γαλλική (την εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* και την απαλοιφή του υγρού [l] στα κλιτικά *il(s)*, *elle(s)*, *le*, *la*, *les*, *lui*, *leur*).

Αυτή η σύνθετη εικόνα που παρουσιάζουν τα ποσοτικά ευρήματα για τη γλωσσική συμπεριφορά των γυναικών –μεταξύ δύο αντίρροπων τάσεων, πότε προς τον συντηρητισμό και πότε προς τον νεοτερισμό– οδήγησε τον Labov (1990) να επιστήσει την προσοχή των ερευνητών στο συγκεκριμένο κοινωνιογλωσσικό φαινόμενο, χρησιμοποιώντας, για τον (προσδι)ορισμό του, τον όρο *παράδοξο του φύλου* (gender paradox). Έτσι, οι αρχές που διατυπώνει ο αμερικανός ερευνητής για τη σχέση φύλου και γλωσσικής αλλαγής δείχνουν τη διαφοροποιημένη συμπεριφορά των γυναικών και περιλαμβάνουν πρόσθετες, ειδικότερες παραμέτρους για την ερμηνεία της. Πιο συγκεκριμένα, ο Labov λαμβάνει υπόψη του τόσο το είδος της γλωσσικής ποικιλίας υπό εξέταση (πρόκειται, πράγματι, για φαινόμενο γλωσσικής αλλαγής εν εξελίξει ή για σταθερή γλωσσική ποικιλία;) όσο και την κατεύθυνση, *άνωθεν* (change from above) ή *κάτωθεν* (change from below), της γλωσσικής αλλαγής (πρόκειται για συνειδητή αλλαγή που εισάγουν συνήθως οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις ή, αντίθετα, για υποσυνείδητη αλλαγή που εμφανίζεται στην καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα και εισάγουν, συνήθως, οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις;).

Η μετέπειτα κοινωνιογλωσσολογική έρευνα άσκησε κριτική στην απλουστευτική θεώρηση του φύλου ως διπολικής βιολογικής κατηγορίας που καθιέρωσαν οι ποσοτικές ή/και συσχετιστικές μελέτες. Σε αυτές, οι ομιλητές χωρίζονταν απλώς σε άνδρες και γυναίκες, σαν να επρόκειτο για δύο ομοιογενείς ομάδες, ενώ δεν δινόταν καμία σημασία στην κοινωνική διάσταση του φύλου, καθώς και στην ιδιαίτερη διαπλοκή που μπορεί να παρουσιάζει με άλλους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης σε συγκεκριμένα πλαίσια. Η διευρυμένη θεώρηση του φύλου, ως βιολογικής κατηγορίας που συνδυάζεται με ρόλους και συμπεριφορές βάσει κοινωνικών σκοπιμοτήτων και αναμονών, σηματοδότησε τη στροφή της έρευνας στη μελέτη του κοινωνικού και, εμμέσως, του βιολογικού φύλου σε σχέση με τη γλώσσα (βλ. Eckert, 1997). Έτσι, πολλοί από τους σύγχρονους ερευνητές προσεγγίζουν με εθνογραφική ευαισθησία την έννοια του φύλου, αναδεικνύοντας τη δυναμική σχέση του με τη γλώσσα στο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο όπου μελετάται η αλληλοδιαπλοκή τους. Ο στόχος των ερευνητών είναι να φανεί πώς συνδέεται, στο εκάστοτε πλαίσιο, η συμβολική διάσταση της γλώσσας με

το φύλο των ομιλητών και άλλες, ειδικότερες παραμέτρους που αφορούν τις κοινότητες υπό εξέταση (π.χ. τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες των ομιλητών, τα κοινωνικά τους δίκτυα, τις πρακτικές τους κτλ.).

Προς αυτή την κατεύθυνση, ιδιαίτερα σημαντική επιρροή άσκησε η έρευνα της Eckert (1989, 1997, 2000) σε ένα γυμνάσιο του Μίσιγκαν. Η μελέτη της έδειξε την ιδιαίτερη διαπλοκή της γλώσσας με το φύλο, την ηλικία, την κοινωνική τάξη και τη συμμετοχή των εφήβων σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες στο σχολείο. Η ερευνήτρια διαπίστωσε ότι ορισμένα κορίτσια στο γυμνάσιο ήταν οι πλέον νεοτερίστριες ως προς τη χρήση φωνολογικών ποικιλιών της αμερικανικής αγγλικής που συνδέονταν με τη *γλωσσική μετατόπιση των βόρειων πόλεων* (Northern Cities Shift).²⁴ Όπως υποστήριξε, το γεγονός αυτό δεν συνδεόταν απλώς με την ανάγκη διαφοροποίησης των έμφυλων εφηβικών ρόλων στο σχολείο, αλλά κυρίως με την επιθυμία ορισμένων κοριτσιών να συμβολίσουν γλωσσικά τη συμμετοχή τους στην ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα του σχολείου όπου ανήκαν. Οι δύο κοινωνικές ομάδες που εντόπισε η ερευνήτρια στο γυμνάσιο ήταν οι *jocks* «κυριλέ», οι οποίοι ταυτίζονταν με τις αξίες του σχολείου και χρησιμοποιούσαν περισσότερο τις παλαιότερες και συντηρητικότερες φωνολογικές ποικιλίες, και οι *burnouts* «καμένοι», οι οποίοι ήταν αντίθετοι προς τις αξίες αυτές, ταυτίζονταν με την εργατική τάξη και προτιμούσαν τις επικίνδυνες εξορμήσεις στο αστικό περιβάλλον του Νητρώιτ. Κατόπιν μακράς εθνογραφικής παρατήρησης, η Eckert προσδιόρισε τις ιδιαίτερες αξίες, τις πρακτικές και τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες που διαφοροποιούσαν τις δύο ομάδες μαθητών, αξιοποιώντας, στη μελέτη της, την έννοια των *κοινοτήτων πρακτικής* (communities of practice) από τον χώρο της κοινωνιολογίας. Σε αυτό το πλαίσιο, διαπίστωσε ότι οι πιο νεοτερικές φωνολογικές ποικιλίες της αμερικανικής αγγλικής, που ήταν περισσότερο προωθημένες στις αστικές περιοχές του Νητρώιτ, εντοπίζονταν περισσότερο στον λόγο των κοριτσιών από την ομάδα των *burnouts*. Σύμφωνα με την ερμηνεία της Eckert, τα κορίτσια φαίνεται ότι έχουν, γενικότερα, μεγαλύτερη ανάγκη τη γλώσσα ως συμβολικό μέσο για να δείξουν ότι έχουν κύρος και ότι συμμετέχουν σε μία κοινότητα πρακτικής στο σχολείο, πόσο μάλλον όταν αυτή αντίκειται στις κυρίαρχες ιδεολογίες και εγγράφεται σε σχέση αντίθεσης με τις

²⁴ Φωνητική μεταβολή σε εξέλιξη σε αστικές περιοχές των βορειοκεντρικών και βορειοανατολικών ΗΠΑ (Μιλγουόκι, Σικάγο, Νητρώιτ, Κλήβελαντ, Μπάφαλο, Ρότσεστερ και Σύρακιους). Αυτή έχει ως αποτέλεσμα η λέξη *rest* να ακούγεται σε ανθρώπους από άλλα μέρη της χώρας σαν τη λέξη *rust*, το όνομα *John* σαν το όνομα *Jan*, η λέξη *cut* σαν τη λέξη *caught* και η λέξη *caught* σαν τη λέξη *cot* (Trudgill, 2007). Για τη γλωσσική μετατόπιση των βόρειων πόλεων, βλ. Labov κ.ά., 1972· Rickford, 1996: 163, 164· Eckert, 1997: 221, 222.

κοινωνικά αποδεκτές πρακτικές για τις μαθήτριες. Αντίθετα, τα αγόρια φαίνεται ότι μπορούν να ασκήσουν επιρροή, να αποκτήσουν κύρος και δημοτικότητα στο σχολείο μέσα από την επίδειξη φυσικής δύναμης, θάρρους και αυτονομίας. Μπροστά σε μία τέτοια προσέγγιση, η διατύπωση κοινωνιογλωσσολογικών αρχών, όπως π.χ. ότι οι γυναίκες προωθούν τις γλωσσικές αλλαγές σε μία γλωσσική κοινότητα, δεν μπορούν να θεωρηθούν, σύμφωνα με την Eckert, παρά γενικεύσεις, οι οποίες χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης στο εκάστοτε πλαίσιο χρήσης της γλώσσας.

Όσον αφορά την παρούσα έρευνα, τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας φαίνεται, αντίθετα, ότι (ανα)παράγουν το στερεότυπο της «γυναικείας γλώσσας» σε αρκετές περιπτώσεις. Οι συγγραφείς τους τείνουν, δηλαδή, να αναπαριστούν τις πιο συντηρητικές γλωσσικές ποικιλίες, που έχουν υψηλό κοινωνικό κύρος και εκφράζουν επίσημο ύφος –έως και επιτήδευση– στη γαλλική, στον λόγο γυναικών και, επιπλέον, με καταβολές από την (ανώτερη) αστική τάξη. Πρόκειται, μάλιστα, για ομιλήτριες μίας πιο προχωρημένης ηλικίας ή/και με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, καθ' ότι το φύλο συνδυάζεται και στα εγχειρίδια με άλλα, πρόσθετα κοινωνικά χαρακτηριστικά όσων προβάλλονται σε αυτά. Παράλληλα, όταν οι συγγραφείς αναπαριστούν τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια, οι νεαρές ομιλήτριες είναι, αφενός, εκείνες που ευθυγραμμίζονται περισσότερο με την επίσημη γλώσσα –και, άρα, με τη γλωσσική συμπεριφορά των ενηλίκων– και, αφετέρου, εκείνες που λογοκρίνονται περισσότερο από τους μεγαλύτερους για τις γλωσσικές επιλογές τους, όταν αυτές αποκλίνουν από τον αναμενόμενο τρόπο ομιλίας.

Σε αναλογία με το στερεότυπο της «γυναικείας γλώσσας», άνδρες με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά αναπαρίστανται στα εγχειρίδια να χρησιμοποιούν συχνότερα ποικιλίες της γαλλικής που συνδέονται με την καθημερινή, ανεπίσημη χρήση της. Και στην περίπτωση των ανδρών, το φύλο δεν επηρεάζει από μόνο του τη γλωσσική χρήση, αλλά αποκτά σημασία μέσα από τον συνδυασμό του με άλλους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, όπως η κοινωνική τάξη, η ηλικία, οι εθνοτικές καταβολές και η γεωγραφική προέλευση των ομιλητών. Έτσι, μεσήλικοι άνδρες της εργατικής τάξης, μετανάστες, ηλικιωμένοι επαρχιώτες ή μέλη μίας περιθωριακής νεολαίας αναπαρίστανται στα εγχειρίδια να χρησιμοποιούν περισσότερο ποικιλίες που συνδέονται με την καθημερινή, ανεπίσημη χρήση της γαλλικής, οι οποίες προβάλλονται συστηματικά σαν να είχαν χαμηλό κοινωνικό κύρος. Από τους ομιλητές αυτούς, οι περισσότεροι ασκούν διάφορα χειρωνακτικά ή/και ευκαιριακά επαγγέλματα, σχετίζονται με αγροτικές εργασίες ή έρχονται σε

επαφή, λόγω της επαγγελματικής τους απασχόλησης, με ανθρώπους από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, αλλά και τον υπόκοσμο. Επιπλέον, οι συγκεκριμένοι ομιλητές μένουν, κινούνται ή εργάζονται σε κοινωνικά υποβαθμισμένα προάστια της γαλλικής πρωτεύουσας ή σε μικρές πόλεις και χωριά του γαλλικού Νότου. Ως προς το είδος της συνολικότερης κοινωνικής συμπεριφοράς τους, σε αντίθεση με την τυπικότητα, την απόσταση έως και την επιτήδευση που εκφράζουν οι ομιλήτριες της αστικής τάξης, οι ομιλητές αυτοί μπορεί να εκδηλώνουν εκκεντρική, αντισυμβατική ή/και γραφική συμπεριφορά, ακόμη και σε πιο επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας και κατά την επαφή τους με μη οικεία πρόσωπα. Άλλες φορές πάλι, οι συγκεκριμένοι ομιλητές μπορεί να προέρχονται από την πιο ανατρεπτική, σύγχρονη μουσική σκηνή και, μέσω των επαναστατικών τραγουδιών τους, να καταγγέλλουν το κοινωνικό κατεστημένο που τους περιθωριοποιεί. Τέλος, όταν αναπαρίσταται η «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια, πρέπει να σημειωθεί ότι προβάλλεται συχνότερα ως αρσενική γλωσσική συμπεριφορά. Μάλιστα, τα αγόρια όχι μόνο δεν λογοκρίνονται όπως οι κοπέλες, αλλά ταυτόχρονα προβαίνουν σε γλωσσικές επιλογές, ασύμβατες με την επισημότητα των επικοινωνιακών περιστάσεων όπου συμμετέχουν. Φαίνεται, δηλαδή, ότι αψηφούν επικρατούσες υφολογικές συμβάσεις και γενικότερες κοινωνικές αναμονές και αξιολογήσεις, οι οποίες σχετίζονται με συγκεκριμένες σφαίρες θεσμικής δραστηριότητας (π.χ. την εργασία, την εκπαίδευση, την αστυνομία κτλ.).

2.1.1.3 Γλωσσικές ποικιλίες και η επικοινωνιακή περίσταση: Οι πρώτες προσεγγίσεις στην έννοια του *ύφους*

Οι ομιλητές δεν μιλούν διαφορετικά μόνο επειδή διαφέρουν ως προς τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά (βλ. προηγούμενες ενότητες): παράλληλα, διαφοροποιούν τη γλωσσική τους χρήση ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετέχουν. Οι διαφορές ως προς τη *χρήση* της γλώσσας από τους ομιλητές συνιστούν τη δεύτερη όψη του γενικότερου φαινομένου που περιγράφει ο όρος *κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση* (βλ. ενότητα 2.1.1). Για παράδειγμα, ένας ομιλητής δεν χρησιμοποιεί τη γλώσσα με τον ίδιο τρόπο για να καλύψει τις ανάγκες γλωσσικής διδασκαλίας σε μία σχολική τάξη και για να συνομιλήσει σε μία κατ' ιδίαν συνάντηση με ένα συγγενικό του πρόσωπο. Οι διαφορές μεταξύ των δύο επικοινωνιακών περιστάσεων όπου συμμετέχει αναμένεται να τον οδηγήσουν στη διαφοροποίηση της γλωσσικής του χρήσης, έχοντας αντίκτυπο στις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιεί στον λόγο του.

Στη λεξικογραφική παράδοση και τη γλωσσική διδασκαλία της γαλλικής, ο όρος που χρησιμοποιείται για την αναφορά στις διαφορές στον λόγο ενός ομιλητή, ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετέχει, είναι *niveaux* (ή *registres*) *de langue* «επίπεδα γλώσσας» (ή «γλωσσικές κλίμακες»). Κατά παράδοση, ο όρος χρησιμοποιείται για την αναφορά σε ποικιλίες της γαλλικής στο λεξιλόγιο (βλ. Gadet, 1997: 11). Ειδικότερα, η χρήση του όρου αποσκοπεί στη διάκριση και την ιεράρχηση γλωσσικών ποικιλιών στο λεξιλόγιο, οι οποίες θεωρούνται ισοδύναμες ως προς τη σημασία, αλλά διαφορετικές ως προς το ύφος που συνδηλώνουν. Για παράδειγμα, για τη λέξη «αυτοκίνητο» εντοπίζονται ευρέως τρεις ποικιλίες στη γαλλική: *automobile*, *voiture* και *bagnole*. Αυτές τοποθετούνται σε μία υφολογική κλίμακα, αποτελούμενη, συνήθως, από τρία επίπεδα γλώσσας. Για τον προσδιορισμό των επιπέδων αυτών χρησιμοποιούνται υφολογικές σημάνσεις, π.χ. *επίσημο* (*soutenu*) για τη λέξη *automobile*, *ουδέτερο* (*neutre*) για τη λέξη *voiture* και *οικείο* (*familier*) για τη λέξη *bagnole*.

Στη σύγχρονη κοινωνιογλωσσολογική έρευνα της γαλλικής επικρατεί πλέον η αντίληψη ότι η πρακτική διάκρισης «επιπέδων γλώσσας» παραπέμπει στον πλέον παραδοσιακό –και, σημειωτέον, άκρως περιοριστικό– τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας (για τη σχετική κριτική, βλ. Gadet, 2007: 139-144). Καταρχάς, οι υφολογικές σημάνσεις που χρησιμοποιούνται κατηγοριοποιούν παραδοσιακά λεξιλογικές μονάδες εκτός επικοινωνιακού πλαισίου. Έτσι, οι επιμέρους λεξιλογικές επιλογές εμφανίζονται υφολογικά προσδιορισμένες εκ των προτέρων, ανεξάρτητα από τον ιδιαίτερο τρόπο χρήσης τους στον λόγο και το κοινωνικό νόημα που αποκτούν κατά την επικοινωνία. Εξάλλου, η ευρεία χρήση παρόμοιων υφολογικών σημάνσεων στα λημματολόγια των λεξικών δεν εξυπηρετεί παρά την *τυποποίηση* της γλώσσας (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.2). Επιπλέον, η λογική της απόλυτης διάκρισης και ιεράρχησης του λεξιλογίου σε «επίπεδα γλώσσας» δεν είναι συμβατή με τη ρευστότητα των αξιολογήσεων για την υφολογική τους διαφοροποίηση από τους ομιλητές· ούτε, όμως, είναι κατάλληλη για την περιγραφή και την ερμηνεία της κοινωνιογλωσσικής δυναμικής που αποκτούν στον λόγο των ομιλητών οι ποικίλες υφολογικές εναλλαγές που επιχειρούν –δηλαδή, τα συνεχή τους περάσματα από τη μία γλωσσική ποικιλία στην άλλη. Οι δε υφολογικές εναλλαγές των ομιλητών αφορούν τον συνολικότερο τρόπο έκφρασής τους και δεν περιορίζονται στο λεξιλόγιο, αλλά επεκτείνονται –μεταξύ άλλων– στη φωνολογική και τη γραμματική δομή της γλώσσας. Τέλος, κριτική ασκήθηκε από τους

κοινωνιογλωσσολόγους (βλ. Gadet, 2007: ό.π.) για τους ίδιους τους όρους που χρησιμοποιήθηκαν κατά παράδοση για τον προσδιορισμό των «επιπέδων γλώσσας» στα λεξικά και τις γραμματικές της γαλλικής. Αντικείμενο της κριτικής αποτέλεσε η ασυνέπεια κατά τη χρήση τους, η έντονη αξιολογική χροιά πολλών από αυτούς (π.χ. *cultivé* «λόγιο», *vulgaire* «χυδαίο»), αλλά και η σημαντική ανομοιογένεια που τους χαρακτηρίζει. Για παράδειγμα, κάποιοι όροι παραπέμπουν περισσότερο σε υφολογικές διαφορές (π.χ. *soutenu* «επιμελημένο» ή *ordinaire* «καθημερινό»), άλλοι σε κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών (*populaire* «λαϊκότροπο»), ενώ ορισμένοι αποδίδουν χαρακτηρισμούς ηθικής τάξης (π.χ. *grossier* «άσεμνο»). Έτσι, το περιεχόμενό τους αποδεικνύεται ότι συνδέεται περισσότερο με σκοπιμότητες, ιδεολογίες, πολιτικές και παρεμβάσεις απέναντι στη γλώσσα. Με άλλα λόγια, τέτοιοι όροι επιστρατεύονται, προκειμένου να αξιολογήσουν εκ των προτέρων και να τυποποιήσουν τη γλωσσική χρήση παρά να την καταγράψουν.

Στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα, ο όρος που καθιερώθηκε από τον Labov (1966) για την αναφορά στις διαφορές που παρουσιάζει ο λόγος του ίδιου ομιλητή ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετέχει είναι το *ύφος* (style). Ειδικότερα, ο Labov χρησιμοποίησε τον συγκεκριμένο όρο για να αναφερθεί στο γεγονός ότι ο λόγος ενός ομιλητή είναι λιγότερο ή περισσότερο (αν)επίσημος ανάλογα με τον βαθμό προσοχής που αυτός επιδεικνύει κατά την εκφορά του. Δεδομένου ότι ο βαθμός προσοχής στον λόγο –και, άρα, το ύφος– διαφοροποιείται ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση, ο Labov συνέλεγε τα γλωσσικά του δεδομένα με διάφορους τρόπους, προκειμένου να εντοπίσει τις υφολογικές διαφορές στον λόγο των ομιλητών. Στις λαμπόβειες μεθόδους συλλογής γλωσσικών δεδομένων συγκαταλέγονταν η συνέντευξη με τον ερευνητή, η απαγγελία ενός κειμένου, η ανάγνωση μίας λίστας λέξεων, καθώς και η προφορά μεμονωμένων λέξεων σε ζεύγη (βλ. επίσης ενότητα 2.1.1.2.1). Έτσι, στο σύνολο των γλωσσικών δεδομένων που συνέλεγε από κάθε ομιλητή, ο Labov εντόπιζε και μελετούσε συγκεκριμένους γλωσσικούς τύπους που παρουσίαζαν ποικιλότητα και, κυρίως, φωνολογικές ποικιλίες της αμερικανικής αγγλικής. Αυτές έδειξε ότι κατανέμονται με διαβαθμισμένο τρόπο στα επιμέρους ύφη των ομιλητών (ανεπίσημο ύφος, επίσημο ύφος απαγγελίας ή ανάγνωσης), ενώ αντίστοιχες –δηλαδή, διαβαθμισμένες– ποσοτικές διαφορές ως προς τη χρήση των φωνολογικών ποικιλιών εντόπισε στον λόγο ομιλητών από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις. Πιο συγκεκριμένα, ο Labov έδειξε, για παράδειγμα, τις διαφορές στον λόγο των ομιλητών της ανώτερης μέσης

τάξης, τόσο σε επίσημο όσο και ανεπίσημο ύφος, σε σύγκριση με αυτές που παρουσίαζε ο λόγος των ομιλητών της κατώτερης εργατικής τάξης στα αντίστοιχα ύφη. Συνολικά, το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα ήταν η απόκτηση μίας –όσο το δυνατόν– πληρέστερης εικόνας για τη χρήση των υπό εξέταση γλωσσικών ποικιλιών στα επιμέρους ύφη των ομιλητών (επίσημο/ανεπίσημο), στο πλαίσιο της γενικότερης ερευνητικής υπόθεσης περί συσχετισμού γλωσσικής ποικιλότητας και κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Οι πιο σύγχρονες κοινωνιογλωσσολογικές προσεγγίσεις του ύφους των ομιλητών ξεπερνούν, καταρχάς, την περιοριστική και στατική θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών σε «επίπεδα γλώσσας». Όπως προαναφέραμε, αυτά θεωρείται ότι έχουν περισσότερο αξιολογικό και, κατ' επέκταση, ιδεολογικό χαρακτήρα για τη γλωσσική χρήση, περιορίζοντας σε πολλές περιπτώσεις το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών σε επίσημο/ανεπίσημο, ή κατάλληλο/ακατάλληλο, με βάση τον προϋποτιθέμενο και στερεοτυπικό χαρακτήρα μίας επικοινωνιακής περίπτωσης. Επιπλέον, οι πιο σύγχρονες προσεγγίσεις δεν περιορίζουν την έννοια του *ύφους* (style) ούτε στη λαμπόβεια θεώρησή της και, άρα, την αποδεσμεύουν από τον βαθμό προσοχής που δείχνουν οι ομιλητές στον λόγο τους. Πολλοί ερευνητές αξιοποιούν πλέον τη συγκεκριμένη έννοια στο πλαίσιο μίας πιο διευρυμένης και δυναμικής θεώρησης. Αυτή δίνει έμφαση στις κοινωνικές, τις ευρύτερα ανθρωπολογικές και τις σημειωτικές διαστάσεις του ύφους ως μέσου κατασκευής κοινωνικού νοήματος από τους ομιλητές κατά την επικοινωνία.

Στην ακόλουθη ενότητα, επιχειρείται η επαναπροσέγγιση της έννοιας του ύφους με τρόπο που θα το αναδείξει σε βασική αναλυτική κατηγορία για την περιγραφή και την ερμηνεία του γενικότερου φαινομένου της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης. Αυτή η θεώρηση του ύφους θα αξιοποιηθεί στην παρούσα έρευνα, προκειμένου να μελετήσουμε πώς οι συγγραφείς των εγχειριδίων της γαλλικής ως ξένης γλώσσας αναπαριστούν τη γλωσσική ποικιλότητα μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά.

2.1.2 Γλωσσικές ποικιλίες και η μεταγενέστερη προσέγγιση του ύφους στη μελέτη της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης

Στην πιο σύγχρονη, μεταλαμπόβεια κοινωνιογλωσσολογική έρευνα το ύφος αναδεικνύεται σε σημείο αναφοράς για τη συνολικότερη προσέγγιση του φαινομένου της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών υπό την επιρροή

επιστημονικών κλάδων, όπως η πολιτισμική ανθρωπολογία, η κοινωνιολογία, η εθνολογία κτλ. Προς την κατεύθυνση αυτή, ιδιαίτερα σημαντική είναι –μεταξύ άλλων– η συμβολή της Eckert (2001α,β, 2008, 2009, 2012). Η προσέγγισή της εστιάζει στο *κοινωνικό νόημα* που συνδηλώνουν οι γλωσσικές ποικιλίες στη διαδικασία (ανα)παραγωγής των κοινωνιογλωσσικών διαφορών. Γενικά, σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν κοινωνικό νόημα για τους ομιλητές, διότι αξιολογούνται κοινωνικά ως συστατικά ενός συνολικότερου ύφους. Κάθε ύφος αναγνωρίζεται και αξιολογείται από τους ομιλητές, καθώς ενσωματώνει συνδυαστικά γλωσσικά, κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά (βλ. επίσης Irvine, 2001· Coupland, 2007). Αυτό δεν σημαίνει ότι το εκάστοτε ύφος είναι στατικό και αδιαφοροποίητο ούτε μονοσήμαντο (π.χ. επίσημο/ανεπίσημο, κατάλληλο/ακατάλληλο)· αντίθετα, (ανα)διαμορφώνεται δυναμικά μέσα από τις πρακτικές, τις επιλογές και, άρα, τις ιδεολογίες των ομιλητών, (ανα)παράγοντας κοινωνικά νοήματα κατά την επικοινωνία. Προκειμένου να θέσει τις θεωρητικές βάσεις γι' αυτή την προσέγγιση στον κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας, η οποία λαμβάνει ως ερευνητική της αφετηρία το ύφος, η Eckert (2009, 2012) επιχειρεί μία αναδρομή στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα. Σε αυτήν, διακρίνει τρία ρεύματα, με βάση τον τρόπο που μελετήθηκε κάθε φορά το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών.

Στο πρώτο ρεύμα της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών παρουσιάστηκε, σύμφωνα με την Eckert, άμεσα συνυφασμένο με τη θέση του ομιλητή στην ιεραρχική κοινωνική δομή. Γενικά, στο λαμπόβειο ερευνητικό παράδειγμα, ο στόχος ήταν η μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας σε σχέση με την κοινωνική διαστρωμάτωση και η διερεύνηση της κατεύθυνσης που ακολουθεί η γλωσσική αλλαγή. Βασική αναλυτική κατηγορία ήταν η κοινωνιογλωσσική μεταβλητή (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.2), η οποία συσχετιζόταν με τα προκαθορισμένα, δημογραφικά χαρακτηριστικά των ομιλητών (κοινωνική τάξη, ηλικία, φύλο). Αυτά επέτρεπαν την κατηγοριοποίηση των ομιλητών σε κοινωνικές ομάδες και την κατάταξή τους στην ιεραρχική κοινωνική δομή. Σε αυτό το πλαίσιο, διαπιστώθηκε ότι οι ομιλητές από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις χρησιμοποιούσαν περισσότερο τις γλωσσικές ποικιλίες που συνδηλώνουν κοινωνικό κύρος, ενώ οι ομιλητές από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις χρησιμοποιούσαν συχνότερα τις κοινωνικά στιγματισμένες γλωσσικές ποικιλίες, κυρίως όταν μιλούσαν σε ανεπίσημο ύφος.

Στο δεύτερο ρεύμα της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών εξακολουθούσε να συνδέεται με τη θέση του ομιλητή στην ιεραρχική κοινωνική δομή, με τη διαφορά ότι οι ερευνητές την προσδιόριζαν με περισσότερη εθνογραφική ευαισθησία. Γι' αυτό, επέλεξαν να μελετήσουν μικρές κοινότητες για μεγάλο χρονικό διάστημα. Για την κατηγοριοποίηση των ομιλητών σε κοινωνικές ομάδες, οι ερευνητές δεν κατέφευγαν σε προκαθορισμένα δημογραφικά χαρακτηριστικά, αλλά τα όριζαν με βάση το εκάστοτε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο. Παράλληλα, σημασία έδωσαν στις σχέσεις των ομιλητών μεταξύ τους και τη συμμετοχή τους σε κοινωνικά δίκτυα. Έτσι, οι ερευνητές μπόρεσαν να εμβαθύνουν στο τοπικό, κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν οι γλωσσικές ποικιλίες. Από τις εθνογραφικές προσεγγίσεις του δεύτερου ρεύματος επαληθεύτηκε η σημαντική διαπίστωση ότι οι χαμηλού κύρους γλωσσικές ποικιλίες έχουν θετικό κοινωνικό νόημα για συγκεκριμένες ομάδες ομιλητών. Και πάλι, όμως, οι ομιλητές κατατάσσονταν σε κατηγορίες και κοινωνικά δίκτυα που προσδιορίζονταν από τους ερευνητές και συσχετιζόνταν με τη γλωσσική τους χρήση. Ως εκ τούτου, δεν μελετήθηκε η κοινωνιογλωσσική δυναμική που αποκτούν οι γλωσσικές ποικιλίες ως μέσα κατασκευής κοινωνικού νοήματος κατά την επικοινωνία.

Όπως υποστηρίζει η Eckert (2009, 2012), το συγκεκριμένο κενό επιδιώκει να καλύψει το τρίτο ρεύμα της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας. Σε αυτό, η έμφαση μετατοπίζεται από την ιεραρχική, κοινωνική δομή –και την κατηγοριοποίηση των ομιλητών σε κοινωνικές ομάδες και δίκτυα με βάση τη θέση τους σε αυτήν– στις *πρακτικές* τους και, άρα, στις επιλογές, τις σκοπιμότητες και τις ιδεολογίες που τις υπαγορεύουν. Αυτό δεν σημαίνει ότι η συγκεκριμένη οπτική περιθωριοποιεί τη συνολικότερη κοινωνική, οικονομική και πολιτική τάξη πραγμάτων. Ομολογουμένως, οι σχέσεις ισχύος στην κοινωνία αντανakλώνται στη δομή της και επηρεάζουν διαμορφωτικά τις πρακτικές των ομιλητών. Ωστόσο, η ερευνητική έμφαση στις πρακτικές αυτές μπορεί να αποκαλύψει πώς (ανα)παράγεται η κοινωνική δομή στην πράξη από συγκεκριμένα άτομα σε κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά προσδιορισμένα πλαίσια. Έτσι, η εν λόγω προσέγγιση φέρνει στο προσκήνιο την προθετικότητα, τις σκοπιμότητες και τις ιδεολογίες των ομιλητών, βάσει των οποίων αυτοί (ανα)διαμορφώνουν το κοινωνικό νόημα των πρακτικών τους.

Ανάμεσα στις πρακτικές αυτές, η κοινωνιογλωσσολογική οπτική αναδεικνύει τον σημαίνοντα ρόλο που διαδραματίζει η γλωσσική χρήση στην κατασκευή του κοινωνικού νοήματος κατά την επικοινωνία. Το νόημα αυτό θεωρείται ότι προκύπτει

–συνδυαστικά και κατά περίπτωση– μέσα από τον συνολικότερο τρόπο έκφρασης των ατόμων: την ομιλία, τις στάσεις, τις συμπεριφορές, την ιδιοσυγκρασία, τις ιδιαίτερες επιλογές, τις χαρακτηριστικές τους δραστηριότητες κτλ. Υπό αυτή την έννοια, η χρήση της γλώσσας δεν θεωρείται άμεσα συνυφασμένη με τη θέση των ομιλητών στην ιεραρχική κοινωνική δομή, τις κοινωνικές τους ομάδες και τα κοινωνικά τους δίκτυα. Αντίθετα, η γλωσσική χρήση θεωρείται ενεργό συστατικό των πρακτικών που συγκροτούν και (ανα)παράγουν τις κοινωνικές δομές, τις ομάδες και τα δίκτυα όπου συμμετέχουν οι ομιλητές, φέροντας *αναγνωρίσιμο* κοινωνικό νόημα.

Συμβατό με την ερευνητική οπτική που προτείνει η Eckert είναι ως αναλυτική κατηγορία το *ύφος* (style), το οποίο προσεγγίζεται συνολικά ως *κοινωνική πρακτική*. Με αυτή την οπτική, το εκάστοτε ύφος πραγματώνεται ως τρόπος ομιλίας που αλληλεπιδρά συνεχώς με άλλες παραμέτρους κοινωνικής έκφρασης και σημείωσης (π.χ. τις επιλογές στην αμφίεση, τη γλώσσα του σώματος, τη συμπεριφορά κ.ά.). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι γλωσσικές ποικιλίες, που μας απασχόλησαν κυρίως, έως τώρα, σε σχέση με τα πάγια κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των ομιλητών (π.χ. τάξη, ηλικία, καταγωγή, φύλο) δεν αντανακλούν άμεσα τα χαρακτηριστικά αυτά στη γλώσσα, έχοντας, δηλαδή, προκαθορισμένο κοινωνικό νόημα. Αντίθετα, οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν κοινωνικό νόημα –και, επιπλέον, μπορούν να συμβάλουν στην κατασκευή περαιτέρω κοινωνικών νοημάτων κατά την επικοινωνία–, καθ’ ότι αξιολογούνται σε σχέση με συνολικότερα ύφη και, ειδικότερα, με το φάσμα των επιμέρους πρακτικών που αυτά συνεπάγονται και τα (ανα)παράγουν ως *κοινωνικά διακριτά και αναγνωρίσιμα*.

Η αξιοποίηση του ύφους για τη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας στο πλαίσιο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών επιχειρήθηκε από την Eckert (2000, 2008, 2009, 2012) στη διάσημη έρευνά της σε ένα γυμνάσιο του Μίσιγκαν (βλ. επίσης ενότητα 2.1.1.2.4). Σε αυτό, οι μαθητές διαφοροποιούνταν ως προς τη χρήση φωνολογικών ποικιλιών της αμερικανικής αγγλικής, στο πλαίσιο της συνολικότερης υφολογικής κατασκευής τους ως μελών των δύο αντιπαραβαλλόμενων κοινωνικών ομάδων που εντοπίζονταν στο σχολείο: των *jocks* «κυριλέ», με αστικές καταβολές και θετικά προσανατολισμένων απέναντι στις αξίες του σχολείου, και των *burnouts* «καμένων», αντικομορμιστών και ταυτισμένων με τις αξίες της εργατικής τάξης. Τα νεαρά μέλη των δύο κοινωνικών ομάδων ξεχώριζαν στη βάση ενός συνολικότερου (όχι μόνο γλωσσικού) και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους, το οποίο

(ανα)παρήγαγαν μέσα από ένα φάσμα κοινωνικών πρακτικών. Η εθνογραφική παρατήρηση της Eckert εστίασε στις ιδιαίτερες ενδυματολογικές επιλογές των μαθητών (ανοιχτού χρώματος αθλητικά ρούχα για τους *jocks* και μαύρα ρούχα με στάμπες, αλυσίδες και άλλα αξεσουάρ για τους *burnouts*), αλλά και στις χαρακτηριστικές δραστηριότητες στις οποίες επιδίδονταν συλλογικά (αθλήματα και συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις και διοργανώσεις για τους *jocks* και επικίνδυνες εξορμήσεις στο αστικό Νητρώιτ για τους *burnouts* με συμμετοχή σε παράνομες δραστηριότητες και αξιόποινες πράξεις). Σε σχέση με τις δύο κοινωνικές ομάδες των μαθητών, η Eckert έδειξε ότι οι νεότερες φωνολογικές ποικιλίες της αμερικανικής αγγλικής, που συνδέονταν με τη γλωσσική μετατόπιση των βόρειων πόλεων (βλ. ενότητα 2.1.1.2.4) και ήταν πιο προωθημένες στο αστικό Νητρώιτ, λειτουργούσαν ως συστατικό για τη συνολικότερη υφολογική κατασκευή των *burnouts* απέναντι στους *jocks*, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν περισσότερο τις παλαιότερες και συντηρητικότερες προφορές.

Πέρα, όμως, από τον χώρο του σχολείου, η γενικότερη κοινωνιογλωσσική εμπειρία μάς δείχνει, όπως σημειώνει η Eckert (2009: 20), ότι η γλωσσική χρήση αξιολογείται σε ευρύτερη κλίμακα στη βάση ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους. Ως χαρακτηριστικά παραδείγματα από την αμερικανική πραγματικότητα, η ερευνήτρια αναφέρει τα *Valley Girls*,²⁵ τους Εβραίους της Νέας Υόρκης, τους *Cholos*,²⁶ τους *Hillbillies*²⁷ και τους μαφιόζους του Νιου Τζέρσεϊ, στερεότυπα ομιλητών με συνολικότερα (όχι μόνο γλωσσικά) και κοινωνικά διακριτά, αναγνωρίσιμα ύφη.

²⁵ Στερεότυπο νεαρής ομιλήτριας που έχει συνδεθεί με την καθομιλούμενη αγγλική της Καλιφόρνιας στην κοιλάδα του Σαν Φρανσίσκο (*valleyspeak*). Ο χαρακτηρισμός δεν περιορίζεται μόνο σε ένα τρόπο ομιλίας, αλλά είναι δηλωτικός ενός συνολικότερου ύφους που ενσωματώνει στερεοτυπικές ιδιότητες, όπως η «κοριτσιίστικη» αφέλεια, η επιπολαιότητα και ο άκρατος καταναλωτικός υλισμός. Αν και το στερεότυπο κυκλοφόρησε για νεαρά κορίτσια των ανώτερων κοινωνικών τάξεων που ζούσαν σε προάστια της ευρύτερης περιοχής του Σαν Φρανσίσκο, σήμερα μπορεί κανείς να το επικαλεστεί στην Αμερική και τον Καναδά για τον χαρακτηρισμό κάθε νεαρού κοριτσιού, του οποίου η συμπεριφορά κρίνεται ότι προσιδιάζει σε αυτό.

²⁶ Στερεότυπο ομιλητή που συνδέεται, γενικότερα, με Αμερικανούς διαφορετικής εθνοτικής καταγωγής. Ο όρος αναφέρεται, σε αρκετές περιπτώσεις, σε ομιλητές που έχουν ισπανικές ρίζες ή που ενσωματώνουν στοιχεία του ισπανικού πολιτισμού στον τρόπο ομιλίας και την εξωτερική τους εμφάνιση. Επιπλέον, ο όρος είναι γνωστός για την αναφορά στην κάστα των μεξικανοαμερικανών γκάνγκστερ στις ΗΠΑ. Σήμερα, το πεδίο αναφοράς του έχει διευρυνθεί για να συμπεριλάβει κάθε ομιλητή που ενσαρκώνει χαρακτηριστικά την (υπο)κοινοπολιτισμική του δρόμου.

²⁷ Στερεότυπο ομιλητή που έχει κατ' εξοχήν συνδεθεί με τον κάτοικο αγροτικών περιοχών στα Αππαλάτσια όρη και τα όρη Όζαρκ των ΗΠΑ. Ο συγκεκριμένος τύπος Αμερικανού, αν και θεωρείται ανεξάρτητος, ανυπόταχτος και αυτάρκης, ενσαρκώνει στερεοτυπικά χαρακτηριστικές ιδιότητες, όπως η τραχιά, βίαια συμπεριφορά και η έλλειψη μόρφωσης, ενώ έχει συνδεθεί με παραβατικές πρακτικές, όπως η οπλοφορία.

Στην παρούσα διατριβή, το ύφος λαμβάνεται υπόψη με βάση τη διάσταση που του δίνεται στο τρίτο ρεύμα της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας. Έπειτα, η έννοια αξιοποιείται, προκειμένου να μελετηθεί η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά. Ειδικότερα, θα φανεί, κατά την ανάλυση αποσπασμάτων από διαφορετικά εγχειρίδια, ότι η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση προβάλλεται από τους συγγραφείς σε αυτά μέσα από την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Έτσι, οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν κοινωνικό νόημα στα εγχειρίδια, ενώ αναπαρίστανται ως συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους (βλ. παραπάνω).

Στην ακόλουθη ενότητα επεκτείνεται το θεωρητικό μας πλαίσιο και παρουσιάζονται τα αναλυτικά εργαλεία που θα μας επιτρέψουν να μελετήσουμε την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής ως διαδικασία, η οποία οδηγεί στην κατασκευή του κοινωνικού νοήματος των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια. Έτσι, σκοπεύουμε να δείξουμε πώς ακριβώς οι συγγραφείς τους κατευθύνουν την κοινωνική αξιολόγηση των γλωσσικών ποικιλιών από το αλλόγλωσσο κοινό²⁸ που τα χρησιμοποιεί.

Προκειμένου να μελετήσουμε τη συγκεκριμένη διαδικασία, θα αξιοποιήσουμε τα αναλυτικά εργαλεία μίας σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης για το ύφος ως πεδίο όπου (ανα)παράγεται η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών. Η προσέγγιση αυτή παρέχει ένα πλαίσιο θεωρίας και ανάλυσης για το πώς οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν κοινωνικό νόημα ως συστατικά ενός συνολικότερου ύφους, μέσω του οποίου εκφράζονται οι κοινωνιογλωσσικές διαφορές. Ο απώτερος σκοπός μας είναι, αξιοποιώντας τα αναλυτικά εργαλεία που προσφέρει η συγκεκριμένη προσέγγιση, να παρέχουμε τεκμηρίωση για το γεγονός ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια συνδέεται με συγκεκριμένες συγγραφικές επιλογές· υλοποιεί μία πολιτική για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας· και, τέλος, υπαγορεύεται από ένα ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών.

²⁸ Ο συγκεκριμένος όρος θεωρούμε ότι συμπεριλαμβάνει τόσο τους αλλόγλωσσους σπουδαστές όσο και τους εκπαιδευτικούς ως τους δύο κύριους εμπλεκόμενους στη διαδικασία διδασκαλίας και εκμάθησης της ξένης γλώσσας. Για τη θεωρητική επεξεργασία της έννοιας του κοινού κατά τη διαδικασία κατασκευής κοινοτήτων γύρω από κοινές γλωσσικές πρακτικές, βλ. Gal & Woolard, 1995.

2.1.3 Γλωσσικές ποικιλίες και το ύφος ως πεδίο (ανα)παραγωγής των κοινωνιογλωσσικών διαφορών: Μια σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση

Όπως είδαμε παραπάνω, η χρήση των γλωσσικών ποικιλιών (ανα)παράγει κοινωνικά νοήματα, καθώς αυτές λειτουργούν και αξιολογούνται ως συστατικά για συνολικότερα –κοινωνικά διακριτά και αναγνωρίσιμα– ύφη. Αξιοποιώντας μία σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση για την ανάλυση ενός ύφους ως πεδίου έκφρασης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών (Agha, 2007), μπορούμε να το αναπαραστήσουμε στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως ένα σύνολο από διαφορετικής φύσης *σημεία*. Τέτοια σύνολα προκύπτουν μέσα από συνδυασμούς τόσο *γλωσσικών* όσο και *μη γλωσσικών* σημείων. Από τους συνδυασμούς αυτούς απορρέει *το κοινωνικό νόημα* για το κάθε ύφος. Έτσι, τα επιμέρους σημεία που συμβάλλουν στην αναπαράσταση του εκάστοτε ύφους δεν εκλαμβάνονται μεμονωμένα, αλλά ως *συστατικά* ενός ευρύτερου σχηματισμού, ενός *σημειωτικού ρεπερτορίου*. Υπό αυτή την έννοια, τα διάφορα *ύφη* μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ανάλυσης ως *σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα*. Οι γλωσσικές ποικιλίες (*registers* για τον Agha, 2007) μπορούν να θεωρηθούν, με τη σειρά τους, τα *γλωσσικά σημεία των ρεπερτορίων* αυτών, απ' όπου και αποκτούν το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν.

Αν τα διάφορα ύφη αναλύονται ως προς τα επιμέρους σημεία που τα συγκροτούν και τα (ανα)παράγουν και προσεγγίζονται ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα, τότε το ερώτημα που τίθεται για τη μελέτη του φαινομένου της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης είναι πώς οργανώνονται τα ρεπερτόρια αυτά και πώς αποκτούν το κοινωνικό τους νόημα. Με άλλα λόγια, πώς συγκεκριμένοι σημειωτικοί συνδυασμοί (ανα)παράγονται ως ένα οργανωμένο σύνολο σημείων με κοινωνικό νόημα, το οποίο παραπέμπει σε ένα γενικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος;

Η απάντηση βρίσκεται στο ότι η (ανα)παραγωγή των σημειωτικών ρεπερτορίων, στη βάση των οποίων διακρίνονται τα διάφορα ύφη –και, άρα, γίνονται αντιληπτές οι κοινωνιογλωσσικές διαφορές–, στηρίζεται στις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των ομιλητών. Με βάση τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση που αξιοποιούμε, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις μπορούν να αναπαρασταθούν στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως *δραστηριότητα με (μετα)σημειωτικό, ανακλαστικό χαρακτήρα* (βλ. Agha, 2007, κεφ. 1). Αυτός ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της

συγκεκριμένης δραστηριότητας έγκειται στο γεγονός ότι κάποια σημεία λειτουργούν *ανακλαστικά*. Η *ανακλαστικότητα* είναι η ιδιότητα που τους επιτρέπει να χρησιμοποιηθούν για την αναφορά σε άλλα σημεία, προκειμένου να τα συσχετίσουν, να τα τυποποιήσουν σε ρεπερτόρια και να τα αξιολογήσουν από κοινού.

Η βασική μονάδα ανάλυσης των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων ως δραστηριότητας με (μετα)σημειωτικό, ανακλαστικό χαρακτήρα είναι το μετασημείο. Ως *μετασημείο* ορίζεται το σημείο που επιτρέπει την αναφορά σε άλλα, ακόμη και διαφορετικής φύσης σημεία, καθιστώντας εφικτή τη λειτουργική τους συσχέτιση (βλ. Agha, ό.π.: 16-23 και 27-29). Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα σημείο που λειτουργεί *ανακλαστικά* και, στη βάση αυτού, μπορεί να συσχετιστεί ένα σύνολο τόσο από γλωσσικά όσο και από μη γλωσσικά σημεία. Πιο συγκεκριμένα, το μετασημείο μπορεί να τα *τυποποιεί ανακλαστικά* ως τα επιμέρους λειτουργικά συστατικά ενός σημειωτικού ρεπερτορίου και να τα *αξιολογεί* συνολικά, αποδίδοντάς τους κοινωνικό νόημα. Συνεπώς, ένα μετασημείο δεν εκλαμβάνεται μεμονωμένα, αλλά αντιστοιχεί σε ένα σημειωτικό ρεπερτόριο (τυποποίηση) και, ειδικότερα, μία *μετασημειωτική τυποποίηση* (βλ. ό.π.: 22). Τα ύφη, ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα, (ανα)παράγονται στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης μέσα από τις αντίστοιχες μετασημειωτικές τυποποιήσεις, τις οποίες (ανα)διαμορφώνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των ομιλητών (οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις τους).

Στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας που μας απασχολούν στην παρούσα έρευνα, οι συγγραφείς προβάλλουν την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση μέσα από την *αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής* για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Αυτή η διαδικασία επιτυγχάνεται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια και κατευθύνεται από τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων. Άρα, με βάση τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση που αξιοποιούμε (βλ. παραπάνω), η μελέτη τέτοιων υφολογικών κατασκευών συνεπάγεται τη μελέτη της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια. Αυτή (ανα)διαμορφώνει τις μετασημειωτικές τυποποιήσεις, μέσω των οποίων (ανα)παράγονται τα διάφορα ύφη των ομιλητών στα εγχειρίδια ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα. Με το ανάλογο νόημα εμποτίζονται, με τη σειρά τους, και οι γλωσσικές ποικιλίες που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, δεδομένου ότι καλούνται να λειτουργήσουν ως συστατικά των ρεπερτορίων αυτών.

Ας εξετάσουμε τώρα, όμως, ειδικότερα τη *μορφή*, την *έκταση* και το *περιεχόμενο* της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που αναπαριστά τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των ομιλητών στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης. Κάτι τέτοιο θα μας επιτρέψει να μελετήσουμε την αντίστοιχη δραστηριότητα των συγγραφέων στα εγχειρίδια κατά τη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής σε αυτά.

Καταρχάς, η πλέον βασική μορφή της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας είναι η *μεταγλωσσική δραστηριότητα* των ομιλητών, δηλαδή η χρήση της γλώσσας για την αναφορά σε αυτή την ίδια. Με άλλα λόγια, οι ομιλητές, χρησιμοποιώντας τη γλώσσα, μπορούν να αξιολογούν κοινωνικά την ίδια τη χρήση της. Όπως επισημαίνει ο Agha:

[ο]ι ομιλητές χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να κατηγοριοποιήσουν ή να ταξινομήσουν όψεις της γλωσσικής χρήσης, συμπεριλαμβανομένων των εκφωνημάτων, της μορφής τους, των καταστάσεων όπου αυτά χρησιμοποιούνται και των ατόμων που τα χρησιμοποιούν. Τέτοιες ανακλαστικές ταξινομήσεις διαμορφώνουν την [κοινωνική] ερμηνεία της γλωσσικής συμπεριφοράς (και των σημείων που τη συνοδεύουν) για τα άτομα που είναι εξοικειωμένα με αυτές (Agha, 2007: 17).²⁹

Ξεκινώντας από τη μεταγλώσσα ως την πλέον βασική μορφή (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας, ένα απλό και χαρακτηριστικό παράδειγμα που μπορεί να αναφέρει κανείς αντιστοιχεί στη φράση «το *X* σημαίνει *Ψ*». Σε αυτήν εκφράζεται μεταγλωσσικά και, άρα, ανακλαστικά η λειτουργική σχέση μεταξύ δύο σημείων για τον (προσδι)ορισμό της σημασίας του πρώτου μέσω του δεύτερου (βλ. ό.π.: 19). Οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις αποτελούν ανάλογες μορφές (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας, όπου κάποια σημεία χρησιμοποιούνται ανακλαστικά σε σχέση με κάποια άλλα, προκειμένου να τα συσχετίσουν και να τους αποδώσουν κοινωνικό νόημα. Για παράδειγμα, σε μία κοινωνιογλωσσική αξιολόγηση, όπως π.χ. «έτσι μιλούν οι νέοι», ένα σύνολο γλωσσικών μετασημείων χρησιμοποιείται για να αξιολογήσει ανακλαστικά κάποια άλλα ως αντιπροσωπευτικά της γλωσσικής χρήσης μίας κοινωνικής ομάδας ομιλητών που προσδιορίζεται με ηλικιακά κριτήρια. Τα μετασημεία αυτά παραπέμπουν σε μία μετασημειωτική τυποποίηση, η οποία (ανα)παράγει το «νεανικό ύφος» στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως ένα συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος μέσα από το αντίστοιχο σημειωτικό

²⁹ Η μετάφραση όλων των παρατιθέμενων αποσπασμάτων είναι δική μου.

ρεπερτόριο (πώς είναι οι νέοι, πώς μιλούν, πώς ντύνονται, πώς κινούνται, πώς συμπεριφέρονται, πώς εκφράζονται κ.ο.κ.). Οι γλωσσικές ποικιλίες που αξιολογούνται ως χαρακτηριστικές ενός νεανικού ύφους ομιλίας αποτελούν τα γλωσσικά σημεία του ρεπερτορίου αυτού, αποκτώντας αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα.

Ως προς τη μορφή τους, τα μετασημεία ενδέχεται να μην είναι γλωσσικά. Έτσι, η έκφραση των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων μπορεί να εμπλέκει διαφορετικούς σημειωτικούς κώδικες. Για παράδειγμα, ένας μορφασμός, ένα βλέμμα, ένα νεύμα, ή/και μία αλλαγή στη χροιά της φωνής, μπορεί να εκφράζουν ανακλαστικά, ως έμμεσα μεταγλωσσικά σχόλια, την επιδοκιμασία ή την αποδοκιμασία μίας γλωσσικής ποικιλίας και, κατ' επέκταση, των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της που διακρίνονται στη βάση του συνολικότερου ύφους τους. Υπό αυτή την έννοια, τα διάφορα παραγλωσσικά μέσα μπορούν να λειτουργήσουν μετασημειωτικά, αποτελώντας μία ακόμη μορφή (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας.

Ως προς την έκτασή τους, τα μετασημεία ποικίλλουν. Στην καθημερινή ζωή, συχνές είναι οι σύντομες και λεκτικά εκπεφρασμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις οι οποίες, όπως είδαμε, συνδέουν τις γλωσσικές ποικιλίες με ένα συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος. Σε μία φράση, όπως π.χ. «Δεν είναι λόγια αυτά στο στόμα ενός κοριτσιού!», ένα σύνολο γλωσσικών μετασημείων αξιολογούν τις γλωσσικές επιλογές μίας νεαρής ομιλήτριας με αρνητικό τρόπο. Αυτές θεωρούνται ακατάλληλες σε σχέση με ένα συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος, το οποίο κρίνεται κοινωνικά αναμενόμενο και αποδεκτό βάσει του φύλου και της ηλικίας της ομιλήτριας. Στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι οι γλωσσικές επιλογές του κοριτσιού κρίνονται, σε μία δεδομένη περίπτωση τουλάχιστον, ασύμβατες με το σημειωτικό ρεπερτόριο όπου εντάσσονται και, ειδικότερα, με τη μετασημειωτική τυποποίηση που το (ανα)παράγει ως ένα συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος (αυτό της νεαρής ομιλήτριας με καλή ανατροφή, μία συγκρατημένη, τυπική και ήπια συμπεριφορά και έναν αντίστοιχο τρόπο ομιλίας σύμφωνα με ευρέως διαδεδομένα και συντηρητικά αστικά στερεότυπα).

Βάσει του συγκεκριμένου ύφους, άλλες γλωσσικές επιλογές θα προβλέπονταν για τη νεαρή ομιλήτρια, τουλάχιστον για το άτομο που εκφράζει τη σχετική κοινωνιογλωσσική αξιολόγηση. Πέρα, όμως, από το συγκεκριμένο παράδειγμα, οι

κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις μπορεί να είναι κατά πολύ εκτενέστερες, να έχουν θεσμική ισχύ και ευρύτατη απήχηση. Ενδεικτικά, τέτοιας κλίμακας κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις (ανα)παράγουν τα έργα αναφοράς για τη γλώσσα (π.χ. γραμματικές, λεξικά, εγχειρίδια), αλλά και, γενικότερα, τα διάφορα πρωτόκολλα καλής αγωγής και συμπεριφοράς, τα καθηκοντολόγια για τα στελέχη δημοσίων υπηρεσιών και ιδιωτικών επιχειρήσεων ή τα ποικίλα εγχειρίδια «αυτοβελτίωσης» που κυκλοφορούν στην αγορά, θέτοντας (γλωσσικά) πρότυπα προς υιοθέτηση.

Ως προς το περιεχόμενό τους, τα μετασημεία είναι φορείς ιδεολογίας. Οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των ομιλητών –όποια μορφή κι αν έχουν, όποια έκταση κι αν λαμβάνουν– εκφράζουν αντιλήψεις ή, αλλιώς, πεποιθήσεις, οι οποίες παραπέμπουν σε βαθύτερες παραδοχές και στηρίζονται σε συγκεκριμένες προϋποθέσεις για τις σχέσεις γλώσσας και κοινωνίας. Στο παραπάνω παράδειγμα, αυτές αφορούν τις γλωσσικές επιλογές που αξιολογούνται ως κοινωνικά αναμενόμενες και αποδεκτές για το ύφος ενός κοριτσιού και, προφανώς, στο πλαίσιο της σκόπιμης, έμφυλης διαφοροποίησής του από το ύφος ενός αγοριού. Από αυτή την άποψη, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις υπαγορεύονται από ιδεολογίες, απ' όπου αντλούν λογική, ισχύ και νομιμότητα και, ειδικότερα, από *γλωσσικές ιδεολογίες*. Ο Silverstein (1979) πρότεινε τον ορισμό τους ως εξής:

[ο]ποιοδήποτε σύνολο αντιλήψεων και πεποιθήσεων για τη γλώσσα που εκφράζουν οι ομιλητές, με σκοπό να εξηγήσουν ορθολογικά ή να αιτιολογήσουν τη δομή και τη χρήση της συγκεκριμένης γλώσσας, όπως τις αντιλαμβάνονται (Silverstein 1979: 193).

Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, ο κατ' εξοχήν τόπος διερεύνησης των γλωσσικών ιδεολογιών είναι ο λόγος των ομιλητών για τη γλώσσα, δηλαδή η μεταγλώσσα ως η πλέον βασική μορφή της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής τους δραστηριότητας (βλ. παραπάνω). Έτσι, οι ομιλητές εκφράζουν τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις τους για τη γλώσσα και, κατ' επέκταση, τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις. Δεδομένου ότι ο λόγος αυτός αναφέρεται ανακλαστικά στη γλωσσική χρήση –δηλαδή, στη γλώσσα στην πραγματολογική της διάσταση–, προκειμένου να την περιγράψει και να την αξιολογήσει, στη μετέπειτα έρευνα χαρακτηρίστηκε περαιτέρω ως *μεταπραγματολογικός* (βλ. Silverstein, 1993). Η κριτική μελέτη του μεταπραγματολογικού λόγου έχει δείξει ότι οι γλωσσικές ιδεολογίες εδράζονται κυρίως στις βαθύτερες παραδοχές και τις προϋποθέσεις του:

[...] [κ]άποιες από τις σημαντικότερες και ενδιαφέρουσες πτυχές της ιδεολογίας βρίσκονται στα παρασκήνια, σε ισχυρισμούς που θεωρούνται δεδομένοι, που δεν δηλώνονται ποτέ ρητά με οποιονδήποτε τρόπο που θα επέτρεπε να διαψευστούν, επίσης, ρητά. Όπως ο Silverstein (1979 και αλλού) πρότεινε, το καλύτερο μέρος να ψάξει κανείς τη γλωσσική ιδεολογία βρίσκεται μάλλον στους όρους και τις προϋποθέσεις του μεταπραγματολογικού λόγου, όχι μόνο στους ισχυρισμούς του (Irvine, 2001: 25).

Για παράδειγμα, η Irvine (2001), αναφερόμενη στο φαινόμενο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στην κοινωνία της Ιάβας στην Ινδονησία, επισημαίνει ότι το κοινωνικό νόημα που αποκτούν οι γλωσσικές ποικιλίες μέσα από τις σχετικές αξιολογήσεις συνδέεται ιδεολογικά με τις υποτιθέμενες χαρακτηριστικές ιδιότητες των ομιλητών που κατέχουν συγκεκριμένες θέσεις στην ιεραρχική κοινωνική δομή. Ειδικότερα, οι ομιλητές των ανώτερων κοινωνικών τάξεων αναμένεται να διαφοροποιούνται στη βάση ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους που να εκφράζει τις ιδιότητες αυτές, γεγονός που καλείται να εξυπηρετήσει η χρήση συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών από μέρους τους:

[μ]ία ιδεολογική αρχή που συνδέει την υψηλή κοινωνική θέση με την εκλέπτυνση στη συμπεριφορά υπαγορεύει την επιλογή κάποιων γλωσσικών ποικιλιών, τουλάχιστον, ώστε να διαφοροποιηθούν [ανάλογα] και τα [σχετικά] ύφη, [επιλογή] που είναι συστηματική, είτε πρόκειται για την προσωδία είτε για το λεξιλόγιο» (Irvine, 2001: 30).

Ανάλογες ιδεολογικές αρχές που κατευθύνουν τις αξιολογήσεις για το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών (ή/και των γλωσσών), συνδέοντάς τες με συνολικότερα, κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη και ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά, έχουν μελετηθεί και σε άλλες περιπτώσεις. Αναφερόμενες εκτενώς σε μία σειρά από εθνογραφικές μελέτες, οι Irvine και Gal (2000) διαπιστώνουν ότι υφίσταται, εν τέλει, ένας ιδιαίτερα διαδεδомένος τρόπος αντίληψης των σχέσεων γλώσσας και κοινωνίας, μία γλωσσική ιδεολογία (βλ. παραπάνω), που διαμορφώνει το πρίσμα μέσα από το οποίο οι ομιλητές αντιλαμβάνονται γενικότερα τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές και, άρα, εκφράζουν τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις. Αυτή τη γλωσσική ιδεολογία την ορίζουν ως *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης* και την προσεγγίζουν μέσα από τρεις σημειωτικές διεργασίες (βλ. επίσης Irvine, 2001): την *εικονοποίηση* (iconization), την *αναδρομικότητα* (recursivity) και την *απάλειψη* (erasure).³⁰

³⁰ Για την παρουσίαση των τριών σημειωτικών διεργασιών, τη μετάφραση των σχετικών όρων και τη σύντομη αναφορά σε παραδείγματα από την ελληνική πραγματικότητα, βλ. Μακρή-Τσιλιπάκου, 2008. Για την αξιοποίηση των τριών σημειωτικών διεργασιών αναφορικά με το κοινωνικό νόημα συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών, βλ. Eckert, 2008 και Woolard, 2008. Για μία ακόμη αξιοποίηση

Η *εικονοποίηση* είναι η σημειωτική διεργασία που συνδέει στην αντίληψη των ομιλητών τις γλωσσικές ποικιλίες με συνολικότερα και κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη, ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά και τις αντίστοιχες κοινωνικές ομάδες ομιλητών. Έτσι, μία γλωσσική ποικιλία μπορεί να συνδεθεί ιδεολογικά με τις υποτιθέμενες ιδιότητες, την εγγενή φύση ή «ουσία» μίας ομάδας ομιλητών που οριοθετείται με κοινωνικοπολιτισμικά κριτήρια. Με αυτή τη λογική, η σχέση μεταξύ γλωσσικών ποικιλιών και κοινωνικοπολιτισμικών χαρακτηριστικών (ανα)παράγεται ως πάγια, φυσική και αναγκαία. Για παράδειγμα, οι ομιλητές συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών (ή/και γλωσσών) εκλαμβάνονται ως εκ φύσεως πιο λογικοί, συνετοί, ευφυείς, αρετές που, αξίζει να σημειώσουμε, αποδίδονται στα ίδια τα γλωσσικά πρότυπα (πρβλ. με τη γνωστή φράση *le génie de la langue française* «το πνεύμα της γαλλικής γλώσσας»).

Η *αναδρομικότητα* είναι η σημειωτική διεργασία που δείχνει ότι οι ομιλητές αντιλαμβάνονται τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές μέσα από τη συνεχή ιδεολογική κατασκευή αντιθέσεων, οι οποίες αφορούν προφανώς συνολικότερα ύφη και κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά για τους ομιλητές και τις αντίστοιχες κοινωνικές ομάδες τους. Τέτοιες κοινωνιογλωσσικές αντιθέσεις διέπονται από αναδρομικότητα, διότι η ιδεολογία τις (ανα)παράγει σε διάφορα επίπεδα κοινωνικών σχέσεων –δηλαδή, μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων (υπώνυμων ή υπερώνυμων)–, κάνοντας διάφορες γλωσσικές ποικιλίες και κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά να λειτουργήσουν ως διακριτικά στοιχεία ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους. Αυτός ο αναδρομικός χαρακτήρας των κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων διαιωνίζει τις κοινωνιογλωσσικές διακρίσεις, αφενός, μεταξύ ομιλητών διαφορετικών γλωσσών, ορισμένες από τις οποίες θεωρούνται πλουσιότερες και ανώτερες έναντι άλλων –και, ακολούθως, οι ομιλητές τους πιο πολιτισμένοι και ευφυέστεροι–, και, αφετέρου, μεταξύ των ομιλητών της ίδιας γλώσσας ανάλογα με τις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούν (υψηλού ή χαμηλού κοινωνικού κύρους).

Τέλος, η *απάλειψη* είναι η σημειωτική διεργασία που δρα απλουστευτικά κατά την αντίληψη των κοινωνιογλωσσικών διαφορών. Μόνο κάποιες όψεις αυτών επιλέγονται για τη συνεχή ιδεολογική κατασκευή των κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων και την εικονοποίησή τους στα αντίστοιχα ύφη, ενώ άλλες

σε σχέση με τη «γλώσσα» των νέων από εθνοτικές μειονότητες στη Γερμανία και τη Σουηδία, καθώς και την αντιμετώπισή της στα εγχώρια Μ.Μ.Ε., βλ. Androutsopoulos (2010) και Milani (2010).

αποσιωπώνται. Το αποτέλεσμα είναι η (ανα)παραγωγή στερεοτύπων για τους ομιλητές, τα διάφορα ύφη τους, τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά τους και τις κοινωνικές τους ομάδες. Για παράδειγμα, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, όπως π.χ. «η γλώσσα των νέων», «η γλώσσα των Γάλλων του Νότου», «η γλώσσα των μεσοαστών Παριζιάνων» κτλ., (ανα)παράγουν τέτοια στερεότυπα μέσω της απάλειψης. Και αυτό, διότι παρόμοιες αξιολογήσεις δεν είναι παρά απλουστευτικές, στο μέτρο που παραπέμπουν σε υποτιθέμενες ομοιογενείς γλωσσικές πρακτικές και κοινωνικές ομάδες στη βάση ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους ανάλογα με την ηλικία, τη γεωγραφική προέλευση ή/και την κοινωνική τάξη των ομιλητών, αντίστοιχα.

Συνολικά, οι τρεις παραπάνω σημειωτικές διεργασίες (ανα)παράγουν την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (Irvine & Gal, 2000) και αποκαλύπτουν πώς οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα, καθ' ότι αξιολογούνται ως συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους (βλ. επίσης Irvine, 2001· Agha, 2007). Και οι τρεις σημειωτικές διεργασίες εντοπίζονται στις βαθύτερες παραδοχές και τις προϋποθέσεις του μεταπραγματολογικού λόγου των ομιλητών, μέσω του οποίου οι τελευταίοι εκφράζουν τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις.

Δεδομένου ότι στο υλικό που συλλέξαμε από εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας οι συγγραφείς δεν παρουσιάζουν τη γλώσσα στην πραγματολογική της διάσταση (μέσα από αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα), αλλά αναπαριστούν τη χρήση της, αναφερόμενοι ανακλαστικά σε αυτήν για τις ανάγκες της ξενόγλωσσης διδασκαλίας, θα θεωρήσουμε ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας επιτυγχάνεται στα εγχειρίδια μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων (για τον όρο, βλ. παραπάνω). Μέσω αυτού προβάλλεται, ειδικότερα, η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών και επιτυγχάνεται η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Κατά την ανάλυση του υλικού μας, θα φανεί ότι η συγκεκριμένη διαδικασία επιτυγχάνεται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων, ο οποίος κατευθύνεται από τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις. Άρα, η μελέτη του συνεπάγεται τη μελέτη της μορφής, της έκτασης και του περιεχομένου της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια. Μάλιστα, όπως θα δείξουμε λεπτομερώς κατά την ανάλυση, στις βαθύτερες παραδοχές και τις προϋποθέσεις του μεταπραγματολογικού λόγου των

συγγραφέων εντοπίζονται οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν, σύμφωνα με τις Irvine και Gal (2000), την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. επίσης Irvine, 2001).

Δεδομένου ότι το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια προκύπτει μέσα από την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, το τελικό μέρος αυτού του κεφαλαίου θα εμβαθύνει στη διπλή θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως συστατικών ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους, η οποία έχει επικρατήσει στην πιο πρόσφατη κοινωνιογλωσσολογική έρευνα.

2.1.4 Οι γλωσσικές ποικιλίες ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα και υφολογικοί πόροι

Όπως δείξαμε παραπάνω μέσω μίας σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης, οι γλωσσικές ποικιλίες λειτουργούν και αξιολογούνται ως συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους, από το οποίο αποκτούν το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν. Η γνώση του νοήματος αυτού αποτελεί κριτήριο για τις γλωσσικές επιλογές των ομιλητών και μία ιδιαίτερα σημαντική παράμετρο της κοινωνικής επαφής και επικοινωνίας τους (βλ. Agha, 2007: 145).

Το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών εκφράζουν άμεσα οι ρητές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, στις οποίες επιδίδονται οι ομιλητές μίας γλώσσας. Αυτές εκφέρονται μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, όταν οι ομιλητές αναφέρονται ανακλαστικά στη γλωσσική τους χρήση για να την περιγράψουν, να την κατηγοριοποιήσουν και να την αξιολογήσουν (βλ. προηγούμενη ενότητα). Οι αναφορές των ομιλητών μπορεί να εστιάζουν μεταξύ άλλων: α) στον χαρακτήρα της επικοινωνιακής περίπτωσης όπου συμμετέχουν (λ.χ. *la langue formelle* «η επίσημη γλώσσα», *la langue familière* «η ανεπίσημη γλώσσα»), β) στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ομιλητών (λ.χ. *la langue des jeunes* «η γλώσσα των νέων», *la langue des gens du Midi* «η γλώσσα των Νοτίων», *le langage des femmes* «η γυναικεία γλώσσα») και γ) στη δραστηριότητα που επιτελούν μέσω της γλώσσας (λ.χ. *le langage académique* «η ακαδημαϊκή γλώσσα», *le langage des médias* «η γλώσσα των Μ.Μ.Ε.»). Παρόμοιες ανακλαστικές ταξινομήσεις της γλωσσικής χρήσης –και των ειδικότερων παραμέτρων που την αφορούν (περιστάσεις επικοινωνίας, ομιλητές, δραστηριότητες κτλ.)– δεν έχουν παρά στερεοτυπικό χαρακτήρα μπροστά στην

ποικιλότητα των γλωσσικών πρακτικών. Στην πραγματικότητα, αποκαλύπτουν πώς οι ομιλητές αντιλαμβάνονται και οργανώνουν το φάσμα της κοινωνιογλωσσικής τους πρακτικής και εμπειρίας. Με άλλα λόγια, πρόκειται για διάφορες κανονικοποιήσεις και κατηγοριοποιήσεις της γλωσσικής χρήσης, οι οποίες οριοθετούν και ονοματίζουν γλωσσικές πρακτικές –και, άρα, γλωσσικές ποικιλίες– με μάλλον απόλυτο και στερεοτυπικό τρόπο. Εξαιτίας του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους, ανάλογες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, που εκφέρονται μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των ομιλητών, θεωρούμε ότι εκφράζουν ανακλαστικά το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών ως *μεταπραγματολογικών στερεοτύπων* (metapragmatic stereotypes) (βλ. ό.π.: 145-154).

Αυτή τη στερεοτυπική θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών μαρτυρούν περαιτέρω διάφορες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των ομιλητών, οι οποίες μπορεί να αφορούν, για παράδειγμα, είτε τους περιορισμούς ως προς τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών (λ.χ. «Δεν λέμε τον τύπο *X* σε μη οικεία πρόσωπα») είτε τις σχέσεις των ατόμων μεταξύ των οποίων χρησιμοποιούνται (λ.χ. «Ο τύπος *X* χρησιμοποιείται γενικά από τον γηραιότερο προς τον νεότερο, μεταξύ στενών φίλων, σε ορισμένες οικογένειες από τα αδέρφια μεταξύ τους, από το αφεντικό προς τον εργαζόμενο κτλ.») (βλ. ό.π.: 151, 306).

Γενικά, όπως επισημαίνει ο Agha (βλ. ό.π.: 169, 170), η θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων συνδέεται με τρεις βασικές παραμέτρους. Κάθε μία από αυτές αφορά την οργάνωση και τα χαρακτηριστικά τους ως γλωσσικών σημείων με στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα, καθώς επίσης και τον επαναπροσδιορισμό, ή την αλλαγή τους, στον χρόνο.

Με βάση την πρώτη παράμετρο, οι γλωσσικές ποικιλίες ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα αντιστοιχούν σε ένα οργανωμένο σύνολο ή, αλλιώς, ένα *ρεπερτόριο γλωσσικών σημείων* (linguistic repertoire). Ως συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους, τα γλωσσικά σημεία εντάσσονται σε ένα ευρύτερο *σημειωτικό ρεπερτόριο* (semiotic repertoire), το οποίο αναπαριστά το ύφος αυτό στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης.

Με βάση τη δεύτερη παράμετρο, οι γλωσσικές ποικιλίες ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα αποκτούν το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν ή, αλλιώς, την *κοινωνική τους ενδεικτικότητα* (social indexicality) μέσα από το σημειωτικό ρεπερτόριο όπου εντάσσονται, δηλαδή, το συνολικότερο ύφος του οποίου αποτελούν

συστατικό. Βάσει αυτού, το κοινωνικό τους νόημα μπορεί να αξιολογείται με θετικό ή αρνητικό τρόπο.

Με βάση την τρίτη παράμετρο, οι γλωσσικές ποικιλίες ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα συνδέονται, αφενός, με ένα *κοινωνικό πεδίο* (social domain) ομιλητών που έχουν αναπτύξει την παραγωγική τους ικανότητα σε αυτές και, αφετέρου, με ένα κοινωνικό πεδίο ομιλητών που δεν έχουν αναπτύξει παρά μία προσληπτική ικανότητα σε σχέση με αυτές. Όλοι οι ομιλητές δεν κατακτούν, δηλαδή, τις γλωσσικές ποικιλίες στον ίδιο βαθμό, αφού δεν έχουν την ίδια κοινωνική πρόσβαση σε αυτές. Ως εκ τούτου, η ικανότητα χρήσης γλωσσικών ποικιλιών (ή/και γλωσσών) με κύρος συνδέεται με το γενικότερο φαινόμενο της κοινωνιογλωσσικής ανισότητας και της ιεραρχικής διαφοροποίησης των ομιλητών (βλ. επίσης ενότητες 2.1.3 και 2.2).

Τέλος, οποιαδήποτε μεταβολή στις τρεις αυτές παραμέτρους οδηγεί στον επαναπροσδιορισμό, ή την αλλαγή, της γλωσσικής ποικιλίας ως μεταπραγματολογικού στερεοτύπου.

Όπως θα δούμε αναλυτικά στην επόμενη ενότητα, το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα μίας τέτοιας αλλαγής αποτελεί η καθιέρωση μίας γλωσσικής ποικιλίας ως επίσημης γλώσσας ενός κράτους (ή ενός άλλου διοικητικού σχηματισμού). Η διαδικασία αυτή συνεπάγεται τη διάδοση μίας γλωσσικής ποικιλίας σε μεγάλο αριθμό ομιλητών μέσω της παρέμβασης των κρατικών θεσμών (π.χ. της νομοθεσίας, της διοίκησης, της εκπαίδευσης, των Μ.Μ.Ε. κτλ.). Αναφορικά με τις τρεις παραπάνω παραμέτρους, η διεύρυνση του *κοινωνικού πεδίου* της συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας (του αριθμού των ομιλητών που την αναγνωρίζουν ως μεταπραγματολογικό στερεότυπο) θα επιφέρει τόσο την αλλαγή των χαρακτηριστικών και του εύρους του *σημειωτικού της ρεπερτορίου*, το οποίο είναι πλέον ευρύτερα αναγνωρίσιμο και αξιοποιήσιμο, όσο και της *κοινωνικής του ενδεικτικότητας*, δεδομένου ότι η μεγάλη απήχυσή του θα αλλάξει τον τρόπο της κοινωνικής του αξιολόγησης.

Πιο συγκεκριμένα, μία γλωσσική ποικιλία που καθιερώνεται ως επίσημη γλώσσα ενός κράτους παύει να είναι πλέον μία γεωγραφική, ή/και κοινωνική, ποικιλία σαν τις άλλες. Το σημειωτικό της ρεπερτόριο εμπλουτίζεται, προκειμένου να επιτελέσει πολλαπλές κοινωνικές λειτουργίες, ενώ αποκτά θετικό κοινωνικό νόημα καθ' ότι συνδέεται με τη θεσμοποιημένη, ορθή και ευρέως αποδεκτή εκδοχή της γλώσσας για ένα ευρύ κοινωνικό πεδίο ομιλητών. Επιπλέον, το σημειωτικό της ρεπερτόριο αξιολογείται συχνά ως κοινωνικό διακριτικό του ύφους των αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της, μελών, ως επί το πλείστον, των μέσων και των ανώτερων κοινωνικών

τάξεων των μεγάλων αστικών κέντρων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τόσο η περίπτωση της επίσημης γλώσσας στη Γαλλία όσο και την Αγγλία (βλ. Agha, ό.π.: 169-170, 272-277).

Ένα άλλο παράδειγμα αφορά τον επαναπροσδιορισμό και, εν τέλει, την αλλαγή μίας γλωσσικής ποικιλίας ως μεταπραγματολογικού στερεοτύπου όταν ομιλητές, προερχόμενοι από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, αρχίσουν να την υιοθετούν, καθ' ότι λειτουργεί ως κοινωνικό διακριτικό του ύφους των ομιλητών από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις και, άρα, έχει θετικό κοινωνικό νόημα γι' αυτούς. Αναφορικά με τις τρεις παραπάνω παραμέτρους, όταν η χρήση μιας γλωσσικής ποικιλίας, που συνδηλώνει κοινωνικό κύρος και άλλες ιδιότητες (λ.χ. εκλέπτυνση, μόρφωση, «ευγένεια» κτλ.) μέσα από το αντίστοιχο ύφος (το σημειωτικό ρεπερτόριο), αρχίζει να γενικεύεται, όταν δηλαδή διευρυνθεί το κοινωνικό πεδίο των ομιλητών που την χρησιμοποιούν, τότε η αρχική κοινωνική της ενδεικτικότητα (το στερεοτυπικό κοινωνικό της νόημα) εξασθενεί και αρχίζει να αλλάζει. Αυτή η αλλαγή συνδέεται με μία συχνά παρατηρούμενη τάση των ομιλητών από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις να (ανα)παράγουν την κοινωνιογλωσσική τους διαφοροποίηση με ένα νέο διακριτικό, πιθανότατα μέσα από την επιλογή μίας άλλης γλωσσικής ποικιλίας που θα ενσωματωθεί στο δικό τους ύφος κατ' αποκλειστικότητα (για το κέρδος της διάκρισης,³¹ βλ. Bourdieu, 1979· για ένα παράδειγμα, βλ. Errington, 1998 στο Agha, 2007: 176).

Τα δύο παραπάνω παραδείγματα δείχνουν ότι η θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων δεν είναι στατική, αλλά δυναμική, επιτρέποντας τη μελέτη του επαναπροσδιορισμού και, εν τέλει, της αλλαγής τους στον χρόνο με βάση τις τρεις παραμέτρους που προαναφέρθηκαν (*σημειωτικό ρεπερτόριο, κοινωνική ενδεικτικότητα και κοινωνικό πεδίο*). Παράλληλα, οι γλωσσικές ποικιλίες ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα όχι μόνο υιοθετούνται από πολλούς και διαφορετικούς ομιλητές, όπως φαίνεται στα δύο παραπάνω παραδείγματα, αλλά μπορούν και να αναπλαισιωθούν ποικιλοτρόπως –λιγότερο ή περισσότερο δημιουργικά– στον λόγο τους για την κατασκευή περαιτέρω κοινωνικών νοημάτων. Από αυτή την άποψη, οι γλωσσικές ποικιλίες βρίσκονται στη διάθεση των ομιλητών ως ένα σύνολο *υφολογικών πόρων* (stylistic resources), ένα γλωσσικό

³¹ Σύμφωνα με τον Bourdieu (1979), οι ομιλητές από τις μεσαίες και τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις μπορούν να χρησιμοποιήσουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο για να εξασφαλίσουν το κέρδος της *κοινωνικής διάκρισης* (distinction sociale). Για το πολιτισμικό κεφάλαιο, βλ. υποσημ. 21.

απόθεμα με συμβολικό δυναμικό, προς αξιοποίηση κατά την επικοινωνία τους (για τον όρο, βλ. Coupland, 2007).

Η θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως υφολογικών πόρων για την κατασκευή κοινωνικού νοήματος κατά την επικοινωνία στηρίζεται σε διαπιστώσεις από την κοινωνιογλωσσική εμπειρία και έρευνα. Στην πραγματικότητα, κανένας ομιλητής δεν έχει ένα μόνο ύφος, αλλά επιχειρεί –αν και σε διαφορετικό βαθμό– διάφορες υφολογικές εναλλαγές στον λόγο του, περνώντας δηλαδή από τη χρήση της μίας γλωσσικής ποικιλίας σε μία άλλη. Αυτό συμβαίνει, διότι οι ομιλητές, αφενός, συμμετέχουν σε πολλές και διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις απέναντι σε διάφορους συνομιλητές, οπότε επιθυμούν να εκφραστούν ποικιλοτρόπως και καλούνται να προσαρμόσουν ανάλογα τις γλωσσικές επιλογές τους· αφετέρου, έχουν μία σειρά από κοινωνικούς ρόλους και ταυτότητες στη ζωή τους και η γλωσσική χρήση αποτελεί, ως κοινωνική πρακτική, ένα από τα κύρια μέσα έκφρασής τους.

Γενικά, οι γλωσσικές ποικιλίες ως υφολογικοί πόροι αντιμετωπίζονται ως ένα σύνολο από γλωσσικές επιλογές με στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα, τις οποίες μπορούν να υιοθετήσουν και να (ανα)πλαισιώσουν ποικιλοτρόπως οι ομιλητές κατά την επικοινωνία τους, με βάση την προθετικότητα, τις σκοπιμότητες και τις ιδεολογίες τους. Η συγκεκριμένη οπτική εστιάζει στην αξιοποίηση των γλωσσικών ποικιλιών ως μέσων για την (ανα)διαμόρφωση των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των ομιλητών, τον επαναπροσδιορισμό του στερεοτυπικού χαρακτήρα των επικοινωνιακών περιστάσεων όπου συμμετέχουν, αλλά και τη γλωσσική κατασκευή των διαφόρων κοινωνικών ρόλων και ταυτοτήτων τους κατά την επικοινωνία (βλ. Agha, 2007: 159-165· Coupland, 2007· Eckert, 2001α,β, 2008, 2009, 2012). Από αυτή την άποψη, οι ομιλητές μπορούν, αξιοποιώντας τις γλωσσικές ποικιλίες ως υφολογικούς πόρους, να προβάλουν ποικιλοτρόπως πτυχές του εαυτού τους σε σχέση με τον εκάστοτε συνομιλητή τους, να φανερώσουν (ή να υπονοήσουν) τη συμμετοχή ή τον προσανατολισμό τους απέναντι σε κοινωνικές ομάδες και κοινωνικά χαρακτηρισμένους τρόπους ομιλίας, όπως επίσης να επιτύχουν ιδιαίτερα εφέ κατά την επικοινωνία τους (λ.χ. ειρωνεία, χιούμορ, αμεσότητα, παραστατικότητα κτλ.).

Για παράδειγμα, η Cutler (1999) έδειξε ότι η αξιοποίηση γλωσσικών ποικιλιών από την ΚΑΑ³² ως υφολογικών πόρων από λευκούς εφήβους στις Η.Π.Α. συνδέεται με τον θαυμασμό και την ταύτισή τους με την αφροαμερικανική, χιπ-χοπ νεανική

³² Καθομιλούμενη Αγγλική των Αφροαμερικανών (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.1.2.3).

(υπο)κουλτούρα. Μάλιστα, οι λευκοί έφηβοι επηρεάζονται από τους νεαρούς Αφροαμερικανούς όχι μόνο ως προς τη γλωσσική χρήση, αλλά και ως προς το συνολικότερο ύφος που υιοθετούν. Αυτό περιλαμβάνει επιλογές ως προς την αμφίεση, τη χρήση διαφόρων αξεσουάρ και, γενικότερα, την υιοθέτηση στάσεων και συμπεριφορών που θυμίζουν τους νέους Αφροαμερικανούς (βλ. τα ύφη ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα). Έτσι, οι λευκοί έφηβοι επιλέγουν να εκφράσουν κατά κάποιο τρόπο τη συμμετοχή τους σε μία αστική νεανική (υπο)κουλτούρα, δείχνοντας τον θετικό προσανατολισμό τους απέναντι στις πρακτικές και τις αξίες που αυτή συνεπάγεται. Οι γλωσσικές ποικιλίες από την ΚΑΑ αξιοποιούνται από τους λευκούς εφήβους ως υφολογικοί πόροι, λόγω της κοινωνικής τους ενδεικτικότητας ή, αλλιώς, του στερεοτυπικού κοινωνικού νοήματος που έχουν αποκτήσει. Πρόκειται για την ιδιότητά τους να συνδηλώνουν, ως αναγνωρίσιμα στοιχεία ενός κοινωνικά χαρακτηρισμένου τρόπου ομιλίας, την άνεση, το θάρρος και τη σκληρότητα του νεαρού Αφροαμερικανού. Έτσι, διαφοροποιούν τους λευκούς Αμερικανούς που τις ενσωματώνουν –λιγότερο ή περισσότερο πειστικά και δημιουργικά– στον λόγο τους από όσους επιλέγουν να μην το κάνουν (βλ. επίσης σχετική συζήτηση στο Coupland, 2007: 127-129 και στο Eckert, 2009: 21).

Το δεύτερο παράδειγμα αφορά την αξιοποίηση ως υφολογικών πόρων γλωσσικών ποικιλιών που συνδέονται στερεοτυπικά με μία επικοινωνιακή περίσταση (την αναμετάδοση ενός αθλητικού αγώνα) και ένα συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος (αυτό των αθλητικογράφων-εκφωνητών). Μία τέτοια περίπτωση περιγράφει η Hoyle (1993), όπου δύο έφηβοι υιοθετούν γλωσσικές ποικιλίες που παραπέμπουν στερεοτυπικά στον τρόπο ομιλίας ενός δημοσιογράφου-εκφωνητή κατά την αναμετάδοση ενός αθλητικού αγώνα, ενώ βρίσκεται μεταξύ τους σε εξέλιξη μία παρτίδα επιτραπέζιας αντισφαίρισης (βλ. επίσης σχετική συζήτηση στο Agha, 2007: 164-165). Παράλληλα με την αθλητική αναμέτρηση των δύο εφήβων, φαίνεται ότι εκτυλίσσεται σε δεύτερο πλάνο μία γλωσσική αναμέτρηση ως προς την παραστατικότητα και τον ρεαλισμό της παρεχόμενης περιγραφής του παιχνιδιού από τους έφηβους. Κάτι τέτοιο φαίνεται ότι αυξάνει την εμπλοκή τους στο παιχνίδι, ενώ προσπαθούν να περιβάλλουν έναν απλό, ιδιωτικό, ερασιτεχνικό αγώνα με το κύρος της επίσημης δημοσιογραφικής αναμετάδοσης. Η Hoyle σχολιάζει τα διαδοχικά περάσματα, που σηματοδοτεί η εναλλαγή μεταξύ των γλωσσικών ποικιλιών, από το ύφος των παικτών (π.χ. όταν προκύπτουν διαφωνίες για το σκορ, τους κανονισμούς ή

γίνονται διάφορες παύσεις του παιχνιδιού για εξωτερικές αιτίες) στο «ύφος» του αθλητικογράφου-εκφωνητή και την «επίσημη» περιγραφή του αγώνα.

Η θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων και υφολογικών πόρων είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τη μελέτη του τρόπου αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Όπως αναφέραμε επανειλημμένα, οι συγγραφείς αναπαριστούν τη γλωσσική ποικιλότητα στα εγχειρίδια μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά και, ειδικότερα, την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Κατά την ανάλυση του υλικού που συλλέξαμε για την έρευνα, θα φανεί ότι η διαδικασία της υφολογικής κατασκευής των ομιλητών επιτυγχάνεται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων και εστιάζει αποκλειστικά στην αναπαράσταση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων. Όπως θα δούμε παρακάτω, οι γλωσσικές ποικιλίες αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους για τους ομιλητές που προβάλλονται σε αυτά (λ.χ. της «κομψής, αστής κυρίας», του «περιθωριακού νέου», του «γέροντα από το προβηγκιανό χωριό» κτλ.), το οποίο θα αναλυθεί, με τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης, ως σημειωτικό ρεπερτόριο. Από τέτοια ρεπερτόρια θα δείξουμε ότι οι ποικιλίες της γαλλικής αποκτούν το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί στα εγχειρίδια (ή, αλλιώς, την κοινωνική τους ενδεικτικότητα). Έτσι, οι συγγραφείς τους επιδίδονται στην κατασκευή του κοινωνικού νοήματος των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαριστούν σε αυτά, ενώ διαμορφώνουν ένα κοινωνικό πεδίο ομιλητών (το αλλόγλωσσο κοινό) που το αξιολογεί με ανάλογο τρόπο (θετικό ή αρνητικό).

Η θέση που υποστηρίζουμε στην παρούσα διδακτορική διατριβή είναι ότι ο εν λόγω τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της κυρίαρχης γνώσης για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Όπως θα δούμε στην ενότητα που ακολουθεί, η γνώση αυτή συνίσταται στην πρότυπη γλωσσική ποικιλία της γαλλικής (ή, αλλιώς, στην πρότυπη ή στάνταρ γαλλική), την ευρέως θεωρούμενη ως επίσημη γλώσσα της Γαλλίας. Με την αναφορά στη διαδικασία (ανα)παραγωγής της, και το ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς της έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών,

ολοκληρώνεται το παρόν θεωρητικό πλαίσιο, πριν προσεγγίσουμε τη σχετική έρευνα στα εγχειρίδια.

2.2 Η πρότυπη γλωσσική ποικιλία και η γλωσσική τυποποίηση

Παρά την εγγενή ποικιλότητα που χαρακτηρίζει την πραγματική γλωσσική χρήση (τη γλώσσα στην πραγματολογική της διάσταση), οι θεσμικές αναπαραστάσεις της προκρίνουν συγκεκριμένες γλωσσικές ποικιλίες ως γλωσσικά πρότυπα προς υιοθέτηση. Με τους όρους της θεωρητικής μας πραγμάτευσης, τα γλωσσικά πρότυπα (ανα)παράγονται μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου (βλ. ενότητα 2.1.3.) που θέτουν σε ευρεία κοινωνική κυκλοφορία οι θεσμικές αναπαραστάσεις της γλώσσας. Έτσι, μια γλωσσική ποικιλία μπορεί να καθιερωθεί ως η επίσημη γλώσσα στο πλαίσιο ενός πολιτικού και διοικητικού σχηματισμού (π.χ. ενός κράτους, μίας επαρχίας, μίας περιοχής, σε ένα καντόνι κτλ.) και, μάλιστα, για εκτεταμένους και γλωσσικά ετερογενείς πληθυσμούς ομιλητών. Όπως προαναφέραμε (βλ. ενότητα 1.2), η αναφορά στο ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς της γίνεται μέσα από τον γενικό όρο *πρότυπη γλωσσική ποικιλία* ή, αλλιώς, *πρότυπη γλώσσα* (για τον όρο, βλ. Knecht, 1997).

Η πρότυπη γλωσσική ποικιλία αποτελεί προϊόν μίας θεσμικά ελεγχόμενης διαδικασίας, που έχει περιγραφεί και μελετηθεί ως η *γλωσσική τυποποίηση* (language standardization) (βλ. Haugen, 1966, 1997, 2001· Milroy & Milroy, 1999· Milroy, 2001· για την τυποποίηση της γαλλικής γλώσσας, βλ. Wolf, 1983· Bourhis, 1997· για την τυποποίηση της αγγλικής γλώσσας, βλ. Milroy & Milroy, 1999). Η γλωσσική τυποποίηση μελετήθηκε εκτενώς μέσα από τις θεσμικές διεργασίες που εδραιώνουν την πρότυπη γλωσσική ποικιλία ως επίσημη γλώσσα υπό το πρίσμα του κλάδου της κοινωνιογλωσσολογίας που ονομάζεται *γλωσσικός σχεδιασμός* (language planning). Καίρια υπήρξε η συμβολή του Haugen (1966, 1997, 2001) στη διαμόρφωση του συγκεκριμένου ερευνητικού πεδίου μέσα από τη μελέτη του για την πρότυπη γλώσσα στη Νορβηγία (βλ. επίσης Deumert, 2001).

Ειδικότερα, ο Haugen διέκρινε δύο βασικά στάδια κατά την τυποποίηση μίας γλώσσας: το στάδιο του *σχεδιασμού* (initiation) και αυτό της *υλοποίησης* (implementation). Από τη μία πλευρά, το στάδιο του σχεδιασμού προβλέπει την *επιλογή* (selection) της γλωσσικής ποικιλίας που θα χρησιμεύσει ως γλωσσικό πρότυπο και την *επεξεργασία* (elaboration) των κοινωνικών λειτουργιών που αυτή θα

επιτελέσει. Από την άλλη πλευρά, το στάδιο της υλοποίησης προβλέπει την *κωδικοποίηση* (codification) του γλωσσικού προτύπου και την εξασφάλιση (ή την επιβολή) της *αποδοχής* του (acceptance) από τους ομιλητές που θα κληθούν να το υιοθετήσουν. Η διαδικασία μπορεί να αποδοθεί σχηματικά ως εξής:

	Μορφή	Λειτουργία
Σχεδιασμός	Επιλογή	Επεξεργασία
Υλοποίηση	Κωδικοποίηση	Αποδοχή

Πίνακας 1: Τα στάδια της γλωσσικής τυποποίησης κατά τον Haugen

Ως προς τον σχεδιασμό, οι τύποι (φωνολογικοί, μορφολογικοί, συντακτικοί, λεξιλογικοί) που θα συγκροτήσουν το γλωσσικό ρεπερτόριο προς τυποποίηση συνδέονται με μία συγκεκριμένη γεωγραφική ή/και κοινωνική ποικιλία της γλώσσας (βλ. επίσης Cameron, 1995: 110· Agha, 2007: 169). Η *επιλογή* της σημαίνει ότι αυτή θα αποτελέσει τη γλωσσική ποικιλία αναφοράς για μεγαλύτερους πληθυσμούς ομιλητών, διότι θα καθιερωθεί ως επίσημη γλώσσα. Από γεωπολιτική άποψη, επιλέγεται συνήθως η γλωσσική ποικιλία που ομιλείται στο οικονομικό και πολιτικό κέντρο ενός κράτους, δηλαδή στην πρωτεύουσα. Ως προς την κοινωνική ιεραρχία, επιβάλλεται η γλωσσική ποικιλία των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, που συμμετέχουν στην εξουσία και στον έλεγχο των αντίστοιχων θεσμών. Η επιλογή γίνεται, συνήθως, ανεξάρτητα από το πώς χρησιμοποιεί τη γλώσσα η πλειονότητα των ομιλητών που καλείται να υιοθετήσει το συγκεκριμένο γλωσσικό πρότυπο.³³

³³ Όπως υπογραμμίζει ο Haugen (2001: 681), η γλωσσική ποικιλία που επιλέγεται προς τυποποίηση, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της εν λόγω διαδικασίας, απαντά στον λόγο των μελών μιας κοινωνικής ελίτ και, ύστερα μόνο, η χρήση της επεκτείνεται σε μεγαλύτερες ομάδες ομιλητών ή ένα έθνος. Ωστόσο, η επιλογή γλωσσικών ποικιλιών με κύρος, εξαιτίας της υψηλής κοινωνικής τάξης των ομιλητών που τις χρησιμοποιούν, αποτελεί μια περίπτωση μεταξύ άλλων. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μοναρχική Γαλλία του 17^{ου} αιώνα, όπου η γλώσσα των ευγενών της βασιλικής αυλής και των επιφανών συγγραφέων της εποχής αποτέλεσε τη βάση για το γλωσσικό πρότυπο (βλ. ενδεικτικά Knecht, 1997: 196). Παράλληλα, όμως, οι επιλογές ή/και προτάσεις σε σχέση με τη γλωσσική τυποποίηση ενδέχεται να βασίζονται σε γλωσσικές ποικιλίες που συνδέονται με τη λαϊκή παράδοση ενός τόπου, τα ιερά κείμενα και τη λογοτεχνία. Για την τυποποίηση της νορβηγικής στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ο διαλεκτολόγος Ivar Aasen πρότεινε ένα συνδυασμό από αγροτικές διαλέκτους της δυτικής Νορβηγίας (*landsmål*), με το επιχείρημα ότι αυτές αντανakλούσαν την παραδοσιακή, «καθαρή» και «αυθεντική» νορβηγική γλώσσα (βλ. σχετικά Deumert, 2001: 644· Haugen, 2001: 682). Για την αναβίωση της εβραϊκής στο Ισραήλ χρησιμοποιήθηκε το 1900 η εβραϊκή της Βίβλου ως γραπτό γλωσσικό πρότυπο, μια κλασσική, θρησκευτική γλώσσα με κύρος, η οποία προκάλεσε αλλαγές και στις καθημερινές γλωσσικές πρακτικές των Εβραίων, αν και αυτές έχουν πλέον απομακρυνθεί πολύ από το βιβλικό πρότυπο (βλ. Haugen: ό.π.). Στην περίπτωση της τσεχικής, η γλωσσική ποικιλία που παρείχε το σημείο αναφοράς για την τυποποίησή της αναζητήθηκε στη λογοτεχνική παραγωγή, ενώ ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συμβολή των γλωσσολόγων από τη Σχολή της Πράγας κατά την περιγραφή, επεξεργασία και κωδικοποίηση της λογοτεχνικής γλώσσας. Ενάντια στους καθαρολόγους,

Μετά την επιλογή, ακολουθεί το στάδιο της *επεξεργασίας* των κοινωνικών λειτουργιών της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Πρόκειται για τον προσδιορισμό των γλωσσικών αναγκών που αυτή θα κληθεί να καλύψει στην κοινωνία. Ως επίσημη γλώσσα, η πρότυπη γλωσσική ποικιλία προορίζεται να επιτελέσει πολλαπλές κοινωνικές λειτουργίες, οι οποίες σχετίζονται με τους κρατικούς θεσμούς (λ.χ. την εκπαίδευση, την κρατική διοίκηση, τον στρατό, τα Μ.Μ.Ε., τη νομοθεσία), τις επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας και τον γραπτό λόγο. Συνεπώς, το γλωσσικό ρεπερτόριο της ποικιλίας που επιλέγεται προς τυποποίηση θα εμπλουτισθεί με βάση τις νέες χρήσεις που θα κληθεί να υπηρετήσει.

Το πέρασμα από το γενικότερο στάδιο του σχεδιασμού στην υλοποίηση προϋποθέτει, αρχικά, την *κωδικοποίηση* της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Μέσω αυτής, (προσδι)ορίζεται η *μορφή* της πρότυπης γλώσσας (το σύστημα γραφής και η ορθογραφία της) και καταγράφεται το γλωσσικό ρεπερτόριο (το σύνολο των φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών και λεξιλογικών τύπων) που τη συγκροτεί. Η συμβατικοποίηση του τρόπου γραφής είναι ο μόνος τομέας όπου η τυποποίηση επιτυγχάνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (βλ. Milroy & Milroy, 1999: 18). Αντίθετα, η προφορική γλωσσική παραγωγή των ομιλητών παρουσιάζει μεγαλύτερη ρευστότητα απ' ό,τι ο γραπτός λόγος και, άρα, είναι ακατόρθωτο να τυποποιηθεί πλήρως. Πέρα από την ορθογραφία, ορισμένα παραδείγματα από τη γλωσσική τυποποίηση της γαλλικής είναι τα εξής:³⁴

Στη φωνητική/φωνολογία, η πρότυπη ποικιλία της γαλλικής προβλέπει τον τύπο *celui-là* για τη δεικτική έκφραση «αυτό(ν) εκεί» και όχι τη φωνολογική του ποικιλία [syia], που μπορεί να απαντά στον προφορικό λόγο των ομιλητών. Αυτό συμβαίνει, διότι η γλωσσική τυποποίηση ρυθμίζει τη σχέση προφοράς και γραφής. Για τον γραπτό τύπο που κωδικοποιείται ως γλωσσικό πρότυπο, δηλαδή θεσμοθετείται, καθορίζεται μία συγκεκριμένη φωνητική πραγμάτωση. Αυτή ορίζεται στις φωνητικές μεταγραφές που προτείνονται στα λεξικά. Οι προφορές που δεν συγκλίνουν με το γλωσσικό πρότυπο –δηλαδή, οι άλλες φωνολογικές ποικιλίες– θεωρούνται μη πρότυπες και έχουν συχνά αρνητικές κοινωνικές συνδηλώσεις.

που υιοθετούσαν ως κριτήριο για τη γλωσσική τυποποίηση την εξασφάλιση της ιστορικής συνέχειας της γλώσσας, οι εργασίες της Σχολής της Πράγας στηρίχτηκαν στην πρόσφατη –για τη δεκαετία του '30– λογοτεχνική παραγωγή, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλότητα που χαρακτήριζε τη συγχρονική χρήση της γλώσσας από αστούς ομιλητές της τσεχικής (βλ. γενικά Garvin, 1983).

³⁴ Για τη μορφολογία, βλ. Boutet & Gadet, 2003: 22· για τη φωνητική/φωνολογία, τη σύνταξη και το λεξιλόγιο, βλ. Gadet, 2007: 65-66, 68.

Εντοπίζονται, δηλαδή, άμεσα κατά την προφορική επικοινωνία ως αποκλίσεις από τον αναμενόμενο τρόπο ομιλίας και λειτουργούν συχνά ως πηγή αρνητικής αξιολογικής πληροφόρησης για τις εθνικές, τις κοινωνικές, τις γεωγραφικές και τις εθνοτικές καταβολές των ομιλητών, δίνοντας λαβή σε αυτό που οι κοινωνικοί ψυχολόγοι ονομάζουν *κοινωνικά στερεότυπα* (social stereotypes) (βλ. Hewstone & Giles, 1997). Όπως είδαμε σε προηγούμενες ενότητες (2.1.2, 2.1.3, 2.1.4), τέτοια στερεότυπα ομιλητών συνδέονται ευρέως με κοινωνικά χαρακτηρισμένους τρόπους ομιλίας και, άρα, με το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων.

Στη μορφολογία, η πρότυπη ποικιλία της γαλλικής προβλέπει τον τύπο *ils croient* «αυτοί πιστεύουν» και όχι *ils croivent*, οδηγώντας στον στιγματισμό μορφολογικές ποικιλίες σαν την τελευταία ως λανθασμένους αναλογικούς σχηματισμούς ενός ρηματικού τύπου (*ils croivent* όπως *ils savent* «αυτοί ξέρουν»). Στη σύνταξη εντοπίζονται πάλι άλλες περιπτώσεις, όπως π.χ. η εκφορά *il a pas été lu par personne* «δεν διαβάστηκε από κανένα», η οποία συγκαταλέγεται στις μη πρότυπες συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής εξαιτίας της διπλής άρνησης που περιέχει. Κάτι τέτοιο οφείλεται στην παράλληλη, μη προβλεπόμενη χρήση του αρνητικού *pas* και της αόριστης αντωνυμίας *personne* «κανένας». Η συντακτική εκφορά χωρίς το *pas*, που προβλέπει η πρότυπη γλωσσική ποικιλία, θεωρείται η ορθή (*Il n'a été lu par personne*) παρά το γεγονός ότι η άρνηση εξακολουθεί να δηλώνεται δύο φορές και σε αυτήν: αφενός, με το προρηματικό αρνητικό κλιτικό *ne* και, αφετέρου, με τη χρήση της αόριστης αντωνυμίας *personne*.

Στο λεξιλόγιο τυποποιείται κατά προτεραιότητα ένας γλωσσικός τύπος, όπως π.χ. *manger* «τρώω». Ο τύπος *bouffer* μαρκάρεται, γενικά, στα λεξικά της γαλλικής γλώσσας ως δηλωτικός ενός ανεπίσημου ύφους κατά την επικοινωνία. Έτσι, μολονότι οι δύο γλωσσικοί τύποι θεωρούνται σημασιολογικά ισοδύναμοι και απαντούν εξίσου στον λόγο των ομιλητών, δεν κατέχουν την ίδια θέση κατά την περιγραφή της γλώσσας, καθ' ότι αξιολογούνται διαφορετικοί σε κοινωνικό-υφολογικό επίπεδο.

Εξαιτίας των επιλογών που γίνονται κατά την κωδικοποίησή της, η πρότυπη γλωσσική ποικιλία υφίσταται, πρωταρχικά, μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο των τυποποιητών. Αυτός προωθεί ένα σύνολο από ενδεδειγμένες χρήσεις της γλώσσας, ένα γλωσσικό πρότυπο που καλούνται να αποδεκτούν και να υιοθετήσουν οι ομιλητές. Το πρότυπο αυτό κωδικοποιείται μέσα από *τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα* (π.χ. λεξικά, γραμματικές, γλωσσικά εγχειρίδια, ορθογραφικούς οδηγούς

κτλ.), τα οποία λειτουργούν ως έργα αναφοράς για τη γλώσσα. Στη δημιουργία και τον εκσυγχρονισμό τους εμπλέκονται ως τυποποιητές σημαντικά πρόσωπα και θεσμοί (π.χ. γλωσσολόγοι, φιλόλογοι, Ακαδημίες, γλωσσικοί όμιλοι, εκδότες κτλ.).

Η ευθυγράμμιση των ομιλητών με τις επιταγές της γλωσσικής τυποποίησης επιτυγχάνεται στο δεύτερο στάδιο της υλοποίησής της, το οποίο αποσκοπεί στην *αποδοχή* (ή την *επιβολή*) της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Γενικά, η ευρύτερη διάδοση και η κοινωνική αναγνώριση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας οφείλεται στις συλλογικές στάσεις που καλλιεργούν οι θεσμοί απέναντι σε αυτήν. Η θεσμική (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας προβάλλει τα κοινωνικά και τα οικονομικά οφέλη που παρέχει και, ταυτόχρονα, την αναδεικνύει σε σύμβολο εθνικής ενότητας, διαφάνειας, λογικής ή/και ανώτερης αισθητικής (βλ. επίσης Agha, 2007: 147). Οι εκπαιδευτικοί θεσμοί είναι αυτοί που συμβάλλουν, κατά κύριο λόγο, στην ευρύτερη διάδοση και αποδοχή της πρότυπης γλώσσας, δεδομένου ότι η εκμάθηση του επίσημου γραπτού λόγου αποτελεί προτεραιότητα του σχολικού γραμματισμού. Ως αποτέλεσμα, οι ομιλητές τη θεωρούν, αφενός, πιο αποτελεσματική για χρηστικούς σκοπούς (π.χ. για τις σπουδές, την εργασία, την επικοινωνία), γεγονός που δίνει κίνητρα για την εκμάθησή της, και, αφετέρου, συμβολικά ανώτερη, αφού τη συνδέουν με τις επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, τις θεσμικές δραστηριότητες και, κατ' επέκταση, με τα πιο επιφανή μέλη της κοινωνίας που συμμετέχουν σε αυτές. Έτσι, η πρότυπη γλώσσα συνδηλώνει ευρέως κοινωνικό κύρος, μόρφωση και ευφυΐα, καθιστώντας όλους τους ομιλητές που τη μαθαίνουν περισσότερο ευκίνητους κοινωνικά.

Στο σύνολό της, η γλωσσική τυποποίηση θεωρείται επιτυχημένη, όταν εξασφαλίζεται ισορροπία μεταξύ της *κωδικοποίησης* και της *επεξεργασίας*. Όπως επισημαίνει ο Haugen (1997: 349), μία πολύ αυστηρή κωδικοποίηση θα επέφερε γλωσσική ακαμψία και, άρα, αδυναμία κάλυψης από την πρότυπη γλωσσική ποικιλία των πολλαπλών κοινωνικών λειτουργιών που της αναλογούν ως επίσημης γλώσσας. Αντίθετα, οι ιδιαίτερα αυξημένες απαιτήσεις για την κάλυψη πολλών και διαφορετικών λειτουργιών από αυτήν θα οδηγούσε στην πολυπλοκότητα των τύπων που κωδικοποιούνται. Για τον Haugen, το *ύφος* (style) βρίσκεται στο σημείο επαφής. Ανάμεσα στην κωδικοποίηση μιας γλώσσας και την επεξεργασία των λειτουργιών της. Στην πράξη, η πρότυπη γλωσσική ποικιλία τείνει να εξελίσσεται σε ένα γλωσσικό ύφος (επίσημο), οφείλοντας ταυτόχρονα να παραμένει αρκετά ευέλικτη,

ώστε να ενσωματώνει διαφορετικές χρήσεις χωρίς να υπονομεύεται η ενότητά της.³⁵ Τέλος, σε περίπτωση που το γλωσσικό πρότυπο απομακρυνθεί σε μεγάλο βαθμό από τη γλωσσική χρήση (τη γλώσσα στην πραγματολογική της διάσταση), τότε χρήζει γλωσσικής αναθεώρησης και εκσυγχρονισμού.

Σε πιο πρόσφατες θεωρήσεις, το ενδιαφέρον για τη γλωσσική τυποποίηση έχει μετατοπιστεί, από την προσέγγισή της ως αντικείμενο γλωσσικού σχεδιασμού, στις ιδεολογικές και κοινωνικοπολιτικές προεκτάσεις της (βλ. κυρίως Silverstein, 1996· Gal, 2012: 29). Ενώ ο γλωσσικός σχεδιασμός εστίασε στις τεχνικές πλευρές της και τον ενοποιητικό της ρόλο στην κοινωνία με την προώθηση της γλωσσικής ομοιογένειας, πολλές από τις μεταγενέστερες, πιο κριτικές και μεταστρουκτουραλιστικές προσεγγίσεις της γλωσσικής τυποποίησης αναδεικνύουν τον ρόλο της γλωσσικής ιδεολογίας (βλ. ενότητα 2.1.3) κατά την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας. Οι συγκεκριμένες προσεγγίσεις δίνουν έμφαση στο γεγονός ότι η ιδεολογία που υπαγορεύει και συνοδεύει τη γλωσσική τυποποίηση εγγράφει τη γλώσσα στη διαδικασία κατασκευής των κοινωνικών (ή/και πολιτισμικών) διαφορών. Έτσι, η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας συνδέεται άμεσα με την όξυνση, τη διαιώνιση και, εν τέλει, τη φυσικοποίηση των κοινωνικών ασυμμετριών και ιεραρχιών. Η εν λόγω ιδεολογία έχει εντοπιστεί σε ποικίλες εθνογραφικές μελέτες και έχει οριστεί ως *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης* (βλ. Irvine & Gal, 2000 και Irvine, 2001). Ως ισχυρή ιδεολογία έχει αυξημένη επιτελεστική ισχύ (βλ. επίσης Μοσχονάς, 2005), δηλαδή συμβάλλει στη διαμόρφωση μίας συνολικότερης κοινωνιογλωσσικής τάξης πραγμάτων υπέρ της πρότυπης γλώσσας και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της. Έτσι, εξαιτίας της συντονισμένης δράσης των φορέων της γλωσσικής τυποποίησης και του κυρίαρχου τρόπου αντίληψης των σχέσεων γλώσσας και κοινωνίας που (ανα)παράγουν, οι γλωσσικές ποικιλίες –και, κατ’ επέκταση, οι ομιλητές– διαφοροποιούνται ιεραρχικά, καθ’ ότι τους αναγνωρίζεται άνισο –κοινωνικό και πολιτισμικό– κύρος. Ας δούμε τώρα, όμως, αναλυτικότερα ποια είναι η κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων που (ανα)παράγει η τυποποίηση των γλωσσών και πώς ακριβώς η πρότυπη γλωσσική ποικιλία συνδέεται με το φαινόμενο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης και ανισότητας.

³⁵ Για αντίστοιχες επιδιώξεις ως προς την τυποποίηση της τσεχικής από τους γλωσσολόγους της Σχολής της Πράγας, βλ. Garvin, 1983.

Καταρχάς, η πρότυπη γλωσσική ποικιλία διαφοροποιείται από όλες τις άλλες γλωσσικές ποικιλίες, καθ' ότι (ανα)παράγεται ευρέως μέσω των θεσμών και ιδεολογικοποιείται ως η ιδανική, η πληρέστερη και η συμβολικά ανώτερη εκδοχή της γλώσσας (βλ. σχετικά Milroy & Milroy, 1999· Milroy, 2001). Κάτι τέτοιο φαίνεται ότι ισχύει παρά τις πολυάριθμες εξαιρέσεις και τις μη συστηματικές επιλογές που γίνονται κατά την τυποποίησή της (για τη γαλλική, βλ. Gadet, 2007: 114). Μάλιστα, η πρότυπη γλωσσική ποικιλία ταυτίζεται με τον επίσημο γραπτό λόγο, με αποτέλεσμα να αντιπαραβάλλεται με τον προφορικό, στον οποίο αποδίδονται αρνητικές ιδιότητες, όπως η ασάφεια, η έλλειψη ολοκληρωμένου νοήματος, οι παραλείψεις και οι επαναλήψεις (βλ. Milroy & Milroy, 1999: 116).

Ως προς τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών με τους οποίους συνδέεται κατ' εξοχήν η πρότυπη γλωσσική ποικιλία, πρόκειται για τα πιο επιφανή μέλη της κοινωνίας, αφού αυτά συμμετέχουν στις επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας και λαμβάνουν μέρος στις θεσμικές δραστηριότητες που απαιτούν κατά προτεραιότητα τη χρήση της πρότυπης γλώσσας. Βέβαια, η ποικιλότητα που χαρακτηρίζει εγγενώς τη γλωσσική παραγωγή κάθε ομιλητή ισχύει και στη δική τους περίπτωση. Από αυτή την άποψη, οι αναπαραστάσεις της γλώσσας που την αποσιωπούν δεν έχουν παρά ιδεολογικό χαρακτήρα, εξυπηρετώντας την (ανα)παραγωγή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των συγκεκριμένων ομιλητών από άλλους, οι οποίοι στερούνται του αντίστοιχου κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης και παρουσιάζονται να μιλούν αποκλειστικά τις μη πρότυπες γλωσσικές ποικιλίες.

Με βάση τα παραπάνω, η πρότυπη γλωσσική ποικιλία συνδέεται άμεσα με την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών και, μάλιστα, η (ανα)παραγωγή της ως γλωσσικού προτύπου φαίνεται ότι συνεπάγεται τον εντοπισμό όλων των άλλων γλωσσικών ποικιλιών ως αποκλίσεων από αυτήν και, κατ' επέκταση, τον κοινωνικό στιγματισμό και τον αποκλεισμό των ομιλητών τους (βλ. επίσης Cameron, 1995: 100· Gal, 2006: 170-171· Agha, 2007: 146-147). Όπως επισημαίνουν γενικότερα οι Milroy και Milroy (1999: 84), το φαινόμενο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης έχει τις ρίζες του στις κοινωνικές και τις εθνοτικές διακρίσεις. Αυτές, προκειμένου να μην εκφραστούν ευθέως ως προκαταλήψεις για συγκεκριμένες κοινωνικές και εθνοτικές ομάδες, εκδηλώνονται συχνά μέσα από αρνητικές αξιολογήσεις των ομιλητών τους, με πρόφαση τις διαφορές που παρουσιάζει ο λόγος τους από την πρότυπη γλώσσα.

Σε κοινωνίες δε, όπως η γαλλική, όπου η έντονα ρυθμιστική παράδοση καθιστά την τυποποίηση της γλώσσας συστατικό στοιχείο της γενικότερης (μετα)γλωσσικής κουλτούρας (βλ. σχετικά Gueunier κ.ά., 1983: 785, 786· Bourhis, 1997· Haugen, 1997: 347· Milroy, 2001: 530· Gadet, 2007: 114), η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών συνδέεται συχνά με αρνητικές ψυχολογικές καταστάσεις, όπως η έκφραση του αισθήματος της γλωσσικής ανασφάλειας και κατωτερότητας από ομιλητές μη πρότυπων ποικιλιών της γαλλικής. Αυτοί καταλήγουν, δηλαδή, στο σημείο να πιστεύουν ότι πράγματι μειονεκτούν απέναντι στους ομιλητές της πρότυπης ποικιλίας την οποία, προφανώς, πολύ περισσότερο αναγνωρίζουν παρά μπορούν να (ανα)παράγουν στην πράξη (βλ. σχετικά Gueunier κ.ά., 1983: 782-786).

Όλα τα παραπάνω δεν εμποδίζουν τους θεσμούς να παρουσιάζουν την πρότυπη γλώσσα ως κοινωνικό αγαθό, με τη διδασκαλία της να προβάλλεται ως τεκμήριο εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης και παροχής ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά.³⁶ Μάλιστα, αυτός φαίνεται ότι είναι ένας ακόμη λόγος, για τον οποίο η ελλιπής γνώση της έχει αρνητικές κοινωνικές συνδηλώσεις για τους ομιλητές, διαδραματίζοντας κεντρικό ρόλο στην (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών ιεραρχιών, οι οποίες καταλήγουν στο να θεωρούνται ευρέως εύλογες και αναμενόμενες.

Συνολικά, η πρότυπη γλώσσα αποτελεί προϊόν θεσμικής δραστηριότητας και η (ανα)παραγωγή της υπαγορεύεται από συγκεκριμένες πολιτικές και κοινωνικές σκοπιμότητες. Άρα, η θεώρηση των γλωσσικών τύπων που επιλέγονται γι' αυτήν ως ορθότερων ή ανώτερων δεν μπορεί να τεκμηριωθεί με γλωσσολογικά κριτήρια. Αντίθετα, πρόκειται για μία ιδεολογική κατασκευή που συμβάλλει στην προώθηση της πρότυπης γλώσσας και εξασφαλίζει την πρωτοκαθεδρία της έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών και ομιλητών. Ωστόσο, η παρατηρούμενη ποικιλότητα στο φάσμα της γλωσσικής παραγωγής αποδεικνύει ότι κανένας ομιλητής –είτε φυσικός είτε αλλόγλωσσος– δεν ευθυγραμμίζεται απόλυτα με τη χρήση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας στην πράξη (βλ. επίσης Milroy & Milroy, 1999· Milroy, 2001). Η πρότυπη ποικιλία υφίσταται, πρωταρχικά, μέσα από τον θεσμικό, μεταπραγματολογικό λόγο των τυποποιητών γι' αυτήν. Αυτός καθορίζει ένα σύνολο

³⁶ Ιστορικά, η συγκεκριμένη αντίληψη έλκει την καταγωγή της από τη Γαλλική Επανάσταση. Η πρότυπη γαλλική προωθήθηκε σε εθνική εμβέλεια στο όνομα εξασφάλισης της ισότητας κάθε γάλλου πολίτη απέναντι στη Γαλλική Δημοκρατία (βλ. σχετικά Balibar & Laporte, 1985).

συμβάσεων που εφαρμόζονται σε ορισμένες περιπτώσεις γλωσσικής χρήσης και, κυρίως, στον επίσημο γραπτό λόγο (βλ. Milroy & Milroy, 1999: 19). Από αυτή την άποψη, η πρότυπη γλώσσα αντιμετωπίζεται περισσότερο ως «ιδέα» και «κατασκευή» παρά ως άμεσο και αδιαμφισβήτητο δεδομένο της κοινωνιογλωσσικής εμπειρίας, όπου κυριαρχεί εξ ορισμού η γλωσσική ποικιλότητα και πολυμορφία (για τον «μύθο» της πρότυπης γαλλικής, βλ. Valdman, 1983). Ωστόσο, κάθε κυρίαρχος, θεσμικός λόγος επιδρά ομολογουμένως στην πραγματικότητα, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μίας συλλογικής τάξης πραγμάτων. Γι' αυτό, φαίνεται ότι αναγνωρίζεται πλέον περισσότερο ο δυσπόστατος χαρακτήρας της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας, τόσο ως προτύπου (στη μεταπραματολογική του διάσταση) όσο και ως «γλώσσας» στηνπραματολογική της διάσταση (βλ. σχετική συζήτηση στο Μοσχονάς, 2005: 298).

Στην παρούσα διδακτορική διατριβή, η θέση που υποστηρίζουμε είναι ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα υπό εξέταση εγχειρίδια συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία της γαλλικής. Έτσι, σκοπεύουμε να παρέχουμε τεκμηρίωση για το γεγονός ότι τα εγχειρίδια εξυπηρετούν μία γλωσσική πολιτική για τη διεθνή διάδοση της γαλλικής, μέσα από την ανάδειξη και την προώθηση μίας γλωσσικής ποικιλίας της έναντι άλλων και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της.

Έχοντας ως ερευνητική αφετηρία τις μεταγενέστερες προσεγγίσεις της γλωσσικής τυποποίησης, όπου η έμφαση δίνεται στις ιδεολογικές και τις κοινωνικοπολιτικές της προεκτάσεις (βλ. παραπάνω), θα δείξουμε ότι η πρότυπη γαλλική (ανα)παράγεται στα εγχειρίδια μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά και τη γλωσσική ιδεολογία που την υπαγορεύει. Έτσι, θα φανεί ότι οι διαφορές μεταξύ της πρότυπης γαλλικής και των μη πρότυπων ποικιλιών της συσχετίζονται με διάφορους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης –τη γεωγραφική προέλευση, την κοινωνική τάξη, την ηλικία, τις εθνοτικές καταβολές και το φύλο των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια–, καθ' ότι συνδέονται με τη διαδικασία της συνολικότερης υφολογικής κατασκευής τους. Όπως θα καταστεί σαφές κατά την ανάλυση, το αποτέλεσμα είναι κάποιοι τύποι ομιλητών, με συγκεκριμένα γεωγραφικά, κοινωνικά και άλλα χαρακτηριστικά, να συνδέονται μόνιμα με την πρότυπη γαλλική και τις επίσημες εκφορές της στα εγχειρίδια, ενώ άλλοι να αναπαρίστανται συστηματικά ως ομιλητές των μη πρότυπων ποικιλιών της, καθ' ότι

στερούνται του αντίστοιχου κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης. Συνολικά, ο σκοπός μας είναι, μέσα από την ανάλυση αποσπασμάτων από διαφορετικά εγχειρίδια, να γίνει κατανοητό ότι η διαδικασία ανάδειξης της πρότυπης γαλλικής σε αυτά συνδέεται άμεσα με την (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών ιεραρχιών και, κατ' επέκταση, μίας συνολικότερης κοινωνιογλωσσικής τάξης πραγμάτων, βάσει της οποίας οι επιλογές των συγγραφέων φαίνονται, εκ πρώτης όψεως, εύλογες και αναμενόμενες.

2.3 Ανακεφαλαίωση

Η παρούσα διδακτορική διατριβή αφορά την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Ο όρος *γλωσσική ποικιλότητα* χρησιμοποιείται στον κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας για την αναφορά στις διαφορές που παρατηρούνται κατά τη χρήση της γλώσσας από τους ομιλητές. Έτσι, μία γλώσσα δεν εκλαμβάνεται ως ενιαία και ομοιογενής, αλλά θεωρείται ότι περιλαμβάνει *γλωσσικές ποικιλίες*, οι οποίες αντιστοιχούν στις επιμέρους χρήσεις της. Η ποικιλότητα είναι αλληλένδετο, με τη χρήση της γλώσσας, φαινόμενο και αφορά όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης: από τη φωνητική/φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο έως και την πραγματολογία. Ειδικότερα, μία γλώσσα θεωρείται ότι περιλαμβάνει επιμέρους *φωνητικές/φωνολογικές, μορφολογικές, συντακτικές, λεξιλογικές*, όπως επίσης και *εκφωνηματικές* (ή *πραγματολογικές*) ποικιλίες για την επιτέλεση μίας γλωσσικής πράξης (π.χ. ενός χαιρετισμού, μίας προσφώνησης, μίας διαμαρτυρίας κτλ.).

Η γλωσσική ποικιλότητα συνδέεται τόσο με τον *χρήστη* όσο και με τη *χρήση* της γλώσσας, τις δύο αλληλένδετες όψεις του γενικότερου φαινομένου που περιγράφει ο όρος *κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση*. Ως παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης μελετώνται, από τη μία πλευρά, η γεωγραφική προέλευση, η κοινωνική τάξη, η ηλικία, οι εθνοτικές καταβολές και το φύλο των ομιλητών (*ποικιλότητα με βάση τον χρήστη*) και, από την άλλη πλευρά, οι επικοινωνιακές περιστάσεις όπου αυτοί συμμετέχουν (*ποικιλότητα με βάση τη χρήση*).

Σε σχέση με τους παράγοντες αυτούς, μπορούμε να διακρίνουμε διάφορα είδη γλωσσικών ποικιλιών και να επιχειρήσουμε να (προσδι)ορίσουμε το κοινωνικό νόημα που αυτές αποκτούν στον λόγο των ομιλητών. Ειδικότερα, κάνουμε λόγο για *γεωγραφικές, κοινωνικές, ηλικιακές και εθνοτικές* ποικιλίες, καθώς επίσης και για

γλωσσικές ποικιλίες που συνδέονται με την *έμφυλη* διαφοροποίηση των ομιλητών, αλλά και τη συμμετοχή τους σε διαφορετικές *επικοινωνιακές περιστάσεις*. Οι παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης έχουν ιδιαίτερη σημασία για την παρούσα έρευνα, διότι οι συγγραφείς αναπαριστούν τη γλωσσική ποικιλότητα στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά (*ποικιλότητα με βάση τον χρήστη*).

Στην πιο σύγχρονη έρευνα, η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών προσεγγίζεται μέσα από τη συνολικότερη έννοια του *ύφους* (style). Αυτό μελετάται πλέον στην ευρύτερη ανθρωπολογική, κοινωνική και σημειωτική του διάσταση. Το ύφος αντιμετωπίζεται, ειδικότερα, ως *κοινωνική πρακτική* και αντιστοιχεί σε *σύνθετες* μορφές ανθρώπινης έκφρασης. Αυτές περιλαμβάνουν ένα σύνολο από ιδιαίτερες επιλογές στην εμφάνιση, στάσεις, ιδιοσυγκρασίες, συμπεριφορές, χαρακτηριστικές δραστηριότητες των ομιλητών, τις «τυπικές» συνθήκες επικοινωνίας τους κ.ά. Σε αυτό το πλαίσιο, οι γλωσσικές ποικιλίες θεωρούνται ενεργό συστατικό ενός *συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους* και μπορούν να αξιοποιηθούν περαιτέρω ως μέσα κατασκευής *κοινωνικού νοήματος* κατά την επικοινωνία.

Η αναπαράσταση ενός «ύφους» στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης επιτρέπει τη μελέτη του με βάση τα αναλυτικά εργαλεία μίας *σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης*. Αυτή μπορεί να δείξει πώς οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν κοινωνικό νόημα, ενώ αξιολογούνται ως *συστατικά* ενός συνολικότερου και κοινωνικά διακριτού, αναγνωρίσιμου ύφους. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, κάθε ύφος μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης ως *σημειωτικό ρεπερτόριο με κοινωνικό νόημα*. Τέτοια ρεπερτόρια αποτελούν *τυποποιήσεις* διαφορετικής φύσης σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών). Λειτουργώντας ως τα γλωσσικά σημεία των ρεπερτορίων αυτών, που αντιστοιχούν στα επιμέρους ύφη των ομιλητών, οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν (ή, αλλιώς, την *κοινωνική τους ενδεικτικότητα*).

Τα διάφορα ύφη, ως πεδίο έκφρασης της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, (ανα)παράγονται μέσα από τις *κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις* των ομιλητών. Με βάση τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική μας προσέγγιση, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις αποτελούν *δραστηριότητα με (μετα)σημειωτικό, ανακλαστικό χαρακτήρα*. Ως βασική μονάδα ανάλυσης των κοινωνιογλωσσικών

αξιολογήσεων ορίζεται το *μετασημείο*. Πρόκειται για ένα σημείο που λειτουργεί *ανακλαστικά*, που μπορεί, δηλαδή, να αναφέρεται σε άλλα, διαφορετικής φύσης σημεία (γλωσσικά και μη γλωσσικά) και να δημιουργεί λειτουργικές συσχετίσεις μεταξύ αυτών. Ειδικότερα, το μετασημείο μπορεί να τυποποιεί, χάρη στην ανακλαστικότητά του, άλλα σημεία σε σημειωτικά ρεπερτόρια και να τα αξιολογεί συνολικά, αποδίδοντάς τους κοινωνικό νόημα. Συνεπώς, ένα μετασημείο δεν είναι μεμονωμένο, αλλά (ανα)παράγει ένα σημειωτικό ρεπερτόριο (τυποποίηση). Κάθε ύφος, εφόσον μελετάται ως σημειωτικό ρεπερτόριο (τυποποίηση) και είναι προϊόν κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι (ανα)παράγεται μέσα από την αντίστοιχη *μετασημειωτική τυποποίηση*. Οι γλωσσικές ποικιλίες αποκτούν κοινωνικό νόημα, καθ' ότι *μετασημειώνονται* (αξιολογούνται) ως συστατικά τέτοιων ρεπερτορίων (τυποποιήσεων), που αντιστοιχούν στα διάφορα «ύφη» των ομιλητών.

Το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών ως συστατικών ενός ύφους ορίζεται και μελετάται στην πιο πρόσφατη κοινωνιογλωσσολογική έρευνα με δύο τρόπους. Στην πρώτη περίπτωση, η θεώρηση του κοινωνικού νοήματος των γλωσσικών ποικιλιών εστιάζει στον στερεοτυπικό του χαρακτήρα. Αυτό εκφράζουν, πρωτίστως, οι ρητές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των ομιλητών, δηλαδή οι ανακλαστικές ταξινομήσεις της γλωσσικής χρήσης, στις οποίες επιδίδονται (π.χ. «επίσημο» ύφος, «νεανικό» ύφος, «γυναικείο» ύφος, «ακαδημαϊκό» ύφος κ.ο.κ.). Εν ολίγοις, πρόκειται για τη θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως *μεταπραγματολογικών στερεοτύπων*. Παράλληλα, όμως, οι γλωσσικές ποικιλίες μπορούν να αξιοποιηθούν από τους ομιλητές κατά την επικοινωνία για την κατασκευή περαιτέρω κοινωνικών νοημάτων. Πρόκειται για τη θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως *υφολογικών πόρων*, δηλαδή την αξιοποίησή τους ως στοιχείων ενός γλωσσικού αποθέματος με συμβολικό δυναμικό. Με αυτή την οπτική, το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών (ανα)πλαισιώνεται και κατασκευάζεται κατά την επικοινωνία, με βάση την προθετικότητα, τις σκοπιμότητες και τις ιδεολογίες των ομιλητών.

Η σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση του ύφους και η θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων και υφολογικών πόρων αξιοποιούνται στην παρούσα έρευνα για τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Καταρχάς, θα δείξουμε ότι οι συγγραφείς προβάλλουν την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών στα εγχειρίδια μέσα από την

αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους για την ξενόγλωσση διδασκαλία της γαλλικής. Έτσι, οι συγγραφείς αναπαριστούν τις ποικιλίες της γαλλικής στα εγχειρίδια ως συστατικά, προκειμένου να κατασκευάσουν αντιπαραβολικά τα ύφη των ομιλητών που προβάλλουν. Συνεπώς, το κοινωνικό νόημα των ποικιλιών της γαλλικής δεν θεωρείται από την πλευρά μας δεδομένο· αντίθετα, θεωρούμε ότι κατασκευάζεται από τους συγγραφείς στα εγχειρίδια, ενώ αυτοί κατευθύνουν τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις του αλλόγλωσσου κοινού που τα χρησιμοποιεί για την ερμηνεία του.

Κατά την ανάλυση των εγχειριδίων, θα φανεί, επιπλέον, ότι η *αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία* αποτελεί διαδικασία που επιτυγχάνεται ποικιλοτρόπως, μέσω του λόγου των συγγραφέων για τη γλωσσική χρήση στη γαλλική. Ο λόγος αυτός ορίστηκε ως *μεταπραγματολογικός*. Μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, και της ανακλαστικότητας (ή αυτοαναφορικότητας) που τον χαρακτηρίζει, επιτυγχάνεται από τους συγγραφείς η αναπαράσταση της γλωσσικής χρήσης στα εγχειρίδια. Ο μεταπραγματολογικός λόγος, ως αναπαράσταση και ανακλαστικός λόγος για τη γλώσσα, διακρίνεται στην παρούσα έρευνα από τη θεώρηση της γλώσσας στην πραγματολογική της διάσταση, δηλαδή τη χρήση της από τους ομιλητές της για την επικοινωνία.

Δεδομένου ότι ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων στα εγχειρίδια κατευθύνεται από τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις, θα εφαρμόσουμε τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική μας προσέγγιση για τη μελέτη τους. Με τους όρους της προσέγγισής μας, θα εστιάσουμε στη *μορφή*, την *έκταση* και το *περιεχόμενο* της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια κατά την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Όπως θα φανεί κατά την ανάλυση, οι ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται με αυτό τον τρόπο στα εγχειρίδια ως *μεταπραγματολογικά στερεότυπα*, δηλαδή με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί. Με βάση τη θέση που υποστηρίζουμε, ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια εξυπηρετεί την (ανα)παραγωγή της κυρίαρχης γνώσης για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Η γνώση αυτή συνίσταται στην πρότυπη ποικιλία της γαλλικής, αποτέλεσμα μίας θεσμικής διαδικασίας που

(προσδι)ορίζεται στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα με τον όρο *γλωσσική τυποποίηση*.

Ως ερευνητική αφετηρία για τη μελέτη του τρόπου (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής στα εγχειρίδια λαμβάνονται οι μεταγενέστερες προσεγγίσεις της γλωσσικής τυποποίησης. Αυτές συνδέουν την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας με την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών, ως αποτέλεσμα του γενικότερου τρόπου αντίληψης που επικρατεί και καλλιεργείται από τους θεσμούς για τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές. Στη σχετική έρευνα γίνεται λόγος για ένα ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, την *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης*, η οποία υπαγορεύει γλωσσικές πολιτικές και (ανα)παράγει κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες υπέρ της πρότυπης γλώσσας και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στα εγχειρίδια, όπου η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής φαίνεται ότι συνδέεται άμεσα με την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά. Όπως θα διαπιστώσουμε λεπτομερώς κατά την ανάλυση, η πρότυπη γαλλική συμβάλλει στην υφολογική κατασκευή ομιλητών που χαίρουν κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης, ενώ το αντίθετο φαίνεται ότι ισχύει για τις ποικιλίες της γαλλικής που αντλούνται από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της. Οι τελευταίες συμβάλλουν, δηλαδή, στην υφολογική κατασκευή ομιλητών χαμηλού κύρους εξαιτίας της γεωγραφικής προέλευσης, της κοινωνικής τάξης, της ηλικίας, των εθνοτικών τους καταβολών κτλ., με αποτέλεσμα να μετασημειώνονται με αρνητικό τρόπο ή, αλλιώς, να αποκτούν αρνητικό κοινωνικό νοήμα (ή συνδηλώσεις) στα εγχειρίδια.

Κεφάλαιο 3^ο

Γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική τυποποίηση: Η έρευνα στα εγχειρίδια

3.1 Το ξενόγλωσσο εγχειρίδιο ως τυποποιητικό γλωσσικό εγχείρημα και η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτό

Γενικά, η τυποποίηση των γλωσσών, που περιγράψαμε ως διαδικασία στο προηγούμενο κεφάλαιο της διατριβής, φαίνεται ότι αποτελεί προϋπόθεση για τη διάδοσή τους σε διεθνή κλίμακα μέσω της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα γλωσσών, όπως η γαλλική, η αγγλική, η ισπανική κ.ά., οι οποίες διακινούνται στην αγορά του ξενόγλωσσου βιβλίου στην πλέον τυποποιημένη εκδοχή τους ως ετοιμοπαράδοτη γνώση για τη διδασκαλία τους σε ένα αλλόγλωσσο κοινό. Η επιτυχής εκμάθησή τους θεωρείται ευρέως ότι εξασφαλίζει ένα δίαυλο ισότιμης επικοινωνίας με άλλους ομιλητές σε παγκόσμια κλίμακα. Για τη διάδοση διεθνών γλωσσών σαν κι αυτές μέσω των ξενόγλωσσων εγχειριδίων, ο περαιτέρω χαρακτηρισμός τους σε *πρότυπη γαλλική, αγγλική, ισπανική* κ.ο.κ. θεωρείται, συνήθως, αυτονόητος για να αποτελέσει αντικείμενο ρητής αναφοράς (βλ. επίσης Train, 2003: 3). Αντίστροφα, η γλωσσική ποικιλία που επιλέγεται για την ξενόγλωσση διδασκαλία τους μέσω των εγχειριδίων μπορεί να αποτελέσει κριτήριο για τον προσδιορισμό της πρότυπης εκδοχής τους. Μάλιστα, στις πιο κριτικές προσεγγίσεις της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης, όπως αυτή του Train (2003), τονίζεται, επιπλέον, ότι η διαδικασία της διεθνούς διάδοσης γλωσσών, όπως η γαλλική, δεν απαιτεί απλώς την τυποποίησή τους, αλλά και την περαιτέρω κατασκευή ενός *παιδαγωγικού υπερπροτύπου* (pedagogical hyperstandard) για το αλλόγλωσσο κοινό.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ξενόγλωσση εκπαίδευση φαίνεται ότι καλλιεργεί στη συνείδηση των εμπλεκομένων σε αυτήν την ιδέα ότι οι γλώσσες που μαθαίνουν ή/και διδάσκουν περιορίζονται, κυρίως, στην πρότυπη γλωσσική ποικιλία τους. Η επιτυχής εκμάθηση μίας ξένης γλώσσας θεωρείται ευρέως ότι οδηγεί σε αυτό που η Heller (1999) ονομάζει *παράλληλες διγλωσσίες* (parallel bilingualisms), όρος που ισοδυναμεί με τη γνώση της πρότυπης ποικιλίας σε μια ακόμη γλώσσα πέρα από αυτήν της μητρικής, αποκλείοντας την πιθανότητα μείξης και παρεμβολής μεταξύ των

γλωσσών. Αν επεκτείνουμε την ίδια λογική στην εκμάθηση περισσότερων ξένων γλωσσών, τότε η πολυγλωσσία μπορεί να θεωρηθεί ως η παράλληλη γνώση ενός συνόλου πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών, σαφώς διαχωρισμένων και ανεπηρέαστων μεταξύ τους. Ομολογουμένως, στην (ανα)παραγωγή της συγκεκριμένης λογικής φαίνεται ότι συμβάλλουν κατά κόρον τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια ως τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα, δεδομένου ότι παρέχουν, συνήθως, το κύριο γλωσσικό δείγμα για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Στην πραγματικότητα, μέσω αυτών, υλοποιούνται γλωσσικές πολιτικές και (ανα)παράγεται σε σημαντικό βαθμό η συνολικότερη κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων υπέρ των πρότυπων γλωσσών και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών τους.

Ως *τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα*, τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια μπορούν να ενταχθούν στο σύνολο των έργων που εκδίδονται για τις γλώσσες και συμβάλλουν στην *παγίωση* και τη *διάδοσή* τους, όπως π.χ. τα λεξικά, οι γραμματικές, τα εγχειρίδια για τη διδασκαλία των μητρικών γλωσσών κτλ. (βλ. επίσης ενότητα 2.2). Τέτοια έργα αποτελούν, γενικά, προϊόντα συστηματικής γλωσσικής επεξεργασίας και συγγραφικών επιλογών. Στην πραγματικότητα, μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, (ανα)παράγεται η πρότυπη γλωσσική ποικιλία ως κυρίαρχη γνώση για τις αντίστοιχες γλώσσες.³⁷ Ωστόσο, τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια, όπως αυτά που χρησιμοποιούνται για την εκμάθηση της γαλλικής και παρείχαν το υλικό της έρευνάς μας, έχουν και τα δικά τους χαρακτηριστικά ως τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα, στα οποία θα σταθούμε ακολούθως.

Καταρχάς, τέτοια εγχειρίδια δεν συμβάλλουν άμεσα στην τυποποίηση των γλωσσών, όπως τα λεξικά, οι γραμματικές και τα αντίστοιχα εγχειρίδια που απευθύνονται σε μητροδίδακτους, φυσικούς ομιλητές. Εκεί επιχειρείται η καταγραφή του λεξιλογίου και η περιγραφή της γραμματικής δομής και χρήσης των γλωσσών για όσους τις χρησιμοποιούν συνεχώς και τις εξελίσσουν στις γλωσσικές κοινότητες όπου ομιλούνται ως πρώτες γλώσσες. Σε αντίθεση με παρόμοια έργα αναφοράς για τις γλώσσες, τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια κυρίως ακολουθούν τις εξελίξεις αναφορικά με τη γλωσσική χρήση, αποτελώντας τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα με ειδική στόχευση που απευθύνονται σε ένα αλλόγλωσσο κοινό. Μάλιστα, οι μεθοδολογικές προτεραιότητες για την ξενόγλωσση διδασκαλία έχουν καταστήσει τα εγχειρίδια αυτά έργα όπου επιχειρείται η κατασκευή μίας ιδιαίτερα ομοιογενούς εικόνας για τη χρήση

³⁷ Για τη διαφορά πραγματολογικού/μεταπραγματολογικού, βλ. ενότητα 2.1.3.

της ξένης γλώσσας, γεγονός που εντείνει τις τάσεις τυποποίησης του γλωσσικού δείγματος που παρέχουν (βλ. σχετικά Train, 2003· Gray, 2010). Έτσι, η πρότυπη γλώσσα (ανα)παράγεται, κυρίως, μέσω αυτών και εντάσσεται σε μία διαδικασία διδασκαλίας προς ένα αλλόγλωσσο κοινό με προγραμματισμένη ύλη, συγκεκριμένους στόχους, στάδια και προτεινόμενη μεθοδολογία. Όσοι χρησιμοποιούν τα εν λόγω εγχειρίδια, ως ομιλητές άλλων γλωσσών και πολύ συχνά κάτοικοι άλλων χωρών, σπάνια έχουν την άμεση εμπειρία της κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στις κοινότητες όπου ομιλούνται οι αντίστοιχες γλώσσες ως πρώτες/μητρικές. Ως εκ τούτου, το αλλόγλωσσο κοινό αναμένεται, κυρίως, να (ανα)παράγει την τυποποιημένη γνώση για τη γλώσσα που παρέχουν τα εγχειρίδια, προκειμένου να συμμετάσχει σε θεσμικές διαδικασίες γλωσσικής αξιολόγησης και να λάβει πιστοποιητικά γλωσσομάθειας. Η επιτυχής έκβαση της διαδικασίας αυτής εκτιμάται ότι θα του εξασφαλίσει οικονομικά και κοινωνικά οφέλη, δεδομένου ότι οι ισχυρές πρότυπες γλώσσες με διεθνή ακτινοβολία έχουν σημαίνουσα, τόσο εργαλειακή, πρακτική όσο και συμβολική, αξιακή διάσταση για όσους τις γνωρίζουν (βλ. επίσης ενότητα 2.2).

Με τα παραπάνω χαρακτηριστικά των ξενόγλωσσων εγχειριδίων σχετίζεται άμεσα το ζήτημα γύρω από την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά. Πιο συγκεκριμένα, η ιδιότητά τους ως τυποποιητικών γλωσσικών εγχειρημάτων, που μας απασχόλησε έως τώρα, καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα τη διερεύνηση του τρόπου αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά –τουλάχιστον, όταν κάτι τέτοιο επιχειρείται από τους συγγραφείς τους. Εξάλλου, οι συγγραφικές επιλογές σε αρκετά εγχειρίδια που κυκλοφορούν με την επικράτηση της επικοινωνιακής προσέγγισης τα καθιστούν τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα που, όχι μόνο δεν αποσιωπούν, αλλά αναδεικνύουν την ποικιλότητα της ξένης γλώσσας.³⁸ Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί σε πολλούς λόγους, από τους οποίους οι βασικότεροι συζητώνται ακολούθως.

Καταρχάς, όπως κάθε ανθρώπινη γλώσσα, που χρησιμοποιείται σε διάφορα επικοινωνιακά πλαίσια και από ένα πλήθος ομιλητών, η γλώσσα που αναπαρίσταται σε ένα ξενόγλωσσο εγχειρίδιο παρουσιάζει εξ ορισμού ποικιλότητα. Η ανάπτυξη της

³⁸ Αυτό δηλώνουν οι συγγραφείς στα προλογικά σημειώματα των εγχειριδίων που εξετάσαμε (βλ. ενότητα 3.5). Βέβαια, το ίδιο ισχύει και για άλλα τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα (λεξικά, γραμματικές), τα οποία παρουσιάζονται συχνά από τους συγγραφείς τους περισσότερο ως περιγραφικά παρά ως ρυθμιστικά για τη γλωσσική χρήση.

κοινωνιογλωσσολογίας, και των συγγενών με αυτήν κλάδων (της πραγματολογίας, της ανάλυσης λόγου, της ανθρωπογλωσσολογίας), γύρω από αυτή τη θεμελιώδη έννοια για τη μελέτη των γλωσσών είχε σημαντικό αντίκτυπο στο σύνολο της γλωσσοδιδασκτικής επιστήμης. Τα εγχειρίδια δεν αποτέλεσαν εξαίρεση, κυρίως όσον αφορά τις προτεινόμενες αρχές για τη γλωσσική διδασκαλία και τις σχετικές θεωρητικές παραδοχές των δημιουργών τους. Έτσι, από τα μέσα της δεκαετίας του '70, οι υποστηρικτές της επικοινωνιακής προσέγγισης συνέβαλαν στην ανάδειξη της γλωσσικής ποικιλότητας σε κεντρικό ζητούμενο της ξενόγλωσσης διδασκαλίας, προκειμένου το αλλόγλωσσο κοινό να μαθαίνει τη γλώσσα ως όργανο έκφρασης και επικοινωνίας (βλ. σχετικά Roulet, 1973). Έκτοτε, το ζητούμενο αυτό απασχολεί σταθερά τη σχετική έρευνα (βλ. Calliabetou-Coraca, 1995: 224-227) σε σημείο που φαίνεται ότι, στις μέρες μας, αρχίζει να αυτονομείται πλέον σταδιακά ένας νέος επιστημονικός κλάδος, ο οποίος τέμνει την κοινωνιογλωσσολογία και τη διδασκτική των ξένων γλωσσών (για ένα πρόσφατο επιστημονικό εγχειρίδιο, βλ. Geeslin & Long, 2014).

Υπέρ αυτής της εξοικείωσης του αλλόγλωσσου κοινού με τη γλωσσική ποικιλότητα στην ξένη γλώσσα ήταν και η θεμελιώδης διάκριση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των σπουδαστών σε *προσληπτικές* (προφορική και γραπτή κατανόηση) και *παραγωγικές* (προφορική και γραπτή παραγωγή). Με βάση τη διάκριση αυτή, η έκθεση στην ποικιλότητα της ξένης γλώσσας κρίθηκε εφικτή και αναγκαία για το αλλόγλωσσο κοινό, λόγω της δυνατότητας που εκτιμάται ότι έχουν οι ομιλητές να κατανοούν πολύ περισσότερα γλωσσικά φαινόμενα –και, άρα, γλωσσικές ποικιλίες– από όσα είναι σε θέση να (ανα)παράγουν (βλ. ενδεικτικά Auger & Valdman, 1999· Eloy, 2003: 9).

Ακόμη, οι προτάσεις που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο της επικοινωνιακής προσέγγισης για τη διενέργεια του μαθήματος με σκοπό την αυξημένη διεπίδραση μεταξύ των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία (βλ. Schiffler, 1990), καθώς και η έμφαση που δόθηκε στην ποικιλότητα της γλωσσικής παραγωγής τους ως αλλόγλωσσων ομιλητών (βλ. Selinker, 1972· Bayley & Preston, 1996), συνέβαλαν στο να αμφισβητηθεί η μετωπική διδασκαλία της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας και η αποκλειστική αυθεντία του εκπαιδευτικού (βλ. Loveday, 1983). Το μοντέλο της μετωπικής διδασκαλίας, απόλυτα συμβατό με την επιβολή μίας πρότυπης γλώσσας, κρίθηκε ότι απορρίπτει την ποικιλία και προωθεί ένα είδος γνώσης ως κυρίαρχης, αυτής του εκπαιδευτικού. Αντίθετα, η επιλογή μίας πιο καθημερινής γλώσσας και η

χρήση διαφορετικών αυθεντικών κειμένων, καλύτερα προσαρμοσμένων στις πολλαπλές ανάγκες επικοινωνίας του αλλόγλωσσου κοινού, θεωρήθηκαν βασικοί παράγοντες για τη δημιουργία κινήτρων, που μπορούν να συμβάλουν στην επιτυχία της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Από αυτή την άποψη, η ποικιλότητα του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος στα εγχειρίδια θα μπορούσε να δώσει τη δυνατότητα στο αλλόγλωσσο κοινό να ερμηνεύσει και να εκφράσει κοινωνικά νοήματα στην ξένη γλώσσα, επιτρέποντάς του να διαφοροποιήσει κατάλληλα τη γλωσσική του χρήση και να επικοινωνήσει με διαφορετικούς ομιλητές, προκειμένου να συνάψει κοινωνικές σχέσεις και να προχωρήσει περαιτέρω στη διαδικασία της μάθησης (βλ. σχετικά Geeslin & Long, 2014, κεφ. 1).

Πέρα από τα ζητήματα διδακτικής υφής και μεθοδολογίας, η διαδικασία κατάρτισης του γλωσσικού δείγματος που παρέχουν τα εγχειρίδια δεν μπορεί να απομονωθεί από την ευρύτερη κοινωνικοπολιτική συγκυρία των τελευταίων δεκαετιών. Η παγκοσμιοποίηση και η ελεύθερη αγορά έχουν δημιουργήσει συνθήκες έντονης κοινωνικής, πολιτισμικής και γλωσσικής ώσμωσης. Οι κοινότητες φαίνονται κάθε άλλο παρά πολιτισμικά ομοιογενείς και γεωγραφικά αγκιστρωμένες, ενώ χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα, κινητικότητα των μελών τους και τάσεις ενδογενούς διαφοροποίησης (βλ. σχετική συζήτηση στο Kroskrity, 2004: 511, 512 και Coupland, 2007: 29). Η πρόοδος των επιστημών και της τεχνολογίας έχει οδηγήσει, επίσης, στην ανάδυση νέων πολιτισμικών πρακτικών, όπως η εκτεταμένη χρήση των ψηφιακών μέσων για την επικοινωνία από απόσταση. Συνεπώς, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι η ποικιλότητα στη χρήση των γλωσσών εξακολουθεί να είναι ο κανόνας και στην παρούσα συγκυρία. Η Gadet (2007) σημειώνει χαρακτηριστικά για τη γαλλική ότι οι καθημερινές γλωσσικές πρακτικές των ομιλητών της βρίσκονται σε πλήρη εξέλιξη:

[...] περιορισμός των γεωγραφικών και των κοινωνικών ποικιλιών [της γαλλικής γλώσσας]· διατήρηση, ίσως και ενίσχυση, της γλωσσικής ποικιλότητας με βάση τις επικοινωνιακές περιστάσεις· λιγότερη προσκόλληση στην πρότυπη γλώσσα μπροστά στην επιθυμία προβολής τοπικών ταυτοτήτων· αναγνώριση του ρόλου της προφορικότητας· τάσεις για συνδυασμούς από διαφορετικά ύφη, του γραπτού με τον προφορικό λόγο, αλλά και μεταξύ γλωσσών (Gadet, 2007: 161-162).

Μια τελευταία παράμετρος, που συνδέεται με την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα ξενόγλωσσα εγχειρίδια, σχετίζεται τόσο με τη χώρα προέλευσής τους (τον τόπο έκδοσής τους) όσο και με εμπορικά ζητήματα που τίθενται για ένα προϊόν, το οποίο κυκλοφορεί σε ανταγωνιστικές, διεθνείς αγορές.

Γενικά, ο κύριος όγκος της εκδοτικής δραστηριότητας στον τομέα παραγωγής ξενόγλωσσων εγχειριδίων οφείλεται σε εκδοτικούς οίκους που έχουν ως έδρα τους τη χώρα όπου ομιλείται η ξένη γλώσσα ως πρώτη/μητρική, ενώ οι συγγραφικές τους ομάδες απαρτίζονται, κυρίως, από φυσικούς ομιλητές της. Από αυτή την άποψη, ενδιαφέρον έχει το συμπέρασμα όπου καταλήγει η Bento (2007α,β), κατόπιν μίας συγκριτικής μελέτης σε διαφορετικής προέλευσης εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στην Ευρώπη. Όπως διαπιστώνει η ερευνήτρια, η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται συστηματικότερα στα εγχειρίδια γαλλικής προέλευσης, τα οποία φαίνονται πιο «περιγραφικά» και, άρα, λιγότερο «ρυθμιστικά» για τη γλωσσική χρήση απ' ό,τι αυτά που εκδίδονται σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη για τη διδασκαλία της γαλλικής στους αλλόγλωσσους ομιλητές τους. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στη συνεχή έκθεση των γάλλων συγγραφέων τους, ως φυσικών ομιλητών που ζουν στη χώρα τους, στην ποικιλότητα της καθημερινής γλωσσικής χρήσης και, άρα, στην καλύτερη γνώση τους για τις μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής. Επιπλέον, το πιθανότερο είναι ότι οι γάλλοι συγγραφείς διαθέτουν στην χώρα τους ευκολότερη πρόσβαση σε μεγαλύτερο όγκο αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων προς επεξεργασία και διδακτική αξιοποίηση κατά τη συγγραφή των εγχειριδίων.

Παράλληλα, η συστηματικότερη ένταξη όψεων της γλωσσικής ποικιλότητας στα γαλλικά εγχειρίδια μπορεί να λειτουργεί και ως τεκμήριο ρεαλισμού και «αυθεντικότητας» του γλωσσικού δείγματος που παρέχουν και, ακολούθως, ως πρόσθετη εμπορική αξία για ένα γλωσσικό προϊόν που κυκλοφορεί σε διεθνείς, ανταγωνιστικές αγορές. Πράγματι, τα εγχειρίδια γαλλικής προέλευσης έχουν να ανταγωνιστούν στις χώρες που κυκλοφορούν και αρκετά ξένα, εγχώρια εγχειρίδια για την εκμάθηση της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Τα εγχώρια εγχειρίδια προωθούνται στις τοπικές αγορές με το επιχείρημα ότι είναι ειδικά σχεδιασμένα για ένα κοινό με μία συγκεκριμένη μητρική γλώσσα (π.χ. εγχειρίδιο γαλλικών για ελληνόφωνους σπουδαστές), που τη μαθαίνει υπό συγκεκριμένες συνθήκες (ώρες διδασκαλίας, θεσμικό πλαίσιο, αναλυτικά προγράμματα, τοπική εκπαιδευτική κουλτούρα κτλ.). Επομένως, οι γαλλικοί εκδοτικοί οίκοι έχουν κάθε λόγο να προβάλουν, από την πλευρά τους, την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδιά τους ως

πλεονέκτημα έναντι των εγχώριων.³⁹ Βέβαια, αξίζει να σημειώσουμε ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα γαλλικά εγχειρίδια κρίνεται ως δείγμα κοινωνιογλωσσικού ρεαλισμού και «αυθεντικότητας» μόνο στην περίπτωση που αφορά τη γλωσσική χρήση των φυσικών ομιλητών της γαλλικής. Αντίθετα, η εμφανής ποικιλότητα που παρουσιάζει ο λόγος των αλλόγλωσσων ομιλητών της αποσιωπάται συστηματικά σε αυτά,⁴⁰ ενώ και τα εγχώρια εγχειρίδια, που θα είχαν κάθε λόγο να την αναπαραστήσουν, εμφανίζονται, παρά ταύτα, περισσότερο τυποποιημένα γλωσσικά (βλ. Bento: ό.π.).

Παραπάνω, συνοψίσαμε τους βασικότερους λόγους, στους οποίους μπορούν να αποδοθούν οι απόπειρες αναπαράστασης όψεων από τη γλωσσική ποικιλότητα στα ξενόγλωσσα εγχειρίδια και, ειδικότερα, σε αυτά της γαλλικής γλώσσας που μας αφορούν άμεσα. Στη συνολικότερη συζήτησή μας, λάβαμε υπόψη την ιδιότητα των εγχειριδίων ως τυποποιητικών γλωσσικών εγχειρημάτων με ειδική στόχευση, αναλόγως διαμορφωμένα περιεχόμενα και εμπορικά χαρακτηριστικά, αλλά και το ευρύτερο πλαίσιο χρήσης και κυκλοφορίας τους. Στην ενότητα που ακολουθεί, θα προβούμε σε μια επισκόπηση της υπάρχουσας έρευνας στα εγχειρίδια, προκειμένου να δούμε πώς έχει μελετηθεί έως τώρα το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης σε αυτά.

3.2 Γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσική τυποποίηση στα εγχειρίδια: Η επισκόπηση της υπάρχουσας έρευνας

Από τη δεκαετία του 1970, με την ανάπτυξη του κλάδου της κοινωνιογλωσσολογίας, αναδείχτηκε το χάσμα ανάμεσα στα πορίσματα της έρευνας σχετικά με την ποικιλότητα της πραγματικής γλωσσικής χρήσης και το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων. Ο ίδιος ο William Labov (βλ. Labov & Kerleroux, 1974: 79) δεν άργησε να σχολιάσει την κανονιστική αντίληψη για τη γλώσσα που επέβαλλαν τα σχολικά εγχειρίδια. Το αποτέλεσμα ήταν να υποτιμώνται οι μητρικές γλωσσικές ποικιλίες που μιλούσαν οι μαθητές –και, κυρίως, όσοι προέρχονταν από διαφορετικά γλωσσοπολιτισμικά περιβάλλοντα– ως ατελείς εκδοχές της πρότυπης αμερικανικής αγγλικής. Όπως υποστήριζε ο Labov, τα εγχειρίδια αντανakλούν την ομοφωνία των Αμερικανών ως προς τις αξιολογήσεις τους για την «ορθή» γλωσσική

³⁹ Σε άλλες περιπτώσεις, επιδιώκεται η συνεργασία μεταξύ γαλλικών και εγχώριων εκδοτικών οίκων που οδηγεί είτε σε μεικτές συγγραφικές ομάδες είτε στην ειδική έκδοση γαλλικών εγχειριδίων για το εγχώριο κοινό.

⁴⁰ Για την αντίστοιχη διαπίστωση σε εγχειρίδια της αγγλικής ως ξένης γλώσσας, βλ. Gray, 2010: 137.

χρήση (βλ. ό.π.: 80), θέτοντας το πρότυπο για τη γλώσσα, το οποίο υιοθετούν οι εκπαιδευτικοί και φροντίζουν να μεταδώσουν στους μαθητές μέσω διορθωτικών παρεμβάσεων (βλ. ό.π.: 81).

Ανάλογες παρατηρήσεις για το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων έγιναν και γι' αυτά που χρησιμοποιούνταν για τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών και, ειδικότερα, για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Το έναυσμα για τη διατύπωσή τους ήταν η γενικότερη ανάγκη προετοιμασίας του αλλόγλωσσου κοινού για την κατανόηση και τη χρήση της γαλλικής, με την ποικιλότητα που τη χαρακτηρίζει, σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Όπως ήταν αναμενόμενο, κάτι τέτοιο ξεπερνούσε την αναπαράσταση μίας μόνο όψης του γλωσσικού κώδικα στα εγχειρίδια, δηλαδή της πρότυπης γαλλικής.

Στα πρώτα σχετικά με το θέμα άρθρα, όπου το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων προσεγγίζεται με κριτική διάθεση, είτε παρουσιάζεται γενικά ο κλάδος της κοινωνιογλωσσολογίας και η νέα διάσταση που προσδίδει στη μελέτη και τη διδασκαλία της γαλλικής (βλ. Porcher, 1976) είτε συζητώνται διεξοδικότερα οι επιλογές ως προς τις επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες προς διδασκαλία (βλ. Besse, 1976· Bibeau & Germain, 1983). Παράλληλα με αυτή τη γενικότερη προβληματική που αναπτύχθηκε γύρω από το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στα εγχειρίδια, άρχισαν σταδιακά να διεξάγονται και οι ειδικότερες έρευνες σε αυτά.

Γενικά, οι υπάρχουσες έρευνες μπορούν να διακριθούν από μεθοδολογικής άποψης σε *ποιοτικές* και *ποσοτικές*. Ως προς τις ποιοτικές έρευνες, πρέπει να σημειώσουμε ότι η επισκόπησή μας επεκτείνεται, πέρα από τα εγχειρίδια της γαλλικής, και σε εγχειρίδια άλλων διεθνών γλωσσών, προκειμένου να καταστεί εφικτή η συγκριτική αποτίμηση των επιμέρους ευρημάτων τους. Κάτι τέτοιο θα μας επιτρέψει την εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων για τον τρόπο, με τον οποίο οι ερευνητές έχουν προσεγγίσει έως τώρα το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στα εγχειρίδια. Τέλος, μετά την παρουσίαση και των ποσοτικών ερευνών σε αυτά, θα έχουμε οριοθετήσει το συνολικότερο ερευνητικό πλαίσιο όπου θα τοποθετήσουμε και το παρόν ερευνητικό εγχείρημα.

3.2.1 Ποιοτικές έρευνες σε εγχειρίδια γαλλικής γλώσσας

3.2.1.1 Οι έρευνες των Moirand, Porquier, Vivès και Gshwind-Holtzer σε εγχειρίδια γαλλικής ως ξένης γλώσσας της Δομο-ολιστικής Οπτικοακουστικής Μεθόδου

Λίγο πριν την επικράτηση της επικοινωνιακής προσέγγισης στη γλωσσοδιδασκτική, τα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας της Δομο-ολιστικής Οπτικοακουστικής Μεθόδου⁴¹ αποτέλεσαν αντικείμενο των πρώτων ερευνών, όπου εκφράστηκε ο προβληματισμός για το άκρως τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα τους. Οι συγκεκριμένες έρευνες είναι αποτέλεσμα της στροφής του γενικότερου επιστημονικού ενδιαφέροντος από την αποκλειστική μελέτη της γλωσσικής δομής σε αυτή της γλωσσικής χρήσης (βλ. Austin, 1962· Jakobson, 1963· Hymes, 1964α,β) και, άρα, στην ποικιλότητα που τη χαρακτηρίζει.

⁴¹ Η Δομο-ολιστική Οπτικοακουστική Μέθοδος (Méthode Structuro-Globale Audiovisuelle ή SGAV) συγκροτήθηκε επιστημονικά στα μέσα της δεκαετίας του '50 για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Ο προσδιορισμός των θεωρητικών αρχών της και οι παιδαγωγικές εφαρμογές της οφείλονται στους τρεις εισηγητές της: Petar Guberina, Paul Rivenc και Raymond Renard. Ως επιστήμες αναφοράς για τη συγκεκριμένη μέθοδο, οι εκπρόσωποί της αξιοποίησαν τον ευρωπαϊκό δομισμό στη γλωσσολογία, τον συμπεριφορισμό και τη θεωρία Gestalt στην ψυχολογία. Η Δομο-ολιστική Οπτικοακουστική Μέθοδος κυριάρχησε στη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας από τις αρχές της δεκαετίας του '60, με την κυκλοφορία του εγχειριδίου *Voix et Images de France*, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70, την περίοδο όπου άρχισε να επικρατεί η επικοινωνιακή προσέγγιση στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών. Για τους εισηγητές της, η διδασκαλία πρέπει να εστιάζει στην πραγματολογική διάσταση της γλώσσας, όπως δηλαδή αυτή χρησιμοποιείται από τους ομιλητές στις επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχουν. Ο χαρακτηρισμός της μεθόδου ως *δομο-ολιστικής* μαρτυρούσε την επιθυμία των δημιουργών της να προσεγγίσουν την επικοινωνία ως ολότητα, η οποία απαιτεί τη συνέργεια ενός συνόλου γλωσσικών και παραγλωσσικών μέσων (από τη φωνητική, το λεξιλόγιο, τη μορφολογία και τη σύνταξη έως τον ρυθμό, τον επιτονισμό, τις κινήσεις, τις εκφράσεις του προσώπου, τη θέση των ομιλητών στον χώρο κτλ.). Η χρήση των οπτικοακουστικών μέσων κρινόταν αναγκαία, προκειμένου να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή αναπαράσταση μίας επικοινωνιακής περίπτωσης για το αλλόγλωσσο κοινό. Ο σκοπός ήταν αυτό να συλλάβει την επικοινωνία ως ολότητα, ενώ ο ήχος και η εικόνα θα ενεργοποιούσαν το σύνολο των αισθήσεών του για την ερμηνεία του νοήματος των γλωσσικών δομών που χρησιμοποιούν οι ομιλητές. Γενικά, η Δομο-ολιστική Οπτικοακουστική Μέθοδος έθετε ως προτεραιότητα την εκμάθηση της καθημερινής προφορικής επικοινωνίας μέσα από ηχογραφημένους διαλόγους σε εύληπτη γλώσσα, οι οποίοι συνοδεύονταν από εικόνες των αναπαριστώμενων προσώπων και καταστάσεων. Για τη διεξαγωγή του μαθήματος, οι εισηγητές της μεθόδου όριζαν έξι στάδια διδασκαλίας: α) το αρχικό στάδιο της *παρουσίασης* (présentation) των εικόνων και του ακούσματος των ηχογραφημένων διαλόγων, β) της *επεξήγησής* τους (explication) από τον εκπαιδευτικό (μέσω εικόνων, σχεδίων, παραγλωσσικών μέσων ή/και ενός σύντομου σχολιασμού στην ξένη γλώσσα), γ) της *απομνημόνευσης* (mémorisation) των διαλόγων από το αλλόγλωσσο κοινό και της *φωνητικής* του *διόρθωσης* (correction phonétique), δ) της *δραματοποίησης* (dramatisation) του διαλόγου από το αλλόγλωσσο κοινό, ε) της *αξιοποίησής* του (exploitation) από τον εκπαιδευτικό και της *μετάβασης* (transposition), όπου δινόταν –θεωρητικά τουλάχιστον– η δυνατότητα στο αλλόγλωσσο κοινό να εξασκηθεί σε μορφές πιο αυτόνομης γλωσσικής έκφρασης, στ) το τελικό στάδιο της *εμπέδωσης* (fixation) και των *δραστηριοτήτων* (activités) για τη δημιουργία αυτοματισμών κατά τη χρήση της ξένης γλώσσας. Γενικά, η κριτική που ασκήθηκε στη Δομο-ολιστική Οπτικοακουστική Μέθοδο αφορούσε, καταρχάς, τον παιδαγωγικό δογματισμό των εισηγητών της, που δεν άφηνε το περιθώριο για αυθόρμητη έκφραση και επικοινωνία στους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία· και, έπειτα, την αποκλειστική της έμφαση στη δομή και όχι τη λειτουργία της γλώσσας, παρά την επιθυμία διδασκαλίας της ως οργάνου επικοινωνίας (για τη συγκεκριμένη μέθοδο, βλ. Calliabetson, 1995, κεφ. 4).

Γενικά, πρέπει να τονιστεί ότι οι εισηγητές της Δομο-ολιστικής Οπτικοακουστικής Μεθόδου για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας παρουσίαζαν ήδη την επικοινωνία ως κύριο στόχο της διδασκαλίας (βλ. Guberina, 1974 στο Moirand, 1974: 1), δίνοντας, αν και μόνο θεωρητικά, προτεραιότητα στη διδασκαλία του προφορικού λόγου υπό την επιρροή του –τότε κυρίαρχου– ευρωπαϊκού δομισμού στη γλωσσολογία (βλ. Bibeau & Germain, 1983: 525).

Σε αυτό το πλαίσιο, η Moirand (1974) μελετά το περιεχόμενο τεσσάρων οπτικοακουστικών εγχειριδίων της συγκεκριμένης μεθόδου. Παραθέτοντας αποσπάσματα από τα προλογικά τους σημειώματα, η ερευνήτρια επισημαίνει ότι η προσπάθεια αναπαράστασης της γλωσσικής χρήσης διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής μέσα από ρεαλιστικά δοσμένες καταστάσεις αποτελούσε, θεωρητικά τουλάχιστον, κύριο μέλημα των συγγραφέων τους:

[...] να διδάξουμε, από την αρχή κιόλας, τη γλώσσα ως εργαλείο έκφρασης και επικοινωνίας, που αξιοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα του ανθρώπου: στάσεις, κινήσεις, εκφράσεις, τον επιτονισμό και τον ρυθμό της ομιλίας (*Voix et Images de France* στο Moirand, 1974: 8).

Ο ρεαλισμός [με τον οποίο αναπαρίστανται] οι συμπεριφορές και οι τοποθεσίες, καθώς και η ατμόσφαιρα που δημιουργείται θα άρουν τα εμπόδια στην κατανόηση και την επικοινωνία (*La France en direct* στο Moirand, 1974: 9).

Πρόκειται για μία ιστορία, όπου παρουσιάζονται πρόσωπα διαφορετικής ηλικίας και ποικίλα [κοινωνικά] περιβάλλοντα [...]. Το ενδιαφέρον της αφήγησης έγκειται, φυσικά, στη δυνατότητα σκιαγράφησης της ψυχολογίας των χαρακτήρων που επανεμφανίζονται [...]. Έτσι, εμβαθύνει κανείς στη γνώση του για τη γλώσσα με τη σταδιακή ανάπτυξη της ικανότητάς του να αντιλαμβάνεται τα υπονοήματα, λόγω της ψυχολογικής κατάστασης των ηρώων, αλλά και τις πολιτισμικά προσδιορισμένες μορφές έκφρασης (*De Vive Voix* στο Moirand, 1974: 11).

Ωστόσο, παρά τις προγραμματικές δηλώσεις των συγγραφέων για τον κοινωνιογλωσσικό ρεαλισμό κατά την αναπαράσταση της γαλλικής, η ανάλυση του γλωσσικού δείγματος των εγχειριδίων δεν φαίνεται να τις επαληθεύει. Εξαιτίας του τυποποιημένου χαρακτήρα του, η Moirand (1974: 6-12) επισημαίνει ότι οι ειδικοί σε θέματα γλωσσοδιδασκτικής και παιδαγωγικής –και, πρωτίστως, το ίδιο το αλλόγλωσσο κοινό– εξέφρασαν την απογοήτευσή τους για τη μονοτονία του μαθήματος και την αδυναμία των εγχειριδίων να αναπαραστήσουν τη γλώσσα ως όργανο επικοινωνίας.

Ειδικότερα, η Moirand εντοπίζει τις αιτίες για την αποτυχία αυτή στις τυποποιημένες θεματικές των εγχειριδίων, την προβλεψιμότητα των διαλόγων τους και την έλλειψη ρεαλισμού κατά τη σκιαγράφηση των χαρακτήρων. Επιπλέον, όπως υποστηρίζει, οι συγγραφείς τους ανέδειξαν την αναφορική λειτουργία της γλώσσας εις βάρος της προθετικής (για τον όρο, βλ. Jakobson, 1963)· οι χαρακτήρες δεν εμπλέκονταν συναισθηματικά στον λόγο τους· και, τέλος, η επικοινωνία

παρουσιάζοταν στα εγχειρίδια ως προϊόν σύμπνοιας σε έναν κόσμο όπου επικρατούν κοινωνικές σχέσεις δίχως τριβές. Ως προς το γλωσσικό δείγμα που παρείχαν, αυτό καταρτιζόταν με γνώμονα αμιγώς μορφολογικά και συντακτικά κριτήρια για τη διδασκαλία της πρότυπης γαλλικής, αντλώντας τους επιμέρους μορφοσυντακτικούς και λεξιλογικούς τύπους από το *Français Fondamental*. Αυτό ήταν ένα σώμα από αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα το οποίο, κατόπιν επεξεργασίας και συγκεκριμένων επιλογών, αποτέλεσε τη βάση για τη διαμόρφωση του γλωσσικού δείγματος των εγχειριδίων της Δομο-ολιστικής Οπτικοακουστικής Μεθόδου.⁴²

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα με αυτά της Moirand καταλήγουν οι Porquier και Vivès (1974) κατά την έρευνά τους στα ίδια εγχειρίδια. Με τη σειρά τους, οι δύο ερευνητές σχολιάζουν με κριτικό πνεύμα τη μονομερή προσκόλληση των συγγραφέων τους στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γαλλικής ακόμη και στους προφορικούς διαλόγους των εγχειριδίων:

Ένα ύφος διατηρείται κατά την προφορική χρήση της γλώσσας: ποτέ το *on* δεν αντικαθιστά το *pous* «εμείς»· η άρνηση περιλαμβάνει πάντοτε το *ne* [πριν το ρήμα]· *ils viennent* δεν προφέρεται ποτέ [iɛ̃vjɛn]· οι προαιρετικές προφορικές συνδέσεις (*liaisons*) πραγματοποιούνται συχνά και τα τέσσερα εγχειρίδια παρουσιάζουν την πρότυπη γαλλική χωρίς ποικιλότητα, ενώ δεν γίνεται καμία πραγματική υποχώρηση [για την αναπαράσταση] της καθημερινής, ανεπίσημης γλωσσικής χρήσης (Porquier & Vivès, 1974: 118-119).

⁴² Το *Français Fondamental* αποτέλεσε το έργο αναφοράς για τη συγγραφή των εγχειριδίων της συγκεκριμένης μεθόδου, καθ' ότι περιελάμβανε όλο το λεξιλόγιο και τη γραμματική προς αξιοποίηση για την παραγωγή διδακτικού υλικού. Το *Français Fondamental* ήταν προϊόν συλλογής αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων (προφορικών και γραπτών) και χωριζόταν σε δύο επίπεδα για τη διδασκαλία της γλώσσας. Δημιουργήθηκε το 1954, κατόπιν εντολής του Υπουργείου Παιδείας της Γαλλίας, μετά από πρόταση της UNESCO (1947) να αξιοποιηθούν οι γλώσσες με πολιτισμικό γόητρο και ακτινοβολία για τη μέγιστη δυνατή πρόσβαση ανθρώπων από όλο τον κόσμο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το έργο ανατέθηκε σε μία επιτροπή με πρόεδρο τον Georges Gougenheim και με τη συμμετοχή του CREDIF (Κέντρο Έρευνας και Σπουδών για τη Διάδοση της Γαλλικής). Παρά το ενδιαφέρον των δημιουργών του *Français Fondamental* για την πραγματική χρήση της γλώσσας και τη διδασκαλία μορφοσυντακτικών και λεξιλογικών τύπων με υψηλή συχνότητα στον λόγο, η Gschwind-Holtzer (1981: 103, 104) επεσήμανε τρεις βασικούς λόγους, για τους οποίους τα γλωσσικά δεδομένα που είχαν συλλεχθεί δεν αντικατόπτριζαν τις πραγματικές γλωσσικές πρακτικές των Γάλλων. Καταρχάς, όπως σημειώνει η ερευνήτρια, οι ομιλητές που παρείχαν τα γλωσσικά δεδομένα προέρχονταν, κυρίως, από τη μεσαία αστική τάξη, ασκούσαν κάποιο ελεύθερο επάγγελμα και είχαν υψηλό δείκτη μόρφωσης. Οι ομιλητές που δεν θα μιλούσαν τη γλώσσα με τον αναμενόμενο τρόπο, εξαιτίας των κοινωνικών χαρακτηριστικών ή/και της γεωγραφικής τους προέλευσης, αποκλείστηκαν από την εν λόγω διαδικασία. Επιπλέον, οι ομιλητές που επιλέχθηκαν ηχογραφήθηκαν, κατά την παραχώρηση συνέντευξης στους ερευνητές, σε μη οικείο γι' αυτούς χώρο και κατόπιν ενημέρωσης για τη διδακτική αξιοποίηση των γλωσσικών δεδομένων που θα συγκεντρώνονταν από αυτούς. Έτσι, δεν παρήγαγαν λόγο αυθόρμητο, αλλά ασκούσαν συνεχώς έλεγχο στον τρόπο της γλωσσικής τους έκφρασης. Τέλος, η ίδια η επιτροπή του *Français Fondamental* απέκλεισε πολλούς λεξιλογικούς τύπους από τα γλωσσικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν, διότι τους θεώρησε «αποκλίσεις» από την πρότυπη γαλλική προς διδασκαλία στο αλλόγλωσσο κοινό. Συνοψίζοντας, η συλλογή των γλωσσικών δεδομένων έγινε με αμφίβολα κοινωνιογλωσσικά κριτήρια, ενώ ακολούθησαν επιπλέον παρεμβάσεις για τον «γλωσσικό καθαρισμό» τους (βλ. γενικά Besse, 1976: 25· Bibeau & Germain, 1983: 532· Calliabetso-Coraca, 1995: 92-100· Gadet, 2007: 19-20).

Παρακάτω, η παράθεση αποσπασμάτων από τα προλογικά σημειώματα των εγχειριδίων, καθώς και ο σχολιασμός που παρέχεται από τους ερευνητές καθιστούν σαφείς τις επιλογές των συγγραφέων ως προς τη γλωσσική ποικιλία που προορίζεται για τη διδασκαλία. Αυτή δεν είναι άλλη από την πρότυπη γαλλική:

Και τα τέσσερα εγχειρίδια συγκλίνουν στη διδασκαλία της πρότυπης γαλλικής που χρησιμοποιείται από μορφωμένους ομιλητές σε ανεπίσημες περιστάσεις επικοινωνίας ή κατά την τρέχουσα χρήση της γλώσσας στην καθημερινή τους ζωή. «Αυτή η γαλλική διακρίνεται τόσο από την εξεζητημένη όσο και από την πολύ ανεπίσημη γλωσσική χρήση» (*La France en direct, εγχειρίδιο παρουσίασης*, σελ. 4-5). «Θέλουμε να διδάξουμε την κοινή γλώσσα, την οποία κατανοεί και χρησιμοποιεί η πλειονότητα των Γάλλων κατά την τρέχουσα, προφορική τους επικοινωνία» (*De Vive Voix, βιβλίο του δασκάλου*, σελ. 7) (Porquier & Vivès, 1974: 116).

Στο απόσπασμα, οι Porquier και Vivès αναφέρουν τη μόρφωση ως το κύριο κοινωνικό χαρακτηριστικό των ομιλητών που θέτουν το γλωσσικό πρότυπο για τη διδασκαλία στα εγχειρίδια. Επιπλέον, οι ομιλητές αυτοί συνδέονται μονομερώς με τη χρήση της πρότυπης γαλλικής, ακόμη και στις ανεπίσημες περιστάσεις επικοινωνίας. Επομένως, αποσιωπάται η ποικιλότητα που χαρακτηρίζει τη γλωσσική χρήση όλων των ομιλητών, ανεξάρτητα από τη μόρφωσή τους, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για την καθημερινή, ανεπίσημη επικοινωνία. Χαρακτηριστικός είναι, επίσης, ο υφολογικός αποχαρκτηρισμός της γλωσσικής ποικιλίας προς διδασκαλία που, όπως δείχνουν οι Porquier και Vivès παραπάνω, επιχειρείται από τους συγγραφείς στο εγχειρίδιο *La France en direct* (ούτε εξεζητημένη ούτε πολύ ανεπίσημη γλωσσική χρήση). Ακόμη, ο αποχαρκτηρισμός αυτός συνδέεται, στο ακόλουθο απόσπασμα από το εγχειρίδιο *De Vive Voix*, με τη θεώρηση της γλώσσας προς διδασκαλία όχι ως γλωσσικής ποικιλίας, αλλά ως «κοινής γλώσσας», (ανα)παράγοντας την ιδέα περί ομοιογενούς και ενιαίας γλωσσικής χρήσης από την πλειονότητα των ομιλητών, σύμφωνα με τις επιταγές της γλωσσικής τυποποίησης.

Από την πλευρά της, μία εμπεριστατωμένη κοινωνιογλωσσολογική μελέτη ενός εγχειριδίου της Δομο-ολιστικής Οπτικοακουστικής Μεθόδου επιχειρεί και η Gschwind-Holtzer (1981). Πρόκειται για το εγχειρίδιο *De Vive Voix* (1972), που αποτέλεσε την πιο ώριμη συγγραφική προσπάθεια των εισηγητών της εν λόγω μεθόδου. Στο προλογικό σημείωμα, οι συγγραφείς του υποστηρίζουν ότι δίνουν προτεραιότητα στην έννοια της επικοινωνίας και τις κοινωνικές, πολιτισμικές και ψυχολογικές παραμέτρους που τη διέπουν: την ηλικία και την κοινωνική προέλευση των ομιλητών, τις επικοινωνιακές τους προθέσεις, τα συνομιλιακά τους υπονοήματα, την αλληλεπίδραση γλώσσας και πολιτισμού (για το απόσπασμα, βλ. παραπάνω στο Moirand, 1974: 11).

Κατά την ανάλυσή της, η Gschwind-Holtzer στηρίζεται σε δύο βασικές έννοιες της κοινωνιογλωσσολογίας και, ειδικότερα, σε αυτή της *γλωσσικής κοινότητας* (linguistic community) και την αναπαράσταση της δομής της σε *πεδία* (domains) (για τις δύο έννοιες, βλ. Fishman, 1971). Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η γλωσσική κοινότητα χωρίζεται, ως ευρύτερος κοινωνιογλωσσικός σχηματισμός, σε διάφορα πεδία, τα οποία αντιστοιχούν στους ειδικότερους θεσμούς και τις επιμέρους σφαίρες δραστηριότητας των μελών της (βλ. γενικά Gshwind-Holtzer, 1981: 33). Για κάθε πεδίο μπορεί να οριστεί ένα σύνολο κοινωνικών περιστάσεων όπου προβλέπεται μία σειρά κανόνων συμπεριφοράς. Οι γλωσσικές επιλογές των ομιλητών πραγματοποιούνται, σε σημαντικό βαθμό, με γνώμονα τις κοινωνικές αναμονές για τη συμπεριφορά τους στο ειδικότερο πεδίο όπου δραστηριοποιούνται και με βάση τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της κοινωνικής (ή επικοινωνιακής) περίστασης όπου συμμετέχουν. Μία γλωσσική κοινότητα θεωρείται ότι χωρίζεται σε διάφορα πεδία, όπως π.χ. την οικογένεια, το σχολείο, τον επαγγελματικό στίβο, τα Μ.Μ.Ε. κ.ά., τα οποία καλούν τους συμμετέχοντες σε αυτά να διαφοροποιούν κατάλληλα τη συμπεριφορά τους και, άρα, τη γλωσσική τους χρήση.

Η Gshwind-Holtzer αξιοποιεί την έννοια του *πεδίου* σε σχέση με τις επικοινωνιακές περιστάσεις που αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο *De Vive Voix*. Η ερευνήτρια υπέθετε ότι η επιλογή περισσότερων του ενός πεδίων από τους συγγραφείς θα συνεπαγόταν και τη χρήση διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών από τους ήρωες στο εγχειρίδιο, ενώ η προσκόλληση σε ένα μόνο πεδίο θα επέφερε την ομοιογενοποίηση του γλωσσικού δείγματος που παρέχεται στο αλλόγλωσσο κοινό (βλ. ό.π.: 34).

Τα δύο πεδία που εντοπίζει η ερευνήτρια στο εγχειρίδιο είναι αυτά της οικογένειας και του επαγγελματικού στίβου. Το πρώτο πεδίο περιλαμβάνει την αναπαράσταση σκηνών από τη ζωή μιας αστικής γαλλικής οικογένειας. Στις ενδοοικογενειακές συνομιλίες, η Gschwind-Holtzer παρατηρεί την προσκόλληση όλων των ηρώων στη χρήση της πρότυπης γαλλικής, μια γλωσσική επιλογή που κρίνει ασύμβατη με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των συγκεκριμένων επικοινωνιακών περιστάσεων που αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο:

Ο λόγος δεν υπακούει ως προς τη μορφή του στις ανάγκες των επικοινωνιακών περιστάσεων, αλλά βρίσκεται υπό παιδαγωγικό έλεγχο. Το αποτέλεσμα είναι μία γλωσσική χρήση εν πολλοίς ακατάλληλη με το καταστασιακό πλαίσιο όπου σημειώνεται η εκφώνηση [...] Η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται ορίζεται με βάση την πρότυπη γαλλική και η

ομοιογένεια στη γλωσσική έκφραση είναι ασύμβατη με μία κοινωνική κατάσταση όπου η επικοινωνία είναι ιδιωτική και το ύφος ανεπίσημο (Gschwind-Holtzer, 1981: 71).

Πράγματι, από τη μελέτη των επιμέρους διδακτικών ενοτήτων του εγχειριδίου εξάγεται το γενικότερο συμπέρασμα ότι η πρότυπη γλωσσική ποικιλία χρησιμοποιείται ως αποκλειστικό μέσο επικοινωνίας, ακόμη και σε καθημερινές συνομιλίες που διεξάγονται σε στενό οικογενειακό κύκλο. Μάλιστα, οι συγγραφείς αναπαριστούν την πρότυπη γαλλική ως ταξικά προσδιορισμένη γλωσσική χρήση, αφού η γαλλική οικογένεια που προβάλλουν στο εγχειρίδιο ως αντιπροσωπευτική για το σύνολο των Γάλλων (ανα)παράγει τα αμιγώς (μικρο)αστικά στερεότυπα.

Κλείνοντας, η Gschwind-Holtzer, προβαίνοντας σε μια συνολικότερη αποτίμηση των συγγραφικών επιλογών στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο, επισημαίνει το εξής παράδοξο:

Παραδόξως, η μελέτη δείχνει ξεκάθαρα την επικράτηση των ανεπίσημων και ιδιωτικών επικοινωνιακών περιστάσεων [στο εγχειρίδιο], όπου [στην πραγματικότητα] δεν προτιμάται η πρότυπη γαλλική. Από το γεγονός αυτό απορρέει η ασυμβατότητα μεταξύ γλωσσικής χρήσης και κοινωνικής [ή επικοινωνιακής] περίπτωσης που προκαλεί η παρεμβολή της παιδαγωγικής νόρμας [...] Η κοινωνική περίπτωση στα διδακτικά εγχειρίδια λειτουργεί σαν ένα απλό πλαίσιο-περίγραμμα για την επικοινωνία σε σχέση με τη γλωσσική ποικιλία που επιλέγεται, αφού οι ομιλητές καταφεύγουν στο ίδιο ομοιογενές γλωσσικό μόρφωμα, όποια κι αν είναι η κατάσταση στην οποία βρίσκονται (Gschwind-Holtzer, 1981: 101).

3.2.1.2 Η συγκριτική μελέτη της Bento σε ευρωπαϊκά εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας

Πιο πρόσφατα, η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας μελετήθηκε από τη Bento (2007α,β). Η έρευνά της είχε συγκριτικό χαρακτήρα και πραγματοποιήθηκε σε δέκα εγχειρίδια με τόπο έκδοσης την Αγγλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία και τη Γαλλία, αντίστοιχα. Με χρονολογία έκδοσης την περίοδο μεταξύ 2001 και 2004, πρόκειται γενικά για σχετικά πρόσφατης κυκλοφορίας εγχειρίδια, τα οποία προορίζονται όλα για την επικοινωνιακή διδασκαλία της γαλλικής σε ένα αλλόγλωσσο κοινό μεταξύ δεκατεσσάρων και δεκαπέντε ετών. Όπως επισημαίνει η Bento, τα εγχειρίδια αντιστοιχούν κατά κανόνα στο Α2 επίπεδο του *Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς για τις Γλώσσες*.⁴³

Ειδικότερα, η Bento κατέγραψε τις γλωσσικές ποικιλίες της γαλλικής στα ηχογραφημένα κείμενα που περιελάμβαναν τα υπό εξέταση εγχειρίδια και, επιπλέον, προσδιόρισε τους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης όπου

⁴³ *Cadre européen commun de référence pour les langues* (2000).

αποδίδονταν από τους συγγραφείς (π.χ. τη γεωγραφική προέλευση, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών, την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετείχαν κτλ.). Γενικά, οι γλωσσικές ποικιλίες που εντόπισε η Bento στα εγχειρίδια συνδέονταν με την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής και αφορούσαν όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (τη φωνητική/φωνολογία, το λεξιλόγιο, τη μορφολογία, τη σύνταξη και την πραγματολογία). Αντίστοιχες ποικιλίες της γαλλικής εντοπίστηκαν και στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας που παρείχαν το υλικό προς εξέταση για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής. Γι' αυτό, θα παραθέσουμε ακολούθως ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα από αυτές:

Καταρχάς, η Bento κατέγραψε στα εγχειρίδια ποικιλίες της γαλλικής, οι οποίες προκύπτουν από φωνολογικές συρρικνώσεις τύπων της πρότυπης γλώσσας στη ροή του λόγου. Ειδικότερα, τέτοιες περιπτώσεις είναι: η αποβολή του σουά [ə] (π.χ. *j(e) n'ai pas envie* [zɛpaɑ̃vi] «δεν έχω όρεξη») και του [y] (π.χ. *t(u) en veux ?* [tɑ̃vø] «θέλεις;») στα κλιτικά υποκειμένου α' και β' ενικού προσώπου· η απλοποίηση των συμφωνικών συμπλεγμάτων, όπως στην περίπτωση του *pa(r)ce que* [paskə] «επειδή»· και, τέλος, οι αφομοιώσεις φθόγγων ως προς την ηχηρότητα, όπως π.χ. στη φράση *je (ne) sais pas* [ʃepa] «δεν ξέρω».

Όσον αφορά την ποικιλότητα στο λεξιλόγιο, τα εγχειρίδια που εξέτασε η Bento περιελάμβαναν τύπους της καθημερινής, ανεπίσημης γλώσσας (π.χ. *tu délires !* «δεν είσαι στα καλά σου!» αντί *tu déraisonnes !* «παραλογίζεσαι!», *la bagnole* αντί *la voiture* για το αυτοκίνητο, *rigolo* αντί *drôle* «αστείος»), αλλά και σχετικές εκφράσεις/ιδιωματισμούς (π.χ. *j'en ai marre* «βαριέμαι» αντί *je m'ennuie* «πλήττω», *avoir du pain sur la planche* «έχω δουλειές με φούντες» αντί *être très occupé* «είμαι πολύ απασχολημένος», *prendre un pot* «παίρνω/χτυπάω κάνα ποτηράκι» αντί *boire un verre* «πίνω ένα ποτό» κτλ.).

Στη συνέχεια, οι μορφολογικές ποικιλίες της γαλλικής που εντόπισε η Bento στα εγχειρίδια αφορούσαν συντετμημένους λεξιλογικούς τύπους που απαντούν ευρέως κατά τη γλωσσική χρήση προς όφελος της οικονομίας του προφορικού, αυθόρμητου λόγου (π.χ. *récré* αντί *récréation* «διάλειμμα», *compète* αντί *compétition* «διαγωνισμός», *expo* αντί *exposition* «έκθεση» κτλ.).

Παρ' όλα αυτά, η Bento διέκρινε στον τομέα της σύνταξης την εμφανή προτίμηση των συγγραφέων για την καθ' υπόταξη σύνταξη της πρότυπης, γραπτής εκδοχής της γαλλικής. Έτσι, αν και επρόκειτο για ηχογραφημένα κείμενα, τα οποία αναπαριστούσαν στα εγχειρίδια τον προφορικό λόγο για το αλλόγλωσσο κοινό, η

καθ' όλα αναμενόμενη σύνταξη κατά παράταξη είχε αποφευχθεί συστηματικά σε αυτά. Ειδικότερα, η ποικιλότητα στη σύνταξη της γαλλικής που οφείλεται σε εκτοπίσεις όρων –και, άρα, αποκλίσεις από τη δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Συμπλήρωμα– εντοπιζόταν σπάνια στα ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων, παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα από τα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου (π.χ. *il est très malin, le renard* «είναι πολύ πονηρή η αλεπού» αντί *le renard est très malin* «η αλεπού είναι πολύ πονηρή»). Ομοίως, η εκφορά της ερώτησης παρουσιαζόταν ως επί το πλείστον στα εγχειρίδια με τη λιγότερο υφολογικά και κοινωνικά μαρκαρισμένη συντακτική εκδοχή της, η οποία περιλαμβάνει την πρόταξη του ερωτηματικού δείκτη *est-ce que* πριν το ρήμα (π.χ. *quand est-ce qu'il vient ?* αντί *il vient quand ?* «Πότε έρχεται;»). Οι μόνες ποικιλίες της γαλλικής που βρέθηκαν στη σύνταξη για την αναπαράσταση του προφορικού λόγου στα εγχειρίδια ήταν η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (π.χ. *je veux pas* αντί *je ne veux pas* «δεν θέλω») και η χρήση του αντωνυμικού τύπου *on* αντί του *nous* «εμείς» για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο (*on va* αντί *nous allons* «πηγαίνουμε»).

Σε πραγματολογικό επίπεδο, η Bento εντόπισε στα ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων ορισμένα από τα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, όπως π.χ.: δείκτες οργάνωσης του λόγου με εναρκτική (*Bon, Nathan, fais-tu du canoë ?* «Λοιπόν, Nathan κάνεις κανό;») ή τερματική λειτουργία (*Bon, euh, c'était Jean-Pierre Dubois dans une agence nationale pour l'emploi* «Καλώς, εε, μαζί σας ήταν ο Jean-Pierre Dubois από ένα γραφείο του οργανισμού εύρεσης εργασίας»)· στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας (*Eh ben, il est trop difficile à observer* «Εε, μαα, είναι πάρα πολύ δύσκολο να το παρατηρήσεις»)· και, τέλος, φατικές/επαφικές εκφράσεις (*Tu sais quoi...* «Ξέρεις τι...»).

Με βάση τα παραπάνω, η Bento εξάγει το συμπέρασμα ότι τα ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων δεν αντανakλούν, παρά σε πολύ μικρό βαθμό, την ποικιλότητα που χαρακτηρίζει τον προφορικό λόγο στη γαλλική. Όπως παρατηρεί, τα κείμενα αυτά εμφανίζουν στην πραγματικότητα περισσότερα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου. Τεκμηριώνει δε περαιτέρω τη διαπίστωσή της, αναφερόμενη στις διαφορές ανάμεσα στα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του γραπτού και του προφορικού λόγου με βάση την προσέγγιση του Halliday (1985).

Αναλυτικότερα, το υψηλό ποσοστό *λεξικής πυκνότητας* (lexical density) που παρουσίαζαν τα ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων αποτελεί πρωτοτυπικό χαρακτηριστικό του γραπτού λόγου. Στον αντίποδα, ο προφορικός λόγος αναμένεται

να παρουσιάζει χαμηλά ποσοστά λεξικής πυκνότητας σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Αυτό συμβαίνει, διότι οι ομιλητές στηρίζονται περισσότερο στη δείξη και σε παραγλωσσικά μέσα κατά την προφορική διεπίδραση. Παράλληλα, οι προφορικές γλωσσικές παραγωγές τους περιλαμβάνουν στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας, δείκτες οργάνωσης του λόγου, φατικές/επαφικές εκφράσεις, ενώ η απόδοση νοήματος στα όσα λέγονται μεταξύ τους προϋποθέτει εκ μέρους τους μία γνώση για το ευρύτερο πλαίσιο όπου εντάσσονται οι συνομιλίες τους. Παρ' όλα αυτά, τα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου έλειπαν σε σημαντικό βαθμό από τα ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων, όπου δεν εντοπίζονταν παρά μεμονωμένα φαινόμενα προφορικότητας. Κάτι τέτοιο φαίνεται ότι εξυπηρετούσε τη στερεοτυπική αναπαράσταση του προφορικού λόγου στα εγχειρίδια και την ελαφρά διαφοροποίηση των ηχογραφημένων κειμένων που περιελάμβαναν από την πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γαλλικής, η οποία αποτελεί την κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Με βάση τα παραπάνω, η Bento καταλήγει στη γενικότερη διαπίστωση ότι το γλωσσικό δείγμα για τη διδασκαλία του προφορικού λόγου στα εγχειρίδια αποτελείται ουσιαστικά από γραπτά κείμενα, τα οποία έχουν ηχογραφηθεί για την πρόσθετη διδασκαλία της πρότυπης γαλλικής. Επομένως, η ερευνήτρια επισημαίνει, με τη σειρά της, το ιδιαίτερα τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα που παρέχουν ακόμη και τα πιο σύγχρονα εγχειρίδια –και, μάλιστα, διαφορετικής ευρωπαϊκής προέλευσης–, παρά την ποικιλότητα που χαρακτηρίζει εξ ορισμού την πραγματική χρήση της γαλλικής.

Τέλος, ενδιαφέρον για την παρούσα έρευνα έχει η παρατήρηση της Bento αναφορικά με τους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης που επικαλούνται οι συγγραφείς κατά την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια που εξέτασε. Όπως επισημαίνει η ερευνήτρια, οι συγγραφείς των εγχειριδίων συσχετίζουν πολύ συχνά τις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαριστούν σε αυτά με την ηλικία των ομιλητών, γεγονός που θα μας απασχολήσει εκτενώς κατά την ανάλυση του υλικού μας στην παρούσα διατριβή. Ως αποτέλεσμα, οι ενήλικες αναπαρίστανται να μιλούν την πρότυπη γαλλική, ενώ οι νεότεροι ομιλητές αποκλίνουν συχνότερα από αυτήν, με τον λόγο τους να προσεγγίζει εμφανώς περισσότερο όψεις της καθημερινής, ανεπίσημης γλώσσας.

3.2.1.3 Η έρευνα της Auger σε εγχειρίδια γαλλικής για τα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης στο Κεμπέκ

Η Auger (2002) μελέτησε εγχειρίδια που χρησιμοποιούνται σε τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης για τη διδασκαλία της γαλλικής σε αγγλόφωνους Καναδούς. Θέλοντας να παρουσιάσει το ευρύτερο πλαίσιο χρήσης των συγκεκριμένων εγχειριδίων, η ερευνήτρια αναφέρει ότι οι ανάγκες επικοινωνίας μεταξύ της αγγλόφωνης και της γαλλόφωνης κοινότητας του Μόντρεαλ οδήγησαν, τη δεκαετία του '60, στη δημιουργία των *τμημάτων γλωσσικής εμβάπτισης* (immersion classes) στα σχολεία της πόλης. Έκτοτε, η λειτουργία τους αποσκοπεί στην εντατική εκμάθηση της γαλλικής από τους αγγλόφωνους Καναδούς. Στην ίδρυση των τμημάτων αυτών συνέβαλε η –κατά γενική ομολογία– ανεπαρκής γλωσσική κατάρτιση του αλλόγλωσσου κοινού στα συμβατικά σχολικά προγράμματα εκμάθησης της γαλλικής.

Στα συγκεκριμένα τμήματα, οι αγγλόφωνοι σπουδαστές έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν τα μισά μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος στη γαλλική γλώσσα. Γενικά, οι έρευνες σχετικά με τις γλωσσικές δεξιότητες που αναπτύσσει το αλλόγλωσσο κοινό στα τμήματα αυτά δικαιώνουν την απόφαση για τη δημιουργία τους, αφού δείχνουν ότι οι απόφοιτοί τους επιτυγχάνουν πολύ ικανοποιητικές επιδόσεις σε σχέση με αυτές των μητροδίδακτων, γαλλόφωνων ομιλητών του Κεμπέκ σε δραστηριότητες γραπτής και προφορικής κατανόησης. Ωστόσο, η Auger αναφέρει μαρτυρίες αγγλόφωνων Καναδών οι οποίοι, παρ' ότι αποφοίτησαν από τα συγκεκριμένα τμήματα, εκφράζουν ένα έντονο αίσθημα απογοήτευσης εξαιτίας των δυσχερειών που αντιμετωπίζουν κατά την ανεπίσημη, προφορική επικοινωνία τους με τους γαλλόφωνους συναδέλφους τους.⁴⁴ Με έναυσμα αυτές τις μαρτυρίες, η Auger καταπιάνεται με τη μελέτη του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος σε εγχειρίδια γαλλικής που χρησιμοποιούνται στα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης, προκειμένου να διερευνήσει αν αναπαρίστανται επαρκώς σε αυτά όψεις από την καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων ομιλητών του Κεμπέκ.

Σε γενικές γραμμές, οι εκπαιδευτικές αρχές, οι γαλλόφωνοι ομιλητές του Κεμπέκ και πολλοί γλωσσολόγοι έχουν συναινέσει στην επιλογή της *πρότυπης γαλλικής του Κεμπέκ* (le français standard d'ici) για τη διδασκαλία. Πρόκειται για μία

⁴⁴ Το ίδιο αίσθημα απογοήτευσης, το οποίο κυριεύει πολλούς αλλόγλωσσους σπουδαστές με καλές μαθησιακές επιδόσεις, αναφέρουν οι Bibeau και Germain (1983: 531).

εγχώρια εκδοχή της ευρέως θεωρούμενης ως πρότυπης (μητροπολιτικής) γαλλικής, η οποία έχει συμπεριλάβει ορισμένες γεωγραφικές ποικιλίες της συγκεκριμένης γλώσσας,⁴⁵ όπως αυτή ομιλείται στο Κεμπέκ. Στην πρότυπη γαλλική του Κεμπέκ στηρίζεται και το γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία στα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης. Ως αποτέλεσμα, πολύ λιγότερος προβληματισμός φαίνεται ότι υπάρχει κατά την Auger για την εξοικείωση των αγγλόφωνων σπουδαστών με την καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων ομιλητών του Κεμπέκ. Αυτή αντλεί πολλά στοιχεία της από τη *joual*,⁴⁶ τη «γλώσσα» που μιλά η εργατική τάξη, της οποίας οι επιμέρους φωνολογικές, μορφολογικές, συντακτικές, λεξιλογικές κ.ο.κ. ποικιλίες είναι, προφανώς, εκείνες που προκαλούν τα προβλήματα κατανόησης στους αγγλόφωνους σε συνθήκες καθημερινής επικοινωνίας.

Πράγματι, σε επτά εγχειρίδια, που χρησιμοποιούνται σε τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης στο δημοτικό και το γυμνάσιο, η Auger εντοπίζει ελάχιστους τύπους της *joual* ενώ, από αυτούς, οι συγγραφείς επιλέγουν μόνο όσους θεωρούν λιγότερο μαρκαρισμένους κοινωνικά ή/και υφολογικά (π.χ. *tannant* αντί *espiègle* «άτακτος», *cadran* αντί *réveille-matin* «ξυπνητήρι», *fine* αντί *gentille* «ευγενική», *visiter quelqu'un* αντί *rendre visite à quelqu'un* «επισκέπτομαι κάποιον», *amener un goûter* αντί *apporter un goûter* «φέρνω ένα κολατσιό», *ils ont eu fini* αντί *ils ont fini* «τελείωσαν», *qu'avez-vous donc besoin ?* αντί *de quoi avez-vous besoin ?* «τι χρειάζεστε λοιπόν;»). Κατά συνέπεια, όπως εξηγεί η Auger, πολλά από τα χαρακτηριστικά της γαλλικής, που χρησιμοποιούν οι γαλλόφωνοι Καναδοί σε καθημερινές και ανεπίσημες περιστάσεις επικοινωνίας, αποφεύγονται συστηματικά από τους συγγραφείς στα εγχειρίδια, ενώ στη θέση τους παρέχονται αποκλειστικά οι τύποι που συνδέονται με την πρότυπη γαλλική του Κεμπέκ. Έτσι, αποσιωπώνται στοιχεία της *joual*, με τα οποία θα έρθουν σε επαφή οι αγγλόφωνοι Καναδοί χωρίς, όμως, να μπορέσουν να τα κατανοήσουν σε συνθήκες πραγματικής επικοινωνίας. Η Auger αναφέρει, κυρίως, λεξιλογικούς τύπους της *joual* υψηλής συχνότητας κατά τη χρήση, τους οποίους οι συγγραφείς παραλείπουν να εντάξουν στο γλωσσικό δείγμα

⁴⁵ Γενικά, ο προσδιορισμός της γλωσσικής ποικιλίας για τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας στο Κεμπέκ φαίνεται ότι αποτέλεσε ένα φλέγον ζήτημα, με τις απόψεις να διίστανται ανάμεσα στην πρότυπη γαλλική, με το διεθνές κύρος και την ακτινοβολία της, και τις εγχώριες ανάγκες για μία κοινωνιογλωσσικά ρεαλιστική διδασκαλία που να μην περιθωριοποιεί τις γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως αυτή ομιλείται στο Κεμπέκ (βλ. σχετικά Bibeau & Germain, 1983: 532-538).

⁴⁶ Η *joual* περιλαμβάνει αρχαϊζοντες τύπους της γαλλικής, τοπικούς νεολογισμούς, όπως επίσης δάνειες λέξεις και εκφράσεις από την αγγλική γλώσσα (βλ. σχετικά Auger, ό.π.: 85).

των εγχειριδίων (π.χ. *shoe-claque*, *sneak*, *runner* αντί *espadrilles* «αθλητικά παπούτσια», *plate* αντί *ennuyant* «βαρετός», *patate* αντί *pomme de terre* «πατάτα», *beurre de pinotte* αντί *beurre d'arachide* «φυστικοβούτυρο», *skidoo* αντί *motoneige* «σκούτερ χιονιού», *être le fun* αντί *s'amuser* «διασκεδάζω», *une autobus* αντί *un autobus* «ένα λεωφορείο», *bicycle* αντί *bicyclette* «ποδήλατο», *piasse* αντί *dollar* «δολάριο», *à matin* αντί *ce matin* «το πρωί», *char* αντί *voiture* «αυτοκίνητο» κτλ.).

Με βάση τα παραπάνω, η Auger καταλήγει στη διαπίστωση ότι οι συγγραφείς των εγχειριδίων αποσκοπούν στην αναπαράσταση της πρότυπης γαλλικής του Κεμπέκ για τη διδασκαλία και, μάλιστα, σε τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης, τα οποία δημιουργήθηκαν για την εντατική και αποτελεσματική εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας ως οργάνου επικοινωνίας. Άρα, η έρευνά της έρχεται, με τη σειρά της, να αναδειξεί το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων, όπου η ποικιλότητα της γαλλικής αποσιωπάται, προκειμένου να αναπαρασταθεί ως ομοιογενής γλώσσα για το αλλόγλωσσο κοινό παρά τις ιδιαίτερες επικοινωνιακές ανάγκες του. Ειδικότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα της Auger, υπό την έννοια ότι το γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων που μελετά, αν και περιλαμβάνει ορισμένους τύπους από τη γαλλική που ομιλείται στο Κεμπέκ, περιορίζεται και πάλι σε όσους έχουν τυποποιηθεί με βάση τα ισχύοντα γλωσσικά πρότυπα σε τοπικό επίπεδο. Συνεπώς, ακόμη και όταν το υπερτοπικό γλωσσικό πρότυπο της μακρινής μητρόπολης (της Γαλλίας) προσαρμόσκει στα εγχώρια κοινωνιογλωσσικά δεδομένα, προκειμένου να συμπεριλάβει γεωγραφικές ιδιαιτερότητες στη χρήση μίας γλώσσας (της γαλλικής στο Κεμπέκ), δεν παύει να (ανα)παράγεται μέσα από την ιεραρχική του διαφοροποίηση σε σχέση με άλλες γεωγραφικές ή/και κοινωνικές ποικιλίες της που εντοπίζονται σε τοπικό επίπεδο.⁴⁷ Έτσι, η Auger διαπίστωσε ότι τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας που περιθωριοποιούνται στα εγχειρίδια των τμημάτων γλωσσικής εμβάπτισης συνδέονται συστηματικά με τη *joual*, από την οποία αντλεί κατά κόρον στοιχεία η καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων Καναδών (βλ. παραπάνω). Όπως θα δούμε κατά την ανάλυση του υλικού μας, κάτι ανάλογο σε σχέση με την καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα συμβαίνει και στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας που εξετάσαμε για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής.

⁴⁷ Βλ. ενότητα 2.1.3 για την *αναδρομικότητα* (recursivity) των Irvine και Gal (2000), τη σημειωτική διεργασία που αναδεικνύει τον τρόπο διαίωξης των κοινωνιογλωσσικών διακρίσεων. Για την αναδρομικότητα σε σχέση με την τυποποίηση μειονοτικών, τοπικών γλωσσών ή γεωγραφικών ποικιλιών μίας γλώσσας, όπως της γαλλικής του Κεμπέκ, βλ. ειδικότερα Gal (2009: 39).

3.2.1.4 Η έρευνα των Petiot και Marchello-Nizia σε παλαιότερα εγχειρίδια γραμματικής για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία

Οι Petiot και Marchello-Nizia (1972) μελετούν έξι γραμματικές που χρησιμοποιήθηκαν κατά τις δεκαετίες του '60 και του '70 για τη διδασκαλία της γαλλικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία. Οι δύο ερευνήτριες επισημαίνουν, αρχικά, ότι ο όρος *πρότυπη γλώσσα* (ή νόρμα) δεν αποτελεί ποτέ αντικείμενο ρητής αναφοράς στις γραμματικές. Οι στόχοι της διδασκαλίας, όπως καταγράφονται στα προλογικά σημειώματα των συγγραφέων τους, είναι οι σπουδαστές να μιλούν «καλά», να γράφουν «σωστά», να χειρίζονται τη γλώσσα με «ορθό τρόπο», ακολουθώντας γλωσσικούς κανόνες διατυπωμένους με σαφήνεια που πρέπει να αποστηθίζονται. Πρόκειται, όπως επισημαίνουν οι δύο ερευνήτριες, για στόχους αόριστους ως προς το περιεχόμενό τους, αν δεν μελετηθούν διεξοδικότερα οι συγγραφικές επιλογές κατά την περιγραφή της γλώσσας στις γραμματικές αυτές –εν ολίγοις, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων τους (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.3)

Γενικά, η ανάλυση των γραμματικών αποκαλύπτει την αμιγώς μορφολογική προσέγγιση των γλωσσικών φαινομένων σε αυτές. Η έμφαση δινόταν από τους συγγραφείς στην παρουσίαση των τύπων της πρότυπης γαλλικής εκτός επικοινωνιακού πλαισίου, χωρίς να παρέχεται κανένα παράδειγμα από αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα για τη χρήση τους. Για τις Petiot και Marchello-Nizia, κάτι τέτοιο φαινόταν χαρακτηριστικά στις ενότητες των γραμματικών όπου γινόταν λόγος για την εκφορά της άρνησης στη γαλλική. Σε αυτές, η γραμματική περιγραφή περιοριζόταν στην παρουσίαση των τύπων της πρότυπης γαλλικής για την εκφορά της άρνησης (π.χ. *ne... pas*, *ne... point*, *ne... goutte*, *ne... mie*) χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις για τον τρόπο χρήσης τους και τη συχνότητά τους στον λόγο των ομιλητών.

Πέρα όμως από την έμφαση στους τύπους της πρότυπης γαλλικής, το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα που παρείχαν οι γραμματικές συνδεόταν, επιπλέον, με τις εξής συγγραφικές επιλογές: τον γενικότερο τρόπο διαχείρισης της γλωσσικής ποικιλότητας από τους συγγραφείς, όταν επέλεγαν να αναφερθούν σε σχετικά φαινόμενα· τον τρόπο αναφοράς τους στη διαχρονία της γλώσσας· και, τέλος, τον τρόπο σχολιασμού από αυτούς των παραδειγμάτων που έδιναν από τον γραπτό λόγο των μαθητών.

Καταρχάς, η ποικιλότητα που χαρακτηρίζει την πραγματική γλωσσική χρήση δεν λαμβανόταν, γενικά, υπόψη στις γραμματικές, προς όφελος του γλωσσικού

κανόνα που καθόριζε την πρότυπη γλώσσα. Όταν η γλωσσική ποικιλότητα δεν αποσιωπώνταν πλήρως, τότε αποτελούσε αντικείμενο γενικών και αόριστων αναφορών (π.χ. *ne est parfois omis* «το *ne* κάποιες φορές παραλείπεται») ή διαχωριζόταν από την πρότυπη γαλλική μέσα από τη διάκριση επιμέρους επιπέδων γλώσσας (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.3). Πράγματι, οι συγγραφείς χρησιμοποιούσαν πλήθος υφολογικών σημάνσεων⁴⁸ στις γραμματικές, άλλες για την πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γαλλικής (*langue littéraire* «λογοτεχνική γλώσσα», *langue soignée* «επιμελημένη γλώσσα») και άλλες για τις προφορικές χρήσεις της (*langue parlée* «προφορική γλώσσα», *parler courant* «τρέχουσα ομιλία», *langue familière* «ανεπίσημη γλώσσα», *langue populaire* «λαϊκή γλώσσα»). Κατά συνέπεια, η διάκριση μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου γινόταν από τους συγγραφείς με απόλυτο τρόπο και με σκοπό την ταύτιση της «ορθής» γλωσσικής χρήσης μόνο με την πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας. Αντίθετα, ο προφορικός λόγος συγχεόταν συχνά στις γραμματικές με τη «λαϊκή γλώσσα». Το αποτέλεσμα ήταν πολλές από τις προφορικές χρήσεις της γαλλικής (π.χ. *c'est pas moi qui l'a dit* αντί *ce n'est pas moi qui l'ai dit* «δεν είμαι εγώ αυτός που το είπε») να αναπαρίστανται ως αποκλίσεις από την πρότυπη γλωσσική ποικιλία της και να αξιολογούνται περαιτέρω ως δείγματα λαϊκού και ακατέργαστου λόγου, εξαιτίας της «αμέλειας», της «οκνηρίας» και της «άγνοιας» των ομιλητών. Ως εκ τούτου, η γλωσσική ποικιλότητα, μέσα από την αναπαράστασή της ως απόκλισης από τον γλωσσικό κανόνα που καθόριζε την πρότυπη γλώσσα, αποκτούσε αρνητικές συνδηλώσεις στις γραμματικές και, μάλιστα, σχετικές με τη γενικότερη κοινωνική και ηθική έκπτωση των ομιλητών.

Έπειτα, αν και η γλωσσική αλλαγή χαρακτηριζόταν ως φυσική διαδικασία εξέλιξης στις γραμματικές και παρουσιάζονταν ορισμένες διαχρονικές αλλαγές της γαλλικής σε αυτές, οι συγγραφείς έδιναν έμφαση στην ενότητα και την ιστορική της συνέχεια, με τον κορμό της γλώσσας (την πρότυπη γαλλική) να παραμένει αμετάβλητος στο πέρασμα του χρόνου.⁴⁹ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι συγγραφείς ανέτρεχαν στη γαλλική λογοτεχνική παραγωγή του παρελθόντος και, κυρίως, στο έργο του Βίκτορα Ουγκώ για την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας στις γραμματικές και την άντληση των παραδειγμάτων που συνόδευαν τους γλωσσικούς κανόνες.

⁴⁸ Δεδομένου ότι παρόμοιες υφολογικές σημάνσεις αναφέρονται ανακλαστικά στη γλωσσική χρήση για να την χαρακτηρίσουν είναι, στην ουσία, *μεταπραγματολογικές* (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4).

⁴⁹ Πρβλ. με το χαρακτηριστικό της *fixité* «παγίωσης» της γαλλικής, που είναι ένας από τους βασικούς συστατικούς της «μύθους» (βλ. σχετικά Delveroudi, 2008).

Τέλος, οι αναφορές που έκαναν οι συγγραφείς στον γραπτό λόγο των μαθητών μαρτυρούσαν τη θεώρησή του ως αποκλίνουσας γλωσσικής χρήσης από τα ισχύοντα γλωσσικά πρότυπα, επειδή η σύνταξή του προσιδίαζε σε αυτή του αυθόρμητου προφορικού λόγου (π.χ. *Malchance ! Du savon m'est entré dans les yeux. Que ça pique et je me frotte vite avec la serviette !* «Ατυχία! Μπήκε σαπούνι στα μάτια μου. Τσούζουν και τα τρίβω γρήγορα με την πετσέτα!»). Μέσα από αντίστοιχα παραδείγματα, οι συγγραφείς στέκονταν στην άγνοια των γλωσσικών κανόνων από τους μαθητές και όχι στην ανάγκη μελέτης του σύνθετου χαρακτήρα της γραπτής γλωσσικής παραγωγής τους, η οποία επηρεάζεται από την προφορική χρήση της γλώσσας (βλ. ό.π.: 111).

Με βάση όλα τα παραπάνω, οι Petiot και Marchello-Nizia καταλήγουν στο γενικότερο συμπέρασμα ότι:

[...] ο ρόλος των σύγχρονων εγχειριδίων συνίσταται στην ουσία στο να παρέχουν στον εκπαιδευτικό και τον σπουδαστή οδοδείκτες [...] που να τους επιτρέψουν την ενσωμάτωσή τους σε μία κοινωνική τάξη [ομιλητών] και τον εντοπισμό ή/και την απόρριψη όσων δεν ανήκουν σε αυτήν» (Petiot & Marchello-Nizia, 1972: 112).

Οι διαπιστώσεις των δύο ερευνητριών σε σχέση με τις γραμματικές είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικές για τη μορφή που λαμβάνει το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης σε παλαιότερα εγχειρίδια, που αφορούσαν τη διδασκαλία της γαλλικής ως μητρικής γλώσσας. Αυξημένο ενδιαφέρον για την παρούσα έρευνα έχει το γεγονός ότι οι συγγραφείς (ανα)παράγουν την πρότυπη γαλλική στις γραμματικές, όχι μόνο μέσα από την αποσιώπηση της γλωσσικής ποικιλότητας, αλλά και μέσα από την αναπαράστασή της που οδηγεί, εν τέλει, μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, στην περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό της. Έτσι, ο λόγος των ομιλητών που αποκλίνει από τον γραπτό, γλωσσικό κανόνα αποτελεί κριτήριο για την κοινωνική διαφοροποίηση και την αξιολογική τους υποβάθμιση, όπως αποδεικνύεται ότι συμβαίνει γενικότερα με τις προφορικές χρήσεις της γλώσσας που αντιπαραβάλλονται στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της. Αυτό που μένει να δούμε είναι πώς συμβαίνει κάτι αντίστοιχο σε πιο σύγχρονα εγχειρίδια, τα οποία προορίζονται για τη διδασκαλία της γαλλικής όχι μόνο ως μητρικής, αλλά και ως ξένης γλώσσας.

3.2.1.5 Η έρευνα των Boutet και Gadet σε σύγχρονα εγχειρίδια γραμματικής για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία

Πιο πρόσφατα, οι Boutet και Gadet (2003) μελετούν την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε γραμματικές που χρησιμοποιούνται στη Γαλλία για τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας σε μαθητές γυμνασίου. Τριάντα χρόνια μετά από τις προγενέστερες μελέτες σε εγχειρίδια γραμματικής (βλ. προηγούμενη ενότητα), οι δύο ερευνήτριες διαπιστώνουν γενικότερα ότι, παρά τον σημαντικό αντίκτυπο άλλων γλωσσολογικών κλάδων στη γλωσσική διδασκαλία (της κειμενογλωσσολογίας, της πραγματολογίας, των θεωριών του εκφερόμενου λόγου κτλ.), η απουσία συστηματικών δεσμών της γλωσσοδιδακτικής με την κοινωνιογλωσσολογία εξακολουθεί να υφίσταται στη Γαλλία. Το παράδοξο έγκειται στο γεγονός ότι το σχολείο αποτέλεσε σε συστηματική βάση το ερευνητικό πεδίο των κοινωνιογλωσσολόγων ως χώρος (ανα)παραγωγής των κοινωνιογλωσσικών ανισοτήτων και, μάλιστα, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '70, την περίοδο όπου τοποθετούνται οι απαρχές συγκρότησης του κλάδου στη Γαλλία (βλ. ό.π.: 17). Ως εκ τούτου, οι δύο ερευνήτριες κρίνουν ακόμη σκόπιμο να δοθεί έμφαση στα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει η διδακτική της γαλλικής από την κοινωνιογλωσσολογία, κλάδο για τον οποίο κεντρικό ζήτημα αποτελεί η ιδιότητα της γλώσσας να ποικίλλει κατά τη χρήση της από ένα πλήθος ομιλητών σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις.

Καταρχάς, η μελέτη των εγκυκλίων του Υπουργείου Παιδείας της Γαλλίας από τις δύο ερευνήτριες, καθώς και των ειδικότερων συνοδευτικών εγγράφων για τη διδασκαλία της γαλλικής στην πρώτη τάξη του γυμνασίου (βλ. ό.π.: 19, 20), δείχνει ότι η ενασχόληση με τον προφορικό λόγο εντάσσεται αποκλειστικά στο πλαίσιο προετοιμασίας ή/και παροχής βοήθειας για την πραγματοποίηση γραπτών εργασιών. Έτσι, οι προβλεπόμενες «προφορικές» δραστηριότητες περιορίζονται σε γραπτώς προσχεδιασμένες προφορικές παρουσιάσεις, σε θεατρικά δρώμενα και την απαγγελία κειμένων. Ούτε στην ενότητα των συνοδευτικών εγγράφων με τίτλο η *Γραμματική του Λόγου* (Grammaire du discours) τονίζεται επαρκώς ότι η χρήση της γλώσσας είναι συνυφασμένη με τις επιμέρους παραμέτρους που συγκροτούν την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετέχουν οι ομιλητές. Αντίθετα, η επικοινωνιακή περίσταση παρουσιάζεται σαν ένα πλαίσιο, του οποίου τα χαρακτηριστικά πρέπει απλά να απαριθμηθούν. Επιπλέον, οι δύο ερευνήτριες δεν εντοπίζουν στα συγκεκριμένα

έγγραφα προτάσεις για την ευαισθητοποίηση των μαθητών στο φάσμα που συνθέτει η γλωσσική παραγωγή στη γαλλική, αλλά ούτε και τρόπους που θα ευνοούσαν τη σύγκριση και την αποτίμηση διαφορετικών γλωσσικών επιλογών από αυτούς.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι Boutet και Gadet, αναλύοντας τις γραμματικές για το γυμνάσιο, παρατηρούν ότι η γλωσσική ποικιλότητα, όταν δεν αποσιωπάται σε αυτές, αναπαρίσταται σε «επίπεδα γλώσσας» χωρίς να υπονομεύεται, κατά τα άλλα, η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Όπως είδαμε, ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας περιορίζεται στην παράθεση λεξιλογικών τύπων της γαλλικής, οι οποίοι ιεραρχούνται στις γραμματικές μέσω μεταπραγματολογικών σημάνσεων σε επίπεδα, όπως π.χ. *επίσημο* «formel», *ουδέτερο* «neutre» και *ανεπίσημο* «familier» (βλ. ενότητα 2.1.1.3). Σύμφωνα με τις Boutet και Gadet, έτσι δίνεται η εντύπωση στους σπουδαστές ότι η γλωσσική ποικιλότητα αφορά συνώνυμες λέξεις, οι οποίες ιεραρχούνται υφολογικά με απόλυτο τρόπο χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο ιδιαίτερος τρόπος χρήσης τους σε συγκεκριμένα επικοινωνιακά πλαίσια από τους ομιλητές. Μάλιστα, οι δύο ερευνήτριες φθάνουν στο σημείο να κάνουν λόγο περί «αξιόματος» των συγγραφέων για την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στο λεξιλόγιο (*le postulat lexical*), θέλοντας να δείξουν, μέσα από τη χρήση του συγκεκριμένου όρου, ότι η όλη γνώση που παρέχεται στις γραμματικές για την ποικιλότητα της γαλλικής, μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, περιορίζεται αυστηρά στο λεξιλόγιο.⁵⁰ Παράλληλα, ακόμη και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αναφορά στην έννοια του *επιπέδου γλώσσας* στις γραμματικές παραπέμπει στις παραδοσιακές, φιλολογικές προσεγγίσεις του [π.χ. *on appelle registre de langue le niveau de correction et de recherche du langage utilisé* «ονομάζουμε επίπεδο γλώσσας το επίπεδο ορθότητας και επεξεργασίας της γλωσσικής χρήσης» (βλ. Boutet & Gadet, ό.π.: 21)]. Επιπλέον, οι δύο ερευνήτριες εντοπίζουν αξιολογήσεις, διακρίσεις και ιεραρχήσεις των ποικίλων χρήσεων της γλώσσας από τους συγγραφείς, οι οποίες διατυπώνονται απόλυτα μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου στις γραμματικές, λαμβάνοντας τη μορφή γλωσσικού κανόνα [π.χ. *il ne faut pas confondre le registre familier avec le registre vulgaire ou grossier, ni avec les langages particuliers comme l'argot ou le verlan* «δεν πρέπει να συγχέεται η ανεπίσημη με τη χυδαία ή την άσεμνη γλώσσα, αλλά ούτε

⁵⁰ Πρόσθετη τεκμηρίωση για τον περιορισμό της γλωσσικής ποικιλότητας στο λεξιλόγιο παρέχει και ο David (2008: 50, 52), εξετάζοντας γραμματικές που χρησιμοποιούνται ευρέως για την κατάρτιση των διδασκόντων της γαλλικής γλώσσας σε γαλλόφωνα κράτη.

και με ξεχωριστές γλωσσικές χρήσεις, όπως η αργκό ή η ανάδρομη αργκό» (βλ. Boutet & Gadet, ό.π.: 21)].

Με βάση τα παραπάνω, η έρευνα των Boutet και Gadet αναδεικνύει και πάλι, τριάντα χρόνια μετά από τις προγενέστερες μελέτες σε γραμματικές της γαλλικής, τον γλωσσικά τυποποιημένο χαρακτήρα τους και τον περιορισμό της γλωσσικής ποικιλότητας από τους συγγραφείς τους σε ορισμένα παραδείγματα από το λεξιλόγιο. Η προσκόλληση στην πρότυπη γαλλική φαίνεται μάλιστα χαρακτηριστικά σε ορισμένες από τις προτεινόμενες δραστηριότητες στις γραμματικές. Σε αυτές, οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν σε μία φράση τον τύπο που «αποκλίνει» από το λεξιλόγιο της πρότυπης γαλλικής, προκειμένου ο λόγος τους να θεωρηθεί υφολογικά συμβατός με την επισημότητα μίας επικοινωνιακής περίστασης.⁵¹ Την αξιολογική μεταχείριση και την υποβάθμιση των γλωσσικών ποικιλιών προς όφελος της πρότυπης γλώσσας μαρτυρούν, επίσης, οι εκλαϊκευτικές και απλουστευτικές μεταφορές που περιέχει ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων, όπως π.χ. αυτή της πρόχειρης ένδυσης που λέγεται ότι ισοδυναμεί με το ανεπίσημο ύφος στην ομιλία. Με αντίστοιχες απλουστεύσεις και διακρίσεις συνδέονται και τα συνήθη στερεότυπα, που (ανα)παράγουν οι γραμματικές, σχετικά με τον αυθόρμητο και ανεπίσημο προφορικό λόγο και τις επιμελώς προσχεδιασμένες γραπτές γλωσσικές παραγωγές. Κλείνοντας, το γενικότερο συμπέρασμα από την ανάλυση των πιο σύγχρονων εγχειριδίων γραμματικής συνοψίζει η εξής παρατήρηση εκ μέρους των δύο ερευνητριών:

[...] έννοιες όπως η *επικοινωνία*, ο *προφορικός λόγος* και τα *επίπεδα γλώσσας* γίνονται αντιληπτές και αξιοποιούνται διδακτικά στον χώρο της γλωσσικής εκπαίδευσης πάντα σε σχέση με τον γραπτό λόγο και την εκμάθησή του (Boutet & Gadet, 2003: 23).

Προκύπτει, δηλαδή, για ακόμη μία φορά ότι το βάρος στις γραμματικές πέφτει στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γαλλικής, η οποία λειτουργεί ως το σημείο αναφοράς για την προσέγγιση του συνολικότερου φαινομένου της γλώσσας κατά τη διδασκαλία. Η συγκεκριμένη διαπίστωση έχει μεγάλη σημασία για την παρούσα έρευνα, δεδομένου ότι οι ποικιλίες που συνδέονται με την πιο καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα αναπαρίστανται στα υπό εξέταση εγχειρίδια με τρόπο που συμβάλλουν ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής της ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Ανάλογα ευρήματα με αυτά των Boutet και Gadet θα

⁵¹ Για παράδειγμα, στη φράση *je souhaiterais obtenir un rendez-vous auprès du dirlo* «θα επιθυμούσα να κλείσω μία συνάντηση με τον μεγάλο» οι μαθητές αναμένεται να εντοπίσουν ως ακατάλληλο το *dirlo* και να το αντικαταστήσουν με το αναμενόμενο *directeur* (διευθυντή) της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας.

παρέχουμε και για την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας», μία έννοια που εξακολουθεί να διαμορφώνει τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων και στα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Τέλος, θα επισημάνουμε σε αρκετές περιπτώσεις τον περιορισμό της γλωσσικής ποικιλότητας στο λεξιλόγιο, κυρίως όσον αφορά την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια.

3.2.2 Ποιοτικές έρευνες σε εγχειρίδια αγγλικής και ισπανικής γλώσσας

3.2.2.1 Η έρευνα του Gray σε εγχειρίδια της αγγλικής ως ξένης γλώσσας

Ο Gray (2010) σχολίασε την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στην έρευνα που πραγματοποίησε σε εγχειρίδια της αγγλικής ως ξένης γλώσσας, τα οποία εκδόθηκαν στη Μεγάλη Βρετανία από τα τέλη της δεκαετίας του '70 μέχρι το 2000 και λίγο αργότερα. Συνολικά, η μελέτη του περιλαμβάνει τη διεξοδική ανάλυση τεσσάρων εγχειριδίων που κυκλοφόρησαν διεθνώς με το ίδιο περιεχόμενο (*global coursebooks*) και σημείωσαν σημαντική εμπορική επιτυχία.

Ο Gray εξέτασε, πρωταρχικά, τα εγχειρίδια ως προς τα πολιτισμικά τους περιεχόμενα, ανιχνεύοντας την ιδεολογία που υπαγόρευε τις αναπαραστάσεις της κοινωνικοπολιτισμικής πραγματικότητας και, ειδικότερα, του αγγλόφωνου κόσμου σε αυτά. Έτσι, ανέδειξε την πολιτική των αναπαραστάσεων αυτών σε σχέση με εμπορικές, κοινωνικοπολιτικές και παιδαγωγικές παραμέτρους, οι οποίες συνδέονται με τη διδασκαλία της αγγλικής ως γλώσσας διεθνούς επικοινωνίας. Το κοινωνιογλωσσικό ενδιαφέρον της συγκεκριμένης έρευνας έγκειται στη γενικότερη διαπίστωση του Gray ότι το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων δεν αντανakλά την ποικιλότητα της αγγλικής ως γλώσσας που ομιλείται διεθνώς περισσότερο από κάθε άλλη. Ως αποτέλεσμα, το αλλόγλωσσο κοινό καθίσταται αποδέκτης της πρότυπης βρετανικής αγγλικής, παρά το γεγονός ότι θα κληθεί να επικοινωνήσει σε πραγματικές συνθήκες με ομιλητές πολλών και διαφορετικών ποικιλιών της συγκεκριμένης γλώσσας, λόγω του κεντρικού ρόλου που διαδραματίζει ως διάυλος διεθνούς επικοινωνίας.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τον Gray, η περιθωριοποίηση της γλωσσικής ποικιλότητας σε τρία από τα τέσσερα εγχειρίδια είναι τόσο έντονη που ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων δεν δίνει επαρκή έμφαση ούτε στα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού και του γραπτού λόγου. Σε ένα μόνο από τα τέσσερα εγχειρίδια εντοπίζει ο ερευνητής την αναφορά στις διαφορές αυτές

μαζί με τη διδακτική αξιοποίηση ηχογραφημένων, καθημερινών συνομιλιών μεταξύ φυσικών ομιλητών της αγγλικής. Ωστόσο, ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, η συγκεκριμένη συγγραφική επιλογή δεν στοχεύει παρά μόνο στην ευαισθητοποίηση του αλλόγλωσσου κοινού σε ορισμένες από τις ιδιότητες του προφορικού λόγου (βλ. ό.π.: 83-85).

Όπως παρατηρεί ο Gray, η γλωσσική ποικιλότητα που αναπαριστούν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια εντοπίζεται στα ηχογραφημένα κείμενα που περιλαμβάνουν και περιορίζεται, κυρίως, στις φωνολογικές διαφορές ανάμεσα στην πρότυπη βρετανική αγγλική και ορισμένες γεωγραφικές ποικιλίες της συγκεκριμένης γλώσσας. Ειδικότερα, ο Gray διαπίστωσε σε τρία από τα τέσσερα εγχειρίδια την τάση των συγγραφέων να συσχετίζουν τις φωνολογικές ποικιλίες της αγγλικής με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών και, ειδικότερα, με το είδος της επαγγελματικής τους απασχόλησης. Έτσι, η πρότυπη βρετανική αγγλική αναπαρίσταται συχνότερα ως η γλώσσα των ανθρώπων των M.M.E., των επιστημών, της διανόησης και των υψηλόβαθμων στελεχών στη διοικητική ιεραρχία, ενώ οι γεωγραφικές ποικιλίες της αγγλικής τείνουν να χαρακτηρίζουν ομιλητές με επαγγέλματα που αξιολογούνται γενικότερα στις δυτικές κοινωνίες ως έχοντα χαμηλότερο κοινωνικό κύρος από άλλα (βλ. ό.π.: 108). Πιο συγκεκριμένα, μέσα από παραδείγματα, όπως π.χ. η μη πρότυπη αγγλική του αγρότη, του ποδοσφαιριστή, του υπαξιωματικού, του ψαρά, του τεχνίτη –και σε αντιπαραβολή με την πρότυπη βρετανική αγγλική του γιατρού, του δημοσιογράφου ή του καθηγητή–, οι γλωσσικές ποικιλίες φαίνεται ότι αναπαρίστανται μόνιμα στα εγχειρίδια της αγγλικής ως ξένης γλώσσας ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4). Μάλιστα, όπως σημειώνει ο Gray, σε τρία από τα τέσσερα εγχειρίδια οι ήρωες που μιλούν γεωγραφικές ποικιλίες της αγγλικής αναπαρίστανται συχνότερα ως άνθρωποι εύπιστοι και αφελείς ή, ακόμη, ως άτομα που εκδηλώνουν μέχρι και αντικοινωνική συμπεριφορά. Σε κάποιες περιπτώσεις αφήνεται, επιπλέον, να εννοηθεί ότι ορισμένοι από αυτούς επιδίδονται ακόμη και σε εγκληματικές ενέργειες (βλ. ό.π.: 108). Παράλληλα, ελάχιστες είναι οι προσπάθειες αναπαράστασης της φωνής αλλόγλωσσων ομιλητών της αγγλικής στα ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων συγκριτικά με τον αριθμό των φυσικών, βρετανών ομιλητών της.

Στην προσπάθειά του για μία συνολικότερη ερμηνεία των πρακτικών αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια της αγγλικής ως ξένης γλώσσας, ο Gray επικαλείται το εμπορικό κριτήριο. Ως εμπορεύματα που

κυκλοφορούν στην ξενόγλωσση αγορά, τα εγχειρίδια μπορεί να προωθούν την εκμάθηση της αγγλικής, περιβάλλοντάς τη με ιδεολογίες περί πλουραλισμού και πολυφωνίας ως προς την αναπαράσταση του αγγλόφωνου κόσμου σε αυτά, αλλά δεν φαίνεται να ισχύει το ίδιο και για το γλωσσικό δείγμα που παρέχουν στο αλλόγλωσσο κοινό. Όπως επισημαίνει ο ερευνητής, τα υπό εξέταση εγχειρίδια μετατρέπουν τη γλώσσα σε ένα τυποποιημένο προϊόν, ενώ η γλωσσική ποικιλότητα αποφεύγεται σε αυτά, καθ' ότι θα μείωνε την εμπορική τους αξία, απειλώντας τον πολυλειτουργικό και καθολικό χαρακτήρα της αγγλικής ως διεθνοποιημένου εργαλείου γλωσσικής επικοινωνίας (βλ. ό.π.: 136-138). Στην πράξη, η συστηματικότερη αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια θα καθιστούσε, δηλαδή, τα περιεχόμενά τους ετερογενή και πολυπλοκότερα, στο μέτρο που θα απαιτούσε να ληφθούν υπόψη κατά τη διαμόρφωσή τους πρόσθετες παράμετροι, όπως το πλήθος των επικοινωνιακών περιστάσεων και των διαφορετικών ομιλητών της αγγλικής.

Συνολικά, η μελέτη των εγχειριδίων της αγγλικής ως ξένης γλώσσας από τον Gray οδηγεί στην εξής σημαντική διαπίστωση: η διαφορετικότητα και ο πλουραλισμός, που προβάλλονται ως θεμελιώδεις αξίες μέσα από την αναπαράσταση του αγγλόφωνου κόσμου στα εγχειρίδια, δεν εμποδίζουν τους συγγραφείς να περιθωριοποιούν την ποικιλότητα της αγγλικής σε αυτά προς όφελος της πρότυπης, βρετανικής εκδοχής της. Παράλληλα, αυξημένο ενδιαφέρον για την παρούσα έρευνα έχουν τα ευρήματα του Gray σχετικά με τον τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων που την εντόπισε. Όπως είδαμε, οι αναπαραστάσεις αυτές (ανα)παράγουν στερεότυπα για τους ομιλητές και τη γλωσσική τους χρήση, συσχετίζοντας τις γεωγραφικές ποικιλίες της βρετανικής αγγλικής στη φωνολογία με ομιλητές που παρουσιάζονται να έχουν αρνητικές ιδιότητες και χαμηλό κοινωνικό κύρος. Το αποτέλεσμα είναι οι ποικιλίες αυτές να περιθωριοποιούνται και να στιγματίζονται προς όφελος της πρότυπης βρετανικής αγγλικής, που (ανα)παράγεται ως η κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

3.2.2.2 Η έρευνα της De los Heros στο εγχειρίδιο ισπανικής γλώσσας για την Α' τάξη του γυμνασίου στο Περού

Η De los Heros (2009) μελέτησε την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στο εγχειρίδιο για τη διδασκαλία της ισπανικής ως μητρικής γλώσσας σε μαθητές της Α' τάξης του γυμνασίου στο Περού. Το έναυσμα για τη μελέτη αυτή έδωσε η απόφαση του περουβιανού κράτους να υιοθετήσει μία εκπαιδευτική πολιτική

υπέρ των γλωσσικών μειονοτήτων της χώρας και να καθιερώσει ένα είδος σχολικής διδασκαλίας που να στοχεύει στην εξοικείωση των μαθητών με τη γλωσσοπολιτισμική ποικιλομορφία (βλ. ό.π.: 172-173).

Ωστόσο, σύμφωνα με τη De los Heros, η κυρίαρχη γλωσσική ιδεολογία στον ισπανόφωνο κόσμο φαίνεται να αντιτίθεται στα συγκεκριμένα δείγματα πολιτικής βούλησης. Η ιδεολογία αυτή δίνει έμφαση στην ενότητα της ισπανικής και στη συμβολή της γλωσσικής πολιτικής στο να αποφευχθεί η εξέλιξη των διαφόρων γεωγραφικών ποικιλιών της σε ξεχωριστές γλώσσες (βλ. ό.π.: 175). Μάλιστα, η εν λόγω ιδεολογία είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη μεταξύ των εκπαιδευτικών οι οποίοι, αν και μιλούν μη πρότυπες ποικιλίες της ισπανικής ως μητρικές, παρέχουν μία διδασκαλία που διακατέχεται από έντονα ρυθμιστικό χαρακτήρα για τη γλώσσα προς όφελος, όπως υποστηρίζουν, της ανεμπόδιστης επικοινωνίας μεταξύ των ισπανόφωνων πληθυσμών (βλ. ό.π.: 176).

Γενικά, στο περουβιανό εγχειρίδιο αναγνωρίζεται ρητά, σύμφωνα με τη De los Heros, η ύπαρξη κι άλλων γλωσσών ή/και ποικιλιών εκτός της πρότυπης ισπανικής στο Περού και προβάλλεται η ιδέα της πολυπολιτισμικότητας. Όμως, όπως προκύπτει από τη διεξοδικότερη ανάλυση των περιεχομένων του, εάν εξαιρεθούν κάποια αποσπάσματα λογοτεχνικών κειμένων και σύντομες ιστορίες για τοπικά ήθη, έθιμα και παραδόσεις, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων οδηγεί στην περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό όλων των γλωσσικών ποικιλιών εκτός της πρότυπης ισπανικής. Το αποτέλεσμα είναι να αποσιωπώνται, κατά τη γλωσσική διδασκαλία, οι χρήσεις της συγκεκριμένης γλώσσας στην πραγματολογική της διάσταση, δηλαδή σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας μεταξύ των ισπανόφωνων (βλ. επίσης ό.π.: 182).

Ειδικότερα, η De los Heros διαπιστώνει ότι όλες οι αναφορές που εντοπίζονται στο περουβιανό εγχειρίδιο για τη γλωσσική ποικιλότητα εξαντλούνται σε ορισμένες περιπτώσεις: καταρχάς, προβλέπονται δύο αναφορές σε ποικιλίες της ισπανικής από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της, προκειμένου να προβληθούν ποικιλοτρόπως, μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, ως γραμματικώς αποκλίνουσες· έπειτα, εντοπίζεται μία ακόμη αναφορά σε ρηματικούς τύπους από γεωγραφικές ποικιλίες της ισπανικής, για να στιγματιστούν εξίσου ως γλωσσικές αποκλίσεις· τέλος, δίνεται μία σύντομη ερμηνεία της γλωσσικής ποικιλότητας και αλλαγής μόνο μέσω της ιστορικής επαφής των γλωσσών, ενώ μία –μικρής έκτασης– ενότητα στοχεύει στην εκμάθηση των αριθμών

σε μία τοπική γλώσσα του προκολομβιανού Περού. Ας εξετάσουμε, όμως, αναλυτικότερα τα ευρήματα της De los Heros από τη μελέτη της στο περουβιανό εγχειρίδιο.

Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, η ερευνήτρια παρατηρεί ότι γλωσσικές ποικιλίες, που απαντούν στον καθημερινό και ανεπίσημο λόγο των ισπανόφωνων του Περού, αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης και, άρα, ως αποκλίσεις από την πρότυπη, γραπτή εκδοχή της ισπανικής εξαιτίας της γραπτής τους αναπαράστασης. Έτσι, οι συγγραφείς παρουσιάζουν τις πρακτικές διόρθωσης, στις οποίες επιδίδονται στη συνέχεια, ως παρεμβάσεις για την αποκατάσταση της πρότυπης ορθογράφησης, σαν να ήταν αναμενόμενες και δικαιολογημένες (βλ. ό.π.: 183). Πέρα όμως από τον τρόπο ορθογράφησης, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων επιστρατεύει κείμενα και εικόνες στο περουβιανό εγχειρίδιο για την (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών τους αξιολογήσεων υπέρ της πρότυπης ισπανικής (βλ. ό.π.: 182). Για παράδειγμα, η εικόνα ενός καθηγητή, ο οποίος σπεύδει να μοιραστεί τα μυστικά του για την ορθή χρήση της γλώσσας με τους μαθητές, αξιοποιείται ως πηγή εκφώνησης κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων με εξέχον θεσμικό κύρος στην περίπτωση όπου αναπαρίστανται δύο γλωσσικές ποικιλίες, από τις οποίες μόνο η μία αξιολογείται ως αποδεκτή και διδακτέα (βλ. ό.π.: 184).

Στη δεύτερη περίπτωση, οι συγγραφείς αναπαριστούν στο εγχειρίδιο μη πρότυπους ρηματικούς τύπους της ισπανικής οι οποίοι, όπως επισημαίνει η De los Heros, συνιστούν γεωγραφικές και, ταυτόχρονα, κοινωνικές ποικιλίες της στο Περού. Και πάλι, οι εν λόγω γλωσσικές ποικιλίες, που χρησιμοποιούνται από ισπανόφωνους ομιλητές με συγκεκριμένη γεωγραφική προέλευση και καταβολές από την εργατική τάξη, στιγματίζονται ως αποκλίσεις από την πρότυπη ισπανική μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων. Η αρνητική κοινωνιογλωσσική τους αξιολόγηση (ανα)παράγεται στο εγχειρίδιο μέσα από ρητορικά σχήματα, όπως οι μεταφορές (π.χ. *barbarismos* «βαρβαρισμοί»)⁵² (βλ. ό.π.: 184), αλλά και την αναφορά

⁵² Οι Δελβερούδη & Μοσχονάς (1997: 19-20) επισημαίνουν ότι η μεταφορά αποτελεί τον βασικό μηχανισμό στον λόγο για την κατασκευή και τη διαίωνιση του μύθου της γλωσσικής ομοιογένειας. Η μεταφορική χρήση του όρου *βαρβαρισμός* στο περουβιανό εγχειρίδιο υποδηλώνει την εισβολή των ομιλητών μη πρότυπων ποικιλιών της ισπανικής στην ίδια τους τη «γλώσσα» και στιγματίζει την παραμορφωτική δράση των γλωσσικών πρακτικών τους στη θεωρούμενη ως «καθαρή» και «ενιαία» υπόστασή της. Η γλωσσική εισβολή, μαζί με τις μεταφορές περί γλωσσικού αφανισμού και γλωσσικής ρύπανσης, συνθέτουν το ευρύτερο μεταφορικό σχήμα της γλωσσικής φθοράς (βλ. ό.π.). Με αυτούς τους όρους, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η θεώρηση ορισμένων ομιλητών της γλώσσας ως

στα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των ομιλητών που χρησιμοποιούν τις συγκεκριμένες ποικιλίες της ισπανικής.

Έτσι, η εικόνα ενός ξωτικού με κέρατα και εμφάνιση πρωτόγονου ανθρώπου τοποθετείται στην ενότητα του εγχειριδίου όπου αναπαρίστανται οι παραπάνω γεωγραφικές ποικιλίες της ισπανικής, οι οποίες απαντούν στον λόγο ομιλητών από την περιοχή των Άνδεων. Πολλοί από αυτούς εργάζονταν σε ανθρακωρυχεία και, σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, τα ξωτικά αποτελούσαν μυθικές φιγούρες που ζούσαν μέσα σε αυτά. Όπως επισημαίνει η De los Heros (2009: 185), η εικόνα του ξωτικού προκαταλαμβάνει τους αναγνώστες για την αρνητική κοινωνική αξιολόγηση των γεωγραφικών ποικιλιών της ισπανικής που αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο, καθ' ότι τις συνδέει με την «τραχιά» γλώσσα των ανθρακωρύχων.

Επιπλέον, στη συνέχεια της διδακτικής ενότητας παρουσιάζονται δύο διάλογοι και η ερευνήτρια παρατηρεί ότι στον πρώτο από αυτούς, ο οποίος εκτυλίσσεται ανάμεσα σε δύο παιδιά από τις Άνδεις, εντοπίζονται δύο μορφολογικές ποικιλίες των ρηματικών τύπων που χρησιμοποιούνται. Από αυτές, η πρώτη υπογραμμίζεται, ενώ το ίδιο δεν συμβαίνει για τη δεύτερη, που αποτελεί την πρότυπη γλωσσική ποικιλία. Την ίδια στιγμή, ένας από τους νέους που συμμετέχουν στον δεύτερο διάλογο, απευθυνόμενος στη δική του παρέα και αναφερόμενος στα δύο παιδιά από τις Άνδεις που συνομιλούν πιο πάνω, λέει: «Μην τους ακούτε! Δεν ξέρουν καν τι λένε». Έτσι, η γλωσσική ποικιλία που διαφέρει από την πρότυπη αναπαρίσταται στο εγχειρίδιο ως δείγμα άγνοιας της γλώσσας μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, ενώ συνδέεται με ομιλητές που εξακολουθούν να πιστεύουν αφελώς στην ύπαρξη ξωτικών.

Οι δύο τελευταίες περιπτώσεις, όπου αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο γλωσσικές ποικιλίες της ισπανικής, αφορούν σύμφωνα με τη De los Heros τη γλωσσική αλλαγή και την εκμάθηση των αριθμών σε μία τοπική γλώσσα του προκολομβιανού Περού (βλ. ό.π.: 186). Η γλωσσική αλλαγή προβάλλεται αποκλειστικά ως προϊόν της ιστορικής επαφής μεταξύ γλωσσών, την ίδια στιγμή που ο γλωσσικός δανεισμός λέγεται ότι δρα παραμορφωτικά στη δομή τους· παράλληλα, η σύντομη ενασχόληση με τους αριθμούς αφορά μία νεκρή πλέον γλώσσα και προβάλλεται στους μαθητές ως ένδειξη σεβασμού προς την ιστορική παράδοση και την τοπική πολιτιστική κληρονομιά.

εχθρών, εισβολέων και καταστροφέων της απέναντι σε όσους την περιφρουρούν, την καλλιεργούν και τη σέβονται, χρησιμοποιώντας την πρότυπη εκδοχή της.

Ενδιαφέρον έχει, επίσης, η αξιοποίηση από τη De los Heros των εργαλείων της *Κριτικής Ανάλυσης του Λόγου* (Critical Discourse Analysis) του Fairclough (1995, 2003, 2005) και της *Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής* (Systemic Functional Grammar) του Halliday (1985) για την κριτική ανάλυση του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια, ο οποίος (ανα)παράγει αποκλειστικά την πρότυπη ισπανική ως κυρίαρχη γνώση για τη γλώσσα (βλ. ό.π.: 188). Ειδικότερα, η De los Heros επισημαίνει ότι, γενικά, η επιλογή της απρόσωπης σύνταξης στα εγχειρίδια προσδίδει κύρος στον λόγο των συγγραφέων για τη γλώσσα, ενώ η χρήση του εγκλείοντος *εμείς*, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και οι αναγνώστες του εγχειριδίου, παρουσιάζει ως δεδομένη τη συμμετοχή του μαθητικού κοινού σε μία γλωσσική κοινότητα (π.χ. «Ψάχνουμε τώρα στο λεξικό τι σημαίνει *barbarismos*»)⁵³. Ομοίως, η χρήση του μέλλοντα για την υπόδειξη της κατάλληλης γλωσσικής επιλογής (π.χ. «Θα αποφύγουμε τη χρήση *X* προς όφελος της χρήσης *Ψ*»), η κατασκευή σχέσεων αιτιότητας μεταξύ διορθωτικής παρέμβασης και «ορθής» γλωσσικής χρήσης (π.χ. «Για δείτε τι θα συμβεί αν αντικαταστήσουμε τον γλωσσικό τύπο *X* από τον *Ψ*») και η προτίμηση για τον υποθετικό λόγο (π.χ. «Αν οι παρακάτω προτάσεις είναι λανθασμένες, να τις αντικαταστήσετε») συμβάλλουν από κοινού στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης ισπανικής. Το ίδιο αποτέλεσμα επιδιώκεται και με τη διατύπωση ερωτήσεων, οι οποίες απευθύνονται άμεσα στο μαθητικό κοινό και προβάλλουν τη χρήση συγκεκριμένων ποικιλιών της ισπανικής έναντι άλλων ως αναμενόμενη και δεδομένη (π.χ. «Οι γλωσσικοί τύποι στον διάλογο είναι σωστοί;»).

Κρίνοντας με βάση τα παραπάνω, η De los Heros καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το περουβιανό εγχειρίδιο αναγνωρίζει τη γλωσσική ποικιλότητα και την πολυπολιτισμικότητα μόνο σε θεωρητικό επίπεδο. Παρά τα δείγματα πολιτικής βούλησης για μία κοινωνιογλωσσικά ενήμερη διδασκαλία, η πρότυπη ισπανική (ανα)παράγεται αποκλειστικά ως κυρίαρχη γνώση για τη γλώσσα και, μάλιστα, σε μαθητές, πολλοί από τους οποίους δεν τη μιλούν ως μητρική γλωσσική ποικιλία. Έτσι, το συγκεκριμένο εγχειρίδιο φαίνεται ότι αποτελεί ένα άκρως τυποποιητικό γλωσσικό εγχείρημα σε μία χώρα όπου υπάρχουν πολλές γλωσσικές μειονότητες και η χρήση της ισπανικής διαφοροποιείται έντονα.

Γενικά, η μελέτη της De los Heros παρέχει σημαντική τεκμηρίωση τόσο στο μικρο-επίπεδο (τη μικροανάλυση των περιεχομένων του εγχειριδίου) όσο και στο

⁵³ Για αντίστοιχα συμπεράσματα σχετικά με τη χρήση της προσωπικής δείξης από συγγραφείς εγχειριδίων της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, βλ. ενότητες 4.4.3 και 5.3.

μακρο-επίπεδο (σε σχέση, δηλαδή, με τη γενικότερη γλωσσική πολιτική που εφαρμόζεται, θεωρητικά τουλάχιστον, από το περουβιανό κράτος). Η ερευνήτρια αποδεικνύει, με τη σειρά της, πώς η ρητορική περί διαφορετικότητας και πλουραλισμού αποτελεί το περικάλυμμα για άκρως τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα (πρβλ. με Gray, 2010). Συνολικά, η έρευνά της δείχνει ότι η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας στο περουβιανό εγχειρίδιο συνδέεται άμεσα με την περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό των άλλων ποικιλιών της ισπανικής, γεγονός που θα μας απασχολήσει εκτενώς και στην παρούσα έρευνα για τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Τέλος, η De los Heros αναδεικνύει στην ανάλυσή της τη συνέργεια διαφόρων σημειωτικών κωδίκων (του λόγου, της εικόνας, του τρόπου ορθογράφησης) για την (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων. Συνεπώς, με βάση τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης που αξιοποιούμε στην παρούσα διατριβή (βλ. ενότητα 2.1.3), η De los Heros έχει ήδη στρέψει το ερευνητικό ενδιαφέρον στη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων ως μέσου (ανα)παραγωγής της πρότυπης γλώσσας στο εγχειρίδια. Έτσι, απομένει να δούμε λεπτομερέστερα τι μορφή, έκταση και περιεχόμενο λαμβάνει η δραστηριότητα αυτή στα εγχειρίδια που εξετάστηκαν για την παρούσα έρευνα και πώς ακριβώς οι συγγραφείς τους (ανα)παράγουν την πρότυπη γαλλική για την ξενόγλωσση διδασκαλία μέσα από την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά.

3.2.2.3 Η έρευνα των Leeman και Martínez σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της ισπανικής γλώσσας στις ΗΠΑ

Μια ακόμη μελέτη σε εγχειρίδια, όπου το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης απασχολεί τους ερευνητές, είναι αυτή των Leeman και Martínez (2007). Αυτοί εστίασαν το ενδιαφέρον τους στη γλωσσική ιδεολογία και πολιτική που προωθούν τα εγχειρίδια και, ειδικότερα, αυτά της ισπανικής γλώσσας στις ΗΠΑ. Γενικά, οι Leeman και Martínez υιοθετούν την οπτική των υποστηρικτών της κριτικής παιδαγωγικής (βλ. De Castell κ.ά., 1989· Apple & Christian-Smith, 1991), σύμφωνα με την οποία το εγχειρίδιο αποτελεί ένα «πολιτισμικό τέχνημα που ενσωματώνει συγκεκριμένες ιδεολογίες για τη γνώση και, ταυτόχρονα, παγιοποιεί συγκεκριμένα είδη γνώσης» (βλ. ό.π.: 37). Γενικά, η ανάλυσή τους αποκαλύπτει το γεγονός ότι συγκεκριμένοι παράγοντες, που συνδέονται με την

εκάστοτε κοινωνικοπολιτική συγκυρία, σχετίζονται άμεσα με τη γλωσσική ιδεολογία και πολιτική που προωθούν τα εγχειρίδια. Σε σχέση με τη διδασκαλία της ισπανικής στις ΗΠΑ, τέτοιοι παράγοντες συνδέονται για τους δύο ερευνητές με: τις νέες ανάγκες του κράτους που δημιουργούνται από το πέρασμα σε μία παγκοσμιοποιημένη οικονομία· τον ρόλο της εκπαίδευσης και του πανεπιστημίου στην κοινωνία· τις προσπάθειες των πανεπιστημιακών τμημάτων για την επιβίωσή τους· και, τέλος, την πολυπολιτισμική σύνθεση του πληθυσμού στις ΗΠΑ και τον τρόπο διαχείρισής της (βλ. ό.π.: 37).

Αναλυτικότερα, οι Leeman και Martínez πραγματοποίησαν μία διαχρονική μελέτη σε δώδεκα εγχειρίδια ισπανικής γλώσσας, τα οποία κυκλοφόρησαν στις ΗΠΑ την περίοδο μεταξύ 1970 και 2000. Το υπό εξέταση υλικό τους αποτελείται από τους τίτλους και τα προλογικά σημειώματα των εγχειριδίων. Γενικά, τα παλαιότερα εγχειρίδια προορίζονταν για τη διδασκαλία της ισπανικής ως γλώσσας πολιτισμικής κληρονομιάς σε νέους λατινοαμερικανικής καταγωγής που κατοικούσαν κυρίως στις νοτιοδυτικές περιοχές των ΗΠΑ. Αντίθετα, τα πιο πρόσφατα από αυτά χρησιμοποιήθηκαν και για τη διδασκαλία της ισπανικής στο ευρύτερο αγγλόφωνο κοινό των αμερικανικών πανεπιστημίων που ενδιαφερόταν για την εκμάθηση της συγκεκριμένης γλώσσας ως ξένης.

Σύμφωνα με τους δύο ερευνητές, οι προγενέστερες μελέτες είχαν επισημάνει, γενικά, την προσκόλληση των εγχειριδίων στην πρότυπη ισπανική και τον στιγματισμό των γλωσσικών ποικιλιών που μιλούσαν οι λατινοαμερικανικής καταγωγής σπουδαστές. Ακόμη και όταν προτάθηκε ένα νέο πρόγραμμα σπουδών για αυτούς, με στόχο τον εμπλουτισμό του ήδη υπάρχοντος γλωσσικού ρεπερτορίου τους στην ισπανική, οι αρνητικές κοινωνικές αξιολογήσεις για τις γλωσσικές ποικιλίες που μιλούσαν έγιναν, απλά, λιγότερο εμφανείς στα εγχειρίδια (βλ. ό.π.: 36). Η μελέτη των Leeman και Martínez κινείται στην ίδια κατεύθυνση με τα παραπάνω ευρήματα, διερευνώντας, όμως, περαιτέρω τις διαφορές ως προς τη γλωσσική ιδεολογία και πολιτική που προωθούν τα παλαιότερα και τα πιο πρόσφατα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της ισπανικής στις ΗΠΑ.

Αναλυτικότερα, στα προλογικά σημειώματα των εγχειριδίων που εκδόθηκαν από το 1970 έως το 1990 (για την ανάλυσή τους, βλ. ό.π.: 43-49), η ισπανική γλώσσα προβάλλεται ως βασικό συστατικό της λατινοαμερικανικής ταυτότητας των ισπανόφωνων πληθυσμών στις ΗΠΑ και παρουσιάζεται συνδεδεμένη με τη ζωή στις τοπικές τους κοινότητες. Η γνώση των σπουδαστών για τη ζωή και τις πρακτικές στις

κοινότητες παρουσιάζεται ως το θεμέλιο μίας αποτελεσματικής παιδαγωγικής. Παράλληλα, η διδασκαλία της ισπανικής λέγεται ότι αποσκοπεί στην ενίσχυση των δεσμών με τις τοπικές παραδόσεις και την τόνωση του εθνικού αισθήματος των λατινοαμερικανικής καταγωγής σπουδαστών, οι οποίοι μαθαίνουν τη γλώσσα της πολιτισμικής κληρονομιάς τους. Για τους δύο ερευνητές είναι αξιοσημείωτο ότι τα συγκεκριμένα εγχειρίδια κυκλοφορούν σε μια περίοδο όπου οι λατινοαμερικανικής καταγωγής πολίτες των ΗΠΑ προβαίνουν σε δυναμικές πολιτικές διεκδικήσεις για ορατότητα, ίση μεταχείριση, εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης και επαγγελματικές ευκαιρίες (για την περιγραφή της κοινωνικοπολιτικής συγκυρίας, βλ. ό.π.: 40-42).

Παρ' όλα αυτά, όσον αφορά το γλωσσικό δείγμα που παρέχουν τα εγχειρίδια της συγκεκριμένης περιόδου, οι συγγραφείς τους υποστηρίζουν στα προλογικά σημειώματα ότι η ισπανική γλώσσα γίνεται πραγματικό κτήμα των σπουδαστών, εφόσον μάθουν την πρότυπη γλωσσική ποικιλία της και τη γλώσσα της λογοτεχνικής παράδοσης. Έτσι, διδάσκεται αποκλειστικά μέσω των εγχειριδίων η πρότυπη ισπανική των μονόγλωσσων ομιλητών της Λατινικής Αμερικής, ενώ αποσιωπώνται οι μητρικές γλωσσικές ποικιλίες των ισπανόφωνων πληθυσμών στις ΗΠΑ. Οι συγκεκριμένες ποικιλίες της ισπανικής λέγεται ότι βρίσκονται περιορισμένες στις τοπικές κοινότητες, χωρίς να μπορούν να επιτελέσουν άλλη κοινωνική λειτουργία εκτός των ορίων τους. Συνεπώς, όπως υποστηρίζουν οι Leeman και Martínez, η μονογλωσσία υπέρ της αγγλικής στις ΗΠΑ δεν αμφισβητείται σε καμία περίπτωση, αφού ο γεωγραφικός χώρος όπου επικρατεί η ισπανική γλώσσα στην πρότυπη εκδοχή των μονόγλωσσων ομιλητών της τίθεται εκτός των βορειοαμερικανικών συνόρων.

Συνολικά, από τη μελέτη των εγχειριδίων της συγκεκριμένης περιόδου προκύπτει ότι αυτά μπορεί, από τη μία πλευρά, να δίνουν έμφαση στην ιδιαίτερη ταυτότητα των λατινοαμερικάνων σπουδαστών ως αναγνωρίσιμων μελών της αμερικανικής κοινωνίας, που δικαιούνται ίσες ευκαιρίες για κοινωνική ανέλιξη και καλύτερη εκπροσώπηση εντός και εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας· όμως, από την άλλη, τα ίδια εγχειρίδια συμβάλλουν στην περιχαράκωση της ισπανικής γλώσσας στις τοπικές κοινότητες, χωρίς να της αναγνωρίζουν καμία εκπροσώπηση στον δημόσιο λόγο και, άρα, ούτε κοινωνική και πολιτική υπόσταση.

Η δεκαετία του 1990 σηματοδοτεί το πέρασμα σε μία παγκοσμιοποιημένη, μεταβιομηχανικού χαρακτήρα οικονομία όπου κυριαρχούν οι διεθνείς συνεργασίες και ανταλλαγές, ενώ οι ανάγκες διαχείρισης της ροής αγαθών, πληροφοριών και κεφαλαίων αυξάνονται περισσότερο από ποτέ. Η γλωσσική κατάρτιση συνδέεται με

την επαγγελματική απασχόληση και το αμερικανικό κράτος έχει κάθε λόγο να προάγει την εκμάθηση ξένων γλωσσών από τους πολίτες για την κυριαρχία του στη διεθνή αγορά. Η δε εκμάθησή τους αποσκοπεί κυρίως στην απόκτηση επικοινωνιακών δεξιοτήτων για τη διευκόλυνση της διεθνούς επικοινωνίας και κινητικότητας των ομιλητών (για την περιγραφή της κοινωνικοπολιτικής συγκυρίας, βλ. ό.π.: 49-54).

Με βάση τα παραπάνω, οι Leeman και Martínez παρατηρούν ότι στα εγχειρίδια που εκδόθηκαν από το 1990 έως το 2000 (για την ανάλυσή τους, βλ. ό.π.: 54-60), οι συγγραφείς προβάλλουν σκοπίμως την ισπανική στους τίτλους και τα προλογικά σημειώματα ως γλώσσα με διεθνή ρόλο και σημασία. Η λατινοαμερικανική ταυτότητα δεν παρουσιάζεται ως πολιτισμική κληρονομιά από τους προγόνους, αλλά λέγεται ότι αποκτάται, πλέον, μέσω της γλωσσικής εκπαίδευσης. Επίσης, η Λατινική Αμερική παύει να συμβολίζει τον τόπο με τον οποίο συνδέεται η ταυτότητα των σπουδαστών και το σύνολο του ισπανόφωνου κόσμου προβάλλεται ως ένα ευρύ πεδίο οικονομικής και εμπορικής δραστηριότητας, όπου η απόκτηση επικοινωνιακών δεξιοτήτων στην ισπανική εξασφαλίζει επαγγελματικά οφέλη.

Για τους Leeman και Martínez, η νέα γλωσσική ιδεολογία και πολιτική που συνδέεται με την εκμάθηση της ισπανικής γλώσσας υπαγορεύεται και πάλι από το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό πλαίσιο στις ΗΠΑ. Πιο συγκεκριμένα, η ιδεολογική κατασκευή μίας ενιαίας λατινοαμερικανικής ταυτότητας σε σχέση με την ισπανική γλώσσα εξυπηρετεί τα οικονομικά συμφέροντα των ΗΠΑ σε όλο το εύρος της λατινοαμερικανικής αγοράς, είτε εντός είτε εκτός των συνόρων. Έτσι, οι διαφημίσεις αμερικανικών προϊόντων μπορεί να προβάλλουν την πολιτισμική διαφορετικότητα των ισπανόφωνων των ΗΠΑ και, συνάμα, την ισπανική γλώσσα στη δημόσια σφαίρα, αλλά συμβάλλουν ταυτόχρονα στη διάδοση της πρότυπης ποικιλίας της ως αντιπροσωπευτικής για το σύνολο του ισπανόφωνου κόσμου. Ως εκ τούτου, οι μητρικές γλωσσικές ποικιλίες των λατινοαμερικανικής καταγωγής πληθυσμών στις ΗΠΑ περιθωριοποιούνται και πάλι ως αποκλίσεις από την πρότυπη ισπανική, δηλαδή αυτή που συνδέεται με τη λατινοαμερικανική μονογλωσσική κουλτούρα και παράδοση και δύναται να εξασφαλίσει την επικοινωνία σε μία διευρυμένη αγορά. Με αυτά τα δεδομένα, το γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων περιορίζεται στην πρότυπη ισπανική, οι αναφορές σε πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των τοπικών ισπανόφωνων κοινοτήτων στις ΗΠΑ αποφεύγονται, ενώ οι συγγραφείς απευθύνονται πλέον σε ένα

ευρύτερο αγγλόφωνο κοινό, το οποίο μαθαίνει την ισπανική στο πανεπιστήμιο όχι μόνο ως γλώσσα πολιτισμικής κληρονομιάς, αλλά κυρίως ως ξένη γλώσσα με σκοπό την αναβάθμιση των επαγγελματικών προσόντων του.

Συνοψίζοντας, οι Leeman και Martínez αναφέρονται στην εξέλιξη της ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής και οικονομικής συγκυρίας που επικρατεί στις ΗΠΑ από τη δεκαετία του '70 έως το 2000, ενώ εστιάζουν στον αντίκτυπο αυτής στη γλωσσική πολιτική και ιδεολογία που προωθούν τα εγχειρίδια για την εκμάθηση της ισπανικής. Σε σχέση με το αντικείμενο της παρούσας διατριβής, το ενδιαφέρον της συγκεκριμένης έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι, παρά τις διαφορές μεταξύ των παλαιότερων και των πιο πρόσφατων εγχειριδίων για τη διδασκαλία της ισπανικής, κοινή είναι η έμφαση των συγγραφέων τους στη σημασία που έχει η εκμάθηση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας της, είτε αυτή διδάσκεται ως γλώσσα πολιτισμικής κληρονομιάς είτε ως ξένη γλώσσα. Η (ανα)παραγωγή της πρότυπης ισπανικής αποτελεί, δηλαδή, προτεραιότητα πέρα από τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε συγκυρίας που επηρεάζει το περιεχόμενο των εγχειριδίων και παρά τις ποικιλίες της ισπανικής που ομιλούνται στις ΗΠΑ, λόγω των λατινοαμερικανικής καταγωγής πληθυσμών που βρίσκονται εγκατεστημένοι εκεί.

3.2.3 Ποσοτικές έρευνες σε εγχειρίδια γαλλικής γλώσσας

Οι ποσοτικές έρευνες για τη μελέτη της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια γαλλικής γλώσσας διακρίνονται για τη χρήση αριθμητικών ή/και στατιστικών δεδομένων ως βασικής μεθοδολογικής επιλογής από τους ερευνητές. Ως επί το πλείστον, οι συγκεκριμένες έρευνες στηρίζονται στις ποσοτικές ή/και συσχετιστικές μελέτες του William Labov στις ΗΠΑ (βλ. ενότητα 2.1.1.2). Όπως είδαμε, ο Labov ανέπτυξε ένα ερευνητικό παράδειγμα με μεγάλη επιρροή στον χώρο της κοινωνιογλωσσολογίας, υιοθετώντας ως βασική μονάδα ανάλυσης για τη μελέτη της σχέσης γλωσσικής ποικιλότητας και κοινωνικών χαρακτηριστικών την κοινωνιογλωσσική μεταβλητή. Πρόκειται για μία γλωσσική ποικιλία, κυρίως, φωνολογική, την οποία ο Labov συσχέτιζε με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών και την επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετείχαν. Επιπλέον, πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι το έργο του Labov συνδέθηκε με τη γλωσσολογία του αυθεντικού λόγου, αφού οι κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές που όριζε εξετάζονταν με ποσοτικά κριτήρια σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα.

Από την πλευρά τους, οι ερευνητές που πραγματοποίησαν ποσοτικές μελέτες σε εγχειρίδια αξιοποίησαν στατιστικά ευρήματα από μελέτες σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα της γαλλικής για έναν αριθμό από κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές. Ειδικότερα, οι ερευνητές σύγκριναν τα ευρήματα αυτά με τις κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές στο γλωσσικό δείγμα που παρείχαν τα υπό εξέταση εγχειρίδια. Αυτή η αντιπαραβολή με ποσοτική τεκμηρίωση –με βάση, δηλαδή, το πόσο απαντούσε η εκάστοτε κοινωνιογλωσσική μεταβλητή στα αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα από φυσικούς ομιλητές της γαλλικής και στα εγχειρίδια– επέτρεψε την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με: α) το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα στα εγχειρίδια, β) το κατά πόσο ήταν κοινωνιογλωσσικά αντιπροσωπευτικό και γ) τις δυνατότητες που παρείχε στο αλλόγλωσσο κοινό για να αναπτύξει την επικοινωνιακή του ικανότητα στη γαλλική γλώσσα.

3.2.3.1 Η έρευνα της O'Connor Di Vitto σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στις ΗΠΑ

Η έρευνα της O'Connor Di Vitto (1991) εντάσσεται στο πλαίσιο των ποσοτικών ερευνών στις οποίες, όπως είδαμε, προβλέπεται η χρήση αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων από φυσικούς ομιλητές της γαλλικής ως σημείου αναφοράς για την κριτική αποτίμηση του γλωσσικού δείγματος που παρέχουν τα εγχειρίδια. Γενικά, η αξιοποίηση αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων στη συγκεκριμένη μελέτη προέβλεπε τα ακόλουθα στάδια: πρώτον, την εξέταση της *συχνότητας* συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών στον λόγο των φυσικών ομιλητών της γαλλικής· δεύτερον, τη μελέτη της *κατανομής* τους σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις (π.χ. στον δημοσιογραφικό λόγο ή την καθημερινή συνομιλία)· τρίτον, τη μελέτη της *λειτουργίας* τους στον λόγο (π.χ. την προτίμηση σχηματισμού της ερώτησης με αντιστροφή της σειράς υποκειμένου/ρήματος σε ρητορικές ερωτήσεις των δημοσιογράφων στη γαλλική)· τέταρτον, τη μελέτη της *καταλληλότητας* μίας κοινωνιογλωσσικής μεταβλητής με βάση την επικοινωνιακή περίσταση, όπως προκύπτει από την εξέταση της συχνότητας, της κατανομής και της λειτουργίας της στον λόγο.

Η O'Connor Di Vitto, αξιοποιώντας αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα από ένα σώμα κειμένων που συνέθεσε η ίδια, πρότεινε για τη διδασκαλία στα αρχικά επίπεδα εκμάθησης της γαλλικής τις συχνότερες και τις πιο παραγωγικές κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές· όσες, δηλαδή, απαντούσαν περισσότερο στα αυθεντικά γλωσσικά

δεδομένα και δεν απαιτούσαν πολύπλοκες μορφοσυντακτικές μετατροπές από το αλλόγλωσσο κοινό. Παράλληλα, η ερευνήτρια έδωσε έμφαση στη μελέτη της κατανομής και της λειτουργίας των κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών στις επιμέρους επικοινωνιακές περιστάσεις όπου χρησιμοποιούνταν, δεδομένου ότι η γνώση τους από μόνη της δεν συνεπάγεται και την κατάλληλη χρήση τους σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας.

Το σώμα κειμένων της O'Connor Di Vitto περιελάμβανε γλωσσικά δεδομένα που αντλούνταν από επίσημες ομιλίες, προφορικές συνεντεύξεις, λογοτεχνικά κείμενα και τον τύπο. Οι κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές που εξέτασε η ερευνήτρια αφορούσαν, καταρχάς, τον τρόπο εκφοράς της άρνησης στη γαλλική, με ή χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο (π.χ. *je veux pas* αντί *je ne veux pas* «δεν θέλω»), και, έπειτα, τον τρόπο εκφοράς της ερώτησης (είτε με την αντιστροφή του υποκειμένου/ρήματος είτε με την πρόταξη του ερωτηματικού δείκτη *est-ce que* πριν το ρήμα είτε με τη διατήρηση της δομής στην αποφαντική φράση και την υιοθέτηση ανοδικού επιτονισμού κατά την εκφώνηση).⁵⁴ Παράλληλα, η ερευνήτρια έστρεψε την προσοχή της: α) στη χρήση των προρηματικών κλιτικών στη γαλλική (*je l'aime* «τον/την/το αγαπώ», *je lui donne* «του/της δίνω», *j'en mange* «τρώω απ' αυτό», *j'y suis* «είμαι εδώ»), β) των αναφορικών αντωνυμιών (*qui* «ο/η οποίος/α/ο», *que* «τον/την/το οποίο/α», *où* «όπου»), αλλά και των σύνθετων σχηματισμών τους στα εγχειρίδια (*à côté duquel* «δίπλα στον οποίο», *avec laquelle* «με την οποία», *en face desquels* «απέναντι από τους/τις/τα οποίους/ες/α κτλ.)).

Η O'Connor Di Vitto βασίστηκε στα αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα που συνέλεξε, προκειμένου να σχολιάσει το γλωσσικό δείγμα σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας που κυκλοφόρησαν στις ΗΠΑ. Εξέτασε εγχειρίδια με σημαντική εμπορική επιτυχία που χρησιμοποιήθηκαν από αρχάριους σπουδαστές της γαλλικής, εγγεγραμμένους σε τμήματα ξενόγλωσσης διδασκαλίας διαφόρων ιδρυμάτων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

Όσον αφορά την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, η O'Connor Di Vitto παρατήρησε, καταρχάς, ότι η συχνότατη εκφορά της άρνησης στη γαλλική χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* παρουσίαζε μηδενικές τιμές εμφάνισης σε αυτά. Μάλιστα, οι συγγραφείς ζητούσαν από το αλλόγλωσσο κοινό, σε

⁵⁴ Π.χ. ερώτηση με αντιστροφή του υποκειμένου/ρήματος: *Marie va-t-elle au Liban ?* «Η Μαρία πηγαίνει στον Λίβανο;», ερώτηση με *est-ce que*: *Est-ce que Marie va au Liban ?*, απλή ερώτηση με ανοδικό επιτονισμό: *Marie va au Liban ?*

δύο από τα τρία εγχειρίδια υπό εξέταση, να εξασκηθεί πρώιμα στον μορφοσυντακτικό έλεγχο της σπάνιας συνεμφάνισης πολλών προρηματικών κλιτικών στην άρνηση (π.χ. *Il ne nous les a pas montrées* «Αυτός δεν μας τις έδειξε»). Επιπλέον, οι συγγραφείς πρότειναν στα εγχειρίδια την εκμάθηση των εξεζητημένων σύνθετων σχηματισμών των αναφορικών αντωνυμιών στη γαλλική, που απαντούν σπανιότατα στον καθημερινό προφορικό λόγο των φυσικών ομιλητών της (π.χ. *à côté de laquelle* «δίπλα στην οποία», *au fond duquel* «στο βάθος του οποίου»). Τέλος, όσον αφορά την εκφορά της ερώτησης, η O'Connor Di Vitto διαπίστωσε ότι οι συγγραφείς αναπαριστούν στα εγχειρίδια όλες τις εκφορές της ερώτησης ανεξαιρέτως, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τη συχνότητα, την κατανομή, τη λειτουργία και την καταλληλότητά τους σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Για παράδειγμα, η ερευνήτρια εντόπισε τη χρήση ερωτήσεων με την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος σε προσομοιωμένες ανεπίσημες συνομιλίες στα εγχειρίδια. Όπως υποστηρίζει, η συγκεκριμένη κοινωνιογλωσσική μεταβλητή δεν είναι η αναμενόμενη σε ανάλογες επικοινωνιακές περιστάσεις, κρίνοντας με βάση τα αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα από φυσικούς ομιλητές της γαλλικής.

Η O'Connor Di Vitto καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η προσκόλληση των εγχειριδίων στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γαλλικής και η έμφαση που δίνουν σε μορφοσυντακτικές μετατροπές –και όχι στη γλωσσική χρήση– δεν βοηθά το αλλόγλωσσο κοινό να αντιληφθεί την καταλληλότητα μιας κοινωνιογλωσσικής μεταβλητής έναντι μιας άλλης, ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση. Συνεπώς, μπορούμε να συμπεράνουμε από τα λεγόμενα της ερευνήτριας ότι η εντονότατη ενασχόληση των συγγραφέων με τη δομική περιγραφή του γλωσσικού κώδικα στα εγχειρίδια περιθωριοποιεί το γενικότερο ζήτημα διαφοροποίησης της γλωσσικής χρήσης υπό την επιρροή κοινωνικών παραγόντων.

Πάντως, και στην περίπτωση των εγχειριδίων που μελετήθηκαν για την παρούσα έρευνα, εντοπίστηκαν συγγραφικές επιλογές που βρίσκονται σε ανακολουθία με τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας. Για παράδειγμα, διαπιστώθηκε ότι αρκετές γλωσσικές ποικιλίες που εκφράζουν ένα επίσημο ύφος ομιλίας, παραπέμποντας στα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του επιμελώς προσχεδιασμένου γραπτού λόγου, αναπαρίστανται, μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, σε ανεπίσημες, ιδιωτικές συνομιλίες μεταξύ οικείων προσώπων. Από την πλευρά μας, θα δείξουμε κατά την ανάλυση ότι αντίστοιχες συγγραφικές επιλογές υπαγορεύονται από τη γλωσσική ιδεολογία που

διαφοροποιεί κοινωνιογλωσσικά συγκεκριμένους ομιλητές έναντι άλλων, στο πλαίσιο (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

3.2.3.2 Η έρευνα των Étienne και Sax σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στις ΗΠΑ

Οι Étienne και Sax (2009) πραγματοποίησαν μια ποσοτική έρευνα σε 22 εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας σε μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις ΗΠΑ. Ο στόχος τους ήταν να διαπιστώσουν αν η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια θα επέτρεπε στο αλλόγλωσσο κοινό να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά τη γλώσσα σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Υπό αυτή την έννοια, ένα ιδιαίτερα τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα στα εγχειρίδια δεν θα ευνοούσε την ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας του αλλόγλωσσου κοινού, αφού δεν θα του επέτρεπε να μάθει να χειρίζεται διαφορετικές ποικιλίες της γαλλικής ανάλογα με τις επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχει.

Η μελέτη των Étienne και Sax περιελάμβανε δύο στάδια στο ποσοτικό σκέλος της: αρχικά, οι δύο ερευνήτριες παρουσίασαν στατιστικά ευρήματα από αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα για συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές της γαλλικής· έπειτα, ερεύνησαν τη συχνότητα και τη χρήση των συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών στα εγχειρίδια, παρέχοντας τεκμηρίωση για τα ποσοστά εμφάνισής τους σε αυτά με αριθμητικά δεδομένα. Η σύγκριση της διαθέσιμης πληροφόρησης από τα αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα με το γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων επέτρεψε στις Étienne και Sax, αφενός, την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια και, αφετέρου, τη διατύπωση μιας σειράς από κριτικές παρατηρήσεις σχετικά με το γλωσσικό δείγμα που παρέχουν στο αλλόγλωσσο κοινό. Στην έρευνα των Étienne και Sax, οι κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές που εξετάστηκαν αφορούν την ποικιλότητα της γαλλικής στη σύνταξη. Πρόκειται για την εναλλαγή μεταξύ των δύο αντωνυμικών τύπων *on/nous* για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο (*nous* «εμείς»), όπως επίσης και για την εκφορά της άρνησης και της ερώτησης στη γαλλική (για σχετικά παραδείγματα, βλ. προηγούμενη ενότητα).

Στην περίπτωση του πρώτου ζεύγους κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών (*on/nous*), η έρευνα σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα δείχνει ότι ο τύπος *on*

χρησιμοποιείται έναντι του *nous* πάνω από το 90% των περιπτώσεων στον προφορικό λόγο των φυσικών ομιλητών της γαλλικής. Το *nous* απαντά κατά την εναλλαγή προς ένα επισημότερο ύφος ομιλίας και ανάλογα με το θέμα της συζήτησης (για τις σχετικές έρευνες, βλ. ό.π.: 585). Ωστόσο, τα συγκεκριμένα ευρήματα δεν φαίνεται να λαμβάνονται υπόψη στα εγχειρίδια, όπου οι Étienne και Sax παρατηρούν τα εξής: καταρχάς, τη μη συστηματική χρήση του *on* σε επικοινωνιακές περιστάσεις όπου αυτή είναι η πλέον αναμενόμενη γλωσσική επιλογή με βάση την κοινωνιογλωσσική έρευνα και εμπειρία· έπειτα, την εσφαλμένη ταξινόμησή του από τους συγγραφείς των εγχειριδίων στους γλωσσικούς τύπους που συνδηλώνουν ένα ιδιαίτερα ανεπίσημο ύφος ομιλίας· και, τέλος, τα ιδιαίτερα αυξημένα ποσοστά εμφάνισης του *nous* στα εγχειρίδια, παρά το γεγονός ότι η χρήση του απαντά λιγότερο και, κυρίως, στις πιο επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις. Ακόμη, οι δύο ερευνήτριες σχολιάζουν την τυχαία εναλλαγή στα εγχειρίδια μεταξύ του *on* και του *nous* κατά τη διάρκεια της ίδιας συνομιλίας μεταξύ οικείων προσώπων, όπως και τη γενικότερη υποχώρηση της εμφάνισης του *on* στα εγχειρίδια μέσου επιπέδου, όπου προτιμώνται επισημότερες μορφές γλωσσικής έκφρασης προς όφελος του *nous* (βλ. επίσης Mougeon κ.ά., 2010). Καταλήγοντας, οι Étienne και Sax αναφέρουν σχετικά με τη χρήση των δύο υπό εξέταση κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών ότι μόνο οι επαφές με φυσικούς ομιλητές της γαλλικής φαίνεται ότι συμβάλλουν στην αύξηση των ποσοστών εμφάνισης του *on* στον λόγο του αλλόγλωσσου κοινού και όχι τα εγχειρίδια (για τις σχετικές έρευνες, βλ. Dewaele, 2002· Sax, 2003· Regan κ.ά., 2009: 89-93).

Όσον αφορά το δεύτερο ζεύγος κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών (π.χ. *il dit pas* αντί *il ne dit pas* «δεν λέει»), η μηδενική πραγμάτωση του προρηματικού αρνητικού μορίου *ne* κατά την εκφορά της άρνησης στον προφορικό λόγο των φυσικών ομιλητών της γαλλικής αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο. Αναφερόμενες σε στατιστικά ευρήματα από τη μελέτη αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων, οι Étienne και Sax επισημαίνουν την υψηλή συχνότητα που παρουσιάζει η συγκεκριμένη εκφορά της άρνησης, με τη μηδενική πραγμάτωση του *ne* να φθάνει έως και το 65% στις επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις και έως το 90% στις ανεπίσημες (βλ. ό.π.: 585-586). Παρ' όλα αυτά, η άρνηση χωρίς το *ne* χαρακτηρίζεται ως εκφορά που συνδηλώνει ένα πολύ ανεπίσημο ύφος ομιλίας στα εγχειρίδια. Παράλληλα, η χρήση της αποφεύγεται από τους συγγραφείς, ακόμη κι όταν η συνεμφάνισή της με άλλες ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια θα ήταν η πλέον αναμενόμενη (π.χ. η χρήση του *on* «εμείς» με την απλή εκφορά της ερώτησης και

ανοδικό επιτονισμό κατά την εκφώνηση). Ομοίως, οι προτεινόμενες δραστηριότητες στα εγχειρίδια προωθούν την πρότυπη εκφορά της άρνησης, ζητώντας από το αλλόγλωσσο κοινό τη μετατροπή σύντομων, αποπλαισιωμένων και επινοημένων φράσεων, που περιλαμβάνουν διάφορες ποικιλίες της γαλλικής, προς την πρότυπη γλώσσα. Η απόδοση των φράσεων αυτών στην πρότυπη γαλλική περιθωριοποιεί και στιγματίζει –μεταξύ άλλων– και την πλέον συνήθη εκφορά της άρνησης στον προφορικό λόγο, αφού αυτή αναπαρίσταται ως γλωσσική απόκλιση που πρέπει να εξομαλυνθεί μέσω της αναδιατύπωσης. Εν κατακλείδι, οι Étienne και Sax διαπιστώνουν ότι η ποικιλότητα ως προς την εκφορά της άρνησης δεν αποτελεί αντικείμενο μιας συστηματικής και ρεαλιστικής αναπαράστασης από τους συγγραφείς στα εγχειρίδια. Μάλιστα, όπως σημειώνουν οι δύο ερευνήτριες, τα μέσου επιπέδου εγχειρίδια είναι περισσότερο τυποποιημένα ως προς το γλωσσικό δείγμα που παρέχουν απ' ό,τι αυτά που απευθύνονται σε αρχάριους. Ως αποτέλεσμα, το αλλόγλωσσο κοινό επιλέγει τη δομή που προβλέπει παραδοσιακά ο γραμματικός κανόνας για την πρότυπη εκφορά της άρνησης (*ne+ρήμα+pas*), αφού αυτόν διδάσκεται στην ουσία. Έτσι, προκύπτει και πάλι, όπως στην περίπτωση του *on*, ότι μόνο η επαφή του αλλόγλωσσου κοινού με φυσικούς ομιλητές της γαλλικής ευνοεί την εμφάνιση στον λόγο του αυξημένων ποσοστών ποικιλότητας ως προς την εκφορά της άρνησης (για τη σχετική έρευνα, βλ. Regan κ.ά., 2009: 68-77).

Η τελευταία ομάδα κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών που εξετάζεται στη συγκεκριμένη έρευνα αφορά την εκφορά της ερώτησης στη γαλλική. Οι εκφορές που εντοπίζουν γι' αυτήν οι Étienne και Sax στα εγχειρίδια είναι οι εξής: α) η αντιστροφή της σειράς υποκειμένου/ρήματος (*D'où viens-tu ?* «Από πού έρχεσαι;»), β) η πρόταξη του ερωτηματικού δείκτη *est-ce que* πριν από το ρήμα (*D'où est-ce que tu viens ?*) και γ) η διατήρηση της δομής της απλής αποφαντικής φράσης με την τοποθέτηση του ερωτηματικού επιρρήματος πριν ή μετά το ρήμα για τις ερωτήσεις μερικής άγνοιας (*D'où tu viens ?/Tu viens d'où ?*) ή την απλή υιοθέτηση ανοδικού επιτονισμού για την εκφορά των ερωτήσεων ολικής άγνοιας (*Tu viens au cinéma ce soir ?* «Έρχεσαι στον κινηματογράφο απόψε;»).

Με βάση τα στατιστικά ευρήματα από τη μελέτη αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων (για τις σχετικές έρευνες, βλ. ό.π.: 586-587), η εκφορά της ερώτησης ολικής άγνοιας απαντά συνήθως στη γαλλική με δύο τρόπους: αφενός, με ανοδικό επιτονισμό και τη διατήρηση της δομής στην απλή αποφαντική φράση [βλ. παραπάνω το (γ)] και, αφετέρου, με τη χρήση του ερωτηματικού δείκτη *est-ce que* πριν το ρήμα

[βλ. παραπάνω το (β)]. Η εκφορά της ερώτησης με αντιστροφή της σειράς υποκειμένου/ρήματος [βλ. παραπάνω το (α)] απαντά ελάχιστα σε ανεπίσημες συνομιλίες (9%) και, ενώ η συχνότητά της αυξάνει στις επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις (μέχρι και 44% σε διαλέξεις), δεν ξεπερνά ποτέ σε ποσοστό τις άλλες δύο εκφορές. Για τις ερωτήσεις μερικής άγνοιας, τα αντίστοιχα στατιστικά ευρήματα δείχνουν ότι η πρόταξη του ερωτηματικού επιρρήματος πριν το ρήμα (*où tu vas ?* «πού πηγαίνεις;»), ή η τοποθέτησή του μετά από αυτό (*tu vas où ?*), αποτελούν τις δύο συνηθέστερες εκφορές στον προφορικό λόγο των φυσικών ομιλητών της γαλλικής.

Η μελέτη των εγχειριδίων από τις Étienne και Sax αναφορικά με τις συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές οδηγεί στα εξής συμπεράσματα: για τις ερωτήσεις ολικής άγνοιας, η εκφορά της ερώτησης με τη διατήρηση της δομής στην απλή αποφαντική φράση απαντά ορθώς στα εγχειρίδια, μαζί με τη χρήση του *est-ce que* πριν από το ρήμα, συχνότερα από όλες τις άλλες εκφορές. Ωστόσο, η ερώτηση με αντιστροφή της σειράς υποκειμένου/ρήματος –είτε πρόκειται για ερωτήσεις ολικής είτε για ερωτήσεις μερικής άγνοιας– αναπαρίσταται από τους συγγραφείς σε υπερβολικό βαθμό, ακόμη και σε επικοινωνιακές περιστάσεις όπου δεν αναμένεται η χρήση της με βάση την κοινωνιογλωσσική έρευνα και εμπειρία (όπως π.χ. σε ανεπίσημες συνομιλίες μεταξύ συνομηλίκων ή συγγενικών προσώπων). Παράλληλα, η εκφορά με το *est-ce que* για τις ερωτήσεις μερικής άγνοιας αναπαρίσταται μόνιμα στα εγχειρίδια ως η χρηστικότερη, αφού λέγεται ότι ταιριάζει σε όλες τις επικοινωνιακές περιστάσεις, ενώ δεν απαιτεί πολύπλοκες μορφοσυντακτικές μετατροπές. Αντίθετα, η εκφορά της ερώτησης τόσο με την τοποθέτηση του ερωτηματικού επιρρήματος μετά το ρήμα (*vous allez où ?* «πού πηγαίνετε;») όσο και με την πρόταξή του πριν από αυτό (*où vous allez ?*), αν και αποτελεί τη συνηθέστερη εκφορά στον προφορικό λόγο των φυσικών ομιλητών, λέγεται ότι συνδηλώνει ένα πολύ ανεπίσημο ύφος ομιλίας στα εγχειρίδια, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις παρουσιάζεται ως μία εξ ολοκλήρου ακατάλληλη γλωσσική επιλογή.

Συνοψίζοντας τα γενικότερα συμπεράσματα της έρευνάς τους στα εγχειρίδια, οι Étienne και Sax διαπιστώνουν τη γενικότερη προτίμηση των συγγραφέων για τις κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές της πρότυπης, γραπτής εκδοχής της γαλλικής που συνδηλώνουν ένα επίσημο ύφος ομιλίας –δηλαδή, τη χρήση του *vous*, τη διατήρηση του *ne* στην άρνηση και την ερώτηση με αντιστροφή της σειράς

υποκειμένου/ρήματος. Αποδεικνύεται, δηλαδή, ότι οι συγγραφείς καταρτίζουν το γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων ανεξάρτητα από τα στατιστικά ευρήματα σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα, αφού οι κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές που αναπαριστούν κατά προτεραιότητα δεν είναι αυτές που απαντούν συχνότερα στον λόγο των φυσικών ομιλητών της γαλλικής. Κατά κανόνα, οι συχνότερες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές παρουσιάζονται στα εγχειρίδια είτε ως μέσα συνδήλωσης ενός πολύ ανεπίσημου ύφους ομιλίας είτε ως ακατάλληλες γλωσσικές επιλογές.

Στο δεύτερο σκέλος της έρευνάς τους, οι Étienne και Sax κάνουν μία σειρά από κριτικές παρατηρήσεις σχετικά με την παρουσίαση, τον τρόπο αναπαράστασης και τις δραστηριότητες που προτείνονται για τις παραπάνω κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές στα υπό εξέταση εγχειρίδια. Σύμφωνα με τις δύο ερευνήτριες, η πληροφόρηση που παρέχουν οι συγγραφείς κατά την παρουσίαση των κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών είναι συχνά υπεραπλουστευτική, αφού δεν στηρίζεται παρά μόνο στις απόλυτες διχοτομήσεις μεταξύ προφορικού/γραφτού λόγου και επίσημου/ανεπίσημου ύφους. Επιπλέον, ορισμένες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, ώστε να προστεθούν στο σύνολο της παθητικής γνώσης του αλλόγλωσσου κοινού για τη γαλλική γλώσσα. Κατά συνέπεια, αυτές δεν αξιοποιούνται περαιτέρω διδακτικά και, άρα, δεν επιδιώκεται η χρήση τους από το αλλόγλωσσο κοινό σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Άλλες πάλι κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές αποσιωπώνται πλήρως στα εγχειρίδια, ενώ κάποιες από αυτές είτε αναπαρίστανται στον ίδιο –κατασκευασμένο για τη διδασκαλία– διάλογο σε ελεύθερη εναλλαγή, χωρίς καμία διαφοροποίηση μεταξύ τους από τους συγγραφείς (λ.χ. η τυχαία εναλλαγή *nous/on* για το «εμείς» σε μία ανεπίσημη συνομιλία), είτε συνεμφανίζονται με άλλες, οι οποίες χρησιμοποιούνται συνήθως σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις και, άρα, μπορούν να θεωρηθούν υφολογικά ασύμβατες μαζί τους (λ.χ. η χρήση της ερώτησης με αντιστροφή της σειράς του υποκειμένου και του ρήματος σε ένα κατασκευασμένο, ανεπίσημο διάλογο μαζί με την τυχαία εναλλαγή μεταξύ *nous/on* για το «εμείς» και *ne pas/ø pas* για την εκφορά της άρνησης). Τέλος, οι δραστηριότητες στα εγχειρίδια ενδέχεται να βρίσκονται σε αντίφαση με την παρουσίαση που προτείνεται από τους συγγραφείς για τις διάφορες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές. Για παράδειγμα, οι συγγραφείς μπορεί να παρουσιάζουν στα εγχειρίδια την ερώτηση με αντιστροφή της σειράς του υποκειμένου και του ρήματος ως εκφορά που συνδηλώνει ένα πολύ επίσημο ύφος

ομιλίας και να αποθαρρύνουν το αλλόγλωσσο κοινό από τη χρήση της: την ίδια στιγμή, όμως, ενδέχεται να επιμένουν στην εμπέδωσή της μέσα από τις δραστηριότητες που προτείνουν.

Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα που αναφέρουν οι Étienne και Sax, προκειμένου να δείξουν τις ασυνέχειες και τις αντιφάσεις του μεταπραματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια, αφορά την αναπαράσταση της ποικιλότητας ως προς την εκφορά της άρνησης. Η απροθυμία των συγγραφέων να αποδώσουν γραπτά τη μηδενική πραγμάτωση του *ne* οδηγεί σε επιλογές που ενδέχεται να προκαλέσουν σύγχυση στο αλλόγλωσσο κοινό, αφού αλλιώς εκφέρεται η άρνηση από τους ομιλητές στα προφορικά, ηχογραφημένα κείμενα των εγχειριδίων και αλλιώς αποδίδεται από τους συγγραφείς γραπτά, κατά τη μεταγραφή των κειμένων αυτών. Όπως επισημαίνουν χαρακτηριστικά οι δύο ερευνήτριες: «άλλα καλούνται οι σπουδαστές να ακούσουν και άλλα να διαβάσουν, ενώ οι συγγραφείς μπορεί να τους δηλώνουν ρητά ότι δεν πρόκειται να διδαχθούν ό,τι ακούνε να λέγεται στα ηχογραφημένα κείμενα» (βλ. ό.π.: 598).

Έτσι, παρά την έμφαση που δίνεται στον προφορικό λόγο και την «αυθεντική» χρήση της γλώσσας στα προλογικά σημειώματα των εγχειριδίων, ελάχιστοι συγγραφείς φαίνεται να εφαρμόζουν στην πράξη όσα υποστηρίζουν σε θεωρητικό επίπεδο. Μάλιστα, η παράλληλη εξέταση εγχειριδίων αρχικού και μέσου επιπέδου από τις Étienne και Sax αποκαλύπτει την έλλειψη συστήματος για την προοδευτική εξοικείωση του αλλόγλωσσου κοινού με όψεις από την ποικιλότητα της γαλλικής.

Σε μια προσπάθεια ερμηνείας των παραπάνω διαπιστώσεων από τη μελέτη τους στα εγχειρίδια, οι δύο ερευνήτριες απέδωσαν τις παρατηρούμενες παραλείψεις, αντιφάσεις και στρεβλώσεις στην προσπάθεια των συγγραφέων να εντάξουν φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια χωρίς, ωστόσο, να υπονομεύεται, μέσω του μεταπραματολογικού τους λόγου, η (ανα)παραγωγή της πρότυπης, γραπτής εκδοχής της γλώσσας. Στην ουσία, αυτή προβάλλεται στα εγχειρίδια ως το αποκλειστικό σημείο αναφοράς για τη διδασκαλία. Η προτεινόμενη ερμηνεία από τις Étienne και Sax συνδέεται άμεσα με τον τρόπο μελέτης του δίπτυχου γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στην παρούσα έρευνα, δεδομένου ότι εστιάζουμε, από την πλευρά μας, στην αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια ως διαδικασίας που συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Από αυτή

την άποψη, θα απασχολήσει και εμάς το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, με τη διαφορά ότι η ερευνητική έμφαση δεν θα δοθεί σε μεμονωμένες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές, αλλά στον συνολικότερο τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων.

3.2.3.3 Η έρευνα των Mougeon, Nadasdi και Rehner σε εγχειρίδια γαλλικής για τα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης στο Οντάριο

Οι Mougeon, Nadasdi και Rehner (2010) μελετούν δείγμα από τη γλωσσική παραγωγή αγγλόφωνων σπουδαστών της γαλλικής στον Καναδά, προκειμένου να αξιολογήσουν τον βαθμό εκμάθησης από αυτούς όψεων από την ποικιλότητα της γλώσσας που μαθαίνουν. Πρόκειται για σπουδαστές εγγεγραμμένους σε τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης στη γαλλική (βλ. ενότητα 3.2.1.3) σε σχολεία της ευρύτερης περιοχής του Τορόντο. Για την πραγματοποίηση της έρευνας, οι Mougeon, Nadasdi και Rehner συνέλεξαν γλωσσικά δεδομένα από 41 σπουδαστές μέσω συνεντεύξεων και, έπειτα, υπολόγισαν, με τη βοήθεια λογισμικού στατιστικής ανάλυσης, τα ποσοστά εμφάνισης συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών στον λόγο τους (π.χ. τη χρήση του περιφραστικού μέλλοντα *je vais partir* «θα φύγω» αντί του συνθετότερου τύπου με κλιτικό μόρφημα *je partirai*). Ως μέτρο σύγκρισης για την αξιολόγηση του βαθμού εκμάθησης των φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας από το αλλόγλωσσο κοινό οι ερευνητές χρησιμοποίησαν αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα από γαλλόφωνους Καναδούς, που είχαν συλλεγεί σε παλαιότερες έρευνες μεγάλης κλίμακας (βλ. ό.π.: κεφ. 3).

Εστιάζοντας σε συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές της γαλλικής του Καναδά, οι ερευνητές μελέτησαν αρχικά εάν το αλλόγλωσσο κοινό τις χρησιμοποιεί όπως οι φυσικοί ομιλητές της (π.χ. ποιες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές προτιμά, πόσο συχνά και με ποιο τρόπο τις χρησιμοποιεί, πόσο έντονη είναι η επιρροή της αγγλικής ως μητρικής γλώσσας κατά τη χρήση της γαλλικής στον λόγο του κτλ.). Αφού η έρευνα έδειξε ότι το αλλόγλωσσο κοινό δεν είναι εξοικειωμένο με όψεις από την ποικιλότητα της γαλλικής του Καναδά, η προσοχή των ερευνητών στράφηκε σε μία σειρά από *ανεξάρτητες μεταβλητές*, τις οποίες συσχέτισαν με αυτή την ελλιπή γνώση που παρατήρησαν εκ μέρους των αγγλόφωνων σπουδαστών. Ως ανεξάρτητες μεταβλητές, οι ερευνητές όρισαν παραμέτρους, όπως π.χ. ο βαθμός έκθεσης του αλλόγλωσσου κοινού στη γαλλική γλώσσα και οι

ευκαιρίες για επικοινωνία με φυσικούς ομιλητές της· η επιρροή της αγγλικής ως μητρικής γλώσσας του αλλόγλωσσου κοινού στον λόγο που παρήγαγε στη γαλλική· η κατηγορία της εκάστοτε υπό εξέταση κοινωνιογλωσσικής μεταβλητής, όπως προσδιορίστηκε από τους ερευνητές με βάση την κοινωνιογλωσσική έρευνα και εμπειρία· τα ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά του αλλόγλωσσου κοινού (οι κοινωνικές καταβολές, το φύλο και η ηλικία του).⁵⁵ και, τέλος, το γλωσσικό δείγμα που παρέχεται στο αλλόγλωσσο κοινό για την εκμάθηση της γαλλικής στα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης.

Η τελευταία ανεξάρτητη μεταβλητή, που εστιάζει στο γλωσσικό δείγμα για τη διδασκαλία, είναι αυτή που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα έρευνα. Και αυτό, διότι περιλαμβάνει μαζί με τη μελέτη του λόγου των εκπαιδευτικών, που διδάσκουν τη γαλλική στα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης στο Οντάριο, και την εξέταση των εγχειριδίων που χρησιμοποιούν για τη διδασκαλία τους. Μάλιστα, η έρευνα στα εγχειρίδια παρουσιάζεται από τους Mougeon, Nadasdi και Rehner ως βασική πτυχή του ερευνητικού τους προγράμματος, λόγω της σημασίας των εγχειριδίων για την εκμάθηση της ξένης γλώσσας και του μικρού αριθμού των διαθέσιμων ερευνών σε αυτά (βλ. ό.π.: 156, 169).

Πριν τη μελέτη του λόγου των αγγλόφωνων σπουδαστών, των εκπαιδευτικών και των εγχειριδίων, οι ερευνητές επιχείρησαν την κατάταξη των κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών της γαλλικής του Καναδά σε πέντε κατηγορίες με βάση την κοινωνιογλωσσική έρευνα και εμπειρία (βλ. ό.π.: 9): α) τις *μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους* (marked informal variants), β) τις *λιγότερο μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους* (mildly marked informal variants), γ) τις *ουδέτερες μεταβλητές* (neutral variants), δ) τις *μεταβλητές επίσημου ύφους* (formal variants) και ε) τις *μεταβλητές πολύ επίσημου ύφους* (hyper-formal variants). Γενικά, οι κατηγορίες (α) και (β) περιλαμβάνουν τις θεωρούμενες ως μη πρότυπες κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές, οι οποίες απαντούν στην καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων Καναδών, ενώ στις κατηγορίες (γ), (δ) και (ε) συγκαταλέγονται οι κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές της πρότυπης γαλλικής του Καναδά, οι οποίες

⁵⁵ Πρόκειται για ανεξάρτητες μεταβλητές με την έννοια που τους δίνεται στο λαμπόβειο ερευνητικό παράδειγμα (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.2).

συγκλίνουν ως επί το πλείστον με την πρότυπη γαλλική του Εξαγώνου⁵⁶ (βλ. Bibeau & Germain, 1983).

Στην εν λόγω έρευνα, αν και εξετάζονται όλες οι παραπάνω κατηγορίες κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών στα εγχειρίδια, ιδιαίτερη βαρύτητα έχουν οι δύο πρώτες, (α) και (β), για την εξοικείωση του αλλόγλωσσου κοινού με την ποικιλότητα της γαλλικής του Καναδά κατά τη φοίτησή του στα τμήματα γλωσσικής εμβάπτισης. Οι συγκεκριμένες κατηγορίες κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών είναι αυτές που απαντούν ευρέως στην καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων Καναδών. Άρα, η γνώση τους από το αλλόγλωσσο κοινό αποτελεί ζητούμενο της διδασκαλίας, προκειμένου αυτό να επικοινωνήσει αποτελεσματικά με φυσικούς ομιλητές της γαλλικής σε καθημερινά περιβάλλοντα επικοινωνίας. Από αυτή την άποψη, και λόγω του ιδιαίτερου ρόλου των εγχειριδίων ως βασικών εργαλείων της ξενόγλωσσας εκπαίδευσης, η μελέτη των δύο πρώτων κατηγοριών από κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές στο γλωσσικό δείγμα που παρέχουν έχει ιδιαίτερη σημασία. Γι' αυτό παραθέτουμε, ακολούθως, ορισμένα παραδείγματα από αυτές.

Αναλυτικότερα, στην κατηγορία των *μαρκαρισμένων μεταβλητών ανεπίσημου ύφους* (marked informal variants) οι ερευνητές κατατάσσουν λεξιλογικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως π.χ. *char* αντί *automobile* για το «αυτοκίνητο»· φωνολογικές ποικιλίες της, όπως π.χ. την προφορά των ισχυρών τύπων της προσωπικής αντωνυμίας *moi* ως [mwe] και *toi* ως [twe] αντί [mwa] και [twa]· μορφολογικές ποικιλίες της, όπως π.χ. τον εναλλακτικό ρηματικό τύπο *je vas* αντί *je vais* «πηγαίνω»· και, τέλος, συντακτικές ποικιλίες της, όπως π.χ. τη χρήση του *m'as* στο α' ενικό πρόσωπο του περιφραστικού μέλλοντα αντί του *je vais* (*m'as partir ce soir* αντί *je vais partir ce soir* «θα φύγω απόψε»).

Στην κατηγορία των *λιγότερο μαρκαρισμένων μεταβλητών ανεπίσημου ύφους* (mildly marked informal variants) οι ερευνητές κατατάσσουν φωνολογικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως την απαλοιφή του υγρού [l] στο κλιτικό υποκειμένου του γ' ενικού προσώπου (*i s'est trompé* αντί *il s'est trompé* «αυτός έκανε λάθος»), και συντακτικές ποικιλίες της, όπως την εκφορά της άρνησης με τη μηδενική πραγμάτωση του αρνητικού προρηματικού μορίου *ne* (*je fume pas* αντί *je ne fume pas* «δεν καπνίζω»).

⁵⁶ Εξαιτίας του γεωφυσικού της σχήματος, η μητροπολιτική Γαλλία αποκαλείται, επίσης, και *Εξάγωνο* (l'Hexagone).

Συνολικά, οι Mougeon, Nadasdi και Rehner μελέτησαν και τις πέντε κατηγορίες κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών σε δύο σειρές εγχειριδίων, που κάλυπταν τέσσερα επίπεδα για τη διδασκαλία της γαλλικής στα τμήματα γλωσσικής εκμάθησης. Η αρχική τους υπόθεση ήταν ότι τα εγχειρίδια θα περιελάμβαναν ένα πολύ μεγαλύτερο αριθμό από κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές επίσημου ύφους, αφού μέσω αυτών διδάσκεται κυρίως η πρότυπη γαλλική και, μάλιστα, οι πιο επίσημες εκφορές της. Ωστόσο, οι ερευνητές δεν απέκλειαν το ενδεχόμενο να εντοπίσουν κάποιες από τις λιγότερο μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους στα εγχειρίδια και, ειδικότερα, σε κείμενα όπου οι συγγραφείς θα αποσκοπούσαν στην αναπαράσταση της πιο καθημερινής γλώσσας των γαλλόφωνων Καναδών. Εξάλλου, κάτι τέτοιο θα εξυπηρετούσε τη γενικότερη διαφοροποίηση του επίσημου γραπτού λόγου στα εγχειρίδια από την αναπαράσταση του πιο αυθόρμητου προφορικού λόγου σε αυτά.

Γενικά, τα ευρήματα των Mougeon, Nadasdi και Rehner από τη μελέτη των εγχειριδίων μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: Καταρχάς, καμία από τις μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους δεν εντοπίστηκε στα εγχειρίδια. Έτσι, ακόμη και λεξιλογικές ποικιλίες που απαντούν ευρέως στην καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων Καναδών, επειδή αξιολογούνται κοινωνικά ή/και υφολογικά έντονα μαρκαρισμένες, αποκλείονται από το γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων (πρβλ. με ενότητα 3.2.1.3). Κάτι τέτοιο φαίνεται να ισχύει για λεξιλογικές ποικιλίες, όπως π.χ. *job* ή *ouvrage* για τη «δουλειά», *char* ή *machine* για το «αυτοκίνητο», *rester* «διαμένω» κτλ. Οι αντίστοιχες ποικιλίες που εντοπίζονται στα εγχειρίδια κατατάσσονται στις μεταβλητές επίσημου ύφους, όπως π.χ. *travail*, *emploi* ή *poste* για τη «δουλειά», *auto*, *automobile* ή *voiture* για το «αυτοκίνητο» και *vivre* «ζω», *demeurer* «μένω» ή *habiter* «κατοικώ». Ομοίως, πολλές από τις μορφολογικές και συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής του Καναδά που κατατάσσονται στις μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους, όπως π.χ. η χρήση του βοηθητικού *avoir* στη θέση του *être*, του τύπου *m'as* στη θέση του *je vais* στον περιφραστικό μέλλοντα ή της πρόθεσης *su'* αντί *chez* «στο σπίτι», δεν εντοπίζονται σε κανένα κείμενο των εγχειριδίων.

Ο αποκλεισμός των μη πρότυπων ποικιλιών της γαλλικής του Καναδά από τα εγχειρίδια δεν περιορίζεται μόνο στις μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους (κατηγορία α), αλλά επεκτείνεται και σε όσες θεωρούνται λιγότερο μαρκαρισμένες (κατηγορία β). Έτσι, συνήθεις φωνολογικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως π.χ. η

αποβολή του σουά [ə] (π.χ. [sRiz] αντί [səRiz] για τη λέξη *cerise* «κεράσι») ή η απαλοιφή του υγρού [l] στο κλιτικό υποκειμένου για το γ' ενικό πρόσωπο (π.χ. *i dit* [idi] αντί *il dit* [ildi] «αυτός λέει»), δεν αναπαρίστανται σχεδόν καθόλου στα εγχειρίδια. Το ίδιο ισχύει τόσο για τις μορφολογικές όσο και τις συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής του Καναδά που κατατάσσονται στις λιγότερο μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους (όπως π.χ. ο εναλλακτικός ρηματικός τύπος *je vas* αντί *je vais* «πηγαίνω» ή η εκφορά της άρνησης χωρίς το αρνητικό, προρηματικό μόριο *ne, elle aime pas* αντί *elle n'aime pas* «δεν της αρέσει»). Ομοίως, το επίρρημα *juste* «μόνο» αντικαθίσταται στα εγχειρίδια από την πολυπλοκότερη δομή *ne...que* (π.χ. *il n'a pris que son parapluie* αντί *il a pris juste son parapluie* «πήρε μόνο την ομπρέλα του»), η οποία παραπέμπει σε ένα πολύ επισημότερο ύφος ομιλίας. Εξάιρεση σε όλα τα παραπάνω φαίνεται να αποτελεί μόνο μία συντακτική ποικιλία από τις λιγότερο μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους: η αντικατάσταση του αντωνυμικού τύπου *nous* από το *on* για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο («εμείς»). Ιδιαίτερα συχνό στους διαλόγους των εγχειριδίων, με ποσοστό εμφάνισης έως και 48%, το *on* είναι αυτό που διαφοροποιεί σημαντικά τα προφορικά από τα γραπτά κείμενα (βλ. ό.π.: 98).

Με βάση τα παραπάνω, οι συγγραφείς αποσιωπούν στα εγχειρίδια τις δύο πρώτες κατηγορίες κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών που συνδέονται με την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων Καναδών, επειδή περιλαμβάνουν μη πρότυπες ποικιλίες της [βλ. κατηγορίες (α) και (β)]. Όπως υποστηρίζουν οι Mougeon, Nadasdi και Rehner, οι συγγραφείς δεν τις συμπεριλαμβάνουν στο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων, στερώντας με αυτό τον τρόπο από το αλλόγλωσσο κοινό την ευκαιρία να κατακτήσει όψεις από την ποικιλότητα της γαλλικής. Όσον αφορά, ειδικότερα, την αναπαράσταση φωνολογικών ποικιλιών της γαλλικής (π.χ. την αποβολή του σουά [ə] ή την απαλοιφή του υγρού [l] στο κλιτικό υποκειμένου για το γ' ενικό πρόσωπο *il* «αυτός»), οι ερευνητές σημειώνουν ότι οι συγγραφείς των εγχειριδίων δεν τροποποιούν την πρότυπη ορθογράφηση για την αναπαράσταση φαινομένων προφορικότητας (βλ. ενότητα 4.4.2) παρά την ύπαρξη γραπτών συμβάσεων που έχουν καθιερωθεί ευρέως μέσω της λογοτεχνικής γραφής.

Ειδικότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαφορά στη διαχείριση από τους συγγραφείς δύο από τις λιγότερο μαρκαρισμένες μεταβλητές ανεπίσημου ύφους στα εγχειρίδια. Και οι δύο απαντούν σε πολύ αυξημένο ποσοστό στον λόγο των φυσικών

ομιλητών της γαλλικής του Καναδά. Πρόκειται για το *on*, που χρησιμοποιείται στη θέση του *pous* σε ποσοστό έως και 94%, και την εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό, αρνητικό μόριο *ne*, που απαντά σε ποσοστό έως και 99,5% σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα (βλ. ό.π.: 98). Παρά την υψηλή συχνότητα και των δύο κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών στον λόγο των φυσικών ομιλητών, μόνο η πρώτη, το *on*, αναπαρίσταται στα εγχειρίδια από τους συγγραφείς τους, ενώ η δεύτερη, η άρνηση χωρίς το *ne*, αποσιωπάται συστηματικά σε αυτά. Η αποσιώπησή της αποδίδεται από τους ερευνητές στην άρνηση των συγγραφέων να αναπαραστήσουν γραπτώς τη μηδενική πραγμάτωση ενός τύπου της πρότυπης γλώσσας, κρίνοντας, προφανώς, ότι η απουσία του θα επιφέρει την ατελή εκφορά της άρνησης στον γραπτό, θεσμικό λόγο των εγχειριδίων. Εξάλλου, όπως επισημαίνουν οι ερευνητές, η συγκεκριμένη εκφορά της άρνησης παρουσιάζεται ρητά ως λανθασμένη (*ellipse fautive de NE*) και δεν αποτελεί αντικείμενο καμίας δραστηριότητας στα εγχειρίδια. Αντίθετα, οι συγγραφείς προτείνουν δραστηριότητες με φράσεις όπου το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να αντικαταστήσει το *pous* με το *on*.

Η έρευνα σχετικά με την αναπαράσταση των μεταβλητών (πολύ) επίσημου ύφους έδειξε ότι αρκετές από αυτές ορθώς παρουσιάζουν χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης στα κείμενα των εγχειριδίων που αναπαριστούν καθημερινές, ανεπίσημες συνομιλίες. Για παράδειγμα, ο συνθετότερος μορφολογικά μέλλοντας με κλιτικό μόρφημα (*je ferai* «θα κάνω»), το επίρρημα *seulement* «μόνο», η λέξη *automobile* «αυτοκίνητο» και η χρήση του *alors* «λοιπόν» (αντί του *ça fait que* για την έκφραση της συνέπειας) εμφανίζονται, πράγματι, σπανιότερα κατά την αναπαράσταση καθημερινών, ανεπίσημων συνομιλιών στα εγχειρίδια ως μεταβλητές (πολύ) επίσημου ύφους. Ωστόσο, οι ερευνητές καταγράφουν περιπτώσεις μεταβλητών (πολύ) επίσημου ύφους, οι οποίες βρίσκονται σε πλήρη αναντιστοιχία με την επικοινωνιακή περίσταση της καθημερινής, ανεπίσημης συνομιλίας όπου αναπαρίστανται από τους συγγραφείς (πρβλ. με ενότητες 3.2.3.1 και 3.2.3.2). Συνεπώς, ορισμένες επιλογές των συγγραφέων αποπροσανατολίζουν τελείως το αλλόγλωσσο κοινό από την πραγματική γλωσσική χρήση, παρέχοντας μία διαστρεβλωτική εικόνα γι' αυτήν. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μίας τέτοιας μεταβλητής (πολύ) επίσημου ύφους είναι η ενδοπροτασιακή χρήση του *donc* «λοιπόν» για την έκφραση σχέσεων αιτιότητας (π.χ. *il se fait tard il faut donc partir* «είναι αργά, άρα πρέπει να φύγουμε») η οποία, ενώ αναπαρίσταται σε ποσοστό 83%

στους διαλόγους των εγχειριδίων, δεν απαντά στην πραγματικότητα παρά μόνο σε λογοτεχνικά κείμενα (βλ. ό.π.: 100-101).

Το γενικότερο συμπέρασμα, στο οποίο καταλήγουν οι ερευνητές, είναι ότι η αναπαράσταση όψεων από την ποικιλότητα της γαλλικής δεν συγκαταλέγεται στους στόχους των συγγραφέων, αφού αυτή αποσιωπάται συστηματικά στα εγχειρίδια προς όφελος της πρότυπης γαλλικής. Όπως είδαμε, η αναπαράσταση των κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών που απαντούν στην καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα των γαλλόφωνων Καναδών [κατηγορίες (α), (β)] είναι πολύ σπάνια στα εγχειρίδια, ενώ ιδιαίτερα συχνή είναι η χρήση των κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών της πρότυπης γαλλικής [κατηγορίες (γ), (δ), (ε)], που εκφράζουν ένα επίσημο ύφος ομιλίας. Όπως σημειώνουν οι τρεις ερευνητές, το αποτέλεσμα είναι να μην διαφοροποιούνται επαρκώς οι καθημερινές συνομιλίες μεταξύ οικείων από πολλά είδη γραπτού λόγου στα εγχειρίδια, όπου υιοθετείται ένα επισημότερο ύφος. Με αυτά τα δεδομένα, το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων δεν επιτρέπει στους αγγλόφωνους, που μαθαίνουν τη γαλλική στο Οντάριο, να κατακτήσουν όψεις από την ποικιλότητα της συγκεκριμένης γλώσσας, όπως ομιλείται στον Καναδά. Και, μάλιστα, παρά το γεγονός ότι φοιτούν σε τμήματα για την εντατική εκμάθησή της σε ένα κράτος όπου η γαλλική χαίρει ενός ιδιαίτερου κοινωνιογλωσσικού καθεστώτος, λόγω της συνύπαρξης αγγλόφωνων και γαλλόφωνων πληθυσμών και της θεσμικής διγλωσσίας που επικρατεί σε αυτό (πρβλ. με ενότητα 3.2.1.3).

Η σημασία της μελέτης των Mougeon, Nadasdi και Rehner για την παρούσα έρευνα έγκειται, κυρίως, στη διαπίστωση ότι το γλωσσικό δείγμα στα εγχειρίδια που μελετούν είναι άκρως τυποποιημένο, γεγονός που τεκμηριώνουν λεπτομερώς με ποσοτικά δεδομένα. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται κατόπιν μελέτης ενός μεγάλου αριθμού κοινωνιογλωσσικών μεταβλητών της γαλλικής του Καναδά σε διαφορετικά εγχειρίδια, χάρη στα εργαλεία της στατιστικής ανάλυσης. Από τη συγκεκριμένη έρευνα προκύπτει, συνολικότερα, ότι η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας στα εγχειρίδια ως κυρίαρχης γνώσης για τη γλώσσα συνδέεται, κυρίως, με την αποσιώπηση της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά. Όταν τυχόν η ποικιλότητα της γαλλικής αναπαρίσταται στα εγχειρίδια, τότε είτε αξιολογείται ρητά ως απόκλιση από την πρότυπη γλώσσα μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, είτε περιορίζεται σε μεμονωμένα και συνήθη φαινόμενα, των οποίων η εμφάνιση

«συμβατικοποιείται» στα εγχειρίδια για τη στερεοτυπική διαφοροποίηση του προφορικού από τον γραπτό λόγο σε αυτά.⁵⁷

Σε αντίστοιχες διαπιστώσεις με τις παραπάνω θα προβούμε, με τη σειρά μας, για τα υπό εξέταση εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Ωστόσο, η ανάλυσή μας δεν θα επικεντρωθεί σε μεμονωμένες γλωσσικές ποικιλίες, τις οποίες επιλέγουν οι συγγραφείς για να αναπαραστήσουν όψεις από την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια. Αντίθετα, η ποιοτική ανάλυση που προτείνουμε θα εστιάσει, κυρίως, στις αξιολογήσεις των συγγραφέων για τις γλωσσικές ποικιλίες που αναπαριστούν στα εγχειρίδια μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου. Όπως θα δείξουμε με τη βοήθεια των αναλυτικών εργαλείων μίας σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης, οι αξιολογήσεις των συγγραφέων κατευθύνουν την κατασκευή του κοινωνικού νοήματος, το οποίο αποδίδεται στις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαριστούν στα εγχειρίδια. Μάλιστα, θα καταστήσουμε σαφές ότι τέτοιες αξιολογήσεις υπαγορεύονται από ένα ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, το οποίο συνδέεται άμεσα με την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας ως κυρίαρχης γνώσης για τη γλώσσα μέσω των εγχειριδίων.

3.3 Το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στις παρατιθέμενες έρευνες: Γλωσσική περιγραφή έναντι γλωσσικής ρύθμισης

Οι παραπάνω έρευνες, αν και αφορούν εγχειρίδια διαφορετικών γλωσσών, στηρίζονται σε διάφορες θεωρητικές αναφορές και διακρίνονται σε μεθοδολογικό επίπεδο, μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβάλλουν από κοινού στη διαμόρφωση μίας συνολικότερης ερευνητικής οπτικής αναφορικά με το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στα εγχειρίδια. Γενικά, το σημείο όπου εστιάζουν οι ερευνητές είναι η χρήση της γλώσσας σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας σε σχέση με την αναπαράστασή της στα εγχειρίδια. Γι' αυτό, οι ερευνητές αναφέρονται συστηματικά στην κοινωνιογλωσσική έρευνα και εμπειρία, αξιοποιώντας συχνά στατιστικά ευρήματα από τη μελέτη αυθεντικών γλωσσικών δεδομένων (βλ. κυρίως ενότητα 3.2.3). Κάτι τέτοιο τους επιτρέπει να προβούν στην αντιπαραβολή της ποικιλότητας που χαρακτηρίζει τη γλωσσική χρήση σε πραγματικές

⁵⁷ Πρβλ. με τη σημειωτική διεργασία της *απάλειψης* (Irvine & Gal, 2000), όπου η γλωσσική ιδεολογία υπεραπλουστεύει τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές, (ανα)παράγοντας στερεότυπα και εδραιώνοντας τις κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες.

συνθήκες επικοινωνίας (τη γλώσσα στην πραγματολογική της διάσταση) με τον τρόπο που αυτή αναπαρίσταται στο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων (τη γλώσσα μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων γι' αυτήν). Από την αντιπαραβολή αυτή προκύπτει η ομόφωνη διαπίστωση των ερευνητών ότι οι συγγραφείς των εγχειριδίων τείνουν εμφανώς να αποσιωπούν τη γλωσσική ποικιλότητα σε αυτά. Όταν πάλι εκείνη δεν αποσιωπάται πλήρως προς όφελος της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας, τότε η αναπαράστασή της κρίνεται είτε ανεπαρκής είτε διαστρεβλωτική από τους ερευνητές, γεγονός που τεκμηριώνουν σε διαφορετικό βαθμό με βάση τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας. Συνολικά, η κριτική των ερευνητών για τα εγχειρίδια αφορά την αποκλειστική έμφαση που δίνουν οι συγγραφείς τους στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας. Ως αποτέλεσμα, το αλλόγλωσσο κοινό δεν μπορεί να αναπτύξει μία αποτελεσματική επικοινωνιακή ικανότητα, καθ' ότι ενημερώνεται ελλιπώς ή/και παραπληροφορείται για τις επιμέρους χρήσεις της γλώσσας που μαθαίνει.

Σε αυτό το ερευνητικό πλαίσιο, το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης συνδέεται στενά από τους ερευνητές με το δίπολο γλωσσικής περιγραφής/γλωσσικής ρύθμισης (για τους δύο όρους, βλ. Cameron, 1995: 5). Από τη μία πλευρά, η *περιγραφή* της γλωσσικής χρήσης –και, μάλιστα, μέσω της αναφοράς των ερευνητών σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα– αναδεικνύει τη γλωσσική ποικιλότητα. Από την άλλη, η γλωσσική τυποποίηση εκλαμβάνεται ως μία θεσμική παρέμβαση στην ποικιλότητα και τη ρευστότητα των γλωσσικών πρακτικών, που έχει *ρυθμιστικό* χαρακτήρα. Αποτέλεσμα της γλωσσικής ρύθμισης είναι η διαμόρφωση του τυποποιημένου γλωσσικού δείγματος των εγχειριδίων. Έτσι, συγκεκριμένες φωνολογικές, μορφολογικές, συντακτικές, λεξιλογικές κ.ο.κ. ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, ενώ αορατοποιούνται ή υποεκπροσωπούνται άλλες. Και μάλιστα, όπως τονίζουν οι ερευνητές, αυτό συμβαίνει ανεξάρτητα από το πώς χρησιμοποιούν τη γλώσσα οι ομιλητές της και, κυρίως, σε συνθήκες καθημερινής και ανεπίσημης επικοινωνίας.

Η ρεαλιστική περιγραφή της γλωσσικής χρήσης και, μάλιστα, σε εξωθεσμικά και ανεπίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας αποτέλεσε το κατ' εξοχήν αντικείμενο της έρευνας στον χώρο της κοινωνιογλωσσολογίας. Από τις απαρχές συγκρότησης του κλάδου, διεξάγονται έρευνες πεδίου και καταβάλλονται προσπάθειες για τη μελέτη της γλώσσας, όπως παράγεται αυθόρμητα και ανεπίσημα κατά την καθημερινή ζωή των ομιλητών. Η καταγραφή και η μελέτη των γλωσσικών πρακτικών και επιλογών

τους επιχειρείται για την ανάδειξη της γλωσσικής ποικιλότητας, η οποία συνδέεται με τη γλωσσική εξέλιξη και αλλαγή.

Στον κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας, το ερευνητικό οικοδόμημα του William Labov (βλ. ενδεικτικά 1966, 1972) –και η αλληλένδετη έννοια της γλωσσικής ποικιλότητας με αυτό– καθιέρωσε τη μελέτη του αυθεντικού και καθημερινού, ανεπίσημου λόγου των ομιλητών σε ζητούμενο της σχετικής έρευνας. Όπως είδαμε, η κοινωνιογλωσσολογία αναπτύχθηκε από τον Labov ως η γλωσσολογία του αυθεντικού λόγου (βλ. ενότητα 2.1.1.2) σε αντιδιαστολή με την, έως τότε, κυρίαρχη τάση στη γλωσσολογική έρευνα που εκπροσωπούσε η γενετική-μετασχηματιστική γραμματική (για μία σύνοψη, βλ. Αρχάκης & Κονδύλη, 2002: 26-35). Η τελευταία ενίσχυε την εντύπωση της ομοιογένειας του γλωσσικού κώδικα με τη χρήση κατά την έρευνα κατασκευασμένων παραδειγμάτων της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας από τους ίδιους τους γλωσσολόγους. Αντίθετα, ο εμπειρισμός και η φαινομενολογία ως επιστημολογική επιλογή των κοινωνιογλωσσολόγων –και σε συνδυασμό με μια ιδεολογία υπέρ του πλουραλισμού με την αποδοχή της διαφορετικότητας (γεωγραφικής, ταξικής, ηλικιακής, εθνοτικής, έμφυλης κτλ.) των ομιλητών– αποτέλεσαν τα χαρακτηριστικά ενός διαφορετικού τρόπου διεξαγωγής της γλωσσολογικής έρευνας με επιρροές από την εθνογραφία και τις κοινωνικές επιστήμες. Έτσι εξηγείται η επιλογή των κοινωνιογλωσσολόγων να ηχογραφούν διαφορετικούς ομιλητές κάτω από πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας, αναγνωρίζοντας τη σημασία των κοινωνικών τους χαρακτηριστικών για την ερμηνεία των γλωσσικών τους διαφορών.

Σε αυτό το πλαίσιο, η γλωσσική τυποποίηση έχει απασχολήσει την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα, κυρίως, ως διαδικασία *γλωσσικής ρύθμισης* –δηλαδή, ελέγχου και παρέμβασης στις γλωσσικές πρακτικές για τη διαμόρφωση ενός γλωσσικού προτύπου. Η διαδικασία αυτή συνδέθηκε κατ' εξοχήν με την αποσιώπηση και την εξάλειψη της γλωσσικής ποικιλότητας, στο πλαίσιο (ανα)παραγωγής της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Πράγματι, όπως είδαμε, κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται μέσα από τη συντονισμένη δράση θεσμών και οργάνων (λ.χ. υπουργείων, μορφωτικών ινστιτούτων, γλωσσικών ομίλων, ερευνητών, εκπαιδευτικών, αναλυτικών προγραμμάτων, εγχειριδίων κτλ.) που εξασφαλίζουν από κοινού τη γλωσσική ομοιογένεια (βλ. ενότητες 2.2 και 3.1). Με αυτούς τους όρους, η γλωσσική τυποποίηση έχει αντιμετωπιστεί, κυρίως, ως εγχείρημα ρύθμισης και ομοιογενοποίησης της γλώσσας. Για τον κλάδο του γλωσσικού σχεδιασμού (βλ.

σχετικά Haugen, 1966, 1997, 2001), κάτι τέτοιο προϋποθέτει την επιλογή, την κωδικοποίηση, την επεξεργασία των λειτουργιών και την ευρύτερη αποδοχή μίας γλωσσικής ποικιλίας, προκειμένου να αποτελέσει το πρότυπο για μία γλώσσα. Άρα, αυτή θεωρείται ότι βρίσκεται, κατά κάποιο τρόπο, εξωθεσμικά σε μία κατάσταση δυναμικής εξέλιξης και αλλαγής. Από τη συγκεκριμένη ερευνητική αφετηρία, η τυποποιημένη και ομοιογενοποιημένη γλώσσα αντιμετωπίζεται ως θεσμική κατασκευή και προϊόν *γλωσσικής ρύθμισης*, ενώ αντιπαραβάλλεται στην *περιγραφή* των κοινωνιογλωσσικών δεδομένων, του αυθεντικού λόγου των ομιλητών, όπου επικρατεί εξ ορισμού η γλωσσική ποικιλότητα και πολυμορφία.

3.4 Το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης στην παρούσα έρευνα: Γλωσσική τυποποίηση και κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση

Η παρούσα έρευνα αντανακλά την εξέλιξη του ερευνητικού προβληματισμού σχετικά με τη γλωσσική τυποποίηση ως διαδικασία η οποία, πέρα από τη ρύθμιση και την ομοιογενοποίηση της γλώσσας, συνεπάγεται την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών (βλ. ενότητα 2.2). Αυτή την εξέλιξη σηματοδοτεί η σταδιακή μετατόπιση του ερευνητικού ενδιαφέροντος από την πιο «τεχνοκρατική» προσέγγιση της γλωσσικής τυποποίησης, ως ενοποιητικής διαδικασίας με συγκεκριμένα στάδια σχεδιασμού και εφαρμογής, στην πιο κριτική και κοινωνιολογική της θεώρηση.

Βάσει αυτής, η γλωσσική τυποποίηση αποτελεί μία διαδικασία που διαφοροποιεί τους ομιλητές μίας γλώσσας με ιεραρχικούς όρους, καθιερώνοντας ένα γλωσσικό πρότυπο, το οποίο δεν είναι εξίσου προσβάσιμο και αξιοποιήσιμο από όλους. Από αυτή την άποψη, η τυποποίηση μίας γλώσσας οξύνει τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές και ασυμμετρίες, ενώ η συνεχής (ανα)παραγωγή του γλωσσικού προτύπου τις εδραιώνει, τις διαιωνίζει και τις φυσικοποιεί στην κοινωνία. Υπό αυτό το πρίσμα, η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας δεν θεωρείται μόνο αποτέλεσμα της αποσιώπησης και της εξάλειψης των άλλων γλωσσικών ποικιλιών μέσα από θεσμικές πρακτικές γλωσσικής ρύθμισης. Λειτουργώντας ως γλωσσικό πρότυπο για μεγάλους και ετερογενείς πληθυσμούς ομιλητών –και, μάλιστα, περισσότερο ως ιδέα, στερεότυπο και μεταπραγματολογική κατασκευή, παρά ως πρωταρχικό δεδομένο της κοινωνιογλωσσικής τους εμπειρίας– η πρότυπη γλωσσική ποικιλία δεν υπονομεύεται από τις διαφορές της με τις άλλες γλωσσικές ποικιλίες.

αντίθετα, (ανα)παράγεται συνεχώς, μέσω των κοινωνιογλωσσικών διαφορών και της ιεραρχικής, αξιολογικής αντιμετώπισης αυτών που επιφέρει, ως συμβολικά ανώτερη και κοινωνικά αποδεκτότερη γλωσσική χρήση (βλ. επίσης Gal, 2006: 170). Με άλλα λόγια, η διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γλώσσας προϋποθέτει και αντλεί νομιμοποίηση από τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές, τις οποίες διαιωνίζει και εδραιώνει περαιτέρω. Με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται η πρωτοκαθεδρία του γλωσσικού προτύπου –και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών του– έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών και ομιλητών μιας γλώσσας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ερευνητική οπτική που υιοθετείται εδώ είναι ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας, καθ' ότι συνδέεται με την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής σε (ή/και από) αυτά. Συνεπώς, το ερευνητικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται όχι στο τυποποιημένο, αλλά στο κοινωνιογλωσσικά διαφοροποιημένο δείγμα της γαλλικής που περιλαμβάνουν τα υπό εξέταση εγχειρίδια –έστω και αν αυτό είναι, ομολογουμένως, περιορισμένο εξαιτίας της αποσιώπησης μεγάλου μέρους από την ποικιλότητα της γαλλικής σε αυτά.

Ειδικότερα, η ανάλυση των εγχειριδίων θα επιχειρηθεί με βάση τη γενικότερη θεώρηση ότι η γλωσσική τυποποίηση συνιστά μία συνεχή διαδικασία (ανα)παραγωγής και (επανα)επιβεβαίωσης της πρότυπης γλώσσας (βλ. σχετικά Woolard & Schieffelin, 1994: 64· Gadet, 2007: 28), όπου ο θεσμικός λόγος δεν αποσιωπά τη γλωσσική ποικιλότητα, αλλά την αναπαριστά μέσα από την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών. Με αυτούς τους όρους, η ερμηνεία για την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας δεν απαιτεί μόνο την προσέγγισή της ως θεσμικής διαδικασίας επιβολής ενός γλωσσικού προτύπου, κατόπιν γλωσσικής ρύθμισης και ομοιογενοποίησης. Παράλληλα, η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας θεωρείται αποτέλεσμα της επικρατούσας γλωσσικής ιδεολογίας, με την έννοια της αντίληψης και των πεποιθήσεων που καλλιεργούνται συνεχώς στους ομιλητές από τους θεσμούς και τα όργανα της τυποποίησης αναφορικά με τη γλώσσα, τις ποικιλίες της και, άρα, τους συνομιλητές τους. Τέτοιες αντιλήψεις και πεποιθήσεις οδηγούν στην κατασκευή της συναίνεσης των ομιλητών για την πρωτοκαθεδρία του γλωσσικού προτύπου και των αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών του, οι οποίοι διαφοροποιούνται ιεραρχικά έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών και ομιλητών. Κατά συνέπεια, μία συνολικότερη κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων

(ανα)παράγεται ως πάγια, φυσική και δεδομένη, όπου οι διαφορές μεταξύ γλωσσικών ποικιλιών (πρότυπων ή μη πρότυπων) διαπλέκονται ενεργά με την κατασκευή των κοινωνικών ιεραρχιών.

Στο συγκεκριμένο ερευνητικό πλαίσιο αναγνωρίζεται, γενικότερα, ο δισυπόστατος ρόλος της πρότυπης γλώσσας: αφενός, ως στερεοτύπου, ιδέας και μεταπραγματολογικής κατασκευής μέσω των θεσμών και, αφετέρου, ως δεδομένου της κοινωνιογλωσσικής εμπειρίας των ομιλητών, που τους διαφοροποιεί ιεραρχικά. Παράλληλα, η εν λόγω θεώρηση της γλωσσικής τυποποίησης αποκαλύπτει τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ γλωσσικής περιγραφής και γλωσσικής ρύθμισης (βλ. προηγούμενη ενότητα). Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι κάθε περιγραφή της γλώσσας, όσο κοινωνιογλωσσικά ρεαλιστική και γλωσσολογικά τεκμηριωμένη κι αν είναι, δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε ιδεολογικά ουδέτερη ούτε μη παρεμβατική (ή ρυθμιστική). Και αυτή απαιτεί για λογαριασμό της συγκεκριμένες διαδικασίες καταγραφής, επιλογής και ανάλυσης της γλωσσικής χρήσης από τους ερευνητές. Ανάλογα, κάθε απόπειρα γλωσσικής τυποποίησης προϋποθέτει, με τη σειρά της, την κωδικοποίηση και την περιγραφή του γλωσσικού προτύπου, μία διαδικασία στην οποία εμπλέκονται και πολλοί γλωσσολόγοι, των οποίων η βασική ερευνητική ενασχόληση θεωρείται ότι είναι, κατά τα άλλα, η περιγραφή και όχι η ρύθμιση της γλώσσας (για ένα παράδειγμα σε σχέση με την τυποποίηση της τσεχικής, βλ. Garvin, 1983). Εξάλλου είναι χαρακτηριστικό, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω μέσα από το παράδειγμα των εγχειριδίων, ότι άκρως τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρήματα σαν κι αυτά παρουσιάζονται από τους συγγραφείς τους περισσότερο ως περιγραφικά παρά ως ρυθμιστικά για τη γλωσσική χρήση (βλ. επίσης Cameron, 1995).

3.5 Τα προς εξέταση εγχειρίδια στην παρούσα έρευνα⁵⁸

Το προς ανάλυση υλικό αντλείται από εγχειρίδια που φέρουν όλα τη διακριτική σήμανση *FLE* (*Français Langue Étrangère* «Γαλλική ως Ξένη Γλώσσα»), δηλαδή αναπαριστούν τη γαλλική γλώσσα για τις ανάγκες διδασκαλίας της σε ένα αλλόγλωσσο κοινό. Πρόκειται για τριάντα επτά (37) στον αριθμό εγχειρίδια, τα οποία εκδόθηκαν στη Γαλλία και, κυρίως, από εκδοτικούς οίκους με μακρόχρονη παράδοση στον χώρο της ξενόγλωσσης διδασκαλίας της γαλλικής (*Clé International*, *Didier*, *Hachette*, *Hatier*, *PUG*). Κυκλοφόρησαν και χρησιμοποιήθηκαν για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας εντός και εκτός Γαλλίας, απευθυνόμενα, κυρίως, σε

⁵⁸ Βλ. επίσης ενότητα 1.3.2.3 και παράρτημα.

ένα αλλόγλωσσο κοινό εφήβων και (νεαρών) ενηλίκων αρχικού, μέσου και προχωρημένου επιπέδου στην εκμάθηση της γαλλικής. Όλα τα εγχειρίδια κυκλοφόρησαν και στην Ελλάδα, όπου υπήρξε η δυνατότητα χρησιμοποίησής τους τόσο σε ιδιωτικούς όσο και σε δημόσιους φορείς για τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας (π.χ. μορφωτικά ινστιτούτα, ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, κέντρα εκμάθησης ξένων γλωσσών, σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, πανεπιστημιακά τμήματα διδασκαλίας ξένων γλωσσών κτλ.). Ως προς τη χρονολογία έκδοσής τους, αυτή τοποθετείται στα τέλη της δεκαετίας του '70 για τα παλαιότερα εγχειρίδια, ενώ τα πιο πρόσφατα από αυτά εκδόθηκαν μετά το 2000, με το πιο σύγχρονο να κυκλοφορεί το 2012. Γενικά, τα εγχειρίδια καλύπτουν μία χρονική περίοδο όπου επικρατούν οι θεωρητικές παραδοχές και οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της γλώσσας ως οργάνου επικοινωνίας. Σήμερα, όλα τα υπό εξέταση εγχειρίδια εντοπίζονται καταχωρημένα και αρχειοθετημένα σε σχετικές διαδικτυακές βάσεις δεδομένων και βιβλιογραφικούς καταλόγους,⁵⁹ ενώ είναι προσβάσιμα σε έντυπη μορφή σε βιβλιοθήκες μορφωτικών ινστιτούτων και σε σπουδαστήρια, κυρίως σε αυτά των ξενόγλωσσων πανεπιστημιακών τμημάτων. Τα πιο πρόσφατα εγχειρίδια είναι διαθέσιμα και στο εμπόριο, ενώ τα παλαιότερα από αυτά, που δεν κυκλοφορούν πλέον στην αγορά, μπορούν να αναζητηθούν διαδικτυακά και να αποκτηθούν από δεύτερο χέρι μέσω του ηλεκτρονικού εμπορίου.

Γενικά, στα προλογικά σημειώματα και τους οδηγούς για τον εκπαιδευτικό, οι συγγραφείς των εγχειριδίων δηλώνουν ότι τα δημιούργησαν για τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας ως οργάνου επικοινωνίας:

Pour l'ensemble des trois degrés que comportera la *Méthode Orange*, les objectifs sont les suivants : acquisition d'une compétence de communication permettant les échanges oraux les plus courants avec des francophones ; compréhension de quelques types de textes authentiques ; production écrite limitée.

Και για τα τρία επίπεδα που θα περιλάβει η Méthode Orange, οι στόχοι είναι οι ακόλουθοι: η απόκτηση μίας επικοινωνιακής ικανότητας που να καθιστά εφικτές τις πιο καθημερινές, προφορικές διεπιδράσεις με γαλλόφωνους· η κατανόηση ορισμένων ειδών από αυθεντικά κείμενα· μία περιορισμένη γραπτή παραγωγή.

[*Méthode Orange* 1 (1978), σελ. 5]

Sans dogmatisme pédagogique, [la méthode] offre aux enseignants et aux apprenants les moyens de construire une réelle compétence de communication : il développe la prise de conscience linguistique au travers de situations de communication variées et d'activités originales qui poussent les apprenants à être actifs.

⁵⁹ Βλ. για παράδειγμα http://www.ciep.fr/sites/default/files/atoms/files/repertoire_methodes_fle.pdf και <http://www.lepointdufle.net/penseigner/ouvrages-fle.htm#premier>.

Δίχως παιδαγωγικό δογματισμό, [η μέθοδος] προσφέρει στους εκπαιδευτικούς και τους σπουδαστές τα μέσα να οικοδομήσουν μία πραγματική ικανότητα επικοινωνίας: αναπτύσσει τη γλωσσική τους συνειδητοποίηση μέσα από ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις και πρωτότυπες δραστηριότητες που ωθούν τους σπουδαστές να δράσουν.

[Grand Large 2 (1988), σελ. III]

C'est une méthode communicative en ce qu'elle attribue un rôle central à l'apprentissage par la communication, en proposant de passer progressivement d'activités systématiques et guidées de découverte et d'apprentissage à de véritables tâches de communication dans un contexte culturel.

Είναι μία επικοινωνιακή μέθοδος, με την έννοια ότι αποδίδει ένα κεντρικό ρόλο στην εκμάθηση μέσω της επικοινωνίας, προτείνοντας το σταδιακό πέρασμα από συστηματικές και κατευθυνόμενες δραστηριότητες ανακάλυψης και εκμάθησης σε πραγματικές επικοινωνιακές εργασίες, [εγγεγραμμένες] σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο.

[Escapes 1 (2001), σελ. 3]

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η εκμάθηση της γαλλικής για επικοινωνιακούς σκοπούς απαιτεί, για τους συγγραφείς των εγχειριδίων, μία γλωσσική διδασκαλία που να ευνοεί την εμπλοκή του αλλόγλωσσου κοινού σε ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις. Σχεδιασμένα για μία τέτοιου είδους διδασκαλία, τα εγχειρίδια θα επιτρέψουν στο αλλόγλωσσο κοινό, όπως υποστηρίζεται, να αποκτήσει κοινωνιογλωσσικές δεξιότητες και εμπειρίες, ώστε να αναλάβει δράση στην ξένη γλώσσα, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικοπολιτισμικές παραμέτρους που διέπουν την επικοινωνία σε αυτήν. Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο που θέτουν οι συγγραφείς των εγχειριδίων για τη διδασκαλία, οι αναφορές στη γλωσσική ποικιλότητα εντοπίζονται συστηματικά στα προλογικά τους σημειώματα και τους οδηγούς για τον εκπαιδευτικό, όπως θα δούμε αναλυτικότερα αμέσως παρακάτω.

Καταρχάς, η γλωσσική ποικιλότητα συνδέεται προγραμματικά με την προσπάθεια των συγγραφέων να εξασφαλίσουν όσο το δυνατόν περισσότερο την «αυθεντικότητα», δηλαδή τον κοινωνιογλωσσικό ρεαλισμό, του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος στα εγχειρίδια. Μέσω αυτού, επιχειρείται να έρθει το αλλόγλωσσο κοινό σε επαφή με τη γαλλική γλώσσα, όπως χρησιμοποιείται σε ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις από τους φυσικούς ομιλητές της και όχι όπως αναπαρίσταται, κατά παράδοση, μέσα από το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων (για τις έρευνες σε παλαιότερα εγχειρίδια, βλ. ενότητα 3.2.1.1):

[...] c'est un français actuel, vivant et –très vite– complexe qui est enseigné ici ; c'est aussi une méthodologie qui cherche à susciter chez l'élève le besoin de communiquer, d'aller au-delà (créativité linguistique) et de ne pas s'enfermer dans la seule répétition facile de l'acquis...

[...] είναι μία σύγχρονη, ζωντανή και –πολύ γρήγορα– περίπλοκη γαλλική, [αυτή] που διδάσκεται εδώ· πρόκειται, επίσης, για μία μεθοδολογία που επιδιώκει να δημιουργήσει στον μαθητή την ανάγκη να επικοινωνήσει, να προχωρήσει πιο πέρα (να είναι γλωσσικά δημιουργικός) και να μην περιοριστεί μόνο στην εύκολη αναπαραγωγή της γνώσης που απέκτησε...

[*Méthode Orange 1* (1978), σελ. 4]

Beaucoup d'élèves et d'étudiants nous font part de leur étonnement ou de leur déception après avoir rencontré des francophones : « Ils ne parlaient pas comme dans mon livre ! ». Nous avons donc souhaité présenter un français le plus authentique possible.

Πολλοί μαθητές και φοιτητές μάς εκφράζουν την έκπληξη ή την απογοήτευσή τους μετά από συναντήσεις με γαλλόφωνους: «Δεν μιλούσαν όπως στο βιβλίο μου!». Έτσι, θελήσαμε να παρουσιάσουμε μία όσο το δυνατόν αυθεντικότερη γαλλική.

[*Déclic 1* (2004), σελ. 7, Βιβλίο του καθηγητή]

Παράλληλα, η πρότυπη γαλλική αναγνωρίζεται, από την αρχή, στα εγχειρίδια ως μία μόνο γλωσσική ποικιλία, η οποία δεν μπορεί να αποτελεί το αποκλειστικό αντικείμενο της διδασκαλίας. Γι' αυτό, το εύρος των κειμένων που συγκροτούν το γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων λέγεται ότι αποσκοπεί στη ρεαλιστική αναπαράσταση της γαλλικής γλώσσας σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις. Ταυτόχρονα, οι συγγραφείς διαβεβαιώνουν το αλλόγλωσσο κοινό ότι έχουν λάβει υπόψη τους τις ιδιαίτερες ανάγκες του για πρόσληψη και παραγωγή λόγου στη γαλλική:

[La méthode] s'attache tout particulièrement à distinguer les types de discours que les apprenants auront à savoir produire de ceux qu'ils devront essentiellement comprendre, ce qui permet de présenter une langue authentique appartenant à différents registres et pas seulement au « français standard ».

[Στη μέθοδο] γίνεται ιδιαίτερη προσπάθεια να διακριθούν τα είδη λόγου που οι σπουδαστές θα κληθούν να παράγουν από αυτά που θα πρέπει, κυρίως, να κατανοούν, πράγμα το οποίο επιτρέπει την παρουσίαση μίας αυθεντικής γλώσσας, με τις επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες της, και όχι μόνο της πρότυπης γαλλικής.

[*Escales 1* (2001), σελ. 3]

Μάλιστα, δεδομένου ότι οι επικοινωνιακές ανάγκες του αλλόγλωσσου κοινού είναι πολλές και διαφορετικές, αφού θα κληθεί στην πράξη να διεκπεραιώσει υποθέσεις και να επιλύσει ζητήματα σε διάφορους τομείς της ζωής του, η ανάπτυξη της δεξιότητάς του να διαφοροποιεί τη γλωσσική του χρήση αποκτά ιδιαίτερη σημασία:

ÉCHO prépare l'étudiant à être un acteur social capable d'effectuer les différentes tâches de sa vie personnelle, éducative, sociale ou professionnelle. L'ensemble des moyens linguistiques est donc subordonné à ces tâches.

Η [μέθοδος] ÉCHO προετοιμάζει τον φοιτητή, ώστε να γίνει ένα ενεργό μέλος της κοινωνίας, ικανό να φέρει εις πέρας διάφορες εργασίες στην προσωπική, εκπαιδευτική, κοινωνική ή

επαγγελματική ζωή του. Το σύνολο των γλωσσικών μέσων [που παρέχεται] εξυπηρετεί, λοιπόν, αυτές τις εργασίες.

[Écho 1 (2008), σελ. 3]

Υπό αυτό το πρίσμα, η εκμάθηση εκλαμβάνεται ως δυνατότητα προσαρμογής σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις, από τις οποίες ξεχωρίζουν όσες απαιτούν την παραγωγή καθημερινού, ανεπίσημου προφορικού λόγου και, άρα, τη γνώση όψεων από την ποικιλότητα της γαλλικής:

Chaque unité vise l'adaptation à un contexte situationnel et permet d'acquérir les savoir-faire et les savoirs liés à ce contexte.

Κάθε ενότητα αποσκοπεί στην προσαρμογή [του αλλόγλωσσου κοινού] σε ένα καταστασιακό πλαίσιο και επιτρέπει την απόκτηση της βιωματικής και της [θεωρητικής] γνώσης που συνδέεται με το πλαίσιο αυτό.

[Écho 1 (2008), σελ. 3]

Des situations ancrées dans le contexte de la vie quotidienne, des dialogues enregistrés avec les libertés et les intonations de la langue parlée familière, qui font la part à l'implicite et à l'affectivité...

Καταστάσεις μέσα από την καθημερινή ζωή, διάλογοι ηχογραφημένοι με την ελευθερία και τον επιτονισμό της ανεπίσημης, προφορικής γλώσσας μαζί με όσα υπονοούνται και βιώνονται συναισθηματικά...

[Soleil 2 (1994), σελ. 5]

[La méthode] s'appuie le plus possible sur des activités naturelles plus proches de la conversation entre adultes que de l'exercice scolaire.

[Η μέθοδος] στηρίζεται όσο το δυνατόν περισσότερο σε φυσικές δραστηριότητες που είναι πλησιέστερες στη συνομιλία μεταξύ ενηλίκων παρά στη σχολική άσκηση.

[Écho 1 (2008), σελ. 3]

Παράλληλα, η ένταξη της πιο καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας στα εγχειρίδια προβάλλεται μόνιμα ως συνώνυμο αυθεντικότητας, αμεσότητας και ρεαλισμού, απ' όπου προκύπτει η αναφορά των συγγραφέων στα πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου και την προσπάθεια για την όσο το δυνατόν πιστότερη αναπαράστασή τους:

Ce souci d'authenticité nous a conduits aussi à proposer des enregistrements de conversations dits le plus naturellement possible : reprises, hésitations, changements de rythme, élisions du « e », etc.

Αυτή η έγνοια για αυθεντικότητα [της γλώσσας] μάς οδήγησε, επίσης, στο να προτείνουμε ηχογραφήσεις όσο το δυνατόν ρεαλιστικότερων συνομιλιών [με] επαναλήψεις, δισταγμούς, αλλαγές στον ρυθμό [της ομιλίας], εκθλίψεις του «e» κτλ.

[Déclic 1 (2004), σελ. 7, Βιβλίο του καθηγητή]

Σε άλλες περιπτώσεις, η ποικιλότητα της γαλλικής παρουσιάζεται από τους συγγραφείς ως σημείο αναφοράς για συγκεκριμένες μεθοδολογικές και διδακτικές επιλογές στα εγχειρίδια. Αυτές αφορούν τη συνολικότερη κατάρτιση και οργάνωση του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος σε συνδυασμό με τις δραστηριότητες που το συνοδεύουν στα εγχειρίδια:

Chaque unité comporte trois modes de communication. La *situation 1*, parties A et B, en registre de langue standard, constitue le parcours obligatoire pour réaliser l'ensemble des activités grammaticales, fonctionnelles et culturelles. Les *situations 2* et 3 fournissent un parcours qui donne aux apprenants une exposition à la communication en style familier (*situation 2*) et en style soutenu (*situation 3*). L'objectif de ce parcours secondaire est essentiellement d'accroître la compétence fonctionnelle [...] Ces trois modes de communication offrent aux apprenants une prise de contact avec les différentes manières de parler des Français.

Κάθε ενότητα περιλαμβάνει τρεις μορφές επικοινωνίας. Η περίπτωση 1, ως προς τα μέρη Α και Β, είναι στην πρότυπη γλώσσα και αποτελεί το υποχρεωτικό πέρασμα για να πραγματοποιήσει κανείς όλες τις γραμματικές, τις λειτουργικές και τις πολιτισμικές δραστηριότητες. Οι περιπτώσεις 2 και 3 παρέχουν μία διαδρομή που επιτρέπει την έκθεση των σπουδαστών στην επικοινωνία σε ανεπίσημο (περίσταση 2) και επίσημο ύφος (περίσταση 3). Ο στόχος αυτής της δεύτερης διαδρομής είναι, κυρίως, η ανάπτυξη της λειτουργικής ικανότητας [...]. Αυτές οι τρεις μορφές επικοινωνίας επιτρέπουν στους σπουδαστές να έρθουν σε επαφή με τους διάφορους τρόπους ομιλίας των Γάλλων.

[Libre Échange 1 (1991), σελ. 3]

Για την παρούσα έρευνα, από τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων στα προλογικά σημειώματα και τους οδηγούς για τον εκπαιδευτικό, ιδιαίτερη βαρύτητα αποκτούν οι δηλώσεις τους σχετικά με τους αναπαριστώμενους ομιλητές στα εγχειρίδια. Όπως υποστηρίζουν, το γλωσσικό δείγμα που παρέχουν είναι κοινωνιογλωσσικά διαφοροποιημένο, καθώς συνδέεται με ομιλητές διαφόρων ηλικιών και κοινωνικών τάξεων, προκειμένου να δοθεί μία ρεαλιστική εικόνα για τις χρήσεις της γαλλικής:

Ces enregistrements ont été faits auprès de Français d'âges et de classes sociales différents. Ils livrent un échantillon relativement caractéristique de l'expression orale des Français d'aujourd'hui.

Αυτές οι ηχογραφήσεις πραγματοποιήθηκαν με Γάλλους διαφορετικών ηλικιών και κοινωνικών τάξεων. Δίνουν ένα σχετικά χαρακτηριστικό δείγμα της προφορικής έκφρασης των σύγχρονων Γάλλων.

[Libre Échange 3 (1993), σελ. 3]

La bande dessinée met en scène une enquête du « célèbre » [...] Berthier. [Les héros] entrent en contact avec des personnages issus de tous les milieux sociaux qui se révèlent à nous par leurs paroles, leurs attitudes, leurs comportements et leurs jeux de physionomie.

Η εικονογραφημένη ιστορία παρουσιάζει μια έρευνα του «διάσημου» [...] Berthier. [Οι ήρωες] έρχονται σε επαφή με πρόσωπα από όλα τα κοινωνικά περιβάλλοντα, που αποκαλύπτονται σε μας μέσα από τα λόγια, τις στάσεις, τις συμπεριφορές και την έκφρασή τους.

[Espaces 2 (1995), σελ. 5, Οδηγός για τον εκπαιδευτικό]

Στους οδηγούς για τον εκπαιδευτικό, οι συγγραφείς προτείνουν το αλλόγλωσσο κοινό να σταθεί στα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια (βλ. ενότητα 2.1.1) και, έπειτα, να τα συσχετίσει με τις ποικιλίες της γαλλικής που τους αποδίδονται. Μάλιστα, η προτροπή των συγγραφέων για τον εντοπισμό των κοινωνιογλωσσικών διαφορών μεταξύ των ομιλητών που αναπαριστούν στα εγχειρίδια δεν αποτελεί παρά το πρώτο στάδιο εξοικείωσης του αλλόγλωσσου κοινού με την ποικιλότητα της γαλλικής. Πολύ συχνά, αυτό καλείται, επιπλέον, από τους συγγραφείς να πραγματώσει το συνολικότερο ύφος των ομιλητών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια σε δραστηριότητες υπόδυσης ρόλων:

Avant de faire jouer la saynète par les élèves, on les aidera à caractériser leurs personnages pour que le registre de langue (standard, familier, recherché) soit bien respecté.

Πριν ζητήσουμε από τους μαθητές να παίζουν αυτή τη σύντομη σκηνή, θα τους βοηθήσουμε να χαρακτηρίσουν [κοινωνικά] τα πρόσωπα [που θα υποδυθούν], έτσι ώστε το επίπεδο γλώσσας (στάνταρ, ανεπίσημο, επίσημο) να τηρηθεί.

[Libre Échange 2 (1992), σελ. 31, Βιβλίο του καθηγητή]

Συνολικά, η έμφαση των συγγραφέων στην «αυθεντικότητα» του γλωσσικού δείγματος στα εγχειρίδια, ως απόδειξη της προσπάθειάς τους να τα καταστήσουν μία αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης για το αλλόγλωσσο κοινό αναφορικά με τις ποικίλες χρήσεις της γαλλικής γλώσσας, προβάλλει τον περιγραφικό και όχι τον ρυθμιστικό χαρακτήρα τους. Όπως φαίνεται χαρακτηριστικά μέσα από τα παρατιθέμενα αποσπάσματα, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων περί κοινωνιογλωσσικού ρεαλισμού και «αυθεντικότητας» (ανα)παράγεται σε τέτοιο βαθμό στα προλογικά τους σημειώματα που μαρτυρά, εν τέλει, την εμπορική σημασία της «αυθεντικότητας» που προβάλλει για ένα προϊόν που κυκλοφορεί σε μία ανταγωνιστική αγορά (βλ. επίσης ενότητα 3.1).

Σε μια εποχή όπου επικρατεί (ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '70) η διδασκαλία της γλώσσας με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων για τη χρήση της ως οργάνου δράσης και επικοινωνίας, αυτή η έμφαση στη γλωσσική ποικιλότητα και τον κοινωνιογλωσσικό ρεαλισμό φαίνεται ότι παρέχει τα εχέγγυα ευθυγράμμισης των συγγραφέων με τις επιταγές της γλωσσοδιδακτικής επιστήμης –και, μάλιστα, στο πλαίσιο παρουσίασης και κυκλοφορίας ενός σύγχρονου, αποτελεσματικού και αναβαθμισμένου προϊόντος. Υπό αυτή την έννοια, οι συγγραφείς των εγχειριδίων που

εξετάσαμε προβάλλουν, στην ουσία, τις πιο πρόσφατες, περιγραφικές και κοινωνιογλωσσικά ενήμερες συγγραφικές τους απόπειρες απέναντι στο τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα που χρησιμοποιήθηκε κατά παράδοση –και, σε πολλές περιπτώσεις, χρησιμοποιείται ακόμη– για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Στην πραγματικότητα, ο λόγος τους περί κοινωνιογλωσσικού ρεαλισμού και «αυθεντικότητας» αποκτά σημασία σε σχέση με την παράδοση αυτή, την ίδια στιγμή που αποσκοπεί στην προβολή και τη διαφήμιση του κάθε εγχειριδίου ξεχωριστά, συγκρινόμενου με τα άλλα του είδους του.

Από την πλευρά μας, στα δύο κεφάλαια της ανάλυσης που ακολουθούν, ο στόχος μας είναι να δείξουμε ότι ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων στα προλογικά σημειώματα και τους οδηγούς για τον εκπαιδευτικό, ο οποίος συνηγορεί σαφώς υπέρ της αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας, αποτελεί μέρος μίας συνολικότερης, ιδεολογικά κατευθυνόμενης διαδικασίας· αυτής, δηλαδή, που (ανα)παράγει την πρότυπη γαλλική ως κυρίαρχη γνώση για τη γλώσσα στα εγχειρίδια, ενώ υλοποιεί μία συγκεκριμένη γλωσσική πολιτική για τη διδασκαλία της σε ένα αλλόγλωσσο κοινό.

3.6 Ανακεφαλαίωση

Η παγίωση και, άρα, η τυποποίηση μιας γλώσσας φαίνεται ότι αποτελούν προϋπόθεση για τη διεθνή διάδοσή της. Οι πρότυπες γλωσσικές ποικιλίες των διεθνών, ισχυρών γλωσσών προβάλλονται ως μέσα ισότιμης επικοινωνίας για ομιλητές διαφορετικής προέλευσης· παρέχουν τη βάση για τη διδασκαλία τους σε ένα αλλόγλωσσο κοινό· και, επιπλέον, η επιτυχής εκμάθησή τους εξασφαλίζει κοινωνικά και οικονομικά οφέλη. Ακόμη και οι έννοιες της γλωσσικής ποικιλότητας και της πολυγλωσσίας, που έχουν καταστεί κυρίαρχες αξίες της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης, γίνονται ως επί το πλείστον αντιληπτές εντός του κοινωνιογλωσσικού καθεστώτος των πρότυπων γλωσσών. Έτσι, από τη μία πλευρά, οι ομιλητές άλλων γλωσσικών ποικιλιών εντοπίζονται και διαφοροποιούνται με ιεραρχικούς όρους έναντι των ομιλητών της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας· από την άλλη πλευρά, ως πολύγλωσσοι ομιλητές θεωρούνται ευρέως όσοι έχουν επαρκείς δεξιότητες, ώστε να αποφύγουν τη μείξη και την αλληλοεπικάλυψη των πρότυπων γλωσσών που γνωρίζουν. Ως βασικά εργαλεία της ξενόγλωσσης διδασκαλίας, τα εγχειρίδια χρησιμοποιούνται σε αυτό το πλαίσιο και, ταυτόχρονα, το (ανα)παράγουν.

Ως τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρίδια, τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια έχουν απασχολήσει την έρευνα από μία συγκεκριμένη οπτική. Πιθανότατα, επειδή έχουν ειδική στόχευση –δηλαδή, απευθύνονται σε ένα αλλόγλωσσο κοινό με πρακτικές ανάγκες για την εκμάθηση μίας γλώσσας–, τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια έχουν απασχολήσει τους ερευνητές περισσότερο ως προς την εργαλειακή, διδακτική και, λιγότερο, ως προς την πολιτική και ιδεολογική τους διάσταση. Στο παρόν κεφάλαιο, το επισκοπούμενο σώμα της σχετικής βιβλιογραφίας δείχνει ότι η συγκεκριμένη διαπίστωση ισχύει ιδιαίτερα για τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, που αποτελούν το αντικείμενο μελέτης στην παρούσα διατριβή.

Αναλυτικότερα, τόσο η ποιοτική όσο και η ποσοτική έρευνα σε αυτά, με πρόσθετη, παραδειγματική αναφορά σε έρευνες για εγχειρίδια άλλων διεθνών γλωσσών, αποκαλύπτει το ιδιαίτερα τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα που παρέχουν στο αλλόγλωσσο κοινό. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στην αποσιώπηση ή, ακόμη, την περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό της γλωσσικής ποικιλότητας σε αυτά. Κατά κύριο λόγο, το αποτέλεσμα είναι τα εγχειρίδια να στερούν από το αλλόγλωσσο κοινό τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με τη γαλλική γλώσσα, όπως τη χρησιμοποιούν οι φυσικοί ομιλητές της σε καθημερινά και ανεπίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας. Ορισμένα από τα βασικότερα ερευνητικά πορίσματα που τεκμηριώνουν την άποψη αυτή είναι: η προσκόλληση των εγχειριδίων στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας εις βάρος της διδασκαλίας του ανεπίσημου και αυθόρμητου προφορικού λόγου· ο περιορισμός της τυχόν γλωσσικής ποικιλότητας στο λεξιλόγιο· και, τέλος, η αξιολογική της μεταχείριση σε «επίπεδα γλώσσας», ώστε να μην υπονομεύεται η (ανα)παραγωγή –και η πρωτοκαθεδρία– της πρότυπης γαλλικής και των επίσημων εκφορών της.

Στην παρούσα έρευνα, η μελέτη των εγχειριδίων ως τυποποιητικών γλωσσικών εγχειρημάτων εστιάζει στο κοινωνιογλωσσικά διαφοροποιημένο δείγμα που παρέχουν για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Μεταξύ των παραγόντων που ευνόησαν την ένταξη στα εγχειρίδια ορισμένων όψεων από την ποικιλότητα της γαλλικής, αναφέραμε: τη γενικότερη ανάδειξή της σε θεμελιώδη ιδιότητα των γλωσσών με την ανάπτυξη της κοινωνιογλωσσολογίας· την εξέλιξη της γλωσσοδιδακτικής επιστήμης υπό την επιρροή της κοινωνιογλωσσολογίας και των συγγενών με αυτήν κλάδων (π.χ. της πραγματολογίας, της ανάλυσης λόγου, της ανθρωπογλωσσολογίας κτλ.)· την κοινωνικοπολιτική συγκυρία των τελευταίων δεκαετιών, η οποία ευνοεί τη διαφοροποίηση των γλωσσικών πρακτικών σε τοπικό

επίπεδο σε ένα γενικότερο κλίμα κινητικότητας και γλωσσοπολιτισμικών επαφών, εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης και της ελεύθερης αγοράς· και, τέλος, το εμπορικό κριτήριο στην επιλογή των εγχειριδίων, όπου μία κοινωνιογλωσσικά ρεαλιστικότερη αναπαράσταση της γλώσσας αποτελεί πρόσθετη αξία για ένα προϊόν που κυκλοφορεί σε ανταγωνιστικές αγορές.

Σε αυτό το πλαίσιο, το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης δεν μας απασχολεί, ώστε να φανεί το πόσο ρυθμιστικά είναι τα εγχειρίδια για τη γαλλική και την ξενόγλωσση διδασκαλία της, όπως έχει ήδη επαρκώς τονιστεί· αντίθετα, θα εστιάσουμε στον τρόπο με τον οποίο τα εγχειρίδια είναι ρυθμιστικά, στη γλωσσική πολιτική που υπηρετούν και τη γλωσσική ιδεολογία που την υπαγορεύει. Από αυτή την ερευνητική οπτική, θα μελετήσουμε τον τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, προκειμένου να δείξουμε πώς συμβάλλει στην πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Ως ερευνητική μας αφετηρία υιοθετούμε τις μεταγενέστερες, πιο κριτικές και μεταστρουκτουραλιστικές προσεγγίσεις της γλωσσικής τυποποίησης. Σε αυτές τις προσεγγίσεις, το ερευνητικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται από την αποσιώπηση της γλωσσικής ποικιλότητας, με σκοπό τη θεσμική κατασκευή και επιβολή ενός γλωσσικού προτύπου, στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας ως ιδεολογικά κατευθυνόμενης διαδικασίας με σημαντικές κοινωνικοπολιτικές προεκτάσεις. Η εν λόγω διαδικασία όχι μόνο δεν αποσιωπά, αλλά αντίθετα προϋποθέτει (ή συνεπάγεται) την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας.

Με αυτή την οπτική, σκοπεύουμε να δείξουμε στα δύο ακόλουθα κεφάλαια της ανάλυσης ότι, μέσα από την αναπαράσταση όψεων από την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια, οι ομιλητές που προβάλλονται σε αυτά διαφοροποιούνται κοινωνιογλωσσικά μεταξύ τους με ιεραρχικό τρόπο, μέσα από την αντιπαραβολή του συνολικότερου ύφους τους. Έτσι, οι ποικιλίες της γαλλικής αξιολογούνται, χαρακτηρίζονται κοινωνικά και φορτίζονται ιδεολογικά με συγκεκριμένο τρόπο μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων. Όπως θα δούμε λεπτομερώς κατά την ανάλυση, κάτι τέτοιο οφείλεται στις ιδιότητες, τις πρακτικές και τα ιδιαίτερα κοινωνικά (και πολιτισμικά) χαρακτηριστικά των ομιλητών που κατασκευάζουν υφολογικά και προβάλλουν αντιπαραβολικά οι συγγραφείς στα εγχειρίδια.

Εν συντομία, μέσα από την προτεινόμενη ανάλυση, θα φανεί: α) πώς οι συγγραφείς κατευθύνουν τις αξιολογήσεις του αλλόγλωσσου κοινού για τις γλωσσικές ποικιλίες που αναπαριστούν στα εγχειρίδια, κατασκευάζοντας το κοινωνικό τους νόημα μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, β) πώς οι συγγραφείς των εγχειριδίων επιδιώκουν τη συναίνεση του αλλόγλωσσου κοινού για την πρωτοκαθεδρία της πρότυπης γαλλικής έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών που προβάλλουν, γ) πώς η γλωσσική ποικιλότητα γίνεται αντιληπτή –και στον χώρο της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης– εντός του κοινωνιογλωσσικού καθεστώτος των πρότυπων, εθνικών και τυποποιημένων γλωσσών και, τέλος, δ) πώς η ξενόγλωσση εκπαίδευση διαιώνίζει και φυσικοποιεί, με τη σειρά της, τις κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες μέσω των εγχειριδίων, στο πλαίσιο (ανα)παραγωγής μίας συνολικότερης κοινωνιογλωσσικής τάξης πραγμάτων.

Κεφάλαιο 4^ο

Γλωσσική ποικιλότητα και κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας

4.1 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία

Σε αυτό το κεφάλαιο, το αντικείμενο της ανάλυσής μας είναι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στο υλικό που συλλέξαμε από τριάντα-επτά (37) εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας (βλ. ενότητες 1.3.2.3 και 3.5). Γενικά, η κύρια ομοιότητα που εντοπίσαμε στο υπό εξέταση υλικό και, ακολούθως, το σημείο αναφοράς για την ανάλυσή μας, είναι ότι η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται στα εγχειρίδια από τους συγγραφείς μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά (*ποικιλότητα με βάση τον χρήστη*).

Όπως είδαμε στο θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής (βλ. ενότητα 2.1.1), οι γλωσσικές ποικιλίες μελετώνται σε σχέση με διάφορους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, μεταξύ των οποίων αναφέραμε ως σημαντικότερους: τη γεωγραφική προέλευση, την κοινωνική τάξη, την ηλικία, τις εθνοτικές καταβολές, το φύλο των ομιλητών και τις επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχουν. Για τη μελέτη της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια, θα αξιοποιήσουμε την έννοια του *ύφους* με βάση τον ορισμό και την προσέγγισή του στο θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής (βλ. ενότητες 2.1.2 και 2.1.3). Πιο συγκεκριμένα, το νήμα που διατρέχει την ανάλυσή μας είναι το εξής: οι συγγραφείς διαφοροποιούν κοινωνιογλωσσικά τους διάφορους ομιλητές που προβάλλουν στα εγχειρίδια, αποδίδοντάς τους διαφορετικούς τρόπους ομιλίας –και, άρα, ποικιλίες της γαλλικής–, στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους.

Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη, αφενός, ότι το γλωσσικό δείγμα στα υπό εξέταση εγχειρίδια έχει διαμορφωθεί από τους συγγραφείς με παιδαγωγικά, διδακτικά και μεθοδολογικά κριτήρια (και όχι απαραίτητα με γνώμονα τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας) και, αφετέρου, ότι οι ομιλητές που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια δεν είναι υπαρκτά πρόσωπα, αλλά φιγούρες για την ξενόγλωσση διδασκαλία, θα κάνουμε λόγο για την προβολή της κοινωνιογλωσσικής

διαφοροποίησης σε αυτά μέσα από τη διαδικασία της *αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία*. Ειδικότερα, θα θεωρήσουμε ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών συνιστά μία διαδικασία που επιτυγχάνεται μέσω του λόγου των συγγραφέων για την ποικιλότητα της γαλλικής, τον οποίο χαρακτηρίσαμε περαιτέρω ως *μεταπραγματολογικό* (για τον όρο, βλ. Silverstein, 1993). Ο χαρακτηρισμός αυτός προκύπτει από την *ανακλαστικότητα*⁶⁰ που διέπει τις αναπαραστάσεις της γλωσσικής χρήσης –και, κατ’ επέκταση, των ομιλητών– στα εγχειρίδια.

Η δομή και το περιεχόμενο των επιμέρους ενοτήτων της ανάλυσης που περιλαμβάνει το παρόν κεφάλαιο διαμορφώθηκαν, προκειμένου να δείξουμε ότι η διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία επιτυγχάνεται *ποικιλοτρόπως* στα εγχειρίδια μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων. Πιο συγκεκριμένα, θα αναλύσουμε και θα σχολιάσουμε:

- (α) μεμονωμένες αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής,
- (β) την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες στα εγχειρίδια,
- (γ) την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων και
- (δ) την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους μέσα από τις πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων.

Με βάση τη γενική στοχοθεσία μας, ο σκοπός μας είναι να φανεί ότι, αν και η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την

⁶⁰ Ο όρος *ανακλαστικότητα* αναφέρεται στην ιδιότητα της αυτοαναφορικότητας που διακρίνει τη γλώσσα. Στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνάς μας (βλ. ενότητα 2.1.3), επισημάνσαμε ότι οι ομιλητές χρησιμοποιούν τη γλώσσα ανακλαστικά (βλ. Agha, 2007, κεφ. 1) για να κατηγοριοποιήσουν, να ταξινομήσουν ή να χαρακτηρίσουν διάφορες όψεις από τις επιμέρους χρήσεις της (λ.χ. τα εκφωνήματα, τη μορφή τους, τις επικοινωνιακές περιστάσεις όπου χρησιμοποιούνται, τις δραστηριότητες που επιτελούνται μέσω αυτών, τους ομιλητές που τα παράγουν κτλ.). Συνεπώς, η ανακλαστικότητα αποτελεί ιδιότητα της γλώσσας που επιτρέπει την έκφραση των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων από τους ομιλητές. Όπως έχουμε ήδη τονίσει, τέτοιου είδους αξιολογήσεις εκφέρονται μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των ομιλητών (του λόγου που αυτοί παράγουν για να αναφερθούν ανακλαστικά στον τρόπο, με τον οποίο χρησιμοποιούν τη γλώσσα στην πραγματολογική της διάσταση). Το περιεχόμενο των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων υπαγορεύεται από συγκεκριμένες πεποιθήσεις και αντιλήψεις που έχουν οι ομιλητές για τις σχέσεις γλώσσας και κοινωνίας. Πρόκειται για συστήματα ιδεών, τα οποία έχουν οριστεί και μελετηθεί στον κλάδο της ανθρωπογλωσσολογίας ως *γλωσσικές ιδεολογίες* (βλ. σχετικά Silverstein, 1979· Woolard & Schieffelin, 1994· Schieffelin, Woolard & Kroskrity, 1998· Kroskrity, 2004).

ξενόγλωσση διδασκαλία επιτυγχάνεται *ποικιλοτρόπως* στα εγχειρίδια, μέσω της διαδικασίας αυτής προβάλλεται *μόνιμα* η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση με τρόπο που συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Όπως θα δούμε διεξοδικότερα κατά την ανάλυση, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών κατευθύνεται από συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων στα εγχειρίδια, οι οποίες αναμένεται να επηρεάσουν άμεσα το αλλόγλωσσο κοινό που τα χρησιμοποιεί.

Η σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση του ύφους που αξιοποιούμε στην παρούσα έρευνα θα μας επιτρέψει να μελετήσουμε την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών στα εγχειρίδια ως αποτέλεσμα των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων που εκφράζουν οι συγγραφείς μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου. Με βάση τα αναλυτικά εργαλεία της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης (βλ. Agha, 2007), οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των ομιλητών, όπως (ανα)παράγονται μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, μπορούν να αναπαρασταθούν και να μελετηθούν στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως δραστηριότητα με (μετα)σημειωτικό, ανακλαστικό χαρακτήρα. Ανάλογα, το ειδικότερο ερευνητικό μας ενδιαφέρον στα εγχειρίδια θα στραφεί στη *μορφή*, την *έκταση* και το *περιεχόμενο* της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς σε αυτά. Βάσει της εν λόγω δραστηριότητας, οι συγγραφείς κατασκευάζουν το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαριστούν, μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, στα εγχειρίδια. Και αυτό, καθ' ότι αξιολογούν τις επιμέρους ποικιλίες της γαλλικής ως συστατικά για την αντιπαραβολική κατασκευή του συνολικότερου ύφους των ομιλητών που προβάλλουν στα εγχειρίδια για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Μέσα από την προτεινόμενη ανάλυση, θα δείξουμε πώς ακριβώς τα εγχειρίδια υλοποιούν μία συγκεκριμένη γλωσσική πολιτική για την ξενόγλωσση διδασκαλία της γαλλικής –δηλαδή, την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας της– και, μάλιστα, ως αποτέλεσμα ενός συνολικότερου τρόπου αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, που έχει μελετηθεί ως η *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης* (βλ. σχετικά Irvine & Gal, 2000· Irvine, 2001). Οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν τη γλωσσική ιδεολογία (η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη*) θα εντοπιστούν και θα σχολιαστούν ενδελεχώς στο υπό εξέταση υλικό, αποκαλύπτοντας πώς οι γλωσσικές ποικιλίες αναπαρίστανται

μόνιμα στα εγχειρίδια ως *μεταπραγματολογικά στερεότυπα* (βλ. Agha, 2007) –δηλαδή, με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί και πάντα προς όφελος της πρότυπης γαλλικής και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της.

4.2 Μεμονωμένες αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές ομιλητών

Στην πιο απλή περίπτωση, η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση προβάλλεται στα εγχειρίδια μέσα από μεμονωμένες υφολογικές κατασκευές ομιλητών και την αντιπαραβολική προβολή τους. Πρόκειται για την ταυτόχρονη και ξεχωριστή παρουσίαση διαφορετικών ομιλητών, στην υφολογική κατασκευή των οποίων συμβάλλουν οι ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια. Οι συγγραφείς επιστρατεύουν σκίτσα για την απεικόνιση των συγκεκριμένων ομιλητών και, παράλληλα, επιλέγουν έναν ή περισσότερους γλωσσικούς τύπους που παρουσιάζουν διαφορετικές εναλλαγές κατά την πραγμάτωσή τους στη γαλλική. Με τον τρόπο αυτό, οι συγγραφείς συσχετίζουν τις γλωσσικές ποικιλίες που αναπαριστούν στα εγχειρίδια με τους εικονιζόμενους ομιλητές και, ειδικότερα, με τους διάφορους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης (τη γεωγραφική προέλευση, την κοινωνική τάξη, την ηλικία, το φύλο τους κτλ.), όπως αυτοί εμπλέκονται στη γενικότερη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους.

Στο πρώτο παράδειγμα από το εγχειρίδιο *Escapes 1* (2001), οι συγγραφείς προβαίνουν στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τριών μεμονωμένων ομιλητών της γαλλικής, αναπαριστώντας: α) την ποικιλία ως προς την εκφορά της ερώτησης (βλ. ενότητες 2.1, 3.2.3.1, 3.2.3.2), β) την ποικιλία ως προς την πραγμάτωση της δεικτικής έκφρασης *ça* «τούτο»/*cela* «αυτό»⁶¹ και γ) την ποικιλία ως προς την κοινωνική δείξη στη γαλλική (*tu* «εσύ» αντί *vous* «εσείς»)⁶². Όπως φαίνεται στην εικόνα 4.1, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των τριών ομιλητών επιτρέπει την απεικόνιση της κοινωνικής κατανομής, που υποτίθεται ότι παρουσιάζουν, οι ανωτέρω ποικιλίες της γαλλικής. Η κοινωνική τους κατανομή

⁶¹ Ο πρώτος τύπος *ça* είναι κατά πολύ συνηθέστερος του δεύτερου και συνθετότερου *cela*, ιδίως στην προφορική επικοινωνία (βλ. Riegel κ.ά. 2001: 205-206). Η χρήση του *cela* εκφράζει γενικά επίσημο, δοκιμιακό ή/και λογοτεχνικό ύφος, δηλαδή συνδέεται περισσότερο με τον επίσημο γραπτό λόγο.

⁶² Ο όρος *κοινωνική δείξη* χρησιμοποιείται για τις διαφορές ως προς τη χρήση της προσωπικής δείξης ανάλογα με το κοινωνικό κύρος του συνομιλητή και τις σχέσεις εγγύτητας/οικειότητας ή, αντίθετα, τυπικότητας/απόστασης του ομιλητή μαζί του (βλ. σχετικά Yule, 2006: 18, 19).

(προσδι)ορίζεται από τους συγγραφείς ανάλογα με την κοινωνική τάξη (βλ. ενότητα 2.1.1.2.1), την ηλικία (βλ. ενότητα 2.1.1.2.2) και το φύλο (βλ. ενότητα 2.1.1.2.4) των ομιλητών που απεικονίζουν. Έτσι, από το πρώτο κιόλας παρατιθέμενο απόσπασμα, καθίσταται εμφανής η αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των διαφόρων παραγόντων της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης που αναφέραμε (βλ. ενότητα 2.1.1):

Εικόνα 4.1: *Escales 1* (2001), σελ. 60

5. Εσείς τι λέτε;

α. *Σ' αρέσει τούτο 'δω; β. (Μήπως) σας αρέσει τούτο 'δω; γ. Αρέσει σε εσάς αυτό εδώ;

Αναλυτικότερα, ο πρώτος από τα αριστερά –και, μάλλον, ο νεότερος ομιλητής της γαλλικής– παρουσιάζεται να χρησιμοποιεί την εκφορά της ερώτησης που απαντά συχνότερα στην καθημερινή, προφορική επικοινωνία. Η εν λόγω εκφορά είναι αυτή που εκφράζει το λιγότερο τυπικό και επίσημο ύφος συγκριτικά με τις άλλες δύο και η μόνη, την οποία επισημειώνουν οι συγγραφείς με έναν αστερίσκο ως μη πρότυπη (**T'aimes ça ?* «Σ' αρέσει τούτο 'δω;»). Πιο συγκεκριμένα, ο πρώτος ομιλητής παρουσιάζεται να διατηρεί τη δομή της απλής αποφαντικής φράσης [Υποκείμενο (*t'*) Ρήμα (*aimes*) Συμπλήρωμα (*ça*)] και να προβαίνει στην εκφορά της ερώτησης με ανοδικό επιτονισμό, που αποδίδεται γραπτώς μέσω της στίξης. Επιπλέον, καταφεύγει στην κοινωνική δείξη *tu* «εσύ» για την αναφορά στον υποτιθέμενο συνομιλητή του, η οποία εκφράζει γενικά οικειότητα και εγγύτητα ή, αλλιώς, *θετική ευγένεια*⁶³ (positive

⁶³ Σύμφωνα με τη θεωρία των Brown και Levinson (1987), η θετική ευγένεια αποτελεί μία από τις δύο μορφές ευγένειας και αντιπαραβάλλεται στην αρνητική. Τα δύο είδη ευγένειας είναι στενά συνδεδεμένα με την έννοια του *προσώπου* (face), όρος που χρησιμοποιούν οι Brown και Levinson για την αναφορά στη δημόσια αυτοεικόνα ενός ατόμου. Ειδικότερα, οι ερευνητές διακρίνουν δύο είδη προσώπου, όπως και δύο είδη ευγένειας κατά την επικοινωνία. Το *θετικό πρόσωπο* ενός ατόμου είναι η ανάγκη του να είναι αγαπητό και αποδεκτό. Ανάλογα, η *θετική ευγένεια* είναι η έκφραση εγγύτητας και αλληλεγγύης προς ένα άτομο. Το *αρνητικό πρόσωπο* ενός ατόμου είναι η ανάγκη του να μη δέχεται επιβολές από τους άλλους. Έτσι, η *αρνητική ευγένεια* είναι η έκφραση τυπικότητας, σεβασμού και απόστασης προς το άλλο άτομο (για μία σύνοψη της θεωρίας, βλ. Yule, 2006, κεφ. 7).

politeness) προς αυτόν (για τον όρο, βλ. Brown & Levinson, 1987). Τέλος, επιλέγει τον πιο ανεπίσημο τύπο *ça* «τούτο», και όχι *cela* «αυτό», για την πραγμάτωση της σχετικής δεικτικής έκφρασης, ενώ προβαίνει στη φωνολογική συρρίκνωση του κλιτικού υποκειμένου στο β' ενικό πρόσωπο (*t'aimes* «σ' αρέσει» αντί *tu aimes* «σου αρέσει»). Ο συντετμημένος τύπος προκύπτει από την αποβολή του [y], η οποία συμβολίζει γραπτώς, μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (για τον όρο, βλ. ενότητα 4.4.2), την πιο ανεπίσημη και καθημερινή ομιλία του.

Το γεγονός ότι οι συγγραφείς του εγχειριδίου αποδίδουν στον πρώτο (και μάλλον νεότερο) ομιλητή την πιο ανεπίσημη εκφορά της ερώτησης, με τις ειδικότερες επιλογές που περιλαμβάνει ως προς την έκφραση της δευτεροπρόσωπης αντωνυμικής δείξης στη γαλλική, μαρτυρά τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις. Με άλλα λόγια, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων για την ποικιλότητα της γαλλικής δεν φαίνεται να λαμβάνει υπόψη στα εγχειρίδια τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας (τη γαλλική στην πραγματολογική της διάσταση). Σύμφωνα με αυτά, όλοι οι ομιλητές της γαλλικής χρησιμοποιούν συχνότερα τη συγκεκριμένη εκφορά της ερώτησης σε συνθήκες καθημερινής, προφορικής επικοινωνίας. Και, μάλιστα, ιδίως στην περίπτωση των ερωτήσεων ολικής άγνοιας, όπως αυτή που περιλαμβάνει το παράδειγμα της εικόνας 4.1 (βλ. σχετικά Gadet, 1997: 112). Οι ομιλητές της γαλλικής φαίνεται, δηλαδή, ότι προτιμούν γενικότερα τη διατήρηση της δομής στην απλή αποφαντική φράση όταν μιλούν, δηλώνοντας την ερωτηματική τροπικότητα του εκφωνήματός τους με ανοδικό επιτονισμό (βλ. Gadet, ό.π.: 108).

Συνολικά, η συγκεκριμένη εκφορά της ερώτησης, μαζί με τη χρήση της δείξης (*tu* και *ça*), την εικόνα του ομιλητή και τη μη πρότυπη ορθογράφηση, συμβάλλουν στην κατασκευή του ανεπίσημου και, μάλλον, νεανικού του ύφους στο εγχειρίδιο, το οποίο τον τοποθετεί, σε σύγκριση με τους δύο επόμενους ομιλητές, στη βάση της κοινωνικής και της ηλικιακής ιεραρχίας.

Σε αντίθεση με τον πρώτο, ένας δεύτερος ομιλητής, ο οποίος αναπαριστά στερεοτυπικά ένα γάλλο μεσήλικα με τον χαρακτηριστικό του μπερέ, παρουσιάζεται να εκφωνεί την πρότυπη εκφορά της ερώτησης στη γαλλική. Σε αυτήν, διατηρείται η δομή της απλής αποφαντικής φράσης, αλλά η ερώτηση δηλώνεται μορφοσυντακτικά με την πρόταξη του ερωτηματικού δείκτη *est-ce que* πριν από το ρήμα (*Est-ce que vous aimez ça ?* «(Μήπως) σας αρέσει τούτο 'δω;»). Πρόκειται για την εκφορά που αξιολογείται ως η λιγότερο κοινωνικά ή/και υφολογικά μαρκαρισμένη, σύμφωνα με

τη διαθέσιμη έρευνα αναφορικά με το αίσθημα των φυσικών ομιλητών της γαλλικής (βλ. σχετικά Behnsted, 1973). Επιπλέον, ο κύριος της εικόνας χρησιμοποιεί την κοινωνική δείξη *vous* «εσείς» που εκφράζει γενικά τυπικότητα και απόσταση ή, αλλιώς, *αρνητική ευγένεια* (negative politeness) προς τον υποτιθέμενο συνομιλητή του (για τον όρο, βλ. Brown & Levinson, 1987). Τέλος, εξακολουθεί να χρησιμοποιεί το δεικτικό *ça* αντί του επισημότερου *cela*, μία γλωσσική επιλογή που παραπέμπει σε συνθήκες καθημερινής, προφορικής επικοινωνίας. Συνολικά, οι γλωσσικές ποικιλίες της γαλλικής που αποδίδονται στον κύριο συμβάλλουν, σε συνδυασμό με την εικόνα του, στην κατασκευή του τυπικότερου ύφους ενός γάλλου μεσήλικα. Αυτό ορίζεται σε αντιπαραβολή με το πιο ανεπίσημο (και μάλλον νεανικό) ύφος του προηγούμενου ομιλητή και, ταυτόχρονα, με το ύφος της επόμενης κυρίας, η οποία εντοπίζεται στα δεξιά της εικόνας.

Η κυρία, της οποίας το σκίτσο θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι μαρτυρά την προέλευσή της από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, παρουσιάζεται να χρησιμοποιεί την πλέον επίσημη εκφορά της ερώτησης στη γαλλική. Αυτή περιλαμβάνει την αντιστροφή της σειράς του υποκειμένου και του ρήματος (*aimez-vous* ?) για τη (μορφο)συντακτική δήλωση της ερώτησης μαζί με τη δεικτική έκφραση *cela* και την κοινωνική δείξη *vous* «εσείς». Συνολικά, πρόκειται για μία σειρά επιλογών που εκφράζουν ένα πολύ επίσημο ύφος ομιλίας στη γαλλική (*Aimez-vous cela* ? «Αρέσει σε εσάς αυτό εδώ;»). Μάλιστα, ο συνδυασμός τους μπορεί να θεωρηθεί ότι εκφράζει –και, κυρίως, σε συνθήκες καθημερινής, προφορικής επικοινωνίας– όχι μόνο επισημότητα, αλλά και ιδιαίτερη εκλέπτυνση, έως και επιτήδευση. Οι συγγραφείς φαίνεται, δηλαδή, ότι αναπαριστούν τη γλωσσική ποικιλότητα μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, ώστε να (ανα)παράγουν την *κοινωνική διάκριση* της συγκεκριμένης ομιλήτριας (για τον όρο, βλ. Bourdieu, 1979 και κεφ. 1, υποσημ. 31). Όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στην εικόνα 4.1, κάτι τέτοιο γίνεται στο πλαίσιο της υφολογικής κατασκευής της κυρίας ως μέλους μίας κοινωνικής ελίτ, πάντα σε αντιπαραβολή με το καθ' όλα πιο ανεπίσημο ύφος του νέου και το λιγότερο επίσημο ύφος του κυρίου.

Μέσω της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των τριών παραπάνω ομιλητών κατασκευάζεται το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο και, μάλιστα, για τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας σε ένα αλλόγλωσσο κοινό. Υπό αυτή την έννοια, το κοινωνικό νόημα κάθε γλωσσικής ποικιλίας δεν θεωρείται δεδομένο εκ των προτέρων (βλ. επίσης ενότητες

2.1.2 και 2.1.3). Αντίθετα, (ανα)παράγεται στα εγχειρίδια μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων και, ειδικότερα, μέσα από το εκάστοτε ύφος που αναπαριστούν, στην κατασκευή του οποίου καλείται να συμβάλει η κάθε ποικιλία της γαλλικής. Κάτι τέτοιο γίνεται σε αντιπαραβολή με άλλες γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες συμβάλλουν, με τη σειρά τους, στην υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Εξαιτίας του στερεοτυπικού κοινωνικού νοήματος που αποκτούν οι γλωσσικές ποικιλίες στο πλαίσιο τέτοιων υφολογικών κατασκευών, προκύπτει ότι αυτές αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως *μεταπραγματολογικά στερεότυπα* (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4). Έτσι, οι γλωσσικές ποικιλίες καλούνται να αξιολογηθούν κοινωνικά από το αλλόγλωσσο κοινό, ενώ εξυπηρετούν τη διαδικασία της υφολογικής κατασκευής ενός ομιλητή της γαλλικής έναντι ενός άλλου. Ας δούμε αναλυτικότερα, όμως, πώς ακριβώς γίνεται κάτι τέτοιο, χρησιμοποιώντας τα αναλυτικά εργαλεία της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης του ύφους που αξιοποιούμε στην παρούσα έρευνα (βλ. αντίστοιχα τον όρο *register* στο Agha, 2007).

Ειδικότερα, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των τριών ομιλητών που προβάλλονται παραπάνω επιτυγχάνεται μέσα από συνδυασμούς (ή τυποποιήσεις) διαφορετικής φύσης σημείων (είτε γλωσσικών είτε μη γλωσσικών), τα οποία λειτουργούν ως τα επιμέρους συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους. Τέτοιοι σημειωτικοί συνδυασμοί αξιολογούνται κοινωνικά ως συμβατοί και αναμενόμενοι μεταξύ τους, συγκροτώντας τρία ευρύτερα σημειωτικά ρεπερτόρια. Αυτά θεωρούμε ότι αναπαριστούν στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης τα τρία ύφη, όπως (προσδι)ορίζονται μέσα από την ιδιαίτερη αμφίεση, τις στάσεις, την ιδιοσυγκρασία, τον τρόπο ομιλίας κ.ά. των ατόμων που απεικονίζονται.

Προχωρώντας στην ανάλυση, τα ρεπερτόρια αυτά, όπως εντοπίζονται στην εικόνα 4.1, είναι αποτέλεσμα των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων των συγγραφέων και, άρα, της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν στο εγχειρίδιο (βλ. ενότητα 2.1.3). Με τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης, τα τρία αντιπαραβαλλόμενα ύφη (ανα)παράγονται στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα μέσα από τρία *μετασημεία*. Τα μετασημεία είναι αυτά που οργανώνουν και αξιολογούν κοινωνικά τα τρία ύφη ως σημειωτικά ρεπερτόρια. Όπως είδαμε, κάτι τέτοιο οφείλεται στην *ανακλαστικότητα* των

μετασημείων, δηλαδή στην ιδιότητά τους να αξιολογούν κοινωνικά άλλα σημεία, τα οποία συσχετίζουν και τυποποιούν σε σημειωτικά ρεπερτόρια με κοινωνικό νόημα.

Στο ανωτέρω απόσπασμα, τα τρία μετασημεία, που υπαγορεύουν ως φορείς κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων τις τρεις αντιπαραβαλλόμενες υφολογικές κατασκευές, είναι: α) η *οικειότητα* για το σαφώς πιο ανεπίσημο ύφος του νεότερου, β) η μεγαλύτερη *τυπικότητα* για το ύφος του μεσήλικα κυρίου και γ) η ιδιαίτερη *επισημότητα*, η *εκλέπτυνση* –έως και η *επιτήδευση*– για το ύφος της αστής κυρίας. Τα συγκεκριμένα μετασημεία (ανα)παράγουν τα τρία ύφη των ομιλητών ως σημειωτικά ρεπερτόρια (ή τυποποιήσεις) με το ανωτέρω κοινωνικό νόημα και, μάλιστα, όπως κατασκευάζονται, απεικονίζονται και αντιπαραβάλλονται στο πεδίο σημείωσης του εγχειριδίου. Καταφεύγοντας στους τεχνικούς όρους της προσέγγισής μας, θα κάνουμε λόγο για τρεις *μετασημειωτικές τυποποιήσεις*, οι οποίες (ανα)παράγουν ανακλαστικά τα τρία ύφη στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης και, ειδικότερα, μέσα από όλα εκείνα τα επιμέρους σημεία που τα συγκροτούν ως ρεπερτόρια και τα καθιστούν κοινωνικά χαρακτηρισμένα, διακριτά και αναγνωρίσιμα.⁶⁴

Αυτή η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων που μόλις περιγράψαμε καλεί το αλλόγλωσσο κοινό, το οποίο χρησιμοποιεί το συγκεκριμένο εγχειρίδιο, να επιδειξεί την απαραίτητη ερμηνευτική κοινωνιογλωσσική δράση, προκειμένου να αποδώσει κοινωνικό νόημα στις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται σε αυτό. Βέβαια, όπως δείξαμε παραπάνω, η διαδικασία της κοινωνιογλωσσικής αξιολόγησης από το αλλόγλωσσο κοινό είναι σε σημαντικό βαθμό προκαθορισμένη από τους συγγραφείς του εγχειριδίου. Έτσι, οι γλωσσικές ποικιλίες που απαντούν συχνότερα στον καθημερινό, προφορικό λόγο

⁶⁴ Στην περίπτωση του πρώτου ομιλητή από τα αριστερά, το μάλλον νεανικό του ύφος (ανα)παράγεται μέσα από μια μετασημειωτική τυποποίηση, η οποία συσχετίζει και αξιολογεί συνολικά τα εξής σημεία ως δηλωτικά της οικειότητας που εκφράζει: α) μια στάση που αποπνέει χαλαρότητα (τα χέρια στις τσέπες) ή συγκρατημένη έκπληξη (ορθάνοιχτα μάτια), β) μια ανεπίσημη ένδυση (αθλητική μπλούζα με κουκούλα, φαρδύ παντελόνι, μάλλον αθλητικά παπούτσια), γ) μια χαρακτηριστική κόμμωση (αραιά μαλλιά καρφάκια) και δ) μια φράση που παραπέμπει σε συνθήκες καθημερινής, προφορικής επικοινωνίας. Στην περίπτωση του δεύτερου ομιλητή, η μετασημειωτική τυποποίηση συσχετίζει και αξιολογεί συνολικά τα εξής σημεία ως δηλωτικά του τυπικού ύφους που εκφράζει: α) μια φράση στην πρότυπη γαλλική σε αντιδιαστολή με την ανεπίσημη εκφορά του πρώτου ομιλητή, β) μια στάση και μια ιδιαίτερη αμφίεση (αυτές ενός Γάλλου πιο προχωρημένης ηλικίας, που ξεχωρίζει με το παλτό και τον χαρακτηριστικό μπερέ του). Στην περίπτωση της τρίτης ομιλήτριας, η μετασημειωτική τυποποίηση συσχετίζει και αξιολογεί συνολικά τα εξής σημεία ως δηλωτικά της ιδιαίτερης επισημότητας, εκλέπτυνσης (ή/και επιτήδευσης) που εκφράζει: α) μια φράση που περιλαμβάνει την πλέον επίσημη εκφορά της ερώτησης στη γαλλική, β) μια εμφάνιση που ξεχωρίζει για την ακριβή ένδυση, τα πολυτελή αξεσουάρ και τον καλωπισμό της κυρίας (παλτό με γούνινη επένδυση, τσάντα, γόβες, προσεγγμένη κόμμωση, διακριτικά κοσμήματα) και γ) μια ιδιαίτερη στάση (πόζα με τσάντα στο ελαφρά ανασηκωμένο χέρι και ένα μεγάλο, αλλά συγκρατημένο χαμόγελο).

όλων των φυσικών ομιλητών της γαλλικής μετασημειώνονται ως μέσα συνδήλωσης οικειότητας από τους συγγραφείς και, μάλιστα, στο πλαίσιο κατασκευής ενός μάλλον νεανικού και, εμφανώς, πιο ανεπίσημου ύφους στο εγχειρίδιο. Με άλλα λόγια, το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών κατασκευάζεται στο εγχειρίδιο μέσα από τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων, οι οποίοι δεν λαμβάνουν απαραίτητα υπόψη τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας. Οι αξιολογήσεις τους υπαγορεύουν εδώ την υφολογική κατασκευή του πρώτου ομιλητή από την κατώτερη κλίμακα της κοινωνικής και της ηλικιακής ιεραρχίας για τις ανάγκες της ξενόγλωσσης διδασκαλίας και, ειδικότερα, ενός μαθήματος γραμματικής για την ερώτηση στη γαλλική. Με βάση την ερευνητική μας οπτική, το γεγονός αυτό θεωρούμε ότι εξυπηρετεί τη διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της. Στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο, η πρότυπη γαλλική (ανα)παράγεται μέσα από το ύφος του γάλλου μεσήλικα και της αστής κυρίας, στην κατασκευή του οποίου συμβάλλουν οι ποικιλίες της γαλλικής που μετασημειώνονται ως μέσα συνδήλωσης μεγαλύτερης τυπικότητας, επιστημότητας, έως εκλέπτυνσης και επιτήδευσης.

Όπως θα φανεί στη συνέχεια της ανάλυσης, οι συγγραφείς καταφεύγουν σε μεμονωμένες αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές ομιλητών, προκειμένου να αναπαραστήσουν διάφορες ποικιλίες της γαλλικής από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία (για σχετικά παραδείγματα, βλ. ενότητα 2.1). Στην παρακάτω δραστηριότητα από το τετράδιο ασκήσεων του εγχειριδίου *Belleville 3* (2005), η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών προβάλλεται για την αναπαράσταση της εκφωνηματικής ποικιλίας στη γαλλική. Όπως είδαμε, αυτή συνδέεται με τον τομέα της πραγματολογίας (βλ. κεφ. 2, υποσημ. 4) και, εδώ, με τις διάφορες εναλλαγές που παρουσιάζει η πραγμάτωση της λεκτικής πράξης «δηλώνω την αναχώρησή μου» (*signaler son départ*). Στις επιμέρους εκφωνηματικές ποικιλίες που παραθέτουν οι συγγραφείς στην εικόνα 4.2 εμπεριέχονται, κυρίως, λεξιλογικές επιλογές. Αυτές επιδιώκεται να αξιολογηθούν από το αλλόγλωσσο κοινό ως συστατικές του ύφους των τριών παρακάτω ομιλητών. Κάτι τέτοιο κρίνεται απαραίτητο για την επιτυχή ολοκλήρωση της συγκεκριμένης δραστηριότητας:

7. Voici des expressions utilisées pour signaler que l'on va partir. Indiquez leur degré de familiarité en notant R (recherché), C (courant), TF (très familier).

a. Je file. →

b. Permettez-moi de prendre congé. →

c. Je dois partir, maintenant. →

d. Je vous prie de bien vouloir m'excuser, →

e. Je me tire. →

f. Merci pour cette charmante soirée. →

g. Je te laisse. →

Εικόνα 4.2: *Belleville 3* (2005), τετράδιο των ασκήσεων, σελ. 20

Ιδού [διάφορες] εκφράσεις που χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε ότι θα φύγουμε. Να δείξετε πόσο (αν)επίσημες είναι, σημειώνοντας (Ε) επίσημη, (Κ) καθημερινή και ΠΑ (πολύ ανεπίσημη).

- α. Την κάνω
- β. Επιτρέψτε μου να αποχωρήσω
- γ. Πρέπει να φύγω τώρα
- δ. Σας παρακαλώ πολύ να με συγχωρήσετε
- ε. Στρίβω, σπάω
- στ. Ευχαριστώ γι' αυτή την ευχάριστη βραδιά
- ζ. Σ' αφήνω

Στην παραπάνω δραστηριότητα το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να ιεραρχήσει τις εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής που παρατίθενται σε μία τριμερή υφολογική κλίμακα. Γι' αυτό, αναμένεται να χρησιμοποιήσει τις τρεις προτεινόμενες υφολογικές σημάνσεις (*recherché* «επίσημο», *courant* «καθημερινό», *très familier* «πολύ ανεπίσημο»). Αυτές (προσδι)ορίζονται μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στην εκφώνηση της δραστηριότητας, ενώ έχουν αξιοποιηθεί ευρέως στην παραδοσιακή διάκριση των «επιπέδων γλώσσας» για τη διδασκαλία της γαλλικής (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.1.3). Για να μπορέσει να ολοκληρώσει επιτυχώς την εν λόγω δραστηριότητα, το αλλόγλωσσο κοινό αναμένεται να αντιληφθεί τις υφολογικές διαφορές που συνεπάγεται η χρήση των ανωτέρω εκφωνηματικών ποικιλιών της γαλλικής. Ωστόσο, οι τελευταίες αναπαρίστανται εκτός επικοινωνιακής περιστασης, αφού παρατίθενται συγκεντρωτικά με τη μορφή λίστας και, μάλιστα, ως εκφωνηματικές ποικιλίες μίας λεκτικής πράξης που είναι σημασιολογικά ισοδύναμες.

Προκειμένου να καθοδηγήσουν την ερμηνευτική κοινωνιογλωσσική δράση του αλλόγλωσσου κοινού, οι συγγραφείς προβάλλουν την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που υποτίθεται ότι χρησιμοποιούν τις συγκεκριμένες εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής στον λόγο τους. Έτσι, αναπαριστούν τρία συνολικότερα και κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη: το ύφος της κυρίας, της οποίας η εικόνα (υπο)δηλώνει την προέλευσή της από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, και τα ύφη των δύο ανδρών, εκ των οποίων ο τελευταίος στη σειρά παρουσιάζεται πιο εκκεντρικός και αντισυμβατικός σε σύγκριση με το, εμφανώς, τυπικότερο και συντηρητικότερο ύφος του μεσαίου. Οι συγγραφείς, παραθέτοντας εκφωνηματικές ποικιλίες που συνδέονται με την πραγμάτωση της ίδιας λεκτικής πράξης στη γαλλική, δείχνουν ότι οι αναπαριστώμενοι ομιλητές παράγουν σημασιολογικά ισοδύναμα εκφωνήματα. Ωστόσο, τα εκφωνήματα αυτά αξιολογούνται κοινωνικά με διαφορετικό τρόπο στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής της εικονιζόμενης κυρίας και των δύο ανδρών ως τριών διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Από τη μεριά του, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να προβεί, με τα μέσα που του παρέχονται (τις εικόνες των ομιλητών και τις υφολογικές/μεταπραγματολογικές σημάνσεις), στην αξιολόγηση του κοινωνικού νοήματος που συνδηλώνουν οι παρατιθέμενες εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό είναι η κοινωνική αξιολόγηση των γλωσσικών ποικιλιών στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των τριών ομιλητών της γαλλικής που προβάλλονται στο εγχειρίδιο για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Με τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις όπου πρέπει να προβεί το αλλόγλωσσο κοινό βασίζονται σε συνδυασμούς γλωσσικών και μη γλωσσικών σημείων. Όπως είδαμε, τέτοιοι συνδυασμοί συγκροτούν ευρύτερα σημειωτικά ρεπερτόρια με κοινωνικό νόημα, τα οποία εμπεριέχουν όλο εκείνο το σημειωτικό υλικό που επιτρέπει την κατασκευή του ενός ύφους σε αντιπαραβολή με κάποιο άλλο. Στο πλαίσιο πραγματοποίησης της συγκεκριμένης δραστηριότητας, από τα σημειωτικά ρεπερτόρια, για την υφολογική κατασκευή των τριών ομιλητών που αντιπαραβάλλονται, λείπουν σκόπιμα τα γλωσσικά σημεία. Πρόκειται για τις γλωσσικές ποικιλίες που αναμένεται να αξιολογηθούν κοινωνικά συμβατές με κάθε ένα από τα τρία ύφη, τα οποία κατασκευάζονται αντιπαραβολικά στην εικόνα 4.2 για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Πιο συγκεκριμένα, το ύφος της κυρίας θα πρέπει να

αξιολογηθεί ως συμβατό με τις εκφωνηματικές ποικιλίες της πρότυπης γαλλικής, οι οποίες εκφράζουν ιδιαίτερη επισημότητα, εκλέπτυνση και *αρνητική ευγένεια* (για τον όρο, βλ. υποσημ. 63) στα (b), (d), (f)· το σαφώς πιο καθημερινό ύφος του άνδρα στο μέσο της εικόνας θα πρέπει να συνδυαστεί με τις λιγότερο, υφολογικά ή/και κοινωνικά, μαρκαρισμένες εκφωνηματικές ποικιλίες της πρότυπης γαλλικής στα (c) και (g)· τέλος, το λιγότερο συντηρητικό –ίσως, εκκεντρικό και αντισυμβατικό– ύφος του αναπαριστώμενου ομιλητή στο δεξί άκρο της εικόνας θα πρέπει να συσχετισθεί με τις εκφωνηματικές ποικιλίες στα (a) και (e), οι οποίες εκφράζουν το πλέον ανεπίσημο, χαλαρό και οικείο ύφος στη γαλλική.

Για ακόμη μία φορά, ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας αντανακλά τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων και, άρα, είναι αποτέλεσμα της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν στο εγχειρίδιο. Μέσω αυτής, οι συγγραφείς κατευθύνουν τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις του αλλόγλωσσου κοινού για την επιτυχή ολοκλήρωση της δραστηριότητας που προτείνουν. Με βάση τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης, οι τρεις μεμονωμένες και αντιπαραβαλλόμενες υφολογικές κατασκευές υπαγορεύονται από τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, τις οποίες φέρουν τρία μετασημεία για τους αναπαριστώμενους ομιλητές στο εγχειρίδιο: α) το ιδιαίτερα επίσημο και εκλεπτυσμένο ύφος της κυρίας, β) το πιο καθημερινό ύφος του άνδρα στο μέσο της εικόνας και γ) το ιδιαίτερα οικείο και χαλαρό ύφος του λιγότερου συντηρητικού –και, μάλλον, εκκεντρικού και αντισυμβατικού– άνδρα στο δεξί άκρο της εικόνας. Αυτά τα τρία μετασημεία είναι που, χάρη στην ανακλαστική τους ιδιότητα να αξιολογούν κοινωνικά και να τυποποιούν από κοινού άλλα σημεία, (ανα)παράγουν τα τρία αντιπαραβαλλόμενα ύφη ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα. Επομένως, τα μετασημεία δεν υφίστανται ποτέ μεμονωμένα· αντίθετα, μετασημειώνουν, (ανα)παράγοντας και αξιολογώντας ευρύτερες τυποποιήσεις σημείων ως δηλωτικές ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους.⁶⁵

⁶⁵ Η μετασημειωτική τυποποίηση για την υφολογική κατασκευή της κυρίας περιλαμβάνει: α) τις εκφορές στη γαλλική που εκφράζουν ένα ιδιαίτερα επίσημο, έως επιτηδευμένο ή εθιμοτυπικό, ύφος, β) την ένδυσή της (ζακέτα ή σακάκι και πουκάμισο με δαντελένιο γιακά), γ) την προσεγμένη κόμμωση (κοντά, σγουρά, μάλλον βαμμένα μαλλιά), τον καλλωπισμό (μακιγιάζ) και τα κοσμήματά της (κολιέ, σκουλαρίκια) και δ) τη συνολικότερη στάση (ή πόζα) που έχει λάβει, κρατώντας ένα φλυτζάνι με ζεστό ρόφημα με ανασηκωμένο το μικρό της δάχτυλο και το πιατάκι με τον ελαφρά λυγισμένο της αντίχειρα).

Η μετασημειωτική τυποποίηση για την υφολογική κατασκευή του άνδρα στο μέσο της εικόνας περιλαμβάνει: α) τις εκφορές της γαλλικής σε καθημερινή, αλλά πρότυπη γλώσσα και β) μια απλή,

Όπως προκύπτει από την εξέταση της δραστηριότητας στην εικόνα 4.2, η προϋπόθεση για τον προσδιορισμό του κοινωνικού νοήματος, το οποίο αποκτούν οι εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής στο εγχειρίδιο, είναι το αλλόγλωσσο κοινό να μοιράζεται, ή/και να κατακτά βαθμιαία, τις αντίστοιχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις με τους συγγραφείς. Έτσι μόνο θα προβεί στην αναμενόμενη αξιολόγηση των κοινωνιογλωσσικών διαφορών που προβάλλονται για λογαριασμό του στο εγχειρίδιο. Πάντως, γεγονός είναι ότι οι εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής που απαντούν συχνά σε συνθήκες ανεπίσημης, καθημερινής επικοινωνίας μετασημειώνονται και πάλι, με βάση τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις στις οποίες αναμένεται να προβεί το αλλόγλωσσο κοινό, ως μέσα συνδήλωσης ενός ιδιαίτερα οικείου, χαλαρού, ανεπίσημου, έως εκκεντρικού και αντισυμβατικού, ύφους. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα συνδέεται με την αναπαράσταση των γλωσσικών ποικιλιών και στο εν λόγω εγχειρίδιο ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων. Η κοινωνική αξιολόγηση των γλωσσικών ποικιλιών βασίζεται, δηλαδή, στο πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που αποκτούν μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων και, ειδικότερα, κατά την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Όπως υποστηρίζουμε, το γεγονός αυτό εξυπηρετεί την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για τη γλώσσα στα εγχειρίδια. Έτσι, οι εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής, οι οποίες προκρίνονται για τη διδασκαλία μέσα από την ανωτέρω δραστηριότητα, είναι αυτές που χρησιμοποιούν η κομψή κυρία της αστικής τάξης στα αριστερά και ο άνδρας στο μέσο της εικόνας.

Στα δύο επόμενα παραδείγματα που αντλούνται από το εγχειρίδιο *Libre Échange 2* (1991), η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών δεν γίνεται εκτός επικοινωνιακής περίπτωσης, όπως παραπάνω. Στους αναπαριστώμενους ομιλητές δεν αποδίδονται τελείως αποπλαισιωμένες φράσεις που επινοήθηκαν από τους συγγραφείς για την παράθεση μεμονωμένων γλωσσικών ποικιλιών, ούτε παρατίθενται ξεχωριστά οι στατικές απεικονίσεις τους στο πλαίσιο της

αλλά προσεγμένη εμφάνιση (φράντζα με κοντοκουρεμένα μαλλιά, φρεσκοξυρισμένο πρόσωπο, ανοιχτόχρωμη, κλασική μπλούζα με γιακά σε συνδυασμό με σκουρόχρωμο σακάκι).

Η μετασημειωτική τυποποίηση για την υφολογική κατασκευή του άνδρα στο δεξί άκρο της εικόνας περιλαμβάνει: α) δύο ανεπίσημες εκφορές της γαλλικής για τη δήλωση της αναχώρησής του, β) τις επιλογές του στην ένδυση (φουσκωτό, μαύρο αθλητικό μπουφάν οδηγού μηχανής και μπλούζα με ζωγραφισμένο ένα απειλητικό πρόσωπο) και γ) τις ιδιαίτερες πρακτικές σημείωσης του σώματός του, όπως το ξύρισμα του κεφαλιού και το τρύπημα διαφόρων σημείων του προσώπου του για τη διακόσμησή τους με σκουλαρίκια.

αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους. Αντίθετα, γίνεται νύξη σε μία περίσταση επικοινωνίας, με την οποία συνδέεται το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα που περιλαμβάνει διαφορετικές ποικιλίες της γαλλικής από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης. Οι ομιλητές που προβάλλονται παρουσιάζονται να συνομιλούν με άλλα άτομα με το αντίστοιχο ύφος, παράγοντας εκφωνήματα, τα οποία εγγράφονται χωροχρονικά στην περίσταση επικοινωνίας που αφήνεται να εννοηθεί ότι εκτυλίσσεται μεταξύ τους μέσω των εικόνων.

Σε αυτό το πλαίσιο, διακρίνονται δύο επιμέρους περιπτώσεις: α) η επικοινωνιακή περίσταση είναι κοινή για όλους τους αναπαριστώμενους ομιλητές, οπότε η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους επιτυγχάνεται μέσα από τον τρόπο ομιλίας τους, την εικόνα τους και τις εκφωνήσεις των προτεινόμενων δραστηριοτήτων, β) η επικοινωνιακή περίσταση είναι διαφορετική, οπότε στη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους συμβάλλουν και άλλες παράμετροι, όπως οι ιδιαίτερες συνθήκες επικοινωνίας τους και οι χαρακτηριστικές δραστηριότητες που τους αποδίδονται. Η πρώτη περίπτωση φαίνεται χαρακτηριστικά μέσα από την παρακάτω εικόνα:

2 Autres manières de nuancer sa pensée en exprimant la probabilité, la possibilité :

1. Il me semble que c'est un peu dangereux, ce sport.
2. Il est probable qu'il s'est trompé...
3. On ne sait jamais ! elle gagnera peut-être !
4. J'ai le sentiment que ce n'est pas tout à fait le règlement de la course.
5. Je ne serais pas étonné que Bistoquet gagne !
6. «Y a» des chances pour qu'il gagne.
7. «C'est pas» certain qu'ils arrivent tous vivants !
8. Peut-être qu'elle gagnera, qui sait ?
9. «Je suis pas» certain, mais il me semble que c'est Bistoquet.
10. «Ce serait pas» Bistoquet, par hasard ?

Trouvez à laquelle de ces deux situations correspondent le mieux ces dix énoncés.

Εικόνα 4.3: *Libre Échange* 2 (1991), σελ. 207

Άλλοι τρόποι να εκφράσει κανείς τη σκέψη του λιγότερο κατηγορηματικά, εκφράζοντας τη δυνατότητα, την πιθανότητα:

1. Μου φαίνεται ότι είναι λίγο επικίνδυνο αυτό το άθλημα.
2. Είναι πιθανό να έκανε λάθος...
3. Ποτέ κανείς δεν ξέρει! Θα κερδίσει ίσως!
4. Έχω την αίσθηση ότι δεν προβλέπει ακριβώς αυτό ο κανονισμός του αγώνα.
5. Δεν θα με εξέπληττε εάν κέρδιζε ο Bistoquet!
6. Υπάρχουν πιθανότητες να κερδίσει.
7. Δεν είναι σίγουρο ότι θα φτάσουν όλοι ζωντανοί!
8. Ίσως και να κερδίσει. Ποιος ξέρει;
9. Δεν είμαι σίγουρος, αλλά μου φαίνεται ότι είναι ο Bistoquet!
10. Να' ταν μήπως ο Bistoquet [ο νικητής του παιχνιδιού];

Να βρείτε σε ποια από τις δύο αυτές περιστάσεις ταιριάζουν καλύτερα τα δέκα εκφωνήματα.

Στην εικόνα 4.3, οι συγγραφείς επιλέγουν να αναπαραστήσουν τέσσερις ομιλητές στην ίδια περίσταση επικοινωνίας. Όλοι παρουσιάζονται να συνομιλούν μεταξύ τους, παρακολουθώντας με ενδιαφέρον μία κοχλιοδρομία. Οι τέσσερις θεατές διακρίνονται σε δύο ζεύγη ομιλητών με βάση το ύψος τους. Η εικόνα τους μαρτυρά ότι προέρχονται από δύο διαφορετικές κοινωνικές ομάδες που οριοθετούνται, κυρίως, με ταξικά κριτήρια (βλ. ενότητα 2.1.1.2.1). Οι επιμέρους διαφορές ανάμεσα στα δύο ζεύγη ομιλητών, όπως αποτυπώνονται στην εμφάνιση (την ένδυση, το χτένισμα), την έκφραση (τη στάση του σώματος, τις κινήσεις, το βλέμμα) και την ιδιοσυγκρασία τους (το συκρατημένο ενδιαφέρον ή τον ενθουσιασμό και την επιθυμία για περισσότερη εγγύτητα ή απόσταση από το σημείο διεξαγωγής της κοχλιοδρομίας), όλες επιτρέπουν την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους στο εγχειρίδιο *Libre Échange* 2 (1991). Στη διαδικασία αυτή συμβάλλουν και οι ποικιλίες της γαλλικής που αποδίδονται στα δύο ζεύγη ομιλητών για να υποδηλώσουν τον γενικότερο τρόπο ομιλίας τους, μία συγγραφική επιλογή που υπαγορεύεται από συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα, οι συγγραφείς παραθέτουν δέκα αριθμημένα εκφωνήματα, μέσω των οποίων παρουσιάζουν εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής για την εκφορά της επιστημικής τροπικότητας.⁶⁶ Όλα τα εκφωνήματα εκφράζουν τη δυνατότητα ή την πιθανότητα, όπως μαρτυρά και ο τίτλος της συγκεκριμένης διδακτικής υποενότητας (*Autres manières de nuancer sa pensée en exprimant la probabilité, la possibilité* «Άλλοι τρόποι να εκφράσει κανείς τη σκέψη του λιγότερο κατηγορηματικά, εκφράζοντας τη δυνατότητα, την πιθανότητα»). Έτσι, στο πλαίσιο της επικοινωνιακής περίστασης που αναπαριστούν οι συγγραφείς, κάποιοι από τα δύο ζεύγη ομιλητών εκφράζουν με επιφύλαξη την προσωπική τους εκτίμηση για το «άθλημα», την εξέλιξη του αγώνα και την ανάδειξη του τελικού νικητή.

Οι παρατιθέμενες εκφωνηματικές ποικιλίες διαφοροποιούνται ως προς τα επιμέρους γραμματικά και τα λεξιλογικά μέσα που περιλαμβάνουν για την έκφραση της επιστημικής τροπικότητας και, ειδικότερα, της δυνατότητας και της πιθανότητας

⁶⁶ Η *επιστημική τροπικότητα* (modalité épistémique) εκφράζει τον βαθμό σιγουριάς και δέσμευσης του ομιλητή ως προς το περιεχόμενο του εκφωνήματός του (π.χ. *βρίσκω ότι...*, *νομίζω ότι...*, *μου φαίνεται ότι...*, *πιστεύω ότι...*, *θεωρώ ότι...* κτλ.) (βλ. σχετικά Riegel κ.ά. 2001: 580). Η Kerbrat-Orecchioni (2006: 117) παρουσιάζει τα εν λόγω ρήματα ως αξιολογικά και τα τοποθετεί σε διαβαθμισμένες θέσεις στον άξονα της αλήθειας/βεβαιότητας και του λάθους/αβεβαιότητας.

στη γαλλική. Όπως φαίνεται στις προτεινόμενες φράσεις, τα μέσα αυτά είναι: α) επιρρήματα [*elle gagnera peut-être !* «θα κερδίσει ίσως!» στο (3), *peut-être qu'elle gagnera...* «ίσως και να κερδίσει...» στο (8)], β) απρόσωπες δομές με λεξιλογικά μέσα για τη δήλωση της τροπικότητας [*il est probable qu'il s'est trompé...* «είναι πιθανό να έκανε λάθος...» στο (2)], γ) απρόσωπες δομές όπου συνδυάζονται λεξιλογικά με συγκεκριμένα γραμματικά μέσα, όπως η υποτακτική έγκλιση [*y' a des chances pour qu'il gagne* «υπάρχουν πιθανότητες να κερδίσει» στο (6), *c'est pas certain qu'ils arrivent tous vivants* «δεν είναι σίγουρο ότι θα φτάσουν όλοι ζωντανοί» στο (7)], δ) απρόσωπες δομές με τροπικό ρήμα [*il me semble que...* «μου φαίνεται ότι...» στο (1)], ε) ρηματικές και κατηγορηματικές εκφράσεις με συγκεκριμένα λεξιλογικά μέσα [*j'ai le sentiment que...* «έχω την αίσθηση ότι...» στο (4), *je suis pas certain, mais...* «δεν είμαι σίγουρος, αλλά...» στο (9)], στ) συνδυασμοί λεξιλογικών και άλλων γραμματικών μέσων, όπως η δυνητική έγκλιση (*conditionnel*) [*je ne serais pas étonné que...* «δεν θα με εξέπληττε αν...» στο (5), *ce serait pas Bistoquet, par hasard ?* «Να 'ταν μήπως ο Bistoquet;» στο (10)].

Ως προς τη διδακτική αξιοποίηση του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος, το ζητούμενο από το αλλόγλωσσο κοινό δεν είναι μόνο να εντοπίσει με ποια γλωσσικά μέσα εκφέρονται οι σημασίες της δυνατότητας και της πιθανότητας στις επιμέρους εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής που παρατίθενται, αλλά κυρίως να τις διαφοροποιήσει υφολογικά ανά επικοινωνιακή περίσταση και ζεύγος ομιλητών, όπως προτείνει η εκφώνηση της σχετικής δραστηριότητας (*Trouvez à laquelle de ces deux situations correspondent le mieux ces dix énoncés* «Να βρείτε σε ποια από τις δύο αυτές περιστάσεις ταιριάζουν καλύτερα τα δέκα εκφωνήματα»). Για να επιτύχει κάτι τέτοιο, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να προβεί σε συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, οι οποίες κατευθύνονται για λογαριασμό του από τη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στο εγχειρίδιο. Έτσι μόνο θα μπορέσει το αλλόγλωσσο κοινό να εντάξει, με τη σειρά του, τις εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής στη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των τεσσάρων ομιλητών που προβάλλονται στο εγχειρίδιο και, άρα, να προσδιορίσει το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαριστούν οι συγγραφείς σε αυτό.⁶⁷

⁶⁷ Βλ. προηγούμενα παραδείγματα για τις γλωσσικές ποικιλίες ως συστατικά ευρύτερων σημειωτικών ρεπερτορίων, τα οποία αναπαριστούν τα αντιπαραβαλλόμενα ύφη των ομιλητών στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης και (ανα)παράγονται μέσα από τις σχετικές μετασημειωτικές τυποποιήσεις.

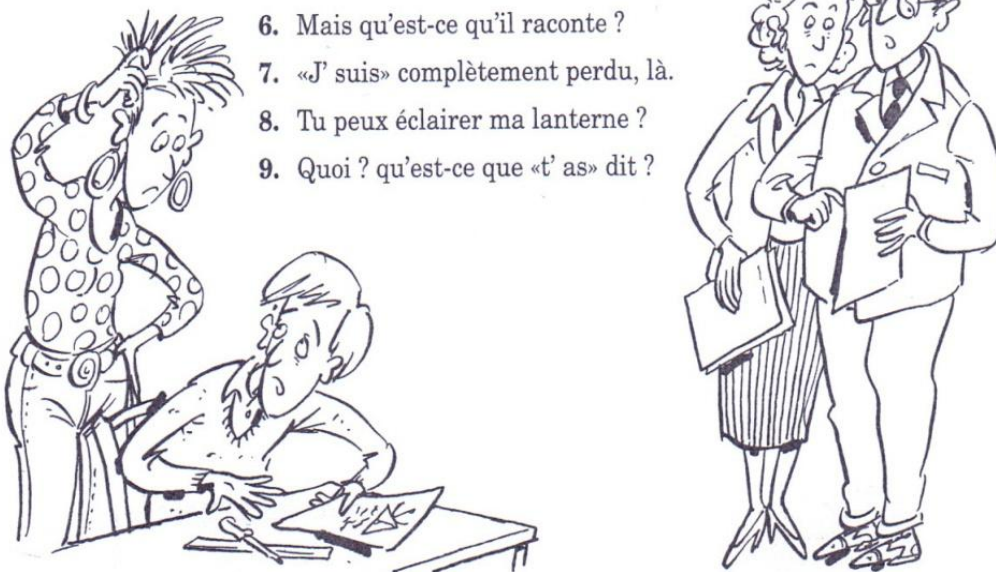
Στο παράδειγμα της εικόνας 3.3, οι εκφωνηματικές ποικιλίες που εκφέρονται στην πρότυπη γαλλική και περιλαμβάνουν όλες σχεδόν δομές με καθ' υπόταξη σύνταξη [βλ. σχετικά τα (1), (2), (4), (5), (8)] αναμένεται να ενταχθούν στη διαδικασία κατασκευής του επίσημου, αριστοκρατικού, εκλεπτυσμένου και κοσμοπολίτικου ύφους των δύο ανδρών στα δεξιά της εικόνας. Και αυτό, σε αντιπαραβολή με τις εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής που αναμένεται να αξιολογηθούν συμβατότερες με το σαφώς πιο ανεπίσημο, χαλαρό και λιγότερο τυπικό ύφος των δύο ομιλητών που τοποθετούνται στα αριστερά της εικόνας και προέρχονται, κατά πάσα πιθανότητα, από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Οι εκφωνηματικές ποικιλίες που συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή των ομιλητών από την κατώτερη κλίμακα της κοινωνικής ιεραρχίας εμπεριέχουν φαινόμενα προφορικότητας, όπως συντακτικές δομές με παρατακτική σύνδεση στο (3), την εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό κλιτικό *ne* [βλ. τα (7), (9), (10)] και φωνολογικές συρρικνώσεις στη ροή του λόγου, όπως αυτή του απρόσωπου *il y a* σε *y a* «υπάρχει» στο (6).

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, οι γλωσσικές ποικιλίες εμποτίζονται, μέσα από τα αντιπαραβαλλόμενα ύφη, με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί και, κατά συνέπεια, αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα (βλ. ενότητα 2.4.1). Βάσει τέτοιων στερεοτυπικών κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να συναγάγει ότι οι εκφωνηματικές ποικιλίες της πιο καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας, που αποδίδονται μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (βλ. σχετικά ενότητα 4.4.2) και επισημειώνονται περαιτέρω με τα εισαγωγικά, είναι υφολογικά συμβατές μόνο με τον λόγο των ομιλητών από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, καθ' ότι συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή τους σε αντιπαραβολή με το ύφος των δύο κυρίων στα δεξιά της εικόνας. Έτσι, το ζεύγος των ομιλητών στα αριστερά παρουσιάζεται να στερείται του κοινωνικού κύρους και της αναγνώρισης που χαίρουν οι θεωρούμενοι ως αντιπροσωπευτικότεροι ομιλητές της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας στα δεξιά, η οποία αντιστοιχεί στη γραπτή, επίσημη εκδοχή της γλώσσας που προβάλλει γενικότερα το εγχειρίδιο και μετασημειώνεται ως μέσο συνδήλωσης επισημότητας, εκλέπτυνσης και κοσμοπολιτισμού. Με βάση τη διμερή διάκριση του υπό εξέταση υλικού που επιχειρήσαμε προηγουμένως, οι μεμονωμένες, αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές των ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία μπορεί να προβλέπουν, συν τοις άλλοις, την αναπαράσταση των ιδιαίτερων συνθηκών

επικοινωνίας τους ή/και τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες όπου επιδίδονται. Στο απόσπασμα που ακολουθεί η αναπαράσταση των ομιλητών σε δύο διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις, ενώ συνομιλούν γύρω από τα ειδικότερα θέματα που τους απασχολούν, αποτελεί μέρος της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους. Οι εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής που συμβάλλουν στην εν λόγω διαδικασία, καθιστώντας τα σχετικά ύφη κοινωνιογλωσσικά διακριτά, είναι και πάλι σημασιολογικά συγκρίσιμες, καθ' ότι αποτελούν διαφορετικές πραγματώσεις της ίδιας λεκτικής πράξης:

2 Autres manières de demander des explications :

1. Pourriez-vous m'expliquer le sens de ce mot ?
2. Tu «piges», toi ?
3. Que signifie cette expression ?
4. Comment l'entendez-vous ?
5. Pardon, je ne vous suis pas entièrement.
6. Mais qu'est-ce qu'il raconte ?
7. «J' suis» complètement perdu, là.
8. Tu peux éclairer ma lanterne ?
9. Quoi ? qu'est-ce que «t' as» dit ?

- Trouvez à laquelle de ces deux situations correspondent ces neuf demandes d'explication.
- Imaginez à qui on parle et jouez la scène en respectant les registres de langue.

Εικόνα 4.4: *Libre Échange 2* (1991), σελ. 11

Άλλοι τρόποι να ζητήσει κανείς επεξηγήσεις:

1. Θα μπορούσατε να μου εξηγήσετε τη σημασία αυτής της λέξης;
2. Σκαμπάζεις [τίποτα] εσύ;
3. Τι σημαίνει αυτή η έκφραση;
4. Πώς το εννοείτε;
5. Συγγνώμη, δεν σας παρακολουθώ ακριβώς.
6. Μα, τι λέει;
7. Έχω χαθεί τελείως εδώ.
8. Μπορείς να με διαφωτίσεις;
9. Πώς; Τι είπες;

Να βρείτε σε ποια από αυτές τις δύο περιστάσεις αντιστοιχούν τα εννέα αιτήματα για επεξήγηση.

Να φανταστείτε κάποιον στον οποίο μιλάτε και να παίζετε τη σκηνή, τηρώντας τα επίπεδα γλώσσας.

Στην εικόνα 4.4, ένα άτομο από τα δύο ζεύγη ομιλητών έχει αναλάβει να φέρει εις πέρας κάποια εργασία και απευθύνεται στον συνομιλητή του για βοήθεια. Από την πλευρά του, το αλλόγλωσσο κοινό μπορεί να προβεί στη διατύπωση υποθέσεων για τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των δύο επικοινωνιακών περιστάσεων όπου εμπλέκονται οι αναπαριστώμενοι ομιλητές. Για παράδειγμα, η γενικότερη εμφάνιση και συμπεριφορά των δύο –πιο προχωρημένης ηλικίας– ομιλητών στο δεξί μέρος της εικόνας δείχνουν ότι πρόκειται, κατά πάσα πιθανότητα, για δύο άτομα στον εργασιακό τους χώρο. Ειδικότερα, οι ενδυματολογικές τους επιλογές, τα έγγραφα που κρατούν και η συνολικότερη στάση τους, που δείχνει συγκέντρωση και σοβαρότητα, μαρτυρούν τη διοικητική φύση της εργασίας τους και την άσκηση ενός γραφειοκρατικού επαγγέλματος από μέρους τους. Παράλληλα, οι δύο ομιλητές φαίνεται ότι εκφράζουν την τυπικότητα που χαρακτηρίζει τις σχέσεις δύο συνεργατών στον επαγγελματικό τους χώρο. Αντίθετα, οι δύο νεότεροι ομιλητές στο αριστερό μέρος της εικόνας αναπαρίστανται σε ένα χώρο ίσως πιο οικείο, ενώ διατηρούν διαπροσωπικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται μάλλον από μεγαλύτερη εγγύτητα και είναι, πιθανότατα, είτε φιλικές είτε οικογενειακές. Για την ακρίβεια, ο νεαρός φαίνεται ότι προσπαθεί να ολοκληρώσει μία εργασία γεωμετρίας για το σχολείο, απευθυνόμενος για βοήθεια στην κοπέλα, που είναι μάλλον φίλη ή αδερφή του. Από τη γενική παρατήρηση της εικόνας προκύπτει ότι οι διαφορές ανάμεσα στα δύο ζεύγη ομιλητών (ως προς την ηλικία, την εμφάνιση, τις στάσεις, τις δραστηριότητες, τον χώρο όπου κινούνται, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των επικοινωνιακών περιστάσεων όπου εμπλέκονται κ.ο.κ.) αποτελούν συστατικά για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους στο εγχειρίδιο. Στη διαδικασία αυτή συμβάλλουν, επιπλέον, και τα εννέα εκφωνήματα που παραθέτουν οι συγγραφείς.

Πράγματι, στα δύο ζεύγη ομιλητών αποδίδονται εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής, οι οποίες συνίστανται σε διαφορετικές πραγματώσεις της ίδιας λεκτικής πράξης (*demande des explications* «ζητώ επεξηγήσεις»). Όπως στο παράδειγμα της εικόνας 4.3, αυτές αποκτούν διαφορετικό κοινωνικό νόημα, ενώ εξυπηρετούν τη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των ομιλητών που αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο.

Αναλυτικότερα, οι δύο –πιο προχωρημένης ηλικίας– ομιλητές, που κινούνται στον εργασιακό τους χώρο, παρουσιάζονται να εκφράζουν επίσημο ύφος μέσω των εκφωνημάτων τους και να υιοθετούν, κυρίως, γλωσσικές στρατηγικές αρνητικής ευγένειας (για τον όρο, βλ. υποσημ. 63), δηλώνοντας έτσι τις σχέσεις απόστασης και

τυπικότητας που διατηρούν μεταξύ τους. Τέτοιες γλωσσικές στρατηγικές είναι: α) η χρήση της δυνητικής έγκλισης (*conditionnel*) στο τροπικό ρήμα *pouvoir* «μπορώ» για τη διατύπωση της παράκλησης στο (1), β) η κοινωνική δείξη *vous* «εσείς» στα (1), (4), (5), που εκφράζει το κοινωνικό κύρος του συνομιλητή και τις σχέσεις απόστασης μαζί του και γ) η επίσημη, έως και λόγια, εκφορά της ερώτησης στη γαλλική με την αντιστροφή της σειράς του υποκειμένου και του ρήματος στα (1) και (4).

Στον αντίποδα, οι δύο νεότεροι ομιλητές θεωρούμε ότι καταφεύγουν σε στρατηγικές θετικής ευγένειας (βλ. υποσημ. 63), εκφράζοντας οικειότητα και εγγύτητα μέσω της κοινωνικής δείξης *tu* «εσύ» στα (2) και (9). Παράλληλα, χρησιμοποιούν εκφωνηματικές ποικιλίες της λεκτικής πράξης υπό εξέταση που εμπεριέχουν λεξιλόγιο της καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας [βλ. το (2)] σε αντιδιαστολή με τις πιο πεπαλαιωμένες ιδιωματικές εκφράσεις που χρησιμοποιούν οι δύο γηραιότεροι ομιλητές [βλ. το (8)]. Επιπλέον, οι νέοι προβαίνουν σε φωνολογικές συρρικνώσεις στα κλιτικά υποκειμένου για το α' και β' ενικό πρόσωπο (*j'* αντί *je* «εγώ» και *t'* αντί *tu* «εσύ») στα (7) και (9), οι οποίες απαντούν σε ρέοντα λόγο στη γαλλική. Τέλος, οι εν λόγω ομιλητές εκφράζονται με ευθύτητα και αμεσότητα στα (2), (6), (7) και (9) σε αντίθεση με τους δύο γηραιότερους, που προβαίνουν: α) στην πραγμάτωση πλάγιων λεκτικών πράξεων [βλ. το (5)], απολογούμενοι για την όχληση, β) τη χρήση γλωσσικών στρατηγικών αρνητικής ευγένειας για τη διατύπωση της παράκλησης [βλ. το (1)] και γ) την εισαγωγή *προ-ακολουθιών* (*presequences*), πριν διατυπώσουν την ερώτηση που σχεδιάζουν [βλ. το (8)] (για τον όρο, βλ. Schegloff & Sacks, 1973· για την απόδοση στην ελληνική, βλ. Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999: 237).

Η ανάλυση του τελευταίου παραδείγματος καταδεικνύει και πάλι το γεγονός ότι οι συγγραφείς αναπαριστούν τη γλωσσική ποικιλότητα μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν στα εγχειρίδια και, ειδικότερα, την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους. Σε αυτή τη διαδικασία συμβάλλει εδώ και το είδος των επικοινωνιακών περιστάσεων όπου εμπλέκονται οι ομιλητές μαζί με τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες που τους αποδίδονται μέσω των εικόνων. Παρ' όλο που αυτή τη φορά το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα περιλαμβάνει γλωσσικές ποικιλίες που δεν παρατίθενται τελείως αποπλαισιωμένες επικοινωνιακά, το ζητούμενο από το αλλόγλωσσο κοινό παραμένει το ίδιο: η κοινωνική αξιολόγηση, με όρους συμβατότητας ή ασυμβατότητας, των

παρατιθέμενων εκφωνηματικών ποικιλιών σε σχέση με το ύφος των αναπαριστώμενων ομιλητών.

Σύμφωνα με τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική μας προσέγγιση, το αλλόγλωσσο κοινό πρέπει να εκτιμήσει τον κατάλληλο συνδυασμό γλωσσικών και μη γλωσσικών σημείων, προκειμένου να προκύψουν τα σημειωτικά ρεπερτόρια με το αντίστοιχο στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα. Μέσω αυτών κατασκευάζεται σημειωτικά και αντιπαραβάλλεται το ύφος των δύο νέων και των δύο γηραιότερων ομιλητών της εικόνας 4.4. Προκύπτει, δηλαδή, και πάλι ότι οι επιλογές των συγγραφέων στα εγχειρίδια απηχούν και ενισχύουν συστηματικά συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογικές σταθερές. Αυτές (ανα)παράγουν πάγιες αντιστοιχίες μεταξύ γλωσσικών ποικιλιών και λοιπών διαφορών (ως προς την ένδυση, τις στάσεις, την ιδιοσυγκρασία, την επικοινωνιακή περίσταση κτλ.) στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Προβαίνοντας σε μια γενικότερη σύνθεση των ευρημάτων μας από το πρώτο μέρος της ανάλυσης (βλ. εικόνες 4.1-4.4), παρατηρούμε ότι η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, ανεξάρτητα από το πόσο ρεαλιστική είναι με βάση τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας, αποτελεί προϊόν της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς τους. Με άλλα λόγια, αν τα ύφη των ομιλητών (ανα)παράγονται ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα και συνταιριάζονται με κάποιες ποικιλίες της γαλλικής έναντι άλλων, κάτι τέτοιο οφείλεται σε συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις. Με τους όρους της προσέγγισής μας, τέτοιες αξιολογήσεις εκφέρονται μέσα από τα μετασημεία. Αυτά είναι που (ανα)παράγουν το εκάστοτε ύφος στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης, οργανώνοντας και αποδίδοντας κοινωνικό νόημα στο ρεπερτόριο (τυποποίηση) που το πραγματώνει κατά την αντιπαραβολή του με άλλα ύφη. Κατά την ανάλυση των τεσσάρων πρώτων αποσπασμάτων, η εστίαση της ερευνητικής μας προσοχής σε τέτοιες τυποποιήσεις σημείων (βλ. τα σημειωτικά ρεπερτόρια), που (ανα)παράγονται μέσα από κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις (βλ. τις μετασημειωτικές τυποποιήσεις), μας επέτρεψε να δείξουμε το εξής: πώς επιτυγχάνεται η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής ως διαδικασία, η οποία διαμορφώνει το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια.

Το αποτέλεσμα είναι η συσχέτιση τρόπων ομιλίας και υφολογικών διαφορών να παρουσιάζεται ως πάγια, φυσική και δεδομένη στα εγχειρίδια και, κατ' επέκταση, οι γλωσσικές ποικιλίες να αναπαρίστανται ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα –εν ολίγοις, να παρουσιάζονται συμβεβλημένες συμβολικά με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί. Με την οπτική μας, το γεγονός αυτό εξυπηρετεί την πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής, η οποία (ανα)παράγεται –μεταξύ άλλων και στο παράδειγμα της εικόνας 4.4– μέσα από το σοβαρό και τυπικό ύφος των δύο μεσήλικων γάλλων, που αναπαρίστανται στο γραφειοκρατικό εργασιακό τους περιβάλλον, έναντι του πιο χαλαρού, καθημερινού και ανεπίσημου ύφους των δύο νεότερων ομιλητών στα αριστερά που παρουσιάζονται σε ένα μάλλον ενδο-οικογενειακό πλαίσιο, το οποίο χαρακτηρίζουν σχέσεις μεγαλύτερης αμεσότητας και εγγύτητας.

Προκειμένου να προβληθούν οι πλέον στερεοτυπικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις στα εγχειρίδια, στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών για την ξενόγλωσση διδασκαλία, δεν αναπαρίστανται από τους συγγραφείς φαινόμενα υφολογικών εναλλαγών μεταξύ διαφορετικών ποικιλιών της γαλλικής, τα οποία απαντούν στον λόγο κάθε ομιλητή. Έτσι, δεν φαίνεται στα εγχειρίδια ούτε πώς οι υφολογικές εναλλαγές μπορεί να εκφράζουν τις ιδιαίτερες επικοινωνιακές προθέσεις των ομιλητών (λ.χ. να φανούν πιο συναδελφικοί και αλληλέγγυοι στον εργασιακό χώρο ή πιο τυπικοί και απαιτητικοί σε ένα ενδο-οικογενειακό πλαίσιο) ούτε πώς μπορούν να συμβάλουν στην (ανα)διαμόρφωση των διαπροσωπικών τους σχέσεων (λ.χ. να σηματοδοτήσουν το πέρασμα από τυπικές σε πιο φιλικές σχέσεις μεταξύ ομιλητών με ασύμμετρες κοινωνικά θέσεις κατά τη συνομιλία). Απεναντίας, η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια φαίνεται ότι περιορίζεται σε δύο στάδια: α) την επιλογή του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος από την ποικιλότητα της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία και β) τη μονομερή κοινωνική του αξιολόγηση μέσα από τον απόλυτο και πάγιο συσχετισμό του με το ύφος των αναπαριστώμενων ομιλητών.

Αρχικά, οι συγγραφείς φαίνεται ότι προβαίνουν στην επιλογή συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών από το φάσμα της γλωσσικής παραγωγής στη γαλλική και, μάλιστα, από διαφορετικά επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, όπως φάνηκε κατά την εξέταση των παραπάνω αποσπασμάτων. Από αυτή την άποψη, οι επιλογές των συγγραφέων δεν περιορίζονται πλέον σε εντελώς αποπλαισιωμένους λεξιλογικούς τύπους, στους οποίους εστίαζε αποκλειστικά ο παραδοσιακός τρόπος αναπαράστασης

της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας» (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.1.3). Βέβαια, παρά το γεγονός ότι οι συγγραφείς αναπαριστούν πλέον εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής, όπου συνδυάζονται φαινόμενα ποικιλότητας από τη φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη και το λεξιλόγιο, οι ίδιοι δεν φαίνεται να αποδεσμεύονται ουσιαστικά, ως προς την κοινωνική αξιολόγηση των γλωσσικών ποικιλιών, από τις παραδοσιακές πρακτικές διάκρισής τους σε «επίπεδα γλώσσας».

Ειδικότερα, τέτοιες πρακτικές έχουν αξιολογικό χαρακτήρα και υπαγορεύουν την ιεραρχική κατάταξη των επιμέρους χρήσεων της γαλλικής σε υφολογικές κλίμακες. Το γεγονός ότι οι συγγραφείς δεν κάνουν μόνιμα χρήση των γνωστών υφολογικών/μεταπραγματολογικών σημάνσεων *επίσημο*, *ουδέτερο*, *οικείο* δεν σημαίνει ότι οι επιλογές τους απέχουν πολύ από τη λογική κατάτμησης, κατηγοριοποίησης και ιεράρχησης των γλωσσικών ποικιλιών που, κατά τα άλλα, διαχέονται, εναλλάσσονται και αλληλοεπικαλύπτονται στο φάσμα της φυσικής γλωσσικής παραγωγής (βλ. ενότητα 2.1.1). Έτσι, και στα τέσσερα αποσπάσματα που εξετάστηκαν, οι συγγραφείς αποδίδουν ένα προκαθορισμένο, στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα στις γλωσσικές ποικιλίες που αναπαριστούν, το οποίο αντιστοιχεί ουσιαστικά στις παραδοσιακές μεταπραγματολογικές σημάνσεις *επίσημο*, *ουδέτερο*, *οικείο*. Η κύρια διαφορά με αυτές έγκειται στο γεγονός ότι οι υφολογικές κλίμακες και οι κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες (ανα)παράγονται στα υπό εξέταση εγχειρίδια μέσω πρακτικών απεικόνισης και αντιπαραβολής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής.

Με τη σειρά του, το αλλόγλωσσο κοινό αναμένεται να επιδειξεί τη σχετική ερμηνευτική κοινωνιογλωσσική δράση, καθοδηγούμενο από υφολογικές κατασκευές, διακρίσεις και ιεραρχήσεις. Όπως είδαμε, αυτές πότε περιλαμβάνουν μεμονωμένες, στατικές απεικονίσεις ομιλητών (βλ. εικόνες 4.1 και 4.2) και πότε παρουσιάζονται πλαισιωμένες προσχηματικά μέσα από τη νύξη των συγγραφέων σε μία επικοινωνιακή περίπτωση (βλ. εικόνες 4.3 και 4.4). Σε κάθε περίπτωση, το μήνυμα που μεταδίδουν οι συγγραφείς στο αλλόγλωσσο κοινό είναι ότι το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών θεωρείται ακλόνητο και δεδομένο και ότι η χρήση τους ισούται με την υιοθέτηση του αντίστοιχου, εικονιζόμενου ύφους στη γαλλική –και, μάλιστα, ανεξάρτητα από τον ιδιαίτερο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η εκάστοτε γλωσσική επιλογή σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο.

Ως προς τους ομιλητές που προβάλλονται στα εγχειρίδια μέσα από την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους, αυτοί επιδεικνύουν μια μονολιθική,

κοινωνικά, ταξικά και ηλικιακά προσδιορισμένη γλωσσική συμπεριφορά, σαν να έχουν ένα πάγιο γλωσσικό απόθεμα και καμία δυνατότητα αξιοποίησης του συμβολικού δυναμικού της γλώσσας τους μέσα από τη χρήση των γλωσσικών ποικιλιών ως υφολογικών πόρων (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4).

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα πρώτα συμπεράσματα από τη μελέτη μεμονωμένων υφολογικών κατασκευών για διαφορετικούς ομιλητές της γαλλικής, επεκτείνουμε παρακάτω το πεδίο της ανάλυσής μας στις συνομιλίες που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια.

4.3 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες

Οι συνομιλίες αποτελούν το κατ' εξοχήν πεδίο προβολής της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια. Κάτι τέτοιο μαρτυρά αμέσως παρακάτω ο αριθμός των αποσπασμάτων από τα υπό εξέταση εγχειρίδια, όπου οι συγγραφείς αναπαριστούν τους ομιλητές σε διάφορες συνθήκες επικοινωνίας. Σε σύνδεση με τα προηγούμενα, το σύνολο των συγγραφικών τους επιλογών υπαγορεύεται από τη γενικότερη επιδίωξη της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Η κύρια διαφορά με τα ανωτέρω παραδείγματα (βλ. ενότητα 4.2) έγκειται στο εξής: οι γλωσσικές ποικιλίες δεν εντοπίζονται σε αποπλαισιωμένες επικοινωνιακές φράσεις, αλλά εντάσσονται σε προσομοιωμένες συνομιλιακές διεπιδράσεις και κατανέμονται στο σύνολο της γλωσσικής παραγωγής που αποδίδεται στους αναπαριστώμενους ομιλητές.

Τα ερευνητικά μας δεδομένα χωρίζονται σε επιμέρους αναλυτικές κατηγορίες με βάση, αφενός, το είδος των συνομιλιών και την έκτασή τους στα εγχειρίδια και, αφετέρου, τους ίδιους τους ομιλητές που παρουσιάζονται να συμμετέχουν σε αυτές, ενώ κατασκευάζεται αντιπαραβολικά το ύφος τους. Ειδικότερα, εντοπίσαμε στα εγχειρίδια: (α) *Σύντομες συνομιλίες που βασίζονται σε ένα προκαθορισμένο σενάριο διεπίδρασης*: η επικοινωνιακή κατάσταση παραμένει σταθερή και το ίδιο άτομο απευθύνεται ξεχωριστά σε μία σειρά από διαφορετικούς ομιλητές της γαλλικής για ένα κοινό θέμα, προκειμένου να επιτευχθεί η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους, (β) *Σύντομες συνομιλίες που προσομοιώνουν καθημερινές διεπιδράσεις*: η επικοινωνιακή κατάσταση έχει έναν εξίσου στερεοτυπικό και προβλέψιμο χαρακτήρα

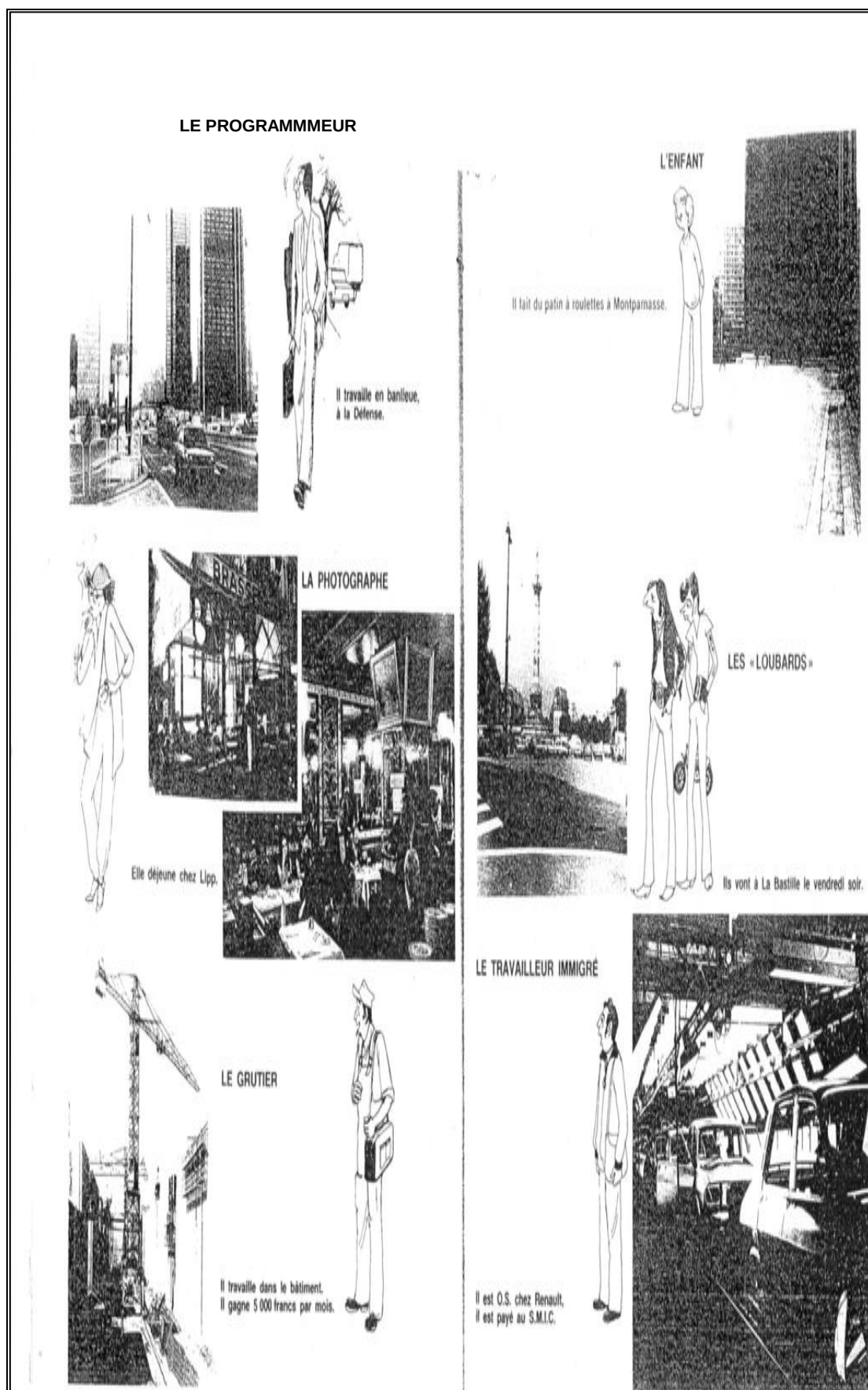
με τις προηγούμενες (π.χ. μία εμπορική συναλλαγή) και, μέσω αυτής, κατασκευάζεται αντιπαραβολικά το ύφος των διαφορετικών συμμετεχόντων και (γ) *Εκτενέστερες συνομιλίες που προσομοιώνουν καθημερινές, ανεπίσημες διεπιδράσεις και εκτυλίσσονται μεταξύ ομιλητών με το αντίστοιχο ύφος*: η υφολογική κατασκευή των ομιλητών επιτυγχάνεται εδώ μέσα από τη σύγκριση αυτών, και των προσομοιωμένων συνομιλιακών τους διεπιδράσεων, με άλλες εικόνες, συνομιλίες – και, ενίοτε, άλλα είδη κειμένων – που αποδίδονται σε διαφορετικούς ομιλητές της γαλλικής. Έτσι, κατασκευάζονται και πάλι διά της αντιπαραβολικής οδού συνολικότερα και κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη. Πρόκειται, εδώ, για μια διαδικασία που περιλαμβάνει, συν τοις άλλοις, τις ιδιαίτερες συνθήκες επικοινωνίας και τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες των ομιλητών, την ίδια στιγμή που ενδέχεται να θίγονται από αυτούς κοινωνικοπολιτικά ζητήματα, τα οποία αποκαλύπτουν τον ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης των ιδεών και των αντιλήψεών τους.

4.3.1 Σύντομες συνομιλίες με ένα προκαθορισμένο σενάριο διεπίδρασης

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από σύντομες συνομιλίες με ένα προκαθορισμένο σενάριο διεπίδρασης, όπου κατασκευάζεται αντιπαραβολικά το ύφος διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, περιλαμβάνει την αναπαράσταση ενός ατόμου σε ρόλο ερευνητή (ή δημοσιογράφου). Το άτομο αυτό απευθύνεται διαδοχικά σε διάφορους πολίτες στον δρόμο, προκειμένου να συλλέξει πληροφορίες για ένα θέμα μέσα από τη διενέργεια σύντομων συνεντεύξεων. Για τις ανάγκες της έρευνάς του, ο ερευνητής (ή ο δημοσιογράφος) έχει καταρτίσει ειδικό ερωτηματολόγιο, ενώ μεριμνά ώστε οι ερωτηθέντες να είναι αρκετοί σε αριθμό και με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Οι επιμέρους κοινωνικές και υφολογικές διαφορές μεταξύ των ερωτηθέντων αντανakλώνται χαρακτηριστικά και στον τρόπο ομιλίας τους, εξυπηρετώντας τη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους. Οι συγγραφείς αποσκοπούν, μέσα από την υφολογική κατασκευή ενός αυξημένου αριθμού διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, να αναπαραστήσουν αντιπαραβολικά ορισμένες όψεις από τον κοινωνιογλωσσικό κόσμο των Γάλλων. Γι' αυτό, οι συγγραφείς τοποθετούν διάφορους ομιλητές της γαλλικής απέναντι στον ίδιο συνεντευκτή, ενώ ερωτώνται και μιλούν για το ίδιο θέμα.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από ανάλογες αναπαραστάσεις της γλωσσικής ποικιλότητας εντοπίζεται σε μία διδακτική ενότητα του εγχειριδίου *Archipel 1* (1982). Σε αυτήν παρουσιάζονται σύντομες συνεντεύξεις, οι οποίες

διενεργούνται διαδοχικά από τον ίδιο ερευνητή σε διαφορετικούς κατοίκους της γαλλικής πρωτεύουσας. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας είναι τυποποιημένο και επικεντρώνεται σε θέματα όπως το επάγγελμα, οι οικονομικές απολαβές, η καθημερινότητα και η ψυχαγωγία των συνεντευξιαζόμενων. Γενικά, οι πληροφορίες που συλλέγονται από αυτούς, ο τρόπος ομιλίας τους κατά τη συνέντευξη και το παρεχόμενο εικονογραφικό υλικό, μαζί με τα σύντομα σχόλια δίπλα στις εικόνες τους, συμβάλλουν στη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους:

Εικόνα 4.5: Archipel 1 (1982), σελ. 36-37

Ο προγραμματιστής

Δουλεύει στα προάστια, στη Défense.

Η φωτογράφος

Τρώει μεσημεριανό στο Lipp.

Ο χειριστής γερανού

Δουλεύει στην οικοδομή.

Κερδίζει 5000 φράγκα τον μήνα.

Το παιδί

Κάνει πατίνι στο Montparnasse.

Οι νεαροί μηχανόβιοι

Πηγαίνουν στη Βαστίλλη, τα βράδια της Παρασκευής.

Ο μετανάστης εργάτης

Είναι ειδικευμένος εργάτης στη Renault.

Πληρώνεται με τον βασικό μισθό.

Παρατηρώντας το σχετικό απόσπασμα από την εν λόγω διδακτική ενότητα, το ύφος των διαφόρων πληροφορητών της έρευνας κατασκευάζεται αντιπαραβολικά με βάση τις εξής παραμέτρους: α) το επάγγελμά τους (*le programmeur* «ο προγραμματιστής», *la photographe* «η φωτογράφος», *le grutier* «ο χειριστής γερανού»), β) τις διαφορετικές εθνοτικές καταβολές τους σε συνδυασμό με την επαγγελματική τους δραστηριότητα (*le travailleur immigré* «ο μετανάστης εργάτης»), γ) την ηλικία τους (*l'enfant* «το παιδί») και δ) την κατάταξή τους σε μία περιθωριοποιημένη κοινωνική ομάδα, βάσει ηλικίας και κοινωνικής προέλευσης (*les loubarbs* «νεαρής ηλικίας κάτοικοι κοινωνικά υποβαθμισμένων προαστίων που συναθροίζονται σε διάφορα μέρη της γαλλικής πρωτεύουσας και, οργανωμένοι σε συμμορίες, εκδηλώνουν συχνά παραβατικές συμπεριφορές»).

Από το σύνολο του παρατιθέμενου εικονογραφικού υλικού ξεχωρίζουν, καταρχάς, τα σκίτσα που απεικονίζουν τους ίδιους τους ομιλητές. Αυτά συνοδεύονται από τους σχετικούς όρους που τους προσδιορίζουν κοινωνικά, αλλά και υφολογικά με βάση τις προαναφερθείσες παραμέτρους. Η χρήση της οριστικής δείξης από τους συγγραφείς μπροστά από τον κάθε όρο αναφοράς σε έναν ομιλητή (π.χ. *le programmeur* «ο προγραμματιστής» και όχι *un programmeur* «ένας προγραμματιστής», *le grutier* «ο χειριστής γερανού» και όχι *un grutier* «ένας χειριστής γερανού») είναι ενδεικτική της επιδίωξής τους να αναπαραστήσουν στο εγχειρίδιο τα θεωρούμενα ως αντιπροσωπευτικότερα μέλη από τις αντίστοιχες κοινωνικές ομάδες, που έχουν επιλεγεί για να συμμετάσχουν στην έρευνα. Η κοινωνική ομάδα όπου ανήκουν προσδιορίζεται με βάση τα πάγια δημογραφικά

χαρακτηριστικά τους και, κυρίως, την ταξινόμησή τους σε μία επαγγελματική τάξη (ή την αδυναμία της ταξινόμησής τους, όπως προκύπτει για τους *loubards*).

Το υπόλοιπο εικονογραφικό υλικό που παρέχεται στο εγχειρίδιο προσφέρει πρόσθετες πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των ερωτηθέντων, οι οποίες συμβάλλουν με τη σειρά τους στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους. Ειδικότερα, πρόκειται για εικόνες από τον τόπο εργασίας τους (την περιοχή της *Défense* στο Παρίσι για τον προγραμματιστή, το εργοτάξιο για τον χειριστή γερανού και το εργοστάσιο για τον εργαζόμενο μετανάστη), αλλά και από χώρους ή περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας όπου κινούνται ή συχνάζουν οι αναπαριστώμενοι ομιλητές (το κοσμικό καφέ-εστιατόριο *Lipp* για τη φωτογράφο, η περιοχή γύρω από τον πύργο *Montparnasse* για το παιδί και η πλατεία της *Bastille* για τους δύο νεαρούς μηχανόβιους). Οι λεζάντες των φωτογραφιών διευκρινίζουν τη σχέση μεταξύ εικόνων και εικονιζόμενων, ενώ για τους ομιλητές με χειρωνακτικά επαγγέλματα παρέχονται ακριβείς πληροφορίες και για το ύψος των οικονομικών τους απολαβών.

Οι συγγραφείς προβάλλουν τις κοινωνικές και υφολογικές διαφορές μεταξύ των αναπαριστώμενων ομιλητών, προκειμένου να τις συσχετίσουν με τις γλωσσικές ποικιλίες που τους αποδίδουν στις συνεντεύξεις στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους. Ειδικότερα, οι ομιλητές από τα μεσαία και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, που ασκούν ένα γραφειοκρατικό ή καλλιτεχνικό επάγγελμα και φαίνεται να έχουν τις υψηλότερες οικονομικές απολαβές από όλους τους άλλους (*le programmeur* «ο προγραμματιστής», *la photographe* «η φωτογράφος»), προβάλλονται ως οι πλέον αντιπροσωπευτικοί ομιλητές της πρότυπης γαλλικής, γεγονός που αποτυπώνεται στις σύντομες συνομιλίες τους με τον ερευνητή:

LE PROGRAMMEUR
Ο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΤΗΣ

- (1) L'enquêteur : Pardon, monsieur, je peux vous poser quelques questions ?
Ο ερευνητής: Συγγνώμη, κύριε, μπορώ να σας κάνω μερικές ερωτήσεις;
- (2) Le programmeur : Oui, si vous voulez.
Ο προγραμματιστής: Ναι, εάν θέλετε.
- (3) L'enquêteur : Où est-ce que vous travaillez ?
Ο ερευνητής: Πού εργάζεστε;
- (4) Le programmeur : Je travaille en banlieue, à la Défense.
Ο προγραμματιστής: Εργάζομαι στα προάστια, στη Défense.
- (5) L'enquêteur : Quelle est votre profession ?
Ο ερευνητής: Ποιο είναι το επάγγελμά σας;
- (6) Le programmeur : Je suis programmeur.
Ο προγραμματιστής: Είμαι προγραμματιστής.
- (7) L'enquêteur : Vous déjeunez où ?
Ο ερευνητής: Πού τρώτε μεσημεριανό;
- (8) Le programmeur : Je déjeune dans un bistro, près du bureau.

- Ο προγραμματιστής: Τρώω σε ένα καφέ-εστιατόριο κοντά στο γραφείο.*
- (9) L'enquêteur : Vous finissez à quelle heure ?
Ο ερευνητής: Τι ώρα τελειώνετε;
- (10) Le programmeur : À six heures.
Ο προγραμματιστής: Στις έξι.
- (11) L'enquêteur : Vous rentrez chez vous comment ?
Ο ερευνητής: Πώς επιστρέφετε στο σπίτι σας;
- (12) Le programmeur : En train.
Ο προγραμματιστής: Με το τρένο.
- (13) L'enquêteur : Le soir, vous sortez souvent ?
Ο ερευνητής: Τα βράδια, βγαίνετε συχνά;
- (14) Le programmeur : Oui, souvent ; je vais au cinéma ou au théâtre.
Ο προγραμματιστής: Ναι, συχνά. Πηγαίνω σινεμά ή θέατρο.
- (15) L'enquêteur : Vous pratiquez un sport ?
Ο ερευνητής: Κάνετε κάποιο άθλημα;
- (16) Le programmeur : Oui, je fais du ski.
Ο προγραμματιστής: Ναι, κάνω σκι.
- (17) L'enquêteur : Maintenant, vous répondez si vous voulez. Combien gagnez-vous ?
Ο ερευνητής: Τώρα, απαντάτε εάν θέλετε. Πόσα χρήματα κερδίζετε;
- (18) Le programmeur : Je ne réponds pas.
Ο προγραμματιστής: Δεν απαντώ.
- (19) L'enquêteur : Merci beaucoup.
Ο ερευνητής: Ευχαριστώ πολύ.

LA PHOTOGRAPHE Η ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ

- (1) L'enquêteur : Pardon, madame, je peux vous poser quelques questions ?
Ο ερευνητής: Συγγνώμη, κυρία, μπορώ να σας κάνω μερικές ερωτήσεις;
- (2) La photographe : Oui, allez-y.
Η φωτογράφος: Ναι, εμπρός.
- (3) L'enquêteur : Où travaillez-vous ?
Ο ερευνητής: Πού εργάζεστε;
- (4) La photographe : Je travaille chez un couturier, Courrèges.
Η φωτογράφος: Εργάζομαι σε ένα μόδιστρο, τον Courrèges.
- (5) L'enquêteur : Quelle est votre profession ?
Ο ερευνητής: Ποιο είναι το επάγγελμά σας;
- (6) La photographe : Je suis photographe de mode.
Η φωτογράφος: Είμαι φωτογράφος μόδας.
- (7) L'enquêteur : Où est-ce que vous déjeunez ?
Ο ερευνητής : Πού τρώτε μεσημεριανό;
- (8) La photographe : Chez Lipp en général, et vous ?
Η φωτογράφος: Γενικά στο Lipp. Εσείς;
- (9) L'enquêteur : Moi, heu... eh bien, je ne déjeune jamais, mais je dîne. Et vous finissez à quelle heure ?
Ο ερευνητής: Εγώ, εεε... ε λοιπόν, δεν τρώω ποτέ μεσημεριανό, αλλά μόνο βραδινό. Και τι ώρα τελειώνετε;
- (10) La photographe : «J'ai pas» d'heure, neuf heures, dix heures.
Η φωτογράφος: Δεν έχω ώρα. Εννέα, δέκα.
- (11) L'enquêteur : Vous rentrez en voiture ?
Ο ερευνητής: Επιστρέφετε με το αυτοκίνητο;
- (12) La photographe : Eh bien non, je déteste la voiture. Je prends toujours le métro.
Η φωτογράφος: Ε λοιπόν όχι, απεχθάνομαι το αυτοκίνητο. Παίρνω πάντα το μετρό.
- (13) L'enquêteur : Toujours ?
Ο ερευνητής: Πάντα;
- (14) La photographe : Non, pas toujours. Je rentre parfois en taxi.
Η φωτογράφος: Όχι, πάντα. Μερικές φορές επιστρέφω με ταξί.
- (15) L'enquêteur : Et après vous sortez ?
Ο ερευνητής: Και μετά, βγαίνετε;
- (16) La photographe : Je vais souvent dans des boîtes avec des copains.

- Η φωτογράφος: Πηγαίνω συχνά σε ντισκοτέκ με φίλους.*
- (17) L'enquêteur : Vous pratiquez un sport ?
Ο ερευνητής: Κάνετε κάποιο άθλημα;
- (18) La photographe : Je fais de la danse.
Η φωτογράφος: Κάνω χορό.
- (19) L'enquêteur : J'ai encore une question, vous répondez si vous voulez. Combien gagnez-vous ?
Ο ερευνητής: Έχω ακόμα μία ερώτηση, απαντάτε εάν θέλετε. Πόσα χρήματα κερδίζετε;
- (20) La photographe : Ça dépend des mois. Entre sept et huit mille.
Η φωτογράφος: Εξαρτάται από τον μήνα. Γύρω στα επτά ή οχτώ χιλιάδες [φράγκα].
- (21) L'enquêteur : Merci.
Ο ερευνητής: Ευχαριστώ.

Στον αντίποδα βρίσκονται οι ομιλητές που είτε προέρχονται από τις μη προνομιούχες, περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες (*les loubards*) είτε είναι πολύ μικρότερης ηλικίας (*l'enfant*) από όλους τους άλλους. Στην υφολογική κατασκευή τους συμβάλλουν οι ποικιλίες της γαλλικής που συνδέονται με την πιο καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα. Σημειωτέον, αυτές μαρκάρονται τυπογραφικά στο εγχειρίδιο ως μη πρότυπες γλωσσικές ποικιλίες, σε αντιπαράβολή με την πρότυπη γαλλική –και το αμαρκάριστο, τυπογραφικά, γλωσσικό δείγμα– που αποδίδουν οι συγγραφείς στον προγραμματιστή και τη φωτογράφο μόδας:

LES LOUBARDS
ΟΙ ΝΕΑΡΟΙ ΜΗΧΑΝΟΒΙΟΙ

- (1) L'enquêteur : Pardon, messieurs, je veux vous poser quelques questions.
Ο ερευνητής: Συγγνώμη, κύριοι, θέλω να σας κάνω μερικές ερωτήσεις.
- (2) Jeune homme 1 : «Faut voir», il s'agit de quoi ?
Ο πρώτος νεαρός: «Να δούμε». Για τι πράγμα είναι;
- (3) L'enquêteur : Vous travaillez où ?
Ο ερευνητής: Πού εργάζεστε;
- (4) Jeune homme 2 : «On travaille pas».
Ο δεύτερος νεαρός: «Δεν εργαζόμαστε».
- (5) L'enquêteur : À midi, vous déjeunez ?
Ο ερευνητής: Το μεσημέρι, τρώτε;
- (6) Jeune homme 2 : «On bouffe pas», on est «fauchés», nous.
Ο δεύτερος νεαρός: «Δεν τρώμε», είμαστε «πανί με πανί», εμείς.
- (7) L'enquêteur : Et vous circulez comment ?
Ο ερευνητής: Και πώς κυκλοφορείτε;
- (8) Jeune homme 1 : En moto, «on a la Honda».
Ο πρώτος νεαρός: Με τη μηχανή, «έχουμε Χόντα».
- (9) L'enquêteur : Le soir, vous sortez ?
Ο ερευνητής: Τα βράδια, βγαίνετε;
- (10) Jeune homme 2 : «C'est sûr qu'on sort». On va à la Bastille. Et vous, qu'est-ce que vous faites?
Ο δεύτερος νεαρός: «Στα σίγουρα βγαίνουμε». Πηγαίνουμε στη Βαστίλλη. Κι εσείς, τι κάνετε;
- (11) L'enquêteur : Je suis journaliste. Vous pratiquez un sport ?
Ο ερευνητής: Είμαι δημοσιογράφος. Κάνετε κάποιο άθλημα;
- (12) Jeune homme 1 : «Ben» oui, on fait de la moto.
Ο πρώτος νεαρός: «Εεε» ναι, βέβαια, καβαλάμε τη μηχανή.
- (13) L'enquêteur : Merci.
Ο ερευνητής: Ευχαριστώ.

L'ENFANT
ΤΟ ΠΑΙΔΙ

- (1) L'enquêteur : S'il te plaît, jeune homme, je peux te poser quelques questions ?
Ο ερευνητής: Σε παρακαλώ, νεαρέ, μπορώ να σου κάνω μερικές ερωτήσεις;
- (2) L'enfant : Quoi ? Qu'est-ce que c'est ?
Το παιδί: Πώς; Τι είναι;
- (3) L'enquêteur : Où est-ce que vous travaillez ?
Ο ερευνητής: Πού εργάζεστε;
- (4) L'enfant : «Je travaille pas», je suis à l'école.
Το παιδί: «Δεν εργάζομαι», πάω σχολείο.
- (5) L'enquêteur : «Et où tu manges à midi ?»
Ο ερευνητής: «Και πού τρώς το μεσημέρι;»
- (6) L'enfant : À la cantine.
Το παιδί: Στο εστιατόριο του σχολείου.
- (7) L'enquêteur : Tu finis l'école à quelle heure ?
Ο ερευνητής: Τι ώρα τελειώνεις το σχολείο;
- (8) L'enfant : À quatre heures et demie.
Το παιδί: Στις τέσσερις και μισή.
- (9) L'enquêteur : Comment tu rentres chez toi ?
Ο ερευνητής: Πώς επιστρέφεις σπίτι σου;
- (10) L'enfant : Eh «ben», à pied.
Το παιδί: «Εεεε», με τα πόδια.
- (11) L'enquêteur : Et le soir, tu sors ?
Ο ερευνητής: Και τα βράδια, βγαίνεις;
- (12) L'enfant : Moi, «je sors pas, moi, ma mère, elle veut pas».
Το παιδί: «Δεν βγαίνω 'γώ, η μητέρα μου δεν θέλει».
- (13) L'enquêteur : Tu pratiques un sport ?
Ο ερευνητής: Κάνεις κάποιο άθλημα;
- (14) L'enfant : Oui, je fais de la «gym» à l'école.
Το παιδί: Ναι, κάνω «γυμναστική» στο σχολείο.
- (15) L'enquêteur : Tu as de l'argent de poche ?
Ο ερευνητής: Παίρνεις χαρτζιλίκι;
- (16) L'enfant : J'ai dix francs par semaine.
Το παιδί: Παίρνω δέκα φράγκα τη βδομάδα.
- (17) L'enquêteur : Merci.
Ο ερευνητής: Ευχαριστώ.

Κατά τη συνέντευξή τους, οι δύο μηχανόβιοι, μέλη μιας περιθωριακής νεολαίας, των οποίων ο χαρακτηρισμός ως *loubards* παραπέμπει στην (υπο)κουλτούρα του δρόμου και σε διάφορες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς στις υποβαθμισμένες περιοχές των μεγαλουπόλεων όπου συναθροίζονται, παράγουν το μεγαλύτερο ποσοστό φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας. Έτσι, διαφοροποιούνται κοινωνικά και υφολογικά από όλους τους ομιλητές, οι οποίοι αναπαρίστανται μέσω των διαλόγων που συνοδεύουν την εικόνα 4.5. Πιο συγκεκριμένα, στον λόγο τους εντοπίζονται ποικιλίες της γαλλικής και άλλα φαινόμενα που συνδέονται με την καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γλώσσας, όπως: α) στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας [*ben oui* «εεε» ναι στο (12)], β) συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως η μηδενική πραγμάτωση του υποκειμένου σε απρόσωπες εκφράσεις [*faut voir* «να δούμε» αντί *il faut voir* «πρέπει να δούμε» στο (2)] και η εκφορά της άρνησης χωρίς

το προρηματικό αρνητικό μόριο [*on travaille pas* αντί *on ne travaille pas* «δεν δουλεύουμε», *on bouffe pas* αντί *on ne bouffe pas* «δεν τρώμε» στα (4) και (6)] και γ) συντακτικές εκφορές του καθημερινού, προφορικού λόγου [*on a la Honda* «έχουμε Χόντα» στο (8), *c'est sûr qu'on sort* «στα σίγουρα βγαίνουμε» στο (10)]. Παράλληλα, το λεξιλόγιο των δύο ομιλητών εκφράζει ένα ιδιαίτερα καθημερινό και ανεπίσημο συνομιλιακό ύφος, ενώ έρχεται σε αντίθεση με τους λεξιλογικούς τύπους της πρότυπης γαλλικής που χρησιμοποιούν σε ορισμένες περιπτώσεις οι άλλοι ομιλητές κατά την παραχώρηση της συνέντευξης στον ερευνητή [*bouffer* «τρώμε» αντί *déjeuner* «γευματίζουμε» ή *fauchés* «πανί με πανί» αντί *sans argent* «χωρίς χρήματα» στο (6)].

Ανάλογες γλωσσικές επιλογές αποδίδονται από τους συγγραφείς και στο παιδί, του οποίου το ύφος μαρτυρά εξίσου μεγάλη αμεσότητα με τον ερευνητή (π.χ. η αντίδραση *Quoi ? Qu'est-ce que c'est ?* «Πώς; Τι είναι;» στην παράκληση του ερευνητή για την απάντηση στο ερωτηματολόγιο).⁶⁸ Στον λόγο του παιδιού εντοπίζονται τόσο συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο [*je travaille pas* «δεν δουλεύω», *je sors pas* «δεν βγαίνω», *elle veut pas* «δεν θέλει» στα (4) και (13)] και οι αναδιπλασιασμοί (ή εκτοπίσεις) του υποκειμένου [*je sors pas, moi, ma mère, elle veut pas* «δεν βγαίνω 'γώ, η μητέρα μου δεν θέλει» στο (13)], όσο και μορφολογικές ποικιλίες της, που προκύπτουν από συντμήσεις λεξιλογικών μονάδων στον προφορικό λόγο [*gym* αντί *gymnastique* «γυμναστική» στο (15)]. Τέλος, άλλα φαινόμενα προφορικότητας που αναπαρίστανται γραπτώς στον λόγο του παιδιού αντλούν από την κατηγορία των στοιχείων πλήρωσης της ομιλίας [βλ. το *ben* «εεε» στο (10)].

Όπως δείχνει η ανάλυση των παραπάνω συνομιλιών, η πολύ έντονη υφολογική αντίθεση εντοπίζεται μεταξύ των τεσσάρων προαναφερθέντων ομιλητών (του προγραμματιστή και της φωτογράφου από τη μία πλευρά, των δύο νεαρών μηχανόβιων και του παιδιού, από την άλλη). Οι συγκεκριμένοι ομιλητές

⁶⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι κάτι αντίστοιχο ισχύει και για τον ερευνητή, ο οποίος περνά απέναντι στο παιδί από την πρότυπη εκφορά της ερώτησης (*Où est-ce que vous travaillez ?* «Πού δουλεύετε;») στην πλέον ανεπίσημη (*Où tu manges à midi ?* «Πού τρως το μεσημέρι;»). Η τελευταία ξεχωρίζει για την πρόταξη του ερωτηματικού επιρρήματος *où* «πού» και τη διατήρηση της σειράς των όρων στην απλή αποφαντική φράση. Πρόκειται για μία υφολογική εναλλαγή που μπορεί να αποδοθεί στην επικοινωνιακή αρχή του *ακροαματικού σχεδιασμού* (audience design principle). Αυτή ορίζεται ως προσαρμογή του ύφους ομιλίας ενός ατόμου με βάση το ύφος του συνομιλητή του (για τον όρο, βλ. Bell, 1984). Ομοίως, ο ερευνητής αλλάζει το ύφος ομιλίας του από τυπικό σε πιο ανεπίσημο, καθώς περνά από τη συνέντευξη του προγραμματιστή και της φωτογράφου σε αυτή των δύο νεαρών μηχανόβιων.

παρουσιάζονται να καταλαμβάνουν είτε τις μέσες και ανώτερες είτε τις κατώτερες θέσεις της κοινωνικής ή/και της ηλικιακής ιεραρχίας που αναπαρίσταται στο εγχειρίδιο, ενώ κατασκευάζονται γι' αυτούς εκ διαμέτρου αντίθετα ύφη. Στο τυπικό, σοβαρό και πιο αποστασιοποιημένο ύφος του προγραμματιστή και της φωτογράφου αντιπαραβάλλεται το ιδιαίτερα ανεπίσημο και χαλαρό ύφος των δύο νεαρών μηχανόβιων, καθώς επίσης το παιδικό, ανέμελο και με μεγαλύτερη αμεσότητα ύφος του μικρού αγοριού. Σε ένα ενδιάμεσο σημείο τοποθετούνται δύο ομιλητές που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους την άσκηση ενός χειρωνακτικού επαγγέλματος από μέρους τους (*le grutier* «ο χειριστής γερανού» και *le travailleur immigré* «ο μετανάστης εργάτης»). Οι σύντομες συνομιλίες τους με τον ερευνητή είναι οι ακόλουθες:

LE GRUTIER
Ο ΧΕΙΡΙΣΤΗΣ ΓΕΡΑΝΟΥ

- (1) L'enquêteur : Monsieur, s'il vous plaît, vous voulez bien répondre à quelques questions ?
Ο ερευνητής: Παρακαλώ, κύριε, θέλετε να απαντήσετε σε μερικές ερωτήσεις;
- (2) Le grutier : «Ouais», pourquoi pas, quelles questions ?
Ο χειριστής γερανού: «Αμέ», γιατί όχι, τι ερωτήσεις;
- (3) L'enquêteur : D'abord, où est-ce que vous travaillez ?
Ο ερευνητής: Καταρχάς, πού δουλεύετε;
- (4) Le grutier : Moi, je suis dans le bâtiment.
Ο χειριστής γερανού: Εγώ είμαι στην οικοδομή.
- (5) L'enquêteur : Votre profession ?
Ο ερευνητής: Το επάγγελμά σας;
- (6) Le grutier : «Ben», je suis grutier.
Ο χειριστής γερανού: «Εεε», είμαι χειριστής γερανού.
- (7) L'enquêteur : Vous déjeunez où ?
Ο ερευνητής: Πού τρώτε μεσημεριανό;
- (8) Le grutier : Je mange sur le chantier. J'apporte ma gamelle. Quelquefois, je vais au restaurant.
Ο χειριστής γερανού: Τρώω στο εργοτάξιο. Φέρνω το τάπερ μου. Μερικές φορές πηγαίνω στο εστιατόριο.
- (9) L'enquêteur : Vous finissez le travail à quelle heure ?
Ο ερευνητής: Τι ώρα τελειώνετε τη δουλειά σας;
- (10) Le grutier : À cinq heures et demie.
Ο χειριστής γερανού: Στις πέντε και μισή.
- (11) L'enquêteur : Et vous rentrez chez vous comment ?
Ο ερευνητής: Και πώς επιστρέφετε στο σπίτι σας;
- (12) Le grutier : «Ben», j'ai ma voiture.
Ο χειριστής γερανού: «Εεε», έχω αυτοκίνητο.
- (13) L'enquêteur : Le soir, vous sortez ?
Ο ερευνητής: Τα βράδια, βγαίνετε;
- (14) Le grutier : Le soir, je regarde la « télé », le samedi, je vais au cinéma quelquefois.
Ο χειριστής γερανού: Το βράδυ βλέπω τηλεόραση. Το Σάββατο πηγαίνω σινεμά καμιά φορά.
- (15) L'enquêteur : Vous pratiquez un sport ?
Ο ερευνητής: Κάνετε κάποιο άθλημα;
- (16) Le grutier : Oui, je fais de la bicyclette.
Ο χειριστής γερανού: Ναι, κάνω ποδήλατο.

(17) L'enquêteur : Vous répondez si vous voulez à la dernière question. Vous gagnez combien ?

Ο ερευνητής: Απαντάτε εάν θέλετε στην τελευταία ερώτηση. Πόσα χρήματα κερδίζετε;

(18) Le grutier : Cinq mille francs par mois.

Ο χειριστής γερανού: Πέντε χιλιάδες φράγκα τον μήνα.

(19) L'enquêteur : Merci beaucoup.

Ο ερευνητής: Ευχαριστώ πολύ.

LE TRAVAILLEUR IMMIGRÉ

Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ ΕΡΓΑΤΗΣ

(1) L'enquêteur : Monsieur, s'il vous plaît, je peux vous poser quelques questions ?

Ο ερευνητής: Σας παρακαλώ, κύριε, μπορώ να σας κάνω μερικές ερωτήσεις;

(2) Le travailleur : Oui, d'accord.

Ο εργάτης: Ναι, σύμφωνα.

(3) L'enquêteur : Qu'est-ce que vous faites ?

Ο ερευνητής: Τι δουλειά κάνετε;

(4) Le travailleur : Je suis O.S. chez Renault.

Ο εργάτης: Είμαι ειδικευμένος εργάτης στη Renault.

(5) L'enquêteur : Vous déjeunez où ?

Ο ερευνητής: Πού τρώτε μεσημεριανό;

(6) Le travailleur : À la cantine.

Ο εργάτης: Στο εστιατόριο του εργοστασίου.

(7) L'enquêteur : Vous finissez à quelle heure ?

Ο ερευνητής: Τι ώρα τελειώνετε;

(8) Le travailleur : Ça dépend des jours, je fais les trois-huit.

Ο εργάτης: Εξαρτάται απ' τη μέρα. Δουλεύω οκτάωρο τότε πρωί, τότε απόγευμα, τότε βράδυ.

(9) L'enquêteur : Vous circulez comment ?

Ο ερευνητής: Πώς κυκλοφορείτε;

(10) Le travailleur : «Y a» le car de l'usine.

Ο εργάτης: Έχει λεωφορείο το εργοστάσιο.

(11) L'enquêteur : Qu'est-ce que vous faites le soir ?

Ο ερευνητής: Τι κάνετε το βράδυ;

(12) Le travailleur : Je regarde « la télé », quelquefois on va au bistro.

Ο εργάτης: Βλέπω τηλεόραση, καμιά φορά πάμε στο καφενείο.

(13) L'enquêteur : Vous pratiquez un sport ?

Ο ερευνητής: Κάνετε κάποιο άθλημα;

(14) Le travailleur : Non, je regarde le «foot» à la «télé».

Ο εργάτης: Όχι, βλέπω «μπάλα» στην τηλεόραση.

(15) L'enquêteur : Maintenant, vous répondez si vous voulez. Combien gagnez-vous ?

Ο ερευνητής: Τώρα, απαντάτε εάν θέλετε. Πόσα χρήματα κερδίζετε;

(16) Le travailleur : Je suis travailleur immigré. Je suis payé au S.M.I.C.

Ο εργάτης: Είμαι μετανάστης εργάτης. Πληρώνομαι τον βασικό.

(17) L'enquêteur : Merci beaucoup.

Ο ερευνητής: Ευχαριστώ πολύ.

Στις δύο συνομιλίες που παρατίθενται παραπάνω, ο χειριστής γερανού και ο μετανάστης εργάτης φαίνεται ότι ευθυγραμμίζονται, γενικά, με τη χρήση της πρότυπης γαλλικής. Ωστόσο, οι συγγραφείς αποδίδουν στον λόγο των ομιλητών αυτών ορισμένα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας για να τους διαφοροποιήσουν υφολογικά σε αντιπαραβολή, αφενός, με τους ομιλητές που χαίρουν αυξημένου κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης στο εγχειρίδιο (του προγραμματιστή και της φωτογράφου) και, αφετέρου, με τους ομιλητές που κατέχουν τις κατώτερες θέσεις

στην κοινωνική ή/και την ηλικιακή ιεραρχία (των νεαρών μηχανόβιων και του παιδιού). Το γεγονός αυτό αντανακλά μία λογική υφολογικής διαβάθμισης και ιεράρχησης των αναπαριστώμενων τρόπων ομιλίας η οποία, όπως αποδεικνύεται, υπαγορεύει τη διαμόρφωση των περιεχομένων της συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας στο εγχειρίδιο.

Ειδικότερα, οι γλωσσικές ποικιλίες, οι οποίες εντοπίζονται στον λόγο των δύο ομιλητών που ασκούν ένα χειρωνακτικό επάγγελμα, αφορούν: α) στη φωνητική/φωνολογία, την εκφορά του *oui* ως *ouais* «ναι» από τον χειριστή γερανού στο (2) και την απαλοιφή του υποκειμένου στην απρόσωπη δομή *il y a*, που εκφέρεται ως *y a*, «υπάρχει» στο (10) και β) στη μορφολογία, συντμήσεις λεξιλογικών μονάδων στη ροή του λόγου [*la télé* αντί *la télévision* «η τηλεόραση», *le foot* αντί *le football* «το ποδόσφαιρο» στον λόγο του μετανάστη στο (14)]. Στα φαινόμενα αυτά μπορούμε να προσθέσουμε κάποια χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, όπως τα στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας [*ben* «εεε» στα (6) και (12)].

Με βάση τα ανωτέρω, η ανάλυση της εν λόγω διδακτικής ενότητας αποκαλύπτει την αναπαράσταση ενός ιεραρχημένου κοινωνιογλωσσικού κόσμου, όπου η θέση των ομιλητών συναρτάται με το συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος τους, συμπεριλαμβανομένου και του βαθμού σύγκλισης ή απόκλισης που παρουσιάζει ο λόγος τους από την πρότυπη γαλλική. Έτσι, οι δύο νεαροί μηχανόβιοι και το παιδί μιλούν σε πολύ ανεπίσημο ύφος, ενώ ο λόγος τους μαρκάρεται έντονα με τυπογραφικά μέσα· ο χειριστής γερανού και ο μετανάστης εργάτης συγκλίνουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό με την πρότυπη γλώσσα· και, τέλος, ο προγραμματιστής και η φωτογράφος θέτουν το γλωσσικό πρότυπο για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Συνεπώς, η λογική που υπαγορεύει τον συγκεκριμένο τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας είναι ότι, ανεβαίνοντας στην κοινωνική ή/και την ηλικιακή κλίμακα και ιεραρχία, ο λόγος των ομιλητών «εξομαλύνεται» μέχρι να επιτευχθεί η πλήρης σύγκλισή του με την πρότυπη γλωσσική ποικιλία. Έτσι, οι συγγραφείς παρουσιάζουν μία ταξική κοινωνία, όπου η κοινωνική διαστρωμάτωση και η ηλικία αντανακλώνται άμεσα στα αντίστοιχα «ύφη» και τους τρόπους ομιλίας, γεγονός που επιτρέπει την αξιολογική κατάταξη των κοινωνιογλωσσικών-υφολογικών διαφορών.

Γενικά, παρόμοιες απόπειρες προβολής της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης είναι μεγαλύτερης εμβέλειας από τις μεμονωμένες υφολογικές κατασκευές των ομιλητών που εξετάσαμε προηγουμένως (πρβλ. με ενότητα 4.2),

δεδομένου ότι οι συγγραφείς αποσκοπούν στην αναπαράσταση ορισμένων όψεων του κοινωνιογλωσσικού κόσμου στην ξένη γλώσσα, παρά τον προβλέψιμο και τυποποιημένο χαρακτήρα των συνεντεύξεων. Γι' αυτό τον λόγο, διευρύνουν τον αριθμό των αναπαριστώμενων ομιλητών στο εγχειρίδιο και εντείνουν σταδιακά και διαβαθμισμένα, με κοινωνικά και υφολογικά κριτήρια, τις γλωσσικές διαφορές που παρουσιάζει ο λόγος τους στις προσομοιωμένες συνομιλίες. Έτσι, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να αντιληφθεί, μέσω πρακτικών σύγκρισης και αντιπαραβολής, ότι οι κοινωνιογλωσσικές ή/και υφολογικές διαφορές στη γαλλική είναι διαβαθμίσιμες (μεταξύ επίσημου, τυπικού και ανεπίσημου χαλαρού ύφους) και ότι συναρτώνται με την ιδιαίτερη θέση που κατέχει ο ομιλητής στην ιεραρχία των κοινωνικών τάξεων και των ηλικιών.

Με βάση τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση που αξιοποιούμε, η προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στο εγχειρίδιο επιτυγχάνεται εκ νέου μέσα από τα αντιπαραβαλλόμενα «ύφη». Αυτά κατασκευάζονται από τους συγγραφείς για τους αναπαριστώμενους ομιλητές στο εγχειρίδιο και μπορούν να αναπαρασταθούν αντιπαραβολικά στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως τυποποιήσεις διαφορετικής φύσης σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών). Όπως είδαμε κατ' επανάληψη, η (ανα)παραγωγή τέτοιων σημειωτικών ρεπερτορίων με κοινωνικό νόημα εξαρτάται από συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις (τα μετασημεία). Στην υπό εξέταση διδακτική ενότητα από το εγχειρίδιο *Archipel 1* (1982), τέτοιες αξιολογήσεις υπαγορεύουν τον συνδυασμό σκίτσων/εικόνων και γλωσσικού δείγματος για την κατασκευή του εκάστοτε ύφους σε αντιπαραβολή με κάποιο άλλο. Με τους όρους της προσέγγισής μας, πρόκειται για τις διάφορες μετασημειωτικές τυποποιήσεις, στις οποίες οφείλεται η αξιολόγηση και, άρα, η κατασκευή του κοινωνικού νοήματος που αποκτούν οι ποικιλίες της γαλλικής, όπως αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο.

Ωστόσο, στην εικόνα 4.5, οι συγγραφείς δεν περιορίζονται σε μεμονωμένες υφολογικές κατασκευές ομιλητών, όπως αυτές που είδαμε προηγουμένως (βλ. ενότητα 4.2). Εκείνες παρέπεμπαν εμφανέστερα στις παραδοσιακές περιγραφές της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας». Αντίθετα, οι συγγραφείς προβάλλουν εδώ πολλούς και διαφορετικούς ομιλητές της γαλλικής μέσα από τα αντίστοιχα σημειωτικά ρεπερτόρια και τις σχετικές μετασημειωτικές τυποποιήσεις. Ως αποτέλεσμα, οι υφολογικές διαφορές που αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο αυξάνονται, την ίδια στιγμή που πλαισιώνονται από την επικοινωνιακή περίσταση της

συνέντευξης. Και πάλι, όμως, οι υφολογικές διαφορές κατασκευάζονται και διαβαθμίζονται σκοπίμως στο εγχειρίδιο (από το πιο τυπικό, επίσημο στο πιο ανεπίσημο, χαλαρό, παιδικό και ανέμελο ύφος) στο πλαίσιο αναπαράστασης μίας κοινωνιογλωσσικής ιεραρχίας με ταξικά και ηλικιακά κριτήρια. Άρα, για ακόμη μία φορά, οι συγγραφικές επιλογές δεν φαίνεται να μένουν ανεπηρέαστες από την παραδοσιακή αντίληψη που υπαγόρευε τον διαχωρισμό και την ιεράρχηση των γλωσσικών ποικιλιών σε «επίπεδα γλώσσας»

Καταρχάς, το γεγονός ότι όλοι οι ομιλητές που αναπαρίστανται συμμετέχουν διαδοχικά ως πληροφορητές στην ίδια έρευνα, απαντώντας σε κοινές ερωτήσεις, εξυπηρετεί τη μόνιμη προσπάθεια αντιπαραβολής από τους συγγραφείς ενός συγκρίσιμου, ως προς το περιεχόμενο, αλλά υφολογικά διαφοροποιημένου γλωσσικού δείγματος. Τηρουμένων των αναλογιών, κάτι αντίστοιχο ισχύει και για την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας», όπου αντιπαραβάλλονται σημασιολογικά ισοδύναμοι, αλλά υφολογικά διαφοροποιημένοι λεξιλογικοί τύποι (π.χ. *souliers* «υποδήματα», *chaussures* «παπούτσια», *godasses* «πατούμενα»). Επιπλέον, η κοινωνιογλωσσική ιεραρχία που αναπαριστούν οι συγγραφείς στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα θυμίζει και πάλι τις διμερείς και τριμερείς υφολογικές κλίμακες, όπου οι γλωσσικές ποικιλίες ιεραρχούνταν σε επίπεδα γλώσσας (*επίσημο*, *ουδέτερο*, *οικείο*). Πρόκειται, δηλαδή, για συγγραφικές πρακτικές που (ανα)παράγουν την ιεραρχική ανωτερότητα κάποιων γλωσσικών χρήσεων και την αξιολογική υποβάθμιση άλλων μέσα από πάγιους κοινωνιογλωσσικούς συσχετισμούς και αξιολογήσεις, που αντιστοιχούν στα διάφορα ύφη. Έτσι, οι γλωσσικές ποικιλίες αναπαρίστανται και πάλι ως *μεταπραγματολογικά στερεότυπα* (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4), γεγονός που προκρίνει εδώ τη «γλώσσα» του προγραμματιστή και της φωτογράφου μόδας για την ξενόγλωσση διδασκαλία έναντι αυτής των νεαρών μηχανόβιων, του παιδιού, του χειριστή γερανού και του μετανάστη εργάτη.

Με βάση τα παραδείγματα που εξετάσαμε έως εδώ, προκύπτει ότι οι συγγραφείς των εγχειριδίων προβαίνουν στην (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών τους αξιολογήσεων υπέρ της πρότυπης γαλλικής μέσα από την ίδια μορφή (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας. Η διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία επιτυγχάνεται, δηλαδή, μέσα από τον *συνδυασμό σκίτσων/εικόνων και γλωσσικού δείγματος* μαζί με άλλες τυχόν πληροφορίες που

παρέχονται για τους ομιλητές στα εγχειρίδια (λ.χ. μέσα από τις λεζάντες των εικόνων). Η κατασκευή τέτοιων ευρύτερων σημειωτικών συνδυασμών –και η (ανα)παραγωγή τους ως ρεπερτορίων (ή τυποποιήσεων) με κοινωνικό νόημα μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων– υπαγορεύεται από συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις (τα μετασημεία). Αυτές διαφοροποιούν τους αναπαριστώμενους ομιλητές στα εγχειρίδια, διαμορφώνοντας το κοινωνικό νόημα που προβάλλεται συμβολικά στις ποικιλίες της γαλλικής μέσα από το εκάστοτε ύφος (λ.χ. επισημότητα, τυπικότητα, οικειότητα, χαλαρότητα, εκκεντρικότητα, αντισυμβατικότητα, ανεμελιά κτλ.). Υπό αυτή την έννοια, οι συνδυασμοί σκίτσων/εικόνων, γλωσσικού δείγματος και λοιπών πληροφοριών, που επιτρέπουν την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών στα εγχειρίδια, μελετώνται, με βάση τα αναλυτικά μας εργαλεία, όχι ως απλοί σημειωτικοί συνδυασμοί (ή τυποποιήσεις), αλλά ως *μετασημειωτικές τυποποιήσεις* –προϊόντα και φορείς συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων.

Το γεγονός ότι η *μορφή* της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων είναι, γενικά, η ίδια στα υπό εξέταση αποσπάσματα (4.1-4.5), δεν σημαίνει ότι λείπουν και οι διαφοροποιήσεις της ως προς την *έκταση* και το ιδιαίτερο *περιεχόμενο* που λαμβάνει. Ως προς την έκτασή της, περάσαμε κατά την ανάλυση από μεμονωμένες υφολογικές κατασκευές ομιλητών (βλ. εικόνες 4.1-4.4) στην απόπειρα αναπαράστασης όψεων από τον κοινωνιογλωσσικό κόσμο στη γαλλική (βλ. εικόνα 4.5). Παράλληλα, μεταβήκαμε από μεμονωμένα εκφωνήματα (λιγότερο ή περισσότερα πλαισιωμένα επικοινωνιακά) σε σύντομες συνομιλίες. Ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, είδαμε ότι αυτή περιστρέφεται γύρω από την κοινωνική τάξη, την ηλικία και το φύλο των ομιλητών. Ταυτόχρονα, οι γλωσσικές ποικιλίες που αποδίδουν οι συγγραφείς στους ομιλητές αντλούν από τις στερεοτυπικές υφολογικές διαφορές μεταξύ επίσημου-γραπτού και ανεπίσημου-προφορικού λόγου, όπως εντοπίζονται στα διάφορα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (από τη φωνολογία και τη μορφολογία έως τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και την πραγματολογία).

Έως εδώ, πάντως, διαπιστώνουμε γενικά κατ' επανάληψη ότι, ανεξάρτητα από το πόσο ρεαλιστικά αναπαρίσταται η γλωσσική ποικιλότητα στα εγχειρίδια, κρίνοντας με βάση τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας, συγκεκριμένοι συνδυασμοί σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών) αξιολογούνται κοινωνικά και (ανα)παράγονται συστηματικά ως οι πλέον αναμενόμενοι και

υφολογικά συμβατοί μεταξύ τους. Με αυτό τον τρόπο παγιώνονται και φυσικοποιούνται οι προβαλλόμενοι συσχετισμοί μεταξύ κοινωνικών χαρακτηριστικών και τρόπων ομιλίας στα εγχειρίδια. Ως αποτέλεσμα αυτού, παρατηρούμε ότι οι ποικιλίες της γαλλικής, που αντλούνται από τον ανεπίσημο προφορικό λόγο, περιθωριοποιούνται ή/και στιγματίζονται στα εγχειρίδια, καθ' ότι μετασημειώνονται ως μέσα συνδήλωσης (υπερβολικής) οικειότητας, νεανικής χαλαρότητας, νωθρότητας, ανεμελιάς, εκκεντρικότητας, αντισυμβατικότητας κτλ. Το συγκεκριμένο κοινωνικό νόημα προβάλλεται συμβολικά στις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, ενώ αυτές καλούνται να συμβάλουν στην υφολογική κατασκευή ομιλητών χαμηλού κοινωνικού κύρους, κυρίως εξαιτίας της κοινωνικής τάξης ή/και της ηλικίας τους. Όπως είδαμε, κάτι τέτοιο συμβαίνει πάντα σε αντιπαραβολή με ομιλητές που χαίρουν κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης και μιλούν σε πρότυπη γλώσσα, όπως επιτάσσουν οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων που προωθούν την πρότυπη γαλλική. Έτσι, αυτή μετασημειώνεται, ώστε να συνδηλώνει επισημότητα, τυπικότητα, εκλέπτυνση, σοβαρότητα, εργατικότητα, κοσμοπολιτισμό κτλ., ιδιότητες που επιλέγονται σκοπίμως για να συμβάλουν στην υφολογική κατασκευή των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της.

Από την πλευρά του, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται, όχι μόνο να εντοπίσει τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές μεταξύ των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια, αλλά και να αναπαραστήσει τα αντίστοιχα ύφη σε παιχνίδια υπόδυσης ρόλων. Σε αυτά οι συγγραφείς εμμένουν, επιπλέον, στην προσπάθεια δραματοποίησης των συνομιλιών και απελευθέρωσης των εκφραστικών μέσων των σπουδαστών, προκειμένου να ενσαρκωθούν «πειστικά» οι αντίστοιχοι ομιλητές της γαλλικής.

4.3.2 Σύντομες συνομιλίες που προσομοιώνουν καθημερινές διεπιδράσεις

Στο υπό εξέταση υλικό από τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των αναπαριστώμενων ομιλητών για την ξενόγλωσση διδασκαλία επιτυγχάνεται, επίσης, μέσα από σύντομες συνομιλίες που προσομοιώνουν διεπιδράσεις της καθημερινής ζωής. Γενικά, οι συνομιλίες επιτρέπουν στους συγγραφείς να αποφύγουν την αντιπαραβολή μεμονωμένων, στατικών απεικονίσεων για τους ομιλητές, αλλά και τις επικοινωνιακά αποπλαισιωμένες (ή εντελώς προσχηματικά πλαισιωμένες) γλωσσικές ποικιλίες.

Πράγματι, οι συγγραφείς αναδεικνύουν στις συνομιλίες, μέσω των σκίτσων/εικόνων, του γλωσσικού δείγματος και άλλων πληροφοριών που παρέχουν στο εγχειρίδιο, όλα εκείνα τα γλωσσικά και παραγλωσσικά μέσα (π.χ. τον τρόπο ομιλίας, την ένδυση, τη στάση του σώματος, τις εκφράσεις του προσώπου, τις χειρονομίες κτλ.), τα οποία συμβάλλουν στην κατασκευή του ύφους για τον κάθε ομιλητή. Με τον τρόπο αυτό, οι συγγραφείς εξασφαλίζουν μια σφαιρικότερη, οπτική αναπαράσταση του ύφους των ομιλητών, το οποίο κατασκευάζεται αντιπαραβολικά κατά τη συμμετοχή τους στις συνομιλίες για λογαριασμό του αλλόγλωσσου κοινού. Μάλιστα, το γεγονός ότι προτιμώνται συνομιλίες όπου προβλέπεται ένα στερεοτυπικό σενάριο διεπίδρασης (π.χ. μια τυπική εμπορική συναλλαγή) καθιστά κάποια ύφη περισσότερο αναμενόμενα και συμβατά με αυτές, τουλάχιστον με βάση τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις. Με αυτά τα δεδομένα, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να αξιολογήσει κοινωνικά τα ύφη που αντιπαραβάλλονται από τους συγγραφείς στα εγχειρίδια και, κατ' επέκταση, να ερμηνεύσει το κοινωνικό νόημα που αποκτά η χρήση των ποικιλιών της γαλλικής, οι οποίες συμβάλλουν στην κατασκευή τους.

Στην παρακάτω εικόνα από μία δραστηριότητα του τετραδίου ασκήσεων που συνοδεύει το εγχειρίδιο *Espaces 3* (1991), η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται μέσα από την οικοδόμηση μίας έντονης υφολογικής αντίθεσης μεταξύ δύο ομιλητών της γαλλικής, που έρχονται σε επαφή στη διάρκεια μίας καθημερινής, εμπορικής συναλλαγής:

7 Comparaison - Qu'est-ce que ça dénote ?

1. Faites des remarques sur le langage et le comportement (attitudes et gestes) du client et du vendeur : lexique et syntaxe / comportement non verbal : allure et attitudes corporelles.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Εικόνα 4.6: *Espaces 3* (1991), τετράδιο των ασκήσεων, σελ. 27

7. Σύγκριση –Τι δηλώνουν όλα αυτά;

- Θέλω φοβερά να την κάνω γι' άλλα μέρη! Μήπως έχεις κάτι σε οργανωμένο για Βραζιλία;
- Ε λοιπόν, έχουμε αυτό τον καιρό ένα ταξιδιωτικό πακέτο άκρως ενδιαφέρον. Έχουμε και λέμε. Πρόκειται για μια διαμονή τεσσάρων εβδομάδων. Μπορείτε να αναχωρήσετε κάθε Τρίτη βράδυ.

1. Σχολιάστε τον τρόπο ομιλίας και τη συμπεριφορά (στάσεις και χειρονομίες) του πελάτη και του πωλητή: λεξιλόγιο και σύνταξη/μη λεκτική συμπεριφορά: εξωτερική εμφάνιση και στάσεις του σώματος.

Στην εικόνα 4.6, τα ύφη των δύο ομιλητών κατασκευάζονται αντιπαραβολικά μέσα από συνδυασμούς διαφορετικής φύσης σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών). Οι σημειωτικοί συνδυασμοί έχουν τυποποιηθεί σε δύο σημειωτικά ρεπερτόρια που αντιπαραβάλλονται. Κάθε ρεπερτόριο αναπαριστά στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης τον κάθε ομιλητή και την ιδιαίτερη συμμετοχή του στην επικοινωνιακή περίσταση, όπως απεικονίζεται στο εγχειρίδιο. Ως προς τα επιμέρους σημειωτικά συστατικά του, κάθε ρεπερτόριο περιλαμβάνει το σκίτσο του ομιλητή, τα λόγια του, τη διαφοροποιημένη μορφή του πλαισίου όπου εντάσσεται ο λόγος του, τον τρόπο ορθογράφησης για την απόδοση του ιδιαίτερου τρόπου ομιλίας του κτλ.

Η αντιπαραβολική σημειωτική κατασκευή του ύφους των δύο ομιλητών, όπως περιγράφεται παραπάνω, υπαγορεύεται από συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές

αξιολογήσεις. Όπως είδαμε, με βάση τη σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική μας προσέγγιση (βλ. ενότητα 2.1.3), οι φορείς των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων είναι τα μετασημεία. Χάρη στην ανακλαστική τους ιδιότητα να αναφέρονται σε άλλα, διαφορετικής φύσης σημεία (είτε γλωσσικά είτε μη γλωσσικά), τα μετασημεία τα οργανώνουν, τα τυποποιούν σε ρεπερτόρια και τα αξιολογούν συνολικά στο πλαίσιο κατασκευής ενός ύφους με κοινωνικό νόημα. Συνεπώς, τα δύο σημειωτικά ρεπερτόρια, που αντιπαραβάλλονται στην εικόνα 3.6 και αντιστοιχούν στο ύφος του ταξιδιωτικού πράκτορα και το ύφος του πελάτη, παραπέμπουν σε δύο μετασημειωτικές τυποποιήσεις.

Ειδικότερα, η μία μετασημειωτική τυποποίηση (ανα)παράγει στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης το ύφος του ταξιδιωτικού πράκτορα ως σημειωτικό ρεπερτόριο, το οποίο αξιολογείται κοινωνικά με όρους τυπικότητας και απόστασης – δύο ιδιότητες που αποδίδονται σε έναν υπάλληλο την ώρα της εξυπηρέτησης του κοινού στη διάρκεια μιας εμπορικής συναλλαγής. Η κοινωνιογλωσσική αξιολόγηση που υπαγορεύει την υφολογική κατασκευή του πράκτορα αντιπαραβάλλεται σε μία άλλη, μια δεύτερη μετασημειωτική τυποποίηση που (ανα)παράγει στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ένα δεύτερο σημειωτικό ρεπερτόριο. Μέσω αυτού, κατασκευάζεται σημειωτικά το ύφος του πελάτη ως ανεπίσημο, χαλαρό –και, μάλλον, εκκεντρικό και αντισυμβατικό για τα δεδομένα μιας τυπικής εμπορικής συναλλαγής, αν κρίνουμε και από τη συμπεριφορά του πράκτορα.

Αναλυτικότερα, ο εκπρόσωπος του ταξιδιωτικού γραφείου έχει μία συνολικότερη εμφάνιση, στάση και συμπεριφορά, που εναρμονίζεται με τις ισχύουσες νόρμες στον εργασιακό του χώρο. Η θέση του πίσω από το γραφείο, η σοβαρή έκφραση του προσώπου του και η μάλλον συγκρατημένη, τυπική εκφορά του λόγου του μαρτυρούν ότι ο ταξιδιωτικός πράκτορας προσδιορίζει την επικοινωνιακή περίσταση με όρους τυπικότητας και απόστασης, επιτελώντας ένα σενάριο διεπίδρασης με τις επικοινωνιακές ρουτίνες που αρμόζουν σε απρόσωπες εμπορικές συναλλαγές. Έτσι, μετά το αίτημα του άνδρα για την πρόταση ενός ταξιδιωτικού πακέτου με προορισμό τη Βραζιλία, ο πράκτορας παίρνει τον λόγο σε τυπικό ύφος, μιλώντας αποκλειστικά στην πρότυπη γαλλική, προκειμένου να κάνει στον πελάτη του μία ταξιδιωτική προσφορά που να τον ενδιαφέρει. Στον λόγο του, χρησιμοποιεί το α' πληθυντικό πρόσωπο (*nous avons actuellement une formule...* «έχουμε αυτό τον καιρό ένα ταξιδιωτικό πακέτο...»), ώστε να (αυτο)παρουσιαστεί ως ένας από τους εξουσιοδοτημένους εκπροσώπους της τουριστικής επιχείρησης. Παράλληλα,

καταφεύγει στη χρήση του *vous* «εσείς» για την αναφορά στον συνομιλητή του, εκφράζοντας μέσω της κοινωνικής δείξης αρνητική ευγένεια κατά τη διεπίδραση (βλ. σχετικά Brown & Levinson, 1987) και την αμιγώς επαγγελματική, εμπορική σχέση μαζί του (*vous pouvez partir* «μπορείτε να αναχωρήσετε...»). Τέλος, το εισαγωγικό σχόλιο του πράκτορα για την προτεινόμενη προσφορά (*eh bien, nous avons actuellement une formule tout à fait intéressante* «ε λοιπόν, έχουμε αυτό τον καιρό μία άκρως ενδιαφέρουσα προσφορά») αποτελεί μία προκαταρκτική θετική (αυτο)αξιολόγηση, που έχει ως στόχο να προκαταλάβει ευνοϊκά τον πελάτη, πριν ακόμη συγκεκριμενοποιηθεί το περιεχόμενό της και ανακοινωθεί το κόστος της.

Από την άλλη πλευρά, η συμπεριφορά του πελάτη είναι τελείως διαφορετική από αυτή του συνομιλητή του. Όπως είδαμε, ο ταξιδιωτικός πράκτορας πλαισιώνει την επικοινωνιακή περίσταση με όρους τυπικότητας και απόστασης, δύο ιδιότητες που υπερτερούν κατά την υφολογική κατασκευή του στη διάρκεια της συναλλαγής. Συγκριτικά με αυτόν, ο πελάτης εκφράζει από (υπερβολική) οικειότητα έως εκκεντρικότητα και αντισυμβατικότητα, ιδιότητες που υπαγορεύουν τη δική του υφολογική κατασκευή στη διάρκεια της συναλλαγής: τα μαλλιά του είναι σηκωμένα καρφάκια· φοράει ένα μεγάλο κρίκο στο αυτί, μπαλωμένα ρούχα, σκισμένη φανέλα, ένα μαύρο πέτσινο μπουφάν και γυαλιά ηλίου σε εσωτερικό χώρο· τοποθετεί τα πόδια του επιδεικτικά και προκλητικά ανοιχτά πάνω στο γραφείο, βάζει τα χέρια του αναπαυτικά πίσω από το κεφάλι κτλ.

Διαβάζοντας τα λόγια του πελάτη και παρατηρώντας την εικόνα του, διαπιστώνουμε ότι οι ποικιλίες της γαλλικής που του αποδίδουν οι συγγραφείς στο εγχειρίδιο συμβάλλουν ενεργά στην υφολογική κατασκευή του απέναντι στον ταξιδιωτικό πράκτορα. Σε αντίθεση με τη χρήση της πρότυπης γαλλικής από τον ταξιδιωτικό πράκτορα, στον λόγο του πελάτη εντοπίζονται: α) λεξιλογικοί τύποι που παραπέμπουν στην καθημερινή και ανεπίσημη προφορική επικοινωνία (*vach'ment* «φοβερά» αντί *très* «πολύ», *m'tirer* «την κάνω» αντί *partir* «φεύγω»), β) φωνητικές πραγματώσεις της γαλλικής που αποδίδονται γραπτώς μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης, όπως οι φωνολογικές συρρικνώσεις εξαιτίας της αποβολής του σουά [ə] (*vach'ment* αντί *vachement* «φοβερά», *m'tirer* αντί *me tirer* «να την κάνω», *l'Brésil* αντί *le Brésil* «η Βραζιλία») και του [y] στη ροή του λόγου (*t'aurais pas* αντί *tu n'aurais pas* «μήπως έχεις») και γ) συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής, όπως η μηδενική πραγμάτωση του προρηματικού αρνητικού μορίου *ne* (*T'aurais pas un plan*

pour l'Brésil ? αντί *Tu n'aurais pas un plan pour le Brésil ?* «Μήπως έχεις κάτι σε οργανωμένο για Βραζιλία;»).

Με βάση τα ανωτέρω, οι συγγραφείς αναπαριστούν ποικιλίες της γαλλικής πέραν της πρότυπης στο εγχειρίδιο στο πλαίσιο της υφολογικής κατασκευής ενός ομιλητή με μια μάλλον εκκεντρική και αντισυμβατική συμπεριφορά. Επιπλέον, ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας, παρά την επικοινωνιακή πλαισίωση του γλωσσικού δείγματος που επιχειρούν οι συγγραφείς μέσω της συνομιλίας, δεν παύει να παραπέμπει στην παραδοσιακή αντίληψη και την αξιολογική κατάταξη των ποικιλιών της γαλλικής σε «επίπεδα γλώσσας» (για τον όρο, βλ. 1.1.1.3): ο ταξιδιωτικός πράκτορας μιλά σε πρότυπη γλώσσα, ο πελάτης σε μη πρότυπη, ενώ οι δύο ομιλητές αντιπαραβάλλονται υφολογικά σε μία κατασκευασμένη συνομιλία. Αυτή (ανα)παράγει με διπολικούς και απόλυτους όρους την αντίθεση επίσημο/ανεπίσημο ύφος, όπως ενσαρκώνεται στερεοτυπικά από τις δύο ανθρώπινες φιγούρες-καρικατούρες. Συνεπώς, οι ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται και πάλι ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα (βλ. ενότητα 2.1.4), αποκτούν συγκεκριμένο κοινωνικό νόημα και είναι πλαισιωμένες επικοινωνιακά από τους συγγραφείς με τρόπο που εξυπηρετούν την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για τη γλώσσα στο εγχειρίδιο.

Αντίθετα, η θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως υφολογικών πόρων (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4) θα αναδείκνυε τη χρήση τους ως γλωσσικών επιλογών, κατάλληλων για τη διαπραγμάτευση και την αναδιαμόρφωση των θέσεων, των ρόλων και των σχέσεων των συνομιλούντων ατόμων μέσα από την κατασκευή ιδιαίτερων κοινωνικών νοημάτων κατά την επικοινωνία. Ενδεικτικά, οι συγγραφείς θα μπορούσαν να δείξουν στη συνέχεια της αναπαριστώμενης συνομιλίας πώς ο ταξιδιωτικός πράκτορας διαφοροποιεί εν μέρει το ύφος του –και, άρα, όψεις από τον τρόπο ομιλίας του–, προκειμένου να προσεγγίσει αποτελεσματικότερα τον «ιδιαιτερο» πελάτη του. Τότε, ίσως να αυξάνονταν οι πιθανότητες για εκείνον να προέβαινε στην αγορά ενός ταξιδιωτικού πακέτου προς όφελος της τουριστικής επιχείρισης. Παράλληλα, κάτι τέτοιο θα σήμαινε τη –σκόπιμη και στοχευμένη επικοινωνιακά– ανατροπή του μεταπραγματολογικού στερεοτύπου, σύμφωνα με το οποίο η πρότυπη γλώσσα αξιολογείται μόνιμα ως η ενδεδειγμένη γλωσσική επιλογή σε μία εμπορική συναλλαγή. Αντί αυτού, όμως, οι συγγραφείς του εγχειριδίου ζητούν από το αλλόγλωσσο κοινό να αναπαραστήσει τον λόγο ενός «κανονικού» πελάτη που να ευθυγραμμίζεται υφολογικά με τον ταξιδιωτικό πράκτορα. Συνεπώς, ο

συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας προκρίνει εμφανώς τις γλωσσικές επιλογές –και, κατ’ επέκταση, το συνολικότερο ύφος– του πράκτορα ως καταλληλότερο, προκειμένου να αποτελέσει το σημείο αναφοράς για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

4.3.3 Εκτενέστερες συνομιλίες που προσομοιώνουν καθημερινές, ανεπίσημες διεπιδράσεις

Στο υπό εξέταση υλικό από τα εγχειρίδια, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των αναπαριστώμενων ομιλητών επιτυγχάνεται και μέσα από εκτενέστερες συνομιλίες που προσομοιώνουν καθημερινές, ανεπίσημες διεπιδράσεις (π.χ. μια φιλική κουβέντα). Τέτοιες συνομιλίες λαμβάνουν χώρα μεταξύ ατόμων με αντίστοιχο ύφος, ανάλογα κοινωνικά χαρακτηριστικά και ισότιμες θέσεις κατά τη διεπίδραση. Ως εκ τούτου, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των συμμετεχόντων δεν επιτυγχάνεται στο πλαίσιο της ίδιας συνομιλίας, αφού αυτή εκτυλίσσεται μεταξύ «ομοίων», αλλά μέσα από τη σύγκριση συνομιλιών με διαφορετικούς συμμετέχοντες. Τα δε περιεχόμενα των αντιπαραβαλλόμενων συνομιλιών διαμορφώνονται σε πολλές περιπτώσεις από τους συγγραφείς με τρόπο που να είναι θεματικά παραπλήσια, όπως επίσης νοηματικά και σημασιολογικά συγκρίσιμα. Το γεγονός αυτό καθιστά εμφανέστερη την αντίθεση ανάμεσα στα ύφη που αντιπαραβάλλονται, διαφοροποιώντας έντονα το κοινωνικό νόημα των ποικιλιών της γαλλικής που συντελούν στην κατασκευή τους. Με άλλα λόγια, η συγκεκριμένη συγγραφική επιλογή οδηγεί στην προβολή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής που εκφωνούν παρόμοια περιεχόμενα στις μεταξύ τους συνομιλίες, ενώ αυτά διαφοροποιούνται σε συνάρτηση με το ύφος που τους αποδίδεται.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα από δύο αντίστοιχες συνομιλίες αντλείται από το εγχειρίδιο *Libre Échange 1* (1991), όπου οι συμμετέχοντες συναντιούνται για πρώτη φορά, κάνουν τη γνωριμία τους και μιλούν για την επαγγελματική και την προσωπική τους ζωή. Οι δύο συνομιλίες αποτελούν δείγματα από φιλικές, καθημερινές κουβέντες και, μέσω αυτών, κατασκευάζονται εκ διαμέτρου αντίθετα ύφη. Γενικά, η επικοινωνιακή περίσταση, όπως παρουσιάζεται και στις δύο περιπτώσεις, θα ευνοούσε την υιοθέτηση ενός μάλλον καθημερινού και ανεπίσημου ύφους ομιλίας από τους διεπιδρώντες σε συνθήκες πραγματικής επικοινωνίας. Ωστόσο, η φιλική κουβέντα όσων φαίνεται ότι προέρχονται από τα πιο προνομιούχα κοινωνικά στρώματα διεξάγεται στην πρότυπη γαλλική, αφού αυτή συμβάλλει στην

υφολογική κατασκευή τους, ενώ μία εκδοχή της ίδιας περίπου συνομιλίας, που περιλαμβάνει ποικιλίες της πιο καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας, συμβάλλει στην υφολογική κατασκευή ομιλητών από τις λιγότερο ευνοημένες κοινωνικές ομάδες.

Αναλυτικότερα, στην πρώτη συνομιλία (βλ. εικόνα 4.7) οι Pierre και Jacky κάνουν τη γνωριμία τους, πίνοντας ένα κοκτέιλ με φίλους στην πισίνα. Η εικόνα όλων των αναπαριστώμενων ομιλητών (η ένδυση, οι χειρονομίες, η έκφρασή τους, η συνολικότερη στάση τους κτλ.), ο τόπος της διεπίδρασης, τα επαγγέλματά τους (διαφημιστές, διερμηνείς στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), οι συχνές μετακινήσεις τους (μεταξύ Λονδίνου και Παρισιού για την Jacky, μεταξύ Στρασβούργου και Παρισιού για τον Pierre), η γλωσσομάθειά τους κ.ο.κ. αποτελούν ενδείξεις, ώστε το αλλόγλωσσο κοινό να τους κατατάξει στις πιο προνομιούχες κοινωνικές ομάδες.

Η συσχέτιση των παραπάνω κοινωνικών χαρακτηριστικών με τις γλωσσικές επιλογές που αποδίδονται στους ομιλητές κατά την αναπαριστώμενη διεπίδραση μπορούμε να θεωρήσουμε ότι συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή τους ως εκπροσώπων των πιο προνομιούχων κοινωνικών ομάδων στο εγχειρίδιο. Έτσι, η φιλική τους κουβέντα διεξάγεται, γενικά, στην πρότυπη γαλλική. Ως προς το περιεχόμενο και τον θεματικό προσανατολισμό της, πέρα από τα πρώτα εισαγωγικά σχόλια των παρευρισκόμενων για το κοκτέιλ, κυριαρχεί η συζήτηση μεταξύ της Jacky και του οικοδεσπότη Pierre. Ο κοινός φίλος τους Michel θα παρέμβει για να επισημάνει ότι ο Pierre προσπαθεί να συνδυάσει από μόνος του τις επαγγελματικές του υποχρεώσεις με την ανατροφή των παιδιών του, γεγονός που εξηγεί τη συνεχή του κόπωση ως αποτέλεσμα του επιβαρυσμένου καθημερινού του προγράμματος. Αυτή η παρατήρηση θα είναι αρκετή για να ομολογήσει η Jacky, από την πλευρά της, ότι ζει μόνη, χωρίς σύντροφο και οικογένεια στο Παρίσι, και έτσι να δημιουργηθούν, μετά από μια αντίστοιχη δήλωση του Pierre, οι προϋποθέσεις για μια πιθανή προσέγγιση των δύο ατόμων:

SITUATION 1

L'apéritif au bord de la piscine.

- A** Michel : Pierre ! Qu'est-ce que tu fais ?
 Pierre : Un instant ! J'arrive ! Je prépare l'apéritif.
 Michel : (à Jacky) Il est parfait !
 Pierre : Voilà un cocktail-maison. Attention, il est fort !
 Jacky : Hum... Merci ! C'est parfait !
 Michel : Hum ! Elle est forte, la vodka (il tousse).
 Jacky : Vous êtes publicitaire, vous aussi ?
 Pierre : Non, je ne suis pas publicitaire, moi !
 Jacky : Alors, qu'est-ce que vous faites dans la vie ?
 Pierre : Je travaille au Conseil de l'Europe à Strasbourg... Oh, excusez-moi !
- B** Jacky : Qu'est-ce que vous faites au Conseil de l'Europe ?
 Pierre : Je suis interprète.
 Jacky : C'est sympathique comme travail ?
 Pierre : Oui, j'aime bien ça mais c'est fatigant.
 Jacky : C'est fatigant, vous trouvez ?
 Michel : Pierre travaille et il a deux enfants à la maison, lui.
 Jacky : Moi, je suis célibataire, alors vous comprenez...
 Pierre : Vous êtes seule à Paris ?
 Jacky : Oui, mes parents sont à Londres, je suis seule ici.
 Pierre : Moi aussi, je suis seul.

Εικόνα 4.7: *Libre Échange 1* (1991), σελ. 44

[Επικοινωνιακή] περίσταση 1

Το απεριτίφ στην πισίνα

- A** Michel: Pierre! Τι κάνεις;
 Pierre: Ένα λεπτό! Έρχομαι! Ετοιμάζω το απεριτίφ.
 Michel: (προς τη Jacky) Είναι τέλειο!
 Pierre: Ιδού ένα σπιτικό κοκτέιλ. Προσοχή! Είναι δυνατό!
 Jacky: Μμμμ...! Ευχαριστώ! Είναι τέλειο!
 Michel: Μμμμ! Είναι δυνατή η βότκα (βήχει).
 Jacky: Είστε κι εσείς διαφημιστής;
 Pierre: Όχι, εγώ δεν είμαι διαφημιστής.
 Jacky: Και, λοιπόν, με τι ασχολείστε;
 Pierre: Δουλεύω στο Συμβούλιο της Ευρώπης στο Στρασβούργο... Ω, με συγχωρείτε!
- B** Jacky: Τι κάνετε στο Συμβούλιο της Ευρώπης;
 Pierre: Είμαι διερμηνέας.
 Jacky: Είναι ευχάριστη δουλειά;
 Pierre: Ναι, μου αρέσει πολύ, αλλά είναι κουραστική.
 Jacky: Τη βρίσκετε κουραστική;
 Michel: Ο Pierre εργάζεται και έχει και δύο παιδιά στο σπίτι.
 Jacky: Εγώ είμαι ανύπαντρη, οπότε καταλαβαίνετε...
 Pierre: Είστε μόνη στο Παρίσι;
 Jacky: Ναι, οι γονείς μου είναι στο Λονδίνο. Είμαι μόνη εδώ.
 Pierre: Κι εγώ, μόνος είμαι.

Η δεύτερη συνομιλία (βλ. εικόνα 4.8), όπου αναπαρίστανται συγκεντρωτικά φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης στη γαλλική, προσομοιώνει μια καθημερινή, ανεπίσημη διεπίδραση ανάμεσα σε δύο άνδρες. Αυτοί φαίνεται ότι γνωρίζονται τυχαία, έχοντας διασταυρωθεί ο ένας με τον άλλο, ενώ πίνουν τον καφέ ή το ποτό τους όρθιοι μπροστά στον πάγκο μιας καφετέριας. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους ομιλητές, οι δύο άνδρες ούτε κατονομάζονται ούτε συμπεριλαμβάνονται στους χαρακτήρες του εγχειριδίου. Η συνομιλία τους εντάσσεται στο συμπληρωματικό διδακτικό υλικό και όχι στον κορμό της διδακτικής ενότητας. Επιπλέον, η εικόνα τους είναι σκίτσο και όχι πραγματική, όπως η προηγούμενη. Το κείμενο της συνομιλίας εντοπίζεται σε μία από τις διδακτικές υποενότητες, τις οποίες οι συγγραφείς εντάσσουν εμβόλιμα σε κάθε κεφάλαιο του εγχειριδίου, αφιερώνοντάς τες στην αναπαράσταση όψεων από την ποικιλότητα της γαλλικής. Οι επιμέρους γλωσσικοί τύποι που αναπαρίστανται στις υποενότητες αυτές μαρκάρονται συστηματικά ως μη πρότυποι με τυπογραφικά μέσα, ενώ οι σελίδες όπου εντοπίζονται οι συγκεκριμένες συνομιλίες είναι διαφορετικού χρώματος από τις υπόλοιπες. Το δε περιεχόμενό τους είναι συχνά παρεμφερές με αυτό των συνομιλιών που εντάσσονται στον κορμό των διδακτικών ενότητων και οι οποίες είναι πάντοτε στην πρότυπη γαλλική.

Γενικά η φιλική κουβέντα των δύο ανδρών που συνοδεύει την εικόνα 4.8, αν και διαφορετική, συγκλίνει θεματικά και νοηματικά σε αξιοσημείωτο βαθμό με αυτή των Pierre και Jacky, που είδαμε προηγουμένως. Αυτή τη φορά, όμως, οι δύο ομιλητές εμμένουν στην περιγραφή των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στην επαγγελματική και, συνάμα, στην προσωπική-οικογενειακή τους ζωή. Παράλληλα, η συνολικότερη εμφάνισή τους (π.χ. η ένδυση, η στάση του σώματος, οι εκφράσεις τους κτλ.), η χειρωνακτική εργασία του ενός, προερχόμενου από τις τάξεις των φτωχών, εργαζόμενων μεταναστών στη Γαλλία, και η επαγγελματική αβεβαιότητα του άλλου, ενός Γάλλου που ζει εργαζόμενος ευκαιριακά με πενιχρά ημερομίσθια, συνιστούν δεδομένα με κοινωνική σημασία για τους αναπαριστώμενους ομιλητές. Βάσει των πληροφοριών αυτών, το αλλόγλωσσο κοινό αναμένεται να προβεί στην αξιολόγηση του ύφους που κατασκευάζουν οι συγγραφείς για τους δύο άνδρες στην εικόνα 4.8, σε αντιπαραβολή με το ύφος των συμμετεχόντων στην προηγούμενη συνομιλία. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει –όπως έχουμε ήδη τονίσει έως τώρα– και την απόδοση κοινωνικού νοήματος στις γλωσσικές ποικιλίες που επιλέγονται από τους συγγραφείς για την κατασκευή του εκάστοτε ύφους στο εγχειρίδιο:

Εικόνα 4.8: *Libre Échange I* (1991), σελ. 53

- (1) Tu es Parisien, toi ?
Κι εσύ Παριζιάνος;
- (2) Non, je suis marocain et je « bosse » ici.
Όχι, Μαροκινός και δουλεύω εδώ.
- (3) C'est quoi, ton métier ?
Και τι κάνεις από δουλειά;
- (4) Je suis peintre.
Βάφω.
- (5) C'est un bon « boulot » ?
Καλή δουλειά;
- (6) Oui, mais c'est « crevant ». Qu'est-ce que tu fais, toi ?
Ναι, αλλά φεύγω «ψόφιος». Κι εσύ, τι κάνεις;
- (7) Oh moi, pas grand-chose, des petits « boulots » par-ci, par-là. « C'est pas la joie ».
Μπα, εγώ, τίποτα σπουδαίο, ψευτοδουλίτσες, πότε 'δώ πότε 'κει. Σκούρα τα πράγματα.
- (8) Tu habites chez tes parents ?
Μένεις με τους γονείς σου;
- (9) Non, chez une copine, elle est vendeuse à Monoprix.
Όχι, στο σπίτι μιας φίλης. Είναι πωλήτρια στα Monoprix.
- (10) Moi, je cherche un appartement : j'ai une femme et deux « mômes ».
Εγώ ψάχνω για διαμέρισμα. Έχω γυναίκα και δυο πιτσιρίκια.
- (11) «C'est pas facile».
Δύσκολο.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των αναπαριστώμενων ομιλητών επιτυγχάνεται μέσα από τη διαδοχή και τη σύγκριση των δύο εκτενέστερων συνομιλιών και των συμμετεχόντων, όπως αυτοί απεικονίζονται στο εγχειρίδιο (πρβλ. εικόνες 4.7 και 4.8). Με βάση τη γνωστή πλέον αντιπαραβολική λογική, η κατασκευή των δύο παραπάνω συνομιλιών πραγματοποιήθηκε με γνώμονα τη δημιουργία θεματικών δεσμών και σημασιολογικών αντιστοιχιών ανάμεσα σε δύο υφολογικά ομοιογενοποιημένα

δείγματα λόγου: το ένα είναι σε πρότυπη και το άλλο σε μη πρότυπη και ανεπίσημη γλώσσα, ενώ συμβάλλουν διαδοχικά και αντιπαραβολικά στην υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Σε αυτό το πλαίσιο, η πρότυπη γαλλική αποδίδεται στην παρέα που απολαμβάνει το κοκτέιλ στην πισίνα, ενώ οι τύποι της πιο καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας αναπαρίστανται στον λόγο των δύο ανδρών που μοιράζονται από κοινού τα προβλήματά τους στην καφετέρια. Με βάση τη διπολική λογική που επισημάναμε (πρβλ. με εικόνα 4.6), οι ποικιλίες της γαλλικής κατανέμονται συστηματικά και με απόλυτο τρόπο στις δύο συνομιλίες. Έτσι, το ρήμα *travailler* «εργάζομαι» της πρότυπης γαλλικής, που απαντά στην πρώτη συνομιλία, αντιστοιχεί στο ρήμα *bosser* «δουλεύω» της δεύτερης [βλ. το (2)], όπως η λέξη *travail* αντικαθίσταται από τη λέξη *boulot* «δουλειά» στον λόγο των δύο ανδρών της εργατικής τάξης [βλ. το (5)]. Το ίδιο ισχύει και για άλλους λεξιλογικούς τύπους της γαλλικής, αλλά και για εκφραστικούς τρόπους που εντοπίζονται στις δύο συνομιλίες [*fatigant* «κουραστικό» αντί *crevant* «ψόφιος» στο (6), *enfants* «παιδιά» αντί *mômes* «πιτσιρίκια» στο (10), *qu'est-ce que vous faites dans la vie ?* «με τι ασχολείστε;» αντί *c'est quoi ton métier ?* «και τι κάνεις από δουλειά;» στο (3), *c'est sympathique comme travail ?* «είναι ευχάριστη δουλειά;» αντί *c'est un bon boulot ?* «καλή δουλειά;» στο (5)]. Πέρα όμως από το λεξιλόγιο, στον τομέα της σύνταξης εντοπίζονται εξίσου διαφορετικές ποικιλίες της γαλλικής που αφορούν, κυρίως, την εκφορά της άρνησης στις δύο αντιπαραβαλλόμενες συνομιλίες: η πρότυπη εκφορά της απαντά στον λόγο του Pierre στην εικόνα 4.7 (*Non, je ne suis pas publicitaire, moi !* «Όχι, δεν είμαι διαφημιστής, εγώ!»), ενώ οι δύο άντρες στην εικόνα 4.8 προβαίνουν στη μηδενική πραγμάτωση του αρνητικού προρηματικού μορίου *ne* [*c'est pas la joie* αντί *ce n'est pas la joie* «σκούρα τα πράγματα», *c'est pas facile* αντί *ce n'est pas facile* «δύσκολο» στο (11)].

Το συμπέρασμα που εξάγεται από την ανάλυση είναι ότι οι δύο συνομιλίες έχουν επινοηθεί για την επικοινωνιακή πλαισίωση γλωσσικών ποικιλιών, οι οποίες διακρίνονται και αντιπαραβάλλονται, στην ουσία, με βάση την παραδοσιακή αντίληψη της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας». Έτσι, μολονότι η αναπαράσταση ποικιλιών της γαλλικής επεκτείνεται σε ένα σύνολο γλωσσικών τύπων από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, ενταγμένων σε συνομιλίες, οι συγγραφείς εξακολουθούν να παραθέτουν στα εγχειρίδια υφολογικά ομοιογενοποιημένα δείγματα λόγου με ακλόνητο κοινωνικό νόημα. Αυτό

διαμορφώνεται μέσα από τη συμβολική διασύνδεση ποικιλιών της γαλλικής, οι οποίες αντλούν από στερεοτυπικές διαφορές μεταξύ επίσημου-γραφτού και ανεπίσημου-προφορικού λόγου, με ομιλητές που διαφοροποιούνται υφολογικά βάσει ταξικών κριτηρίων. Σε προέκταση με την ανάλυση που προτείνεται έως εδώ (βλ. εικόνες 4.1-4.6), το αποτέλεσμα είναι οι γλωσσικές ποικιλίες να αναπαρίστανται ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα και να συνδέονται, εν τέλει, με την κοινωνιογλωσσική ανισότητα μεταξύ των ομιλητών.

Τα επόμενα δύο αποσπάσματα (βλ. εικόνες 4.9 και 4.10) αφορούν μία ακόμη περίπτωση αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής μέσω εκτενέστερων συνομιλιών, που προσομοιώνουν καθημερινές και ανεπίσημες διεπιδράσεις στα εγχειρίδια. Πρόκειται για δύο συνομιλίες που παρουσιάζουν ομοιότητες, αλλά και διαφορές από τις δύο προηγούμενες (πρβλ. με εικόνες 4.7 και 4.8), ως προς τους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.1), τους οποίους επικαλούνται οι συγγραφείς κατά την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών που προβάλλουν στο εγχειρίδιο. Διαφορές εντοπίζονται, όμως, και ως προς τις γλωσσικές ποικιλίες που αποδίδουν οι συγγραφείς στους αναπαριστώμενους ομιλητές.

Πιο συγκεκριμένα, ενώ στο προηγούμενο ζεύγος παραδειγμάτων (βλ. εικόνες 4.7 και 4.8) η ταξική προέλευση συνδυαζόταν με την εθνοτική καταβολή και η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας αντλούσε, κυρίως, από το λεξιλόγιο της καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας, στο ακόλουθο ζεύγος παραδειγμάτων (βλ. εικόνες 4.9 και 4.10) η ταξική προέλευση ενισχύεται από τη γεωγραφική εντοπιότητα των ομιλητών, ενώ η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας αξιοποιεί φαινόμενα προφορικότητας (κυρίως από τον τομέα της σύνταξης) στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής τους. Ειδικότερα, ο στόχος των συγγραφέων στα δύο αποσπάσματα που ακολουθούν είναι να αναπαρασταθεί ο τρόπος ομιλίας και, συνολικότερα, το ύφος δύο καλλιεργητών του γαλλικού Νότου έναντι αυτού δύο αστών της γαλλικής πρωτεύουσας, με τους δύο καλλιεργητές να παράγουν πιο καθημερινό και ανεπίσημο λόγο σε σχέση με την –πλησιέστερη στην πρότυπη γλώσσα– γαλλική των αστών. Το κοινό σημείο με τις δύο συνομιλίες που μελετήθηκαν παραπάνω (βλ. εικόνες 4.7 και 4.8) είναι ότι οι επικοινωνιακές περιστάσεις που αναπαρίστανται μαρτυρούν, γενικά, τις σχέσεις οικειότητας και εγγύτητας μεταξύ των ομιλητών, οι οποίοι είναι φίλοι, συγγενείς ή γνωστοί που κατέχουν ισότιμες θέσεις κατά τη συνομιλιακή διεπίδραση. Όπως θα ήταν

αναμενόμενο, το γεγονός αυτό θα ευνοούσε, κατά κανόνα, την υιοθέτηση ενός καθημερινού και ανεπίσημου συνομιλιακού ύφους. Κάτι τέτοιο ισχύει έως ένα βαθμό στα παρακάτω αποσπάσματα με την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των αναπαριστώμενων ομιλητών να επιτυγχάνεται μέσα από τη διαφοροποίηση της ανεπίσημης προφορικής παραγωγής τους, ως αποτέλεσμα των γεωγραφικών και των κοινωνικών χαρακτηριστικών που τους αποδίδονται. Ας εξετάσουμε, όμως, λεπτομερέστερα τις δύο αυτές συνομιλίες:

Η πρώτη συνομιλία διεξάγεται στη γαλλική περιφέρεια, στην άκρη ενός επαρχιακού δρόμου στον γαλλικό Νότο μεταξύ δύο καλλιεργητών, του Paul και του Denis. Η εικόνα αναπαριστά μια αγροτική περιοχή με αμπέλια και καλλιεργήσιμες εκτάσεις στο βάθος του ορίζοντα. Ο τόπος συνάντησης των δύο ομιλητών εντοπίζεται, κρίνοντας βάσει της γεωγραφικής προέλευσης του Denis από το Thénac, στη νοτιοδυτική Γαλλία και, ειδικότερα, στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Dordogne, στην ευρύτερη περιοχή της Ακουϊτανίας. Ο διάλογος επικεντρώνεται στο πρόσωπο του νέου δημάρχου, Pascal Moulin, νικητή των πρόσφατων εκλογών:

Εικόνα 4.9: *La Clé des Champs 1* (1992), σελ. 74

Lieu : À la campagne, au bord de la route.

Personnages : Deux cultivateurs bavardent. Paul, de Thénac, est à côté de son tracteur. Denis est de passage.

Τόπος: Στην εξοχή, στην άκρη του δρόμου.

Πρόσωπα: Δύο καλλιεργητές έχουν πιάσει κουβέντα. Ο Paul, από το Thénac, είναι δίπλα στο τρακτέρ του. Ο Denis είναι περαστικός.

- (1) Denis : Alors, ces élections... Le maire qui c'est ?
On me dit Pascal, mais qui c'est ?
Denis: *Λοιπόν, αυτές οι εκλογές... Ο δήμαρχος ποιος είναι;
Μου 'πανε ο Pascal, μα ποιος είναι αυτός;*
- (2) Paul : C'est Pascal quoi ! C'est Moulin...! Tu connais pas Moulin ?
Paul: *Ο Pascal, μωρέ! Ο Moulin...! Δεν ξέρεις τον Moulin;*
- (3) Denis : Je vois pas, il est pas d'ici ?
Denis: *Δεν μου λέει κάτι. Δεν είναι από 'δώ;*
- (4) Paul : Non, il est parisien, Pascal Moulin... un journaliste. Enfin quoi. Tu sais bien, c'est Marat, Marat dans la résistance, pendant la guerre...
Paul: *Όχι, είναι Παριζιάνος, ο Pascal Moulin... δημοσιογράφος. Έλα μωρέ, τον ξέρεις καλά, είναι ο Marat, ο Marat στην αντίσταση, στον πόλεμο...*
- (5) Denis : Ah oui... Marat ! Bien sûr... Il signe encore ses articles comme ça, dans Sud-Ouest. Il a épousé Alice, la fille Bonnefon. Ils sont restés longtemps à l'étranger, non ?
Denis: *Α ναι... ο Marat! Βέβαια... Υπογράφει ακόμα τα άρθρα του έτσι στη Sud-Ouest. Παντρεύτηκε την Alice, την κόρη των Bonnefon. Έμειναν πολύ καιρό στο εξωτερικό, έτσι δεν είναι;*
- (6) Paul : Oui, c'est ça, en Amérique. Ils ont vu du pays hé !
Paul: *Ναι, έτσι είναι, στην Αμερική. Είδαν κόσμο και κοσμάκη!*
- (7) Denis : Alors comme ça, c'est lui qui est maire... Il est retraité ?
Denis: *Ώστε έτσι, λοιπόν. Αυτός είναι ο δήμαρχος... Έχει βγει στη σύνταξη;*
- (8) Paul : Oui, c'est ça. Ils arrangent une vieille ferme des Bonnefon, là-bas.
Paul: *Ναι, ισχύει. Φτιάχνουνε μια παλιά φάρμα των Bonnefon εκεί κάτω.*
- (9) Denis : Et Alice, elle est contente ? Elle a son frère et sa sœur tout près, comme ça.
Denis: *Και η Alice, είναι χαρούμενη; Έχει τα αδέρφια της δίπλα, έτσι.*
- (10) Paul : Oui, elle s'occupe du jardin... C'est joli là-haut.
Paul: *Ναι, ασχολείται με τον κήπο... Είναι ωραία εκεί πάνω.*

Στον παραπάνω διάλογο, η υφολογική κατασκευή των δύο καλλιεργητών από τον γαλλικό Νότο επιτυγχάνεται, αφενός, μέσα από το παρεχόμενο εικονογραφικό υλικό, όπου αναπαρίστανται η συνολικότερη εμφάνιση (φόρμα εργασίας, μπότες, καπέλο), οι ιδιαίτερες συνθήκες επικοινωνίας (αμπέλια, καλλιέργειες) και οι χαρακτηριστικές δραστηριότητες (τρακτέρ, φορτηγό) των Paul και Denis, και, αφετέρου, μέσα από τον τρόπο ομιλίας που τους αποδίδουν οι συγγραφείς, ενώ συζητούν για ένα θέμα που άπτεται της τοπικής ζωής.

Από κοινωνιογλωσσικής άποψης, στο απόσπασμα αναπαρίστανται συστηματικά χαρακτηριστικά του καθημερινού προφορικού λόγου στη γαλλική, ενώ οι δύο καλλιεργητές σχολιάζουν το πρόσωπο του νέου δημάρχου και την οικογένειά του. Στο σύνολό τους, τα χαρακτηριστικά αυτά συνδέονται με τον απροσχεδίαστο, πιο άμεσο και ανεπίσημο χαρακτήρα της καθημερινής προφορικής επικοινωνίας, η οποία πλαισιώνεται από και εκτυλίσσεται αναφορικά με ένα σύνολο γνώσεων που μοιράζονται από κοινού και εκ των προτέρων οι διεπιδρώντες μεταξύ τους.

Η συνομιλία ξεκινά με το *alors* «λοιπόν», του οποίου η χρήση επιτελεί μια δομική (εναρκτική) και διαπροσωπική λειτουργία κατά την αναπαριστώμενη διεπίδραση, σηματοδοτώντας την άμεση, φιλική προσέγγιση των δύο καλλιεργητών,

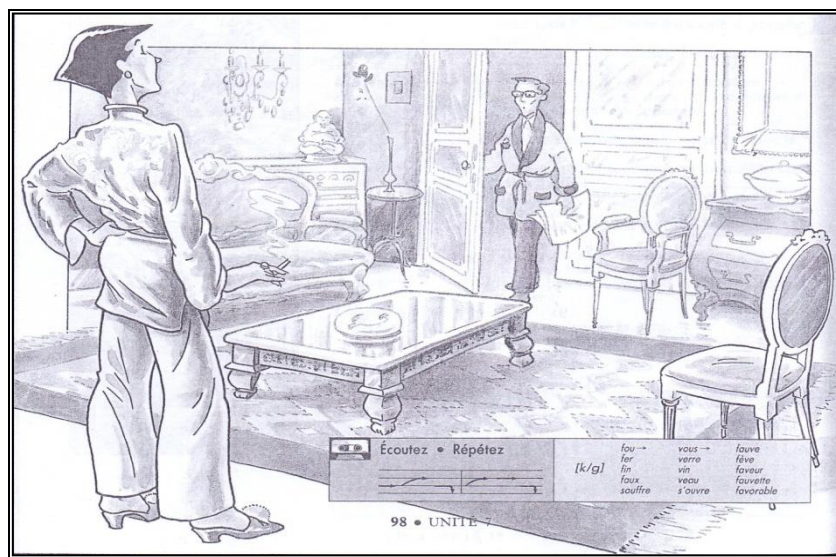
χωρίς την ανταλλαγή χαιρετισμών και την έναρξη της συζήτησής τους. Στη συνέχεια, ακολουθεί η ονοματική φράση *ces élections* «αυτές οι εκλογές», η οποία θέτει το ευρύτερο πλαίσιο, προσανατολίζοντας θεματικά ολόκληρη τη συνομιλία, χωρίς να συνοδεύεται από κάποιο κατηγορημα. Αρκεί, δηλαδή, η χρήση του προσδιοριστή *ces* στην ονοματική φράση, ώστε να γίνει εμμέσως αναφορά σε ένα υπόβαθρο γνώσεων και εμπειριών που κατέχουν από κοινού οι δύο αναπαριστώμενοι ομιλητές. Αυτό αφορά εδώ την πρόσφατη διενέργεια τοπικών εκλογών για την ανάδειξη του νέου δημάρχου της περιοχής.

Σε όλο το απόσπασμα, ο απροσχεδιάστος, αυθόρμητος και ανεπίσημος χαρακτήρας της προφορικής επικοινωνίας μεταξύ των δύο καλλιεργητών αποτυπώνεται συστηματικά στον τομέα της σύνταξης. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζονται ποικίλα συντακτικά φαινόμενα που απαντούν ευρέως στη γαλλική κατά τον καθημερινό, προφορικό λόγο των ομιλητών, όπως π.χ.: α) εκφωνήματα με κατά παράταξη σύνταξη στα (2) και (4), β) η ανεπίσημη εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* [*Tu connais pas Moulin ?* «Δεν ξέρεις τον Moulin;», *Je vois pas, il est pas d'ici ?* «Δεν μου λέει κάτι, δεν είναι από 'δω;» στα (2) και (3)], γ) οι ερωτήσεις με τη διατήρηση της σειράς των όρων στην καταφατική φράση [*mais qui c'est ?* «μα ποιος είναι αυτός;» στο (1)] και δ) οι εκτοπίσεις (ή οι αναδιπλασιασμοί) του υποκειμένου [*Non, il est parisien, Pascal Moulin...* «Όχι, είναι Παριζιάνος, ο Pascal Moulin...», *Et Alice, elle est contente ?* «Και η Alice, είναι χαρούμενη;» στα (4) και (9)].

Στη φιλική κουβέντα των δύο αγροτών, άλλα φαινόμενα, που συνδέονται με την απροσχεδιάστη και επαφική διάσταση της συνομιλίας, αφορούν τη συστηματική χρήση: α) δεικτών οργάνωσης του λόγου και φατικών/επαφικών εκφράσεων [*alors* «λοιπόν», *mais qui c'est ?* «Μα, ποιος είναι;» στο (1), *enfin* *quoi* «έλα μωρέ» στο (4), *alors comme ça* «ώστε έτσι, λοιπόν» στο (7), *quoi* «μωρέ» στο (2), *tu sais bien* «(τον) ξέρεις καλά» στο (4), *non ?* «έτσι δεν είναι;» στο (5)], β) επιφωνημάτων [*ah* στο (5), *hé* στο (6)] και γ) επαναλήψεων [(*mais*) *qui c'est ?* «(μα) ποιος είναι;» στο (1), *C'est Moulin...! Tu connais pas Moulin ?* «Είναι ο Moulin...! Δεν ξέρεις τον Moulin;» στο (2), *C'est Marat, Marat dans la résistance* «Είναι ο Marat, ο Marat στην αντίσταση» στο (4)].

Όλα τα παραπάνω φαινόμενα, που αποτελούν πρωτοτυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου στη γαλλική, εντοπίζονται σε μικρότερο βαθμό στη συνομιλία ενός άνδρα και μιας γυναίκας, οι οποίοι συζητούν στο σαλόνι της πολυτελούς οικίας

τους στο Παρίσι για την πρόσφατη αγορά ενός διαμερίσματος από ένα φιλικό τους ζευγάρι:

Εικόνα 4.10, *La Clé des Champs 1* (1992), σελ. 98

Lieu : L'appartement de Maude et Amédée à Paris.

Personnages : Maude et Amédée parlent de l'appartement acheté par des amis dans le 5e arrondissement de Paris.

Τόπος: Το σπίτι της Maude και του Amédée στο Παρίσι.

Πρόσωπα: Η Maude και ο Amédée μιλούν για το σπίτι που αγόρασαν κάτι φίλοι στο πέμπτο διοικητικό διαμέρισμα του Παρισιού.

- (1) Amédée (*intéressé*) : Qu'est-ce qu'ils viennent d'acheter exactement ?
Amédée (με ενδιαφέρον): Τι αγόρασαν ακριβώς;
- (2) Maude (*un peu méprisante*) : Un trois pièces cuisine, mais au quatrième sans ascenseur.
Maude (λίγο περιφρονητικά): Ένα τριάρι με κουζίνα, αλλά στον τέταρτο χωρίς ανελκυστήρα.
- (3) Amédée : C'est où ?
Amédée: Πού είναι;
- (4) Maude : Dans le 5e, à côté du Panthéon, je crois.
Maude: Στο πέμπτο, δίπλα στο Πάνθεο, νομίζω.
- (5) Amédée : Mais c'est très bien! C'est cher ? Ils ont payé combien ?
Amédée: Μα είναι πολύ καλά! Είναι ακριβό; Πόσα πλήρωσαν;
- (6) Maude : Je ne sais pas... exactement, 2 millions, je crois.
Maude: Δεν ξέρω... ακριβώς, δύο εκατομμύρια, νομίζω.
- (7) Amédée : Dans le 5e ! C'est pas cher ! Pourquoi tu critiques ?
Amédée: Στο πέμπτο! Δεν είναι ακριβό! Πού βρίσκεις το αρνητικό;
- (8) Maude : Ce que je critique, c'est qu'il n'y a pas d'ascenseur et pas de salle de bains.
Maude: Το αρνητικό είναι που δεν έχει ανελκυστήρα και μπάνιο.
- (9) Amédée (*n'en croit pas ses oreilles*) : Ils n'ont pas de salle de bains ?
Amédée (δεν πιστεύει στ' αυτιά του): Δεν έχουν μπάνιο;
- (10) Maude (*moins sûre*) : Non, non, je crois et pas de placards !
Maude (με λιγότερη σιγουριά): Όχι, όχι, δηλαδή νομίζω, και ούτε ντουλάπια!
- (11) Amédée (*sceptique*) : Mais qui t'a dit qu'ils n'ont pas de salle de bains ?
Amédée (σκεπτικός): Μα, ποιος σου είπε ότι δεν έχουν μπάνιο;
- (12) Maude : Tu sais bien, c'est Hélène qui l'a dit à maman.

- Maude: Ξέρεις καλά, η Hélène το είπε στη μαμά.*
 (13) *Amédée: Ah!... C'est Hélène qui l'a dit à ta mère !...*
Amédée: Ah!... Ωστε η Hélène το είπε στη μητέρα σου!...

Στη συνομιλία των Maude και Amédée αναπαρίστανται αρκετά από τα τυπικά χαρακτηριστικά της καθημερινής προφορικής επικοινωνίας στη γαλλική, παρόμοια με κάποια από αυτά που εντοπίστηκαν πρωτίτερα στον λόγο των δύο καλλιεργητών, όπως π.χ.: α) οι ανεπίσημες εκφορές της ερώτησης μερικής άγνοιας, αν και η μετατόπιση του ερωτηματικού επιρρήματος γίνεται σε τελική και όχι σε αρχική θέση στη συνομιλία των δύο αστών [*c'est où ?* «πού είναι;», *ils ont payé combien ?* «πόσα πλήρωσαν;» στα (3) και (5)], β) η χρήση δεικτών οργάνωσης του λόγου και επαφικών εκφράσεων, όπως το *mais* «αλλά» σε αρχική θέση για να εισαγάγει σχόλιο, κυρίως ένσταση ή διαφωνία, σε σχέση με τα λεγόμενα του συνομιλητή [*Mais c'est très bien !* «Μα, είναι πολύ καλά!», *Mais qui t'a dit qu'ils n'ont pas de salle de bains ?* «Μα, ποιος σου είπε ότι δεν έχουν μπάνιο;» στα (5) και (11)], γ) η ανεπίσημη εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* [*c'est pas cher* αντί *ce n'est pas cher* «δεν είναι ακριβό» στο (7)], δ) οι ελλειπτικές δομές και εκφράσεις [*un trois pièces cuisine* «ένα τριάρι με κουζίνα» αντί *un appartement de trois pièces avec cuisine* «ένα διαμέρισμα με τρία δωμάτια και κουζίνα», *au quatrième* «στον τέταρτο» αντί *au quatrième étage* «στον τέταρτο όροφο» στο (2)] και ε) οι επαναλήψεις [*c'est Hélène qui l'a dit...* «Η Hélène είναι (αυτή) που το είπε...» στα (12) και (13)].

Παρά τις ομοιότητες μεταξύ των δύο συνομιλιών, οι συγγραφείς αναπαριστούν τον καθημερινό, προφορικό λόγο σε μία, εμφανώς, λιγότερο ανεπίσημη εκδοχή του μέσα από τη φωνή των δύο Παριζιάνων της αστικής τάξης. Μετριάζοντας, δηλαδή, την αναπαράσταση των φαινομένων προφορικότητας στη συνομιλία των δύο αστών, οι συγγραφείς επιτυγχάνουν την υφολογική κατασκευή των συγκεκριμένων ομιλητών σε αντιπαραβολή με το ύφος των δύο καλλιεργητών από τον γαλλικό Νότο. Ειδικότερα, η συνομιλία ανάμεσα στο ζεύγος των Παριζιάνων παρουσιάζει τις εξής διαφορές από αυτή των δύο καλλιεργητών: α) την πρότυπη εκφορά της άρνησης με μία μόνο εξαίρεση [*Je ne sais pas* «δεν ξέρω» στο (6), *c'est qu'il n'y a pas d'ascenseur* «είναι που δεν έχει ανελκυστήρα» στο (8), *Ils n'ont pas de salle de bains ?* «Δεν έχουν μπάνιο;» στο (9) και *Mais qui t'a dit qu'ils n'ont pas de salle de bains ?* «Μα, ποιος σου είπε ότι δεν έχουν μπάνιο;» στο (11)], β) την έλλειψη φατικών/επαφικών εκφράσεων με μόνη εξαίρεση το *tu sais bien* «ξέρεις καλά» στο

(12) και γ) τη χρήση δομών εστίασης για emphaticούς σκοπούς, την εισαγωγή νέας πληροφορίας και τη σύνδεση με την προηγούμενη συνομιλιακή συνεισφορά [*Ce que je critique, c'est qu'il n'y a pas d'ascenseur...* «Το αρνητικό είναι που δεν έχει ανελκυστήρα...» στο (8), *c'est Hélène qui l'a dit...* «η Hélène είναι αυτή που το είπε...» στα (12) και (13)].

Με βάση τα παραπάνω, η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των τεσσάρων ομιλητών στις δύο τελευταίες συνομιλίες είναι περισσότερο ποσοτική παρά ποιοτική στο εγχειρίδιο (βλ. ενότητα 2.1.1), αφού στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους συμβάλλει το ποσοστό φαινομένων προφορικότητας που τους αποδίδουν με διαβαθμισμένο τρόπο οι συγγραφείς. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η κοινωνιογλωσσική τους διαφοροποίηση επιτυγχάνεται χωρίς να αναπαρίσταται κάποιο φαινόμενο γεωγραφικής ποικιλότητας στον λόγο των δύο καλλιεργητών από τον γαλλικό Νότο.

Συνολικά, η ανάλυση των δύο τελευταίων συνομιλιών (βλ. εικόνες 4.9 και 4.10) αποκαλύπτει πρόσθετες όψεις της διαδικασίας που αντιπαραβάλλει υφολογικά τους αναπαριστώμενους ομιλητές στα εγχειρίδια. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι, όποιοι κι αν είναι οι επιμέρους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης που επικαλούνται οι συγγραφείς και οι διάφορες ποικιλίες της γαλλικής που αναπαριστούν σε σχέση με αυτούς στις συνομιλίες, η υφολογική κατασκευή των ομιλητών προκύπτει μέσα από συνδυασμούς διαφορετικής φύσης σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών) που δεν είναι τυχαίοι, αυθαίρετοι, μεμονωμένοι ή συγκυριακοί στα εγχειρίδια. Αντίθετα, πρόκειται για οργανωμένα σύνολα σημείων (σημειωτικά ρεπερτόρια), τα οποία αναπαριστούν τα διάφορα ύφη των ομιλητών στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης, εμπεριέχοντας ως γλωσσικά συστατικά τους συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής (ή διαφορετικά ποσοστά τους).

Όπως έχουμε επισημάνει επανειλημμένα, τέτοιες τυποποιήσεις διαφορετικών σημείων υπαγορεύονται από κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, τα μετασημεία. Λόγω της ανακλαστικότητάς τους, τα μετασημεία διακρίνονται για την ιδιότητά τους να αναφέρονται, να τυποποιούν και να αξιολογούν κοινωνικά συνδυασμούς από άλλα, διαφορετικής φύσης σημεία. Αυτά τα (ανα)παράγουν στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως σημειωτικά ρεπερτόρια με κοινωνικό νόημα (ύφη) μέσα από τις αντίστοιχες μετασημειωτικές τυποποιήσεις.

Στα τέσσερα τελευταία αποσπάσματα (πρβλ. εικόνες 4.7, 4.8, και 4.9, 4.10), τα ύφη των αναπαριστώμενων ομιλητών, όπως κατασκευάζονται αντιπαραβολικά μέσω των παρατιθέμενων εικόνων, των συνομιλιών και των λοιπών πληροφοριών

που παρέχουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια (π.χ. ονόματα συμμετεχόντων, τόπος της συνομιλίας κτλ.) (ανα)παράγονται μέσα από τις αντίστοιχες μετασημειωτικές τυποποιήσεις. Η σημειωτική κατασκευή του ανεπίσημου ύφους των δύο ανδρών της εργατικής τάξης κατά τη συνάντησή τους στην καφετέρια-μπαρ οφείλεται σε μία μετασημειωτική τυποποίηση που αποκτά κοινωνικό νόημα κατά την αντιπαραβολή της με αυτή που ορίζει το ιδιαίτερο ύφος των τεσσάρων ομιλητών που πίνουν το κοκτέιλ στην πισίνα. Ομοίως, η σημειωτική κατασκευή των δύο καλλιεργητών από τον γαλλικό Νότο απέναντι στους δύο αστούς από τη γαλλική πρωτεύουσα καθίσταται εφικτή μέσα από τις αντίστοιχες μετασημειωτικές τυποποιήσεις, που αποκτούν κοινωνικό νόημα κατά την αντιπαραβολή τους.

Κατ' επέκταση, στη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων, όπως περιγράφεται παραπάνω, οφείλεται η κατασκευή του κοινωνικού νοήματος των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια. Με άλλα λόγια, οι ποικιλίες της γαλλικής καλούνται να αξιολογηθούν κοινωνικά στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία και, ειδικότερα, με βάση τον ιδιαίτερο τρόπο που μετασημειώνονται στα εγχειρίδια. Πρέπει δε να σημειωθεί ότι αυτό γίνεται ανεξάρτητα από το τι μπορεί να δείχνουν τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας.

Πάντως, στα δύο τελευταία αποσπάσματα (βλ. εικόνες 4.9 και 4.10) δεν αντιπαραβάλλεται απλουστευτικά και στερεοτυπικά το «επίσημο ύφος» των παριζιάνων ομιλητών της αστικής τάξης με το «ανεπίσημο ύφος» των καλλιεργητών από τη γαλλική περιφέρεια. Στην πραγματικότητα, παρέχονται δύο δείγματα λόγου που μαρτυρούν την επιδίωξη των συγγραφέων να αναπαραστήσουν όψεις από την καθημερινή, προφορική παραγωγή σε ανεπίσημες συνθήκες επικοινωνίας. Όμως, κάτι τέτοιο δεν αναιρεί, παρά τις εμφανείς ομοιότητες μεταξύ των δύο συνομιλιών, την προσπάθεια διαφοροποίησής τους σε τέτοιο βαθμό, ώστε να προβληθεί η υφολογική αντίθεση μεταξύ των αναπαριστώμενων ομιλητών. Έτσι, οι συγγραφείς επιλέγουν και πάλι να αποδώσουν τον μεγαλύτερο αριθμό τυπικών χαρακτηριστικών του προφορικού λόγου στους ομιλητές με το χαμηλότερο κοινωνικό κύρος εξαιτίας της προέλευσής τους από ένα αγροτικό περιβάλλον και της χειρωνακτικής φύσης της εργασίας τους. Μάλιστα, στη συνομιλία 4.9 φαίνεται χαρακτηριστικά ότι ακόμη και λιγοστές δομικές αποκλίσεις από την πρότυπη γαλλική (π.χ. η ποικιλία ως προς την εκφορά της άρνησης στην αρχή της συνομιλίας των δύο αγροτών) αρκούν, ώστε να

επιτευχθεί άμεσα ο υφολογικός χαρακτηρισμός ενός δείγματος λόγου ως πιο ανεπίσημου ή λαϊκότροπου στα εγχειρίδια.

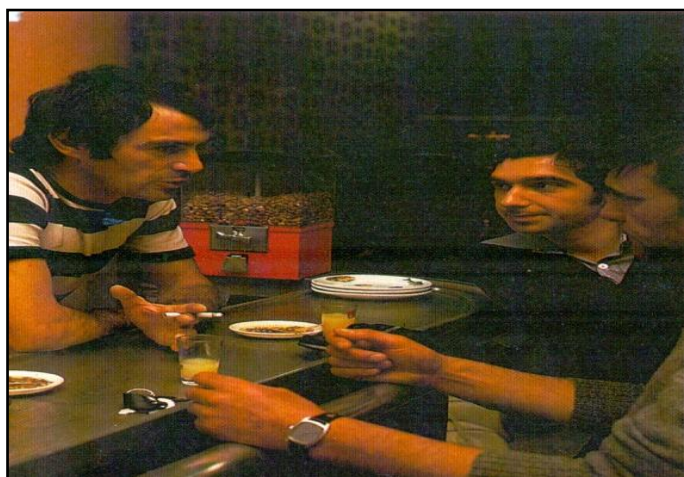
Η παρούσα ενότητα, που εστιάζει στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής μέσω εκτενέστερων συνομιλιών, ολοκληρώνεται με ένα ακόμη παράδειγμα, μέσα από το οποίο θα φανεί χαρακτηριστικά πώς η συγκεκριμένη διαδικασία, που συνδέεται με την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, εμπλέκει, συν τοις άλλοις, τον τρόπο (ανα)παραγωγής και κοινωνικής κυκλοφορίας ιδεών, στάσεων και αντιλήψεων για ένα κοινωνικοπολιτικό ζήτημα.

Ειδικότερα, στην πρώτη διδακτική ενότητα του εγχειριδίου *Le Nouveau Sans Frontières 3* (1990) οι συγγραφείς παρουσιάζουν το κείμενο μιας ανεπίσημης φιλικής συνομιλίας, συνοδευόμενο, λίγες σελίδες πιο κάτω, από ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στον γαλλικό περιοδικό τύπο. Και τα δύο κείμενα, αν και είναι αντιπροσωπευτικά δύο τελείως διαφορετικών ειδών λόγου που συνεπάγονται την αναπαράσταση διαφορετικών ποικιλιών της γαλλικής στο εγχειρίδιο, αφορούν το ζήτημα της μετανάστευσης στη Γαλλία, το οποίο αποτελεί και το γενικότερο θέμα της διδακτικής ενότητας.

Στη συνομιλία, τρεις φίλοι ή γνωστοί, κάτοικοι του γαλλικού Νότου με εμπειρία από την αγροτική περιφέρεια της χώρας, μιλούν για τα προβλήματα που συνδέονται με την παρουσία πολλών μεταναστών στην περιοχή τους, ενώ αναφέρονται στις αιτίες τους και σε πιθανές λύσεις. Στο δημοσιογραφικό άρθρο, ένας εκπρόσωπος της γαλλικής διανόησης, με την ιδιότητα του δημοσιογράφου-φιλοσόφου, εκθέτει και αυτός τις απόψεις του σχετικά με το μεταναστευτικό ζήτημα στη Γαλλία. Η κοινή θεματική των δύο κειμένων καθιστά ιδιαίτερα εμφανή την υφολογική αντίθεση μεταξύ των δύο δειγμάτων λόγου και, κατ' επέκταση, των ατόμων που τα παράγουν, ενώ επιδίδονται στη χρήση διαφορετικών ποικιλιών της γαλλικής. Έτσι, το πρώτο κείμενο αντανακλά τα τυπικά χαρακτηριστικά της ανεπίσημης, προφορικής επικοινωνίας, ενώ το δεύτερο, αυτά του επίσημου, γραπτού λόγου που δημοσιεύεται σε γνωστό έντυπο. Σε αυτό το πλαίσιο αντιπαράβάλλεται, ειδικότερα, το καθημερινό, συνομιλιακό ύφος των τριών συμμετεχόντων σε μία φιλική κουβέντα με το επίσημο, δοκιμιακό ύφος ενός δημοσιογράφου-φιλοσόφου.

Στη συνομιλία, οι τρεις συμμετέχοντες αναπαρίστανται κατά τη φιλική τους συνάντηση σε ένα μπαρ της πόλης Avignon στη νοτιοανατολική Γαλλία. Η φωτογραφία, που συνοδεύει το κείμενο, δείχνει ότι η συνομιλία διεξάγεται σε

συνθήκες που χαρακτηρίζονται από οικειότητα και εγγύτητα μεταξύ των ομιλητών: οι τρεις άνδρες παρουσιάζονται με καθημερινή, ανεπίσημη ένδυση· είναι καθισμένοι σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους· καπνίζουν ή/και καταναλώνουν το ποτό τους· επιδίδονται σε διαδοχικά κεράσματα, ενώ συζητούν για κάτι που φαίνεται ότι τους προβληματίζει έντονα τον τελευταίο καιρό στην πόλη τους:

Εικόνα 4.11: *Le Nouveau Sans Frontières 3* (1990), σελ. 9

Dans un bar d'Avignon
Σε ένα μπαρ της Avignon

- (1) Gérard : Bon. Dites donc les gars, c'est pas le tout, mais je dois y aller !
Gérard: Καλώς. Που λέτε, ρε παιδιά, δεν τα 'παμε όλα, αλλά πρέπει να πηγαίνω!
- (2) Louis : Doucement, Gérard ! Il y a pas le feu ! Reste encore une minute avec nous. C'est ma tournée... Bébert ! Tu nous remets ça, s'il te plaît ! ... Et puis, hein, pour rentrer chez toi, tu as peut-être besoin d'un petit remontant, non ? Parce que, hier, il y a encore eu une agression dans ton quartier. Ça n'arrête pas. C'est Chicago là-bas.
Louis: Με το μαλακό, Gérard! Δεν μας κυνηγάει κανείς! Κάτσε ένα λεπτό ακόμη μαζί μας. Είναι η σειρά μου να κεράσω... Bébert! Βάλε μας πάλι μια απ' το ίδιο, σε παρακαλώ!... Κι έπειτα, για να επιστρέψεις σπίτι σου, θες μάλλον κάτι να σε τονώσει λίγο, έτσι δεν είναι; Γιατί, χτες, έγινε πάλι επίθεση στην περιοχή σου. Συνέχεια τα ίδια. Σικάγο γίνεται εκεί πέρα.
- (3) Gérard : Il y a pas que chez moi. Tu sais pas ce qui est arrivé à ma sœur, l'autre jour ? Elle était en plein centre-ville et il y avait beaucoup de monde, je t'assure. Un type s'est approché d'elle à un feu rouge et l'a braquée avec un revolver. Elle a été obligée de lui laisser son sac et sa voiture !
Gérard: Αυτά δεν γίνονται μόνο εκεί που μένω. Δεν ξέρεις τι συνέβη στην αδερφή μου, τις προάλλες; Ήταν στο κέντρο της πόλης και είχε πολύ κόσμο, σε διαβεβαιώ. Ένας τύπος την πλησίασε σε ένα κόκκινο φανάρι και έστρεψε προς το μέρος της ένα περίστροφο. Αναγκάστηκε να του αφήσει την τσάντα και το αυτοκίνητό της!
- (4) François : Normal ! Avec tous ces étrangers qu'on laisse entrer sans papiers et sans permis de travail !
François: Λογικό! Με όλους αυτούς τους ξένους που αφήνουμε να μουν χωρίς χαρτιά και χωρίς άδεια εργασίας!
- (5) Louis : Eh François ! Tu as pas de leçon à donner, toi. Parce que ton beau-père, avec qui il fait tourner sa propriété agricole ? Il a pas un seul Français parmi ses ouvriers.
Louis: Ε, François! Μη μας κουνάς το δάχτυλο κι εσύ. Γιατί του πεθερού σου, ποιοι του βγάζουν τη δουλειά στο χωράφι; Ούτε ένας Γάλλος δεν είναι στους εργάτες του.
- (6) François : Si, il y en a qui sont naturalisés...

François: Όχι, έχει κάποιους που έχουν πολιτογραφηθεί...

- (7) Gérard : Moi, je vais vous dire. Ce qu'il faut, c'est mettre les chômeurs au travail. Il n'y a qu'à les obliger à faire les vendanges et à tailler les vignes.

Gérard: Να σας πω εγώ. Αυτό που πρέπει, είναι να βάλουμε τους άνεργους να δουλέψουν. Δεν έχουμε παρά να τους υποχρεώσουμε να κάνουνε τον τρύγο και να κλαδεύουν τ' αμπέλια.

- (8) Louis: C'est pas aussi simple, mon petit bonhomme. Tiens, l'autre jour, je discutais de ça avec Martin, le conseiller général...

Louis: Δεν είναι τόσο απλό, καλέ μου άνθρωπε. Α να, τις προάλλες, συζητούσα γι' αυτό με τον Martin, τον γενικό σύμβουλο...

Το απόσπασμα της συνομιλίας που παρατίθεται στο εγχειρίδιο ξεκινά με το πρώτο μέλος μιας *προκαταληκτικής ακολουθίας* (pre-closing sequence) από τον Gérard στο (1). Με βάση τους τεχνικούς όρους που χρησιμοποιούνται στον κλάδο της *Ανάλυσης Συνομιλίας* (Conversation Analysis), πρόκειται για μια συνομιλιακή συνεισφορά που προλειαίνει το έδαφος για την αποχώρηση του ομιλητή από τη συντροφιά (βλ. σχετικά Schegloff & Sacks, 1973· Bange, 1992· Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999: 238). Από την αντίδραση των συνομιλητών του στην επόμενη συνομιλιακή συνεισφορά εξαρτάται το πέρασμα στην *καταληκτική ακολουθία* (closing sequence), δηλαδή στην ανταλλαγή των τελικών χαιρετισμών. Εν προκειμένω, κάτι τέτοιο δεν θα συμβεί, διότι ένα μέλος της συντροφιάς, ο Louis, κρατά τον ομιλητή, Gérard, στην παρέα για το επόμενο κέρασμα που αναλαμβάνει ο ίδιος. Μάλιστα, η συμβουλή του Louis στον Gérard να πιει κάτι τονωτικό πριν πάρει τον δύσκολο δρόμο του γυρισμού για το σπίτι, λόγω του μεγάλου αριθμού επιθέσεων από ληστές ενάντια σε πολίτες που έχουν σημειωθεί το τελευταίο διάστημα, αποτελεί το έναυσμα για τον θεματικό προσανατολισμό ολόκληρης της συνομιλίας που ακολουθεί. Στη διάρκεια αυτής, οι τρεις φίλοι εκφράζουν την έντονη ανησυχία τους για την αύξηση της εγκληματικότητας στην πόλη και το φαινόμενο δεν αργεί να αποδοθεί από τον François στο (4) στα υψηλά ποσοστά των άνεργων, παράτυπων μεταναστών που βρίσκονται στην περιοχή. Μετά τη σχετική συζήτηση, όπου εκφράζονται οι διάφορες απόψεις των συμμετεχόντων, τα αποσιωπητικά αφήνουν να εννοηθεί ότι η συνομιλία συνεχίζεται μπροστά σε ένα δυσεπίλυτο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό ζήτημα.

Από κοινωνιογλωσσική σκοπιά, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της επικοινωνιακής περίστασης (ιδιωτική συνομιλία μεταξύ οικείων προσώπων σε μπαρ) και των ομιλητών (τρεις άνδρες, κάτοικοι της γαλλικής περιφέρειας με εμπειρία από αγροτικά περιβάλλοντα) αξιολογούνται συμβατά από τους συγγραφείς με την αναπαράσταση μιας σειράς φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας. Τα φαινόμενα αυτά, που συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή των τριών ανδρών στο μπαρ,

χαρακτηρίζουν την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής. Η κατανομή τους στα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης έχει ως εξής:

Στον τομέα της πραγματολογίας εντοπίζονται: α) δείκτες οργάνωσης του λόγου [*bon* «καλώς» στο (1), *et puis* «κι έπειτα» στο (2)], β) φατικά/επαφικά στοιχεία και εκφράσεις [*dites donc* «που λέτε» στο (1), *hein* «ε», *non ?* «έτσι δεν είναι;» στο (2), *tu sais pas* «δεν ξέρεις» και *je t'assure* «σε διαβεβαιώ» στο (3), *moi, je vais vous dire* «να σας πω εγώ» στο (7)], γ) η κοινωνική δείξη *tu* «εσύ» για την αποστροφή στους συνομιλητές και τονμπάρμαν [*Tu nous remets ça, s'il te plaît !* «Βάλε μας πάλι μια απ' το ίδιο, σε παρακαλώ!» στο (2)] και δ) φιλικές προσφωνήσεις που, μαζί με την κοινωνική δείξη, εκφράζουν, γενικά, θετική ευγένεια (για τον όρο, βλ. υποσημ. 63), δηλαδή εγγύτητα και αλληλεγγύη [*les gars* «φε παιδιά» στο (1), *mon petit bonhomme* «καλέ μου άνθρωπε» στο (8)]. Στον τομέα του λεξιλογίου και της φρασεολογίας σημειώνεται η χρήση καθημερινών ιδιωματικών εκφράσεων, όπως π.χ. *il y a pas le feu* «δεν μας κυνηγάει κανείς» στο (2) και *avec qui il fait tourner sa propriété agricole ?* «ποιοι του βγάζουν τη δουλειά στο χωράφι;» στο (5). Τέλος, στον τομέα της σύνταξης, ξεχωρίζουν: α) τα υψηλά ποσοστά εκφοράς της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* [*c'est pas le tout* «δεν τα 'παμε όλα» στο (1), *il y a pas le feu* «δεν μας κυνηγάει κανείς» στο (2), *il y a pas que chez moi* «αυτά δεν γίνονται μόνο εκεί που μένω» και *tu sais pas...* «δεν ξέρεις...» στο (3), *tu as pas de leçon à donner toi* «μη μας κουνάς το δάχτυλο κι εσύ» και *il y a pas un seul Français* «ούτε ένας Γάλλος δεν είναι» στο (5), *c'est pas aussi simple* «δεν είναι τόσο απλό» στο (8)] και β) οι συντακτικές δομές εστίασης, χαρακτηριστικές του προφορικού λόγου, για να ακολουθήσει η εισαγωγή νέας πληροφορίας, να επιτευχθεί η σύνδεση με τα προηγούμενα και να δοθεί έμφαση στα λεγόμενα του ομιλητή [*ce qu'il faut, c'est mettre les chômeurs au travail* «αυτό που πρέπει είναι να βάλουμε τους άνεργους να δουλέψουν» στο (7)].

Μέσα από το παραπάνω απόσπασμα, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να συναγάγει, κρίνοντας από την εικόνα των ομιλητών, την επικοινωνιακή περίσταση, το περιεχόμενο και τον τρόπο των όσων λέγονται κατά τη συνομιλία, τη σχέση που οικοδομείται ανάμεσα στη γλωσσική χρήση και το ύφος των τριών συμμετεχόντων σε αυτήν. Παράλληλα, όμως, η υφολογική κατασκευή των ομιλητών στο συγκεκριμένο απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.11) περιλαμβάνει, επιπλέον, τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τις αντιδράσεις τους, όπως τις εκφράζουν σε σχέση με το κοινωνικοπολιτικό ζήτημα που θίγουν στη συνομιλία. Στο σύνολό τους, τα λεγόμενά τους εκφράζουν ανησυχία και

αγωνία για την εξεύρεση λύσης στο πρόβλημα των άνεργων μεταναστών, μεταφέροντας το κλίμα ανασφάλειας, ξеноφοβίας και, κατ' επέκταση, ρατσισμού που επικρατεί τον τελευταίο καιρό στην πόλη τους. Η συνομιλία φαίνεται ότι εντάσσεται στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα του εγχειριδίου, προκειμένου να αναπαρασταθεί η φωνή τριών απλών προβληματισμένων πολιτών, οι οποίοι συζητούν σε ανεπίσημο ύφος για μια δύσκολη καθημερινότητα στην περιοχή τους, αναφέροντας πιθανές λύσεις, αλλά αφήνοντας να εννοηθούν και τα αντίστοιχα κωλύματα ως προς την αποτελεσματική αντιμετώπιση του ζητήματος των άνεργων μεταναστών.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας επιστρατεύονται από τους συγγραφείς για μια ρεαλιστική αναπαράσταση του λόγου των τριών ανδρών, ο οποίος διαφοροποιείται σημειωτέον σε αξιοσημείωτο βαθμό από το υπόλοιπο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου. Στις προτεινόμενες δραστηριότητες, που συνοδεύουν το κείμενο της συνομιλίας, οι συγγραφείς ζητούν από το αλλόγλωσσο κοινό: α) να κατηγοριοποιήσει κοινωνικά τους ομιλητές, προσδιορίζοντας το επάγγελμα και την κοινωνική τους τάξη, β) να κατονομάσει τα κοινωνικά προβλήματα που τους απασχολούν και γ) να εντοπίσει λέξεις και εκφράσεις της γαλλικής, όπως αυτή χρησιμοποιείται σε καθημερινά και ανεπίσημα περιβάλλοντα επικοινωνίας.

Όπως επισημάναμε στην αρχή, στη συνέχεια της διδακτικής ενότητας όπου εντάσσεται η παραπάνω συνομιλία παρατίθενται αποσπάσματα από ένα δημοσίευμα στον γαλλικό περιοδικό τύπο, που αφορά και αυτό στο ζήτημα των μεταναστών στη Γαλλία. Οι θέσεις που διατυπώνονται στο συγκεκριμένο δείγμα (δημοσιογραφικού και δοκιμιακού) λόγου μέσω της πρότυπης γαλλικής –και, μάλιστα, από έναν εκπρόσωπο της γαλλικής διανόησης με το αντίστοιχο κοινωνικό κύρος και την αντίστοιχη αναγνώριση– διαδέχονται τη φιλική κουβέντα μεταξύ των τριών ανδρών μετά από λίγες ενότητες αφιερωμένες στο λεξιλόγιο και τη γραμματική. Το άρθρο κυκλοφόρησε στο γαλλικό περιοδικό *Le Point* και υπογράφεται από τον δημοσιογράφο-φιλόσοφο Jean-François Revel:

Immigrés à Marseille.

IMMIGRATION : LE PARLER VRAI

Vociférations, ignorance, irresponsabilité... la question immigrée est un abcès dans la France d'aujourd'hui.

Comme presque toutes nos grandes questions nationales, celle de l'immigration possède une caractéristique : on parle beaucoup et on sait peu. Connaissons-nous exactement le nombre des étrangers résidant en France? Faut-il arrêter l'immigration? Les départs, forcés ou volontaires, sont-ils plus nombreux aujourd'hui qu'hier? La France a-t-elle trahi sa mission de « terre d'asile »? Combien d'étrangers accèdent chaque année à la nationalité française? Y a-t-il une délinquance étrangère supérieure à la moyenne nationale? Pourquoi les enfants d'immigrés, même nés français, souffrent-ils d'un échec scolaire particulièrement grave?

Autant de questions à propos desquelles la véhémence des échanges le dispute ordinairement à l'ignorance des données. On a pu entendre récemment un éminent homme d'État, tout à fait libéral, déclai-

rer : « Il faut arrêter l'immigration. » Or, l'immigration est arrêtée depuis 1974, date à laquelle le gouvernement a décidé d'interdire l'entrée en France de nouveaux travailleurs étrangers permanents. Les seules entrées nouvelles autorisées, depuis lors, sont dues au regroupement familial, ou aux demandeurs d'asile politique. Le pourcentage global d'augmentation de la population étrangère, qui était de 4,5 % par an de 1968 à 1974, est tombé à 1 % par an de 1975 à 1982 et à 0,7 % de 1982 à 1985.

On répondra que l'immigration clandestine échappe à ces statistiques. Mais point besoin de la clandestinité pour que les statistiques nagent dans le chaos. En 1982, l'Institut national de la statistique et des études économiques - l'INSEE - dénombre 3 680 000 étrangers, et le ministère de l'Intérieur, 4 239 238. C'est

que l'INSEE se fonde sur les résultats du recensement de 1982, comme si les formulaires étaient tous remplis et retournés avec le même zèle et la même exactitude en milieu immigré que dans les autres! Quant aux bénéficiaires de l'asile politique, il y en a eu 1 600 en 1974 et 30 000 en 1986. Comment, à la lecture de ces chiffres, ne pas rire aux anathèmes stupides sur la France devenue « terre de l'exclusion »!

Avec 7 % d'étrangers dans la population, nous sommes dans la moyenne européenne. Mais plusieurs facteurs additifs aggravent les tensions : la surconcentration dans certains départements et, avant tout, dans les zones urbaines. Songeons que 70 % des étrangers vivent dans des villes de plus de 100 000 habitants, et 40 % seulement des Français. D'où quatre conséquences : logements surpeuplés, chômage aggravé, enseignement insuffisant débouchant sur l'échec, forte délinquance. D'où cette idée clé que le problème immigré en France n'est d'abord que l'amplification des handicaps de la

France pauvre en général, auxquels s'ajoutent des handicaps spécifiques, différents selon les pays d'origine. Aussi la véritable ligne de partage ne passe-t-elle pas avant tout entre les résidents qui ont la nationalité française et ceux qui ne l'ont pas. Entre les naturalisations (60 000) et les naissances (40 000), il y a 100 000 nouveaux Français par an. Mais cela ne veut pas dire qu'ils ne continueront pas à vivre pour autant dans le contexte immigré, avec ses désavantages économiques, socioculturels et psychologiques. L'immigré « existentiel » peut fort bien ne pas être étranger, et de nombreux étrangers, résidents permanents ou de longue durée, ne partagent pas du tout le mode de vie immigré.

Il faut donc « déracialiser » la question immigrée et la « socialiser », retirer le dossier aux vociférateurs de tous bords, pour le situer enfin sur son terrain propre, celui des réalités humaines, économiques et culturelles.

Extraits d'un article de Jean-François Revel, *Le Point* n° 823, 27 juin 1988.

• Dans le premier paragraphe, J.-F. Revel pose un certain nombre de questions. Essayez d'y répondre en lisant la suite de l'article.

• Quels sont les problèmes associés au problème de l'immigration?

• Quelle est la position de Revel sur le problème de l'immigration? Que veut-il dire par « Il faut donc «déracialiser» la question immigrée et la «socialiser» »?

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ: ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ

Πολύ υψηλοί τόνοι, άγνοια, ανευθυνότητα... το θέμα της μετανάστευσης είναι ένα απόστημα της σύγχρονης Γαλλίας

Όπως σχεδόν όλες οι μεγάλες εθνικές μας διαμάχες, αυτή για το μεταναστευτικό έχει ένα χαρακτηριστικό: μιλάμε πολύ και ξέρουμε λίγα. Γνωρίζουμε ακριβώς τον αριθμό των αλλοδαπών που μένουν μόνιμα στη Γαλλία; Πρέπει να σταματήσουμε τη μετανάστευση; Οι αποχωρήσεις, καταναγκαστικές ή οικειοθελείς, είναι περισσότερες σήμερα απ' ό,τι στο παρελθόν; Η Γαλλία πρόδωσε την αποστολή της ως «γης ασύλου»; Πόσοι αλλοδαποί αποκτούν κάθε χρόνο τη γαλλική υπηκοότητα; Η εγκληματικότητα στους αλλοδαπούς είναι υψηλότερη από τον εθνικό μέσο όρο; Γιατί τα παιδιά των μεταναστών, αν και Γάλλοι γέννημα-θρέμμα, πλήττονται από ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά σχολικής αποτυχίας;

Πόσα ερωτήματα σε σχέση με τα οποία η σφοδρότητα κατά την ανταλλαγή απόψεων συναγωνίζεται, συνήθως, την άγνοια των δεδομένων. Πρόσφατα μπορούσαμε να ακούσουμε έναν έξοχο πολιτικό άνδρα, από τους πλέον φιλελεύθερους, να δηλώνει: «Πρέπει να σταματήσουμε τη μετανάστευση». Εντούτοις, η μετανάστευση έχει σταματήσει από το 1974, τη χρονιά όπου η κυβέρνηση αποφάσισε να απαγορεύσει την είσοδο νέων ξένων εργατών στη Γαλλία για μόνιμη εγκατάσταση. Έκτοτε, οι μόνοι λόγοι, για τους οποίους επιτρέπεται η είσοδος στη χώρα, είναι η επανένωση οικογενειών και το αίτημα για πολιτικό άσυλο. Το συνολικό ποσοστό αύξησης του ξένου πληθυσμού, που ήταν 4,5% τον χρόνο από το 1968 έως το 1974, έπεσε σε 1% τον χρόνο από το 1975 έως το 1982 και σε 0,7% από το 1982 έως το 1985.

Θα απαντούσε κανείς ότι η λαθραία μετανάστευση ξεφεύγει από τα στατιστικά. Ωστόσο, δεν χρειάζεται η λαθραία μετανάστευση για να επικρατήσει το χάος στα στατιστικά. Το 1982, το Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικής και Οικονομικών Σπουδών –η INSEE– καταμέτρησε 3.680.000 αλλοδαπούς και το Υπουργείο Εσωτερικών 4.239.238. Και αυτό, διότι η INSEE βασίστηκε στα αποτελέσματα της απογραφής του 1982, λες και τα φυλλάδια συμπληρώνονταν όλα και επιστρέφονταν με τον ίδιο ζήλο και την ίδια ακρίβεια από τους μετανάστες, όπως από όλους τους άλλους πολίτες! Όσον αφορά εκείνους που πήραν πολιτικό άσυλο, ήταν 1.600 το 1974 και 30.000 το 1986. Πώς, διαβάζοντας αυτά τα νούμερα, να μη γελάσει κανείς με όσους αναθεματίζουν ανόητα τη Γαλλία, επειδή έγινε «γη του αποκλεισμού»;

Με ποσοστό αλλοδαπών 7% επί του συνολικού πληθυσμού είμαστε στον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Αλλά αρκετοί πρόσθετοι παράγοντες εντείνουν την κρίση: ο συνωστισμός τους σε ορισμένα γεωγραφικά διαμερίσματα και, πρώτα απ' όλα, στις αστικές ζώνες. Ας αναλογιστούμε ότι το 70% των αλλοδαπών ζουν σε πόλεις με παραπάνω από 100.000 κατοίκους, και μόνο το 40% των Γάλλων. Απ' όπου προκύπτουν οι εξής τέσσερις συνέπειες: κατοικίες υπερπλήρεις, αύξηση της ανεργίας, ανεπαρκής εκπαίδευση που οδηγεί στη σχολική αποτυχία, υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Εξού και η θεμελιώδης διαπίστωση ότι το μεταναστευτικό στη Γαλλία έγκειται, καταρχάς, στη διόγκωση των γενικότερων προβλημάτων του φτωχού κόσμου όπου προστίθενται κι άλλα, ειδικότερα, τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με τη χώρα προέλευσης των μεταναστών. Συνεπώς, η πραγματική διαχωριστική γραμμή δεν μπαίνει εκ των προτέρων ανάμεσα στους πολιτογραφημένους κατοίκους και σε αυτούς που δεν είναι. Αν συνυπολογίσουμε τις πολιτογραφήσεις (60.000) και τις γεννήσεις (40.000) υπάρχουν 100.000 νέοι Γάλλοι τον χρόνο. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θα πάσουν να ζουν παρά ταύτα ως μετανάστες και να μειονεκτούν σε οικονομικό, κοινωνικοπολιτισμικό και ψυχολογικό επίπεδο. Ο «υπαρξιακός» μετανάστης μπορεί κάλλιστα να μην είναι αλλοδαπός και πολλοί αλλοδαποί, μόνιμοι κάτοικοι ή μακράς παραμονής, ενδέχεται να μη μοιράζονται καθόλου τον ίδιο τρόπο ζωής με ένα μετανάστη.

Πρέπει, λοιπόν, να αποσυνδέσουμε το μεταναστευτικό από τις εθνικές διακρίσεις και να το αντιμετωπίσουμε ως κοινωνικό ζήτημα: να πάρουμε τον φάκελο του Μεταναστευτικού από όλους όσοι ανεβάζουν πολύ τους τόνους, ανεξάρτητα από τον πολιτικό και ιδεολογικό προσανατολισμό τους, και να θέσουμε επιτέλους το ζήτημα στην πραγματική του διάσταση, ως μία όψη της ανθρώπινης, της οικονομικής και της πολιτισμικής πραγματικότητας.

Αποσπάσματα από ένα άρθρο του Jean François Revel
στο Le Point, τεύχος 823, 27 Ιουνίου 1988.

- Στην πρώτη παράγραφο, ο J.-F. Revel θέτει ορισμένα ερωτήματα. Προσπαθήστε να τα απαντήσετε, διαβάζοντας το υπόλοιπο άρθρο.
- Ποια είναι τα προβλήματα που συνδέονται με το μεταναστευτικό ζήτημα;

- Ποια είναι η θέση του Revel για το μεταναστευτικό πρόβλημα; Τι εννοεί, λέγοντας «πρέπει, λοιπόν, να αποσυνδέσουμε το μεταναστευτικό από τις φυλετικές διακρίσεις και να το αντιμετωπίσουμε ως κοινωνικό ζήτημα»;

Ο υπότιτλος του άρθρου δείχνει χαρακτηριστικά ότι ο Revel παρουσιάζει το μεταναστευτικό ως ένα μείζον κοινωνικοπολιτικό πρόβλημα της σύγχρονης Γαλλίας το οποίο, αν και απασχολεί έντονα, δεν αντιμετωπίζεται με τη δέουσα σοβαρότητα και υπευθυνότητα. Για τον Revel, σε αυτή την «εθνική διαμάχη», η οποία ξεχωρίζει για την πληθώρα των ένθερμων τοποθετήσεων σε επίπεδο ρητορείας, υπάρχει σημαντικό έλλειμμα γνώσης των πραγματικών δεδομένων για το ζήτημα. Όπως υποστηρίζει ο Revel, είναι ανάγκη να αλλάξει η συνολικότερη προσέγγιση του μεταναστευτικού, αφού το ζήτημα πρέπει να τεθεί στην κοινωνική του διάσταση, πάνω και πέρα από τις αμιγώς εθνοτικές διακρίσεις. Και αυτό, διότι έρχεται να διογκώσει τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα οικονομικά ασθενέστερα στρώματα στη Γαλλία.

Με βάση την οργάνωση των περιεχομένων στη διδακτική ενότητα του εγχειριδίου, το άρθρο που έγραψε ο Revel με την ιδιότητα του δημοσιογράφου-φιλοσόφου –και δημοσιεύτηκε σε ένα έγκριτο περιοδικό του γαλλικού τύπου με τον τίτλο *Immigration: Le parler vrai* «Μεταναστευτικό: Λέγοντας την αλήθεια» (βλ. εικόνα 4.12)– ακολουθεί το κείμενο της ανεπίσημης συνομιλίας που λαμβάνει χώρα μεταξύ των τριών ανδρών στο μπαρ του γαλλικού Νότου (βλ. εικόνα 4.11). Οι προτεινόμενες δραστηριότητες για τη διδακτική αξιοποίηση του άρθρου περιλαμβάνουν ερωτήσεις γραπτής κατανόησης, οι οποίες καλούν τους αναγνώστες να εντοπίσουν και να εξηγήσουν τη γενικότερη τοποθέτηση του Jean-François Revel, όπως αυτή διατυπώνεται στο δημοσιευμένο κείμενο από έναν εκπρόσωπο του πνευματικού και δημοσιογραφικού κόσμου. Οι συγκεκριμένες δραστηριότητες είναι, δηλαδή, τελείως διαφορετικές από αυτές που συνοδεύουν το κείμενο της συνομιλίας (βλ. παραπάνω), όπου το ζητούμενο δεν είναι το αλλόγλωσσο κοινό να σταθεί στις απόψεις, τους προβληματισμούς και τους φόβους των τριών ανδρών για το ζήτημα των άνεργων μεταναστών στην περιοχή τους, αλλά να τους κατηγοριοποιήσει κοινωνικά και να απομονώσει τα φαινόμενα της καθημερινής, προφορικής γλώσσας που χαρακτηρίζουν τον ανεπίσημο λόγο τους κατά τη συνάντησή τους στο μπαρ.

Με τους παραπάνω όρους αναπαρίστανται και πλαισιώνονται δύο διαφορετικά δείγματα λόγου με κοινή θεματική, αλλά άκρως διαφοροποιημένα υφολογικά. Η υφολογική τους αντίθεση, που περιλαμβάνει τα πρωτοτυπικά

χαρακτηριστικά του ανεπίσημου προφορικού και του επίσημου γραπτού λόγου στη γαλλική, συνδέεται, επιπλέον, εδώ με τον τρόπο (ανα)παραγωγής και κοινωνικής κυκλοφορίας ιδεών, στάσεων, αντιλήψεων και, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, στερεοτύπων και προκαταλήψεων για το μεταναστευτικό ζήτημα.

Ειδικότερα, το επίσημο δημοσιογραφικό και δοκιμιακό ύφος του Revel, ως μέλους μιας πνευματικής ελίτ που αρθρογραφεί στην πρότυπη γλώσσα για το περιοδικό *Le Point*, έρχεται σε αντίθεση με τις καθημερινές αφηγήσεις και τους προβληματισμούς των τριών ανδρών, που εκφράζονται σε ανεπίσημο και συνομιλιακό ύφος ως εκπρόσωποι του απλού και ανήσυχου –από την ξένη παρουσία– κόσμου της γαλλικής περιφέρειας. Για την οικοδόμηση αυτής της υφολογικής αντίθεσης, τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας, που αντλούνται από την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα, επιστρατεύονται από τους συγγραφείς για την υφολογική κατασκευή των τριών ανήσυχων, προβληματισμένων και ξενόφοβων γάλλων επαρχιωτών που συνομιλούν ανεπίσημα στο μπαρ. Απεναντίας, μέσω της πρότυπης γλώσσας που χρησιμοποιείται στη δημόσια σφαίρα των M.M.E., λέγεται η «αλήθεια» για το μεταναστευτικό (βλ. εικόνα 4.12) από ένα δημοσιογράφο-φιλόσοφο, ο οποίος υπογραμμίζει την άγνοια των άλλων για τα πραγματικά δεδομένα σε σχέση με το ζήτημα και την αδυναμία τους να το αντιμετωπίσουν «ως μια όψη της ανθρώπινης, της οικονομικής και της πολιτισμικής πραγματικότητας».

Με βάση τα παραπάνω, τα δύο είδη γλωσσικής χρήσης, τα οποία απομονώσαμε ως τα επιμέρους σκέλη της υφολογικής αντίθεσης που προβάλλεται στο εγχειρίδιο, δεν αναπαρίστανται ως δύο ισότιμα δείγματα λόγου πάνω στο ίδιο ζήτημα που παραπέμπουν σε δύο διαφορετικές πηγές και συνθήκες εκφώνησης. Στις προτεινόμενες δραστηριότητες που τα συνοδεύουν, οι συγγραφείς δεν εφιστούν την προσοχή του αλλόγλωσσου κοινού στις ουσιαστικές ομοιότητες που παρουσιάζει το περιεχόμενο της συνομιλίας και του άρθρου, παρά την υφολογική τους αντίθεση. Αλλιώς πλαισιωμένα, τα δύο κείμενα θα μπορούσαν να προβληθούν ως δύο διαφορετικά, αλλά ισάξια και αντιπροσωπευτικά δείγματα του λόγου που τίθεται σε κοινωνική κυκλοφορία για τους μετανάστες στον δυτικό κόσμο, (ανα)παράγοντας στερεότυπα και προκαταλήψεις εις βάρος τους (π.χ. οι μετανάστες σε αριθμούς, οι μετανάστες στα ποσοστά εγκληματικότητας και ανεργίας, οι μετανάστες σε βαριές χειρωνακτικές εργασίες, οι «νόμιμοι» και οι «παράτυποι» μετανάστες κτλ.). Αντί αυτού, διαφοροποιούνται ιεραρχικά τα άτομα που παράγουν τα δύο είδη λόγου (τη συνομιλία και το άρθρο) ανάλογα με τις ποικιλίες της γαλλικής που παρουσιάζονται

να χρησιμοποιούν στο εγχειρίδιο. Η χρήση της πρότυπης γαλλικής φαίνεται, δηλαδή, να συνεπάγεται και την εγκυρότητα των τοποθετήσεων του Revel απέναντι στο ζήτημα της μετανάστευσης, ως εκφραστή του πνεύματος και της διανόησης.

Στην πραγματικότητα, όμως, δεν είναι μόνο οι τρεις άνδρες από τη γαλλική περιφέρεια που εκφράζουν ξενοφοβία και ρατσισμό σε καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα, αφηγούμενοι σε ένα μπαρ κρούσματα επιθέσεων και θεωρώντας τους άνεργους μετανάστες φθηνό εργατικό δυναμικό, προοριζόμενο για τον τρύγο και το κλάδεμα των αμπελιών (βλ. παραπάνω). Όπως έχει δείξει η σχετική έρευνα, σε τέτοιου είδους καθημερινές και ανεπίσημες συνομιλίες των πολιτών ανακυκλώνεται και θεματοποιείται περαιτέρω η ξενοφοβία και ο ρατσισμός που εκφράζει μια πνευματική ελίτ, όπως οι δημοσιογράφοι, οι πολιτικοί, οι συγγραφείς κτλ. (βλ. σχετικά Van Dijk, 1987, 1993, 2006), οι οποίοι χρησιμοποιούν την πρότυπη, επίσημη γλώσσα στις δημόσιες τοποθετήσεις τους. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, το κείμενο του Revel δεν αποτελεί μια πραγμάτευση του ζητήματος απαλλαγμένη από τις αρνητικές στάσεις και προκαταλήψεις απέναντι στους μετανάστες, τις οποίες εκφράζουν ανεπίσημα και πιο άμεσα οι τρεις άνδρες στο μπαρ, στην ιδιωτική σφαίρα επικοινωνίας και σε «μη πρότυπη» γλώσσα. Στην πραγματικότητα, η πρότυπη γαλλική του δημοσιογράφου-φιλοσόφου συμβάλλει υπόρρητα μέσω του λόγου του, που τίθεται σε ευρεία κοινωνική κυκλοφορία χάρη στον έγκριτο γαλλικό τύπο, στη διαιώνιση των σχέσεων ανισότητας μεταξύ της εθνικής πλειονότητας και των εθνοτικών μειονοτήτων στη Γαλλία. Μάλιστα, σύμφωνα με τα πορίσματα της σχετικής κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας, πρόκειται για ένα άρθρο με το πλέον στερεοτυπικό περιεχόμενο για το είδος του (βλ. κυρίως Van Dijk, 2006).

Αναλυτικότερα, η μετανάστευση παρουσιάζεται στον υπότιτλο του άρθρου ως παθογένεια μέσω μίας μεταφοράς από το ιατρικό λεξιλόγιο (*abcès* «απόστημα»), με αποτέλεσμα το κράτος να εμφανίζεται ότι νοσεί εξαιτίας των μεταναστών, οι οποίοι αναπαρίστανται μέσω του λόγου ως «ασθένεια». Με την ίδια λογική, ο Louis καταφεύγει στη συνομιλία σε μια ακόμη μεταφορά, όπου η περιφερειακή πόλη Anignon της νότιας Γαλλίας θυμίζει πλέον την αμερικανική μητρόπολη του Σικάγου εξαιτίας της αυξημένης εγκληματικότητας [βλ. το (2)]. Οι αφηγήσεις και οι διαδοχικές αναφορές σε κρούσματα επιθέσεων από τους άνδρες στο μπαρ παρέχονται ως τεκμηρίωση [βλ. τα (2) και (3)]. Παράλληλα, ξενοφοβία και ρατσισμό εκφράζουν στο άρθρο οι συνεχείς αναφορές σε αριθμούς, ποσοστά, εκτιμήσεις και απόπειρες καταμέτρησης των αλλοδαπών στη Γαλλία. Κάτι ανάλογο είναι εμφανές

και στη συνομιλία με την αναφορά στον υψηλό αριθμό των παράτυπων μεταναστών [βλ. το (4)], αλλά και τη μαζική απασχόλησή τους ως ανειδίκευτων εργατών στις αγροτικές ιδιοκτησίες των Γάλλων [βλ. το (5)].

Τέλος, συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές εντοπίζονται στα δύο κείμενα που (ανα)παράγουν μέσω του λόγου τις σχέσεις ανισότητας μεταξύ της κυρίαρχης εθνικής πλειοψηφίας και των εθνοτικών μειονοτήτων στη Γαλλία (για πρόσθετα παραδείγματα, βλ. Van Dijk, ό.π.). Ενδεικτικά, στο άρθρο του ο Revel καταφεύγει σε ονοματοποιήσεις –δηλαδή, στη χρήση ουσιαστικών αντί ρημάτων– για ενέργειες που βαραίνουν την πολιτεία, με αποτέλεσμα να αποσιωπάται ο ρόλος της τελευταίας στην (ανα)παραγωγή και την όξυνση του μεταναστευτικού προβλήματος (π.χ. *la surconcentration [des étrangers] dans certains départements* «ο συνωστισμός [των αλλοδαπών] σε ορισμένα γεωγραφικά διαμερίσματα» αντί λ.χ. *l'État n'a pas pris soin de juguler la surconcentration des étrangers dans certains départements* «το κράτος δεν μερίμνησε, ώστε να εμποδίσει τον συνωστισμό των μεταναστών σε ορισμένα γεωγραφικά διαμερίσματα». Ταυτόχρονα, η χρήση της προσωπικής δείξης στο άρθρο από τον Revel τοποθετεί τους Γάλλους ως κυρίαρχη κοινωνική ομάδα απέναντι στις εθνοτικές μειονότητες. Ειδικότερα, η χρήση του εγκλείοντος «εμείς» για τους ανήκοντες στο έθνος μαζί με τον Revel τοποθετεί τους Γάλλους ως κυρίαρχη συλλογικότητα απέναντι στους μετανάστες (*nos grandes querelles nationales* «οι μεγάλες εθνικές μας διαμάχες», *connaissons-nous exactement le nombre des étrangers résidant en France ?* «γνωρίζουμε ακριβώς τον αριθμό των αλλοδαπών που μένουν μόνιμα στη Γαλλία;», *nous sommes dans la moyenne européenne* «είμαστε στον ευρωπαϊκό μέσο όρο» κτλ.). Αντίστοιχα, η αναφορά στους μετανάστες γίνεται, αφενός, μέσω της τριτοπρόσωπης αντωνυμικής δείξης που εκφράζει απόσταση και, αφετέρου, με συγκεκριμένα λεξιλογικά μέσα, όπως οι όροι *étrangers* ή *immigrés*, που τους απομονώνουν από το σύνολο του γαλλικού πληθυσμού (*Pourquoi les enfants d'immigrés, même nés Français, souffrent-ils d'un échec scolaire particulièrement grave ?* «Γιατί τα παιδιά των μεταναστών, αν και Γάλλοι γέννημα-θρέμμα, πλήττονται από ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά σχολικής αποτυχίας;», *...qu'ils ne continueront pas à vivre pour autant dans le contexte immigré* «...ότι αυτοί θα πάνε να ζουν παρά ταύτα ως μετανάστες», *le pourcentage global d'augmentation de la population étrangère* «το συνολικό ποσοστό αύξησης του ξένου πληθυσμού», *l'INSEE dénombre 3.680.000 étrangers* «η INSEE καταμετρά 3.680.000 αλλοδαπούς» κτλ.). Παράλληλα, ανάλογες γλωσσικές επιλογές ως προς το λεξιλόγιο

και την απρόσωπη δείξη εντοπίζονται και στο κείμενο της συνομιλίας [βλ. τα (4) και (6)] για την αναφορά στους μετανάστες (π.χ. *avec tous ces étrangers qu'on laisse entrer...* «με όλους αυτούς τους ξένους που αφήνουμε να μπουν...», *si et il y en a qui sont naturalisés...* «όχι, έχει κάποιους που έχουν πολιτογραφηθεί...»).

Παρά τις εμφανείς ομοιότητες μεταξύ των δύο κειμένων που περιγράφονται παραπάνω, οι συγγραφείς του εγχειριδίου παρουσιάζουν μόνο το άρθρο ως ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα έγκριτου λόγου για τη συνολική πραγμάτευση του μεταναστευτικού ζητήματος στη Γαλλία. Στο άρθρο αυτό οι συγγραφείς αντιπαραβάλλουν τη φωνή του απλού καθημερινού κόσμου, ο οποίος βιώνει τα προβλήματα που συνδέονται με το μεταναστευτικό ζήτημα στην πραγματική, πρακτική τους διάσταση. Στην αναπαράσταση αυτής της φωνής συμβάλλουν οι ποικιλίες της γαλλικής στη συνομιλία, προκειμένου να επιτευχθεί η υφολογική κατασκευή των εκφραστών της.

Μάλιστα, τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας διαφοροποιούν τη συγκεκριμένη συνομιλία σε τέτοιο βαθμό από το υπόλοιπο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου, ώστε να διακρίνεται άμεσα το ανεπίσημο ύφος των τριών ανδρών στο μπαρ. Υπό αυτή την έννοια, μπορεί να θεωρηθεί ότι οι ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται εδώ ως εχέγγυα αληθοφάνειας, ρεαλισμού και *κοινωνιογλωσσικής αυθεντικότητας* (για τον όρο, βλ. Bucholtz, 2003· Coupland, 2007), διακρίνοντας τη γλωσσική παραγωγή των τριών ανδρών στο μπαρ ως δείγμα της ανεπίσημης, καθημερινής γλώσσας τριών μελών μιας παρέας, προερχόμενης από τα αγροτικά περιβάλλοντα της γαλλικής περιφέρειας. Ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας φαίνεται ότι συνδέεται με την επιδίωξη των συγγραφέων να αναπαραστήσουν μια άλλη, διαφορετική φωνή στο εγχειρίδιο, από την οποία και αποστασιοποιούνται. Ειδικότερα, η διαφοροποίηση αυτής της φωνής από την πρότυπη γλώσσα του εγχειριδίου, καθώς επίσης και η αντιπαραβολή της με το επίσημο, δοκιμιακό ύφος του Revel στο άρθρο, φαίνεται ότι ανάγεται από τους συγγραφείς σε ένδειξη της αποστασιοποίησής τους από τις θέσεις των τριών ανδρών για το μεταναστευτικό ζήτημα, όπως τις διατυπώνουν ανεπίσημα κατά τη συνάντησή τους στο τοπικό μπαρ. Με άλλα λόγια, μέσα από την αναπαράσταση των φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας για την υφολογική κατασκευή των μελών μίας παρέας από καθημερινούς, απλούς, λαϊκούς ανθρώπους, που πίνουν και καπνίζουν σε ένα μπαρ της γαλλικής περιφέρειας, οι συγγραφείς επιχειρούν πιθανότατα να αποστασιοποιηθούν από τις ιδέες και τις αντιλήψεις που εκφράζουν για τη

μετανάστευση· παράλληλα, περιορίζουν την κοινωνική κυκλοφορία των ιδεών τους ως ξενοφοβικών και ρατσιστικών στη σφαίρα της ιδιωτικής και ανεπίσημης επικοινωνίας από εκφραστές με συγκεκριμένο ύφος και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Ταυτόχρονα, οι συγγραφείς προβάλλουν την πνευματική αναγνώριση, την ακτινοβολία και το κοινωνιογλωσσικό κύρος του αρθρογράφου, αποκρύπτοντας, μέσω της ιεραρχικής κοινωνιογλωσσικής του διαφοροποίησης από τους τρεις άνδρες, ότι το κείμενό του (ανα)παράγει σε πρότυπη γλώσσα τον ίδιο ρατσισμό και την αντίστοιχη ξενοφοβία με αυτούς. Άλλωστε, όπως είδαμε, κάτι τέτοιο μαρτυρούν και οι δραστηριότητες που προτείνονται από τους συγγραφείς στο εγχειρίδιο. Αυτές καλούν το αλλόγλωσσο κοινό, αφενός, να κατατάξει κοινωνικά τους τρεις άνδρες στο μπαρ σε σχέση με τη «μη πρότυπη» γλώσσα τους και, αφετέρου, να μελετήσει προσεκτικά την τοποθέτηση του Revel στο έγκριτο άρθρο του γαλλικού τύπου για το ζήτημα της μετανάστευσης.

Από την ανάλυση των δύο τελευταίων αποσπασμάτων (βλ. εικόνες 4.11 και 4.12) προκύπτει ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία δεν περιορίζεται μόνο στον συσχετισμό γλωσσικών ποικιλιών με διάφορους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης. Όπως μόλις είδαμε, η συγκεκριμένη διαδικασία μπορεί να εμπλέκει τον τρόπο (ανα)παραγωγής και κοινωνικής κυκλοφορίας ιδεών, στάσεων και αντιλήψεων για ένα ζήτημα. Έτσι, από τη μία πλευρά, η πρότυπη γλώσσα, το αυξημένο κύρος του δημοσιογράφου-φιλοσόφου και ο τρόπος διατύπωσης των απόψεών του συνδέονται με τον βαθμό αποδοχής και ταύτισης των συγγραφέων του εγχειριδίου με αυτές, την ίδια στιγμή μάλιστα που εκείνος (ανα)παράγει υπόρρητα, μέσω του κυρίαρχου λόγου μιας πνευματικής ελίτ στα M.M.E., τις σχέσεις κοινωνικής ανισότητας μεταξύ της εθνικής πλειοψηφίας και των εθνοτικών μειονοτήτων στη Γαλλία. Από την άλλη πλευρά, η μη πρότυπη γλώσσα και το ανεπίσημο, καθημερινό ύφος των τριών ανδρών στο τοπικό μπαρ συνδέονται με την αναπαράσταση της φωνής του απλού, ξενόφοβου πολίτη από τη γαλλική περιφέρεια. Αυτού, δηλαδή, που όχι μόνο υφίσταται καθημερινά τις επιπτώσεις ενός φλέγοντος κοινωνικού ζητήματος, αλλά και που προβάλλεται ως ο κύριος εκφραστής των αρνητικών στερεοτύπων και των ρατσιστικών αντιλήψεων μέσα από τη θεσμική αναπαράσταση του λόγου του στο εγχειρίδιο.

4.4 Ο μεταπραγματολογικός λόγος ως οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής: Κοινές προϋποθέσεις και βαθύτερες παραδοχές

Η ανάλυση όλων των παραδειγμάτων που συμπεριλάβαμε στη δεύτερη και την τρίτη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου (βλ. ενότητες 4.2, 4.3) αποτέλεσε μια πρώτη προσέγγιση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια. Και, ειδικότερα, όπως αυτή αναπαρίσταται από τους συγγραφείς τους μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά. Αφού υιοθετήσαμε ως κύρια αναλυτική κατηγορία την έννοια του *ύφους* για τη μελέτη της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. ενότητες 2.1.2, 2.1.3), αρχίσαμε να ερευνάμε την προβολή της στα εγχειρίδια μέσα από τη διαδικασία που ορίζουμε ως *αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία*.

Η επιλογή του όρου *υφολογική κατασκευή* οφείλεται στο γεγονός ότι οι συγγραφείς δεν παρουσιάζουν τη γαλλική στην πραγματολογική της διάσταση, προβάλλοντας πραγματικούς ομιλητές της και αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα στα εγχειρίδια. Αντίθετα, αναπαριστούν τις επιμέρους ποικιλίες της γαλλικής και τους ομιλητές της μέσω του λόγου τους στα εγχειρίδια, για τις ανάγκες της ξενόγλωσσης διδασκαλίας. Όπως είδαμε στις δύο προηγούμενες ενότητες της ανάλυσης, τον λόγο των συγγραφέων στα εγχειρίδια συνθέτουν επιλεγμένες εικόνες/ σκίτσα, ένα ειδικά διαμορφωμένο γλωσσικό δείγμα, σχέδια και περιγράμματα, εκφωνήσεις δραστηριοτήτων, συμπληρωματικά σχόλια κτλ. Ως ένα σύνολο σημείων, αυτός ο λόγος αναπαριστά και κατασκευάζει, ενώ σχολιάζει και αξιολογεί αντιπαραβολικά το ύφος διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής και τη γλωσσική τους χρήση. Εξαιτίας της ανακλαστικότητας (αυτοαναφορικότητας) που διέπει τις αναπαραστάσεις της γλώσσας στα εγχειρίδια, δεδομένου ότι οι συγγραφείς αναπαριστούν, μέσα από ένα σύνολο σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών), τις χρήσεις της ίδιας της γλώσσας και τους ομιλητές της στα εγχειρίδια, ο λόγος των συγγραφέων ορίστηκε ως *μεταπραγματολογικός* (βλ. ενότητες 2.1.3, 2.1.4). Μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, οι συγγραφείς κατασκευάζουν αντιπαραβολικά το ύφος διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στη σφαίρα της αναπαράστασης, δημιουργώντας ένα «κοινωνιογλωσσικό σύμπαν» για λογαριασμό του αλλόγλωσσου κοινού. Έτσι, διακρίνουμε για την παρούσα μελέτη στα εγχειρίδια τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων (τον λόγο τους για τη γαλλική γλώσσα και την ποικιλότητά της) από τη χρήση της γαλλικής στην πραγματολογική της διάσταση: τις γλωσσικές πρακτικές,

τα αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα που συνδέονται με την κοινωνιογλωσσική εμπειρία των γαλλόφωνων ομιλητών και αποτελούν αντικείμενο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας μέσα από διαδικασίες συστηματικής καταγραφής και μελέτης.

Αξιοποιώντας τα αναλυτικά εργαλεία μιας σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης του ύφους (βλ. ενότητα 2.1.3), μελετήσαμε τις αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές των ομιλητών στα εγχειρίδια ως σημειωτικές κατασκευές. Ειδικότερα, είδαμε ότι τα επιμέρους ύφη των ομιλητών που απεικονίζονται στα εγχειρίδια (τρόποι ομιλίας, είδη αμφίεσης, στάσεις, ιδιοσυγκρασίες, χαρακτηριστικές δραστηριότητες, «τυπικές» συνθήκες επικοινωνίας κτλ.) μπορούν να μελετηθούν ως σημειωτικά ρεπερτόρια (ή τυποποιήσεις) με κοινωνικό νόημα. Η (ανα)παραγωγή τέτοιων ρεπερτορίων στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης υπαγορεύεται από συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις (τα μετασημεία). Τα μετασημεία, χάρη στην ανακλαστικότητά τους (την ιδιότητά τους να συσχετίζουν, να τυποποιούν και να αξιολογούν άλλα σημεία), οργανώνουν και αποδίδουν κοινωνικό νόημα στα σημειωτικά ρεπερτόρια/τυποποιήσεις που αντιστοιχούν στα επιμέρους ύφη των ομιλητών. Συνεπώς, κάθε σημειωτικό ρεπερτόριο που αναπαριστά το ύφος ενός ομιλητή ως τυπικό, επίσημο σε αντιπαραβολή με το ύφος ενός άλλου, που αναπαρίσταται ως πιο οικείο και χαλαρό, (ανα)παράγεται μέσω μιας μετασημειωτικής τυποποίησης στα εγχειρίδια, η οποία αντιπαραβάλλεται σε κάποια άλλη. Τέτοιες μετασημειωτικές τυποποιήσεις (ανα)παράγουν, για παράδειγμα, στο υπό εξέταση υλικό το ύφος ενός εκκεντρικού πελάτη σε αντιπαραβολή με το τυπικό ύφος ενός ταξιδιωτικού πράκτορα (βλ. εικόνα 4.6)· το καθημερινό ύφος δύο παριζιάνων αστών σε αντιπαραβολή με αυτό δύο καλλιεργητών του γαλλικού Νότου (πρβλ. εικόνες 4.9 και 4.10)· το οικείο ύφος των τριών ανδρών στο μπαρ της γαλλικής περιφέρειας έναντι του επίσημου, δοκιμιακού ύφους του δημοσιογράφου-φιλόσοφου (πρβλ. εικόνες 4.11 και 4.12).

Γενικά, όπως έχουμε διαπιστώσει ως τώρα, οι ποικιλίες της γαλλικής από την πιο καθημερινή και προφορική εκδοχή της μετασημειώνονται στα εγχειρίδια ως μέσα συνδήλωσης υπερβολικής οικειότητας, χαλαρότητας, ανεμελιάς, εκκεντρικότητας, αντισυμβατικότητας κτλ., ενώ συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή ομιλητών από την κατώτερη κλίμακα της κοινωνικής και ηλικιακής ιεραρχίας. Κάτι τέτοιο γίνεται σε αντιπαραβολή με την πρότυπη γαλλική, που μετασημειώνεται ως μέσο συνδήλωσης επισημότητας, τυπικότητας, σοβαρότητας, εργατικότητας, εκλέπτυνσης,

κοσμοπολιτισμού κτλ., ενώ συμβάλλει στην υφολογική κατασκευή ομιλητών με αστικές καταβολές από τη μέση και την ανώτερη κλίμακα της κοινωνικής ιεραρχίας.

Σύμφωνα με την υιοθετούμενη προσέγγιση, ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια είναι απόρροια της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων τους. Αυτή οδηγεί στην κατασκευή του κοινωνικού νοήματος των ποικιλιών της γαλλικής που αναπαριστούν στα εγχειρίδια, ενώ κατευθύνει τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις του αλλόγλωσσου κοινού που τα χρησιμοποιεί. Με βάση τα αρχικά ερευνητικά μας πορίσματα από τη διερεύνηση της δραστηριότητας αυτής στις ενότητες 4.2 και 4.3, μπορούμε να οριοθετήσουμε μια πρώτη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής και προβάλλουν την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών της στα εγχειρίδια. Σε αυτή την πρώτη πτυχή, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων έγκειται συνολικά στην *οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής*.

Πράγματι, κατά τη μελέτη των διαφόρων αποσπασμάτων, δείξαμε ότι οι επιμέρους υφολογικές κατασκευές των ομιλητών επιτυγχάνονται: είτε μεμονωμένα, μέσα από την ταυτόχρονη παράθεση των εικόνων τους και των ποικιλιών της γαλλικής που υποδηλώνουν τον τρόπο ομιλίας τους· είτε μέσα από σύντομες, ή εκτενέστερες, συνομιλίες που συνοδεύονται από το σχετικό εικονογραφικό υλικό. Και στις δύο περιπτώσεις, η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων λαμβάνει *παρόμοια μορφή* κατά την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών, προκειμένου να προβληθεί η κοινωνιογλωσσική τους διαφοροποίηση: μέσα από τις εικόνες, το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα και τις λοιπές πληροφορίες που παρέχουν οι συγγραφείς (λ.χ. εκφωνήσεις, λεζάντες, γραμματοσειρές, πλαίσια κ.ά.), αυτοί προβάλλουν τον τρόπο ομιλίας, τη συμπεριφορά, τις ιδιαίτερες συνθήκες επικοινωνίας, τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες, τις ιδέες και τις αντιλήψεις των ομιλητών που αναπαριστούν στα εγχειρίδια.

Ωστόσο, η λεπτομερέστερη ανάλυση των ερευνητικών μας δεδομένων έδειξε ότι, παρά τις ομοιότητες που παρουσιάζει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων ως προς τη μορφή της, εντοπίζονται διαφορές ως προς την *έκταση* και το ιδιαίτερο *περιεχόμενο* που λαμβάνει στα διάφορα παραδείγματα υπό εξέταση. Ως προς την έκτασή της, οι συγγραφείς μπορεί να περιορίζονται στη στατική απεικόνιση μεμονωμένων ομιλητών που εκφωνούν μια

χαρακτηριστική φράση (βλ. εικόνες 4.1, 4.2, 4.3 και 4.4) ή, αντίθετα, να προβαίνουν στην αναπαράσταση μιας επικοινωνιακής περίπτωσης που πλαισιώνει φράσεις (βλ. εικόνες 4.3, 4.4), σύντομες (βλ. εικόνες 4.5 και 4.6) ή εκτενέστερες συνομιλίες στα εγχειρίδια (βλ. εικόνες 4.7-4.11). Ως προς το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, διαφορές εντοπίστηκαν στις επιμέρους υφολογικές κατασκευές των ομιλητών ως προς τους παράγοντες της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης που επικαλούνται οι συγγραφείς, προκειμένου να διακρίνουν και να αντιπαραβάλλουν τα διάφορα ύφη στα εγχειρίδια. Έτσι, διαπιστώσαμε ότι η κοινωνική τάξη, αλλά και η ηλικία, η γεωγραφική προέλευση, το φύλο, όπως επίσης οι εθνικές καταβολές των ομιλητών αποτελούν παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, με τους οποίους συσχετίζονται οι ποικιλίες της γαλλικής στα εγχειρίδια. Αυτές αφορούν πολλά από τα τυπικά χαρακτηριστικά του (ανεπίσημου) προφορικού λόγου και κατανέμονται σε διάφορα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (από τη φωνητική/φωνολογία και τη μορφολογία έως τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και την πραγματολογία).

Πέρα όμως από τις ομοιότητες και διαφορές που μπορεί να παρουσιάζει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων στα εγχειρίδια, ο μεταπραγματολογικός λόγος, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής σε αυτά, στηρίζεται σε κοινές προϋποθέσεις και βαθύτερες παραδοχές. Σε όλα τα αποσπάσματα που εξετάσαμε, οι συγγραφείς αντιπαραβάλλουν διαφορετικούς ομιλητές της γαλλικής, ενώ οι γλωσσικές ποικιλίες που τους αποδίδουν αναπαρίστανται ως σήμα κατατεθέν ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου ύφους. Τέτοιου είδους αναπαραστάσεις της γλωσσικής ποικιλότητας, που αποσκοπούν αποκλειστικά στην προβολή της ιεραρχικής, κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών, κατευθύνονται από ένα σύνολο αντιλήψεων και πεποιθήσεων για τη γλωσσική δομή και χρήση στην κοινωνία, που έχουν μελετηθεί ως *γλωσσικές ιδεολογίες* (βλ. ενότητα 2.1.3). Μια τέτοια γλωσσική ιδεολογία φαίνεται ότι υπαγορεύει υπόρρητα και τις επιλογές των συγγραφέων στα εγχειρίδια. Μάλιστα, αυτή είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη και, όπως αναφέραμε στο θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής (βλ. ό.π.), έχει μελετηθεί εκτενώς ως η *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης*. Έχει περιγραφεί δυναμικά από τις Irvine και Gal (2000) με σημειωτικούς όρους και, ειδικότερα, ως διαδικασία (ανα)παραγωγής των κοινωνιογλωσσικών διαφορών μέσα από τρεις σημειωτικές διεργασίες: την

εικονοποίηση (iconization), την *αναδρομικότητα* (recursivity) και την *απάλειψη* (erasure).

Όπως θα φανεί παρακάτω, οι διεργασίες αυτές εντοπίζονται στον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια και, ειδικότερα, στη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα που επιδεικνύουν σε αυτά, προκειμένου να αναπαραστήσουν τις γλωσσικές ποικιλίες στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών. Από κοινού, οι τρεις σημειωτικές διεργασίες συμβάλλουν ενεργά στην (ανα)παραγωγή και την πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής, κατασκευάζοντας τη συναίνεση του αλλόγλωσσου κοινού για την πρωτοκαθεδρία της, μέσα από την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια. Ας δούμε, όμως, λεπτομερέστερα, αφού τις ορίσουμε, πώς λειτουργεί η κάθε μια από τις τρεις σημειωτικές διεργασίες στην πρώτη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων που οριοθετήσαμε και εξετάσαμε έως εδώ: *τον μεταπραγματολογικό λόγο ως οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής*.

Η *εικονοποίηση* είναι η ιδεολογικά κατευθυνόμενη σημειωτική διεργασία που εστιάζει στην οπτική πλευρά της αναπαράστασης και, άρα, στους σημειωτικούς συνδυασμούς κατά την (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών διαφορών μέσα από τα αντίστοιχα ύφη. Η εικονοποίηση αποκαλύπτει πώς ιδιότητες, χαρακτηριστικά και πρακτικές συνδέονται στερεοτυπικά με συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και προβάλλονται στη «γλώσσα» τους ως συμβολικές επενδύσεις. Έτσι, οι γλωσσικές πρακτικές μιας κοινωνικής ομάδας αξιολογούνται ως άμεση αντανάκλαση των υποτιθέμενων εγγενών και πάγιων χαρακτηριστικών της, όπως αυτά απεικονίζονται στα ύφη των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων μελών της.

Κατά την ανάλυση του υλικού από τα εγχειρίδια, αναδείξαμε τον ρόλο των εικόνων στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των ομιλητών, είτε επρόκειτο για στατικές απεικονίσεις τους είτε για αναπαραστάσεις των επικοινωνιακών περιστάσεων όπου συμμετείχαν. Σε κάθε περίπτωση, το οπτικό κανάλι αποκάλυπτε τι είδους ιδιότητες, χαρακτηριστικά, δραστηριότητες, στάσεις, ιδιοσυγκρασίες, συμπεριφορές κ.ά., ως συστατικά ενός συνολικότερου ύφους, αντανakλώνταν και στη γλώσσα και, πιο συγκεκριμένα, στις αντιπαραβαλλόμενες ποικιλίες της γαλλικής. Σε αυτό το πλαίσιο, η πρότυπη γαλλική και οι επισημότερες εκφορές της, από τη μία πλευρά, και τα φαινόμενα από την καθημερινή, προφορική

και πιο ανεπίσημη χρήση της από την άλλη, φάνηκαν ότι φέρουν συγκεκριμένο κοινωνικό νόημα στα εγχειρίδια, μέσα από τη συμβολική τους διασύνδεση με το ύφος διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής.

Αναλυτικότερα, η πρότυπη γαλλική συνδέεται στα εγχειρίδια μέσω των εικόνων με το καθημερινό και, κατά περίπτωση, πιο τυπικό ή φιλικό ύφος μεσήλικων ομιλητών που τοποθετούνται από τους συγγραφείς στο μέσο της προτεινόμενης υφολογικής κλίμακας και της αναπαριστώμενης κοινωνιογλωσσικής ιεραρχίας (βλ. εικόνες 4.1 και 4.2). Παράλληλα, οι πιο επίσημες εκφορές της πρότυπης γλώσσας αποδίδονται στα μέλη μιας ελίτ με συμβολικό κεφάλαιο που ξεχωρίζει για την εκλέπτυνση, τη μόρφωση, τον κοσμοπολιτισμό έως και την επιτήδευσή της, εξασφαλίζοντας την κοινωνική της διάκριση. Κάτι τέτοιο φαίνεται μέσα από την επίσημη ένδυση των συγκεκριμένων ομιλητών, όπως επίσης την ιδιοσυγκρασία και τις νόρμες επικοινωνίας τους που χαρακτηρίζονται από απόσταση, τυπικότητα και ήπιες εκδηλώσεις προτιμήσεων και συναισθημάτων (βλ. εικόνες 4.1, 4.2, 4.3). Σε αυτή την κατηγορία συγκαταλέγονται και οι εκπρόσωποι μιας πνευματικής ελίτ, των οποίων ο λόγος κυκλοφορεί στη δημόσια σφαίρα και συμβάλλει στην (ανα)διαμόρφωση της κοινής γνώμης για κοινωνικοπολιτικά ζητήματα (βλ. εικόνα 4.12). Στα υπόλοιπα παραδείγματα του υλικού, όπου δεν εντοπίζονται επίσημες εκφορές της γαλλικής, η πρότυπη γλώσσα (σε μια πιο γραπτή ή προφορική εκδοχή της) συνδηλώνει την τυπικότητα, τη σοβαρότητα, τον επαγγελματισμό, τον κοσμοπολιτισμό, τη μόρφωση, την οικονομική ευμάρεια και τις αστικές καταβολές των αναπαριστώμενων ομιλητών (βλ. εικόνες 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 4.10).

Αντίθετα, οι μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής, που αντλούν από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γλώσσας, λειτουργούν κατ' επανάληψη στα αποσπάσματα όπου αναπαρίστανται νεότερης ηλικίας ομιλητές ως συστατικά της συνολικότερης σημειωτικής κατασκευής για την απεικόνιση του «νεανικού ύφους» στα εγχειρίδια. Το νεανικό ύφος ορίζεται και εμβληματοποιείται στα εγχειρίδια, ενσωματώνοντας, αφενός, συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά (π.χ. την καθημερινή, ανεπίσημη ή εκκεντρικότερη εμφάνιση) και, αφετέρου, ένα σύνολο συμπεριφορών και ιδιοσυγκρασιών, με πλέον χαρακτηριστικές εκδηλώσεις τη νοχελικότητα και τη χαλαρότητα, ή την αμεσότητα και την εγγύτητα, στοιχεία που αντανakλώνται στερεοτυπικά στον ανεπίσημο, «νεανικό» τρόπο ομιλίας (βλ. εικόνες 4.1, 4.4, 4.5). Μάλιστα, στο υλικό όπου εντοπίζεται μεγάλος αριθμός χαρακτηριστικών προφορικότητας και καθημερινού λεξιλογίου, τα στοιχεία αυτά

μετασημειώνονται, κατά την υφολογική κατασκευή κοινωνικά περιθωριοποιημένων νέων και μικρών παιδιών, ώστε να συνδηλώνουν ιδιότητες, όπως χαλαρότητα, υπερβολική οικειότητα, αμεσότητα και ανεμελιά (βλ. τους *loubards* και το παιδί στην εικόνα 4.5). Στις περιπτώσεις όπου δεν αναπαρίστανται ομιλητές εμφανώς νεότεροι, τότε οι γλωσσικές ποικιλίες, που παραπέμπουν στην πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής, συσχετίζονται με: α) τις καταβολές των ομιλητών από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, την εργατική τάξη, τα αγροτικά περιβάλλοντα και τις εθνοτικές μειονότητες στη Γαλλία (βλ. εικόνες 4.3, 4.5, 4.8, 4.9, 4.11), β) την εκκεντρικότητα και τον αντικομορμισμό τους (βλ. εικόνες 4.2, 4.6) και γ) την ανησυχία και την ξενοφοβία τους (βλ. εικόνα 4.11).

Η *αναδρομικότητα* είναι η δεύτερη ιδεολογικά κατευθυνόμενη σημειωτική διεργασία, μέσω της οποίας (ανα)παράγεται η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών. Η διεργασία αυτή κατασκευάζει συνεχώς διαφοροποιήσεις μέσα από κοινωνιογλωσσικές αντιθέσεις, οι οποίες απεικονίζονται στα αντιπαραβαλλόμενα «ύφη» των ομιλητών. Ο αναδρομικός χαρακτήρας της συγκεκριμένης διεργασίας οφείλεται στο γεγονός ότι η ιδεολογική κατασκευή-αναπαράσταση διαχωρίζει και απομονώνει κατά περίπτωση διάφορες κοινωνικές ομάδες και γλωσσικές πρακτικές ανάλογα με τα κριτήρια που χρησιμεύουν κάθε φορά για τις σχετικές οριοθετήσεις και αντιπαραβολές. Η αναδρομικότητα εστιάζει, κυρίως, στο γεγονός ότι στη βάση μιας αρχικής κοινωνιογλωσσικής αντίθεσης προκύπτουν και άλλες αντιθέσεις, μεταξύ υπώνυμων ή υπερώνυμων κοινωνικών ομάδων, ως απεικονίσεις της πρώτης. Για παράδειγμα, οι νέοι και τα παιδιά αναπαρίστανται συχνά στα εγχειρίδια ως ομιλητές που χρησιμοποιούν τις μη πρότυπες γλωσσικές ποικιλίες σε αντιδιαστολή με τους ενήλικες (ή τους γηραιότερους), οι οποίοι ευθυγραμμίζονται με την πρότυπη γαλλική (βλ. εικόνες 4.1, 4.4, 4.5). Αυτή η κοινωνιογλωσσική αντίθεση, κατά την οποία οριοθετούνται δύο κοινωνικές ομάδες με ηλικιακά κριτήρια και αντιπαραβάλλονται δύο διαφορετικοί τρόποι ομιλίας μέσα από τα αντίστοιχα «ύφη», προβάλλεται και στο εσωτερικό της ηλικιακής ομάδας των ενηλίκων, όπου επικρατεί εξ ορισμού ετερογένεια.⁶⁹ Στο υλικό μας, οι μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής απαντούν στον λόγο ενηλίκων είτε με εκκεντρική εμφάνιση και αντισυμβατική συμπεριφορά (βλ. εικόνες 4.2 και 4.6) είτε με προέλευση από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, την

⁶⁹ Η *αναδρομικότητα* φαίνεται να μην ισχύει στην περίπτωση των νέων ομιλητών, οι οποίοι αναπαρίστανται στο υλικό μας ως ομοιογενής ομάδα, χωρίς να διαφοροποιούνται περαιτέρω κοινωνιογλωσσικά μεταξύ τους. Το γεγονός αυτό αποτελεί αντικείμενο εκτενούς πραγμάτευσης στο επόμενο, πέμπτο, κεφάλαιο της διατριβής.

εργατική τάξη, την αγροτική περιφέρεια και τις εθνοτικές μειονότητες στη Γαλλία (βλ. εικόνες 4.3, 4.5, 4.8, 4.9, 4.11). Όπως είδαμε, οι ομιλητές αυτοί αντιπαραβάλλονται με άλλους ενήλικες, ευκατάστατους, μορφωμένους, κοσμοπολίτες, τυπικούς και σοβαρούς επαγγελματίες από τα αστικά περιβάλλοντα της γαλλικής πρωτεύουσας κτλ. Όμως, ακόμη και μεταξύ των ομιλητών της πρότυπης γαλλικής, η κοινωνιογλωσσική αντίθεση (ανα)παράγεται αναδρομικά, στο μέτρο που οι εκπρόσωποι μιας κοινωνικής και πνευματικής ελίτ διαφοροποιούνται και πάλι μέσω γλωσσικών ποικιλιών που συνδηλώνουν ένα ιδιαίτερα επίσημο ύφος ομιλίας, ώστε να διακριθούν από τους ομιλητές που τοποθετούνται στο μέσο της κοινωνιογλωσσικής ιεραρχίας (βλ. κυρίως τις εικόνες 4.1, 4.2, 4.3, 4.12).

Η τρίτη και τελευταία ιδεολογικά κατευθυνόμενη σημειωτική διεργασία, που εμπλέκεται στη διαδικασία (ανα)παραγωγής των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, είναι η *απάλειψη*. Η απάλειψη υπεραπλουστεύει τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές, δεδομένου ότι μόνο κάποιες από αυτές επιλέγονται, απομονώνονται και υπερτονίζονται μέσα από την απεικόνισή τους στα αντίστοιχα ύφη. Με άλλα λόγια, η πολυπλοκότητα του κοινωνιογλωσσικού πεδίου αποσιωπάται για χάρη της ιδεολογικής αναπαράστασης-κατασκευής, συμβάλλοντας στη διάδοση στερεοτύπων για τους ομιλητές και τις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούν (βλ. ενότητα 2.1.4 για τις γλωσσικές ποικιλίες ως *μεταπραγματολογικά στερεότυπα*).

Στα εγχειρίδια, η απάλειψη υπαγορεύει, καταρχάς, την αναπαράσταση «αντιπροσωπευτικών» ομιλητών από τις αντίστοιχες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες (προσδι)ορίζονται με βάση τα υποτιθέμενα και πάγια χαρακτηριστικά των μελών τους (π.χ. «ο νέος», «η αριστοκρατική κυρία», «ο Γάλλος του Νότου από την αγροτική περιφέρεια», «ο μεσοαστός Παριζιάνος» κτλ.). Στη συνέχεια, τα συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά συνδέονται συμβολικά από τους συγγραφείς με μια μονολιθική γλωσσική συμπεριφορά για την αναπαράσταση/κατασκευή ενός «ύφους» (βλ. την *εικονοποίηση*).

Βάσει της απάλειψης ερμηνεύεται, επιπλέον, το γεγονός ότι οι συγγραφείς αξιοποιούν για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια ένα ρεπερτόριο γλωσσικών ποικιλιών, το οποίο περιορίζεται, γενικά, σε στερεοτυπικές διαφορές μεταξύ επίσημου-γραφτού και ανεπίσημου-προφορικού λόγου. Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής αφορούν την εκφορά της ερώτησης και της άρνησης, ορισμένα φαινόμενα προφορικότητας και μερικά στοιχεία από το καθημερινό και

ανεπίσημο λεξιλόγιο της γαλλικής. Έτσι, μέσω της απάλειψης, αποσιωπάται, αφενός, το εύρος της γλωσσικής ποικιλότητας στη γαλλική προς όφελος ενός περιορισμένου γλωσσικού ρεπερτορίου στα εγχειρίδια που αναπαρίσταται ως αντιπροσωπευτικό· αφετέρου, δεν προβάλλονται σε αυτά οι υφολογικές εναλλαγές μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών, τις οποίες επιχειρούν όλοι οι ομιλητές σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας, αξιοποιώντας ποικιλοτρόπως το γλωσσικό τους απόθεμα με βάση το κοινωνικό-συμβολικό δυναμικό του (βλ. ενότητα 2.1.4 για τις γλωσσικές ποικιλίες ως υφολογικούς πόρους).

Συνολικά, οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης φαίνεται να οδηγούν στα εξής αποτελέσματα: α) οι κοινωνιογλωσσικές διαφορές *εικονοποιούνται* μέσα από τα αντίστοιχα ύφη των ομιλητών, β) οι ομιλητές κατηγοριοποιούνται και αντιπαραβάλλονται στη βάση των κοινωνιογλωσσικών τους διαφορών, γεγονός που διέπεται από *αναδρομικότητα* και οδηγεί στη συνεχή (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων και διακρίσεων και γ) οι κοινωνιογλωσσικές διαφορές υπεραπλουστεύονται μέσα από πρακτικές *απάλειψης* και, άρα, αποσιώπησης της ετερογένειας του κοινωνιογλωσσικού πεδίου, (ανα)παράγοντας στερεότυπα ομιλητών και γλωσσικής χρήσης μέσα από τα αντίστοιχα ύφη.

Η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης υπαγορεύει το σύνολο του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων που μελετήθηκε έως εδώ γύρω από την οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια. Όπως φάνηκε κατά την ανάλυση, η συγκεκριμένη γλωσσική ιδεολογία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη, μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια, με: α) την αναπαράσταση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων και β) την (ανα)παραγωγή και την πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Στις δύο ενότητες του παρόντος κεφαλαίου που ακολουθούν, θα διερευνήσουμε πρόσθετες πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια και, μάλιστα, στο πλαίσιο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά. Προκειμένου να διεκρινούμε τη μελέτη των κοινωνιογλωσσικών τους αξιολογήσεων και, άρα, να δείξουμε πώς κατασκευάζουν το κοινωνικό νόημα των ποικιλιών της γαλλικής που αναπαριστούν στα εγχειρίδια, το

ερευνητικό μας ενδιαφέρον θα συνεχίσει να εστιάζει στη μορφή, την έκταση και το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής τους δραστηριότητας. Και αυτό, δεδομένου ότι, μέσω της εν λόγω δραστηριότητας, επιτυγχάνεται στα εγχειρίδια η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία της.

Στη συνέχεια, θα εστιάσουμε σε μια διαφορετική *μορφή* της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων: από τον μεταπραγματολογικό λόγο ως οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, θα περάσουμε στα *μεταπραγματολογικά σχόλια* των συγγραφέων. Τέτοια σχόλια προβάλλουν την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια αμιγώς διά της (μετα)γλωσσικής οδού. Τέλος, θα κλείσουμε το παρόν κεφάλαιο της ανάλυσης με τη μελέτη ενός ακόμη είδους (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας, η οποία διακρίνεται για την *έκταση* που λαμβάνει στα εγχειρίδια, προκειμένου να προβληθεί η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που αναπαρίστανται σε αυτά: πρόκειται για τις *πρακτικές μυθοπλασίας* των συγγραφέων, ενός ευρύτερου πεδίου αφήγησης, όπου επιχειρείται η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων, οι οποίοι εμφανίζονται στις ιστορίες που επινοούν οι συγγραφείς για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Συνολικά, τα μεταπραγματολογικά σχόλια και οι πρακτικές μυθοπλασίας θα μελετηθούν ως δύο ακόμη πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω των οποίων αυτοί αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής από συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία. Όπως υποστηρίζουμε, οι συγγραφείς υλοποιούν, με αυτό τον τρόπο, την πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν στα εγχειρίδια.

4.5 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων

Οι σημειωτικές κατασκευές που μελετήθηκαν έως τώρα ως οπτικές αναπαραστάσεις του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής αποτελούν μια πρώτη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής σε αυτά. Όπως είδαμε, ο μεταπραγματολογικός λόγος για τη γαλλική ως οπτική αναπαράσταση απαιτεί την παράλληλη αξιοποίηση πολλαπλών σημειωτικών κωδίκων (συνδυασμών του

παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος με εικόνες, σκίτσα, τυπογραφικά μέσα, ειδικά πλαίσια κτλ.). Όπως θα δούμε στην παρούσα ενότητα, ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας συνιστά ένα μόνο από τα μέσα κατασκευής των υφολογικών αντιθέσεων μεταξύ των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια.

Σε σύνδεση με τα προηγούμενα, η παρούσα ενότητα θα εστιάσει στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια μέσα από την πλέον βασική μορφή που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των ομιλητών και, κατ' επέκταση, των συγγραφέων στα εγχειρίδια: την (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών τους αξιολογήσεων μέσω της (μετα)γλωσσικής τους δραστηριότητας. Ειδικότερα, θα μελετηθούν τα *σχόλια* των συγγραφέων για τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές, τα οποία συμβάλλουν με τη σειρά τους στην υφολογική κατασκευή των ομιλητών στα εγχειρίδια. Τέτοια σχόλια, στο μέτρο που αναφέρονται *ανακλαστικά*, μέσω της αυτοαναφορικότητας της γλώσσας, στην κοινωνική διαφοροποίηση της γλωσσικής χρήσης και την αξιολογούν, είναι *μεταπραγματολογικά* (βλ. ενότητα 2.1.3). Μέσα από τα μεταπραγματολογικά τους σχόλια, οι συγγραφείς προβαίνουν στην αναπαράσταση διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, ενώ τους σχολιάζουν και, ταυτόχρονα, τους αξιολογούν ως προς τον τρόπο ομιλίας τους, στο πλαίσιο της υφολογικής κατασκευής τους για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Η ερευνητική προσοχή στρέφεται στα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων, διότι αυτά αποτελούν ένα ακόμη μέσο προβολής των κοινωνιογλωσσικών διαφορών εκ μέρους τους, συμβάλλοντας στη διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής στα εγχειρίδια ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Όσον αφορά το υπό εξέταση υλικό, τέτοια σχόλια εκφέρονται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια και, ταυτόχρονα, διαφοροποιούνται ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο και την έκταση που λαμβάνουν. Ειδικότερα, εντοπίζονται στα εγχειρίδια: α) ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια, β) έμμεσα μεταπραγματολογικά σχόλια και γ) ένας συνδυασμός των δύο τρόπων εκφοράς του μεταπραγματολογικού σχολιασμού. Στις τρεις ακόλουθες υποενότητες, αναλύονται αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, τα οποία εντάσσονται διαδοχικά σε μια από τις τρεις αυτές αναλυτικές κατηγορίες.

4.5.1 Ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια: Λεκτικά εκπεφρασμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις

Πρόκειται για σχόλια των συγγραφέων που αναφέρονται ρητά και διά της (μετα)γλωσσικής οδού σε έντονες υφολογικές αντιθέσεις μεταξύ των ομιλητών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια. Μέσα από παρόμοια σχόλια, οι συγγραφείς περιγράφουν και, συνάμα, αξιολογούν (οι ίδιοι ή μέσω άλλων) τα διάφορα κοινωνικά κ.ά. χαρακτηριστικά των αναπαριστώμενων ομιλητών σε σχέση με τον ιδιαίτερο τρόπο ομιλίας τους, κατασκευάζοντας αντιπαραβολικά διαφορετικά «ύφη» γι' αυτούς. Κάτι τέτοιο γίνεται εδώ χωρίς να καταφεύγουν στη χρήση σκίτσων και εικόνων, με σκοπό την επίτευξη πολυπλοκότερων σημειωτικών κατασκευών, όπως αυτές που μελετήσαμε έως τώρα.

Στα ακόλουθα αποσπάσματα από δύο διαφορετικά εγχειρίδια, τα ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων συνδέονται με τη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των χαρακτήρων ενός θεατρικού έργου και μιας κινηματογραφικής ταινίας, αντίστοιχα. Αν και τα σχόλια αυτά διαφοροποιούνται εν μέρει ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο, την έκταση, αλλά και τη λειτουργία που επιτελούν στην εκάστοτε διδακτική ενότητα του εγχειριδίου όπου εντάσσονται, όλα εκφέρονται με τον ίδιο τρόπο. Πρόκειται για ρητές, λεκτικά εκπεφρασμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις που διαφοροποιούν ομιλητές και γλωσσικές ποικιλίες στη βάση έντονων υφολογικών αντιθέσεων.

Στην πρώτη περίπτωση, τέτοιου είδους ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια εντοπίζονται στο εγχειρίδιο *Planète 3* (2000, 2001). Αν και έχουν διαφορετικό περιεχόμενο στο βιβλίο του μαθητή και στον οδηγό του εκπαιδευτικού, αυτά λειτουργούν σε συνδυασμό, στο πλαίσιο της ίδιας διδακτικής ενότητας όπου εντάσσονται. Στο βιβλίο του μαθητή, τα σχόλια παρουσιάζουν σημαίνουσες υφολογικές διαφορές κατά τη χρήση της γαλλικής, οριοθετώντας και αντιπαραβάλλοντας στη θεωρία τρία «επίπεδα γλώσσας» (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.3). Στον οδηγό του εκπαιδευτικού, τα αντίστοιχα σχόλια αφορούν το πέρασμα από τη θεωρία στην πράξη: εφιστούν την προσοχή του διδάσκοντα σε μια έντονη υφολογική αντίθεση μεταξύ δύο γυναικείων χαρακτήρων στο κείμενο προς διδακτική αξιοποίηση και παρέχουν τις λύσεις στις προτεινόμενες δραστηριότητες σε σχέση με τους χαρακτήρες αυτούς.

Αναλυτικότερα, τα μεταπραγματολογικά σχόλια στο βιβλίο του μαθητή παρουσιάζουν τη θεωρία που συνοδεύει το κείμενο προς διδακτική αξιοποίηση: ένα

απόσπασμα θεατρικού έργου, γραμμένου για διδακτικούς σκοπούς, όπου αναπαρίστανται έντονες υφολογικές αντιθέσεις μεταξύ δύο γυναικείων χαρακτήρων. Τα μεταπραγματολογικά σχόλια είναι συγκεντρωμένα στο βιβλίο του μαθητή υπό τον γενικό τίτλο *les registres de langue* «τα επίπεδα γλώσσας». Σε αυτά εντοπίζονται τρεις υφολογικές (ή μεταπραγματολογικές) σημάνσεις (*soutenu* «επίσημο», *familier* «ανεπίσημο», *standard* «στάνταρ») που (προσδι)ορίζουν το εκάστοτε επίπεδο γλώσσας με τις αντίστοιχες ποικιλίες της γαλλικής που περιλαμβάνει. Από τα τρία επίπεδα γλώσσας περιγράφονται τα δύο, που συνιστούν τους πόλους της προτεινόμενης υφολογικής κλίμακας. Η περιγραφή των διαφορών τους εστιάζει στην ποικιλία ως προς τη σύνταξη (την εκφορά της ερώτησης και της άρνησης), την πραγματολογία (τη χρήση της κοινωνικής δείξης *tu* «εσύ»/vous «εσείς» και της δυνητικής έγκλισης σε τροπικά ρήματα για την έκφραση της ευγένειας) και, τέλος, το λεξιλόγιο. Πιο συγκεκριμένα, τα τρία «επίπεδα γλώσσας» όπως παρουσιάζονται στο εγχειρίδιο είναι τα εξής:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.1

Les registres de langue

Τα επίπεδα γλώσσας

- Dans un *français soutenu*, on utilise l'inversion sujet-verbe pour interroger. On garde le «ne» de la négation. On vouvoie. On utilise le conditionnel de politesse.
Σε ένα επίσημο ύφος στη γαλλική, χρησιμοποιεί κανείς την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος στην ερώτηση. Κρατάει το ne της άρνησης. Μιλάει στον πληθυντικό. Χρησιμοποιεί τη δυνητική έγκλιση για την έκφραση ευγένειας.
- Dans un *français familier*, on interroge sans l'inversion sujet-verbe. On ne dit pas le «ne» de la négation. On peut tutoyer. On utilise des mots familiers.
Σε ένα ανεπίσημο ύφος στη γαλλική, ρωτά κανείς χωρίς την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος. Δεν λέει το ne στην άρνηση. Μπορεί να μιλήσει σε κάποιον στον ενικό. Χρησιμοποιεί ανεπίσημο λεξιλόγιο.
- Le *français standard* (courant) se situe entre les deux.
Η στάνταρ (κοινή) γαλλική τοποθετείται κάπου στη μέση.
- On choisit son registre en fonction de la personne à qui l'on parle et de la situation de communication.
Επιλέγει κανείς το «επίπεδο γλώσσας» του ανάλογα με το άτομο στο οποίο μιλά και την επικοινωνιακή περίσταση.

[Planète 3 (2000), σελ. 22]

Στο απόσπασμα από το θεατρικό έργο, που συνιστά το κείμενο προς διδακτική αξιοποίηση στη συγκεκριμένη ενότητα του εγχειριδίου, ένας νεαρός άνδρας περιπλανάται σαν τρελός στον δρόμο με ένα μπουκέτο λουλούδια στο χέρι. Απευθύνεται τυχαία σε διάφορες γυναίκες, οι οποίες περνούν εκείνη την ώρα από το σημείο όπου βρίσκεται. Πιστεύει ότι, αργά ή γρήγορα, στο πρόσωπο κάποιας εξ αυτών θα αναγνωρίσει τη χαμένη του αγάπη. Μεταξύ όσων περνούν από το

συγκεκριμένο σημείο και συζητούν για λίγο μαζί του, δύο κυρίες μιλούν στην πρότυπη γαλλική, ενώ οι άλλες δύο, μια κομψή (*la femme chic*) και μια φτωχή γυναίκα (*la pauvre*), ξεχωρίζουν για το εκ διαμέτρου αντίθετο ύφος τους:

LE POINT DE VUE.

Extrait de la saynète « JAMAIS VUE ».
Cinq personnages : l'éperdu, la dame, la femme chic, la vieille dame, la pauvre.

Sur scène, un jeune homme portant un bouquet de fleurs et qui semble éperdu. Il regarde les passantes avec l'air de chercher à reconnaître un visage. Tout à coup il avise une femme arrêtée, de dos, et vient derrière lui mettre les mains sur les yeux, comme on fait à quelqu'un qu'on veut surprendre familièrement.

L'éperdu
Coucou !
La dame, se retournant
Non mais ! En voilà des manières !
L'éperdu, embarrassé
Désolé ! De dos, je vous ai prise pour quelqu'un d'autre...
La dame
Vous n'avez pas les yeux en face des trous ?
L'éperdu
Je pensais que vous étiez... pardonnez-moi, c'est trop stupide, je ne sais pas quoi dire.
La dame
Il n'y a rien à dire. Fichez-moi la paix.
L'éperdu, la regardant partir
Désolé, vraiment, je... ce n'était donc pas elle... pas elle...
Une femme chic, s'arrêtant
Puis-je vous aider, monsieur ?
L'éperdu la regarde intensément sans répondre.

La femme chic
Vous avez l'air égaré, je pourrais peut-être vous renseigner. Je suis du quartier... Pourquoi me regardez-vous ainsi ?

L'éperdu
Vous ne vous souvenez pas de moi ?
La femme chic, riant
Ce serait difficile, je ne vous ai jamais vu.
L'éperdu
En êtes-vous sûre ?
La femme chic
Absolument sûre, jeune homme.
L'éperdu
Alors ce n'est pas vous. Ce n'est pas vous non plus.
La femme chic
Ce n'est pas moi ? Que voulez-vous dire ? Excusez-moi, j'ai rendez-vous chez mon coiffeur, il faut que je me sauve.
(Elle sort.)
L'éperdu, la suivant des yeux
Ce n'est pas vous, non, ce n'est pas vous non plus, le fantôme mon amour. (Une vieille dame s'est arrêtée pour le regarder avec curiosité. L'éperdu l'avise, un peu vexé par son regard.) Oui Madame, parfaitement, je cherche le fantôme de mon amour.
La vieille dame, riant
Ah, ah ! En tout cas ce n'est pas moi, je suis trop vieille pour ça.
L'éperdu
Mais je le cherche depuis très longtemps.
La vieille dame
Un fantôme ? Le fantôme de votre amour ? Pourquoi ne pas chercher l'amour tout court, l'amour, tout simplement... hein Tout de même, vous auriez plus de chance... (Elle s'éloigne.)
[...]
L'éperdu, essayant de la retenir
Attendez ! Je vais vous expliquer... oh, ne me laissez pas, comme ça, tout seul avec ces fleurs...
Il arrête au hasard une pauvre dans la rue.

L'éperdu
Ah, Madame, s'il vous plaît ! Vous aimez les fleurs ?
La pauvre
Les fleurs ? Ben... ouais...
L'éperdu, lui tendant le bouquet
Tenez !
La pauvre
Heu... qu'est-ce que je vais en faire de vos fleurs ?
L'éperdu
Allez vite les mettre dans l'eau. Elles se fanent, voyez-vous...
La pauvre
Dans l'eau ?
L'éperdu
Je vous en prie, dépêchez-vous, elles meurent de soif, mes pauvres fleurs.
La pauvre
Vous avez pas deux balles à me filer ?
L'éperdu
Deux francs... si... je dois bien les avoir... Tenez... N'oubliez pas, les fleurs dans l'eau !
La pauvre s'éloigne, les fleurs au poing.

L'éperdu, seul
Après tout, c'était peut-être elle, le fantôme de mon amour... J'aurais dû [le] lui demander... (il regarde dans la direction de la pauvre disparue) Trop tard.

*Pièces et dialogues pour jouer la langue française,
Sylvaine Hinglais, Myrtha Liberman,
Retz, Paris, 1999.*

Εικόνα 4.13: Planète (2000), σελ. 22, 23

Απόσπασμα από τη σύντομη σκηνή «Δεν την είδαν ποτέ»

Πέντε πρόσωπα: ο τρελός, η κυρία, η κομψή γυναίκα, η ηλικιωμένη κυρία και η φτωχή γυναίκα.

Στη σκηνή, ένας νέος άνδρας που κρατά ένα μπουκέτο με λουλούδια και μοιάζει να έχει τρελαθεί. Κοιτάζει τις γυναίκες που περνούν λες και προσπαθεί να αναγνωρίσει κάποιο πρόσωπο. Ξαφνικά, η ματιά του πέφτει σε μια γυναίκα που έχει κοντοσταθεί, γυρισμένη με την πλάτη της προς αυτόν. Πηγαίνοντας από πίσω, της κλείνει τα μάτια με τα δυο του χέρια, όπως κάνουμε σε ένα οικείο μας πρόσωπο που θέλουμε να ξαφνιάσουμε.

Ο τρελός: Κούκου!

Η κυρία (γυρίζοντας): Μα, για δεσ κάτι τρόπους!

Ο τρελός (αμήχανος): Λυπάμαι! Από πίσω σας πέρασα για κάποια άλλη...
Η κυρία: Τα μάτια σας που τα έχετε; Δεν βλέπετε μπροστά σας;
Ο τρελός: Νόμιζα ότι ήσασταν... Συγχωρήστε με, ήταν τεράστια ανοησία, δεν ξέρω τι να πω...
Η κυρία: Δεν υπάρχει κάτι να πείτε. Αφήστε με ήσυχη.
Ο τρελός (βλέποντάς τη να φεύγει): Λυπάμαι, πραγματικά, εγώ... Δεν ήταν, λοιπόν, αυτή... όχι αυτή...
Μια κομψή γυναίκα (σταματώντας): Θα μπορούσα να σας βοηθήσω, κύριε;
Ο τρελός την κοιτάζει έντονα χωρίς να δίνει καμιά απάντηση.
Η κομψή γυναίκα: Φαίνεστε χαμένος. Θα μπορούσα, ίσως, να σας δώσω κάποια πληροφορία. Είμαι από την περιοχή... Γιατί με κοιτάζετε έτσι;
Ο τρελός: Δεν με θυμάστε;
Η κομψή κυρία (γελώντας): Θα ήταν δύσκολο, δεν σας έχω δει ποτέ.
Ο τρελός: Είστε σίγουρη γι' αυτό;
Η κομψή κυρία: Απολύτως σίγουρη, νεαρέ.
Ο τρελός: Άρα, δεν είστε εσείς. Δεν είστε ούτε εσείς.
Η κομψή κυρία: Δεν είμαι εγώ; Τι θέλετε να πείτε;... Συγχωρήστε με, έχω ραντεβού με τον κομμωτή μου. Πρέπει να φύγω γρήγορα (Φεύγει).
Ο τρελός (ακολουθώντας την με το βλέμμα): Δεν είστε εσείς, όχι, δεν είστε ούτε εσείς το φάντασμα του έρωτά μου. (Μια ηλικιωμένη κυρία σταματά και τον κοιτάζει με περιέργεια. Ο τρελός το αντιλαμβάνεται, κάπως θιγμένος από το βλέμμα της). Ναι, κυρία, καλά ακούσατε, ψάχνω το φάντασμα του έρωτά μου.
Η ηλικιωμένη κυρία (γελώντας): Χα, χα! Πάντως, δεν είμαι εγώ. Είμαι πολύ γριά γι' αυτό.
Ο τρελός: Μα, το ψάχνω εδώ και πολύ καιρό.
Η ηλικιωμένη κυρία: Ένα φάντασμα; Το φάντασμα του έρωτά σας; Γιατί να μην ψάξετε απλώς την αγάπη, την αγάπη, τόσο απλά... ε; Θα είχατε και περισσότερες πιθανότητες... (Απομακρύνεται).
[...]
Ο τρελός (προσπαθώντας να την κρατήσει): Περιμένετε! Να σας εξηγήσω... Ω, μη μ' αφήνετε έτσι ολομόναχο μ' αυτά τα λουλούδια...
Σταματά τυχαία μια φτωχή γυναίκα στον δρόμο.
Ο τρελός: Α! Κυρία, σας παρακαλώ! Σας αρέσουν τα λουλούδια;
Η φτωχή γυναίκα: Τα λουλούδια; Εεε... αμέ...
Ο τρελός (δίνοντάς της το μπουκέτο): Κρατήστε αυτό!
Η φτωχή γυναίκα: Εεε... Τι να τα κάνω τα λουλούδια σας;
Ο τρελός: Πηγαίνετε να τα βάλετε γρήγορα στο νερό. Μαραίνονται, όπως βλέπετε...
Η φτωχή γυναίκα: Στο νερό;
Ο τρελός: Σας παρακαλώ, βιαστείτε, πεθαίνουν από τη δίψα τα κακόμοιρα τα λουλούδια μου.
Η φτωχή γυναίκα: Δεν έχετε κάνα φράγκο να μου δώσετε;
Ο τρελός: Δύο φράγκα... Ναι... Πρέπει να τα έχω... Κρατήστε... Μην ξεχάσετε, τα λουλούδια στο νερό!
Η φτωχή γυναίκα απομακρύνεται με τα λουλούδια στο χέρι.
Ο τρελός (μόνος): Μετά απ' όλα αυτά, ίσως να ήταν αυτή το φάντασμα του έρωτά μου... Θα έπρεπε να της [το] είχα ρωτήσει... (κοιτάζει προς την κατεύθυνση της φτωχής γυναίκας που δεν φαίνεται πια). Πολύ αργά.

*[Θεατρικά έργα και διάλογοι για παιχνίδι στη γαλλική γλώσσα,
Sylvaine Hinglais, Myrtha Liberman, Πετζ, Παρίσι, 1999]*

Οι εκφωνήσεις των προτεινόμενων δραστηριοτήτων για το παραπάνω απόσπασμα δείχνουν ότι ο κάθε ένας από τους λόγους των δύο γυναικών (της *femme chic* «κομψής γυναίκας» και της *rauvresse* «φτωχής γυναίκας») αντιστοιχεί σε ένα από τα δύο «επίπεδα γλώσσας» που παρουσιάζονται αντιπαραβολικά στο εγχειρίδιο: η πρώτη ενσαρκώνει το επίσημο ύφος (*le français soutenu*), ενώ η δεύτερη το ανεπίσημο ύφος στη γαλλική (*le français familier*). Οι τρεις δραστηριότητες που προτείνονται στο εγχειρίδιο αναφορικά με τον τρόπο ομιλίας των δύο γυναικών χαρακτηρών είναι οι εξής:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.2

- a. Relevez *les questions* posées par la femme chic et celles posées par la pauvre. Quelles différences remarquez-vous ?
Να εντοπίσετε τις ερωτήσεις που κάνει η κομψή και αυτές που κάνει η φτωχή γυναίκα. Ποιες διαφορές παρατηρείτε;
- b. Relevez *les phrases négatives* dites par la femme chic et celles dites par la pauvre. Quelles différences remarquez-vous ?
Να εντοπίσετε τις αρνητικές φράσεις που λέει η κομψή και αυτές που λέει η φτωχή γυναίκα. Ποιες διαφορές παρατηρείτε;
- c. [...] Relevez *les marques de politesse* (tu/vous ; *mode des verbes*) utilisées par la femme chic et celles utilisées par la pauvre. Que remarquez-vous ?
[...] Να εντοπίσετε τους δείκτες [γλωσσικής] ευγένειας (εσύ/εσείς, την έγκλιση των ρημάτων) που χρησιμοποιούνται από την κομψή και αυτούς που χρησιμοποιούνται από τη φτωχή γυναίκα. Τι παρατηρείτε;

[Planète 3 (2000), σελ. 22]

Οι απαντήσεις για τις παραπάνω δραστηριότητες στον οδηγό του εκπαιδευτικού συνιστούν μεταπραγματολογικά σχόλια, τα οποία συνδέουν ρητά συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής με τους δύο –εκ διαμέτρου αντίθετους υφολογικά– γυναικείους χαρακτήρες στο θεατρικό κείμενο:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.3

- a. La *femme chic* fait des phrases complètes avec inversion du sujet ; la *pauvre* emploie des phrases moins structurées et elle ne fait pas l'inversion sujet-verbe. Elle utilise «Qu'est-ce que...» ou l'intonation interrogative [...].
Η κομψή γυναίκα κάνει ολοκληρωμένες φράσεις με αντιστροφή του υποκειμένου. Η φτωχή γυναίκα χρησιμοποιεί λιγότερο δομημένες φράσεις και δεν κάνει την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος. Χρησιμοποιεί το «Qu'est-ce que...» ή [μόνο] ανοδικό επιτονισμό κατά την ερώτηση [...].
- b. La *femme chic* utilise les adverbes de négation «ne» et «pas» ; la *pauvre* utilise seulement «pas», phénomène commun à l'oral en français [...].
Η κομψή γυναίκα χρησιμοποιεί στην άρνηση τα επιρρήματα «ne» και «pas». Η φτωχή γυναίκα χρησιμοποιεί μόνο το «pas», σύνηθες φαινόμενο του προφορικού λόγου στη γαλλική [...].
- c. La *femme chic* utilise des phrases élaborées contenant à chaque fois un verbe conjugué et même une forme de conditionnel de politesse. Le pronom «vous» indique la personne à qui elle s'adresse et souligne le respect qu'elle lui porte. La *pauvre* utilise un vocabulaire familier: «ouais» (oui), «balles» (francs), «filer» (donner). Les verbes sont conjugués seulement au présent.
Η κομψή γυναίκα χρησιμοποιεί καλά διατυπωμένες φράσεις που περιέχουν κάθε φορά ρήμα στο αντίστοιχο πρόσωπο, μέχρι και κάποιο τύπο σε δυννητική έγκλιση που εκφράζει ευγένεια. Η [προσωπική] ανωνυμία «vous» δείχνει το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται και υπογραμμίζει τον σεβασμό που εκφράζει προς αυτό. Η φτωχή γυναίκα χρησιμοποιεί ανεπίσημο λεξιλόγιο: «ouais» για το ναι, «balles» για τα χρήματα, «filer» για το δίνω. Τα ρήματα κλίνονται μόνο στον ενεστώτα.

[Planète 3 (2000), Οδηγός του εκπαιδευτικού]

Όπως καθίσταται εμφανές μέσα από τα παρατιθέμενα αποσπάσματα, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων στον οδηγό του εκπαιδευτικού παγιώνουν τον συσχετισμό ανάμεσα στα δύο «επίπεδα γλώσσας» που παρουσιάζονται αντιπαραβολικά στο εγχειρίδιο και τους δύο –άκρως διαφοροποιημένους υφολογικά– γυναικείους χαρακτήρες που εμφανίζονται στο θεατρικό κείμενο. Από τη μία πλευρά, οι ποικιλίες της γαλλικής που συσχετίζονται και αξιολογούνται ως υφολογικά συμβατές με τη *femme chic* «την κομψή γυναίκα» αποτελούν αντικείμενο θετικού μεταπραγματολογικού σχολιασμού, λόγω του κοινωνικού κύρους της αναπαριστώμενης ομιλήτριας και, άρα, της υψηλής θέσης που καταλαμβάνει στην κοινωνιογλωσσική ιεραρχία. Κάτι τέτοιο φαίνεται από τον τρόπο αναφοράς των συγγραφέων στις επιμέρους γλωσσικές επιλογές της, που αντλούν από τον υψηλότερο πόλο της προτεινόμενης υφολογικής κλίμακας στο εγχειρίδιο: η *femme chic* παράγει συντακτικά ολοκληρωμένες και καλά διατυπωμένες προτάσεις· επιδίδεται στον λόγιο σχηματισμό της ερώτησης και την πλήρη εκφορά της άρνησης· εκφράζει ευγένεια και σεβασμό προς τον συνομιλητή της μέσω της δυννητικής έγκλισης και της κοινωνικής δείξης. Από την άλλη πλευρά, οι ποικιλίες της γαλλικής που αποδίδονται στην *rauvresse* αποτελούν αντικείμενο αρνητικού μεταπραγματολογικού σχολιασμού και υποβαθμίζονται αξιολογικά, λόγω του χαμηλού κύρους της ομιλήτριας και της κατώτερης θέσης που καταλαμβάνει στην κοινωνιογλωσσική ιεραρχία. Οι γλωσσικές επιλογές της αντλούν αποκλειστικά από τον χαμηλότερο πόλο της προτεινόμενης υφολογικής κλίμακας στο εγχειρίδιο, ενώ οι συγγραφείς αναφέρονται σε αυτές σαν να υπολείπονταν γλωσσικής αρτιότητας και καλλιτέπειας, συγκρινόμενες με την πρότυπη γαλλική και τις επίσημες εκφορές της *femme chic* (η *rauvresse* χρησιμοποιεί λιγότερο δομημένες φράσεις). Παράλληλα, οι συγγραφείς δίνουν έμφαση, αφενός, στην αποχή της *rauvresse* από την εφαρμογή γλωσσικών κανόνων που θεωρούνται δεδομένοι και, αφετέρου, στις μονομερείς γλωσσικές επιλογές της (η *rauvresse* δεν πραγματοποιεί την αντιστροφή υποκειμένου-ρήματος για τον λόγιο σχηματισμό της ερώτησης, χρησιμοποιεί μόνο το *pas* για την εκφορά της άρνησης και ρήματα αποκλειστικά σε χρόνο ενεστώτα). Αυτή η αξιολογική αντιμετώπιση των δύο δειγμάτων λόγου σε «ανώτερο» και «κατώτερο» επίπεδο γλώσσας, με βάση το άνισο κοινωνικό κύρος που περιβάλλει τους δύο γυναικείους ρόλους, οδηγεί στην προώθηση της πρότυπης γαλλικής και, μάλιστα, των επίσημων εκφορών της. Αντίθετα, οι γλωσσικές ποικιλίες που συνδέονται με την

καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα περιθωριοποιούνται και στιγματίζονται μέσω της φωνής της *rauvresse* και του μεταπραγματολογικού σχολιασμού των συγγραφέων.

Μέσα από τη δεύτερη περίπτωση που εξετάζουμε θα φανεί πώς τα ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια ενδέχεται να διαφοροποιούνται ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο που τους αποδίδεται, αναπτύσσοντας περαιτέρω και θεματοποιώντας με εκτενέστερο τρόπο τις υφολογικές αντιθέσεις μεταξύ των ομιλητών. Τέτοιου είδους σχόλια εντοπίζονται, για παράδειγμα, στα εγχειρίδια κατά την περιγραφή των κεντρικών χαρακτήρων ενός έργου όπου, μέσω του λόγου, επιτυγχάνεται η γενικότερη υφολογική κατασκευή τους. Στο εγχειρίδιο *Rond-Point 3* (2007), τα σχόλια αυτά εκφέρονται, ειδικότερα, μέσα από τη φωνή τριών ηθοποιών, οι οποίοι μιλούν στη διάρκεια μιας ηχογραφημένης συνέντευξης για τους χαρακτήρες που υποδύονται σε μια κινηματογραφική ταινία. Το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να ακούσει τις τρεις περιγραφές τους για την πραγματοποίηση μιας ακουστικής δραστηριότητας, όπου το ζητούμενο είναι ο εντοπισμός των ιδιαιτεροτήτων του κάθε ήρωα και του τρόπου ομιλίας του. Τα κείμενα των ηχογραφημένων συνεντεύξεων παρατίθενται στον οδηγό του εκπαιδευτικού, που συνοδεύει το εγχειρίδιο, και είναι τα εξής:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.4

- a. Gilles: Je suis quelqu'un de plutôt timide, réservé. Je doute beaucoup de moi et c'est pour ça que je m'entoure d'amis. Je suis assez fragile sentimentalement et je me réfugie dans mes livres, ma librairie. Ce qui caractérise ma manière de parler dans le film ? Je viens d'un milieu social petit-bourgeois et je parle d'une manière plutôt standard, mais comme je suis de Paris, j'en ai l'accent. C'est mon charme ! Je mange les syllabes: vous voulez une petite démonstration ? Chmappelle Gilles, chuis timide, et chais pas quoi faire.

Gilles: Είμαι άτομο μάλλον ντροπαλό, συνεσταλμένο. Αμφιβάλλω πολύ για τον εαυτό μου και γι' αυτό περιτριγυρίζομαι από φίλους. Είμαι αρκετά εύθραυστος συναισθηματικά και βρίσκω καταφύγιο στα βιβλία μου, στη βιβλιοθήκη μου. Αυτό που χαρακτηρίζει τον τρόπο ομιλίας μου στο έργο; Προέρχομαι από ένα μικροαστικό κοινωνικό περιβάλλον και μιλάω πιο πολύ την πρότυπη γαλλική αλλά, επειδή είμαι από το Παρίσι, έχω και την [αντίστοιχη] προφορά. Είναι μέρος της γοητείας μου! Τρώω τις συλλαβές. Θέλετε μια μικρή επίδειξη; Με λένε Gilles, είμαι ντροπαλός και δεν ξέρω τι να κάνω.

- b. Vincent: Ben, moi, j'joue le rôle du meilleur pote de Gilles. Ah, on est vachement différents. Gilles, c'est un mec plutôt réservé, alors que moi j'ai peur de rien. Chuis audacieux, plutôt dévergondé, même très excentrique dans mon look et ma façon d'être. Enfin, chparle d'une manière très populaire. Ça contraste avec Gilles. Moi, j'emploie beaucoup de mots familiers, d'argot, j'mange toutes les syllabes...

Vincent: Νααα, εγώ παίζω τον ρόλο του κολλητού του Gilles. Α, είμαστε φοβερά διαφορετικοί. Ο Gilles είναι τύπος πιο συνεσταλμένος, ενώ εγώ δεν φοβάμαι τίποτα. Είμαι τολμηρός, μάλλον ασύδοτος και, μάλιστα, πολύ εκκεντρικός στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά μου. Τέλος, μιλάω με ένα πολύ λαϊκό τρόπο. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον Gilles. Εγώ χρησιμοποιώ πολύ ανεπίσημο λεξιλόγιο, αργκό και τρώω όλες τις συλλαβές...

- c. *Laure: Alors, moi, je joue la B.C.B.G. de la bande, hein. Je suis un petit peu maniérée. Je viens d'une bonne famille ; j'ai reçu une excellente éducation. Alors, je parle un français très raffiné. C'est-à-dire que, par exemple, je prononce toutes les syllabes, je ne parle pas argot, surtout pas, et je fais toutes les négations complètes. Bref, je parle comme un livre et j'en suis presque ridicule parfois ! À part ça, je suis une romantique. Je crois en l'amour et, bien sûr, je suis depuis toujours secrètement amoureuse de Gilles. Mais ça, il ne faut surtout pas le lui dire !*

Λοιπόν, εγώ παίζω τη σικάτη της παρέας. Είμαι λιγάκι επιτηδευμένη. Προέρχομαι από μια καλή οικογένεια [και] έλαβα εξαιρετική μόρφωση. Έτσι, μιλάω γαλλικά με πολύ εκλεπτυσμένο τρόπο. Δηλαδή, για παράδειγμα, προσφέρω όλες τις συλλαβές, δεν μιλάω αργκό (κυρίως αυτό) και σχηματίζω πάντα την άρνηση με ολοκληρωμένο τρόπο. Εν ολίγοις, μιλάω σαν βιβλίο και γίνομαι λίγο-πολύ γελοία μερικές φορές! Κατά τα άλλα, είμαι ένας ρομαντικός άνθρωπος. Πιστεύω στον έρωτα και, βέβαια, είμαι ανέκαθεν μυστικά ερωτευμένη με τον Gilles. Αλλά αυτό, δεν πρέπει με τίποτα να του το πείτε.

[Rond-Point 3 (2007), Βιβλίο του μαθητή, σελ. 96]

Στις περιγραφές των τριών ηθοποιών, ο τρόπος ομιλίας του εκάστοτε ήρωα σχολιάζεται συστηματικά μαζί με τις κοινωνικές και τις γεωγραφικές του καταβολές, την προσωπικότητά του, το συνολικότερο ύφος του, καθώς και τη σχέση του με τους άλλους χαρακτήρες στην ταινία. Αναλυτικότερα, ο Gilles, πρωταγωνιστής της ταινίας, μιλά την πρότυπη γαλλική ως Παριζιάνος μικροαστός που (αυτο)παρουσιάζεται. Μόνο ορισμένα τυπικά φαινόμενα προφορικότητας απαντούν κατά την αναπαράσταση του λόγου του από τον ηθοποιό,⁷⁰ λόγω της καταγωγής του, όπως λέγεται, από τη γαλλική πρωτεύουσα. Η ανασφάλεια και η συναισθηματική συστολή του ήρωα, το καταφύγιο που βρίσκει στη μελέτη και τη συναναστροφή με τους φίλους του, οι παρισινές μικροαστικές καταβολές του και ο τρόπος ομιλίας του στοιχειοθετούν το συνολικότερο ύφος του. Μέσω του Gilles, η πρότυπη γλώσσα κατέχει κεντρική θέση στην ταινία. Ακολουθώντας, ο τρόπος ομιλίας των άλλων δύο ηρώων (προσδι)ορίζεται με βάση αυτόν του πρωταγωνιστή, ο οποίος και περιγράφεται κατά προτεραιότητα. Από τη μία πλευρά, ο Vincent ως εκκεντρικός, αντισυμβατικός και τολμηρός ήρωας μιλά μόνιμα σε ανεπίσημο και λαϊκό ύφος, γεγονός στο οποίο οφείλεται η υφολογική του αντίθεση με τον πρωταγωνιστή και φίλο του στην ταινία. Από την άλλη πλευρά, η Laure, που (αυτο)παρουσιάζεται ως το πιο κομψό και εκλεπτυσμένο μέλος της παρέας, από καλή οικογένεια και με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, μιλά όχι μόνο σε πρότυπη γλώσσα, όπως ο Gilles, αλλά

⁷⁰ Γενικά, πρόκειται για φωνητικές πραγματώσεις της γαλλικής και, πιο συγκεκριμένα, για συρρικνώσεις που απαντούν στη ροή του προφορικού λόγου των ομιλητών και αποδίδονται στα εγχειρίδια γραπτώς μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (για τη συγκεκριμένη τεχνική, βλ. επόμενη ενότητα). Ειδικότερα, στο απόσπασμα, όπου αποδίδεται γραπτώς ο τρόπος ομιλίας του Gilles, εντοπίζονται αφομοιώσεις ως προς την ηχηρότητα του κλιτικού υποκειμένου *α'* προσώπου *j(e)* «εγώ» με τον αρχικό φθόγγο του ρήματος που ακολουθεί (π.χ. *chuis timide* αντί *j(e) suis timide* «είμαι ντροπαλός», *chais pas quoi faire* αντί *j(e) sais pas quoi faire* «δεν ξέρω τι να κάνω»).

χρησιμοποιεί, επιπλέον, ποικιλίες της γαλλικής που συνιστούν επίσημες εκφορές και λόγιες εκφράσεις. Όπως ομολογεί η ίδια η ηθοποιός, οι γλωσσικές επιλογές της ηρωίδας, αν και της εξασφαλίζουν την κοινωνική της διάκριση στην ταινία (για τον όρο, βλ. Bourdieu, 1979 και κεφ. 1, υποσημ. 31 της διατριβής), καταλήγουν ενίοτε τόσο εξεζητημένες που οδηγούν στην παρωδιακή αναπαράστασή της ως κινηματογραφικού χαρακτήρα.

Από τις περιγραφές των τριών ηθοποιών προκύπτει ότι τα περισσότερα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής, τα οποία αντλούν από την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα, εντοπίζονται στον λόγο του Vincent. Και αυτό, προκειμένου να διαφοροποιηθεί υφολογικά ο συγκεκριμένος χαρακτήρας ως ο εκκεντρικός, ασύδοτος και λαϊκός ήρωας της κινηματογραφικής ταινίας. Ειδικότερα, τα φαινόμενα αυτά αφορούν: α) φωνητικές πραγματώσεις της γαλλικής και, πιο συγκεκριμένα, διάφορες συρρικνώσεις που απαντούν στη ροή του λόγου των ομιλητών και αποδίδονται γραπτώς μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης [π.χ. αποβολές του σουά [ə] στο κλιτικό υποκειμένου α' προσώπου (*j'joue* αντί *je joue* «παίζω», *j'mange* αντί *je mange* «τρώω») και αφομοιώσεις ως προς την ηχηρότητα (*chuis audacieux* αντί *je suis audacieux* «είμαι τολμηρός», *chparle* αντί *je parle* «μιλάω»)], β) λεξιλογικούς τύπους της γαλλικής που απαντούν στην καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα (*meilleur pote* «κολλητός» αντί *meilleur ami* «καλύτερος φίλος», *vachement* «φοβερά» αντί *très* «πολύ», *mec* «τύπος» αντί *homme* «άνδρας») και γ) φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής στη σύνταξη, όπως η εναλλακτική εκφορά της άρνησης με τη μηδενική πραγμάτωση του προρηματικού αρνητικού μορίου *ne* (*j'ai peur de rien* αντί *je n'ai peur de rien* «δεν φοβάμαι τίποτα»).

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, όλοι οι ηθοποιοί, αναφερόμενοι ανακλαστικά στο ιδιαίτερο ύφος του κάθε ήρωα μέσω της γλωσσικής περιγραφής που παρέχουν, αναδεικνύουν τον τρόπο ομιλίας του σε κύριο διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό του σε σχέση με τους άλλους δύο χαρακτήρες στην ταινία. Μάλιστα, από τα ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια των ηθοποιών διακρίνονται τρία συνολικότερα και κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη, τα οποία συσχετίζονται και, άρα, αξιολογούνται συμβατά με συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής. Κάτι τέτοιο γίνεται κατά τρόπο σχηματικό, απόλυτο και ιεραρχημένο: ο Gilles τοποθετείται στο μέσο της υφολογικής κλίμακας, μιλώντας την πρότυπη γαλλική· η Laure τοποθετείται στην υψηλότερη θέση της, μιλώντας μόνιμα σε επίσημο, έως και επιτηδευμένο, ύφος· και, τέλος, ο Vincent καταλαμβάνει τη χαμηλότερη θέση σε αυτήν, μιλώντας

αποκλειστικά σε ανεπίσημο ή/και λαϊκό ύφος. Οι τρεις ηθοποιοί παρουσιάζουν, επίσης, τους ήρωες σαν να ήταν υπαρκτά πρόσωπα, δεδομένου ότι τους ενσάρκωσαν στην ταινία, προσδίδοντάς τους μια ψυχοκοινωνική υπόσταση. Από αυτή την άποψη, τα ρητά μεταπραγματολογικά τους σχόλια συνιστούν ένα δείγμα λόγου με ευρύτερη μετα-υφολογική διάσταση και εμβέλεια, γεγονός που τα διαφοροποιεί ως προς το περιεχόμενο και την έκτασή τους από όσα εξετάστηκαν προηγουμένως. Εκεί, ο στόχος ήταν να αξιοποιηθούν κατά τη διδασκαλία στοιχειώδεις υφολογικές διαφορές μεταξύ δύο γυναικείων χαρακτήρων που έκαναν μια σύντομη εμφάνιση σε μια σκηνή από ένα θεατρικό έργο (π.χ. η *femme chic* «η κομψή γυναίκα» χρησιμοποιεί τις επίσημες εκφορές της άρνησης και της ερώτησης, ενώ η *rauvenesse* «η φτωχή γυναίκα» τις ανεπίσημες).

Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των δύο παραπάνω παραδειγμάτων εντοπίζονται και σημαντικές ομοιότητες, γεγονός εξίσου αποκαλυπτικό για την παρούσα έρευνα, όπου μελετώνται οι συγγραφικές επιλογές ως προς την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια. Ειδικότερα, όπως προαναφέραμε, ο κοινός παρονομαστής ανάμεσα στα δύο παραδείγματα είναι η μορφή ή, αλλιώς, ο τρόπος εκφοράς του μεταπραγματολογικού σχολιασμού για τα αντιπαραβαλλόμενα ύφη. Ο λόγος αυτός εκφέρεται συνολικά μέσω γλωσσικών σημείων, εκ των οποίων ορισμένα διαδραματίζουν, όπως είδαμε, οργανωτικό ρόλο κατά την αναπαράσταση του εκάστοτε ύφους. Γι' αυτό χαρακτηρίστηκαν περαιτέρω ως *μετασημεία*. Τέτοια μετασημεία λειτουργούν εδώ ως κύριοι άξονες, γύρω από τους οποίους περιστρέφονται και αναπτύσσονται τα επιμέρους μεταπραγματολογικά σχόλια υπό εξέταση, συσχετίζοντας τρόπους ομιλίας και συνολικότερα, κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι όροι *B.C.B.G.* (*Bon Chic Bon Genre* «σικάτος, εκλεπτυσμένος») για το συνολικότερο ύφος της Laure, *petit bourgeois parisien* «παριζιάνος μικροαστός» για τον Gilles, *mec excentrique* «εκκεντρικός τύπος» και *populaire* «λαϊκός» για τον Vincent, *femme chic* «κομψή γυναίκα» και *rauvenesse* «φτωχή γυναίκα» για τους δύο γυναικείους χαρακτήρες στο θεατρικό κείμενο, αντίστοιχα. Ως μετασημεία, οι όροι αυτοί δεν είναι μεμονωμένοι, αλλά παραπέμπουν σε *μετασημειωτικές τυποποιήσεις* οι οποίες (ανα)παράγουν, όπως είδαμε, στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης τα ύφη των ηρώων ως σημειωτικά ρεπερτόρια με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα (βλ. ενότητες 2.1.3, 4.2, 4.3, 4.4). Τέτοια ρεπερτόρια περιλαμβάνουν το σύνολο των σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών) που λειτουργούν ως συστατικά για τα αντιπαραβαλλόμενα ύφη,

καθιστώντας τα εν τέλει διακριτά και ευρέως αναγνωρίσιμα. Ειδικότερα, τα σημεία αυτά συμβολίζουν χαρακτηριστικούς τρόπους ομιλίας, ιδιαίτερες ενδυματολογικές επιλογές, στάσεις και ιδιοσυγκρασίες, δραστηριότητες, πρακτικές κτλ., ενώ συσχετίζονται και τυποποιούνται από κοινού σε σημειωτικά ρεπερτόρια μέσω συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων (τα μετασημεία).

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει, επιπλέον, μια ακόμη ομοιότητα ανάμεσα στα δύο παραδείγματα: τα ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια των ηθοποιών κατατάσσουν τα τρία ύφη των ηρώων σε μια υφολογική κλίμακα, η οποία εκτείνεται από το πολύ επίσημο και εξεζητημένο έως το ιδιαίτερα ανεπίσημο και λαϊκό ύφος. Το γεγονός αυτό θυμίζει την υφολογική αντίθεση μεταξύ της *pauvre* «φτωχής γυναίκας» και της *femme chic* «κομψής γυναίκας» στη σκηνή από το θεατρικό κείμενο και, ειδικότερα, το «κατώτερο» και «ανώτερο» επίπεδο ύφους στη γαλλική που ενσαρκώνουν, αντίστοιχα. Συνεπώς, προκύπτει ότι οι υφολογικές διαφορές αναπαρίστανται και στα δύο παραδείγματα με τρόπο που αντανakλούν άμεσα μια κοινωνιογλωσσική ιεραρχία, όπου οι ομιλητές της πρότυπης γαλλικής καταλαμβάνουν τις μέσες και ανώτερες θέσεις σε αυτήν. Άρα, παρά τις επιμέρους διαφορές ως προς την έκταση και το περιεχόμενό τους, τα ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια που εντοπίζονται στα δύο εγχειρίδια παραπέμπουν από κοινού στην παραδοσιακή αντίληψη της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας» (βλ. ενότητες 2.1.1.3, 4.2, 4.3). Οι καθιερωμένες υφολογικές/μεταπραγματολογικές σημάνσεις που συνδέονται με αυτά (*langue soutenue* «επίσημη γλώσσα», *langue standard* «πρότυπη (στάνταρ) γλώσσα», *langue familière* «ανεπίσημη γλώσσα»), ακόμη κι αν δεν χρησιμοποιούνται σε όλες τις περιπτώσεις, αντικαθίστανται από χαρακτηριστικές φιγούρες ομιλητών (*la femme chic*, *la pauvre*, *le petit bourgeois parisien*, *la B.C.B.G. de la bande*, *le mec excentrique et populaire*). Ανάλογα, το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα αντιστοιχεί σε υφολογικά διακριτούς και κοινωνικά ιεραρχημένους τρόπους ομιλίας, ενώ περιορίζεται σε συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής (την εκφορά της άρνησης και της ερώτησης, το είδος της κοινωνικής δείξης, ορισμένα φαινόμενα προφορικότητας και ανεπίσημο λεξιλόγιο). Επομένως, τα ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων λειτουργούν ως ένα ακόμη μέσο για την αξιολογική και την ιεραρχική κατάταξη των ομιλητών και της γλωσσικής τους χρήσης, εστιάζοντας αποκλειστικά στην αναπαράσταση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4 και πρβλ. με ενότητες 4.2, 4.3, 4.4). Με αυτό τον τρόπο, η πρότυπη γαλλική, με τις επίσημες

εκφορές της, (ανα)παράγεται και πάλι ως κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Με τη σειρά τους, τα μεταπραγματολογικά σχόλια εκφράζουν, δηλαδή θεματοποιούν και, άρα, κατασκευάζουν στα εγχειρίδια το κοινωνικό νόημα τόσο των συγκλίσεων όσο και των αποκλίσεων από την πρότυπη γαλλική, όπως αυτές αξιοποιούνται (και μετασημειώνονται) από τους συγγραφείς κατά την υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών.

4.5.2 Έμμεσα μεταπραγματολογικά σχόλια: Η μη πρότυπη ορθογράφιση

Στο υλικό μας από εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, τα έμμεσα μεταπραγματολογικά σχόλια συνδέονται με μια τεχνική που χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο για την αναπαράσταση χαρακτηριστικών της προφορικής γλωσσικής παραγωγής των ομιλητών. Πρόκειται για την τεχνική της *μη πρότυπης ορθογράφησης*. Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται στην παρούσα έρευνα για να αποδώσει τις παρεμβάσεις που επιχειρούν οι συγγραφείς των εγχειριδίων στη συμβατικοποιημένη γραφή, με εμφανή αντίκτυπο στον καθιερωμένο τρόπο ορθογράφησης της γαλλικής. Το κίνητρο των συγγραφέων για την εφαρμογή της συγκεκριμένης τεχνικής είναι η προσομοιωμένη αναπαράσταση που επιδιώκουν, μέσω της γραφής, ορισμένων από τα τυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου (π.χ. φωνολογικές συρρικνώσεις στη ροή της ομιλίας και τοπικές προφορές). Γι' αυτό, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η μη πρότυπη ορθογράφιση έχει, γενικά, συνδεθεί με την απόπειρα για την –όσο το δυνατόν– πιστότερη αναπαράσταση της «αυθεντικής» φωνής των ομιλητών. Προφανώς, αυτή η ανάγκη προκύπτει εξαιτίας της απόστασης που χωρίζει τη γραπτή, κωδικοποιημένη μορφή των τυποποιημένων γλωσσών, όπως η γαλλική, από την ποικιλότητα που παρουσιάζουν οι προφορικές τους πραγματώσεις.

Στη σχετική έρευνα, η συζήτηση γύρω από τη μη πρότυπη ορθογράφιση διεξάγεται στον χώρο της γλωσσολογίας, δεδομένου ότι ο προφορικός λόγος ηχογραφείται και μεταγράφεται για να μελετηθεί συστηματικά. Οι γλωσσολόγοι έχουν δώσει, γενικά, έμφαση στις ποικίλες δυσκολίες κατά τη γραπτή απόδοση μιας προφορικής γλωσσικής παραγωγής και στη σημασία των επιλογών του ερευνητή με βάση τους σκοπούς της εκάστοτε έρευνας (βλ. ενδεικτικά Blanche-Benveniste, 2000· Bucholtz, 2000· Gadet, 2007). Και αυτό, δεδομένου ότι είναι αδύνατο να αποδοθούν γραπτώς όλα όσα ειπώθηκαν κατά την προφορική επικοινωνία. Όσον αφορά την υπάρχουσα έρευνα, η μη πρότυπη ορθογράφιση έχει εντοπιστεί, ή/και μελετηθεί εκτενέστερα, ως μέσο γραπτής σημείωσης και αναπαράστασης φαινομένων του

προφορικού λόγου σε διάφορα επιστημονικά, θεσμικά πεδία και είδη λόγου: στη λογοτεχνία (Vigneau-Rouayrenc, 1991) και τη λογοτεχνική μετάφραση (Berthele, 2000)· σε μεταγραφές προφορικών μαρτυριών από λαογράφους (Preston, 1982), κοινωνιολόγους (Gadet, 2007: 41-43), ιστορικούς-εθνολόγους (Blanche-Benveniste, 2000: 26) και γλωσσολόγους (Preston, 1985, 2000· Miethaner, 2000)· σε μεταγραφές προφορικών καταθέσεων σε αστυνομικές υπηρεσίες (Bucholtz, 2000) και σε δημοσιεύματα του τύπου που αναπαριστούν τον προφορικό λόγο (Bucholtz, 2000· Gadet, 2007: 41· Sebba, 2007: 104). Ακόμη, η ερευνητική προσοχή έχει εστιάσει στον τρόπο οικειοποίησης της γραφής από διάφορες ομάδες ομιλητών στο πλαίσιο προβολής των κοινωνικών τους ταυτοτήτων και σηματοδότησης των ιδιαίτερων συλλογικών πρακτικών τους (Androutsopoulos, 2000· Sebba, 2007: 50-56).

Στο σύνολό τους, οι ερευνητές έχουν σταθεί στις κοινωνικοπολιτικές και τις ιδεολογικές διαστάσεις της μη πρότυπης ορθογράφησης, δείχνοντας ότι η εφαρμογή της συγκεκριμένης τεχνικής διαφοροποιεί ιεραρχικά τους ομιλητές, (ανα)παράγοντας την κοινωνιογλωσσική ανισότητα. Πιο συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί κατ' εξακολούθηση ότι η τεχνική εφαρμόζεται κατά τη μεταγραφή ή την αναπαράσταση του λόγου ομιλητών από κοινωνικές και εθνοτικές ομάδες χαμηλού κύρους και όσων κινούνται στο περιθώριο των κυρίαρχων πρακτικών. Ακόμη και όταν αναπαρίστανται κάποια από τα πλέον συνήθη φαινόμενα προφορικότητας, η μη πρότυπη ορθογράφηση φαίνεται ότι φέρει συστηματικά αρνητικές κοινωνικές συνδηλώσεις για τους ομιλητές. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της απόστασης που τη χωρίζει από την πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας, η οποία περιβάλλεται με το ανάλογο κοινωνιογλωσσικό κύρος.⁷¹ Με τους όρους της συζήτησής μας, η εν λόγω τεχνική αποτελεί, δηλαδή, ένα αρνητικό μεταπραγματολογικό σχόλιο για τον εκάστοτε αναπαριστώμενο τρόπο ομιλίας (βλ. επίσης Agha, 2007: 197). Αυτή τη διαπίστωση επιβεβαιώνουν και πειραματικές έρευνες που εστιάζουν στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων και ιδεολογιών σε σχέση με τη μη πρότυπη ορθογράφηση. Σε τέτοιες έρευνες, οι αποκλίσεις από την πρότυπη ορθογράφηση ως μέσο αναπαράστασης της «αυθεντικής» φωνής ομιλητών με διαφορετικές γεωγραφικές και κοινωνικές καταβολές προκαλούν συστηματικά τις ρητά εκπεφρασμένες, αρνητικές

⁷¹ Μάλιστα, η αξιολογική υποβάθμιση των ομιλητών φαίνεται να είναι αναπόφευκτη, ακόμη κι όταν η τεχνική εφαρμόζεται για αμιγώς περιγραφικούς λόγους (για μια κριτική σε μεταγραφές Αναλυτών της Συνομιλίας, βλ. Preston 1985, 2000). Με τη σειρά της, η Gadet (2007: 42, 43) υποστηρίζει ότι παρόμοιες παρεμβάσεις στη γραφή δεν αναπαριστούν τον προφορικό λόγο, αλλά συνιστούν ένα ιδιαίτερο είδος γραπτού λόγου, που αποκαλύπτει τις γλωσσικές στάσεις και τις ιδεολογίες του γράφοντα.

κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των πληροφορητών για τους ομιλητές αυτούς (βλ. σχετικά Jaffe & Walton, 2000).⁷²

Στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, η εφαρμογή της συγκεκριμένης τεχνικής για τη μεταγραφή, ή/και την αναπαράσταση, του προφορικού λόγου κάποιων ομιλητών έναντι άλλων αξιοποιείται για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους. Με άλλα λόγια, η μη πρότυπη ορθογράφηση συνιστά, και αυτή, μέρος του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια και, ειδικότερα, της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν σε αυτά, προκειμένου να αναπαραστήσουν την ποικιλότητα της γαλλικής μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν. Έτσι, η μη πρότυπη ορθογράφηση εμπλέκεται, με τη σειρά της, ως μεταπραγματολογικό σχόλιο στη διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Από δομικής άποψης, παρόμοιες μετατροπές της καθιερωμένης γραφής στα εγχειρίδια είτε περιορίζονται σε μεμονωμένες τυπογραφικές σημάνσεις, που επιφέρουν την ελάχιστη δυνατή διαφοροποίηση του γραπτού κειμένου από τη συμβατικοποιημένη γραφή και έχουν «κωδικοποιηθεί» ως τυπογραφικές ρουτίνες για την έμμεση αναφορά σε χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, είτε αποτελούν εντονότερες αποκλίσεις από τη συμβατικοποιημένη γραφή, οι οποίες συνίστανται συνήθως σε μορφολογικά συντετμημένους τύπους, για τη συστηματικότερη αναπαράσταση φαινομένων που απαντούν στη ροή της ομιλίας. Κατά συνέπεια, οι γλωσσολογικές πληροφορίες που ενδέχεται να εκφράζουν αντίστοιχες γραφές στα εγχειρίδια σχετικά με το πώς ομιλείται η γαλλική ποικίλλουν. Σε αρκετά εγχειρίδια εντοπίζονται, μάλιστα, αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων, προφορικές μαρτυρίες ομιλητών και στίχοι τραγουδιών, όπου η μη πρότυπη ορθογράφηση καλείται να αναπαραστήσει, ή να υποδηλώσει, τη χρήση γεωγραφικών ποικιλιών της γαλλικής.⁷³ Πάντως, παρά τις επιμέρους διαφορές ως προς τις παρεχόμενες γλωσσολογικές πληροφορίες στο αλλόγλωσσο κοινό, η εφαρμογή της εν λόγω τεχνικής φαίνεται ότι αποκτά συνήθως συγκεκριμένες κοινωνικές συνδηλώσεις στα εγχειρίδια. Αυτές εκφράζονται πιο έμμεσα και όχι ρητά, σε αντιδιαστολή με τις λεκτικά εκπεφρασμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις που μελετήσαμε προηγουμένως. Κάτι τέτοιο θα

⁷² Αντίστροφα, ο Agha (2007: 197) αναφέρει την τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης ως μέσο για την παρωδιακή αναπαράσταση της βρετανικής προφοράς μιας κοινωνικής ελίτ.

⁷³ Για την αναπαράσταση του λόγου γαλλόφωνων Καναδών, βλ. ενδεικτικά τα εγχειρίδια *Grand Large* 2 (1987), σελ. 19, *Connexions* 1 (2004), σελ. 128 και *Écho* 3 (2008), σελ. 84.

φανεί αμέσως παρακάτω, μέσα από την ανάλυση δύο χαρακτηριστικών παραδειγμάτων από τις σχετικές πρακτικές των συγγραφέων.

Στο τετράδιο ασκήσεων του εγχειριδίου *Rond-Point 2* (2004), οι συγγραφείς έχουν συμπεριλάβει μια δραστηριότητα όπου το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να διαβάσει και να ακούσει δύο κείμενα. Το κάθε ένα από αυτά προτείνεται, θεωρητικά, ως ξεχωριστό δείγμα από την προφορική παραγωγή δύο ομιλητριών της γαλλικής. Στην πραγματικότητα, όμως, πρόκειται για την αντιπαραβολή δύο διαφορετικών εκδοχών του ίδιου κειμένου: η πρώτη εκδοχή του αποδίδεται μέσω της πρότυπης, ενώ η δεύτερη μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης. Οι δύο εκδοχές συνίστανται στην προφορική μαρτυρία δύο γυναικών με το όνομα *Lucie* που απολύθηκαν από την εργασία τους. Κατά τη μαρτυρία τους, οι δύο ομιλήτριες περιγράφουν τη δυσχερή θέση στην οποία έχουν περιέλθει, μένοντας με την ελπίδα ότι θα αποκατασταθούν επαγγελματικά με κάποιο τρόπο στο άμεσο μέλλον:

Les stratégies pour mieux apprendre

18. A. Écoutez ces deux textes une première fois. Ensuite, écoutez-les de nouveau et marquez les liaisons, élisions et autres phénomènes phonétiques que vous remarquez. Qu'est-ce qui a changé dans le texte ?

Bonjour, je m'appelle Lucie, j'ai 33 ans et je suis sans emploi. En fait, j'ai perdu mon emploi parce que l'entreprise a licencié un tiers du personnel. Maintenant je n'ai plus de domicile fixe. C'est assez banal en soi, mais il y a beaucoup plus de personnes dans mon cas que vous ne le croyez.

Je suis un peu révoltée de voir que quand on va mal, il y a peu de chances de s'en sortir. J'essaie de trouver un travail, mais c'est difficile quand on envoie un curriculum sans adresse. J'ai laissé l'adresse de mon frère et son numéro de téléphone, mais je ne peux pas habiter chez lui, il a une famille nombreuse, alors je passe de temps en temps pour voir si on a appelé, mais rien, y a jamais rien. Une fois, on m'a appelé, mais quand j'ai rappelé trois jours plus tard, le poste était déjà pris. Oh ! j' ne perds pas espoir, un jour je trouverai du travail !

Bonjour, j' m'appelle Lucie, j'ai 33 ans et j' suis sans emploi. En fait, j'ai perdu mon boulot parc' que la boîte a viré un tiers du personnel. Maint'nant j'ai plus de domicile fixe. C'est assez banal en soi, mais y a beaucoup plus d' personnes dans mon cas que vous l' croyez.

J' suis un peu révoltée d' voir que quand on va mal, y a peu d' chances d' s'en sortir. J'essaie d' trouver un boulot, mais c'est difficile quand on envoie un curriculum sans adresse. J'ai laissé l'adresse de mon frère et son numéro d' téléphone, mais j' peux pas habiter chez lui, il a une famille nombreuse, alors j' passe de temps en temps pour voir si on a appelé, mais rien, y a jamais rien. Une fois, on m'a appelé, mais quand j'ai rappelé trois jours plus tard, l' poste était déjà pris. Oh ! j' perds pas espoir, un jour j' trouverai du travail !

Εικόνα 4.14: *Rond-Point 2* (2004), Τετράδιο Ασκήσεων, σελ. 64

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- A. Καλημέρα, με λένε Lucie, είμαι τριάντα τριών ετών και άνεργη. Για την ακρίβεια είμαι άνεργη, διότι η επιχείρηση απέλυσε το ένα τρίτο του προσωπικού. Τώρα είμαι πλέον και άστεγη. Το γεγονός μπορεί να μην σας κάνει εντύπωση, αλλά υπάρχουν πολύ περισσότερα άτομα στην κατάστασή μου απ' ό,τι πιστεύετε. Είμαι λίγο αηδιασμένη, βλέποντας ότι όταν όλα μας πάνε στραβά υπάρχουν λίγες πιθανότητες να τα βγάλουμε πέρα. Προσπαθώ να βρω μια απασχόληση, αλλά είναι δύσκολο όταν στέλνει κανείς βιογραφικό χωρίς διεύθυνση. Άφησα τη διεύθυνση του αδερφού μου και το τηλέφωνό του, αλλά δεν μπορώ να μείνω σπίτι του. Είναι πολύτεκνος. Έτσι, περνάω πότε πότε να δω αν με κάλεσε κανείς, αλλά τίποτα, δεν υπάρχει ποτέ κάτι [για μένα]. Μια φορά με κάλεσαν, αλλά όταν τους ξαναπήρα τρεις μέρες αργότερα το πόστο είχε ήδη καλυφθεί. Ω! Δεν χάνω τις ελπίδες μου. Μια μέρα θα βρω δουλειά!
- B. Καλημέρα, με λένε Lucie, είμαι τριάντα τριών ετών και άνεργη. Για την ακρίβεια είμαι άνεργη, γιατί απ' τη δουλειά διώξαν το ένα τρίτο του προσωπικού. Τώρα είμαι πλέον και άστεγη. Το γεγονός μπορεί να μην σας κάνει εντύπωση, αλλά υπάρχουν πολύ περισσότερα άτομα στην κατάστασή μου απ' ό,τι πιστεύετε. Είμαι λίγο αηδιασμένη, βλέποντας ότι όταν όλα μας πάνε στραβά υπάρχουν λίγες πιθανότητες να τα βγάλουμε πέρα. Προσπαθώ να βρω μια δουλειά, αλλά είναι δύσκολο όταν στέλνει κανείς βιογραφικό χωρίς διεύθυνση. Άφησα τη διεύθυνση του αδερφού μου και το τηλέφωνό του, αλλά δεν μπορώ να μείνω σπίτι του. Είναι πολύτεκνος. Έτσι, περνάω πότε πότε να δω αν με κάλεσε κανείς, αλλά τίποτα, δεν υπάρχει ποτέ κάτι [για μένα]. Μια φορά με κάλεσαν, αλλά όταν τους ξαναπήρα τρεις μέρες αργότερα το πόστο ήταν ήδη πιασμένο. Ω! Δεν χάνω τις ελπίδες μου. Μια μέρα θα βρω δουλειά!

Οι εκφωνήσεις των προτεινόμενων δραστηριοτήτων που συνοδεύουν τις δύο αντιπαραβαλλόμενες εκδοχές της προφορικής μαρτυρίας είναι οι εξής:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.5

- a. Écoutez ces deux textes une première fois. Ensuite, écoutez-les de nouveau et marquez les liaisons, élisions et autres phénomènes phonétiques que vous remarquez. Qu'est-ce qui a changé dans le texte ?
Να ακούσετε αυτά τα δύο κείμενα μια φορά. Έπειτα, να τα ακούσετε πάλι και να σημειώσετε τις προφορικές συνδέσεις, τις εκθλίψεις και άλλα φαινόμενα του προφορικού λόγου που παρατηρείτε. Τι άλλαξε στο κείμενο;
- b. Comparez ces deux personnages : Comment les imaginez-vous ? Pourquoi ?
Να συγκρίνετε αυτά τα δύο άτομα: Πώς τα φαντάζεστε; Γιατί;

[Rond-Point 2 (2004), Τετράδιο Ασκήσεων, σελ. 64]

Η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης εντοπίζεται μόνο στη δεύτερη εκδοχή του κειμένου με τη μορφή μεμονωμένων τυπογραφικών σημάνσεων και, κυρίως, τη χρήση της αποστρόφου για την έμμεση αναφορά σε μεμονωμένα φαινόμενα προφορικότητας. Πιο συγκεκριμένα, τα φαινόμενα που αποδίδονται γραπτώς συνίστανται σε φωνητικές πραγματώσεις της γαλλικής, οι οποίες περιλαμβάνουν είτε τις αποβολές του σουά [ə] στη ροή της ομιλίας (*j' m'appelle* αντί *je m'appelle* «ονομάζομαι», *plus d'personnes* αντί *plus de personnes* «περισσότερα άτομα», *l'poste* αντί *le poste* «το πόστο», *parc'que* αντί *parce que* «επειδή», *maint'nant* αντί *maintenant* «τώρα») είτε την απαλοιφή του κλιτικού υποκειμένου *il* σε απρόσωπες εκφράσεις (*y a* αντί *il y a* «υπάρχει»).

Ωστόσο, η μη πρότυπη ορθογράφηση δεν διαφοροποιεί από μόνη της το συγκεκριμένο απόσπασμα. Σε αυτό εντοπίζονται, συν τοις άλλοις, ποικιλίες της γαλλικής από τα διάφορα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης. Στο λεξιλόγιο, κάθε όρος της πρότυπης γαλλικής που εντοπίζεται στην πρώτη εκδοχή του κειμένου αντικαθίσταται, στη δεύτερη εκδοχή του, από τον αντίστοιχο μη πρότυπο λεξιλογικό τύπο, ο οποίος απαντά στην καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα (*boulot* «δουλειά» αντί *emploi* «εργασία», *la boîte a viré* «απ' τη δουλειά διώξαν» αντί *l'entreprise a licencié* «η επιχείρηση απέλυσε», *l'poste était déjà pris* «το πόστο ήταν ήδη πιασμένο» αντί *le poste était déjà occupé* «το πόστο είχε ήδη καλυφθεί»). Ομοίως, στη σύνταξη η πρότυπη εκφορά της άρνησης, στην πρώτη εκδοχή του κειμένου, αντικαθίσταται από τη μη πρότυπη εκφορά της στη δεύτερη εκδοχή του, όπου σημειώνεται η απουσία του προρηματικού αρνητικού μορίου *ne* (*maintenant j'ai plus de domicile fixe* αντί *maintenant je n'ai plus de domicile fixe* «τώρα είμαι πλέον και άστεγος», *j'ai pas habiter chez lui* αντί *je ne peux pas habiter chez lui* «δεν μπορώ να μείνω σπίτι του», *y a jamais rien* αντί *il n'y a jamais rien* αντί «δεν υπάρχει ποτέ κάτι [για μένα]»).

Όλα τα παραπάνω φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας διαφοροποιούν τη δεύτερη εκδοχή της μαρτυρίας από την πρώτη, η οποία αποδίδεται στην πρότυπη γαλλική. Γενικά, οι δύο εκδοχές παρουσιάζονται και αντιπαραβάλλονται έτσι, ώστε το αλλόγλωσσο κοινό να μείνει με την εντύπωση ότι πρόκειται για τη γλωσσική παραγωγή δύο διαφορετικών ομιλητριών, των οποίων ο λόγος είναι σημασιολογικά ισοδύναμος, αλλά υφολογικά διαφοροποιημένος. Σε αυτή την υφολογική διαφοροποίηση συμβάλλει ο τρόπος ορθογράφησης που επιλέγουν οι συγγραφείς για να αποδώσουν γραπτώς τον λόγο κάθε ομιλήτριας. Με αυτό τον τρόπο, οι συγγραφείς διαφοροποιούν κοινωνιογλωσσικά τις δύο γυναίκες, επιτυγχάνοντας την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους. Ως εκ τούτου, οι διαφορές από τη συμβατικοποιημένη γραφή στη δεύτερη εκδοχή του κειμένου, παρά το γεγονός ότι εξαντλούνται σε στερεοτυπικές και μεμονωμένες τυπογραφικές σημάνσεις, συμβάλλουν ενεργά –και σε συνδυασμό με άλλες ποικιλίες της γαλλικής– στη συνδήλωση του χαμηλού κοινωνικού κύρους της δεύτερης ομιλήτριας. Υπό αυτή την έννοια, όπως επισημάναμε ήδη, τέτοιες παρεμβάσεις αποτελούν έμμεσο μεταπραγματολογικό σχόλιο ή, αλλιώς, μεταπραγματολογική σήμανση, που επιφέρει την αρνητική κοινωνική αξιολόγηση μιας προφορικής γλωσσικής παραγωγής κατά τη γραπτή της αναπαράσταση. Με άλλα λόγια, παρόμοιες μετατροπές στα γραπτά

σημαίνοντα κωδικοποιούν ένα πρόσθετο μήνυμα που κατευθύνει την κοινωνική ερμηνεία της αναπαριστώμενης γλωσσικής χρήσης. Η μη πρότυπη ορθογράφηση επικάθεται, δηλαδή, ως σχόλιο σε ορισμένα στοιχεία της συμβατικοποιημένης γραφής, αλλάζοντας συνολικά τον καθιερωμένο τρόπο ερμηνείας τους από τον αποδέκτη. Από αυτή την άποψη, η εν λόγω τεχνική συνιστά πρακτική μετασημείωσης (βλ. Agha, 2007), αφού κάποια σημεία τροποποιούνται σκοπίμως και λειτουργούν ανακλαστικά, προκειμένου να αξιολογήσουν κοινωνικά μια «φωνή», δηλαδή όλα εκείνα τα σημεία που αποδίδουν γραπτώς μια προφορική γλωσσική παραγωγή.

Στο συγκεκριμένο εγχειρίδιο, οι συγγραφείς σπεύδουν, μάλιστα, να διευκρινίσουν τη λειτουργία της μη πρότυπης ορθογράφησης μέσα από ένα ρητό μεταπραγματολογικό σχόλιο, το οποίο συνοδεύει τις δύο εκδοχές της προφορικής μαρτυρίας. Μέσω αυτού, το αλλόγλωσσο κοινό καθίσταται ενήμερο για το κοινωνικό νόημα ή, αλλιώς, τις συνδηλώσεις της συγκεκριμένης τεχνικής, η οποία λειτουργεί ως έμμεσο μεταπραγματολογικό σχόλιο και εκτός εγχειριδίου, χάρη στο συμβολικό δυναμικό της. Πιο συγκεκριμένα, όπως διευκρινίζεται από τους συγγραφείς, η σημείωση των αποβολών του σουά [ə] σε θεατρικά κείμενα γάλλων δραματουργών αποτελεί υφολογική σύμβαση, ώστε να επιτυγχάνεται άμεσα η κοινωνική διαφοροποίηση των χαρακτήρων:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.6

STRATÉGIE

Un même texte peut, selon la façon dont il est dit, permettre de situer socialement celui qui le dit. À part le langage familier, l'argot et les registres de langue, la façon dont on procède à l'élision du e peut permettre de situer socialement un individu. Au théâtre, pour interpréter des personnages on joue sur cette technique pour obtenir plus de crédibilité et donner une dimension socioculturelle au personnage.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Το ίδιο κείμενο μπορεί, ανάλογα με τον τρόπο που εκφωνείται, να επιτρέψει την κοινωνική κατηγοριοποίηση του ομιλητή. Εκτός από το ανεπίσημο ύφος ομιλίας, την αργκό και τα επίπεδα γλώσσας, ο τρόπος με τον οποίο σημειώνεται η έκθλιψη του e μπορεί να επιτρέψει την κοινωνική κατηγοριοποίηση ενός ατόμου. Στο θέατρο, αυτή η τεχνική αξιοποιείται για την ερμηνεία των χαρακτήρων, ώστε να φανούν πιο πειστικοί και να τους δοθεί μια κοινωνικοπολιτισμική διάσταση.

[Rond-Point 2, Τετράδιο Ασκήσεων, σελ. 64]

Με βάση τα παραπάνω, η αντιπαραβολική παρουσίαση των δύο κειμένων (βλ. εικόνα 4.14), στην υφολογική διαφοροποίηση των οποίων συμβάλλει ενεργά η μη πρότυπη ορθογράφηση, εξυπηρετεί τη διαδικασία ανάδειξης και (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής μέσα από τον λόγο της πρώτης –και όχι της δεύτερης– ομιλήτριας. Η εφαρμογή της συγκεκριμένης τεχνικής για τη γραπτή αναπαράσταση

του λόγου κάποιων ομιλητών έναντι άλλων φαίνεται, δηλαδή, ότι λειτουργεί και στα εγχειρίδια ως μέσο για την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική τους διαφοροποίηση. Μάλιστα, μεμονωμένα φαινόμενα προφορικότητας που αναπαρίστανται γραπτώς μέσω της στίξης (βλ. εικόνα 4.14) αρκούν ώστε να (μετα)σημειώσουν μια ολόκληρη γλωσσική παραγωγή ως απόκλιση από την «ορθή», αναμενόμενη και καθιερωμένη χρήση της γλώσσας, με αποτέλεσμα αυτή η γλωσσική παραγωγή να αδυνατεί να ταυτιστεί με τα γλωσσικά πρότυπα για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Σε άλλες περιπτώσεις, η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης δεν περιορίζεται σε μεμονωμένες τυπογραφικές σημάνσεις για την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών και την κατασκευή της υφολογικής τους αντίθεσης από άλλους. Οι συγγραφείς των εγχειριδίων μπορεί να καταφύγουν πιο συστηματικά στην τεχνική αυτή, σημειώνοντας, μέσω της μορφολογικής σύντμησης των γραπτών σημαινόντων, και άλλα φαινόμενα που απαντούν στη ροή της ομιλίας. Σε αυτή την περίπτωση, το οπτικό αποτέλεσμα που προκύπτει στο γραπτό κείμενο, εξαιτίας του αυξημένου αριθμού αποκλίσεων από τη συμβατικοποιημένη γραφή, είναι από μόνο του ενδεικτικό της έντονης υφολογικής αντίθεσης που οικοδομείται ανάμεσα στον λόγο του συγκεκριμένου ομιλητή και όλων όσοι προβάλλονται στο εγχειρίδιο. Το ακόλουθο παράδειγμα στοχεύει στο να αναδείξει αυτή τη διάσταση στη χρήση της μη πρότυπης ορθογράφησης, αλλά και τις ιδιαίτερες κοινωνικές συνδηλώσεις που αποκτά στα εγχειρίδια στο ευρύτερο πλαίσιο προώθησης και (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Στο εγχειρίδιο *Rond-Point 3* (2007), η υπό εξέταση διδακτική ενότητα αποσκοπεί στην εξοικείωση του αλλόγλωσσου κοινού με την ποικιλότητα της γαλλικής και, ειδικότερα, με τις διαφορές μεταξύ επίσημου γραπτού και ανεπίσημου προφορικού λόγου. Δύο διαφορετικά κείμενα, ένα γραπτό και ένα προφορικό, συνιστούν το γλωσσικό δείγμα, ώστε το αλλόγλωσσο κοινό να μυηθεί, σύμφωνα με τις οδηγίες των συγγραφέων, στη διάκριση και τη χρήση διαφορετικών «επιπέδων γλώσσας» (βλ. ενότητα 2.1.1.3).

Το πρώτο κείμενο είναι ένα δημοσιογραφικό άρθρο, αφιερωμένο στη χιπ-χοπ κουλτούρα και μουσική και σε μια πρόσφατη, πολύ επιτυχημένη συναυλία ενός αντίστοιχου γαλλικού συγκροτήματος. Το δεύτερο κείμενο είναι αυτό μιας ηχογραφημένης συνέντευξης που παραχωρεί ο τραγουδιστής του συγκροτήματος, Kamel, στο διάστημα μετά τη συναυλία. Στη διάρκεια της συνέντευξής του, ο ράπερ μιλά για τα μέλη του συγκροτήματος και την εγχώρια χιπ-χοπ μουσική σκηνή και,

μετά από τις σχετικές ερωτήσεις του συνεντευκτή, αναφέρει ορισμένες ανακρίβειες στο δημοσιογραφικό άρθρο για το γαλλικό χιπ-χοπ και το συγκρότημα όπου ανήκει. Γενικά, η μη πρότυπη ορθογράφηση έχει χρησιμοποιηθεί εκτενώς από τους συγγραφείς του εγχειριδίου για τη μεταγραφή του λόγου του Kamel απέναντι στον συνεντευκτή. Και, μάλιστα, όπως φαίνεται αμέσως παρακάτω, το οπτικό αποτέλεσμα είναι τέτοιο που διαφοροποιεί το κείμενο της συνέντευξης του ράπερ από οποιοδήποτε άλλο στο εγχειρίδιο:

- Monsieur Langlois, je vous remercie pour toutes ces explications.
- Merci à vous de m'avoir invité.
- Radio RP, il est midi pile !
(Interview fictive, inspirée des informations trouvées sur www.enekia.com)

Unité 3

C'EST COMME ÇA QU'ON PARLE

Unité 3. Activité 1 (Piste 17)

- Et pourquoi ce nom D'or et lin ?
- Très simple. C'est un jeu d'mots. Dans not' groupe, y'a des gens qui viennent des quatre coins du monde. On a tous grandi dans la banlieue d'Paris mais nos parents, ils sont d'ailleurs. Moi, chuis d'origine algérienne. Lili Style et P'tit Mic, ils sont camerounais ; Julius, lui, il est de la Guyane. Jonathan, c'est le seul qu'est né en France.
- Un groupe multi-ethnique, donc ?
- Ouais et multi-culturel aussi. C'est not' richesse à nous, notre identité.
- Vous donnez très peu d'interviews et on ne sait pas grand-chose de vous cinq.
- Ouais, c'est vrai, on parle que dans nos chansons. Mais faut écouter nos textes !
- Justement, est-ce que t'as lu l'article paru dans Le Quotidien, ce matin ? Qu'est-ce que tu penses de ce qui est dit à propos des thèmes de vos chansons ? Je cite : « les textes pessimistes et destructifs qui caractérisent le « parler-chanter » du rap ».
- Ben, celle qu'a écrit ça, elle a rien compris à la culture hip-hop ! Je m'explique. Y'a deux choses à comprendre : Un, not' réalité qu'est pas géniale. On est des mômes de banlieue. Y'a pas d'avenir pour nous dans la société. C'est ce qu'on décrit dans nos chansons. Alors, ça peut paraître pessimiste mais c'est not' réalité. Deux, not' message. On veut changer cette réalité. C'est pour ça qu'on chante, qu'on danse, qu'on tague. On chante l'espoir, le r'fus d'la violence, le respect, quoi. Faut écouter nos textes !
- Et vos références musicales ? Vous aimez quoi ? Vous aimez qui ?
- Ça dépend. Moi, je kiffe la funk et la soul, mais Julius, lui, notre DJ, mixe du jazz, de la world musique. Il kiffe les Sixun et Henri Salvador. Tu vois, on est très hétéroclites.
- Humhum, je vois... Mais bon, votre groupe, c'est vraiment une copie des groupes hip-hop américains, comme le suggère l'article ?
- J'crois pas qu'on puisse dire ça. Encore une fois, l'auteur de l'article s'est mal informée. C'est pas parce que le hip-hop est né aux States y'a plus de trente ans qu'on est des imitateurs. Non, nous, on est des artistes hip-hop, man. On crée, on transforme, on invente en s'appuyant sur not' vécu, not' sensibilité, nos désirs. On est des hip-hoppeurs français du XXIe. Pas des hip-hoppeurs new-yorkais des années 70 !
- Mais bon, ça existe vraiment un hip-hop français ?

- Bien sûr, y'a un hip-hop français bien vivant. D'ailleurs, la France est considérée comme la deuxième nation hip-hop après les States.
- Alors, cite-moi des groupes français que tu aimes.
- Ben y'en a plein. La liste est trop longue mais, par exemple, je kiffe Afrodiziac, Jango Jack, l'Algerino...
- Et maintenant que votre spectacle au théâtre de Suresnes se termine, c'est quoi vos projets ?
- On part en tournée aux States. D'abord New York, Détroit, la côte ouest. Tu vois, le hip-hop français s'exporte en Amérique ! C'est marrant, hein ?
- Ouais, c'est c'est trop fort ! (...) Bien, on arrive à la fin de notre entretien, est-ce que tu veux ajouter un dernier mot ?
- Oui, si tu permets, j'ai encore une rectif' à faire à propos de ce qui est écrit dans l'article.
- Et ben, vas-y. On t'écoute !
- Ouais, ouais, c'est à propos de nos danseurs.
- P'tit Mic et Lili Style ?
- Ouais, ouais. P'tit Mic est bien un breakeur, mais Lili Style, elle, elle fait plus du tetrin pas du break !
- Ben, qu'est-ce que c'est la différence ?
- Et ben, le break, ça se danse au sol. P'tit Mic, il tourne sur la tête, sur une main. Très acrobatique, quoi. Par contre, le tetrin c'est beaucoup plus stylisé. Ça se danse debout. Les bras et les mains font des gestes qui rappellent des peintures égyptiennes. Ça a rien à voir avec le break. Chais pas si la meuf qu'a écrit ça, elle a bien vu not' spectacle !
- Ouais, mais... c'est une super promo cet article !
- Ouais, ouais, chuis bien content mais tout le monde a droit à l'erreur. Respect man !

Unité 3. Activité 5B (Piste 18)

Bonjour, j'ai 23 ans et je m'appelle Lucas. J'ai un problème avec la fille avec qui je vis. On est ensemble depuis presque un an et je suis fou amoureux d'elle. Je pensais que cet été on partirait en vacances ensemble et jusqu'à la semaine dernière, elle était d'accord pour aller 15 jours en Grèce. Mais maintenant, elle parle de passer les vacances seule de son côté. Elle dit qu'elle a besoin de liberté. Pour moi, c'est terrible car je vis mal le fait qu'elle ne veuille pas être avec moi cet été. Est-ce que je suis un romantique ringard ? Je ne sais pas quoi faire, car j'ai peur de la perdre.

Unité 3. Activité 6A (Piste 19)

1. ● Chérie, c'est mon collègue Jean Dupont. Sa femme et lui nous invitent chez eux pour voir le match.
- Comme c'est gentil ! [Qu'est-ce que je vais m'ennuyer !]

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΕΝΟΤΗΤΑ 3 «ΕΤΣΙ ΜΙΛΑΜΕ»

- *Και γιατί αυτό το όνομα D'or et Jin;*
Πολύ απλά. Είναι ένα λογοπαίγνιο. Το συγκρότημά μας έχει ανθρώπους που προέρχονται απ' όλες τις γωνιές του πλανήτη. Όλοι μεγαλώσαμε στα προάστια του Παρισιού, αλλά οι γονείς μας είναι απ' αλλού. Εγώ είμαι αλγερινής καταγωγής. Η Lili Style και ο P'tit Mic είναι από το Καμερούν. Ο Julius είναι από τη Γουιάνα. Ο Jonathan είναι ο μόνος που γεννήθηκε στη Γαλλία.
- *Ένα πολυεθνικό συγκρότημα, λοιπόν;*
Ναι και πολυπολιτισμικό, επίσης. Είναι ο πλούτος ο δικός μας, η ταυτότητά μας.
- *Δίνετε πολύ λίγες συνεντεύξεις και δεν ξέρουμε πολλά πράγματα για εσάς τους πέντε.*
Ναι, είναι αλήθεια, μιλάμε μόνο μέσα απ' τα τραγούδια μας. Μα, πρέπει να ακούσει κανείς τους στίχους μας!
- *Πάνω σ' αυτό, μήπως διάβασες το άρθρο που δημοσιεύτηκε στη Le Quotidien σήμερα το πρωί; Τι πιστεύεις για όσα λέγονται σχετικά με τα θέματα των τραγουδιών σας; Αναφέρω ένα απόσπασμα: «Οι απαισιόδοξοι και καταστροφικοί στίχοι που χαρακτηρίζουν αυτό το είδος ομιλίας-τραγουδιού των ράπερς».*
Μα, αυτή που το 'γραψε αυτό, δεν έχει καταλάβει τίποτα από τη χιπ-χοπ κουλτούρα! Εξηγούμαι. Υπάρχουν δύο πράγματα [που πρέπει] να καταλάβει κανείς: ένα, η πραγματικότητα μας, που δεν είναι σούπερ. Είμαστε πιτσιρικάκια απ' τα προάστια. Δεν υπάρχει μέλλον για μας στην κοινωνία. Αυτό περιγράφουμε στα τραγούδια μας. Αυτό, λοιπόν, μπορεί να φανεί απαισιόδοξο, αλλά είναι η πραγματικότητα για μας. Δύο, το μήνυμά μας. Θέλουμε να αλλάξουμε αυτή την πραγματικότητα. Γι' αυτό τραγουδάμε, χορεύουμε, κάνουμε γκράφιτι. Τραγουδάμε την ελπίδα, την άρνηση της βίας, τον σεβασμό, δηλαδή. Πρέπει ν' ακούσει κανείς τα κείμενά μας.
- *Και οι μουσικές αναφορές σας; Τι σας αρέσει; Ποιος σας αρέσει;*
Εξατάτα. Εγώ πάω πολύ τη funk και τη soul [μουσική], αλλά ο Julius, ο DJ μας, μιζάρει jazz και world music. Πάει πολύ τους Sixun και τον Henri Salvador. Βλέπεις, είμαστε πολύ ετερόκλητοι.
- *Μμμμ, το βλέπω. Ναι, ωραία, αλλά το συγκρότημά σας είναι πράγματι αντιγραφή των αμερικανικών συγκροτημάτων χιπ-χοπ, όπως αφήνεται να εννοηθεί στο άρθρο;*
Δεν νομίζω ότι μπορούμε να το πούμε αυτό. Για ακόμη μια φορά, η συγγραφέας του άρθρου δεν πληροφορήθηκε σωστά. Επειδή η χιπ-χοπ γεννήθηκε στις ΗΠΑ πριν τριάντα χρόνια, δεν πάει να πει ότι την αντιγράφουμε. Όχι, εμείς είμαστε καλλιτέχνες της χιπ-χοπ, man. Δημιουργούμε, μετατρέπουμε, επινοούμε με βάση τα βιώματά μας, την ευαισθησία μας, τις επιθυμίες μας. Είμαστε Γάλλοι χιπ-χόπερς του εικοστού πρώτου αιώνα. Όχι χιπ-χόπερς της Νέας Υόρκης του '70!
- *Ωραία, αλλά υπάρχει πραγματικά γαλλικό χιπ-χοπ;*
Φυσικά και υπάρχει γαλλικό χιπ-χοπ, και πολύ ζωντανό. Εξάλλου, η Γαλλία θεωρείται η δεύτερη χώρα του χιπ-χοπ μετά τις ΗΠΑ.
- *Ωραία, πες μου γαλλικά συγκροτήματα που σου αρέσουν.*
Ε, είναι πολλά. Η λίστα είναι πάρα πολύ μεγάλη, αλλά πάω πολύ, για παράδειγμα, τους Afrodisiac, τον Jango Jack, τον Algerino...
- *Και τώρα που η συναυλία σας στο θέατρο Suresnes τελειώνει, ποια είναι τα σχέδιά σας; Φεύγουμε για περιοδεία στις ΗΠΑ. Ξεκινάμε από τη Νέα Υόρκη, το Νητηρόιτ, τις δυτικές ακτές. Βλέπεις, το γαλλικό χιπ-χοπ εξάγεται στην Αμερική. Δεν έχει πλάκα, ε;*
- *Ναι, είναι φοβερό! (...) Καλώς, φθάνουμε στο τέλος της συνέντευξής μας. Θέλεις να προσθέσεις κάτι τελευταίο;*
Ναι, αν μου επιτρέπεις, έχω ακόμα μια διόρθωση να κάνω για κάτι που γράφτηκε σε αυτό το άρθρο.
- *Ωραία, έλα. Σ' ακούμε!*
Ναι, ναι, είναι για τους χορευτές μας.
- *Τον P'tit Mic και τη Lili Style;*
Ναι, ναι. Ο P'tit Mic είναι break χορευτής, αλλά η Lili Style κάνει tetris όχι break!
- *Μα, ποια είναι η διαφορά;*
Να, το break χορεύεται στο έδαφος. Ο P'tit Mic γυρνάει πάνω στο κεφάλι του με το ένα χέρι. Κανονικό ακροβατικό, δηλαδή. Αντίθετα, το tetris θέλει πολύ περισσότερο στυλ. Χορεύεται από

όρθια θέση. Κάνεις κινήσεις με τα χέρια που θυμίζουν αιγυπτιακές τοιχογραφίες. Δεν έχει καμία σχέση με το break. Δεν ξέρω αν η τύπισσα που το 'γραψε αυτό ήρθε να δει τη συναυλία μας!

- Ναι, αλλά... είναι καραμπινάτη διαφήμιση αυτό το άρθρο!
Ναι, ναι. Είμαι πολύ χαρούμενος. Όλος ο κόσμος έχει δικαίωμα να κάνει λάθος. Σεβασμός, man!

Κατά την απόδοση των λεγομένων του ράπερ, η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης εφαρμόζεται με τη συστηματική μορφολογική σύντμηση γραπτών σημαινόντων, προκειμένου να αποδοθούν πολλές από τις φωνολογικές συρρικνώσεις και τις μη διακριτές πραγματώσεις φθόγγων που απαντούν στη ροή της ομιλίας του. Αναλυτικότερα, τέτοιες συντμήσεις είναι εδώ οι εξής: α) οι αποβολές του σουά [ə] κυρίως σε κλιτικά και την πρόθεση *de* (*jeu d'mots* αντί *jeu de mots* «λογοπαίγνιο», *la banlieue d'Paris* αντί *la banlieue de Paris* «τα προάστια του Παρισιού», *j'crois pas* αντί *je crois pas* «δεν νομίζω») και λιγότερο στο ενδιάμεσο λέξεων (*P'tit Mic* αντί *Petit Mic*, *le r'fus d'la violence* αντί *le refus de la violence* «η άρνηση της βίας»), β) η απαλοιφή του [i] στο αναφορικό *qui* «ποιος» σε προφωνηεντική θέση (*le seul qu'est né en France* αντί *le seul qui est né en France* «ο μόνος που γεννήθηκε στη Γαλλία», *la meuf qu'a écrit ça* αντί *la meuf qui a écrit ça* «η τύπισσα που το 'γραψε αυτό»), γ) η απαλοιφή του κλιτικού υποκειμένου *il* σε απρόσωπες εκφράσεις (*y'a des gens* αντί *il y a des gens* «έχει ανθρώπους», *faut écouter* αντί *il faut écouter* «πρέπει ν' ακούσει κανείς») και δ) οι απλοποιήσεις τελικών συμφωνικών συμπλεγμάτων με τη σίγαση ή την απαλοιφή του [R], συνήθως μετά από κλειστό ή τριβόμενο φθόγγο, φαινόμενο ιδιαίτερα συχνό όταν ακολουθεί λέξη που ξεκινά από σύμφωνο (π.χ. *not'groupe* αντί *notre groupe* «το συγκρότημά μας», *not'richesse* αντί *notre richesse* «ο πλούτος μας»).⁷⁴ Στο κείμενο της συνέντευξης εντοπίζονται, επίσης, φαινόμενα που αποτελούν το επακόλουθο ανάλογων συντμήσεων στη ροή του λόγου, όπως π.χ. αφομοιώσεις ως προς την ηχηρότητα του κλιτικού υποκειμένου α' ενικού προσώπου *j(e)* «εγώ» με το άηχο, αρχικό [s] του ρηματικού τύπου που ακολουθεί, αφού έχει προηγηθεί η αποβολή του σουά [ə] (*chuis pas* αντί *j(e) suis pas* «δεν είμαι», *chais pas* αντί *j(e) sais pas* «δεν ξέρω»). Τέλος, μαζί με τα συγκεκριμένα φαινόμενα προφορικότητας εντοπίζονται στο κείμενο της συνέντευξης η εκφορά του *oui* «ναι» ως *ouais*, όπως επίσης η χρήση στοιχείων πλήρωσης της ομιλίας και φατικών/επαφικών εκφράσεων (*ben*, *quoi* κτλ.).

⁷⁴ Για τα συγκεκριμένα φαινόμενα από τη φωνητική/φωνολογία της γαλλικής, βλ. Gadet, 1997: 76· Riegel κ.ά. 2001: 53.

Όπως στο παράδειγμα με τις προφορικές μαρτυρίες των δύο γυναικών (βλ. εικόνα 4.14), η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης συνδυάζεται κατά την εφαρμογή της με άλλα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής –και, ταυτόχρονα, επικάθεται σε αυτά– στο πλαίσιο της υφολογικής κατασκευής του Kamel (βλ. εικόνα 4.15). Για παράδειγμα, ορισμένα φαινόμενα ποικιλότητας από τη σύνταξη της γαλλικής που εντοπίζονται στον λόγο του ράπερ είναι: α) η άρνηση χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (π.χ. *not'réalité qu'est pas géniale* αντί *notre réalité qui n'est pas géniale* «η πραγματικότητά μας που δεν είναι σούπερ»), β) οι εκτοπίσεις (ή αναδιπλασιασμοί) υποκειμένων (π.χ. *celle qu'a écrit ça, elle a rien compris* αντί *celle qui a écrit ça n'a rien compris* «αυτή που το 'γραψε αυτό δεν έχει καταλάβει τίποτα»), γ) οι ομοιοαναφορικές δομές για λόγους έμφασης (*not'richesse à nous* «ο πλούτος ο δικός μας») και δ) η χρήση του αντωνυμικού τύπου *on* αντί του *nous* για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο (*nous, on est des artistes hip-hop* «εμείς, είμαστε καλλιτέχνες της χιπ-χοπ»). Επιπλέον, ο ράπερ χρησιμοποιεί λεξιλογικούς τύπους τόσο από την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα (*génial* «σούπερ» αντί *idéal* «ιδανικό», *les mômes de banlieue* «πιτσιρικάκια απ' τα προάστια» αντί *les enfants de banlieue* «τα παιδιά απ' τα προάστια», *marrant* «που έχει πλάκα» αντί *amusant* «διασκεδαστικό») όσο και από τα νεανικά ιδιώματα, που μαρτυρούν, μάλιστα, την επιρροή της αραβικής στη γαλλική (*kiffer* «πάω πολύ» αντί *aimer* «αγαπώ»). Παράλληλα, τα φαινόμενα ποικιλότητας από τον τομέα της μορφολογίας που εντοπίζονται στο κείμενο της ηχογραφημένης συνέντευξης αφορούν είτε συντετμημένους λεξιλογικούς τύπους, οι οποίοι απαντούν κυρίως στον προφορικό λόγο (*rectif'* αντί *rectification* «διόρθωση»), είτε μορφολογικά τροποποιημένους τύπους, που έχουν μάλλον καθιερωθεί στην ευρύτερη χρήση και ανάγονται στη νεανική ανάδρομη αργκό (*meuf* αντί *femme* «γυναίκα»)⁷⁵. Τέλος, στον τομέα της πραγματολογίας ξεχωρίζει ο χαρακτηριστικός τρόπος προσφώνησης *man*, δάνειο από την αγγλική, τον οποίο χρησιμοποιεί ο ράπερ για την αναφορά στο πρόσωπο του δημοσιογράφου.

Σε προέκταση όλων των παραπάνω πρέπει να επισημάνουμε ότι οι γλωσσικές επιλογές του δημοσιογράφου σε όλη τη διάρκεια της συνέντευξης είναι τέτοιες, ώστε η επικοινωνία να διεξάγεται συνολικά σε ανεπίσημο και χαλαρό ύφος. Το γεγονός αυτό φαίνεται, για παράδειγμα, μέσα από την κοινωνική δείξη *tu* («εσύ») που

⁷⁵ Για πρόσθετες πληροφορίες και παραδείγματα σε σχέση με τη νεανική ανάδρομη αργκό, βλ. ενότητες 5.3 και 5.7.

υιοθετεί για την αναφορά του στον συνεντευξιαζόμενο (*t'as lu l'article ?* «διάβασες το άρθρο;»), τον τρόπο εκφοράς των ερωτήσεών του (*vous aimez quoi, c'est quoi vos projets ?* «τι σας αρέσει, ποια είναι τα σχέδιά σας;»), το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί (*c'est une super promo cet article* «είναι καραμπινάτη διαφήμιση αυτό το άρθρο») και άλλα φαινόμενα στον λόγο του, όπως η εκφορά του *oui* «ναι» ως *ouais*.

Με βάση τα ανωτέρω, είναι προφανές ότι η μη πρότυπη ορθογράφηση κατά τη μεταγραφή ή/και την αναπαράσταση του λόγου του Kamel λειτουργεί ως μεταπραγματολογικό σχόλιο των συγγραφέων για τον τρόπο ομιλίας, αλλά και το συνολικότερο ύφος του ράπερ. Όπως αναφέρει ο ίδιος στη συνέντευξη, το κοινωνικό του προφίλ σχετίζεται με τη ζωή του στα κοινωνικά υποβαθμισμένα προάστια του Παρισιού, όπως και των υπόλοιπων μελών του μουσικού συγκροτήματος όπου ανήκει, γόνων ως επί το πλείστον φτωχών μεταναστών από τις πρώην γαλλικές αποικίες. Στην περίπτωση του ράπερ, όμως, η χρήση της μη πρότυπης ορθογράφησης ως μέσου μεταπραγματολογικού σχολιασμού και πρακτικής (μετα)σημείωσης δεν παραπέμπει μόνο στις καταβολές του από τις μη προνομιούχες κοινωνικές ομάδες. Εν προκειμένω, η τεχνική της απόκλισης από τη συμβατικοποιημένη γραφή –και, μάλιστα, λόγω της έκτασης που λαμβάνει εδώ η εφαρμογή της– αποκτά μια επιπλέον κοινωνική διάσταση: πρόκειται για τη συμβολική της διασύνδεση από τους συγγραφείς με το συνολικότερο προφίλ ενός καλλιτέχνη από τη χιπ-χοπ μουσική σκηνή. Το χαρακτηριστικό ύφος της μουσικής, η ανεπίσημη ή/και εκκεντρική αμφίεση, η καταγγελτική διάσταση των στίχων τους για το κοινωνικοπολιτικό κατεστημένο και τις πολιτικές περιθωριοποίησης των ασθενέστερων αποτελούν στοιχεία μιας κοινωνικά αναγνωρίσιμης εικόνας για τους συγκεκριμένους καλλιτέχνες (βλ. προηγούμενες ενότητες για τα *σημειωτικά ρεπερτόρια* και τις *μετασημειωτικές τυποποιήσεις*). Έτσι, η απόκλιση από την πρότυπη γλώσσα και τη γραφή της έρχεται να συμβολίσει την ιδιαίτερη καλλιτεχνική ταυτότητα των ράπερς και την υιοθέτηση από μέρους τους συγκεκριμένων ιδεών και αξιών που βρίσκονται σε σχέση αντίθεσης με την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων. Οι ιδιαίτερες κοινωνικές και εθνικές καταβολές της χιπ-χοπ κουλτούρας (από τις φτωχογειτονιές των Αφροαμερικανών στις ΗΠΑ) εξηγούν τη συνολικότερη στάση των καλλιτεχνών αυτών που αντιμάχονται τον κυρίαρχο λόγο, δεν εναρμονίζονται με συνήθειες νόρμες καλλιτεχνικής έκφρασης και εκπροσωπούν, μέσω των στίχων τους, τη φωνή των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικά ομάδων.

Στο σύνολό της, η μελέτη της συνέντευξης του ράπερ δείχνει ότι παρόμοιες απόπειρες μεταγραφής ή/και αναπαράστασης του λόγου ομιλητών, όπως αυτού του Kamel, κάθε άλλο παρά υπονομεύουν την πρότυπη γλωσσική ποικιλία στα εγχειρίδια. Στην πραγματικότητα, όσο πιο έντονες είναι οι αποκλίσεις από τη συνήθη γραφή τόσο περισσότερο τονίζονται οι αρνητικές κοινωνικές τους συνδηλώσεις, γεγονός που οδηγεί στον στιγματισμό και την περιθωριοποίηση των αναπαριστώμενων ομιλητών στα εγχειρίδια, ως αποτέλεσμα της ανατροπής καθιερωμένων ορθογραφικών –και όχι μόνο– πρακτικών. Συνεπώς, η πρότυπη γαλλική δεν υπονομεύεται, αλλά αντίθετα διασφαλίζεται η πρωτοκαθεδρία της ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Όπως προκύπτει από τα δύο υπό εξέταση παραδείγματα (βλ. εικόνες 4.14 και 4.15), η μη πρότυπη ορθογράφηση αποτελεί αξιολογική πρακτική, ενδεικτική της ιεραρχικής αντιμετώπισης των υφολογικών διαφορών που παρουσιάζει ο λόγος των αναπαριστώμενων ομιλητών της γαλλικής σε ανώτερα και κατώτερα «επίπεδα γλώσσας» (βλ. επίσης ενότητα 2.1.1.3). Μάλιστα, ο προφορικός λόγος στιγματίζεται άμεσα εξαιτίας της σύγκρισής του με τη γραπτή, επίσημη και κωδικοποιημένη μορφή της γλώσσας, δηλαδή το κατ' εξοχήν πεδίο επιτυχημένης εφαρμογής της γλωσσικής τυποποίησης (βλ. σχετικά Mirloy & Milroy, 1999). Έτσι, προκύπτει ότι η μη πρότυπη ορθογράφηση διατηρεί τις αρνητικές κοινωνικές συνδηλώσεις της και σε ένα διδακτικό πλαίσιο, τουλάχιστον μέσα από τις πρακτικές των συγκεκριμένων συγγραφέων στα εγχειρίδια. Πάντως, αξίζει να σημειωθεί, κλείνοντας, ότι σχετικά πρόσφατα η οπτική αναπαράσταση φαινομένων προφορικότητας μέσω της γραφής έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον των ερευνητών τόσο για τη διδασκαλία του προφορικού λόγου όσο και των ηλεκτρονικών ειδών λόγου σε ένα αλλόγλωσσο κοινό (για διδακτικές προτάσεις, βλ. σχετικά Weber, 2010· Wachs & Weber, 2011).

4.5.3 Ρητά και έμμεσα μεταπραγματολογικά σχόλια: Αναπαραστάσεις, υπερβάσεις και αντιφάσεις

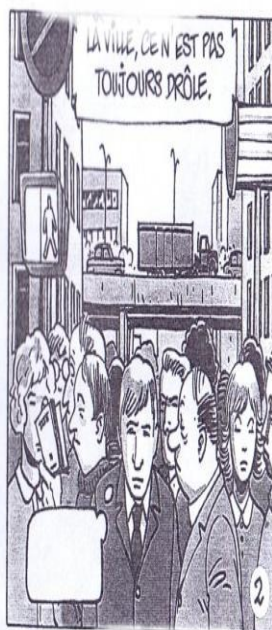
Έως εδώ, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων διακρίθηκαν, με βάση τον τρόπο εκφοράς τους, σε δύο είδη (*ρητά* και *έμμεσα*) και εξετάστηκε: καταρχάς, ο ρόλος τους κατά την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια και, έπειτα, η συμβολή τους στη διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Στο τελευταίο υπό εξέταση απόσπασμα (βλ. παρακάτω), η

ανάλυση εστιάζει στον συνδυασμό των δύο τρόπων εκφοράς του μεταπραγματολογικού σχολιασμού, με σκοπό να αναδείξει τις ιδιαιτερότητες και τις ασυμβατότητες που απορρέουν από την αλληλοδιαπλοκή τους στα εγχειρίδια εξαιτίας της ακλόνητης πρωτοκαθεδρίας, της οποίας χαίρει η πρότυπη γαλλική σε αυτά.

Το υπό εξέταση υλικό αντλείται από το εγχειρίδιο *La Méthode Orange 3* (1981), το οποίο εκδόθηκε σε μια περίοδο όπου επικρατεί η νέα –για την εποχή– επικοινωνιακή προσέγγιση στη γλωσσοδιδασκτική επιστήμη. Αυτό συμβαίνει μετά από τη μακρόχρονη εφαρμογή της *Δομο-ολιστικής Οπτικοακουστικής Μεθόδου* (*Méthode Structuro-Globale Audiovisuelle* ή SGAV), η οποία κυριάρχησε στη διδακτική της γαλλικής ως ξένης γλώσσας από τη δεκαετία του '60 (για τη συγκεκριμένη μέθοδο, βλ. κεφ. 2, υποσημ. 41). Γενικά, η ανάδειξη της ποικιλότητας, που χαρακτηρίζει τις επιμέρους χρήσεις της γλώσσας, αποτελεί μια από τις κύριες επιδιώξεις των υποστηρικτών της επικοινωνιακής προσέγγισης και η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης φαίνεται ότι επιστρατεύτηκε από τους συγγραφείς στα εγχειρίδια γι' αυτό τον σκοπό, προκειμένου να αναπαραστήσουν, δηλαδή, φαινόμενα του καθημερινού, προφορικού λόγου, τα οποία είχαν έως τότε αποσιωπηθεί, εξαιτίας της αποκλειστικής έμφασης που δινόταν στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γλώσσας κατά τη διδασκαλία.

Η υπό εξέταση διδακτική ενότητα επιγράφεται γενικά *Les surprises de la langue* «Οι εκπλήξεις της γλώσσας» και συνοδεύεται από την ερώτηση *Le français, quel français ?* «Η γαλλική; Ποια απ' όλες;». Η ερώτηση δείχνει ότι οι συγγραφείς –ήδη από την εποχή εκείνη– επιχειρούν να κλονίσουν την κυρίαρχη ιδεολογία γύρω από τη μία και ενιαία γλώσσα προς διδασκαλία. Άλλωστε, αυτό επέτασσαν οι θεωρητικές αρχές και οι μεθοδολογικές προτάσεις που διατυπώνονταν στο πλαίσιο της επικοινωνιακής προσέγγισης (βλ. ενδεικτικά Roulet, 1973). Παρ' όλα αυτά, ο γενικός τίτλος της ενότητας παρουσιάζει τη γλωσσική ποικιλότητα ως γεγονός απροσδόκητο για το αλλόγλωσσο κοινό, το οποίο είχε γαλουχηθεί έως τότε με την ιδεολογία της γλωσσικής ομοιογένειας:

Les surprises de la langue *le français, quel français?*

Vous entendrez
des amis,
des copains

Vous direz
à des gens que
vous connaissez

Mais on écrirait

ben, euh, quoi, écoute
chui content - je suis content
faut l'appeler - faut l'appeler
ch'ai pas ski veut - je sais pas ce qu'il veut
y'a prendre le train - il n'y a qu'à prendre le train
j'ai rien reçu - j'ai rien reçu
c'est Catherine kè venue tchercher - c'est Catherine qui est venue te chercher
c'est mes copains - c'est mes amis
tè sympa de faire ça pour moi - tu es sympa de faire ça pour moi
où tu vas en vacances? - où est-ce que tu vas en vacances?

Je suis content!
Il faut l'appeler.
Je ne sais pas ce qu'il veut.

Il faut prendre le train.

Je n'ai rien reçu.
C'est Catherine qui est venue te chercher.
Ce sont mes amis.
C'est gentil de faire cela pour moi.
Où vas-tu en vacances?

Mais si vous parlez toujours ainsi, on dira que vous parlez comme un livre.

Si vous écrivez comme ça, on ne vous comprendra pas toujours.

Οι εκπλήξεις της γλώσσας <i>Η γαλλική; Ποια απ' όλες;</i>		
Θα ακούσετε γνωστούς, φίλους	Θα πείτε σε άτομα που γνωρίζετε	Αλλά θα έγραφε κανείς
Είμαι χαρούμενος! Πρέπει να τον/την καλέσεις Δεν ξέρω τι θέλει Δεν έχει κανείς παρά να πάρει το τρένο / Πρέπει να πάρει κανείς το τρένο Δεν έλαβα κάτι Η Κατερίνα ήρθε να σε πάρει Είναι οι γνωστοί μου, οι φίλοι μου Καλοσύνη σου που το κάνεις αυτό για μένα Πού πηγαίνεις διακοπές;		
Εάν γράφετε έτσι, δεν θα σας καταλαβαίνουν πάντα		Αλλά εάν μιλάτε πάντα έτσι, θα πουν ότι μιλάτε σαν βιβλίο

Όπως φαίνεται στο απόσπασμα από τη διδακτική ενότητα (βλ. εικόνα 4.16), στο παρεχόμενο εικονογραφικό υλικό αναπαρίστανται διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχει, ως επί το πλείστον, ο ίδιος ομιλητής, ένας άγγλος ήρωας του εγχειριδίου με το όνομα, κύριος Collins. Οι επικοινωνιακές περιστάσεις όπου συμμετέχει ο ήρωας αφορούν μια εξακρίβωση στοιχείων από ένα γάλλο αστυνομικό, μια σύντομη συναλλαγή στο ταχυδρομείο και μια γνωριμία στη διάρκεια ενός κοσμικού γεγονότος. Η αναπαράσταση διαφορετικών σκηνών από τη ζωή του ήρωα στη Γαλλία επιτρέπει στους συγγραφείς να προβάλουν διαφορετικές χρήσεις της γαλλικής στο εγχειρίδιο. Παράλληλα, αυτοί κρίνουν σκόπιμο να τις συνοδεύσουν και από ένα σύντομο κείμενο με μεταπραγματολογικό περιεχόμενο όπου παρουσιάζουν, στη θεωρία, το φαινόμενο της γλωσσικής ποικιλότητας για τις ανάγκες της ξενόγλωσσης διδασκαλίας:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.7

Savoir parler ou écrire, c'est d'abord savoir choisir quel français utiliser.

Το να ξέρει κανείς να μιλά ή να γράφει είναι να ξέρει, καταρχάς, να επιλέγει ποια γαλλικά θα χρησιμοποιήσει.

La façon de parler ou d'écrire change avec les gens ; le père ne parle pas à son fils comme un employé à son directeur ou comme des copains ensemble. Un journaliste n'écrit pas comme il parle.

Ο τρόπος που μιλά ή γράφει κανείς αλλάζει με τα άτομα: ο πατέρας δεν μιλά στον γιο του, όπως ένας υπάλληλος στον διευθυντή του κι ούτε όπως οι φίλοι μεταξύ τους. Ένας δημοσιογράφος δεν

γράφει όπως μιλά.

Elle change aussi avec les endroits : on ne parle pas au café comme au bureau, chez des amis comme en voyage. On n'écrit pas une lettre comme un devoir.

Αλλάζει, επίσης, με τον χώρο: δεν μιλά κανείς στην καφετέρια όπως στο γραφείο, στο σπίτι φίλων όπως στο ταξίδι. Δεν γράφει κανείς ένα γράμμα όπως μια εργασία για το σχολείο.

Elle change enfin avec les choses qu'on dit, les opinions qu'on a, l'idée qu'on se fait de celui à qui on parle.

Τέλος, αλλάζει με τα πράγματα που λέει κανείς, τις απόψεις που έχει, την ιδέα που έχει στο μυαλό του γι' αυτόν στον οποίο μιλάει.

Dans ces différentes situations, les mots, leur ordre, la façon de les dire ne sont pas les mêmes et c'est important pour comprendre et se faire comprendre.

Σε αυτές τις διαφορετικές περιστάσεις, οι λέξεις, η σειρά τους, ο τρόπος που τις λέει κανείς δεν είναι ο ίδιος κι αυτό είναι σημαντικό για να καταλαβαίνει κανείς και να γίνεται κατανοητός.

[Méthode Orange 3 (1981), σελ. 29]

Στο παραπάνω απόσπασμα, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων διαφοροποιεί, καταρχάς, τη γραπτή από την προφορική χρήση της γλώσσας και, έπειτα, δίνει έμφαση στο γεγονός ότι κάποιος γνωρίζει μια γλώσσα, όταν κάνει τις κατάλληλες επιλογές ως προς τη χρήση της. Όπως λέγεται διεξοδικά, ανάλογες επιλογές γίνονται με κριτήριο την επικοινωνιακή περίσταση, τον συνομιλητή, το θέμα της συζήτησης, τις προθέσεις του κ.ά. Αξίζει να σημειωθεί ότι όλα τα παραδείγματα που δίνονται στο παράδειγμα 4.7 αναφορικά με τις επιλογές των ομιλητών εκφέρονται στην άρνηση, γεγονός που μαρτυρά την επιδίωξη των συγγραφέων της εποχής να κλονίσουν πεποιθήσεις και να ανατρέψουν προϋποθέσεις που αφορούν έναν ενιαίο και απaráλλακτο τρόπο χρήσης της γλώσσας (π.χ. *le père ne parle pas à son fils comme...* «ο πατέρας δεν μιλά στον γιο του, όπως...», *un journaliste n'écrit pas comme il parle* «ένας δημοσιογράφος δεν γράφει όπως μιλά» κ.ο.κ.).

Σε αυτό το πλαίσιο, όπου η ποικιλότητα της γαλλικής τίθεται στο επίκεντρο του διδακτικού ενδιαφέροντος, οι συγγραφείς του εγχειριδίου παρουσιάζουν, επιπλέον, τρεις στήλες. Αυτές περιλαμβάνουν το ίδιο γλωσσικό δείγμα (εννέα φράσεις) σε τρεις υφολογικά διαφοροποιημένες εκδοχές. Όπως σημειώνουν στα εισαγωγικά σχόλια που κάνουν οι συγγραφείς για την κάθε στήλη ξεχωριστά, οι δύο πρώτες, με την ίδια γραμματοσειρά, αφορούν την εκφορά των φράσεων στον προφορικό λόγο, ενώ η τρίτη και τελευταία στήλη, με διαφορετική γραμματοσειρά, εμπεριέχει την αντίστοιχη διατύπωσή τους στον γραπτό λόγο. Ας εξετάσουμε, όμως, το περιεχόμενο της κάθε στήλης ξεχωριστά, όπως εμφανίζεται στην εικόνα 4.16, με έμφαση στην πρώτη, η οποία συγκεντρώνει τα περισσότερα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής.

Η πρώτη στήλη πλαισιώνεται από το σύντομο, ρητό μεταπραγματολογικό σχόλιο (βλ. ενότητα 4.5.1) *vous entendrez des amis, des copains* «θα ακούσετε φίλους, γνωστούς». Πρόκειται για μια βεβαιωτική ή, αλλιώς, αναπαραστατική λεκτική πράξη,⁷⁶ στραμμένη προς το αλλόγλωσσο κοινό, όπως φανερώνει η δευτεροπρόσωπη αντωνυμική δείξη *vous* «εσείς», όπου οι συγγραφείς περιγράφουν σύντομα όψεις από την προφορική χρήση της γαλλικής. Αυτές αφορούν, ειδικότερα, στον τρόπο ομιλίας γαλλόφωνων φίλων και γνωστών, με τους οποίους θα έρθει κατά πάσα πιθανότητα σε επαφή το αλλόγλωσσο κοινό που μαθαίνει τη γαλλική ως ξένη γλώσσα. Οι φράσεις της συγκεκριμένης στήλης συγκεντρώνουν τα περισσότερα φαινόμενα ποικιλότητας από την καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής. Για τη γραπτή τους αναπαράσταση, οι συγγραφείς έχουν επιστρατεύσει την τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης, η οποία –σημειωτέον– επιστρατεύεται στο συγκεκριμένο απόσπασμα σε βαθμό που δεν συναντήσαμε πουθενά αλλού στο υλικό που συλλέξαμε για την παρούσα έρευνα.

Στην πρώτη στήλη, οι συγγραφείς αναπαριστούν, κυρίως μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης, φωνητικές πραγματώσεις της γαλλικής, οι οποίες περιλαμβάνουν διάφορες συρρικνώσεις που απαντούν στη ροή της ομιλίας. Αναλυτικότερα, πρόκειται για φαινόμενα προφορικότητας, όπως: α) η αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα του κλιτικού υποκειμένου στο α' πρόσωπο *j(e)* «εγώ» με το άηχο, αρχικό [s] του ρήματος που ακολουθεί [*chui content* αντί *j(e) suis content* «είμαι χαρούμενος», *chai pas* αντί *j(e) sais pas* «δεν ξέρω»], β) η αποβολή του σουά [ə] σε κλιτικά (*tchercher* αντί *te chercher* «να σε πάρει»), η οποία απαντά μαζί με την απαλοιφή του [l] στο κλιτικό υποκειμένου γ' προσώπου *il* «αυτός» (*ski veut* αντί *ce qu'il veut* «αυτό που θέλει»), γ) η απαλοιφή του [i] στο αναφορικό *qui* «ποιος» σε προφωνηεντική θέση (*c'est Catherine kè venue* αντί *c'est Catherine qui est venue* «η Κατερίνα ήρθε»), δ) η αποβολή του [y] στο κλιτικό υποκειμένου του β' ενικού προσώπου *tu* «εσύ» (*té sympa* αντί *tu es sympa* «καλοσύνη σου») και ε) η μηδενική πραγμάτωση του κλιτικού υποκειμένου *il* σε απρόσωπες εκφράσεις (*yaka prendre le train* αντί *il n'y a qu'à prendre le train* «δεν έχει κανείς παρά να πάρει το τρένο», *faut l'appeler* αντί *il faut l'appeler* «πρέπει να τον/την καλέσεις»). Αξίζει δε να σημειωθεί ότι πολλές από τις γραφές που εντοπίζονται στην πρώτη στήλη και πλησιάζουν τη

⁷⁶ Οι βεβαιωτικές ή αναπαραστατικές λεκτικές πράξεις εκφράζουν την πεποίθηση του ομιλητή για κάτι και χρησιμεύουν για περιγραφές, αναφορές σε γεγονότα, την έκφραση ενός ισχυρισμού ή τη διατύπωση ενός συμπεράσματος (για μια σύντομη παρουσίαση της τυπολογίας των λεκτικών πράξεων από τον Searle, βλ. Yule, 2006: 66, 67).

φωνητική μεταγραφή (π.χ. *é* αντί *es*, *k* αντί *qu*, *ski veut* αντί *c' qu' i veut*, *yaka* αντί *y a qu'à*, *tchercher* αντί *t'chercher*) δεν αναπαριστούν κάποια ιδιαιτερότητα στην προφορά της γαλλικής. Απλώς σημαδεύουν το γλωσσικό υλικό και καθιστούν εντονότερη την απόκλισή του από την πρότυπη ορθογράφηση, χωρίς να εκφράζουν γλωσσολογικές πληροφορίες για τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει ο ρέοντας, προφορικός λόγος στη γαλλική.⁷⁷

Όπως έχουμε παρατηρήσει κατ' επανάληψη στο υπό εξέταση υλικό, η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης συνδυάζεται συστηματικά και με άλλα φαινόμενα ποικιλότητας από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης. Αντίστοιχα παραδείγματα, από την πρώτη στήλη στην εικόνα 4.16, είναι: α) η συντακτική ποικιλία ως προς την εκφορά της άρνησης (*j'ai rien reçu* αντί *je n'ai rien reçu* «δεν έλαβα τίποτα») και της ερώτησης (*où tu vas...? ή tu vas où...?* αντί *où est-ce que tu vas...?* «πού πηγαίνεις...;»), β) οι συντακτικές εκφορές που προκύπτουν από φαινόμενα ασυμφωνίας και ακλισίας ρηματικών τύπων στον ανεπίσημο, προφορικό λόγο (*c'est mes copains* αντί *ce sont mes copains* «είναι οι φίλοι μου») και γ) οι τύποι που αντλούν από το πιο καθημερινό και ανεπίσημο λεξιλόγιο της γαλλικής (π.χ. *copains* αντί *amis* «φίλοι»). Συνολικά, το αποτέλεσμα είναι οι φράσεις της πρώτης στήλης να διαφοροποιούνται –οπτικά και μόνο– στον μέγιστο δυνατό βαθμό από τις φράσεις που εμπεριέχονται στις δύο επόμενες στήλες. Γι' αυτό τον λόγο, οι συγγραφείς προειδοποιούν το αλλόγλωσσο κοινό μέσα από ένα τελικό, ρητό μεταπραγματολογικό σχόλιο (βλ. επίσης ενότητα 4.5.1) ότι η υιοθέτηση γλωσσικών επιλογών σαν τις παραπάνω στον γραπτό λόγο ενέχουν τον κίνδυνο της ακατανόησής και της παρανόησης από τους αποδέκτες.

Η δεύτερη στήλη εμπεριέχει τις εννέα φράσεις με τη μορφή που θα πρέπει να εκφωνηθούν, όπως ισχυρίζονται οι συγγραφείς, όταν το αλλόγλωσσο κοινό απευθύνεται σε οικεία του πρόσωπα. Αυτό ορίζει το ρητό μεταπραγματολογικό σχόλιο των συγγραφέων, το οποίο πλαισιώνει τη συγκεκριμένη στήλη και εκφέρεται μέσω μιας κατευθυντικής λεκτικής πράξης⁷⁸ (*vous direz à des gens que vous connaissez* «θα πείτε σε άτομα που γνωρίζετε»). Η βασική διαφορά των φράσεων της δεύτερης στήλης από αυτές της πρώτης έγκειται στην απόδοσή τους με βάση την καθιερωμένη γραφή. Πράγματι, οι φωνητικές και συνεχόμενες γραφές της πρώτης

⁷⁷ Ο όρος που έχει καθιερωθεί για τέτοιου είδους γραφές είναι «οπτική διάλεκτος» (*eye-dialect*) (για έναν ορισμό, βλ. Sebba, 2007: 169).

⁷⁸ Οι κατευθυντικές λεκτικές πράξεις κατευθύνουν τον συνομιλητή να κάνει κάτι, εκφράζοντας κατά περίπτωση εντολές, προσταγές, παραγγελίες, αιτήματα κτλ. (βλ. Yule: ό.π.).

στήλης αποκαθίστανται πλήρως στη δεύτερη, όπου απομένουν μόνο επιλεγμένα φαινόμενα από την ποικιλιότητα της γαλλικής. Αυτά δεν διαφοροποιούν παρά ελάχιστα τη συμβατική ορθογράφηση στο παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα (π.χ. *i faut l'appeler* αντί *il faut l'appeler* «πρέπει να τον/την καλέσεις», *je sais pas* αντί *je ne sais pas* «δεν ξέρω», *j'ai rien reçu* αντί *je n'ai rien reçu* «δεν έλαβα τίποτα», *c'est mes amis* αντί *ce sont mes amis* «είναι οι φίλοι μου»). Με αυτό τον τρόπο, η δεύτερη στήλη καθίσταται όμοια σχεδόν με την τρίτη και τελευταία στήλη, η οποία περιλαμβάνει την εκδοχή του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος στην πρότυπη γαλλική και πλαισιώνεται μεταπραγματολογικά από τη φράση *mais on*⁷⁹ *écrivait* «αλλά θα έγραφε κανείς». Έτσι, το είδος προφορικής χρήσης που συστήνουν οι συγγραφείς στο αλλόγλωσσο κοινό αποδίδεται μέσω της καθιερωμένης ορθογράφησης, γεγονός που την καθιστά πλησιέστερη στην πρότυπη, γραπτή εκδοχή της γαλλικής που παρουσιάζεται στην τρίτη στήλη. Ως αποτέλεσμα, η προφορική χρήση του αλλόγλωσσου κοινού αναμένεται απαλλαγμένη από αρκετά φαινόμενα, τα οποία περιλαμβάνονται στην πρώτη στήλη και απαντούν στη ροή του καθημερινού, προφορικού λόγου στη γαλλική (π.χ. φωνολογικές συρρικνώσεις, αφομοιώσεις, αποβολές του σουά [ə], μηδενικές πραγματώσεις του απρόσωπου *il* κτλ.). Βέβαια, όπως οι συγγραφείς προειδοποιούν το αλλόγλωσσο κοινό για μια ακόμη φορά, η απόλυτη προσκόλλησή του στον επίσημο, γραπτό λόγο θα πρέπει κι αυτή να μετριαστεί. Αλλιώς, η ομιλία του θα στερείται ροής και φυσικότητας, θυμίζοντας τη γραπτή γλώσσα ενός βιβλίου.

Συνολικά, η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης χρησιμοποιείται και στο απόσπασμα της εικόνας 4.16 ως έμμεσο μεταπραγματολογικό σχόλιο (ή μεταπραγματολογική σήμανση), με σκοπό την προσομοιωμένη αναπαράσταση φαινομένων του προφορικού λόγου στον γραπτό. Με βάση τα όσα ειπώθηκαν παραπάνω και πιο πριν (βλ. ενότητα 4.5.2), η τεχνική επιτρέπει την αναπαράσταση μιας «φωνής», αυτής των φυσικών ομιλητών της γαλλικής (φίλων και γνωστών του αλλόγλωσσου κοινού) με τα φαινόμενα που απαντούν στη ροή της καθημερινής και ανεπίσημης ομιλίας τους. Από διδακτική και ιστορική σκοπιά, σε ένα μεταβατικό στάδιο από τη Δομο-ολιστική Οπτικοακουστική Μέθοδο στην επικοινωνιακή

⁷⁹ Αξίζει να σημειωθεί η αλλαγή στην προσωπική δείξη, δηλαδή η μετάβαση από το μετωπικό και δευτεροπρόσωπο *vous* «εσείς» στις δύο πρώτες στήλες στο απρόσωπο –και με γενικευτική αξία αναφοράς– *on* για τη χρήση της πρότυπης γλώσσας από το σύνολο των ομιλητών στον γραπτό λόγο (πρβλ. De los Heros, 2009).

προσέγγιση, η επιλογή αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως απόπειρα υπέρβασης του άκρως τυποποιημένου γλωσσικού δείγματος των παλαιότερων εγχειριδίων (βλ. σχετικά Moirand, 1974· Porquier & Vivès, 1974· Gschwind-Holtzer, 1981) προς όφελος των αναπαραστάσεων της γλωσσικής ποικιλότητας στα μεταγενέστερα. Ωστόσο, τα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής αναπαρίστανται στο υπό εξέταση απόσπασμα ως αρνητικά αξιολογημένες αποκλίσεις. Η αιτία έγκειται στο γεγονός ότι η μη πρότυπη ορθογράφηση (ανα)παράγει, με αξιολογικούς και ιεραρχικούς όρους, μια έντονη υφολογική αντίθεση ανάμεσα στις φράσεις της πρώτης στήλης και σε αυτές των άλλων δύο. Έτσι, η συγκεκριμένη συγγραφική επιλογή σημαδεύει τις φράσεις που διαφέρουν (οπτικά και μόνο) από την πρότυπη γαλλική –την κυρίαρχη γνώση για τη διδασκαλία– ως δείγματα από την ανεπίσημη, πρόχειρη ομιλία των γαλλόφωνων φίλων και γνωστών του αλλόγλωσσου κοινού. Στην πραγματικότητα, το διαδοχικό πέραςμα από την πρώτη στην τρίτη στήλη ισοδυναμεί με την εφαρμογή πρακτικών γλωσσικού καθαρισμού από τους συγγραφείς (για τον όρο, βλ. σχετικά Δελβερούδη & Μοσχονάς, 1997· Delveroudi & Moschonas, 2003) που «εξομαλύνουν» σταδιακά το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα προς την κατεύθυνση της κωδικοποιημένης, καθιερωμένης μορφής της πρότυπης γλώσσας.

Επιπλέον, η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης αναπαριστά ένα τρόπο ομιλίας στο εγχειρίδιο, ενώ το αλλόγλωσσο κοινό καλείται λίγο μετά να αποστασιοποιηθεί από αυτόν και να μην τον (ανα)παράγει (πρβλ. Étienne & Sax, 2009). Κάτι τέτοιο εκφράζει χαρακτηριστικά ο ρητός μεταπραγματολογικός σχολιασμός των συγγραφέων (*vous entendrez des amis, des copains* «θα ακούσετε φίλους, γνωστούς», αλλά *vous direz à des gens que vous connaissez* «θα πείτε σε άτομα που γνωρίζετε»). Σε αυτόν, το ρήμα αισθήσεως *entendre* «ακούω» καθιστά το αλλόγλωσσο κοινό παθητικό δέκτη της γλωσσικής ποικιλότητας, ενώ το λεκτικό ρήμα *dire* «λέω» το κατευθύνει στην ουσία προς τη χρήση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Η δε αντίφαση που σημειώνεται ανάμεσα στα δύο είδη μεταπραγματολογικού σχολιασμού (ρητού και έμμεσου), με την έννοια ότι η μη πρότυπη ορθογράφηση αναπαριστά στο εγχειρίδιο ένα τρόπο ομιλίας προς αποφυγή σύμφωνα με το ρητό σχόλιο των συγγραφέων που ακολουθεί, οφείλεται στο γεγονός ότι η διδακτική ενότητα συμβάλλει στην προώθηση της πρότυπης γαλλικής. Με αυτήν αντιπαραβάλλονται φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας που συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή άλλων, διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, οι οποίοι αναφέρονται αόριστα ως υποτιθέμενοι φίλοι και γνωστοί. Αυτοί αναμένεται να

προκαλέσουν την έκπληξη του αλλόγλωσσου κοινού που θα τους ακούσει (πρβλ. τον γενικό τίτλο της διδακτικής ενότητας) εξαιτίας της απόκλισης που παρουσιάζει ο λόγος τους από την αναμενόμενη, πρότυπη εκδοχή της γλώσσας που διδάσκεται.

Με την εξέταση του αποσπάσματος από το εγχειρίδιο *Méthode Orange 3* (1981) ολοκληρώνεται η παρούσα υποενότητα. Σε αυτήν, δώσαμε έμφαση στον συνδυασμό των δύο τρόπων εκφοράς του μεταπραγματολογικού σχολιασμού (ρητού και έμμεσου) και στην ιδιαίτερη –όχι χωρίς αντιφάσεις– διαπλοκή του κατά την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής· και, μάλιστα, σε μια μεταβατική περίοδο στην ιστορία της γλωσσοδιδασκτικής επιστήμης, όπου σημειώνονται αλλαγές στα εγχειρίδια.

Στο σημείο αυτό, όμως, κλείνουμε και την ευρύτερη ενότητα που αφιερώσαμε στη μελέτη του *μεταπραγματολογικού σχολιασμού* των συγγραφέων. Ο στόχος μας ήταν να διευρυνθεί η προοπτική της ανάλυσης με τη διερεύνηση μιας ακόμη πτυχής του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων για την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια. Ως δεύτερη πτυχή του λόγου αυτού, τα μεταπραγματολογικά σχόλια ομαδοποιήθηκαν και μελετήθηκαν ξεχωριστά μετά την οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια (βλ. ενότητα 4.4). Η ιδιαίτερη μορφή που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων για την έκφραση των κοινωνιογλωσσικών τους αξιολογήσεων στα εγχειρίδια χρησίμευσε ξανά για την οριοθέτηση της δεύτερης πτυχής του μεταπραγματολογικού τους λόγου. Πράγματι, όπως είδαμε, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων εκφέρονται αποκλειστικά μέσα από τη χρήση γλωσσικών σημείων. Έτσι, κατασκευάζουν αντιπαραβολικά τα ύφη των ομιλητών στα εγχειρίδια, προκειμένου να προβληθεί σε αυτά η κοινωνιογλωσσική τους διαφοροποίηση. Μάλιστα, παρά τις επιμέρους διαφορές που αναδείξαμε ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο και την έκταση που λαμβάνουν τα σχόλια αυτά στα εγχειρίδια, όλα φαίνεται ότι εξυπηρετούν από κοινού την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Αυτή η κοινή συνιστώσα, που διατρέχει τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων στο σύνολό τους, συνδέεται με το γεγονός ότι οι κοινωνιογλωσσικές διαφορές και, κατ' επέκταση, οι υφολογικές αντιθέσεις μεταξύ των ομιλητών κατασκευάζονται, σχολιάζονται και καλούνται να γίνουν αντιληπτές με συγκεκριμένο τρόπο στα εγχειρίδια. Αυτός κατευθύνεται από την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.3), η οποία υπαγορεύει την αναπαράσταση των γλωσσικών ποικιλιών ως μέσων

διαφοροποίησης των ομιλητών και των κοινωνικών τους ομάδων, ώστε να προκρίνεται μόνιμα η πρότυπη γαλλική στα εγχειρίδια και οι θεωρούμενοι ως αντιπροσωπευτικότεροι ομιλητές της.

4.5.4 Τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων και η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης

Στην παρούσα ενότητα, θα εξετάσουμε αναλυτικότερα πώς οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης, σύμφωνα με τις Irvine και Gal (2000), εντοπίζονται στα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων που περιλαμβάνει το υλικό μας, διαμορφώνοντας την κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Η *εικονοποίηση*, η πρώτη ιδεολογικά κατευθυνόμενη σημειωτική διεργασία, αφορά την οπτική πλευρά της αναπαράστασης, υπαγορεύοντας τη συμβολική διασύνδεση των γλωσσικών ποικιλιών με εικόνες ομιλητών, στους οποίους αποδίδονται συνολικότερα και κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη. Έτσι, οι γλωσσικές ποικιλίες καταλήγουν να γίνονται αντιληπτές ως απεικονίσεις συγκεκριμένων κοινωνικών διαφορών (ταξικών, γεωγραφικών, ηλικιακών, εθνοτικών κτλ.) στη γλώσσα.

Στην ενότητα 4.5 διαπιστώσαμε ότι, μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων, οι ποικιλίες της γαλλικής ιδεολογικοποιούνται και φορτίζονται αξιολογικά σαν να απεικονίζουν τις ιδιότητες, τα χαρακτηριστικά, τις δραστηριότητες, τις στάσεις, την ιδιοσυγκρασία κ.ά. των ομιλητών ως μελών συγκεκριμένων κοινωνικών και εθνικών/εθνοτικών ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, όπως είδαμε κατά την ανάλυση, η πρότυπη γαλλική συμβάλλει στην υφολογική κατασκευή χαρακτήρων από τα μεσαία και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (βλ. την κομψή γυναίκα στην εικόνα 4.13 και το παράδειγμα 4.3, την εκλεπτυσμένη Laure και τον παριζιάνο μικροαστό Gilles στο παράδειγμα 4.4), ενώ οι μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή χαρακτήρων, όπως η φτωχή γυναίκα (βλ. εικόνα 4.13 και παράδειγμα 4.3) και ο λαϊκός, εκκεντρικός ήρωας της κινηματογραφικής ταινίας, Vincent (βλ. παράδειγμα 4.4).

Παράλληλα, η τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης αποτελεί το πεδίο όπου ανιχνεύεται κατ' εξοχήν η σημειωτική διεργασία της εικονοποίησης (βλ. επίσης Sebba, 2007: 82, 83). Στο υπό εξέταση υλικό, οι παρεμβάσεις στον γραπτό κώδικα για την αναπαράσταση φαινομένων προφορικής προβάλλονται ως αλλοιώσεις

της καθιερωμένης γραφής που απεικονίζουν: α) το χαμηλό κοινωνικό κύρος του ομιλητή (πρβλ. τις μαρτυρίες των άνεργων γυναικών στην εικόνα 4.14), β) την αντισυμβατική, ανατρεπτική στάση ορισμένων καλλιτεχνών σε συνδυασμό με τις χαμηλού κύρους κοινωνικές και εθνοτικές καταβολές τους (βλ. τη συνέντευξη του ράπερ στην εικόνα 4.15) και γ) την καθημερινή και ανεπίσημη ομιλία των φυσικών ομιλητών της γαλλικής, μια μορφή λόγου προς αποφυγή από το αλλόγλωσσο κοινό, καθώς έρχεται σε αντίθεση με τους κανόνες της πρότυπης γλώσσας που διδάσκεται (βλ. εικόνα 4.16). Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η εικονοποίηση συνδέεται ακόμη και με τις ελάχιστες δυνατές τροποποιήσεις στην όψη του γλωσσικού κώδικα (λ.χ. τη σημείωση των αποβολών του σουά [ə] και της απαλοιφής του υγρού [l] σε κλιτικά). Τέτοιες απεικονίσεις στη γλώσσα, αν και μεμονωμένες στο υλικό μας, λειτουργούν μετωνυμικά ως μέσο αναπαράστασης ενός συνολικότερου τρόπου ομιλίας, μιας «φωνής» που αντανακλά το χαμηλό κοινωνικό κύρος του ομιλούντος ατόμου.⁸⁰

Η *αναδρομικότητα* είναι η δεύτερη σημειωτική διεργασία, μέσω της οποίας (ανα)παράγεται η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης. Αυτή οδηγεί τους ομιλητές να αναπαριστούν γενικά τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές μέσα από την κατασκευή έντονων κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων, με τη λογική της οριοθέτησης και της αντιπαραβολής κοινωνικών ομάδων και γλωσσικών πρακτικών να (ανα)παράγεται αναδρομικά σε διάφορα επίπεδα κοινωνικών σχέσεων (λ.χ. τοπικό, κοινωνικό, εθνικό κτλ.) και βάσει διαφορετικών κριτηρίων κάθε φορά (ηλικιακών, γεωγραφικών, εθνοτικών, ταξικών κ.ά.). Έτσι, η αναδρομικότητα φανερώνει τον τρόπο (ανα)παραγωγής και διαιώνισης των κοινωνιογλωσσικών διακρίσεων, δεδομένου ότι μια αρχική κοινωνιογλωσσική αντίθεση μπορεί να διασπαστεί σε μικρότερες ή να ενταχθεί σε μεγαλύτερες, δηλαδή να αφορά υπώνυμες ή υπερώνυμες κοινωνιογλωσσικές κατηγορίες.

Στο υπό εξέταση υλικό, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων προβάλλουν την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση, (ανα)παράγοντας υφολογικές αντιθέσεις μεταξύ των ομιλητών –και των αντίστοιχων κοινωνικών και εθνοτικών τους ομάδων– σε συνδυασμό με τη χρήση της καθημερινής και ανεπίσημης γαλλικής ή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας της. Μάλιστα, η ανάλυσή μας έδειξε ότι η συγκεκριμένη διαδικασία διέπεται συστηματικά από αναδρομικότητα. Έτσι, οι

⁸⁰ Οι Jaffe και Walton (2000: 580) χρησιμοποιούν τον όρο «ορθογραφική μετωνυμία» (*orthographic metonymy*) για να περιγράψουν το ερμηνευτικό άλμα των πληροφορητών τους από μεμονωμένες αλλαγές στην πρότυπη ορθογράφηση στον συνολικό κοινωνικό χαρακτηρισμό ενός τρόπου ομιλίας, μιας «φωνής».

γλωσσικές ποικιλίες που συνδηλώνουν ένα καθημερινό και ανεπίσημο ύφος ομιλίας φάνηκε ότι διαφοροποιούν, καταρχάς, τους φυσικούς ομιλητές της γαλλικής από το αλλόγλωσσο κοινό, το οποίο καλείται να ευθυγραμμιστεί –είτε γράφει είτε μιλά– με την πρότυπη γλωσσική ποικιλία (βλ. εικόνα 4.16). Αυτή η κοινωνιογλωσσική αντίθεση, στο πλαίσιο της οποίας οριοθετούνται δύο ομάδες (φυσικοί ομιλητές και αλλόγλωσσοι) και αντιπαραβάλλονται οι γλωσσικές πρακτικές τους, προβάλλεται αναδρομικά και στο εσωτερικό της ομάδας των φυσικών ομιλητών της γαλλικής. Έτσι, η ίδια αντίθεση ανάμεσα στην καθημερινή, ανεπίσημη γαλλική και την πρότυπη γλωσσική ποικιλία της επιστρατεύεται από τους συγγραφείς, ώστε να απεικονίσει τις ταξικές διαφορές μεταξύ των φυσικών ομιλητών της συγκεκριμένης γλώσσας (βλ. την κομψή και τη φτωχή γυναίκα στην εικόνα 4.13 και το παράδειγμα 4.3, τους τρεις ήρωες της κινηματογραφικής ταινίας στο παράδειγμα 4.4 και τις προφορικές μαρτυρίες των δύο άνεργων γυναικών στην εικόνα 4.14). Παράλληλα, μεταξύ των ομιλητών στους οποίους αποδίδονται οι μη πρότυπες εκφορές της γαλλικής, οι εντονότερες αποκλίσεις εντοπίζονται στον λόγο του ράπερ (βλ. την εικόνα 4.15). Η συστηματική χρήση της μη πρότυπης ορθογράφησης,⁸¹ σε συνδυασμό και με άλλα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας, διαφοροποιούν τον λόγο του στον μέγιστο βαθμό μεταξύ των ομιλητών στους οποίους αποδίδονται οι μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής. Μάλιστα, στην περίπτωση του, η κοινωνιογλωσσική αντίθεση ενσωματώνει περαιτέρω διαφορές (τόσο ταξικές όσο και εθνοτικές), συσχετίζοντάς τις με μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης που ξεχωρίζουν για τον ανατρεπτικό, αντισυμβατικό χαρακτήρα τους απέναντι στο κοινωνικό και το πολιτικό κατεστημένο. Με την ίδια λογική, η αναδρομικότητα (ανα)παράγει αντίστοιχες κοινωνιογλωσσικές αντιθέσεις μεταξύ των ομιλητών της πρότυπης γαλλικής. Έτσι, τα μέλη μιας κοινωνικής ελίτ διακρίνονται για το επίσημο ύφος –ακόμη και την επιτήδευση– που εκφράζουν οι γλωσσικές επιλογές τους απέναντι σε ομιλητές της πρότυπης γλώσσας, οι οποίοι τοποθετούνται στο μέσο της υφολογικής κλίμακας και της αντίστοιχης κοινωνιογλωσσικής ιεραρχίας (βλ. την κομψή γυναίκα σε σχέση με τους άλλους ήρωες του θεατρικού έργου στην εικόνα 4.13 και τη Laure συγκριτικά με τον Gilles στο παράδειγμα 4.4).

⁸¹ Οι Jaffe & Walton (2000: 580) συμπεραίνουν από τις αξιολογήσεις των πληροφορητών τους ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός απόκλισης από την πρότυπη ορθογράφηση τόσο εντονότερος είναι ο κοινωνικός στιγματισμός του αναπαριστώμενου ομιλητή.

Τέλος, η τρίτη σημειωτική διεργασία, που αποτελεί μέρος του ιδεολογικού πλέγματος μέσω του οποίου εκλογικεύονται, γίνονται αντιληπτές και (ανα)παράγονται οι κοινωνιογλωσσικές διαφορές είναι η *απάλειψη*. Η απάλειψη υπεραπλουστεύει την εγγενή πολυπλοκότητα του κοινωνιογλωσσικού πεδίου, (ανα)παράγοντας στερεότυπα ομιλητών και γλωσσικής χρήσης διά της αποσιώπησης. Στο υλικό μας, οι συγγραφείς κατασκευάζουν υφολογικά ομιλητές με πάγια ταξικά, κοινωνικά ή/και εθνοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία αντανakλώνται άμεσα στη γλωσσική τους χρήση. Τα χαρακτηριστικά αυτά παραπέμπουν σε κοινωνικά αναγνωρίσιμα ύφη και χαρακτηριστικές φιγούρες (ή/και καρικατούρες) ομιλητών, οι οποίοι αναπαρίστανται ως τυπικοί εκπρόσωποι διακριτών και ομοιογενών κοινωνικών ή/και εθνοτικών ομάδων. Με κριτήριο το πάγιο κοινωνικό προφίλ των ομιλητών και με βάση τον απόλυτο διαχωρισμό της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας από την καθημερινή, ανεπίσημη χρήση της γαλλικής, οι συγγραφείς (ανα)παράγουν, μέσα από τα μεταπραγματολογικά τους σχόλια, στερεοτυπικούς κοινωνιογλωσσικούς συσχετισμούς και αξιολογήσεις (για τις γλωσσικές ποικιλίες ως *μεταπραγματολογικά στερεότυπα*, βλ. ενότητα 2.1.4).

Με βάση τα παραπάνω, ο μεταπραγματολογικός σχολιασμός των συγγραφέων αποσιωπά την ποικιλότητα που χαρακτηρίζει τις γλωσσικές πρακτικές όλων των ομιλητών, δεδομένου ότι (ανα)παράγει κοινωνικά αναγνωρίσιμα, πάγια και διακριτά ύφη που συσχετίζονται με μονολιθικές γλωσσικές συμπεριφορές. Έπειτα, τα σχόλια των συγγραφέων αποσιωπούν σε αξιοσημείωτο βαθμό στα εγχειρίδια το πραγματικό εύρος που παρουσιάζει η ποικιλότητα της γαλλικής. Από αυτήν απομονώνουν, δηλαδή, και πάλι ένα περιορισμένο γλωσσικό ρεπερτόριο, το οποίο εξαντλείται σε φαινόμενα όπως: η εκφορά της άρνησης και της ερώτησης, ορισμένο καθημερινό και ανεπίσημο λεξιλόγιο και η γραπτή αναπαράσταση φαινομένων προφορικότητας (π.χ. φωνολογικές συρρικνώσεις στη ροή του λόγου, στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας, φατικά/επαφικά στοιχεία και εκφράσεις κτλ.). Τέλος, μέσω της απάλειψης, οι συγγραφείς αποσιωπούν τις υφολογικές εναλλαγές των ομιλητών κατά τη χρήση της γλώσσας, δηλαδή τα περάσματα από τη μια γλωσσική ποικιλία στην άλλη, ανάλογα με τις ιδιαίτερες επικοινωνιακές τους ανάγκες και προθέσεις.

Σε αυτό το σημείο, μετά τη μελέτη του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, αφενός, ως *οπτικής αναπαράστασης* (βλ. ενότητες 4.2-4.4) και, αφετέρου, ως *σχολιασμού* του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής (βλ. ενότητα 4.5), θα περάσουμε στην εξέταση μιας ακόμη πτυχής του στα εγχειρίδια:

πρόκειται για μια πρόσθετη, τρίτη, πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, την οποία οριοθετήσαμε για τις ανάγκες της παρούσας ανάλυσης. Η μελέτη της θα μας επιτρέψει να διερευνήσουμε περαιτέρω πώς, μέσα από την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια, (ανα)παράγεται η πρότυπη γλωσσική ποικιλία της ως κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Ειδικότερα, θα γίνει λόγος για τις *πρακτικές μυθοπλασίας* των συγγραφέων. Μετά τη μελέτη τους, το παρόν κεφάλαιο θα ολοκληρωθεί με τη διατύπωση και τον σχολιασμό των συνολικότερων συμπερασμάτων μας.

4.6 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών μέσα από τις πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων

Το πρώτο κεφάλαιο της ανάλυσής μας ολοκληρώνεται με τη μελέτη των πρακτικών μυθοπλασίας των συγγραφέων στα εγχειρίδια, δηλαδή την επινόηση και την ένταξη φανταστικών ιστοριών σε αυτά για τους σκοπούς της ξενόγλωσσης διδασκαλίας. Τέτοιες ιστορίες κατανέμονται σε επιμέρους επεισόδια και συμβάλλουν στη συνολικότερη οργάνωση του περιεχομένου αρκετών εγχειριδίων. Έτσι, προσφέρουν ένα επικοινωνιακό πλαίσιο για πολλές από τις προτεινόμενες δραστηριότητες και επιτρέπουν, λόγω της αφηγηματικής μακροδομής τους, την εξασφάλιση συνοχής μεταξύ των επιμέρους διδακτικών εννοιών που περιστρέφονται γύρω από αυτές. Όσον αφορά τα ειδικότερα οφέλη τους για τη διδασκαλία, η εξέλιξη της δράσης και οι διαφορετικοί χαρακτήρες στις ιστορίες αυτές θεωρούνται ιδανικά μέσα, ώστε να κινήσουν και να διατηρήσουν το ενδιαφέρον του αλλόγλωσσου κοινού στη διάρκεια των μαθημάτων.

Γενικά, οι συγκεκριμένες ιστορίες προσφέρουν ένα ευρύ πεδίο αφήγησης που ενδείκνυται για την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια. Κάτι τέτοιο οφείλεται στο γεγονός ότι οι συγγραφείς μπορούν να αναπαραστήσουν όψεις από την ποικιλότητα της γαλλικής στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των διάφορων χαρακτήρων που εμφανίζονται στις ιστορίες. Με βάση το εκάστοτε σενάριο, οι συγγραφείς έχουν, δηλαδή, τη δυνατότητα να συσχετίσουν την εικόνα, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, τις στάσεις, την ιδιοσυγκρασία, τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες κ.ά. του κάθε ήρωα με τον τρόπο ομιλίας του, στο πλαίσιο κατασκευής ενός συνολικότερου ύφους γι' αυτόν. Η ακόλουθη ανάλυση αποσκοπεί στο να δείξει ότι οι πρακτικές μυθοπλασίας

των συγγραφέων αποτελούν μια ακόμη πτυχή του μεταπραγματολογικού τους λόγου στα εγχειρίδια που συμβάλλει, με τη σειρά της, στην προβολή και την ενίσχυση συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών συσχετισμών και αξιολογήσεων. Θα δούμε, δηλαδή, και πάλι, πώς κατασκευάζεται το κοινωνικό νόημα των ποικιλιών της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, πώς κατευθύνεται το αλλόγλωσσο κοινό που τα χρησιμοποιεί προς μια συγκεκριμένη ερμηνεία του και, εν τέλει, πώς ακριβώς εξυπηρετείται η διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Η μελέτη των ιστοριών στα εγχειρίδια επιχειρείται στο τέλος του παρόντος κεφαλαίου και, άρα, έπεται των άλλων δύο πτυχών του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων που οριοθετήθηκαν και τέθηκαν υπό εξέταση έως εδώ –δηλαδή, της οπτικής αναπαράστασης του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής και του μεταπραγματολογικού σχολιασμού του. Η εξήγηση για τη συγκεκριμένη επιλογή έγκειται στο γεγονός ότι παρόμοιες πρακτικές μυθοπλασίας είναι αρκετά εκτενείς, ενσωματώνοντας συνδυαστικά και αναπτύσσοντας περαιτέρω, στο ευρύτερο αφηγηματικό πεδίο των ιστοριών, τις άλλες δύο πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων που απομονώθηκαν και μελετήθηκαν στις προηγούμενες ενότητες (βλ. ενότητες 4.2-4.5). Έτσι, όπως θα φανεί παρακάτω, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στις ιστορίες αποτελεί μια πολυπλοκότερη διαδικασία από αυτή που μελετήθηκε έως εδώ. Αυτή, λόγω της έκτασης που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων, περιλαμβάνει: α) την παράθεση πολλών εικόνων για τους χαρακτήρες και όχι τις μεμονωμένες στατικές απεικονίσεις τους, β) την αναπαράσταση ποικιλιών της γαλλικής από όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, που μπορούν να αποδοθούν σε μια σειρά από παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, γ) την αναπαράσταση ποικίλων συνομιλιών μεταξύ διαφόρων χαρακτήρων σε πολλές και διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις και δ) τα μεταπραγματολογικά σχόλια κάποιων ηρώων για τον τρόπο ομιλίας, το συνολικότερο ύφος και τη συμπεριφορά άλλων. Γι' αυτούς τους λόγους, η ανάλυση που αφιερώνουμε στις δύο ιστορίες που ακολουθούν είναι αρκετά εκτεταμένη, προκειμένου να αναδείξουμε τις προαναφερθείσες παραμέτρους σε όλο το εύρος τους, μέσα από τη διεξοδική αναφορά στο σενάριο και την εξέλιξη της δράσης σε κάθε ιστορία και, πάντα, σε σχέση με τους χαρακτήρες που αναπαρίστανται σε αυτήν.

Το υπό εξέταση υλικό αντλείται από δύο εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας –τα *Le Nouvel Espaces 2* (1995) και *Reflets 2* (2000)–, που βασίζονται σε δύο τέτοιες ιστορίες, από τις οποίες η μία είναι εικονογραφημένη, ενώ η άλλη είναι και βιντεοσκοπημένη. Η παρουσίασή τους εδώ περιλαμβάνει: α) μια περίληψη της ιστορίας, β) μια σύνοψη των επιμέρους επεισοδίων και γ) την αναλυτικότερη μελέτη της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των χαρακτήρων μέσα από εικόνες και αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα.

4.6.1 Η ιστορία στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2*

4.6.1.1 Περίληψη

Οι αστυνόμοι Breton και Martinez διεξάγουν έρευνα με στόχο τη διαλεύκανση μιας υπόθεσης δολοφονίας. Το θύμα ζούσε μοναχικά σε μια φτωχογειτονιά της γαλλικής πρωτεύουσας, αλλάζοντας μυστηριωδώς εργασία ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Όταν προκύπτει η πληροφορία ότι ο δολοφονημένος άνδρας είναι ο Fabrice Beaulieu, τέως διευθυντής μεγάλης γαλλικής τράπεζας που είχε εμπλακεί σε ένα μεγάλο οικονομικό σκάνδαλο, ο διάσημος επιθεωρητής Berthier καλείται εσπευσμένα να αναλάβει προσωπικά την υπόθεση από τον γενικό διοικητή της γαλλικής αστυνομίας. Ο Beaulieu είχε εγκρίνει την παροχή μεγάλου ύψους δανείων σε μια ομάδα οικοδομικών επιχειρηματιών για την αγορά οικοπέδων, με σκοπό την ανέγερση μιας πόλης. Καλά πληροφορημένοι για τις διακυμάνσεις στην κτηματομεσιτική αγορά, οι επιχειρηματίες αποσκοπούσαν στην κερδοσκοπία. Όταν ξεσπά το σκάνδαλο μετά από τις σχετικές αποκαλύψεις στον τύπο της εποχής, ο Beaulieu, φοβούμενος για τη ζωή του εξαιτίας των όσων γνώριζε, φεύγει για το εξωτερικό. Πριν την εξαφάνισή του, ο άνδρας είχε κάνει τη διαθήκη του, έχοντας παραχωρήσει το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του στη σύζυγό του και το υπόλοιπο στην κόρη του. Σύμφωνα με τους όρους της διαθήκης, αυτή θα άνοιγε αμέσως μετά το θάνατό του για την αποδοχή της κληρονομιάς. Όμως, σε περίπτωση εξαφάνισης του άνδρα, η διαθήκη θα άνοιγε μετά την παρέλευση μιας ολόκληρης εικοσαετίας. Η Marie-Anne Beaulieu, σύζυγος του θύματος, γνωρίζοντας κατόπιν επικοινωνίας μαζί του ότι έχει επιστρέψει στη Γαλλία μετά από χρόνια παραμονής στο εξωτερικό, οργανώνει τη δολοφονία του, ώστε να καρπωθεί άμεσα την

κληρονομιά. Το έγκλημα διαπράττει ο έμπιστος οικονόμος της οικογένειας, ο Norbert.

4.6.1.2 Σύνοψη των επεισοδίων

1^ο επεισόδιο: Μία γυναίκα βρίσκεται στο αστυνομικό τμήμα για να αναφέρει την εξαφάνιση ενός άνδρα. Πρόκειται για ένα γείτονά της στην πολυκατοικία της Belleville όπου διαμένει. Το σκυλί του βρίσκεται μόνο στο διαμέρισμα εδώ και τέσσερις ημέρες. Σύμφωνα με την περιγραφή της, ο άνδρας είναι εμφανίσιμος και γύρω στα πενήντα. Η γυναίκα δεν τον γνωρίζει καλά ούτε έχει φωτογραφία του. Έχει διασταυρωθεί μόνο κάποιες φορές μαζί του στις σκάλες της πολυκατοικίας. Ο άνδρας είναι γνωστός ως Jean Lescure.

2^ο επεισόδιο: Ο διάσημος επιθεωρητής Berthier ενημερώνεται τυχαία για τον φόνο του Jean Lescure. Η υπόθεση αποκτά ενδιαφέρον γι' αυτόν, όταν το θύμα εντοπιστεί σε ένα δρομάκι στο Παρίσι με ένα μαχαίρι καρφωμένο πίσωπλατα χωρίς πορτοφόλι και χαρτιά. Οι αστυνομικοί Breton και Martinez έχουν αναλάβει την εξιχνίαση του εγκλήματος. Οι δύο άνδρες επισκέπτονται την πολυκατοικία όπου διέμενε το θύμα τα τελευταία πέντε χρόνια για την ανάκριση της θυρωρού. Η μάρτυρας κάνει λόγο για έναν ευγενικό, αλλά και απόμακρο κύριο. Τυπικός, εργατικός και οργανωμένος, το βράδυ του φόνου είχε βγει για να πάει στον κινηματογράφο, όπως συνήθιζε κάθε Σάββατο.

3^ο επεισόδιο: Οι Breton και Martinez καλούνται από τον Berthier στο γραφείο του, προκειμένου να τον ενημερώσουν για την πρόοδο της έρευνας. Όλα δείχνουν ότι ο Lescure δέχτηκε επίθεση και μαχαιρώθηκε από κάποιο κλέφτη στον δρόμο εξαιτίας της αντίστασης που του προέβαλε. Η επιτόπια αστυνομική έρευνα έδειξε ότι στο μαχαίρι του φόνου βρίσκονται τα δακτυλικά αποτυπώματα του δράστη και ότι λείπει το πορτοφόλι του θύματος. Επιπλέον, εντοπίστηκαν στα ρούχα του δύο φωτογραφίες: μια από τον γάμο του και μια ακόμη, αυτή ενός μικρού κοριτσιού. Σύμφωνα με τις υποθέσεις των δύο αστυνομικών, ο άτυχος άνδρας φαίνεται ότι κρυβόταν, έχοντας αλλάξει όνομα και κοινωνικό περιβάλλον. Από το νούμερο της κοινωνικής του ασφάλισης προκύπτει ότι βρισκόταν στη Γαλλία τα τελευταία πέντε χρόνια μετά από ένα διάστημα μακρόχρονης παραμονής στο εξωτερικό.

4^ο επεισόδιο: Οι Breton και Martinez συνεχίζουν την αστυνομική έρευνα με την κατάθεση δύο μαρτύρων από μια επιχείρηση με ηλεκτρικά είδη, όπου εργάστηκε ο Jean Lescure. Από τα λεγόμενα ενός υπαλλήλου προκύπτει ότι το θύμα είχε δεχτεί απειλές από έναν υπεύθυνο για τις διανομές της εταιρείας, έναν επονομαζόμενο Roger Frémont. Ο Lescure τον είχε δει να κλέβει χρήματα από το ταμείο της επιχείρησης. Όταν η πληροφορία έφθασε στην εργοδοσία, ο Roger αναγκάστηκε να επιστρέψει το κλεμμένο ποσό και απολύθηκε. Φεύγοντας, ο άνδρας απείλησε τον Lescure ότι θα τον σκοτώσει, πιστεύοντας ότι αυτός κατήγγειλε την κλοπή. Οι Breton και Martinez ξεκινούν ένα νέο κύκλο ερευνών για τον εντοπισμό του Roger Frémont, τον οποίο και βαραίνουν πλέον οι υποψίες για τον φόνο.

5^ο επεισόδιο: Οι Breton και Martinez συλλέγουν καταθέσεις μαρτύρων για τον Frémont. Οι δύο αστυνομικοί ρωτούν ένα ηλικιωμένο ζευγάρι, το οποίο ζει σε μια παλιά πολυκατοικία όπου ο Frémont είχε διαμείνει για μερικούς μήνες. Ακολουθεί η μαρτυρία ενός ιδιοκτήτη μάντρας αυτοκινήτων, στον οποίο ο Frémont είχε πουλήσει ένα κλεμμένο αμάξι πολυτελείας. Κανείς δεν γνωρίζει πού μπορεί να βρίσκεται ο καταζητούμενος άνδρας. Τελικά, σε ένα μπαρ, ένας από τους θαμώνες θα οδηγήσει τους δύο αστυνομικούς σε έναν καταυλισμό ανατολικά του Παρισιού, όπου ο Frémont ζει σε τροχόσπιτο.

6^ο επεισόδιο: Ο Roger Frémont εντοπίζεται στο τροχόσπιτο όπου ζει το τελευταίο διάστημα. Οι δύο αστυνομικοί σπεύδουν αμέσως να τον ρωτήσουν πού ακριβώς ήταν και τι έκανε τη νύχτα του φόνου. Ο άνδρας αντιδρά στην εισβολή των δύο αστυνομικών στον χώρο του. Τελικά, συλλαμβάνεται και μεταφέρεται στο αστυνομικό τμήμα για ανάκριση. Με βάση τα λεγόμενά του, τη νύχτα του φόνου ήταν σε ένα καφέ κοντά στο σημείο όπου βρέθηκε δολοφονημένος ο άτυχος άνδρας. Ξαφνικά, ένα τηλεφώνημα από τον διοικητή της αστυνομίας του Bordeaux διακόπτει τη διαδικασία της ανάκρισης. Η νέα πληροφορία είναι ότι το πραγματικό όνομα του θύματος είναι Fabrice Beaulieu και ότι αυτός είχε εμπλακεί στο παρελθόν σε ένα μεγάλο οικονομικό σκάνδαλο.

7^ο επεισόδιο: Μετά το τηλεφώνημα, η αστυνομική έρευνα παίρνει νέα τροπή. Ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας καλεί εσπευσμένα τον διάσημο επιθεωρητή Berthier στο γραφείο του. Εκεί, του αναθέτει εξ ολοκλήρου την έρευνα

της υπόθεσης Beaulieu. Του συστήνει δε τον λεπτό χειρισμό της, λόγω της ανάμειξης στο οικονομικό σκάνδαλο προσώπων από τον πολιτικό κόσμο. Η έρευνα ξεκινά από την αρχή και ο Berthier, πιο απαιτητικός από ποτέ, δίνει νέες εντολές στους Breton και Martinez. Πρέπει να ελεγχθούν μία προς μία οι κινήσεις του Fabrice Beaulieu κατά τους τελευταίους μήνες, καθώς και αυτές όσων ενεπλάκησαν στο σκάνδαλο. Ο Frémont αφήνεται ελεύθερος με τον όρο, όμως, να επιβεβαιωθεί ο ισχυρισμός του ότι βρισκόταν στο συγκεκριμένο καφέ την ώρα του φόνου.

8^ο επεισόδιο: Ο Berthier μεταβαίνει αυτοπροσώπως στην οικία της Marie-Anne, συζύγου του Fabrice Beaulieu, στο Bordeaux. Εκείνη του αφηγείται τα γεγονότα σχετικά με το οικονομικό σκάνδαλο όπου είχε αναμειχθεί ο σύζυγός της. Η Marie-Anne ισχυρίζεται ότι έχει χάσει πλέον τα ίχνη του Fabrice. Ζει ήρεμα με τη δεκαεπτάχρονη κόρη της στην πολυτελή πατρική της οικία στο Bordeaux. Επιπλέον, φαίνεται ότι αγνοεί την ύπαρξη κάποιας διαθήκης για την κληρονομιά της περιουσίας του Fabrice. Για περισσότερες πληροφορίες, η γυναίκα παραπέμπει τον Berthier στον συμβολαιογράφο της οικογένειας στο Παρίσι, τον maître Degas.

9^ο επεισόδιο: Ο συμβολαιογράφος δεν μπορεί να πιστέψει ότι ο Fabrice κρυβόταν για δέκα ολόκληρα χρόνια. Αφού ρωτήσει για την αντίδραση της Marie-Anne στην είδηση του φόνου, ο maître Degas την εξαίρει για τη μόρφωσή της, την ευγενή καταγωγή της και την αξιοπρεπή στάση που διατήρησε στο πλευρό του Fabrice μετά το ξέσπασμα του σκανδάλου. Ο συμβολαιογράφος αποκαλύπτει στον Berthier την ύπαρξη διαθήκης από τον Fabrice και τους όρους που έχει θέσει για την αποδοχή της κληρονομιάς από την κόρη και τη σύζυγό του. Όσον αφορά την οικονομική κατάσταση της Marie-Anne, η γυναίκα φαίνεται να μην εισπράττει μέχρι στιγμής τίποτα περισσότερο από ένα ικανοποιητικό εισόδημα, χάρη στα εναπομείναντα περιουσιακά στοιχεία που διατηρεί από τους γονείς της.

10^ο επεισόδιο: Ο γενικός διευθυντής της γαλλικής αστυνομίας καλεί τον Berthier στο γραφείο του και του συστήνει να επιδείξει τη μέγιστη δυνατή προσοχή κατά τον χειρισμό της υπόθεσης. Φαίνεται ότι έχουν ήδη αρχίσει να διαρρέουν πληροφορίες στον τύπο. Όπως υποστηρίζει, η Marie-Anne Beaulieu γνωρίζει ανθρώπους με μεγάλη επιρροή που θα αντιδράσουν, αν αποκαλυφθούν οι υποψίες της αστυνομίας για την εμπλοκή της στον φόνο του συζύγου της. Στο αστυνομικό τμήμα, ενώ οι

Breton και Martinez μιλούν στον Berthier για την πρόοδο των ερευνών, τον ενημερώνουν ότι βρίσκεται σε εξέλιξη μια σημαντική τηλεφωνική συνδιάλεξη. Η Marie-Anne Beaulieu συνομιλεί με τον Xavier Imbert, νυν σύντροφό της και διάδοχο του Fabrice στη διεύθυνση της τράπεζας Delmas. Η γυναίκα εκφράζει την ανησυχία της στον Xavier για την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος των δημοσιογράφων σχετικά με την υπόθεση του συζύγου της. Επιπλέον, του εκμυστηρεύεται ότι απέκρυψε από την αστυνομία τη συνομιλία που είχε με το θύμα πριν τη δολοφονία του. Ο Xavier προσπαθεί να καθησυχάσει τη Marie-Anne, η οποία έχει πλέον συνειδητοποιήσει ότι τη βαραίνουν οι υποψίες για τον φόνο του συζύγου της.

11^ο επεισόδιο: Οι Breton και Martinez παρουσιάζουν στον Berthier το προφίλ του Xavier Imbert. Το οικονομικό σκάνδαλο επέτρεψε στον τελευταίο να αποκομίσει μεγάλα κέρδη, ενώ, μόλις έξι μήνες μετά, πήρε τη θέση του Fabrice Beaulieu στην τράπεζα, χάρη στις διασυνδέσεις του στον πολιτικό κόσμο. Ο Xavier Imbert ισχυρίζεται, κατά την επίσκεψη του Berthier στο γραφείο του, ότι την ημέρα του φόνου εργαζόταν στην οικία του, καθ' ότι προετοιμαζόταν για ένα διοικητικό συμβούλιο υψίστης σημασίας. Μετά την αποχώρηση του Berthier, ο Xavier σπεύδει να ενημερώσει τηλεφωνικώς τη Marie-Anne.

12^ο επεισόδιο: Ο Berthier επισκέπτεται για τελευταία φορά τη Marie-Anne Beaulieu στο Bordeaux. Η γυναίκα τού αποκαλύπτει την αλήθεια για τις πρόσφατες τηλεφωνικές συνομιλίες της με τον σύζυγό της, επαναλαμβάνει ότι αγνοούσε παντελώς την ύπαρξη διαθήκης και ζητά από τον έμπιστο οικονόμο της να επιβεβαιώσει την παραμονή της στο σπίτι το βράδυ του φόνου. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Norbert, η Marie-Anne βρισκόταν στο σαλόνι της οικίας της για το σερβίρισμα του δείπνου και τη βραδινή της μελέτη. Με αυτό τον τρόπο, η γυναίκα και ο οικονόμος εξασφαλίζουν από κοινού το άλλοθι τους για τον φόνο. Ωστόσο, ο Norbert σερβίρει ένα καφέ στον Berthier χωρίς γάντια, με αποτέλεσμα να διαπιστωθεί αργότερα, από την εξέταση ενός κουταλιού που πέφτει από τα χέρια του οικονόμου και περισυλλέγει διακριτικά ο επιθεωρητής, ότι τα δακτυλικά αποτυπώματα σε αυτό ταιριάζουν με όσα βρέθηκαν στο μαχαίρι του φόνου. Επιπλέον, ένας από τους ελεγκτές του τρένου μπόρεσε να αναγνωρίσει τον Norbert μεταξύ των επιβατών που είχαν μετακινηθεί την ημέρα του φόνου για το Παρίσι. Με τη σειρά της, η Marie-Anne κατηγορείται για ψευδορκία και ως ηθικός αυτουργός του εγκλήματος. Όλοι αναμένουν πλέον την πολύκροτη δίκη που θα ακολουθήσει.

4.6.1.3 Η ιστορία στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2*: Προκαταρκτικές επισημάνσεις

Το σενάριο της συγκεκριμένης ιστορίας βασίζεται στην αναπαράσταση ενός διπολικού κοινωνιογλωσσικού σύμπαντος. Αυτό συνδέεται με τη ζωή του θύματος, Fabrice Beaulieu, η οποία αποτελεί αντικείμενο της έρευνας από τις αστυνομικές αρχές στο πλαίσιο εξιχνίασης της δολοφονίας του. Το κοινωνικό περιβάλλον του άτυχου άνδρα παρουσιάζεται να είναι τελείως διαφορετικό πριν το οικονομικό σκάνδαλο όπου ενεπλάκη και μετά από αυτό.

Αναλυτικότερα, μετά από τις σχετικές αποκαλύψεις στον τύπο της εποχής, ο Beaulieu εγκαταλείπει το οικογενειακό του περιβάλλον και τη θέση του διευθυντή σε μεγάλη γαλλική τράπεζα για να μεταβεί εσπευσμένα στο εξωτερικό, φοβούμενος για τη ζωή του. Όταν επιστρέφει πλέον στην πατρίδα του, ο άνδρας ζει με πλαστή ταυτότητα, ασκώντας ευκαιριακά και χαμηλά αμειβόμενα επαγγέλματα, σε κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας. Συνεπώς, προκύπτει μια οξεία αντίθεση μεταξύ της πρότερης ζωής του επιφανούς άνδρα και της πιο ταπεινής ζωής του στα χρόνια που έπονται του σκανδάλου.

Η αστυνομική έρευνα, μέσα από μαρτυρίες διαφορετικών ατόμων που σχετίζονταν ποικιλοτρόπως με το θύμα, δομεί το σενάριο της ιστορίας και την εξέλιξη της δράσης. Δεδομένου ότι οι χαρακτήρες, που συνδέονται με τις δύο φάσεις της ζωής του Beaulieu, προέρχονται από δύο εκ διαμέτρου αντίθετα κοινωνικά περιβάλλοντα, η υφολογική κατασκευή τους επιτυγχάνεται στην ιστορία αντιπαραβολικά, γεγονός που, όπως θα διαπιστώσουμε, εξυπηρετεί η αναπαράσταση διαφορετικών ποικιλιών της γαλλικής στο εγχειρίδιο.

4.6.1.4 Κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση και υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2*: Το α' μέρος της ιστορίας

Το πρώτο μέρος της αστυνομικής έρευνας (επεισόδια 1-6) επικεντρώνεται στη ζωή του θύματος, Fabrice Beaulieu, το τελευταίο διάστημα πριν τη δολοφονία του. Εγκατεστημένος σε μια λαϊκή συνοικία του Παρισιού στην περιοχή της Belleville, ο άνδρας εργάστηκε σε εργοτάξιο, εργοστάσιο, σε χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων ως νυχτοφύλακας και σε μια εταιρία με ηλεκτρικές συσκευές. Το πρώτο στάδιο της έρευνας διεξάγεται από τους Breton και Martinez, τους δύο υφιστάμενους του Berthier, οι οποίοι κινούνται σε κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας, ανακρίνοντας ομιλητές χαμηλού κοινωνικού κύρους.

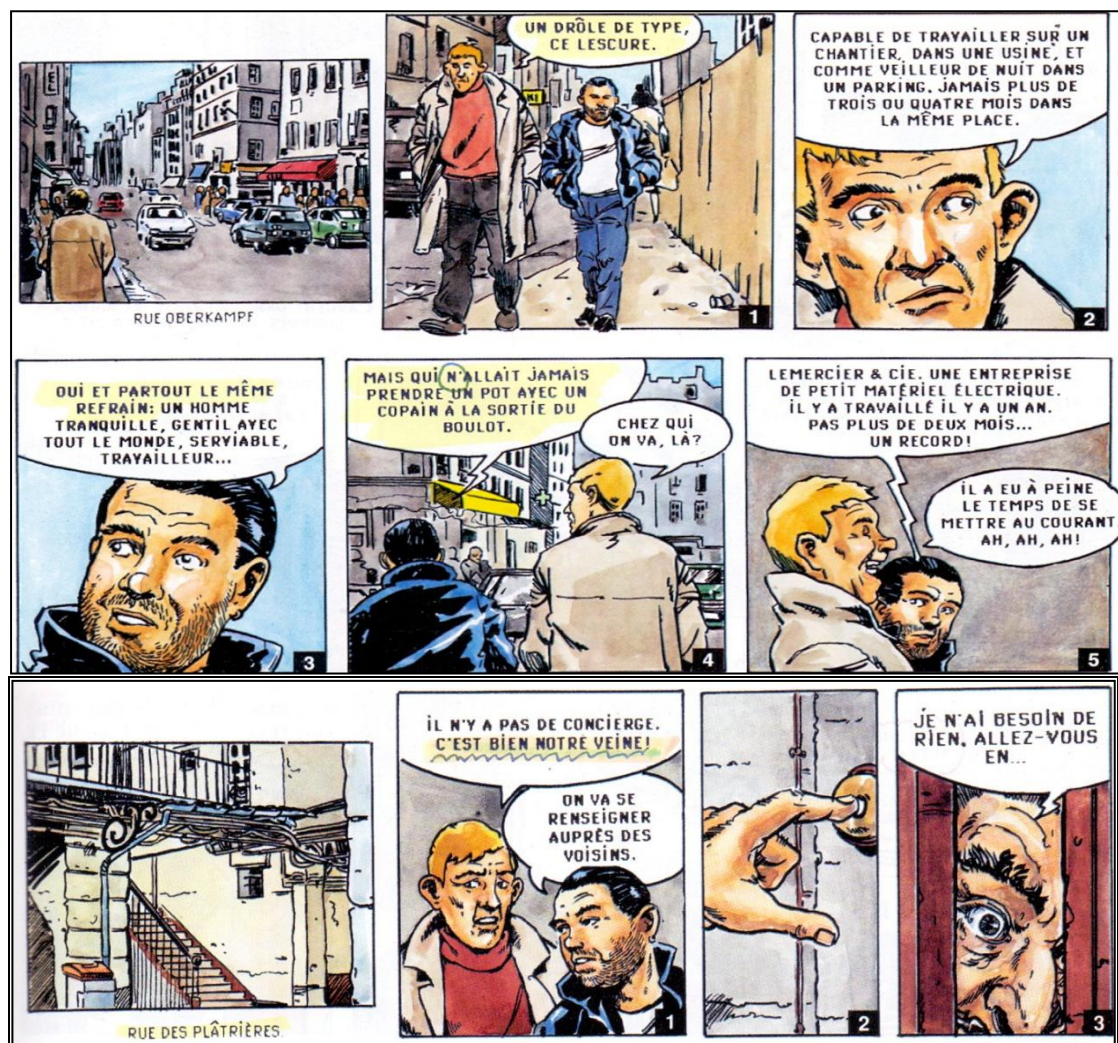
Οι χαρακτήρες αυτοί προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, αν κρίνουμε από την εικόνα τους, το επάγγελμά τους και τα μέρη της γαλλικής πρωτεύουσας όπου ζουν και τοποθετείται η δράση τους. Πρόκειται για τη θυρωρό της πολυκατοικίας όπου διέμενε ο Beaulieu στη Belleville· έπειτα, για τον ιδιοκτήτη μιας μικρής εταιρείας ηλεκτρικών συσκευών (και έναν από τους υπαλλήλους του), όπου εργάστηκε για σύντομο χρονικό διάστημα ο άτυχος άνδρας· τέλος, για ένα ηλικιωμένο ζευγάρι και τον ιδιοκτήτη μιας μάντρας αυτοκινήτων που καταθέτουν για τον Roger Frémont, τον πρώτο ύποπτο για τον φόνο. Στο σύνολό τους, οι συγκεκριμένοι μάρτυρες παρέχουν πληροφορίες δευτερεύουσας σημασίας για την εξέλιξη της δράσης και τη διαλεύκανση του εγκλήματος. Μέσα από τις ανακρίσεις τους και τα λεγόμενα των δύο αστυνομικών παρουσιάζεται κυρίως η ζωή, η κατάσταση και το ψυχοκοινωνικό προφίλ του θύματος το διάστημα πριν τη δολοφονία του, ενός άνδρα εργατικού, οργανωμένου, ευγενικού, αλλά και απόμακρου.

Όπως θα φανεί παρακάτω, η αναπαράσταση φαινομένων από την ποικιλότητα της γαλλικής συμβάλλει στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων του πρώτου μέρους της ιστορίας με αυτούς του δεύτερου. Η ανάλυσή μας θα εστιάσει σε αντιπροσωπευτικά αποσπασμάτα της ιστορίας όπου εμφανίζονται οι διάφοροι χαρακτήρες, προκειμένου να δούμε πώς προβάλλονται σε αυτήν· ποιες ποικιλίες της γαλλικής τους αποδίδονται· πώς ακριβώς αναπαρίστανται στον λόγο τους· ποιο κοινωνικό νόημα αποκτούν στην ιστορία· και, εν τέλει, πώς εξυπηρετούν τις ανάγκες της αφήγησης.

4.6.1.4.1 Οι αστυνομικοί Breton και Martinez

Πρόκειται για δύο κατώτερα μέλη στην ιεραρχία του αστυνομικού σώματος από τον Berthier που διεξάγουν από κοινού το πρώτο μέρος της έρευνας, αναφέροντας τα σχετικά πορίσματα στον επιθεωρητή. Γενικά, η αναπαράσταση των φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας στον λόγο τους συνδέεται με: (α) την υφολογική κατασκευή τους ως δύο έμπειρων και «σκληρών» τύπων του αστυνομικού σώματος, οι οποίοι κινούνται σε κοινωνικά υποβαθμισμένες και επικίνδυνες περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας ως μέρος της επαγγελματικής τους ρουτίνας και (β) την κατασκευή της υφολογικής τους αντίθεσης με τον ιεραρχικά ανώτερο και διάσημο Berthier, ο οποίος μιλά σχεδόν αποκλειστικά στην πρότυπη γαλλική και κινείται σε εκ διαμέτρου αντίθετα κοινωνικά περιβάλλοντα για τις ανάγκες της έρευνας.

Πιο αναλυτικά, οι ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στον λόγο των Breton και Martinez εντοπίζονται, καταρχάς, στις κατ' ιδίαν συζητήσεις και τα ανεπίσημα σχόλια των δύο αστυνομικών κατά τη διάρκεια της έρευνας. Στο παρακάτω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.17), η γλωσσική χρήση καλείται να εκφράσει τις σχέσεις εγγύτητας και συναδελφικής αλληλεγγύης μεταξύ των δύο ανδρών, ενώ παρουσιάζονται να μιλούν μεταξύ τους για τη μυστηριώδη ζωή του θύματος και τις δυσκολίες που συναντούν κατά την έρευνα:

Εικόνα 4.17: Οι κατ' ιδίαν συνομιλίες των Breton και Martinez
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 61

Breton: Πολύ παράξενος τύπος αυτός ο Lescure. Ικανός να δουλέψει σε εργοτάξιο, σε εργοστάσιο και σαν νυχτοφύλακας σε πάρκινγκ. Ποτέ πάνω από τρεις ή τέσσερις μήνες στην ίδια θέση.

Martinez: Ναι, και παντού το ίδιο βιολί: ένας άνθρωπος ήρεμος, ευγενικός με όλους, εξυπηρετικός, εργατικός... αλλά που δεν έβγαине ποτέ με κάποιο φίλο για κάνα ποτηράκι μετά τη δουλειά.

Breton: Σε ποιον πάμε τώρα;

Martinez: Στη Lemerrier & Cie, μια εταιρία μικρών ηλεκτρικών συσκευών. Δούλεψε εκεί πριν από ένα χρόνο. Όχι πάνω από δύο μήνες... Ρεκόρ!

Breton: Μόλις που είχε τον χρόνο να ενημερωθεί! Χα, χα, χα! [...]

Breton: Δεν υπάρχει θυρωρός. Γκαντεμά!

Εικόνα 4.18: Η ανάκριση του Roger Frémont
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 93-94

Frémont: Δεν έχετε το δικαίωμα! Θα κάνω μήνυση.

Breton: Ωραία, λοιπόν, ήσουν σε σπίτι φίλων ή στην καφετέρια; Αποφάσισε!

Frémont: Σας το είπα ήδη. Ήμουν στην καφετέρια. Έμεινα εκεί από τις επτά έως τα μεσάνυχτα. Μιλούσα με φίλους.

Martinez: Πέντε ώρες; Έλα, δώσε μας τα ονόματά τους και τη διεύθυνση της καφετέριας. Και πρόσεξε τι θα πεις. Θα ελέγχουμε τα πάντα.

Frémont: Καλά, όσο γι' αυτό, δεν ανησυχώ. Ήμουν στο καφέ «Le chien qui fume» στην οδό Lilas.

Martinez: Και για λέγε, αυτό είναι μακριά απ' την περιοχή που μένεις;

Frémont: Τι θέλετε; Πάντα μ' άρεσαν τα ταξίδια.

Martinez: Μην μου κάνεις τον εξυπνάκια. Βρήκαμε ένα πτώμα λίγα στενά πιο κάτω από τη συγκεκριμένη καφετέρια.

Κατά την ανάκριση, οι επιλογές στη φρασεολογία που συνδηλώνουν ένα ανεπίσημο ύφος ομιλίας (*ne joue pas au petit malin* «μην μου κάνεις τον εξυπνάκια») προσδίδουν έναν απειλητικό τόνο στα λόγια του αστυνομικού, κλιμακώνοντας την ένταση κατά την άσκηση πίεσης στον ύποπτο για την ομολογία όλης της αλήθειας από μέρους του.

Τέλος, όπως προαναφέραμε, τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας δεν συμβάλλουν μόνο στην κατασκευή του ύφους των Breton και Martinez ως δύο έμπειρων συναδέλφων και «σκληρών» τύπων του αστυνομικού σώματος, αλλά ταυτόχρονα υπογραμμίζουν την υφολογική τους αντίθεση με τον επιθεωρητή Berthier. Ειδικότερα, η αντίθεση μεταξύ της ανεπίσημης γλώσσας των δύο αστυνομικών και της πρότυπης γαλλικής του διάσημου επιθεωρητή συσχετίζεται με τη θέση των συγκεκριμένων χαρακτήρων στην ιεραρχία του αστυνομικού σώματος, με το κοινωνικό κύρος που περιβάλλει το άτομό τους σε σχέση με το επάγγελμά τους και τον ιδιαίτερο ρόλο που έχουν στην ιστορία. Κάτι τέτοιο φαίνεται χαρακτηριστικά στη διάρκεια των συνομιλιών του επιθεωρητή με τους δύο βοηθούς του κατά τη διεξαγωγή της αστυνομικής έρευνας.

Στο παρακάτω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.19), ο Martinez παρουσιάζει σε ανεπίσημο ύφος στον Berthier τις διαθέσιμες πληροφορίες για το θύμα της δολοφονίας και διατυπώνει περαιτέρω υποθέσεις για τη ζωή του με βάση τις δύο

φωτογραφίες που εντοπίστηκαν στα ρούχα του. Οι γλωσσικές επιλογές του αστυνομικού Martinez έρχονται εμφανώς σε αντίθεση με αυτές του ανωτέρου του:

Εικόνα 4.19: Οι πρώτες συζητήσεις του Berthier με τους δύο αστυνομικούς για την υπόθεση *Le Nouvel Espaces* 2 (1995), σελ. 46

Martinez: Όλοι οι γείτονες είναι κατηγορηματικοί: αυτός ο άνδρας, αυτός ο Fabrice, είναι ο Jean Lescure. Πριν κάτι χρόνια, βέβαια.

Berthier: Και την άλλη φωτογραφία με το κορίτσι, την είδαν;

Martinez: Όχι.

Breton: Κύριε επιθεωρητά, είναι τουλάχιστον δέκα ετών φωτογραφία. Αμφιβάλλω αν μπορούν να αναγνωρίσουν τη μικρή. Πρέπει να έχει μεγαλώσει.

Martinez: Αυτός ο Jean Lescure κρυβόταν, άλλαξε όνομα, αλλά και κοινωνικό περιβάλλον. Φαντάζεστε ένα εργάτη να παντρεύεται με φράκο; Και το νυφικό! Δεν το πήρανε απ' το μαγαζί της γωνιάς! Δεν ήτανε γάμος τίποτα μπατίρηδων. Σας το λέω 'γω.

Berthier: Βιάζεστε να βγάλετε συμπέρασμα, αλλά όντως έχουν βάση όλα αυτά...

Συγκεκριμένες επιλογές στο λεξιλόγιο (*fauchés* «μπατίρηδες»), τη φρασσεολογία (*elle ne sort pas du magasin du coin* «δεν το πήρανε απ' το μαγαζί της γωνιάς»), τη σύνταξη (*c'était pas un mariage de fauchés* «δεν ήτανε γάμος τίποτα μπατίρηδων») και την πραγματολογία (*je peux vous le dire* «σας το λέω 'γω») διαφοροποιούν έντονα τον τρόπο ομιλίας του Martinez στο παραπάνω απόσπασμα. Ειδικότερα, ο λόγος του αναπαρίσταται πιο ανεπίσημος μέσα από το καθημερινό λεξιλόγιο, την εκφορά της άρνησης χωρίς το *ne* και τη χρήση φατικών/επαφικών εκφράσεων που εκφράζουν εγγύτητα και αλληλεγγύη με τους συνομιλητές. Συνολικά, οι γλωσσικές επιλογές του Martinez έρχονται σε αντίθεση με το τυπικότερο ύφος του ιεραρχικά ανώτερου Berthier, ο οποίος ελέγχει την εξέλιξη της έρευνας.

Τέλος, η υφολογική αντίθεση ανάμεσα στους Breton και Martinez, από τη μία πλευρά, και τον Berthier, από την άλλη, είναι έντονη και στη συνέχεια της ιστορίας, όταν ο επιθεωρητής αναλάβει ο ίδιος την υπόθεση Beaulieu. Στο παρακάτω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.20), που κλείνει την παρούσα υποενότητα, οι εντολές του ιεραρχικά ανώτερου ομιλητή, οι οποίες εκφέρονται σε τυπικό ύφος και επιτακτικό τόνο, ακολουθούνται από ένα σχόλιο του Breton σε οικείο και ανεπίσημο ύφος (*Mais, ça va prendre un temps fou !* «Μα, θα φάμε ένα κάρο χρόνο μ' αυτό το πράγμα!») σχετικά με τις υπερβολικές απαιτήσεις του επιθεωρητή μετά τη νέα τροπή που παίρνει η έρευνα:

Εικόνα 4.20: Η επανεκκίνηση της αστυνομικής έρευνας υπό τον Berthier
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 109, 110

Berthier: Καλώς. Αναλαμβάνω την υπόθεση από την αρχή! Σας χρειάζομαι. Ξαναρχίζουμε τα πάντα από το μηδέν. Θέλω να ελέγξετε το πρόγραμμα των τελευταίων μηνών του Lescure! Ρωτήστε τους γείτονες και τους συναδέλφους του.

Martinez: Μα, κύριε επιθεωρητά, το έχουμε ήδη κάνει!

Berthier: Ε ωραία, ξαναρχίστε! Μην παραβλέψετε καμία λεπτομέρεια, όλες μπορεί να είναι σημαντικές! Θα πρέπει, επίσης, να ελέγξετε το πρόγραμμα του περασμένου μήνα όλων των προσώπων που εμπλέκονται σε αυτή την υπόθεση.

Breton: Μα, θα φάμε ένα κάρο χρόνο μ' αυτό το πράγμα! Περισσότερα από δέκα άτομα είχαν άμεση εμπλοκή στο σκάνδαλο!

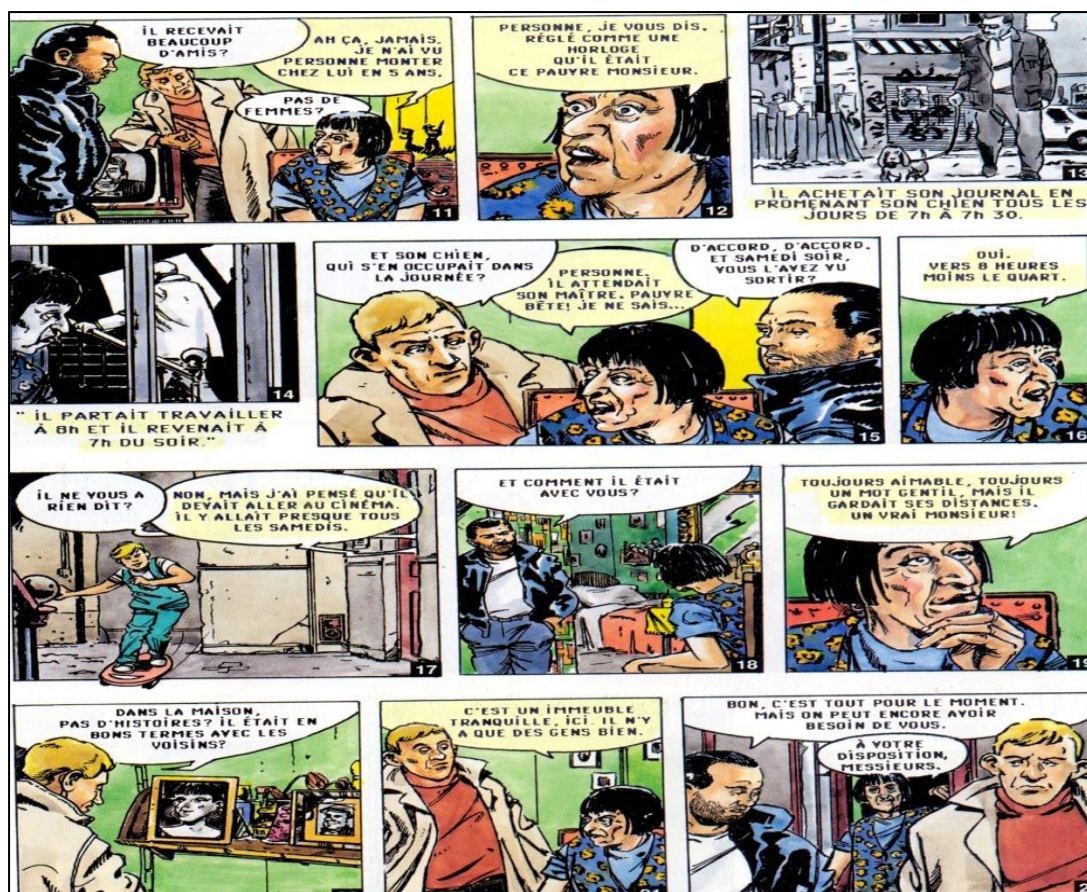
Martinez: Ναι, και άνθρωποι που ταξιδεύουν σχεδόν σε όλο τον κόσμο!

4.6.1.4.2 Οι μάρτυρες

Γενικά, πρόκειται για χαρακτήρες αρκετούς σε αριθμό, αλλά με μια σύντομη παρουσία στην ιστορία. Ανακρίνονται αποκλειστικά από τους αστυνομικούς Breton και Martinez στα επεισόδια του πρώτου μέρους, παρέχοντας στοιχεία για τον άτυχο άνδρα και οδηγώντας στον πρώτο ύποπτο για τη δολοφονία του. Η αστυνομική

έρευνα διεξάγεται σε κοινωνικά υποβαθμισμένες και κακόφημες περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας, εκεί όπου έζησε ο Beaulieu κρυμμένος τα τελευταία πέντε χρόνια πριν τη δολοφονία του. Όλοι οι μάρτυρες εκπροσωπούν στην ιστορία το συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον, ενώ τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας που τους αποδίδονται συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή τους. Ειδικότερα, οι ποικιλίες της γαλλικής που επιλέγονται από τους συγγραφείς φαίνεται ότι αποσκοπούν σε μια πιο ρεαλιστική αναπαράσταση του λόγου των συγκεκριμένων χαρακτήρων, υποδηλώνοντας μια περισσότερο λαϊκή και ανεπίσημη χρήση της γλώσσας.

Η πρώτη μάρτυρας είναι η θυρωρός της πολυκατοικίας όπου ζούσε το θύμα στην περιοχή της Belleville στο Παρίσι. Η προχωρημένης ηλικίας κυρία υποδέχεται, με την καθημερινή της ένδυση, τους δύο αστυνομικούς στο μικρό της διαμέρισμα και καταθέτει για τον πρώην ένοικο της πολυκατοικίας. Όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.21), η θυρωρός χρησιμοποιεί κατά την κατάθεσή της ιδιωματικές εκφράσεις για την αναφορά στον χαρακτήρα του θύματος (*réglé comme une horloge qu'il était ce pauvre monsieur* «οργανωμένος σαν καλοκουρδισμένο ρολόι ήτανε ο κακομοίρης ο κύριος») και φρασεολογία από την καθημερινή και πιο ανεπίσημη γλώσσα για τη διατύπωση περαιτέρω αξιολογήσεων (*il n'y a que des gens bien* «μόνο καλούς ανθρώπους έχει»):

Εικόνα 4.21: Η ανάκριση της θυρωρού στην πολυκατοικία της Belleville
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 30

Martinez: Δεχόταν πολλούς φίλους;

Η θυρωρός: Α μπα, ποτέ. Πέντε χρόνια, δεν είδα κανένα ν' ανεβαίνει σπίτι του.

Breton: Ούτε γυναίκες;

Η θυρωρός: Κανένα, σας λέω. Οργανωμένος σαν καλοκουρδισμένο ρολόι ήταν ο κακομοίρης ο κύριος. Αγόραζε την εφημερίδα του, πηγαίνοντας βόλτα τον σκύλο του κάθε μέρα, επτά με επτάμιση. Έφευγε για δουλειά στις οκτώ και γυρνούσε στις επτά το βράδυ.

Breton: Και με τον σκύλο του, ποιος ασχολιόταν όλη μέρα;

Η θυρωρός: Κανείς. Περίμενε το αφεντικό του. Κακόμοιρο ζώο! Δεν ξέρω...

Martinez: Καλά, καλά. Και το Σάββατο το βράδυ, τον είδατε να βγαίνει;

Η θυρωρός: Ναι. Κατά τις οκτώ παρά τέταρτο.

Martinez: Δεν σας είπε τίποτα;

Η θυρωρός: Όχι, αλλά σκέφτηκα ότι έπρεπε να πηγαίνει στον κινηματογράφο. Πήγαινε σχεδόν κάθε Σάββατο.

Martinez: Και πώς ήταν μαζί σας;

Η θυρωρός: Πάντα ευγενικός, πάντα με την καλή κουβέντα, αλλά κρατούσε αποστάσεις. Ένας αληθινός κύριος!

Breton: Στο σπίτι, καμιά ιστορία; Είχε καλές σχέσεις με τους γείτονες;

Η θυρωρός: Εδώ είναι μια ήρεμη πολυκατοικία. Μόνο καλούς ανθρώπους έχει...

Martinez: Καλώς, αυτά για την ώρα. Αλλά μπορεί να σας χρειαστούμε πάλι.

Η θυρωρός: Στη διάθεσή σας, κύριοι.

Μετά την κατάθεση της θυρωρού, ακολουθεί η επίσκεψη των δύο αστυνομικών σε μια μικρή εταιρεία ηλεκτρικών ειδών. Εδώ, τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας εκφράζουν περισσότερο τις σχέσεις εγγύτητας και αλληλεγγύης μεταξύ ατόμων που κινούνται στο ίδιο κοινωνικό περιβάλλον και εκφράζουν τη διάθεση

συνεργασίας κατά τη διενέργεια της αστυνομικής έρευνας. Στο παρακάτω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.22), ο ιδιοκτήτης μιας εταιρείας ηλεκτρικών ειδών υιοθετεί ένα ανεπίσημο ύφος ομιλίας απέναντι στους δύο αστυνομικούς και τον υπάλληλό του, ενώ φαίνεται άνετος, φιλικός και συνεργάσιμος κατά τη συνομιλία μαζί τους. Αντίστοιχα, το ίδιο ισχύει για τις γλωσσικές επιλογές που εντοπίζονται στον λόγο του αστυνομικού Martinez:

Εικόνα 4.22: Η ανάκριση στην εταιρεία ηλεκτρικών συσκευών Lemerancier & Cie
Espaces 2 (1995), σελ. 61, 62

Ο ιδιοκτήτης: Lescure, Lescure... Κάτι μου λέει. Περιμένετε, θα φωνάξω τον Ali. Είμαι σίγουρος ότι θα τον θυμηθεί. Έχει μνήμη ελέφαντα. Ali, μπορείς να έρθεις ένα λεπτό; Ali, αυτοί οι κύριοι είναι απ' την αστυνομία...

Ali: Μα, είμαι νόμιμος!

Ο ιδιοκτήτης: Μα και βέβαια, μην ανησυχείς, Ali. Δεν είναι για σένα. Το όνομα Lescure, σου λέει κάτι;

Ali: Lescure; Βέβαια, κύριε Paul, θυμάστε την ιστορία με τον Frémont;

Ο ιδιοκτήτης: Α ναι, όντως!

Martinez: Τι ιστορία είναι αυτή;

Ο ιδιοκτήτης: Ω! Μια ιστορία κλοπής. Αυτά συμβαίνουν. Ένας, ονόματι Frémont, Roger Frémont, που έκανε τις διανομές, πήρε χρήματα απ' το ταμείο. Ο Lescure τον έπιασε, αλλά δεν είπε τίποτα. Αμέσως μάθαμε ότι ήταν ο Frémont. Εξάλλου, δεν το αρνήθηκε. Επέστρεψε τα χρήματα και τον διώξαμε.

Martinez: Και λοιπόν;

Ο ιδιοκτήτης: Νααα, ο Frémont, όταν έφυγε, φώναζε στον Lescure: «Θα σε καθαρίσω!». Μα, τα λέμε αυτά όταν είμαστε θυμωμένοι. Στο βάθος, αυτός ο Frémont δεν ήτανε κακός τύπος.

Breton: Έχετε τη διεύθυνσή του κάπου;

Ο ιδιοκτήτης: Πρέπει να την έχω στα μητρώα. Αλλά δεν θα τον βρείτε εύκολα. Κάτι τέτοια παλικάρια αλλάζουν το ίδιο γρήγορα διεύθυνση όσο και δουλειά.

Martinez: Για λέγε 'σύ! Με τον Lescure, τα πήγαίνες καλά;

Ali: Δεν μιλούσε πολύ. Έτρωγε πάντα μόνος. Μάλλον δεν είχε εμπιστοσύνη. Εγώ αυτό το καταλαβαίνω...

Ο ιδιοκτήτης: Ορίστε. Υπάρχουν τα πάντα: η διεύθυνσή του, η ημερομηνία πρόσληψής του, τα προσόντα του.

Breton: Ευχαριστώ. Αυτά μπορεί να μας χρειαστούν.

Ali: Αν τον βρείτε, μην του πείτε για μένα!

Martinez: Θα είμαστε διακριτικοί. Μην ανησυχείς.

Στο παραπάνω απόσπασμα, οι συντακτικές ποικιλίες της γαλλικής που παραπέμπουν στην πιο καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα, όπως η εκφορά της άρνησης δίχως το αρνητικό προρηματικό μόριο (ne), απαντούν ενώ ο ιδιοκτήτης της

εταιρείας και ο Martinez καθησυχάζουν τον τρομοκρατημένο, αλλοδαπό υπάλληλο για την επίσκεψη της αστυνομίας και τις πληροφορίες που παρέχει προς όφελος της έρευνας (*Mais oui, t'inquiète pas, Ali. C'est pas pour toi* «Μα και βέβαια, μην ανησυχείς, Ali. Δεν είναι για σένα» και *On sera discrets. T'en fais pas* «Θα είμαστε διακριτικοί. Μην ανησυχείς»). Παράλληλα, διάφορες επιλογές στο λεξιλόγιο, που εκφράζουν ένα οικείο ύφος ομιλίας στη γαλλική, εντοπίζονται στον λόγο του ιδιοκτήτη της εταιρείας, όταν διατυπώνει προσωπικές κρίσεις και εκτιμήσεις για τον ύποπτο άνδρα στη διάρκεια της κατάθεσής του. Έτσι, φαίνεται ότι θέλει να βοηθήσει τους δύο αστυνομικούς να εξαγάγουν συνολικότερα συμπεράσματα γι' αυτόν (*Au fond, ce Frémont, c'était pas un mauvais gars* «Στο βάθος, αυτός ο Frémont δεν ήτανε κακός τύπος», *ce genre de gaillard change d'adresse aussi vite que de travail* «κάτι τέτοια παλικάρια αλλάζουν το ίδιο γρήγορα διεύθυνση όσο και δουλειά»). Από τα παραπάνω, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας που αναπαρίστανται –μεταξύ άλλων– και στο συγκεκριμένο απόσπασμα συνδέονται με την έκφραση *θετικής ευγένειας* (για τον όρο, βλ. Brown & Levinson, 1987), αντανακλώντας το φιλικό, χαλαρό και συνεργατικό κλίμα, στο οποίο διεξάγεται η συγκεκριμένη ανάκριση, σε αντίθεση με την τυπικότητα και την απόσταση –δηλαδή, την *αρνητική ευγένεια* (βλ. επίσης υποσημ. 63)– που εκφράζουν οι χαρακτήρες της ιστορίας στις ανακρίσεις του δεύτερου μέρους.

Στο τέλος του πρώτου κύκλου επεισοδίων, οι Breton και Martinez βρίσκονται σε αναζήτηση του Roger Frémont, του πρώτου υπόπτου για τον φόνο του Beaulieu. Ένα ηλικιωμένο ζευγάρι, κάτοικοι μιας πολυκατοικίας όπου έζησε για μερικούς μήνες ο καταζητούμενος άνδρας, καθώς και ο ιδιοκτήτης μιας μάντρας αυτοκινήτων ερωτώνται σχετικά με αυτόν. Οι μάρτυρες εντοπίζονται και πάλι σε κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας. Στο ακόλουθο απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.23), το ηλικιωμένο ζευγάρι ενσαρκώνει τη φωνή των οικονομικά ασθενέστερων και δύσπιστων, ηλικιωμένων κατοίκων, οι οποίοι ζουν σε ένα παλαιό και κακοδιατηρημένο οίκημα μιας λαϊκής συνοικίας του Παρισιού:

Εικόνα 4.23: Η μαρτυρία των δύο ηλικιωμένων για τον Roger Frémont
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 77

Breton: Αστυνομία. Ψάχνουμε κάποιον Roger Frémont. Πρέπει να έμεινε εδώ πριν από ένα χρόνο περίπου.

Martinez: Τον αναγνωρίζετε;

Ο ηλικιωμένος άνδρας: Δεν είδα ποτέ αυτό τον τύπο εδώ, και πάνε εικοσιπέντε χρόνια που μένω σ' αυτή την πολυκατοικία.

Η ηλικιωμένη γυναίκα: Τι είναι;

Ο ηλικιωμένος άνδρας: Frémont, σου λέει κάτι εσένανε;

Η ηλικιωμένη γυναίκα: Αμέ! Έμεινε για κάποιους μήνες στον ενοικιαστή του τρίτου.

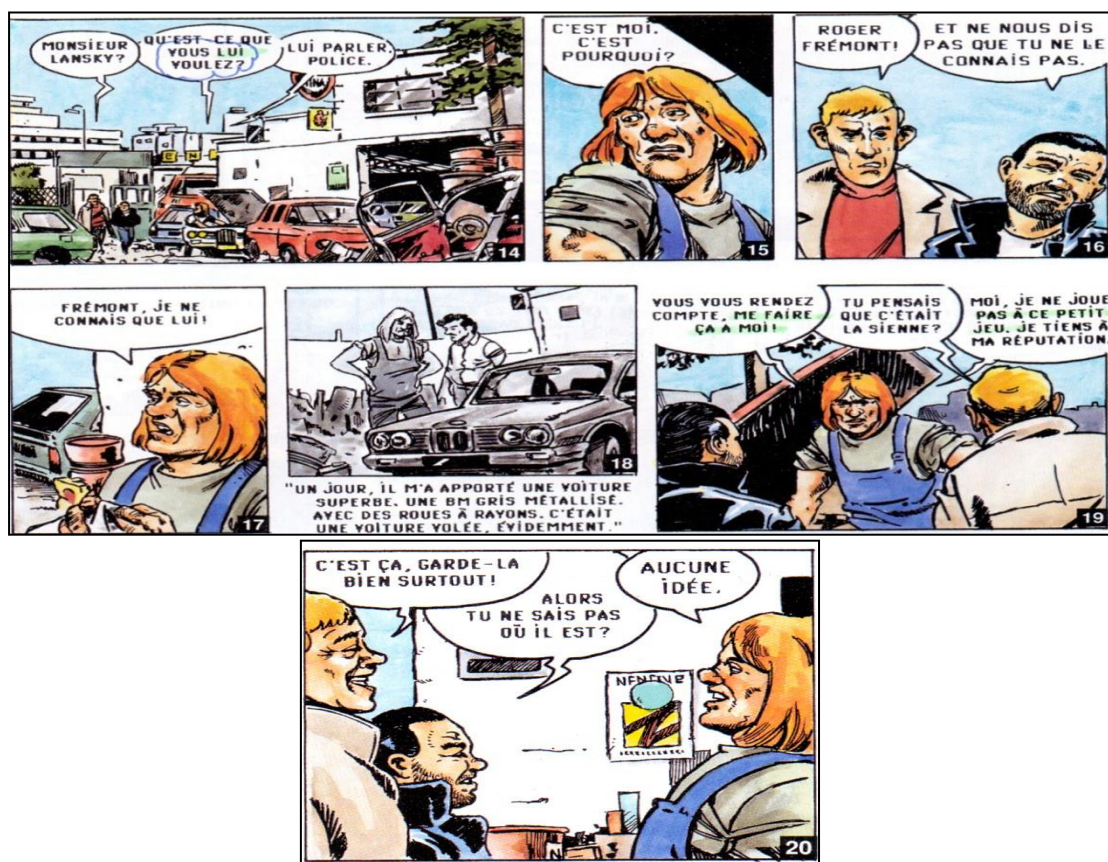
Breton: Είναι ακόμα εδώ;

Η ηλικιωμένη γυναίκα: Μπα, όχι. Είναι καιρός που έφυγε. Δεν ήταν και ο πιο τίμιος άνθρωπος σ' αυτό το σπίτι.

Στην αναπαράσταση του ηλικιωμένου ζευγαριού ως δύο ομιλητών από τα λαϊκά κοινωνικά στρώματα, με το συνολικότερο ύφος που τους αποδίδεται παραπάνω, συμβάλλουν συγκεκριμένες επιλογές στο λεξιλόγιο και τη σύνταξη. Ειδικότερα, στον λόγο τους εντοπίζονται λεξιλογικοί τύποι από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής (*gars* «τύπος» αντί *homme* «άνδρας»), καθώς επίσης και συντακτικές εκφορές της που περιλαμβάνουν τη χρήση ομοιοαναφορικών συντακτικών τύπων (*Frémont, ça te dit quelque chose à toi ?* αντί *Frémont, ça te dit quelque chose ?* «Frémont, σου λέει κάτι εσένανε;») και την άρνηση χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο (*c'était pas le type le plus honnête de la maison* αντί *ce n'était pas le type le plus honnête de la maison* «δεν ήταν και ο πιο τίμιος άνθρωπος σ' αυτό το σπίτι»).

Στο τελευταίο απόσπασμα από τον πρώτο κύκλο επεισοδίων, ο μάρτυρας των Breton και Martinez είναι ο ιδιοκτήτης μιας μάντρας αυτοκινήτων. Σε έναν υπαίθριο

χώρο με αυτοκίνητα προς επισκευή και όγκους από παλιά σίδερα καταθέτει ο μεσήλικας άνδρας με τη φόρμα εργασίας του. Όπως υποστηρίζει, είχε εμπλακεί άθελά του στις παράνομες δραστηριότητες του Frémont, από τις οποίες σπεύδει να διαφοροποιηθεί άμεσα μέσω μιας ιδιωματικής έκφρασης από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής. Στο παρακάτω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.24), αυτή λειτουργεί ως μέσο έκφρασης της ευθύτητας, της αμεσότητας του μάρτυρα απέναντι στους δύο αστυνομικούς και, πιθανότατα, της ειλικρίνειάς του (*moi, je ne joue pas à ce petit jeu* «εγώ δεν παίζω τέτοια παιχνιδάκια»):

Εικόνα 4.24: Η μαρτυρία του ιδιοκτήτη μιας μάντρας αυτοκινήτων, *Le Nouvel Espaces 2* (1995), σελ. 78

Breton: Ο κύριος Lansky;

Lansky: Τι τον θέλετε;

Martinez: Να του μιλήσουμε. Αστυνομία.

Lansky: Εγώ είμαι. Γιατί;

Breton: Roger Frémont!

Martinez: Και μην μας πεις ότι δεν τον γνωρίζεις!

Lansky: Τον Frémont! Φυσικά και τον ξέρω! Μια μέρα μου 'φερε ένα φοβερό αμάξι. Μια BMW σε γκρι μεταλλικό. Με ακτινωτές ζάντες. Ήταν κλεμμένη, φυσικά. Καταλαβαίνετε, να το κάνει αυτό σε μένα;

Breton: Νόμιζες ότι ήταν δικιά του;

Lansky: Εγώ δεν παίζω τέτοια παιχνιδάκια. Κοιτάω τη φήμη μου.

Breton: Έτσι μπράβο, να την προσέχεις πολύ!

Martinez: Λοιπόν, δεν ξέρεις πού είναι αυτός;

Lansky: Δεν έχω ιδέα.

Συνολικά, τα παραπάνω αποσπάσματα δείχνουν ότι οι ήρωες του πρώτου μέρους της ιστορίας υιοθετούν λίγο-πολύ ένα παρόμοιο τρόπο ομιλίας. Όλοι διαφοροποιούνται από την πρότυπη γαλλική, προκειμένου να παρουσιαστούν με κοινωνιογλωσσικό ρεαλισμό στο πλαίσιο της ιστορίας. Έτσι, το πέρασμα των μαρτύρων μπορεί να είναι σύντομο, αλλά αρκεί ώστε να σκιαγραφηθεί ένα συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος γι' αυτούς, γεγονός στο οποίο συμβάλλει ο τρόπος ομιλίας που τους αποδίδεται στην ιστορία. Μάλιστα, μέσω των χαρακτήρων αυτών, προκύπτει ότι διαγράφεται ένα ολόκληρο κοινωνιογλωσσικό σύμπαν για τους σκοπούς της αφήγησης, το οποίο συνδέεται με τη ζωή του θύματος στα χρόνια που έπονται του οικονομικού σκανδάλου.

4.6.1.5 Κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση και υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2*: Το β' μέρος της ιστορίας

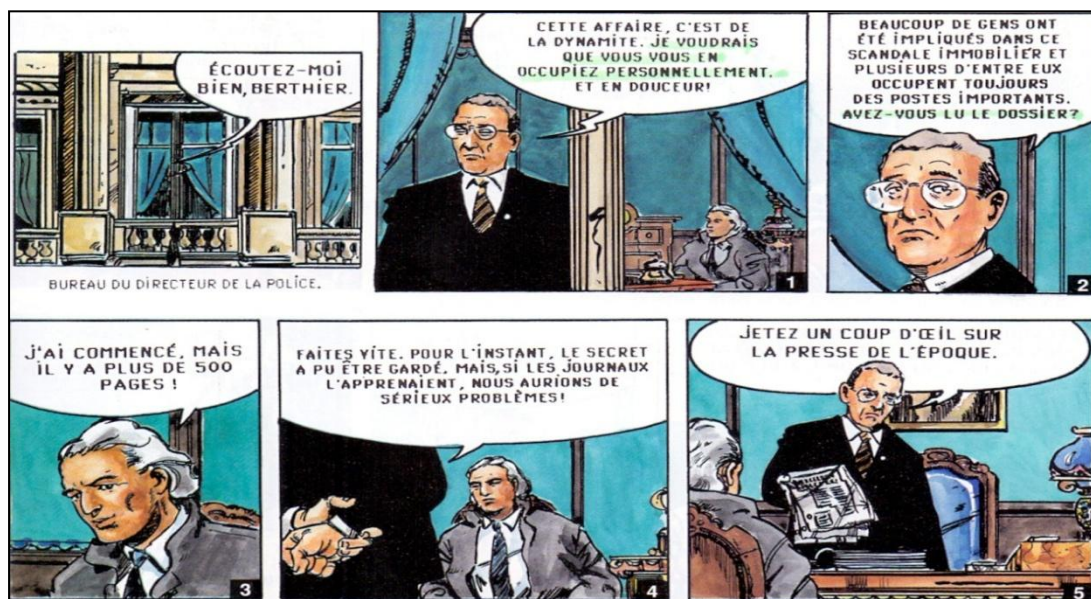
Στο τέλος του πρώτου μέρους της ιστορίας (επεισόδιο 6) αποδεικνύεται ότι το θύμα της δολοφονίας, Jean Lescure, είναι στην πραγματικότητα ο Fabrice Beaulieu, τέως διευθυντής μιας μεγάλης γαλλικής τράπεζας, ο οποίος είχε εμπλακεί σε ένα πολύκροτο οικονομικό σκάνδαλο πριν μια δεκαετία. Εξαιτίας της κρισιμότητας της υπόθεσης και της ανάγκης για τον λεπτό χειρισμό της, ο διάσημος επιθεωρητής Berthier θα κληθεί να συντονίσει εξ ολοκλήρου την έρευνα.

Στο δεύτερο μέρος της ιστορίας, ο επιθεωρητής θα κινηθεί σε περιβάλλοντα με ανθρώπους από τις προνομιούχες κοινωνικές τάξεις, ανακρίνοντας όλα τα πρόσωπα-κλειδιά της υπόθεσης, ώσπου να βρει τον ένοχο. Συνεπώς, οι επαφές με τους συνομιλητές του έχουν αυξημένη βαρύτητα για την εξέλιξη της δράσης, σε αντίθεση με τις ανακρίσεις του πρώτου κύκλου επεισοδίων. Ειδικότερα, ο Berthier αναπαρίσταται σε συνομιλίες με τον γενικό διοικητή της γαλλικής αστυνομίας, τη σύζυγο του θύματος, τον συμβολαιογράφο της οικογένειας, καθώς και τον διάδοχο του Beaulieu στο διευθυντικό πόστο της τράπεζας και νυν σύντροφο της γυναίκας του. Η υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων του δεύτερου μέρους της ιστορίας στηρίζεται αποκλειστικά στη χρήση της πρότυπης γαλλικής και των επίσημων εκφορών της, γεγονός που συνδέεται με το κοινωνικό κύρος και την αναγνώριση που χαίρουν τα συγκεκριμένα πρόσωπα. Έτσι, οι εν λόγω χαρακτήρες συγκροτούν από κοινού ένα εκ διαμέτρου αντίθετο κοινωνιογλωσσικό σύμπαν από αυτό που αναπαρίσταται στο πρώτο μέρος της ιστορίας.

Στις ακόλουθες υποενότητες, η ερευνητική προσοχή θα εστιάσει στην υφολογική κατασκευή των τριών βασικών χαρακτήρων που εμφανίζονται εκτενώς στο δεύτερο μέρος της ιστορίας: α) του γενικού διοικητή της γαλλικής αστυνομίας, β) της συζύγου του θύματος, Marie-Anne Beaulieu και γ) του ίδιου του επιθεωρητή Berthier. Τέλος, θα παρατεθούν συγκεντρωτικά σε δύο ανακεφαλαιωτικούς πίνακες οι ποικιλίες της γαλλικής από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, οι οποίες αναπαρίστανται στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των χαρακτήρων από τα δύο μέρη της ιστορίας, αντίστοιχα.

4.6.1.5.1 Ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας

Στο παρακάτω απόσπασμα αναπαρίστανται τα λόγια του γενικού διοικητή της γαλλικής αστυνομίας, τα οποία δίνουν νέα τροπή στην υπόθεση. Πρόκειται για το σημείο της ιστορίας όπου ο γενικός διοικητής ανακοινώνει στον Berthier ότι η ευθύνη για τον συντονισμό και την παρακολούθηση της έρευνας τον βαραίνει πλέον αποκλειστικά, λόγω της κρισιμότητας που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη υπόθεση:

Εικόνα 4.25: Ο επιθεωρητής Berthier στο γραφείο του γενικού διοικητή της γαλλικής αστυνομίας, *Le Nouvel Espaces 2* (1995), σελ. 109

Στο γραφείο του διοικητή της αστυνομίας.

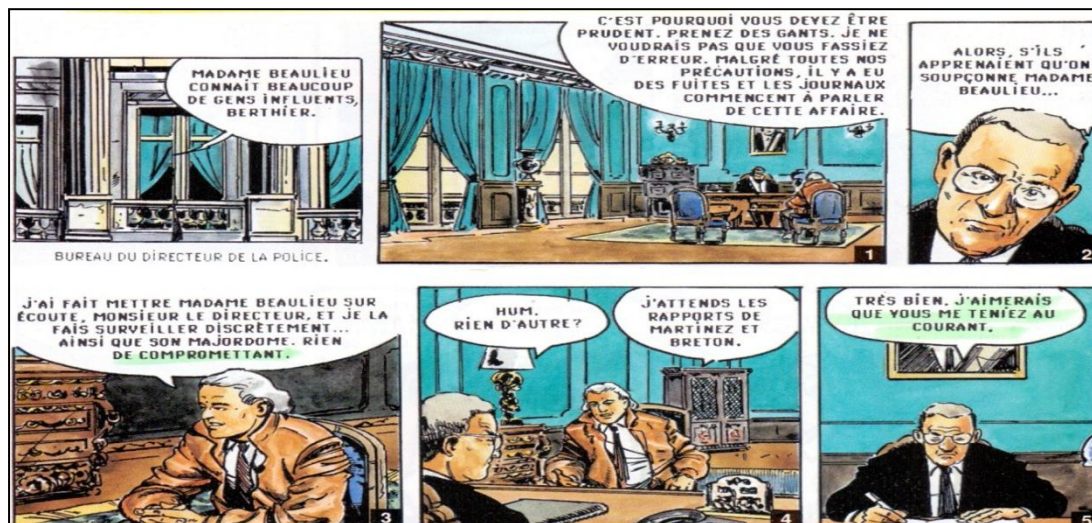
Ο διοικητής: Ακούστε με καλά, Berthier. Πρόκειται για μια υπόθεση βόμβα. Θα ήθελα να ασχοληθείτε εσείς προσωπικά με αυτήν. Και με το μαλακό! Πολλά άτομα ενεπλάκησαν σε αυτό το σκάνδαλο ακινήτων και κάμποσα από αυτά κατέχουν ακόμη σημαντικά πόστα. Διαβάσατε τον φάκελο της υπόθεσης;

Ο Berthier: Αρχίσα, αλλά είναι πάνω από πεντακόσιες σελίδες.

Ο διοικητής: Βιαστείτε. Μέχρι στιγμής, το μυστικό έχει διαφύλαχθεί. Αν όμως οι εφημερίδες το μάθαιναν, θα είχαμε σοβαρά προβλήματα. Ρίξτε μια ματιά στον τύπο της εποχής.

Στο παραπάνω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.25), η ανώτατη θέση που καταλαμβάνει ο διοικητής στην ιεραρχία του αστυνομικού σώματος φαίνεται μέσα από τον λόγο του και, ειδικότερα, από τις ρητές εντολές που απευθύνει στον Berthier σε προστακτική έγκλιση: *Écoutez-moi bien, Berthier* «Ακούστε με καλά, Berthier», *faites vite* «βιαστείτε», *jetez un coup d'oeil...* «ρίξτε μια ματιά...». Παράλληλα, το κοινωνικό κύρος του ανώτατου αξιωματικού του αστυνομικού σώματος εκφράζουν τόσο η καθ' υπόταξη σύνταξη και οι αντίστοιχες δομές με υποτακτική (*Je voudrais que vous vous en occupiez personnellement* «Θα ήθελα να ασχοληθείτε εσείς προσωπικά με αυτήν») όσο και η λόγια εκφορά της ερώτησης με την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος (*Avez-vous lu le dossier ?* αντί *vous avez lu le dossier ?* «Διαβάσατε τον φάκελο της υπόθεσης;»).

Οι ίδιες γλωσσικές επιλογές για την υφολογική κατασκευή του συγκεκριμένου χαρακτήρα, όπως η καθ' υπόταξη σύνταξη με δομές σε υποτακτική και τη χρήση της δυνητικής έγκλισης (*je ne voudrais pas que vous fassiez d'erreur* «Δεν θα ήθελα να σφάλετε», *j'aimerais que vous me teniez au courant* «θα ήθελα να με κρατάτε ενήμερο»), εντοπίζονται και στο ακόλουθο απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.26). Σε αυτό, ο διοικητής εκφράζει για μια ακόμη φορά, ως ιεραρχικά ανώτερος από τον Berthier, τις υψηλές απαιτήσεις του ως προς τον χειρισμό της υπόθεσης εκ μέρους του έμπειρου επιθεωρητή:

Εικόνα 4.26: Η δεύτερη συνάντηση του επιθεωρητή Berthier με τον γενικό διοικητή της γαλλικής αστυνομίας
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 157

Στο γραφείο του γενικού διοικητή της αστυνομίας.

Ο διοικητής: Η κυρία Beaulieu γνωρίζει πολλούς επιφανείς ανθρώπους, Berthier. Να γιατί πρέπει να είστε προσεκτικός. Απαιτείται χειρισμός με το γάντι. Δεν θα ήθελα να σφάλετε. Παρ' όλες τις

προφυλάξεις μας, πληροφορίες διέρρευσαν και οι εφημερίδες αρχίζουν να μιλούν για τη συγκεκριμένη υπόθεση. Λοιπόν, έτσι και μάθαιναν ότι υποπτευόμαστε την κυρία Beaulieu...

Ο Berthier: Διέταξα να καταγράφονται οι τηλεφωνικές συνδιαλέξεις της κυρίας Beaulieu, κύριε διοικητά, και να τεθεί υπό διακριτική παρακολούθηση αυτή... όπως και ο οικονόμος της. Τίποτα το επιλήψιμο.

Ο διοικητής: Χμμ. Κάτι άλλο;

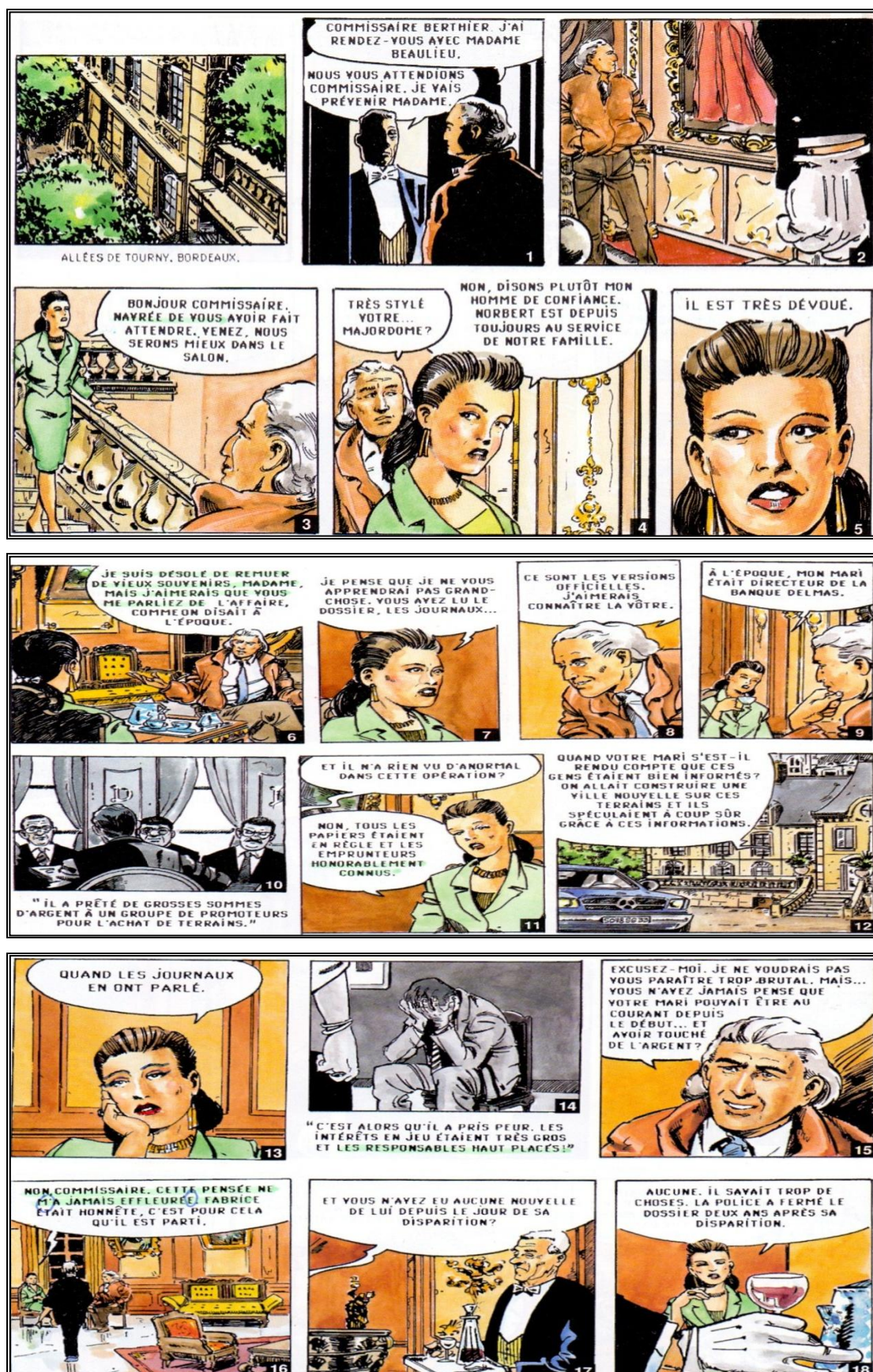
Ο Berthier: Περιμένω τις αναφορές των Martinez και Breton.

Ο διοικητής: Πολύ ωραία. Θα ήθελα να με κρατάτε ενήμερο.

4.6.1.5.2 Η Marie-Anne Beaulieu

Πρόκειται για τη σύζυγο του θύματος, Fabrice Beaulieu. Η γυναίκα εμφανίζεται επί μακρόν δύο φορές στην ιστορία κατά την ανάκρισή της από τον επιθεωρητή. Η Marie-Anne, με το πατρικό όνομα de la Tour, είναι ευγενούς καταγωγής και διαθέτει υψηλού επιπέδου σπουδές στο βιογραφικό της. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του συμβολαιογράφου της οικογένειας, η γυναίκα στάθηκε με αξιοπρέπεια στο πλευρό του συζύγου της κατά το ξέσπασμα του πολύκροτου οικονομικού σκανδάλου. Μετά τη φυγή του Fabrice στο εξωτερικό, η Marie-Anne αποσύρθηκε μαζί με τη μοναχοκόρη της στη γαλλική περιφέρεια προς αναζήτηση ασφάλειας και εσωτερικής γαλήνης. Οι γλωσσικές επιλογές που αποδίδονται στη Marie-Anne συμβάλλουν δυναμικά, σε συνδυασμό με την εικόνα της και την αναπαράσταση της πολυτελούς οικίας της, στην υφολογική κατασκευή της κοινωνικής της διάκρισης (για τον όρο, βλ. Bourdieu, 1979 και κεφ. 1, υποσημ. 31 της διατριβής), γεγονός που τη διαφοροποιεί ακόμη και από τους άλλους χαρακτήρες του δεύτερου μέρους της ιστορίας.

Η γυναίκα υποδέχεται τον επιθεωρητή στην έπαυλή της στο Bordeaux όπου διαμένει πλέον με τη δεκαεπτάχρονη κόρη της και απαντά σε όλα τα ερωτήματά του αναφορικά με την υπόθεση. Κατά τη διάρκεια των δύο συνομιλιών της μαζί του, οι γλωσσικές ποικιλίες που απαντούν στον λόγο της Marie-Anne εκφράζουν με εξέχοντα τρόπο επισημότητα, τυπικότητα, απόσταση έως και επιτήδευση στη γαλλική, ενώ συνδέονται συμβολικά με το συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος της αναπαριστώμενης ομιλήτριας. Στο παρακάτω απόσπασμα από την πρώτη επίσκεψη του Berthier στην οικία της (βλ. εικόνα 4.27), παρά την έντονη ανησυχία που θα εκφράσει αργότερα για την επίσκεψη του αστυνομικού, η Marie-Anne, ψύχραιμη και αρχοντική, εξιστορεί γεγονότα του παρελθόντος, από τα οποία δείχνει ότι έχει πλέον αποστασιοποιηθεί αρκετά, προφανώς σε μια προσπάθεια να διαλύσει τις τυχόν υποψίες του επιθεωρητή για την οποιαδήποτε ανάμειξή της στην υπόθεση δολοφονίας του συζύγου της:

Εικόνα 4.27: Η ανάκριση της συζύγου του θύματος, Marie-Anne Beaulieu
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 125

Στις παράλληλες λεωφόρους του Tourny στο Μπορντώ.

Berthier: Επιθεωρητής Berthier. Έχω ραντεβού με την κυρία Beaulieu.

Norbert: Σας περιμέναμε, κύριε επιθεωρητά. Θα ειδοποιήσω την κυρία.

Marie-Anne: Καλημέρα σας, επιθεωρητά. Λυπάμαι πολύ για την αναμονή σας. Ελάτε, θα είμαστε καλύτερα στο σαλόνι.

Berthier: Πολύ κομψός ο... οικονόμος σας.

Marie-Anne: Όχι, ας πούμε καλύτερα ο άνθρωπος της εμπιστοσύνης μου. Ο Norbert ήταν πάντα στην υπηρεσία της οικογένειάς μας. [Μας] είναι πολύ αφοσιωμένος.

Berthier: Λυπάμαι που αναμοχλεύω παλιές μνήμες, κυρία μου, αλλά θα ήθελα να μου μιλήσετε για την υπόθεση, όπως την αποκαλούσαν τότε.

Marie-Anne: Νομίζω ότι δεν έχω να σας πω κάτι σημαντικό. Έχετε διαβάσει τον φάκελο της υπόθεσης, τις εφημερίδες...

Berthier: Αυτή είναι η επίσημη εκδοχή. Θα ήθελα να μάθω τη δική σας.

Marie-Anne: Εκείνη την περίοδο, ο σύζυγός μου ήταν διευθυντής της τράπεζας Delmas. Δάνεισε μεγάλα χρηματικά ποσά σε μια ομάδα οικοδομικών επιχειρηματιών για την αγορά εκτάσεων γης.

Berthier: Και δεν διέκρινε τίποτα ύποπτο σε αυτό το εγχείρημα;

Marie-Anne: Όχι, όλα τα χαρτιά ήταν νόμιμα και οι δανειολήπτες ήταν πρόσωπα ευυπόληπτα.

Berthier: Πότε ο σύζυγός σας συνειδητοποίησε ότι αυτοί οι κύριοι ήταν καλά πληροφορημένοι; Επρόκειτο να κατασκευαστεί μια νέα πόλη σε αυτές τις εκτάσεις γης και θα κερδοσκοπούσαν σίγουρα χάρη στις πληροφορίες τους.

Marie-Anne: Όταν βγήκαν όλα στις εφημερίδες. Τότε φοβήθηκε. Τα συμφέροντα που διακυβεύονταν ήταν πολύ μεγάλα και οι υπεύθυνοι ήταν υψηλά ιστάμενα πρόσωπα!

Berthier: Συγχωρέστε με, δεν θα ήθελα να σας φανώ απότομος, αλλά... δεν σκεφτήκατε ποτέ ότι ο σύζυγός σας θα μπορούσε να είναι ενήμερος εξ αρχής... και να έχει πάρει χρήματα;

Marie-Anne: Όχι, επιθεωρητά. Αυτή η σκέψη δεν μου πέρασε ποτέ απ' τον νου. Ο Fabrice ήταν έντιμος και γι' αυτό έφυγε.

Berthier: Και δεν είχατε κανένα νέο απ' αυτόν από την ημέρα της εξαφάνισής του;

Marie-Anne: Κανένα. Ήξερε πάρα πολλά πράγματα. Η αστυνομία έκλεισε τον φάκελο της υπόθεσης δύο χρόνια μετά την εξαφάνισή του.

Η Marie-Anne μιλά την πρότυπη γαλλική κατά την ανάκρισή της από τον Berthier, χρησιμοποιώντας μάλιστα πολλές από τις πλέον επίσημες και λόγιες εκφορές της. Αυτές εντοπίζονται κυρίως στο λεξιλόγιο και τη φρασεολογία, όπου οι επιλογές της ηρωίδας φανερώνουν τον υψηλό δείκτη μόρφωσης που διαθέτει και τις καταβολές της από τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα (π.χ. *nervée de vous avoir fait attendre* αντί για τη λιγότερο εξεζητημένη έκφραση *désolée de vous avoir fait attendre* «λυπάμαι πολύ για την αναμονή σας» ή *cette pensée ne m'a jamais effleurée* «αυτή η σκέψη δεν μου πέρασε ποτέ απ' το νου» αντί για τη συνηθέστερη *je n'y ai jamais pensé* «δεν το σκέφτηκα ποτέ»).

Οι γλωσσικές επιλογές της Marie-Anne δεν διαφοροποιούνται σημαντικά ακόμη και σε πιο ανεπίσημες περιστάσεις επικοινωνίας και, μάλιστα, κάτω από συνθήκες έντονης συναισθηματικής φόρτισης, τρομοκρατημένη καθώς είναι εξαιτίας της τροπής που παίρνει η έρευνα για την υπόθεση δολοφονίας του συζύγου της. Το παρακάτω απόσπασμα (βλ. εικόνα 4.28) προέρχεται από την τηλεφωνική επικοινωνία της Marie-Anne με τον Xavier Imbert, νυν διευθυντή της τράπεζας Delmas και σύντροφό της:

Εικόνα 4.28: Η τηλεφωνική επικοινωνία της Marie-Anne Beaulieu με τον Xavier Imbert
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 158

Marie-Anne: Πού ήσουν; Σε ψάχνω εδώ και τρεις ημέρες.

Xavier: Στην Αυστρία, αφού το ήξερες.

Marie-Anne: Α, ναι... Διάβασες τις εφημερίδες;

Xavier: Ναι. Ήθελα να σου τηλεφωνήσω. Κατά κάποιο τρόπο, πρέπει να νιώθεις ανακουφισμένη.

Marie-Anne: Ανακουφισμένη; Μα, ήταν ο σύζυγός μου! Η αστυνομία ήρθε στο σπίτι μου... Νομίζω ότι θα έπρεπε να αποφύγουμε να βλέπομαστε για κάποιο χρονικό διάστημα.

Xavier: Γιατί; Δεν έχουμε τίποτα να κρύψουμε.

Marie-Anne: Μόνο οι δυο μας ξέραμε ότι ο Fabrice ήταν εδώ.

Xavier: Τι θέλεις να πεις;

Marie-Anne: Δεν είπα στην αστυνομία ότι είχα μιλήσει στον Fabrice και ότι εσύ ήσουν ενήμερος.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, οι χαρακτήρες που εμφανίζονται στο δεύτερο μέρος της ιστορίας –εδώ, η Marie-Anne και ο Xavier– όχι μόνο μιλούν την πρότυπη γαλλική, αλλά χρησιμοποιούν γλωσσικούς τύπους και εκφορές που εκφράζουν επίσημο ύφος ακόμη και στην ιδιωτική τους επικοινωνία. Όσον αφορά το παρατιθέμενο απόσπασμα, παρά τις σχέσεις οικειότητας που διατηρεί η Marie-Anne με τον Xavier, καθώς και τον φόβο για την αποκάλυψη της ενοχής της από την αστυνομία, η ηρωίδα δεν φαίνεται να επιχειρεί κάποια εναλλαγή προς ένα λιγότερο επίσημο ύφος ομιλίας στη γαλλική. Ειδικότερα, τόσο αυτή όσο και ο σύντροφός της χρησιμοποιούν τη λόγια εκφορά της ερώτησης στη διάρκεια της τηλεφωνικής τους συνομιλίας, με την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος (*Où étais-tu ?* αντί *Tu étais où ?* «Πού ήσουν;», *Que veux-tu dire?* αντί *Qu'est-ce que tu veux dire ?* «Τι θέλεις να πεις;»). Η δε Marie-Anne καταφεύγει, από την πλευρά της, και στην καθ' υπόταξη σύνταξη και, πιο συγκεκριμένα, στη χρήση δομών με τον συνδυασμό

δυνητικής και υποτακτικής έγκλισης, τυπικών του επίσημου προφορικού λόγου (*Je crois qu'il faudrait que nous évitions de nous voir pendant quelque temps* αντί *je crois qu'il faudrait éviter de nous voir pendant quelque temps* «νομίζω ότι θα έπρεπε να αποφύγουμε να βλέπομαστε για κάποιο χρονικό διάστημα»).

Το παράδειγμα της Marie-Anne και του Xavier δείχνει ότι οι συγκεκριμένοι ομιλητές εντάσσονται στο ίδιο κοινωνιογλωσσικό σύμπαν, αυτό του δεύτερου μέρους της ιστορίας, εκδηλώνοντας μια μονολιθική γλωσσική συμπεριφορά παρά τις ουσιαστικές διαφορές μεταξύ των επικοινωνιακών περιστάσεων όπου εμπλέκονται. Το γεγονός αυτό εξασφαλίζει την έντονη υφολογική τους αντίθεση με τους χαρακτήρες του πρώτου μέρους της ιστορίας.

4.6.1.5.3 Ο επιθεωρητής Berthier

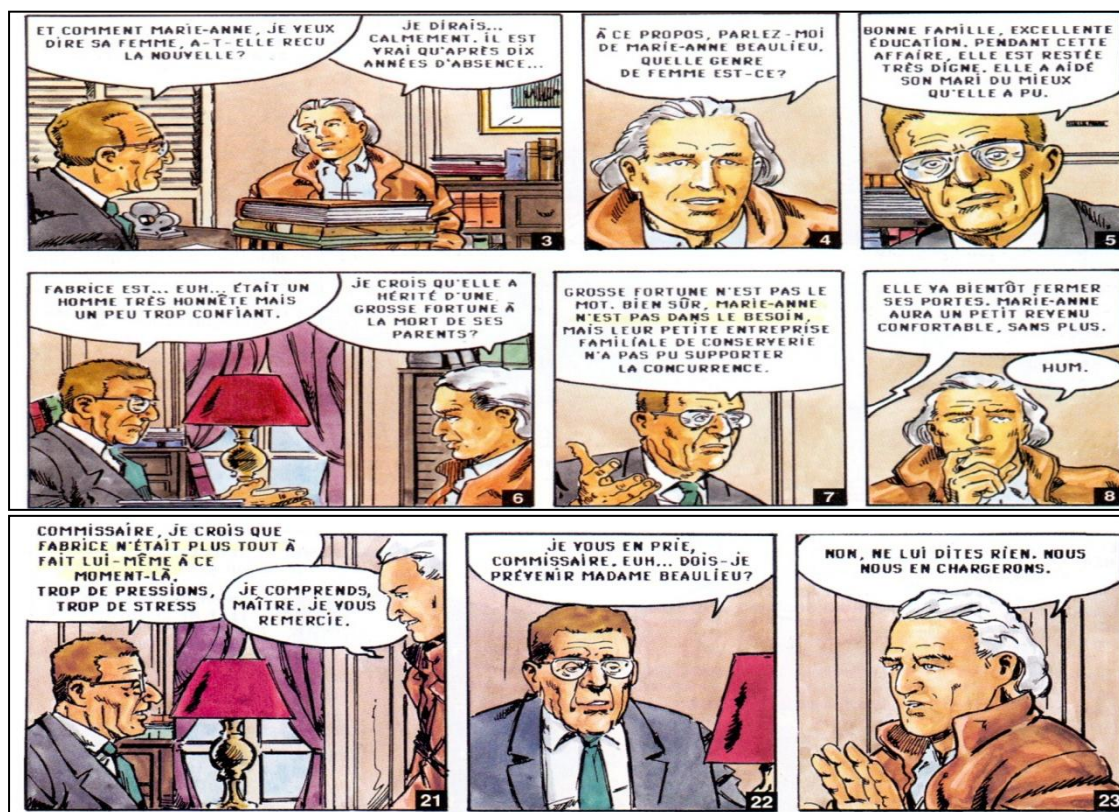
Ο Berthier αποτελεί το κεντρικό πρόσωπο της ιστορίας και έρχεται σε επαφή με πολλούς και διαφορετικούς χαρακτήρες σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις για την εξιχνίαση του εγκλήματος. Βρίσκεται σε υψηλότερη θέση στην ιεραρχία του αστυνομικού σώματος απ' ό,τι οι Breton και Martinez και προβάλλεται ως ο αντιπροσωπευτικότερος ομιλητής της πρότυπης γαλλικής στο πλαίσιο της υφολογικής του αντίθεσης με τους δύο υφισταμένους του. Κατά τις ανακρίσεις που διεξάγει, οι υφολογικές εναλλαγές που επιχειρεί ο Berthier πραγματοποιούνται πάντα προς το επισημότερο ύφος ομιλίας, γεγονός το οποίο οφείλεται στο αυξημένο κοινωνικό κύρος των συνομιλητών του, οι οποίοι συμμετέχουν δυναμικά στην εξέλιξη της δράσης, σε αντιδιαστολή με τους πιο περιφερειακούς χαρακτήρες του πρώτου μέρους της ιστορίας.

Για παράδειγμα, στο απόσπασμα όπου αναπαρίσταται η ανάκριση της Marie-Anne Beaulieu από αυτόν (βλ. εικόνα 4.27), ο επιθεωρητής εναρμονίζεται πλήρως με το επίσημο ύφος της συνομιλήτριάς του. Οι γλωσσικές επιλογές του αντανακλούν την προσπάθεια που καταβάλλει για τον λεπτό χειρισμό της υπόθεσης σύμφωνα με τις υποδείξεις του γενικού διοικητή της γαλλικής αστυνομίας. Έτσι, η Marie-Anne δεν πρέπει να αντιληφθεί διόλου ότι τη βαραίνουν οι υποψίες της αστυνομίας για τον φόνο εκ προ μελέτης του συζύγου της. Γι' αυτό, ο αστυνομικός αναπτύσσει συγκεκριμένες γλωσσικές στρατηγικές ευγένειας, προκειμένου να διαφυλάξει το *αρνητικό πρόσωπο*⁸² της συνομιλήτριάς του, δηλαδή να επιδείξει σεβασμό, τυπικότητα και απόσταση προς το μέρος της χωρίς να αφήσει την παραμικρή υπόνοια

⁸² Για τον όρο, βλ. υποσημ. 63.

για την οποιαδήποτε εμπλοκή της στο έγκλημα. Στις επικοινωνιακές προμετωπίδες ή, αλλιώς, τις εισαγωγικές φράσεις του Berthier (π.χ. *je suis désolé de remuer de vieux souvenirs, madame, mais j'aimerais que...* «λυπάμαι που αναμοχλεύω παλιές μνήμες, κυρία μου, αλλά θα ήθελα να...» ή *Excusez-moi, je ne voudrais pas vous paraître trop brutal, mais...* «Συγχωρέστε με. Δεν θα ήθελα να σας φανώ πολύ απότομος, αλλά...») αποτυπώνονται χαρακτηριστικά οι σχετικές επικοινωνιακές προθέσεις του επιθεωρητή, πριν περάσει στο κύριο μέρος των ερωτημάτων του για την υπόθεση.

Αντίστοιχες γλωσσικές επιλογές που εκφράζουν αρνητική ευγένεια κάνει ο Berthier κατά τη συνομιλία του με τον συμβολαιογράφο της οικογένειας Beaulieu, maître Degas (βλ. εικόνα 4.29). Αυτός είναι που αποκαλύπτει στον επιθεωρητή την ύπαρξη διαθήκης εκ μέρους του Fabrice και, άρα, το βασικό κίνητρο της Marie-Anne για την εκ προμελέτης δολοφονία του συζύγου της:

Εικόνα 4.29: Ο επιθεωρητής Berthier στο γραφείο του συμβολαιογράφου Degas
Le Nouvel Espaces 2 (1995), σελ. 141, 142

Maître Degas: Και πώς δέχτηκε το νέο η Marie-Anne, θέλω να πω η γυναίκα του;

Berthier: Θα έλεγα...ήρεμα. Είναι αλήθεια ότι μετά από δέκα χρόνια απουσίας... Με την ευκαιρία, μιλήστε μου για τη Marie-Anne Beaulieu. Τι είδους γυναίκα είναι;

Maître Degas: Καλή οικογένεια, εξαιρετικές σπουδές. Κατά τη διάρκεια του σκανδάλου, διατήρησε την αξιοπρέπειά της. Βοήθησε τον σύζυγό της με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Ο Fabrice είναι... δηλαδή... ήταν ένας πολύ τίμιος άνθρωπος, αλλά πάρα πολύ εύπιστος.

Berthier: Νομίζω κληρονόμησε μία μεγάλη περιουσία μετά τον θάνατο των γονιών της;

Maître Degas: Μεγάλη περιουσία δεν θα το έλεγα. Βέβαια, η Marie-Anne δεν έχει ανάγκη χρημάτων, αλλά η μικρή οικογενειακή επιχείρηση κονσερβοποίησης δεν κατάφερε να αντέξει τον ανταγωνισμό. Θα κλείσει σύντομα τις πόρτες της. Η Marie-Anne θα έχει μόλις ένα εισόδημα για μια άνετη ζωή. Τίποτα παραπάνω [...]

Maître Degas: Κύριε επιθεωρητά, νομίζω ότι ο Fabrice δεν ήταν και πολύ ο εαυτός του εκείνο το διάστημα. Υπερβολική πίεση, άγχος...

Berthier: Καταλαβαίνω, κύριε. Σας ευχαριστώ.

Maître Degas: Παρακαλώ, επιθεωρητά. Πρέπει να ειδοποιήσω την κυρία Beaulieu;

Berthier: Όχι, μην της πείτε τίποτα. Θα το αναλάβουμε εμείς.

Στο παραπάνω απόσπασμα, όπου ο Berthier συνομιλεί με τον maître Degas, ο συμβολαιογράφος υιοθετεί ένα επίσημο ύφος ομιλίας στον λόγο του, μια επιλογή που κρίνεται ότι συνάδει με το επάγγελμά του, το κοινωνικό κύρος που αυτό συνεπάγεται, την προχωρημένη ηλικία του, αλλά και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της επικοινωνιακής περιστασης απέναντι στον επιθεωρητή, ένα υψηλόβαθμο στέλεχος του αστυνομικού σώματος. Από την πλευρά του, ο Berthier ευθυγραμμίζεται υφολογικά πλήρως με τον συμβολαιογράφο, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά μέσα από τον τρόπο διατύπωσης των ερωτήσεων που του απευθύνει. Αυτές εκφέρονται με λόγιους έως και εξεζητημένους συντακτικούς τύπους της γαλλικής, όπως είναι για παράδειγμα η αντιστροφή του δεικτικού *ce* «αυτό» και του ρήματος *être* «είμαι» στο βοηθητικό κατηγορήσης *c'est* «είναι» (*Quelle genre de femme est-ce ?* «Τι είδους γυναίκας είναι;»). Επιπλέον, το επίσημο ύφος του επιθεωρητή εκφράζουν οι επιλογές του ως προς την προσωπική δείξη, όπως π.χ. η χρήση του *nous* «εμείς» για την αναφορά στην εκπροσώπηση των αστυνομικών υπηρεσιών από τον Berthier απέναντι στον συμβολαιογράφο (*Non, ne lui dites rien, nous nous en chargerons* «Όχι, μην της πείτε τίποτα. Θα το αναλάβουμε εμείς»).

Στη συνέχεια της ιστορίας, κατά την ανάκριση του Xavier Imbert, ο Berthier διατηρεί το επίσημο ύφος ομιλίας του, καταφεύγοντας σε στρατηγικές αρνητικής ευγένειας (για τον όρο, βλ. υποσημ. 63) ακόμη και κατά την άσκηση πίεσης στον συνομιλητή του, όταν αυτός κρύβει την αλήθεια ή υπεκφεύγει τα ερωτήματά του (π.χ. *Si vous permettez, c'est moi qui pose les questions* «αν μου επιτρέπετε, τις ερωτήσεις τις θέτω εγώ» ή *nous sommes au courant de vos relations avec Madame Beaulieu* «είμαστε ενήμεροι για τις σχέσεις σας με την κυρία Beaulieu»). Όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα, ανάλογες γλωσσικές επιλογές διαφοροποιούν με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο τις ανακρίσεις των υπόπτων για τον φόνο που διεξάγει ο επιθεωρητής από αυτές που είχαν αναλάβει οι Breton και Martinez στο πρώτο μέρος της ιστορίας (πρβλ. με εικόνα 4.18):

Εικόνα 4.30: Ο επιθεωρητής Berthier κατά την ανάκριση του Xavier Imbert, *Le Nouvel Espaces 2* (1995), σελ. 173, 174

Xavier Imbert: Καθίστε, επιθεωρητά. Σας προειδοποιώ, δεν έχω παρά μόνο λίγο χρόνο να σας αφιερώσω.

Berthier: Γι' αυτό, θα προσπαθήσω να είμαι σύντομος. Είστε ενήμερος για τον θάνατο του Fabrice Beaulieu;

Xavier Imbert: Διαβάζω τις εφημερίδες, επιθεωρητά, όπως όλος ο κόσμος.

Berthier: Η κυρία Beaulieu δεν σας ενημέρωσε;

Xavier Imbert: Εγώ και η κυρία Beaulieu είμαστε φίλοι, αλλά δεν υπάρχει κανένας λόγος για να...

Berthier: Είναι περιττό να κάνετε τον έξυπνο. Κύριε Imbert, είμαστε ενήμεροι για τις σχέσεις σας με την κυρία Beaulieu. Πότε σας μίλησε για την επιστροφή του συζύγου της;

Xavier Imbert: Εκείνη σας το είπε;

Berthier: Αν μου επιτρέπετε, τις ερωτήσεις τις θέτω εγώ. Λοιπόν;

Xavier Imbert: Πριν έξι μήνες, ο σύζυγός της έφυγε για τη Λατινική Αμερική κατά τη διάρκεια της έρευνας. Φοβόταν μήπως τον σκοτώσουν. Γνώριζε πάρα πολλά και σημαντικά ονόματα για την υπόθεση.

Berthier: Μεταξύ άλλων και το δικό σας;

Xavier Imbert: Δεν σας επιτρέπω...

Μέσα από τα διάφορα αποσπάσματα, στα οποία σταθήκαμε παραπάνω, προκύπτει ότι οι γλωσσικές επιλογές του Berthier αποτελούν μέρος των απαιτούμενων δεξιοτήτων του για τη διαλεύκανση της υπόθεσης. Ο επιθεωρητής ανακρίνει με προσοχή και διακριτικότητα άτομα υψηλού κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης που εμπλέκονται στη δολοφονία του Beaulieu. Έτσι, ο τρόπος γλωσσικής έκφρασης του Berthier αποκτά βαρύνουσα σημασία στον δεύτερο κύκλο των επεισοδίων. Πιο συγκεκριμένα, η ευφυΐα του διάσημου αστυνομικού, ο δεινός χειρισμός της υπόθεσης εκ μέρους του και η υποδειγματική εκτέλεση των

καθηκόντων του συσχετίζονται με συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές στο πλαίσιο της συνολικότερης υφολογικής κατασκευής του. Πράγματι, στα επιμέρους επεισόδια της ιστορίας, το κύρος του Berthier ως διάσημου επιθεωρητή (ανα)παράγεται μόνιμα μέσα από τη χρήση της πρότυπης γαλλικής –και τις εναλλαγές που αυτός πραγματοποιεί προς ένα επισημότερο ύφος ομιλίας– σε διεπιδράσεις όπου παρόμοιες γλωσσικές επιλογές κρίνονται απαραίτητες, κρίνοντας με βάση τις ιδιαίτερες επικοινωνιακές του προθέσεις και τις αυξημένες απαιτήσεις της αστυνομικής έρευνας. Απεναντίας, όπως είδαμε παραπάνω, οι ανακρίσεις του πρώτου μέρους της ιστορίας διεξάγονται από τους δύο βοηθούς του, Breton και Martinez, σε καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα απέναντι σε μάρτυρες χαμηλού κύρους από τα αντίστοιχα κοινωνικά περιβάλλοντα της γαλλικής πρωτεύουσας.

Προβαίνοντας σε μια τελική σύνθεση, παραθέτουμε τους τρεις ακόλουθους πίνακες, όπου παρουσιάζονται συγκεντρωτικά οι ποικιλίες της γαλλικής από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και την πραγματολογία), που βρέθηκε ότι συμβάλλουν συστηματικά στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων του πρώτου μέρους της ιστορίας σε σχέση με αυτούς του δεύτερου⁸³:

⁸³ Τα παραδείγματα που περιέχουν οι πίνακες αντλούνται από το σύνολο της ιστορίας και όχι μόνο από τα αποσπάσματα, τα οποία παραθέσαμε ενδεικτικά για τις ανάγκες της ανάλυσης.

Χαρακτήρες του α' μέρους	Χαρακτήρες του β' μέρους
α. Εκφορά της άρνησης: Μηδενική πραγμάτωση του προρηματικού αρνητικού μορίου (<i>ne</i>) <i>Mais oui, t'inquiète pas, Ali. C'est pas pour toi</i> «Μα και βέβαια, μην ανησυχείς, Ali. Δεν είναι για σένα» (ο ιδιοκτήτης μιας μικρής εταιρίας ηλεκτρικών συσκευών) β. Επαναληπτικά συντακτικά σχήματα: <i>Toujours aimable, toujours un mot gentil</i> «Πάντα ευγενικός, πάντα με την καλή κουβέντα» (η θυρωρός της πολυκατοικίας στη Belleville) γ. Προτίμηση για την κατά παράταξη σύνταξη: <i>Il ne parlait pas beaucoup. Il mangeait toujours seul. Il n'avait peut-être pas confiance</i> «Δεν μιλούσε πολύ. Έτρωγε πάντα μόνος. Μάλλον δεν είχε εμπιστοσύνη» (ο υπάλληλος στη μικρή εταιρεία ηλεκτρικών συσκευών) δ. Ομοιοαναφορικοί συντακτικοί τύποι: <i>Ça te dit quelque chose à toi ?</i> «Σου λέει κάτι εσένανε αυτό;» (ο άνδρας από το ηλικιωμένο ζευγάρι στο παλιό οίκημα) ε. Εκτοπίσεις όρων από τη συντακτική δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Αντικείμενο και επαναλήψεις αυτών με ομοιοαναφορικά κλιτικά: <i>Une affaire de ce genre, ça ne s'oublie pas</i> «Μια τέτοια υπόθεση δεν ξεχνιέται» (ο αστυνόμος Martinez) στ. Ελλειπτικά εκφωνήματα: <i>Ah, ça (il ne le faisait) jamais!</i> «Α, αυτό (δεν το έκανε) ποτέ!» (η θυρωρός της πολυκατοικίας στη Belleville)	α. Εκφορά της ερώτησης: Λόγια αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος και, ενίοτε, στο α' ενικό πρόσωπο με τροπικά ρήματα (π.χ. <i>devoir</i> «οφείλω», <i>pouvoir</i> «μπορώ») <i>Dois-je prévenir Madame Beaulieu ?</i> «Πρέπει να ειδοποιήσω την κυρία Beaulieu;» (ο συμβολαιογράφος Degas) β. Παθητική σύνταξη: <i>Pour l'instant, le secret a pu être gardé</i> «Για την ώρα, το μυστικό έχει διαφυλαχθεί» (ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας) γ. Καθ' υπόταξη σύνταξη με δομές σε υποτακτική και τη χρήση δυνητικής έγκλισης: <i>Je voudrais que vous vous en occupiez personnellement</i> «Θα ήθελα να ασχοληθείτε εσείς προσωπικά με αυτό» (ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας) δ. Γραμματικοί τύποι στη δείξη που εκφράζουν επίσημο ύφος (<i>cela</i> αντί <i>ça</i>): <i>C'est pour cela qu'il est parti</i> «Γι' αυτό έφυγε» (Marie-Anne Beaulieu)

Πίνακας 2: Η γλωσσική ποικιλότητα στη σύνταξη για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2* (1995)

Χαρακτήρες του α' μέρους	Χαρακτήρες του β' μέρους
Λεξιλόγιο και φρασεολογία που εκφράζουν ένα ανεπίσημο ύφος ομιλίας: <i>Réglé comme une horloge qu'il était ce pauvre monsieur</i> «Οργανωμένος σαν καλοκουρδισμένο ρολόι ήτανε ο κακομοίρης ο κύριος» (η θυρωρός της πολυκατοικίας στη Belleville) <i>Il a une mémoire d'éléphant</i> «Έχει μνήμη ελέφαντα» (ο ιδιοκτήτης της μικρής εταιρείας ηλεκτρικών συσκευών) <i>Mais ça va prendre un temps fou !</i> «Μα, θα φάμε ένα κάρο χρόνο μ' αυτό το πράγμα!» (ο αστυνόμος Breton) <i>Moi, je ne joue pas à ce petit jeu</i> «Εγώ δεν παίζω τέτοια παιχνιδάκια» (ο ιδιοκτήτης της μάντρας αυτοκινήτων) <i>Il n'y a que des gens bien</i> «Μόνο καλούς ανθρώπους έχει» (η θυρωρός της πολυκατοικίας στη Belleville) <i>C'était pas un mauvais gars</i> «Δεν ήτανε κακός τύπος» (ο ιδιοκτήτης της μικρής εταιρείας ηλεκτρικών συσκευών) <i>Ce genre de gaillard</i> «Κάτι τέτοια παλικάρια» (ο ιδιοκτήτης της μικρής εταιρείας ηλεκτρικών συσκευών) <i>Un drôle de type, ce Lescure !</i> «Παράξενος τύπος, αυτός ο Lescure!» (ο αστυνόμος Breton) <i>C'est bien notre veine !</i> «Γκαντεμιά!» (ο αστυνόμος Breton) <i>On file</i> «την κάνουμε» (ο αστυνόμος Martinez) <i>On en a marre</i> «Βαριόμαστε» (ο αστυνόμος Martinez) <i>Elle [la robe de la mariée] ne sort pas du magasin du coin</i> «[Το νυφικό] δεν το πήρανε απ' το μαγαζί της γωνιάς» (ο αστυνόμος Martinez) <i>C'était pas un mariage de fauchés</i> «Δεν ήτανε γάμος τίποτα μπατίρηδων» (ο αστυνόμος Martinez) <i>Oui et partout le même refrain</i> «Ναι και παντού το ίδιο βιολί» (ο αστυνόμος Martinez) <i>Mais qui n'allait jamais prendre un pot avec un copain à la sortie du boulot</i> «Αλλά που δεν πήγαινε ποτέ να πει κάνα ποτηράκι με ένα φίλο μετά τη δουλειά» (ο αστυνόμος Martinez)	Λεξιλόγιο και φρασεολογία που εκφράζουν ένα επίσημο ύφος ομιλίας: <i>C'était imparable [l'alibi]</i> «Ήταν ακλόνητο [το άλλοθι]» (ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας) <i>Mme Beaulieu connaît beaucoup de gens influents</i> «Η κυρία Beaulieu γνωρίζει πολλούς επιφανείς ανθρώπους» (ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας) <i>Navrée de vous avoir fait attendre</i> «Λυπάμαι πολύ για την αναμονή σας» (η Marie-Anne Beaulieu) <i>Et les emprunteurs [étaient] honorablement connus</i> «Και οι δανειολήπτες [ήταν] πρόσωπα ευπρόληπτα» (Marie-Anne Beaulieu) <i>Cette pensée ne m'a jamais effleurée</i> «Αυτή η σκέψη δεν μου πέρασε ποτέ από τον νου» (η Marie-Anne Beaulieu) <i>Nous étions mariés sous le régime de la séparation des biens</i> «Είχαμε παντρευτεί με το σύστημα διαχωρισμού των περιουσιών» (η Marie-Anne Beaulieu) <i>Pas à ma connaissance</i> «Απ' όσο γνωρίζω, όχι» (η Marie-Anne Beaulieu) <i>Marie-Anne ne m'a rien dit à ce sujet</i> «Η Marie-Anne δεν μου έχει πει τίποτα αναφορικά με αυτό το θέμα» (ο Xavier Imbert) <i>J'avais un conseil d'administration de la plus grande importance</i> «Είχα ένα διοικητικό συμβούλιο υψίστης σημασίας» (ο Xavier Imbert) <i>Vous allez un peu vite dans vos déductions, mais ça se tient...</i> «Βιάζεστε λίγο να βγάλετε συμπέρασμα, αλλά όντως έχουν βάση όλα αυτά...» (ο επιθεωρητής Berthier) <i>Il n'a rien vu d'anormal dans cette opération ?</i> «Δεν διέκρινε τίποτα ύποπτο σε αυτό το εγχείρημα;» (ο επιθεωρητής Berthier)

Πίνακας 3: Η γλωσσική ποικιλότητα στο λεξιλόγιο για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2* (1995)

Χαρακτήρες του α' μέρους	Χαρακτήρες του β' μέρους
Συνομιλιακή εμπλοκή και αμεσότητα κατά την επικοινωνία: Αυξημένα ποσοστά φατικών/επαφικών στοιχείων και εκφράσεων, επιφωνημάτων κτλ.: <i>Personne, je vous dis</i> «Κανένας, σας λέω» (η θυρωρός της πολυκατοικίας στη Belleville) <i>Ben, Frémont, quand il est parti...</i> «Νααα, ο Frémont, όταν έφυγε...» (ο ιδιοκτήτης της μικρής εταιρείας ηλεκτρικών συσκευών) <i>Mais oui, t'inquiète pas !</i> «Μα και βέβαια, μην ανησυχείς!» (ο ιδιοκτήτης της μικρής εταιρείας ηλεκτρικών συσκευών) <i>Ah mais oui, c'est vrai !</i> «Α ναι, όντως!» (ο ιδιοκτήτης της μικρής εταιρείας ηλεκτρικών συσκευών) <i>Enfin, c'est ce qu'il a dû dire</i> «Τέλος πάντων, αυτό πρέπει να είπε» (ο αστυνόμος Breton) <i>Ben, euh... On a trouvé quelque chose d'intéressant dans ses affaires</i> «Νααα, εεε... βρήκαμε κάτι ενδιαφέρον στα πράγματά του» (ο αστυνόμος Martinez) <i>Dis donc, c'est loin de l'endroit où tu habites ça ?</i> «Και για λέγε, αυτό είναι μακριά από το μέρος που μένεις;» (ο αστυνόμος Martinez)	Έκφραση τυπικότητας και απόστασης κατά την επικοινωνία: α. Κατευθυντικές λεκτικές πράξεις⁸⁴ από τα υψηλά ιστάμενα πρόσωπα προς τους υφιστάμενους στην ιεραρχία του αστυνομικού σώματος: <i>Écoutez-moi bien, Berthier</i> «Ακούστε με καλά, Berthier» (ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας) β. Κοινωνική δειξή (<i>vous</i> «εσείς»): <i>J'aimerais que vous me teniez au courant</i> «Θα ήθελα να με κρατάτε ενήμερο» (ο γενικός διοικητής της γαλλικής αστυνομίας) γ. Επίσημες προσφωνήσεις: <i>Norbert, Monsieur le commissaire voudrait savoir...</i> «Norbert, ο κύριος επιθεωρητής θα ήθελε να μάθει...» (η Marie-Anne Beaulieu) δ. Επικοινωνιακές προμετωπίδες (ή εισαγωγικές φράσεις) για την προστασία του αρνητικού προσώπου του συνομιλητή:⁸⁵ <i>Je suis désolé de remuer de vieux souvenirs, mais j'aimerais que...</i> «Λυπάμαι που αναμοχλεύω παλιές μνήμες, αλλά θα ήθελα να...» (ο επιθεωρητής Berthier) <i>Excusez-moi. Je ne voudrais pas vous paraître trop brutal, mais...</i> «Με συγχωρείτε. Δεν θα ήθελα να σας φανώ πολύ απότομος, αλλά...» (ο επιθεωρητής Berthier)

Πίνακας 4: Η γλωσσική ποικιλότητα στην πραγματολογία για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2* (1995)

⁸⁴ Βλ. κεφ. 4, υποσημ. 78.

⁸⁵ Βλ. κεφ. 4, υποσημ. 63.

4.6.2 Η ιστορία στο εγχειρίδιο *Reflets 2*

4.6.2.1 Περίληψη

Οι Bernard και Corinne Lemoine με την κόρη τους Laura είναι μια τριμελής οικογένεια Παριζιάνων μικροαστών που εγκαταλείπουν τη γαλλική πρωτεύουσα για να αρχίσουν μια νέα ζωή σε ένα χωριό της Προβηγκίας, περιοχής στη νότια Γαλλία. Εγκαθίστανται στο Falicon, ένα ορεινό χωριό έξω από τη Νίκαια όπου αγοράζουν το καφέ-εστιατόριο *Le Bellevue*. Από τους κατοίκους του χωριού, κάποιοι βοηθούν τους νεοαφιχθέντες πρωτευουσιάνους, άλλοι προσπαθούν να τους αποκαρδιώσουν, ενώ ορισμένοι δεν διστάζουν ακόμη και να τους συκοφαντήσουν, υπονομεύοντας την επιβίωση της επιχείρησής τους και διαδίδοντας ψευδείς φήμες για την προσεχή επιστροφή τους στο Παρίσι. Τελικά, οι τρεις ήρωες υλοποιούν τα σχέδιά τους, κερδίζουν σταδιακά την εκτίμηση όλων των κατοίκων του χωριού και το καφέ-εστιατόριο αποσπά θετικές κριτικές στον τύπο της περιοχής. Μετά από ένα χρόνο παραμονής στο Falicon, οι Corinne, Bernard και Laura κάνουν χαρούμενοι σχέδια για το μέλλον.

4.6.2.2 Σύνοψη των επεισοδίων

1^ο επεισόδιο: Δύο γέροντες, οι Raymond και Joseph, καθισμένοι στο παγκάκι της κεντρικής πλατείας ενός χωριού, σχολιάζουν την άφιξη μιας τριμελούς οικογένειας. Το ζεύγος Bernard και Corinne Lemoine, με την κόρη τους Laura, είναι οι αγοραστές από το Παρίσι του καφέ-εστιατορίου που ανήκε στον Maurice Vincent, κάτοικο του χωριού. Η κλειστή πόρτα και η απουσία του Maurice εκπλήσσουν δυσάρεστα τους Παριζιάνους, ιδίως τον Bernard και τη Laura. Η κοπέλα δυσανασχετεί εξαιτίας της αλλαγής περιβάλλοντος από την πόλη στην επαρχία, εντείνοντας τον εκνευρισμό του πατέρα της. Η δεκαπεντάλεπτη καθυστέρηση του Maurice στη συνάντησή του με τους Lemoine κάνει τον Bernard να απευθυνθεί στους δύο γέροντες, Raymond και Joseph, προκειμένου να μάθει γιατί αργεί ο συγχωριανός τους. Μετά τη διαφωνία του Joseph περί καθυστέρησης και την έκφραση μιας τελείως διαφορετικής άποψης για τον χρόνο, ο Raymond ενημερώνει τον Bernard σχετικά με το πρόγραμμα του Maurice, ο οποίος καταφθάνει λίγο αργότερα. Εν τω μεταξύ, ακολουθεί σωρεία ερωτημάτων από τους δύο γέροντες γύρω από τα σχέδια του Bernard για τη νέα επιχείρηση, αλλά και τις φήμες που κυκλοφορούν ήδη στο χωριό ότι το προηγούμενο

επάγγελμά του δεν είχε καμιά σχέση με την τέχνη της μαγειρικής. Μετά από λίγο, ο Maurice φθάνει στο χωριό. Οι νέοι ιδιοκτήτες βλέπουν το καφέ-εστιατόριο και εκφράζουν την ικανοποίησή τους για τον εσωτερικό του χώρο.

2^ο επεισόδιο: Ενώ η οικογένεια Lemoine μετακομίζει στο νέο της σπίτι, το έργο των μεταφορέων σταματά η Corinne, η οποία επιθυμεί να τοποθετηθεί ο μπουφές της γιαγιάς της στο εσωτερικό χωρίς να αποσυναρμολογηθεί από φόβο μήπως καταστραφεί. Ένας από τους κατοίκους του χωριού, ο François, σπεύδει να βοηθήσει. Χάρη στη μεσολάβησή του, η γειτόνισσα των Lemoine, Angèle, επιτρέπει στους μεταφορείς να περάσουν το ογκώδες έπιπλο από την αυλή της. Ο Bernard προσκαλεί τον François στο καφέ-εστιατόριο, προκειμένου να τον ευχαριστήσει για τη διευκόλυνση. Ο François συζητά με το ζευγάρι των Παριζιάνων για την απόφασή τους να εγκατασταθούν στην επαρχία, αλλά και για τα σχέδιά τους γύρω από το καφέ-εστιατόριο. Από την πλευρά του, δηλώνει πρόθυμος να τους βοηθήσει χάρη στις γνωριμίες του και την εμπειρία του στη διοργάνωση εκδηλώσεων ως μέλους του πολιτιστικού κέντρου της κοινότητας.

3^ο επεισόδιο: Οι Raymond και Joseph βρίσκονται στο εστιατόριο, ενώ η Corinne με τη Laura κάνουν τις τελευταίες προετοιμασίες για την πρώτη ημέρα της λειτουργίας του. Ο Joseph δεν κρύβει τις απαισιόδοξες εκτιμήσεις του για τη μειωμένη προσέλευση πελατών τις πρώτες ημέρες. Οι Corinne και Laura σκέφτονται τρόπους για να κάνουν την ατμόσφαιρα στο καφέ-εστιατόριο πιο ευχάριστη, αλλά και για να το διαφημίσουν στην περιοχή. Φθάνει ο πρώτος πελάτης, στον οποίο η Corinne επιφυλάσσει μία πολύ ευγενική υποδοχή και εξυπηρέτηση. Ο γραφικός κύριος κάνει μία ιδιαίτερα λιτή παραγγελία εξαιτίας του πλήθους προβλημάτων υγείας που επικαλείται. Αναχωρεί μετά από ένα ήσυχο γεύμα, απευθύνοντας τα θετικά του σχόλια στους δύο Παριζιάνους για τη νέα διοίκηση και το προσωπικό του εστιατορίου. Εν τω μεταξύ, ο François βρίσκει τον Joseph να κάθεται μόνος του στο παγκάκι της κεντρικής πλατείας του χωριού, διότι ο Raymond έχει πάει στον γιατρό μετά την παρότρυνση της συζύγου του. Ο Joseph ομολογεί ότι το σημείο τού χρησιμεύει ως παρατηρητήριο της ζωής στο χωριό. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του ηλικιωμένου άνδρα, η επιχείρηση των Παριζιάνων δεν φαίνεται να αποδίδει, γεγονός που επιβεβαιώνει τις απαισιόδοξες προβλέψεις του. Αντίθετα, ο François εκφράζει την αισιοδοξία του.

4^ο επεισόδιο: Ο François επισκέπτεται το καφέ-εστιατόριο, ενώ ο Bernard κάνει αλλαγές στην καινούργια ιστοσελίδα της επιχείρησης. Ο νέος ιδιοκτήτης φαίνεται αισιόδοξος για το μέλλον. Επιπλέον, η κόρη του και η γυναίκα του δείχνουν ευχαριστημένες από τη νέα τους ζωή στο Falicon. Από την πλευρά της, η Corinne έχει πάει στο χωριό για αφισκόλληση, προκειμένου να ενημερωθούν όλοι οι κάτοικοι για τη βραδιά γνωριμίας που οργανώνει στο καφέ-εστιατόριο. Κατά τη διάρκεια της βραδιάς, ο Bernard παρουσιάζει στο κοινό την ιστοσελίδα του καφέ-εστιατορίου και ανακοινώνει ότι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής είναι στη διάθεση των πελατών. Την επόμενη ημέρα, προκύπτει κάποια βλάβη στον λέβητα του σπιτιού του Bernard. Η ανάγκη εξεύρεσης ενός τεχνικού για την αποκατάσταση της ζημιάς κάνει τον Παριζιάνο να απευθυνθεί στους Joseph και Raymond για βοήθεια. Λίγες ημέρες μετά, ο τεχνικός από την περιοχή, αλλάζοντας τον λέβητα, ρωτά την Corinne και τον Bernard γιατί προτίμησαν να τον αντικαταστήσουν, αφού πρόκειται να επιστρέψουν σύντομα στο Παρίσι. Το ζευγάρι των Παριζιάνων λαμβάνει και πάλι γνώση για τις ψευδείς φήμες που κυκλοφορούν σχετικά με την προσεχή του αναχώρηση από το χωριό.

5^ο επεισόδιο: Την τρίτη εβδομάδα λειτουργίας του, το καφέ-εστιατόριο των Lemoine σημειώνει μεγαλύτερη επιτυχία, προσελκύνοντας περισσότερη και νεότερης ηλικίας πελατεία. Ο γιος του François, Julien, εργάζεται στο καφέ ως σερβιτόρος, ενώ η Laura βοηθά τους πελάτες που χρησιμοποιούν τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Οι Raymond και Joseph σχολιάζουν την ανοδική πορεία της επιχείρησης, παρατηρώντας τα όσα συμβαίνουν από το παγκάκι της κεντρικής πλατείας. Εν τω μεταξύ, η Corinne και ο Bernard υποδέχονται ένα φιλικό τους ζευγάρι από το Παρίσι, τη Nathalie και τον Gérard Vincent, που σκέφτονται σοβαρά να αγοράσουν ένα σπίτι στην περιοχή, ώστε να περνούν ένα μέρος του χρόνου εκεί. Ο σκοπός της τριήμερης επίσκεψής τους στο Falicon είναι να αναζητήσουν το σπίτι της αρεσκείας τους και να θαυμάσουν τις ομορφιές του τόπου με τη συντροφιά των δύο φίλων τους.

6^ο επεισόδιο: Οι Vincent βρίσκουν το σπίτι που θα ήθελαν και σκέφτονται να το αγοράσουν. Εξαιτίας της ανεβασμένης του τιμής, ο Bernard τους προτείνει να κάνουν μία προσφορά στους ιδιοκτήτες, δεδομένου ότι αυτοί φαίνονται βιαστικοί να πουλήσουν. Η Nathalie πιέζει τον διστακτικότερο Gérard για την αγορά. Οι τέσσερις Παριζιάνοι, επιστρέφοντας στο καφέ-εστιατόριο, βρίσκουν τη Laura να συζητά με

τον φίλο της Frédéric. Οι δύο νέοι ετοιμάζονται να πάνε στον κινηματογράφο. Πριν φύγουν, η Laura λέει στους γονείς της ότι η φουρνάρισσα διαδίδει το σενάριο της προσεχούς επιστροφής τους στο Παρίσι και ρωτά αν κάτι τέτοιο αληθεύει, γιατί δεν θα ήθελε να αφήσει τη νέα της ζωή στο χωριό. Την επόμενη ημέρα, ο François συναντά τους Joseph και Raymond στο παγκάκι της κεντρικής πλατείας. Οι δύο ηλικιωμένοι άνδρες ενημερώνουν τον συγχωριανό τους για τις δραστηριότητες των Παριζιάνων, ενώ ο Joseph αναπαράγει τις φήμες που κυκλοφορούν στο χωριό σχετικά με την επιστροφή τους στη γαλλική πρωτεύουσα. Την ίδια στιγμή, οι Corinne και Bernard βρίσκονται σε ένα παραθαλάσσιο καφέ. Καθισμένοι αναπαυτικά, κάνουν σχέδια για τις διακοπές τους και μιλούν, γενικότερα, για τα ταξίδια που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν στο μέλλον. Παρά τις φήμες που διαδίδονται στο χωριό, το ζεύγος εκφράζει την ικανοποίησή του για τη ζωή του εκεί, καθώς και για την πορεία της νέας του επιχείρησης.

7^ο επεισόδιο: Ο François περιμένει τους Lemoine να επιστρέψουν από την εκδρομή τους στη θάλασσα. Θέλει να μάθει από τον Bernard πώς μπορεί να σχεδιάσει την ιστοσελίδα της δικής του επιχείρησης, ενός φυτωρίου που κληρονόμησε από τον πατέρα του. Ο François ζητά, με την ευκαιρία, να δει και την ιστοσελίδα του νέου καφέ-εστιατορίου των δύο Παριζιάνων. Τότε, οι δύο άνδρες ανακαλύπτουν με έκπληξη ότι οι τιμές του καταλόγου στο διαδίκτυο είναι ψευδείς και, μάλιστα, ιδιαίτερα ανεβασμένες. Ο Bernard συνειδητοποιεί ότι κάποιος απέκτησε τον μυστικό κωδικό του και μπήκε στην ιστοσελίδα του καφέ-εστιατορίου για να σαμποτάρει την επιχείρηση. Η Corinne με τη Laura βρίσκονται στην κεντρική πλατεία του χωριού και χαζεύουν τους πάγκους σε ένα παζάρι με τοπικά προϊόντα. Ο François φέρνει καλά νέα από το δημαρχείο. Η ομιλία του δημάρχου και η δεξίωση που θα ακολουθήσει θα λάβουν χώρα στο καφέ-εστιατόριο των Lemoine εξαιτίας της άδικης δυσφήμισης που υπέστη η επιχείρησή τους στο διαδίκτυο. Παρ' όλα αυτά, τα καλά νέα της τελευταίας στιγμής προκαλούν ανησυχία στην Corinne, λόγω της έλλειψης χρόνου για τις σχετικές προετοιμασίες. Γι' αυτό, ο François και άλλοι κάτοικοι του χωριού προσφέρονται με χαρά να βοηθήσουν.

8^ο επεισόδιο: Οι Angèle, Lucie, Raymond και Joseph πηγαίνουν στο καφέ-εστιατόριο των Lemoine τοπικά, σπιτικά εδέσματα για την περίπτωση. Την ίδια στιγμή, ο François στολίζει με λαμπάκια την πλατεία, ενώ ο Bernard ασχολείται με την

εγκατάσταση του ήχου. Περιέργως, λείπει ο Patrick Duval, ο ιδιοκτήτης του δεύτερου εστιατορίου στο χωριό, ο οποίος βοηθούσε συνήθως σε προετοιμασίες για αντίστοιχες εκδηλώσεις. Οι δύο νέοι, Laura και Frédéric, αποφασίζουν να παρέμβουν για να αποκαταστήσουν τις σχέσεις των πατεράδων τους, Bernard και Patrick. Το πρόβλημα φαίνεται ότι προέκυψε όταν η Laura έδωσε στον φίλο της, Frédéric, τον κωδικό πρόσβασης στην ιστοσελίδα του καφέ-εστιατορίου των γονιών της. Ο νεαρός μετέφερε, με τη σειρά του, την πληροφορία στον πατέρα του, Patrick, ο οποίος, βλέποντας την πελατεία του να μειώνεται, άλλαξε τις τιμές στα πιάτα των Lemoine στο διαδίκτυο, προκειμένου να αντιμετωπίσει με αθέμιτα μέσα τον ανταγωνισμό. Οι Laura και Frédéric παίρνουν την πρωτοβουλία να συντάξουν ένα μήνυμα συμφιλίωσης που απευθύνουν στον Patrick Duval με την υπογραφή του Bernard Lemoine.

9^ο επεισόδιο: Οι Lemoine δέχονται με έκπληξη τη θετική απάντηση του Patrick Duval σε ένα μήνυμα συμφιλίωσης που, κατά τα άλλα, ποτέ δεν έγραψαν. Ο Frédéric μιλά για τον γάμο του γιου του στον Bernard και για το γαμήλιο τραπέζι που πρόκειται να ακολουθήσει στο καφέ-εστιατόριο των Lemoine. Σύμφωνα με τον François, η ημέρα του γάμου αποτελεί μια καλή ευκαιρία για την οριστική συμφιλίωση του Bernard με τον Patrick. Η ημέρα του γάμου ανάμεσα στον γιο του François, Julien Larodé, και τη νύφη, Valérie Forestier, έρχεται, ενώ μεταξύ των καλεσμένων ξεχωρίζει ο γραφικός Joseph για τις κόντρες και τα πειράγματα με τον φίλο του Raymond.

10^ο επεισόδιο: Η Corinne ετοιμάζει με τη Laura το γαμήλιο τραπέζι για τους καλεσμένους. Η μητέρα μιλά στην κόρη της για την απάντηση του Patrick Duval σε ένα μήνυμα συμφιλίωσης που του στάλθηκε μυστηριωδώς με την υπογραφή του πατέρα της. Η Laura κάνει την ανήξερη και στέκεται στη σημασία της συμφιλίωσης μεταξύ των δύο πλευρών. Γενικά, η οργάνωση του γαμήλιου τραπέζιού στέφεται με απόλυτη επιτυχία. Στη διάρκειά του, ο Duval ζητά συγγνώμη από τον Bernard και εκείνος τον προσκαλεί για ένα κέρασμα στο καφέ-εστιατόριο. Την επόμενη ημέρα, οι Corinne και Bernard επισκέπτονται την υπαίθρια αγορά των παλιατζήδων στη Νίκαια, όπου χαζεύουν και σχολιάζουν πίνακες ζωγραφικής. Η Corinne ανακοινώνει στον σύζυγό της ότι έχει συνεννοηθεί με έναν από τους ζωγράφους της περιοχής, ώστε να εκθέσει τα έργα του στον χώρο του καφέ-εστιατορίου. Προτείνει, κιόλας, η συγκεκριμένη έκθεση να συνδυαστεί με τα επίσημα εγκαίνια της επιχείρησης. Αφού

ζητά τη σύμφωνη γνώμη του Bernard, το γεγονός προγραμματίζεται για τρεις εβδομάδες μετά.

11^ο επεισόδιο: Η ημέρα των εγκαينίων του καφέ-εστιατορίου και της έκθεσης ζωγραφικής έφθασε. Όμως, το αυτοκίνητο του Bernard παρουσιάζει βλάβη τη στιγμή που επείγει η μεταφορά των έργων του ζωγράφου. Οι Raymond και Joseph πλησιάζουν για να δουν τι συμβαίνει. Ο Patrick Duval, που περνά από το σημείο με το δικό του αυτοκίνητο, αναλαμβάνει να βοηθήσει τον Bernard. Στη διάρκεια της έκθεσης, ο Joseph εκπλήσσει ευχάριστα τους παρευρισκόμενους με την ερμηνεία που προτείνει για ένα από τα έργα του ζωγράφου. Την επόμενη μέρα, η Corinne και ο Bernard παρακολουθούν στην πλατεία του χωριού έναν αγώνα πετάνκ, ενός υπαίθριου, παραδοσιακού παιχνιδιού των Γάλλων με μικρές μεταλλικές μπάλες. Οι François και Raymond εξηγούν στους δύο Παριζιάνους τους κανόνες, ενώ καταλήγουν και πάλι να φιλονικούν για τα αλλοτινά τους κατορθώματα στο παιχνίδι. Η απονομή του βραβείου στους νικητές του αγώνα γίνεται τιμής ένεκεν στο καφέ-εστιατόριο των Lemoine από τον Patrick Duval, πρόεδρο του Σωματείου των Φίλων του Πετάνκ. Εν τω μεταξύ, ο γνωστός και ιδιότροπος πελάτης ξαναχτυπά, επιλέγοντας εκείνη την ημέρα το εστιατόριο των Lemoine για το γεύμα του. Μάλιστα, αποφασίζει να παραμείνει για φαγητό παρά την πολυκοσμία, ζητώντας αυτή τη φορά να δοκιμάσει το μενού του μάγειρα.

12^ο επεισόδιο: Αφού εξυπηρετήσουν για δεύτερη φορά τον παράξενο πελάτη με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, οι Corinne και Bernard πληροφορούνται με έκπληξη από τον ίδιο ότι είναι ο γαστρονομικός συντάκτης της τοπικής εφημερίδας *Nice-Matin*. Την επόμενη μέρα το πρωί, ο Bernard διαβάζει περήφανα στη σύζυγο και την κόρη του την αξιολόγηση για το καφέ-εστιατόριο που δημοσιεύτηκε στον τύπο. Με ενθουσιασμό, τα τρία μέλη της οικογένειας Lemoine κάνουν σχέδια για το μέλλον της επιχείρησής τους.

4.6.2.3 Η ιστορία στο εγχειρίδιο *Reflets 2*: Προκαταρκτικές επισημάνσεις

Στην ιστορία του εγχειριδίου *Reflets 2* (2000), η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται, για ακόμη μία φορά, στο πλαίσιο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των χαρακτήρων και αξιοποιείται για την κατασκευή έντονων υφολογικών αντιθέσεων μεταξύ τους. Και εδώ, τέτοιες αντιθέσεις είναι συστατικές

του σεναρίου, στο μέτρο που αφορούν τέσσερις από τους κεντρικούς χαρακτήρες της ιστορίας. Μέσα από την ανάλυσή της, θα φανεί ότι το εκάστοτε σενάριο υπαγορεύει κάθε φορά το ιδιαίτερο περιεχόμενο των προβαλλόμενων υφολογικών αντιθέσεων μεταξύ των χαρακτήρων, δηλαδή ποια «ύφη» αναπαρίστανται στην ιστορία, ποιες ποικιλίες της γαλλικής συμβάλλουν στην κατασκευή τους και, τέλος, με ποιους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης συσχετίζονται από τους συγγραφείς. Έτσι, η διαδοχική εξέταση διαφορετικών πρακτικών μυθοπλασίας –και, εν προκειμένω, των ίδιων συγγραφέων σε δύο ξεχωριστά εγχειρίδια (τα *Espaces 2* και *Reflets 2*)– θα μας επιτρέψει να αναδείξουμε, αφενός, τις διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται σε αυτή την πτυχή του μεταπραγματολογικού τους λόγου, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι σκοποί της εκάστοτε αφήγησης και, αφετέρου, τις ομοιότητες ως προς την (ανα)παραγωγή της κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Στη συγκεκριμένη ιστορία, τα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής αναπαρίστανται στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των εξής χαρακτήρων: του ζεύγους Bernard και Corinne Lemoine, δύο Παριζιάνων μικροαστών που ξεκινούν μια νέα ζωή στη γαλλική περιφέρεια, και των δύο γερόντων του χωριού όπου εγκαθίσταται το ζεύγος των Παριζιάνων, Joseph και Raymond. Για την κατασκευή της υφολογικής αντίθεσης μεταξύ των τεσσάρων χαρακτήρων, οι συγγραφείς αναπαριστούν ποικιλίες της γαλλικής από το επίπεδο της φωνολογίας, της σύνταξης και της πραγματολογίας, τις οποίες συσχετίζουν με τους εξής παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης: τη γεωγραφική προέλευση, την κοινωνική τάξη και την ηλικία των ομιλητών.

Με βάση τα παραπάνω, στις ακόλουθες ενότητες επιχειρείται: α) η διαδοχική σκιαγράφηση των τεσσάρων χαρακτήρων της ιστορίας στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000), β) η συγκεντρωτική παρουσίαση των ποικιλιών της γαλλικής από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης που συμβάλλουν στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους και γ) η ανάλυση χαρακτηριστικών αποσπασμάτων από τις συνομιλίες τους στην ιστορία, προκειμένου να φανεί, μέσα από αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, πώς ακριβώς οι συγγραφείς προβάλλουν τις υφολογικές αντιθέσεις μεταξύ των τεσσάρων χαρακτήρων για τους σκοπούς της αφήγησης.

4.6.2.4 Κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση και υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Reflets 2*: Corinne και Bernard Lemoine έναντι Joseph και Raymond

Οι Corinne και Bernard Lemoine είναι δύο μικροαστοί Παριζιάνοι που λαμβάνουν την απόφαση να αλλάξουν τόπο κατοικίας, εργασία και τρόπο ζωής. Εγκαταλείπουν τον προγενέστερο βίο τους στο Παρίσι για να ζήσουν κοντά στη φύση, σε ένα χωριό στην Προβηγκία, περιοχή στη νότια Γαλλία. Το ζευγάρι αντιπροσωπεύει δύο σύγχρονους Γάλλους, πολυσχιδείς και μη εφησυχασμένους, που δεν διστάζουν να θέτουν συνεχώς νέους στόχους και να προβαίνουν ακόμη και σε ριζικές αλλαγές, προκειμένου να διεκδικήσουν γι' αυτούς μια καλύτερη ζωή.

Οι Corinne και Bernard παρουσιάζονται στην ιστορία ως δύο σύζυγοι μεταξύ των οποίων επικρατούν σχέσεις αγαστής σύμπνοιας. Ιδιαίτερα δεμένοι και συνεργατικοί καθώς είναι, έχουν προβεί στον καταμερισμό κάθε είδους εργασίας ανάμεσά τους. Η Corinne σερβίρει στο καφέ-εστιατόριο, διαπρέπει στον τομέα των δημόσιων σχέσεων και του προγραμματισμού, ενώ ο Bernard μεριμνά για την προετοιμασία των εδεσμάτων και, ως πρώην προγραμματιστής ηλεκτρονικών υπολογιστών, έχει αναλάβει την προβολή της επιχείρησης στο διαδίκτυο. Στους δύο χαρακτήρες αποδίδονται ιδιότητες, όπως η εργατικότητα, η τυπικότητα, η ευγένεια, η διακριτικότητα και η καρτερικότητα και, στο τέλος, καταφέρνουν να κερδίσουν την εκτίμηση όλων των κατοίκων του χωριού, κάνοντας χαρούμενοι καινούργια σχέδια για το μέλλον.

Εικόνα 4.31: Οι Bernard και Corinne Lemoine στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000), σελ. 149

Στο πλαίσιο της συνολικότερης υφολογικής κατασκευής τους, οι δύο μικροαστοί Παριζιάνοι παρουσιάζονται να μιλούν την πρότυπη γαλλική. Μάλιστα, οι δύο ήρωες δεν φαίνεται να επιχειρούν καμιά υφολογική εναλλαγή προς ένα πιο ανεπίσημο και καθημερινό ύφος ομιλίας ούτε κατά την ιδιωτική τους επικοινωνία (πρβλ. με εικόνα 4.28 από την ιστορία στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2*). Κάτι τέτοιο φαίνεται χαρακτηριστικά στο ακόλουθο απόσπασμα από μια συνομιλία του ζευγαριού κατά την επίσκεψή του σε μια αγορά παλιατζήδων στη Νίκαια:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.8

À Nice Bernard et Corinne marchent sur le cours Saleya où se tient un marché à la brocante.
Στη Νίκαια, οι Bernard και Corinne περπατούν στη λεωφόρο Saleya όπου βρίσκεται μια αγορά παλιατζήδων.

- (1) Corinne : Je suis heureuse que cette histoire de rivalité dont on a trop parlé soit terminée.
Corinne: Είμαι ευτυχής που αυτή η ιστορία αντιπαλότητας, για την οποία μιλήσαμε τόσο πολύ, έλαβε τέλος.
- (2) Bernard : Moi aussi. Il n'est pas méchant, ce Duval. Il est même plutôt sympathique. Il ne savait plus quoi faire pour se racheter. Il m'a même promis de me faire une surprise.
Bernard: Κι εγώ, επίσης. Δεν είναι κακός, αυτός ο Duval. Μη σου πω ότι είναι μάλλον συμπαθής. Δεν ήξερε πια τι άλλο να κάνει για να μου το ξεπληρώσει. Μέχρι που μου υποσχέθηκε ότι θα μου κάνει και κάποια έκπληξη.
- (3) Corinne : Il t'en a déjà fait une!
Corinne: Σου έκανε ήδη μία!
- (4) Bernard : Oh, allez ! Pas de mauvais esprit.
Bernard: Έλα, τώρα! Όχι κακίες.
- (5) Corinne : Tu as raison...
Corinne: Έχεις δίκιο...

Ils reprennent leur promenade tout en continuant la discussion.
Αρχίζουν και πάλι να περπατούν, συνεχίζοντας τη συζήτησή τους.

- (6) Corinne : Tu sais, le peintre dont je t'ai parlé, il m'a téléphoné.
Corinne: Ξέρεις, ο ζωγράφος, για τον οποίο σου μίλησα, μου τηλεφώνησε.
- (7) Bernard : Lequel ? Tu m'as parlé de deux peintres.
Bernard: Ναι, αλλά ποιος; Μου μίλησες για δύο ζωγράφους.
- (8) Corinne : Celui dont tu trouves la peinture assez difficile à comprendre.
Corinne: Αυτόν του οποίου τη ζωγραφική βρίσκεις δυσνόητη.
- (9) Bernard : Ah, oui... Qu'est-ce qu'il voulait ?
Bernard: Α, ναι... Τι ήθελε;
- (10) Corinne : Oh, il m'a demandé si on pouvait exposer quelques-unes de ses toiles dans la salle du restaurant.
Corinne: Ω, με ρώτησε αν μπορούσαμε να εκθέσουμε μερικά από τα έργα του στον χώρο του εστιατορίου.
- (11) Bernard : Hum... Et qu'est-ce que tu lui as répondu ?
Bernard: Μμμ... Και τι του απάντησες;
- (12) Corinne : Je lui ai dit que... on essaierait d'organiser une petite exposition, avec un vernissage auquel assisteraient nos amis et nos clients. Et, en plus, on pourrait peut-être utiliser les listes d'invitation du syndicat d'initiative. Mais, bien sûr, je voulais t'en parler avant...
Corinne: Τον είπα ότι... θα προσπαθούσαμε να οργανώσουμε μια μικρή έκθεση μαζί με τα εγκαίνια, στα οποία θα παρευρίσκονταν οι φίλοι και οι πελάτες μας. Και, επιπλέον, θα μπορούσαμε ίσως να χρησιμοποιήσουμε για τις προσκλήσεις τις [ονομαστικές] λίστες από το δημοτικό γραφείο πληροφόρησης της περιοχής. Αλλά, βέβαια, ήθελα να σου μιλήσω πριν για όλα αυτά...

[Reflète 2 (2000), σελ. 149]

Στο παραπάνω απόσπασμα, η Corinne χρησιμοποιεί κατά τη συνομιλία με τον σύζυγό της φαινόμενα καθ' υπόταξη σύνταξης, ενός από τα τυπικά χαρακτηριστικά του επίσημου, γραπτού λόγου. Ειδικότερα, η ομιλήτρια παρουσιάζεται να χρησιμοποιεί αναφορικές προτάσεις, που εισάγονται είτε με το *dont* είτε με τη σύνθετη αναφορική αντωνυμία *auquel*, στα (1), (6), (8) και (12), ενώ στο (1) παράγει

μια δομή σε υποτακτική έγκλιση. Έτσι, οι συγγραφείς δεν αναπαριστούν στον λόγο της ηρωίδας εκφωνηματικές ποικιλίες της γαλλικής που θα ήταν πιο αναμενόμενες σε συνθήκες προφορικής επικοινωνίας και, πόσο μάλλον, στο πλαίσιο μιας ανεπίσημης, καθημερινής κουβέντας μεταξύ συζύγων [π.χ. *Je suis heureuse ! Elle est enfin terminée, cette histoire de rivalité ! Nous en avons trop parlé, vraiment!* «Είμαι ευτυχής! Μπήκε, επιτέλους, ένα τέλος σ' αυτή την ιστορία αντιπαλότητας! Ολόκληρο θέμα το κάναμε, πραγματικά!» αντί για το (1) ή *Tu sais, je t'avais parlé d'un peintre l'autre jour... Ben, il m'a téléphoné* «Ξέρεις, σου'χα μιλήσει για ένα ζωγράφο τις προάλλες... Που λες, μου τηλεφώνησε» αντί για το (6)]. Το παραπάνω απόσπασμα είναι ενδεικτικό των γλωσσικών επιλογών που αποδίδονται στους δύο Παριζιάνους σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας. Η δε αναπαράστασή τους ως δύο αντιπροσωπευτικών ομιλητών της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας από τη γαλλική πρωτεύουσα επιτυγχάνεται μέσα από την προβολή της έντονης υφολογικής τους αντίθεσης με τους δύο γέροντες του προβηγκιανού χωριού, Joseph και Raymond.

Οι Joseph και Raymond είναι δύο γραφικοί γέροντες, κάτοικοι του Falicon, που περνούν την ημέρα τους στο παγκάκι της κεντρικής πλατείας του χωριού. Από το συγκεκριμένο σημείο παρακολουθούν τη ζωή όλων των κατοίκων και είναι πάντα ενημερωμένοι για τα όσα διαδραματίζονται στη μικρή τοπική κοινωνία. Μετά την εγκατάσταση των Corinne και Bernard Lemoine στο χωριό, το ενδιαφέρον των δύο γερόντων –και, κυρίως, του Joseph– περιστρέφεται μόνιμα γύρω από τη ζωή των Παριζιάνων και τις φήμες που διαδίδονται εις βάρος τους.

Αν και οι δύο άντρες, ο Raymond και ο Joseph, αναπαρίστανται προκειμένου να ενσαρκώσουν από κοινού –και, μάλιστα, με ιδιαίτερα κωμικό τρόπο– δύο παραδοσιακές φιγούρες γερόντων από τον γαλλικό Νότο, αυτοί παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Από τη μία πλευρά, ο Raymond, παρά την περιέργεια και τις συνεχείς ερωτήσεις του, είναι φιλόξενος, ανοιχτός και συνεργάσιμος με τους δύο Παριζιάνους, εκφράζοντας τη χαρά του για την εγκατάστασή τους στο χωριό και την αισιοδοξία του για την πορεία της νέας τους επιχείρησης. Αντίθετα, ο Joseph παρουσιάζεται ως ο γέροντας-παντογνώστης που ξεχωρίζει στην ιστορία για τα σαρκαστικά του σχόλια εις βάρος των πρωτευουσών και τις μόνιμα απαισιόδοξες προβλέψεις του για την τύχη του καφέ-εστιατορίου τους. Όπως δείχνει η παρακάτω εικόνα, αυτή η διαφορά ως προς την αντιμετώπιση των νεοαφιχθέντων Lemoine αρκεί, ώστε οι δύο ηλικιωμένοι άνδρες να βρίσκονται σε

μόνιμη αντιπαράθεση μεταξύ τους, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την αλληλεγγύη και τη συνεννόηση που επιδεικνύει το ζεύγος των Παριζιάνων:

Εικόνα 4.32: Οι Joseph και Raymond στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000), σελ. 93

Στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των δύο γερόντων με τους Παριζιάνους συμβάλλει η αναπαράσταση συγκεκριμένων ποικιλιών της γαλλικής. Τα ύφη που αντιπαραβάλλονται στην ιστορία περιλαμβάνουν τον τρόπο ομιλίας των πρωταγωνιστών μαζί με την αμφίεση, τις στάσεις, την ιδιοσυγκρασία, τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες και τις «τυπικές» συνθήκες επικοινωνίας που τους αποδίδονται κατά την αφήγηση. Στους ακόλουθους πίνακες παρουσιάζονται συγκεντρωτικά οι ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στον λόγο των τεσσάρων χαρακτήρων στο πλαίσιο της υφολογικής κατασκευής τους, όπως κατανέμονται στα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (τη φωνητική/φωνολογία,⁸⁶ τη σύνταξη και την πραγματολογία):

⁸⁶ Βλ. ενδεικτικά Coquillon (2007) και Durand (2008) για τη φωνολογική ποικιλία της γαλλικής στον νότο. Η αναφορά μας στον τομέα της φωνολογίας οφείλεται στο γεγονός ότι η ιστορία του εγχειριδίου *Reflets 2* (2000) έχει, συν τοις άλλοις, μαγνητοσκοπηθεί για τις ανάγκες της ξενόγλωσσης διδασκαλίας. Για την παρακολούθηση των επιμέρους επεισοδίων, βλ. στον ιστότοπο <www.youtube.com>. Δεν ισχύει το ίδιο για την ιστορία του εγχειριδίου *Le Nouvel Espaces 2* (1995), η οποία παρουσιάζεται μόνο μέσα από τη διαθέσιμη εικονογράφηση. Δυστυχώς, δεν είχαμε πρόσβαση στο ακουστικό υλικό που τη συνοδεύει.

CORINNE/BERNARD LEMOINE	RAYMOND/JOSEPH
ΥΠΕΡΤΕΜΑΧΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
α. Αρκετά γοργός ρυθμός ομιλίας β. Τονισμός στις τελικές συλλαβές των επιτονικών φράσεων (επιτονισμός της πρότυπης γαλλικής)	α. Αργός ρυθμός ομιλίας, εμφατικές εκφορές β. Μεγαλύτερο τονικό εύρος και χαρακτηριστικές επιτονικές μελωδίες των ομιλητών του γαλλικού Νότου εξαιτίας (και) της διατήρησης του σουά /ə/ στον λόγο τους γ. Τονισμός στην παραλήγουσα (accentuation paroxytonique), γεγονός που φαίνεται χαρακτηριστικά σε λέξεις τοπικής προέλευσης, όπως π.χ. <i>la socca</i> (τοπικό έδεσμα)
ΤΕΜΑΧΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
α. Στοματικά φωνήεντα Καμιά ιδιαίτερη διαφοροποίηση από το φωνηεντικό σύστημα της πρότυπης γαλλικής Πολύ υψηλά ποσοστά αποβολής του σουά /ə/ στον λόγο των ομιλητών β. Ένρινα φωνήεντα Δεν εντοπίζεται η φωνολογική αντίθεση /œ~/ë/ (<i>un</i> = <i>hein</i>), με εξαίρεση τον λόγο του Bernard γ. Σύμφωνα /k/ Ηχηρό σταφυλικό τριβόμενο ή προσεγγιστικό της πρότυπης γαλλικής	α. Στοματικά φωνήεντα Μόνο τα κλειστά μέσα /e/, /ø/ και /o/ αποτελούν φωνήματα, ενώ τα ανοικτά μέσα /ɛ/, /œ/ και /ɔ/ αποτελούν τις αλλοφωνικές ποικιλίες τους. Σύμφωνα με τον «Κανόνα περί θέσης» (<i>Loi de position</i>), τα κλειστά μέσα απαντούν σε ανοικτές συλλαβές (π.χ. <i>vrai</i> [vRe], <i>après</i> [apRe], <i>buffet</i> [byfe], <i>cochonnet</i> [koʃone]), ενώ τα ανοικτά μέσα σε κλειστές (π.χ. <i>rose</i> [Rɔz], <i>côte</i> [kɔt], <i>chose</i> [ʃɔz], <i>saute</i> [sɔt]) Σχεδόν απόλυτες τιμές ως προς τη διατήρηση του σουά /ə/ στον λόγο των ομιλητών: (π.χ. <i>Madame Lemoine</i> [madamələmwanə], <i>heureusement que tu le dis</i> [øRøzəme^{ɛp}kətylədi]) β. Ένρινα φωνήεντα Συστηματική διατήρηση της φωνολογικής αντίθεσης /œ~/ë/ (π.χ. <i>au bout d'un mois</i> [obudœ^æmwa]) Μακρά ένρινα φωνήεντα. Διακρίνονται τρεις φάσεις κατά την πραγμάτωσή τους: α) αρχική παραγωγή ως στοματικών φωνηέντων, β) ρινικοποίηση και γ) παραγωγή μιας ρινικής συμφωνικής απόληξης (<i>appendice consonantique nasal</i>), όπως π.χ. στις φράσεις <i>avec les sautes de courant</i> [aveKlesɔtədəkuRa^{ən}], <i>rien dans l'assiette [...] plus rien dans le porte-monnaie</i> [Rjɛ^{ən}da^{ən}lasjet...Rjɛ^{ən}da^{ən}lɔpɔRtəmonɛ] γ. Σύμφωνα /R/ Ηχηρό σταφυλικό πολυπαλλόμενο της Προβηγκιανής γαλλικής

Πίνακας 5: Η γλωσσική ποικιλότητα στη φωνητική/φωνολογία για την υφολογική κατασκευή των τεσσάρων χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000)

CORINNE/BERNARD LEMOINE	RAYMOND/JOSEPH
ΣΥΝΤΑΞΗ	
α. Συντακτικές δομές	
α. Προτίμηση για τη δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Συμπλήρωμα: <i>Excusez-moi de vous déranger, je suis le nouveau propriétaire du restaurant</i> «Συγγνώμη για την ενόχληση, είμαι ο νέος ιδιοκτήτης του εστιατορίου» β. Περισσότερα φαινόμενα καθ' υπόταξη σύνταξης και δομές σε υποτακτική έγκλιση: <i>Je suis heureuse que cette histoire de rivalité dont on a trop parlé soit terminée</i> «Είμαι ευτυχής που αυτή η ιστορία αντιπαλότητας, για την οποία μιλήσαμε τόσο πολύ, έλαβε ένα τέλος»	α. Μεγαλύτερο ποσοστό <i>εκτοπίσεων</i> όρων (dislocations) από τη δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Συμπλήρωμα και επανάληψη αυτών με ομοιοαναφορικά κλιτικά: <i>Arrête, ça ne va pas aider Bernard, tes histoires !</i> «Σταμάτα, δεν θα βοηθήσεις τον Bernard με τις ιστορίες σου!» β. Επαναληπτικά συντακτικά σχήματα: <i>Rien dans l'assiette et, après l'addition, plus rien dans le portemonnaie</i> «Τίποτα στο πιάτο και, μετά τον λογαριασμό, τίποτα στο πορτοφόλι»
β. Άρνηση	
Προτίμηση για την εκφορά της άρνησης στην πρότυπη γαλλική: <i>Parce qu'il a plus de cent ans et je ne veux pas qu'on l'abîme</i> «Γιατί είναι πάνω από εκατό χρονών και δεν θέλω να το καταστρέψουν»	Μεγαλύτερα ποσοστά εκφορών της άρνησης με τη μηδενική πραγμάτωση του προρηματικού αρνητικού μορίου <i>ne</i>: <i>Ne l'écoutez pas, c'est un farceur, mais il est pas méchant</i> «Μην τον ακούτε, του αρέσουν οι πλάκες, αλλά δεν είναι κακός»
γ. Φαινόμενα ακλισίας και ασυμφωνίας ρηματικών τύπων	
	Ακλισία, λόγω ασυμφωνίας στον αριθμό, του βοηθητικού κατηγορήσης <i>c'est</i> «είναι» πριν από ονομαστική φράση στον πληθυντικό αριθμό: <i>C'est pas des touristes. C'est les Parisiens qui ont racheté le café-restaurant de Maurice</i> «Δεν είναι τουρίστες. Είναι οι Παριζιάνοι που αγόρασαν το καφέ-εστιατόριο του Maurice»
ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ	
	Περισσότερα στοιχεία προφορικότητας που δείχνουν έντονη συνομιλιακή εμπλοκή (επιφωνήματα, στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας, φατικά/επαφικά στοιχεία και εκφράσεις, δείκτες λόγου) <i>Tu vois, en regardant ce pauvre Parisien, eh bien, je me dis que la vie n'est pas toujours rose.</i> «Βλέπεις, κοιτάζοντας αυτόν τον κακόμοιρο τον Παριζιάνο, ε λοιπόν σκέφτομαι πως στη ζωή δεν είναι πάντα όλα ρόδινα»

Πίνακας 6: Η γλωσσική ποικιλότητα στη σύνταξη και την πραγματολογία για την υφολογική κατασκευή των τεσσάρων χαρακτήρων στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000)

Πέρα από τις έντονες φωνολογικές αντιθέσεις μεταξύ των βόρειων και των νότιων ποικιλιών της γαλλικής, οι οποίες διακρίνουν άμεσα τα δύο ζεύγη των χαρακτήρων στην ιστορία, ο λόγος τους διαφοροποιείται επιπλέον, όπως δείχνει ο πίνακας 6, στη σύνταξη και την πραγματολογία. Συνολικά, το αποτέλεσμα είναι η αναπαράσταση μιας πιο καθημερινής, προφορικής και ανεπίσημης γλώσσας ως συστατικού για την κατασκευή του ύφους των δύο γερόντων, την ίδια στιγμή που ο λόγος των Παριζιάνων συγκλίνει περισσότερο με την πρότυπη γαλλική. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι αντιθέσεις στη σύνταξη και την πραγματολογία δεν είναι το ίδιο απόλυτες στον λόγο των χαρακτήρων, όπως οι φωνολογικές που αντλούν από τη διαλεκτική διαφοροποίηση της γαλλικής, η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση αποκτά στα συγκεκριμένα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης ένα πιο ποσοτικό και διαβαθμισμένο χαρακτήρα (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.1). Τα αριθμητικά δεδομένα που παραθέτουμε στον ακόλουθο πίνακα δίνουν μια τάξη μεγέθους για τις διαφορές στη σύνταξη και την πραγματολογία που εντοπίστηκαν μεταξύ των τεσσάρων κεντρικών χαρακτήρων του εγχειριδίου:

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ	Σύνολο συνομιλιακών συνεισφορών στην ιστορία	Εκτοπίσεις όρων από τη δομή Υποκείμενο Ρήμα Συμπλήρωμα	Εκφορά της άρνησης			Φαινόμενα ακλισίας και ασυμφωνίας ρηματικών τύπων	Επιφωνήματα, στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας, φατικά/επαφικά στοιχεία και εκφράσεις, δείκτες λόγου
			Σύνολο αρνήσεων	Ne pas	Ø pas	C'est + ΟΦ στον πληθυντικό αριθμό	
Raymond	30	9	13	11	2	3	9
Joseph	43	8	13	8	5	1	15
Corinne	105	5	21	20	1	-	21
Bernard	103	3	27	26	1	-	15

Πίνακας 7: Απαρίθμηση των φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας στη σύνταξη και την πραγματολογία στον λόγο των τεσσάρων χαρακτήρων του εγχειριδίου *Reflets 2* (2000)

Η αριθμητική τεκμηρίωση που παρέχει ο πίνακας είναι ενδεικτική της υφολογικής αντίθεσης που οικοδομούν οι συγγραφείς μεταξύ των δύο πρωτευουσίων και των δύο γερόντων επαρχιωτών, εάν απομονωθούν οι ποικιλίες της γαλλικής που τους αποδίδονται στη σύνταξη και την πραγματολογία. Ωστόσο, όπως θα φανεί στη συνέχεια της ανάλυσης, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των τεσσάρων χαρακτήρων δεν περιορίζεται μόνο στη διαφορετική συχνότητα κατανομής των εν λόγω φαινομένων στον λόγο τους. Η υφολογική τους αντίθεση προβάλλεται με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο σε κομβικά σημεία της ιστορίας από τους συγγραφείς, εκεί όπου τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας αποκτούν ιδιαίτερο κοινωνικό νόημα, δηλαδή σημαίνουσα συμβολική διάσταση στον λόγο των ηρώων, αποτελώντας αναπόσπαστο μέρος της αφήγησης.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο επεισόδιο της ιστορίας η αναπαράσταση φαινομένων ποικιλότητας από τη σύνταξη της γαλλικής εντοπίζεται στις αρχικές συνομιλιακές συνεισφορές των Joseph και Raymond. Στο ακόλουθο απόσπασμα, οι δύο γέροντες σχολιάζουν την άφιξη στο χωριό της τριμελούς οικογένειας των Παριζιάνων:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.9

Sur la place d'un petit village pittoresque près de Nice, des hommes jouent à la pétanque. Deux hommes âgés, Raymond et Joseph, sont en train de discuter assis sur un banc. Une voiture chargée arrive et s'arrête sur la place.

Στην πλατεία ενός μικρού, γραφικού χωριού κοντά στη Νίκαια κάποιοι άνδρες παίζουν πετάνκ. Δύο ηλικιωμένοι, οι Raymond και Joseph, συζητούν καθισμένοι σε ένα παγκάκι. Ένα φορτωμένο αμάξι φθάνει και σταματά στην πλατεία.

- (1) Joseph : Tiens, des touristes ! En cette saison, c'est rare.
Joseph: Για δες, τουρίστες ! Αυτή την εποχή είναι σπάνιο.
- (2) Raymond : C'est pas des touristes. C'est les Parisiens qui ont racheté le café-restaurant de Maurice.
Raymond: Δεν είναι τουρίστες. Οι Παριζιάνοι είναι που αγόρασαν το καφέ-εστιατόριο του Maurice.
- (3) Joseph : Eh, il a pas fait une mauvaise affaire, Maurice. Il y avait qu'un Parisien pour l'acheter.
Joseph: Ε λοιπόν, δεν τα πήγε και άσχημα ο Maurice. Μόνο ένας Παριζιάνος θα μπορούσε να το αγοράσει.
- (4) Raymond : Pourquoi tu dis ça, il ne marche pas si mal son restaurant... D'après Maurice, ce n'est pas un restaurateur. Il était dans l'informatique ou quelque chose comme ça.
Raymond: Γιατί το λες αυτό, δεν πάει και τόσο άσχημα το εστιατόριό του... Σύμφωνα με τον Maurice, δεν είναι εστιατορας. Ήταν στον χώρο της πληροφορικής ή κάτι τέτοιο.
- (5) Joseph : Il y retournera peut-être plus tôt que prévu, dans l'informatique !
Joseph: Θα επιστρέψει μάλλον στην πληροφορική πιο σύντομα απ' ό,τι προβλέπεται!

[Reflets 2 (2000), σελ. 9]

Στον παραπάνω διάλογο, οι δύο γέροντες του χωριού χρησιμοποιούν συντακτικές εκφορές της γαλλικής που απαντούν κατά κόρον στον καθημερινό, προφορικό λόγο. Στο (2) εντοπίζεται, ειδικότερα, η συντακτική ποικιλία ως προς την εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο και, μάλιστα, σε προσδιοριστικές δομές που φέρνουν στο προσκήνιο τους κεντρικούς χαρακτήρες της ιστορίας μέσα από τις εμφατικές εκφορές των δύο γερόντων (*C'est pas des touristes. C'est les Parisiens...* «Δεν είναι τουρίστες. Είναι οι Παριζιάνοι...»). Η ίδια ποικιλία της γαλλικής στη σύνταξη εντοπίζεται και στο (3), εκεί όπου εμπεριέχεται το πρώτο απαξιωτικό σχόλιο του Joseph για τους νεοαφιχθέντες πρωτευουσιάνους (*Il a pas fait une mauvaise affaire... Il y avait qu'un Parisien...* «Δεν τα πήγε και άσχημα... Μόνο ένας Παριζιάνος...»). Παράλληλα, στο (2) σημειώνεται η ακλισία/ασυμφωνία του βοηθητικού κατηγορήσης *c'est* «είναι» μπροστά από ονοματική φράση στον πληθυντικό αριθμό (*c'est pas des touristes* αντί *ce ne sont pas des touristes* «δεν είναι τουρίστες»). Η συγκεντρωτική αναπαράσταση των παραπάνω φαινομένων ποικιλότητας στο συγκεκριμένο απόσπασμα από τον λόγο των δύο γερόντων φαίνεται ότι θέτει, από την αρχή της ιστορίας, τις βάσεις για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους με τους δύο Παριζιάνους.

Στη συνέχεια του πρώτου επεισοδίου, εκτυλίσσεται η πρώτη συνομιλία του Bernard με τους Raymond και Joseph. Σε αυτήν την πρώτη επαφή του Παριζιάνου με τους δύο γέροντες φαίνεται χαρακτηριστικά η προσπάθεια των συγγραφέων να διαφοροποιήσουν υφολογικά τους χαρακτήρες –μεταξύ άλλων– και μέσα από τις ποικιλίες της γαλλικής που τους αποδίδουν. Ειδικότερα, οι δύο τρόποι ομιλίας αντιπαραβάλλονται με κριτήριο τον βαθμό ευθυγράμμισής τους με την πρότυπη γαλλική:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.10

Bernard s'approche de Joseph et de Raymond
Ο Bernard πλησιάζει τους Joseph και Raymond

- (1) Bernard : Bonjour, Messieurs... Excusez-moi de vous déranger, je suis le nouveau propriétaire du restaurant. Nous avons rendez-vous avec Maurice.
Bernard: Καλημέρα, κύριοι... Συγγνώμη για την ενόχληση. Είμαι ο νέος ιδιοκτήτης του εστιατορίου. Είχαμε ραντεβού με τον Maurice.
- (2) Joseph : Vous aviez rendez-vous à quelle heure ?
Joseph: Τι ώρα είχατε ραντεβού;
- (3) Bernard : Ben... à 14 heures.
Bernard: Μaaa... στις δύο.
- (4) Joseph : 2 heures et quart et vous appelez ça en retard ? Eh ben... On voit bien que vous êtes pas du pays, vous !

- Joseph: Δύο και τέταρτο είναι και αυτό το λέτε καθυστέρηση; Ε λοιπόν... φαίνεται ότι εσείς δεν είστε απ' τα μέρη μας!*
- (5) Raymond : Il est allé déjeuner chez sa fille, à Nice. Il ne va pas tarder. C'est l'heure où il revient d'habitude. Mais, dites-moi, vous êtes le propriétaire... et vous n'avez pas les clefs ?
Raymond: Πήγε στο σπίτι της κόρης του στη Νίκαια για φαγητό. Δεν θ' αργήσει. Είναι η ώρα που γυρνάει συνήθως. Αλλά, για πείτε μου, είστε ο ιδιοκτήτης... και δεν έχετε τα κλειδιά;
- (6) Bernard : Ben, on ne signe que demain. C'est le notaire qui nous remettra les clefs après la signature.
Bernard: Μασα, μόλις αύριο υπογράφουμε. Ο συμβολαιογράφος θα μας παραδώσει τα κλειδιά μετά τις υπογραφές.
- (7) Joseph : Ah, vous n'avez pas encore signé ! Alors, il a peut-être changé d'avis, Maurice.
Joseph: Α, ώστε δεν έχετε υπογράψει ακόμη! Μπορεί, λοιπόν, να αλλάξει γνώμη ο Maurice.
- (8) Raymond : Ne l'écoutez pas, c'est un farceur, mais il est pas méchant. Ne vous inquiétez pas. Il va venir, Maurice... (Raymond se lève). Mais, dites, si c'est pas indiscret. On m'a dit que vous étiez dans l'informatique, c'est vrai, ça ?
Raymond: Μην τον ακούτε, του αρέσουν οι πλάκες, αλλά δεν είναι κακός. Μην ανησυχείτε. Θα έρθει, ο Maurice... (ο Raymond σηκώνεται). Αλλά, για πείτε μου, αν δεν γίνομαι αδιάκριτος. Μου είπαν ότι ήσασταν στον χώρο της πληροφορικής. Είναι αλήθεια αυτό;
- (9) Bernard : Oui. Je créais des logiciels pour une grande entreprise.
Bernard: Ναι. Ήμουν δημιουργός προγραμμάτων για μια μεγάλη εταιρεία.
- (10) Raymond : Eh... C'est loin de la cuisine, l'informatique.
Raymond: Εεε... δεν έχει και πολλή σχέση η μαγειρική με την πληροφορική.
- (11) Bernard (assez fier) : Mais, j'ai suivi des cours chez les plus grands chefs.
Bernard (αρκετά περήφανος): Ναι, αλλά έχω παρακολουθήσει μαθήματα με τους μεγαλύτερους σεφ.
- (12) Joseph : Les grands chefs, avec leur nouvelle cuisine, ils ont trouvé le filon. Rien dans l'assiette et, après l'addition, plus rien dans le porte-monnaie. Comme ça, on se sent plus légers !
Joseph: Οι μεγάλοι σεφ, με τη νέα τους κουζίνα, κάνουν χρυσές δουλειές. Τίποτα στο πιάτο και, μετά τον λογαριασμό, τίποτα πια στο πορτοφόλι. Έτσι, αισθανόμαστε ελαφρύτεροι!
- (13) Raymond : Qu'est-ce que tu peux être râleur ! Eh bien, moi, j'ai hâte de la goûter, votre cuisine.
Raymond: Μα, τι γκρινιάρης που είσαι! Ε λοιπόν, εγώ ανυπομονώ να τη δοκιμάσω την κουζίνα σας!
- (14) Joseph : Et notre café ? Qu'est-ce que vous allez en faire ?
Joseph: Και το καφέ μας; Τι θα το κάνετε;
- (15) Bernard : On a quelques petites idées... Il y a beaucoup de jeunes qui le fréquentent ?
Bernard: Έχουμε κάτι κατά νου... Είναι πολλοί οι νέοι που συχνάζουν σ' αυτό;
- (16) Raymond : Oh, les jeunes, ils préfèrent aller sur la côte. Mais si vous pouviez les faire rester au village... Tiens ! Voilà celui que vous attendiez.
Raymond: Ω, οι νέοι προτιμούν να πηγαίνουν στην ακτή. Αλλά αν μπορούσατε να τους κρατήσετε στο χωριό... Για δεξ! Να αυτός που περιμένατε.

[Reflets 2 (2000), σελ. 11]

Στην παραπάνω σκηνή, ο Bernard απευθύνεται στους Joseph και Raymond, διότι ο Maurice, ο πρώην ιδιοκτήτης του καφέ-εστιατορίου, έχει αργήσει κατά ένα τέταρτο στην προγραμματισμένη τους συνάντηση. Αφού ο Joseph σχολιάσει με επικριτική διάθεση τη βιασύνη του Παριζιάνου στο (4), οι δύο γέροντες –και, κυρίως, ο Raymond– δράζονται της ευκαιρίας για να ρωτήσουν τον Bernard περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την αγοραπωλησία του καφέ-εστιατορίου, το επαγγελματικό του παρελθόν και τα σχέδιά του για την καινούργια του επιχείρηση στο χωριό [βλ.

σχετικά τα (5), (8) και (14)]. Έτσι, παρουσιάζονται να εκδηλώνουν το ενδιαφέρον, αλλά και την περιέργεια δύο γηραιών, αργόσχολων κατοίκων της περιφέρειας που περνούν τον χρόνο τους στο παγκάκι της κεντρικής πλατείας, παρατηρώντας και σχολιάζοντας τις ζωές και τα σχέδια των άλλων.

Παρά το ενδιαφέρον που δείχνει ο Raymond για την προσπάθεια του Παριζιάνου να πραγματοποιήσει στροφή στα επαγγελματικά του και να αρχίσει μια καινούργια ζωή στο χωριό, ο Joseph δεν συμπεριφέρεται ανάλογα. Ο τελευταίος ενσαρκώνει τον τοπικιστή, γραφικό και παντογνώστη γέροντα του χωριού που θεωρεί τον Bernard και την οικογένειά του τρεις ξένους, οι οποίοι εισέβαλαν στα μέρη του με αξιώσεις επαγγελματικής προόδου και μιας πιο ήρεμης ζωής στην περιφέρεια [βλ. στο (14) τη δείξη σε α' πληθυντικό πρόσωπο για την αναφορά στο καφέ-εστιατόριο, παρά το γεγονός ότι αυτό ανήκει πλέον στους Παριζιάνους]. Επιπλέον, παρά τις παρεμβάσεις του Raymond στα (8) και (13), ο Joseph προσπαθεί να δημιουργήσει ανασφάλεια στον πρωτευουσιάνο ως προς την οριστική αγορά της επιχείρησης, αλλά και να υποτιμήσει την ενασχόλησή του με τις εναλλακτικές γαστρονομικές προτάσεις της νέας κουζίνας, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για μια οικονομική απάτη [βλ. σχετικά τα (7) και (12)].

Στο απόσπασμα, η υφολογική κατασκευή των δύο γερόντων επιτυγχάνεται μέσα από την προβολή τόσο των κοινωνικοπολιτισμικών όσο και των γλωσσικών διαφορών τους από τον Bernard. Από κοινωνικοπολιτισμικής άποψης, ο Bernard αναπαριστά τον τυπικό, οργανωτικό και συνηθισμένο σε άλλους ρυθμούς ζωής Παριζιάνο, ο οποίος δεν έχει την ίδια αίσθηση του χρόνου με τους γηραιούς κατοίκους του ορεινού γαλλικού χωριού. Επιπλέον, η επαγγελματική του στροφή από την πληροφορική στη μαγειρική, όπως επίσης η απόφασή του για μια ριζική αλλαγή του τόπου διαβίωσής του, προκαλούν την έκπληξη ή/και τη δυσπιστία των δύο γερόντων. Αυτοί φαίνονται μάλλον πιο εξοικειωμένοι με την ιδέα της παραμονής στη «γη των προγόνων», καθώς και με πιο σταθερές, παραδοσιακές και αδιαφοροποίητες μορφές επαγγελματικής απασχόλησης καθ' όλη τη διάρκεια του βίου. Η δε αναφορά του Bernard στη μαθητεία του κοντά στους μεγαλύτερους σεφ δίνει το έναυσμα στον Joseph να στοχοποιήσει ειρωνικά τη νέα κουζίνα ως μέσο κερδοσκοπίας. Προφανώς, στα μάτια του ηλικιωμένου και γραφικού κατοίκου του γαλλικού χωριού, η νέα κουζίνα, με τις εναλλακτικές γαστρονομικές προτάσεις της και τους νέους συνδυασμούς γεύσεων, υπολείπεται κατά πολύ των παραδοσιακών τοπικών εδεσμάτων, τόσο σε ποιότητα όσο και σε ποσότητα.

Ως προς τον τρόπο ομιλίας των τριών ηρώων στο παράδειγμα 4.10, η αναπαράσταση φαινομένων ποικιλότητας, κυρίως από τη σύνταξη της καθημερινής, ομιλούμενης γαλλικής, φαίνεται ότι συμβάλλει χαρακτηριστικά στην υφολογική κατασκευή των Raymond και Joseph έναντι του Bernard, ο οποίος μιλά σε πιο πρότυπη γλώσσα. Ειδικότερα, τα φαινόμενα που συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή των δύο γερόντων αφορούν, καταρχάς, την ανεπίσημη εκφορά της άρνησης χωρίς το *ne* στα (4) και (8) (*vous êtes pas du pays, vous !* αντί *vous n'êtes pas du pays, vous !* «δεν είστε απ' τα μέρη μας εσείς!», *il est pas méchant* αντί *il n'est pas méchant* «δεν είναι κακός», *si c'est pas indiscret* αντί *si ce n'est pas indiscret* «αν δεν γίνομαι αδιάκριτος») και, έπειτα, σε εκτοπίσεις όρων από τη δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Συμπλήρωμα [βλ. τις φράσεις στα (10), (12), (13) και (16)]. Για παράδειγμα, οι Raymond και Joseph εκφωνούν στο απόσπασμα φράσεις, όπως *j'ai hâte de la goûter votre cuisine* «εγώ ανυπομονώ να τη δοκιμάσω την κουζίνα σας» αντί *j'ai hâte de goûter votre cuisine* ή *les grands chefs, avec leur nouvelle cuisine, ils ont trouvé le filon* «οι μεγάλοι σεφ, με τη νέα τους κουζίνα, κάνουν χρυσές δουλειές» αντί *les grands chefs ont trouvé le filon avec leur nouvelle cuisine*.

Με βάση όλα τα παραπάνω, τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας που εντοπίζονται στα παραδείγματα 4.9 και 4.10 στον τομέα της σύνταξης και της πραγματολογίας συμβάλλουν, σε συνδυασμό με συγκεκριμένες φωνολογικές ποικιλίες που ενσωματώνουν στοιχεία από τη διαλεκτική διαφοροποίηση της γαλλικής στον Νότο (βλ. πίνακα 5), στην υφολογική κατασκευή των Raymond και Joseph έναντι των δύο Παριζιάνων. Έτσι, οι Raymond και Joseph προβάλλονται στην ιστορία ως δύο γηγενείς, ηλικιωμένοι κάτοικοι ενός ορεινού γαλλικού χωριού στην Προβηγκία. Επομένως, οι ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στο εγχειρίδιο έναντι της πρότυπης εκδοχής της αποκτούν συγκεκριμένο κοινωνικό νόημα με βάση τις πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων: λειτουργούν, δηλαδή, ως μέσα συνδήλωσης της γεωγραφικής προέλευσης και, ειδικότερα, της τοπικής ταυτότητας των δύο γερόντων απέναντι στον νεοφερμένο Παριζιάνο, ο οποίος αναπαρίσταται ως ομιλητής της πρότυπης γαλλικής.

Στο επόμενο παράδειγμα φαίνεται πώς η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στη συγκεκριμένη ιστορία εξυπηρετείται, συν τοις άλλοις, από τα μεταπραγματολογικά σχόλια που αποδίδονται στους ήρωες. Στο σύνολό τους, παρόμοια σχόλια αφορούν τον τρόπο ομιλίας των δύο γερόντων και εκφέρονται συστηματικά μέσα από τη φωνή του παριζιάνου ήρωα Bernard.

Στοχοποιούν δε τον Joseph, ο οποίος προκαλεί συχνά τον πρωτευουσιάνο με την αρνητική συμπεριφορά του. Το μεταπραγματολογικό σχόλιο που θα μας απασχολήσει παρακάτω παράγεται από τον Bernard στη σκηνή όπου το ζεύγος των Παριζιάνων επιστρέφει στο σπίτι του με τη συνοδεία των φίλων του Vincent, οι οποίοι έχουν έρθει στην περιοχή με σκοπό να αγοράσουν μια εξοχική κατοικία. Κατά την είσοδό τους στο σπίτι, οι τέσσερις ήρωες βρίσκουν τη Laura, παρέα με τον φίλο της Frédéric, να κάνουν αστεία και να γελούν, ενώ ετοιμάζονται να πάνε στον κινηματογράφο. Τότε, η Laura θα απευθυνθεί στον πατέρα της για να μάθει, εάν όντως επίκειται η άμεση αναχώρηση της οικογένειας για το Παρίσι, όπως τη ρώτησε η φουρνάρισσα του χωριού, ή αν πρόκειται για κάποιο αστείο. Εκείνος, με τη σειρά του, θα αναφερθεί, μέσα από ένα σύντομο σχόλιο, στον Joseph, τον οποίο θεωρεί ουσιαστικά την κύρια πηγή διάδοσης των σχετικών ειδήσεων στο χωριό:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.11

Dans le salon, Laura et Frédéric sont en train de plaisanter et de rire. Les quatre adultes entrent.

Στο σαλόνι, η Laura και ο Frédéric κάνουν αστεία και γελούν. Οι τέσσερις ενήλικες μπαίνουν.

(1) Laura : Bon, ben, on y va, hein. Ah, je voulais vous dire... Cet après-midi, la boulangère m'a demandé si c'était vrai qu'on repartait à Paris. C'est une blague ?

Laura: Λοιπόν, καλά, εμείς πάμε, έτσι; Α, ήθελα να σας πω... Σήμερα το απόγευμα, η φουρνάρισσα με ρώτησε αν είναι αλήθεια ότι φεύγουμε για το Παρίσι. Μου έκανε πλάκα;

(2) Bernard : Oui, oui. C'est une blague.

Bernard: Ναι, ναι. Πλάκα σου έκανε.

(3) Laura : Oh, j'aime mieux ça. À plus tard.

Laura: Α, καλύτερα έτσι. Τα λέμε αργότερα.

(4) Corinne : Bonne soirée.

Corinne: Καλό βράδυ.

(5) Frédéric : Au revoir.

Frédéric: Αντίο.

Laura et Frédéric partent.

Η Laura και ο Frédéric φεύγουν.

(6) Gérard : Qu'est-ce que c'est que cette blague ?

Gérard: Τι πλάκα είναι πάλι αυτή;

(7) Bernard : Rien de grave. C'est quelqu'un qui fait courir des bruits sur nous et nos affaires. Comme dirait Joseph (*en l'imitant*), les bruits, ça ne court pas tout seul...

Bernard: Τίποτα το σπουδαίο. Κάποιος διαδίδει φήμες για μας και τις δουλειές μας. Όπως θα έλεγε και ο Joseph (τον μιμείται), οι φήμες δεν βγαίνουν από μόνες τους...

[*Reflets* 2 (2000), σελ. 81]

Στο απόσπασμα από τη σχετική συνομιλία, ο Bernard καταφεύγει στο (7) στον ευθύ λόγο (*Comme dirait Joseph...* «Όπως θα έλεγε και ο Joseph...»), προκειμένου να αναπαραστήσει τα υποτιθέμενα λόγια του γέροντα και, μάλιστα, με αλλοιωμένη φωνή, δηλώνοντας περαιτέρω, μέσω μιας παραγλωσσικής μεταπραγματολογικής

σήμανσης, ότι διακόπτει τη ροή της δικής του ομιλίας. Ο Bernard μιμείται τη φωνή του γέροντα, στοχοποιώντας τη γλωσσική του χρήση και, μέσω αυτής, τη συνολικότερη συμπεριφορά του στην ιστορία. Προκειμένου να επιτύχει κάτι τέτοιο, ο Παριζιάνος επιλέγει, καταρχάς, μια συντακτική δομή τυπική του προφορικού λόγου (*les bruits, ça ne court pas tout seul...* «οι φήμες δεν βγαίνουν από μόνες τους...»), όπου σημειώνεται η εκτόπιση του υποκειμένου της φράσης (*les bruits*) στα αριστερά και η επανάληψή του με ένα ομοιοαναφορικό κλιτικό στα δεξιά (βλ. επίσης τον πίνακα 7). Έπειτα, ο Bernard προσπαθεί να αναπαράγει, με εμφανώς σκωπτική και σαρκαστική διάθεση απέναντι στον Παριζιάνο φίλο του Gérard, τη νότια προφορά του γέροντα. Πιο συγκεκριμένα, ο Bernard μιμείται το ηχηρό σταφυλικό πολυπαλλόμενο [R] της Προβηγκιανής γαλλικής και επιδίδεται στη χαμηλωμένη εκφορά του ανοικτού μέσου [œ] στη λέξη *seuls* [sœ:l], παρατείνοντας καθ' υπερβολήν τη φωνηεντική του διάρκεια. Επιπλέον, ο Παριζιάνος οικειοποιείται προς στιγμήν την αργή, emphaticκή εκφορά του λόγου του Joseph και τις νότιες επιτονικές του μελωδίες, τονίζοντας στην παραλήγουσα και παρεμβάλλοντας με χαρακτηριστικό τρόπο ένα σουά [ə] στο τέλος του ρηματικού τύπου *court* [KuR(ə)].

Ωστόσο, το σχόλιο του Bernard δεν περιορίζεται μόνο στον τρόπο ομιλίας του Joseph. Η θεώρησή του με βάση το σενάριο της ιστορίας δείχνει ότι πρόκειται για αιχμή που αφήνει ο Παριζιάνος σχετικά με τη συνολικότερη συμπεριφορά του γέροντα, από την πρώτη κιόλας ημέρα άφιξης αυτού και της οικογένειάς του στο Falicon. Πράγματι, ο Joseph αναπαράγει συνεχώς από το κεντρικό παγκάκι της πλατείας το σενάριο της προσεχούς αναχώρησης των Παριζιάνων. Έτσι, ο Bernard αναπαριστά με διάθεση παρωδίας τον τρόπο ομιλίας του γέροντα, ασκώντας εμμέσως μια γενικότερη κριτική εις βάρος του, εξαιτίας της καίριας συμβολής του στην κυκλοφορία της ψευδούς είδησης σε μια μικρή κοινωνία.

Η ανάλυση του παραδείγματος 4.11 δείχνει ότι στην υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων της ιστορίας συμβάλλουν, με τη σειρά τους, και τα μεταπραγματολογικά σχόλια που αποδίδουν οι συγγραφείς στους ήρωες. Για ακόμη μια φορά, το ερευνητικό ενδιαφέρον έγκειται εδώ στο γεγονός ότι τέτοια σχόλια δεν αφορούν αποκλειστικά τη γλώσσα, αλλά αυτή σε συνδυασμό με άλλες ιδιότητες, χαρακτηριστικά, στάσεις, δραστηριότητες κτλ. των ηρώων που συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή τους (βλ. τις προηγούμενες ενότητες για τα ύφη ως *σημειωτικά ρεπερτόρια* που (ανα)παράγονται στη σφαίρα της σημείωσης μέσα από τις αντίστοιχες *μετασημειωτικές τυποποιήσεις*). Υπό αυτή την έννοια, ο Bernard συμβάλλει με το

μεταπραγματολογικό του σχόλιο στο (7) –δηλαδή, με την κοινωνιογλωσσική αξιολόγηση που παράγει μέσω της μίμησης του γέροντα– στη συνολικότερη υφολογική κατασκευή του Joseph. Το ύφος αυτού μετασημειώνεται, δηλαδή, μέσα από το σχόλιο του Παριζιάνου σε «ευθύ λόγο», με τρόπο που εξυπηρετεί τους σκοπούς της αφήγησης: στον Joseph αποδίδεται το ύφος ενός γέροντα επαρχιώτη από τον γαλλικό Νότο, ιδιαίτερα επιρρεπή στην αρνητική κριτική και τον κοινωνικό σχολιασμό των άλλων, πόσο μάλλον, όταν πρόκειται για δύο πρωτευουσιάνους, οι οποίοι εισέβαλαν στην ιδιαίτερη πατρίδα του με σχέδια και φιλοδοξίες για μια επιτυχημένη πορεία ζωής.

Στο τελευταίο παράδειγμα προς ανάλυση από την υπό εξέταση ιστορία, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των Bernard και Joseph μέσα από τον λόγο τους καθίσταται ιδιαίτερα εμφανής, στο μέτρο που οι δύο ήρωες σχολιάζουν διαδοχικά ο ένας τα λόγια του άλλου. Όπως συμβαίνει καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, οι συγγραφείς αποδίδουν και στο συγκεκριμένο επεισόδιο δύο μονολιθικές γλωσσικές συμπεριφορές στους χαρακτήρες που αντιπαραβάλλουν υφολογικά: ο Bernard μιλά στην πρότυπη γαλλική, ενώ ο Joseph μιλά σε πιο καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα, την ίδια στιγμή που διακρίνεται στην ιστορία, μαζί με τον φίλο του Raymond, για τη νότια προφορά του.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί, το επίσημο ύφος ομιλίας που αποδίδουν οι συγγραφείς στον Bernard συμβάλλει στην αναπαράσταση του ήρωα ως σοβαρού επαγγελματία, ο οποίος προσπαθεί να αναβαθμίσει στο νέο του καφέ-εστιατόριο τις παρεχόμενες υπηρεσίες προς τη μελλοντική του πελατεία. Αντίθετα, το ανεπίσημο και καθημερινό ύφος ομιλίας του Joseph –και, μάλιστα, σε ένα αποκαρδιωτικό σχόλιο που απευθύνει στους Lemoine για την επαγγελματική τους προσπάθεια– συμβάλλει στην υφολογική κατασκευή του γραφικού, απαισιόδοξου –έως και χαιρέκακου– γέροντα επαρχιώτη. Ειδικότερα, η κατασκευή της συγκεκριμένης υφολογικής αντίθεσης μεταξύ των δύο χαρακτήρων εντοπίζεται σε μια σκηνή από το τέταρτο επεισόδιο όπου το ζεύγος των Lemoine οργανώνει, προκειμένου να διαφημίσει την επιχείρησή του, μια βραδιά συνάντησης για όλους τους κατοίκους του χωριού στο νέο καφέ-εστιατόριο. Κατά τη διάρκεια της βραδιάς, ο Bernard παίρνει τον λόγο για να παρουσιάσει σε επίσημο ύφος μια έκπληξη στους προσκεκλημένους και μελλοντικούς του πελάτες, την οποία δεν παραλείπει να σχολιάσει αρνητικά ο Joseph:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4.12

Le samedi suivant, au café, Bernard, à côté de l'ordinateur, fait un signe pour que tout le monde s'approche.

Το επόμενο Σάββατο, στο καφέ, ο Bernard, δίπλα στον υπολογιστή, κάνει νόημα σε όλους να πλησιάσουν.

- (1) Bernard : Approchez mes amis... Approchez... Et maintenant, voici notre surprise.

Bernard: Πλησιάστε φίλοι μου... Πλησιάστε... Και τώρα, ορίστε η έκπληξή μας.

Bernard appuie sur une touche. Le mot *bienvenue* et la photo de la place du village apparaissent à l'écran.

Ο Bernard πατάει ένα κουμπί. Η λέξη «Καλωσορίσατε» και η φωτογραφία της πλατείας του χωριού εμφανίζονται στην οθόνη.

- (2) François : Oh ! Le village.

François: Ω, το χωριό!

- (3) Raymond : Oh, c'est ma maison !

Raymond: Ω, το σπίτι μου!

- (4) Bernard : Cet ordinateur est à votre disposition. Nous serons heureux, Corinne et moi, d'accueillir tous ceux d'entre vous qui voudront l'utiliser.

Bernard: Αυτός ο υπολογιστής είναι στη διάθεσή σας. Θα χαρούμε ιδιαίτερα, η Corinne και εγώ, να υποδεχτούμε όσους από εσάς θελήσουν να τον χρησιμοποιήσουν.

- (5) Joseph : Un ordinateur dans notre café. Eh ben, il manquait plus que ça ! Sans compter que les jours d'orage, avec les sautes de courant, eh ben, vous n'avez pas fini de vous embêter !

Joseph: Ένας υπολογιστής στο καφέ μας. Μωρέ ναι, αυτό μας έλειπε! Χώρα που τις μέρες με καταιγίδα, όταν πέφτει το ηλεκτρικό, δεν θα 'χουν τελειωμό οι σκοτούρες σας!

Tout le monde rit. Bernard lève son verre pour porter un toast.

Όλοι γελούν. Ο Bernard υψώνει το ποτήρι του για να κάνει μια πρόταση.

- (6) Bernard : Je propose qu'on lève notre verre à la santé de notre ami Joseph, parce que, sans lui, la vie serait quand même moins drôle !

Bernard: Προτείνω να σηκώσουμε το ποτήρι μας στην υγεία του φίλου μας του Joseph, γιατί η ζωή χωρίς αυτόν θα ήταν λιγότερο αστεία, τελικά!

[Reflète 2 (2000), σελ. 53]

Στον παραπάνω διάλογο, η υφολογική αντίθεση μεταξύ του Bernard και του Joseph καθίσταται ιδιαίτερα έντονη στα (4) και (5). Από τη μία πλευρά, η δημόσια ανακοίνωση, στην οποία προβαίνει ο Bernard απέναντι στους παρευρισκόμενους για τις παρεχόμενες υπηρεσίες στο καφέ-εστιατόριο, εκφέρεται σε επίσημο ύφος. Χαρακτηριστική είναι η χρήση στερεοτυπικών και κλισιαρισμένων εκφράσεων εκ μέρους του ήρωα, που απαντούν σε αντίστοιχες δημόσιες δηλώσεις (*à votre disposition* «στη διάθεσή σας», *nous serons heureux d'accueillir...* «θα χαρούμε ιδιαίτερα να υποδεχτούμε...») και οι οποίες συμβάλλουν εδώ στην έκφραση της τυπικότητας και του επαγγελματισμού τού, προσφάτως εγκατεστημένου στο χωριό, Παριζιάνου απέναντι στη νέα του πελατεία. Από την άλλη πλευρά, ο Joseph παρεμβαίνει μπροστά στους καλεσμένους σε ανεπίσημο ύφος για να απαξιώσει την προσπάθεια των Lemoine, αναφερόμενος στα προβλήματα που θα έχουν να

αντιμετωπίσουν οι δύο Παριζιάνοι, θέλοντας να εξοπλίσουν το καφέ-εστιατόριο με έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή. Σε αντίθεση με τον τρόπο ομιλίας που αποδίδεται στον Bernard, το σχόλιο του Joseph στο (5) περιλαμβάνει γλωσσικές ποικιλίες που χαρακτηρίζουν την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής: την εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (*il manquait plus que ça !* αντί *il ne manquait plus que ça !* «Αυτό μας έλειπε!»), δείκτες οργάνωσης του λόγου (*eh ben* αντί *eh bien*) και καθημερινό λεξιλόγιο (*saute de courant* «πτώση του ηλεκτρικού» αντί *panne d'électricité* «διακοπή του ηλεκτρικού ρεύματος» και *s'embêter* «έχω σκοτούρες, μπαίνω σε μεπελάδες» αντί *s'attirer des ennuis* «προκαλώ στον εαυτό μου προβλήματα»). Πέρα, όμως, από τα φαινόμενα ποικιλότητας στη σύνταξη, την πραγματολογία και το λεξιλόγιο ο Joseph προβαίνει, επιπλέον, σε μια ιδιαίτερα αργόσυρτη και εμφοτική εκφορά του σχολιασμού του, γεγονός που αναδεικνύει ακόμη περισσότερο τη νότια προφορά του. Στην εντύπωση αυτή συμβάλλουν τα εξής φαινόμενα από τη φράση του γέροντα: α) η επιμήκυνση της συνολικής διάρκειας των φωνηεντικών του πραγματώσεων, β) η αποερρίνωση, που είναι ιδιαίτερα αισθητή πριν από παύση στη λέξη *courant* [kuRa^{an}] (αντί του [kukā] της πρότυπης γαλλικής) και γ) η εμφοτική πραγμάτωση του [R] ως ηχηρού, σταφυλικού και πολυπαλλόμενου φθόγγου. Έτσι, η νότια προφορά του ήρωα αναπαρίσταται με υπερβολή και ιδιαίτερα χιουμοριστική διάθεση, ακόμη και από τον ίδιο τον ηθοποιό ο οποίος, συγκρατώντας τα γέλια του, μόλις που καταφέρνει να ενσαρκώσει τη φιγούρα-καρικατούρα του γραφικού, μεμψίμοιρου –έως και χαιρέκακου– γέροντα από τον γαλλικό Νότο. Από την πλευρά του, ο Bernard, όταν θα πάρει τον λόγο για την πρόποσή του στο (7), σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της φιλικής ατμόσφαιρας που επικρατεί κατά τη διάρκεια της βραδιάς, θα οικειοποιηθεί προς στιγμήν, για μια ακόμη φορά, τον τρόπο ομιλίας του Joseph στο πλαίσιο της έμμεσης, χιουμοριστικής υπονόμησης των απαισιόδοξων προβλέψεών του. Έτσι, ενώ ο Bernard προβαίνει σε ένα φαινομενικά θετικό σχόλιο για τον γέροντα (*sans lui, la vie serait quand même moins drôle !* «η ζωή χωρίς αυτόν θα ήταν λιγότερο αστεία, τελικά!»), ο Παριζιάνος μιμείται ξανά τη νότια προφορά του Joseph, στοχοποιώντας εμμέσως αυτόν και τον γενικότερο ρόλο του στην ιστορία.

Επιχειρώντας μια σύνθεση όσων ειπώθηκαν κατά την ανάλυση αντιπροσωπευτικών αποσπασμάτων από την ιστορία στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000), είναι εμφανές ότι το ζεύγος των Παριζιάνων και οι δύο γέροντες του προβηγκιανού χωριού αναπαρίστανται διπολικά με στερεοτυπικό και χιουμοριστικό τρόπο από τους

συγγραφείς, προκειμένου να επιτευχθεί η γενικότερη αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή του «πρωτευουσιανισμού» και του «επαρχιωτισμού» για τους σκοπούς της αφήγησης. Οι τέσσερις παραπάνω ήρωες εκπροσωπούν, δηλαδή, τις δύο εκ διαμέτρου αντίθετες όψεις του αναπαριστώμενου κοινωνιογλωσσικού σύμπαντος, ενώ χρησιμεύουν ως σημείο αναφοράς και για τον χαρακτηρισμό όλων των άλλων προσώπων που εμφανίζονται στην ιστορία.

Πιο συγκεκριμένα, οι δύο –προχωρημένης ηλικίας– κυρίες του χωριού, Angèle και Lucie, παρουσιάζουν περισσότερες ομοιότητες με τους Joseph και Raymond απ’ ό,τι ο νεότερος άνδρας, François, ο οποίος αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των γηγενών κατοίκων και των νεοαφιχθέντων Παριζιάνων. Από την πλευρά τους, οι Nathalie και Gérard Vincent, οι φίλοι των Lemoine από το Παρίσι, δεν διαφέρουν καθόλου από τους Corinne και Bernard. Τέλος, η Laura, η κόρη των δύο Παριζιάνων, τοποθετείται πλησιέστερα στον τρόπο ομιλίας και το συνολικότερο «ύφος» των γονιών της και, μάλιστα, μαζί με τη νεαρή παρέα της από το σχολείο της περιοχής.

4.6.3 Οι πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων και η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης

Η διαδοχική ανάλυση των δύο ιστοριών δείχνει ότι οι πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων αποτελούν μια σημαίνουσα πτυχή του μεταπραγματολογικού τους λόγου για την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια. Όπως είδαμε, οι γλωσσικές ποικιλίες που αναπαρίστανται στον λόγο των ηρώων αναδεικνύονται σε βασική συνιστώσα της υφολογικής κατασκευής τους, ενώ συσχετίζονται με διάφορους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, ανάλογα με το σενάριο της εκάστοτε ιστορίας. Επιπλέον, προκύπτει ότι η αφηγηματική μακροδομή των ιστοριών αυτών επιτρέπει την πιο οργανωμένη και συστηματικότερη προβολή των υφολογικών αντιθέσεων, με τις οποίες εξοικειώνεται, εν τέλει, το αλλόγλωσσο κοινό στη διάρκεια των μαθημάτων.

Συγκρίνοντας τις δύο ιστορίες από τα εγχειρίδια *Le Nouvel Espaces 2* (1995) και *Reflets 2* (2000) αντίστοιχα, παρ’ ό,τι το σενάριό τους είναι διαφορετικό, μπορούμε να διακρίνουμε σε αυτές τις ίδιες βαθύτερες παραδοχές και κοινές προϋποθέσεις αναφορικά με την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων. Οι ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται συστηματικά μέσα από την προβολή της κοινωνιογλωσσικής

διαφοροποίησης των χαρακτήρων, αποτελώντας συστατικό για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους με βάση τους σκοπούς της αφήγησης. Η συγκεκριμένη επιλογή αντανakλά μια βαθύτερη λογική, την οποία ανιχνεύσαμε συστηματικά σε όλες τις πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων που τέθηκαν υπό εξέταση έως εδώ και τη σχετική (μετα)σημειωτική, ανακλαστική τους δραστηριότητα. Είτε πρόκειται για τον μεταπραγματολογικό λόγο ως *οπτική αναπαράσταση* είτε ως *μεταγλωσσικό σχολιασμό* είτε ως *μυθοπλασία*, ανιχνεύουμε σε αυτόν το ίδιο ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. ενότητα 2.1.3). Υπό το πρίσμα αυτής, οι γλωσσικές ποικιλίες ανάγονται σε κοινωνικά διακριτικά των ομιλητών και των κοινωνικών τους ομάδων, ενώ αποτελούν συστατικό του ύφους τους. Και αυτό, με βάση την ιδεολογική προϋπόθεση και παραδοχή ότι οι γλωσσικές διαφορές αντανakλούν τις κοινωνικές (και πολιτισμικές) διαφορές μεταξύ των ομιλητών.

Στις δύο παραπάνω ιστορίες, η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας μέσα από τα αντιπαραβαλλόμενα ύφη των χαρακτήρων υπαγορεύεται από την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης. Παράλληλα, οι συγγραφείς έχουν, όπως είδαμε, το ευρύτερο δυνατό πεδίο, ώστε να (ανα)παράγουν και να παγιώσουν μέσα από τη δυνατότητα της εκτενούς αφήγησης συγκεκριμένους κοινωνιογλωσσικούς συσχετισμούς και αξιολογήσεις. Έτσι, η μυθοπλασία συμβάλλει δυναμικά με τη σειρά της, προκρίνοντας συγκεκριμένους ομιλητές και γλωσσικές χρήσεις στα εγχειρίδια, στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Ας δούμε, όμως, πώς ακριβώς συμβαίνει κάτι τέτοιο μέσα από τις τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. Irvine & Gal, 2000) και έχουν μελετηθεί συστηματικά έως τώρα στον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων και, ειδικότερα, στη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα που αυτοί επιδεικνύουν στα εγχειρίδια.

Μέσω της *εικονοποίησης* (iconization) είδαμε ότι κάποιες γλωσσικές ποικιλίες ερμηνεύονται ως απεικονίσεις στη γλώσσα των κοινωνικών (και πολιτισμικών) διαφορών μεταξύ των ομιλητών, όπως αυτές εκδηλώνονται μέσα από τα διάφορα ύφη τους. Έτσι, από τη μία πλευρά, στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2* (1995) η χρήση της πρότυπης γαλλικής και οι επίσημες εκφορές της αναπαρίστανται ως η άμεση αντανakλαση στη γλώσσα των ιδιαίτερων κοινωνικών χαρακτηριστικών και του συνολικότερου ύφους που αποδίδεται σε πρόσωπα-κλειδιά της ιστορίας. Αυτά

προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, καταλαμβάνουν συχνά σημαντικές θεσμικές θέσεις και εμφανίζονται, κυρίως, στον δεύτερο κύκλο επεισοδίων. Οι ειδικότερες ιδιότητες που συμβολίζει η γλωσσική τους χρήση είναι το κοινωνικό και το επαγγελματικό κύρος, ο υψηλός δείκτης μόρφωσης, η τυπικότητα και η απόσταση στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, καθώς επίσης η ευφυΐα και οι λεπτοί επικοινωνιακοί χειρισμοί με βάση τις εκάστοτε προθέσεις τους. Αντίθετα, οι ποικιλίες της γαλλικής, που παραπέμπουν σε τυπικά χαρακτηριστικά του ανεπίσημου προφορικού λόγου, κατανέμονται μονομερώς στον λόγο των πιο περιφερειακών χαρακτήρων που εμφανίζονται στον πρώτο κύκλο επεισοδίων της ιστορίας. Οι συγγραφείς συσχετίζουν τον τρόπο ομιλίας τους με τις εικόνες τους, τα χαμηλού κύρους επαγγέλματά τους, τις κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας όπου διαμένουν ή, ακόμη, την κατώτερη θέση τους στην επαγγελματική ιεραρχία. Συνολικά, οι συγκεκριμένοι χαρακτήρες αναπαριστούν τη φωνή των απλών, καθημερινών ανθρώπων που ζουν και εργάζονται σε φτωχικές συνοικίες του Παρισιού, αλλά και ατόμων ύποπτων για παράνομες δραστηριότητες και διασυνδέσεις στον υπόκοσμο. Παράλληλα, το ανεπίσημο ύφος ομιλίας τους εκφράζει περισσότερη αμεσότητα, ευθύτητα και, ενίοτε, εγγύτητα και αλληλεγγύη σε αντίθεση με τους χαρακτήρες του δεύτερου μέρους της ιστορίας.

Από την άλλη πλευρά, στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000) η πρότυπη γαλλική, και οι πιο επίσημες εκφορές της, καλούνται να γίνουν αντιληπτές ως συμβολικές προβολές στη γλώσσα των ιδιοτήτων, στάσεων, ιδιοσυγκρασιών, δραστηριοτήτων κτλ. που συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή του «πρωτευουσισανισμού» των κεντρικών ηρώων της ιστορίας: δύο μικροαστών, μεσήλικων Παριζιάνων που εγκαθίστανται σε ένα χωριό της Προβηγκίας, πραγματοποιώντας μια στροφή στα επαγγελματικά τους και ξεκινώντας μια νέα ζωή στη γαλλική περιφέρεια. Με βάση το συγκεκριμένο σενάριο, η πρότυπη γαλλική συνδέεται συμβολικά με την πρωτοβουλία για κινητικότητα των συγκεκριμένων ομιλητών, την εργατικότητα και την άρνηση του εφησυχασμού, την αγαστή σύμπνοια μεταξύ των δύο συζύγων, την τυπικότητα, την ευγένεια και την καρτερικότητα που επιδεικνύουν σε όλο το διάστημα της προσαρμογής τους στο χωριό. Αντίθετα, οι μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής, που αντλούν από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γλώσσας και τη διαλεκτική της διαφοροποίηση στον γαλλικό Νότο, συμβάλλουν στην υφολογική κατασκευή του «επαρχιωτισμού», όπως ενσαρκώνεται χαρακτηριστικά από τους δύο γραφικούς γέροντες στην ιστορία. Ειδικότερα, η έλλειψη ουσιαστικής ενασχόλησης

για τους δύο ηλικιωμένους άνδρες της γαλλικής περιφέρειας αντανακλάται στον αργόσυρτο λόγο που παράγουν, μόνιμα καθισμένοι, από το παγκάκι-παρατηρητήριο της πλατείας του χωριού. Έπειτα, η τάση τους για συνεχή κοινωνικό σχολιασμό και αντιπαραθέσεις, όπως επίσης η επίδειξη ιδιαίτερης αμεσότητας, ευθύτητας και εγγύτητας κατά την επικοινωνία μεταξύ των συγχωριανών στο χωριό, αποτελούν στάσεις και πρακτικές, τις οποίες απεικονίζουν στη γλώσσα τα αυξημένα ποσοστά φαινομένων προφορικότητας και οι emphatic εκφορές των δύο ηρώων (βλ. πίνακα 7). Τέλος, η εντοπιότητα των δύο γερόντων προβάλλεται έντονα μέσα από τα φαινόμενα ποικιλότητας στη φωνολογία που απαντούν στον λόγο των ομιλητών του γαλλικού Νότου. Αυτά, με τον υπερβολικό και παρωδιακό τρόπο που αναπαρίστανται μέσα από τη φωνή των δύο γερόντων, ενώ σχολιάζονται και ανακυκλώνονται από τον πρωτευσιάνο Bernard, σε σχέση με συγκεκριμένες στάσεις και συμπεριφορές τους, οδηγούν στη διακωμώδηση του τρόπου ομιλίας των Νοτίων, οι οποίοι συνδέονται με τις δύο φιγούρες των γερόντων. Άλλα φολκλορικά στοιχεία που τους αποδίδονται στο εγχειρίδιο για να απεικονίσουν το ύφος τους με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο είναι η αμφίεσή τους (καρό πουκάμισο, μπέρές, τιράντες κτλ.), η ενασχόλησή τους με το πετάνκ, ένα παραδοσιακό παιχνίδι των γάλλων του Νότου, αλλά και η σαφής προτίμησή τους για τα τοπικά εδέσματα.

Όσον αφορά τη σημειωτική διεργασία της *αναδρομικότητας* (recursivity), η σύγκριση των δύο ιστοριών δείχνει ότι η αντίθεση μεταξύ δύο κοινωνικών ομάδων, που (ανα)παράγεται στη βάση των γλωσσικών και των κοινωνικών (ή πολιτισμικών) τους διαφορών, μπορεί να αποκτά ιδιαίτερο περιεχόμενο και να προβάλλεται σε διαφορετική κλίμακα κοινωνικών σχέσεων κάθε φορά, ανάλογα με τους σκοπούς της εκάστοτε αφήγησης. Όπως έχουμε επισημάνει, μια αρχική κοινωνιογλωσσική αντίθεση μπορεί να διασπαστεί αναδρομικά σε μικρότερες ή να ενταχθεί, αντίστοιχα, σε μεγαλύτερες ανάλογα με τον ιδιαίτερο τρόπο που επιχειρείται η οριοθέτηση κοινωνικών ομάδων και γλωσσικών πρακτικών κάθε φορά.

Για παράδειγμα, η ιστορία στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2* (1995) παρουσιάζει χαρακτήρες από τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα της γαλλικής πρωτεύουσας ή/και με υψηλές θέσεις στην επαγγελματική ιεραρχία, που μιλούν την πρότυπη γαλλική και χρησιμοποιούν τις επίσημες εκφορές της. Στον αντίποδα, οι χαρακτήρες από τα εργατικά περιβάλλοντα ή/και με κατώτερες θέσεις στην επαγγελματική ιεραρχία, ακόμη και με διασυνδέσεις στον υπόκοσμο, χρησιμοποιούν γλωσσικές ποικιλίες που συνδέονται με την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της

γαλλικής. Αυτή η κοινωνιογλωσσική αντίθεση, όπως αποτυπώνεται στα αντίστοιχα ύφη των ηρώων που συγκροτούν ένα διπολικό κοινωνιογλωσσικό σύμπαν σε ένα αστικό περιβάλλον, προβάλλεται στην ιστορία του εγχειριδίου *Reflets 2* (2000) σε ένα άλλο επίπεδο κοινωνικών σχέσεων από τους ίδιους συγγραφείς. Αυτή τη φορά, οι γλωσσικές διαφορές –δηλαδή, η χρήση της πρότυπης γαλλικής ή οι διαφοροποιήσεις από αυτήν– επιστρατεύονται για την οικοδόμηση μιας ευρύτερης κοινωνιογλωσσικής αντίθεσης που εμπλέκει, κυρίως, γεωγραφικές, κοινωνικές και ηλικιακές παραμέτρους. Πρόκειται για την αντίθεση ανάμεσα στους δύο μικροαστούς Παριζιάνους και τους δύο ηλικιωμένους επαρχιώτες, οι οποίοι συνιστούν τους δύο πόλους του αναπαριστώμενου κοινωνιογλωσσικού σύμπαντος στη σφαίρα της μυθοπλασίας, ενσαρκώνοντας αντιπαραβολικά τα αντίστοιχα ύφη για τους σκοπούς της αφήγησης.

Εν τω μεταξύ, ανάμεσα στις δύο κοινωνικές ομάδες που αναπαρίστανται διπολικά στις δύο ιστορίες –ανώτερα/κατώτερα κοινωνικά στρώματα στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2* (1995) και πρωτευουσιάνοι/επαρχιώτες στο *Reflets 2* (2000)– η αναδρομικότητα προβάλλει την αρχική κοινωνιογλωσσική αντίθεση στο εσωτερικό της εκάστοτε κοινωνικής ομάδας. Έτσι, στην πρώτη ιστορία, οι δύο αστυνομικοί, Breton και Martinez, φαίνεται ότι τοποθετούνται –από κοινωνιογλωσσικής άποψης– πλησιέστερα στον επιθεωρητή Berthier, ως ομιλητή της πρότυπης γαλλικής, σε σχέση με τους μάρτυρες που ανακρίνουν. Ανάλογα, στη δεύτερη ιστορία, ο François, αν και γηγενής κάτοικος του χωριού στην Προβηγκία, παρουσιάζει περισσότερες ομοιότητες με τους δύο μικροαστούς Παριζιάνους απ’ ό,τι οι δύο γραφικοί, ηλικιωμένοι συγχωριανοί του. Με άλλα λόγια, προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι προβαλλόμενες αντιθέσεις –είτε κοινωνικές είτε γεωγραφικές είτε ηλικιακές– αναπαράγονται συνεχώς με την ίδια λογική, αλλά σε διαφορετική κλίμακα: μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων· στο εσωτερικό αυτών· και, τέλος, ανάμεσα σε ευρύτερες κατηγοριοποιήσεις ομιλητών (π.χ. ο λαός και η ελίτ, οι Βόρειοι και οι Νότιοι, οι νεότεροι και οι ηλικιωμένοι κ.ο.κ.).

Τέλος, το ιδεολογικό σύστημα αναπαράστασης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, το οποίο μελετάμε εδώ μέσα από τα ύφη που αποδίδουν αντιπαραβολικά οι συγγραφείς στους χαρακτήρες των ιστοριών τους, (ανα)παράγεται μέσα από μία ακόμη σημειωτική διεργασία. Πρόκειται για την *απάλειψη* (erasure), η οποία υπεραπλουστεύει την εγγενή ετερογένεια του κοινωνιογλωσσικού πεδίου. Έτσι, η εικονοποίηση απομονώνει και φορτίζει ιδεολογικά μόνο ορισμένες γλωσσικές

ποικιλίες, ενώ τις συσχετίζει με συγκεκριμένα κοινωνικά (ή/και πολιτισμικά) χαρακτηριστικά στο πλαίσιο αναπαράστασης ενός συνολικότερου ύφους.

Στις δύο υπό εξέταση ιστορίες, η απάλειψη αποσιωπά την ετερογένεια που παρουσιάζει η γλωσσική παραγωγή όλων των ομιλητών της γαλλικής, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων στη σφαίρα της μυθοπλασίας για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Οι υφολογικές αντιθέσεις μεταξύ των ηρώων αναπαρίστανται με πολωτικούς όρους, δηλαδή μέσα από αδιαφοροποίητες γλωσσικές συμπεριφορές που αποτελούν το σήμα κατατεθέν του ύφους που τους αποδίδεται. Ειδικότερα, η υφολογική κατασκευή όλων των κεντρικών χαρακτήρων (Παριζιάνων, ευπόρων, μορφωμένων, υψηλά ιστάμενων προσώπων) στηρίζεται στην απάλειψη από τον λόγο τους των φαινομένων προφορικότητας και των εναλλαγών προς ένα πιο ανεπίσημο ύφος ομιλίας, ακόμη και κατά την ιδιωτική τους επικοινωνία. Με ανάλογο τρόπο, οι συγγραφείς απομονώνουν συγκεκριμένα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής για την υφολογική κατασκευή των πιο περιφερειακών ή χιουμοριστικών χαρακτήρων. Στο εγχειρίδιο *Le Nouvel Espaces 2* (1995), ορισμένες λέξεις και εκφράσεις, δηλωτικές ενός ανεπίσημου και καθημερινού ύφους ομιλίας, μαζί με την εκφορά της άρνησης χωρίς το *ne*, αποτελούν τα βασικά μέσα, ώστε να αποτυπωθεί στη γλώσσα η λαϊκή προέλευση των μαρτύρων, να επιτευχθεί η διασύνδεσή τους με κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές της γαλλικής πρωτεύουσας και τον υπόκοσμο και, τέλος, να διαφοροποιηθεί η θέση των Breton και Martinez, ως δύο «σκληρών» και έμπειρων ερευνητών του αστυνομικού σώματος, από τον ιεραρχικά ανώτερο Berthier. Στο εγχειρίδιο *Reflets 2* (2000), ορισμένα στερεοτυπικά φωνολογικά χαρακτηριστικά από τις νότιες γεωγραφικές ποικιλίες της γαλλικής, μαζί με αυξημένα ποσοστά φαινομένων προφορικότητας στη σύνταξη και την πραγματολογία, συμβάλλουν στη χιουμοριστική και τη φολκλορική αναπαράσταση του επαρχιωτισμού των δύο γερόντων από το προβηγκιανό χωριό μέσα από το αντίστοιχο ύφος τους.

Με βάση τα παραπάνω, παρά το γεγονός ότι οι πρακτικές μυθοπλασίας θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ως πεδίο προβολής της κοινωνιογλωσσικής ετερογένειας, μέσα από την πληθώρα των χαρακτήρων που εμφανίζονται και τις ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις που αναπαρίστανται, οι συγγραφείς φαίνεται να οδηγούνται σε πρακτικές που υπαγορεύονται, στην πραγματικότητα, από συγκεκριμένες σκοπιμότητες για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Έτσι, οι γλωσσικές ποικιλίες εξακολουθούν να αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως μεταπραγματολογικά

στερεότυπα (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4), συμβάλλοντας ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για τη γλώσσα και στην ανάδειξη των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της.

4.7 Ανακεφαλαίωση

Σε αυτό το κεφάλαιο, η ανάλυση έδειξε ότι οι συγγραφείς αναπαριστούν στα εγχειρίδια φαινόμενα από την ποικιλιότητα της γαλλικής στο πλαίσιο της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά. Η αξιοποίηση της ευρύτερης έννοιας του *ύφους* ως κύριας αναλυτικής κατηγορίας μάς επέτρεψε να μελετήσουμε την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στα εγχειρίδια μέσα από τη διαδικασία της *αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία της*.

Ο όρος για την αναφορά στη συγκεκριμένη διαδικασία επιλέχθηκε για δύο λόγους: καταρχάς, το γλωσσικό δείγμα στα υπό εξέταση εγχειρίδια έχει διαμορφωθεί από τους συγγραφείς με παιδαγωγικά, διδακτικά και μεθοδολογικά κριτήρια (και όχι απαραίτητα με γνώμονα την κοινωνιογλωσσική έρευνα και εμπειρία). Έπειτα, οι ομιλητές που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια δεν είναι υπαρκτά πρόσωπα, αλλά φιγούρες (κατασκευές) για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Με αυτούς τους όρους, οι συγγραφείς δεν παρουσιάζουν στα εγχειρίδια τη γαλλική στην πραγματολογική της διάσταση, προβάλλοντας πραγματικούς ομιλητές της και χρησιμοποιώντας αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα· αντίθετα, *αναπαριστούν* τις επιμέρους ποικιλίες της γαλλικής και τους ομιλητές της μέσω του λόγου τους στα εγχειρίδια, για τις ανάγκες της ξενόγλωσσης διδασκαλίας. Ως ένα σύνολο σημείων (γλωσσικών και μη γλωσσικών), αυτός ο λόγος αναπαριστά και κατασκευάζει, ενώ σχολιάζει και αξιολογεί, το *ύφος* διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής και τη γλωσσική τους χρήση. Εξαιτίας της ανακλαστικότητας (αυτοαναφορικότητας) που διέπει τις αναπαραστάσεις της γλωσσικής χρήσης στα εγχειρίδια, ο λόγος των συγγραφέων ορίστηκε περαιτέρω ως *μεταπραγματολογικός*.

Αναλυτικότερα, η εξέταση του υλικού μας έδειξε ότι οι ποικιλίες της γαλλικής από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (τη φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και την πραγματολογία) αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, συμβάλλοντας στην κατασκευή του *ύφους* των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά. Αξιοποιώντας μια σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση του *ύφους*, μελετήσαμε την υφολογική κατασκευή των ομιλητών στα εγχειρίδια ως σημειωτική

κατασκευή. Σύμφωνα με την εν λόγω προσέγγιση, κάθε ύφος μπορεί να αναπαρασταθεί στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως σημειωτικό ρεπερτόριο. Οι γλωσσικές ποικιλίες, ως τα γλωσσικά σημεία τέτοιων ρεπερτορίων, αποκτούν το κοινωνικό τους νόημα μέσα από τους ευρύτερους σημειωτικούς συνδυασμούς που αντιστοιχούν στα διάφορα ύφη των ομιλητών.

Κατά την ανάλυση του υπό εξέταση υλικού, δώσαμε έμφαση στο γεγονός ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών στα εγχειρίδια αποτελεί διαδικασία που κατευθύνεται από τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι συγγραφείς συσχετίζουν τα ύφη των ομιλητών με τις ποικιλίες της γαλλικής, παγιώνοντας και αναπαράγοντας συγκεκριμένους κοινωνιογλωσσικούς συσχετισμούς ως δεδομένους. Με αυτό τον τρόπο, οι συγγραφείς κατασκευάζουν το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών στα εγχειρίδια και, ταυτόχρονα, κατευθύνουν την ερμηνεία του από το αλλόγλωσσο κοινό που τα χρησιμοποιεί. Όπως δείξαμε, η συγκεκριμένη διαδικασία μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης με σημειωτικούς όρους και να φανεί ότι υπαγορεύεται από συγκεκριμένες σκοπιμότητες σε σχέση με τη γλώσσα, εξυπηρετώντας, δηλαδή, μια πολιτική για την ξενόγλωσση διδασκαλία της γαλλικής. Με αυτή την πολιτική συνδέεται η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια από συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία.

Για την τεκμηρίωση της παραπάνω θέσης, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων, οι οποίες υπαγορεύουν τη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των ομιλητών στα εγχειρίδια και οδηγούν στην κατασκευή του κοινωνικού νοήματος των γλωσσικών ποικιλιών που αναπαρίστανται σε αυτά, μελετήθηκαν με βάση τα αναλυτικά εργαλεία της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης. Σύμφωνα με αυτήν, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις μπορούν να μελετηθούν στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως αποτέλεσμα της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των ομιλητών. Στο παρόν ερευνητικό πλαίσιο, η προσοχή στρέφεται στη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στο υλικό που συλλέξαμε από εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.

Ειδικότερα, η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων (ανα)παράγει τα ύφη των ομιλητών στα εγχειρίδια ως σημειωτικά ρεπερτόρια (τυποποιήσεις) με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα. Για κάθε ύφος εντοπίζεται, δηλαδή, ένα *μετασημείο*, το οποίο, ως κοινωνιογλωσσική αξιολόγηση,

αφενός οργανώνει (τυποποιεί) τα επιμέρους σημεία (γλωσσικά και μη γλωσσικά) που το (ανα)παράγουν ως σημειωτικό ρεπερτόριο (τρόπο ομιλίας, ιδιότητες, ένδυση, χαρακτηριστικές δραστηριότητες, στάσεις, ιδιοσυγκρασία των ομιλητών κτλ.) και αφετέρου τους αποδίδει κοινωνικό νόημα (τα αξιολογεί) χάρη στη γενικότερη ιδιότητα του μετασημείου να λειτουργεί ανακλαστικά (να αναφέρεται, δηλαδή, σε άλλα σημεία και να δημιουργεί λειτουργικές συσχετίσεις μεταξύ αυτών). Με αυτή την οπτική, κάθε ύφος, που μπορεί να αναπαρασταθεί στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως σημειωτικό ρεπερτόριο (τυποποίηση), αντιστοιχεί στην ουσία σε μια *μετασημειωτική τυποποίηση*. Αυτή του αποδίδει κοινωνικό νόημα και, μάλιστα, σε αντιπαράβολή με μια άλλη μετασημειωτική τυποποίηση, ένα άλλο «ύφος», το οποίο με τη σειρά του αξιολογείται κοινωνιογλωσσικά σε αντιπαράβολή με κάποιο άλλο.

Με βάση τα παραπάνω, στο παρόν κεφάλαιο της ανάλυσης επιχειρήσαμε τη διεξοδική μελέτη της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια κατά τη διαδικασία της αντιπαράβολικής υφολογικής κατασκευής διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία της. Πιο συγκεκριμένα, δείξαμε ότι, αν και η αντιπαράβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής διατρέχει το σύνολο του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαρίσταται η γλωσσική ποικιλότητα στα εγχειρίδια, μπορούμε να διακρίνουμε επιμέρους πτυχές σε αυτόν τον λόγο και να τον αναλύσουμε. Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει, εφόσον σταθούμε στην ιδιαίτερη μορφή, την έκταση και το περιεχόμενο που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων στα εγχειρίδια.

Αναλυτικότερα, η μελέτη της μας επέτρεψε να οριοθετήσουμε τις επιμέρους αναλυτικές κατηγορίες όπου εντάξαμε το υπό εξέταση υλικό. Με βάση τη μορφή της (μετα)σημειωτικής ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, διακρίναμε τις δύο πρώτες πτυχές του μεταπραγματολογικού τους λόγου στα εγχειρίδια: αφενός, τον μεταπραγματολογικό λόγο ως οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής και, αφετέρου, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων. Στην πρώτη περίπτωση, τα μετασημεία βασίζονται στην αλληλοδιαπλοκή διαφορετικών σημειωτικών κωδίκων, κυρίως εικόνων (μη γλωσσικών σημείων) και φράσεων, συνομιλιών και κειμένων (γλωσσικών σημείων). Στη δεύτερη περίπτωση, τα μετασημεία ήταν αμιγώς γλωσσικά, αφού τα ύφη περιγράφονταν, σχολιάζονταν, αξιολογούνταν και κατασκευάζονταν διά της (μετα)γλωσσικής οδού. Με βάση την έκταση της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής

δραστηριότητας των συγγραφέων στα εγχειρίδια, διακρίναμε μια ακόμη, τρίτη, πτυχή του μεταπραγματολογικού τους λόγου, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής σε αυτά: τις πρακτικές μυθοπλασίας τους. Στο ευρύτερο αφηγηματικό πεδίο των ιστοριών που επινοούν για την ξενόγλωσση διδασκαλία, οι συγγραφείς, κάνοντας χρήση εικόνων, συνομιλιών και προβάλλοντας τα μεταπραγματολογικά σχόλια κάποιων ηρώων για άλλους, (ανα)παράγουν τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις και, άρα, κατασκευάζουν το κοινωνικό νόημα των ποικιλιών της γαλλικής που αναπαριστούν στα εγχειρίδια.

Ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια, διαφορές εντοπίστηκαν σε όλο το υπό εξέταση υλικό και στις τρεις πτυχές του μεταπραγματολογικού τους λόγου. Κατά περίπτωση, οι συγγραφείς φάνηκε ότι δίνουν έμφαση σε διάφορους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης – κυρίως στην κοινωνική τάξη, αλλά και τη γεωγραφική προέλευση, την ηλικία, το φύλο και τις εθνοτικές καταβολές των ομιλητών–, ενώ αξιοποιούν ποικιλίες της γαλλικής από τα διάφορα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης που συνδέονται, κυρίως, με την πιο ανεπίσημη και καθημερινή χρήση της γλώσσας. Στους ανακεφαλαιωτικούς πίνακες που παρατίθενται παρακάτω παρουσιάζονται συγκεντρωτικά: α) τα επιμέρους ευρήματα για την κάθε πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων που εξετάσαμε έως εδώ (βλ. πίνακα 8) και β) οι ποικιλίες της γαλλικής που εντοπίστηκαν στα υπό εξέταση εγχειρίδια για την αναπαράσταση του ανεπίσημου, προφορικού λόγου σε αυτά (βλ. πίνακα 9):

Πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια	(Μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων στα εγχειρίδια		
	Μορφή	Έκταση	Περιεχόμενο
1^η πτυχή: Οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής	Αλληλοδιαπλοκή διαφορετικών σημειωτικών κωδίκων: - Μη γλωσσικών σημείων: εικόνων/σκίτσων - Γλωσσικών σημείων: φράσεων, συνομιλιών, κειμένων	Μεμονωμένες, παράλληλες αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές ομιλητών Αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή ομιλητών μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες: Σύντομες ή εκτενέστερες, κοινές ή αυτόνομες συνομιλίες	Έμφαση σε διάφορους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης: κοινωνική τάξη, αλλά και γεωγραφική προέλευση, ηλικία, φύλο και εθνοτικές καταβολές ομιλητών Αναπαράσταση ποικιλιών της γαλλικής που αντλούν από τον ανεπίσημο προφορικό λόγο και από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης
2^η πτυχή: Μεταπραγματολογικά σχόλια συγγραφέων για διαφορετικούς ομιλητές της γαλλικής α. Ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια: Λεκτικά εκπεφρασμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις β. Έμμεσα μεταπραγματολογικά σχόλια: Η μη πρότυπη ορθογράφιση γ. Συνδυασμός των δύο ειδών μεταπραγματολογικού σχολιασμού	Αμιγώς γλωσσικά σημεία Ύφη που περιγράφονται, σχολιάζονται, αξιολογούνται και κατασκευάζονται δια της (μετα)γλωσσικής οδού	Σύντομα ή εκτενέστερα μεταπραγματολογικά σχόλια Εύρος που λαμβάνει η εφαρμογή της μη πρότυπης ορθογράφησης	
3^η πτυχή: Πρακτικές μυθοπλασίας συγγραφέων: Κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση και υφολογική κατασκευή των χαρακτήρων	Αλληλοδιαπλοκή διαφορετικών σημειωτικών κωδίκων: Εικόνες, εκτενείς συνομιλίες, μεταπραγματολογικά σχόλια ηρώων	Ευρύτερο αφηγηματικό πεδίο ιστοριών για την αναπαράσταση της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης	

Πίνακας 8: Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής: Οι τρεις πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια

Φωνητική/ Φωνολογία	Αναπαράσταση φωνητικών πραγματώσεων της γαλλικής μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (φωνολογικών συρρικνώσεων στη ροή της ομιλίας) <u>Αποβολές σουά [ə]:</u> <i>J' joue, j' mange, j' crois, j' suis</i> (κλιτικό υποκειμένου α' προσώπου) <i>t' chercher, m' tirer</i> (σε άλλα προρηματικά κλιτικά) <i>l' Brésil</i> (σε άρθρα) <i>une banlieue d' Paris</i> (σε προθέσεις) <i>p' tit, r' fus, maint' nant</i> (στο εσωτερικό λέξεων) <u>Αποβολές [y]:</u> <i>t' as dit, t' as lu, t' aurais pas</i> <u>Εκφορά του καταφατικού μορίου oui ως ouais</u> <u>Απαλοιφή [l]</u> στο κλιτικό υποκειμένου γ' προσώπου: <i>i veut, i dit, y a</i> <u>Αφομοιώσεις ηχηρότητας μετά την αποβολή σουά [ə]:</u> <i>Chuis, Chais pas, Chparle</i> <u>Απαλοιφή [i]</u> στο αναφορικό <i>qui</i> σε προφωνηεντική θέση: <i>le seul qu' est né en France, c' est Catherine qu' est venue</i> <u>Απλοποιήσεις τελικών συμφωνικών συμπλεγμάτων με σίγαση ή απαλοιφή [R]:</u> <i>not' groupe, not' richesse</i>
Μορφολογία	<u>Συντμήσεις λεξιλογικών μονάδων (αποκοπές):</u> <i>gym</i> (gymnastique), <i>télé</i> (télévision), <i>foot</i> (football), <i>rectif'</i> (rectification), <i>promo</i> (promotion)
Σύνταξη	<u>Άρνηση:</u> <i>je peux pas, c' est pas</i> <u>Ερώτηση:</u> <i>tu aimes ?, c' est quoi ton métier ?, où tu vas ? ή tu vas où ?</i> <u>Δεικτική έκφραση:</u> <i>ça (t' aimes ça ?)</i> <u>Μηδενική πραγμάτωση του υποκειμένου σε απρόσωπες εκφράσεις:</u> <i>faut voir, faut écouter, faut l' appeler</i> <u>Εκτόπιση υποκειμένου και επανάληψη με ομοιοαναφορικό κλιτικό (ή αναδιπλασιασμός υποκειμένου):</u> <i>Et Alice, elle est contente ?</i> <u>Σύνταξη κατά παράταξη:</u> <i>Je sors pas, moi, ma mère, elle veut pas, on a la Honda, c' est sûr qu' on sort.</i> <u>Χρήση on για το κλιτικό α' πληθυντικού προσώπου:</u> <i>Nous, on est des artistes hip-hop !</i> <u>Ομοιοαναφορικές δομές για λόγους έμφασης:</u> <i>not' richesse à nous</i> <u>Ελλείψεις:</u> <i>un trois pièces cuisine au quatrième</i> <u>Φαινόμενα ακλισίας, ασυμφωνίας στον αριθμό:</u> <i>c' est mes copains</i> <u>Επαναλήψεις:</u> <i>Le maire qui c' est ? On me dit Pascal, mais qui c' est ?</i>
Λεξιλόγιο	<u>Ανεπίσημο, καθημερινό λεξιλόγιο:</u> <i>je file, je me tire, tu piges, on bouffe, fauché, vachement, bosser, boulot, crevant, mômes, pote, mec, marrant, kiffer, meuf, copains</i> <u>Αντίστοιχη φρασεολογία:</u> <i>vous avez pas deux balles à me filer, c' est pas la joie, la boîte a viré, l' poste était déjà pris</i>

Πραγματολογία	<u>Κοινωνική δείξη</u>: <i>tu (Quoi, qu'est-ce que t'as dit ?)</i> <u>Άμεσες-ευθείες ερωτήσεις</u>: <i>Tu piges toi ?</i> <u>Στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας</u>: <i>ben, euh</i> <u>Δείκτες οργάνωσης του λόγου</u>: <i>bon, alors, enfin quoi, et puis</i> <u>Φατικά/επαφικά στοιχεία και εκφράσεις</u>: <i>quoi, hein, non, tu sais bien, je vais vous dire, je t'assure, dis donc</i> <u>Φιλικές προσφωνήσεις</u>: <i>mon petit bonhomme, les gars</i>

Πίνακας 9: Οι ποικιλίες της γαλλικής
για την αναπαράσταση του ανεπίσημου, προφορικού λόγου στα εγχειρίδια

Παρά το γεγονός ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής επιτυγχάνεται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια από τους συγγραφείς, όπως απέδειξε η μελέτη της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής τους δραστηριότητας (βλ. πίνακα 8), στον μεταπραγματολογικό τους λόγο για την ποικιλότητα της γαλλικής ανιχνεύεται συστηματικά το ίδιο ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών. Πρόκειται για την *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης*. Οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που την (ανα)παράγουν (η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη*) εντοπίστηκαν και μελετήθηκαν ενδελεχώς στις επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια (την οπτική αναπαράσταση του ύφους διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, τα μεταπραγματολογικά σχόλια και τις πρακτικές μυθοπλασίας τους). Έτσι, κατέστη δυνατό να αποκρυπτογραφηθεί επακριβώς ο τρόπος με τον οποίο τα εγχειρίδια υλοποιούν μια συγκεκριμένη πολιτική για την ξενόγλωσση διδασκαλία της γαλλικής, (ανα)παράγοντας, δηλαδή, την πρότυπη γλωσσική ποικιλία της ως κυρίαρχη γνώση, μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών και τα σχετικά ύφη που τους αποδίδουν οι συγγραφείς. Ας δούμε, κλείνοντας, συγκεντρωτικά τα επιμέρους συμπεράσματα που εξάγονται από τη μελέτη των τριών σημειωτικών διεργασιών και τα οποία συνάδουν –σημειωτέον– με την ερευνητική μας οπτική για τη γλωσσική τυποποίηση ως διαδικασία που (ανα)παράγει την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών.

Η *εικονοποίηση* έδειξε ότι το κοινωνικό νόημα που αποκτούν οι ποικιλίες της γαλλικής ως συστατικά για τα διάφορα ύφη των ομιλητών που προβάλλονται στα

εγχειρίδια συνδέεται με την κοινωνική τους τάξη, αναδεικνύοντας την ταξική λογική που υπαγορεύει σε αυτά την ιδεολογική κατασκευή-αναπαράσταση των κοινωνιογλωσσικών διαφορών. Η πρότυπη γαλλική αναπαρίσταται, δηλαδή, σαν να «απεικονίζει» τις ιδιότητες, τις στάσεις, τις ιδιοσυγκρασίες, τις ενδυματολογικές επιλογές, τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες κ.ά. των ομιλητών που χαίρουν κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης, καθ' ότι κατέχουν τις μέσες και τις ανώτερες θέσεις στην κοινωνική ιεραρχία. Οι ειδικότερες θετικές κοινωνικές συνδηλώσεις που αποκτά η πρότυπη γαλλική (και οι επίσημες εκφορές της), μέσα από τα αντίστοιχα ύφη των ομιλητών που απεικονίζονται στα εγχειρίδια, είναι το κύρος, η εκλέπτυνση, η οικονομική ευημερία, η τυπικότητα, οι ήπιες και συγκρατημένες συμπεριφορές και αντιδράσεις, η άρνηση του εφησυχασμού, η σύμπνοια, ο επαγγελματισμός, η εργατικότητα, η κινητικότητα κ.ά.

Το αντίθετο ισχύει για τους ομιλητές, στων οποίων την υφολογική κατασκευή ως μελών από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα συμβάλλουν οι ποικιλίες της γαλλικής που αντλούνται από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της (βλ. πίνακα 9). Μέσα από τα αντίστοιχα ύφη τους, ο τρόπος ομιλίας τους περιθωριοποιείται ή/και στιγματίζεται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια, έτσι ώστε να κατασκευάζεται η συναίνεση του αλλόγλωσσου κοινού για την πρωτοκαθεδρία της πρότυπης γλώσσας και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της. Οι αρνητικές κοινωνικές συνδηλώσεις που αποκτούν οι μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής στα εγχειρίδια συνδέονται με το χαμηλό κύρος των ομιλητών ως αποτέλεσμα της ταξικής, αλλά και της γεωγραφικής ή/και της εθνοτικής τους προέλευσης, όπως επίσης της νεαρής ή προχωρημένης ηλικίας τους. Παράλληλα, οι χαρακτηριστικές ιδιότητες που αποδίδουν οι συγγραφείς, μέσα από τα αντίστοιχα ύφη, στους ομιλητές, οι οποίοι διαφοροποιούνται από τη χρήση της πρότυπης γλώσσας, είναι: η σκληράδα, η τραχύτητα, η αντισυμβατικότητα, η παρόρμηση, η χαλαρότητα, η νωχελικότητα, η παραβατικότητα, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η τάση για την κοινωνική κριτική των άλλων, οι ιδεολογικές αγκυλώσεις, η γεωγραφική απομόνωση κ.ά.

Η *αναδρομικότητα* έδειξε ότι οι κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες υπέρ της πρότυπης γαλλικής (ανα)παράγονται μέσα από την οριοθέτηση και την αντιπαραβολή κοινωνικών ομάδων και γλωσσικών ποικιλιών, με την κατασκευή των κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων να εμπλέκει διάφορα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά και γλωσσικές ποικιλίες κάθε φορά. Έτσι, μπορεί η κοινωνική τάξη

των ομιλητών να αναδεικνύεται, για παράδειγμα, σε κύριο παράγοντα της κοινωνιογλωσσικής τους διαφοροποίησης στα εγχειρίδια, αλλά η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους στηρίζεται, επιπλέον, στη συνεχή (ανα)παραγωγή πρόσθετων κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων, βάσει γεωγραφικής προέλευσης, ηλικίας, εθνοτικών καταβολών και φύλου. Πιο συγκεκριμένα, είδαμε ότι, μεταξύ των ομιλητών της πρότυπης γαλλικής, ξεχωρίζουν οι πιο προχωρημένης ηλικίας κυρίες της ανώτερης αστικής τάξης (μέσω εκφορών που μετασημειώνονται ως μέσα συνδηλώσης επίσημου ύφους, εκλέπτυνσης, έως και επιτήδευσης, στη συμπεριφορά) έναντι των ομιλητών που τοποθετούνται στο μέσο της κοινωνιογλωσσικής ιεραρχίας και παρουσιάζονται να χρησιμοποιούν λιγότερο επίσημες μορφές της πρότυπης γλώσσας. Ανάλογα, μεταξύ των ομιλητών από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, οι νεότεροι ομιλητές με καταβολές από τις εθνοτικές μειονότητες στη Γαλλία ή, αντίθετα, οι γηραιότεροι ομιλητές από τις νότιες περιοχές στα ορεινά της χώρας παρουσιάζονται να χρησιμοποιούν ποικιλίες της γαλλικής, οι οποίες μετασημειώνονται με έντονο τρόπο, αποκτώντας αρνητικές κοινωνικές συνδηλώσεις, όπως η αντισυμβατικότητα (του ράπερ) και ο επαρχιωτισμός (των δύο γερόντων από το προβηγκιανό χωριό). Πάντως, γεγονός είναι ότι, όποιες κι αν είναι οι γενικότερες κοινωνιογλωσσικές αντιθέσεις που προβάλλονται στα εγχειρίδια μέσα από τα διάφορα ύφη των ομιλητών (λ.χ. κοινωνικές, γεωγραφικές, ηλικιακές, έμφυλες κτλ.), αλλά και οι ειδικότερες κοινωνικές συνδηλώσεις που αποκτούν οι ποικιλίες της γαλλικής κατά τη μετασημείωσή τους μέσα από τα ύφη αυτά, η κυρίαρχη θέση της πρότυπης γαλλικής (ανα)παράγεται συστηματικά στα εγχειρίδια. Η (ανα)παραγωγή της εξασφαλίζεται μέσα από την ιεραρχική διαφοροποίηση των ομιλητών, των κοινωνικών τους ομάδων και του τρόπου ομιλίας τους. Βάσει της αναδρομικότητας, οι κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες διαιωνίζονται δε περαιτέρω, τόσο μεταξύ των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της πρότυπης γλώσσας όσο και μεταξύ αυτών, στον οποίων την υφολογική κατασκευή συμβάλλουν οι διαφοροποιήσεις από το γλωσσικό πρότυπο.

Τέλος, η *απάλειψη* έδειξε ότι η ιδεολογική αναπαράσταση-κατασκευή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στα εγχειρίδια, η οποία υπαγορεύει την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών σε αυτά, στηρίζεται σε μια απλουστευτική θεώρηση του κοινωνιογλωσσικού πεδίου, που αποσιωπά την εγγενή του ετερογένεια. Τα επιμέρους ύφη των ομιλητών αναπαρίστανται, δηλαδή, στα εγχειρίδια σαν να ήταν αντιπροσωπευτικά μελών από διακριτές και ομοιογενείς

κοινωνικές ομάδες, οι οποίες οριοθετούνται και αντιπαραβάλλονται επειδή υπερτονίζονται συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους κάθε φορά και αποσιωπώνται άλλα. Αντίστοιχα, οι γλωσσικές ποικιλίες που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως συστατικά για την κατασκευή του εκάστοτε ύφους κατανέμονται από τους συγγραφείς με απόλυτο τρόπο σε υφολογικά ομοιογενοποιημένα δείγματα λόγου, τα οποία διαμορφώνονται αποκλειστικά είτε σε πρότυπη είτε σε μη πρότυπη γλώσσα. Έτσι, οι συγγραφείς παγιώνουν συγκεκριμένους κοινωνιογλωσσικούς συσχετισμούς (ύφους και τρόπου ομιλίας) και τους (ανα)παράγουν στα εγχειρίδια ως δεδομένους. Κατά συνέπεια, οι γλωσσικές ποικιλίες αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως *μεταπραγματολογικά στερεότυπα*, δηλαδή με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί. Το γεγονός αυτό εξυπηρετεί συστηματικά την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής και την προβολή των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της στα εγχειρίδια ως ιεραρχικά ανώτερων έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών και ομιλητών που εντάσσονται σε αυτά. Υπό αυτή την έννοια, η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας δεν φαίνεται να έχει απαγκιστρωθεί στα εγχειρίδια από την ιεραρχική και αξιολογική της αντιμετώπιση σε «επίπεδα γλώσσας». Η συγκεκριμένη θεώρηση της γλωσσικής ποικιλότητας, που κυριάρχησε κατά παράδοση στη γλωσσική διδασκαλία, παραμένει στο προσκήνιο μέσα από την αναπαράσταση μονολιθικών γλωσσικών συμπεριφορών, οι οποίες συμβάλλουν στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή «τυπικών» ομιλητών από συγκεκριμένες, ιεραρχημένες κοινωνικές ομάδες με πάγια χαρακτηριστικά. Αυτή η ιεραρχική κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών στα εγχειρίδια συνδέεται εμφανώς με την αξιολογική κατάταξη των γλωσσικών ποικιλιών σε «επίπεδα γλώσσας» και, εν τέλει, με το γενικότερο φαινόμενο της κοινωνιογλωσσικής ανισότητας.

Στο επόμενο κεφάλαιο της ανάλυσης, θα εστιάσουμε στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής μέσα από την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, λαμβάνοντας την ηλικία των ομιλητών ως κύριο παράγοντα για την κοινωνιογλωσσική τους διαφοροποίηση. Αφού δικαιολογήσουμε τη συγκεκριμένη επιλογή ως προς την ανάλυση του υλικού που συλλέξαμε από εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, θα εξετάσουμε επισταμένως τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων για την ποικιλότητα της γαλλικής σε σχέση με τον εν λόγω παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης. Ο απώτερος σκοπός μας είναι να φανεί πώς, μέσα από την περαιτέρω μελέτη της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής

δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια και την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης που την υπαγορεύει, εξυπηρετείται η πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Κεφάλαιο 5^ο

Γλωσσική ποικιλότητα και ηλικιακή διαφοροποίηση των ομιλητών: Η αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας

5.1 Η «γλώσσα» των νέων και η υφολογική κατασκευή τους στα εγχειρίδια

Όπως επισημάναμε στο θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας διατριβής, η ηλικία αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, ο οποίος έχει απασχολήσει εκτενώς τη σχετική έρευνα (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.1.2.2). Το ίδιο έδειξε και η ανάλυσή μας στο προηγούμενο κεφάλαιο, όπου η νεαρή ηλικία των ομιλητών επανήλθε αρκετές φορές στη συζήτηση μεταξύ των παραγόντων που επικαλούνται οι συγγραφείς για την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στα εγχειρίδια και, ειδικότερα, κατά την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής σε αυτά. Αυτές οι δύο διαπιστώσεις έστρεψαν την ερευνητική μας προσοχή στον συσχετισμό της ηλικίας με τις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια, γεγονός που μας οδήγησε, εν τέλει, στη μελέτη της «γλώσσας των νέων» σε αυτά.

Η συγκεκριμένη τροπή που έλαβε το ερευνητικό μας εγχείρημα οφείλεται στο γενικότερο ενδιαφέρον που έχει προσελκύσει η «γλώσσα των νέων» ως κοινωνιογλωσσικό φαινόμενο, το οποίο δεν φαίνεται να αφήνει ανεπηρέαστες ούτε και τις επιλογές των συγγραφέων στα εγχειρίδια. Με τη σειρά τους, αυτοί τείνουν, δηλαδή, να διαφοροποιούν συστηματικά τον τρόπο ομιλίας των νέων από αυτόν των ενηλίκων, με σημαντικό αντίκτυπο στη διαδικασία (ανα)παραγωγής της κυρίαρχης γνώσης για τη γλώσσα στα εγχειρίδια.

Όπως έχουμε αναφέρει, η γλωσσική ποικιλότητα ως αποτέλεσμα του νεαρού της ηλικίας των ομιλητών αποτελεί ένα φαινόμενο που έχει απασχολήσει εκτενώς την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα (για μια συνθετική παρουσίαση, βλ. Ανδρουτσόπουλος, 2006). Ο όρος *γλώσσα των νέων* παραπέμπει, συνολικά, στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η χρήση της γλώσσας από τους νέους ομιλητές. Πρόκειται για επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες που εντοπίζονται στη φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και την πραγματολογία, συνθέτοντας από κοινού *νεανικές κοινωνιολέκτους* ή, αλλιώς, *νεανικά ιδιώματα*. Οι νεανικές κοινωνιολέκτοι μπορεί να αντλούν από το σύνολο των γλωσσικών πόρων μίας

κοινότητας και να συνδυάζουν δημιουργικά γλωσσικές ποικιλίες της καθημερινής, προφορικής γλώσσας –ή/και πιο χαμηλού κύρους– με γλωσσικές ποικιλίες ή τύπους από άλλες γλώσσες ή τοπικές διαλέκτους. Γενικά, οι γλωσσικές πρακτικές των νέων έχουν προσελκύσει την προσοχή των κοινωνιογλωσσολόγων, αφενός, λόγω του νεωτεριστικού και συνδυαστικού χαρακτήρα τους και, αφετέρου, διότι ενδέχεται να προοιωνίζουν φαινόμενα γλωσσικής αλλαγής (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.1.2.2). Ακόμη, η μελέτη τους δείχνει πώς διάφοροι κοινωνικοί παράγοντες σε συνδυασμό με την ηλικία, όπως π.χ. οι εθνοτικές καταβολές, οι πολιτισμικές επιρροές ή ο τρόπος διαβίωσης των νέων ομιλητών επηρεάζουν τη γλωσσική τους χρήση, οδηγώντας τόσο σε φαινόμενα κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης όσο και στην (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών ιεραρχιών.

Πέρα, όμως, από το γενικότερο επιστημονικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει η «γλώσσα των νέων», η αιτία που κατηύθυνε την έρευνά μας προς αυτήν ήταν και ο όγκος του σχετικού υλικού που συλλέξαμε από τα εγχειρίδια. Γενικά, κάτι τέτοιο μπορεί να αποδοθεί στην εφηβική ή/και τη μετεφηβική ηλικία του αλλόγλωσσου κοινού, στο οποίο απευθύνονται τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας που εξετάστηκαν. Έτσι, οι νέοι ομιλητές εκπροσωπούνται συστηματικά σε αυτά, προφανώς και για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του αλλόγλωσσου κοινού με τις γλωσσικές πρακτικές που τους αποδίδονται.

Σε προέκταση όσων ειπώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο της διατριβής, η προβολή της ηλικιακής διαφοροποίησης της γαλλικής στα εγχειρίδια θα μελετηθεί μέσα από τη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των νέων έναντι των ενηλίκων ως διαφορετικών ομιλητών της συγκεκριμένης γλώσσας. Για ακόμη μια φορά, θα δείξουμε, αφενός, ότι η συγκεκριμένη διαδικασία διατρέχει το σύνολο του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια και, αφετέρου, ότι αυτή επιτυγχάνεται ποικιλοτρόπως, συμβάλλοντας ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Σύμφωνα με όσα είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, κάτι τέτοιο οφείλεται στο γεγονός ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων υπαγορεύεται, με τη σειρά της, από συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, τις οποίες θα μελετήσουμε εκ νέου με βάση τα αναλυτικά εργαλεία της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης ως αποτέλεσμα της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια (βλ.

ενότητα 2.1.3). Εν προκειμένω, η δραστηριότητα αυτή αφορά στην αναπαράσταση ποικιλιών της γαλλικής ως συστατικών ενός νεανικού ύφους στα εγχειρίδια, το οποίο αντιπαραβάλλεται σε αυτό των ενηλίκων, των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της πρότυπης γαλλικής.

Λαμβάνοντας υπόψη τη μορφή, την έκταση και το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων στα εγχειρίδια για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων, οριοθετήσαμε τις αναλυτικές κατηγορίες που παρατίθενται παρακάτω. Αυτές θα μελετηθούν ως οι επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια· κατασκευάζουν το κοινωνικό της νόημα· και, τέλος, κατευθύνουν την ερμηνεία του από το αλλόγλωσσο κοινό που τα χρησιμοποιεί. Πιο συγκεκριμένα, η αναλυτική μας προσοχή θα εστιάσει:

- (α) στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες στα εγχειρίδια,
- (β) στις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια για την κατασκευή του νεανικού ύφους,
- (γ) στην υφολογική κατασκευή των νέων μέσα από τις ειδικότερες γλωσσικές επιλογές που τους αποδίδονται ανά επικοινωνιακή περίπτωση στις συνομιλίες τους με τους ενήλικες,
- (δ) σε «νεανικά ύφη» στον λόγο ενηλίκων,
- (ε) στην υφολογική κατασκευή των νέων μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων,
- (στ) στην υφολογική κατασκευή των νέων απέναντι στους ενήλικες μέσα από σκίτσα και γελοιογραφίες στα εγχειρίδια.

Ανεξάρτητα από τις διαφορές που θα επισημάνουμε ως προς τη μορφή, την έκταση και το περιεχόμενο που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων στις επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού τους λόγου στα εγχειρίδια, επιδιώκουμε να δείξουμε το εξής: πώς η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας εξυπηρετεί και πάλι, μέσα από την προβολή της ηλικιακής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια, την πολιτική προώθησης

της πρότυπης γαλλικής, συμβάλλοντας ενεργά στην (ανα)παραγωγή της ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Όπως θα φανεί στις επιμέρους ενότητες του παρόντος κεφαλαίου, η υλοποίηση της συγκεκριμένης γλωσσικής πολιτικής συνδέεται με τον ίδιο, συνολικότερο τρόπο αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, που έχει οριστεί στη σχετική έρευνα ως *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης* (βλ. ενότητα 2.1.3). Και εδώ, αυτή υπαγορεύει τον τρόπο αναπαράστασης της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια, καθ' ότι διαμορφώνει ως ιδεολογικό σύστημα και την αντίληψη των σχέσεων γλωσσικής ποικιλότητας και ηλικιακών διαφορών. Ειδικότερα, οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που την (ανα)παράγουν (η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη*) θα εντοπιστούν και θα σχολιαστούν εκτενώς στις επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων (βλ. παραπάνω) και, πιο συγκεκριμένα, στο σύνολο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν στα εγχειρίδια κατά την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» σε αυτά.

5.2 Η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες

Οι συνομιλίες αποτελούν το κατ' εξοχήν πεδίο προβολής της ηλικιακής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια και, γι' αυτό, θα μελετηθούν κατά προτεραιότητα. Μέσα από, λιγότερο ή περισσότερο, εκτενείς συνομιλίες νέων και ενηλίκων, που προσομοιώνουν καθημερινές και ανεπίσημες διεπιδράσεις, οι συγγραφείς επιδιώκουν, με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο, την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών από τις δύο ηλικιακές ομάδες. Από το σύνολο του υλικού που συλλέξαμε από τα εγχειρίδια, διακρίναμε δύο τέτοια είδη συνομιλιών προς ανάλυση, με βάση την ηλικία των συμμετεχόντων, το ύφος τους και τους σημειωτικούς κώδικες που συμβάλλουν στην αναπαράστασή του. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίσαμε: (α) *αυτόνομες συνομιλίες νέων και ενηλίκων* που παρατίθενται μαζί με τις εικόνες (ή τα σκίτσα) των ομιλητών, προκειμένου να αναπαρασταθούν αντιπαραβολικά τα ύφη τους και (β) *μεικτές συνομιλίες νέων και ενηλίκων*, όπου η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους επιτυγχάνεται στο πλαίσιο της ίδιας συνομιλίας, χωρίς να παρέχεται απαραίτητα αντίστοιχο εικονογραφικό υλικό.

Στην πρώτη περίπτωση, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών συνιστά μια πιο σύνθετη σημειωτική κατασκευή, η οποία συνδυάζει διαφορετικούς σημειωτικούς κώδικες μέσα από τις παρατιθέμενες εικόνες και το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα. Οι εικόνες δεν περιορίζονται στη στατική απεικόνιση των ομιλητών (πρβλ. με εικόνες 4.1, 4.2, 4.5), αλλά αναπαριστούν τη συνολικότερη επικοινωνιακή περίσταση με τους συνομηλίκους τους, ενώ το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα έγκειται σε συνομιλίες και όχι σε αποπλαισιωμένες ποικιλίες της γαλλικής (πρβλ. με εικόνες 4.1-4.4). Στην πλέον χαρακτηριστική εκδοχή τους, τέτοιες σημειωτικές κατασκευές περιλαμβάνουν την εμφάνιση των νέων και των ενηλίκων, τους κοινωνικούς χώρους όπου κινούνται συνήθως, τις δραστηριότητες στις οποίες επιδίδονται, τις συνθήκες επικοινωνίας τους, τις στάσεις, τη συμπεριφορά, την ιδιοσυγκρασία τους κτλ. Οι δύο εικόνες που ακολουθούν, με τις συνομιλίες που παρατίθενται στη συνέχεια, αποτελούν ένα από τα πλέον αντιπροσωπευτικά δείγματα παρόμοιων συγγραφικών επιλογών στα εγχειρίδια:

Εικόνα 5.1: *Cadences 2* (1995), σελ. 85

Από την παρατήρηση του παρεχόμενου εικονογραφικού υλικού προκύπτει ότι οι συγγραφείς προβάλλουν ένα σύνολο διαφορών ανάμεσα στα δύο ζεύγη των αναπαριστώμενων ομιλητών, προκειμένου να αντιπαραβάλλουν δύο ύφη με βάση την ηλικία. Από τη μία πλευρά, οι νέοι βρίσκονται, κατά πάσα πιθανότητα, στον προαύλιο χώρο του σχολείου τους και ξεχωρίζουν από τις κυρίες στη διπλανή εικόνα για τις ενδυματολογικές επιλογές τους (μπλούζες με στάμπες και λογότυπα, φαρδιά ή κολλητά ρούχα, τζιν, μπότες), τα αξεσουάρ τους (γυαλιά ηλίου, καπέλα, φουλάρια), τις επιλογές τους στην κόμμωση, τις προτιμήσεις τους ως προς την πολιτιστική κατανάλωση (βιβλία, ακουστικά, προτιμώμενα είδη μουσικής κτλ.) και τις δραστηριότητές τους (άθληση). Από την άλλη πλευρά, οι δύο κυρίες –μιας προχωρημένης ηλικίας, από ένα αστικό περιβάλλον, με χαρακτηριστική εμφάνιση (ταγιέρ, κοσμήματα, μακιγιάζ, κόμμωση, κορδέλα στα μαλλιά κτλ.) και την αντίστοιχη κοινωνική συμπεριφορά (ήπιες, συγκρατημένες αντιδράσεις)– συνομιλούν σε ένα χώρο με συγκεκριμένη οργάνωση και αισθητική (σερβίτσιο, στολισμός με λουλούδια, γλυκίσματα κτλ.). Έτσι, το αλλόγλωσσο κοινό καθίσταται, καταρχάς, αποδέκτης όλων των πληροφοριών που διαμεσολαβούν οι εικόνες αναφορικά με τα ύφη των τεσσάρων ομιλητών, πριν διαβάσει τις συνομιλίες που τους αποδίδονται από τους συγγραφείς.

Η παρατήρηση των εικόνων αρκεί, ώστε να καταστεί εμφανές ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των δύο αγοριών και των δύο κυριών επιτυγχάνεται, με τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.3), μέσα από την αντιπαραβολή δύο σημειωτικών ρεπερτορίων με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα. Όπως είδαμε, αυτά είναι αποτέλεσμα της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, διότι οι συνδυασμοί διαφορετικής φύσης σημείων που περιλαμβάνουν

τα ρεπερτόρια αυτά και η κοινωνική τους αξιολόγηση εξαρτάται από σημεία που λειτουργούν ανακλαστικά, τα μετασημεία. Εν προκειμένω, τέτοια μετασημεία είναι το «ύφος των δύο εφήβων» και το «ύφος των δύο κυριών», όπως τα (ανα)παράγουν αντιπαραβολικά οι συγγραφείς του συγκεκριμένου εγχειριδίου στην εικόνα 5.1. Παράλληλα, όπως προκύπτει από τη λεπτομερέστερη ανάλυση για τα δύο ύφη που απεικονίζονται, τα μετασημεία δεν είναι μεμονωμένα. Αντίθετα, παραπέμπουν σε μετασημειωτικές τυποποιήσεις (βλ. παραπάνω), οι οποίες (ανα)παράγουν στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης το εκάστοτε ύφος (το νεανικό ή των δύο κυριών) ως κοινωνικά διακριτό και αναγνωρίσιμο μέσα από όλα τα επιμέρους σημεία (γλωσσικά και μη γλωσσικά) που το συγκροτούν.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, τα δύο αντιπαραβαλλόμενα ύφη αξιοποιούνται από τους συγγραφείς του εγχειριδίου για την ενεργοποίηση μιας γνώσης που αναμένεται ότι κατέχει το αλλόγλωσσο κοινό από την κοινωνιογλωσσική του εμπειρία. Το βασικό στοιχείο που απουσιάζει από τα σημειωτικά ρεπερτόρια, τα οποία αντιστοιχούν στα δύο αντιπαραβαλλόμενα ύφη, είναι τα γλωσσικά σημεία, δηλαδή το δείγμα από τη γλωσσική παραγωγή των τεσσάρων αναπαριστώμενων ομιλητών. Αυτό παρατίθεται αμέσως παρακάτω με τη μορφή δύο αναμεμειγμένων υφολογικά συνομιλιών.

Σύμφωνα με μια γνωστή πλέον επιλογή των συγγραφέων (πρβλ. με εικόνες 4.2, 4.3., 4.4), στην εκφώνηση της προτεινόμενης δραστηριότητας όπου εντάσσονται οι δύο παραπάνω εικόνες, οι δημιουργοί του εγχειριδίου ζητούν από το αλλόγλωσσο κοινό να διαχωρίσει τις υφολογικά αναμεμειγμένες συνομιλίες. Κάτι τέτοιο κρίνεται σκόπιμο, ώστε να προκύψουν δύο διακριτοί τρόποι ομιλίας που να αξιολογούνται ως συμβατοί με τα ύφη των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικών εκπροσώπων από τις δύο ηλικιακές ομάδες ομιλητών. Η επίδειξη της σχετικής ερμηνευτικής κοινωνιογλωσσικής δράσης από το αλλόγλωσσο κοινό είναι και πάλι απαραίτητη για την επιτυχή περάτωση της συγκεκριμένης δραστηριότητας. Στην πράξη, συγκεκριμένα μη γλωσσικά σημεία (οι εικόνες των ομιλητών) αναμένεται να συνδυαστούν με τα κατάλληλα γλωσσικά σημεία (τα υφολογικά συμβατά αποσπάσματα από τις δύο συνομιλίες). Κάτι τέτοιο πρέπει να γίνει όπως ορίζουν οι δύο μετασημειωτικές τυποποιήσεις (βλ. ενότητα 2.1.3), οι οποίες αναπαράγουν αντιπαραβολικά τα ύφη των δύο αγοριών και των δύο κυριών στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης ως κοινωνικά διακριτά και αναγνωρίσιμα μέσα από τα αντίστοιχα σημειωτικά ρεπερτόρια (βλ. παραπάνω για τρόπο ομιλίας, ένδυση, ιδιότητες,

χαρακτηριστικές δραστηριότητες, στάσεις, ιδιοσυγκρασία, τυπικές συνθήκες επικοινωνίας κ.ά. των εικονιζόμενων).

Έτσι, με βάση συγκεκριμένες στερεοτυπικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και συσχετισμούς, το αλλόγλωσσο κοινό αναμένεται να εντοπίσει την πρώτη υφολογική ασυμβατότητα στον λόγο της μίας εκ των δύο κυριών. Αυτή παρουσιάζεται να λέει τα εξής στην αρχή της συνομιλίας:

Hier, Georges m'a emmenée voir Patricia Kaas ; je n'ai pas du tout aimé son concert. Je la trouve complètement flippée cette nénette. En plus, j'aime pas son look.

Εχθές, ο Georges με πήγε να δω την Patricia Kaas. Δεν μου άρεσε καθόλου η συναυλία της. Πε συ, πολλή μαυρίλα αυτή η κοπελιά! Άσε που δεν πάω και το look της.

Στο παραπάνω απόσπασμα, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να συναγάγει ότι ο λόγος των δύο κυριών, ως ομιλητριών με το εικονιζόμενο ύφος και τα αντίστοιχα κοινωνικά χαρακτηριστικά, δεν εκφέρεται μέσα από τις ίδιες γλωσσικές επιλογές με αυτές των δύο νέων. Ειδικότερα, το κοινό πρέπει να εντοπίσει τις φράσεις που δείχνουν ότι οι δύο ηλικιωμένες γυναίκες επιδεικνύουν ένα συντηρητικότερο γλωσσικό προσανατολισμό από τους δύο νέους και να τις αποδώσει ως υφολογικά συμβατότερες στις συγκεκριμένες ομιλήτριες. Συνεπώς, οι συγγραφείς φαίνεται ότι προϋποθέτουν τη γνώση συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων και συσχετισμών εκ μέρους του αλλόγλωσσου κοινού, προκειμένου αυτό να αποδώσει το αναμενόμενο κοινωνικό νόημα στις επιμέρους, αναμειγμένες φράσεις και να τις εντάξει ως υφολογικά συμβατότερες στην κατάλληλη συνομιλία. Όπως είδαμε κατ' επανάληψη στο υπό εξέταση υλικό, το αποτέλεσμα είναι οι γλωσσικές ποικιλίες να αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4), δηλαδή με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί. Βάσει τέτοιων στερεοτύπων, η πρότυπη γαλλική αναμένεται να αξιολογηθεί εδώ ως υφολογικά συμβατότερη με το ύφος των δύο κυριών, ενώ οι διαφοροποιήσεις από αυτήν ως συμβατότερες με το ύφος των δύο εφήβων. Μάλιστα, το αλλόγλωσσο κοινό φαίνεται ότι θα εντοπίσει ευκολότερα, στην πράξη, τις φράσεις της πρότυπης γαλλικής των δύο κυριών, οι οποίες συγκλίνουν υφολογικά με το συνολικότερο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου. Με άλλα λόγια, η προσπάθεια εύρεσης των φράσεων που συνδηλώνουν ένα νεανικό ύφος ομιλίας στη συγκεκριμένη δραστηριότητα συνδέεται άμεσα και, πιθανότατα, προϋποθέτει τον εντοπισμό και την κοινωνική αξιολόγηση των φράσεων που παρέχονται στην πρότυπη γαλλική. Το γεγονός αυτό σχετίζεται δε με μια συχνή επιλογή των συγγραφέων κατά την

αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας μέσα από την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια. Πρόκειται για την υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, μέσα από συνομιλίες με απολύτως συγκρίσιμο σημασιολογικά και θεματικά περιεχόμενο, ώστε να επιτευχθεί η έντονη υφολογική τους αντίθεση μέσω του τρόπου ομιλίας τους. Οι ομιλητές αναπαρίστανται, δηλαδή, να παράγουν κατά την επικοινωνία τους λόγο νοηματικά παρεμφερή, ο οποίος πραγματώνεται, όμως, μέσω διαφορετικών γλωσσικών ποικιλιών, σαν να διαχωρίζονταν δύο επίπεδα γλώσσας (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.1.3 και πρβλ. με εικόνες 4.7, 4.8). Με αυτά τα δεδομένα, ο διαχωρισμός των «ασύμβατων» υφολογικά φράσεων, ως απόρροια συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων για τον αναμενόμενο τρόπο ομιλίας των τεσσάρων εικονιζόμενων ομιλητών, επιτρέπει την αποκατάσταση των δύο παρακάτω συνομιλιών:

ΟΙ ΔΥΟ ΚΥΡΙΕΣ

- (1) Hier, Georges m'a emmenée voir Patricia Kaas ; je n'ai pas du tout aimé son concert. Je la trouve triste, cette jeune fille, et en plus, je déteste son allure !
Εχθές, ο Georges με πήγε να δω την Patricia Kaas. Δεν μου άρεσε καθόλου η συναυλία της. Τη βρίσκω θλιμμένη αυτή την κοπέλα και, επιπλέον, απεχθάνομαι το στυλ της!
- (2) Ah oui ? Moi, je la trouve ravissante. J'ai vu son spectacle l'an dernier et c'était merveilleux.
Α, ναι; Εγώ τη βρίσκω εξαίσια. Είδα τη συναυλία της πέρυσι και ήταν θαυμάσια.
- (3) Cette fois-ci, ce n'était pas exceptionnel. Et puis, que de monde ! Plus de 6.000 spectateurs !
*Τu aimes peut-être les bains de foule, mais moi, ce n'est pas ma tasse de thé !
Αυτή τη φορά, δεν ήταν κάτι το ιδιαίτερο. Και έπειτα, πόσος κόσμος! Πάνω από 6.000 θεατές!
Ίσως να αρέσκεσαι να χάνεσαι στη λαοθάλασσα, αλλά αυτά δεν είναι για μένα!*
- (4) Tu es tout de même bizarre... Tout cela a évolué, il faut vivre avec son temps !
Είσαι, εν τέλει, παράξενη... Όλα αυτά έχουν αλλάξει, πρέπει να ζει κανείς στην εποχή του!

ΟΙ ΔΥΟ ΝΕΟΙ

- (1) Hier soir, on est allés au concert de Patricia Kaas avec quelques potes ; l'angoisse ! Je la trouve complètement flippée cette nénéte. En plus, j'aime pas son look.
Χθες βράδυ, πήγαμε στη συναυλία της Patricia Kaas με κάτι φιλαράκια. Χάλι! Ρε συ, πολλή μαυρίλα αυτή η κοπελιά! Άσε που δεν πάω και το look της.
- (2) Oh non, elle est canon ! J'ai vu son spectacle l'an dernier, c'était d'enfer !
Όχι ρε, είναι κουκλάρα! Είδα τη συναυλία της πέρυσι κι ήταν σούπερ!
- (3) Eh ben là, c'était plutôt bidon. En plus, bonjour le monde, plus de 6000 personnes ! Tu aimes peut-être, mais moi, c'est pas mon trip.
Μπα, η τελευταία, μάπα το καρπούζι. Άσε που γινόταν της τρελής από κόσμο, πάνω από 6000 άτομα! Εσένα, ίσως, να σ' αρέσει, αλλά εγώ χαλιέμαι.
- (4) T'es quand même zarbi... Tu préfères les chanteurs ringards que tes parents écoutaient ?
Είσαι, τελικά, παράξενο φρούτο... Προτιμάς τους αρχαίους τραγουδιστές που ακούγανε οι γονείς σου;

Αν η ανάλυση επικεντρωθεί στη συνομιλία των δύο νέων, που διαφοροποιείται από την πρότυπη γαλλική του εγχειριδίου, τότε μπορούν να καταγραφούν οι επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες που λειτουργούν ως συστατικά για την υφολογική κατασκευή τους. Γενικά, πρόκειται για λεξιλογικούς τύπους της γαλλικής που επιλέγονται με στόχο να φανεί ότι οι νέοι μπορεί να διαφοροποιούνται υφολογικά, αλλά η γλωσσική

παραγωγή τους παραμένει σημασιολογικά συγκρίσιμη με αυτή των δύο κυριών. Επιπλέον, το λεξιλόγιο αποτελεί μια σημαίνουσα διάσταση της γλωσσικής ποικιλότητας, γενικά, και της «γλώσσας των νέων», ειδικότερα. Παράλληλα, είναι εύκολα αναγνωρίσιμο και πιο εύκολο να αναπαραχθεί, να γίνει αντικείμενο μίμησης, ιδίως στον γραπτό λόγο. Στη σχετική έρευνα γίνεται αναφορά τόσο στην αυξημένη επίγνωση της διαφοροποίησής του από τους ομιλητές σε σχέση με τις γλωσσικές ποικιλίες από τα άλλα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (βλ. ενδεικτικά Boutet & Gadet, 2003: 20) όσο και στις ιδιαίτερα καινοτόμες πρακτικές των νέων στον συγκεκριμένο τομέα (βλ. Gadet, 2007: 124). Επίσης, το νεανικό λεξιλόγιο φαίνεται να αξιοποιείται περισσότερο από άλλες όψεις της γλωσσικής ποικιλότητας κατά την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» σε κείμενα μαζικής κουλτούρας στα ελληνικά (βλ. σχετικά Στάμου, 2012: 30), αλλά και στα ίδια τα ερωτηματολόγια που απευθύνουν οι ερευνητές στους νέους ομιλητές-πληροφορητές τους (βλ. Bertucci, 2003). Τέλος, η έμφαση που δίνεται στην ποικιλότητα του λεξιλογίου μπορεί να ερμηνευθεί και μέσα από την προτίμηση των συγγραφέων για την αναπαράστασή της έναντι άλλων μορφοσυντακτικών ποικιλιών της γαλλικής, οι οποίες φαίνεται ότι γίνονται λιγότερο αποδεκτές ως δομικές αποκλίσεις από την πρότυπη γλώσσα (βλ. σχετικά Rickford, 1996: 163· Gadet, 2007: 114).

Στη συνομιλία που συνοδεύει την εικόνα 5.1, οι νέοι προβάλλονται να χρησιμοποιούν συστηματικά: α) μη πρότυπους λεξιλογικούς τύπους για τους αντίστοιχους όρους της πρότυπης γαλλικής [*prote* «φιλαράκι» αντί *ami* «φίλος», *nénette* «κοπελιά, γκομενάκι» αντί *jeune fille* «νεαρή κοπέλα» στο (1)], β) ουσιαστικά που έχουν υποστεί αλλαγή γραμματικής κατηγορίας και λειτουργούν ως κατηγορηματικά επίθετα με μεταφορική σημασία και έντονη αξιολογική χροιά [*elle est canon* «είναι κουκλάρα» στο (2)], γ) λέξεις και εκφράσεις που σχετίζονται, στην κυριολεξία, με βιολογικές καταστάσεις μέθης και ζάλης (μετά την κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών) για την αναφορά σε συναισθηματικές καταστάσεις [*flippé* «έχω τις μαύρες μου» στο (1), *c'est pas mon trip* «δεν τη βρίσκω, δεν είναι του τύπου μου, χαλιέμαι» στο (3)], δ) άλλες λέξεις και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται μεταφορικά για την έκφραση αξιολογήσεων [*l'angoisse* ! «χάλι!» στο (1), *c'était d'enfer* ! «ήταν σούπερ!» στο (2)], ε) λέξεις και εκφράσεις από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γλώσσας [*ringard* «αρχαίος, παλιομοδίτικος» στο (4), *c'est du bidon* «παραμύθι, μούσι, μάπα το καρπούζι» στο (3)], στ) διάφορους ιδιωτισμούς [*Bonjour le monde* ! «Καλημέρα κόσμε!» στο (3), με την έννοια «Γινόταν της τρελής

από κόσμο!», όπου η πρόταξη του *bonjour* «καλημέρα» πριν από ονομαστική φράση χρησιμοποιείται ως μέσο επίταξης της σημασίας], ζ) μορφολογικές ποικιλίες της γαλλικής που προκύπτουν από τη χρήση της νεανικής ανάδρομης αργκό [*zarbi* αντί *bizarre* «παράξενος» στο (4)]⁸⁷ και η) δάνειες λέξεις από την αγγλική [*look* αντί *allure* «εμφάνιση» στο (1)].

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, οι συγγραφείς αναπαριστούν συγκεκριμένες γλωσσικές ποικιλίες, τις οποίες αντιπαραβάλλουν με την πρότυπη γαλλική των δύο κυριών και του εγχειριδίου γενικότερα, για την υφολογική κατασκευή μιας διακριτής κατηγορίας ομιλητών, με κύριο χαρακτηριστικό τη «νεότητα». Ομολογουμένως, οι κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των συγγραφέων, που κατευθύνουν τον μεταπραγματολογικό τους λόγο για την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στο εγχειρίδιο, συνάδουν έως ένα βαθμό με τα κοινωνιογλωσσολογικά ευρήματα της έως τώρα σχετικής έρευνας. Έτσι, πολλά από τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει ο λόγος των νέων στην παραπάνω συνομιλία [βλ. παραπάνω κατηγορίες (α) έως (η)] αφορούν, πράγματι, τις νεανικές κοινωνιολέκτους, όπως προκύπτει από αρκετές μελέτες που καλύπτουν, μάλιστα, και διαφορετικές γλώσσες (για τη γαλλική, βλ. ενδεικτικά Boyer, 1997, 2001β· Méla, 1997· Bertucci, 2003· Gadet, 2007: 120-125· Pooley, 2008· για την ελληνική, βλ. Iordanidou & Androutsopoulos, 1997· για μια συγκριτική μελέτη ευρωπαϊκών γλωσσών, βλ. Ανδρουτσόπουλος, 1997). Παράλληλα, ως προς την επιλογή των αναπαριστώμενων ομιλητών, η σχετική έρευνα έχει επισημάνει τη στερεοτυπική αναπαράσταση των νεανικών κοινωνιολέκτων ως μιας περισσότερο αρσενικής γλωσσικής συμπεριφοράς (για τις ελληνικές τηλεοπτικές διαφημίσεις, βλ. ενδεικτικά Στάμου, 2012: 27, 31). Τέλος, το γεγονός ότι οι ομιλήτριες μιας πιο προχωρημένης ηλικίας με αστικές καταβολές ξεχωρίζουν για τον συντηρητικό γλωσσικό προσανατολισμό τους, διαφυλάσσοντας την πρότυπη γλώσσα περισσότερο από κάθε άλλη κοινωνική ομάδα στη γλωσσική κοινότητα, έχει καταγραφεί τόσο στη σχετική βιβλιογραφία (βλ. Armstrong, 2001: 40), αλλά φαίνεται και σε αρκετά σημεία του υπό εξέταση υλικού, τα οποία μας απασχόλησαν στο προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. εικόνες 4.1, 4.2, 4.4).

⁸⁷ Εδώ, εντοπίζεται η κλασική περίπτωση αντιμετάθεσης των συλλαβών με σημείο εκκίνησης το σύμφωνο που ακολουθεί το πρώτο φωνήεν της λέξης, π.χ. *bizarre* → *zarbi* (βλ. Méla, 1997). Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η σύγχρονη έρευνα έχει αναδείξει τη μορφολογική ποικιλία που χαρακτηρίζει τους τύπους της νεανικής ανάδρομης αργκό (π.χ. *comme ça* «έτσι» → *ça comme, comme as, as comme* ή *askeum, asmeuk, asmok*) (βλ. σχετικά Gadet, 2007: 124).

Ωστόσο, η σύγκλιση με ορισμένα κοινωνιογλωσσολογικά ευρήματα δεν αναιρεί το γεγονός ότι οι υφολογικές διαφορές μεταξύ των ομιλητών αναπαρίστανται σκοπίμως με πολωτικούς όρους στο εγχειρίδιο, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των νέων έναντι αυτής των δύο κυριών. Όπως προαναφέραμε, κάτι τέτοιο επιχειρείται από τους συγγραφείς με τον πλέον στερεοτυπικό τρόπο, ώστε να ενεργοποιηθεί η σχετική γνώση του αλλόγλωσσου κοινού που θα του επιτρέψει να επιδείξει την απαιτούμενη ερμηνευτική κοινωνιογλωσσική δράση. Το αποτέλεσμα είναι να αποσιωπάται το γεγονός ότι τα δύο αντιπαραβαλλόμενα ύφη αξιολογούνται ως υφολογικά συμβατά με γλωσσικές ποικιλίες, που μπορούν να αξιοποιηθούν στην πράξη όλοι οι ομιλητές της γαλλικής ως ένα σύνολο υφολογικών πόρων (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4), ανεξαρτήτως ηλικίας.

Κρίνοντας από τα παραπάνω, προκύπτει εκ νέου ότι ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων –και, ειδικότερα, η σχετική (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα που επιδεικνύουν για την αναπαράσταση της ηλικιακής διαφοροποίησης της γαλλικής στα εγχειρίδια– στηρίζεται και πάλι στις προϋποθέσεις και τις βαθύτερες παραδοχές που ορίζει η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.3). Ας δούμε, όμως, λεπτομερέστερα πώς οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που την (ανα)παράγουν ανιχνεύονται στην εικόνα 5.1. και τις συνομιλίες που τη συνοδεύουν, οδηγώντας στην ανάδειξη της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Όσον αφορά την *εικονοποίηση* (iconization), αυτή επιτυγχάνεται στο απόσπασμα από το υπό εξέταση εγχειρίδιο με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο. Οι συγγραφείς του εγχειριδίου παραθέτουν διαδοχικά τις εικόνες των ομιλητών και το κείμενο των συνομιλιών τους στην ίδια δραστηριότητα, για την πραγματοποίηση της οποίας απαιτείται ο συνδυασμός τους. Έτσι, η οπτική πλευρά της αναπαράστασης είναι ιδιαίτερα έντονη την ίδια στιγμή, μάλιστα, που το περιεχόμενο των δύο παρατιθέμενων συνομιλιών είναι σημασιολογικά συγκρίσιμο, αφού αναφέρεται στην συναυλία της ίδιας τραγουδίστριας και περιλαμβάνει τη διατύπωση αντίστοιχων αξιολογήσεων γι' αυτήν. Το αποτέλεσμα είναι η γλωσσική χρήση να αναπαρίσταται στο εγχειρίδιο σαν να απεικονίζει ή, αλλιώς, να αντανakλά τις ηλικιακές και, γενικότερα, τις υφολογικές διαφορές μεταξύ των αναπαριστώμενων ομιλητών, όπως αυτές προβάλλονται στην εικόνα 5.1. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται έντονα στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν οι τέσσερις ομιλητές για την έκφραση των προσωπικών

τους αξιολογήσεων σχετικά με τη συναυλία και τη γνωστή τραγουδίστρια, πάντα σε συνδυασμό με τον ιδιαίτερο ρόλο της στίξης στο κείμενο της νεανικής συνομιλίας. Για παράδειγμα, η φράση της κυρίας *je n'ai pas du tout aimé son concert* «δεν μου άρεσε καθόλου η συναυλία της» εκφράζει μια αρνητική αξιολόγηση, η οποία αποδίδεται στη νεανική εκδοχή της συνομιλίας μέσα από τη μεταφορική χρήση του ουσιαστικού *l'angoisse* ! «χάλι!», που συνοδεύεται από την αντίστοιχη στίξη για λόγους έμφασης [πρβλ. το (1) στις δύο συνομιλίες]. Με ανάλογο τρόπο, η φράση της κυρίας *moi, je la trouve ravissante* «εγώ τη βρίσκω εξάίσια» εκφράζει μια ιδιαίτερα θετική αξιολόγηση, όπως η φράση *oh non, elle est canon !* «όχι ρε, είναι κουκλάρα!» που παρουσιάζεται ως το νεανικό ισοδύναμό της [πρβλ. το (2) στις δύο συνομιλίες]. Με την ίδια λογική, το *c'était merveilleux* «ήταν θαυμάσια» της μίας κυρίας παραλληλίζεται με τη μεταφορική νεανική έκφραση *c'était d'enfer* ! «ήταν σούπερ!» [πρβλ. επίσης το (2) στις δύο συνομιλίες]. Αντίστοιχα, η φράση του νέου από την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα [*c'était plutôt bidon* «μάπα το καρπούζι» στο (3)] αντιδιαστέλλεται στο σχήμα λιτότητας που απαντά στον λόγο της κυρίας, ο οποίος εκφέρεται σε τυπικότερο ύφος [*ce n'était pas exceptionnel* «δεν ήταν και κάτι το ιδιαίτερο» στο (3)]. Τέλος, στην προτροπή της μίας κυρίας στην άλλη, η οποία εκφράζεται εμμέσως με την απρόσωπη δομή *tout cela a évolué, il faut vivre avec son temps* ! «όλα αυτά έχουν αλλάξει, πρέπει να ζει κανείς στην εποχή του!», αντιπαραβάλλεται η φράση του νέου *tu préfères les chanteurs ringards que tes parents écoutaient ?* «προτιμάς τους αρχαίους τραγουδιστές που ακούγανε οι γονείς σου;», που δείχνει περισσότερη ευθύτητα και αμεσότητα κατά την επικοινωνία, λόγω της άμεσης επίκλησης του αποδέκτη [πρβλ. το (4) στις δύο συνομιλίες].

Η *αναδρομικότητα* (recursivity), ως σημειωτική διεργασία που (ανα)παράγει την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης, διαμορφώνει την αντίληψη και την αναπαράσταση των κοινωνιογλωσσικών διαφορών μέσα από την κατασκευή έντονων αντιθέσεων. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, τέτοιες αντιθέσεις μπορεί να (ανα)παράγονται αναδρομικά σε διαφορετικά επίπεδα κοινωνικών σχέσεων (τοπικό, εθνικό, υπερεθνικό κτλ.), αλλά και μεταξύ διαφόρων γλωσσικών ποικιλιών ή/και γλωσσών, (ανα)παράγοντας τις κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες σε μικρότερη ή μεγαλύτερη κλίμακα. Έτσι, με κριτήριο την ηλικία, θα μπορούσε να είχε προβληθεί στο υπό εξέταση απόσπασμα η ενδογενής κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση στην ομάδα των νέων, όπως είδαμε να συμβαίνει στο προηγούμενο κεφάλαιο με τους ενήλικες στα εγχειρίδια (π.χ. οι δύο προχωρημένης ηλικίας κυρίες της αστικής τάξης

ως τα πλέον συντηρητικά μέλη της γλωσσικής κοινότητας έναντι άλλων ενηλίκων, που χρησιμοποιούν λιγότερο επίσημες εκφορές της πρότυπης γαλλικής). Όμως, όπως θα διαπιστώσουμε στο παρόν κεφάλαιο της ανάλυσης, οι κοινωνιογλωσσικές αντιθέσεις στο εσωτερικό των δύο αντιπαραβαλλόμενων ηλικιακών ομάδων αποσιωπώνται συστηματικά, προκειμένου τα ύφη νέων και ενηλίκων να διαφοροποιηθούν με πολωτικούς όρους και να αναδειχθεί ένα κοινωνιογλωσσικό χάσμα, που εξυπηρετεί την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής στα εγχειρίδια.

Το γεγονός ότι αποσιωπώνται σκόπιμα στα εγχειρίδια οι κοινωνιογλωσσικές διαφορές, προκειμένου να αναπαρασταθούν σε αυτά ομοιογενείς ηλικιακές ομάδες με μονολιθικές γλωσσικές συμπεριφορές συνδέεται με την *απάλειψη* (erasure). Πρόκειται για την τρίτη σημειωτική διεργασία, η οποία απλουστεύει την πολυπλοκότητα του κοινωνιογλωσσικού πεδίου κατά την ιδεολογική αναπαράσταση-κατασκευή των κοινωνιογλωσσικών διαφορών. Στο υπό εξέταση απόσπασμα, επιλεγμένες ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται στις δύο συνομιλίες, με τις υφολογικές αντιθέσεις να συσσωρεύονται σκοπίμως στο λεξιλόγιο. Το γεγονός αυτό εξυπηρετεί την κατασκευή της έντονης υφολογικής αντίθεσης μεταξύ των τεσσάρων ομιλητών, στους οποίους αποδίδονται τα ίδια λόγια σε άλλο ύφος, ενώ αποφεύγεται η ένταξη στο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου μορφοσυντακτικών ποικιλιών της γαλλικής που θα θεωρούνταν δομικές αποκλίσεις από την πρότυπη γλώσσα. Επιπλέον, παρόμοιες αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές επιτυγχάνονται μέσα από την αποσιώπηση του πλήθους των υφολογικών εναλλαγών που πραγματοποιεί ο κάθε ομιλητής, νέος ή γηραιότερος, σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Έτσι, στο απόσπασμα που εξετάσαμε παραβλέπεται το ενδεχόμενο ότι οι δύο νέοι μπορούν να μιλήσουν και να γράψουν την πρότυπη γαλλική. Ανάλογα, δύο κυρίες σαν τις εικονιζόμενες δεν μιλούν απaráλλακτα σε όλες τις επικοινωνιακές περιστάσεις και με όλους τους συνομιλητές τους, όπως δεν έχουν πάντοτε την ίδια επικοινωνιακή πρόθεση ή/και την ίδια ψυχολογική διάθεση. Με άλλα λόγια, η *απάλειψη* είναι η σημειωτική διεργασία που συμβάλλει εδώ στην αντιπαραβολή νέων και ενηλίκων με απλουστευτικούς και πολωτικούς όρους, προκειμένου τα δύο ζεύγη ομιλητών να αναπαρασταθούν ως αντιπροσωπευτικά μέλη δύο ομοιογενών κοινωνικών ομάδων, που οριοθετούνται βάσει ηλικίας και ξεχωρίζουν για τις ιδιαίτερες γλωσσικές πρακτικές τους.

Με βάση τη διμερή διάκριση που προτείναμε παραπάνω για το υπό εξέταση υλικό, η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων επιτυγχάνεται στα

εγχειρίδια όχι μόνο μέσα από τις αυτόνομες, αλλά και τις μεικτές συνομιλίες τους, που δεν συνοδεύονται απαραίτητα από τις εικόνες (ή τα σκίτσα) των συμμετεχόντων σε αυτές. Στις μεικτές συνομιλίες, οι γλωσσικές επιλογές που αποδίδουν οι συγγραφείς στους αναπαριστώμενους ομιλητές αρκούν, ώστε να αντιπαραβληθούν ευκρινώς τα ύφη νέων και ενηλίκων. Για ακόμη μια φορά, οι ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα, αφού στην υφολογική κατασκευή των νέων συμβάλλουν μόνιμα οι γλωσσικές ποικιλίες που συνδηλώνουν ένα ανεπίσημο ύφος ομιλίας και επισημειώνονται με τυπογραφικά μέσα ως μη πρότυπες, ενώ στην υφολογική κατασκευή των ενηλίκων –συνήθως, των γονέων ή άλλων συγγενών τους– συμβάλλουν οι τύποι της πρότυπης γλώσσας.

Στο παρακάτω παράδειγμα από μια τέτοια μεικτή συνομιλία, ο νεαρός ανιψιός απευθύνεται στη θεία του, εμφανώς στενοχωρημένος μετά από ένα ατύχημα που είχε με το αυτοκίνητο ενός φίλου. Η θεία προσφέρεται να του εξασφαλίσει οικονομική βοήθεια και η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το ύψος του προς δανεισμό ποσού στον ανιψιό. Η σκηνή ολοκληρώνεται με τη διατύπωση ενός πρόσθετου αιτήματος από τον νεότερο για την παραχώρηση και του αυτοκινήτου της θείας, με σκοπό την κάλυψη των άμεσων αναγκών του, μια απαίτηση που θα εκληφθεί ως παράλογη και θα είναι αρκετή για να θέσει απότομα τέρμα στη συνομιλία:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.1

- (1) Le neveu: Dis donc, tante Hélène, j'suis « vachement embêté ». J'ai eu un accident avec la bagnole d'un copain.
Ο ανιψιός: Που λες, θεία Hélène, έχω «μπλέξει για τα καλά». Είχα ένα ατύχημα με το αμάξι ενός φίλου.
- (2) La tante: Tu as besoin d'argent ?
Η θεία: Χρειάζεσαι χρήματα;
- (3) Le neveu: Ben... c'est que... oui, il me faudrait un peu de fric.
Ο ανιψιός: Εεε... είναι που... ναι, θα μου χρειαζόταν λίγο ρευστό.
- (4) La tante: Tu veux cent francs ?
Η θεία: Θέλεις εκατό (γαλλικά) φράγκα;
- (5) Le neveu: Ça t'ennuierait pas de me prêter cinq cent balles ?
Ο ανιψιός: Θα σε πείραζε να μου δάνειζες καμιά πεντακοσαριά;
- (6) La tante: Dis donc, 500 francs, tu ne pourras jamais me rembourser.
Η θεία: Έλα τώρα, 500 (γαλλικά) φράγκα, δεν θα μπορέσεις ποτέ να μου τα επιστρέψεις.
- (7) Le neveu: Comment veux-tu que je fasse, je peux pas le dire « aux parents ».
Ο ανιψιός: Τι θες να κάνω; Δεν μπορώ να το πω «στους δικούς μου».
- (8) La tante: Bon d'accord, mais c'est la dernière fois.
Η θεία: Καλά, σύμφωνα, αλλά είναι η τελευταία φορά.
- (9) Le neveu: T'es sympa. Merci. Dis, y a autre chose... Ce serait bien si tu pouvais me prêter ta bagnole pour le week-end.
Ο ανιψιός: Καλοσύνη σου. Ευχαριστώ. Που λες, είναι και κάτι άλλο... Ωραία θα 'ταν αν μπορούσες να μου δανείσεις το αμάξι σου για το σαββατοκύριακο.
- (10) La tante: Quoi, ma voiture ! Et puis quoi encore ?
Η θεία: Τι; Το αυτοκίνητό μου; Και μετά, τι άλλο ακόμα;
- (11) Le neveu: Sois chic, j'ai promis à Valérie.

Ο ανιψιός: Έλα, αφού είσαι καλή, το 'χω υποσχεθεί της Valérie.
 (12) La tante: Ça non, je ne marche pas. Débrouille-toi.
 Η θεία: Αυτό όχι. Δεν πάει έτσι. Να τα βγάλεις πέρα μόνος σου.

[Archipel 2 (1983), σελ. 172]

Όπως φαίνεται στην παραπάνω συνομιλία, οι συγγραφείς αποδίδουν αποκλειστικά τις ποικιλίες από την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα στον ανιψιό και, μάλιστα, τις επισημειώνουν μέσω των εισαγωγικών ως μη πρότυπες.⁸⁸ Έτσι, το ύφος του ανιψιού αναπαρίσταται σε αντιπαραβολή με αυτό της θείας που μιλά, γενικά, την πρότυπη γαλλική. Ειδικότερα, οι ποικιλίες της γαλλικής, για τις οποίες διακρίνεται το νεανικό ύφος ομιλίας του ανιψιού, αφορούν: α) τη γραπτή αναπαράσταση, μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (βλ. ενότητα 4.5.2), φωνολογικών συρρικνώσεων που απαντούν στη ροή της ομιλίας [*y a* αντί *il y a* «υπάρχει», *t'es* αντί *tu es* «είσαι» στο (9)], β) την εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* [*ça t'ennuierait pas* αντί *ça ne t'ennuierait pas* «αν δεν θα σε πείραζε» στο (5)] και γ) λεξιλογικούς τύπους της γαλλικής, που χρησιμοποιούνται αντί για τους αντίστοιχους όρους της πρότυπης γλώσσας [*vachement* αντί *très* «πολύ», *bagnole* αντί *voiture* για το αυτοκίνητο στο (1), *fric* «ρευστό» αντί *argent* «χρήματα» στο (3), *balles* αντί *francs* «φράγκα» στο (5)]. Στον αντίποδα, ο λόγος της θείας δεν διαφοροποιείται σχεδόν καθόλου από την πρότυπη γαλλική με εξαίρεση, ίσως, την ιδιωματική έκφραση *je ne marche pas* «δεν πάει έτσι» στο (12), που εκφράζει τον εκνευρισμό της μπροστά στο αίτημα του ανιψιού να του παραχωρήσει και το αυτοκίνητό της, για τη διευκόλυνση των μετακινήσεών του, μαζί με την οικονομική βοήθεια που του προσφέρει.

Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, οι συγγραφείς μπορεί να μην αντιπαραβάλλουν τις εικόνες των νέων και των ενηλίκων, συνοδευόμενες από τις αυτόνομες συνομιλίες τους, αλλά διακρίνουν το ύφος του νεαρού ανιψιού από αυτό της θείας με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο, αξιοποιώντας τον μεικτό χαρακτήρα της συνομιλίας. Ειδικότερα, οι τύποι της γαλλικής που χρησιμοποιεί ο ανιψιός στο λεξιλόγιο με τον αντίστοιχο όρο της πρότυπης γλώσσας που χρησιμοποιεί η θεία κατανέμονται συστηματικά από τους συγγραφείς σε συνομιλιακές συνεισφορές που τελούν υπό το καθεστώς της άμεσης γειννίας. Από αυτές, η πρώτη αντιστοιχεί στη

⁸⁸ Για την καθαρολογική λειτουργία των εισαγωγικών, βλ. Delveroudi & Moschonas (2003: 12, 13).

διατύπωση μιας ερώτησης από τον έναν ομιλητή, ενώ η δεύτερη έγκειται στην αντίδραση του συνομιλητή του σε αυτήν,⁸⁹ όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα:

La tante: Tu as besoin d'**argent** ?

Η θεία: Χρειάζεσαι χρήματα;

Le neveu: Ben... c'est que... oui, il me faudrait un peu de **fric**.

Ο ανιψιός: Εεε... είναι που... ναι, θα 'θελα λίγο ρευστό.

La tante: Tu veux cent **francs** ?

Η θεία: Θέλεις εκατό (γαλλικά) φράγκα;

Le neveu: Ça t'ennuierait pas de me prêter cinq cent **balles** ?

Ο ανιψιός: Θα σε πείραζε να μου δανείζεις καμιά πεντακοσαριά;

[...]

Le neveu: T'es sympa. Merci. Dis, y a autre chose... Ce serait bien si tu pouvais me prêter ta **bagnole** pour le week-end.

Ο ανιψιός: Καλοσύνη σου. Ευχαριστώ. Που λες, είναι και κάτι άλλο... Ωραία θα 'ταν αν μπορούσες να μου δανείσεις το αυτοκίνητό σου για το σαββατοκύριακο.

La tante: Quoi, ma **voiture** ! Et puis quoi encore ?

Η θεία: Τι; Το αυτοκίνητό μου; Και μετά, τι άλλο ακόμα;

Στο απόσπασμα από τη συνομιλία είναι εμφανές ότι οι όροι της πρότυπης γλώσσας προηγούνται ή διαδέχονται σκοπίμως τους μη πρότυπους. Τέτοιες υφολογικές αντιθέσεις που κατασκευάζονται τόσο συμμετρικά –αφού για κάθε μη πρότυπο τύπο από το λεξιλόγιο του νέου αντιπροτείνεται ο αντίστοιχος πρότυπος όρος της θείας– αναπαριστούν με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο τη «γλώσσα των νέων» σε αντιδιαστολή με τη «γλώσσα των ενηλίκων». Παράλληλα, αυτή η συμμετρία κατά την υφολογική κατασκευή των αναπαριστώμενων ομιλητών μπορεί να θεωρηθεί ότι υπαγορεύεται από τη διδακτική στοχοθεσία. Έτσι, για κάθε μη πρότυπο λεξιλογικό τύπο παρέχεται αυτόματα ο όρος που θα αναγνωρίσει άμεσα το αλλόγλωσσο κοινό, λόγω της ήδη αποκτηθείσας γνώσης στη γαλλική. Προφανώς, μέσα από τη συγκεκριμένη συγγραφική επιλογή εκτιμάται ότι διευκολύνεται η κατανόηση της συνομιλίας, ενώ μεταδίδεται το μήνυμα στο αλλόγλωσσο κοινό ότι οι γλωσσικές επιλογές του νέου δεν έχουν το ίδιο κοινωνικό νόημα με αυτές της θείας, όπως εξάλλου δείχνει και το τυπογραφικό τους μαρκάρισμα στο εγχειρίδιο.

Με βάση τα ανωτέρω, οι προϋποθέσεις και οι βαθύτερες παραδοχές όπου παραπέμπει ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων, μέσω του οποίου προβάλλουν την ηλικιακή διαφοροποίηση της γαλλικής στο εγχειρίδιο, ορίζονται από το ίδιο ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, που μας έχει απασχολήσει εκτενώς στην παρούσα έρευνα, την ιδεολογία της γλωσσικής

⁸⁹ Στον κλάδο της *Ανάλυσης Συνομιλίας* (Conversation Analysis), ο όρος που χρησιμοποιείται είναι αυτός του *ζεύγους γειτνίασης* (adjacency pair) (βλ. Schegloff & Sacks, 1973· για την απόδοση της ορολογίας στη γαλλική, βλ. Bange, 1992: 39-42· για την ελληνική, βλ. Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999: 92).

διαφοροποίησης (βλ. ενότητα 2.1.3). Η κύρια διαφορά μεταξύ των δύο αποσπασμάτων που μόλις παρουσιάσαμε (πρβλ. εικόνα 5.1 και παράδειγμα 5.1), πέρα από το είδος της συνομιλίας (μεικτή ή μη) και την παρουσία (ή την απουσία) εικόνων, έγκειται στο ρεπερτόριο των ποικιλιών της γαλλικής που συμβάλλουν στην αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων (βλ. την *εικονοποίηση*). Έτσι, σε αντίθεση με τους δύο εφήβους στην εικόνα 5.1, ο λόγος του ανιψιού διακρίνεται στην παραπάνω συνομιλία για τη χρήση λεξιλογικών τύπων από την καθημερινή, ανεπίσημη γλώσσα και όχι από τις νεανικές κοινωνιολέκτους. Οι συγκεκριμένοι τύποι, αν και λιγότερο μαρκαρισμένοι κοινωνικά ή/και υφολογικά από αυτούς που χρησιμοποιούν οι δύο νέοι στην εικόνα 5.1, αρκούν ώστε να διαφοροποιηθεί το ύφος του ανιψιού από αυτό της θείας, η οποία μιλά την πρότυπη γαλλική ως τυπική εκπρόσωπος του κόσμου των ενηλίκων. Αυτή η διαφορά ανάμεσα στον λόγο του ανιψιού και των δύο εφήβων της εικόνας 5.1 επιτρέπει την αναπαράσταση μιας ανεμπόδιστης επικοινωνίας μεταξύ του ανιψιού και της θείας, χωρίς να υπονομεύεται το συνολικότερο εγχείρημα της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των δύο ομιλητών στη βάση μιας οξείας κοινωνιογλωσσικής αντίθεσης με γνώμονα την ηλικία τους (βλ. την *αναδρομικότητα*). Επομένως, οι συγγραφείς φαίνεται ότι αξιοποιούν, κατά περίπτωση, ορισμένα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας για την εικονοποίηση του νεανικού ύφους στα εγχειρίδια, αποσιωπώντας άλλα (βλ. την *απάλειψη*). Γι' αυτό, η ακόλουθη ενότητα της ανάλυσης θα εστιάσει, ειδικότερα, στο ρεπερτόριο των γλωσσικών ποικιλιών που επιστρατεύουν οι συγγραφείς για την υφολογική κατασκευή των νέων ομιλητών στα εγχειρίδια, εξασφαλίζοντας έτσι την κοινωνιογλωσσική τους διακριτότητα απέναντι στους ενήλικες.

5.3 Η γλωσσική απεικόνιση του νεανικού ύφους στα εγχειρίδια

Η ανάλυση των δύο αποσπασμάτων στην προηγούμενη ενότητα (βλ. εικόνα 5.1 και παράδειγμα 5.1) έδειξε ότι το ρεπερτόριο των γλωσσικών ποικιλιών που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς για την κατασκευή του νεανικού ύφους στα εγχειρίδια –ή, αντίστροφα, για τη γλωσσική του απεικόνιση– ενδέχεται να διαφοροποιείται έντονα. Μπορεί, δηλαδή, να περιλαμβάνει είτε ιδιαίτερα μαρκαρισμένα στοιχεία από τις γαλλικές νεανικές κοινωνιολέκτους είτε στοιχεία ευρύτερης χρήσης και κατανομής από την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα.

Στα περισσότερα υπό εξέταση εγχειρίδια, το γλωσσικό ρεπερτόριο που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς για την κατασκευή του νεανικού ύφους στις αναπαριστώμενες συνομιλίες διαμορφώνεται με τρόπο, ώστε συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής να λειτουργούν στερεοτυπικά ως μέσα κοινωνικής συνδήλωσης της νεαρής ηλικίας των ομιλητών (βλ. επίσης Bento, 2007α: 204-209, 2007β: 39-43). Πρόκειται, κυρίως, για λεξιλογικούς τύπους και εκφορές της γαλλικής που χαίρουν πλέον ευρείας αναγνώρισης και χρήσης, αν και προέρχονται πιθανότατα από τις νεανικές κοινωνιολέκτους. Οι συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές, σε συνδυασμό με άλλες ποικιλίες της γαλλικής που αντλούν από τον ανεπίσημο προφορικό λόγο και κατανέμονται στα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, καλούνται να συνδηλώσουν τη νεότερη ηλικία των ομιλητών στα εγχειρίδια απέναντι σε ενήλικες, οι οποίοι παρουσιάζονται να χρησιμοποιούν, γενικά, την πρότυπη γαλλική. Μάλιστα, το γεγονός ότι το γλωσσικό ρεπερτόριο που αξιοποιούν οι συγγραφείς για την υφολογική κατασκευή των νέων είναι περιορισμένο και, όπως θα δούμε παρακάτω, εύκολα αναγνωρίσιμο και αναπαράξιμο δεν υπονομεύει την ομοιογένεια του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος στο αλλόγλωσσο κοινό και εξυπηρετεί τη διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γλώσσας.

Αναλυτικότερα, ο λόγος των νέων ξεχωρίζει στο λεξιλόγιο για τη χρήση: α) λεξιλογικών τύπων που συνίστανται σε επίθετα με αξιολογικό περιεχόμενο (π.χ. *super* «σούπερ», *chouette* «υπέροχος», *extra* «το κάτι άλλο», *génial* «τέλειος» αντί *superbe*, *formidable*, *magnifique*, *fantastique*· *nul* «άκυρο, χάλια» αντί *mauvais* «κακό»· *sympa* αντί *gentil* «καλός, ευγενικός»· *marrant* αντί *drôle* «αστείος»· *débile* αντί *idiot* «χαζός, ηλίθιος»· (*trop*) *cool* αντί *agréable* «ευχάριστος», *excellent* «τέλειος», *sympathique* «συμπαθητικός»), β) λεξιλογικών τύπων της ανεπίσημης, καθημερινής γλώσσας για τους αντίστοιχους όρους της πρότυπης γαλλικής (π.χ. *truc* «πράγμα», που μπορεί να αντικαταστήσει οποιονδήποτε όρο· *fringues* αντί *vêtements* «ρούχα»· *mec* ή *gars* «τύπος» αντί *homme* «άνδρας» ή *jeune* «νέος»· *vachement* «φοβερά» αντί *très* «πολύ»), γ) μιας ιδιαίτερης φρασεολογίας για την αναφορά σε συναισθηματικές καταστάσεις (π.χ. *j'en ai marre* ή *ça m'embête* «βαριέμαι» αντί *je m'ennuie* «πλήττω»).

Έπειτα, ο λόγος των νέων ξεχωρίζει για τα αυξημένα ποσοστά φαινομένων προφορικότητας που εντοπίζονται σε αυτόν και, μάλιστα, από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης. Στη φωνητική/φωνολογία, εντοπίζεται η γραπτή αναπαράσταση φωνητικών πραγματώσεων της γαλλικής (π.χ. *ouais* αντί *oui* «ναι»),

πολλές από τις οποίες αποτελούν συρρικνώσεις στη ροή της ομιλίας και αποδίδονται μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (για τη συγκεκριμένη τεχνική, βλ. ενότητα 4.5.2), όπως π.χ. *j'ai pas l'temps* αντί *je n'ai pas le temps* «δεν έχω χρόνο», *t'es pas* αντί *tu n'es pas* «δεν είσαι», *j'suis pas* αντί *je ne suis pas* «δεν είμαι». Στη μορφολογία, οι γλωσσικές ποικιλίες στον λόγο των νέων προκύπτουν από τη σύντμηση λεξιλογικών τύπων της πρότυπης γαλλικής, ενός από τα τυπικά χαρακτηριστικά του καθημερινού, προφορικού λόγου. Πρόκειται, γενικά, για αποκοπές λεξιλογικών μονάδων, όπως π.χ. *philos* αντί *philosophie* «φιλοσοφία», *colo de vacances* αντί *colonie de vacances* «κατασκήνωση» κτλ. Στη σύνταξη, οι νέοι αναπαρίστανται να χρησιμοποιούν συστηματικά την εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (*j'reux pas* αντί *je ne reux pas* «δεν μπορώ») και τον αντωνυμικό τύπο *on* αντί του *nous* για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο (*on va pas* αντί *nous n'allons pas* «δεν πηγαίνουμε»). Τέλος, στο επίπεδο της πραγματολογίας, ο λόγος των νέων βρίθει από στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας, επιφωνήματα, φιλικές προσφωνήσεις, φατικά/επαφικά στοιχεία και εκφράσεις (π.χ. *ben, euh, zut, bof, les mecs, dis donc*), τα οποία συνδέονται συχνά με την έντονη έκφραση προτιμήσεων και συναισθημάτων και την αυξημένη συνομιλιακή τους εμπλοκή.

Συνολικά, οι ποικιλίες της γαλλικής που συνθέτουν το ανωτέρω γλωσσικό ρεπερτόριο αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα για τη συνδήλωση του νεανικού ύφους ομιλίας (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4). Κάτι τέτοιο επιτρέπει στους συγγραφείς αφενός να κατασκευάσουν την υφολογική αντίθεση νέων και ενηλίκων, αξιοποιώντας συγκεκριμένες ποικιλίες ευρείας χρήσης και κατανομής στη γαλλική και αφετέρου να εξασφαλίσουν την ομοιογένεια του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος και την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας που ομιλείται από τους ενήλικες.

Με βάση το γλωσσικό ρεπερτόριο που περιγράψαμε παραπάνω είναι εύκολο να προσδιορίσει κανείς την ηλικία των ομιλητών στις τρεις παρακάτω συνομιλίες, διακρίνοντας τον λόγο των νέων από αυτόν των ενηλίκων:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.2

- (1) M. Delprat : [...] Il faut absolument se préparer pour la fête: nous devons répéter...
M. Delprat: [...] Πρέπει να ετοιμαστούμε οπωσδήποτε για τη γιορτή: πρέπει να κάνουμε πρόβα...
- (2) Alex : La fête ? Quelle fête ? Moi, *j'aime pas les fêtes ! [...] *Ça m'embête et ça m'énerve ! [...]

Alex: Τη γιορτή; Ποια γιορτή; Εμένα δεν μ' αρέσουν οι γιορτές! [...] Είναι βαρετές και μ' εκνευρίζουν!

- (3) Mme Delprat : Mais enfin, Alex, la fête en question, ce n'est pas pareil : c'est une fête au collège pour dire au revoir à Karen ! [...]

Mme Delprat: Μα επιτέλους, Alex, η συγκεκριμένη γιορτή δεν είναι σαν τις άλλες: είναι η γιορτή του γυμνασίου για να αποχαιρετήσουμε την Karen! [...]

- (4) Émilie : Alex ! Tu entends ça ? On va jouer tous les quatre de nos nouveaux instruments ! C'est ***extra** !

Émilie; Alex! Το ακούς αυτό; Θα παίζουμε και οι τέσσερις με τα καινούργια μουσικά μας όργανα! Θα 'ναι το κάτι άλλο!

[Déclit 3 (2004), σελ. 112]

Στον παραπάνω διάλογο, μπορεί κανείς να διακρίνει το νεανικό ύφος ομιλίας των Alex και Émilie [βλ. τα (2) και (4)] από αυτό των γονιών τους, του κυρίου και της κυρίας Delprat [βλ. τα (1) και (3)]. Ενώ, δηλαδή, οι γονείς χρησιμοποιούν γενικά την πρότυπη γαλλική, οι Alex και Émilie ξεχωρίζουν τόσο για τις λεξιλογικές (*ça m'embête* «είναι βαρετό» αντί *c'est ennuyant* «είναι πληκτικό», *c'est extra* «είναι το κάτι άλλο» αντί *c'est formidable* «είναι υπέροχο») όσο και για τις συντακτικές επιλογές τους (*j'aime pas* αντί *je n'aime pas* «δεν μ' αρέσει»). Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι οι συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές σημαδεύονται με έναν αστερίσκο, με αποτέλεσμα να καθίσταται άμεσα αντιληπτό το ιδιαίτερο καθεστώς ένταξής τους στο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου.

Όπως είδαμε προηγουμένως, πέρα από τις μεικτές εντοπίζονται και αυτόνομες συνομιλίες νέων και ενηλίκων στα εγχειρίδια, οι οποίες έχουν μάλιστα κοινό θεματικό προσανατολισμό, ώστε να καθίσταται έντονη η υφολογική αντίθεση μεταξύ των ομιλητών από τις δύο ηλικιακές ομάδες μέσα από την απόδοση σε αυτούς παραπλήσιων σημασιολογικά και νοηματικά εκφορών (πρβλ. με εικόνα 5.1 και την αντίστοιχη συνομιλία). Παράλληλα, οι συγγραφείς διατηρούν σε αρκετές περιπτώσεις το τυπογραφικό μαρκάρισμα των στοιχείων που συνδηλώνουν ένα νεανικό ύφος ομιλίας:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.3

- (1) Éric : «**Ben**», tu veux venir avec nous ?

Éric: Λοιπόν, θέλεις να έρθεις μαζί μας;

- (2) Simon : Qu'est-ce que vous faites ?

Simon: Τι θα κάνετε;

- (3) Éric : On va au cinéma.

Éric: Πάμε σινεμά.

- (5) Simon : Qu'est-ce que vous allez voir ?

Simon: Τι θα δείτε;

- (6) Éric : La Guerre des Étoiles.

Éric: Τον Πόλεμο των Αστρων.

- (7) Simon : Encore ! Je l'ai vu trois fois !

Simon: Πάλι! Το είδα τρεις φορές!

- (8) *Éric* : Moi aussi, mais ma copine, «**elle l'a pas vu**».
Éric: *Κι εγώ, αλλά η φίλη μου δεν το 'δε.*
- (9) *Simon* : On pourrait aller voir le Grand Bleu ? C'est très «**chouette**» !
Simon: *Θα μπορούσαμε να πάμε να δούμε το Απέραντο Γαλάζιο; Είναι υπέροχο!*

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.4

- (1) *Lui* : Il fait beau aujourd'hui ! Nous pourrions sortir.
Αυτός: *Ωραίο καιρό κάνει σήμερα! Θα μπορούσαμε να βγούμε.*
- (2) *Elle* : Où voulez-vous aller ? Il n'est que 8 heures du matin !
Αυτή: *Πού θέλετε να πάτε; Είναι μόλις οκτώ η ώρα το πρωί!*
- (3) *Lui* : Bien, je ne sais pas exactement. Nous pourrions nous promener.
Αυτός: *Λοιπόν, δεν ξέρω ακριβώς. Θα μπορούσαμε να κάνουμε ένα περίπατο.*
- (4) *Elle* : Oui, mais où ?
Αυτή: *Ναι, αλλά πού;*
- (5) *Lui* : Au parc de Sceaux, par exemple [...].
Αυτός: *Στο πάρκο Sceaux, για παράδειγμα [...].*

[*Libre Échange* 1 (1991), σελ. 157-158]

Η συνομιλία στο παράδειγμα 5.3 περιλαμβάνει στοιχεία από το γλωσσικό ρεπερτόριο που οριοθετήσαμε παραπάνω, ώστε να διαφοροποιηθεί ως νεανική από τη συνομιλία των ενηλίκων στο παράδειγμα 5.4. Πιο συγκεκριμένα, ένα στοιχείο προφορικότητας [*ben* αντί *alors* «λοιπόν» στο (1)], μια λεξιλογική [*c'est très chouette* αντί *c'est magnifique* «είναι υπέροχο» στο (8)] και μια συντακτική επιλογή [*elle l'a pas vu* αντί *elle ne l'a pas vu* «δεν το 'δε» στο (7)] εκφράζουν το νεανικό ύφος ομιλίας των *Éric* και *Simon*, ενώ μαρκάρονται περαιτέρω με εισαγωγικά.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, αν και οι συγγραφείς αντλούν ποικιλίες από ένα περιορισμένο γλωσσικό ρεπερτόριο για τη συνδήλωση του νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια, σε αρκετές περιπτώσεις δεν τις εντάσσουν οργανικά στο παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα, αφού τις διαχωρίζουν από αυτό με τη συστηματική χρήση αστερίσκων ή εισαγωγικών. Παρόμοιες πρακτικές, όχι απλής σημείωσης αλλά μετασημείωσης, συνιστούν, στην ουσία, ένα έμμεσο αρνητικό μεταπραγματολογικό σχόλιο (πρβλ. με ενότητα 4.5.2), αποκαλύπτοντας την αρνητική αξιολογική κρίση των συγγραφέων για τις συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής και την αποστασιοποίησή τους από αυτές.

Ωστόσο, όπως διαπιστώσαμε από τη σύγκριση των δύο πρώτων αποσπασμάτων (βλ. εικόνα 5.1, με την αντίστοιχη συνομιλία, και παράδειγμα 5.1), ορισμένοι συγγραφείς υπερβαίνουν το ρεπερτόριο των γλωσσικών ποικιλιών που περιγράψαμε παραπάνω. Επιλέγουν, δηλαδή, να εντάξουν, για την κατασκευή του νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια, ποικιλίες της γαλλικής που είναι ακόμη περισσότερο μαρκαρισμένες κοινωνικά/υφολογικά και βρίσκονται σε πλήρη

διάσταση με την πρότυπη γλώσσα. Κατά κανόνα, όσο πιο ρεαλιστικά είναι τα δείγματα από τις νεανικές κοινωνιολέκτους τόσο λιγότερες είναι οι πιθανότητες να έχουν ενταχθεί οργανικά στο κυρίως γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων, δηλαδή στις συνομιλίες που ανήκουν στον κορμό των διδακτικών τους ενότητων. Στις περισσότερες περιπτώσεις, παρόμοια δείγματα λόγου εντοπίζονται ξέχωρα, είτε στην προέκταση μιας διδακτικής ενότητας, που στοχεύει στην πρόσθετη επιμόρφωση του αλλόγλωσσου κοινού, είτε σε μεμονωμένες δραστηριότητες. Παράλληλα, ανάλογα δείγματα λόγου φαίνεται ότι πλαισιώνονται με συγκεκριμένο τρόπο από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων, όπως θα δείξει η ανάλυση των τριών παραδειγμάτων που ακολουθούν.

Το πρώτο παράδειγμα αφορά μια νεανική συνομιλία, η οποία παρουσιάζεται σε μια συμπληρωματική διδακτική ενότητα του εγχειριδίου *Bonne Route 1* (1988). Η διδακτική ενότητα φέρει πλαγίως στη σελίδα την ένδειξη *Pour aller plus loin* «Για να προχωρήσει κανείς περισσότερο» και το θέμα της είναι η ποικιλότητα της γαλλικής, όπως ορίζει ο γενικός τίτλος της *Francophonies* «Γαλλοφωνίες». Στη διδακτική ενότητα, η νεανική συνομιλία αναπαρίσταται μαζί με φράσεις από τη γαλλική του Καναδά και τη γαλλική της Αφρικής. Από το γεγονός αυτό προκύπτει, εξ αρχής, ότι οι συγγραφείς επιλέγουν να παραθέσουν συγκεντρωτικά στο περιθώριο του εγχειριδίου διάφορες ποικιλίες της γαλλικής, με στόχο την αποφυγή της οργανικής τους ένταξης στο κυρίως γλωσσικό του δείγμα. Ας εξετάσουμε, όμως, λεπτομερέστερα την εν λόγω διδακτική ενότητα, όπως παρουσιάζεται στο εγχειρίδιο *Bonne Route 1* (1988), τουλάχιστον ως προς το μέρος που μας αφορά:

Francophonies

Au Canada, on peut entendre :

C'est dispendieux.
Servez-moi un breuvage frais.
Vous virez à la troisième lumière.
Vous pouvez possiblement en voir.
Y a point de bâtisse.
Il a garé son char.
Monsieur Lafleur est en devoir.

En Afrique, on peut entendre :

Je l'attends, ça vaut deux heures...
Je ne t'ai pas vu depuis... !
Il a dansé jusqu'à fatigué.
Chaque soir, maman prépare.
Elle a gagné l'enfant.
La fille-là elle est trop jolie même.
Institut Pédagogique Africain et Malgache, Edicef.

9 En France, on peut entendre :

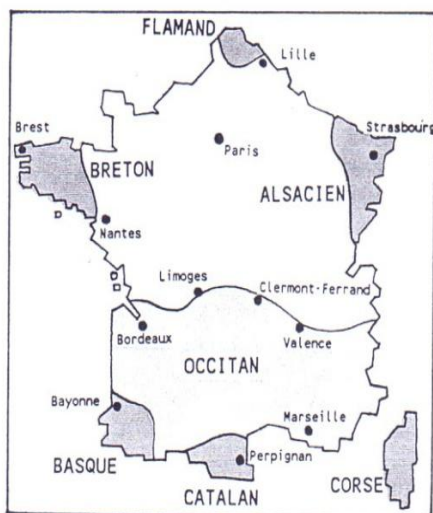
À la sortie d'un lycée

– Alors ? ce bac ? ça a gazé ?
– Ça va foirer... oui ! Cette année le bac pour moi, c'est foutu. Ah ! j'en ai ras le bol des exams...
– C'est pas grave ! Tu remets ça l'année prochaine...
– Tu parles comme mes vieux toi ! « Un flemmard ! il ne fiche rien ! La télé, les boums, les nanas... oui ! mais les bouquins ? zéro ! Monsieur sèche les cours... un de ces jours, il va se faire virer du lycée... c'est sûr... » Ah ! tu sais... des vieux comme ça... c'est pas le pied !
– T'as pas de pot, c'est vrai. Mais faut faire avec, hein ? Allez ! moi j'me casse... Tchao !

Réécrivez ce dialogue en français standard.

En France, on parle aussi...

10 Persuadez un de vos amis d'apprendre le français. Donnez les arguments.

11 Chanson.

Les gens de mon pays

Est-ce vous que j'appelle
Ou vous qui m'appelez
Langage de mon père
Et patois dix-septième
Vous me faites voyager
Mal et mélancolie
Vous me faites plaisir
Et sagesse et folie
Il n'est coin de la terre
Où je ne vous entende
Il n'est coin de ma vie
À l'abri de vos bruits
Il n'est chanson de moi
Qui ne soit toute faite
Avec vos mots vos pas
Avec votre musique.

Gilles VIGNEAULT, PM 241, Sibecar.

Στην εικόνα 5.2, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων που πλαισιώνουν το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα στο εγχειρίδιο προβάλλουν τη γεωγραφική του αγκίστρωση και, μάλιστα, είτε πρόκειται για τη γεωγραφική είτε για την ηλικιακή διαφοροποίηση της γαλλικής: *Au Canada, on peut entendre...* «Στον Καναδά, μπορεί κανείς να ακούσει...», *En Afrique, on peut entendre...* «Στην Αφρική, μπορεί κανείς να ακούσει...» και *En France, on peut entendre...* «Στη Γαλλία, μπορεί κανείς να ακούσει». Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν στα μεταπραγματολογικά τους σχόλια το ρήμα αισθήσεως *entendre* «ακούω», το οποίο τοποθετεί το αλλόγλωσσο κοινό στη θέση του παθητικού δέκτη της γλωσσικής ποικιλότητας. Στην πραγματικότητα, το ρήμα *entendre*, που απαντά με την ανάλογη χρήση και σε άλλα εγχειρίδια του υπό εξέταση υλικού (βλ. σχετικά ενότητα 4.5.3), βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με το ρήμα *dire* «λέω», το λεκτικό ρήμα που παραπέμπει στον παραδοσιακό κανόνα της ρυθμιστικής γραμματικής παράδοσης και εισάγει τις εντολές για διόρθωση (*Ne dites pas..., mais dites...* «Να μην λέτε..., αλλά πείτε...»). Μέσω αυτών, οι ομιλητές καλούνται να ευθυγραμμίσουν τις γλωσσικές πρακτικές τους με ένα γλωσσικό πρότυπο ή, αλλιώς, να επιδοθούν σε καθαριστικές πρακτικές των τυχόν διαφοροποιήσεων από αυτό κατά τη γλωσσική τους χρήση (βλ. σχετικά Delveroudi & Moschonas, 2003· Delveroudi, 2008: 25, 26· Moschonas, 2008: 42). Παράλληλα, η χρήση του τροπικού ρήματος *pouvoir* «μπορεί» στα μεταπραγματολογικά σχόλια που πλαισιώνουν τις φράσεις στην εικόνα 5.2 δείχνει ότι οι συγγραφείς αναφέρονται στη γλωσσική ποικιλότητα ως ενδεχόμενο (*on peut entendre* «μπορεί κανείς να ακούσει»), αποφεύγοντας ρητές δηλώσεις που θα την καθιστούσαν μια θεμελιώδη και αναμενόμενη ιδιότητα της γλώσσας (λ.χ. *Au Canada, on dit plutôt...* «Στον Καναδά, λέμε περισσότερο...» ή *Au lycée, entre jeunes, on parle souvent comme ça* «Στο λύκειο, οι νέοι μιλούν συχνά έτσι μεταξύ τους»). Τέλος, η επιλογή της απρόσωπης δείξης προσδίδει με τη χρήση του *on* μια καθολικότητα στα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων, παρ' ότι αυτά δεν εκφράζονται παρά μέσα από το πρίσμα συγκεκριμένων ομιλητών της γαλλικής που προωθούν την πρότυπη εκδοχή της. Με αυτό τον τρόπο, το αλλόγλωσσο κοινό εντάσσεται, μέσω της δείξης, σε μια κοινότητα ομιλητών που δεν θα είναι σε θέση παρά μόνο να αναγνωρίσει, ακούγοντάς τες, λιγοστές από τις γεωγραφικές και ηλικιακές διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γαλλική. Έτσι, μπορεί το *on* να θεωρείται απρόσωπο, εκφράζοντας γενίκευση και απροσδιοριστία, αλλά εδώ καλείται να λειτουργήσει και με την ιδιότητα του εγκλείοντος «εμείς» αντί του *nous* (για τον

όρο, βλ. Yule, 2006: 20), το οποίο συμπεριλαμβάνει στο πεδίο αναφοράς του και τους αποδέκτες του κειμένου, αποτελώντας μια πάγια στρατηγική του λόγου για την κατασκευή κοινοτήτων γύρω από κοινές πρακτικές (για τα εγχειρίδια της ισπανικής, πρβλ. Leeman & Martinez, 2007: 45).

Επιπλέον, ως προς τον τρόπο εκφοράς τους, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων συνίστανται, εκ πρώτης όψεως, σε τρεις βεβαιωτικές ή αναπαραστατικές λεκτικές πράξεις (για έναν ορισμό, βλ. κεφ. 4, υποσημ. 76), οι οποίες οριοθετούν γεωγραφικά το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα και ενημερώνουν για την πιθανότητα πρόσληψής του από το αλλόγλωσσο κοινό. Ωστόσο, η σχετική έρευνα έχει επισημάνει το γεγονός ότι παρόμοια μεταπραγματολογικά σχόλια ως ιδεολογικές εκφορές για τη γλώσσα, που προωθούν εδώ την πρότυπη γαλλική για την ξενόγλωσση διδασκαλία έναντι των γεωγραφικών της διαφοροποιήσεων, χαρακτηρίζονται από *ελλεκτική πολλαπλότητα* (για τον όρο, βλ. Μοσχονάς, 2005: 207, Eagleton, 1991: 19 στο Moschonas, 2008: 40, 42). Υπό αυτή την έννοια, τέτοιες εκφορές δεν έχουν ένα και μόνο είδος επικοινωνιακής λειτουργίας, δηλαδή δεν είναι αμιγώς βεβαιωτικές/αναπαραστατικές ή κατευθυντικές ή δεσμευτικές ή διακηρυκτικές κ.ο.κ. Έτσι, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η φράση «μπορεί κανείς να ακούσει...» στην εικόνα 5.2, πέρα από τη βεβαιωτική/αναπαραστατική λειτουργία της, αντιστοιχεί, στην πραγματικότητα, στην προτροπή «Δεν θα πει κανείς...», η οποία έχει ουσιωδώς κατευθυντικό χαρακτήρα για τις γλωσσικές πρακτικές του αλλόγλωσσου κοινού. Επιπλέον, το γεγονός ότι η συγκεκριμένη κατευθυντική λεκτική πράξη (για έναν ορισμό, βλ. κεφ. 4, υποσημ. 78) εντοπίζεται στον θεσμικό λόγο ενός εγχειριδίου την καθιστά *διακηρυκτική*,⁹⁰ διότι συμβάλλει, μέσω του παιδαγωγικού λόγου, στην (ανα)παραγωγή μιας κοινωνιογλωσσικής τάξης πραγμάτων εις βάρος των αναπαριστώμενων ποικιλιών της γαλλικής και προς όφελος της πρότυπης γλώσσας, η οποία προβάλλεται ως γεωγραφικά μη οριοθετημένη. Εξάλλου, αυτή παρουσιάζεται λεπτομερώς στα κυρίως περιεχόμενα του εγχειριδίου και, άρα, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να μνηθεί εκ των πραγμάτων στην (ανα)παραγωγή της. Όπως φαίνεται εδώ, ο μεταπραγματολογικός λόγος των

⁹⁰ Μέσω των *διακηρυκτικών λεκτικών πράξεων* (declarative speech acts), μπορούμε να δημιουργήσουμε μια νέα κατάσταση πραγμάτων με την προϋπόθεση ότι κατέχουμε την ανάλογη θεσμική ισχύ στο αντίστοιχο επικοινωνιακό πλαίσιο (για μια σύντομη παρουσίαση της τυπολογίας των λεκτικών πράξεων από τον Searle, βλ. Yule, 2006: 66, 67). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το εγχειρίδιο προωθεί την πρότυπη γαλλική ως κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία, ενώ παρουσιάζει στο περιθώριο ποικιλίες από τη γαλλική του Καναδά, της Αφρικής και τους νεανικούς τρόπους ομιλίας στη Γαλλία.

συγγραφέων ως ιδεολογικός λόγος για τη γλώσσα, που προωθεί ένα γλωσσικό πρότυπο έναντι των διαφοροποιήσεων από αυτό, δεν βεβαιώνει απλώς ούτε, εν τέλει, μόνο κατευθύνει, αλλά «διακηρύσσει» μέσω του εγχειριδίου και, κατ' επέκταση, συμβάλλει στην (ανα)παραγωγή μιας κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας μέσω της ξενόγλωσσας διδασκαλίας:

[ό]λες οι λεκτικές πράξεις μπορούν να υπηρετήσουν μία ιδεολογία, αρκεί η ιδεολογία να τους προσδίδει *κηρυκτική ισχύ*. Η κηρυκτική ελλεκτική ισχύς αποτελεί λοιπόν προϋπόθεση για την επιτέλεση και όλων των άλλων λεκτικών πράξεων. Η ιδεολογία κηρύσσει· δευτερευόντως αποφαίνεται και εκφράζει, κατευθύνει και δεσμεύει. Και με την έννοια αυτή και μόνο, η ιδεολογία «είναι μέρος» της πραγματικότητας στην οποία «αναφέρεται»: η ιδεολογία «δημιουργεί» το σύμπαν το οποίο κηρύσσει (Μοσχονάς, 2005: 211).

Η ανάλυση του μεταπραγματολογικού σχολιασμού των συγγραφέων δείχνει πώς συντελείται η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως γεωγραφικά μη οριοθετημένης γλωσσικής ποικιλίας. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται μέσα από την προβολή των λιγοστών διαφοροποιήσεων από αυτήν ως γεωγραφικά αγκιστρωμένων, αλλά και περιθωριοποιημένων στον «χώρο» που ορίζουν τα περιεχόμενα του εγχειριδίου. Έτσι, οι γλωσσικές πρακτικές του αλλόγλωσσου κοινού κατευθύνονται προς ένα συγκεκριμένο στόχο, χωρίς να δίνεται η εντύπωση ότι αποσιωπάται εντελώς η ποικιλότητα της γαλλικής στο εγχειρίδιο. Ειδικότερα, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων εξασφαλίζουν, αφενός, ότι το αλλόγλωσσο κοινό θα (ανα)παράγει την πρότυπη γαλλική και, αφετέρου, ότι θα διαμορφώσει συγκεκριμένες πεποιθήσεις για την ποικιλότητα της συγκεκριμένης γλώσσας. Με άλλα λόγια, θα θεωρήσει ότι η γαλλική ομιλείται με τον ίδιο τρόπο διεθνώς, πέρα από κάποιους ιδιοματισμούς που ενδεχομένως να ακούσει και τους οποίους περιέχουν οι λιγοστές φράσεις που παρατίθενται συγκεντρωτικά στο περιθώριο του κυρίως γλωσσικού δείγματος του εγχειριδίου.

Σε αυτή την ενότητα, το μεταπραγματολογικό σχόλιο *En France, on peut entendre...* «Στη Γαλλία, μπορεί κανείς να ακούσει...» πλαισιώνει μια νεανική συνομιλία (βλ. εικόνα 5.2). Το θέμα της περιστρέφεται γύρω από την κακή επίδοση του ενός εκ των δύο ομιλητών στις εξετάσεις του *baccalauréat*⁹¹ και την αρνητική αντίδραση που αναμένει εκ μέρους των γονιών του:

⁹¹ Οι εθνικές εξετάσεις που περνούν οι μαθητές του λυκείου στη Γαλλία για την απόκτηση του απολυτηρίου (*baccalauréat*).

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.5

À la sortie d'un lycée

Σε ένα λύκειο, κατά το σχολάσμα:

- (1) Alors ? ce bac ? ça a gazé ?
Λοιπόν; Οι εξετάσεις; Πώς πήγε το πράγμα, σκίσαμε;
- (2) Ça va foirer.... oui ! Cette année le bac pour moi, c'est foutu. Ah ! J'en ai ras le bol des exams.
Κατά διαόλου... ναι! Φέτος, το απολυτήριο πήγε σκατά για μένα. Αχ! Έχω πήξει με τις εξετάσεις.
- (3) C'est pas grave ! Tu remets ça l'année prochaine...
Δεν πειράζει! Το αφήνεις για την επόμενη χρονιά...
- (4) Tu parles comme mes vieux toi ! «Un flemmard ! il ne fiche rien ! La télé, les boums, les nanas... oui ! mais les bouquins ? zéro ! Monsieur sèche les cours... un de ces jours, il va se faire virer du lycée... c'est sûr... » Ah ! tu sais... des vieux comme ça... c'est pas le pied !
Μιλάς σαν τους γέρονς μου και συ! «Ένα τεμπελόσκυλο! Όλο χασομεράει! Η τηλεόραση, τα πάρτι, οι φιλενάδες... ναι! Αλλά από διάβασμα; Μηδέν! Ο κύριος την κοπανάει απ' τα μαθήματα... μια απ' αυτές τις μέρες, θα τον ξαποστείλουν και απ' το σχολείο... είναι σίγουρο...». Αχ, ξέρεις... με τέτοιους γέρονς... δεν τη βρίσκω καθόλου!
- (5) T'as pas de pot, c'est vrai. Mais faut faire avec, hein ? Allez ! moi, j' me casse... Tchao !
Είσαι γκαντέμης, πράγματι. Αλλά πρέπει να τα βγάλεις πέρα, δεν πρέπει; Λοιπόν, άντε, εγώ την κάνω... Τσάο!

Ο παραπάνω διάλογος παρουσιάζει τις γνωστές έριδες μεταξύ των γονέων και των παιδιών τους για την επίδοση των τελευταίων στις εξετάσεις, τη συμπεριφορά τους στο σχολείο και την άνιση κατανομή του χρόνου τους ανάμεσα στη μελέτη, τη διασκέδαση και τα συναισθηματικά τους. Η οπτική που παρουσιάζεται εδώ είναι αυτή των νέων, οι οποίοι δυσανασχετούν έντονα εξαιτίας του φόρτου εργασίας για τις τελικές εξετάσεις και του αυξημένου γονεϊκού ελέγχου. Η χρήση ποικιλιών της γαλλικής που συνδηλώνουν ένα νεανικό ύφος ομιλίας στον διάλογο εκφράζει την εγγύτητα και την αλληλεγγύη που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις στην παρέα των συνομηλίκων. Η γλώσσα των δύο νέων συμβάλλει στην οικοδόμηση ενός κοινού νεανικού σύμπαντος πρακτικών και ερμηνειών (βλ. επίσης την εικόνα 5.2) που εγγράφεται σε σχέση αντίθεσης με αυτό των ενηλίκων, των οποίων τα λόγια αποδίδονται σε ευθύ λόγο για να σχολιαστούν αρνητικά [βλ. το (4)].

Ως προς το γλωσσικό δείγμα για την αναπαράσταση του νεανικού ύφους στη συνομιλία, ο συγκεκριμένος διάλογος περιλαμβάνει ένα σύνολο ποικιλιών της γαλλικής που ξεπερνούν κατά πολύ το γλωσσικό ρεπερτόριο, το οποίο παρουσιάσαμε στην αρχή της ενότητας. Δεν πρόκειται, δηλαδή, για ορισμένες λεξιλογικές επιλογές στη γαλλική οι οποίες, σε συνδυασμό με λιγοστά φαινόμενα από την καθημερινή προφορική γλώσσα, λειτουργούν ως στερεοτυπικά μέσα συνδήλωσης ενός νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια. Εν προκειμένω, ο λόγος των νέων αναπαρίσταται μέσα από μια συνομιλία σε πολύ πιο ανεπίσημο ύφος από τις προηγούμενες (πρβλ. με

παραδείγματα 5.2, 5.3), που διακρίνεται για ένα σύνολο από εντονότερα –υφολογικά και κοινωνικά– μαρκαρισμένες γλωσσικές επιλογές. Παρόλα αυτά, το ρεπερτόριο των γλωσσικών ποικιλιών που επιστρατεύουν εδώ οι συγγραφείς αντλεί και πάλι, ως επί το πλείστον, από το λεξιλόγιο (πρβλ. με τη συνομιλία που συνοδεύει την εικόνα 5.1 και το παράδειγμα 5.1).

Αναλυτικότερα, στο κείμενο της συνομιλίας εντοπίζονται: α) μεταφορικές εκφράσεις [π.χ. *ça a gazé ?* «σκίσαμε;» στο (1), *ça va foirer* «κατά διαόλου» και *j'en ai ras le bol* «έχω πήξει» στο (2), *monsieur sèche les cours* «ο κύριος την κοπανάει απ' τα μαθήματα» και *c'est pas le pied* «δεν τη βρίσκω καθόλου» στο (4), *t'as pas de pot* «είσαι γκαντέμης» και *j'me casse* «εγώ την κάνω, σπάω» στο (5)] και β) μη πρότυποι λεξιλογικοί τύποι και εκφορές [*se faire virer* «ξαποστέλνω» αντί *se faire renvoyer* «διώχνω» και *ne rien ficher* αντί *ne rien faire* «δεν κάνω τίποτα» στο (4), *c'est foutu* «πήγε σκατά» αντί *c'est un échec* «ήταν μία αποτυχία» στο (2), *mes vieux* «οι γέροι μου» αντί *mes parents* «οι γονείς μου», *les boums* «τα πάρτι» αντί *les fêtes* «οι γιορτές», *les nanas* «οι φιλενάδες» αντί *les filles* «τα κορίτσια» και *les bouquins* αντί *les livres* «τα βιβλία» στο (4)].

Πέρα από το λεξιλόγιο που αποδίδεται στους δύο νέους ομιλητές, οι υφολογικές αντιθέσεις με την πρότυπη γαλλική εντοπίζονται και στα άλλα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης. Καταρχάς, η συνομιλία των δύο νέων περιλαμβάνει φωνητικές πραγματώσεις της γαλλικής και, πιο συγκεκριμένα, διάφορες συρρικνώσεις που απαντούν στη ροή της ομιλίας, οι οποίες αποδίδονται γραπτώς μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (βλ. ενότητα 4.5.2). Πρόκειται, ειδικότερα, για την αποβολή του [ə] και του [y] στα κλιτικά υποκειμένου για το α' και β' ενικό πρόσωπο, αντίστοιχα [*j'me casse* αντί *je me casse* «την κάνω, σπάω» και *t'as pas* αντί *tu n'as pas* «δεν έχεις» στο (5)]. Οι μορφολογικές ποικιλίες στον λόγο των νέων συνίστανται σε αποκοπές λεξιλογικών μονάδων, ένα τυπικό χαρακτηριστικό του ανεπίσημου, προφορικού λόγου στη γαλλική [*bac* αντί *baccalauréat* και *exams* αντί *examens* «εξετάσεις» στο (2) και *télé* αντί *télévision* «τηλεόραση» στο (4)]. Τέλος, από τα φαινόμενα ποικιλότητας στη σύνταξη της γαλλικής ξεχωρίζει η εκφορά της άρνησης δίχως το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* [*c'est pas le pied* αντί *ce n'est pas le pied* «δεν τη βρίσκω» στο (4) και *t'as pas de pot* αντί *tu n'as pas de pot* «είσαι γκαντέμης» στο (5)], όπως επίσης η μηδενική πραγμάτωση του υποκειμένου σε απρόσωπες εκφράσεις [*faut faire avec* αντί *il faut faire avec* «πρέπει να τα βγάλεις πέρα» στο (5)].

Οι ποικιλίες της γαλλικής που εντοπίζονται στο παράδειγμα 5.5 δεν αποτελούν παρά μόνο ένα δείγμα από το γλωσσικό ρεπερτόριο που αξιοποιούν οι συγγραφείς για την κατασκευή του νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια. Στην πραγματικότητα, οι ιδιαίτερες επιλογές του κάθε συγγραφέα, το επίπεδο γλωσσομάθειας και η ηλικία του αλλόγλωσσου κοινού, στο οποίο απευθύνεται το εκάστοτε εγχειρίδιο, όπως επίσης η συνεχής εξέλιξη των νεανικών κοινωνιολέκτων συντείνουν στη διαφοροποίηση του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος στα εγχειρίδια για την αναπαράσταση του νεανικού ύφους ομιλίας σε αυτά.⁹² Ενδεικτικά, στο τετράδιο των ασκήσεων ενός πιο πρόσφατου εγχειριδίου εντοπίζεται η αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» μέσα από την ακόλουθη συνομιλία:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.6

- (1) Antonin : Oah ! Ce film, c'était méga top !
Antonin: Πω ρε! Ήταν και πολύ εργάρα!
- (2) Saïd : Ouais, nickel chrome ! Pourtant Nicolas l'avait trouvé nul.
Saïd: Ναι ρε, τζαμάτο! Όμως, του Nicolas του 'χε φανεί άκυρο.
- (3) Antonin : Il a pas dû percuter.
Antonin: Δεν πρέπει να 'πιασε το νόημα.
- (4) Saïd : C'est vrai, il imprime jamais, le bouffon !
Saïd: Καλά λες, δεν σκαμπάζει μία, ο γελοίος!
- (5) Antonin : Il est grave !
Antonin: Από κάπου χάνει!
- (6) Saïd : C'est clair !
Saïd: Εννοείται!
- (7) Antonin : Bon zen... On a encore le temps d'aller au cybercafé ?
Antonin: Ωραία, χαλαρά... Έχουμε ακόμα χρόνο να πάμε στο ίντερνετ καφέ;
- (8) Saïd : T'es ouf, c'est trop tard ! Je rentre.
Saïd: Είσαι τρελός, είναι πάρα πολύ αργά. Εγώ γυρίζω.
- (9) Antonin : Oh, t'es relou ! Déjà ?
Antonin: Ρε, μη μου τη σπας! Από τώρα;
- (10) Saïd : Ça vaut mieux... Vas-y, toi !
Saïd: Καλύτερα έτσι... Να πας, εσύ!

[Planète 3 (2000), τετράδιο ασκήσεων, σελ. 34]

Στην παραπάνω συνομιλία, η οποία διεξάγεται και πάλι μεταξύ μελών της ίδιας ηλικιακής ομάδας, απαντούν ορισμένες από τις ποικιλίες της γαλλικής που αξιοποίησαν οι συγγραφείς ενός πιο πρόσφατου εγχειριδίου για την απόδοση του νεανικού ύφους ομιλίας σε αυτό. Οι επιλογές των συγγραφέων παραπέμπουν σε γλωσσικές ποικιλίες που φαίνονται τυπικότερες των νεανικών κοινωνιολέκτων (βλ. επίσης τη συνομιλία που συνοδεύει την εικόνα 5.1), οι οποίες χρησιμοποιούνται, δηλαδή, μεταξύ συνομηλίκων χωρίς να έχουν περάσει απαραίτητα στην ευρύτερη χρήση της γλώσσας. Έτσι, στην παραπάνω συνομιλία οι συγγραφείς αναπαριστούν το

⁹² Για αυτό τον λόγο, οι γλωσσικές ποικιλίες από τις νεανικές κοινωνιολέκτους πλαισιώνονται μεταπραματολογικά σε αρκετά εγχειρίδια ως «λέξεις ή εκφράσεις στη μόδα» [βλ. σχετικά *Le Nouveau Sans Frontières* 3 (1990), σελ. 144· *Cadences* 2 (1995), σελ. 84, 86].

νεανικό ύφος, μεριμνώντας ώστε: α) να δοθεί περαιτέρω επίταση στη σημασία μέσα από τη χρήση ανάλογων προθεμάτων ή επιρρημάτων [π.χ. *méga top* «σούπερ» στο (1)], β) να εμπλουτισθεί το νεανικό λεξιλογικό ρεπερτόριο με νέα αξιολογικά στοιχεία που βασίζονται στη μεταφορά [*nickel chrome* «τζαμάτο» στο (2)], γ) να αξιοποιηθεί περαιτέρω η νεανική ανάδρομη αργκό [*ouf* αντί *fou* «τρελός» στο (8), *relou* αντί *lourd* «βαρετός, εκνευριστικός» στο (9)], δ) να αναπαρασταθούν νέοι δάνειοι τύποι από άλλες γλώσσες [*zen* στο (7) από την ιαπωνική] και ε) να προταθούν άλλοι όροι του καθημερινού, ανεπίσημου λεξιλογίου έναντι των γνωστών στοιχείων της πρότυπης γλώσσας [*percuter* «πέφτω, προσκρούω», *imprimer* «τυπώνω, σταμπάρω» με την έννοια του *comprendre* «καταλαβαίνω» στα (3) και (4), *grave* «από κάπου χάνει» αντί *idiot* «χαζός» στο (5)].

Στις συνομιλίες 5.5 και 5.6, η πλαισίωση του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος μέσα από τις εκφωνήσεις των συγγραφέων για τις προτεινόμενες δραστηριότητες είναι η ίδια. Αυτές συνιστούν μεταπραγματολογικά σχόλια, τα οποία καλούν το αλλόγλωσσο κοινό, αφού λάβει γνώση για τις γλωσσικές πρακτικές των νέων, να τις αποδώσει στην πρότυπη γαλλική. Για την ακρίβεια, οι δύο εκφωνήσεις που πλαισιώνουν μεταπραγματολογικά τις δύο παραπάνω συνομιλίες εφιστούν, στην πραγματικότητα, την προσοχή του κοινού στον αποκλίνοντα χαρακτήρα των νεανικών γλωσσικών πρακτικών, καλώντας το να αναλάβει τη σχετική δράση για τη γλωσσική τους «εξομάλυνση». Κάτι τέτοιο θα γίνει με βάση την ήδη αποκτηθείσα γνώση από το αλλόγλωσσο κοινό, δηλαδή τη χρήση της πρότυπης γαλλικής. Έτσι, η εκφώνηση που συνοδεύει τη συνομιλία στο παράδειγμα 5.5 είναι *Réécrivez ce dialogue en français standard* «Ξαναγράψτε αυτό τον διάλογο στην πρότυπη γαλλική», ενώ στο παράδειγμα 5.6, *Traduisez dans un français courant* «Μεταφράστε στην κοινή γαλλική». Αξίζει να σημειωθεί ότι η αναφορά στην πρότυπη γλωσσική ποικιλία, δηλαδή στον πρωταρχικό στόχο των συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, παρά τον κοινωνιογλωσσικό προσανατολισμό τους, εμπεριέχει ενίοτε και το κριτήριο της γλωσσικής «ορθότητας» ή «ποιότητας». Για παράδειγμα, σε ένα ακόμη πιο πρόσφατο εγχειρίδιο, συναντάμε την παρακάτω νεανική συνομιλία, με την εξής εκφώνηση να την πλαισιώνει μεταπραγματολογικά:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.7

Ce dialogue est en français familier et argotique. Réécrivez-le en bon français, en remplaçant les mots soulignés par les expressions suivantes:

Αυτός ο διάλογος είναι σε ανεπίσημη και αργκό γλώσσα. Ξαναγράψτε τον σε καλά γαλλικά, αντικαθιστώντας τις υπογραμμισμένες λέξεις από τις ακόλουθες εκφράσεις:

[être amoureux(euse) (είμαι ερωτευμένος-η), aborder/draguer (προσεγγίζω, κάνω καμάκι), se faire rejeter (με απορρίπτουν), copine (φίλη), avoir rendez-vous (έχω ραντεβού), quitter (εγκαταλείπω), s'embrasser (φιλιέμαι), plaire à (αρέσω σε κάποιον), être fou de (είμαι τρελός για κάποιον)].

-T'as un sandwich en ce moment ?

-Έχεις κάποιο γταραβέρι αυτό τον καιρό;

-Non, mais il y a une semaine, je me suis branché une fille en boîte et je croyais avoir un ticket avec elle. Hier, j'avais rencard, on a un peu flirté, on s'est fait des smacks, mais en essayant d'aller un peu plus loin, je me suis pris un râteau... Et toi, t'es toujours morgane de ta meuf ?

-Όχι, αλλά πριν μια βδομάδα, την έπεσα σε μία στο μπαρ και νόμιζα ότι γούσταρε. Χθες, είχα ένα ραντεβουδάκι, φλερτάραμε λίγο, ψιλοφιληθήκαμε, αλλά προσπαθώντας να προχωρήσω λίγο περισσότερο, έφαγα πόρτα... Κι εσύ, είσαι ακόμα καυσούρης με τη δικιά σου;

-Oui, toujours raide dingue... Mais elle m'a largué.

-Ναι, ακόμα τρελός και παλαβός... αλλά με παράτησε.

[Belleville 3 (2005), σελ. 34]

Τα παραδείγματα 5.5, 5.6 και 5.7 αρκούν για να αντιληφθεί κανείς το γεγονός ότι, παρά την ποικιλότητα που χαρακτηρίζει το γλωσσικό δείγμα για την κατασκευή του νεανικού ύφους στην εκάστοτε συνομιλία, η πλαισίωση που του επιφυλάσσουν οι συγγραφείς, μέσω του μεταπραγματολογικού σχολιασμού τους, είναι η ίδια. Επομένως, όταν το ρεπερτόριο των γλωσσικών ποικιλιών, το οποίο περιλαμβάνει λίγο-πολύ συγκεκριμένα φαινόμενα από την ποικιλότητα της γαλλικής για τη στερεοτυπική συνδήλωση του νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια (βλ. παραδείγματα 5.2 και 5.3), γίνει αντικείμενο υπέρβασης προς όφελος μιας ρεαλιστικότερης αναπαράστασης των νεανικών κοινωνιολέκτων, η πλαισίωση του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων είναι τέτοια που, όχι μόνο δεν υπονομεύεται, αλλά ενισχύεται και επιτυγχάνεται άμεσα η διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής. Με αυτούς τους όρους, αντίθετα προς τα φαινόμενα που εκ πρώτης όψεως εμφανίζουν τις συγκεκριμένες δραστηριότητες ως αμιγώς κοινωνιογλωσσικής υφής, η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια ούτε συμβάλλει στην ανάδειξή της σε θεμελιώδη ιδιότητα της γλώσσας ούτε αποκαλύπτει το ιδιαίτερο κοινωνικό νόημα που αποκτά κατά τη νεανική επικοινωνία. Στην πράξη, μέσα από τα μεταπραγματολογικά τους σχόλια για το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα, οι συγγραφείς υπαγορεύουν ρητά την παρέμβαση του αλλόγλωσσου κοινού στις γλωσσικές ποικιλίες που συμβάλλουν στην κατασκευή του νεανικού ύφους στα εγχειρίδια, προκειμένου αυτό να τις αποδώσει στην πρότυπη γαλλική. Ο στόχος είναι, δηλαδή,

το αλλόγλωσσο κοινό να εξασκηθεί ούτε λίγο ούτε πολύ στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας μέσα από την εφαρμογή πρακτικών γλωσσικού καθαρισμού (βλ. σχετικά Delveroudi & Moschonas, 2003). Έτσι, η πρότυπη γλωσσική ποικιλία εκλαμβάνεται μόνιμα ως το σημείο αναφοράς για τον έλεγχο των γλωσσικών πρακτικών, τόσο αυτών που υιοθετούν οι αναπαριστώμενοι ομιλητές στα εγχειρίδια όσο και αυτών που θα κληθούν να (ανα)παράγουν οι εμπλεκόμενοι στη διαδικασία διδασκαλίας της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.

Ως εδώ, μια σύνοψη για την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια θα έδινε, καταρχάς, έμφαση στην ετερογένεια του γλωσσικού ρεπερτορίου που αξιοποιούν οι συγγραφείς για την κατασκευή του νεανικού ύφους στις αναπαριστώμενες συνομιλίες. Ωστόσο, προκύπτει ότι η διαμόρφωσή του, όποιες κι αν είναι οι επιμέρους ποικιλίες της γαλλικής που το συγκροτούν, υπαγορεύεται και πάλι από την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. προηγούμενη ενότητα). Έτσι, είτε η γλωσσική απεικόνιση του νεανικού ύφους επιτυγχάνεται στα εγχειρίδια μέσα από την αναπαράσταση ποικιλιών της καθημερινής, ομιλούμενης γαλλικής είτε μέσα από στοιχεία που θεωρούνται χαρακτηριστικότερα των νεανικών κοινωνιολόγων, η «γλώσσα των νέων» διαφοροποιείται πάντα έως ένα βαθμό από την πρότυπη γαλλική, ενώ αναπαρίσταται ως εγγενής αντανάκλαση στη γλωσσική χρήση μιας «διακριτής νεότητας» (βλ. την *εικονοποίηση*).

Παράλληλα, το γεγονός ότι οι γλωσσικές ποικιλίες που αποδίδονται στους νέους ομιλητές μαρκάρονται τυπογραφικά σε συστηματική βάση μαρτυρά την υπό όρους ένταξή τους στο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων και τον περαιτέρω αρνητικό (αν και πιο έμμεσο) μεταπραγματολογικό σχολιασμό τους. Κάτι τέτοιο γίνεται χαρακτηριστικά μέσω μιας οπτικής σήμανσης (αστερίσκοι ή εισαγωγικά), η οποία απεικονίζει στα εγχειρίδια την απόκλιση των νέων από τον ενδεδειγμένο τρόπο ομιλίας, δηλαδή τη χρήση της πρότυπης γαλλικής.

Επιπλέον, ενώ η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των νέων ομιλητών μεταξύ τους είναι εμφανής στις συνομιλίες που εξετάσαμε (πρβλ. παραδείγματα 5.2, 5.3, 5.5, 5.6 και 5.7), η κοινωνιογλωσσική αντίθεση που προβάλλεται έντονα δεν είναι αυτή μεταξύ των νέων, αλλά μεταξύ νέων και ενηλίκων (βλ. την *αναδρομικότητα*). Με βάση αυτή τη διπολική λογική, οι νέοι είναι οι ομιλητές που αποκλίνουν περισσότερο από την πρότυπη γλώσσα, σε αντίθεση με τους ενήλικες. Και αυτό, είτε οι νεότεροι χρησιμοποιούν ποικιλίες της καθημερινής, ομιλούμενης γαλλικής είτε υιοθετούν

εντονότερα μαρκαρισμένα –κοινωνικά ή/και υφολογικά– στοιχεία, περισσότερο χαρακτηριστικά των νεανικών κοινωνιολέκτων.

Τέλος, όταν η γλωσσική απεικόνιση του νεανικού ύφους στηρίζεται σε ποικιλίες από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της γαλλικής, οι οποίες λειτουργούν ως στερεοτυπικά μέσα για τη συνδήλωση ενός νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια, τότε αποσιωπάται η ποικιλότητα που διέπει τις πραγματικές γλωσσικές πρακτικές όλων των ομιλητών ανεξαρτήτως ηλικίας, στο μέτρο που όλοι τις χρησιμοποιούν (βλ. την *απάλειψη*). Στις περιπτώσεις όπου η γλωσσική απεικόνιση του νεανικού ύφους επιτυγχάνεται μέσα από εντονότερα μαρκαρισμένα στοιχεία, χαρακτηριστικότερα των νεανικών κοινωνιολέκτων, τότε η αναπαράσταση τείνει να περιορίζεται στο επίπεδο του λεξιλογίου και να αποσιωπά την ποικιλότητα των νεανικών γλωσσικών πρακτικών πέρα από αυτό. Επιπλέον, οι νέοι παρουσιάζονται να υιοθετούν μια μονολιθική γλωσσική συμπεριφορά, μιλώντας χωρίς εναλλαγές ύφους προς την πρότυπη γαλλική και για θεματικές που ανακυκλώνονται με στερεοτυπικό τρόπο: την επίδοση στις εξετάσεις, τις έριδες με τους γονείς, τις εξόδους, την ψυχαγωγία και τα αισθηματικά τους. Μάλιστα, παρά το γεγονός ότι οι συγγραφείς λαμβάνουν συχνά υπόψη τους τη συνεχή διαφοροποίηση και την εξέλιξη των νεανικών κοινωνιολέκτων, η διαφορά αυτών από το συνολικότερο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων τούς οδηγεί στην πλαισίωσή τους μέσα από ρητά μεταπραγματολογικά σχόλια ως ένα σύνολο γλωσσικών αποκλίσεων, οι οποίες πρέπει να υποστούν τον ανάλογο γλωσσικό καθαρισμό, δηλαδή να αποδοθούν στην πρότυπη γαλλική από το αλλόγλωσσο κοινό. Με άλλα λόγια, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να πραγματοποιήσει από μόνο του τη διαδικασία απάλειψης της γλωσσικής ποικιλότητας, «εξομαλύνοντας» τις κοινωνιογλωσσικές διαφορές υπέρ της πρότυπης γαλλικής και καταργώντας το ιδιαίτερο ύφος που χαρακτηρίζει κάθε φορά τον λόγο των νέων στις επιμέρους συνομιλίες τους.

Έως εδώ, η ανάλυσή μας έχει εστιάσει σε δύο βασικές πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια για την ηλικιακή διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλουν σε αυτά. Καταρχάς, μας απασχόλησε η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων μέσα από τις αναπαριστώμενες συνομιλίες και, έπειτα, το γλωσσικό ρεπερτόριο που συμβάλλει στην κατασκευή του νεανικού ύφους στις αναπαριστώμενες συνομιλίες.

Έναυσμα για τη συνέχεια της ανάλυσης αποτελεί η γενικότερη διαπίστωση ότι οι νέοι ομιλητές είναι αυτοί που διαφοροποιούνται πολύ συχνότερα από την πρότυπη γαλλική στα εγχειρίδια. Από αυτή την άποψη, η συστηματικότερη μελέτη του νεανικού ύφους στις μεικτές συνομιλίες με τους ενήλικες παρουσιάζει σημαντικό κοινωνιογλωσσικό ενδιαφέρον, στο μέτρο που μπορούν να μελετηθούν οι επιμέρους διαφοροποιήσεις του. Έτσι, η προσοχή της έρευνάς μας θα στραφεί, στη συνέχεια, στις ιδιαίτερες γλωσσικές επιλογές των νέων ομιλητών κατά τις συνομιλίες τους με τους ενήλικες και στο ιδιαίτερο κοινωνικό νόημα που τους αποδίδεται, μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, στο πλαίσιο (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

5.4 Νεανικά ύφη σε μεικτές συνομιλίες με ενήλικες: Υφολογικές συγκλίσεις, αποκλίσεις και εναλλαγές

Σε αυτή την ενότητα αναλύονται ορισμένα παραδείγματα από το υλικό μας που προσφέρονται για τη μελέτη του νεανικού ύφους ομιλίας σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Αν εστιάσουμε την ανάλυσή μας στις γλωσσικές επιλογές των νέων σε μεικτές συνομιλίες με ενήλικες, τότε μπορούμε να διακρίνουμε γενικά τρεις περιπτώσεις υφολογικής διαφοροποίησης στον λόγο τους: (α) οι νέοι μιλούν την πρότυπη γαλλική κατά την επικοινωνία τους με τους ενήλικες, ενώ παρουσιάζονται να μιλούν διαφορετικά με τους συνομηλίκους τους στα εγχειρίδια, (β) οι νέοι επιχειρούν υφολογικές εναλλαγές προς μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής κατά την επικοινωνία τους με τους ενήλικες και (γ) οι νέοι διαφοροποιούνται υφολογικά εξ ολοκλήρου από τους ενήλικες, οι οποίοι μιλούν γενικά την πρότυπη γαλλική κατά τις αναπαριστώμενες συνομιλίες. Και στις τρεις περιπτώσεις, η έμφαση της έρευνάς μας θα δοθεί στο κοινωνικό νόημα που αποκτούν οι γλωσσικές επιλογές των νέων στις επιμέρους επικοινωνιακές περιστάσεις όπου αναπαρίστανται από τους συγγραφείς. Το νόημα αυτό προκύπτει ως αποτέλεσμα της κοινωνικής αξιολόγησης μιας γλωσσικής επιλογής από τους εμπλεκόμενους στην επικοινωνία σε σχέση με την κοινωνική τους θέση, τις διαπροσωπικές τους σχέσεις, τους ρόλους κατά τη συνομιλιακή διεπίδραση και τις επικοινωνιακές τους προθέσεις.

Στην πρώτη περίπτωση, οι νέοι υιοθετούν τη χρήση της πρότυπης γαλλικής όπως και οι ενήλικες, με αποτέλεσμα οι συγκεκριμένες συνομιλίες να αποκτούν τη μέγιστη δυνατή γλωσσική ομοιομορφία στα εγχειρίδια. Ένα παράδειγμα από μια αντίστοιχη συνομιλία δίνεται παρακάτω, όπου αναπαρίσταται μια διαφωνία ανάμεσα

στην κόρη, Céline, και τους γονείς της. Η συζήτηση ξεκινά με την άρνηση της Céline να τους ακολουθήσει στο μέρος όπου θα μεταβούν το Σαββατοκύριακο, διότι προτιμά να παραμείνει στο σπίτι και να προετοιμαστεί για τις εξετάσεις του *baccalauréat* μαζί με μια φίλη της:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.8

- (1) La mère : Céline, à table !
Η μητέρα: Céline, στο τραπέζι!
- (2) Céline : Je ne veux pas partir avec vous le week-end prochain.
Céline: Δεν θέλω να φύγω μαζί σας το άλλο σαββατοκύριακο.
- (3) Le père : Tu ne vas pas recommencer. On t'a déjà dit non.
Ο πατέρας: Μην ξαναρχίζεις. Σου είπαμε ήδη όχι.
- (4) Céline : Je ne peux pas rester seule dans l'appartement pendant deux jours, pourtant je ne suis plus un bébé !
Céline: Δεν μπορώ να μείνω μόνη στο σπίτι για δύο μέρες. Μα, δεν είμαι πια μωρό!
- (5) La mère : Bien que tu ne sois plus un bébé, comme tu dis, tu ne discutes pas. Tu viens avec nous, c'est tout !
Η μητέρα: Αν και δεν είσαι πια μωρό, όπως λες, δεν το συζητάμε άλλο. Θα έρθεις μαζί μας. Τελειώσαμε!
- (6) Céline : Mes amis n'ont pas ce genre de problèmes avec leurs parents. Quoi que je fasse, vous n'êtes jamais contents.
Céline: Οι φίλοι μου δεν έχουν τέτοιου είδους προβλήματα με τους γονείς τους. Ό,τι κι αν κάνω εγώ, δεν είστε ποτέ ευχαριστημένοι.
- (7) Le père : Ce n'est pas vrai. Bien souvent nous sommes fiers de toi.
Ο πατέρας: Δεν είναι αλήθεια. Πολύ συχνά, είμαστε περήφανοι για σένα.
- (8) Céline : Mais on doit se voir avec Audrey pour préparer le bac blanc.
Céline: Μα, πρέπει να ειδωθούμε με την Audrey για να κάνουμε τα θέματα του bac.
- (9) Le père : Malgré toute la liberté qu'on te laisse, tu te plains toujours.
Ο πατέρας: Παρ' όλη την ελευθερία που σου παραχωρούμε, πάντα παραπονιέσαι.
- (10) La mère : Mange, ça va être froid.
Η μητέρα: Τρώγε, θα κρυώσει.

[Planète 3 (2000), σελ. 116]

Στην παραπάνω συνομιλία αναπαρίσταται η πλήρης υφολογική σύγκλιση της Céline με τους γονείς της σε ένα εγχειρίδιο όπου προβάλλονται συστηματικά όψεις από τους νεανικούς τρόπους ομιλίας στη γαλλική. Αυτή την επιλογή εκφράζουν και τα ίδια τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων στο προλογικό σημείωμα του οδηγού για τον εκπαιδευτικό:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.9

Niveau de langue

Au cours de nos différentes rencontres [avec des jeunes], nous nous sommes intéressés à leurs langages et notamment à ce langage dit «branché» qu'eux seuls utilisent pour communiquer. Comme tout locuteur, les adolescents possèdent plusieurs registres de langue qu'ils adaptent à la situation de communication dans laquelle ils se trouvent [...].

Επίπεδο γλώσσας

Κατά τη διάρκεια των διαφόρων συναντήσεών μας [με νέους], το ενδιαφέρον μας στράφηκε στις γλωσσικές πρακτικές τους και, κυρίως, σ' αυτή την «προχωρημένη» γλώσσα που μόνο εκείνοι χρησιμοποιούν κατά την επικοινωνία τους. Όπως κάθε ομιλητής, οι έφηβοι χειρίζονται

διαφορετικά επίπεδα γλώσσας, τα οποία προσαρμόζουν στην επικοινωνιακή περίσταση όπου συμμετέχουν [...].

[Planète 3, βιβλίο του εκπαιδευτικού, σελ. 1]

Ας επιστρέψουμε στη συνομιλία που παραθέτουμε στο παράδειγμα 5.8· πρόκειται για μια αποτυχημένη προσπάθεια συνομιλιακής διαπραγμάτευσης της κόρης, Céline, με τους γονείς της. Όπως είδαμε, το σημείο εκκίνησης της συνομιλίας είναι η έκφραση της άρνησης από την κόρη να ακολουθήσει τους γονείς της στο μέρος όπου αυτοί θα μεταβούν το Σαββατοκύριακο. Εφόσον η νεαρή ομιλήτρια διαφοροποιεί το ύφος ομιλίας της, όπως κάνουν εξάλλου όλοι οι νέοι σύμφωνα με τους συγγραφείς στον οδηγό του εκπαιδευτικού, αυτή έχει κάθε λόγο να ευθυγραμμίσει τις γλωσσικές πρακτικές της με αυτές των γονιών της για την επίτευξη του επικοινωνιακού της στόχου, δηλαδή να παραμείνει στο σπίτι με τη φίλη της κατά την απουσία τους.

Με βάση τα παραπάνω, η υφολογική σύγκλιση της νεαρής ομιλήτριας με τους γονείς της αποτελεί επικοινωνιακή στρατηγική. Μάλιστα, όπως θα φανεί στη συνέχεια, οι ενήλικες, συνήθως σε ρόλο γονέων ή συγγενών, είναι πιθανό να λογοκρίνουν τις γλωσσικές επιλογές των νέων –και, κυρίως, των νεαρών κοριτσιών– που αποκλίνουν από τη χρήση της πρότυπης γαλλικής στα εγχειρίδια. Έτσι, δεδομένου ότι οι τυχόν ακατάλληλες γλωσσικές επιλογές ενέχουν τον κίνδυνο να επιφέρουν για τους νέους τα αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα κατά τη συνομιλία, πολύ συχνά αποφεύγονται από αυτούς και περιορίζονται στην επικοινωνία μεταξύ της ομάδας των συνομηλίκων.

Σε άλλες περιπτώσεις, η υφολογική σύγκλιση μεταξύ νέων και ενηλίκων δεν αναπαρίσταται με τον ίδιο απόλυτο τρόπο. Οι συγγραφείς μπορεί να καταφύγουν μεμονωμένα, σε κάποια σημεία της αναπαριστώμενης συνομιλίας, σε γλωσσικές επιλογές που έχουν καταγραφεί ως στερεοτυπικά μέσα για τη συνδήλωση του νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια (βλ. την προηγούμενη ενότητα). Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει στο παρακάτω παράδειγμα:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.10

- (1) Marine : Dis, papa, je peux aller à un concert avec Alex Delprat ?
Marine: Για πες μου, μπαμπά, μπορώ να πάω σε μία συναυλία με τον Alex Delprat;
- (2) Son père : Si ta mère est d'accord, pas de problème. Ça se passe où et quand, au fait ?
Ο πατέρας της: Αν η μητέρα σου συμφωνεί, κανένα πρόβλημα. Αλήθεια, πού και πότε θα γίνει;
- (3) Marine : En plein air, au bord du lac, sur le Champ de Mars, à 21 heures, vendredi.

Marine: Στην ύπαιθρο, στις όχθες της λίμνης, στο Champ de Mars, την Παρασκευή στις εννιά το βράδυ.

- (4) Son père : Ça c'est précis ! Alors, c'est le groupe Z qui donne un concert !

Ο πατέρας της: Μπράβο ακρίβεια! Άρα, το συγκρότημα Z κάνει τη συναυλία!

- (5) Marine : Ça alors ! Toi, papa, tu connais les Z ?

Marine: Άλλο και τούτο! Εσύ, μπαμπά, γνωρίζεις τους Z;

- (6) Son père : Non, non, mais je connais l'organisateur du concert. Il m'en a parlé l'autre jour. Je vais l'appeler pour essayer d'avoir des billets gratuits.

Ο πατέρας της: Όχι, όχι, αλλά γνωρίζω τον διοργανωτή της συναυλίας. Μου μίλησε γι' αυτή τις προάλλες. Θα του τηλεφωνήσω για να προσπαθήσω να βρω δωρεάν εισιτήρια.

- (7) Marine : Ah, *chouette papa ! Tu es un amour ! Je vais tout de suite annoncer la bonne nouvelle à Alex [...].

Marine: Αχ, τέλεια, μπαμπά! Είσαι γλύκας! Πάω να ανακοινώσω αμέσως τα καλά νέα στον Alex [...].

[Déclic 3 (2004), σελ. 51)]

Στο παραπάνω παράδειγμα από μια συνομιλία της ηρωίδας του εγχειριδίου, της Marine, με τον πατέρα της, οι δύο ομιλητές (ανα)παράγουν, γενικά, την πρότυπη γαλλική παρά την ηλικιακή τους διαφορά. Όπως στο παράδειγμα με τη Céline και τους γονείς της, η νεαρή ομιλήτρια, Marine, έχει κάθε λόγο να συγκλίνει υφολογικά με τον πατέρα της, δηλαδή να ευθυγραμμιστεί με τις συνήθειες αναμονές των ενηλίκων για τη γλωσσική συμπεριφορά των παιδιών τους. Το ζητούμενο για τη Marine είναι να εξασφαλίσει τη συγκατάθεση του πατέρα της, προκειμένου να παρευρεθεί σε μια συναυλία, όπως δείχνει η διατύπωση της παράκλησης από μέρους της στο (1). Η μόνη γλωσσική επιλογή που συνδηλώνει ένα νεανικό ύφος ομιλίας κατά την επικοινωνία είναι η χρήση του αξιολογικού *chouette* «υπέροχα», το οποίο αντλούν οι συγγραφείς από ένα περιορισμένο ρεπερτόριο γλωσσικών ποικιλιών, μέσω του οποίου αναπαρίσταται, όπως είδαμε, η «γλώσσα των νέων» σε πολλά εγχειρίδια. Και πάλι, όμως, ο συγκεκριμένος τύπος επισημειώνεται με έναν αστερίσκο, γεγονός που τον διαχωρίζει από το υπόλοιπο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου, το οποίο είναι στην πρότυπη γαλλική. Παράλληλα, η διαπροσωπική λειτουργία που επιτελεί ο όρος στο επικοινωνιακό πλαίσιο της εκφώνησής του είναι η έκφραση του ενθουσιασμού της νεαρής ομιλήτριας, όχι μόνο για την παραχώρηση της άδειας εκ μέρους του πατέρα ώστε να πάει στη συναυλία με τον φίλο της, αλλά και για την κίνησή του να της εξασφαλίσει δωρεάν εισιτήρια.

Σε αντίθεση με την παραπάνω συνομιλία, που λαμβάνει χώρα μεταξύ γονέα και παιδιού, ο λόγος της Marine διαφοροποιείται έντονα στο εγχειρίδιο κατά την επικοινωνία με τους συνομηλίκους της. Για την κατασκευή του ύφους ομιλίας της Marine απέναντι στους συνομηλίκους της, οι συγγραφείς αξιοποιούν συστηματικά τις

ποικιλίες της γαλλικής που λειτουργούν ως τα πλέον στερεοτυπικά μέσα για τη γλωσσική απεικόνιση του νεανικού ύφους στα εγχειρίδια (βλ. προηγούμενη ενότητα). Έτσι, όταν η Marine παρουσιάζεται να επικοινωνεί με τους συνομηλίκους της, ο λόγος της περιλαμβάνει: α) λεξιλογικούς τύπους της γαλλικής που αντιστοιχούν σε επίθετα με αξιολογικό περιεχόμενο αντί για τους ανάλογους όρους της πρότυπης γλώσσας (π.χ. *super* αντί *superbe* «σούπερ», *sympa* αντί *gentil* «καλός», *extra* αντί *magnifique* «το κάτι άλλο», *marrant* αντί *drôle* «αστείος»), β) φαινόμενα ποικιλότητας από τη σύνταξη της γαλλικής που απαντούν ευρέως στον προφορικό λόγο, όπως π.χ. οι εκτοπίσεις όρων από τη δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Συμπλήρωμα (*Mais moi, j'ai envie d'y aller, à ce concert!* «Μα, εγώ θέλω να πάω σ' αυτή τη συναυλία!») και η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (*Chut ! Cherche pas ! C'est une idée de Thomas* «Σουτ! Μη ρωτάς πολλά! Είναι μια ιδέα του Thomas») και γ) στον τομέα της πραγματολογίας, τυπικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, όπως επιφωνήματα, φατικές/επαφικές εκφράσεις και στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας (*Le groupe que tout le monde connaît, quoi !* «Το συγκρότημα που όλοι γνωρίζουν, πώς το λένε!»).

Έως εδώ, η ανάλυση ορισμένων παραδειγμάτων από εγχειρίδια όπου αναπαρίστανται νεανικά ύφη ομιλίας δείχνει την ικανότητα των νέων ομιλητών να ευθυγραμμίζονται με την πρότυπη γαλλική, όταν το κρίνουν απαραίτητο κατά τις συνομιλίες τους με τους ενήλικες. Έτσι, οι νέοι φαίνεται ότι διαφοροποιούν το ύφος τους ανάλογα με την εκάστοτε επικοινωνιακή περίσταση και τις επιμέρους επικοινωνιακές τους προθέσεις. Εντούτοις, οι υφολογικές τους διαφοροποιήσεις είναι αποδεκτές και δεν έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην επικοινωνία, μόνο όταν οι νέοι (ανα)παράγουν την πρότυπη γαλλική στις μεικτές συνομιλίες τους με τους ενήλικες. Τη διαπίστωση αυτή θα τεκμηριώσει το δεύτερο μέρος της ανάλυσης, το οποίο εστιάζει στον τρόπο αναπαράστασης των γλωσσικών επιλογών που κάνουν οι νέοι απέναντι σε ενήλικες σε σχέση με μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής.

Στο παράδειγμα που ακολουθεί, ο νεαρός Antoine έχει κληθεί να παρουσιαστεί στο αστυνομικό τμήμα ως ύποπτος για τη συμμετοχή του σε παράνομη δράση που έλαβε χώρα σε μια τράπεζα. Η παρακάτω συνομιλία αναπαριστά την ανάκριση του νέου από τον αστυνομικό:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.11

Un suspect

Ένας ύποπτος

- (1) L'Agent : Bon alors, vos nom, prénom et adresse ?
Ο αστυνομικός: Ωραία. Λοιπόν, επώνυμο, όνομα, και διεύθυνση;
- (2) Antoine : Le Meur Antoine.
- (3) L'Agent : Né le ?
Ο αστυνομικός: Γεννημένος;
- (4) Antoine : Le 3 juin 1970.
Antoine: Στις 3 Ιουνίου 1970.
- (5) L'Agent : Où étiez-vous hier à 17 heures ?
Ο αστυνομικός: Πού ήσασταν εχθές στις 17:00;
- (6) Antoine : Je prenais une bière à la terrasse d'un café, à Asnières.
Antoine: Έπινα μια μπίρα στον εξωτερικό χώρο μιας καφετέριας στην περιοχή της Asnières.
- (7) L'Agent : De quel café ?
Ο αστυνομικός: Ποιας καφετέριας;
- (8) Antoine : Du café qui est en face de la gare.
Antoine: Της καφετέριας που είναι απέναντι από τον σταθμό.
- (9) L'Agent : Comment il s'appelle, ce café ?
Ο αστυνομικός: Πώς τη λένε αυτή την καφετέρια;
- (10) Antoine : Je ne sais pas, c'est peut-être bien «Le café de la gare».
Antoine: Δεν ξέρω. Ίσως να είναι «Η καφετέρια του σταθμού».
- (11) L'Agent : Il est pas plutôt en face de la banque ?
Ο αστυνομικός: Μήπως είναι αυτή απέναντι από την τράπεζα;
- (12) Antoine : De quelle banque ? J'ai pas vu de banque.
Antoine: Από ποια τράπεζα; Δεν είδα τράπεζα.
- (13) L'Agent : De la Banque de France.
Ο αστυνομικός: Από την τράπεζα της Γαλλίας.
- (14) Antoine : Où elle est ?
Antoine: Πού είναι αυτή;
- (15) L'Agent : À côté de la gare.
Ο αστυνομικός: Δίπλα στον σταθμό.
- (16) Antoine : Alors le café est en même temps en face de la gare et de la banque.
Antoine: Άρα, η καφετέρια βρίσκεται απέναντι από τον σταθμό και από την τράπεζα.
- (17) L'Agent : Et qu'est-ce que vous regardiez ?
Ο αστυνομικός: Και τι κοιτάζατε;
- (18) Antoine : Rien.
Antoine: Τίποτα.
- (19) L'Agent : Comment rien ! Alors, comme ça, vous étiez assis à la terrasse d'un café et vous ne regardiez rien ?
Ο αστυνομικός: Πώς, τίποτα! Δηλαδή, καθόσασταν έτσι στον εξωτερικό χώρο μιας καφετέριας και δεν κοιτάζατε τίποτα;
- (20) Antoine : Non, rien en particulier. Peut-être l'horloge de la gare.
Antoine: Όχι, τίποτα το ιδιαίτερο. Ίσως το ρολόι του σταθμού.
- (21) L'Agent : Et pourquoi pas celle de la banque?
Ο αστυνομικός: Και γιατί όχι αυτό της τράπεζας;
- (22) Antoine : Parce que l'horloge des gares est dehors et celle des banques est dedans.
Antoine: Επειδή τα ρολόγια στους σταθμούς είναι έξω, ενώ στις τράπεζες μέσα.
- (23) L'Agent : Tiens, vous savez ça.
Ο αστυνομικός: Μπα, για δες, αυτό το γνωρίζετε.
- (24) Antoine : C'est pas malin, y a qu'à regarder pour le voir.
Antoine: Δεν θέλει και πολύ μυαλό. Λίγο να κοιτάξει κανείς και το βλέπει.
- (25) L'Agent : On a la langue bien pendue hein ? On fait le malin hein ?

- Bon, alors, pourquoi regardiez-vous l'horloge ?
Ο αστυνομικός: Όστε πήραμε φόρα ε; Όστε κάνουμε τους έξυπνους ε;
Καλώς, λοιπόν, γιατί κοιτούσατε το ρολόι;
- (26) Antoine : Parce que je devais prendre le train de 17h 15.
Antoine: Επειδή έπρεπε να πάρω το τρένο των 17:15.
- (27) L'Agent : Vous n'avez pas vu une voiture s'arrêter devant la banque ?
Ο αστυνομικός: Δεν είδατε ένα αμάξι να σταματάει μπροστά στην τράπεζα;
- (28) Antoine : Je n'ai pas vu la banque. À quelle heure la voiture ?
Antoine: Δεν είδα την τράπεζα. Τι ώρα το αμάξι;
- (29) L'Agent : À 17h 10.
Ο αστυνομικός: Στις 17:10.
- (30) Antoine : J'étais déjà dans la gare.
Antoine: Ήμουν ήδη μέσα στον σταθμό.

[*La Clé des Champs* 1 (1991), σελ. 158]

Γενικά, τέτοιου είδους ανακρίσεις έχουν επίσημο χαρακτήρα, διότι διεξάγονται σε ένα χώρο υπό τον έλεγχο των κρατικών αρχών ασφαλείας, οι συμμετέχοντες είναι άγνωστοι μεταξύ τους και τα όσα λέγονται καταγράφονται για τις ανάγκες της αστυνομικής υπηρεσίας. Επιπλέον, είναι πιθανό να επιβληθούν κυρώσεις σε όσους δεν συμμορφώνονται με τους σχετικούς κανονισμούς και τις εντολές των θεσμικών οργάνων. Συνεπώς, η συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίσταση προβλέπει ασύμμετρες κοινωνικά θέσεις για τους συμμετέχοντες σε αυτήν και έχει αντίκτυπο στις γλωσσικές τους επιλογές, πόσο μάλλον για το άτομο που υφίσταται την ανάκριση. Αυτό σημαίνει ότι ο νεαρός ύποπτος έχει όφελος να φανεί συνεργατικός κατά τη συνομιλία και να υιοθετήσει στον λόγο του ένα ύφος που να εκφράζει τυπικότητα και σεβασμό απέναντι στον αστυνομικό.

Όπως προβλέπει το σύνθηρες σενάριο διεπίδρασης σε παρόμοιες επικοινωνιακές περιστάσεις, η δομή της αναπαριστώμενης συνομιλίας οργανώνεται γύρω από τις ερωτήσεις του αστυνομικού και τις απαντήσεις του νεαρού. Η αυστηρή ακολουθία αυτού του είδους των συνομιλιακών συνεισφορών αντανakλά την ιεραρχική σχέση των δύο συμμετεχόντων. Πράγματι, δεδομένης της θεσμικής θέσης του, ο αστυνομικός φαίνεται ότι έχει τον πλήρη έλεγχο κατά τη διεπίδραση. Έτσι, θέτει με κοφτό τρόπο σύντομα ερωτήματα που ζητούν συγκεκριμένες απαντήσεις, ενώ αυτός συμπληρώνει κατά πάσα πιθανότητα κάποιο έντυπο της υπηρεσίας του. Επιπλέον, η προσπάθειά του να ασκήσει πίεση και να χειραγωγήσει τον νεαρό ύποπτο, ώστε να αποσπάσει τις επιθυμητές πληροφορίες προς όφελος της αστυνομικής έρευνας, φαίνεται χαρακτηριστικά μέσα από τις ερωτήσεις που εκφέρονται με άρνηση στα (11), (19), (21), (27) (βλ. επίσης Fairclough, 1989: 46).

Ως προς το περιεχόμενό της, η συνομιλία μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις θεματικές υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα (1)-(4), ο αστυνομικός ζητά τα προσωπικά στοιχεία του νεαρού υπόπτου, Antoine Le Meur. Στη δεύτερη υποενότητα (5)-(16), ο αστυνομικός ξεκινά την ανάκριση, προσπαθώντας να προσδιορίσει την τοποθεσία της καφετέριας όπου βρισκόταν ο Antoine σε σχέση με την τράπεζα όπου έλαβε χώρα το συμβάν. Στην τρίτη υποενότητα (17)-(26), ο αστυνομικός ασκεί πίεση στον νέο για να μάθει τι ακριβώς κοίταζε από την καφετέρια όπου καθόταν και δεν πρόσεξε την τράπεζα που βρισκόταν ακριβώς απέναντι. Τέλος, η τέταρτη υποενότητα (27)-(30) περιλαμβάνει την τελική ερώτηση του αστυνομικού, δηλαδή αν ο Antoine είδε ένα αυτοκίνητο να σταματά έξω από την τράπεζα στις πέντε και δέκα το απόγευμα. Η αρνητική απάντηση του νεαρού, ο οποίος επαναλαμβάνει ότι δεν αντιλήφθηκε διόλου την ύπαρξη κάποιας τράπεζας στη γύρω περιοχή, τερματίζει την άκαρπη ανακριτική προσπάθεια του αστυνομικού.

Γενικά, οι δύο ομιλητές παρουσιάζονται να μιλούν την πρότυπη γαλλική κατά τη διάρκεια της προφορικής τους επικοινωνίας. Η μόνη υφολογική εναλλαγή προς τη χρήση μη πρότυπων ποικιλιών της γαλλικής επιχειρείται από τον νεαρό Antoine στην τρίτη θεματική υποενότητα της ανάκρισης (17)-(26). Εκεί είναι το σημείο όπου κλιμακώνεται η πίεση του αστυνομικού για την απόσπαση κάποιας –σχετικής με το συμβάν– πληροφορίας.

Αναλυτικότερα, ο αστυνομικός ρωτά τον νεαρό στο (19), με επιμονή, τι ακριβώς κοιτούσε από την καφετέρια όπου βρισκόταν, συνεχίζοντας και στο (21) να περιστρέφει πεισματικά τη συζήτηση γύρω από την τράπεζα και το ρολόι της. Μετά από μια ακόμη προσπάθεια του νεαρού να τον διαβεβαιώσει ότι δεν μπορεί να κοίταζε το ρολόι της τράπεζας από την καφετέρια, διότι τα ρολόγια των τραπεζών δεν φαίνονται εκ των πραγμάτων από το εξωτερικό του κτηρίου, ο αστυνομικός παρατηρεί με ειρωνικό ύφος στο (23) *Tiens, vous savez ça* «Μπα, για δες, αυτό το γνωρίζετε». Τότε, ο Antoine επιχειρεί στο (24) την υφολογική εναλλαγή προς ένα εμφανώς πιο ανεπίσημο ύφος ομιλίας, αναφέροντας το πλέον αυτονόητο για εκείνον: *C'est pas malin, y a qu'à regarder pour le voir* «Δεν θέλει και πολύ μυαλό. Λίγο να κοιτάξει κανείς και το βλέπει». Το συγκεκριμένο εκφώνημα θα εκληφθεί από τον αστυνομικό ως υπόδειξη του νεαρού υπόπτου. Πράγματι, ο Antoine φαίνεται να υπονοεί, μέσα από το εκφώνημά του στο (24), ότι ο εκπρόσωπος των αστυνομικών αρχών δεν κάνει τους πλέον απλούς και αναμενόμενους συλλογισμούς, θέτοντας κατ' επανάληψη τα ίδια ερωτήματα, παρά το γεγονός ότι λαμβάνει συνεχώς αρνητικές

απαντήσεις. Η φράση του νεαρού εκφέρεται σε ύφος ασύμβατο με την επισημότητα της περίπτωσης και τη θεσμική θέση του αστυνομικού. Περιλαμβάνει, δηλαδή, επιλογές, που εκφράζουν ένα οικείο συνομιλιακό ύφος, όπως τη χρήση του *malin* «έξυπνος» στο λεξιλόγιο, τη διπλή εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (*c'est pas* αντί *ce n'est pas* «δεν είναι», *y a qu'à...* αντί *il n'y a qu'à...* «δεν έχει κανείς παρά να...») και, τέλος, την απαλοιφή του κλιτικού υποκειμένου γ' προσώπου *il* στην απρόσωπη έκφραση *il y a*, η οποία πραγματώνεται πολύ συχνά σε ρέοντα λόγο ως *y a* «υπάρχει». Στο (25), ο αστυνομικός αντιδρά έντονα στην υπόδειξη –ίσως και τον χλευασμό– του Antoine και τον επιπλήττει αυστηρά σε ανάλογο ύφος: *On a la langue bien pendue hein ? On fait le malin hein ?* «Ωστε πήραμε φόρα ε; Ωστε κάνουμε τους έξυπνους ε;». Η συγκεκριμένη αντίδραση θα μπορούσε μάλιστα να εκληφθεί και ως αρνητικό μεταπραγματολογικό σχόλιο, το οποίο απευθύνει ο αστυνομικός στον νεαρό ύποπτο, για την παρατηρούμενη αλλαγή στον τρόπο ομιλίας του. Ωστόσο, η ένταση είναι στιγμιαία και ο αστυνομικός περνά ξανά στο τυπικό ύφος του ανακριτή, γεγονός που αποτυπώνεται γλωσσικά στην αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος για τη διατύπωση του επόμενου ερωτήματός του.

Περνώντας στον σχολιασμό της ιδιαίτερης γλωσσικής επιλογής που αποδίδεται στον Antoine, πρέπει καταρχάς να επισημάνουμε ότι η υφολογική εναλλαγή του έχει κατεύθυνση προς τη χρήση μη πρότυπων ποικιλιών της γαλλικής, σύμφωνα με τη γενικότερη τάση των συγγραφέων να αποδίδουν τις συγκεκριμένες γλωσσικές ποικιλίες στους νεότερους ομιλητές. Επιπλέον, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η γλωσσική επιλογή του νέου στο παράδειγμα της ανάκρισης δεν οδηγεί απλώς στην υφολογική εναλλαγή προς τη χρήση μη πρότυπων ποικιλιών της γαλλικής, αλλά αναπαρίσταται, συν τοις άλλοις, και ως ακατάλληλη επιλογή στη συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίπτωση. Ειδικότερα, το σχόλιο του νέου που εκφωνείται στο (24) σε οικείο συνομιλιακό ύφος –και η ακόλουθη αντίδραση του αστυνομικού σε αυτό– συμβάλλουν στην αναπαράσταση των υφολογικών εναλλαγών από την πρότυπη γαλλική προς εκφορές περισσότερο καθημερινές και ανεπίσημες ως κοινωνιογλωσσικών ολισθημάτων. Ο νέος παρουσιάζεται, δηλαδή, να αποκλίνει, προς στιγμήν, από τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και τις αντίστοιχες υφολογικές συμβάσεις για το είδος της συνολικότερης συμπεριφοράς που εΐθισται να υιοθετείται σε ανάλογες επικοινωνιακές περιστάσεις (βλ. ενότητα 2.1.3 και κεφ. 4 για το ύφος ως σημειωτικό ρεπερτόριο).

Με τους όρους της θεωρίας για την ευγένεια των Brown και Levinson (1987), μια ανάκριση στο αστυνομικό τμήμα έχει επίσημο χαρακτήρα και απαιτεί την έκφραση αρνητικής ευγένειας (τυπικότητας και απόστασης) από τους ομιλητές και, κυρίως, από τον νεαρό ύποπτο μπροστά στον ιεραρχικά ανώτερο συνομιλητή του. Με αυτά τα δεδομένα, το επίμαχο σχόλιο του νεαρού στο (24), που εκφέρεται σε οικείο συνομιλιακό ύφος, αποτελεί πράξη «απειλητική» για το αρνητικό πρόσωπο του αστυνομικού (για τον όρο, βλ. κεφ. 4, υποσημ. 63), στο μέτρο που ο νεαρός φαίνεται να αγνοεί την ανάγκη του θεσμικά ανωτέρου του να μη δέχεται επιβολές και υποδείξεις στην υπηρεσία του από τον ύποπτο που ανακρίνει. Με άλλα λόγια, ο νεαρός Antoine παρουσιάζεται να απέχει από τη δέουσα έκφραση απόστασης, τυπικότητας και σεβασμού απέναντι στον επίσημο εκπρόσωπο των κρατικών αρχών ασφαλείας. Για αυτό τον λόγο, ο αστυνομικός αντιδρά στο (25) μέσα από δύο διαδοχικά ρητορικά ερωτήματα που εκφράζουν ευθέως τον εκνευρισμό του. Αυτή η κίνησή του, σε συνδυασμό με την επιλογή της αντιστροφής του υποκειμένου και του ρήματος για την επίσημη εκφορά της επόμενης ερώτησης, αποσκοπεί στο να επαναφέρει άμεσα την τάξη, θυμίζοντας στον νεαρό ύποπτο την υποχρέωσή του να εκφράζει σεβασμό απέναντι στον θεσμικά ανώτερο συνομιλητή του.

Με βάση τα παραπάνω, το δεύτερο είδος υφολογικών επιλογών που εντοπίζεται στον λόγο των νέων δεν αφορά τη σύγκλισή τους με την πρότυπη γαλλική των ενηλίκων, αλλά τις υφολογικές εναλλαγές που επιχειρούν προς μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής κατά τις συνομιλίες μαζί τους. Ωστόσο, όπως δείξαμε κατά την ανάλυση του παραδείγματος 5.11, η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας μέσα από τις διαφοροποιήσεις του νεανικού ύφους ομιλίας όχι μόνο δεν υπονομεύει την πρότυπη γαλλική, αλλά παρουσιάζει την ευθυγράμμιση με αυτήν ως την πλέον ενδεδειγμένη γλωσσική επιλογή για την αποφυγή κοινωνιογλωσσικών ολισθημάτων με δυσμενείς συνέπειες για τους ομιλητές.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος της ανάλυσης δεν αφορά απλώς μια ακατάλληλη υφολογική εναλλαγή από ένα νέο ομιλητή, αλλά τη γενικότερη απόκλισή του από τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και τις ισχύουσες υφολογικές συμβάσεις για τη συνολικότερη συμπεριφορά που αναμένεται σε μια επικοινωνιακή περίσταση. Πιο συγκεκριμένα, οι συγγραφείς αναπαριστούν τις γλωσσικές επιλογές του νέου που αποκλίνουν από την πρότυπη γαλλική, αφενός, ως υφολογικά ασύμβατες με τον επίσημο χαρακτήρα της επικοινωνιακής περιστάσης και, αφετέρου, ως ενδεικτικές του συνολικότερου κοινωνικού και γνωστικού του προφίλ.

Αυτό το τελευταίο παράδειγμα, το αντλούμε από το εγχειρίδιο *Archipel 3* (1987) και αποτελεί μια συνομιλία, η οποία αποδίδει μια φανταστική προφορική εξέταση σε σχολικό (ή πανεπιστημιακό) μάθημα σχετικό με την ιστορία και τη γεωγραφία. Σε όλη τη διάρκεια της εξέτασης, ο νεαρός υποψήφιος αδυνατεί να πραγματοποιήσει το πέρασμα στην αποκλειστική χρήση της πρότυπης γαλλικής, ώστε να (ανα)παράγει τις υφολογικές συμβάσεις για την επικοινωνιακή περίσταση που αναπαρίσταται:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.12

INTERROGATION ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

P : Professeur

K: Καθηγητής

E : Étudiant

Φ: Φοιτητής

- (1) P : Monsieur, pouvez-vous me parler de l'île Atlantida ?
K: Μπορείτε, κύριε, να μου μιλήσετε για το νησί της Ατλαντίδας;
- (2) E : L'île Atlantida est située dans l'archipel de la Fronde. C'est une grande île. Y a des forêts...
Φ: Το νησί της Ατλαντίδας βρίσκεται στο νησιωτικό σύμπλεγμα της Fronde. Είναι ένα μεγάλο νησί. Έχει δάση...
- (3) P : Quel type de forêts, Monsieur ?
K: Τι είδους δάση, κύριε;
- (4) E : Y a beaucoup d'arbres différents.
Φ: Υπάρχουν πολλά και διαφορετικά δέντρα.
- (5) P : Précisez.
K: Γίνετε πιο συγκεκριμένος.
- (6) E : Ben, des sapins, euh...
Φ: Νααα, έλατα, εεε...
- (7) P : Des sapins, vous savez, Monsieur, où on trouve des sapins ?
K: Έλατα, ξέρετε, κύριε, πού βρίσκεται κανείς έλατα;
- (8) E : En Suisse, dans les Vosges.
Φ: Στην Ελβετία, στα όρη Vosges.
- (9) P : C'est-à-dire ? Dans quel type de climat ?
K: Δηλαδή; Σε τι είδους κλίματα;
- (10) E : Ben, les climats qui sont ni trop chauds, ni trop froids, tempérés, quoi.
Φ: Νααα, σε κλίματα που δεν είναι ούτε πάρα πολύ ζεστά, ούτε πάρα πολύ κρύα, εύκρατα, πώς το λένε δηλαδή.
- (11) P : Je ne connais toujours pas le climat d'Atlantida.
K: Δεν έχω λάβει ακόμα απάντηση για το κλίμα της Ατλαντίδας.
- (12) E : Ben, j'veus l'ai dit, Monsieur, tempéré.
Φ: Μααα, σας το 'πα, κύριε, εύκρατο.
- (13) P : Bon, passons au sous-sol.
K: Καλώς, ας περάσουμε στο υπέδαφος.
- (14) E : Ben, dans le sous-sol, y a pas grand-chose.
Φ: Εεεε, το υπέδαφος δεν λέει και πολλά.
- (15) P : Je vois que le sous-sol ne vous intéresse pas beaucoup. Vous serez peut-être plus bavard sur la population.
K: Βλέπω ότι το υπέδαφος δεν σας ενδιαφέρει πολύ. Ίσως μπορείτε να μας πείτε περισσότερα για τον πληθυσμό.

- (16) E : Ah ouais ! les femmes !
Φ: Α ναι! Οι γυναίκες!
- (17) P : Comment ? Qu'est-ce que vous voulez dire ?
K: Ορίστε; Τι εννοείτε;
- (18) E : Ils se volent leurs femmes et puis aussi leurs voitures, et ils attaquent les banques. Ça fait des bagarres terribles.
Φ: Κλέβουν τις γυναίκες τους και μετά και τ' αμάξια τους και κάνουν επιδρομές σε τράπεζες. Γίνεται της κακομοίρας.
- (19) P : En effet, oui. C'est une manière de voir les choses. Et la civilisation, vous avez des choses à dire sur la civilisation de cette île ?
K: Ναι, όντως. Είναι και αυτός ένας τρόπος να δει κανείς τα πράγματα. Και ο πολιτισμός, έχετε να πείτε κάτι για τον πολιτισμό αυτού του νησιού;
- (20) E : Euh, y a une mythologie, ils attendent des dieux, des espèces de libérateurs, peut-être qu'ils viendront dans des soucoupes volantes.
Φ: Εεε, υπάρχουν μύθοι, περιμένουν θεούς, κάτι σαν σωτήρες, μάλλον θα έρθουν με ιπτάμενους δίσκους.
- (21) P : Oui. Ulysse ou Robin des Bois, je vois.
K: Ναι. Τον Οδυσσέα ή τον Ρομπέν των Δασών [περιμένουν], κατάλαβα.
- (22) E : Ouais, Ulysse.
Φ: Ναι, τον Οδυσσέα.
- (23) P : Eh bien, je vous remercie, Monsieur.
K: Καλώς, λοιπόν. Σας ευχαριστώ, κύριε.

[Archipel 3 (1987), σελ. 66]

Όπως στο προηγούμενο παράδειγμα, η αναπαριστώμενη διεπίδραση οργανώνεται σε ζεύγη συνομιλιακών συνεισφορών, εκ των οποίων η πρώτη συνίσταται γενικά στο ερώτημα του καθηγητή και η δεύτερη στην απάντηση του υποψηφίου. Η αυστηρή εναλλαγή των συγκεκριμένων συνομιλιακών συνεισφορών μαρτυρά εκ νέου τον άνισο καταμερισμό της διεπιδραστικής ισχύος ανάμεσα στους δύο ομιλητές. Ειδικότερα, οι θέσεις των συμμετεχόντων κατά την επικοινωνιακή περίσταση ορίζονται με βάση την ιεραρχία και τις διαδικασίες που προβλέπουν οι εκπαιδευτικοί θεσμοί: ο καθηγητής καλείται να ελέγξει τις γνώσεις του υποψηφίου και να τις αξιολογήσει και ο υποψήφιος οφείλει όχι μόνο να απαντήσει σωστά στα ερωτήματα του καθηγητή, αλλά και να υιοθετήσει τη συνολικότερη συμπεριφορά που αναμένεται εκ μέρους του. Αυτό το σενάριο διεπίδρασης για τη συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίσταση επιτελεί στο παράδειγμα 5.12 ο καθηγητής, δεδομένου ότι το ύφος του εκφράζει τυπικότητα και απόσταση, δύο ιδιότητες που (ανα)παράγουν τη στερεοτυπική εικόνα του εξεταστή-αξιολογητή. Από την πλευρά του, ο υποψήφιος παρουσιάζεται να αποκλίνει από το συγκεκριμένο σενάριο διεπίδρασης, υιοθετώντας ένα ανεπίσημο ύφος ομιλίας. Έτσι, χρησιμοποιεί συχνά τύπους της καθημερινής, προφορικής γλώσσας οι οποίοι, αν και δεν είναι έντονα υφολογικά μαρκαρισμένοι, επαρκούν, ώστε να καταστεί εμφανής η υφολογική του αντίθεση με την πρότυπη γαλλική του εξεταστή –μια γλωσσική επιλογή που συνάδει με τον επίσημο χαρακτήρα της επικοινωνιακής περιστασης. Ας δούμε, όμως, λεπτομερέστερα, πώς

επιτυγχάνεται αντιπαραβολικά η συνολικότερη υφολογική κατασκευή του υποψηφίου και του καθηγητή κατά την εξέταση και ποια συμπεράσματα μπορούμε να εξαγάγουμε σχετικά με το κοινωνικό νόημα που αποκτούν οι γλωσσικές επιλογές του νεότερου στην εν λόγω περίπτωση.

Από τη μία πλευρά, ο καθηγητής προβαίνει σε γλωσσικές επιλογές που εκφράζουν το θεσμικό του κύρος και τον αναπαριστούν στα μάτια του υποψηφίου και του αναγνώστη ως έναν αυστηρό και τυπικό αξιολογητή σχολικών (ή ακαδημαϊκών) επιδόσεων. Ως ιεραρχικά ανώτερος, ο καθηγητής φαίνεται ότι έχει τον πλήρη έλεγχο κατά την αναπαριστώμενη συνομιλία μέσα από: α) την παραγωγή της εναρκτήριας και της τερματικής συνομιλιακής συνεισφοράς, που σηματοδοτούν την έναρξη και τη λήξη της προφορικής εξέτασης, αντίστοιχα, β) τη διατύπωση όλων των ερωτημάτων, αλλά και των αιτημάτων για την παροχή περαιτέρω διευκρινήσεων από τον υποψήφιο [βλ. τα (3), (5), (9) και (17)] και γ) την αποκλειστική διαχείριση των θεματικών εναλλαγών, που αντιστοιχούν στις επιμέρους γνωστικές περιοχές προς αξιολόγηση [βλ. τα (13), (15), (19)]. Σε όλη τη διάρκεια της προφορικής εξέτασης, ο καθηγητής υιοθετεί γλωσσικές στρατηγικές αρνητικής ευγένειας (βλ. κεφ. 4, υποσημ. 63), δηλωτικές του επίσημου χαρακτήρα της επικοινωνιακής περίπτωσης και της αμιγώς θεσμικά προσδιορισμένης σχέσης του με τον υποψήφιο. Ως γλωσσικοί δείκτες αρνητικής ευγένειας λειτουργούν τα εξής στοιχεία στο κείμενο της αναπαριστώμενης συνομιλίας: α) η επίσημη προσφώνηση *monsieur* «κύριε» για τον υποψήφιο [βλ. τα (1), (3), (7), (23)], β) η κοινωνική δείξη *vous* «εσείς» σε όλη τη διάρκεια της εξέτασης, γ) το βοηθητικό ρήμα *pouvoir* «μπορώ» για τη διατύπωση της ερώτησης, καθώς και η επίσημη εκφορά της με την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος [βλ. το (1)], δ) οι πλάγιες γλωσσικές πράξεις για τη διατύπωση της προτροπής [βλ. τα (11) και (15)].

Από την άλλη πλευρά, ο υποψήφιος αδυνατεί πλήρως να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του εξεταστή, ώστε να επιτύχει στην προφορική εξέταση. Πιο συγκεκριμένα, οι απαντήσεις του νέου: α) είναι ανεπαρκείς [βλ. τα (2), (4), (10)] έως και μονολεκτικές, με τη συνοδεία στοιχείων πλήρωσης της ομιλίας [βλ. το (6)], β) δείχνουν άγνοια και παραπληροφορούν [βλ. το (14)], αμφισβητώντας εμμέσως ακόμα και την επιλογή των ερωτήσεων από τον καθηγητή, γ) είναι ευφάνταστες [βλ. τα (18) και (20)] και δεν αντιστοιχούν στην καθιερωμένη σχολική (ή ακαδημαϊκή) γνώση.

Ως προς τον τρόπο ομιλίας του, ο νεαρός υποψήφιος προβαίνει σε γλωσσικές επιλογές, οι οποίες βρίσκονται σε πλήρη διάσταση με αυτές του καθηγητή. Σε

αντίθεση με το επίσημο ύφος του τελευταίου, ο οποίος (ανα)παράγει απαρέγκλιτα την πρότυπη γαλλική, ο λόγος του εξεταζόμενου περιέχει τύπους της καθημερινής, προφορικής και πιο ανεπίσημης γλώσσας. Έτσι, προκύπτουν υφολογικές αντιθέσεις με την πρότυπη γλωσσική ποικιλία σε όλα τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, με αποτέλεσμα να δίνεται η συνολική εντύπωση, αφενός, της καθημερινής, αυθόρμητης ομιλίας του νέου και, αφετέρου, της αδυναμίας, ή/και της απροθυμίας του, να ανταποκριθεί ανάλογα στις απαιτήσεις της σχολικής (ή της ακαδημαϊκής) εξέτασης.

Πιο συγκεκριμένα, τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας που συμβάλλουν στην κατασκευή του νεανικού ύφους ομιλίας είναι εδώ τα εξής: α) στη φωνητική/φωνολογία, η γραπτή αναπαράσταση της εκφοράς του καταφατικού μορίου *oui* ως *ouais* «ναι» [βλ. τα (16) και (22)], καθώς και άλλων φωνολογικών συρρικνώσεων που απαντούν στη ροή της ομιλίας [π.χ. *y a des forêts* αντί *il y a des forêts* «έχει δάση» στο (2), *j 'vous l'ai dit* αντί *je vous l'ai dit* «σας το 'πα» στο (12)], β) στη σύνταξη, η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne*, που απαντά σε συνδυασμό με φωνολογικές συρρικνώσεις στη ροή της ομιλίας [*y a pas grand-chose* αντί *il n'y a pas grand-chose* «δεν λέει και πολλά» στο (14)], γ) λεξιλογικές επιλογές ως προς τη φρασεολογία που εκφράζουν ένα καθημερινό, ανεπίσημο ύφος ομιλίας [π.χ. *ça fait des bagarres terribles* «γίνεται της κακομοίρας» στο (18)] και δ) άλλα χαρακτηριστικά προφορικότητας, όπως π.χ. στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας [*ben* στα (6), (10), (12) και (14), *euh* στα (6) και (20)] και φατικά/επαφικά στοιχεία [*quoi* στο (10)], στον τομέα της πραγματολογίας.

Από τη συγκριτική εξέταση του λόγου των δύο συμμετεχόντων στη συνομιλία προκύπτει ότι τα φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας αναπαρίστανται, καταρχάς, για να αναδείξουν την υφολογική αντίθεση του νέου με την πρότυπη γαλλική του εξεταστή και, άρα, την αποχή του πρώτου από την (ανα)παραγωγή των κυρίαρχων κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων. Επιπλέον, όμως, τα φαινόμενα αυτά επιστρατεύονται από τους συγγραφείς, ώστε να συμβάλουν στην οικοδόμηση ενός συνολικότερου κοινωνικού και γνωστικού προφίλ, που αποκλίνει από τις γενικότερες αναμονές σχετικά με το ποια συμπεριφορά αποτιμάται θετικά σε παρόμοιες, θεσμικά προσδιορισμένες επικοινωνιακές περιστάσεις.

Όπως είδαμε, σε αντίθεση με τον φοιτητή, ο καθηγητής ενσαρκώνει τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις για την ενδεδειγμένη γλωσσική συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της επίσημης προφορικής εξέτασης και εκφράζει τις

αντίστοιχες απαιτήσεις, προκειμένου ο υποψήφιος να επιτύχει. Ωστόσο, όταν ο νέος δώσει προς το τέλος της διαδικασίας μια ευφάνταστη απάντηση στο (20), όπου εμπλέκεται και το μεταφυσικό στοιχείο, τότε ο εξεταστής θα του απευθύνει, εν τέλει, ένα σαρκαστικό σχόλιο στο (21), πριν προβεί στην τελική του δήλωση για τη λήξη της εξέτασης. Το σχόλιο αυτό συμβάλλει στην ειρωνική στοχοποίηση του νεαρού υποψηφίου και της άγνοιάς του –ο οποίος, σημειωτέον, δεν το αντιλαμβάνεται διόλου– και στην ανάδειξη του επεισοδιακού χαρακτήρα της συγκεκριμένης εξέτασης.

Συνοψίζοντας, η μελέτη των επιμέρους γλωσσικών επιλογών, στις οποίες προβαίνουν οι νέοι ομιλητές στα εγχειρίδια, δείχνει ότι οι τελευταίοι ενδέχεται να αποκλίνουν υφολογικά πλήρως από τους ενήλικες. Στο τελευταίο παράδειγμα (5.12), οι διαφορές με την πρότυπη γαλλική επιστρατεύονται από τους συγγραφείς για τη συνολικότερη υφολογική κατασκευή ενός υποψηφίου με ελλειμματική γνώση, όχι μόνο για να αντεπεξέλθει επιτυχώς στην εξέταση, αλλά και για να (ανα)παράγει τις υφολογικές συμβάσεις που συνδέονται με την επισημότητα της συγκεκριμένης επικοινωνιακής περίπτωσης. Σε αυτό το πλαίσιο, οι γλωσσικές επιλογές που του αποδίδονται συμβάλλουν στη διαδικασία της αξιολογικής υποβάθμισης τόσο της γνωσιακής του συγκρότησης όσο και της γενικότερης κοινωνικής του εικόνας. Το γεγονός αυτό οδηγεί στον στιγματισμό των τύπων της καθημερινής και προφορικής γλώσσας που αναπαρίστανται στον λόγο του ως γλωσσικών επιλογών με αρνητικό αντίκτυπο στην επικοινωνία. Συνεπώς, η απόκλιση του νέου από τη χρήση της πρότυπης γαλλικής όχι μόνο δεν υπονομεύει τη διαδικασία ανάδειξης της συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας σε κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία, αλλά την ενισχύει περαιτέρω.

Οι τρεις περιπτώσεις που εξετάσαμε παραπάνω σε σχέση με τις γλωσσικές επιλογές των νέων ομιλητών στα εγχειρίδια δείχνουν ότι μόνο η σύγκλιση των νέων με την πρότυπη γαλλική –δηλαδή, η υφολογική εναρμόνισή τους με τους ενήλικες– δεν επιφέρει αρνητικές συνέπειες κατά τη συνομιλιακή διεπίδραση (βλ. παραδείγματα 5.8 και 5.10). Αντίθετα, όταν οι νέοι δεν (ανα)παράγουν την πρότυπη γαλλική στις συνομιλίες τους με τους ενήλικες, τότε εντοπίζονται δύο περιπτώσεις: στην πρώτη περίπτωση, η υφολογική εναλλαγή προς μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής κρίνεται ως ακατάλληλη και ο αρνητικός της αντίκτυπος γίνεται άμεσα αισθητός κατά την επικοινωνία με τον ενήλικα· στη δεύτερη περίπτωση, δεν πρόκειται απλώς για μια ατυχή υφολογική εναλλαγή, αλλά για τη γενικότερη απόκλιση του νέου από τις

αναμενόμενες υφολογικές συμβάσεις σχετικά με το ποια συμπεριφορά θεωρείται κατάλληλη στην εν λόγω επικοινωνιακή περίσταση. Συνεπώς, στις δύο τελευταίες περιπτώσεις ο νέος παρουσιάζεται ως ομιλητής είτε επικοινωνιακά αδέξιος ή/και προκλητικός απέναντι σε έναν, μεγαλύτερης ηλικίας, συνομιλητή με θεσμικό κύρος (βλ. παράδειγμα 5.11) είτε με ένα γενικότερο έλλειμμα γνώσεων που αδυνατεί να σταθεί στο ύψος της επικοινωνιακής περιστασης, υιοθετώντας τη δέουσα συμπεριφορά (βλ. παράδειγμα 5.12).

5.5 «Νεανικά ύφη» στον λόγο ενηλίκων: Από την αδυναμία υφολογικών εναλλαγών στη στοχοποίησή τους

Αν και οι διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γαλλική λειτουργούν συχνά στα εγχειρίδια ως μέσα για την κατασκευή του νεανικού ύφους στις συνομιλίες με τους ενήλικες, αντίστοιχες γλωσσικές επιλογές εντοπίζονται και στον λόγο μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητών. Και πάλι, όμως, αυτές αναπαρίστανται ως επικοινωνιακά σφάλματα που θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί, αν οι ομιλητές είχαν επιλέξει να (ανα)παράγουν αποκλειστικά την πρότυπη γαλλική στις συνομιλίες τους. Στα δύο ακόλουθα παραδείγματα (5.13, 5.14), αφενός οι διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γλώσσα αναπαρίστανται ως υφολογικά ασύμβατες με τον επίσημο χαρακτήρα της επικοινωνιακής περιστασης και τους ιεραρχικά ανώτερους συνομιλητές και, αφετέρου, οι δυσμενείς κοινωνικές τους επιπτώσεις προβάλλονται ποικιλοτρόπως.

Το πρώτο παράδειγμα από το εγχειρίδιο *Alter Ego 2* (2006) αποτελεί μέρος μιας διδακτικής ενότητας με τον τίτλο *Clés pour la réussite* «Κλειδιά για την επιτυχία». Το περιεχόμενό της περιλαμβάνει, καταρχάς, ένα κείμενο μικρής έκτασης που παρουσιάζει την υπηρεσία της ANPE⁹³ στη Γαλλία, αρμόδιας για την εύρεση εργασίας σε ανέργους. Επιπλέον, εντοπίζεται στην ενότητα μια αφίσα, η οποία διαφημίζει εργαστήρια προετοιμασίας ανέργων, εγγεγραμμένων στην ANPE, για τις συνεντεύξεις με τους εκπροσώπους της εργοδοσίας πριν την πρόσληψή τους σε κάποια επιχείρηση. Η εν λόγω αφίσα συνοδεύεται από μια ακουστική δραστηριότητα. Σε αυτήν, το αλλόγλωσσο κοινό καλείται να ακούσει τη δοκιμαστική συνέντευξη ενός υποψηφίου που συμμετέχει στα παραπάνω εργαστήρια με μια σύμβουλο της ANPE και, στη συνέχεια, να κρίνει την επίδοσή του. Αν η επίδοση του υποψηφίου θεωρηθεί ανεπαρκής, το αλλόγλωσσο κοινό πρέπει να διαβάσει τις συμβουλές της ANPE που παρέχονται στην προηγούμενη σελίδα και να υποδείξει τις πιο χρήσιμες

⁹³ L'Agence Nationale pour l'Emploi (Εθνικός Οργανισμός για την Εργασία).

για τον συγκεκριμένο υποψήφιο, ώστε να βελτιωθεί και να αυξήσει τις πιθανότητες για την εύρεση μιας θέσης εργασίας. Η ακουστική δραστηριότητα περιλαμβάνει συνολικά τρεις ερωτήσεις, εκ των οποίων η τελευταία αναφέρεται ρητά στις γλωσσικές επιλογές του υποψηφίου και της συμβούλου της ANPE κατά τη διάρκεια της δοκιμαστικής συνέντευξης: *Réécoutez l'entretien et observez la manière de parler du recruteur et du candidat. Dites quelle est la différence* «Να ξανακούσετε τη συνέντευξη και να παρατηρήσετε τον τρόπο ομιλίας της εκπροσώπου της εργοδοσίας και του υποψηφίου. Πείτε ποια είναι η διαφορά». Έτσι, η εκφώνηση της δραστηριότητας προετοιμάζει το αλλόγλωσσο κοινό για τον εντοπισμό των διαφορών στον λόγο των δύο ομιλητών που καλείται να ακούσει.

Με βάση το σύνθημα σενάριο αναπαράστασης των υφολογικών διαφοροποιήσεων από την πρότυπη γαλλική που περιγράψαμε έως εδώ, οι ιεραρχικά ανώτεροι ομιλητές (π.χ. γονείς, αστυνομικοί, καθηγητές κτλ.), με την ανάλογη θεσμική και διεπιδραστική ισχύ, (ανα)παράγουν την πρότυπη γαλλική, ενώ οι ιεραρχικά κατώτεροι ομιλητές, των οποίων οι ενέργειες υπόκεινται σε έλεγχο και αξιολόγηση (π.χ. παιδιά, νεαροί ύποπτοι για παράνομες πράξεις, μαθητές ή φοιτητές κτλ.), παρουσιάζονται να αποκλίνουν από αυτήν. Ομοίως, στην ακόλουθη συνομιλία η σύμβουλος της ANPE ως εκπρόσωπος της εργοδοσίας μιλά από θέση ισχύος την πρότυπη γαλλική, ενώ ο υποψήφιος επιδίδεται στην παραγωγή διαδοχικών εκφορών που συγκεντρώνουν μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής. Αυτές συνθέτουν, σε συνδυασμό με το περιεχόμενο του λόγου του, ένα εργασιακό προφίλ που προαναγγέλλει ένα δυσοίωνο επαγγελματικό μέλλον. Το κείμενο της προσομοιωμένης συνέντευξης είναι το εξής:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.13

Un entretien d'embauche simulé

Μια προσομοιωμένη συνέντευξη για την πρόσληψη προσωπικού

- (1) Bien, je vais vous poser une série de questions et je vous demande de répondre brièvement.

Καλώς, θα σας κάνω μια σειρά από ερωτήσεις και σας ζητώ να τις απαντήσετε σύντομα.

- (2) Ouais, j'suis prêt.

Οκ, έτοιμος είμαι.

- (3) Pourquoi souhaitez-vous quitter votre emploi actuel ?

Γιατί επιθυμείτε να αφήσετε την τωρινή εργασία σας;

- (4) Parce que je supporte pas mon chef. Il est tout le temps sur mon dos.

Γιατί δεν αντέχω τον προϊστάμενό μου. Μου κάθεται συνέχεια στον σβέρκο.

- (5) Quelle est votre motivation à occuper le poste que nous proposons ?

Ποια είναι τα κίνητρά σας για να καλύψετε το πόστο που σας προτείνουμε;

- (6) J'aime bien la vente. Vous êtes une grande société, y a la sécurité de l'emploi. Et... c'est tout près de chez moi, c'est pratique.
Μ' αρέσουνε πολύ οι πωλήσεις. Είστε μια μεγάλη εταιρία, η εργασία θα 'ναι σταθερή. Και... είναι πολύ κοντά στο σπίτι μου και με βολεύει.
- (7) Comment voyez-vous votre avenir ?
Πώς βλέπετε το μέλλον σας;
- (8) Chef. Je voudrais être chef de rayon. C'est plus sympa de donner des ordres que d'en recevoir. Vous êtes d'accord avec moi ?
[Με βλέπω] προϊστάμενο. Θα 'θελα να γίνω υπεύθυνος πτέρυγας. Πιο ωραίο είναι να δίνεις εντολές απ' το να τις δέχεσαι. Δεν συμφωνείτε μαζί μου;
- (9) Et... qu'est-ce que vous allez faire pour avoir une promotion ?
Και... τι θα κάνετε για να πάρετε προαγωγή;
- (10) Ben... je vais bien vendre. J'suis dynamique, convaincant et j'aime bien ce métier.
Εεεε... θα πουλήσω πολύ. Είμαι δυναμικός, έχω πειθώ και μ' αρέσει πολύ αυτό το επάγγελμα.
- (11) Quels sont vos points forts ?
Ποια είναι τα δυνατά σας σημεία;
- (12) J'suis un bon vendeur. J'pourrais vendre des frigidaire à des Esquimaux. J'ai quinze ans d'expérience dans l'électroménager.
Είμαι καλός πωλητής. Θα μπορούσα να πουλήσω ψυγεία σε Εσκιμώους. Έχω δεκαπέντε χρόνια εμπειρία στα ηλεκτρικά είδη για το σπίτι.
- (13) Bien...et quel est votre principal défaut ?
Καλώς... και ποιο είναι το βασικό σας μειονέκτημα;
- (14) J'aime pas qu'on me marche sur les pieds. J'suis cool, mais bon...
Δεν μ' αρέσει να μπλέκονται στα πόδια μου. Είμαι χαλαρός (ευχάριστος), αλλά ως ένα βαθμό, έτσι;
- (15) Bien, alors, je crois qu'on va s'arrêter là pour aujourd'hui. On vous écrira la semaine prochaine pour vous donner une réponse.
Καλώς, λοιπόν, νομίζω ότι θα σταματήσουμε εδώ για σήμερα. Θα σας γράψουμε την επόμενη εβδομάδα για να σας δώσουμε μια απάντηση.
- (16) Ok, au revoir.
Οκ, γεια χαρά.

[Alter Ego 2 (2006), σελ. 177]

Το είδος της αναπαριστώμενης συνομιλίας προβλέπει ξανά ιεραρχικές θέσεις για τους συμμετέχοντες σε αυτήν (πρβλ. με παραδείγματα 5.11, 5.12). Η οργάνωση και το περιεχόμενο των συνομιλιακών συνεισφορών υπαγορεύονται, δηλαδή, από τις σχέσεις ανισότητας μεταξύ της συνεντευκτριας (συμβούλου της ANPE) και του συνεντευξιζόμενου (υποψηφίου για το εργασιακό πόστο προς κάλυψη). Η υποτιθέμενη εκπρόσωπος της εργοδοσίας είναι αυτή που παράγει τόσο την εναρκτική συνομιλιακή συνεισφορά στο (1), προϊδεάζοντας τον συνεντευξιζόμενο για το περιεχόμενο της συνομιλίας που έπεται, όσο και την τερματική στο (15), που σηματοδοτεί το τέλος της συνέντευξης. Το γεγονός αυτό μαρτυρά την αυξημένη της διεπιδραστική ισχύ. Παράλληλα, οι ερωτήσεις της συμβούλου δείχνουν τον τυποποιημένο –και, έως ένα βαθμό, προβλέψιμο– χαρακτήρα της συνέντευξης των υποψηφίων με την εργοδοσία. Έτσι, οι συνομιλιακές συνεισφορές της συνίστανται λίγο-πολύ σε στερεότυπες ερωτήσεις, τις οποίες θα θέσει πιθανότατα με παρόμοια μορφή και στους υπόλοιπους υποψηφίους για την κάλυψη της συγκεκριμένης θέσης

εργασίας. Γενικά, η σύμβουλος –σε ρόλο εκπρόσωπου της εργοδοσίας– (ανα)παράγει κατά την αναπαριστώμενη συνομιλία την πρότυπη γαλλική και υιοθετεί στρατηγικές αρνητικής ευγένειας (για τον όρο, βλ. κεφ. 4, υποσημ. 63), εκφράζοντας απόσταση και τυπικότητα απέναντι στον υποψήφιο. Κάτι τέτοιο φαίνεται χαρακτηριστικά μέσα από τον τρόπο εκφοράς των ερωτήσεων που του απευθύνει, με την αντιστροφή του υποκειμένου και του ρήματος [βλ τα (3) και (7), αντίστοιχα], αλλά και τη χρήση του *vous* «εσείς» ως προς την κοινωνική δείξη που επιλέγει.

Από την πλευρά του, ο λόγος του υποψηφίου είναι τέτοιος που δεν θα τον βοηθούσε να αποσπάσει τη θετική αξιολόγηση της εργοδοσίας για την πρόσληψή του. Οι σημειώσεις της συμβούλου της *ANPE*, που παρέχονται στην επόμενη διδακτική ενότητα του εγχειριδίου, δείχνουν ότι ο υποψήφιος διαπράττει μια σειρά από σφάλματα κατά την προσομοιωμένη συνέντευξη, τα οποία θα απογοητεύσουν ένα συνεντευκτή σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας. Ειδικότερα, ως προς το περιεχόμενο του λόγου που παράγει ο υποψήφιος, η φράση του στο (2) εκφράζει μια αδικαιολόγητη οικειότητα, άνεση και χαλαρότητα για τα δεδομένα της συγκεκριμένης επικοινωνιακής περίπτωσης· η φράση του στο (4) δείχνει έλλειψη υπομονής και ανυπακοή στους ανωτέρους, ενώ αυτή στο (14) μια γενικότερη απροθυμία για συνεργασία· στο (8) ο υποψήφιος εκδηλώνει μια, πέραν του δέοντος, φιλοδοξία, τάσεις ηγεμονισμού και οικειοποιείται προς στιγμή τον ρόλο του συνεντευκτή, ενώ στο (12) εκφράζεται με υπερβολική αυτοπεποίθηση. Ως προς τον τρόπο ομιλίας του, ο υποψήφιος δεν πραγματοποιεί την απαιτούμενη υφολογική εναρμόνιση με την πρότυπη γαλλική, αλλά χρησιμοποιεί τύπους της καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας και, μάλιστα, ποικιλίες της γαλλικής που συμβάλλουν πολύ συχνά στην κατασκευή του νεανικού ύφους στα εγχειρίδια (βλ. ενότητα 5.3). Παράλληλα, δεν εκδηλώνει την αναμενόμενη αρνητική ευγένεια μέσω του λόγου του, προκειμένου να επιδείξει το επίσημο ύφος, την τυπικότητα και την απόσταση που αρμόζουν απέναντι στη συνεντεύκτρια, με βάση τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και τις ισχύουσες υφολογικές συμβάσεις για τη συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίπτωση.

Αναλυτικότερα, οι ποικιλίες της γαλλικής, οι οποίες συμβάλλουν στην κατασκευή του αποκλίνοντος ύφους του υποψηφίου από τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις για την επιτυχή έκβαση της συνέντευξης, κατανέμονται σε διάφορα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης. Ειδικότερα, στη φωνητική/φωνολογία εντοπίζεται η γραπτή αναπαράσταση της εκφοράς του καταφατικού μορίου *oui* ως *ouais* και διαφόρων συρρικνώσεων που απαντούν στη

ροή της ομιλίας [π.χ. *j'suis prêt* αντί *je suis prêt* «έτοιμος είμαι» στο (2), *j'pourrais vendre* αντί *je pourrais vendre* «θα μπορούσα να πουλήσω» στο (12), *y a la sécurité de l'emploi* αντί *il y a la sécurité de l'emploi* «η εργασία θα 'ναι σταθερή» στο (6)]. Στη σύνταξη, ξεχωρίζει η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* [*je supporte pas mon chef* αντί *je ne supporte pas mon chef* «δεν αντέχω τον προϊστάμενό μου» στο (4), *j'aime pas qu'on me marche sur les pieds* αντί *je n'aime pas qu'on me marche sur les pieds* «δεν μ' αρέσει να μπλέκονται στα πόδια μου» στο (14)]. Στο λεξιλόγιο, οι επιλογές του υποψηφίου εκφράζουν ένα οικείο συνομιλιακό ύφος, το οποίο αποδίδεται συχνά σε νέους ομιλητές στα εγχειρίδια [*c'est plus sympa de donner des ordres* «πιο ωραίο είναι να δίνεις εντολές» στο (8) ή *j'suis cool* «είμαι χαλαρός (ευχάριστος)» στο (14)]. Σε αυτές τις επιλογές προστίθεται μια φρασεολογία που εκφράζει σχέσεις εγγύτητας και οικειότητας με τη συνεντεύκτρια [*il est tout le temps sur mon dos* «μου κάθεται συνέχεια στον σβέρκο» στο (4) ή *j'aime pas qu'on me marche sur les pieds* «δεν θέλω να μπλέκονται στα πόδια μου» στο (14)]. Τέλος, στον τομέα της πραγματολογίας εντοπίζονται στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας στον λόγο του υποψηφίου [*Ben... je vais bien vendre* «Εεεε... θα πουλάω πολύ» στο (10)], τα οποία δίνουν την εντύπωση της παραγωγής πρόχειρου, καθημερινού λόγου εκ μέρους του.

Από τις ειδικότερες παρατηρήσεις για τις γλωσσικές επιλογές του συνεντευξιαζόμενου, οι οποίες είναι ενδεικτικές του συνολικότερου ύφους που υιοθετεί κατά την αναπαριστώμενη συνομιλία, καθίσταται σαφές ότι αυτός δεν θα πληρούσε τις προϋποθέσεις της εργοδοσίας για το άτομο που θα κάλυπτε τη θέση του πωλητή. Πράγματι, στο εγχειρίδιο κρίνεται ως αναγκαία η παροχή βοήθειας και ειδικής συμβουλευτικής στον συγκεκριμένο υποψήφιο με βάση το περιεχόμενο των προτεινόμενων δραστηριοτήτων (βλ. παραπάνω). Σύμφωνα με τη σύμβουλο της ANPE –καθώς και άλλων αξιολογητών, εγγεγραμμένων μελών του οργανισμού– τα σημεία που χρήζουν διόρθωσης δεν αφορούν μόνο το περιεχόμενο του λόγου του υποψηφίου, αλλά και τις ενδυματολογικές επιλογές του σε συνδυασμό με τον τρόπο ομιλίας και το γενικότερο ύφος του απέναντι στον συνεντευκτή (βλ. ενότητα 2.1.3 για το ύφος ως *σημειωτικό ρεπερτόριο*). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η υφολογική σύγκλιση με την πρότυπη γαλλική, όπως επίσης η τήρηση του ενδυματολογικού κώδικα και η υιοθέτηση μιας συνολικότερης στάσης εκ μέρους του υποψηφίου που θα απέπνεε αυτοπεποίθηση, μετρημένη φιλοδοξία και διάθεση συνεργασίας, θα είχε αποτιμηθεί με πολύ θετικότερο τρόπο από το σύνολο των αξιολογητών,

εξασφαλίζοντας πιθανότατα τα προσδοκώμενα αποτελέσματα σε πραγματικές συνθήκες επικοινωνίας, δηλαδή την εύρεση μιας θέσης εργασίας.

Συγκρίνοντας το παρόν παράδειγμα με τα δύο τελευταία της προηγούμενης ενότητας (5.11 και 5.12), ο τρόπος αναπαράστασης των υφολογικών διαφοροποιήσεων από την πρότυπη γαλλική (στις συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας, με τους εν λόγω ομιλητές και την ασύμμετρη κοινωνική τους θέση) καθιστά αποκλίνον το ύφος των ομιλητών που τις επιχειρούν και, όπως προκύπτει, ανεξαρτήτως μεγαλύτερων ή μικρότερων ηλικιακών διαφορών. Σε αυτό το πλαίσιο, η περίπτωση της προσομοιωμένης συνέντευξης για την πρόσληψη προσωπικού έρχεται να προστεθεί σε μια σειρά παραδειγμάτων από τα εγχειρίδια, όπου η πρότυπη γλωσσική ποικιλία αναπαρίσταται ως η μόνιμα κατάλληλη γλωσσική επιλογή. Πιο συγκεκριμένα, τόσο το παράδειγμα 5.11, όπου αναπαρίσταται η συνομιλία του νέου με τον αστυνομικό, όσο και το παράδειγμα 5.12, όπου αναπαρίσταται η συνομιλία του σπουδαστή με τον καθηγητή, προωθούν και ενισχύουν τη σταθερή αντιστοιχία μεταξύ της επικοινωνιακής περίστασης και του αναμενόμενου τρόπου χρήσης της γλώσσας σε αυτή. Η υφολογική διαφοροποίηση από την πρότυπη γαλλική αξιολογείται ως ακατάλληλη και όχι ως μέσο που διαθέτουν οι ομιλητές για να ορίσουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της εκάστοτε επικοινωνιακής περίστασης, να προβάλουν ποικιλοτρόπως τον εαυτό τους και να διαπραγματευτούν τις μεταξύ τους σχέσεις. Ο καθηγητής, ο αστυνομικός και η σύμβουλος της *ANPE* είναι τυπικοί και αποστασιοποιημένοι, (ανα)παράγοντας την πρότυπη γαλλική από τη θεσμική τους θέση, ενώ οι ιεραρχικά κατώτεροι συνομιλητές τους (ο νεαρός ύποπτος, ο σπουδαστής και ο υποψήφιος για μια θέση εργασίας) αναμένεται να πράξουν αναλόγως, αλλά δεν το κάνουν, προκειμένου να δοθεί έμφαση στον ανορθόδοξο χαρακτήρα της συνολικότερης συμπεριφοράς τους.

Επιπλέον, και τα τρία παραδείγματα δείχνουν ότι ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής στα εγχειρίδια, ορίζεται ως προς τις προϋποθέσεις και τις βαθύτερες παραδοχές του από την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. ενότητα 2.1.3). Οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που την (ανα)παράγουν (η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη*) συνδέονται άμεσα με την πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία, μέσα από την προβολή της ηλικιακής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια. Όπως θα φανεί αμέσως παρακάτω, οι τρεις διεργασίες οδηγούν στην υπονόμηση των

υφολογικών διαφοροποιήσεων από την πρότυπη γαλλική σε όλες τις επιμέρους επικοινωνιακές περιστάσεις που αναπαρίστανται από τους συγγραφείς.

Πιο αναλυτικά, στα τρία τελευταία παραδείγματα οι μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται ως απεικονίσεις στη γλώσσα του συνολικότερου, αποκλίνοντος ύφους ενός προκλητικού ή/και επικοινωνιακά αδέξιου νεαρού υπόπτου κατά την ανάκρισή του για παράνομη δράση σε τράπεζα, ενός σπουδαστή με ελλειμματικές γνώσεις και ανορθόδοξη συμπεριφορά κατά την επίσημη προφορική εξέταση και, τέλος, ενός ανέτοιμου (έως και αυθάδη) υποψηφίου για μια θέση εργασίας κατά την προσομοιωμένη συνέντευξη για την πρόσληψή του (βλ. την *εικονοποίηση*).

Παράλληλα, η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης εγγράφει όλους τους νέους ομιλητές που επιχειρούν να διαφοροποιηθούν υφολογικά από την πρότυπη γαλλική σε σχέση κοινωνιογλωσσικής αντίθεσης με διάφορους θεσμικά κατοχυρωμένους ενήλικες, οι οποίοι ευθυγραμμίζονται μόνιμα με τη χρήση της. Το γεγονός αυτό (ανα)παράγει και ενισχύει συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες, ακόμη και όταν οι υφολογικές διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γαλλική αποδοθούν και σε μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητές, υποβαθμίζοντας και πάλι, μεταξύ αυτών, όσους τις επιχειρούν από όσους επιλέγουν να μην το κάνουν (βλ. την *αναδρομικότητα*).

Τέλος, το ρεπερτόριο των γλωσσικών ποικιλιών που χρησιμεύει για τη γλωσσική απεικόνιση του θεωρούμενου ως αποκλίνοντος, μη αναμενόμενου ύφους των νεότερων –ή/και των μεγαλύτερης ηλικίας– ομιλητών στα εγχειρίδια δεν περιλαμβάνει παρά στερεοτυπικές υφολογικές διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γαλλική. Πρόκειται, δηλαδή, για λίγο-πολύ συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής, χαρακτηριστικές του πιο καθημερινού και ανεπίσημου λόγου, οι οποίες γίνονται άμεσα αντιληπτές ως αποκλίσεις από το τυποποιημένο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων. Το γενικότερο αποτέλεσμα είναι να αποσιωπάται, αφενός, η ποικιλότητα που παρουσιάζουν οι πραγματικές γλωσσικές πρακτικές όλων –και όχι μόνο των νεότερων– ομιλητών και, αφετέρου, το θετικό κοινωνικό νόημα που μπορούν να αποκτήσουν οι υφολογικές εναλλαγές τους στο εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο. Σημειωτέον, το νόημα αυτό δεν περιορίζεται στο δίπολο επίσημο/ανεπίσημο ή κατάλληλο/ακατάλληλο, όπως αφήνουν να εννοηθεί τα προηγούμενα παραδείγματα (βλ. την *απάλειψη*).

Συνοψίζοντας, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων στα εγχειρίδια αναπαριστά τις υφολογικές διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γαλλική ως γλωσσικές

επιλογές που θα έπρεπε να είχαν αποφευχθεί, προκειμένου οι ομιλητές να διευκολύνουν με προθυμία τις αρχές ασφαλείας στις αστυνομικές τους έρευνες (βλ. παράδειγμα 5.11), να επιτύχουν στην προφορική τους εξέταση (βλ. παράδειγμα 5.12) και, τέλος, να εξασφαλίσουν μια εργασιακή απασχόληση (βλ. παράδειγμα 5.13). Μια ακόμη παράμετρος, την οποία προσθέτει το τελευταίο παράδειγμα από ένα πιο πρόσφατο εγχειρίδιο με τον υποψήφιο για τη θέση του πωλητή, είναι ότι ο τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας προβάλλει την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας ως απαραίτητο εφόδιο για την ένταξη του ατόμου στον επαγγελματικό στίβο. Μέσα από το συγκεκριμένο παράδειγμα, η πρότυπη γαλλική δεν αναπαρίσταται μόνο ως συμβολικά ανώτερη, λόγω του συσχετισμού της με ομιλητές που χαίρουν θεσμικού κύρους και αναγνώρισης και με επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις· ταυτόχρονα, δίνεται έμφαση στον εργαλειακό της χαρακτήρα: ο ομιλητής πρέπει να την (ανα)παράγει επιτακτικά, προκειμένου να αποκατασταθεί άμεσα επαγγελματικά. Έτσι, η στοχευμένη συμβουλευτική που παρέχεται στον υποψήφιο της *ANPE* από τα αρμόδια όργανα –και στην οποία καλείται, σημειωτέον, να εμπλακεί ενεργά και το αλλόγλωσσο κοινό– αποσκοπεί στην άμεση προσαρμογή του τρόπου ομιλίας του και του συνολικότερου ύφους του στις απαιτήσεις της συνέντευξης με την εργοδοσία.

Η επιλογή των συγγραφέων να αναδείξουν στο εγχειρίδιο *Alter Ego 2* (2006) την πρακτική, εργαλειακή πλευρά της πρότυπης γλώσσας επιβεβαιώνεται και μέσα από τη σχετική έρευνα (βλ. σχετικά Cameron, 2002), η οποία έχει υπογραμμίσει τον στενό συσχετισμό της επικοινωνιακής ικανότητας σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία της ελεύθερης αγοράς με μια τυποποιημένη γλωσσική συμπεριφορά εκ μέρους των υπαλλήλων. Η τήρηση συγκεκριμένων υφολογικών συμβάσεων από τους υπαλλήλους στον χώρο εργασίας έχει συνδεθεί με την παραγωγικότητά τους, αφού θεωρείται ότι εξασφαλίζει τη γρήγορη και αποτελεσματική επικοινωνία τους με ένα διευρυμένο καταναλωτικό κοινό, αναβαθμίζοντας την ποιότητα στην εξυπηρέτησή του. Κάτι τέτοιο φαίνεται να ισχύει, πρωταρχικά, για τα χαμηλού κύρους εργασιακά πόστα του τριτογενή τομέα παραγωγής, τα οποία σχετίζονται με την παροχή μιας συγκεκριμένης υπηρεσίας, όπως π.χ. τηλεφωνητές, πωλητές, ταμίες, υπαλλήλους υποδοχής και παροχής πληροφοριών κτλ. Έτσι, η υιοθέτηση ενός οικείου συνομιλιακού ύφους από τον συνεντευξιζόμενο για τη θέση του πωλητή κρίνεται μάλλον ως δείγμα επικοινωνιακής ανεπάρκειας με τα μέτρα και τα σταθμά της

σύγχρονης οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής συγκυρίας, αποκλείοντας την ευνοϊκή γνωμοδότηση της εκπροσώπου της εργοδοσίας για την πρόσληψή του.

Στο δεύτερο και τελευταίο παράδειγμα αυτής της ενότητας, όπου μελετάμε τα νεανική ύφη στον λόγο ενηλίκων, οι γλωσσικές επιλογές μιας ενήλικης ομιλήτριας, που παραπέμπουν στερεοτυπικά σε ένα νεανικό ύφος ομιλίας, θα γίνουν αντικείμενο δριμείας κριτικής και θα στοχοποιηθούν ειρωνικά από τον ιεραρχικά ανώτερο συνομιλητή της, θέτοντας προς στιγμή σε κίνδυνο ακόμη και το εργασιακό της μέλλον.

Αναλυτικότερα, στο εγχειρίδιο *Écho 3* (2008) προτείνεται προς διδακτική αξιοποίηση το κείμενο ενός διαλόγου από μια σκηνή της κινηματογραφικής ταινίας *99 francs* «Ενενήντα εννέα φράγκα» του Jan Kounen. Στη συγκεκριμένη σκηνή, ο Marc Maronnier, διευθυντής μιας μεγάλης διαφημιστικής εταιρείας, διασταυρώνεται σε κάποιο διάδρομο με τη λογίστριά του. Στο πρώτο μέρος της συνομιλίας, οι γλωσσικές επιλογές των δύο συμμετεχόντων σε αυτή δείχνουν ότι διατηρούν φιλικές σχέσεις πέρα από τη διαφορά τους στην επαγγελματική ιεραρχία. Στο ακόλουθο απόσπασμα, η λογίστρια παράγει τις πιο εκτεταμένες συνομιλιακές συνεισφορές σε σχέση με αυτές του συνομιλητή της, προκειμένου να αναφερθεί σε ένα γεγονός από την προσωπική της ζωή, ένα τετραήμερο που μόλις πέρασε με τον σύντροφό της. Κατά τη σύντομη περιγραφή της, η ομιλήτρια προβαίνει σε λεξιλογικές επιλογές που παραπέμπουν στερεοτυπικά στη «γλώσσα των νέων», προσδίδοντας στον λόγο της εμφανείς συνδηλώσεις οικειότητας και αμεσότητας με τον διευθυντή της:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.14

Quand le chef est un tyran
Όταν ο προϊστάμενος είναι ένα τύραννος

- (1) La comptable : Salut.
Η λογίστρια: Γεια.
- (2) Marc Maronnier : Salut, ça va ?
Marc Maronnier: Γεια, καλά είσαι;
- (3) La comptable : Ouais, attends. Je viens de passer un week-end avec mon mec. Quatre jours à Cabourg. Je suis hyper contente.
Η λογίστρια: Ναι, περίμενε. Μόλις πέρασα ένα σαββατοκύριακο με τον δικό μου. Τέσσερις μέρες στο Cabourg. Είμαι τρελή από ευτυχία!
- (4) Marc Maronnier : Ah, ouais ?
Marc Maronnier: Έλα, ναι;
- (5) La comptable : Ah oui. Un coin plein de charme, hyper romantique. On s'est retrouvé. On a trop kiffé. C'était super. Oh, j'ai une pêche !
Η λογίστρια: Αχ, ναι. Ένα μέρος όλο ομορφιά, φουλ στο ρομάντζο. Ξαναβρεθήκαμε. Γουστάρουμε απίστευτα. Ήταν σούπερ. Αχ, είμαι και στα πολύ επάνω μου!

Όπως παρατηρούμε, στον λόγο της λογίστριας εντοπίζονται αξιολογικά στοιχεία (προθέματα, επίθετα ή επιρρήματα) με στόχο την επίταση της σημασίας (*hyper* «υπέρ», *super* «σουπέρι», *trop* «πάρα πολύ»), δάνειοι τύποι από τις γλώσσες καταγωγής των νέων στη Γαλλία, όπως η αραβική, για την περιγραφή έντονων συναισθηματικών καταστάσεων (*kiffer* «γουστάρω») και αντίστοιχες επιλογές στη φρασεολογία (*j'ai une pêche !* «είμαι και στα πολύ επάνω μου!»).

Η γενικότερη επιλογή της λογίστριας να χρησιμοποιήσει στην ομιλία της τύπους και εκφράσεις της γαλλικής που αναπαρίστανται ευρέως ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα της «γλώσσας των νέων» (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4) δεν σχετίζεται απαραίτητα με την ηλικία της. Στην πραγματικότητα, οι επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες που παραπέμπουν στερεοτυπικά σε ένα νεανικό ύφος ομιλίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν από διαφορετικής ηλικίας ομιλητές στο εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο ως υφολογικοί πόροι (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4). Με αυτή την οπτική, το στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών μπορεί να (ανα)πλαισιωθεί από τους ομιλητές με βάση τις επιμέρους επικοινωνιακές τους προθέσεις, τον τρόπο με τον οποίο επιθυμούν να προβάλουν πτυχές του εαυτού τους και να (ανα)διαμορφώσουν τις σχέσεις με τον συνομιλητή τους.

Με βάση τα παραπάνω, οι γλωσσικές επιλογές της λογίστριας στο παράδειγμα 5.14 δεν ερμηνεύονται ως άμεση αντανάκλαση της ηλικίας της στη γλωσσική της χρήση, αλλά ως επικοινωνιακή στρατηγική. Μέσω αυτής, η ομιλήτρια εκφράζει τον ενθουσιασμό της για το τετραήμερο που μόλις πέρασε με τον σύντροφό της, ένα συναίσθημα που εκφράζουν συχνά οι νέοι στη μεταξύ τους επικοινωνία, επιστρατεύοντας γι' αυτό ποικίλα γλωσσικά μέσα που δεν συγκαταλέγονται απαραίτητα στους τύπους της πρότυπης γλώσσας. Όπως έχει παρατηρηθεί στη σχετική έρευνα, η αξιοποίηση και η χρήση ποικίλων αξιολογικών και επιτατικών στοιχείων αποτελεί ένα από τα τυπικά χαρακτηριστικά των νεανικών κοινωνιολέκτων (βλ. σχετικά Boyer, 1997).

Στο παράδειγμά μας, δεδομένης της οικειότητας που φαίνεται ότι νιώθει με τον διευθυντή της, η λογίστρια αποδίδει, μέσω των γλωσσικών της επιλογών, τον νεανικό ενθουσιασμό και το αίσθημα ευφορίας που τη διακατέχει, προσπαθώντας ταυτόχρονα να προκαλέσει το ενδιαφέρον του ενήλικα συνομιλητή της για την όμορφη εμπειρία που περιγράφει. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να θεωρηθεί ότι τα επιτατικά και αξιολογικά στοιχεία που παραπέμπουν στερεοτυπικά στη «γλώσσα των

νέων» επιλέγονται από τη λογίστρια ως υφολογικοί πόροι, επιτρέποντας τόσο την αναφορά της στον αναζωογονητικό και ευεργετικό χαρακτήρα μιας πρόσφατης, ιδιαίτερα ευχάριστης –για εκείνην– εμπειρίας όσο και τη διατήρηση ή/και τη σύσφιξη των φιλικών της δεσμών με τον αποδέκτη της περιγραφής της. Έτσι, η λογίστρια προβάλλει, μέσω των γλωσσικών της επιλογών, τον κοινωνικό ρόλο της συναδέλφου και φίλης του Marc, ο οποίος κατέχει, συν τοις άλλοις, το διευθυντικό πόστο στην εταιρεία όπου εκείνη εργάζεται.

Ωστόσο, η συνομιλία δεν εξελίσσεται με τον αναμενόμενο τρόπο. Η περιγραφή της ευχάριστης εμπειρίας και οι ιδιαίτερες γλωσσικές επιλογές που επιστρατεύει η ομιλήτρια γι' αυτό τον σκοπό θα αποδειχθούν επιζήμιες για την επαγγελματική της ζωή και τις σχέσεις με τον φίλο, αλλά και ανώτερό της στην ιεραρχία της επιχείρησης όπου εργάζεται. Ειδικότερα, οι γλωσσικές επιλογές της θα επιφέρουν κυρώσεις από την πλευρά του διευθυντή της και θα δώσουν το έναυσμα για τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεών της μαζί του. Για την ακρίβεια, η συγκεκριμένη σκηνή ολοκληρώνεται ως εξής:

- (6) Marc Marronnier : Alors, tu es virée. Tu prends tes affaires tout de suite et tu dégages... (Elle, abasourdie, se demande si c'est une plaisanterie). Je déconne pas. Dégage... (Elle s'éloigne et commence à ranger ses affaires). Bon, tu restes et ton langage démodé « On a kiffé. C'était génial. On s'est éclaté ! », tu évites quand je suis plongé dans un dossier. Ça me dégoûte. Et ce week-end, tu le passes ici. Je veux un bilan lundi.
- Marc Marronnier: *Λοιπόν, απολύεσαι. Παίρνεις τα πράγματά σου αμέσως και μου αδειάζεις τη γωνιά... (Αυτή, άναυδη, αναρωτιέται αν είναι κάποιο αστείο). Δεν σε δουλεύω. Δίνε του... (Αυτή απομακρύνεται και αρχίζει να μαζεύει τα πράγματά της). Καλά, μένεις, αλλά την παλιομοδίτικη γλώσσα σου «Γουστάραμε. Ήταν άπαιχτα. Τα δώσαμε όλα!» την αποφεύγεις, όταν είμαι απορροφημένος στη δουλειά. Με αηδιάζει. Και αυτό το Σαββατοκύριακο, θα το περάσεις εδώ. Περιμένω έναν απολογισμό [των εργασιών] τη Δευτέρα.*
- (7) La comptable : Oui, monsieur Marronnier.
- Η λογίστρια: Μάλιστα, κύριε Marronnier.*
- (8) Marc Marronnier : Ça va. C'est cool. Tu peux m'appeler Marc.
- Marc Marronnier: Καλά, εντάξει. Χαλάρωσε. Μπορείς να με λες Marc.*

[Écho 3 (2008), σελ. 123]

Το δεύτερο και τελευταίο απόσπασμα, που παραθέτουμε αμέσως παραπάνω, είναι ενδεικτικό της απρόσμενης τροπής που παίρνει η συνομιλία της λογίστριας με τον διευθυντή της και δεν θυμίζει σε τίποτα το πρώτο μέρος της. Οι γλωσσικές επιλογές της προκαλούν την έντονη αντίδραση του διευθυντή της στο (6) ο οποίος, παρά το γεγονός ότι παρουσιάζεται στο πρώτο απόσπασμα ως ένα φιλικό της πρόσωπο που στέκεται να ακούσει την περιγραφή της, κάνει εν τέλει επιδεικτικά χρήση της εξουσίας που του δίνει η ιεραρχική του θέση, φέρνοντάς την στο σημείο να

πιστέψει προς στιγμήν ότι το κοινωνιολογικό της ολίσθημα θα μπορούσε να την οδηγήσει στην οριστική της έξοδο από την εταιρία. Η αρνητική αντίδρασή του εκδηλώνεται μέσα από ένα ρητό αρνητικό μεταπραματολογικό σχόλιο (βλ. σχετικά ενότητα 4.5.1), το οποίο υπογραμμίζει τον αναχρονιστικό χαρακτήρα των γλωσσικών επιλογών της λογίστριας και εκφράζει, ταυτόχρονα, ένα αίσθημα απέχθειας γι' αυτές [*ton langage démodé* «την παλιομοδίτικη γλώσσα σου» και *ça me dégoûte* «με αηδιάζει» στο (6)]. Επιπλέον, οι ποικιλίες της γαλλικής που γίνονται αντικείμενο αρνητικής κριτικής αναπαρίστανται μέσα από ένα σύντομο απόσπασμα, το οποίο αναπαράγει ο διευθυντής σε ευθύ λόγο, προκειμένου να στοχοποιήσει και, ταυτόχρονα, να αποστασιοποιηθεί από τον συγκεκριμένο τρόπο ομιλίας [*On a kiffé. C'était génial. On s'est éclaté !* «Γουστάραμε. Ήταν άπαιχτα. Τα δώσαμε όλα!» στο (6)]. Στη φράση του διευθυντή εντοπίζονται τρεις τύποι από το λεξιλόγιο της γαλλικής που αναπαρίστανται ευρέως ως μεταπραματολογικά στερεότυπα της «γλώσσας των νέων» δίχως, ωστόσο, κάτι τέτοιο να σημαίνει ότι ανάλογες χρήσεις δεν απαντούν και στον λόγο μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητών. Μάλιστα, το γεγονός ότι ο διευθυντής δεν (ανα)παράγει αυτούσια τα λόγια της λογίστριας, αλλά δίνει παραπλήσια παραδείγματα, μαρτυρά τη γνώση εκ μέρους του των συγκεκριμένων τρόπων ομιλίας οι οποίοι, όπως ισχυρίζεται, είναι παρωχημένοι –ίσως, η «γλώσσα» των άλλοτε νεότερων– και αποκρουστικοί.

Μετά το εν λόγω συμβάν και αφού η ομιλήτρια συνειδητοποιήσει εν τέλει ότι η αντίδραση του διευθυντή της δεν αποτελεί κάποιο είδος φάρσας, αυτή θα μεριμνήσει άμεσα, ώστε να επαναπροσδιορίσει τη διαπροσωπική της σχέση μαζί του και να την μετατρέψει σε αμιγώς ιεραρχική. Η συγκεκριμένη ανατροπή επιτελείται στο (7) και εκφράζεται κατά τη συνομιλία μέσα από τη χρήση ενός γλωσσικού δείκτη αρνητικής ευγένειας (για τον όρο, βλ. κεφ. 4, υποσημ. 63), την προσφώνηση *monsieur Marronnier* «κύριε Marronnier», η οποία εκφράζει απόσταση και τυπικότητα απέναντι στο πρόσωπο του διευθυντή και πρώην φίλου. Συνεπώς, η λογίστρια φαίνεται να παίρνει το δίδαγμα από το συμβάν ότι είναι καλύτερα να συμπεριφέρεται εφεξής σύμφωνα με τις ισχύουσες υφολογικές συμβάσεις, οι οποίες προβλέπουν τη χρήση της πρότυπης γαλλικής και την έκφραση αρνητικής ευγένειας προς τους ιεραρχικά ανώτερους ομιλητές της στον εργασιακό της χώρο. Παρ' όλα αυτά, φαίνεται ότι ο Marc Marronnier, παρά τις διαστάσεις που δίνει στο συμβάν με την πρώην φίλη του και λογίστρια της εταιρείας, επιθυμεί να διατηρήσει μέσω του τρόπου προσφώνησής του από τους υφισταμένους του την εικόνα του προσηγνή και

καταδεκτικού διευθυντή, ο οποίος ακούει όταν τον καλούν στον χώρο εργασίας του με το μικρό του όνομα. Βέβαια, κάτι τέτοιο δεν τον εμπόδισε να επικρίνει αιφνιδίως και με σφοδρότητα τον τρόπο ομιλίας της εμβρόντητης λογίστριας και, μάλιστα, υιοθετώντας ανάλογες γλωσσικές επιλογές με αυτές που καταδικάζει.

Πράγματι, ο διευθυντής παρουσιάζεται να χρησιμοποιεί στο δεύτερο απόσπασμα της συνομιλίας πολλούς μη πρότυπους τύπους από το λεξιλόγιο της γαλλικής [*tu es virée* «στρίβε» αντί *tu es licenciée* «απολύεσαι», *tu dégages* «μου αδειάζεις τη γωνιά» αντί *tu pars d'ici* «φεύγεις από 'δώ», *je déconne pas* «δεν σε δουλεύω» αντί *je ne plaisante pas* «δεν αστειεύομαι» στο (6)], την ίδια στιγμή που συμπεριφέρεται απαξιωτικά στην υπάλληλο για τον ακατάλληλο τρόπο ομιλίας της. Το συνολικότερο ύφος του διευθυντή δείχνει ότι, πέρα από τον διαχωρισμό της πρότυπης γαλλικής και των μη πρότυπων ποικιλιών της, αυτός ορίζει εν τέλει τις υφολογικές συμβάσεις στον επαγγελματικό χώρο που διοικεί, έστω κι αν επικαλείται την ακαταλληλότητα της γλωσσικής χρήσης εκ μέρους της λογίστριας προσχηματικά, προκειμένου να καλύψει άλλους πιθανούς λόγους δυσaráσκειας απέναντί της (λ.χ. τη ζήλεια του για τις ευχάριστες στιγμές στην προσωπική της ζωή που ο ίδιος στερείται, λόγω των επαγγελματικών του υποχρεώσεων).

Στο τελευταίο παράδειγμα (5.14), φαίνεται ξεκάθαρα ποιος μιλά από θέση ισχύος κατά τη διεπίδραση και έχει τη δυνατότητα να επιδίδεται σε υφολογικές διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γαλλική. Ωστόσο, για μια ακόμη φορά, οι επιλογές των συγγραφέων δεν υπονομεύουν τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις που προωθούν την πρότυπη γλωσσική ποικιλία, αλλά τις ενισχύουν. Αν ο διευθυντής παρουσιάζεται στο παραπάνω απόσπασμα να τις καταστρατηγεί, το κάνει σκόπιμα. Ο στόχος του είναι να θυμίσει στην υπάλληλο την κατώτερη θέση της στην επαγγελματική ιεραρχία, να απαιτήσει την ευθυγράμμισή της με τις κυρίαρχες υφολογικές συμβάσεις στον εργασιακό χώρο και, τέλος, να αποτρέψει τη μελλοντική έκφραση συναισθημάτων από μέρους της στο εργασιακό και διαπροσωπικό πλαίσιο, το οποίο εκείνος διαμορφώνει με τη συμπεριφορά του από θέση ισχύος. Συνεπώς, αν η ομιλήτρια είχε αρκεστεί στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής, θα είχε αποφύγει, τουλάχιστον, το κοινωνιογλωσσικό απόπημα που επικαλέστηκε –έστω και προσχηματικά– ο διευθυντής της και λίγο έλλειψε να την οδηγήσει στην ανεργία.

Συνοψίζοντας, η χρήση ποικιλιών της γαλλικής που παραπέμπουν στερεοτυπικά σε ένα νεανικό ύφος ομιλίας αναπαρίστανται και στο παράδειγμα 5.14 ως γλωσσικές επιλογές οι οποίες, επειδή αποκλίνουν από την πρότυπη γλώσσα,

οδηγούν σε τριβές μεταξύ των ενηλίκων, επιδρώντας δυσμενώς στην κοινωνική ζωή τους. Μάλιστα, οι υφολογικές διαφοροποιήσεις από την πρότυπη γαλλική φαίνεται ότι αναπαρίστανται κατ' επανάληψη στον λόγο ομιλητών από τις κατώτερες θεσμικά και ιεραρχικά θέσεις. Με αυτό τον τρόπο, το ρίσκο και η ακαταλληλότητα τέτοιων διαφοροποιήσεων διαπλέκονται ενεργά με τις σχέσεις εξουσίας και κοινωνικής ανισότητας μεταξύ των συμμετεχόντων στις συνομιλίες, οι οποίες τίθενται στο προσκήνιο.

Συνολικά, η διαφοροποίηση των αναμενόμενων χρήσεων της γλώσσας έναντι όσων αναπαρίστανται ως απροσδόκητες ή ανορθόδοξες (βλ. παραδείγματα 5.13, 5.14) υπαγορεύεται εκ νέου από την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης και τις τρεις σημειωτικές διεργασίες που την (ανα)παράγουν. Από τη συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία, οι ομιλητές της γαλλικής διαφοροποιούνται ιεραρχικά στα εγχειρίδια, με τρόπο που να αναδεικνύεται η ανωτερότητα και η θεσμική ισχύς όσων χρησιμοποιούν την πρότυπη εκδοχή της.

Με βάση τα ανωτέρω, οι ποικιλίες χαμηλού κύρους της γαλλικής, που αξιολογούνται ως απεικονίσεις του νεανικού ύφους στη γλώσσα (βλ. την *εικονοποίηση*), προκύπτει ότι γίνονται αντικείμενο αρνητικής αξιολόγησης, ακόμη και όταν χρησιμοποιούνται από μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητές σε άλλα επικοινωνιακά πλαίσια. Κάτι τέτοιο φαίνεται να ισχύει, λόγω του κοινωνικού νοήματος με το οποίο οι συγκεκριμένες γλωσσικές ποικιλίες έχουν στερεοτυπικά συμβληθεί, δηλαδή, των έντονων κοινωνικών συνδηλώσεων που έχουν αποκτήσει. Παράλληλα, προκύπτει ότι η χρήση ποικιλιών της γαλλικής από τη «γλώσσα των νέων» μπορεί να δημιουργεί κοινωνιογλωσσικές αντιθέσεις όχι μόνο μεταξύ νέων και μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητών, αλλά και στο εσωτερικό της ομάδας των ενηλίκων – διαφοροποιώντας, δηλαδή, περαιτέρω τους ενήλικες που τις αξιοποιούν ως υφολογικούς πόρους κατά την επικοινωνία τους από όσους δεν τις αγνοούν απαραίτητα, αλλά τις κατακρίνουν και επιλέγουν να μην πράξουν ανάλογα (βλ. την *αναδρομικότητα*). Τέλος, οι γλωσσικές ποικιλίες που ερμηνεύονται ως δηλωτικές ενός νεανικού ύφους ομιλίας στο τελευταίο παράδειγμα εντοπίζονται, όπως συνήθως, στο λεξιλόγιο, με αποτέλεσμα να αποσιωπώνται ή να υποεκπροσωπούνται στα εγχειρίδια οι όψεις της γλωσσικής ποικιλότητας που κατανέμονται στα άλλα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί ότι, στις δραστηριότητες που προτείνονται στο εγχειρίδιο για τη διδακτική αξιοποίηση του αποσπάσματος από την

κινηματογραφική ταινία (παράδειγμα 5.14), το βασικό ζητούμενο είναι ο εντοπισμός σε αυτό των μη πρότυπων λεξιλογικών τύπων και εκφράσεων που περιλαμβάνει έναντι των αντίστοιχων όρων και εκφορών της πρότυπης γλώσσας (π.χ. *s'amuser* «διασκεδάζω» = *s'éclater* «το ρίχνω έξω, ξεφαντώνω, τα δίνω όλα», *je suis en pleine forme* «είμαι σε τέλεια φόρμα» = *j'ai une pêche* «είμαι στα πολύ επάνω μου», *tu pars d'ici* «φεύγεις από 'δώ» = *tu dégages* «μου αδειάζεις τη γωνιά, δίνε του», *je ne plaisante pas* «δεν αστειεύομαι» = *je déconne pas* «δεν σε δουλεύω»). Η διδακτική εφαρμογή περιορίζεται, δηλαδή, σε σημασιολογικές αντιστοιχίες ανάμεσα σε λεξιλογικούς τύπους και εκφράσεις, δίχως αναφορά στον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο αξιοποιούνται από τους ομιλητές στη σκηνή από την κινηματογραφική ταινία. Ακόμη και οι επικοινωνιακές δραστηριότητες που προτείνονται για το απόσπασμα καλούν το αλλόγλωσσο κοινό απλώς να αφηγηθεί το συμβάν σαν να ήταν το ίδιο στη θέση της λογίστριας και να αναφέρει σχετικές εμπειρίες από αντίστοιχα παραληρήματα διευθυντών ή/και υπαλλήλων. Είναι, δηλαδή, προφανές ότι δεν δίνεται έμφαση ούτε και στα πιο πρόσφατα εγχειρίδια στη διαφοροποίηση της γλωσσικής χρήσης και στα ιδιαίτερα κοινωνικά νοήματα που καλείται αυτή να συνδηλώσει κατά την επικοινωνία.

Κλείνοντας, τα παραδείγματα 5.13 και 5.14, όπου παρουσιάζονται ενήλικες να υιοθετούν στις συνομιλίες τους γλωσσικές επιλογές που παραπέμπουν στερεοτυπικά σε ένα νεανικό ύφος ομιλίας, έρχονται να προστεθούν σε όλα τα προηγούμενα, συμβάλλοντας στην ανάδειξη της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Σε αυτό το σημείο, θα προχωρήσουμε από τη μελέτη των συνομιλιών στα εγχειρίδια στην ανάλυση μιας ακόμη πτυχής του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν τη «γλώσσα των νέων» σε αυτά. Πρόκειται για τα ποικίλα μεταπραγματολογικά σχόλια που εντοπίζονται στα εγχειρίδια σε σχέση με αυτήν. Η ακόλουθη ανάλυση αποσκοπεί στο να δείξει, αφενός, πώς τα σχόλια αυτά εγγράφονται στη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των νέων έναντι των ενηλίκων ως διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής και, αφετέρου, πώς συμβάλλουν, με τη σειρά τους, στην ανάδειξη της κυρίαρχης γνώσης για τη γλώσσα στα εγχειρίδια.

5.6 Η υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια στα εγχειρίδια

Τα μεταπραγματολογικά σχόλια βρίσκονται στον πυρήνα του κοινωνιογλωσσικού προβληματισμού και μας απασχολούν έντονα στην παρούσα έρευνα, διότι εκφράζουν κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις που διαμορφώνουν, αλλά και αποκαλύπτουν το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν οι γλωσσικές ποικιλίες. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, τέτοια σχόλια αποτελούν μια ακόμη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων και, ειδικότερα, της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν στα εγχειρίδια, προκειμένου να αναπαραστήσουν σε αυτά όψεις από την ποικιλότητα της γαλλικής. Κατά την ανάλυσή τους, δείξαμε ότι τέτοια σχόλια συμβάλλουν στην προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στα εγχειρίδια και, πιο συγκεκριμένα, στη διαδικασία που ορίσαμε ως *αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία*.

Γενικά, τα μεταπραγματολογικά σχόλια μπορούν να απομονωθούν και να μελετηθούν από κοινού εξαιτίας της μορφής που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των ομιλητών για την έκφρασή τους. Στο σύνολό τους, τέτοια σχόλια επιτελούνται, δηλαδή, (μετα)γλωσσικά (βλ. σχετικά ενότητα 4.5).⁹⁴ Ειδικότερα, κάποια γλωσσικά σημεία ως *μετασημεία* αναφέρονται ανακλαστικά σε κάποια άλλα για να τα συνδυάσουν μεταξύ τους, να τα σχολιάσουν και να τα αξιολογήσουν, αποδίδοντάς τους κοινωνικό νόημα (βλ. σχετικά ενότητα 2.1.3). Όπως διαπιστώσαμε κατά την ανάλυση του υπό εξέταση υλικού, τα σημεία που υπόκεινται σε σχολιασμό και αξιολόγηση αντιστοιχούν σε επιμέρους ποικιλίες της γαλλικής και γενικότερους τρόπους ομιλίας, πάντα σε σχέση με τα ύφη των ομιλητών που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια. Επιπλέον, τα μεταπραγματολογικά σχόλια υπό εξέταση φάνηκε ότι παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις τόσο ως προς τον ιδιαίτερο τρόπο εκφοράς τους, όσο και ως προς το περιεχόμενο, αλλά και την έκτασή τους (βλ. σχετικά ενότητες 4.5.1-4.5.3).

Σε προέκταση με τα παραπάνω, το ακόλουθο μέρος της ανάλυσης εστιάζει στα μεταπραγματολογικά σχόλια για τη «γλώσσα των νέων», η οποία αναπαρίσταται στα εγχειρίδια ως συστατικό ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου

⁹⁴ Σε αυτή την ενότητα, θα εντάξουμε στα υπό εξέταση μεταπραγματολογικά σχόλια και όσα επιτελούνται με παραγλωσσικά μέσα, στο μέτρο που πρόκειται για μια διαφοροποιημένη, αλλά παραπλήσια μορφή (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των ομιλητών.

νεανικού ύφους. Και πάλι, η έμφαση θα δοθεί στο ιδιαίτερο περιεχόμενο, την έκταση και τον τρόπο εκφοράς του μεταπραγματολογικού σχολιασμού για τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια. Το κύριο ερευνητικό ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι, πέρα από τις παρατηρούμενες διαφοροποιήσεις στα επιμέρους μεταπραγματολογικά σχόλια, αυτά εκφράζονται συστηματικά από τους ενήλικες στα εγχειρίδια και, μάλιστα, από συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία. Έτσι, συμβάλλουν με τη σειρά τους στην ανάδειξη της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

5.6.1 Η «γλώσσα των νέων» ως ακατάληπτος γλωσσικός κώδικας για τους ενήλικες

Ως προς το ιδιαίτερο περιεχόμενο που τους αποδίδεται, τα πλέον συνήθη μεταπραγματολογικά σχόλια που εντοπίζονται στο υπό εξέταση υλικό για τη «γλώσσα των νέων» δείχνουν τη δυσκολία των ενηλίκων να κατανοήσουν τους νέους ομιλητές. Γενικά, ο μεταπραγματολογικός σχολιασμός δίνει έμφαση στις διαφορές της «γλώσσας» των νέων από την πρότυπη γαλλική των ενηλίκων και παρουσιάζει τον αρνητικό της αντίκτυπο στην επικοινωνία μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων. Στις υποενότητες που ακολουθούν, θα μας απασχολήσει ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο μπορεί να εκφέρονται παρόμοια μεταπραγματολογικά σχόλια στα εγχειρίδια, καθώς και η έκταση που μπορεί να λάβουν στον λόγο των ενηλίκων.

5.6.1.1 Αίτημα για επανάληψη ή/και διευκρίνιση από ενήλικα

Σε μια πρώτη εκδοχή τους, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων» εκφέρονται στα εγχειρίδια μέσα από σύντομα συνομιλιακά αιτήματα εκ μέρους τους για την επανάληψη ή/και τη διευκρίνιση ενός όρου που μόλις χρησιμοποίησε ο νεότερος συνομιλητής τους. Στο παρακάτω απόσπασμα, η μητέρα του François, ενός από τους κεντρικούς ήρωες του εγχειριδίου *Soleil 2* (1994), αδυνατεί να κατανοήσει τα λόγια του γιου της και προβαίνει στην παραγωγή ενός αντίστοιχου συνομιλιακού αιτήματος στο (6):

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.15

- (1) François : Dites, Papa et Maman, vous vous souvenez de Hans, mon copain allemand ?
François: Που λέτε, μπαμπά και μαμά, θυμάστε τον Hans, τον φίλο μου απ' τη Γερμανία;
- (2) La mère : Quel copain allemand ?
Η μητέρα: Ποιο φίλο απ' τη Γερμανία;
- (3) François : Celui de la colo ! Tu sais, il était dans la même tente que moi...

- François: Αυτόν απ' την κατασκήνωση! Ξέρεις, που ήταν στην ίδια σκηνή με μένα...*
- (4) *Le père : Non, tu nous as parlé d'Édouard, « Édouard le chahuteur ».*
Ο πατέρας: Όχι, μας είχες μιλήσει για τον Édouard, «τον Édouard, τον κάπτεν φασαρία».
- (5) *François : Oui, mais Hans, c'est un autre, il est «hyper-cool» !*
François: Ναι, αλλά ο Hans είναι άλλος. Είναι «και πολύ άνετο το άτομο»!
- (6) *La mère : Il est comment ?*
Η μητέρα: Πώς είναι;
- (7) *François : Il est calme et bien élevé. Tu verras, Maman, il te plaira !*
François: Είναι ήρεμος και με καλή ανατροφή. Θα δεις, Μαμά, θα σ' αρέσει!
 [Soleil 2 (1994), σελ. 13]

Στο παραπάνω απόσπασμα, το αίτημα της μητέρας για επανάληψη ή/και διευκρίνιση στο (6) δίνει το έναυσμα για τη διατύπωση της συνομιλιακής συνεισφοράς του François στο (7). Αυτή αποτελεί μια αυτοδιόρθωση, η οποία ικανοποιεί άμεσα το αίτημα της μητέρας, επιλύοντας το ενδοοικογενειακό πρόβλημα επικοινωνίας που προκύπτει. Ο François σπεύδει, δηλαδή, να αντικαταστήσει άμεσα τον λεξιλογικό τύπο που χρησιμοποίησε [*hyper-cool* «και πολύ άνετο το άτομο» στο (5)], καταφεύγοντας στη χρήση σχετικών όρων της πρότυπης γαλλικής [*calme* «ήρεμος», *bien élevé* «με καλή ανατροφή» στο (7)], προκειμένου να γίνει κατανοητός από τη μητέρα του, η οποία προκάλεσε την ανάγκη για την αυτοδιόρθωσή του.⁹⁵ Έτσι, ο όρος *hyper-cool* αντικαθίσταται, διότι παραπέμπει στη «γλώσσα των νέων», την οποία η μητέρα του François παρουσιάζεται να αγνοεί. Πρόκειται, ειδικότερα, για έναν αξιολογικό όρο που προκύπτει από τον συνδυασμό ενός δάνειου τύπου από την αγγλική (*cool* «χαλαρός») με το εμφατικό στοιχείο *hyper*. Ο συγκεκριμένος όρος αναπαρίσταται ευρέως ως μεταπραγματολογικό στερεότυπο της «γλώσσας των νέων» και χρησιμοποιείται για τον χαρακτηρισμό ενός προσώπου ως χαλαρού, ευχάριστου, συμπαθητικού και βολικού. Η χρήση και άλλων παρόμοιων στοιχείων, όπως π.χ. *super*, *méga*, *giga* κ.ά., είναι ενισχυτική, προσδίδοντας επίταση στη σημασία του όρου που ακολουθεί, μια επιλογή που έχει θεωρηθεί ως ένα από τα τυπικά χαρακτηριστικά της «γλώσσας των νέων» (βλ. σχετικά Boyer, 1997: 12).

Στο παράδειγμα 5.15, το αίτημα για επανάληψη ή/και διευκρίνιση που εκφωνεί η μητέρα του François αποτελεί μεταπραγματολογικό σχόλιο για τη γλωσσική επιλογή του γιου της, προκαλώντας την άμεση υφολογική ευθυγράμμιση του τελευταίου με την πρότυπη γαλλική. Δεδομένου ότι η απορία της μητέρας δεν συνοδεύεται από κάποιο μορφασμό της στην εικόνα του εγχειριδίου –και με την

⁹⁵ Με τους όρους που χρησιμοποιούνται στον κλάδο της *Ανάλυσης Συνομιλίας* (Conversation Analysis), το παράδειγμα 5.15 περιλαμβάνει μια περίπτωση *ετερο-προκαλούμενης αυτοδιόρθωσης* (other-initiated self-correction) (βλ. σχετικά Schegloff, Jefferson & Sacks, 1977).

προϋπόθεση ότι το εκφώνημά της στο (6) δεν εκφέρεται με τρόπο που να δείχνει ενόχληση ή αποδοκιμασία— η αξιολογική κρίση για τη «γλώσσα των νέων» εκφράζεται εδώ πιο έμμεσα, μέσα από την αντίδραση της μητέρας που αδυνατεί να κατανοήσει κάποια από τα λεγόμενα του γιου της. Γι' αυτό τον λόγο, ο François προβαίνει άμεσα στην παραγωγή ενός εκφωνήματος με μετασημασιολογική λειτουργία (για τον όρο, βλ. Silverstein, 1993), προτείνοντας για τη διευκρίνιση της σημασίας του όρου *X* που χρησιμοποίησε τους όρους *Ψ* και *Ω*, δύο στοιχεία της πρότυπης γαλλικής.

Γενικά, το παραπάνω μεταπραγματολογικό σχόλιο, όπως εκφέρεται εμμέσως από τη μητέρα του νεαρού ήρωα, αποτελεί την απλούστερη, συντομότερη και, ταυτόχρονα, την πιο ήπια εκδοχή αξιολογικής αντίδρασης ενός ενήλικα απέναντι στη «γλώσσα των νέων» στο υλικό μας. Στην πραγματικότητα, παρόμοια αιτήματα για επανάληψη ή/και διευκρίνιση όρων αποτελούν επικοινωνιακές ρουτίνες και εντοπίζονται σε πολλές άλλες περιπτώσεις στις αναπαριστώμενες συνομιλίες ενός ξενόγλωσσου εγχειριδίου. Για παράδειγμα, συμβαίνει συχνά οι αλλόγλωσσοι ομιλητές της γαλλικής που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια να διατυπώνουν αντίστοιχα συνομιλιακά αιτήματα προς τους φυσικούς ομιλητές της στην προσπάθεια επικοινωνίας μαζί τους. Κάτι τέτοιο παρατηρείται στο ακόλουθο παράδειγμα, το οποίο αντλείται από το ίδιο εγχειρίδιο:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.16

- (1) La mère : Ah, tu as aimé le TGV ?
Η μητέρα: Α, σου άρεσε το TGV ?
 (2) Hans : Le quoi ?
Hans: Το ποιο;
 (3) La mère : Le TGV : Train Grande Vitesse.
Η μητέρα: Το TGV: Τρένο Ταχείας Διέλευσης.
 (4) Hans : Oh oui, c'est super !
Hans: Ω ναι, είναι σούπερ!

[Soleil 2 (1994), σελ. 17]

Στο παράδειγμα 5.16, η ερώτηση της μητέρας στο (1) δεν θα απαντηθεί από τον νεαρό γερμανό φιλοξενούμενο, Hans, παρά στο (4). Μεταξύ της αρχικής και της τελικής συνομιλιακής συνεισφοράς, που θα μπορούσαν να διαδέχονται άμεσα η μία την άλλη ως ζεύγος γειτνίασης⁹⁶ (ερώτηση-απόκριση), ο Hans εισάγει μια *παρεμβολή ακολουθίας* (insertion sequence)⁹⁷ στο (2) (για τον όρο, βλ. σχετικά Sacks, Schegloff

⁹⁶ Για τον όρο, βλ. κεφ. 5, υποσημ. 89.

⁹⁷ Εναλλακτικά, ο όρος μπορεί να αποδοθεί στην ελληνική ως *εγκιβωτισμένη ακολουθία*.

& Jefferson, 1977· για τη γαλλική ορολογία, βλ. Bange, 1992· για την ελληνική ορολογία, βλ. Γεωργακοπούλου & Γούτσος, 1999: 237). Αυτή εμπεριέχει το αίτημα του αλλόγλωσσου ομιλητή για την επανάληψη και τη διευκρίνιση ενός άγνωστου γι' αυτόν όρου, το οποίο ακολουθείται από τη συνομιλιακή συνεισφορά μιας φυσικής ομιλήτριας της γαλλικής, της μητέρας του François, που το ικανοποιεί. Ειδικότερα, η γαλλίδα παράγει στο (3) ένα εκφώνημα με μετασημασιολογική λειτουργία, το οποίο αποσκοπεί στην άρση του εμποδίου κατά την επικοινωνία με τον νεαρό Γερμανό. Από την πλευρά του, ο Hans, αφού κατανοήσει τη σημασία του γαλλικού αρκτικόλεξου *TGV*, τότε είναι πλέον σε θέση να απαντήσει στο (4) στην αρχική ερώτηση της μητέρας του γάλλου φίλου του.

Ωστόσο, κατά την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια ως ακατάληπτου γλωσσικού κώδικα για τους ενήλικες, η δυσκολία κατανόησης των τελευταίων δεν εκδηλώνεται μόνο μέσα από αιτήματα επανάληψης ή/και διευκρίνισης, που οδηγούν άμεσα στην παραγωγή συνομιλιακών συνεισφορών με μετασημασιολογική λειτουργία από τους νέους. Μόνο σε λίγες περιπτώσεις τα μεταπραγματολογικά σχόλια συνδέονται τόσο στενά στο υλικό μας με τον μετασημασιολογικό λόγο (για τους δύο όρους, βλ. Silverstein, 1993) –δηλαδή, την άμεση παροχή της σημασίας ενός όρου και, μάλιστα, σε ένα πλαίσιο αρμονικής συνομιλιακής συνεργασίας μεταξύ νέων και ενηλίκων κατόπιν του σχετικού αιτήματος των τελευταίων. Σε άλλες περιπτώσεις, οι αξιολογικές κρίσεις των ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων» ως άγνωστο και δυσνόητο γλωσσικό κώδικα εκφέρονται μέσα από εκτενέστερα μεταπραγματολογικά σχόλια, τα οποία αναφέρονται ευθέως στις νεανικές γλωσσικές πρακτικές ως ακατανόητες και ιδιάζουσες.

5.6.1.2 Δήλωση ακατανοησίας και λογοπαίγνιο από ενήλικα

Σε ένα πρόσφατο σχετικά εγχειρίδιο, το *Pixel 4* (2012), το αρνητικό μεταπραγματολογικό σχόλιο του ενήλικα περί επικοινωνιακού χάσματος με τους νέους ομιλητές εκφράζεται από ένα δημοσιογράφο σε μια ραδιοφωνική εκπομπή, που είναι αφιερωμένη στη «γλώσσα των νέων». Γενικά, ο λόγος για τις νεανικές κοινωνιολέκτους στα Μ.Μ.Ε. έχει αποτελέσει επανειλημμένως αντικείμενο της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι τόσο οι όροι που κυκλοφορούν για την αναφορά στις νεανικές γλωσσικές πρακτικές (για τη γαλλική περίπτωση, βλ. *nouveau français* «νέα γαλλική», *parler jeune* «νεανική

ομιλία», *langue des cités* «γλώσσα των προαστίων») όσο και η διάδοση, η συζήτηση και η αξιολόγηση δειγμάτων από τον νεανικό λόγο οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στα Μ.Μ.Ε. (για τη γαλλική, βλ. σχετικά Walter, 1988: 358· François-Geiger, 1991: 7· Boyer, 1997· Gadet, 2007: 120· για την ελληνική, βλ. Ιορδανίδου & Ανδρουτσόπουλος, 1999· Στάμου, 2012: 30-33· για μια σύνθεση, βλ. Ανδρουτσόπουλος, 2006: 4). Έτσι, το ακόλουθο απόσπασμα από τη ραδιοφωνική εκπομπή μπορεί να θεωρηθεί ως ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από το συγκεκριμένο είδος λόγου, που τίθεται σε ευρεία κοινωνική κυκλοφορία για τη «γλώσσα των νέων» –μεταξύ άλλων– και στη Γαλλία:

Leçon 1

C'est-à-dire... ?

2 Écoute cet extrait d'une émission de radio sur « le langage des jeunes » aujourd'hui et réponds aux questions.

Le journaliste : Qu'est-ce que vous entendez par « *boloss* » ?

Lucas : Un « *boloss* », c'est quelqu'un qui rate tout, on peut aussi dire un « *bouffon* ».

Lucie : Pour moi, un « *boloss* », c'est quelqu'un qui n'est pas à la mode, quelqu'un qui n'a pas de style.

Hugo : C'est celui qui n'est pas dans le coup ; si tu parles trop en « *verlan* », c'est ridicule. Pour que tu sois dans le coup, il faut employer les bons mots, pas des mots qui ne se disent plus. Il faut aussi que tu portes les bons vêtements !

Le journaliste : Et « *kiffer* », pour vous, qu'est-ce que ça veut dire ?

Lucie : Eh bien, ça veut dire que j'aime, ça me plaît ! Je termine toujours mes SMS par « *Je te kiffe* ».

Quand je demande à une amie si elle est amoureuse d'un garçon, elle me répondra « *Je le kiffe* » !

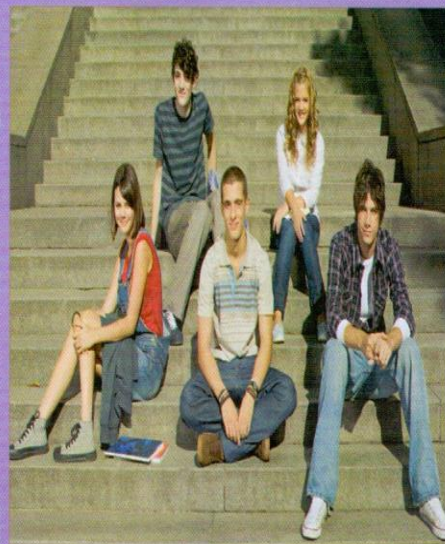
Le journaliste : Et « *grave* » ? Tout le monde dit « *grave* ». Comment vous l'employez ?

Lucas : C'est comme une virgule...

Lucie : « *Grave* », ça veut dire beaucoup de choses. Ça peut vouloir dire : *trop, clair, sérieux, d'accord, t'as raison*... Si tu réponds « *Oui... grave !* », ça veut dire que tu es complètement d'accord !

Hugo : « *Grave !* », ça peut aussi dire que tu es étonné comme « *C'est pas vrai ! incroyable !* ».

Le journaliste : Bon, je n'y comprends rien... je pense que tout ça, c'est trop « *grave* » pour moi !

a. Que signifient les mots : *boloss, bouffon, kiffer, grave* ?

b. Dans ton pays, est-ce que les jeunes ont aussi leur langage ?

Δηλαδή...;

Άκουσε αυτό το απόσπασμα από μια ραδιοφωνική εκπομπή για τη «γλώσσα των νέων» σήμερα και απάντησε στις ερωτήσεις:

- (1) Ο δημοσιογράφος: Τι εννοείτε με το «boloss»;
- (2) Lucas: Ένας «boloss» είναι κάποιος που αποτυγχάνει σε όλα. Μπορούμε επίσης να τον πούμε και «bouffon».
- (3) Lucie: Για μένα, ένας «boloss» είναι κάποιος που δεν είναι στη μόδα, κάποιος που δεν έχει στυλ.
- (4) Hugo: Είναι κάποιος τελείως εκτός μόδας. Αν μιλάς παρά πολύ συχνά στη «νεανική ανάρθρωση αργκό» είναι γελοίο. Για να είσαι στη μόδα, πρέπει να χρησιμοποιείς τις κατάλληλες λέξεις, όχι λέξεις που δεν λέγονται πια. Πρέπει, επίσης, να φοράς τα κατάλληλα ρούχα!
- (5) Ο δημοσιογράφος: Και «kiffer», για εσάς, τι πάει να πει;
- (6) Lucie: Λοιπόν, αυτό σημαίνει ότι αγαπώ [κάτι], ότι μου αρέσει! Τελειώνω πάντα τα SMS μου με [την έκφραση] «Je te kiffe». Όταν ρωτάω μια φίλη αν είναι ερωτευμένη με ένα αγόρι, θα μου απαντήσει «je le kiffe»! [τον αγαπώ].
- (7) Ο δημοσιογράφος: Και «grave»; Όλοι λένε «grave». Πώς το χρησιμοποιείτε;
- (8) Lucas: Είναι σαν ένα κόμμα...
- (9) Lucie: «Grave» πάει να πει πολλά πράγματα. Μπορεί να σημαίνει: πάρα πολύ, σαφής, σοβαρός, είμαι σύμφωνος, έχεις δίκιο... Αν απαντήσεις «Oui... grave!» πάει να πει ότι είσαι απόλυτα σύμφωνος.
- (10) Hugo: «Grave !» μπορεί, επίσης, να σημαίνει ότι είσαι έκπληκτος σαν [να έλεγες] «Δεν είναι δυνατόν, απίστευτο!».
- (11) Ο δημοσιογράφος: Καλώς, εγώ δεν καταλαβαίνω τίποτα... νομίζω ότι όλα αυτά παραείναι «grave» για εμένα!»

[Ερωτήσεις]

- α. Τι σημαίνουν οι λέξεις: boloss, bouffon, kiffer και grave;
- β. Στη χώρα σου, οι νέοι έχουν και αυτοί τη δική τους γλώσσα;

Στο σύνολό του, το απόσπασμα από τη συνέντευξη πλαισιώνεται από την ερώτηση *C'est-à-dire... ?* «Δηλαδή...;», που τοποθετείται στο εγχειρίδιο στην κορυφή της ενότητας και μέσα σε έντονο πλαίσιο. Γενικά, η έκφραση *c'est-à-dire* έχει ανακλαστικό χαρακτήρα (βλ., για το «δηλαδή», Αρχάκης, 1996, 2005: 74), παρέχοντας τη δυνατότητα αναφοράς σε ένα γειτονικό όρο ή κειμενικό μήνυμα για την επεξήγηση της σημασίας του [π.χ. *un «boloss», c'est-à-dire quelqu'un qui rate tout* «ένας “boloss”, δηλαδή κάποιος που αποτυγχάνει σε όλα»]. Στο απόσπασμα της εικόνας 5.3, η συγκεκριμένη έκφραση πλαισιώνει ολόκληρη τη συνέντευξη που ακολουθεί με τους νέους ομιλητές, λειτουργώντας ως ένα γενικό μεταπραγματολογικό σχόλιο για τη γλώσσα τους, αφού η χρήση της συμβάλλει στην αναπαράσταση των νεανικών κοινωνιολέκτων ως γλωσσικού κώδικα που χρήζει επεξήγησης και ερμηνείας. Πράγματι, η συνέντευξη έχει ως θέμα το νεανικό λεξιλόγιο και το περιεχόμενό της βρίσκεται, με την παρότρυνση του δημοσιογράφου στα (1), (5) και (7), από επεξηγήσεις ή/και διευκρινίσεις γι' αυτό στην πρότυπη γαλλική.

Γενικά, το παρατιθέμενο απόσπασμα από τη συνέντευξη αποσκοπεί στην ενημέρωση του αλλόγλωσσου κοινού, που χρησιμοποιεί το εγχειρίδιο, για τις σύγχρονες γλωσσικές πρακτικές των νέων στη Γαλλία. Το ενδιαφέρον της έρευνάς μας επικεντρώνεται στα λόγια του δημοσιογράφου, ο οποίος μιλά αποκλειστικά στην πρότυπη γαλλική, εκπροσωπώντας τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις απέναντι στους τρεις νέους συνεντευξιαζόμενους, Hugo, Lucile και Lucas. Αναλυτικότερα, οι δύο πρώτες ερωτήσεις του στα (1) και (5) ζητούν επεξηγήσεις ή/και διευκρινίσεις σημασιών στην πρότυπη γαλλική για ορισμένα εμβληματικά στοιχεία του νεανικού λεξιλογίου (π.χ. *boloss*, *kiffer*). Τέλος, η τρίτη ερώτησή του στο (7) ζητά την παροχή παραδειγμάτων από τους νέους για τη χρήση ενός όρου της πρότυπης γαλλικής (*grave*), ο οποίος έχει υποστεί επανειλημμένως τη διαδικασία του σημασιολογικού νεολογισμού και χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη πολυσημία στις νεανικές κοινωνιολέκτους.⁹⁸ Αυτή η πολυλειτουργικότητα και πολυσημία του όρου *grave* στον νεανικό λόγο, που αποτελεί αντικείμενο σχολιασμού από τους συνεντευξιαζόμενους στα (8), (9) και (10), θα δώσει το έναυσμα στον δημοσιογράφο να σχολιάσει μεταπραγματολογικά τη «γλώσσα των νέων» ως ακατάληπτο γλωσσικό κώδικα στο (11), χρησιμοποιώντας, συν τοις άλλοις, και ένα λογοπαίγνιο.

Γενικά, ο όρος *λογοπαίγνιο*⁹⁹ καλύπτει τη χρήση γλωσσικών στοιχείων ή κειμένων που αξιοποιούνται με παιγνιώδη και πρωτότυπο τρόπο στον λόγο των ομιλητών, ώστε να προκύψουν ευρηματικοί συνδυασμοί ή/και νέες σημασίες. Τα λογοπαίγνια εντάσσονται στις ευρύτερες έννοιες της *γλωσσικής δημιουργικότητας* και του *γλωσσικού παιχνιδιού* και αποτελούν αντικείμενο έρευνας ως γλωσσικός μηχανισμός παραγωγής χιούμορ. Τα λογοπαίγνια είναι συχνότατα στον τύπο, καθώς οι δημοσιογράφοι τα θεωρούν ως ένα μέσο προσέγγισης του ευρύτερου αναγνωστικού κοινού. Μάλιστα, εμπλέκοντάς το στην ερμηνεία των λογοπαιγνίων, οι δημοσιογράφοι καλούν το κοινό να συμμετάσχει σε ένα σύνολο κοινωνικοπολιτισμικών αναφορών και αξιών, απαραίτητων για την αποκωδικοποίηση μηνυμάτων με σαφώς ιδεολογικό περιεχόμενο.

Στη ραδιοφωνική συνέντευξη, το λογοπαίγνιο του δημοσιογράφου στο (11) βασίζεται στην αντιδιαστολή μεταξύ της πολυσημίας του λεξιλογικού τύπου *grave*

⁹⁸ Η πολυσημία, ακόμη και το αντιφατικό νόημα που μπορεί να δίνεται στην ίδια λέξη ή έκφραση στα επιμέρους επικοινωνιακά πλαίσια όπου χρησιμοποιείται, αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της «γλώσσας των νέων», που της εξασφαλίζει ένα αξιόλογο δυναμικό σημασιολογικού νεολογισμού (βλ. επίσης Walter, 1988: 360-362).

⁹⁹ Για τη σύγχρονη έρευνα γύρω από τα λογοπαίγνια με έμφαση στην πραγματολογική και κοινωνιογλωσσολογική ερμηνεία της λειτουργίας τους, βλ. Τσάκωνα, 2013: 67-69, 157-163, 188-197.

στη «γλώσσα των νέων» και της ευρύτερα γνωστής σημασίας που έχει στην πρότυπη γαλλική. Πιο συγκεκριμένα, ο δημοσιογράφος αναπλαισιώνει τον όρο *grave*, στον οποίο μόλις αναφέρθηκαν οι νέοι από τη δική τους σκοπιά, επαναφέροντάς τον στο προσκήνιο μέσα από την αρνητική σημασία που έχει στην πρότυπη γλώσσα («βαρύς», «κρίσιμος», «σοβαρός»). Και αυτό, προκειμένου να τον εντάξει σε ένα αρνητικό μεταπραγματολογικό σχόλιο περί ακατανοησίας του νεανικού γλωσσικού κώδικα: *Bon, je n'y comprends rien... je pense que tout ça, c'est trop «grave» pour moi !* («Καλώς, εγώ δεν καταλαβαίνω τίποτα... νομίζω ότι όλα αυτά παραείναι *grave* για εμένα!»). Χάρη στο λογοπαίγνιο, ο δημοσιογράφος φαίνεται ότι προσδίδει μια χιουμοριστική και (αυτο)σαρκαστική διάσταση στην αρνητική –κατά τα άλλα– αξιολόγησή του για τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές, διατηρώντας τον φιλικό τόνο¹⁰⁰ στη συζήτηση με ομιλητές, των οποίων το γλωσσικό ιδίωμα ουσιαστικά στοχοποιεί. Εξίσου σημαντικό είναι, όμως, το γεγονός ότι η ερμηνεία του λογοπαιγνίου που παράγει ο δημοσιογράφος τόσο από τους ακροατές της ραδιοφωνικής εκπομπής όσο και από τους αναγνώστες του εγχειριδίου απαιτεί τη γνώση της πρότυπης γαλλικής. Έτσι, αυτή (ανα)παράγεται μέσα από το κύρος του δημοσιογραφικού λόγου που τίθεται σε ευρεία κοινωνική κυκλοφορία ως κοινή αξία και σημείο αναφοράς για το σύνολο των ομιλητών που καλούνται να εμπλακούν στην αποκωδικοποίηση του λογοπαιγνίου. Με αυτό τον τρόπο, ο δημοσιογράφος θέτει εκ νέου σε πρώτο πλάνο –και με συμβολικό τρόπο– την κυριαρχία της πρότυπης γαλλικής στο κλείσιμο μιας εκπομπής αφιερωμένης στο νεανικό λεξιλόγιο, ενώ μεριμνά και για την προβολή των (μετα)γλωσσικών του δεξιοτήτων, επιδιδόμενος στην (ανα)πλαισίωση ενός γλωσσικού στοιχείου και την ευρηματική, πρωτότυπη διασύνδεση, μέσω αυτού, δύο γλωσσικών ποικιλιών που αντιπαραβάλλει με άνισους όρους: την «πρότυπη γλώσσα» και τη «γλώσσα των νέων».

Ολοκληρώνοντας την ανάλυσή μας, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι το μεταπραγματολογικό σχόλιο του δημοσιογράφου (με το λογοπαίγνιο που περιλαμβάνει) ούτε διατυπώνεται με έμμεσο τρόπο ούτε περιορίζεται σε ένα μόνο σημείο της αναπαριστώμενης συνομιλίας, όπως στο παράδειγμα 5.15. Εκεί, η μητέρα του François αδυνατούσε να καταλάβει ένα στοιχείο από το νεανικό λεξιλόγιο και ο γιος της οδηγήθηκε άμεσα στην παροχή σχετικών όρων της πρότυπης γαλλικής για την αντιμετώπιση της επικοινωνιακής της δυσκολίας. Εδώ, το σχόλιο του

¹⁰⁰ Για το λογοπαίγνιο ως μέσο φιλικής προσέγγισης, βλ. επίσης Τσάκωνα, 2013: 193-194.

δημοσιογράφου περί ακατανοησίας όχι μόνο είναι ρητό, απόλυτο και με εμφανή αξιολογική χροιά, αλλά είναι και διαφορετικής εμβέλειας (και έκτασης) εξαιτίας της θέσης που καταλαμβάνει στη συνομιλιακή δομή. Η αξιολόγηση για τη «γλώσσα των νέων» εκφέρεται στην τερματική συνομιλιακή συνεισφορά του δημοσιογράφου, δηλαδή στο κλείσιμο της συνέντευξης, πλαισιώνοντας μεταπραγματολογικά όλα όσα ειπώθηκαν προηγουμένως από τους νέους ομιλητές κατά τη διάρκεια της ραδιοφωνικής εκπομπής. Η δεικτική-αναφορική έκφραση *tout ça* «όλα αυτά» του δημοσιογράφου στο (11), που αναφέρεται γενικά στο νεανικό λεξιλόγιο, προσδίδει στον τελικό σχολιασμό του τον χαρακτήρα μιας συνολικής, τελεσίδικης αποτίμησης για τις νεανικές κοινωνιολέκτους. Ως αποτέλεσμα, η απόσταση που χωρίζει την πρότυπη γαλλική του δημοσιογράφου και, κατ' επέκταση, τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις του κόσμου των ενηλίκων από τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές μεγιστοποιείται και, μάλιστα, παρά το γεγονός ότι οι νέοι λειτουργούν για τη δημοσιογραφική έρευνα ως πρόθυμοι και αξιόπιστοι πληροφορητές, ικανοί να ενημερώνουν το ευρύ κοινό για τη σχέση των γλωσσικών πρακτικών τους με την πρότυπη γλώσσα.

5.6.1.3 Αφηγήσεις ενός «παράδοξου» κοινωνιογλωσσικού κόσμου από ενήλικες

Τα μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων μπορούν να λάβουν τη διάσταση εκτενέστερων αφηγήσεων ενός κοινωνιογλωσσικού κόσμου όπου οι ομιλητές της πρότυπης γαλλικής δεν κάνουν ούτε διευκρινιστικά ερωτήματα, όπως η μητέρα του François στο παράδειγμα 5.15, ούτε λογοπαίγνια, όπως ο δημοσιογράφος απέναντι στους νεαρούς ομιλητές κατά τη συνέντευξη (βλ. εικόνα 5.3). Στο υλικό μας, οι ενήλικες μπορεί να (αυτο)παρουσιάζονται στον αφηγούμενο κόσμο ως ομιλητές με μεγάλες γλωσσικές δυσκολίες έως και θύματα ενός επικοινωνιακού αποκλεισμού. Το γεγονός αυτό αποδίδεται από τους ενήλικες στην παράδοση επιλογή των νέων ομιλητών να χρησιμοποιούν ένα παράλληλο, ετερόνομο γλωσσικό κώδικα, ο οποίος αντιπαραβάλλεται στην «κανονική» και «αναμενόμενη» γλωσσική χρήση, δηλαδή την πρότυπη γαλλική.

Ειδικότερα, στο εγχειρίδιο *En avant la musique*¹⁰¹ 2 (1985) το σενάριο παρουσιάζει ένα ξένο μυστικό πράκτορα, τον Sirius, να κατασκοπεύει μία τετραμελής γαλλική οικογένεια που μεταφέρει μαύρες, μυστηριώδεις βαλίτσες. Η υπό εξέταση

¹⁰¹ Το συγκεκριμένο εγχειρίδιο επανακυκλοφόρησε αργότερα σε μια ανανεωμένη έκδοση με τον τίτλο *Déclic* (2004).

διδασκτική ενότητα αφορά την πρώτη ημέρα παρακολούθησης του Sirius στη Γαλλία όπου ο πράκτορας καταγράφει με αμηχανία τα πρώτα ερευνητικά του πορίσματα. Πιο συγκεκριμένα, ο Sirius παρουσιάζεται να έχει κρυφακούσει τα δύο νεότερα μέλη της υπό παρακολούθηση οικογένειας Delair, την Cécile και τον Frédéric, ενώ συνομιλούσαν με τρεις φίλους τους. Το περιεχόμενο της διδασκτικής ενότητας πλαισιώνεται μεταπραγματολογικά ήδη από τον τίτλο (*Drôle de langue, le français !* «Παράξενη γλώσσα, αυτά τα γαλλικά!») και περιλαμβάνει όλα όσα έχει γράψει ο πράκτορας στο προσωπικό του ημερολόγιο από την πρώτη ημέρα παρακολούθησης. Ειδικότερα, στο ημερολόγιό του ο Sirius έχει σταθεί επισταμένως στον τρόπο ομιλίας των νέων στη Γαλλία, όπως αυτός αναπαρίσταται στις δύο ακόλουθες συνομιλίες, οι οποίες παρατίθενται στην προηγούμενη διδασκτική ενότητα του εγχειριδίου:

LEÇON 5

1. Cécile, Frédéric et leurs copains Stéphane, Luc, Delphine (au café)

L. Vous avez vu l'émission sur le Mexique hier soir à la télé sur la première chaîne?

D. Oui, je l'ai vue. Moi, je regarde la télévision tous les soirs.

L. Comment tu l'as trouvée, l'émission?

D. Super! En général, je n'aime pas les programmes de la première chaîne, je les trouve ennuyeux ou stupides.

L. D'accord, mais qu'est-ce que tu as pensé exactement de l'émission?

D. Ben... je pense que le film a bien montré comment on vit au Mexique. Et toi, Cécile?

C. Oui, tu as raison, et en plus, quand on voit un film comme ça, on a envie d'aller dans le pays.

F. Tu trouves? Moi, j'aime pas ces émissions. Elles sont toujours ennuyeuses.

L. Ah non! J' suis pas d'accord avec toi, le Mexique c'est vachement loin et j'peux pas y aller, alors la télé, c'est mieux que rien, non?

F. Moi, je suis contre la télé, la meilleure émission de télé est toujours moins bonne que le plus mauvais film.

C. Hein? Quoi? Qu'est-ce que tu racontes? Tu es fou!

F. Toi, tu es stupide! Tu ne comprends jamais rien...

D. Et toi, tu es toujours contre tout!

2. Les mêmes (moins Delphine), au bord du lac

C. Luc, tu n'as pas envie de jouer aux cartes avec nous?

L. Non, j'ai pas l' temps maintenant.

S. Pas le temps! Tu n'as pas le temps de jouer aux cartes avec tes meilleurs copains? Tu es malade?

L. Non, mais je vais au ciné voir un film policier. Tu sais, au « Rex »...

S. Ah oui, « Le... », euh, attends, « Le... », j'zut! j'ai oublié le titre.

F. Je l'ai vu, moi, ce film. Il est complètement débile! Reste avec nous, va!

L. Non, je n'aime pas beaucoup les cartes et en plus vous jouez mieux que moi.

C. Oh Luc, t'es pas marrant! Mais tu y vas seul, au cinéma?

L. Hein? Euh... non, j'y vais avec un copain.

C. Quel copain?

L. Tu ne le connais pas. Tu ne l'as jamais vu.

C. Un copain?... Il ne s'appelle pas Delphine, ton copain?

28

Εικόνα 5.4, *En avant la musique 2* (1985), σελ. 28

1. Η Cécile, ο Frédéric και οι φίλοι τους Stéphane, Luc, Delphine (στην καφετέρια)

L. Είδατε την εκπομπή για το Μεξικό, χθες βράδυ, στην τηλεόραση στο πρώτο κανάλι;
 D. Ναι, την είδα. Εγώ βλέπω τηλεόραση κάθε βράδυ.
 L. Πώς σου φάνηκε, η εκπομπή;
 D. Σούπερ! Γενικά [όμως] δεν μου αρέσουν τα προγράμματα στο πρώτο κανάλι, τα βρίσκω ανιαρά ή ανόητα.
 L. Σύμφωνοι, αλλά τι εντύπωση σου έκανε η συγκεκριμένη εκπομπή;
 D. Εεε... νομίζω ότι το έργο έδειξε πολύ καλά πώς ζουν στο Μεξικό. Κι εσύ Cécile;
 C. Ναι, έχεις δίκιο και, επιπλέον, όταν βλέπει κανείς μια τέτοια ταινία, θέλει να πάει στη χώρα.
 F. Έτσι νομίζεις; Εμένα, δεν μου αρέσουν αυτές οι εκπομπές. Είναι πάντα βαρετές.
 L. Αχ όχι! Δεν συμφωνώ μαζί σου. Το Μεξικό είναι φοβερά μακριά και δεν μπορώ να πάω. Άρα, καλύτερα η τηλεόραση από το τίποτα, έτσι δεν είναι;
 F. Εγώ είμαι κατά της τηλεόρασης. Η καλύτερη τηλεοπτική εκπομπή είναι πάντα λιγότερο καλή από το χειρότερο [κινηματογραφικό] έργο.
 C. Πώς; Τι; Τι λες; Είσαι τρελός!
 F. Εσύ είσαι ανόητος! Δεν καταλαβαίνεις ποτέ τίποτα...
 D. Και εσύ είσαι πάντα ενάντια σε όλα!

2. Οι ίδιοι (εκτός από τη Delphine) στην όχθη της λίμνης

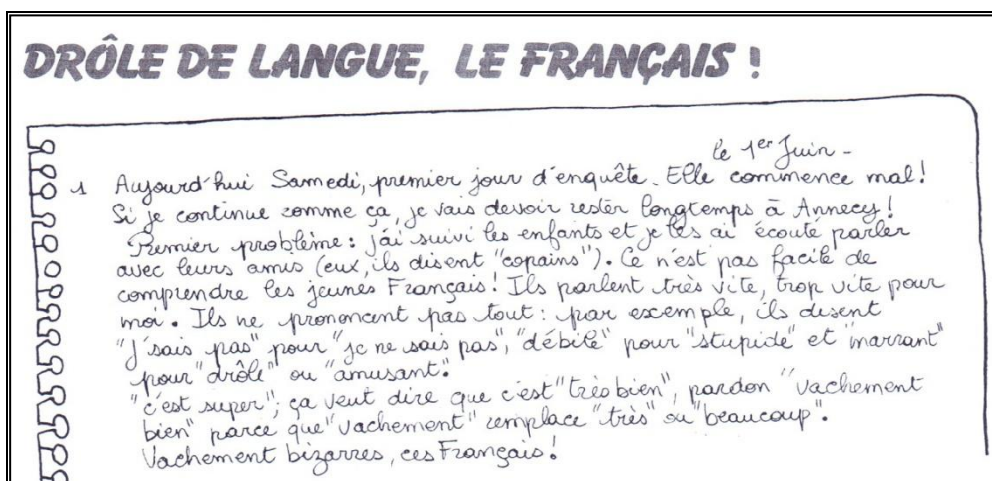
C. Luc, δεν έχεις όρεξη να παίζεις χαρτιά μαζί μας;
 L. Όχι, δεν έχω χρόνο τώρα.
 S. Δεν έχεις χρόνο! Δεν έχεις χρόνο να παίζεις χαρτιά με τους καλύτερούς σου φίλους; Είσαι με τα καλά σου;
 L. Όχι θέλω, αλλά πηγαίνω σινεμά να δω μια αστυνομική ταινία. Ξέρεις, στο «Rex».
 S. Α ναι, «Ο...», εεε, περίμενε, «Ο...». Φτου! Ξέχασα τον τίτλο.
 F. Την είδα εγώ αυτή την ταινία. Είναι τελείως χαζή! Μείνε μαζί μας, άντε!
 L. Όχι, δεν μου πολυαρέσουν τα χαρτιά και, επιπλέον, εσείς παίζετε καλύτερα από μένα.
 C. Ωχ μωρέ Luc, περίεργος είσαι! Μα καλά, πηγαίνεις μόνος σου στο σινεμά;
 L. Ε; Νααα... όχι, πηγαίνω μ' ένα φίλο.
 C. Ποιο φίλο;
 L. Δεν τον ξέρεις. Δεν τον έχεις δει ποτέ.
 C. Ένα φίλο; ... Μήπως είναι η Delphine ο φίλος σου;

Οι παραπάνω συνομιλίες μεταξύ των δύο παιδιών της οικογένειας Delair, της Cécile και του Frédéric, και των τριών συνομηλίκων τους αποτελούν το μόνο σημείο του εγχειριδίου όπου εντοπίζεται αυξημένος αριθμός τύπων και εκφορών της γαλλικής από την πιο καθημερινή και προφορική χρήση της γλώσσας. Μάλιστα, οι συγκεκριμένοι τύποι παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στις παραπάνω νεανικές συνομιλίες, με αποτέλεσμα αυτές να διαφοροποιούνται στον μέγιστο δυνατό βαθμό από όλες όσες περιλαμβάνει το εγχειρίδιο. Ως προς το παρεχόμενο γλωσσικό δείγμα, τα εν λόγω φαινόμενα αντλούν από ένα περιορισμένο ρεπερτόριο γλωσσικών ποικιλιών που, όπως είδαμε, αναπαρίστανται πολύ συχνά στα εγχειρίδια από τους συγγραφείς ως στερεοτυπικά μέσα για τη συνδήλωση ενός νεανικού ύφους ομιλίας σε αυτά (βλ. σχετικά ενότητα 5.3).

Αναλυτικότερα, στις δύο συνομιλίες αναπαρίστανται: α) φωνητικές πραγματώσεις της γαλλικής και, πιο συγκεκριμένα, διάφορες συρρικνώσεις που απαντούν στη ροή της ομιλίας και αποδίδονται γραπτώς μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης, όπως η αποβολή του [ə] και του [y] στα κλιτικά υποκειμένου α' και β' προσώπου (*j'ai pas l'temps* αντί *je n'ai pas le temps* «δεν έχω χρόνο», *j'suis pas* αντί *je ne suis pas* «δεν είμαι», *t'es pas* αντί *tu n'es pas* «δεν είσαι», *j'reux pas* αντί *je ne reux pas* «δεν μπορώ»), β) φαινόμενα ποικιλότητας από τη σύνταξη της γαλλικής, όπως η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* (*j'aime pas* αντί *je n'aime pas* «δεν μ' αρέσει», *j'reux pas* αντί *je ne reux pas* «δεν μπορώ», *t'es pas* αντί *tu n'es pas* «δεν είσαι», *j'suis pas* αντί *je ne suis pas* «δεν είμαι», *j'ai pas* αντί *je n'ai pas* «δεν έχω»), γ) λεξιλογικοί τύποι της γαλλικής που συνίστανται σε αξιολογικά επίθετα (*super* «σούπερ», *marrant* «αστείο, που έχει πλάκα», *débile* «χαζός») και σε άλλους μη πρότυπους τύπους που αντικαθιστούν τους αντίστοιχους όρους της πρότυπης γλώσσας (*vachement loin* «φοβερά μακριά» αντί *très loin* «πολύ μακριά»), δ) φαινόμενα ποικιλότητας στη μορφολογία, όπως αποκοπές λεξιλογικών τύπων, ενός τυπικού χαρακτηριστικού του καθημερινού, προφορικού λόγου στη γαλλική (*ciné* αντί *cinéma* «σινεμά», *télé* αντί *télévision* «τηλεόραση») και ε) αρκετά στοιχεία προφορικότητας, όπως στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας (π.χ. *ben* «νααα», *euh* «εεε»), επιφωνήματα (*ah non !* «αχ όχι!», *zut !* «φτου!») και φατικά/επαφικά στοιχεία ή εκφράσεις (*tu sais* «ξέρεις», *va !* «άντε!», *non ?* «έτσι δεν είναι;») στον τομέα της πραγματολογίας.

Όπως φαίνεται στην εικόνα 5.4, όλα τα παραπάνω φαινόμενα εσωκλείονται συστηματικά σε ειδικά πλαίσια από τους συγγραφείς, προκειμένου να διαχωριστούν από το υπόλοιπο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου που είναι στην πρότυπη γαλλική (για τη χρήση των τυπογραφικών μέσων ως μεταπραγματολογικών σημάνσεων, βλ. ενότητα 5.3). Έτσι, οι εν λόγω συνομιλίες διακρίνονται από όλες τις άλλες και μόνο από το οπτικό αποτέλεσμα που προκύπτει στο εγχειρίδιο.

Ο μεταπραγματολογικός σχολιασμός των δύο δειγμάτων από τις νεανικές συνομιλίες εκφέρεται μέσα από τη φωνή του αλλόγλωσσου μυστικού πράκτορα, Sirius, ο οποίος κρυφάκουγε με μεγάλη προσοχή τους νέους στο πλαίσιο του προγράμματος παρακολούθησης που εκτελεί. Στο παρακάτω απόσπασμα, που προέρχεται από το προσωπικό του ημερολόγιο, ο Sirius καταγράφει την επεισοδιακή κοινωνιογλωσσική του εμπειρία:

Εικόνα 5.5, *En avant la musique 2* (1985), σελ. 35

ΠΑΡΑΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ, ΑΥΤΑ ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ!

1^η Ιουνίου

1. Σήμερα Σάββατο, πρώτη μέρα της έρευνας. Δεν ξεκίνησε καλά! Αν συνεχίσω έτσι, θα πρέπει να μείνω πολύ καιρό στο Annecy! Πρώτο πρόβλημα: Παρακολούθησα τα παιδιά και τα άκουσα να μιλάνε με τους φίλους τους (αυτοί λένε *copains* [για τη λέξη *φίλος*]). Δεν είναι εύκολο να καταλάβει κανείς τους νέους στη Γαλλία! Μιλάνε πολύ γρήγορα, πάρα πολύ γρήγορα για μένα. Δεν τα προφέρουν όλα: για παράδειγμα, λένε *j'sais pas* αντί *je ne sais pas* «δεν ξέρω», *débile* «χαζός» αντί *stupide* «ανόητος» και *marrant* «έχει πλάκα» αντί *drôle* «αστείο» ή *amusant* «διασκεδαστικός». *C'est super* πάει να πει *très bien* «πολύ καλό», συγγνώμη, *vachement bien* «φοβερά καλό», επειδή το *vachement* αντικαθιστά το *très* ή το *beaucoup* «πολύ». Φοβερά παράξενοι, αυτοί οι Γάλλοι!

Όπως μαρτυρά το περιεχόμενο των σημειώσεων του Sirius από το προσωπικό του ημερολόγιο, ο μυστικός πράκτορας δεν φαίνεται να περιγράφει με ενθουσιασμό τα κοινωνιογλωσσικά του ευρήματα από την πρώτη ημέρα της παρακολούθησής του στη Γαλλία. Αντίθετα, ο λόγος του θεματοποιεί εκτενώς τις γλωσσικές του δυσκολίες και προβάλλει τις γλωσσικές πρακτικές της γαλλικής νεολαίας ως παράξενες και δυσνόητες, γεγονός που υπονομεύει την έρευνά του. Στο κείμενό του, η κλιμάκωση στη χρήση των επιτατικών προσδιορισμών (*très* «πολύ», *trop* «πάρα πολύ») επιτρέπει την εμφατική επανάληψη όρων με σκοπό την περιγραφή του μεγέθους της γλωσσικής δυσκολίας (*Ils parlent très vite, trop vite pour moi* «μιλούν πολύ γρήγορα, πάρα πολύ γρήγορα για μένα»). Επιπλέον, μια σειρά αποπλαισιωμένων παραδειγμάτων από την «άγνωστη» και «δυσνόητη» γλωσσική ποικιλία παρατίθενται ως γλωσσικά τεκμήρια γι' αυτήν. Για τη δημιουργία αντιστοιχιών μεταξύ της «γλώσσας των νέων» και της πρότυπης γαλλικής επιστρατεύονται στον λόγο του αλλόγλωσσου ντεντέκτιβ γλωσσικά στοιχεία με ανακλαστική λειτουργία, τα οποία χρησιμοποιεί για να εισαγάγει μετασημασιολογικά περιεχόμενα (*X ça veut dire Y* «το X πάει να πει Y», *X remplace Y* «το X αντικαθιστά το Y», *X pour Y* «το X για το Y»). Τέλος, η χρήση της

τριτοπρόσωπης αντωνυμικής δείξης από τον πράκτορα για την αναφορά στους νέους ομιλητές εκφράζει απόσταση από αυτούς και οριοθετεί ηλικιακά μια κοινωνική ομάδα, που ταυτοποιείται με βάση τις διαφορετικές και ανορθόδοξες γλωσσικές πρακτικές της (*eux, ils disent «copains»* «αυτοί λένε “copains”», *ils parlent très vite* «μιλούν πολύ γρήγορα», *ils ne prononcent pas tout* «δεν τα προφέρουν όλα», *ils disent... «λένε...»*).

Με τα παραπάνω γλωσσικά μέσα, το εκτενές μεταπραγματολογικό σχόλιο του Sirius καθιστά την πρότυπη γαλλική την αναμενόμενη, εγκιβωτίζουσα και ηγεμονική γλωσσική ποικιλία και τη «γλώσσα των νέων» τη μη πρότυπη, εγκιβωτισμένη και μειονοτική γαλλική. Έτσι, λιγοστοί τύποι και εκφορές της γαλλικής από την πιο καθημερινή και προφορική εκδοχή της, που συνδηλώνουν στερεοτυπικά το νεανικό ύφος ομιλίας στο εγχειρίδιο, προσεγγίζονται ούτε λίγο ούτε πολύ στο απόσπασμα ως μια μορφή *κοινωνικής ετερογλωσσίας*.¹⁰² Κάτι τέτοιο θα συνόψιζε με χαρακτηριστικό τρόπο η φράση «Οι νέοι στη Γαλλία και η γλώσσα τους». Στο τέλος του κειμένου, το μεταπραγματολογικό σχόλιο του αλλόγλωσσου ομιλητή θα επεκταθεί στο σύνολο της γλωσσικής κοινότητας (*Vachement bizarres, ces Français !* «Πολύ παράξενοι αυτοί οι Γάλλοι!»), αφήνοντας να εννοηθεί ότι η «γλώσσα των νέων» αποτελεί γαλλική πρωτοτυπία (πρβλ. με την ερώτηση β στην εικόνα 5.3). Έτσι, η αφήγηση του ντεντέκτιβ οδηγεί στην παρουσίαση ενός παράδοξου κοινωνιογλωσσικού κόσμου, εξαιτίας των νέων ομιλητών στη Γαλλία, και μαρτυρά το αίσθημα της έκπληξης και, πιθανότατα, της απόγνωσης ή/και του εκνευρισμού που τον διακατέχει στο πλαίσιο του προγράμματος παρακολούθησης που εκτελεί.

Στο απόσπασμα της εικόνας 5.5, ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων προβάλλει την οπτική ενός ενήλικα, αλλόγλωσσου ομιλητή της πρότυπης γαλλικής, του Sirius, ο οποίος «αν και μιλά καλά τα γαλλικά, έχει δυσκολίες συνεννόησης με τους Γάλλους, διότι ακούει λέξεις που δεν εμπεριέχονται στο εγχειρίδιο των γαλλικών του» (Οδηγός του εκπαιδευτικού, σελ. 40). Οι συγγραφείς επινοούν τη φιγούρα του Sirius, ο οποίος λειτουργεί σκοπίμως για το αλλόγλωσσο κοινό όπου απευθύνεται το εγχειρίδιο ως παρατηρητής μιας «παράδοξης» κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στη Γαλλία: οι φυσικοί ομιλητές της γαλλικής «δεν σέβονται πάντοτε τη σύνταξη, παραλείπουν το *ne* της άρνησης και

¹⁰² Ο όρος από το έργο του Μπαχτίν αναφέρεται στην ύπαρξη ενός αυτόνομου, διαφορετικού γλωσσικού κώδικα στο εσωτερικό μιας υπερκείμενης γλώσσας. Η ετερογλωσσία είναι κοινωνική, διότι αποδίδεται σε μια ομάδα ομιλητών που (προσδιορίζεται με βάση το κοινωνικό χαρακτηριστικό της ηλικίας (για τον όρο, βλ. επίσης Todorov, 1981: 89).

ξεχνούν φωνήεντα» (Οδηγός του εκπαιδευτικού, σελ. 38). Έτσι, οι συγγραφείς μεταδίδουν στο αλλόγλωσσο κοινό το μήνυμα ότι οι Γάλλοι ομιλητές –και ιδιαίτερα οι νέοι– είναι παράξενοι, διότι δεν (ανα)παράγουν απαρέγκλιτα την πρότυπη γαλλική κατά την προφορική τους επικοινωνία. Η οπτική του μυστικού πράκτορα δεν αποτελεί παρά το τέχνασμα των συγγραφέων για τη φαινομενική μετατόπιση της πηγής εκφώνησης των κυρίαρχων κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων σε ένα μη φυσικό ομιλητή της γαλλικής, ο οποίος (αυτο)παρουσιάζεται ούτε λίγο ούτε πολύ ως θύμα, αφηγούμενος τη δύσκολη περιήγησή του σε ένα ξένο και αφιλόξενο κοινωνιογλωσσικό πεδίο εξαιτίας των νέων ομιλητών. Μέσω του λόγου του συντελείται η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής, με τη γλωσσική ποικιλότητα να παρουσιάζεται ως τροχοπέδη για την έρευνά του και, κατ' επέκταση, ως γενικότερο πρόβλημα του σπουδαστή της γαλλικής ως ξένης γλώσσας κατά την επικοινωνία του με τους φυσικούς ομιλητές της. Μάλιστα, δεν φαίνεται να απαιτείται κάποιο ιδιαίτερα ρεαλιστικό δείγμα από τις νεανικές κοινωνιολέκτους για τον αποπροσανατολισμό του ντετέκτιβ. Ορισμένες ποικιλίες από την πιο καθημερινή και προφορική γλώσσα, που αναπαρίστανται συχνά στα εγχειρίδια ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα ενός νεανικού τρόπου ομιλίας (βλ. ενότητα 5.3), είναι αρκετές για να τον δυσκολέψουν και, μάλιστα, παρά το γεγονός ότι «μιλάει καλά», τουλάχιστον σύμφωνα με το σχόλιο των συγγραφέων στον οδηγό του εκπαιδευτικού. Συνολικά, το αρκετά εκτενές μεταπραγματολογικό σχόλιο του Sirius απομονώνει ως παράξενες τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές και, μέσω αυτών, πολλά τυπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του προφορικού λόγου στη γαλλική. Η γλωσσική ποικιλότητα δεν παρουσιάζεται, δηλαδή, ως βασική και αναμενόμενη ιδιότητα της γλώσσας, όψεις της οποίας ανακαλύπτει με ενδιαφέρον ο αλλόγλωσσος ομιλητής σταδιακά, ενώ συσσωρεύει διαφορετικές κοινωνιογλωσσικές εμπειρίες.

Το επόμενο παράδειγμα από το εγχειρίδιο *Grand Large 1* (1988) έγκειται στην επιστολή ενός ανήσυχου πατέρα που δημοσιεύεται σε στήλη αναγνωστών του έντυπου γαλλικού τύπου. Η επιστολή συμπεριλαμβάνεται σε ένα κεφάλαιο του εγχειριδίου με τον γενικό τίτλο *Spécial jeunes* «Ειδικό αφιέρωμα στους νέους». Σε αυτό παρουσιάζονται οι νέοι ως κοινωνική ομάδα μέσα από τον τρόπο ομιλίας τους, τις ενδυματολογικές επιλογές τους, τις απόψεις τους για τη φιλία, την αγάπη και το σχολείο, τις προτιμήσεις τους σε καταναλωτικά αγαθά κ.ά. Όπως συμβαίνει συνήθως στα εγχειρίδια, οι θεματικές που ανακυκλώνονται, ο τρόπος παρουσίασής τους,

καθώς και οι ποικίλες εικόνες των νέων που παρατίθενται συγκεντρωτικά σε αυτά συμβάλλουν στη συνολικότερη σημειωτική κατασκευή μιας διακριτής νεότητας.

Ειδικότερα, η «γλώσσα των νέων» απασχολεί σε μια μονοσέλιδη υποενότητα του εγχειριδίου με τον τίτλο *Comment ils parlent...* «[Να] πώς μιλάνε...». Όπως μαρτυρά η χρήση της τριτοπρόσωπης αντωνυμικής δείξης στον τίτλο που εκφράζει απόσταση (*ils* «αυτοί»), η αναφορά στις γλωσσικές πρακτικές της γαλλικής νεολαίας γίνεται στο εγχειρίδιο μέσα από μια διαφορετική πηγή εκφώνησης και όχι από τους ίδιους τους νέους. Πρόκειται για έναν ενήλικα και, ειδικότερα, για έναν ανήσυχο πατέρα, ο οποίος έγραψε την ακόλουθη επιστολή που αποτελεί και το βασικό κείμενο προς διδακτική αξιοποίηση, σε σχέση με τη «γλώσσα των νέων» στο εγχειρίδιο:

Comment ils parlent...

- Lisez cette lettre et la réponse qui est donnée.

COURRIER DES LECTEURS

... Je me demande si nos enfants parlent la même langue que nous. A les entendre, on dirait que nous vivons sur une autre planète. Où peut bien aller mon fils de 15 ans quand il se précipite au "bahut" ?
Où a-t-il trouvé les fringues qu'il porte, au grand scandale de ma belle-mère très BCBG ?
Quand je lui pose des questions, il me répond : "Cool, papa, pas de frime. T'es pas branché." -

Un père inquiet
Grenoble

En effet, cher lecteur, je ne crois pas que nos enfants et nous, nous parlions exactement la même langue. Pour vous aider, voici un «petit lexique branché», qui va vous permettre de mieux les comprendre.

PETIT LEXIQUE BRANCHÉ

ASSURER: (verbe)

- 1) être compétent dans son domaine;
- 2) être à la hauteur de la situation.

Contraire: CRAINDRE

BAHUT: (nom masculin) lycée, école.

B.C.B.G.: (adjectif et nom) Bon Chic, Bon Genre. Classique et discret, qui appartient à la bonne bourgeoisie.

BRANCHÉ: (adjectif et nom) personne qui se tient au courant de tout ce qui est à la mode.

CLEAN: (adjectif) bien élevé, soigné, propre.

COOL: (adjectif) tranquille, calme.

CRAINDRE: (verbe)

- 1) ne pas être compétent dans son domaine;
- 2) ne pas être à la hauteur de la situation.

Contraire: ASSURER.

FRIME: (nom féminin) façon de s'habiller et de se comporter pour impressionner les autres.

FRINGUES: (nom féminin pluriel) vêtements.

GALÈRE: (nom féminin) travail dur mais sans résultat.

LOOK: (nom masculin) apparence d'une personne liée surtout à sa façon de s'habiller.

MINET, MINETTE: (nom masculin, féminin) garçon ou fille qui préfère ce qui est moderne, coûteux et à la mode.

PUNK: (adjectif et nom) indique les jeunes qui suivent un mouvement de mode anglais. Leurs vêtements sont noirs et parfois déchirés et ils ont des cheveux colorés.

RINGARD: (adjectif) synonyme de démodé.
Contraire: BRANCHÉ.

- Récrivez la lettre que vous venez de lire en remplaçant les mots «branchés» par d'autres expressions. Servez-vous du «Petit lexique branché».

[Να] πώς μιλάνε...
 Διαβάστε αυτό το γράμμα και την απάντηση που δίνεται.

Επιστολές αναγνωστών

...Αναρωτιέμαι αν τα παιδιά μας μιλάνε την ίδια γλώσσα με εμάς. Στο άκουσμά τους, θα έλεγε κανείς ότι ζούμε σε έναν άλλο πλανήτη. Πού μπορεί να πηγαίνει ο δεκαπεντάχρονος γιος μου, όταν φεύγει, τρέχοντας, για το *bahut* («σχολείο»); Πού βρήκε τα *fringues* («ρούχα») που φοράει παρά την αντίδραση της πεθεράς μου, η οποία είναι και πολύ *B.C.B.G.* («καθώς πρέπει»). Όταν του κάνω ερωτήσεις, μου απαντάει: «Χαλάρωσε, μπαμπάκα, άσε τη φιγούρα. Είσαι τελείως εκτός».

Ένα ανήσυχος πατέρας
 Γρενόμπλ

Πράγματι, αγαπητέ αναγνώστη, δεν νομίζω ότι τα παιδιά μας και εμείς μιλάμε ακριβώς την ίδια γλώσσα. Για να βοηθηθείτε, να ένα «μικρό λεξικό [των εκφράσεων] στη μόδα», που θα σας επιτρέψει να τα καταλάβετε καλύτερα.

Στην επιστολή του, ο ανήσυχος πατέρας, αφού εκθέσει τον γενικότερο προβληματισμό του γύρω από το παρατηρούμενο «γλωσσικό» χάσμα των γενεών, αναφέρεται ούτε λίγο ούτε πολύ σε σκηνές μιας ενδοοικογενειακής γλωσσικής Βαβέλ. Ο ομιλητής της πρότυπης γαλλικής (αυτο)παρουσιάζεται μαζί με άλλα, γηραιότερα μέλη της οικογένειας ως θύμα του επικοινωνιακού αποκλεισμού που του επιβάλλει ο γιος του. Ο πατέρας εκφράζει την απόγνωση του μέσα από τη χρήση σχημάτων λόγου στην επιστολή του για την περιγραφή του αισθήματος της απομόνωσης που νιώθει μέσα στην ίδια του την οικία. Εξαιτίας του γιου του, αυτή παρομοιάζεται με έναν άλλο πλανήτη, ένα μακρινό τόπο όπου δεν ομιλείται η γαλλική, αλλά μια «ξένη» γλώσσα. Έπειτα, ο πατέρας διατυπώνει δύο ερωτήσεις προς τους υπεύθυνους της στήλης των αναγνωστών, όπου ενσωματώνει ως παράδειγμα ορισμένα στοιχεία της νεανικής κοινωνιολέκτου (*bahut* «σχολείο», *fringues* «ρούχα», *B.C.B.G.* «καθώς πρέπει»). Αυτά αναπαρίστανται, μέσω του λόγου του, ως εξωγενείς και εγκιβωτισμένοι τύποι μιας άλλης γλώσσας. Κλείνοντας την επιστολή του, ο πατέρας καταφεύγει σε ένα σύντομο απόσπασμα ευθέως λόγου για την αναπαράσταση του νεανικού ύφους ομιλίας του γιου του. Μέσω αυτού, ο πατέρας τίθεται εκτός της σύγχρονης κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας και περιθωριοποιείται επικοινωνιακά εντός της οικογένειας από το ίδιο του το παιδί.

Με τη σειρά τους, οι υπεύθυνοι της στήλης των αναγνωστών για το γαλλικό έντυπο επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις του πατέρα και του αποστέλλουν μια λίστα με το βασικό νεανικό λεξιλόγιο από ένα έργο καταγραφής της «γλώσσας των νέων»

στη Γαλλία, το *Petit Lexique Branché* «Μικρό λεξικό [των εκφράσεων] στη μόδα».¹⁰³ Η λίστα περιλαμβάνει λεξιλογικούς τύπους από τη «γλώσσα των νέων» που εντοπίζονται σε πολλά από τα υπό εξέταση εγχειρίδια και παρέχει τη σημασία τους στην πρότυπη γαλλική. Όπως προκύπτει από τη μελέτη της προτεινόμενης λίστας, τα χαρακτηριστικά για τα οποία διακρίνεται το νεανικό λεξιλόγιο είναι: α) οι σημασιολογικοί νεολογισμοί (π.χ. τα ρήματα *assurer* «σκίζω», *craindre* «αποτυγχάνω, πατώνω» που χρησιμοποιούνται ως αμετάβατα), β) οι μη πρότυποι λεξιλογικοί τύποι που αντικαθιστούν τους αντίστοιχους όρους της πρότυπης γλώσσας (π.χ. *fringues* αντί *vêtements* «ρούχα», *bahut* αντί *école* «σχολείο»), γ) οι μεταφορές (π.χ. *galère* «αγγαρεία»), δ) οι όροι δηλωτικοί κοινωνικών κατηγοριών/ομάδων και τα αξιολογικά στοιχεία ενός συνολικότερου ύφους ή στυλ (*B.C.B.G.* «καθώς πρέπει», *minet* «μοδάτος, τρέντι», *punk* «πανκ», *ringard* «αρχαίος», *branché* «στη μόδα, προχωρημένος», *frimer* «προσποιούμαι, το παίζω»), ε) οι δάνειοι τύποι από την αγγλική (π.χ. *clean* «καλοαναθρεμένος, καθαρός», *look* «εμφάνιση», *cool* «χαλαρός») και στ) οι όροι για την αναφορά σε ψυχολογικές και συναισθηματικές καταστάσεις (π.χ. *cool*).

Ωστόσο, η παρεχόμενη γνώση για τη «γλώσσα των νέων» δεν θα χρησιμεύσει στο αλλόγλωσσο κοινό παρά μόνο για να εντοπίσει στην επιστολή του ανήσυχου πατέρα τα μη πρότυπα στοιχεία από τις νεανικές κοινωνιολέκτους και να τα αντικαταστήσει από τους αντίστοιχους τύπους της πρότυπης γλώσσας. Κάτι τέτοιο προβλέπει η εκφώνηση της προτεινόμενης δραστηριότητας (*Réécrivez la lettre que vous venez de lire en remplaçant les mots «branchés» par d'autres expressions* «Ξαναγράψτε το γράμμα που μόλις διαβάσατε, αντικαθιστώντας τις λέξεις “στη μόδα” από άλλες εκφράσεις»).

Με βάση τα παραπάνω είναι εμφανές ότι οι συγγραφείς του εγχειριδίου *Grand Large 1* (1988) προβάλλουν, με τη σειρά τους, τη «γλώσσα των νέων» μέσα από την οπτική των ενηλίκων. Σύμφωνα με αυτήν, η επιλογή των νέων να διαφοροποιούνται σε σχέση με τους κατεστημένους τρόπους γλωσσικής έκφρασης –δηλαδή, να χρησιμοποιούν μη πρότυπα στοιχεία στον λόγο τους και να συμμορφώνονται γλωσσικά με την παρέα των συνομηλίκων παρά με τα ισχύοντα και κυρίαρχα γλωσσικά πρότυπα– αντιμετωπίζεται και βιώνεται μόνιμα ως πρακτική κοινωνικής

¹⁰³ Για την αναφορά σε αντίστοιχα δημοσιεύματα του γαλλικού τύπου, βλ. Walter, 1988: 359-360· για τον ελληνικό τύπο, βλ. Ιορδανίδου & Ανδρουτσόπουλος, 1999.

ετερογλωσσίας (για τον όρο, βλ. υποσημ. 102). Σε αυτήν αποδίδουν οι ενήλικες και το συνακόλουθο επικοινωνιακό χάσμα με τους νέους ομιλητές.

Αναλυτικότερα, ο κυρίαρχος λόγος που προβάλλει το εγχειρίδιο επιστρατεύει, για την αντιμετώπιση του προβλήματος στην επικοινωνία μεταξύ γιου και πατέρα, το προϊόν μιας λεξικογραφικής απόπειρας για την καταγραφή της «γλώσσας των νέων». Έτσι, ενισχύεται η γενικότερη εντύπωση ότι οι νεανικές γλωσσικές πρακτικές είναι όχι μόνο κωδικοποιήσιμες με τους όρους που ισχύουν για την πρότυπη γλωσσική ποικιλία, αλλά και διακριτές, συνθέτοντας ένα ξεχωριστό γλωσσικό κώδικα που χρήζει άμεσα επεξήγησης και ερμηνείας μέσα από ένα ειδικό λεξικό (βλ. παραπάνω τον όρο *ετερογλωσσία*). Στην πράξη, ο ανήσυχος πατέρας θα είχε μάλλον μεγαλύτερο όφελος να καταφύγει απευθείας σε ένα νέο ομιλητή, περισσότερο πρόθυμο να τον ενημερώσει για τις γλωσσικές πρακτικές της νεολαίας απ' ό,τι ο ίδιος ο γιος του. Έτσι, θα ενημερωνόταν (μαζί με το αλλόγλωσσο κοινό) για τον ευμετάβλητο χαρακτήρα και την ποικιλιότητα των νεανικών κοινωνιολέκτων, που δεν είναι πάντα εφικτό να καταγραφούν στα λεξικά. Τέτοιες διαφοροποιήσεις μεταξύ των νεανικών γλωσσικών πρακτικών μπορεί να οφείλονται στον ιδιαίτερο προσανατολισμό της κάθε νεανικής παρέας, λόγω των κοινωνικοπολιτισμικών της επιρροών, αλλά και σε πρόσθετα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τις επιμέρους νεανικές κουλτούρες (πανκς, ράπερς, μέταλς κ.ά.). Με αυτά τα δεδομένα, παρόμοιες λεξικογραφικές απόπειρες είναι σχετικές και ιδιαίτερα εφήμερες. Κατά συνέπεια, αποσιωπάται στο εγχειρίδιο το γεγονός ότι το λεξικό θα είναι μάλλον λιγότερο χρήσιμο για τον ανήσυχο πατέρα στην πράξη απ' ό,τι αφήνει να εννοηθεί η απάντηση των υπευθύνων της στήλης των αναγνωστών για το γαλλικό έντυπο. Άλλωστε, οι νεανικές γλωσσικές πρακτικές δεν εξαντλούνται στο λεξιλόγιο, ώστε το λεξικό να είναι από μόνο του επαρκές για την εξασφάλιση της επικοινωνίας μεταξύ νέων και ενηλίκων. Αντίθετα, οι νέοι διαφοροποιούν τη γλωσσική τους χρήση στα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (φωνητική/φωνολογία, σύνταξη, πραγματολογία) όπου οι πρακτικές τους μπορεί να είναι ιδιαίτερα πρωτότυπες, ευρηματικές και καινοτόμες στο εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο. Για όλα αυτά φαίνεται ότι δεν προβλέπεται καμιά αναφορά στο εγχειρίδιο μπροστά στην επιτακτική ανάγκη ενός ανήσυχου ενήλικα να συννενοηθεί με το ίδιο το παιδί του.

Κλείνοντας την πρώτη ενότητα της ανάλυσης αναφορικά με τα μεταπραγματολογικά σχόλια για τη «γλώσσα των νέων», διαπιστώνουμε ότι όλα τα σχόλια που μελετήθηκαν έως εδώ διακρίνονται για το ιδιαίτερο περιεχόμενό τους,

καθ' ότι συμβάλλουν στην αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια ως ακατάληπτου γλωσσικού κώδικα. Τα μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων, προβάλλοντας ποικιλοτρόπως τη συγκεκριμένη αρνητική αξιολογική σταθερά, συμβάλλουν στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως γλωσσικής ποικιλίας που επιτρέπει μια ανεμπόδιστη, σημασιολογικά διαφανή και επί ίσοις όροις επικοινωνία για όλους τους ομιλητές, ανεξαρτήτως ηλικίας και προέλευσης. Αυτή την κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων φαίνεται ότι διασαλεύουν οι νέοι με τη «μη πρότυπη» και «ανορθόδοξη» γλώσσα τους. Σε αυτό το πλαίσιο, οι συγγραφείς δίνουν έμφαση στις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις των ενηλίκων απέναντι στις νεανικές γλωσσικές πρακτικές, διότι αυτοί ενσαρκώνουν στερεοτυπικά τους πλέον αντιπροσωπευτικούς ομιλητές της πρότυπης γαλλικής στα εγχειρίδια. Με αυτή τη λογική, οι ενήλικες αναπαρίστανται να παράγουν διάφορα μεταπραγματολογικά σχόλια για τη «γλώσσα των νέων» ως ακατάληπτου κώδικα και, μάλιστα, διαφορετικής έκτασης: από σύντομες συνομιλιακές συνεισφορές, όπου ζητούν άμεσα την επανάληψη ή/και τη διευκρίνιση όρων από τη «γλώσσα των νέων», περνούν σε γενικότερες αξιολογικές αντιδράσεις με λογοπαίγνια και, τέλος, επιδίδονται στην αφήγηση ενός «παράδοξου» κοινωνιογλωσσικού κόσμου, όπου αυτοπαρουσιάζονται ως οι αποκλειστικοί αποδέκτες των γλωσσικών δυσκολιών, έως και τα θύματα του επικοινωνιακού αποκλεισμού, που τους επιβάλλουν οι νεανικές πρακτικές ετερογλωσσίας.

Στο σύνολό τους, τα παραπάνω μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων υπαγορεύονται από το ίδιο, γενικότερο σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών που περιγράψαμε ως *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης* (βλ. ενότητα 2.1.3). Έτσι, το νεανικό ύφος απεικονίζεται στα εγχειρίδια με τον πλέον στερεοτυπικό τρόπο, γεγονός που οφείλεται τόσο στο περιορισμένο ρεπερτόριο των γλωσσικών ποικιλιών που εμβληματοποιούν συνήθως τον νεανικό τρόπο ομιλίας σε αυτά όσο και στα μη γλωσσικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, τα οποία αναπαρίστανται από κοινού ως σήμα κατατεθέν ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου νεανικού ύφους (ενδυματολογικές επιλογές, προτιμήσεις σε καταναλωτικά αγαθά, νεανικά κέντρα ενδιαφέροντος κτλ.). Το αποτέλεσμα είναι να αποσιωπάται η ενδογενής διαφοροποίηση στην κοινωνική ομάδα των νέων, προκειμένου να αναπαρασταθούν σύντομα και στερεοτυπικά στα εγχειρίδια «αυτοί οι νέοι με τη γλώσσα τους» (βλ. την *εικονοποίηση* και την *απάλειψη*). Παράλληλα, η κοινωνιογλωσσική αντίθεση μεταξύ νέων και ενηλίκων, η οποία αποτυπώνεται με απόλυτο τρόπο στη γλωσσική τους

χρήση, αναπαρίσταται κάθε φορά στο υπό εξέταση υλικό (ανα)πλαισιωμένη ποικιλοτρόπως (βλ. την *αναδρομικότητα*). Έτσι, οι νέοι με τη γλώσσα τους εγγράφονται σε ένα συνεχή κύκλο κοινωνιογλωσσικών διακρίσεων, καθ' ότι αναπαρίστανται ως μια ομοιογενής κοινωνική ομάδα που προκαλεί κατ' επανάληψη τα ποικίλα, αλλά ομόφωνα και αρνητικά, μεταπραγματολογικά σχόλια διαφόρων ενηλίκων (π.χ. γονέων, δημοσιογράφων, αλλόγλωσσων ομιλητών κατά την παραμονή τους στη Γαλλία κτλ.).

5.6.2 Η στοχοποίηση της «γλώσσας των νέων» μέσα από τα επικριτικά σχόλια των ενηλίκων

Η «γλώσσα των νέων» δεν προσδιορίζεται μόνο ως «άγνωστος» ή «δυσνόητος» γλωσσικός κώδικας από τους ενήλικες· επιπλέον, δίνει λαβή σε μεταπραγματολογικά σχόλια που διατυπώνονται εκ μέρους τους σε πιο επικριτικό τόνο, επιφέροντας την άμεση αξιολογική υποβάθμιση των νεανικών γλωσσικών πρακτικών. Για τη μελέτη τους, τέτοια σχόλια θα χωριστούν σε επιμέρους αναλυτικές κατηγορίες. Αρχικά, θα διακρίνουμε τα *λεκτικά* από τα *μη λεκτικά* επικριτικά σχόλια με βάση την ιδιαίτερη μορφή που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων στα εγχειρίδια. Έπειτα, θα χωρίσουμε περαιτέρω τα λεκτικά επικριτικά σχόλια σε *ρητά* και *έμμεσα*, κρίνοντας από τον πιο άμεσο ή έμμεσο τρόπο εκφοράς τους. Συνολικά, τέτοια μεταπραγματολογικά σχόλια που εκφράζονται σε επικριτικό τόνο φαίνεται ότι προωθούν, με τη σειρά τους, την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας στα εγχειρίδια, προβάλλοντας το κύρος των ενηλίκων ως νομιμότερων (ή/και περισσότερο νομιμοποιημένων) ομιλητών της γαλλικής.

5.6.2.1. Λεκτικά και μη λεκτικά επικριτικά σχόλια

Ως προς την ιδιαίτερη μορφή που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων για την εκφορά τους, τα επικριτικά σχόλια των ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια μπορούν να διακριθούν, καταρχάς, σε *λεκτικά*, όταν εκφράζονται ρητά μέσω της γλώσσας, και σε *μη λεκτικά*, σε περίπτωση που επιστρατεύονται παραγλωσσικά μέσα για την έκφρασή τους (π.χ. χειρονομίες, μορφασμοί, νεύματα, βλέμματα κτλ.). Τέτοιου είδους σχόλια αποδοκιμάζουν ευθέως τις γλωσσικές επιλογές των νέων ομιλητών και τις στιγματίζουν ως αποκλίσεις από τη δέουσα και αναμενόμενη γλωσσική χρήση,

δηλαδή την πρότυπη γαλλική. Ένα παρόμοιο λεκτικό, μεταπραγματολογικό σχόλιο εντοπίζεται στην παρακάτω συνομιλία μεταξύ ενός πατέρα και της κόρης του:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.17

L'auto-stop
Το ωτοστόπ
 Dans un appartement
Σε ένα διαμέρισμα

- (1) Le père : Ah, te voilà enfin !
Ο πατέρας: Α, να 'σαι επιτέλους!
- (2) La fille : Je suis « crevée ». Ça fait vingt-quatre heures que je voyage.
Η κόρη: Είμαι «ψόφια». Πάει πάνω από εικοσιτέσσερις ώρες που ταξιδεύω.
- (3) Le père : Et qu'est-ce que tu as fait pendant 24 heures ?
Ο πατέρας: Και τι έκανες για 24 ολόκληρες ώρες;
- (4) La fille : Ben, hier soir j'ai trouvé une voiture à Saint-Tropez. On est tombé en panne sur l'autoroute. On a attendu deux heures et ils m'ont laissée à Lyon ce matin. J'en ai trouvée une autre à midi. On s'est trompés de direction. On s'est retrouvés en sens inverse ! Ils se sont arrêtés pour « bouffer »... Ils ne m'ont pas invitée. Comme j'avais plus de « fric », je suis restée sur le parking. « Y a » un « mec » qui a voulu m'inviter mais j'ai refusé parce qu'il avait une « sale gueule »...
Η κόρη: Νααα, χθες το βράδυ βρήκα ένα αμάξι στο Saint-Tropez. Μείναμε από βλάβη στον αυτοκινητόδρομο. Περιμέναμε δύο ώρες και μ' άφησαν στη Λυών, σήμερα το πρωί. Βρήκα ένα άλλο [αμάξι] στις δώδεκα το μεσημέρι. Πήραμε λάθος κατεύθυνση. Βρεθήκαμε στο αντίθετο ρεύμα! Σταμάτησαν για «φαΐ»... Εμένα δεν με κάλεσαν. Και επειδή είχα ξεμείνει από «ρευστό», έμεινα στο πάρκινγκ. Ήταν ένας «τύπος» που ήθελε να με κεράσει, αλλά αρνήθηκε γιατί ήταν «βρωμόφατσα»...
- (5) Le père : Tu ne peux pas parler correctement ? Tu sais bien que je déteste ce vocabulaire.
Ο πατέρας: Δεν μπορείς να μιλάς όπως πρέπει; Ξέρεις καλά ότι απεχθάνομαι αυτό το λεξιλόγιο.
- (6) La fille : Si c'est tout ce que tu as à me dire, moi, je vais me coucher...
Η κόρη: Αν αυτό είναι ό,τι έχεις να μου πεις, εγώ πάω για ύπνο...

[Archipel 2 (1983), σελ. 67]

Στην παραπάνω συνομιλία, ο πατέρας βλέπει την κόρη του να επιστρέφει επιτέλους στο σπίτι και, μάλιστα, εξουθενωμένη μετά από ένα ταξίδι εικοσιτεσσάρων ωρών. Όταν αυτός της ζητά εξηγήσεις στο (3) για το τι ακριβώς συνέβη στο διάστημα της απουσίας της, η κόρη αφηγείται την περιπέτειά της στο πλαίσιο μιας πιο εκτεταμένης συνομιλιακής συνεισφοράς στο (4): βλάβη του αυτοκινήτου που τη μετέφερε από το Saint-Tropez, πολύωρες στάσεις και αναμονή, προσπάθεια για την εξασφάλιση νέας μετακίνησης με ωτοστόπ, κίνηση προς λανθασμένη κατεύθυνση, κίνδυνος ατυχήματος από την είσοδο του αυτοκινήτου στο αντίθετο ρεύμα, εξάντληση του οικονομικού της αποθέματος, άρνηση στην πρόταση ενός άνδρα να την κεράσει κτλ.

Κατά την περιγραφή των συμβάντων, η νεαρή ομιλήτρια υιοθετεί ένα πολύ ανεπίσημο ύφος ομιλίας στη γαλλική, στο πλαίσιο μιας ιδιωτικής επικοινωνίας με τον

πατέρα της, εμφανώς καταπονημένη μετά την περιπέτειά της. Το ύφος αυτό εκφράζουν σε μεγάλο βαθμό τα λεξιλογικά στοιχεία που χρησιμοποιεί στον λόγο της έναντι των αντίστοιχων όρων της πρότυπης γαλλικής [*crevée* «ψόφια» αντί *très fatiguée* «πολύ κουρασμένη» στο (2), *bouffer* αντί *manger* «τρώω», *fric* «ρευστό» αντί *argent* «χρήματα», *mec* «τύπος» αντί *homme* «άνδρας» στο (4)] και οι σχετικές επιλογές της στη φρασεολογία [*il avait une sale gueule* «ήταν πολύ βρωμόφατσα» στο (4)]. Επιπλέον, στον λόγο της νεαρής ομιλήτριας απαντούν φαινόμενα από την ποικιλότητα στη σύνταξη της γαλλικής, όπως: α) η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne* [*j'avais plus de fric* αντί *je n'avais plus de fric* «είχα ξεμείνει από ρευστό» στο (4)], β) η συστηματική χρήση του αντωνυμικού τύπου *on* αντί του *vous* «εμείς» για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο [*on a attendu deux heures* αντί *nous avons attendu deux heures* «περιμέναμε δύο ώρες», *on s'est trompés de direction* αντί *nous nous sommes trompés de direction* «πήραμε λάθος κατεύθυνση», *on s'est retrouvés en sens inverse* αντί *nous nous sommes retrouvés en sens inverse* «βρεθήκαμε στο αντίθετο ρεύμα» στο (4)] και γ) η απάλειψη του υποκειμένου σε απρόσωπες εκφράσεις [*y a un mec* αντί *il y a un mec* «ήταν ένας τύπος» στο (4)].

Για ακόμη μία φορά, σύμφωνα με μια γνωστή πλέον συγγραφική επιλογή (βλ. σχετικά ενότητα 5.3), τα γλωσσικά στοιχεία, που αναπαρίστανται στον λόγο της νεαρής ομιλήτριας και εκφράζουν ένα ανεπίσημο συνομιλιακό ύφος, επισημειώνονται ως μη πρότυπα μέσω της στίξης, γεγονός που αποκαλύπτει το ιδιαίτερο καθεστώς ένταξής τους στο γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου.

Οι γλωσσικές επιλογές της νεαρής κοπέλας στο λεξιλόγιο θα στοχοποιηθούν στο (5) ως δείγμα ακατάλληλης γλωσσικής συμπεριφοράς από τον πατέρα και, μάλιστα, ηθελημένης, πλήττοντας το θετικό πρόσωπο της ομιλήτριας¹⁰⁴ κατά την αναπαριστώμενη διεπίδραση. Ο λόγος, τον οποίο επικαλείται ο πατέρας για την αρνητική κριτική που απευθύνει στην κόρη του είναι, όπως υποστηρίζει, το αίσθημα απέχθειας που του προκαλεί το λεξιλόγιό της. Έτσι, παρά την περιπέτεια της τελευταίας και τους πραγματικούς κινδύνους που φαίνεται ότι διέτρεξε μέχρι να επιστρέψει σώα και αβλαβής στο σπίτι της, η παρατήρηση του πατέρα δεν αφορά το περιεχόμενο των όσων περιγράφει η κοπέλα, αλλά επικεντρώνεται στον τρόπο

¹⁰⁴ Πρόκειται για την καλλιέργεια από τον ομιλητή μιας θετικής κοινωνικής αυτοεικόνας γι' αυτόν εξαιτίας της ανάγκης του να νιώθει αγαπητός και αποδεκτός (για την έννοια του *προσώπου*, βλ. κεφ. 4, υποσημ. 63).

ομιλίας της. Τελικά, θα προκληθεί άμεσα η δυσaráσκεια και, ίσως, ο εκνευρισμός της νεαράς ομιλήτριας και θα ακολουθήσει η οριστική της απόσυρση, αφού θέσει απότομα τέρμα στην επικοινωνία.

Το επικριτικό μεταπραγματολογικό σχόλιο του πατέρα στο (5) προσβάλλει, καταρχάς, το *αρνητικό πρόσωπο* της νεαράς ομιλήτριας (για τον όρο, βλ. παραπάνω), αψηφώντας την ανάγκη της να μη δέχεται επιβολές από τους άλλους. Επιπλέον, το σχόλιο του πατέρα φέρνει στο προσκήνιο δύο βασικές διαστάσεις¹⁰⁵ των σχετικών κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων: από τη μία, την προθετική (ή βουλευτική) τους διάσταση, δεδομένου ότι ο πατέρας εκδηλώνει την ανάγκη να παρέμβει άμεσα κατά τη συνομιλία, ζητώντας κατηγορηματικά (και δικαιωματικά) την αλλαγή της γλωσσικής συμπεριφοράς της κόρης του και, από την άλλη, τη συναισθηματική (ή/και τη βιωματική) διάσταση των κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων, στο μέτρο που ο ενήλικας εκφράζει ένα αίσθημα αποστροφής για τις λεξιλογικές επιλογές της νεαράς κοπέλας, προκειμένου να αιτιολογήσει την αρνητική αξιολογική του αντίδραση.

Το σχόλιο του πατέρα στην παραπάνω συνομιλία ερμηνεύεται και νομιμοποιείται με βάση συγκεκριμένες προϋποθέσεις και παραδοχές για την ορθή και αναμενόμενη χρήση της γλώσσας. Αυτές εντοπίζονται στον λόγο του, αφενός, μέσα από την εκφώνηση της κατευθυντικής λεκτικής πράξης¹⁰⁶ *Tu ne peux pas parler correctement ?* «Δεν μπορείς να μιλάς όπως πρέπει;» και τη δεοντική της τροπικότητα, που παραπέμπει στην ύπαρξη παραδεδομένων κανόνων ορθής προφορικής έκφρασης και, αφετέρου, μέσα από την επίσχεση *tu sais bien* «ξέρεις καλά», μια έκφραση που δείχνει την επίγνωση του ενοχλημένου ενήλικα ότι παραβιάζει τη συνομιλιακή αρχή της ποσότητας,¹⁰⁷ αναγκασμένος καθώς είναι να υπενθυμίζει στην κόρη του γνωστές και αυτονόητες αρχές «καλής» γλωσσικής συμπεριφοράς.

¹⁰⁵ Βλ. επίσης Κακριδή-Φερράρι (2006) για τις στάσεις απέναντι στη γλώσσα.

¹⁰⁶ Για έναν ορισμό, βλ. ενότητα 4.5.3, υποσημ. 78.

¹⁰⁷ Σύμφωνα με τον Grice (1975), η συνεργατική διεπίδραση βασίζεται σε τέσσερις συνομιλιακές αρχές: αυτές περιλαμβάνουν την αρχή της *ποσότητας* (την παροχή των απαιτούμενων πληροφοριών για την τρέχουσα επικοινωνία), της *ποιότητας* (την αποφυγή του ψεύδους), της *σχέσης* (την επιδίωξη της συνάφειας) και του *τρόπου* (την επιδίωξη της σαφήνειας). Οι *επισχέσεις* ή, αλλιώς, τα *εφεκτικά σχόλια* (hedges) δείχνουν ότι οι ομιλητές ενδέχεται να μην ακολουθούν πιστά τις συγκεκριμένες συνομιλιακές αρχές κατά την επικοινωνία τους, λέγοντας λ.χ. *όπως μάλλον ήδη γνωρίζεις, υποθέτω ότι, δεν ξέρω αν κολλάει εδώ, δεν είμαι σίγουρος αν βγαίνει νόημα* κτλ. (για μια σύντομη παρουσίαση σχετικά με τη γενική αρχή της συνεργασίας, βλ. Yule, 2006: 46-51).

Ως προς τον τρόπο εκφοράς του, το επικριτικό μεταπραγματολογικό σχόλιο του πατέρα είναι λεκτικό και, άρα, πραγματώνεται μέσω γλωσσικών σημείων. Αυτά χαρακτηρίζουν ανακλαστικά ή, αλλιώς, μετασημειώνουν άλλα γλωσσικά σημεία – δηλαδή, τις γλωσσικές επιλογές της κόρης του– ως αποκλίσεις από την αναμενόμενη και αρμόζουσα χρήση της γλώσσας. Το επικριτικό μεταπραγματολογικό σχόλιο του πατέρα εμπεριέχεται στην παρακάτω εικόνα από το ίδιο εγχειρίδιο, ως αποτέλεσμα μιας διαφοροποιημένης, αλλά παραπλήσιας μορφής (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας. Αυτή τη φορά, πρόκειται για τη μη λεκτική εκδοχή του, δεδομένου ότι εκφέρεται με παραγλωσσικά μέσα (βλ. επίσης Agha, 2007: 21, 197-199):

Εικόνα 5.7, *Archipel 2* (1983), σελ. 33

Δεν είχα τίποτα «για φαΐ»...
Ήταν ένας «τύπος» που δεν αντεχόταν και μου την «έπεσε».
Τον έστειλα από κει που 'ρθε, γιατί ήταν και πολύ «βρωμόφατσα».

Στην εικόνα 5.7, το βλέμμα των δύο μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητών αποδοκιμάζει έντονα τις γλωσσικές επιλογές της νεαρής κοπέλας χωρίς να επιστρατεύονται λεκτικά, αλλά παραγλωσσικά (ή, αλλιώς, μη λεκτικά) μέσα για τον συγκεκριμένο σκοπό. Το νεανικό λεξιλόγιο που προκαλεί την αρνητική αξιολογική αντίδραση των μεγαλύτερων εσωκλείεται σε εισαγωγικά και, άρα, εμφανίζεται διαχωρισμένο από το γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου που είναι στην πρότυπη γαλλική. Έτσι, το αρνητικό μεταπραγματολογικό σχόλιο, που εκφέρεται διά της οπτικής ή/και της νευματικής οδού στον αναπαριστώμενο κόσμο, αξιολογεί (ή μετασημειώνει) ποικιλίες της γαλλικής, στις οποίες επικάθεται ήδη ένα πρώτο

μεταπραγματολογικό σχόλιο μέσω της καθαρολογικής λειτουργίας των εισαγωγικών (βλ. επίσης ενότητα 5.3). Το γεγονός αυτό μαρτυρά την ύπαρξη δύο παράλληλων πρακτικών μετασημείωσης στο υπό εξέταση εγχειρίδιο που στιγματίζουν και περιθωριοποιούν άμεσα τις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται, παρ' ότι αυτές φαίνεται να εντάσσονται στο γλωσσικό του δείγμα.

Επιπλέον, η εικόνα 5.7 δείχνει με χαρακτηριστικό τρόπο πώς τα μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων» συνδέονται με τη γενικότερη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των ομιλητών από τις δύο ηλικιακές ομάδες. Είναι, δηλαδή, εμφανές ότι οι επισημειωμένοι λεξιλογικοί τύποι της γαλλικής που στοχοποιούνται από το εικονιζόμενο ζεύγος ενηλίκων αναπαρίστανται ως συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου νεανικού ύφους: η νεαρή ομιλήτρια διακρίνεται για τη γενικότερη στάση και την εμφάνισή της, την ίδια στιγμή που τα λόγια της ενημερώνουν για τον τρόπο ζωής, τις συναναστροφές και τις αντιδράσεις της.¹⁰⁸ Έτσι, οι δύο γηραιότεροι ομιλητές (προφανώς, οι γονείς ή άλλοι συγγενείς της), λογοκρίνοντας τις γλωσσικές επιλογές της, αφήνουν πιθανότατα αιχμές και για το συνολικότερο ύφος της, το οποίο αν συνδεθεί –βάσει των λεγομένων της– με ένα περιπετειώδη έως και τυχοδιωκτικό, νεανικό τρόπο ζωής, φαίνεται ότι απέχει πολύ από τη συμπεριφορά που θεωρούν οι γηραιότεροι ότι αρμόζει σε μια νεαρή κοπέλα. Κάτι τέτοιο υπονοούν πιθανότατα οι δύο εικονιζόμενοι ενήλικες που αναπαρίστανται ως εκπρόσωποι μιας παλαιότερης γενιάς και, κρίνοντας από την εικόνα, ενός μάλλον μεσοαστικού, συντηρητικού και πατριαρχικού περιβάλλοντος. Η εντύπωση αυτή δημιουργείται μέσα από τη συνολικότερη εμφάνιση του ζεύγους, την ανάγνωση του τύπου από τον άνδρα, την όρθια θέση της γυναίκας στο πλευρό του καθιστού συζύγου, την κατοικία τους και την εσωτερική της διακόσμηση κτλ. Στο σύνολό τους, οι πληροφορίες που παρέχονται μέσω της εικόνας συνδέονται με κοινωνικά αναγνωρίσιμα «ύφη», τα οποία αντιπαραβάλλονται από τους συγγραφείς κυρίως βάσει ηλικίας, όπως και οι αντίστοιχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις που εκφράζουν οι αναπαριστώμενοι ομιλητές.

Στην ακόλουθη υποενότητα της ανάλυσής μας, θα επανέλθουμε σε συναφή με τα παραπάνω ζητήματα, διακρίνοντας σε περαιτέρω κατηγορίες τα λεκτικά

¹⁰⁸ Για το ύφος ως *σημειωτικό ρεπερτόριο* με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα, το οποίο (ανα)παράγεται στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης μέσα από την αντίστοιχη *μετασημειωτική τυποποίηση*, βλ. ενότητα 2.1.3 και κεφ. 4.

μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων» και, ειδικότερα, με βάση τον ιδιαίτερο τρόπο εκφοράς τους στα εγχειρίδια.

5.6.2.2 Ρητά και έμμεσα επικριτικά σχόλια

Όταν τα επικριτικά μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων συνίστανται σε αμιγώς λεκτικές αξιολογικές αντιδράσεις απέναντι στη «γλώσσα των νέων», τότε μπορούν να διαχωριστούν περαιτέρω σε ρητά και έμμεσα ανάλογα με το πώς εκφέρονται στα εγχειρίδια και το ιδιαίτερο περιεχόμενο που αποκτούν σε αυτά. Παρά τον διαχωρισμό τους για τις ανάγκες της ανάλυσης, τα σχόλια αυτά συμβάλλουν εξίσου συστηματικά στη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής νέων και ενηλίκων στα εγχειρίδια. Παρόμοια σχόλια δείχνουν περαιτέρω πώς οι αξιολογικές αντιδράσεις των ενηλίκων απέναντι στη «γλώσσα των νέων» πηγάζουν από γενικότερα πρότυπα, αξίες, νόρμες και κοινωνικές επιταγές, που έρχονται σε σύγκρουση με τις νεανικές πρακτικές, είτε αυτές είναι γλωσσικές είτε μη γλωσσικές. Επιπλέον, κατά την ανάλυση θα φανεί ότι η ρητή ή έμμεση έκφραση του μεταπραγματολογικού σχολιασμού των ενηλίκων παρουσιάζει πρόσθετες ιδιαιτερότητες στην εκάστοτε επικοινωνιακή περίσταση όπου εντοπίζεται. Για παράδειγμα, τα ρητά επικριτικά σχόλια κάποιων ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων» μπορεί να συνδυάζονται στις συνομιλίες των εγχειριδίων με τις ρητές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις άλλων ομιλητών. Ως εκ τούτου, ο μεταπραγματολογικός σχολιασμός λαμβάνει σε ορισμένες περιπτώσεις ένα πιο πολυφωνικό και διαφοροποιημένο χαρακτήρα. Σε άλλες περιπτώσεις, πάλι, τα επικριτικά σχόλια μπορεί να εκδηλώνονται με έμμεσο τρόπο, όπως μέσα από την περιστασιακή οικειοποίηση του νεανικού ύφους ομιλίας από τους ενήλικες για να το στοχοποιήσουν.

Προχωρώντας στην ανάλυση, ένα ρητό επικριτικό σχόλιο για τη «γλώσσα των νέων» εντοπίζουμε στο εγχειρίδιο *Soleil 2* (1994), όπου αναπαρίστανται συστηματικά όψεις από την καθημερινή, προφορική χρήση της γαλλικής μεταξύ οικείων προσώπων και, κυρίως, νέων ομιλητών. Γενικά, πρέπει να σημειωθεί από την αρχή ότι οι νεανικές γλωσσικές πρακτικές παρουσιάζονται ως διαφορετικές στο εγχειρίδιο από αυτές των ενηλίκων, οι οποίοι (ανα)παράγουν την πρότυπη γαλλική.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Ειδικότερα, για την υφολογική κατασκευή των νέων ομιλητών στο εγχειρίδιο αναπαρίστανται: α) λεξιλογικοί τύποι και εκφορές της γαλλικής που εκφράζουν ένα νεανικό ύφος ομιλίας (π.χ. *l'école, c'est la galère !* «το σχολείο είναι αγγαρεία!», *les jeunes, c'est dingue...* «οι νέοι είναι τρελοί...»), β) φαινόμενα ποικιλότητας στη σύνταξη της γαλλικής, όπως εκτοπίσεις όρων από τη δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Συμπλήρωμα (π.χ. *moi, les séparations, ça me donne le cafard* «εμένα, οι αποχωρισμοί, μου

Στο δεύτερο μέρος του εγχειριδίου, η αφηγηματική πλοκή περιστρέφεται γύρω από τη Maria, μια νεαρή Ισπανίδα που φιλοξενείται από συγγενείς της, μόνιμα εγκατεστημένους στη Γαλλία εδώ και αρκετές γενεές. Γενικά, η Maria παρουσιάζεται να μιλά στο εγχειρίδιο με την ευχέρεια μιας μονόγλωσσης, μητροδίδακτης, γαλλόφωνης ομιλήτριας. Εντούτοις, οι γλωσσικές επιλογές της δεν γίνονται πάντοτε αποδεκτές από τους ενήλικες συνομιλητές της. Μολονότι όλοι οι νέοι στο εγχειρίδιο διαφοροποιούνται υφολογικά στις μεταξύ τους συνομιλίες από την πρότυπη γαλλική των ενηλίκων, η Maria είναι η μόνη που αδυνατεί, σε αρκετές περιπτώσεις, να πραγματοποιήσει την υφολογική εναλλαγή προς την αποκλειστική χρήση της πρότυπης γαλλικής μπροστά σε μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητές. Αυτή η αδυναμία της Maria προκαλεί τα επικριτικά σχόλια της θείας της, tante Pilar, η οποία προβαίνει στη γενικότερη επιτήρηση των γλωσσικών επιλογών της νεαρής Ισπανίδας στο εγχειρίδιο.

Στην παρακάτω συνομιλία, η Maria και η ξαδέρφη της Martine γευματίζουν με τη θεία Pilar και τον θείο Louis, μιλώντας για τη γαλλική και την ισπανική κουζίνα, με αφορμή ένα ισπανικό πιάτο που ετοίμασε η γηραιά οικοδέσποινα για την περίπτωση. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, μια γλωσσική επιλογή για την έκφραση της απέχθειας από τη Maria θα προκαλέσει διάφορα μεταπραγματολογικά σχόλια από τους δύο γηραιότερους ομιλητές, από τα οποία ξεχωρίζουν αυτά της Pilar για τον επικριτικό τους τόνο:

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.18

Chez les grands-parents de Martine
Στο σπίτι των παππούδων της Martine

- (1) Pilar : Maria, tu reprends des calamars ?
Pilar: *Μαρία, θέλεις κι άλλα καλαμάρια;*
- (2) Maria : Oui, je veux bien, tante Pilar. Est-ce que les Français aiment ça ?
Maria: *Ναι, θα ήθελα ευχαρίστως, θεία Pilar. Αυτά αρέσουν στους Γάλλους;*
- (3) Pilar : Oui, mais ils ne savent pas les préparer : ils les mangent surgelés !
Pilar: *Ναι, αλλά δεν ξέρουν να τα ετοιμάσουν: Τρώνε απ' τα κατεψυγμένα!*
- (4) Louis : Et dans les restaurants espagnols...

μαυρίζουν την ψυχή», *c'est assomant, les musées !* «είναι βαρετά, τα μουσεία!)), εμφατικές επανάληψεις όρων με ομοιοαναφορικά κλιτικά (*les fusils de Napoléon, tu sais ce que c'est, hein, tu le sais ?* «τα τουφέκια του Ναπολέοντα, εσύ ξέρεις τι είναι, ε, το ξέρεις;») και ελλειπτικές δομές (*Tu as des cousins ? Oui, plein* «Έχεις ξαδέρφια; Ναι, πολλά») και γ) αποκοπές λεξιλογικών τύπων στη μορφολογία, ενός από τα τυπικά χαρακτηριστικά του καθημερινού, προφορικού λόγου (π.χ. *non, chez Sylvie, la mono qu'il a eu en colo* «όχι, σπίτι της Sylvie, της ομαδάρχισσας που είχε στην κατασκήνωση»). Τέλος, ο νεανικός λόγος ξεχωρίζει, σε πραγματολογικό επίπεδο, για τα επιφωνήματα (*Bof ! Mais surtout, il n'arrêtait pas de me poser des questions* «Ουφ ! Και, κυρίως, δεν σταμάταγε να μου κάνει ερωτήσεις»), τα φατικά/επαφικά στοιχεία και τις εκφράσεις (*Dis donc, Cécile, c'est ton copain le garçon qui m'a parlé ?* «Δε μου λες, Cécile, είναι ο φίλος σου το αγόρι που μου μίλησε;») και, τέλος, τα στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας (*Ben, euh, j'ai oublié...* «Νααα, εεε, ξέχασα...»).

- Louis: Και στα ισπανικά εστιατόρια...*
- (5) Maria : Et qu'est-ce qu'ils mangent chez eux ?
Maria: Και τι τρώνε σπίτι τους;
- (6) Martine : Tu sais, sorti du steaks frites...
Martine: Ξέρεις, μπριζόλα με πατάτες τηγανιτές και τέτοια...
- (7) Louis : Non, mais écoutez-la ! Tout le monde sait que la cuisine française est la meilleure du monde !
Louis: Ε, όχι! Ακούστε τι λέει! Όλοι ξέρουν ότι η γαλλική κουζίνα είναι η καλύτερη του κόσμου!
- (8) Martine : Et le riz trop cuit qui colle aux dents !
Martine: Και το παραβρασμένο ρύζι που κολλάει στα δόντια!
- (9) Maria : Berk ! Trop cuit, c'est « hyper-nul ».
Maria: Μπλιαχ! Παραβρασμένο είναι «τελείως μάπα»!
- (10) Pilar : Oh ! Maria ! Où as-tu appris ce français ?
Pilar: Πω πω, Maria! Πού έμαθες αυτά τα γαλλικά;
- (11) Martine : Tu sais, Maria, grand-mère est une vraie espagnole d'autrefois...
Martine: Ξέρεις, Maria, η γιαγιά είναι αυθεντική Ισπανίδα από μια άλλη εποχή...
- (12) Maria : Et toi, oncle Louis, tu trouves que c'est mal élevé de dire « hyper nul » ?
Maria: Κι εσύ, θείε Louis, πιστεύεις ότι δείχνει κακή ανατροφή να πει κανείς «τελείως μάπα»;
- (13) Louis : Tous les jeunes le disent.
Louis: Όλοι οι νέοι το λένε.
- (14) Pilar : Moi, je trouve que c'est affreux, surtout dans la bouche d'une fille !
Pilar: Εγώ το βρίσκω φρικτό, κυρίως απ' το στόμα ενός κοριτσιού!
- (15) Les filles : Ah non, pas ça, grand-mère ! Tante Pilar !
Τα κορίτσια: Αχ όχι αυτό, γιαγιά! Μα, θεία Pilar!

[Soleil 2 (1994), σελ. 96-97]

Το επίμαχο σχόλιο της Maria στο (9), που θα δώσει το έναυσμα για τα μεταπραγματολογικά σχόλια των δύο ενηλίκων, εκφέρεται μέσω μιας γλωσσικής επιλογής που παραπέμπει –με στερεοτυπικούς όρους, τουλάχιστον –σε ένα νεανικό ύφος ομιλίας. Ειδικότερα, πρόκειται για τη χρήση μιας προσδιοριστικής δομής (*c'est... «είναι...»*) που περιλαμβάνει ένα αξιολογικό επίθετο της πιο καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας (*nul* «μάπα, χάλια»), στο οποίο προτάσσεται ένα emphaticό, ενισχυτικό στοιχείο (*hyper* «πάρα πολύ»). Όπως είδαμε κατ' επανάληψη, ανάλογες χρήσεις της γλώσσας αποτελούν ένα από τα τυπικά χαρακτηριστικά της «γλώσσας των νέων» (βλ. Boyer, 1997) και εντοπίζονται συχνά στα εγχειρίδια ως χαρακτηριστικό δείγμα από τις γλωσσικές πρακτικές τους.

Στο ανωτέρω παράδειγμα, η συγκεκριμένη γλωσσική επιλογή της Maria προκαλεί μια σειρά συνομιλιακών συνεισφορών από το (10) έως το (15) με μεταπραγματολογικό περιεχόμενο. Σε αυτήν, ξεχωρίζουν τα σχετικά σχόλια των δύο ενηλίκων, δηλαδή της θείας Pilar και, δευτερευόντως, του θείου Louis. Εν προκειμένω, ο μεταπραγματολογικός σχολιασμός αποκτά ένα πιο πολυφωνικό και διαβαθμισμένο χαρακτήρα, γεγονός που οφείλεται στο ότι το αρχικό σχόλιο της θείας Pilar στο (10) θα αποκτήσει έντονη αξιολογική φόρτιση στο (14) ως αντίδραση στη

διαλλακτικότερη στάση που επιδεικνύει ο θεός Louis στο (13) απέναντι στη γλωσσική επιλογή της Maria.

Πράγματι, το πρώτο σχόλιο της Pilar στο (10) εκφέρεται περισσότερο σε τόνο έκπληξης και απορίας, εντοπίζοντας ένα γλωσσικό τύπο από τον λόγο της Maria ως «αποκλίνοντα», διαχωρίζοντάς τον από το αμαρκάριστο –τυπογραφικά– γλωσσικό δείγμα του εγχειριδίου και σηματοδοτώντας τον θεματικό επαναπροσανατολισμό της συνομιλίας: αυτή περιστρέφεται εφεξής γύρω από τη γλωσσική επιλογή της Maria. Με τη σειρά τους, τα δύο ακόλουθα μεταπραγματολογικά σχόλια στο (13) και το (14), που εκφέρονται διαδοχικά μέσα από τη φωνή των δύο ενηλίκων, Louis και Pilar, περιθωριοποιούν την επίμαχη γλωσσική επιλογή της κοπέλας και, μάλιστα, κατά τρόπο συμπληρωματικό και διαβαθμισμένο. Καταρχάς, ο θεός Louis παρουσιάζει τον όρο *hyper-nul* στο (13) να αντανakλά, γενικά, το νεανικό ύφος ομιλίας (βλ. την *εικονοποίηση*) ενώ, στη συνέχεια, η θεία Pilar περνά στο (14), από τον περιορισμό της χρήσης του στην κοινωνική ομάδα των νέων, στον στιγματισμό του και, κυρίως, για τα νεαρά κορίτσια (βλ. την *αναδρομικότητα* των κοινωνιογλωσσικών διακρίσεων που περνούν εδώ από την κοινωνική ομάδα των νέων στο σύνολό της στην ενδογενή, έμφυλη διαφοροποίησή της). Το μόνο στοιχείο που μετριάζει τον επικριτικό τόνο στο μεταπραγματολογικό σχόλιο της Pilar –και, κατ’ επέκταση, την επίπληξη που απευθύνει στη Maria– είναι ο δείκτης επιστημικής τροπικότητας (για τον όρο, βλ. κεφ. 4 υποσημ. 66) *moi, je trouve que...* «εγώ βρίσκω ότι...», ο οποίος εγγράφει το σχόλιο της γηραιάς οικοδέσποινας στη σφαίρα του υποκειμενισμού, σε αντιδιαστολή με αυτό του θείου Louis που έχει γενικευτική αξία αναφοράς (*tous les jeunes...* «όλοι οι νέοι...»).

Η εντονότερη αντίδραση της θείας Pilar παραπέμπει στο γενικότερο κοινωνιογλωσσολογικό εύρημα σχετικά με τον γλωσσικό συντηρητισμό των προχωρημένης ηλικίας ομιλητριών της αστικής τάξης, οι οποίες φαίνεται ότι διαδραματίζουν κατά παράδοση κεντρικό ρόλο στη διαφύλαξη της πρότυπης γλώσσας. Το γεγονός αυτό επισημαίνεται τόσο στη σχετική βιβλιογραφία (βλ. ενδεικτικά Armstrong, 2001: 40), αλλά επιβεβαιώνεται και από την ανάλυση αρκετών παραδειγμάτων που περιέχει το υλικό μας (βλ. εικόνες 4.1, 4.2, 4.4, 5.1, 5.7). Παράλληλα, η θεία επικαλείται μέσα από τον μεταπραγματολογικό σχολιασμό της την έμφυλη διαφοροποίηση της γλωσσικής συμπεριφοράς των νέων. Στα μάτια της γηραιάς οικοδέσποινας, ακόμη κι αν οι νέοι ομιλητές ξεχωρίζουν για την ιδιαίτερη γλωσσική τους χρήση, τα νεαρά κορίτσια, όπως η Maria, οφείλουν να προσέχουν

ακόμη περισσότερο τις γλωσσικές επιλογές τους. Άρα, η θεία δεν μεριμνά απλώς για τη μετάδοση στη νεαρή ισπανόφωνη της θεωρούμενης ως ορθής γνώσης για τη γαλλική γλώσσα μέσα από μια διορθωτική πρακτική· αντίθετα, ο λόγος της θείας προϋποθέτει την ύπαρξη ενός μοντέλου κοινωνικής συμπεριφοράς, ενός συνολικότερου «ύφους», με τις προβλεπόμενες συμπεριφορικές και, κατ' επέκταση, λεκτικές του επιτελέσεις (βλ. ενότητα 2.1.3). Εδώ, πρόκειται για την εικόνα της γαλλόφωνης έφηβης που έχει λάβει την κατάλληλη ανατροφή, συμπεριφέρεται και μιλά αναλόγως, σύμφωνα με τις κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις της θείας Pilar. Ολοκληρώνοντας την ανάλυση της συνομιλίας, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι και στα τρία τελευταία παραδείγματα που εξετάσαμε τα επικριτικά σχόλια των ενηλίκων στοχοποιούν νεαρές ομιλήτριες και όχι ομιλητές (βλ. παραδείγματα 5.17, 5.18 και εικόνα 5.7).

Μετά το συγκεκριμένο επεισόδιο, η Maria συνειδητοποιεί πλέον ότι οφείλει να προλαμβάνει παρόμοια κοινωνιογλωσσικά ολισθήματα, τουλάχιστον μπροστά στη θεία της, στην οποία μάλιστα δεν παραλείπει να εκφράσει το αίσθημα της γλωσσικής ανασφάλειας.¹¹⁰ Το αίσθημα αυτό εκφράζεται μέσα από μεταπραγματολογικά σχόλια που μαρτυρούν την τάση αυτοϋποβιβασμού της Maria ως ομιλήτριας της γαλλικής, παρ' όλο που η επικοινωνιακή της ικανότητα στις αναπαριστώμενες συνομιλίες του εγχειριδίου παραπέμπει σε αυτή μιας μονόγλωσσης, μητροδίδακτης γαλλόφωνης.

Σε άλλες περιπτώσεις, τα λεκτικά μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων μπορεί να κατακρίνουν τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές με έμμεσο τρόπο. Ωστόσο, ο έμμεσος επικριτικός σχολιασμός της «γλώσσας των νέων» από τους ενήλικες είναι σπανιότερος στο υλικό μας. Προφανώς, αυτό φαίνεται να ισχύει, διότι τέτοιου είδους σχόλια δεν γίνονται το ίδιο άμεσα αντιληπτά από το αλλόγλωσσο κοινό, όπως οι ρητές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις που στοχοποιούν ευθέως τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές. Ένα έμμεσο σχόλιο, που εκφράζει –μεταξύ άλλων– και την αρνητική στάση ενός ενήλικα απέναντι στον τρόπο ομιλίας ενός αγοριού, εντοπίζεται στην παρακάτω συνομιλία:

¹¹⁰ Για το σχετικό απόσπασμα από τη συνομιλία όπου η Maria ομολογεί ότι μιλά γαλλικά με φρικτή προφορά και λάθη, βλ. *Soleil* 2, σελ. 127. Για την έκφραση του αισθήματος της γλωσσικής ανασφάλειας από γαλλόφωνους ομιλητές σε κοινωνιογλωσσικές συνεντεύξεις, βλ. Gueunier κ.ά. 1983.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5.19

Moi de mon temps...

Εγώ, την εποχή μου...

Dans un train

Σε ένα τρένο

- (1) L'enfant : Vous «auriez pas» du feu, Monsieur, s'il vous plaît ?
Το παιδί: «Μήπως έχετε φωτιά», κύριε, σας παρακαλώ;
- (2) Le voyageur¹ : Non, je n'en ai pas. Mais comment ? Tu fumes à ton âge ?
Ο ταξιδιώτης¹: Όχι, δεν έχω. Μα, πώς; Καπνίζεις στην ηλικία σου;
- (3) L'enfant : À mon âge ! Mais qu'est-ce que vous croyez ? J'ai douze ans, moi.
Το παιδί: Στην ηλικία μου! Μα καλά, τι νομίζετε; Δώδεκα χρονών, είμαι 'γώ.
- (4) Le voyageur¹ : Tu as 12 ans et tes parents te laissent fumer ?
Ο ταξιδιώτης¹: Είσαι δώδεκα χρονών και οι γονείς σου σε αφήνουν να καπνίζεις;
- (5) L'enfant : Oh, vous savez, «ils me voient pas». Et puis, chez moi mon père «i dit jamais rien».
Το παιδί: Ω, ξέρετε, «δεν με βλέπουν». Κι έπειτα, στο σπίτι μου, ο πατέρας μου «δεν λέει ποτέ τίποτα».
- (6) Le voyageur¹ : Moi, de mon temps...
Ο ταξιδιώτης¹: Εμένα, την εποχή μου...
- (7) L'enfant : «C'était pas» pareil hein ?
Το παιδί: «Δεν ήτανε» έτσι, ε;
- (8) Le voyageur¹ : Non, c'était défendu, mais, remarque...
Ο ταξιδιώτης¹: Όχι, απαγορευόταν, αλλά πρόσεξε...
- (9) L'enfant : Oui, quoi ?
Το παιδί: Ναι, τι;
- (10) Le voyageur¹ : On fumait en cachette...
Ο ταξιδιώτης¹: Καπνίζαμε κρυφά...
- (11) L'enfant : Vous voyez ! C'était la même chose ! Et en plus, vous étiez hypocrites!
Το παιδί: Βλέπετε! Το ίδιο πράγμα ήταν! Και, επιπλέον, ήσασταν υποκριτές!
- (12) Le voyageur¹ : Peut-être, mais nous, on était polis, on ne répondait pas aux grandes personnes.
Ο ταξιδιώτης¹: Ίσως, αλλά εμείς ήμασταν ευγενικοί, δεν αντιμιλούσαμε στους μεγάλους.
- (13) L'enfant : Ça, c'est une gauloise. «C'est pas méchant». Et vous, Monsieur, vous n'avez pas de feu non plus ?
Το παιδί: Αυτό είναι ένα γκολούτζ. «Δεν είναι κακό». Κι εσείς, κύριε, ούτε εσείς έχετε φωτιά;
- (14) Le voyageur² : Si, tiens.
Ο ταξιδιώτης²: Όχι [έχω], ορίστε.
- (15) L'enfant : Merci.
Το παιδί: Ευχαριστώ.
- (16) Le voyageur¹ : «Y a plus» d'enfants !
Ο ταξιδιώτης¹: «Πάνε» τα παιδιά!

[Archipel 2 (1983), σελ. 28]

Στο παραπάνω παράδειγμα, ένα παιδί απευθύνεται στους συνταξιδιώτες του στο τρένο, ψάχνοντας για φωτιά, προκειμένου να ανάψει το τσιγάρο του. Ένας από αυτούς ξεκινά να συνομιλεί μαζί του, εκφράζοντας την απορία, αλλά και τη δυσaráσκειά του εξαιτίας της πρώιμης απόκτησης από το δωδεκάχρονο αγόρι μιας επιβλαβούς για την υγεία συνήθειας. Ο ταξιδιώτης ρωτά αν οι γονείς του αγοριού δεν αντιδρούν βλέποντάς το να καπνίζει και εκφράζει νοσταλγία για τη συμπεριφορά των

παιδιών της δικής του γενιάς. Η αναφορά του σε ένα παλιό καλό καιρό αβρότητας και σεβασμού των νεότερων προς τους γηραιότερους αντιπαραβάλλεται με τη σύγχρονη εποχή μιας χαμένης παιδικής αθωότητας, όπου οι ανήλικοι καπνίζουν πλέον φανερά και συμπεριφέρονται με αγένεια, αντιμιλώντας στους μεγαλύτερους.

Από την πλευρά του, το νεαρό αγόρι δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις παρατηρήσεις του κυρίου και αντιδρά άμεσα σε αυτές: η ηλικία του δεν είναι μικρή για να καπνίζει, δεδομένης και της σιωπηρής συναίνεσης του πατέρα του· τα παιδιά ήταν υποκριτές στο παρελθόν, διότι κάπνιζαν κρυφά· τα τσιγάρα του είναι συγκεκριμένης μάρκας και μη επιβλαβή, όπως λέει, συνεχίζοντας απρόσκοπτα να ψάχνει για φωτιά μεταξύ των συνταξιδιωτών του. Όταν ο δωδεκάχρονος βρει, εν τέλει, τη φωτιά που αναζητά, ο ενήλικας ταξιδιώτης θα εκφωνήσει στο (16) τη φράση « *Y a plus* » *d'enfants* αντί *il n'y a plus d'enfants* «“πάνε” τα παιδιά», εισάγοντας στον λόγο του ένα μη πρότυπο γλωσσικό τύπο, ενδεικτικό του γενικότερου τρόπου ομιλίας του δωδεκάχρονου αγοριού καθ' όλη τη διάρκεια της αναπαριστώμενης διεπίδρασης. Η επιχειρούμενη εναλλαγή του ενήλικα στην τερματική συνομιλιακή του συνεισφορά προς ένα γλωσσικό ύφος που φαίνεται να μην του ανήκει¹¹¹ αποτελεί ένα εμμέσως επικριτικό μεταπραγματολογικό σχόλιο. Το ειδικότερο κοινωνικό νόημα που εκφράζει η συγκεκριμένη υφολογική εναλλαγή μπορεί να γίνει κατανοητό στο πλαίσιο της συνολικότερης αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής του ενήλικα ταξιδιώτη με το νεαρό αγόρι κατά την αναπαριστώμενη συνομιλία.

Αναλυτικότερα, ο ταξιδιώτης συγκλίνει υφολογικά με την πρότυπη γαλλική καθ' όλη τη διάρκεια της συνομιλίας σε αντίθεση με τον δωδεκάχρονο. Έτσι, όλη η συμπεριφορά του και, κατ' επέκταση, το συνολικότερο ύφος του (π.χ. το ενδιαφέρον του για το αγόρι, ο παραινετικός του τόνος απέναντι σε αυτό και η έκφραση νοσταλγίας για τις αξίες και τα ιδανικά που εξέφραζε η αλλοτινή συμπεριφορά των παιδιών) συνδέεται με τη χρήση της πρότυπης γαλλικής. Στον αντίποδα, οι μη πρότυπες γλωσσικές ποικιλίες στον λόγο του αγοριού συμβάλλουν στη συνολικότερη υφολογική κατασκευή του μέσα από τον συσχετισμό τους με τις αρνητικά αξιολογημένες κοινωνικές πρακτικές του από τον έκπληκτο ενήλικα: την πρώιμη υιοθέτηση μιας επιβλαβούς για την υγεία συνήθειας, την έλλειψη συστολής και ευγένειας απέναντι στους μεγαλύτερους, την αδιαφορία για τους γονείς του κτλ. Έτσι, σκιαγραφούνται μέσω της σύντομης συνομιλίας δύο ύφη με τον ιδιαίτερο

¹¹¹ Για παρόμοιες υφολογικές εναλλαγές, βλ. επίσης Rampton, 1995.

προσανατολισμό που εκφράζει το κάθε ένα προς συγκεκριμένα πρότυπα, ιδέες, αξίες, συμπεριφορές κτλ.

Ως προς τις γλωσσικές ποικιλίες που εντοπίζονται στον λόγο του αγοριού, πρόκειται για φαινόμενα ποικιλότητας από τη φωνητική/φωνολογία και τη σύνταξη της γαλλικής, τα οποία επανέρχονται συστηματικά κατά τη συνομιλία του με τον γηραιότερο συνταξιδιώτη του. Αυτά διαφοροποιούν έντονα τη μορφή, αλλά και το περιεχόμενο των λεγομένων του αγοριού έναντι αυτών του ενήλικα συνομιλητή του. Σε φωνητικό/φωνολογικό επίπεδο, η διαφοροποίηση του παιδικού λόγου από την πρότυπη γλώσσα επιτυγχάνεται άμεσα, μέσα από τη γραπτή αναπαράσταση μιας φωνολογικής συρρίκνωσης που απαντά συχνά στη ροή της προφορικής, καθημερινής ομιλίας στη γαλλική: την απαλοιφή του υγρού [l] στο κλιτικό υποκειμένου για το γ' ενικό πρόσωπο [*i dit* αντί *il dit* «αυτός λέει» στο (5)]. Ως προς τη σύνταξη, στον λόγο του αγοριού εντοπίζεται κατ' επανάληψη η εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο *ne*, η οποία μάλιστα απαντά από κοινού με το φαινόμενο φωνολογικής συρρίκνωσης που μόλις αναφέραμε (*i dit jamais rien* αντί *il ne dit jamais rien* «δεν λέει ποτέ τίποτα» στο (5)). Η συγκεκριμένη γλωσσική επιλογή του αγοριού έρχεται εμφανώς σε αντίθεση με την πρότυπη εκφορά της άρνησης από τον ενήλικα στα (2) και (12). Αξίζει δε να σημειωθεί ότι τα δύο παραπάνω φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας αναπαρίστανται ως δομικές αποκλίσεις από την πρότυπη γαλλική μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης (βλ. την *εικονοποίηση*), στιγματίζοντας άμεσα τον τρόπο ομιλίας του αγοριού, ενώ μαρκάρονται περαιτέρω από τους συγγραφείς μέσω των εισαγωγικών.

Με την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των δύο ομιλητών στην εν λόγω συνομιλία συνδέεται το ιδιαίτερο κοινωνικό νόημα που αποκτά η υφολογική εναλλαγή στον λόγο του ενήλικα ταξιδιώτη. Όπως είδαμε προηγουμένως, η τελική του φράση «*Y a plus » d'enfants* «“Πάνε” τα παιδιά» παραπέμπει στον τρόπο ομιλίας του αγοριού και είναι εμφανώς ασύμβατη με τις γλωσσικές επιλογές του ενήλικα και, κατ' επέκταση, με το συνολικότερο «ύφος» που του αποδίδεται στη συνομιλία.

Γενικά, μια ανάλογη, μη αναμενόμενη εκδήλωση στη συμπεριφορά με βάση τις στερεοτυπικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις μπορεί να εκφράσει ιδιαίτερα κοινωνικά νοήματα κατά την επικοινωνία. Οι ομιλητές μπορούν, δηλαδή, να επιτύχουν ιδιαίτερα επικοινωνιακά εφέ, χρησιμοποιώντας με μη αναμενόμενο ή, εκ πρώτης όψης, ασύμβατο τρόπο διάφορους γλωσσικούς και παραγλωσσικούς δείκτες σε επίπεδο γραπτού ή προφορικού κειμένου (βλ. σχετικά Agha, 2007: 24-27).

Ομοίως, οι γλωσσικές ποικιλίες ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα μπορούν να αναπλαισιωθούν ποικιλοτρόπως στον λόγο με βάση την εκάστοτε επικοινωνιακή πρόθεση των ομιλητών, λειτουργώντας ως υφολογικοί πόροι (για τον όρο, βλ. ενότητα 2.1.4).

Στο παράδειγμα 5.19, ο ταξιδιώτης οικειοποιείται προς στιγμήν τον τρόπο ομιλίας του αγοριού μέσα από μια υφολογική εναλλαγή προς μία μη πρότυπη εκφορά, η οποία έχει αξιοποιηθεί νωρίτερα από τους συγγραφείς ως μέσο για την κατασκευή του νεανικού ύφους στη συνομιλία. Αυτός ο δανεισμός της φωνής του νεότερου από τον μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητή δεν υπονομεύει την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους. Απεναντίας, η αρχική υφολογική τους αντίθεση ενισχύεται και (ανα)παράγεται περαιτέρω με βάση την πρόθεση του ενήλικα να σχολιάσει αρνητικά τα παιδιά της σύγχρονης γενιάς γενικά και τις γλωσσικές πρακτικές τους, ειδικότερα. Έτσι, μιμούμενος τον τρόπο ομιλίας του νεότερου, ο ταξιδιώτης προβαίνει σκοπίμως σε μια αποκλίνουσα χρήση από την πρότυπη γαλλική, η οποία κρίνεται ως εμφανώς ασύμβατη με τη μετασημειωτική τυποποίηση που (ανα)παράγει το «ύφος» του ως σημειωτικό ρεπερτόριο με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα (για τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης, βλ. ενότητα 2.1.3 και κεφ. 4). Αυτή η ασυμβατότητα είναι ηθελημένη και ανάγεται, μέσω του λόγου του ενήλικα, σε συμβολική ένδειξη μιας σύγχρονης κρίσης αξιών, όπως αυτή εκδηλώνεται μέσα από τη χαμένη παιδικότητα και αθωότητα του δωδεκάχρονου καπνιστή. Υπό αυτή την έννοια, η τελική υφολογική εναλλαγή στον λόγο του ενήλικα, σε συνδυασμό με το περιεχόμενο της φράσης που εκφωνεί («*Y a plus » d'enfants* «“Πάνε” τα παιδιά»), αποτελεί ένα έμμεσο επικριτικό σχόλιο όχι μόνο για τις γλωσσικές επιλογές, αλλά και για το συνολικότερο ύφος και τις πρακτικές του αγοριού (και άλλων παιδιών της ηλικίας του), τουλάχιστον σύμφωνα με τις γενικότερες (κοινωνιογλωσσικές και μη) αξιολογήσεις του συγκεκριμένου ταξιδιώτη.

5.7 Η υφολογική κατασκευή των νέων απέναντι στους ενήλικες μέσα από την αναπαράσταση της «γλώσσας» τους σε σκίτσα και γελοιογραφίες

Τα σκίτσα και οι γελοιογραφίες αποτελούν μια τελευταία πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια, μέσω του οποίου αναπαρίσταται η «γλώσσα των νέων» ως συστατικό ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου νεανικού ύφους, που αντιπαραβάλλεται σε αυτό των

ενηλίκων. Το περιεχόμενο παρόμοιων σκίτσων και γελοιογραφιών είναι τέτοιο που οδηγεί στην παρωδιακή αναπαράσταση και τη σάτιρα των νεανικών γλωσσικών πρακτικών. Άρα, πρόκειται για ένα ακόμη είδος μεταπραγματολογικού σχολιασμού, το οποίο (ανα)παράγει αρνητικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις για τη «γλώσσα των νέων», όπως όλα τα προηγούμενα παραδείγματα από το υλικό μας. Για ακόμη μια φορά, η προσοχή της έρευνάς μας θα στραφεί στη μελέτη της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας (των συγγραφέων, γελοιογράφων, σκιτσογράφων κτλ.), ώστε να φανεί πώς (ανα)παράγονται οι σχετικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις. Εν προκειμένω, η δραστηριότητα αυτή εμπλέκει πολλούς και διαφορετικούς σημειωτικούς κώδικες (γλώσσα, εικόνες, στίξη, γραμματοσειρές, ειδικά πλαίσια κ.ά.), (ανα)παράγοντας μηνύματα που αποσκοπούν εκ πρώτης όψης στην τέρψη και τη διασκέδαση του αλλόγλωσσου κοινού. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί τη θέση ανάλογων έργων στα εγχειρίδια, προκειμένου τα περιεχόμενά τους να καταρτιστούν με πιο ελκυστικό τρόπο. Ωστόσο, όπως θα φανεί κατά την ανάλυση, η ερμηνεία του μηνύματος που κωδικοποιούν και μεταδίδουν ως κάτι αστείο και διασκεδαστικό οι δημιουργοί τέτοιων σκίτσων και γελοιογραφιών προϋποθέτει και, άρα, ενισχύει την αποδοχή από τους αναγνώστες συγκεκριμένων κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων σχετικά με τις ποικιλίες της γαλλικής που αναπαρίστανται και τους νέους ομιλητές τους (βλ. γενικότερα Hill, 1995: 204, 205).

Τα σκίτσα και οι γελοιογραφίες, αν και συνιστούν ουσιωδώς μεταπραγματολογικά σχόλια για τις νεανικές κοινωνιολέκτους, αποτελούν αντικείμενο εξέτασης σε μια ξεχωριστή, τελική ενότητα εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Με βάση τα όσα επισημάναμε παραπάνω, τα χαρακτηριστικά αυτά σχετίζονται τόσο με την ιδιαίτερη μορφή που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των δημιουργών τους όσο και με το ιδιαίτερο περιεχόμενό της. Τα επιμέρους ερωτήματα που κατευθύνουν την προτεινόμενη ανάλυση αφορούν, αφενός, τις ειδικότερες ποικιλίες της γαλλικής που στοχοποιούνται ως συστατικά ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου νεανικού ύφους και, αφετέρου, τις επιμέρους ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των υπό εξέταση παραδειγμάτων ως προς τον συνολικότερο τρόπο υπονόμησης της «γλώσσας των νέων» για την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής. Για την απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα, προτείνουμε την ανάλυση τριών σκίτσων και γελοιογραφιών που εντοπίσαμε τόσο σε παλαιότερα όσο και σε πιο σύγχρονα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.

Το πρώτο παράδειγμα από το εγχειρίδιο *Grand Large 2* (1988) εντοπίζεται σε μια διδακτική ενότητα, όπου γίνεται σύντομα λόγος για ένα πολύ παραγωγικό και δημοφιλή μορφολογικό μηχανισμό των νεανικών κοινωνιολέκτων στη Γαλλία, την ανάδρομη αργκό (*verlan*).¹¹² Γενικά, η ανάδρομη αργκό συνίσταται στη συστηματική αντιμετάθεση των συλλαβών σε διάφορους λεξιλογικούς τύπους, συνήθως από νέους ομιλητές, με σκοπό την παραγωγή παραλλαγμένων σημαινόντων, κατανοητών από τα μέλη της νεανικής παρέας. Πρόκειται για μια από τις θεωρούμενες ως εμβληματικές γλωσσικές πρακτικές των νεανικών ομάδων (βλ. ενδεικτικά Boyer, 2001α· Bertucci, 2003) η οποία, αν και απαντούσε σε χαμηλού κύρους κοινωνιολέκτους της γαλλικής ήδη από τη δεκαετία του '30, γίνεται αντικείμενο αξιοποίησης από τους νέους από τη δεκαετία του '60, ενώ τη δεκαετία του '90 χαίρει ήδη ιδιαίτερης προβολής χάρη στα Μ.Μ.Ε., τη διαφήμιση, στίχους τραγουδιών, κόμικς και ταινίες (βλ. σχετικά Walter, 1988: 364· Verdelhan-Bourgade, 1991: 70, 71· Calvet, 1994: 82).

Οι λόγοι για την αξιοποίηση της ανάδρομης αργκό από τους νέους μπορούν να αναζητηθούν τόσο στην κρυπτική όσο και στην παιγνιώδη λειτουργία της κατά την επικοινωνία. Αυτή η σκόπιμη και συστηματική τροποποίηση της μορφής του γλωσσικού κώδικα μπορεί να αποδοθεί, δηλαδή, τόσο στην επιθυμία των νέων να επικοινωνούν με σημασιολογικά μη διαφανή τρόπο για τους ομιλητές εκτός της ομάδας των συνομηλίκων όσο και στην ανάγκη τους για μια δημιουργική χρήση της γλώσσας, χάριν εκφραστικής πρωτοτυπίας και διαφοροποίησης. Πάντως, γεγονός είναι ότι η ανάδρομη αργκό υιοθετείται πλέον εδώ και δεκαετίες –αν και σε διαφορετικό βαθμό– και από μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητές που σπεύδουν να μιμηθούν τους νεότερους (βλ. Walter, 1988: 367 και ενότητα 2.1.4 για τις γλωσσικές ποικιλίες ως υφολογικούς πόρους).

Στο εγχειρίδιο, από το οποίο αντλείται το πρώτο μας παράδειγμα, παρέχεται ένα μόνο δείγμα από τη νεανική ανάδρομη αργκό, η λέξη *chébran*, που αντιστοιχεί στον όρο *branché* («μοντέρνος, επίκαιρος, στη μόδα»). Η μόνη πληροφορία που δίνεται από τους συγγραφείς για τον εν λόγω μορφολογικό μηχανισμό είναι ότι πρόκειται για «μια γλώσσα με αντίθετη φορά (*un langage à l'envers*) που χρησιμοποιούν οι μαθητές του λυκείου» [*Grand Large 2* (1988), σελ. 140]. Έτσι,

¹¹² Παλαιότερα, η χρήση του όρου *αργκό* περιοριζόταν στο κρυφό λεξιλόγιο των εγκληματιών. Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιείται πλέον με ευρύτερη σημασία για την αναφορά σε μη πρότυπες ποικιλίες της προφορικής και ανεπίσημης γλώσσας στον τομέα του λεξιλογίου (βλ. σχετικά Calvet, 1994· Gadet, 2007· Trudgill, 2007). Ο όρος *verlan* προέρχεται από την αντιμετάθεση των συλλαβών στην έκφραση *à l'envers* «ανάποδα». Ο αντίστοιχος όρος που εντοπίζουμε στην ελληνική είναι *ποδανά*.

φαίνεται εξ αρχής ότι ο σκοπός των συγγραφέων δεν είναι η ανάδειξη των δυνατοτήτων που προσφέρει η ανάδρομη αργκό για μια διαφορετική χρήση της γλώσσας από τους νέους ομιλητές, με βάση τις ιδιαίτερες κοινωνικές λειτουργίες που αυτή επιτελεί και τις ιδιαίτερες εκφραστικές ανάγκες που καλείται να καλύψει. Απεναντίας, παρέχεται η μικρότερη δυνατή πληροφόρηση στο αλλόγλωσσο κοινό σχετικά με τον εν λόγω μορφολογικό μηχανισμό για την κατανόηση του μηνύματος που μεταδίδει η παρακάτω γελοιογραφία από τον ημερήσιο γαλλικό τύπο της εποχής:

Εικόνα 5.8, *Grand Large 2* (1988), σελ. 140
«Για να ξαναδώσουμε στους νέους την όρεξη για διάβασμα»

Στην εικόνα της γελοιογραφίας, οι αναρτημένες εφημερίδες σε κάποιο σημείο πώλησης του έντυπου ημερήσιου τύπου στη γαλλική πρωτεύουσα δεν φέρουν στο εξώφυλλο τους γνωστούς τίτλους *Le Monde*, *Le Figaro*, *France-Soir*, *L'Humanité*, *Libération*, *Le Parisien*. Τα ονόματά τους έχουν σχηματιστεί με τις συλλαβές τους σε διαφορετική σειρά, παραπέμποντας στη νεανική ανάδρομη αργκό. Ο τρόπος αντιμετάθεσης των συλλαβών από τον γελοιογράφο έχει οδηγήσει στην παραγωγή ιδιοσυγκρασιακών σχηματισμών (π.χ. *L'ténia muH* αντί *L'Humanité*, *Soir-Rance* αντί *France-Soir*, *Libétionra* αντί *Libération* κτλ.), με εξαίρεση τον τίτλο της εφημερίδας *Le Monde* που μετονομάζεται χιουμοριστικά σε *Le déMon* «Ο δαίμονας». Οι παραπάνω επιλογές δείχνουν ότι ο δημιουργός της γελοιογραφίας δεν είχε πρόθεση να αναπαραστήσει τη νεανική ανάδρομη αργκό ως ιδιαίτερο γλωσσικό κώδικα που αξιοποιούν οι νέοι κατά την επικοινωνία τους, αλλά να προβεί στην παρωδιακή αναπαράσταση και τη σατιρική του στοχοποίηση. Το μόνο στοιχείο της

γελοιογραφίας που αντλεί πράγματι από τις νεανικές κοινωνιολέκτους εντοπίζεται στη μαρκίζα της διαφημιστικής κολώνας, *La presse en chébran* «Ο τύπος σε μοντέρνα γλώσσα». Και αυτό, προκειμένου να φανεί ότι ο ημερήσιος γαλλικός τύπος κυκλοφορεί σε ειδική, παράλληλη έκδοση που απευθύνεται αποκλειστικά σε ένα νεανικό αναγνωστικό κοινό.¹¹³

Πράγματι, στο σκίτσο της γελοιογραφίας αναπαρίσταται ένας κοινωνιογλωσσικός κόσμος όπου οι γαλλικές εφημερίδες δεν εκδίδονται μόνο στην πρότυπη γαλλική, αλλά και στη νεανική ανάδρομη αργκό, με τους εκδότες τους να προσαρμόζονται στις «γλωσσικές ιδιαιτερότητες» του νεανικού αναγνωστικού κοινού. Έτσι, οι δύο νέοι ομιλητές προβάλλονται στη γελοιογραφία να διαβάζουν με περίσσιο ενδιαφέρον τα αναρτημένα έντυπα του γαλλικού τύπου. Αυτοί μπορούν να ταυτοποιηθούν ως μέλη της κοινωνικής ομάδας των νέων όχι μόνο μέσα από τη γλώσσα στην οποία κυκλοφορούν οι εφημερίδες που τους απευθύνονται, αλλά και από τις ιδιαίτερες ενδυματολογικές επιλογές, τα αξεσουάρ, την κόμμωσή τους κτλ. – εν ολίγοις, ένα συνολικότερο «ύφος» (για τα ύφη ως σημειωτικά ρεπερτόρια με κοινωνικό νόημα που (ανα)παράγονται στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης μέσα από τις αντίστοιχες μετασημειωτικές τυποποιήσεις, βλ. ενότητα 2.1.3).

Το νόημα της γελοιογραφίας συνδέεται με το χάσμα που δημιουργεί ο σκιτσογράφος ανάμεσα στον (νεανικό) κοινωνιογλωσσικό κόσμο που αναπαριστά και την κοινωνιογλωσσική πραγματικότητα. Σε αυτήν, τα συγκεκριμένα έντυπα του γαλλικού τύπου δεν θα μπορούσαν να κυκλοφορούν στη νεανική ανάδρομη αργκό, επειδή αυτή δεν έχει το ίδιο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς με την πρότυπη γλώσσα. Έτσι, η υπονόμηση της νεανικής ανάδρομης αργκό επιτυγχάνεται στη γελοιογραφία μέσα από την αναπαράστασή της σε ένα θεσμικά προσδιορισμένο επικοινωνιακό πλαίσιο, τον επίσημο δημοσιογραφικό λόγο, όπου αναμένεται στην πραγματικότητα η χρήση της πρότυπης γαλλικής. Η σκόπιμη ανατροπή της συγκεκριμένης προϋπόθεσης από τον γελοιογράφο, με την απόδοση στη νεανική ανάδρομη αργκό μιας κοινωνικής λειτουργίας ασύμβατης με την κρυπτική και παιγνιώδη λειτουργία που επιτελεί στην πραγματικότητα, συμβάλλει στην αξιολογική της υποβάθμιση ως γλωσσικού κώδικα, καθ' ότι συγκρίνεται με το ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς που χαίρει η

¹¹³ Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η σχετική έρευνα ορίζει ως *français branché* (*chébran*, στην ανάδρομη αργκό) τη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται, στις αρχές της δεκαετίας του '90, από ένα τμήμα του πληθυσμού, το οποίο παρακολουθεί τα σύγχρονα δρώμενα και ενημερώνεται για την εξέλιξη και την επίκαιρη χρήση της γλώσσας. Η συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία, αν και αντλεί διάφορα στοιχεία από τη «γλώσσα των νέων», λειτουργεί ως μέσο αναγνώρισης μιας ολόκληρης κοινωνικής ομάδας (διανοούμενων, στελεχών, εκπαιδευτικών κτλ.) (βλ. Verdelhan-Bourgade, 1991).

πρότυπη γλώσσα. Ως αποτέλεσμα, η γελοιογραφία ενισχύει την ιεραρχική διαφοροποίηση των γλωσσικών ποικιλιών προς όφελος της πρότυπης γλώσσας, που (ανα)παράγεται και νομιμοποιείται ως καταλληλότερη και η πλέον αναμενόμενη, εις βάρος μιας γλωσσικής ποικιλίας με άλλες κοινωνικές λειτουργίες, η οποία (ανα)πλαισιώνεται στο σκίτσο από συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι νέοι παρουσιάζονται ως μονόγλωσσοι ομιλητές της νεανικής ανάδρομης αργκό και, σε συνδυασμό με τη συνολικότερη εμφάνισή τους στην εικόνα (βλ. αμφίεση και κόμμωση), ως εκπρόσωποι μιας ξεχωριστής, εκκεντρικής και αντισυμβατικής κοινωνικής ομάδας (βλ. την *εικονοποίηση*). Οι εφημερίδες φαίνεται ότι κυκλοφορούν, εν τέλει, στη «γλώσσα» τους με την ελπίδα των εκδοτών να προσελκύσουν το νεανικό αναγνωστικό κοινό. Μάλιστα, το σχόλιο του γελοιογράφου στη λεζάντα δείχνει ότι οι νέοι αδιαφορούν για την επικαιρότητα και τις εξελίξεις, ενώ ο μόνος τρόπος ανατροπής αυτής της κατάστασης είναι οι αρμόδιοι να μεριμνήσουν για την ειδική έκδοση των εφημερίδων τους. Ταυτόχρονα, υπονοείται μέσω της γελοιογραφίας ότι οι νέοι δεν μπορούν να επιδοθούν σε βασικές πρακτικές γραμματισμού, οι οποίες προϋποθέτουν τη γνώση της πρότυπης γαλλικής, με αποτέλεσμα να τίθενται συμβολικά, μαζί με τη «γλώσσα» τους, στο περιθώριο του συνολικότερου κοινωνικού συστήματος.

Επιπλέον, η εικόνα που δίνεται για τη δομή της νεανικής ανάδρομης αργκό, όπως αυτή προβάλλεται μέσα από τους τίτλους των γνωστών εφημερίδων στη γελοιογραφία, είναι υπεραπλουστευτική (βλ. την *απάλειψη*). Προκειμένου να δοθεί η εντύπωση ότι ο συγκεκριμένος γλωσσικός κώδικας *απαρτίζεται* από τύπους της πρότυπης γαλλικής που έχουν απλώς υποστεί αλλαγή στη σειρά των συλλαβών τους, οι πραγματικές διαστάσεις και η πολλαπλή αξιοποίηση του συγκεκριμένου μορφολογικού μηχανισμού από τους νέους αποσιωπώνται πλήρως. Όπως έχει δείξει η σχετική κοινωνιογλωσσολογική έρευνα, η παρωδιακή αναπαράσταση και, κυρίως, η ρατσιστική στοχοποίηση των γλωσσικών ποικιλιών και των ομιλητών τους (για την ΚΑΑ¹¹⁴ στις ΗΠΑ, βλ. Ronkin & Karn, 1999) προβάλλει την ιδέα ότι «η συμμετοχή στις συγκεκριμένες γλωσσικές κοινότητες είναι εύκολη, αλλά ανώφελη» (Hodge & Kress, 1988: 88). Με την ίδια λογική, υπονοείται εδώ ότι ο καθένας μπορεί να μιλήσει στη «γλώσσα των νέων», προβαίνοντας απλώς στην αντιμετάθεση των συλλαβών σε λέξεις της πρότυπης γαλλικής που ήδη γνωρίζει. Ομοίως, τα ονόματα

¹¹⁴ Καθομιλουμένη Αγγλική των Αφροαμερικανών.

των εφημερίδων στην παραπάνω γελοιογραφία έχουν τροποποιηθεί με μεταθέσεις γραφημάτων και συλλαβών, που οδήγησαν σε αμιγώς ιδιοσυγκρασιακούς μορφολογικούς σχηματισμούς.¹¹⁵ Σε αντίθεση με τις επιλογές του γελοιογράφου, η σχετική έρευνα έχει επισημάνει ότι στη νεανική ανάδρομη αργκό κωδικοποιούνται συνήθως δισύλλαβες ή μονοσύλλαβες λέξεις και, πολύ λιγότερο, τρισύλλαβες (βλ. σχετικά Méla, 1997: 22). Άρα, οι πολυσύλλαβοι τίτλοι, όπως π.χ. *L'Humanité* ή *Libération*, των οποίων οι συλλαβές έχουν αντιστραφεί στη γελοιογραφία, αποκλείονται από τη συγκεκριμένη διαδικασία. Στην πραγματικότητα, το πιθανότερο θα ήταν οι νέοι ομιλητές να προέβαιναν σε προκαταρκτικές διαδικασίες σύντμησης των πολυσύλλαβων σημαινόντων, πριν την εφαρμογή των μορφολογικών μηχανισμών της νεανικής ανάδρομης αργκό σε αυτά, δεδομένης της έντονης τάσης της για τη δισύλλαβια (λ.χ. *L'Humanité* → *L'Huma* → *La Mahu*). Με την απόδοση των συγκεκριμένων τίτλων ως *L'ténia muH* και *Libétionra*, ο γελοιογράφος υποδηλώνει τον παράλογο και ανεκδοτολογικό χαρακτήρα των νεανικών γλωσσικών πρακτικών, (ανα)παράγοντας στερεότυπα περί δομικής απλοϊκότητας και «ανάποδου» γλωσσικού κώδικα. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της εφημερίδας *France-Soir*, όπου αντιστρέφονται τα δύο συνθετικά και σημειώνεται η απουσία του γραφήματος F (*Soir-Rance*). Όπως προκύπτει, όλες οι παραπάνω επιλογές είναι σκόπιμες και επιφέρουν άμεσα την αξιολογική υποβάθμιση της νεανικής ανάδρομης αργκό, οδηγώντας, εν τέλει, στην απαξίωση των γαλλικών νεανικών κοινωνιολέκτων και των ομιλητών τους.¹¹⁶ Μάλιστα, το γεγονός ότι ο γελοιογράφος επιλέγει ένα μόνο μορφολογικό μηχανισμό –τη νεανική ανάδρομη αργκό– για τη στοχοποίηση της «γλώσσας των νέων» στο σύνολό της παραπέμπει στη μετωνυμική αντίληψη του «καθαριστή» υπέρ της πρότυπης γλώσσας (για τον όρο, βλ. Delveroudi & Moschonas, 2003: 18), αυτή, δηλαδή, που στιγματίζει μέσω ενός τύπου, ή μιας

¹¹⁵ Ανάλογοι ιδιοσυγκρασιακοί μορφολογικοί σχηματισμοί έχουν εντοπιστεί σε παρωδίες της ΚΑΑ στο διαδίκτυο, (ανα)παράγοντας ρατσιστικά στερεότυπα για τους ομιλητές της συγκεκριμένης γλωσσικής ποικιλίας. Με αυτό τον τρόπο, οι γλωσσικές πρακτικές τους αναπαρίστανται ούτε λίγο ούτε πολύ ως δείγματα γλωσσικής νωθρότητας ή/και νοητικής διαταραχής (βλ. σχετικά Ronkin & Karn, 1999: 366).

¹¹⁶ Άλλες μελέτες περιπτώσεων έχουν εντοπίσει πρόσθετα μέσα στοχοποίησης. Για παράδειγμα, η Hill (1995) αναφέρει τον τρόπο προφοράς των ισπανικών λέξεων από τους Αγγλοαμερικανούς, τη χρήση μορφημάτων της ισπανικής, καθώς και την απόδοση μειωτικής σημασίας σε συχνά χρησιμοποιούμενες ισπανικές λέξεις. Από την πλευρά τους, οι Ronkin και Karn (1999) αναφέρουν τη μη πρότυπη ορθογράφηση, την καταχρηστική γενίκευση της ακλισίας του ρήματος *to be* «είμαι», τη συμβολική διασύνδεση της ΚΑΑ με τις κοινωνιολέκτους χαμηλού κύρους και τις βωμολοχικές εκφράσεις, καθώς και την παρωδιακή απόδοση σε αυτήν έργων της αρχαίας και της κλασσικής γραμματείας στο διαδίκτυο.

συγκεκριμένης πρακτικής, μια ολόκληρη γλωσσική ποικιλία και την κοινωνική ομάδα των ομιλητών της.

Ενώ η παραπάνω γελοιογραφία προβάλλει τους νέους ως κοινωνική ομάδα που τοποθετείται συμβολικά (ή/και εξωθείται) σε ένα ξεχωριστό κοινωνιογλωσσικό κόσμο, όπου ο ημερήσιος τύπος εκδίδεται στη νεανική ανάδρομη αργκό, οι δύο ακόλουθες γελοιογραφίες από ένα πιο σύγχρονο εγχειρίδιο παρωδούν τη «γλώσσα των νέων» μέσω της οικειοποίησής της από τους εικονιζόμενους ενήλικες. Όπως θα δούμε παρακάτω, αυτή η οικειοποίηση αναπαρίσταται ποικιλοτρόπως και δεν συμβάλλει στην αμφισβήτηση των κοινωνιογλωσσικών ιεραρχιών, αλλά μεγιστοποιεί το γλωσσικό χάσμα μεταξύ νέων και ενηλίκων. Έτσι, οι τελευταίοι (ανα)παράγουν, μιμούμενοι τα νεανικά ύφη ομιλίας, την κυρίαρχη κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων, ενισχύοντας την πρωτοκαθεδρία της πρότυπης γλώσσας.

Δύο τέτοιες γελοιογραφίες, οι οποίες συνοδεύουν δύο κείμενα για τη «γλώσσα των νέων», εντοπίζονται στο εγχειρίδιο *Alter Ego 4* (2007). Στα κείμενα αυτά, οι συγγραφείς παρέχουν εκτενή κάλυψη του κοινωνιογλωσσικού φαινομένου, δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι δεν πρόκειται για ένα κατώτερο γλωσσικό κώδικα. Σε αυτό το πλαίσιο, οι δημιουργοί του εγχειριδίου αναφέρονται, αφενός, στους κοινωνικούς παράγοντες που ενισχύουν την τάση των νέων για τη γλωσσική τους διαφοροποίηση (π.χ. την κρυπτική λειτουργία του γλωσσικού κώδικα, την κατασκευή των κοινωνικών τους ταυτοτήτων, τον «κοινωνικό αποκλεισμό» τους στα γαλλικά προάστια κτλ.) και, αφετέρου, στέκονται στις επιμέρους γλωσσικές διαστάσεις του φαινομένου (π.χ. τη νεανική ανάδρομη αργκό, τη σκόπιμη σύντμηση των σημαινόντων, τον συστηματικό δανεισμό από την αγγλική και την αραβική, τις μεταφορές στον λόγο τους κτλ.). Όσον αφορά τις στάσεις της γλωσσικής κοινότητας απέναντι στις νεανικές κοινωνιολέκτους, οι συγγραφείς επισημαίνουν τόσο τον ενθουσιασμό ορισμένων, λόγω των ευφάνταστων επιλογών και των πρωτότυπων επινοήσεων των νέων ομιλητών, όσο και τον φόβο άλλων για τον αρνητικό αντίκτυπο παρόμοιων πρακτικών στη γαλλική γλώσσα με μια πιθανώς επερχόμενη «γλωσσική φθορά».

Παρ' όλη την κοινωνιογλωσσικά ενήμερη συζήτηση που παρέχουν οι συγγραφείς για τη «γλώσσα των νέων» στα δύο κείμενα, οι δύο γελοιογραφίες που τα συνοδεύουν σατιρίζουν τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές ποικιλοτρόπως μέσω της «φωνής» των αναπαριστώμενων ενηλίκων. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη γελοιογραφία παρουσιάζει ένα καθηγητή κατά τη διάρκεια του μαθήματος, του οποίου ο τρόπος

ομιλίας δεν ανταποκρίνεται ούτε στις προσδοκίες των εικονιζόμενων σπουδαστών και, προφανώς, ούτε σε αυτές του ευρύτερου αναγνωστικού κοινού:

Εικόνα 5.9, *Alter Ego 4* (2007), σελ. 18

Στη σκηνή από το μάθημα που αναπαριστά η παραπάνω εικόνα όλα σχεδόν παραπέμπουν σε μια συμβατική σχολική (ή πανεπιστημιακή) παράδοση: ο καθηγητής, έχοντας σημειώσει ένα μαθηματικό τύπο στον πίνακα, καλεί τους σπουδαστές να ανοίξουν το εγχειρίδιο στη σελίδα που τους υποδεικνύει, ώστε να αρχίσει το μάθημα. Από αυτή την άποψη, ο αναγνώστης παρακολουθεί μια καθημερινή σκηνή από τη σχολική (ή την πανεπιστημιακή) ζωή όπου αναπαρίσταται, καταρχάς, ένας εκπρόσωπος των εκπαιδευτικών θεσμών, ο οποίος ενσαρκώνει, μάλιστα, τα πλέον διαδεδομένα στερεότυπα για τους καθηγητές. Το γεγονός αυτό μαρτυρά η συντηρητική του εμφάνιση, το αυστηρό, τυπικό και αποστασιοποιημένο ύφος του, η προχωρημένη ηλικία του, η ευκολία με την οποία έχει επιβληθεί στο κοινό, καθώς και η συνολικότερη στάση του που (ανα)παράγει το κλίμα της σχολικής (ή της πανεπιστημιακής) ρουτίνας. Ενώ θα ανέμενε κανείς οι γλωσσικές επιλογές του να είναι ανάλογες με το συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος του, το οποίο παραπέμπει σε ένα τυπικό και συντηρητικό εκπρόσωπο ενός οικείου –για τους αποδέκτες– θεσμικού πεδίου, ο καθηγητής παρουσιάζεται να μιλά στη νεανική ανάδρομη αργκό, εκφωνώντας σε αυτή μια από τις πλέον χαρακτηριστικές φράσεις του λόγου σε αίθουσα διδασκαλίας: *N'épreu vos vreuli à la jeupa 85 !* Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια φράση της πρότυπης γαλλικής (*Prenez vos livres à la page 85* «Πάρτε τα βιβλία σας [και πηγαίνετε] στη σελίδα 85») όπου έχει αντιστραφεί η σειρά στις συλλαβές των όρων που περιέχει, προκειμένου να δοθεί η εντύπωση υιοθέτησης εκ μέρους του διδάσκοντα της νεανικής ανάδρομης αργκό.

Με τους όρους της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης, η στερεοτυπική εικόνα για τον καθηγητή, μέσα από το συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος που του αποδίδεται στη γελοιογραφία, μπορεί να αναπαρασταθεί ως σημειωτικό ρεπερτόριο με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα, το οποίο (ανα)παράγεται στη συμβολική σφαίρα της σημείωσης μέσα από την αντίστοιχη μετασημειωτική τυποποίηση (πρβλ. με νέους στην εικόνα 5.8). Εν προκειμένω, όμως, σε αυτή τη μετασημειωτική τυποποίηση –δηλαδή, την αμφίεση, τις κινήσεις, την ιδιοσυγκρασία, τον τρόπο ομιλίας κτλ. που αξιολογούνται από κοινού ως τυπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός παραδοσιακού εκπροσώπου των εκπαιδευτικών θεσμών– εντοπίζεται μια σημαίνουσα σημειωτική ασυμβατότητα, η οποία συνδέεται με το νόημα της γελοιογραφίας. Ενώ, δηλαδή, ο τρόπος αναπαράστασης του καθηγητή μέσω της εικόνας ενεργοποιεί την πιο στερεοτυπική κοινωνική γνώση του αποδέκτη, τα γλωσσικά σημεία ανατρέπουν τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και τις σχετικές υφολογικές συμβάσεις για τον λόγο σε ένα σχολικό (ή πανεπιστημιακό) πλαίσιο. Παρόμοιες ασυμβατότητες στις μετασημειωτικές τυποποιήσεις είναι σκόπιμες και ηθελημένες, ενώ επιστρατεύονται συχνά για να (ανα)παράγουν ιδιαίτερα κοινωνικά νοήματα και επικοινωνιακά εφέ μεταξύ των ομιλητών, όπως π.χ. υπονοούμενα, αιχμές και έμμεσες προσβολές, με πρόσχημα τη διασκέδαση και τον αστεϊσμό ή την υποτιθέμενη επίδειξη ευγένειας και εκλέπτυνσης απέναντι στον συνομιλητή (βλ. σχετικά Agha, 2007: 24-27). Με ανάλογο τρόπο, η υφολογικά ασύμβατη γλωσσική επιλογή που αποδίδεται στον καθηγητή είναι αυτή που προσδίδει στη γελοιογραφία το ιδιαίτερο νόημά της. Σε αντίθετη περίπτωση, αν δεν εντοπιζόταν η συγκεκριμένη ασυμβατότητα στη σημειωτική κατασκευή του μηνύματος της γελοιογραφίας, τότε θα επρόκειτο για μια εικόνα που αναπαριστά ένα απλό στιγμιότυπο από τη σχολική (ή την πανεπιστημιακή) ρουτίνα.

Η παραπάνω ασυμβατότητα αποσκοπεί στο να προκαλέσει την τέρψη και τη διασκέδαση των αποδεκτών της γελοιογραφίας ή, πιθανόν, να προκαλέσει και την αρνητική τους αντίδραση, ανάλογα με τον ιδιαίτερο προσανατολισμό του εκάστοτε αποδέκτη απέναντι σε γλωσσικές πρακτικές –όπως η νεανική ανάδρομη αργκό– και τους θεωρούμενους ως αντιπροσωπευτικότερους ομιλητές της. Εξάλλου, είναι εμφανές ότι οι αντιδράσεις που εκδηλώνουν οι τρεις σπουδαστές στη γελοιογραφία απέναντι στον τρόπο ομιλίας του καθηγητή κυμαίνονται μεταξύ έκπληξης (ίσως και εκνευρισμού), φόβου και απορίας, παρ' όλο που χρησιμοποιείται το ερωτηματικό και στις τρεις περιπτώσεις. Πιο συγκεκριμένα, ο πρώτος σπουδαστής από τα αριστερά,

του οποίου η αμφίεση μαρτυρά τη σχέση του με τη χιπ-χοπ κουλτούρα των νέων στη Γαλλία και, πιθανότατα, με τη χρήση της νεανικής ανάδρομης αργκό, είναι έκπληκτος και, ίσως, εκνευρισμένος από την πρωτοβουλία του καθηγητή. Και αυτό, διότι ο τελευταίος, ως εκπρόσωπος μιας κοινωνικής ομάδας με θεσμική θέση και κύρος που εμπλέκεται άμεσα στην (ανα)παραγωγή των κυρίαρχων μορφών γραμματισμού, μεταφέρει στη σχολική αίθουσα ένα γλωσσικό κώδικα, ο οποίος συμβολίζει τη συμμετοχή σε τελείως διαφορετικές αξίες και πρακτικές (π.χ. την αφοσίωση στο δίκτυο των συνομηλίκων και τις κοινωνικοπολιτισμικές επιρροές του, την επίδειξη άνεσης, σκληρότητας, αλληλεγγύης, αντίστασης προς τους καθιερωμένους τρόπους ομιλίας και τις αντίστοιχες πρακτικές κτλ.). Οι άλλοι δύο σπουδαστές, που φαίνεται να εκδηλώνουν περισσότερο κομφορμισμό σε σχέση με τις (ενδο)σχολικές (ή ακαδημαϊκές) νόρμες, εκφράζουν είτε φόβο είτε μεγάλη απορία, εξαιτίας της απροσδόκητης και της επεισοδιακής τροπής που φαίνεται να παίρνει η διδασκαλία.

Ωστόσο, η οικειοποίηση της νεανικής ανάδρομης αργκό από ένα τυπικό εκπρόσωπο των εκπαιδευτικών θεσμών δεν ανατρέπει παρά μόνο φαινομενικά τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και τις σχετικές υφολογικές συμβάσεις. Στην πραγματικότητα, αυτές λειτουργούν ως προϋπόθεση για τον εντοπισμό της σημειωτικής ασυμβατότητας και την ερμηνεία του μηνύματος της γελοιογραφίας, ενώ συνδέονται τόσο με τη μορφή του γλωσσικού μηνύματος που παράγει ο καθηγητής όσο και με την κοινωνική λειτουργία που αποδίδεται στην νεανική ανάδρομη αργκό στη σφαίρα της αναπαράστασης.

Ως προς τη μορφή του γλωσσικού μηνύματος, η αναπαράσταση της νεανικής ανάδρομης αργκό στη γελοιογραφία βασίζεται στην προϋπόθεση ότι το αλλόγλωσσο κοινό κατέχει τη γνώση της πρότυπης γαλλικής. Η φράση που εκφωνεί ο καθηγητής (ανα)παράγει την πρότυπη γλωσσική ποικιλία με τη μόνη διαφορά ότι οι συλλαβές πολλών όρων έχουν αντιστραφεί, ώστε να δοθεί η εντύπωση της ομιλίας του στη νεανική ανάδρομη αργκό. Συνεπώς, στο, εκ πρώτης όψεως, ανατρεπτικό γλωσσικό μήνυμα της γελοιογραφίας λανθάνει η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης (βλ. ενότητα 2.1.3), που προωθεί την πρότυπη γαλλική μέσω της ιεραρχικής διαφοροποίησής της από τη νεανική ανάδρομη αργκό. Η ιδεολογία αυτή υπαγορεύει και νομιμοποιεί την παρωδία της τελευταίας ως «παράδοξης» γλώσσας με αντίστροφη φορά· και, μάλιστα, παρά τις ιδιαίτερες κοινωνικές λειτουργίες που αυτή επιτελεί μεταξύ των νέων ομιλητών (λ.χ. την έκφραση αλληλεγγύης στο δίκτυο των συνομηλίκων), τον νεότερο χαρακτήρα και την εκφραστική πρωτοτυπία που

προσδίδει στις νεανικές κοινωνιολέκτους (βλ. την *απάλειψη*). Επομένως, η γελοιογραφία συμβάλλει στην (ανα)παραγωγή των αρνητικών στάσεων απέναντι στη «γλώσσα των νέων», παρ' ότι εντάσσεται φαινομενικά στο εγχειρίδιο με σκοπό την τέρψη και τη διασκέδαση του αλλόγλωσσου κοινού και, μάλιστα, συνοδεύοντας δύο παράλληλα κείμενα, όπου το φαινόμενο προσεγγίζεται με κοινωνιογλωσσικά ενήμερο τρόπο.

Ως προς την κοινωνική της λειτουργία, η νεανική ανάδρομη αργκό αναπαρίσταται και πάλι σε ένα θεσμικό πλαίσιο, την εκπαίδευση, όπου προβλέπεται η χρήση της πρότυπης γαλλικής. Το αποτέλεσμα είναι οι υφολογικές διαφοροποιήσεις από αυτή να προβάλλονται συστηματικά ως ακατάλληλες, ασύμβατες και μη αναμενόμενες γλωσσικές επιλογές μέσα από τον λόγο και το συνολικότερο ύφος των τυπικών εκπροσώπων αντίστοιχων θεσμών (βλ. την *εικονοποίηση*). Αυτή την αξιολογική μεταχείριση των γλωσσικών ποικιλιών ως αποκλίσεων από την πρότυπη γλώσσα μαρτυρά εκ νέου η γελοιογραφία της εικόνας 5.9 όπου, για μια ακόμη φορά, η ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης υπαγορεύει τη σημειωτική κατασκευή του μηνύματός της, υποβαθμίζοντας τη «γλώσσα των νέων» έναντι της πρότυπης γαλλικής στην κοινωνιογλωσσική ιεραρχία. Αυτό επιτυγχάνεται και πάλι αναφορικά με τις κοινωνικές λειτουργίες που επιτελούν οι δύο αντιπαραβαλλόμενες γλωσσικές ποικιλίες στον πραγματικό και τον αναπαριστώμενο κόσμο και σε σχέση με τους θεωρούμενους ως αντιπροσωπευτικότερους ομιλητές τους.

Η οικειοποίηση της «γλώσσας των νέων» από τους ενήλικες και τον κυρίαρχο λόγο αναπαρίσταται στα εγχειρίδια ποικιλοτρόπως, προβάλλοντας τις αρνητικές στάσεις διαφορετικών μελών της γλωσσικής κοινότητας απέναντι στις νεανικές γλωσσικές πρακτικές. Έτσι, η «γλώσσα των νέων», πέρα από τη σάτιρά της μέσα από τον κυρίαρχο λόγο των Μ.Μ.Ε. (εικόνα 5.8) και των εκπαιδευτικών θεσμών (εικόνα 5.9), παρουσιάζεται να προβληματίζει έντονα και τους ομιλητές μιας πολύ παλαιότερης γενιάς, που παρακολουθούν σαστισμένοι τις γλωσσικές πρακτικές της νεολαίας (εικόνα 5.10). Ένα αντίστοιχο παράδειγμα παρέχει η τελευταία γελοιογραφία, όπου μια ηλικιωμένη κυρία αναπαρίσταται να εκφωνεί ένα ρητό μεταπραγματολογικό σχόλιο περί ακατανοησίας του γλωσσικού κώδικα που χρησιμοποιούν οι νέοι, όταν επικοινωνούν με γραπτά μηνύματα μέσω των κινητών τους τηλεφώνων:

Εικόνα 5.10, *Alter Ego 4* (2007), σελ. 20

Η ηλικιωμένη κυρία της εικόνας παρουσιάζεται, μαζί με το σκυλάκι της, να κοιτά με έντονη απορία, καθώς διερωτάται τι μπορεί να λένε μεταξύ τους οι νέοι μέσω του γλωσσικού κώδικα που χρησιμοποιούν για τη σύνταξη των μηνυμάτων τους στα κινητά τους τηλέφωνα. Η απορία της θεωρείται μάλλον εύλογη, λόγω της προχωρημένης ηλικίας της, γεγονός που παραπέμπει στερεοτυπικά στην ελλιπή εξοικείωση των ατόμων της γενιάς της με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και τις αναδυόμενες γλωσσικές πρακτικές που συνδέονται με αυτές. Η επιλογή της συγκεκριμένης ομιλήτριας από τον γελοιογράφο μαρτυρά πιθανότατα την επιθυμία του να αναπαραστήσει ένα άτομο που θα εκληφθεί από τους αποδέκτες ως φορέας πιο παραδοσιακών αξιών και αντιλήψεων και, άρα, θα λειτουργήσει ως εκφραστής ενός συντηρητικότερου γλωσσικού προσανατολισμού. Έτσι, η γηραιά ομιλήτρια ενσαρκώνει ένα συνολικότερο και κοινωνικά αναγνωρίσιμο ύφος που αντλεί από στερεοτυπικές εικόνες για τους ομιλητές, τις πρακτικές, τη συμπεριφορά, την εμφάνιση, τις νόρμες επικοινωνίας τους κτλ., όπως οι νέοι (βλ. εικόνα 5.8) και ο καθηγητής (βλ. εικόνα 5.9) προηγουμένως (βλ. επίσης ενότητα 2.1.3 και κεφ. 4).

Εντούτοις, αν και η εικόνα της γηραιάς ομιλήτριας απηχεί τις κυρίαρχες και στερεοτυπικές κοινωνικές αξιολογήσεις, τα γλωσσικά σημεία που αναπαριστούν τον τρόπο ομιλίας της δεν εναρμονίζονται με αυτές. Πρόκειται για μια σημαίνουσα ασυμβατότητα στη μετασημειωτική τυποποίηση, η οποία (ανα)παράγει στο εγχειρίδιο το ύφος της γηραιάς ομιλήτριας ως σημειωτικό ρεπερτόριο με αναγνωρίσιμο κοινωνικό νόημα (βλ. Agha, 2007: 24-27). Αυτό οφείλεται στην επιλογή του γελοιογράφου να παρουσιάσει το ρητό μεταπραγματολογικό σχόλιο της εικονιζόμενης περί ακατανοησίας των νεανικών ηλεκτρονικών γραφών στα κινητά

τηλέφωνα με τη μορφή του ίδιου, «ακατάληπτου» γλωσσικού κώδικα που εκείνη καταγγέλλει.

Πράγματι, η φράση της ηλικιωμένης κυρίας *Me kes kil se diz ?*, που αποδίδεται στην πρότυπη γαλλική με τη μορφή *Mais, qu'est-ce qu'ils se disent ?* «Μα καλά, τι λένε αυτοί μεταξύ τους;», (ανα)παράγει τις φωνητικές γραφές που χρησιμοποιούν οι νέοι ομιλητές κατά τη σύνταξη των μηνυμάτων στα κινητά τους τηλέφωνα. Έτσι, η ιστορική ορθογραφία της γαλλικής, που θα ήταν υφολογικά συμβατή με το αρνητικό μεταπραγματολογικό σχόλιο και την εικόνα της γηραιάς ομιλήτριας, αντικαθίσταται από μια σειρά φωνητικών γραφών που παραπέμπουν σε ένα δείγμα από τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές. Η προβολή της συγκεκριμένης σημειωτικής ασυμβατότητας συνδέεται με το ιδιαίτερο μήνυμα της γελοιογραφίας. Για ακόμη μια φορά, η «γλώσσα των νέων» αναπαρίσταται ως μέσο επικοινωνιακού αποκλεισμού των ενηλίκων (βλ. επίσης ενότητα 5.6.1.3) και ως ανορθόδοξη χρήση της γλώσσας, αφού εντοπίζεται ως πρόβλημα από διάφορα μέλη της γλωσσικής κοινότητας.

Από την ανάλυση των τριών παραπάνω σκίτσων και γελοιογραφιών, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα μεταπραγματολογικά σχόλια για «τη γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια ενδέχεται να κωδικοποιούν με ένα φαινομενικά πρωτότυπο, ελκυστικό και ευφάνταστο τρόπο τις αρνητικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις για τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές. Συνεπώς, παρόμοια σκίτσα και γελοιογραφίες μπορούν να απομονωθούν ως μια ακόμη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαριστούν τη «γλώσσα των νέων» στο πλαίσιο (ανα)παραγωγής της πρότυπης γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Ειδικότερα, όσον αφορά τα δύο κεντρικά ερωτήματα που διατυπώσαμε στην αρχή της ανάλυσης –και, ειδικότερα, σε σχέση με το ιδιαίτερο περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των σκιτσογράφων/γελοιογράφων– οδηγούμαστε στις εξής διαπιστώσεις: από τη μία πλευρά, οι δημιουργοί των γελοιογραφιών στοχοποιούν από το σύνολο των νεανικών γλωσσικών πρακτικών τη νεανική ανάδρομη αργκό και τις νεανικές φωνητικές γραφές στα μηνύματα των κινητών τηλεφώνων ως αλλοιώσεις και παραφθορές της πρότυπης γλώσσας· από την άλλη πλευρά, η υπονόμευση των νεανικών γλωσσικών πρακτικών επιτυγχάνεται μέσα από την αναπαράσταση ενός κοινωνιογλωσσικού κόσμου σκοπίμως ασύμβατου με τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής μας εμπειρίας, όπου οι νεανικές γλωσσικές πρακτικές επιτελούν τις κοινωνικές λειτουργίες της πρότυπης

γλώσσας, ενώ αναπαρίστανται στον λόγο των μη αναμενόμενων ομιλητών.¹¹⁷ Επομένως, το περιεχόμενο των γελοιογραφιών και η ερμηνεία του μηνύματος που μεταδίδουν στους αποδέκτες υπαγορεύονται από το ίδιο ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, το οποίο (ανα)παράγει την ιεραρχική διαφοροποίηση των ομιλητών και των γλωσσικών ποικιλιών στα εγχειρίδια, πάντα προς όφελος της πρότυπης γαλλικής και των ενηλίκων ως των αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της.

Αναλυτικότερα, οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης –δηλαδή, η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη* (βλ. ενότητα 2.1.3)– ανιχνεύονται και στη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των γελοιογράφων, ενώ είναι άμεσα συνδεδεμένες με την πολιτική ανάδειξης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Καταρχάς, η νεανική ανάδρομη αργκό και οι φωνητικές γραφές στα μηνύματα των κινητών τηλεφώνων αναπαρίστανται, προκειμένου να απεικονίσουν στη γλώσσα ένα συνολικότερο –και κοινωνικά αναγνωρίσιμο– ανατρεπτικό νεανικό ύφος, το οποίο συνεπάγεται την ένταξη των νέων σε ένα ξεχωριστό σύμπαν, στο περιθώριο των κυρίαρχων κοινωνιογλωσσικών πρακτικών και, πρωτίστως, της πρότυπης γλώσσας (βλ. την *εικονοποίηση*). Παράλληλα, η οξεία κοινωνιογλωσσική αντίθεση μεταξύ των νέων ομιλητών και των ενηλίκων (ανα)παράγεται ποικιλοτρόπως, πάντα προς όφελος των τελευταίων και της πρότυπης γαλλικής. Έτσι, σε αντίθεση με τους νέους, που αναπαρίστανται συνήθως στα σκίτσα και τις γελοιογραφίες ως ομοιογενής κοινωνική ομάδα με τις αντισυμβατικές γλωσσικές πρακτικές της, ο κυρίαρχος λόγος των ενηλίκων υπέρ της πρότυπης γλώσσας (ανα)παράγεται από διάφορα θεσμικά πλαίσια (τη δημοσιογραφία, την εκπαίδευση) και διαφορετικούς ομιλητές της γλωσσικής κοινότητας (την ηλικιωμένη κυρία) (βλ. την *αναδρομικότητα*). Τέλος, όλα τα σκίτσα και οι υπό εξέταση γελοιογραφίες βασίζονται σε μια υπεραπλούστευση του κοινωνιογλωσσικού πεδίου (βλ. την *απάλειψη*). Αυτή εξυπηρετεί μόνιμα την κατασκευή του χάσματος ανάμεσα στις γλωσσικές πρακτικές των νέων και της πρότυπης γαλλικής των ενηλίκων μέσα από τα σχετικά ύφη που αντιπαραβάλλονται γι' αυτούς. Κατά την ανάλυση, διαπιστώσαμε κατ' επανάληψη ότι τα ύφη των

¹¹⁷ Για την οικειοποίηση γλωσσικών ποικιλιών χαμηλού κύρους από τους ομιλητές που εκπροσωπούν την κυρίαρχη κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων, βλ. επίσης Bucholtz & Lopez, 2011: 684, 685.

ενηλίκων που αντιπαραβάλλονται στερεοτυπικά στον νεανικό, περιθωριακό αντικομφορμισμό επιλέγονται σκοπίμως για: α) τον επίσημο χαρακτήρα τους, β) τη θεσμική τους διάσταση και γ) τον συντηρητισμό τους (πρβλ. με το επίσημο, δημοσιογραφικό ύφος στην εικόνα 5.8, το τυπικό ύφος του διδάσκοντα στην εικόνα 5.9 και το ύφος της ομιλήτριας στην εικόνα 5.10 ως σήμα κατατεθέν μιας εκπροσώπου πιο παραδοσιακών αντιλήψεων και αξιών). Με αυτούς τους όρους, η δυναμική που αναπτύσσεται στο κοινωνιογλωσσικό πεδίο κατά την επαφή διαφορετικών ομιλητών και χρήσεων της γλώσσας αποσιωπάται υπέρ της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της. Κλείνοντας, οι γελοιογράφοι απομονώνουν με απλουστευτικό τρόπο την αντιμετάθεση των συλλαβών και τις φωνητικές γραφές στα κινητά τηλέφωνα ως φαινόμενα αντιπροσωπευτικά για τη «γλώσσα των νέων» στο σύνολό της (βλ. και πάλι την *απάλειψη*). Η επιδίωξη για την παρωδιακή τους υπονόμηση οδηγεί τους γελοιογράφους στην καταχρηστική εφαρμογή των «ιδιότυπων νεανικών τεχνικών» (της ανάδρομης αργκό και των φωνητικών, ηλεκτρονικών γραφών) σε γλωσσικά περιεχόμενα που θα εκφέρονταν, με βάση τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αναμονές, στην πρότυπη γλώσσα (σε τίτλους γνωστών εφημερίδων, επικοινωνιακές ρουτίνες εκπαιδευτικών κατά τη σχολική διδασκαλία και δηλώσεις περί αδυναμίας κατανόησης των νέων από σαστισμένους γηραιότερους ομιλητές).

Με την ανάλυση των σκίτσων και των γελοιογραφιών για τη «γλώσσα των νέων» ολοκληρώνεται η μελέτη που αφιερώνουμε στη συνολικότερη διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των νέων έναντι των ενηλίκων ως διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια. Εξαιτίας του ιδιάζοντα χαρακτήρα τους σε σχέση με τα άλλα είδη μεταπραγματολογικού σχολιασμού, παρόμοια σκίτσα και γελοιογραφίες διαχωρίστηκαν σκοπίμως από τα υπόλοιπα και εξετάστηκαν εξίσου ενδελεχώς. Ο στόχος μας ήταν να τεκμηριωθεί περαιτέρω η θέση ότι, παρά το φάσμα της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια για την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» σε αυτά, η πρότυπη γαλλική (ανα)παράγεται μόνιμα ως κυρίαρχη γνώση για την ξενόγλωσση διδασκαλία· και, μάλιστα, ενώ κατασκευάζεται από συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία η συναίνεση του αλλόγλωσσου κοινού για την πρωτοκαθεδρία της.

5.8 Ανακεφαλαίωση

Γενικά, η «γλώσσα των νέων» έχει μελετηθεί εκτενώς ως το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα από την ηλικιακή διαφοροποίηση της γλώσσας. Οι ιδιαίτερες γλωσσικές χρήσεις των νέων, που έχουν οριστεί στη σχετική έρευνα ως *νεανικές κοινωνιόλεκτοι*, έχουν συνδεθεί με την τάση τους να διαπραγματεύονται τη σχέση τους με τους κατεστημένους τρόπους έκφρασης μέσω της υιοθέτησης εναλλακτικών, εξωσυμβατικών γλωσσικών επιλογών και, κατ' επέκταση, της συχνότερης χρήσης μη πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών εκ μέρους τους. Το γεγονός αυτό επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις επιλογές των συγγραφέων στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας και δείξαμε ότι συνδέεται άμεσα με την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Η μελέτη του υλικού που εξετάσαμε από τα εγχειρίδια έδειξε ότι η ποικιλότητα της γαλλικής συσχετίζεται συστηματικά από τους συγγραφείς με τη νεαρή ηλικία των ομιλητών και συμβάλλει στην υφολογική κατασκευή τους έναντι των ενηλίκων που αναπαρίστανται ως οι πλέον αντιπροσωπευτικοί ομιλητές της πρότυπης γαλλικής στα εγχειρίδια.

Αξιοποιώντας μια σημειωτική ανθρωπογλωσσολογική προσέγγιση του ύφους, ο στόχος μας ήταν να δείξουμε πώς ακριβώς επιτυγχάνεται η διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των νέων έναντι των ενηλίκων, μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων για την ηλικιακή διαφοροποίηση της γαλλικής και, ειδικότερα, για τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια. Όπως είδαμε, ο λόγος αυτός στηρίζεται σε συγκεκριμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις, οι οποίες υπαγορεύουν τη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων. Με βάση την ιδιαίτερη μορφή, την έκταση και το περιεχόμενο της συγκεκριμένης δραστηριότητας, οριοθετήσαμε και αναλύσαμε τις επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου αναπαρίσταται η «γλώσσα» των νέων στο πλαίσιο της συνολικότερης υφολογικής κατασκευής τους έναντι των ενηλίκων.

Αναλυτικότερα, δείξαμε ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών από τις δύο ηλικιακές ομάδες επιτυγχάνεται, καταρχάς, μέσα από τις συνομιλίες τους στα εγχειρίδια. Όπως είδαμε, είτε πρόκειται για αυτόνομες είτε για μεικτές συνομιλίες, με ή χωρίς τη συνοδεία σκίτσων και εικόνων, το νεανικό ύφος

διαφοροποιείται από αυτό των ενηλίκων στον μέγιστο δυνατό βαθμό, γεγονός που αντανακλάται και στη γλωσσική τους χρήση, προκειμένου να αναπαρασταθεί η απόκλιση των νέων από την πρότυπη γαλλική και η σύγκλιση των ενηλίκων με αυτήν.

Παράλληλα, η λεπτομερέστερη μελέτη του ρεπερτορίου των γλωσσικών ποικιλιών, τις οποίες αξιοποιούν οι συγγραφείς για την κατασκευή του νεανικού ύφους έναντι αυτού των ενηλίκων στα εγχειρίδια, οδηγεί στο εξής συμπέρασμα: είτε το ρεπερτόριο αυτό περιλαμβάνει ποικιλίες της πιο καθημερινής και προφορικής γλώσσας, που καλούνται να συνδηλώσουν στερεοτυπικά το νεανικό ύφος ομιλίας στα εγχειρίδια, είτε εντονότερα υφολογικά μαρκαρισμένες ποικιλίες, που αναπαριστούν ρεαλιστικότερα όψεις των νεανικών κοινωνιολέκτων, η έμφαση δίνεται μόνιμα στην απόκλιση του νεανικού ύφους ομιλίας από την πρότυπη γαλλική.

Στην περίπτωση όπου παρουσιάζονται μεικτές συνομιλίες νέων και ενηλίκων στα εγχειρίδια, οι ειδικότερες γλωσσικές επιλογές που αποδίδονται από τους συγγραφείς στους νεότερους, στο πλαίσιο της υφολογικής κατασκευής τους έναντι των μεγαλύτερων, συμβάλλουν στην αναπαράστασή τους ως ομιλητών οι οποίοι, επειδή δεν ευθυγραμμίζονται πάντοτε με την πρότυπη γαλλική, είναι επιρρεπείς σε κοινωνιογλωσσικά ολισθήματα. Κατά κανόνα, η διαφοροποίηση από την πρότυπη γαλλική –είτε αφορά μεμονωμένες υφολογικές εναλλαγές είτε μια συνολικότερη απόκλιση από τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και τις σχετικές υφολογικές συμβάσεις για μια επικοινωνιακή περίσταση– αναπαρίσταται μόνιμα ως κοινωνιογλωσσικό ατόπημα με αρνητικές επιπτώσεις για τους νέους ομιλητές. Μάλιστα, οι γλωσσικές επιλογές των νέων που αποκλίνουν από την πρότυπη γαλλική προβάλλονται από τους συγγραφείς στα εγχειρίδια σε συνομιλίες με επίσημο χαρακτήρα και απέναντι σε ιεραρχικά ανώτερους ομιλητές. Έτσι, το κοινωνικό νόημα που συνδηλώνουν παρόμοιες γλωσσικές επιλογές συνδέεται με την έλλειψη ευγένειας και σεβασμού απέναντι στο πρόσωπο του θεσμικά ισχυρότερου ενήλικα, αλλά και με την υποβάθμιση της κοινωνικής εικόνας του νέου και τον στιγματισμό των ελλειμματικών του γνώσεων.

Σε ανάλογα συμπεράσματα με τα ανωτέρω καταλήξαμε και για τους ενήλικες, οι οποίοι υιοθετούν στις συνομιλίες τους γλωσσικές επιλογές που παραπέμπουν στερεοτυπικά στη «γλώσσα των νέων». Και πάλι, τέτοιες επιλογές αναπαρίστανται ως επικοινωνιακά σφάλματα με αυξημένο κοινωνικό κόστος: η δριμεία κριτική και στοχοποίηση, μέχρι και ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας, παρουσιάζονται να

είναι στα εγχειρίδια οι συνέπειες για τους ενήλικες που, όπως οι νέοι, δεν ευθυγραμμίζονται με τη χρήση της πρότυπης γαλλικής.

Το επόμενο μέρος της ανάλυσης αφιερώθηκε σε μια ακόμη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων ως διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια. Ειδικότερα, εξετάστηκαν τα μεταπραγματολογικά σχόλια για τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια ως συστατικό ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου νεανικού ύφους. Από την ανάλυσή τους προκύπτει ότι όλα τα μεταπραγματολογικά σχόλια για τις νεανικές γλωσσικές πρακτικές προέρχονται από ενήλικες, οι οποίοι παρουσιάζονται κατά κανόνα στα εγχειρίδια ως οι πλέον αντιπροσωπευτικοί ομιλητές της πρότυπης γαλλικής. Γενικά, τα σχόλια υποβαθμίζουν τη «γλώσσα των νέων», (ανα)παράγοντας το κοινωνιογλωσσικό κύρος των μεγαλύτερων ως νομιμότερων ομιλητών της γαλλικής.

Ειδικότερα, η μελέτη του ιδιαίτερου περιεχομένου που αποδίδεται κάθε φορά στα επιμέρους μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων αποκάλυψε δύο βασικούς τρόπους στοχοποίησης της «γλώσσας των νέων»: πρώτον, την αναπαράστασή της ως ακατάληπτου γλωσσικού κώδικα και, δεύτερον, ως αιτίας για τα επικριτικά σχόλια των ενηλίκων. Στην πρώτη περίπτωση, η ανάλυση ξεκίνησε από απλά συνομιλιακά αιτήματα ενηλίκων για τη διευκρίνιση ή/και την επανάληψη όρων από τη «γλώσσα των νέων» προς «διευκόλυνση» της επικοινωνίας· έπειτα, πέρασε σε αξιολογικές αντιδράσεις των μεγαλύτερων για τον «άγνωστο» γλωσσικό κώδικα· και, τέλος, επεκτάθηκε σε εκτενέστερες αφηγήσεις ενός «παράδοξου» κοινωνιογλωσσικού κόσμου. Στη δεύτερη περίπτωση, τα επικριτικά μεταπραγματολογικά σχόλια χωρίστηκαν ως προς τον ιδιαίτερο τρόπο εκφοράς τους στα εγχειρίδια σε λεκτικά και μη λεκτικά, ενώ τα λεκτικά διακρίθηκαν περαιτέρω σε ρητά και έμμεσα. Παράλληλα, φάνηκε κατά την ανάλυση ότι τα ρητά λεκτικά μεταπραγματολογικά σχόλια είναι συχνότερα και αυτό γιατί γίνονται ευκολότερα αντιληπτά από το αλλόγλωσσο κοινό, φανερώνοντας άμεσα το κοινωνικό νόημα που αποδίδεται στη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι τα επικριτικά σχόλια των ενηλίκων στοχοποιούν, κυρίως, τις νεαρές ομιλήτριες στο υπό εξέταση υλικό, παρέχοντας ενδείξεις για την ύπαρξη φαινομένων έμφυλης, ιεραρχικής κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στα εγχειρίδια.

Ένα τελευταίο είδος μεταπραγματολογικού σχολιασμού που εντοπίζεται στα εγχειρίδια για τη «γλώσσα των νέων» είναι τα σχετικά σκίτσα και οι γελοιογραφίες.

Εξαιτίας της ιδιαίτερης μορφής και του περιεχομένου που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των δημιουργών τους, τα σκίτσα και οι γελοιογραφίες εξετάστηκαν σε ξεχωριστή ενότητα από τα υπόλοιπα μεταπραγματολογικά σχόλια. Η μελέτη τους έδειξε ότι συνιστούν πολυπλοκότερες σημειωτικές κατασκευές που κωδικοποιούν με έμμεσο και ευφάνταστο τρόπο τις αρνητικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις για τις νεανικές κοινωνιολέκτους, με πρόσχημα τη διασκέδαση των αναγνωστών και τον αστεϊσμό. Συνολικά, φάνηκε ότι τα σκίτσα και οι γελοιογραφίες συμβάλλουν συστηματικά στην παρωδιακή και τη σατιρική υπονόμηση των νεανικών γλωσσικών πρακτικών ως συστατικών ενός συνολικότερου και κοινωνικά αναγνωρίσιμου νεανικού ύφους στα εγχειρίδια.

Στον ανακεφαλαιωτικό πίνακα που παρατίθεται παρακάτω, παρουσιάζουμε συγκεντρωτικά τα επιμέρους ευρήματα για την κάθε πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, ο οποίος αναπαριστά τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια και τους αντιπαραβάλλει υφολογικά με τους ενήλικες:

<i>Μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων για την υφολογική κατασκευή νέων έναντι ενηλίκων</i>	<i>(Μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων στα εγχειρίδια</i>		
	<u>Μορφή</u>	<u>Έκταση</u>	<u>Περιεχόμενο</u>
Υφολογική κατασκευή νέων έναντι ενηλίκων μέσα από συνομιλίες	<i>Γλωσσικά σημεία:</i> Αυτόνομες ή μεικτές συνομιλίες νέων και ενηλίκων <i>Μη γλωσσικά σημεία:</i> Σκίτσα/εικόνες Τυπογραφικά μέσα (εισαγωγικά, πλαίσια, έντονοι χαρακτήρες κτλ.)	Παρόμοιας έκτασης συνομιλίες	Κοινή θεματολογία και σημασιολογικά συγκρίσιμο περιεχόμενο συνομιλιών Αντιστοιχίες στο λεξιλόγιο
Γλωσσικό ρεπερτόριο για την κατασκευή του νεανικού ύφους	<i>Γλωσσικά σημεία:</i> Γλωσσικό δείγμα πλαισιωμένο (ή μη) από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων <i>Μη γλωσσικά σημεία:</i> Τυπογραφικά μέσα		α. Ποικιλίες της γαλλικής από την καθημερινή και προφορική γλώσσα β. Εντονότερα υφολογικά μαρκαρισμένα στοιχεία για τη ρεαλιστικότερη αναπαράσταση των νεανικών κοινωνιολέκτων

Υφολογική κατασκευή νέων μέσα από τις ειδικότερες γλωσσικές επιλογές τους σε μεικτές συνομιλίες με ενήλικες	<i>Γλωσσικά σημεία:</i> Μεικτές συνομιλίες νέων και ενηλίκων <i>Μη γλωσσικά σημεία:</i> Τυπογραφικά μέσα	α. Μεμονωμένες υφολογικές εναλλαγές προς μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής β. Συνολικότερη απόκλιση από κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και σχετικές υφολογικές συμβάσεις	Νέοι ομιλητές επιρρεπείς σε κοινωνιογλωσσικά ολισθήματα Συμμετοχή σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις Ομιλητές επικοινωνιακά αδέξιοι ή/και με γενικότερο έλλειμμα γνώσεων
«Νεανικά ύφη» σε συνομιλίες ενηλίκων	<i>Γλωσσικά σημεία:</i> Συνομιλίες ενηλίκων και μεταπραγματολογικά σχόλια ενός ενήλικα για τον άλλον <i>Μη γλωσσικά σημεία:</i> Τυπογραφικά μέσα		Αυξημένο κοινωνικό κόστος εναλλαγών προς νεανικά ύφη ομιλίας Συμμετοχή σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις Δριμεία κριτική, κίνδυνος αποκλεισμού από την αγορά εργασίας
Μεταπραγματολογικά σχόλια για τη «γλώσσα των νέων»	<i>Γλωσσικά σημεία:</i> Λεκτικές αξιολογικές αντιδράσεις <i>Μη γλωσσικά σημεία:</i> Εικόνες/σκίτσα Τυπογραφικά μέσα	α. Σύντομα συνομιλιακά αιτήματα ενηλίκων β. Αξιολογικές αντιδράσεις ενηλίκων γ. Αφηγήσεις ενός κοινωνιογλωσσικού κόσμου από ενήλικες	α. Η «γλώσσα των νέων» ως ακατάληπτος κώδικας β. Η «γλώσσα των νέων» ως αιτία για επικριτικά σχόλια Ρητά και έμμεσα επικριτικά σχόλια
Σκίτσα και γελοιογραφίες για τη «γλώσσα των νέων»	<i>Μη γλωσσικά σημεία:</i> Εικόνες/σκίτσα Τυπογραφικά μέσα Ειδικά πλαίσια Παραγλωσσικά μέσα εικονιζόμενων ομιλητών <i>Γλωσσικά σημεία:</i> Γλωσσικό μήνυμα και λεζάντα γελοιογραφίας, αντιμεταθέσεις συλλαβών, φωνητικές γραφές, αναγραμματισμοί		Έμμεση και ευφάνταστη κωδικοποίηση αρνητικών κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων Παρωδιακή και σατιρική υπονόμηση: α. Νεανικής ανδρομής αργκό β. Ηλεκτρονικών φωνητικών γραφών

Πίνακας 10: Οι πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων για την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή νέων και ενηλίκων στα εγχειρίδια

Το συνολικότερο συμπέρασμα που εξάγεται από την προβολή της ηλικιακής διαφοροποίησης της γαλλικής στα εγχειρίδια είναι ότι αυτή δεν υπονομεύει, αλλά συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Η ανάλυση του υλικού μας έδειξε ότι ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων για την αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια (βλ. τον παραπάνω πίνακα) υπαγορεύεται από το ίδιο ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, που έχει οριστεί στη σχετική έρευνα ως *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης*. Οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που την (ανα)παράγουν (η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη*) μελετήθηκαν συστηματικά στο υλικό μας, προκειμένου να φανεί πώς ακριβώς υλοποιείται η πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Σε αυτό το πλαίσιο, μέσα από την *εικονοποίηση* φάνηκε ότι οι γλωσσικές επιλογές των νέων —όποιες κι αν είναι αυτές κατά περίπτωση— αντανακλούν στη γλώσσα ένα διακριτό, ανεπίσημο, χαλαρό και, συχνά, εξωσυμβατικό νεανικό ύφος, το οποίο εγγράφεται σε σχέση αντίθεσης με την κυρίαρχη κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων που εκπροσωπούν και (ανα)παράγουν οι ενήλικες. Στη συνέχεια, η *αναδρομικότητα* αποτέλεσε αντικείμενο αναφοράς, πρωτίτως, λόγω της απουσίας της, αφού η υφολογική αντίθεση με βάση την ηλικία αναπαρίσταται, συνήθως, στα εγχειρίδια ως μία, ενιαία και απόλυτη μεταξύ των δύο αντιπαραβαλλόμενων ηλικιακών ομάδων (νέων και ενηλίκων). Πάντως, το υλικό μας παρέχει ενδείξεις ότι τα επικριτικά μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων στοχοποιούν, κυρίως, τις νεαρές ομιλήτριες, αναπαράγοντας αναδρομικά τις κοινωνιογλωσσικές διακρίσεις στο εσωτερικό της ηλικιακής ομάδας των νέων, βάσει του φύλου τους. Επιπλέον, η υφολογική αντίθεση των νέων (ανα)παράγεται αναδρομικά έναντι πολλών και διαφορετικών ενηλίκων και, πάντα, εις βάρος των πρώτων και της «γλώσσας» τους. Τέλος, η *απάλειψη* συμβάλλει στην (ανα)παραγωγή στερεοτύπων για τους ομιλητές και τις κοινωνικές τους ομάδες, στις οποίες κατατάσσονται με απόλυτο τρόπο με βάση τα πάγια και προκαθορισμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους, όπως η ηλικία. Έτσι, αποσιωπάται, αφενός, το υφολογικό συνεχές κατά τη χρήση της γλώσσας από όλους τους ομιλητές ανεξαρτήτως ηλικίας και, αφετέρου, η ενδογενής γλωσσική διαφοροποίηση στο εσωτερικό των δύο αντιπαραβαλλόμενων ηλικιακών ομάδων, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η κατασκευή της υφολογικής αντίθεσης των νέων με τους ενήλικες. Μάλιστα, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι η αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» εστιάζει μονομερώς στο λεξιλόγιο, ενώ η στερεοτυπική αναπαράσταση

του νεανικού ύφους ομιλίας στα εγχειρίδια περιορίζεται συχνά σε ποικιλίες της γαλλικής από την πιο καθημερινή, ανεπίσημη και προφορική χρήση της. Ο παρακάτω πίνακας περιέχει συγκεντρωτικά τις γλωσσικές ποικιλίες από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, οι οποίες συμβάλλουν στην κατασκευή του νεανικού ύφους στα υπό εξέταση εγχειρίδια:

ΦΩΝΗΤΙΚΗ/ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ
Εκφορά του καταφατικού μορίου <i>oui</i> ως <i>ouais</i>
Γραπτή αναπαράσταση φωνολογικών συρρικνώσεων που απαντούν στη ροή της ομιλίας μέσω της μη πρότυπης ορθογράφησης: <i>t'es</i> αντί <i>tu es</i> , <i>j'suis</i> αντί <i>je suis</i> , <i>j'pourrais</i> αντί <i>je pourrais</i> , <i>y a</i> αντί <i>il y a</i>
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ
Αποκοπές λεξιλογικών τύπων: <i>philo</i> (<i>philosophie</i>), <i>colo de vacances</i> (<i>colonie de vacances</i>), <i>bac</i> (<i>baccalauréat</i>), <i>exams</i> (<i>examens</i>), <i>télé</i> (<i>télévision</i>), <i>ciné</i> (<i>cinéma</i>)
ΣΥΝΤΑΞΗ
Εκφορά της άρνησης χωρίς το προρηματικό αρνητικό μόριο <i>ne</i> : <i>t'es pas</i> αντί <i>tu n'es pas</i> , <i>j'suis pas</i> αντί <i>je ne suis pas</i> , <i>y a pas</i> αντί <i>il n'y a pas</i> , <i>j'ai pas</i> αντί <i>je n'ai pas</i> , <i>j'peux pas</i> αντί <i>je ne peux pas</i> Οπ αντί vous για το κλιτικό υποκειμένου στο α' πληθυντικό πρόσωπο: <i>on va pas</i> αντί <i>nous n'allons pas</i> Εκτοπίσεις όρων από τη δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Συμπλήρωμα και παραπομπή σε αυτούς με τη χρήση ομοιοαναφορικών στοιχείων: <i>Mais moi, j'ai envie d'y aller, à ce concert!</i>
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ
Χρήση μη πρότυπων λεξιλογικών τύπων για τους αντίστοιχους όρους της πρότυπης γαλλικής: <i>pote/ami</i> , <i>nénette/jeune fille</i> , <i>vachement/très</i> , <i>bagnole/voiture</i> , <i>fric/argent</i> , <i>balles/francs</i> , <i>fringues/vêtements</i> , <i>mec</i> ή <i>gars/homme</i> ή <i>jeune homme</i> , <i>mes vieux/mes parents</i> , <i>les boums/les fêtes</i> , <i>les nanas/les filles</i> , <i>les bouquins/les livres</i> , <i>le bahut/l'école</i> , <i>crevé/très fatigué</i> , <i>bouffer/manger</i> , <i>ringard/démodé</i> ή <i>de mauvais goût</i> , <i>je me casse/je pars</i> , <i>pas de pot/pas de chance</i> , <i>imprimer</i> ή <i>percuter/comprendre</i> , <i>raide/complètement</i> ή <i>fortement</i> , <i>sandwich/</i> , <i>liaison amoureuse</i> , <i>abandonner/larguer</i> , <i>rencard/rendez-vous</i>
Φρασεολογία από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα: <i>ça fait des bagarres terribles</i> , <i>il avait une sale gueule</i> , <i>c'est du bidon</i> , <i>j'ai une pêche !</i>
Αξιολογικά επίθετα: Θετική αξιολογική χροιά: <i>super</i> , <i>chouette</i> , <i>extra</i> , <i>génial</i> , <i>sympa</i> , <i>marrant</i> Αρνητική αξιολογική χροιά: <i>nul</i> , <i>débile</i> , <i>dingue</i> , <i>grave</i> , <i>boloss</i>
Ουσιαστικά που έχουν υποστεί αλλαγή γραμματικής κατηγορίας και λειτουργούν ως κατηγορηματικά επίθετα με μεταφορική σημασία και αξιολογική χροιά <i>elle est canon</i> , <i>c'était nickel chrome</i>
Γλωσσικά στοιχεία για την επίταση της σημασίας: Επιρρήματα: <i>méga top</i> , <i>hyper nul</i> , <i>raide dingue</i> Ενισχυτικά συντάγματα: <i>bonjour le monde !</i>
Αξιολογικές εκφράσεις που βασίζονται στην υπερβολή, τη μεταφορά και την αντίθεση: <i>l'angoisse !</i> , <i>c'était d'enfer !</i> , <i>c'est pas mon trip !</i> , <i>ça a gazé ?</i> , <i>ça va foirer !</i> , <i>c'est pas le pied !</i> , <i>c'est la galère !</i>
Πολυσημία: <i>il est grave !</i> , <i>oui... grave !</i> «ναι... απολύτως σύμφωνος!», <i>grave !</i> «δεν είναι δυνατόν, απίστευτο!», <i>boloss</i> «αποτυχημένος, ανίκανος» ή «εκτός μόδας»
Αλλαγή στη σύνταξη του ρήματος και επέκταση της σημασίας του: <i>assurer</i> «σκίζω» ως αμετάβато (<i>j'assure</i>), <i>craindre</i> «κινδυνεύω, ρισκάρω» σε απρόσωπη σύνταξη (<i>ça craint</i>)
Όροι δηλωτικοί κοινωνικών κατηγοριών και ομάδων: <i>B.C.B.G.</i> , <i>minet</i> , <i>punk</i> , <i>branché</i>
Τύποι της νεανικής ανάδρασης αργκό: <i>ouf</i> (<i>fou</i>), <i>relou</i> (<i>lourd</i>), <i>zarbi</i> (<i>bizarre</i>), <i>meuf</i> (<i>femme</i>)
Τύποι της αργκό: <i>morgane</i>
Δάνειες λέξεις: <i>clean</i> , <i>look</i> , <i>cool</i> (αγγλική), <i>kiffer</i> (αραβική), <i>zen</i> (ιαπωνική)
ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ
Στοιχεία πλήρωσης της ομιλίας: <i>euh</i> , <i>bon</i> Επιφωνήματα: <i>bof !</i> , <i>zut !</i> Φατικά/επαφικά στοιχεία και εκφράσεις: <i>dis donc</i> , <i>tu sais</i> , <i>va !</i> , <i>non ?</i> , <i>quoi</i> Φύλικές προσφωνήσεις: <i>les gars !</i>

Πίνακας 11: Οι ποικιλίες της γαλλικής για την κατασκευή του νεανικού ύφους στα υπό εξέταση εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας

Ανακεφαλαιώνοντας, η ανάλυση έδειξε εν ολίγοις ότι, μέσα από τη «γλώσσα των νέων», η πρότυπη γαλλική προβάλλεται: (α) ως αναμενόμενη και απολύτως ενδεδειγμένη γλωσσική επιλογή, με τις νεανικές διαφοροποιήσεις από αυτήν να γίνονται άμεσα αντιληπτές, να πυροδοτούν αρνητικά σχόλια, να δικαιολογούν τη σάτιρα και την παρωδία ή να προκαλούν μέχρι και το αίσθημα της αποστροφής ορισμένων ενήλικων, (β) ως απανταχού κατάλληλη γλωσσική ποικιλία, με τις τυχόν διαφοροποιήσεις από αυτήν, ή την αποχή από τη χρήση της, να έχουν αρνητικές κοινωνικές συνέπειες τόσο για τους νέους όσο και για τους μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητές και (γ) ως μέσο μιας αποτελεσματικής –και με διαφανείς όρους– επικοινωνίας σε αντίθεση με τις δυσνόητες, έως και ακατάληπτες, νεανικές κοινωνιολέκτους, που επιφέρουν τον επικοινωνιακό αποκλεισμό των άλλων μελών της γλωσσικής κοινότητας.

6. Επίλογος/Συμπεράσματα

Η παρούσα διδακτορική διατριβή εντάσσεται στο ευρύτερο πεδίο μελέτης των θεσμικών αναπαραστάσεων της γλώσσας, των γλωσσικών πολιτικών που υλοποιούνται μέσω αυτών και, κυρίως, των γλωσσικών ιδεολογιών που τις υπαγορεύουν. Τα ξενόγλωσσα εγχειρίδια –εν προκειμένω, αυτά για τη διδασκαλία της γαλλικής γλώσσας– επιλέχθηκαν ως ένα πρόσφορο ερευνητικό πεδίο για τη μελέτη ενός τέτοιου θεσμικού λόγου, καθ' ότι αποτελούν βασικά εργαλεία της ξενόγλωσσας εκπαίδευσης. Κυκλοφορώντας σε διεθνή κλίμακα, παρόμοια τυποποιητικά γλωσσικά εγχειρίσματα επιδρούν διαμορφωτικά στη γενικότερη γλωσσική πρακτική και ιδεολογία του αλλόγλωσσου κοινού όπου απευθύνονται, συμβάλλοντας στην (ανα)παραγωγή και την περαιτέρω εδραίωση μιας συνολικότερης κοινωνιογλωσσικής τάξης πραγμάτων. Κύριο ερευνητικό μας μέλημα ήταν να επιστήσουμε την προσοχή στο γεγονός ότι αυτή δεν προκύπτει μόνο ως αποτέλεσμα της διεθνούς επικράτησης συγκεκριμένων γλωσσών, όπως η γαλλική έναντι άλλων, αλλά και, στο εσωτερικό αυτών των γλωσσών, με την προώθηση συγκεκριμένων γλωσσικών ποικιλιών έναντι άλλων ως των πλέον αντιπροσωπευτικών δειγμάτων λόγου για τις γλώσσες αυτές. Προκειμένου να συμβάλουμε περαιτέρω στην ανάδειξη του τρόπου διαιώνισης και (ανα)παραγωγής της κοινωνιογλωσσικής ανισότητας μεταξύ γλωσσικών ποικιλιών, γλωσσών και των ομιλητών τους, γεγονός με το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένη η (ανα)παραγωγή και η φυσικοποίηση των κοινωνιογλωσσικών ιεραρχιών, επιχειρήσαμε να μελετήσουμε το δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης σε εγχειρίδια για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας.

Εκκινώντας από την αναγνώριση της ποικιλότητας των γλωσσικών πρακτικών που συνθέτουν το φάσμα της γλωσσικής παραγωγής σε μία «γλώσσα»¹¹⁸ –την οπτική που αναπτύχθηκε, δηλαδή, στους κόλπους της κοινωνιογλωσσολογίας και των συγγενών με αυτήν κλάδων–, επιχειρήσαμε να μελετήσουμε τον τρόπο αναπαράστασής της σε εγχειρίδια της γαλλικής, δεδομένης και της σημασίας της για την ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας του αλλόγλωσσου κοινού που τα χρησιμοποιεί (βλ. Geeslin & Long, 2014, κεφ. 1). Η βασική ερευνητική μας επιδίωξη ήταν να φανεί ότι η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται στα εγχειρίδια,

¹¹⁸ Με την έννοια των επιμέρους όρων (λ.χ. γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά) της καθιερωμένης ονοματολογίας που διακρίνει εθνικές, τυποποιημένες και –εν προκειμένω– ευρωπαϊκές γλώσσες.

συμβάλλοντας ενεργά στην (ανα)παραγωγή της κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Ουσιαστικά, αυτή συνίσταται στην πρότυπη γλωσσική ποικιλία, της οποίας η καθιέρωση, η (ανα)παραγωγή και η πρωτοκαθεδρία έχουν συνδεθεί με μια θεσμικά ελεγχόμενη διαδικασία που (προσδι)ορίζεται με τον όρο *γλωσσική τυποποίηση*.

Αφού παρουσιάσαμε την εξέλιξη του ερευνητικού προβληματισμού σχετικά με τη γλωσσική τυποποίηση, η οποία μελετήθηκε αρχικά ως διαδικασία που αναλύεται σε επιμέρους στάδια σχεδιασμού και υλοποίησης και εξασφαλίζει τη γλωσσική ομοιογενοποίηση στο πλαίσιο ενός διοικητικού και πολιτικού σχηματισμού, αξιοποιήσαμε τις πιο πρόσφατες προσεγγίσεις της για την επίτευξη του ερευνητικού μας στόχου. Σύμφωνα με αυτές, η γλωσσική τυποποίηση αποτελεί μια συνεχή διαδικασία η οποία προϋποθέτει, για την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας, την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας από συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία. Με βάση τη βαθύτερη ιδεολογική παραδοχή ότι οι διαφορές ως προς τη χρήση της γλώσσας αντανakλούν γενικότερες κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των ομιλητών (των κοινωνικών και εθνοτικών τους ομάδων), η πρότυπη γλώσσα (ανα)παράγεται ως ιεραρχικά ανώτερη γλωσσική ποικιλία, καθ' ότι συνδέεται με τα πιο επιφανή μέλη της κοινωνίας και τις επίσημες, θεσμικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν. Από αυτή την άποψη, η διαδικασία (ανα)παραγωγής της πρότυπης γλώσσας συνεπάγεται την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών, εδραιώνοντας με αυτό τον τρόπο την πρωτοκαθεδρία της έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών και των ομιλητών τους.

Στα εγχειρίδια, η προγενέστερη έρευνα εστίασε στο δίπτυχο γλωσσικής ποικιλότητας/γλωσσικής τυποποίησης, κυρίως, μέσα από την αποσιώπηση της πρώτης προς όφελος της δεύτερης, φέρνοντας στο προσκήνιο την ομοιογενοποίηση του παρεχόμενου γλωσσικού δείγματος για τη διδασκαλία. Από την πλευρά μας, η έρευνα έδειξε ότι η γλωσσική ποικιλότητα αναπαρίσταται σε εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά, γεγονός που συμβάλλει ενεργά στην (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Πιο συγκεκριμένα, αξιοποιώντας τις μεταγενέστερες μεταστρουκτουραλιστικές προσεγγίσεις της γλωσσικής τυποποίησης (βλ. κυρίως Silverstein, 1996· Gal, 2006, 2012), επιμείναμε στις ιδεολογικές προϋποθέσεις και τις βαθύτερες, υπόρρητες

παραδοχές που υπαγορεύουν την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, δείχνοντας πώς ακριβώς κατασκευάζεται η συναίνεση του αλλόγλωσσου κοινού για την πρωτοκαθεδρία της πρότυπης γαλλικής μέσα από την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά.

Τα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, τόσο τα παλαιότερα όσο και τα πιο σύγχρονα, που κυκλοφόρησαν, γενικά, από την επικράτηση των επικοινωνιακών προσεγγίσεων στη γλωσσοδιδασκτική στα τέλη της δεκαετίας του '70 μέχρι και πιο πρόσφατα (2000-2012), παρείχαν το προς εξέταση υλικό για την εκπόνηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής με βάση την ερευνητική οπτική που υιοθετήσαμε. Από το σύνολο των εγχειριδίων που αποτέλεσαν αντικείμενο της ερευνητικής μας παρατήρησης, επιλέξαμε αυτά όπου η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας ήταν συστηματικότερη. Έτσι, καταλήξαμε σε τριάντα επτά (37) εγχειρίδια όπου η αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας δεν περιοριζόταν, όπως συνήθως, σε μία ή δύο (υπο)ενότητες, αφιερωμένες στα *Επίπεδα Γλώσσας* (Niveaux de langue) και, ενίοτε, στη γεωγραφική διαφοροποίηση της γαλλικής.

Γενικά, η μελέτη των εγχειριδίων μάς επέτρεψε, αφενός, να δώσουμε έμφαση ερευνητικά στο μικρο-επίπεδο σε σχέση με το μακρο-επίπεδο –δηλαδή, στην ανάλυση του περιεχομένου των εγχειριδίων (μικρο-επίπεδο) ως μέσου εξυπηρέτησης μιας γενικότερης γλωσσικής πολιτικής για τη διεθνή προώθηση της πρότυπης γαλλικής (μακρο-επίπεδο): αφετέρου, να εστιάσουμε στον θεμελιώδη, διαμεσολαβητικό ρόλο της γλωσσικής ιδεολογίας (Woolard & Schieffelin, 1994: 55) μεταξύ των δύο επιπέδων της ανάλυσης, των οποίων η συμπληρωματικότητα και αλληλεπίδραση έχει, εξάλλου, ιδιαίτερα τονιστεί στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα και θεωρία (McKay & Hornberger, 1996: ix-xi). Από αυτή την άποψη, τα φαινόμενα που εντοπίζονται συστηματικά στο μικρο-επίπεδο της ανάλυσης (λ.χ. στα εγχειρίδια) είναι αποτέλεσμα των ιδεολογικών προϋποθέσεων, των βαθύτερων και άρρητων παραδοχών, οι οποίες συνδέονται με συγκεκριμένες (γλωσσικές) πολιτικές (στο μακρο-επίπεδο). Τέτοιες ιδεολογίες και πολιτικές αφορούν εκτεταμένες κοινωνικές ομάδες ομιλητών, οι οποίες κατευθύνονται προς κοινές πρακτικές και, εν προκειμένω, γλωσσικές. Στην παρούσα έρευνα, πρόκειται για το αλλόγλωσσο κοινό που χρησιμοποιεί τα εγχειρίδια και καλείται, μέσα από αυτά, να συμμετάσχει στην (ανα)παραγωγή της συνολικότερης κοινωνιογλωσσικής τάξης πραγμάτων υπέρ της πρότυπης γαλλικής και των αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της.

Ως προς το περιεχόμενο των εγχειριδίων, δεδομένου ότι αυτό δεν είναι αμιγώς γλωσσικό, αλλά συγκεντρώνει ποικίλο σημειωτικό υλικό το οποίο, με ιδιαίτερη μορφή και οργάνωση, μεταδίδει πολυδιάστατα κειμενικά μηνύματα στο αλλόγλωσσο κοινό (Cordier-Gauthier, 2001: 25, 26), η ανάλυσή μας έδειξε πώς (ανα)παράγονται οι κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις προς όφελος της πρότυπης γλώσσας και των θεωρούμενων ως αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της στο ευρύτερο πεδίο της σημείωσης κατά την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης (μέσα από σκίτσα, φωτογραφίες, τυπογραφικά μέσα, εναλλακτικές γραφές, ειδικά πλαίσια, χρώματα, γραμματοσειρές, τη διάταξη και την ιεράρχηση των διδακτικών ενοτήτων κτλ.).

Η αξιοποίηση μιας σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής προσέγγισης (Agha, 2007) για το ύφος των ομιλητών, ως πεδίου έκφρασης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών (Eckert, 2000, 2008, 2009, 2012· Irvine, 2001· Coupland, 2007), μας παρείχε τα αναλυτικά εργαλεία, τα οποία μας επέτρεψαν να μελετήσουμε το ποικίλο σημειωτικό υλικό που συγκεντρώνουν τα εγχειρίδια, στο πλαίσιο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας για την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά. Πιο συγκεκριμένα, χάρη στη (μετα)σημειωτική προσέγγιση του ύφους, κάναμε λόγο για αντιπαραβολικές υφολογικές κατασκευές διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής για την ξενόγλωσση διδασκαλία, εστιάζοντας στην κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση για την επίτευξη του ερευνητικού μας στόχου και λαμβάνοντας, ταυτόχρονα, υπόψη: καταρχάς, τον τυποποιημένο –με παιδαγωγικά, μεθοδολογικά και εκδοτικά κριτήρια– χαρακτήρα των εγχειριδίων· έπειτα, το σημειωτικά διαφοροποιημένο περιεχόμενό τους· και, τέλος, μια ευρεία έννοια (αυτή του *ύφους*), προερχόμενη από την ανθρωπολογική, την εθνολογική και την κοινωνιολογική έρευνα και παράδοση.

Σε αυτό το πλαίσιο, μια σημαίνουσα διάκριση, για την περαιτέρω ανάπτυξη της ερευνητικής μας προβληματικής και την υπηρετήση του ερευνητικού μας στόχου, ήταν αυτή μεταξύ *πραγματολογικού* και *μεταπραγματολογικού* λόγου (Silverstein, 1993). Η συγκεκριμένη διάκριση αποδείχθηκε ιδιαίτερα λειτουργική και εποικοδομητική για την παρούσα έρευνα γύρω από τη γλωσσική ιδεολογία και πολιτική στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας. Χάρη σε αυτήν, τονίσαμε το γεγονός ότι οι συγγραφείς δεν προβάλλουν τη γαλλική στην πραγματολογική της διάσταση –δηλαδή, μέσα από αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα και πραγματικούς, επαρκούς ομιλητές της–, αλλά την αναπαριστούν για τις ανάγκες της ξενόγλωσσης

διδασκαλίας. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται μέσω του μεταπραγματολογικού τους λόγου, ο οποίος εξυπηρετεί συγκεκριμένες σκοπιμότητες, χωρίς απαραίτητα να λαμβάνει υπόψη τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας αναφορικά με τις ποικίλες χρήσεις της γαλλικής.

Ειδικότερα, η έννοια του *μεταπραγματολογικού λόγου*, σε συνδυασμό με τα αναλυτικά εργαλεία της σημειωτικής ανθρωπογλωσσολογικής μας προσέγγισης, μάς επέτρεψε να δείξουμε πώς οι συγγραφείς, μέσα από τη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική τους δραστηριότητα για την υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια, κατευθύνουν την ερμηνεία του κοινωνικού νοήματος των ποικιλιών της γαλλικής που αναπαριστούν σε αυτά για λογαριασμό του αλλόγλωσσου κοινού που τα χρησιμοποιεί.

Ο μεταπραγματολογικός λόγος των συγγραφέων στα εγχειρίδια –και της σχετικής (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν σε αυτόν– αποτέλεσε αντικείμενο της έρευνάς μας ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο της ανάλυσης, που αντιστοιχεί στο τέταρτο κεφάλαιο της διατριβής, εστιάσαμε στη γενικότερη προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια, η οποία μπορεί να αποδίδεται από τους συγγραφείς στη γεωγραφική τους προέλευση, την ηλικία, τις εθνοτικές καταβολές και το φύλο τους· στο ακόλουθο, πέμπτο, κεφάλαιο, απομονώσαμε τη νεαρή ηλικία ως έναν από τους πλέον σημαντικούς παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης, δεδομένου ότι συσχετίζεται συστηματικά από τους συγγραφείς με την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια. Σε κάθε περίπτωση, οι ποικιλίες της γαλλικής από τα επιμέρους επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης (τη φωνητική/φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο και την πραγματολογία) αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως συστατικά ενός συνολικότερου «ύφους». Το κύριο κοινωνιογλωσσολογικό εύρημα είναι ότι, μέσα από τα επιμέρους ύφη των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια, οι ποικιλίες της γαλλικής που διαφοροποιούνται από την πρότυπη εκδοχή της μετασημειώνονται με αρνητικό τρόπο ως μέσα συνδήλωσης μειωμένου κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης, δύο ιδιότητες που χαρακτηρίζουν, αντίθετα, τους αντιπροσωπευτικότερους ομιλητές της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Κατά συνέπεια, οι ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται μόνιμα στα εγχειρίδια με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί. Αξιοποιώντας δε την παράλληλη θεώρηση των γλωσσικών ποικιλιών ως μεταπραγματολογικών στερεοτύπων και υφολογικών πόρων, που έχει επικρατήσει

στη σχετική έρευνα (Agha, 2007· Coupland, 2007), δώσαμε έμφαση στο γεγονός ότι οι ποικιλίες της γαλλικής αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα, αντανακλώντας ουσιαστικά την κοινωνική ανισότητα μεταξύ των ομιλητών και παραπέμποντας στην παραδοσιακή θεώρηση της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας».

Ο συγκεκριμένος τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας, μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, υποστηρίξαμε ότι εξυπηρετεί συγκεκριμένες σκοπιμότητες, δηλαδή την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής στα εγχειρίδια ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Εμβαθύνοντας μάλιστα περαιτέρω, από μια κριτική σκοπιά, στις προϋποθέσεις και τις βαθύτερες ιδεολογικές παραδοχές όπου παραπέμπει ο εν λόγω τρόπος αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια, εντοπίσαμε στον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων ένα ιδεολογικό σύστημα αντίληψης των κοινωνιογλωσσικών διαφορών, που έχει περιγραφεί εκτενώς στη σχετική έρευνα ως *ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης* (Irvine & Gal, 2000).

Οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν τη συγκεκριμένη γλωσσική ιδεολογία (η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη*) εντοπίστηκαν και μελετήθηκαν ενδελεχώς στον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων –και τη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα που επιδεικνύουν σε αυτόν– για την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια. Και αυτό, είτε οι συγγραφείς προβάλλουν την κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών γενικά είτε την ηλικιακή διαφοροποίησή τους, ειδικότερα. Έτσι, κατέστη δυνατό να αποκρυπτογραφήσουμε επακριβώς, μελετώντας την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης στα εγχειρίδια, πώς οι ποικιλίες της γαλλικής αποκτούν κοινωνικό νόημα σε αυτά (στο μικρο-επίπεδο) και, ταυτόχρονα, πώς υλοποιείται η πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία (στο μακρο-επίπεδο).

Ας δούμε, όμως, πριν προβούμε στις γενικότερες διαπιστώσεις μας, τα επιμέρους συμπεράσματα που εξάγονται από τη μελέτη του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, της σχετικής (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής τους δραστηριότητας, καθώς επίσης και των τριών, ειδικότερων σημειωτικών διεργασιών, με τις οποίες συνδέεται η γλωσσική ιδεολογία και πολιτική στα εγχειρίδια.

Όσον αφορά το πρώτο μέρος της ανάλυσης, την προβολή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης των ομιλητών στα εγχειρίδια (κεφάλαιο 4), η

έρευνα έδειξε ότι, μελετώντας την ιδιαίτερη μορφή, την έκταση και το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις επιμέρους πτυχές στον μεταπραγματολογικό τους λόγο, μέσω του οποίου αυτοί αναπαριστούν τις διάφορες χρήσεις της γαλλικής στα εγχειρίδια και προβάλλουν τους διαφορετικούς ομιλητές της.

Ειδικότερα, με γνώμονα τη μορφή της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, μπορούμε καταρχάς να θεωρήσουμε ότι αυτοί επιτυγχάνουν την αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια μέσα από την *οπτική αναπαράσταση του ύφους τους* (πρώτη πτυχή του μεταπραγματολογικού τους λόγου). Σε αυτή την πρώτη πτυχή, η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων (οι κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις) εκφέρεται, ως προς τη μορφή της, μέσα από την αλληλοδιαπλοκή διαφορετικών σημειωτικών κωδίκων: διάφορα σκίτσα και εικόνες (μη γλωσσικά σημεία), που απεικονίζουν διαφορετικούς ομιλητές της γαλλικής, συνδυάζονται με συγκεκριμένες ποικιλίες της (γλωσσικά σημεία) ή, ακόμη, με σύντομες ή εκτενέστερες συνομιλίες και κείμενα (ανάλογα με την έκταση που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων στα εγχειρίδια).

Στη δεύτερη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική τους δραστηριότητα (οι κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις) διακρίνεται και πάλι ως προς τη μορφή της, καθ' ότι εκφέρεται αμιγώς μέσω γλωσσικών σημείων: τα ύφη διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής περιγράφονται, σχολιάζονται και αξιολογούνται διά της (μετα)γλωσσικής οδού. Πρόκειται για τα *μεταπραγματολογικά σχόλια* των συγγραφέων, τα οποία χωρίστηκαν περαιτέρω σε *ρητά* (λεκτικά εκπεφρασμένες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις) και σε *έμμεσα σχόλια* (με την καταφυγή των συγγραφέων στην τεχνική της μη πρότυπης ορθογράφησης). Παράλληλα, εντοπίστηκαν περιπτώσεις στα εγχειρίδια όπου *συνδυάζονται τα δύο είδη μεταπραγματολογικού σχολιασμού* από τους συγγραφείς. Διαφοροποιήσεις σημειώθηκαν, επίσης, και ως προς την έκταση που λαμβάνει ο μεταπραγματολογικός σχολιασμός των συγγραφέων στα εγχειρίδια. Εντοπίστηκαν, δηλαδή, τόσο σύντομα όσο και εκτενέστερα μεταπραγματολογικά σχόλια, ενώ ως προς το εύρος της εφαρμογής της ποικίλλει στα εγχειρίδια και η χρήση της μη πρότυπης ορθογράφησης για την αναπαράσταση του λόγου διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής.

Τέλος, η τρίτη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων στα εγχειρίδια, μέσω του οποίου αναπαριστούν την ποικιλότητα της γαλλικής σε αυτά και τους διαφορετικούς ομιλητές της, διακρίνεται για την έκταση που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική τους δραστηριότητα (οι κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις), η οποία ξεχωρίζει συν τις άλλους για τον έντονα διαφοροποιημένο χαρακτήρα ως προς τη μορφή της. Πρόκειται για τις *πρακτικές μυθοπλασίας των συγγραφέων*, όπου η κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών προβάλλεται στο πλαίσιο της υφολογικής κατασκευής των χαρακτήρων που εμφανίζονται στις προτεινόμενες ιστορίες για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Στη διαδικασία αυτή συμβάλλουν οι εικόνες των ηρώων, οι εκτενείς συνομιλίες τους, καθώς επίσης και τα μεταπραγματολογικά σχόλια κάποιων ηρώων για τον τρόπο ομιλίας άλλων.

Συνολικά, ως προς το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στις τρεις πτυχές του μεταπραγματολογικού τους λόγου στα εγχειρίδια, αυτό εστιάζει κατά περίπτωση σε διάφορους παράγοντες κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης (την κοινωνική τάξη, την ηλικία, τις εθνικές καταβολές και το φύλο των ομιλητών) σε σχέση, όμως, με συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής (ποικιλίες της πιο καθημερινής και ανεπίσημης γλώσσας ή/και νότιες γεωγραφικές ποικιλίες της).

Σε αυτή τη διαφοροποιημένη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων, μέσω της οποίας οι τελευταίοι εκφράζουν τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις στα εγχειρίδια, ο κοινός παρονομαστής ήταν ο εξής: ο εντοπισμός σε αυτήν των όρων, των άρρητων προϋποθέσεων και των βαθύτερων παραδοχών που συνδέονται με την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης. Οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που την (ανα)παράγουν (η *εικονοποίηση*, η *αναδρομικότητα* και η *απάλειψη*) συμβάλλουν, δηλαδή, από κοινού στην πολιτική προώθησης της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία μέσα από την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών στα εγχειρίδια.

Αναλυτικότερα, μέσω της *εικονοποίησης* φάνηκε ότι το κοινωνικό νόημα που αποκτούν οι ποικιλίες της γαλλικής μέσα από την αναπαράστασή τους ως συστατικών ενός συνολικότερου ύφους συνδέεται στα εγχειρίδια, κυρίως, με την κοινωνική τάξη των ομιλητών που προβάλλονται σε αυτά. Η πρότυπη γαλλική αναπαρίσταται, δηλαδή, σαν να «απεικονίζει» τις ιδιότητες, τις στάσεις, τις ιδιοσυγκρασίες, τις ενδυματολογικές επιλογές, τις χαρακτηριστικές δραστηριότητες κ.ά. των ομιλητών που χαίρουν κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης, καθ' ότι κατέχουν τις μέσες και τις

ανώτερες θέσεις στην κοινωνική ιεραρχία. Οι ειδικότερες θετικές κοινωνικές συνδηλώσεις που αποκτά η πρότυπη γαλλική (και οι επίσημες εκφορές της), ενώ αυτή μετασημειώνεται μέσα από τα διάφορα ύφη των ομιλητών στα εγχειρίδια, είναι: το κύρος, η εκλέπτυνση, η οικονομική ευημερία, η τυπικότητα, οι ήπιες και συγκρατημένες συμπεριφορές και αντιδράσεις, η άρνηση του εφησυχασμού, η σύμπνοια, ο επαγγελματισμός, η εργατικότητα, η κινητικότητα κτλ.

Το αντίθετο ισχύει για τους ομιλητές, στους οποίους αποδίδονται οι ποικιλίες της γαλλικής που αντλούνται από την πιο καθημερινή και ανεπίσημη χρήση της. Μέσα από τα διάφορα ύφη τους, ο τρόπος ομιλίας τους περιθωριοποιείται ή/και στιγματίζεται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια, με απώτερο σκοπό την κατασκευή της συναίνεσης του αλλόγλωσσου κοινού για την πρωτοκαθεδρία της πρότυπης γλώσσας και των αντιπροσωπευτικότερων ομιλητών της. Οι αρνητικές κοινωνικές συνδηλώσεις που αποκτούν οι συγκεκριμένες ποικιλίες της γαλλικής στα εγχειρίδια, ενώ μετασημειώνονται μέσα από τα σχετικά ύφη, συνδέονται τόσο με το χαμηλό κύρος των ομιλητών ως αποτέλεσμα της ταξικής, αλλά και της γεωγραφικής ή/και της εθνοτικής τους προέλευσης, όσο και με τις χαρακτηριστικές ιδιότητες που τους αποδίδουν οι συγγραφείς μέσα από τα αντίστοιχα ύφη στα εγχειρίδια (λ.χ. τη σκληράδα, την τραχύτητα, την αντισυμβατικότητα, την παρόρμηση, τη χαλαρότητα, τη νωχελικότητα, την παραβατικότητα, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, την τάση για την κοινωνική κριτική των άλλων, τις ιδεολογικές αγκυλώσεις, τη γεωγραφική απομόνωση κτλ.).

Μέσω της *αναδρομικότητας* φάνηκε ότι οι κοινωνιογλωσσικές ιεραρχίες υπέρ της πρότυπης γαλλικής (ανα)παράγονται μέσα από την οριοθέτηση και την αντιπαραβολή κοινωνικών ομάδων και γλωσσικών ποικιλιών, με την κατασκευή των κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων να εμπλέκει διάφορα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά και διάφορες γλωσσικές ποικιλίες κάθε φορά. Έτσι, μπορεί η κοινωνική τάξη των ομιλητών να αναδεικνύεται, για παράδειγμα, σε κύριο παράγοντα της κοινωνιογλωσσικής τους διαφοροποίησης στα εγχειρίδια, αλλά η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή τους στηρίζεται, επιπλέον, στη συνεχή (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών αντιθέσεων βάσει γεωγραφικής προέλευσης, ηλικίας, εθνοτικών καταβολών και φύλου. Πιο συγκεκριμένα, είδαμε ότι, μεταξύ των ομιλητών της πρότυπης γαλλικής, ξεχωρίζουν οι πιο προχωρημένης ηλικίας κυρίες της ανώτερης αστικής τάξης για τη χρήση εκφορών που συνδηλώνουν επίσημο ύφος, εκλέπτυνση (έως και επιτήδευση) στη συμπεριφορά έναντι των ομιλητών που

τοποθετούνται στο μέσο της κοινωνιογλωσσικής ιεραρχίας και χρησιμοποιούν λιγότερο επίσημες μορφές της πρότυπης γλώσσας. Ανάλογα, μεταξύ των ομιλητών από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, στους οποίους αποδίδονται οι προφορικές χρήσεις της γαλλικής, ξεχωρίζουν για τις ιδιαίτερα ανεπίσημες εκφορές τους οι νεότεροι ομιλητές με καταβολές από τις εθνοτικές μειονότητες στη Γαλλία ή, αντίθετα, οι γηραιότεροι ομιλητές από τις νότιες περιοχές στα ορεινά της χώρας. Πάντως, γεγονός είναι ότι, όποιες κι αν είναι οι κοινωνιογλωσσικές αντιθέσεις που κατασκευάζονται στα εγχειρίδια μέσα από τα διάφορα ύφη των ομιλητών, η κυρίαρχη θέση της πρότυπης γαλλικής (ανα)παράγεται συστηματικά μέσα από τη διαφοροποίηση αυτών και των κοινωνικών τους ομάδων, διαιωνίζοντας, βάσει της αναδρομικότητας, τις κοινωνιογλωσσικές διακρίσεις τόσο μεταξύ των ομιλητών της πρότυπης γλώσσας όσο και μεταξύ αυτών στους οποίους αποδίδονται οι διαφοροποιήσεις από αυτήν.

Τέλος, η *απάλειψη* έδειξε ότι η ιδεολογική αναπαράσταση-κατασκευή της κοινωνιογλωσσικής διαφοροποίησης στα εγχειρίδια, μέσα από τα διάφορα ύφη που αποδίδονται στους ομιλητές, στηρίζεται σε μια απλουστευτική θεώρηση του κοινωνιογλωσσικού πεδίου, η οποία αποσιωπά την εγγενή του ετερογένεια. Τα επιμέρους ύφη των ομιλητών αναπαρίστανται στα εγχειρίδια σαν να ήταν αντιπροσωπευτικά των μελών από διακριτές και ομοιογενείς κοινωνικές ομάδες, οι οποίες οριοθετούνται και αντιπαραβάλλονται επειδή υπερτονίζονται συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά κάθε φορά και αποσιωπώνται άλλα. Αντίστοιχα, οι γλωσσικές ποικιλίες που αναπαρίστανται στα εγχειρίδια ως συστατικά ενός συνολικότερου ύφους κατανέμονται με απόλυτο τρόπο σε υφολογικά ομοιογενοποιημένα δείγματα λόγου, τα οποία διαμορφώνονται αποκλειστικά είτε σε πρότυπη είτε σε μη πρότυπη γλώσσα, προκειμένου να επιτευχθεί η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών με την απόδοση σε αυτούς διακριτών τρόπων ομιλίας. Έτσι, όπως προαναφέραμε, οι γλωσσικές ποικιλίες αναπαρίστανται μόνιμα ως μεταπραγματολογικά στερεότυπα στα εγχειρίδια, δηλαδή με το πλέον στερεοτυπικό κοινωνικό νόημα που τους αναλογεί, γεγονός που, αφενός, παραπέμπει στον παραδοσιακό, ιεραρχικό τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας σε «επίπεδα γλώσσας» και, αφετέρου, εξυπηρετεί συστηματικά την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής εις βάρος των άλλων γλωσσικών ποικιλιών που εντάσσονται σε αυτά.

Αντίστοιχα συμπεράσματα εξάγονται και από το δεύτερο μέρος της ανάλυσής μας (κεφάλαιο 5), όπου επικεντρωθήκαμε στην αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια στο πλαίσιο της ηλικιακής διαφοροποίησης των ομιλητών. Ο στόχος μας ήταν να δείξουμε πώς ακριβώς επιτυγχάνεται η διαδικασία της αντιπαραβολικής υφολογικής κατασκευής των νέων έναντι των ενηλίκων ως διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής, μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο των συγγραφέων για την ηλικιακή της διαφοροποίηση γενικά και τη «γλώσσα των νέων», ειδικότερα. Σε αυτό το πλαίσιο, το νήμα που διέτρεξε την ανάλυση ήταν η αναπαράσταση ποικιλιών της γαλλικής στα εγχειρίδια ως συστατικών ενός «νεανικού ύφους» απέναντι σε ενήλικες που μιλούν την πρότυπη γλωσσική ποικιλία της. Η δομή και το περιεχόμενο των διαφόρων ενοτήτων της ανάλυσής μας βασίστηκε στις επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, τις οποίες οριοθετήσαμε για να μελετήσουμε την υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων ως διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια. Παράλληλα, και σε σύνδεση με το προηγούμενο κεφάλαιο της ανάλυσης (κεφάλαιο 4), επισημάνσαμε τις διαφοροποιήσεις (ως προς τη μορφή, την έκταση και το περιεχόμενο) της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας που επιδεικνύουν οι συγγραφείς στα εγχειρίδια. Και αυτό, για τις επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού τους λόγου, μέσω του οποίου κατασκευάζουν αντιπαραβολικά το ύφος των νέων έναντι αυτού των ενηλίκων.

Αναλυτικότερα, δείξαμε ότι η αντιπαραβολική υφολογική κατασκευή των ομιλητών από τις δύο ηλικιακές ομάδες επιτυγχάνεται, καταρχάς, μέσα από τις συνομιλίες και τις εικόνες (ή τα σκίτσα) τους στα εγχειρίδια. Σε αυτό το πλαίσιο, το νεανικό ύφος διαφοροποιείται στον μέγιστο δυνατό βαθμό από αυτό των ενηλίκων, ενώ οι γλωσσικές επιλογές των νέων μαρκάρονται συστηματικά στα εγχειρίδια με τυπογραφικά μέσα ως μη πρότυπες. Συνεπώς, ως προς τη μορφή της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων στα εγχειρίδια, διακρίναμε, σε αυτή την πτυχή του μεταπραγματολογικού τους λόγου, τη χρήση διαφορετικής φύσης σημείων, τόσο γλωσσικών όσο και μη γλωσσικών, για την (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών τους αξιολογήσεων. Ως προς το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, αυτό αφορά σε συνομιλίες νέων και ενηλίκων με κοινό θεματικό προσανατολισμό, πληροφορικά ισοδύναμο και σημασιολογικά συγκρίσιμο περιεχόμενο. Παράλληλα, εντοπίστηκαν περιπτώσεις συνομιλιών όπου οι λεξιλογικοί τύποι της γαλλικής

(πρότυποι/μη πρότυποι) κατανέμονται σκοπίμως στις γειτονικές συνομιλιακές συνεισφορές νέων και ενηλίκων, για να δοθεί άμεσα έμφαση στην υφολογική τους αντίθεση.

Περνώντας στη δεύτερη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων που οριοθετήσαμε για την ανάλυση, η μελέτη του ρεπερτορίου των γλωσσικών ποικιλιών που αξιοποιούν οι συγγραφείς για την κατασκευή του νεανικού ύφους έναντι αυτού των ενηλίκων στα εγχειρίδια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η έμφαση δίνεται μόνιμα στην απόκλιση του νεανικού ύφους ομιλίας από την πρότυπη γαλλική και, μάλιστα, όποιες κι αν είναι οι επιμέρους γλωσσικές ποικιλίες που αναπαρίστανται γι' αυτό τον σκοπό στα εγχειρίδια. Ειδικότερα, η μελέτη του περιεχομένου της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων έδειξε ότι η αναπαράσταση της «γλώσσας των νέων» στα εγχειρίδια μπορεί να αφορά τύπους της πιο καθημερινής και προφορικής γλώσσας ή εντονότερα υφολογικά μαρκαρισμένους τύπους, για τη ρεαλιστικότερη αναπαράσταση των νεανικών κοινωνιολέκτων στα εγχειρίδια. Αναφορικά με αυτή τη διαφοροποίηση στο περιεχόμενο, εντοπίσαμε διαφοροποιήσεις και ως προς τη μορφή της μετασημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων στα εγχειρίδια. Έτσι, τα ρεαλιστικότερα στοιχεία από τις νεανικές κοινωνιολέκτους πλαισιώνονται συστηματικά ως εξωγενή από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των συγγραφέων, ενώ κάθε ποικιλία της γαλλικής που αποδίδεται σε νέο ομιλητή μπορεί να μαρκάρεται με τυπογραφικά μέσα, προκειμένου να καταστεί εμφανής η μη οργανική της ένταξη στο γλωσσικό δείγμα των εγχειριδίων.

Η τρίτη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων για την υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων στα εγχειρίδια εστίασε στην αναπαράσταση μεικτών συνομιλιών τους. Σε τέτοιου είδους συνομιλίες, οι ειδικότερες γλωσσικές επιλογές που αποδίδονται στους νεότερους συμβάλλουν στην αναπαράστασή τους ως ομιλητών οι οποίοι, επειδή δεν ευθυγραμμίζονται πάντα με τη χρήση της πρότυπης γαλλικής, είναι επιρρεπείς σε κοινωνιογλωσσικά ολισθήματα. Η συγκεκριμένη διαπίστωση ως προς το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων συνοδεύεται και από μια διαφοροποίηση ως προς την έκταση που αυτή λαμβάνει στα εγχειρίδια: τα κοινωνιογλωσσικά ολισθήματα των νεότερων είτε περιορίζονται σε μεμονωμένες υφολογικές εναλλαγές προς μη πρότυπες ποικιλίες της γαλλικής είτε αφορούν τη

συνολικότερη απόκλιση των νέων από τις κυρίαρχες κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις και τις σχετικές υφολογικές συμβάσεις.

Σε ανάλογα συμπεράσματα με τα ανωτέρω καταλήξαμε και για την επόμενη πτυχή του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων, όπου αυτοί παρουσιάζουν ενήλικες να υιοθετούν στις μεταξύ τους συνομιλίες γλωσσικές επιλογές που παραπέμπουν στερεοτυπικά στη «γλώσσα των νέων». Και πάλι, οι επιλογές που συνδέονται με νεανικά ύφη ομιλίας αναπαρίστανται ως επικοινωνιακά σφάλματα με αυξημένο κοινωνικό κόστος. Το περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, μέσω της οποίας οι τελευταίοι εκφράζουν τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις στα εγχειρίδια, εστιάζει στη δριμεία κριτική, τη στοχοποίηση, μέχρι και τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, που μπορεί να επιφέρουν αντίστοιχες γλωσσικές επιλογές από ενήλικες.

Τέλος, δείξαμε ότι η υφολογική κατασκευή των νέων έναντι των ενηλίκων ως διαφορετικών ομιλητών της γαλλικής στα εγχειρίδια επιτυγχάνεται μέσα από τα μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων». Παρόμοια σχόλια απομονώνουν και στοχοποιούν τη «γλώσσα των νέων», (ανα)παράγοντας το κύρος των ενηλίκων ως νομιμότερων ομιλητών της γαλλικής. Ταυτόχρονα, τα σχόλια αυτά εκφέρονται ποικιλοτρόπως στα εγχειρίδια, ενώ διαφοροποιούνται ως προς την έκτασή τους και το ιδιαίτερο περιεχόμενό τους. Με βάση τη μορφή της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των συγγραφέων, τα μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων για τη «γλώσσα των νέων» εκφέρονται στα εγχειρίδια είτε με γλωσσικά είτε με παραγλωσσικά μέσα (μέσω λεκτικών αξιολογικών αντιδράσεων ή νευμάτων, βλεμμάτων και μορφασμών). Ως προς την έκταση που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων, όταν εκφράζουν τις κοινωνιογλωσσικές τους αξιολογήσεις μέσα από παρόμοια σχόλια, αυτά είτε περιορίζονται σε απλά συνομιλιακά αιτήματα ενηλίκων για τη διευκρίνιση ή/και την επανάληψη όρων από τη «γλώσσα των νέων» είτε αφορούν γενικότερες αξιολογικές αντιδράσεις ενηλίκων για έναν «άγνωστο», νεανικό γλωσσικό κώδικα. Σε άλλες περιπτώσεις, συναντήσαμε εκτενέστερες αφηγήσεις ενός «παράδοξου» κοινωνιογλωσσικού κόσμου, εξαιτίας της παρουσίας των νέων ομιλητών σε αυτόν. Τέλος, ως προς το περιεχόμενο που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των συγγραφέων κατά τον σχολιασμό των νεανικών γλωσσικών πρακτικών από τους μεγαλύτερους, η «γλώσσα των νέων» προσδιορίζεται στα εγχειρίδια ως ακατάληπτος γλωσσικός κώδικας από τα

ενήλικα μέλη της γλωσσικής κοινότητας και, ταυτόχρονα, μπορεί και προκαλεί σχόλια που εκφέρονται σε έντονα επικριτικό τόνο. Τέτοια σχόλια μπορούν να είναι ρητά –δηλαδή, να αποτελούν λεκτικά εκπεφρασμένες αρνητικές κοινωνιογλωσσικές αξιολογήσεις– ή έμμεσα, αφού οι ενήλικες σπεύδουν, ενίοτε, να μιμηθούν την ομιλία των νεότερων, αλλά με εμφανώς επικριτική και περιπαικτική διάθεση.

Τέλος, τα σκίτσα και οι γελοιογραφίες για τη «γλώσσα των νέων» στα εγχειρίδια μελετήθηκαν ως ένα ξεχωριστό είδος μεταπραγματολογικού σχολιασμού σε αυτά, λόγω της ιδιαίτερης μορφής και του περιεχομένου που λαμβάνει η (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των δημιουργών τους. Πράγματι, το μήνυμα που μεταδίδουν στους αποδέκτες τέτοια έργα για τη «γλώσσα των νέων» κωδικοποιείται με ευρηματικό και ελκυστικό τρόπο μέσα από την έντονη (μετα)σημειωτική, ανακλαστική δραστηριότητα των δημιουργών τους. Αυτή εκφέρεται ως προς τη μορφή της ποικιλοτρόπως και, ειδικότερα, μέσα από σκίτσα/εικόνες, κείμενα ενταγμένα στις γελοιογραφίες ή σε λεζάντες, αναγραμματισμούς, φωνητικές γραφές, αντιμεταθέσεις συλλαβών σε λέξεις κτλ. Όσον αφορά το ιδιαίτερο περιεχόμενο της (μετα)σημειωτικής, ανακλαστικής δραστηριότητας των δημιουργών τέτοιων σκίτσων και γελοιογραφιών, αυτό διακρίνεται από τα άλλα μεταπραγματολογικά σχόλια για τον εξής λόγο: την έμμεση και ευφάνταστη κωδικοποίηση των αρνητικών κοινωνιογλωσσικών αξιολογήσεων απέναντι στις νεανικές γλωσσικές πρακτικές, η οποία οδηγεί στην παρωδιακή και τη σατιρική τους υπονόμηση. Παράλληλα, από το φάσμα της γλωσσικής παραγωγής των νέων, οι γελοιογραφίες στοχοποιούν την ανάδρομη αργκό και τις φωνητικές, ηλεκτρονικές γραφές τους, τις οποίες υποβαθμίζουν αξιολογικά έναντι της πρότυπης γαλλικής με δύο τρόπους: είτε μέσα από τη σκόπιμη απόδοση σε αυτές κοινωνικών/θεσμικών λειτουργιών της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας είτε μέσα από τη μη αναμενόμενη οικειοποίησή τους από γηραιούς ομιλητές και ενήλικες σε επίσημες, θεσμικά προσδιορισμένες περιστάσεις επικοινωνίας.

Σε όλες τις επιμέρους πτυχές του μεταπραγματολογικού λόγου των συγγραφέων για την προβολή της ηλικιακής διαφοροποίησης της γαλλικής –και τη σχετική (μετα)σημειωτική, ανακλαστική τους δραστηριότητα– εντοπίζονται οι τρεις σημειωτικές διεργασίες που (ανα)παράγουν την ιδεολογία της γλωσσικής διαφοροποίησης και συμβάλλουν στην πολιτική προώθησης της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία.

Αναλυτικότερα, μέσα από την *εικονοποίηση* φάνηκε ότι οι γλωσσικές επιλογές των νέων —όποιες κι αν είναι αυτές κατά περίπτωση— απεικονίζουν ένα διακριτό, ανεπίσημο, χαλαρό και, συχνά, εξωσυμβατικό νεανικό ύφος, το οποίο έρχεται σε αντίθεση με την κυρίαρχη κοινωνιογλωσσική τάξη πραγμάτων που εκπροσωπούν και (ανα)παράγουν οι ενήλικες. Με τη σειρά της, η *αναδρομικότητα* αποτέλεσε αντικείμενο αναφοράς, πρωτίστως, λόγω της απουσίας της, αφού η υφολογική αντίθεση με βάση την ηλικία αναπαρίσταται συνήθως στα εγχειρίδια ως μία, ενιαία και απόλυτη μεταξύ των δύο αντιπαραβαλλόμενων ηλικιακών ομάδων (νέων και ενηλίκων). Πάντως, γεγονός είναι ότι τα επικριτικά μεταπραγματολογικά σχόλια των ενηλίκων φαίνεται ότι στοχοποιούν, μεταξύ των νεότερων, τις νεαρές ομιλήτριες, παρέχοντας ενδείξεις για την (ανα)παραγωγή των κοινωνιογλωσσικών διακρίσεων στο εσωτερικό της ηλικιακής ομάδας των νέων, βάσει του φύλου τους (βλ. την *αναδρομικότητα*). Παράλληλα, η υφολογική αντίθεση των νέων (ανα)παράγεται έναντι πολλών και διαφορετικών ενηλίκων (συγγενών, αστυνομικών, καθηγητών, δημοσιογράφων, αλλόγλωσσων και γηραιότερων ομιλητών), οι οποίοι κατέχουν συχνά θεσμικές και ιεραρχικά ανώτερες θέσεις. Τέλος, η *απάλειψη* συμβάλλει στην (ανα)παραγωγή στερεοτύπων για τους ομιλητές και τις κοινωνικές τους ομάδες, στις οποίες κατατάσσονται με απόλυτο τρόπο βάσει της ηλικίας τους. Έτσι, αποσιωπάται, αφενός, το υφολογικό συνεχές κατά τη χρήση της γλώσσας από όλους τους ομιλητές ανεξαρτήτως ηλικίας και, αφετέρου, η ενδογενής γλωσσική διαφοροποίηση στο εσωτερικό των δύο αντιπαραβαλλόμενων ηλικιακών ομάδων. Και αυτό, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η κατασκευή της υφολογικής αντίθεσης νέων και ενηλίκων και να τονιστεί η απόκλιση των πρώτων από τη συστηματική χρήση της πρότυπης γλώσσας.

Εν ολίγοις, η ανάλυση έδειξε ότι, μέσα από τη «γλώσσα των νέων», η πρότυπη γαλλική προβάλλεται: (α) ως αναμενόμενη και απολύτως ενδεδειγμένη γλωσσική επιλογή, με τις νεανικές διαφοροποιήσεις από αυτήν να γίνονται άμεσα αντιληπτές, να πυροδοτούν αρνητικά σχόλια, να δικαιολογούν τη σάτιρα και την παρωδία ή να προκαλούν μέχρι και το αίσθημα της αποστροφής ορισμένων ενηλίκων, (β) ως απανταχού κατάλληλη γλωσσική ποικιλία, με τις τυχόν διαφοροποιήσεις από αυτήν, ή την αποχή από τη χρήση της, να έχουν αρνητικές κοινωνικές συνέπειες τόσο για τους νέους όσο και για τους μεγαλύτερης ηλικίας ομιλητές και (γ) ως μέσο μιας αποτελεσματικής —και με διαφανείς όρους— επικοινωνίας σε αντίθεση με τις

δυσνόητες, έως και ακατάληπτες, νεανικές κοινωνιολέκτους, που επιφέρουν τον επικοινωνιακό αποκλεισμό των άλλων μελών της γλωσσικής κοινότητας.

Συνολικά, το συμπέρασμα που εξάγεται από την προτεινόμενη ανάλυση στην παρούσα διδακτορική διατριβή είναι ότι η (ανα)παραγωγή της πρότυπης γαλλικής ως κυρίαρχης γνώσης για την ξενόγλωσση διδασκαλία δεν συνδέεται μόνο με την ομοιογένεια του τυποποιημένου γλωσσικού δείγματος που περιλαμβάνουν τα εγχειρίδια. Το γεγονός αυτό έχει τονιστεί επαρκώς έως τώρα στην υπάρχουσα έρευνα, αφού αυτή έχει δείξει επανειλημμένως ότι οι συγγραφείς αποσιωπούν σε μεγάλο βαθμό τη γλωσσική ποικιλότητα στα εγχειρίδια. Από την πλευρά μας, δώσαμε ερευνητικά έμφαση στο γεγονός ότι η πρότυπη γλωσσική ποικιλία (ανα)παράγεται μέσα από την ομοιογένεια που αποδεικνύεται ότι χαρακτηρίζει τον τρόπο με τον οποίο αναπαρίστανται και, κατ' επέκταση, καλούνται να γίνουν αντιληπτές οι κοινωνιολογικές διαφορές μεταξύ των ομιλητών που προβάλλονται στα εγχειρίδια. Με βάση τη βαθύτερη ιδεολογική παραδοχή ότι οι γλωσσικές διαφορές αποτελούν άμεση αντανάκλαση των κοινωνικών και πολιτισμικών διαφορών μεταξύ των ομιλητών, οι συγγραφείς συνδέουν την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα εγχειρίδια με την ιεραρχική, κοινωνική (και ηλικιακή) διαφοροποίηση των ομιλητών σε αυτά. Έτσι, η πρότυπη γαλλική (ανα)παράγεται ως ιεραρχικά ανώτερη γλωσσική ποικιλία μέσα από τη συμβολική της διασύνδεση με «ύφη» ομιλητών που χαίρουν κοινωνικού κύρους και αναγνώρισης, συμμετέχουν στις επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας, κατέχουν τις μέσες και τις υψηλότερες θέσεις στην κοινωνική και την ηλικιακή ιεραρχία και, τέλος, συγκεντρώνουν μια σειρά από θετικές ιδιότητες, τις οποίες θεωρείται, εν τέλει, ότι αντανακλά η ίδια η γλωσσική τους χρήση. Με αυτό τον τρόπο κατασκευάζεται, όπως υποστηρίζουμε, η συναίνεση του αλλόγλωσσου κοινού που χρησιμοποιεί τα εγχειρίδια για την πρωτοκαθεδρία της πρότυπης γλώσσας. Κατά συνέπεια, η πρότυπη εκδοχή της γαλλικής δεν αναπαρίσταται στα εγχειρίδια ως μια γλωσσική ποικιλία με δεδομένη, αλλά και συγκεκριμένη εμβέλεια. Σε πραγματικές συνθήκες, η πρότυπη γαλλική εναλλάσσεται συνεχώς και αλληλοδιαπλέκεται ενεργά με άλλες γλωσσικές ποικιλίες στον λόγο των ομιλητών. Όπως έχει δείξει η σχετική έρευνα, οι ομιλητές αξιοποιούν τις γλωσσικές ποικιλίες με διάφορους τρόπους κατά την επικοινωνία, ως ένα γλωσσικό απόθεμα με συμβολικό δυναμικό για την κατασκευή κοινωνικού νοήματος (βλ. κυρίως Coupland, 2007· Eckert, 2001α, 2001β, 2008, 2009, 2012). Το νόημα αυτό αφορά τις κοινωνικές

ομάδες, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις πρακτικές με τις οποίες οι ομιλητές επιθυμούν να συνδεθούν συμβολικά μέσω της γλώσσας, τους διάφορους ρόλους και τις επιμέρους δραστηριότητες που αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας στην κοινωνική τους ζωή, τις διαπροσωπικές σχέσεις με τους συνομιλητές τους ή την ιδιαίτερη συμμετοχή τους σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις.

Τα γενικότερα συμπεράσματα από τη μελέτη των εγχειριδίων για τη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας, όπως συνοψίζονται παραπάνω, έχουν σημαντικές προεκτάσεις τόσο για την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα και θεωρία γύρω από τη γλωσσική τυποποίηση, τις γλωσσικές ιδεολογίες και πολιτικές, όσο και για τη σχέση τους με την ξενόγλωσση εκπαίδευση και διδασκαλία, ειδικότερα.

Η γλωσσική τυποποίηση ως διαδικασία που προϋποθέτει την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας για την (ανα)παραγωγή της πρότυπης γλώσσας –και, μάλιστα, μέσα από την ιεραρχική, κοινωνιογλωσσική διαφοροποίηση των ομιλητών– ανατροφοδοτεί τον γενικότερο θεωρητικό και ερευνητικό προβληματισμό σε σχέση με αυτήν. Η προσέγγισή μας έδωσε έμφαση στον τρόπο με τον οποίο (επαν)επιβεβαιώνεται συνεχώς το ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας. Έτσι, δείξαμε ότι η γλωσσική τυποποίηση αποτελεί μια διαδικασία που (ανα)παράγεται συνεχώς μέσω του θεσμικού, μεταπραγματολογικού λόγου για τη γλωσσική ποικιλότητα, ο οποίος τίθεται σε ευρεία κοινωνική κυκλοφορία από συγκεκριμένη ιδεολογική αφετηρία και διαμορφώνει, εν τέλει, τη γλωσσική χρήση και ιδεολογία των αποδεκτών του (δηλαδή τη γλώσσα στην πραγματολογική της διάσταση).

Με βάση τη συγκεκριμένη ερευνητική οπτική, κρίνεται σκόπιμο να ενισχυθεί και να διευρυνθεί περαιτέρω η μελέτη της γλωσσικής τυποποίησης ως ιδεολογικά κατευθυνόμενης διαδικασίας, που (ανα)παράγεται ποικιλοτρόπως και συνεχώς μέσω του μεταπραγματολογικού λόγου. Τα ερευνητικά πεδία είναι ποικίλα, ενώ πολλές είναι και οι πρότυπες γλώσσες, με ή χωρίς διεθνή εμβέλεια ή, ακόμη, και οι γλώσσες προς τυποποίηση. Ο υπό εξέταση μεταπραγματολογικός λόγος είναι δυνατό να προέρχεται από εγχειρίδια διαφόρων γλωσσών, αλλά και από (δια)κρατικά θεσμικά όργανα, κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς, συλλογικότητες και μεμονωμένα άτομα. Η (ανα)παραγωγή της καθεστωτικής αντίληψης για τις πρότυπες γλώσσες και οι βαθύτερες ιδεολογικές παραδοχές και άρρητες προϋποθέσεις που τη διαμορφώνουν μπορούν να μελετηθούν περαιτέρω μέσα από τον μεταπραγματολογικό λόγο για τη γλωσσική ποικιλότητα και την πολυγλωσσία σε

νομοθετήματα, θεσμικές αποφάσεις¹¹⁹ και την εκδοτική δραστηριότητα Ακαδημιών, σε ανακοινώσεις γλωσσικών ομίλων και προγράμματα σπουδών δημόσιων και ιδιωτικών εκπαιδευτικών φορέων, στα επιμέρους έγγραφα σχετικών υπηρεσιών, σε διαφημιστικά φυλλάδια και ιστότοπους για την εκμάθηση ξένων γλωσσών και, τέλος, στον μεταπραγματολογικό λόγο μεμονωμένων ατόμων, ειδικών σε θέματα γλώσσας, εκπαιδευτικών ή ανεξάρτητων ομιλητών-πληροφορητών, κατά την αφηγηματική επιτέλεση της κοινωνιογλωσσικής τους βιογραφίας και την εξιστόρηση των σχετικών εμπειριών τους (βλ. ενδεικτικά Canut, 2000).

Συνολικά, τα ευρήματα από τα επιμέρους ερευνητικά πεδία σε σχέση με διαφορετικές γλώσσες και διάφορα κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια θα μπορούσαν να διαφωτίσουν από κοινού τη διαδικασία (ανα)παραγωγής μιας συνολικότερης κοινωνιογλωσσικής τάξης πραγμάτων που θεωρείται απροβλημάτιστα ως φυσική, πάγια και αδιαφοροποίητη, καθιστώντας, εν τέλει, εύλογο και αναμενόμενο τον αποκλεισμό γλωσσών, γλωσσικών ποικιλιών και των ομιλητών τους από τη (συν)διαμόρφωση των γλωσσικών προτύπων και τις επικρατούσες γλωσσικές αγορές (βλ. επίσης Canut & Duchêne, 2011).

Με αυτή την οπτική, η ξενόγλωσση εκπαίδευση, με τα ιδεώδη περί γλωσσικού πλουραλισμού και διαφορετικότητας που προσβύει, αποτελεί ένα από τα πλέον πρόσφορα ερευνητικά πεδία για την κριτική μελέτη του τρόπου (ανα)παραγωγής της καθεστωτικής αντίληψης υπέρ των πρότυπων γλωσσών, αλλά και του κοινωνιογλωσσικού κύρους που τις περιβάλλει έναντι των άλλων γλωσσικών ποικιλιών. Η ανάλυση των εγχειριδίων που προτείναμε έδειξε ότι, αν και η γλωσσική ποικιλότητα προβάλλεται στα εγχειρίδια ως συνώνυμο κοινωνιογλωσσικού ρεαλισμού και αυθεντικότητας, αποτελεί, εν τέλει, αντικείμενο διαχείρισης από τους συγγραφείς, καθώς γίνεται αντιληπτή εντός του ιδεολογικά προκαθορισμένου πλαισίου που (ανα)παράγει το βαθιά εδραιωμένο κοινωνιογλωσσικό καθεστώς των πρότυπων γλωσσών.

Από αυτή την άποψη, η συνειδητοποίηση της πολιτικής που εξυπηρετεί η θεσμική αναπαράσταση της γλώσσας στα εγχειρίδια και της γλωσσικής ιδεολογίας που την υπαγορεύει αποτελεί απαραίτητη συνθήκη, προκειμένου να επιτευχθεί η περαιτέρω ευαισθητοποίηση, τουλάχιστον μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων στην ξενόγλωσση εκπαίδευση, απέναντι σε ζητήματα κοινωνιογλωσσικής ανισότητας,

¹¹⁹ Για την αναφορά σε κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με τις γλώσσες των κρατών-μελών και την πολυγλωσσία, βλ. ενδεικτικά Gal, 2012.

γλωσσικής ιδεολογίας και πολιτικής. Η αυξημένη επίγνωσή τους μπορεί να οδηγήσει στη διατύπωση προτάσεων για εναλλακτικές διδακτικές προσεγγίσεις, αλλά και στην ανάληψη στοχευμένων δράσεων και πρωτοβουλιών για την έγκαιρη και κριτική μύηση του αλλόγλωσσου κοινού σε έννοιες, όπως η γλωσσική ποικιλότητα, η πολυγλωσσία και τα γλωσσικά δικαιώματα.

Όσον αφορά τη διδακτική πράξη, η θεώρηση των εγχειριδίων ως τυποποιητικών γλωσσικών εγχειρημάτων με την προτεινόμενη οπτική στρέφει την προσοχή, κατά τη μελέτη του γλωσσικού τους δείγματος, στις κοινωνικές πληροφορίες που αυτό περιλαμβάνει –δηλαδή, στους ομιλητές που αναπαρίστανται, στο κοινωνικό νόημα των γλωσσικών τους επιλογών και τις επικοινωνιακές περιστάσεις που επιλέγονται για την ξενόγλωσση διδασκαλία. Σε αυτό το πλαίσιο, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας φανερώνουν τους περιορισμούς που επιβάλλει κατά την ξενόγλωσση διδασκαλία η μονομερής προσκόλληση των εγχειριδίων στην πρότυπη γλώσσα και ο συνακόλουθος, απόλυτος και ιεραρχικός διαχωρισμός γλωσσικών ποικιλιών και ομιλητών. Από τη διαπίστωση αυτή προκύπτει η ανάγκη για την κριτική πλαισίωση του γλωσσικού δείγματος που παρέχουν τα εγχειρίδια σε συνδυασμό με την, όσο το δυνατόν, συστηματικότερη έκθεση του αλλόγλωσσου κοινού σε αυθεντικά γλωσσικά δεδομένα κατά τη ξενόγλωσση διδασκαλία. Πιο συγκεκριμένα, η αξιοποίηση δεδομένων από την κοινωνιογλωσσική έρευνα και εμπειρία –και σε γόνιμη αντιπαραβολή με τα εγχειρίδια κατά τη γλωσσική διδασκαλία– θα μπορούσε να δώσει έμφαση στο γεγονός ότι: α) οι γλωσσικές διαφορές δεν αντανακλούν, με προβλέψιμο και απόλυτο τρόπο, τις κοινωνικές (και πολιτισμικές) διαφορές μεταξύ των ομιλητών, β) η χρήση των γλωσσικών ποικιλιών δεν οριοθετεί ούτε αντιπαραβάλλει «επίπεδα γλώσσας», αλλά υπάρχει αλληλοεπικάλυψη και συνεχής εναλλαγή μεταξύ των γλωσσικών ποικιλιών στον λόγο των ομιλητών, γ) οι γλωσσικές ποικιλίες αποτελούν ένα σύνολο υφολογικών πόρων προς αξιοποίηση κατά την επικοινωνία, καθ' ότι μπορούν να συνδεθούν συμβολικά με ύφη ομιλητών, ιδιαίτερες στάσεις, επιλογές και ιδιοσυγκρασίες και η χρήση τους μπορεί να σηματοδοτήσει τη συμμετοχή σε πρακτικές, αξίες, χαρακτηριστικές δραστηριότητες και, κατ' επέκταση, κοινωνικές ομάδες, δ) το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών ποικιλιών δεν είναι στατικό ούτε μονοσήμαντο, αλλά (ανα)διαμορφώνεται δυναμικά μέσα από τις επιλογές των ομιλητών σε συγκεκριμένα επικοινωνιακά πλαίσια με βάση την προθετικότητα και τις ιδεολογίες τους. Η ανάλυση που προτείναμε στην παρούσα διδακτορική διατριβή, βασιζόμενη

στις θεωρητικές έννοιες και τα αναλυτικά εργαλεία της κοινωνιογλωσσολογίας και των συγγενών με αυτήν κλάδων (όπως η ανθρωπογλωσσολογία, η ανάλυση λόγου και η πραγματολογία) είχε ως στόχο να δείξει τη χρησιμότητα των συγκεκριμένων κλάδων για την κριτική πλαισίωση των εγχειριδίων, αλλά και να ανοίξει τον δρόμο για τη γόνιμη αντιπαραβολή των εγχειριδίων με τα δεδομένα της κοινωνιογλωσσικής έρευνας και εμπειρίας. Προς την ίδια κατεύθυνση, ιδιαίτερα ωφέλιμη θα ήταν η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, με την παροχή πρόσθετου, ψηφιακού υλικού για το εκάστοτε εγχειρίδιο, το οποίο θα επικαιροποιούνταν σε διαδικτυακές πλατφόρμες, προσβάσιμες στο αλλόγλωσσο κοινό που επιθυμεί να εξοικειωθεί με τις ποικιλίες της γλώσσας-στόχου.

Ομολογουμένως, η έκθεση του αλλόγλωσσου κοινού σε ένα κοινωνιογλωσσικά διαφοροποιημένο δείγμα από την ξένη γλώσσα φαίνεται ότι απασχολεί πλέον όλο και περισσότερο τη σχετική έρευνα στο πλαίσιο της ανάπτυξης και της μελέτης της επικοινωνιακής και, ειδικότερα, της κοινωνιογλωσσικής του ικανότητας (βλ. Tyne, 2004· Regan κ.ά. 2009· van Compernelle & Pierozak, 2009· Mougion κ.ά. 2010· van Compernelle & Williams, 2012· Geeslin & Long, 2014). Οι συνέπειες των μονολιθικών διδακτικών επιλογών, εξαιτίας της προσκόλλησης στην πρότυπη γλώσσα (όπως π.χ. οι παρεξηγήσεις, η επικοινωνιακή απομόνωση, η αδυναμία προσωπικής έκφρασης των αλλόγλωσσων ομιλητών κτλ.), είναι ήδη γνωστές μεταξύ των ερευνητών και εξακολουθούν να προβληματίζουν έντονα αρκετούς από τους εμπλεκόμενους στην ξενόγλωσση εκπαίδευση. Και αυτό, διότι τέτοιες διδακτικές επιλογές δεν είναι επαρκώς ενήμερες κοινωνιογλωσσικά, αφού παραμελούν τον κοινωνικό αντίκτυπο των διαφόρων χρήσεων της ξένης γλώσσας, καθώς και τη σημασία τους για την κοινωνική ζωή των αλλόγλωσσων ομιλητών.

Ωστόσο, αξίζει να σημειώσουμε, κλείνοντας, ότι η ένταξη της καθημερινής, προφορικής και ανεπίσημης εκδοχής της γλώσσας-στόχου στην ξενόγλωσση τάξη και, κατ' επέκταση, των μη πρότυπων γλωσσικών ποικιλιών που περιλαμβάνει αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητήματα που παραμένουν κατά παράδοση ανοιχτά προς περαιτέρω συζήτηση, διερεύνηση και προβληματισμό. Μπροστά στην ποικιλότητα της ξένης γλώσσας, τίθενται υπό συζήτηση οι ειδικότερες επιλογές που πρέπει να γίνουν σε κάθε στάδιο της εκμάθησης/διδασκαλίας της. Δεν είναι τυχαίο ότι ποικίλες και, ενίοτε, εκ διαμέτρου αντίθετες είναι και οι τοποθετήσεις των ίδιων

των κοινωνιογλωσσολόγων απέναντι στα ζητήματα αυτά.¹²⁰ Από την πλευρά μας, η έρευνά μας στα εγχειρίδια της γαλλικής ως ξένης γλώσσας είχε ως αρχική αφετηρία την πεποίθησή μας ότι η εξοικείωση με τον καθημερινό, ανεπίσημο προφορικό λόγο διαφορετικών ομιλητών της γλώσσας-στόχου πρέπει να αποτελεί μια από τις προτεραιότητες της ξενόγλωσσης διδασκαλίας. Και αυτό, προκειμένου το αλλόγλωσσο κοινό να κατανοεί, να παράγει και να διαπραγματεύεται κοινωνικά νοήματα, διαφοροποιώντας τη συμπεριφορά του κατά την επικοινωνία με βάση τις σκοπιμότητές του. Κάτι τέτοιο θα επέτρεπε στους σπουδαστές όχι μόνο να διεκπεραιώνουν απλές συναλλαγές, αλλά και να παρουσιάζουν πτυχές του εαυτού τους, να συνάπτουν και να διαχειρίζονται τις διαπροσωπικές σχέσεις τους με τους αλλόγλωσσους συνομιλητές τους, αντλώντας έτσι κίνητρα για περαιτέρω επαφές με αυτούς και εξασφαλίζοντας πολλαπλές ευκαιρίες για μάθηση. Συνεπώς, η συνέχιση της ερευνητικής δραστηριότητας γύρω από τα εγχειρίδια –και, γενικότερα, το χρησιμοποιούμενο διδακτικό υλικό– με μια κοινωνιογλωσσολογική οπτική κρίνεται αναγκαία και, μάλιστα, σε σχέση με διαφορετικές ξένες γλώσσες, προκειμένου να αποτιμώνται συγκριτικά οι σχετικές επιλογές και οι ακόλουθες διδακτικές εφαρμογές.

¹²⁰ Για σοβαρές ενστάσεις σχετικά με τη διδασκαλία τύπων που αποκλίνουν από την πρότυπη γλώσσα σε αλλόγλωσσους σπουδαστές, βλ. Saville-Troike, 1996: 363-365· για μια πιο ουδέτερη και μετριοπαθή στάση, βλ. Gadet, 2007: 146-147· για διδακτικές προτάσεις σχετικά με τη «διαχείριση» της ποικιλότητας στην ξενόγλωσση τάξη, βλ. Valdman, 2000· για την απαραίτητη εξοικείωση του αλλόγλωσσου κοινού με την καθημερινή και ανεπίσημη γλώσσα, και τη διατύπωση σχετικών προτάσεων, βλ. Rickford, 1996· Pérez-Leroux & Glass, 2000· Eloy, 2003.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aaron, J. A. (2010): «Pushing the envelope: Looking beyond the variable context». *Language Variation and Change* 22 (1), 1-36.

Ager, D. E. (1990): *Sociolinguistics and contemporary French*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

Agha, A. (2007): *Language and social relations*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press.

Alrabaa, S. (1985): «The use of address pronouns by Egyptian adults». *Journal of Pragmatics* 9 (5), 645-657.

Ανδρουτσόπουλος, Γ. Κ. (1997): «Η γλώσσα των νέων σε συγκριτική προοπτική: Ελληνικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ιταλικά». Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Πρακτικά της 17^{ης} Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 22-24 Απριλίου 1996*. Θεσσαλονίκη, 562-576.

Androutsopoulos, J. (2000): «Non-standard spellings in media texts: The case of German fanzines». *Journal of Sociolinguistics* 4 (4), 514-533.

Ανδρουτσόπουλος, Γ. Κ. (2006): «Η γλώσσα των νέων». (www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_b9/THEMA_PDF.pdf). Τελευταία πρόσβαση: 11/10/2014).

Androutsopoulos, J. (2010): «Ideologizing ethnolectal German». Στο S. Johnson & T. M. Milani (επιμ.), *Language ideologies and media discourse: Texts, practices, politics*. Λονδίνο: Continuum.

Apple, M. W. & Christian-Smith, L. K. (1991) (επιμ.): *The politics of the textbook*. Νέα Υόρκη & Λονδίνο: Routledge.

Armstrong, N. (1996): «Variable deletion of French /l/: Linguistic, social and stylistic factors». *Journal of French Language Studies* 6 (1), 1-21.

Armstrong, N. (2001): *Social and stylistic variation in spoken French. A comparative approach*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: John Benjamins.

Armstrong, N. & Jamin, M. (2002): «Le français des banlieues: Uniformity and discontinuity in the French of the Hexagon». Στο K. Salhi (επιμ.), *French in and out of France: Language policies, intercultural antagonisms and dialogue*. Βέρνη: Peter Lang, 107-136.

Αρχάκης, Α. (1996): *Δείκτες οργάνωσης του λόγου: Το «δηλαδή» και η σχέση του με συναφείς εκφράσεις*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Αρχάκης, Α. & Κονδύλη Μ. (2002): *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.

Αρχάκης, Α. (2005): *Γλωσσική διδασκαλία και σύσταση των κειμένων*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Ashby, W. J. (1976): «The loss of the negative morpheme “ne” in Parisian French: A syntactic change in progress». *Lingua* 39 (1-2), 119-137.

Ashby, W. J. (1984): «The elision of /l/ in French clitic pronouns and article». Στο E. Pulgram (επιμ.), *Romanitas: Studies in Romance Linguistics*. Άν Άρμπορ: University of Michigan Press, 1-16.

Auger, J. & Valdman, A. (1999): «Letting French students hear the diverse voices of Francophony». *The Modern Language Journal* 83 (3), 403-412.

Auger, J. (2002): «French immersion in Montréal. Pedagogical norm and functional competence». Στο S. Gass, K. Bardovi-Harling, S. Sieloff Magnan & J. Walz (επιμ.), *Pedagogical norms for second and foreign language learning and teaching*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: John Benjamins, 81-101.

Austin, J. L. (1962): *How to do things with words*. Οξφόρδη: Clarendon Press.

Balibar, R. & Laporte, D. (1985): *Le français national, politique et pratique de la langue nationale sous la Révolution*. Παρίσι: Hachette.

Bange, P. (1992): *Analyse conversationnelle et théorie de l'action*. Παρίσι: Hatier/Didier.

Bayley, R. & Preston, D. R. (1996): *Second language acquisition and linguistic variation*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: John Benjamins.

Baylon, C. (2005): *Sociolinguistique. Société, langue et discours* (2^η έκδοση). Παρίσι: Armand Colin.

Behnsted, P. (1973): *Viens-tu, est-ce que tu viens, tu viens? Formen und Strukturen des direkten Fragesatzes im Französischen*. Τυβίγγη: Gunter Narr.

Bell, A. (1984): «Language style as audience design». *Language in Society* 13 (2), 145-204.

Bento, M. (2007α): «Le français parlé: une analyse de méthodes de français langue étrangère». Στο M. Abecassis, L. Ayosso & É. Vialleton (επιμ.), *Le français parlé au XXIe siècle: Normes et variations dans les discours et en interaction. Annales du Colloque d'Oxford, juin 2005*, τ. 2. Παρίσι: L'Harmattan, 191-212.

Bento, M. (2007β): «Stéréotypes de la langue orale dans les ensembles pédagogiques de français langue étrangère en Europe». Στο H. Boyer (επιμ.), *Stéréotypage, stéréotypes: Fonctionnements ordinaires et mises en scène. Éducation, école, didactique. Actes du Colloque International de Montpellier (21, 22 et 23 juin 2006, Université de Montpellier III)*, τ. 3. Παρίσι: L'Harmattan, 37-46.

Berthele, R. (2000): «Translating African-American Vernacular English into German: The problem of “Jim” in Mark Twain’s *Huckleberry Finn*». *Journal of Sociolinguistics* 4 (4), 588-613.

Bertucci, M.-M. (2003): «Les parlers jeunes en classe de français». *Le français aujourd’hui* 143 (4), 25-34.

Besse, H. (1976): «La norme, les registres et l’apprentissage (ou les us et abus de la norme)». *Le français dans le monde* 121, 24-29.

Bibeau, G. & Germain, C. (1983): «La norme dans l’enseignement de la langue seconde». Στο É. Bédard & J. Maurais (επιμ.), *La norme linguistique*. Κεμπέκ & Παρίσι: Gouvernement du Québec & Le Robert, 511-540.

Billiez, J. (1992): «Le “parler véhiculaire interethnique” de groupes d’adolescents en milieu urbain». Στο R. Chaudenson (επιμ.), *Des langues et des villes. Actes du colloque international, Dakar, 15-17 décembre 1990*. Παρίσι: Didier-Érudition, 117-126.

Blanche-Benveniste, C. (2000): *Approches de la langue parlée en français*. Παρίσι: Ophrys.

Bourdieu, P. (1979): *La distinction, critique sociale du jugement*. Παρίσι: Les Éditions de Minuit.

Bourdieu, P. (1982): *Ce que parler veut dire*. Παρίσι: Fayard.

Bourhis, R. Y. (1997): «Language policies and language attitudes: Le monde de la Francophonie». Στο N. Coupland & A. Jaworski (επιμ.), *Sociolinguistics. A reader and coursebook*. Μπέιζινγκστοουκ: Palgrave, 306-322.

Boutet, J. (1994): *Construire le sens*. Βέπνη: Lang.

Boutet, J. & Gadet, F. (2003): «Pour une approche de la variation linguistique». *Le Français aujourd'hui* 143 (4), 17-24.

Boyer, H. (1997): « “Nouveau français”, “parler jeune” ou “langue des cités” »? *Langue Française* 114 (1), 6-15.

Boyer, H. (2001α): *Introduction à la sociolinguistique*. Παρίσι: Dunod.

Boyer, H. (2001β): «Le français des jeunes vécu/vu par les étudiants». *Langage et Société* 95 (1), 75-87.

Brown, P. & Levinson, S. (1987): *Politeness. Some universals of language usage*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

Bucholtz, M. (2000): «The politics of transcription». *Journal of Pragmatics* 32 (10), 1439-1465.

Bucholtz, M. (2003): «Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity». *Journal of Sociolinguistics* 7 (3), 398-416.

Bucholtz, M. & Lopez, Q. (2011): «Performing blackness, forming whiteness: Linguistic minstrelsy in Hollywood Film». *Journal of Sociolinguistics* 15 (5), 680-706.

Γεωργακοπούλου, Α. & Γούτσος, Δ. (1999): *Κείμενο και επικοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γλωσσάρι κοινωνιογλωσσολογίας. Διγλωσσοποίηση του A glossary of sociolinguistics *του Peter Trudgill* (2007). Επιμέλεια: Βίλλυ Τσάκωνα. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Calliabetso-Coraca, P. (1995): *La didactique des langues de l'ère a-scientifique à l'ère scientifique*. Αθήνα: Éditions Eiffel.

Calvet, J.-L. (1994): *L'argot* (3^η έκδοση). Παρίσι: Presses Universitaires de France.

Cameron, D. (1995): *Verbal hygiene*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge.

Cameron, D. (2002): «Globalization and the teaching of “Communication Skills”». Στο D. Block & D. Cameron (επιμ.), *Globalization and Language Teaching*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge, 67-82.

Cameron, D. (2011): «Gender and language research methodologies». *Applied Linguistics* 32 (2), 242-244.

Campbell-Kibler, K. (2009): «The nature of sociolinguistic perception». *Language Variation and Change* 21 (1), 135-156.

Canut, C. (2000): «Subjectivité, imaginaires et fantasmes des langues: la mise en discours “épilinguistique”». *Langage et société* 93 (3), 71-97.

Canut, C. & Duchêne, A. (2011): «Introduction. Instrumentalisations politiques et économiques des langues: le plurilinguisme en question». *Langage et société* 136 (2), 5-12.

Conseil de l'Europe (2001): *Cadre européen commun de référence pour les langues: Apprendre, enseigner, évaluer*. Παρίσι: Didier.

Coquillon, A. (2007): «Le français parlé à Marseille: Exemple d'un locuteur PFC». *Bulletin PFC* 7, 145-156 (<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00250273/document>. Τελευταία πρόσβαση: 8/9/2016).

Cordier-Gauthier, C. (2001): «Les éléments constitutifs du discours du manuel». *Études de linguistique appliquée* 125 (1), 25-36.

Coupland, N. (2007): *Style. Language variation and identity*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

Coveney, A. (2002): *Variability in spoken French. A sociolinguistic study of interrogation and negation* (2^η έκδοση). Έξετερ: Elm Bank Publications.

Cutler, C. A. (1999): «Yorkville crossing: White teens, hip hop and African American English». *Journal of Sociolinguistics* 3 (4), 428-442.

David, J. (2008): «Variétés de la langue et diversité des approches grammaticales francophones». *Le français aujourd'hui* 162 (3), 41-58.

De Castell, S., Luke, A. & C. Luke (1989): *Language, authority and criticism: Readings on the school textbook*. Νέα Υόρκη: Falmer Press.

Δελβερούδη, P. (2001α): «Γλώσσα και διάλεκτος». (http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_a8/a_8_thema.htm. Τελευταία πρόσβαση: 03/11/2016).

Δελβερούδη, P. (2001β): «Γλωσσική ποικιλία». (http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/Thema_a9/a_9_thema.htm. Τελευταία πρόσβαση 03/11/2016).

Δελβερούδη, P. & Μοσχονάς, Σ. Α. (1997): «Ο καθαρισμός της γλώσσας και η γλώσσα του καθαρισμού». *Σύγχρονα θέματα* 62 (Ιανουάριος-Μάρτιος), 79-91.

De los Heros, S. (2009): «Linguistic pluralism or prescriptivism? A CDA of language ideologies in “Talento”, Peru’s official textbook for the first-year of high school». *Linguistics and Education* 20 (2), 172-199.

Delveroudi, R. (2008): «Les avatars du purisme en Grèce et en France». *Le français moderne* 76 (1), 24-37.

Delveroudi, R. & Moschonas, S. (2003): «Le purisme de la langue et la langue du purisme». *Philologie im Netz* 24, 1- 26.

Deumert, A. (2001): «Language planning: Models». Στο R. Mesthrie (επιμ.), *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Οξφόρδη: Elsevier, 644-647.

Dewaele, J.-M. (2002): «Using sociostylistic variants in advanced French interlanguage». *EUROSLA Yearbook*, II, 205-226.

Durand, J. (2008): «Essai de panorama phonologique: Les accents du midi». Στο L. Baronian & F. Martineau (επιμ.), *Le français d’un continent à l’autre. Mélanges offerts à Yves Charles Morin*. Κεμπέκ: Les Presses de l’Université Laval, 123-170.

Eagleton, T. (1991): *Ideology. An Introduction*. Λονδίνο: Verso.

Eckert, P. (1984): «Age and linguistic change». Στο J. Keith & D. Kertzer (επιμ.), *Age and anthropological theory*. Ίθακα: Cornell University Press.

Eckert, P. (1989): *Jocks and burnouts: Social categories and identity in the high school*. Νέα Υόρκη: Teachers College Press.

Eckert, P. (1997): «The whole woman: Sex and gender differences in variation». Στο N. Coupland & A. Jaworski (επιμ.), *Sociolinguistics. A reader and coursebook*. Μπέιζινγκστοουκ: Palgrave, 212-228.

Eckert, P. (2000): *Linguistic variation as social practice: The linguistic construction of identity in Belten High*. Οξφόρδη: Blackwell.

Eckert, P. (2001α): «Introduction». Στο P. Eckert & J. Rickford (επιμ.), *Style and sociolinguistic variation*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 1-18.

Eckert, P. (2001β): «Style and social meaning». Στο P. Eckert & J. Rickford (επιμ.), *Style and sociolinguistic variation*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 119-126.

Eckert, P. (2008): «Variation and the indexical field». *Journal of Sociolinguistics* 12 (4), 453-476.

Eckert, P. (2009): «Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation». *Annual Review of Anthropology* 41 (1), 87-100. (http://web.stanford.edu/~eckert/PDF/ThreeWavesofVariation.pdf. Τελευταία πρόσβαση: 03/09/2016).

Eckert, P. (2012): «Three waves of variation study: The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation». *Annual Review of Anthropology* 41 (1), 87-100.

Eloy, J.-M. (2003): «Enseigner le français avec la variation». *Travaux de didactique du FLE* 49, 5-14. https://www.upicardie.fr/LESCLaP/IMG/pdf/enseigner_variation_cle8371f6.pdf. Τελευταία πρόσβαση 11/09/2016).

Errington, J. J. (1998): *Shifting languages. Interaction and identity in Javanese Indonesia*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

Étienne, C. & Sax, K. (2009): «Stylistic variation in French: Bridging the gap between research and textbooks». *The Modern Language Journal* 93 (4), 584-606.

Fagyal, Z. (2010): *Accents de banlieue. Aspects prosodiques du français populaire en contact avec les langues de l'immigration*. Παρίσι: L' Harmattan.

Fairclough, N. (1989): *Language and power*. Λονδίνο: Longman.

Fairclough, N. (1995): *Critical discourse analysis*. Λονδίνο: Longman.

Fairclough, N. (2003): *Analyzing discourse*. Νέα Υόρκη & Λονδίνο: Routledge.

Fairclough, N. (2005): *Critical discourse analysis* (http://www.ling.lancs.ac.uk/profiles/263. Τελευταία πρόσβαση: 14/03/2008).
Fishman, J. A. (1971): *Sociolinguistique*. Παρίσι: Nathan.

Fonseca-Greber, B. & Waugh L. R. (2003): «The subject clitics of conversational European French: Morphologization, grammatical change, semantic change, and change in progress». Στο R. Núñez-Cedeño, L. López & R. Cameron (επιμ.), *Proceedings of the 31st Linguistic Symposium on the Romance Languages*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: John Benjamins, 99-118.

François-Geiger, D. (1991): «Panorama des argots contemporains». *Langue Française* 90 (1), 5-9.

Gadet, F. (1997): *Le français ordinaire* (2^η έκδοση, αναθεωρημένη και εμπλουτισμένη). Παρίσι: Armand Colin.

Gadet, F. (2007): *La variation sociale en français* (Νέα, αναθεωρημένη και εμπλουτισμένη έκδοση). Παρίσι: Ophrys.

Gal, S. (1978): «Peasants can't get wives: Language change and sex roles in a bilingual community». *Language in Society* 7 (1), 1-16.

Gal, S. (1979): *Language shift. Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. Νέα Υόρκη: Academic Press.

Gal, S. & Woolard, K. A. (1995): «Constructing languages and publics: Authority and representation». *Pragmatics* 5 (2), 129-138.

Gal, S. (2006): «Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics». *Social Anthropology* 14 (2), 163-181.

Gal, S. (2009): «Language and political space». Στο P. Auer & J. E. Schmidt (επιμ.), *Language and space. An international handbook of linguistic variation. Theories and methods*, τ. 1. Βερολίνο: Mouton de Gruyter, 33-50.

Gal, S. (2012): «Sociolinguistic regimes and the management of “diversity”». Στο M. Heller & A. Duchêne (επιμ.), *Language in late capitalism: Pride and profit*. Νέα Υόρκη & Λονδίνο: Routledge, 22-42.

Garvin, P. L. (1983): «Le rôle des linguistes de l'école de Prague dans le développement de la norme linguistique tchèque». Στο É. Bédard & J. Maurais (επιμ.), *La norme linguistique*. Κεμπέκ & Παρίσι: Gouvernement du Québec & Le Robert, 141-152.

Gauchat, L. (1905): *L'unité phonétique dans le patois d'une commune*. Χάλλε: Verlag Von Max Niemeyer.

Geeslin, K. L. & Long, A. Y. (2014): *Sociolinguistics and second language acquisition: Learning to use language in context*. Νέα Υόρκη & Λονδίνο: Routledge.

Gray, J. (2010): *The construction of English. Culture, consumerism and promotion in the global ELT coursebook*. Μπέιζινγκστοουκ: Palgrave Macmillan.

Grice, H. P. (1975): «Logic and conversation». Στο P. Cole & J. L. Morgan (επιμ.), *Syntax and Semantics. Speech Acts*, τ. 3. Νέα Υόρκη: Academic Press, 41-58.

Gschwind-Holtzer, G. (1981): *Analyse sociolinguistique de la communication et didactique. Application à un cours de langue: De Vive Voix*. Παρίσι: Hatier/Didier.

Gueunier, N., Genouvrier, E. & A. Khomsi (1983): «Les Français devant la norme». Στο É. Bédard & J. Maurais (επιμ.), *La norme linguistique*. Κεμπέκ & Παρίσι: Gouvernement du Québec & Le Robert, 763-787.

Halliday, M. A. K. (1964): «The users and the uses of language». Στο M. A. K. Halliday, A. McIntosh & P. Stevens (επιμ.), *The linguistic sciences and language teaching*. Λονδίνο: Longmans, 75-110.

Halliday, M. A. K. (1985): *Spoken and written language*. Οξφόρδη: Oxford University Press.

Haugen, E. (1966): *Language conflict and language planning: The case of modern Norwegian*. Κέμπριτζ: Harvard University Press.

Haugen, E. (1997): «Language standardization». Στο N. Coupland & A. Jaworski (επιμ.), *Sociolinguistics. A reader and coursebook*. Μπέιζινγκστοουκ: Palgrave, 341-352.

Haugen, E. (2001): «Standardization». Στο R. Mesthrie (επιμ.), *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Οξφόρδη: Elsevier, 681-683.

Heller, M. (1999): *Linguistic minorities and modernity: A sociolinguistic ethnography*. Νέα Υόρκη: Longman.

Hewstone, M. & Giles, H. (1997): «Social groups and social stereotypes». Στο N. Coupland & A. Jaworski (επιμ.), *Sociolinguistics. A reader and coursebook*. Μπέιζινγκστοουκ: Palgrave, 270-283.

Hill, J. H. (1995): «Junk Spanish, covert racism, and the (leaky) boundary between public and private spheres». *Pragmatics* 5 (2), 197-212.

Hodge, R. & Kress, G. (1988): *Social semiotics*. Κέμπριτζ: Polity Press & Basil Blackwell.

Hoffman, M. F. & Walker, J. A. (2010): «Ethnolects and the city: Ethnic orientation and linguistic variation in Toronto English». *Language Variation and Change* 22 (1), 37-67.

Hoyle, S. M. (1993): «Participation frameworks in sportscasting play: Imaginary and literal footings». Στο D. Tannen (επιμ.), *Framing in discourse*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 114-145.

Hymes, D. (1964α): «Directions in (ethno)linguistic theory». Στο A. K. Romney & R. G. D'Andrade (επιμ.), *Transcultural studies of cognition*. Ουάσιγκτον: American Anthropological Association, 6-56.

Hymes, D. (1964β): «Introduction: Toward ethnographies of communication». Στο J. J. Gumperz & D. Hymes (επιμ.), *The ethnography of communication*. Ουάσιγκτον: American Anthropological Association, 1-34.

Iordanidou, A. & Androutsopoulos, I. (1997): «Teenage Slang in Modern Greek». Στο G. Drachman, A. Malikouti-Drachman, J. Fykias & S. Klidi (επιμ.), *Greek Linguistics '95. Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics*. Γκράτς: Neugebauer, 262-276.

Ιορδανίδου, Α. & Ανδρουτσόπουλος, Γ. (1999): « “Πήρανε τη γλώσσα στο... κρανίο”: Στάσεις των Μ.Μ.Ε. απέναντι στη γλώσσα των νέων». Στο Α. Μόζερ (επιμ.), *Ελληνική Γλωσσολογία '97. Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Γλωσσολογικού Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Γλωσσολογίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 586-595.

Irvine, J. T. & Gal, S. (2000): «Language ideology and linguistic differentiation». Στο P. Kroskrity (επιμ.), *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities*. Σάντα Φε: School of American Research Press, 35-84.

Irvine, J. T. (2001): « “Style” as distinctiveness: The culture and ideology of linguistic differentiation». Στο P. Eckert & J. R. Rickford (επιμ.), *Style and sociolinguistic variation*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 21-43.

Jakobson, R. (1963): *Essais de linguistique générale*. Παρίσι: Éditions de Minuit.

Jaffe, A. & Walton, S. (2000): «The voices people read: Orthography and the representation of non-standard speech». *Journal of Sociolinguistics* 4 (4), 561-587.

Κακριδή-Ferrari, M. & Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. (1996): «Η γλωσσική ποικιλία και η διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας». Στο *Η νέα ελληνική ως ξένη γλώσσα – Προβλήματα διδασκαλίας*. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλιανδρή-Χορν, 17-51.

Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2006): «Στάσεις απέναντι στη γλώσσα» (http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/theme_03/index.html). Τελευταία Πρόσβαση: 04/06/2007).

Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2007): «Διάλεκτος» (http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_02/index.html). Τελευταία Πρόσβαση: 16/10/2016).

Kallmeyer, W. (2004): «Variation multilingue et styles sociaux communicatifs. L'exemple de jeunes migrants turcs en Allemagne». *Langage et société* 109 (3), 75-93.

Kerbrat-Orecchioni, C. (2006): *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage* (4^η έκδοση). Παρίσι: Armand Colin.

Knecht, P. (1997): «Langue standard». Στο M.-L. Moreau (επιμ.), *Sociolinguistique. Concepts de base*. Λιέγη: Mardaga, 194-198.

Kroskrity, P. V. (2004): «Language ideologies». Στο A. Duranti (επιμ.), *A companion to linguistic anthropology*. Οξφόρδη: Blackwell, 496-517.

Laberge, S. (1977): *Étude de la variation des pronoms sujets définis et indéfinis dans le français parlé à Montréal*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Montréal.

Labov, W. (1966): *The social stratification of English in New York City*. Άρλινγκτον: Center for Applied Linguistics.

Labov, W., Yaeger, M. & R. Steiner (1972): *A quantitative study of sound change in progress*. Report on NSF-GS-3287, τ. 1, κεφ. 1-7. Φιλαδέλφεια: The U.S. Regional Survey.

Labov, W. (1972): *Sociolinguistic patterns*. Φιλαδέλφεια: University of Pennsylvania Press.

Labov, W. & Kerleroux F. (1974): «L'étude de l'anglais non-standard». *Langue française* 22 (1), 79-106.

Labov, W. (1990): «The intersection of sex and social class in the course of linguistic change». *Language Variation and Change* 2 (2), 205-254.

Labov, W. (1994): *Principles of linguistic change: Internal factors*, τ. 1. Μάλντεν: Blackwell.

Labov, W. (2001): *Principles of linguistic change: Social factors*, τ. 3. Μάλντεν: Blackwell.

Ladefoged, P. (2007): *Εισαγωγή στη φωνητική*. Μετάφραση: Μ. Μπαλτατζάνη. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Lagarde, C. (1996): *Le parler "melandjao" des immigrants de langue espagnole en Rousillon*. Περπινιάν: Presses Universitaires de Perpignan.

Lavandera, B. (1978): «Where does the sociolinguistic variable stop?». *Language in Society* 7 (2), 171-183.

Leeman, J. & Martínez, G. (2007): «From identity to commodity: Ideologies of Spanish in heritage language textbooks». *Critical Inquiry in Language Studies* 4 (1), 35-65.

Loveday, L. (1983): «The apocalypse of L2 normative ideology: Current sociolinguistic research in relation to the foreign-language learning». *Language Sciences* 5 (2), 197-217.

Macaulay, R. K. S. (1978): «Variation and consistency in Glaswegian English». Στο P. Trudgill (επιμ.), *Accent, dialect and the school*. Λονδίνο: Edward Arnold, 132-143.

Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. (2008): «Η διάσταση του ύφους στην κοινωνιογλωσσολογία». Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα: Γλώσσα και κοινωνία*, 28. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 256-266.

McKay, S. L. & Hornberger, N. H. (1996): «Preface». Στο S. L. McKay & N. H. Hornberger (επιμ.), *Sociolinguistics and language teaching*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, ix-xi.

Méla, V. (1997): «Verlan 2000». *Langue Française* 114 (1), 16-34.

Miethaner, U. (2000): «Orthographic transcriptions of non-standard varieties: The case of earlier African-American English». *Journal of Sociolinguistics* 4 (4), 534-560.

Milani, T. M. (2010): «What's in a name? Language ideology and social differentiation in a Swedish print-mediated debate». *Journal of Sociolinguistics* 14 (1), 116-142.

Milroy, J. & Milroy, L. (1999): *Authority in language: Investigating Standard English*. (3^η έκδοση). Νέα Υόρκη & Λονδίνο: Routledge.

Milroy, J. (2001): «Language ideologies and the consequences of standardization». *Journal of Sociolinguistics* 5 (4), 530-555.

Moirand, S. (1974): «“Audio-visuel intégré” et communication(s)». *Langue française* 24 (1), 5-26.

Μοσχονάς, Σ. Α. (2005): *Ιδεολογία και γλώσσα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Moschonas, S. (2008): «Vers une théorie performative du purisme». *Le français moderne* 76 (1), 38-50.

Mougeon, R., Nadasdi, T. & K. Rehner (2010): *The sociolinguistic competence of immersion students*. Οντάριο: Multilingual Matters.

O'Connor Di Vitto, N. (1991): «Incorporating native speaker norms in second language materials». *Applied Linguistics* 12 (4), 383-396.

Pérez-Leroux, A. T. & Glass, W. R. (2000): «Linguistic diversity and inclusion in the foreign language classroom». *Foreign Language Annals* 33 (1), 58-62.

Petiot, G. & Marchello-Nizia, C. (1972): «La norme et les grammaires scolaires». *Langue française* 16 (1), 99-113.

Pooley, T. (2008): «Analyzing urban youth vernaculars in French cities. Lexicographical, variationist and ethnographic approaches». Στο D. Ayoun (επιμ.), *Studies in French Applied Linguistics*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: John Benjamins, 317-344.

Poplack, S. (1989): «The care and handling of a megacorpus: The Ottawa-Hull French Project». Στο R. W. Fasold & D. Schiffrin (επιμ.), *Language change and variation*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: John Benjamins, 411-444.

Poplack, S. & Turpin, D. (1999): «Does the “Futur” have a future in (Canadian) French?», *Probus* 11 (1), 133-164.

Porcher, L. (1976): «Le sociologique dans le linguistique: De quelques principes et conséquences». *Le français dans le monde* 121, 6-10.

Porquier, R. & Vivès, R. (1974): «Sur quatre méthodes audio-visuelles. Essai d'analyse critique». *Langue française* 24 (1), 105-122.

Preston, D. R. (1982): «“Ritin” fowklower daun 'rong: Folklorists' failures in phonology». *Journal of American Folklore* 95 (377), 304-326.

Preston, D. R. (1985): «The Li'l Abner syndrome: Written representations of speech». *American Speech* 60 (4), 328-336.

Preston, D. R. (2000): «Mowr and mowr bayud spellin': Confessions of a sociolinguist». *Journal of Sociolinguistics* 4 (4), 615-621.

Rampton, B. (1995): *Crossing: Language and ethnicity among adolescents*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Longman.

Regan, V., Howard, M. & I. Lemée (2009): *The acquisition of sociolinguistic competence in a study abroad context*. Μπίστολ: Multilingual Matters.

Rickford, J. R. (1996): «Regional and social variation». Στο S. L. McKay & N. H. Hornberger (επιμ.), *Sociolinguistics and language teaching*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 151-194.

Riegel, M., Pellat, J.-C. & R. Rioul (2001): *Grammaire méthodique du français*. Παρίσι: Quadriga & Presses Universitaires de France.

Romaine, S. (1984): «On the problem of syntactic variation and pragmatic meaning in sociolinguistic theory». *Folia Linguistica* 18 (3-4), 409-439.

Ronkin, M. & Karn, H. E. (1999): «Mock Ebonics: Linguistic racism in parodies of Ebonics on the internet». *Journal of Sociolinguistics* 3 (3), 360-380.

Roulet, E. (1973): «Pour une meilleure connaissance des français à enseigner». *Le français dans le monde* 100, 22-26.

Sacks, H., Schegloff, E. A. & G. Jefferson (1974): «A simplest systematic for the organization of turn-taking in conversation». *Language* 50 (4), 696-735.

Sankoff, G. & Cedergren, H. (1971): «Some results of a sociolinguistic study of Montreal French». Στο R. Darnell (επιμ.), *Linguistic diversity in Canadian society*. Έντμοντον: Linguistic Research, 61-87.

Sankoff, D. & Laberge, S. (1978): «The linguistic market and the statistical explanation of variability». Στο D. Sankoff (επιμ.), *Linguistic variation: Models and methods*. Νέα Υόρκη: Academic Press, 239-250.

Saville-Troike, M. (1996): «The ethnography of communication». Στο S. L. McKay & N. H. Hornberger (επιμ.), *Sociolinguistics and language teaching*. Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 351-382.

Sax, K. (2003): «Acquisition of stylistic variation by American learners of French». Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Indiana.

Schegloff, E. A. & Sacks, H. (1973): «Opening up closings». *Semiotica* 8 (4), 289-327.

Schegloff, E. A., Jefferson, G. & H. Sacks (1977): «The preference for self-correction in the organisation of repair in conversation», *Language* 53 (2), 361-382.

Schieffelin, B. B., Woolard, K. A. & P. V. Kroskrity (1998): *Language ideologies. Practice and theory*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press.

Schiffler, L. (1990): *Pour un enseignement interactif des langues étrangères*. Παρίσι: Crédif & Hatier/Didier.

Schwenter, S. A. & Torres-Cacoullous, R. (2008): «Defaults and indeterminacy in temporal grammaticalization: The “perfect” road to perfective». *Language Variation and Change* 20 (1), 1-39.

Sebba, M. (2007): *Spelling and society*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

Selinker, L. (1972): «Interlanguage». *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 10 (3), 209-232.

Silverstein, M. (1979): «Language structure and linguistic ideology». Στο P. R. Clyne, W. F. Hanks & C. L. Hofbauer (επιμ.), *The elements: A parasection on linguistic units and levels*. Σικάγο: Chicago Linguistic Society, 193-247.

Silverstein, M. (1993): «Metapragmatic discourse and metapragmatic function». Στο J. A. Lucy (επιμ.), *Reflexive language*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 33-58.

Silverstein, M. (1996): «Monoglot “standard” in America: Standardization and metaphors of linguistic hegemony». Στο D. Brenneis & R. K. S. Macaulay (επιμ.), *The Matrix of Language: Contemporary Linguistic Anthropology*. Μπόλντερ, CO: Westview, 284-306.

Squires, L. (2013): «It don’t go both ways: Limited bidirectionality in sociolinguistic perception». *Journal of Sociolinguistics* 17 (2), 200-237.

Στάμου, Α. Γ. (2012): «Αναπαραστάσεις της κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: Αναλυτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης». *Γλωσσολογία/Glossologia* 20, 19-38 (<http://glossologia.phil.uoa.gr/sites/default/files/2.%20Stamou.pdf>. Τελευταία Πρόσβαση 11/10/2014).

Todorov, T. (1981): *Mikhail Bakhtine. Le principe dialogique*. Παρίσι: Seuil.

Train, R. (2003): «The (non) native standard language in foreign language education: A critical perspective». Στο C. Blyth (επιμ.), *The sociolinguistics of foreign language classrooms: Contributions of the native, the near-native and the non-native speaker*. Βοστώνη: Heinle, 3-40.

Trudgill, P. (1974): *The social differentiation of English in Norwich*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

Τσάκωνα, Β. (2013): *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Tyne, H. (2004): «Le style en français langue seconde: Vers un regard sociolinguistique». *Langage et société* 109 (3), 31-51.

Valdman, A. (1983): «Normes locales et francophonie». Στο É. Bédard & J. Maurais (επιμ.), *La norme linguistique*. Κεμπέκ & Παρίσι: Gouvernement du Québec & Le Robert, 667-706.

Valdman, A. (2000): «Comment gérer la variation dans l'enseignement du français langue étrangère aux États-Unis». *The French Review* 73 (4), 648-666.

van Compernelle, R. A. & Pierozak, I. (2009): «Teaching language variation in French through authentic chat discourse». Στο L. B. Abraham & L. Williams (επιμ.), *Electronic discourse in language learning and language teaching*. Άμστερνταμ & Φιλαδέλφεια: John Benjamins, 111-126.

van Compernelle, R. A. & Williams, L. (2012): «Reconceptualizing sociolinguistic competence as mediated action: Identity, meaning-making, agency». *The Modern Language Journal* 96 (2), 234-250.

van Dijk, T. A. (1987): *Communicating racism. Ethnic prejudice in thought and talk*. Νιούμπερι Παρκ: Sage Publications.

van Dijk, T. A. (1993): *Elite discourse and racism*. Νιούμπερι Παρκ: Sage Publications.

van Dijk, T. A. (2006): «Racism and the press in Spain». Στο J. L. Blas, M. Casanova, M. Velando & J. Vellón (επιμ.), *Discurso y Sociedad II. Nuevas contribuciones al estudio de la lengua en un contexto social*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, 59-99.

Verdelhan-Bourgade, M. (1991): «Procédés sémantiques et lexicaux en français branché». *Langue Française* 90 (1), 65-79.

Vigneault-Rouayrenc, C. (1991): «L'oral dans l'écrit: Histoire(s) d'E». *Langue française* 89 (1), 20-34.

Wachs, S. & Weber, C. (2011): «“ça l'fé grave” ou le statut des nouveaux univers langagiers en didactique du français et des langues». Στο O. Bertrand & I. Schaffner (επιμ.), *Variétés, variations & formes du français*. Παρίσι: Les Éditions de l'École Polytechnique, 111-126.

Wagner, S. E. & Sankoff, G. (2011): «Age grading in the Montréal French inflected future». *Language Variation and Change* 23 (3), 275-313.

Walter, H. (1977): *La phonologie du français*. Παρίσι: Presses Universitaires de France.

Walter, H. (1988): *Le français dans tous les sens*. Παρίσι: Éditions Robert Laffont.

Weber, C. (2010): «Quelle place pour la variation et l'oralité dans l'enseignement du français?». Στο O. Bertrand & I. Schaffner (επιμ.), *Quel français enseigner? La question de la norme dans l'enseignement/apprentissage*. Παρίσι: Les Éditions de l'École Polytechnique, 169-183.

Wolf, L. (1983): «La normalisation du langage en France. De Malherbe à Grevisse». Στο É. Bédard & J. Maurais (επιμ.), *La norme linguistique*. Κεμπέκ & Παρίσι: Gouvernement du Québec & Le Robert, 105-137.

Wolfram, W. (1969): *A sociolinguistic description of Detroit Negro speech*. Ουάσιγκτον: Center for Applied Linguistics.

Woolard, K. A. & Schieffelin, B.B. (1994): «Language ideology». *Annual Review of Anthropology* 23 (1), 55-82.

Woolard, K. A. (2008): «Why *dat* now?: Linguistic-anthropological contributions to the explanation of sociolinguistic icons and change». *Journal of Sociolinguistics* 12 (4), 432-452.

Yule, G. (2006): *Πραγματολογία*. Μετάφραση: Α. Αλβανούδη & Χ. Καπελλίδη. Επιμέλεια: Θ.-Σ. Παυλίδου. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

http://www.ciep.fr/sites/default/files/atoms/files/repertoire_methodes_fle.pdf

<http://www.lepointdufle.net/penseigner/ouvrages-fle.htm#premier>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

(ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΠΟΥ ΠΑΡΕΙΧΑΝ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ)

Berger, D. & Mérieux, R. (1995): *Cadences 2*. Παρίσι: Hatier & Didier.

Berthet, A., Hugot, C., Kizirian, V., Sampsonis, B. & M. Waendendries (2006): *Alter Ego 2*. Παρίσι: Hachette.

Blanc, J., Cartier, J.-M. & P. Lederlin (1985): *En avant la musique 2*. Παρίσι: Cle International.

Blanc, J., Cartier, J.-M. & P. Lederlin (2001): *Escales 1*. Παρίσι: Cle International.

Blanc, J., Cartier, J.-M. & P. Lederlin (2004): *Décllic 1. Le livre du professeur* [Βιβλίο του καθηγητή]. Παρίσι: Cle International.

Blanc, J., Cartier, J.-M. & P. Lederlin (2004): *Décllic 3*. Παρίσι: Cle International.

Capelle, G. & Gidon, N. (1995): *Le Nouvel Espaces 2*. Παρίσι: Hachette.

Capelle, G. & Gidon, N. (1995): *Le Nouvel Espaces 2. Guide pédagogique* [Οδηγός για τον εκπαιδευτικό]. Παρίσι: Hachette.

Capelle, G., Gidon, N. & M. Molinié (1991): *Espaces 3. Cahier d'exercices* [Τετράδιο ασκήσεων]. Παρίσι: Hachette.

Capelle, G. & Gidon, N. (2000): *Reflets 2*. Παρίσι: Hachette.

Capucho, F., Denyer, M., Labascoule, J. & C. Royer (2007): *Rond-Point 3*. Βαρκελώνη: Difusión & Maison des langues.

Courtillon, J. & Raillard, S. (1982): *Archipel 1* (unités 1 à 7). Παρίσι: Les Éditions Didier.

Courtillon, J. & Raillard, S. (1983): *Archipel 2* (unités 8 à 12). Παρίσι: Les Éditions Didier.

Courtillon, J. & Argaud, M. (1987): *Archipel 3*. Παρίσι: Les Éditions Didier.

Courtillon, J. & Salins, G.-D. de (1991): *Libre Échange 1*. Παρίσι: Les Éditions Didier.

Courtillon, J. & Salins, G.-D. de (1991): *Libre Échange 2*. Παρίσι: Les Éditions Didier.

Courtillon, J. & Salins, G.-D. de (1992): *Libre Échange 2. Livre du professeur* [Βιβλίο του καθηγητή]. Παρίσι: Les Éditions Didier.

Courtillon, J. & Salins, G.-D. de (1993): *Libre Échange 3*. Παρίσι: Les Éditions Didier.

Dollez, C. & Pons, S. (2007): *Alter Ego 4*. Παρίσι: Hachette.

Flumian, C., Labascoule, J., Liria, P. & C. Royer (2004): *Rond-Point 2. Cahier d'exercices* [Τετράδιο ασκήσεων]. Βαρκελώνη: Difusión & Presses Universitaires de Grenoble.

Fougerouse, M.-C., Le Bougnec, J.-T., Lopes, M.-J. & A. Monnerie-Goarin (2000): *Planète 3*. Παρίσι: Cle International & Grivas.

Fougerouse, M.-C., Le Bougnec, J.-T. & M.-J. Lopes (2000): *Planète 3. Cahier d'exercices* [Τετράδιο ασκήσεων]. Παρίσι: Cle International & Grivas.

Fougerouse, M.-C., Le Bougnec, J.-T., Lopes, M.-J. & A. Monnerie-Goarin (2001): *Planète 3. Livre du professeur*. Παρίσι: Cle International & Grivas.

Gallier, T. (2005): *Belleville 3. Cahier d'exercices* [Τετράδιο ασκήσεων]. Παρίσι: Cle International.

Geoffroy, R., Lo Cascio, D. & M. Rivas (1992): *La clé des champs 1*. Παρίσι: Larousse.

Gibert, P., Greffet, P., Rausch, A. & D. van Zundert (1988): *Bonne Route 1*. Παρίσι: Hachette.

Girardet, J., Cridlig, J.-M. & P. Dominique (1990): *Le Nouveau Sans Frontières 3*. Παρίσι: Cle International.

Girardet, J. & Pécheur, J. (2008): *Écho 1*. Παρίσι: Cle International.

Girardet, J. & Pécheur, J. (2009): *Écho 3*. Παρίσι: Cle International.

Grand-Clément, O., Volte., A., Gallier, T. & V. Moore (2005): *Belleville 3*. Παρίσι: Cle International.

Mérieux, R. & Loiseau, Y. (2004): *Connexions 1*. Παρίσι: Les Éditions Didier.

Paccagnino, C. & Poletti, M.-L. (1988): *Grand Large 1*. Παρίσι: Hachette.

Paccagnino, C. & Poletti, M.-L. (1988): *Grand Large 2*. Παρίσι: Hachette.

Papo, E. & Cintrat, I. (1994): *Soleil 2*. Παρίσι: Les Éditions Didier.

Reboullet, A., Malandain, J.-L. & J. Verdol (1978): *Méthode Orange 1*. Παρίσι: Hachette.

Reboullet, A., Lieutaud, S., McBride, N., Malandain, J.-L. & J. Verdol (1981): *Méthode Orange 3*. Παρίσι: Larousse.

Schmitt, S. (2012): *Pixel 4*. Παρίσι: Cle International.